De Iustitia et Iure, Vol. 5

Luis de Molina

R. P.

LODOVICI MOLINAE,

PRIMARII QVONDAM IN EBORENSI ACADEMIA SAC. THEOLOGIÆ PROFESSORIS, E SOCIETATE IESV,

DE IVSTITIA ET IVRE

TOMVS QVARTVS

De Iustitia Commutatiua circa bona corporis, personarumq; nobis coniunctarum.

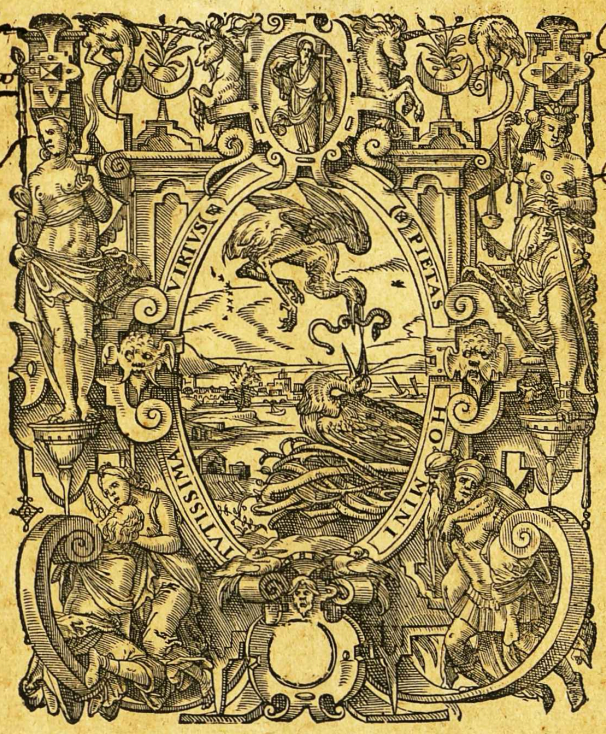

ANTVERPIÆ,
Sumptibus Martini Nutii
& Ioannis Hetsroy.
Cum gratia & priuilegio,
M. DC. IX.

De Iustitia et Iure, Vol. 5

Luis de Molina
Antverpiae 1609
(Martinus Nutius Ioannis Hetsroy)

The School of Salamanca
A Digital Collection of Sources and a
Dictionary of its Juridical-Political Language
https://www.salamanca.school

Volume unpublished

Directors:
Duve, Thomas
Lutz-Bachmann, Matthias

Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz
Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie
Goethe-Universität Frankfurt/Main

Electronic publication,
Online:

Editors:

Birr, Christiane
Solonets, Polina
Rico Carmona, Cindy
Glück, David
Caesar, Ingo
Egío García, José Luis
Thönes, Martin
da Silva Santos, Pedro
Wagner, Andreas

Digitized original(s):

Bibliotecas de la Universidad de Salamanca
https://brumario.usal.es/permalink/34BUC_USAL/1r2qv74/
alma991000492899705773

Proposed citation:

_X_X_, in: The School of Salamanca. A Digital Collection of Sources

This pdf edition does not render the layout of the original print. For detailed information about editorial interventions consult our Edition Guidelines: https://www.salamanca.school/en/guidelines.html. Marginal notes of the original appear as consecutively numbered end notes.

[[i]]

R. P. LODOVICI MOLINAE, PRIMARII QVONDAM IN EBORENSI ACADEMIA SAC. THEOLOGIÆ PROFESSORIS, E SOCIETATE IESV, DE IVSTITIA ET IVRE TOMVS QVARTVS

De Justitia Commutatiua circa bona corporis, personarum# nobis coniunctarum.

ANTVERPIÆ, Sumptibus Martini Nutii & Ioannis Hetsroy. *Cum gratia & priuilegio, M. DC. IX.*

[[ii]]

[[iii]] SERENIS SIMO PRINCIPI ALBERTO AR CHIDVCI AVSTRIAE BEL GII DOMINO *RECTOR ET COLLEGIVM MADRITAnum Societatis Iesu Salutem & Felicitatem.*

SOcietatis nostræ Doctor Ludouicus de Molina, cuius extant literarum monumenta clarissima, cùm, post illustratam ingenio ac doctri na sua Lusitaniam, ad Toletanam istam prouinciam tandem post liminio rediisset, multa in publicum edidit, præsertim in primam partem diui Thomæ, & de iustitia Commentarios eruditissimos, doctis omnibus valde probatos, vt in quibus inest acris ingenii vis, diuturna litterarum meditatio, incredibilis rerum comprehensio & claritas, doctrina exquisita & sincera, eximia vtilitas. Sed Ludouicus quidem in Madritano hoc collegio, post paucos, quàm huc accesserat, dies, cum magno omnium desiderio diem suum obijt, exsequíque destinata non potuit. Itaque idem finis vitæ & studiorum fuit. Destinauerat vir Doctissimus Christianum iudicem præceptis atque institutis ita informare, vt, nihil à vero & iusto aberrans, posset causas omnes, quæcunque in iure solent contingere, æquissimè decernere. Sed netanta & iuris & studiorum iactura fieret, omni cura & diligentia, sapientissimi viri scripta quæsiuimus, vt lucem videant, ac pariter cum his, quæ passim doctorum manibus teruntur, publicæ omnium vtilitati seruiant. His studiis vt claritas & laboribus nostris splendor accedat, visum nobis, Princeps serenissime, hanc operam nostram nomini tuo dicare, cui parens tua sanctissima Augusta **[[iv]]** gloriosissimi nominis, collegium hoc nostrum testamento suo commendauit, sperans fore vt omnia nobis pro votis felicissime te protectore contingerent. Quid enim à te collegium nostrum non speret, quod opibus sanctissimæ parentis tuæ stabilitum est, quodque tibi ab ea (cuius tu es dignissimus filius) commissum est, quod denique in nomine tuo & protectione acquiescit? Accipe igitur hoc munusculum amoris erga te nostri indicem, testemque obsequii, quo te ac res tuas impensè colimus ac veneramur.

[[v]] STVDIOSO AC CANDIDO LECTORI S.

Q*VAM multa sint, quæ vota nostra, ac quæ definitè proposuimus, intercidere soleant, non ambigis studiose lector. Verum vnum est, cui nemo resistere, nemo repugnare potest, mors videlicet, quæ omne vitæ filum inter secat, atque ea, quorum optatus exitus desiderabatur, inchoata, imperfecta, atque informia relinquere cogit. Septem ecce anni iam præterierunt, in quibus disceßu è vita Sapientissimi Doctoris Ludouici Molinæ è Societate Jesu opera quædam, atque præclara excellentis eius ingenii monimẽta simul decessisse, ac cum autore ipso silente, siluisse videbantur. Sed Dei virtute, ac proborum opera & diligentia, iterum redeunt ad lucem, & ad communem vtilitatem exeunt, quæ conscripserat olim, quamuis non pro optatis absoluta. Decreuerat ille sex tractatibus comprehendere quæcunque ad iustitiæ cognitionem necessaria videbantur, absoluissétque, si per mortem illi licuißet. In primo tractatu egit de iustitia in genere, & eius partibus, disputationibas tredecim; in altero eóque latissimo, nam continet 679 disputationes, 1, 2, ac 3 tomis comprehensas, disserit de iustitia commutatiua bonorum externorum, nec tamen vltimam manum imposuit, grauissimis negotiis impeditus; nam subjicere illi tractatui supererat materias de delictis, & quasi delictis, ac de restitutione in genere, quibus & tractatus 2 & tomus 3 compleretur, quas tibi modò damus absolutas. Damus quoque præter hæc tertium tractatum de Iustitia commutatiua bonorum*

corporis & personarum nobis coniunctarum. Et quartum de iustitia commutatiua bonorum honoris & famæ, quo absoluitur quicquid ambitu iustitiæ commutatiuæ continetur, quoad eius obiecta. Quintum demum de forma iudiciali & exequutione iustitiæ, non absolutum. Ne igitur furti arguamur, & in publica commoda peccemus, si retineamus abscondita, quæ omnium sunt, & tam insignis autoris, quæ abdita iacuerunt, scripta ad officia de moribus spectantia in obliuione perpetua sepulta eſse pateremur, ac communi vtilitati inuidisse **[[vi]]** *videremur, curauimus nostris sumptibus, & magna adhibita diligentia, integra vt ille reliquit prælo committere. Fruere igitur studiose Lector iis, quæ nos iam diu, vt fruereris, optauimus, & nunc ex tenebris eruta, & ab ipsa penè morte reuocata, tua causa in lucem damus. Vale.*

[[vii]] INDEX DISPVTATIONVM, QVÆ HOC QVARTO TOMO CONTINENTVR.

1. *VTrùm homo dominus sit suæ propriæ vitæ suorumq; membrorum. pag. 1693*

2. *De variis iuribus in personas coniunctas, & quomodo iniuria ex coniunctione resultet in alios. Atque quousque variæ potestates infligere corporales pænas possint. 1699.*

3. *Quid & quotuplex sit homicidium, & quod dicatur voluntarium, quod verò casuale. 1710.*

4. *Num sicut homicidium est illicitum, ita illicita sit occisio aliorum animalium, & num vsus carnium fuerit licitus ante diluuium. 1718.*

5. *Vtrùm liceat occidere malefactores, & quæ occisio quinto decalogi præcepto prohibeatur. 1720.*

6. *Vtrùm priuatis personis occidere liceat malefactores, & quid de occisionè tyranni. 1728.*

7. *Vtrùm Principis aut legis autoritate fas priuatis sit interficere malefactores, & num maritus licitè interficiat propriam vxorem & adulterum in adulterio deprehensos. 1730.*

8. *Vtrùm liceat clericis interficere malefactores, causæq; sanguinis se immiscere, exercere chirurgiam, & operam dare ciuili iuri. 1735.*

9. *Vtrùm liceat homini seipsum interficere. 1742.*

10. *Vtrùm liceat aliquando interficere innocentẽ, & num tradere liceat tyranno innocentẽ, quem ad occidẽdum petit, perempturus alioquin vrbẽ. 1747.*

11. *Vtrùm in defensionem propriæ vitæ liceat interficere iniustum aggreſsorem, cum moderamine inculpatæ tutelæ, mortem illius ad eum finem intendendo: & quando id moderamen censendum sit interueniſse. 1754.*

12. *Vtrùm aliquando interficere liceat eum, qui nōdũ iniustè aggreditur, aggredi tamen decreuit. 1758.*

13. *Vtrùm nihil impediente æterno interitu iniusti aggreſsoris, fas sit illum interficere. 1760.*

14. *Num aggressus interficere teneatur aggreſsorem. 1763.*

15. *Vtrùm qui sua culpa ad statum deuenit, vt, ad defendendam suam vitam, necesse sit aggressorẽ interficere, possit licitè illum interficere, & num liceat interficere ministros publicos,*

à quibus iniusta mors nobis imminet, & alios, à quibus sine ipsorum peccato mors non iusta, aut etiam interdum iusta, nobis imminet. 1765.

16. Vtrùm pro defensione bonorum externorum liceat interficere iniustum aggreßorem. 1768.

17. Vtrùm pro defensione honoris, ac pudicitiæ, licitum sit interficere iniustum inuasorem, & num duella licita sint. 1773.

18. Vtrum in euentibus, in quibus disputationibus præcedentibus est explicatum, aliquem licitè posse interficere iniustum aggressorem, possit tertius in defensionẽ proximi, aut bonorum illius, eum interficere, & quando sub culpa lethali ad id teneatur. 1779.

19. De iniusta mut ilatione, percussione, & cæteris iniuriis, in iustitiísve, de quibus in hoc tertio tractatu est sermo. 1782. (1784.

20. De pænis seipsum interficientis aut vulnerantis.

21. De homicidio casu, culpa, & dolo facto, & de pæna doli facti. 1789.

22. Vtrum sit iustum statutum, quo pæna tantum pecuniaria pro homicidio voluntario sit statuta. 1794.

23. De homicidio ex proposito, ex insidiis, aleuosè ac proditoriè commisso. 1798.

24. De homicidio veneno commisso, & de cooperantibus ad illud. Ac num conatus in eo, & in aliis atrocibus delictis, non consummato delicto, nec secuto effectu, puniri possit pæna mortis. 1804.

25. De homicidio per assassinum, & vniuersim per aliũ, præmio mandatario proposito seu dato. 1820.

26. De homicidio, in quo crimen læsæ maiestatis interuenit, & in quo interuenit parricidium. 1827.

27. De homicidio ex aborsu, & ex poculis non animo interficiendi datis. 1834.

28. Homicidia, percussiones, ac iniuriæ, ac resistẽtiæ, quousq; ex eo capite aggrauentur, quòd ministris publicis sint factæ, in hoc regno præsertim. 1840.

29. Quædam alia capita, ex quibus in hoc & in Lusitaniæ regno grauantur homicidia, percussiones, atque attentationes ad hæc criminia. 1843.

30. Vtrùm qui intendit interficere vnum, aut se ab vno defendere, interficit alterum, excusetur à pæna homicidii ordinaria. 1845.

31. Jnterfectum fuiße aggreßorem, quousque à pæna interfectorem excuset; & quando præsumendum sit, interfectorem in sui defensionem interfeciße. 1854.

32. Quousque homicida à pæna ordinaria homicidii ex eo excusetur, quòd excipiat, opponátve, interfectum non obiisse ex vulnere, quod illi intulit; sed ex defectu curationis, aut ex eo, quòd vulneratus inordinatè se gesserit, vel ex alio superueniente accidente. 1862.

33. Vtrùm ratione dubii, à quo interfectus sit lethaliter percußus, excusentur ad id homicidium cōcurrentes a pæna homicidii ordinaria, & quid de irregularitate, & vniuersim quousque sint puniendi concurrentes ad homicidium, irregularitatemq; incurrant. 1870.

Memb 1. Conclusio prima circa primum & secundum, quæ præcipuè sunt proposita. Ibid.

Memb. 2. De consulente quousque teneatur pæna ordinaria, & irregularitatem incurrat. 1873.

Memb. 3. De mandante quousque pæna ordinaria teneatur, irregularitatemque incurrat. 1883.

Memb. 4. De ratum habente homicidium, & num puniri debeat pæna ordinaria, irregularitatemq́ incurrat.

Memb. 5. De consentiente & de non impediente homicidium, & num pænam homicidii ordinariam irregularitatémque incurrant. 1900.

Memb. 6. De auxilium ad homicidium præbente ante & post homicidium, & num pænam homicidii ordinariam irregularitatẽq́ incurrat. 1909.

Memb. 7. De auxilium opémve præbente ad homicidiũ tempore, quo patratur, nullo præuio antea ea **[[viii]]** *de re tractatu, & quousque pænam ordinariam irregularitatemq́ incurrat. 1920.*

34. Vtrùm propter multitudinem concurrentium ad homicidium dolosum, minuendum sit de pæna homicidii ordinaria. 1928.

35. Si ciuitas, vel alia communitas, homicidium aut aliud delictum cõmittat, qualiter sit puniẽda. 1930.

36. Vtrùm propter homicidæ minorem ætatem commutanda sit pæna homicidii ordinaria in mitiorem arbitrariam. 1940.

37. Senex si occidat, aut aliud delictum committat, an ob ætatem à pæna ordinaria excusetur: & quid de muto & surdo à natiuitate, & de interficiente ludo lapidum, aut alio periculoso. 1945.

38. Si furiosus, seu amens, ebrius, aut dormiens, aliquem interficiant, num puniri pæna ordinaria debeant, & quid de prodigo interficiente. 1949.

39. De pæna homicidii casualis: resque exemplis illustratur. 1959.

40. De pæna mutilationis, vulneris, cæterarumq́ iniuriarum circa corpus, quæ in facto, infra mortem, consistunt. 1960.

41. In iniuriis corporalibus, & in cæteris delictis, quando censendum sit interuenißе distincta delicta, quæ pænis distinctorum delictorum sint puniẽda. 1975

42. De iniuriarum remissione, & vniuersim quot modis iniuriarum actio cesset, & num, qui iniuriā intulit, possit ab offenso petere fideijußoriam cautionem, quòd nihil mali ab eo recipiet, & ad quẽ pertineat agere iniuriarum actione. 1986.

43. Jniuriarum actio, itémque ob alia delicta, etiam quoad dāna in bonis externis data, aut vlteriùs secuta, quousque exspiret, aut non exspiret, morte delinquẽtis, aut eius, cui accusare incũbit. 1996.

44. Quæ delicta publica & quæ priuata dicantur, & num homicidium delictum sit publicum, iniuriæ verò priuatum, & qui suam suorumque iniuriam prosequi dicantur, & de homicidio accusare possint. 2013.

45. Vtrùm omnes, qui suorum iniuriam prosequuntur, admittātur æqualiter ad accusandum, & num eorũ omnium remissio neceßaria sit, aut quorum, vt non imponatur pæna ordinaria, veniáq; à rege impetretur, vbi hæc locum habent. 2025.

46. Circa homicidium, ac alia delicta, quousque licita ac valida sit, aut non sit, de iure communi transactio ac remissio. 2035.

47. Quid circa dicta disputatione præcedente sit hodie dicendum, in his præsertim Castellæ ac Lusitaniæ regnis, & num in foro conscientiæ licita sit transactio in criminalibus. 2055.

48. De remissionibus delictorum tam generalibus, quàm particularibus, à principe factis, quousque valeant, & de restitutione damnatorum in pristinum statum. 2071.

49. De homicidio, mutilatione, & percußione ab ecclesiasticis personis factis, & de patratis in personas ecclesiasticas, quibus pænis ea crimina debeant puniri. 2083.

50. De pæna excommunicationis ob sacrilegium iniectionis manuum violentarum in personam ecclesiasticam, & primò, qui possint eāexcōmunicationẽ incurrere; & qui nomine personarum ecclesiasticarum intelligantur, gaude antque eo canonis priuilegio. 2104.

51. Quando suadente diabolo manus violentæ injici censeantur in gaudentes priuilegio canonis, vt, qui illas injiciunt, excommunicationem eius canonis incurrant. 2108.

52. Concausæ ad manuum violentarum injectionẽ in gaudentẽ priuilegio canonis, vt mandās, cōsulẽs, &c. quousque excommunicationem incurrant. 2117.

53. Quousque ab excōmunicatione excusatur manus injiciens in aliquem, ignorando illum esse de numero canonis priuilegio gaudentium. 2122.

54. Percutiens scienter clericum non incedentẽ in habitu clericali, deferentẽ arma, enormitatibus se immiscentẽ, negotiantem, exercentem alia ei prohibita, bigamum, aut degradatum, an & quando ab excommunicatione excusetur. 2125.

55. In defensionem, ad euadendumque extremam necessitatem, aut si ecclesiast icus turpitudinis causa cum persona coniuncta reperiatur, quousque violentæ manus in eum injiciantur sine excommunicationis pæna. 2129.

56. Correctionis causa quousque in eos, qui priuilegio canonis gaudent, manus violentæ absque excommunicationis pæna injiciantur, etiam capiendo illos per laicos. 2133.

57. Percussio manúsve violentæ iniectio in gaudentẽ priuilegio canonis, quæ leuis, quæ grauis, & inter has, quæ mediocris, & quæ enormis, seu atrox, sit censenda, vt intelligatur ad quem pertineat absolutio ab excōmunicatione ea de causa incursa. 2142.

58. Legati sedis Apostolicæ quotuplices sint, & quousq; absoluere possint ab excommunicatione incursa ob manus violentas in eum iniectas, qui priuilegio canonis gaudet. 2146.

59. Episcopi & alii ordinarii quousque absoluere ab eadem excommunicatione possint. 2147.

60. Religiosi quousque absolui ab hac excommunicatione possint. 2149.

61. Vtrùm religiosi ab episcopo exempti absolui ab episcopo possint ab excommunicatione ob leuẽ manuũ violentarum in ecclesiasticum iniectionẽ. 2152.

62. Episcopi quousque ab excōmunicatione absoluere poßint clericos in cōmunitate aliqua conuiuẽtes, quando vnus ibi percutit alium. Itemque eos, qui prætextu sui officii, vt custodiendi ingressum ostii, clericos percutiunt. 2154.

63. In mortis articulo innodatus excōmunicatione, ob quācũq; manuum in ecclesiasticum iniectionem, an absolui ab ea poßit, etiam à simplici sacerdote, & num tunc absolui à simplici sacerdote poßit, etiāsi adsit alius, qui absoluere eum tunc posset; & num, quoad id, idem sit articulus & periculum mortis; & si euadat, num teneatur se præsentare ei, qui extra eum articulum absoluere eum poterat, alioquin in excommunicationem reincidat. 2156.

64. Ob alia legitima impedimenta ad accedendum ad sedem Apostolicam, aut ad alium qui absoluere poßit, quousque liceat absoluere ab eadem excommunicatione, & num si ita absolutus, cessante impedimento, non se præsentet ei, à quo fuisset absoluendus, reincidat in excommunicationem, & num hæc ipsa in aliis excommunicationibus reseruatis similiter locum habeant. 2164.

65. De excommunicatione & aliis pænis, ob manuũ violentarum in Cardinalem S. R. E. aut in episcopum iniectionem, & ob illorum insecutionem. Itémque in impedientes legatos sedis Apostolicæ fungi munere suo. 2171.

66. Propter quas alias manuum violentarum in quosdam alios iniectiones excommunicatio cænæ Domini incurratur. 2177.

67. De irregularitate in genere ob homici dium ac mutilationem. 2179.

68. Quid mutilationis nomine sit intelligendum, vt mutilans irregularitatem incurrat. 2183.

[[ix]] *69. Membri nomine quid intelligatur, vt illud alteri abscindens, mutilare eum dicatur, irregularitatemq; incurrat. 2184.*

70. Quando corpore vitiati irregulares sint iudicandi. 2188.

71. Num homicidium ac mutilatio facta à carente vsu rationis, irregularem efficiant eo modo occidentem aut mutilantem. 2195.

72. Vtrùm licitè occidens aut mutilans inuasorem, quando id omittere potuit absque peccato, irregularitatem incurrat, & vtrùm in euentibus, in quibus tenetur quis sub reatu culpæ concurrere ad mortem aut ad mutilationem alicuius, illa secuta, irregularitatem incurrat. 2198.

73. Quando bellum est iustum, quousque irregularitas incurratur aut non incurratur, si aliquis de parte contraria interficiatur aut mutiletur. 2203.

74. Exercentes iustam causam sanguinis, & ad illam concurrentes, quousque, secuta morte aut mutilatione, irregularitatem incurrant. 2205.

75. Quando non iniustè aliquis mutilatur in medicinam, aut similiter via medendi fit aliquid, vnde mors sequitur aut mutilatio, quousque irregularitas incurratur aut non incurratur. 2214.

76. De irregularitate ex homicidio & ex mutilatione voluntariis ac obiectiuè malis, & concausæ homicidii, aut mutilationis, quousque irregularitatem incurrant. 2222.

77. De irregularitate ex homicidio aut mutilatione casualibus. 2225.

78. Irregularitas ex homicidio ac ex mutilatione à quibus priuet, & num ignorantia aliqua excuset ab eiusmodi irregularitate incurrenda. 2233.

79. Quis dispensare poßit circa irregularitatem ex homicidio ac mutilatione. 2235.

80. An virtute bullæ cruciatæ, iubilæi, aut priuilegii concedentis confessario, vt absoluere poßit ab omni censura ac pæna ecclesiastica, possit is confessarius dispẽsare cum pænitente in irregularitatibus. 2243.

81. Occidens aut percut iens aggressorem, vel eum qui lacessiuit, aut qui occasionem magnam causámve dedit, vt interficeretur aut percuteretur, quousque ad restitutionem teneatur. 2252.

82. Quando vnus alterum in duello interficit, aut damnum aliud illi infert, an restituere teneatur damnum ita datum. 2261.

83. Quæ damna in bonis externis sequuta, & quibus, restituere homicida teneatur. 2262.

84. Vtrùm pro dãno vitæ ab iniustè interfecto ereptæ teneatur homicida aliquid restituere, & quale, cuique ea restitutio sit facienda. 2271.

85. Vtrùm si is, qui causam mortis iniustam accepit, homicidæ parcat damna iniustè illata, antequam ex ea causa moriatur, liber homicida maneat ab onere restituendi, & quando homicida ipse non restituit, vt tenebatur, quousque obligatio restituendi ad ipsius hæredes transeat. 2283.

86. Quando aliquis occidit alium, aut damnum aliud iniustè illi intulit, idque delictum alteri innocenti imputatur, vtrùm qui verè id delictum commisit, restituere innocenti teneatur damna, quæ ea de causa illi obuenerint. 2288.

87. Iniustus mutilator, vulnerator, aut percussor, & qui alias his affines iniurias corporales iniustè intulit, quousque restetuere teneatur damna in rebus externis inde secuta. 2291.

88. Damnum ipsum mutilationis, & quodcunque aliud corporale infra mortem iniustè datum, quousque & cui restituendum, & num ob iniurias corporales restitutio debeatur, saltem dàmni honoris ac famæ, si quod inde resultauit. 2296.

89. De pænis pro adulterio statutis. 2299.

90. Quando ob adulterium vxoris agitur ciuiliter ad diuortium, torique separationem, quæ bona adulteræ marito adjud icentur. 2309.

91. Adulteria multa cum eadem femina, & eiusdem feminæ etiam cum multis viris, an vnica puniantur adulterii pæna, & num pœnæ adulterii ob oscula & tactus impudicos incurrant, quomodóque adulterium probetur. 2320.

92. Vtrùm adulterium cum meretrice vxore legitima alterius pæna adulterii ordinaria sit puniendum. 2326.

93. Vtrùm adulterium cum sponsa, pæna ordinaria adulterii sit puniendum, tam in ea quam in illo, qui cum ea est fornicatus. 2328.

94. Vtrùm adulterium cum ea coniugata, de cuius matrimonio cum suo marito constat fuisse nullum, puniendum sit pæna adulterii ordinaria. 2334.

95. Pares sunt vir & vxor, vt altero eorum adulterante alius agere possit ad diuortium, & quousq; id impediat adulterium alterius antè vel pòst cõmissum, & quando vnus tacitè

alteri parcere censeatur, vt agere non possit ad diuortium, & vir parcere censeatur vxori, vt nec criminaliter agere aduersus eam possit. Et num viri adulterium actionem criminalem de adulterio aduersus vxorem impediat. 2339.

96. De aliis quæ impediunt tam ciuilem quàm criminalem actionem ob adulterium. 2351.

97. De pæna lenocinii tam mariti circa vxorem quàm aliorum lenonum & lenarum 2355.

98. De pæna adulterii a clerico commissi. 2367.

99. Marito & patri adulteræ quousque impunè interficere liceat adulteros deprehensos in adulterio. 2369.

100. An pro adulterio, secluso alio iniusto effectu, qui inde vlteriùs in rebus externis sequatur, restitutio aliqua ei coniugi debeatur, cum cuius iniuria commissum est 2384.

101. Ex adulterio cum coniugata si filius nascatur, quæ damna in bonis externis sint nata sequi cum onere illa restituendi, & quousque is filius præsumatur esse mariti, & quousque teneatur aut non teneatur credere se esse illegitimum matri id illi affirmanti. 2391.

102. Quousque adultera teneatur aut non teneatur detegere adulterium, filiúmve non esse legitimum, vt impediantur damna in bonis externis, quæ aliis ex eo sequentur, quòd ille reputetur legitimus, & quousq; restituere teneatur ea damna. 2394.

103. Num etiam adulter ad restitutionem eorundem dānorum teneatur, & quousque, & num adultera & adulter, si filius ex eo adulterio natus exponatur, teneantur ad expensas hospitali, aut alteri, qui cum eo spurio illas fecerit. 2415.

104. De pænis stupri, etiam cum vidua honesta, & cum aliis. 2419.

105. De pænis raptoris, aut vim inferentis pudicitiæ, & num validum sit matrimonium inter raptorem & raptam celebratum. 2434.

106. Ex stupro latè sumpto, ex raptu, & ex vi pudicitiæ illata, quousque obligatio restituendi in foro conscientiæ resultet, & promissio, aut iuramentum, contrahendi cum stuprata, quousque obligent. 2454.

[[x]] INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE, QVAE HOC TOMO QVARTO CONTINENTVR.

Disp. 1.

OMnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas. Psal. 8.

Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem. Sap. 16.

Ego occîdam, & ego viuere faciā. Deut. 32.

Disp. 2.

Qui parcit virgæ, odit filium. Prouer. 13.

Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Prou. 23.

Seruo maleuolo tortura & cōpedes. Eccl. 13.

Disp. 4.

Omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia Genes. 9.

Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis, quæ mouentur super terram, & paulo pòst: ecce dedi vobis omnem herbā afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semet ipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cæli, & vniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum. Genes. 1.

Constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cæli, & pisces maris, qui per ambulant semit as maris. Psal. 8.

Disp. 5.

Vis imus, & colligimus ea: qui dixit, Non, ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem, & in tempore meßis dicam messoribus: Colligite primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autẽ congregate in horreum meum. Matth. 13.

Homicidium perpetrauit, & ipse morietur. Exod. 22.

Malefices non patieris viuere, qui coierit cum iumento, morte moriatur; qui immolat diis, occidetur. Ibid.

Lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israël audiens pertime scat. quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in patibulo, sed eadem die sepelietur: quia maledictus à Deo est, qui pẽdet in ligno. Deut. 21.

Consecrastis manus vestras hodie Domino vnu squisque in filio, & in fratre suo, vt detur nobis benedictio. Exod. 32.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquit atem. Psal. 100.

Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Rom. 13.

Dei minister est tibi in bonum, si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat. Ibid.

Subiecti estote omni humanæ creaturæ, propter Deum, siue Regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis in vindictam malefactorum, laudem verò bonorũ. 1. Pet. 2.

Dum autem dormirent homines, venit inimicus, & superseminauit zizania. Mat. 13.

Disp. 8.

Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Psal. 98.

Oportet Episcopum irreprehensibilẽ esse, nō vinolentum, non percußorem. 1. Timoth. 3.

Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit, tam ipsi quàm semini eius, pactum sacerdotii sempiternum. Num. 25.

Disp. 9.

Et vidit Eleazarus vnam de bestiis loricatam loricis Regis, & erat eminens super ceteras bestias, & visum est ei, quòd in ea esset Rex, & dedit se, vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum, & cōcurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à finistris, & cadebant ab eo huc atque illuc, & iuit sub pedes elephātis, & supposuit se ei, & occidit eum, & cecidit in terram superipsum, & mortuus est illic. 1. Machab. 6.

Cùm iam (Razias) comprehenderetur, gladio se petiit, eligẽs nobiliter mori potiùs, quā subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniuriis agi. Sed cùm per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia erumperent, recurrens audacter ad murum præcipitauit semet ipsum vtiliter in turbas. 2. Mach. 14.

Et stans supra quandam petram præruptam, & iam exanguis effectus, complexus intestina sua, vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocans dominatorem vitæ & spiritus, vt hæc sibi iterum redderet: atque ita defunctus est. Ibid.

[[xi]]

Disp. 14.

Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Matth. 5.

Non vos metipsi defendentes, carissimi, sed date locum iræ. Rom. 12.

Disp. 18.

Vnicuique mandauit Deus de proximosuo. Eccli. 17.

Erue eos, qui ducuntur ad mortem; & eos, qui trahuntur ad interitum, liberare non cesses. Prouerb. 24.

Disp. 22.

Pro mensura peccati erit & plagarum modus. Deut. 25.

Quicunque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis illius. Gen. 9.

Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Exod. 21.

Si quis ferro percußerit, & mortuus fuerit qui percussas est, reus erit homicidii, & ipse morietur. Num. 35.

Qui percusserit & occiderit hominem, morte moriatur. Leuit. 24.

Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Matth. 26.

Disp. 23.

Si quis per industriam occiderit proximum suum, vel per in sidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur. Exod. 21.

Disp. 24.

Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio & in fratre suo, vt detur vobis benedictio. Exod. 32.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Psal. 99.

Disp. 67.

Non ædificabis mihi templum, quia multum sanguinis effudisti. 1. Paral. 22.

Dip. 69.

In vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Rom. 12.

Disp. 89.

Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera. Leuit. 20.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vterque morietur, id est adulter & adultera, & auferes malum de Israël. Deuter. 22.

Adducunt autem Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister hæc mulier modò deprehensa est in adulterio; in lege autem Moyses mādauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Ioan. 8.

Qui sine peccato est, primus in illam lapidem mittat. Ibid.

Disp. 95.

Præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari 1 Cor. 7.

Et vir vxorem non dimittat. Ibidem.

Disp. 100.

Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Matth. 5.

Mulier potestatem sui corporis non habet. 1. Corinth. 7.

Disp. 102.

Nolite projicere margaritas ante porcos.

Disp. 104.

Vir cuius vxor errauerit, maritumque contemnens dormierit cum altero viro, & hoc maritus de prehendere non quiuerit, sed latet adulterium, & testibus argui non potest, quia non est inuenta in stupro. Num. 5.

[[xii]] APPROBATIO.

Recensui tomum quartum disertiss., & acutiss. Doctoris Ludouici Molinæ, quo eam Iustitiæ commutatiuæ partem complectitur, quæ circa bona corporis, & personarum nobis coniunctarum versatur, eumque haud secus quàm tres priores, non dignum modo, sed & ne. cessarium iudicaui, qui prælo committatur: cuiusque doctrina, & solida eruditio, omnium oculis & mentibus hauriatur. Antuerp. In Semin. Episcopali 16. Ianu. 1608.

Laurentius Beyerlinck, Antuerp. S. Theol. Licent. Eccles. Antuerp. Canonicus, & librorum censor.

5

[[1]] DE IVSTITIA COMMVTATIVA CIRCA BONA CORPORIS, PERSONAR VMQVE NOBIS CONIVNCTARVM, TRACTATVS TERTIVS. Tomvs qvartvs.

Vtrùm homo dominus sit suæ propriæ vitæ, suorum# membrorum. Disp. 1.

SVMMARIVM.

1 . HOmo non est dominus vitæ ac membrorum suorum, vti est pecuniæ ceterorúmque bonorum externorum, quare peccat non solùm contra caritatem propriam, sed & contra justitiam, illis contra rectam rationem abutendo, non autem his.

2 . Peccat contra 5. decalogi præceptum seipsum vel alium interficiens etiam concessa ad id ab interfecto facultate.

3. Ostenditur expedientissimum fuisse Deum jus & dominium vitæ & membrorum hominis sibi reseruasse.

4 . Homo habet liberum vsum vitæ membrorumq; suorum, illaque varias functiones obligare potest, n. 5 . & periculis exponere recta ratione id postulante. n. 6 .

7 . Virginitatis claustrum aperiẽs, aperiri permittẽs, vel voluntas ad id peccant non solùm contra 6. decalogi præceptum, sed etiam contra 5.

8 . Principem vel rempub. habere potestatem à Deo naturali jure descendentem, exponendi periculis vitam suorum subditorum, eamque ab eis auferendi, causa legitima subsistente.

9 . Declarantur dicta D. Thom. 2. 2. q. 64. art. 5.

10 . Potest homo cogi admittere secari ab eo membrum, aliudve ei medicamentum applicari gratia curationis, per illum sub cuius cura vel obedientia viuit, vel per publicam potestatem, si bono communi expediat, & n. 11 .

12 . Etiam a quocunque in casu. de quo hic.

TRactatvs hic tertius, vtpote in quo de præstantioribus hominis bonis agitur, quàm sint bona externa, honoris, ac famæ, atque de fundamento reliquorum bonorum hominis, naturæ ordine tractatum præcedentem, ac duos sequentes, antecedere debebat; quia tamen in explicanda iustitia commutatiua circa bona externa, plus longè erat negotii, ibiq́ue jacienda erant principia ac fundamenta ad ea definienda, quæ reliquis tractatibus dicenda erant, ordo disciplinæ (vt initio tractatus præ cedentis est dictum) postulauit, vt præcedentem huic tertio tractatui præponeremus. Inde verò exordium in hoc tertio tractatu est sumendum, vt explicemus, quantum iuris homo habeat in propriam vitam, & in propria membra: id

quippe tanquam basis erit ac fundamentum ad reliqua, quæ in eo sunt explananda. Id autem sequentibus conclusionibus dilucidè fiet.

Prima conclusio est. Homo non est dominus propriæ vitæ, ac membrorum, sicut est domi [sect. 1] nus pecuniæ, & cæterorum bonorum externorum, quæ ad ipsum spectant, ac possidet. Dominium quippe bonorum externorum concessit Deus hominibus, & post rerum diuisionem vnusquisque de eis rebus, quæ ad ipsum pertinent, disponit tanquam de rebus, quarum verè est dominus: eaque de causa, destruendo eas pro libito, non peccat contra iustitiam: quoniam destruit, quod suum est, vt hæc omnia tractatu præcedente *à disp. 1. & disp. 18.* & duabus sequẽtibus, comprobatum est: at verò dominium vitæ, ac membrorum, autor ipse naturæ, qui ea contulit, sibi ipsi reseruauit, solùm vsum & administrationem eorum hominibus concedens. Quo fit, vt, qui se vita priuaret, aut qui sibi mẽbrum amputaret, quando id non præscribit recta ratio ad corporis incolumitatem, rectámve administrationem membrorum, corpotis totius, ac vitæ, qui item vitam suam irrationabiliter minueret, aut membrum læderet, vel debilitaret, peccaret quodam modo contra iustitiam, tanquam iniquus destructor ac dissipator eius, quod suum non est, sed Dei, ipsius tamen curæ ac administrationi commissi. Dixi, peccaret quodam modo contra iustitiam. Quoniam, vt alibi ostensum est, nostri ad Deum non est iustitia quo ad completam iustitiæ rationem; eo quòd non possimus reddere ei æquiualens: est tamen altius quid, quàm iustitia, quòd arctiùs nos illi deuincit; eaque de causa transgressio illius, peius quid est, quàm iniustitia. Sumendo ergo iustitiam latè, vt esse in nobis potest comparatione Dei, interfectio, qua quis se ipsum interficit, & mutilatio, qua sibi irrationabiliter membrum abscindit, itemque læsio irrationabilis, qua quis salutem propriam, aut membrum proprium, lædit, peccata sunt contra iustitiam Dei comparatione, & non solùm contra caritatem propriam, qua seipsum diligere is tenetur, qui sibi tale damnum irrationabiliter infert. In hac conclusione, ita proposita ac explicata, consentiunt doctores communiter, *Diuus Th. 2. 2. q. 64. art. 5. Victoria in relect. de homicidio. n. 23. Caiet in summa verb. homicidium, Sotus. 4. de iustitia. q. 2. art. 3. & lib. 5. q. 1. art. 5. Couar. 1. var. res. c. 2. n. 8.* & plerique alii, nemine, quod sciam, refragante, tractatuque præcedente Disp. 18 fuit à nobis asserta. Concinit *Aug. 1. de ciuit. Dei. qui à cap. 16. vsque ad 26* latè disputat ac ostendit, nemini fas esse, se ipsum quacunque de causa **[[2]]** interficere, nisi iussu aut instinctu Dei, qui dominus est vitæ, consentit item *Hier. in. 1. c. Ionæ,* & refertur *23. q. 5. c. non est nostrum.* Potestautẽ eadem conclusio probari. Primò, ex scripturis sacris. Cùm enim de rebus externis Psal. 8. scriptura dicat: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas, &c.* quo in loco manifestè docet, Deum homini, quem (vt ibidem dicitur) constituit super opera manuum suarum, tribuisse dominium rerum externarum, vt de eis libere posset disponere; de vita tamen propria contrarium in eadem scriptura sacra innuitur. *Sapientiæ quippe. 16.* dicitur: *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Et *Deuter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.* Et in *quinto decalogi præcepto* dicitur: *Non occídes,* sine iusta scilicet causa, nihil limitando. Vnde *Aug. vbi supra* colligit, non minùs eo præcepto esse prohibitum occidere se ipsum, quàm alium. Secundò, qui alium in [sect. 2] terficit, etiam si interfectus ad id concesserit facultatem, quin etiam si id ab interficiente postulauerit, peccat contra quintum decalogi præceptum: neque est alia ratio, nisi quia iniuriam Deo facit, vitæ donum absque ipsius facultate à proximo suo eripiendo, quod Deus illi concesserat solùm quo ad vsum, sibi reseruans dominium illius, qua de causa Dauid. 2. *reg. 1.* iustè morte puniuit Amalechitem illum, qui, id Saule ab eo obnixè efflagitante, Saulem interfecit: ergo is etiam, qui se ipsum interficit, peccat similiter contra

quintum de calogi præceptum, iniuriāq́ue Deo facit, vitam à se ipso eripiendo, quæ ipsius non erat quo ad dominium, sed Dei: Deus ergo dominus est vitę, & non homo, qui ea fruitur. Tertiò, expediens non fuit, Deum facultatem hominibus concedere eripiendi sibi ipsis vitam, quam illis tribuebat, quæq́ue fundamentum erat cæterorum eorundem bonorum, & cuius dominium ad ipsum iure creationis pertinebat quin potiùs fuit expedientissimum, Deũ id ius sibi reseruare: ergo censendum est, non fecisse homines dominos ipsorum vitæ, vt eam sibi eripere possent antequam per naturales causas, iuxta suæ diuinæ prouidentiæ ordinem, ab eis eriperetur. Consequentia ex eo est manifesta, quoniam homines non potuerunt vitæ dominium habere nisi à Deo, de quo non est credendum, constituisse, nisi, quod esset conueniẽtissimum. Confirmatur hæc ratio, quoniam neque lumen ipsum naturæ, neque naturalis inclinatio tanta, quantam homines habent, in seq́ue ipsis experiuntur, ad propriæ vitæ conseruationẽ, docent, cum illísve consentit, hominibus à natura ipsa, iuréve naturali, esse concessum, posse sibi eripere propriam vitam; neque iure diuino positiuo reperitur id concessum; quandoquidem scripturæ sanctæ contrarium, vt ostensum est, sonant: cùm ergo humanum ius nihil ea de re possit disponere; eo quòd mutare non possit, quæ de iure sunt diuino naturali; consequens profectò est, vt homo dominus non sit propriæ vitæ, atque adeò neque suorum membrorum, ex quibus homo totus, integraq́ue illius vita, coalescit.

Secunda conclusio. Vita nihil ominus, & mẽbra, sunt donum quoddam homini in ipsius **[sect. 4]** bonum à Deo concessum, vt fruatur vita, vtaturq́ue membris ad varias functiones. Est insuper homo constitutus dominus earum suarum operationum, quæ facultati liberi sui arbitrii subsunt. Constitutus item est custos & administrator vitæ ac membrorum. Conclusio hæc satis ex se est perspicua, communiterq́ue est recepta. Et secunda pars, nempe, hominem constitutum esse dominum earum suarum operationum, quæ facultati liberi sui arbitrii subsunt, ostensa est in concordia, *&. 1. parte* multis in locis, *ac 1. 2. q. 1. art. 1.* Esse verò hominem dominum earum suarum operationum, non est aliud, quàm in facultate sui arbitrii esse positum, illas elicere, vel non elicere, aut etiam elicere contrarias, vt maluerit, quod non aliud est, quam esse liberas: in quo ad imaginem & similitudinem Dei dicitur homo, sicut & angelus, factus: eaq́ue ratione capax est virtutis ac vitii, meriti & demeriti, dignusq́ue laude aut vituperio, præmioq́ue aut supplicio. Ex prima verò & tertia conclusionis partibus prouenit, quòd si quis iniustè priuet alium vita, aut membro, vel nocumentum aliud ei in vita aut corpore inferat, non solùm peccet contra Deum, qui dominus est vitæ, ac membrorum illius, sed etiam cōmittat iniustit iam aduersus ita læsum, nocumentum illi inferendo in bonis eo modo sibi à Deo collatis, ipsiusq́ue curæ ac administrationi commissis. Hæc tamen iniustitia non inuenitur in tali actu, quando eiusmodi damnum infertur, eo, qui illud patitur, id volente, vt tractatu *1. Disp. 11.* explanatum est: quoniam volenti & consentienti non fit iniuria. Sicut autem, qui alicui infert iniustè nocumentũ in corpore, peccat contra iustitiam aduersus illum: ita qui iniustè eum priuat aliquo actu, qui facultati liberi illius arbitrii subest, aut aliquo vsu sui corporis, vel membri, non sinendo exercere illum, peccat aduersus eum contra iustitiam.

Ex secunda etiam parte conclusionis, iunctis cæteris partibus, prouenit, quòd homo locare **[sect. 5]** possit operas suas, vsumq́ue suorum membrorum, atque ad id se obligare. Item, quòd matrimoniũ possit contrahere, tradendo alteri potestatem sui corporis ad matrimonii vsum, & vicissim suscipiendo incorpus alterius æqualem potestatem. Atque ad tertium hunc de iustitia commutatiua tractatum agere attinebat de matrimoni contractu, quatenus est mutua quædam traditio corporum ad matrimonii vsum, liberorumq́ue procreationem:

quia tamen inter Christianos idem contractus fundamentum est sacramenti, rationémve sacramenti sortitur, postquam à Christo sacramentum est institutus, meritò disputatio de illo ad materiam de sacramentis rejicitur.
Ex tertia verò conclusionis parte prouenit, quòd homo exponere possit periculis propriam vitam, ac membra, quando id postulat recta ra [sect. 6] tio, vel nauigando, vel bello iusto rempublicam defendendo, aut principem aliquem adiuuando, vel vitam propriam aut proximi defendendo, aut etiam externa bona. Ex eadem quoque parte prouenit, quòd, quando ita postulat bona corporis constitutio, aut conseruatio, possit sibi abscindere membrum ad reliquorum conseruationem, extrahere testiculum ad herniam curandam, ne corpus habitudinem adeò prauam in totam vitam patiatur, idque nihil impediente, quòd in ea extractione nonnullum vitæ sit periculum. Eadem etiam ratione licitè [[3]] sibi extrahit dentem, ne vel alios inficiat, vel diutinam molestiam ac dolorem illius patiatur. Et similia alia licitè facit. Quia verò apertio claustri virginitatis solùm est permissa ad matrimonii vsum, inde euenit, quòd pati virginem illud aperiri à proprio coniuge ad matrimonii vsum, maritumque id aperire, nullum sit peccatum contra quintum præceptum decalogi, sed sit res omnino licita: pati autem illud aperiri non ad matrimonii vsum, illúdve à masculo alio aperiri, quàm à proprio coniuge ad matrimonii vsum, voluntasque id patiendi, aut rumpendi; peccata sunt contra quin [sect. 7] tum præceptum decalogi: non secùs atque peccata sunt contra quintum præceptum decalogi, pati ruptionem, aut abscissionem, alterius membri, illamque efficere, aut pati velle, vel velle eam efficere, absque legitima causa. Atque hinc intelliges, stuprum, voluntatemque illud efficiendi, mutare speciem, superaddendo peccato fornicationis, contra sextum præceptum decalogi, nouam speciem contra quintum, quæ necessariò est confitenda: sicut fornicatio habentis votum castitatis, aut cum habente votum castitatis, speciem mutat, superaddendo peccato fornicationis, peccatum sacrilegii contra virtutem religionis. Inde item intelliges, cur feminam fornicando amittere virginitatem, aut velle illam amittere, sit circunstantia stupri necessariò confitenda: adolescentem verò virginem, fornicando virginitatem amittere, aut velle eam fornicando amittere, non esse circunstantiam mutantem speciem, neque necessariò confitendam: femina enim illa non solùm peccat contra sextum decalogi præceptum, sed etiam contra quintum, ob ruptionem sine legitima causa claustri virginitatis: ille verò alius adolescens, eo quòd nullum membrum in eo rumpatur, non peccat contra quintum decalogi præceptum, nisi cum virgine fornicetur, aut fornicari velit. Illud etiam obserua, quando femina coniugata, inepta esset vsui matrimonii, quòd strictæ essent viæ ad copulam, nullum esse peccatum ad matrimonii vsum vias aperire ferro, aut alio instrumento: quoniam apertio illa ad debitum esset finem, dummodo non fieret fornicando. Quæ commemorata sunt, homini licent, quatenus custos atque administrator est vitæ ac membrorum, & quatenus vita ac membra data ei sunt ad vsum, & ad comparanda vitæ necessaria, atque ad exercendas virtutes, vt suprà in materia de caritate, præsertim. *q. 26. artic. 5. & q. 32. artic. 5.* dictum ex parte est, vbi multa diximus, quæ in hoc tertio tractatu disputari poterant.
Tertia conclusio. Respublica, & per consequens princeps, qui caput est illius, dominium non habet vitæ, nec membrorum, suorum subditorum, sed solùm habet regimen atque administrationem eorundem suorum subditorum in ipsorum bonum, ac commune. Ratione autem huius regiminis & admi [sect. 8] nistrationis in eum finem potest illos exponere periculis, quantum recta ratio præscribit, ac postulat commune reipublicæ bonum. Potest item illos punire, etiam vitam in pænam ab eis auferendo, si ita opus sit, commereanturque eorum

delicta, ac efflagitet commune reipublicæ bonum. Hæc autem potestas à Deo naturali iure descendit, postulante id ita conditione humana, naturaque ipsa rei, vt tractatu præcedente *Disputat. 22.* iunctis antecedentibus & sequentibus, comprobatum est. Conclusionem hanc affirmat Sotus locis citatis, & est communis doctorum. Probari autem potest, quoniam, vt tractatu præcedente *Disput.* 25. & aliàs sæpe est ostensum, atque ex se est satis perspicuum, testaturque experientia, neque respublica, neque supremi principes, qui illam gubernant, dominium habent rerum externarum suorum subditorum: ergo multo minùs habent dominium vitæ ac membrorum eorundem sibi subditorum. Quando ergo Diuus Thom. 2. 2. *q. 64. artic. 5.* ait, eum, qui se ipsum interficit, iniuriam facere reipublicæ; quia id, quod est, est communitatis, cuius est pars. Atque ibidem in responsione ad. 1. ait, se ipsum aliquem interficiendo, peccare contra iusticiam comparatione suæ communitatis. Quando, inquam, **[sect. 9]** hæc Diuus Thomas ait, non ita illa intelligas, (vt bene Sotus vbi suprà admonet) quasi respublica dominium eius, qui seipsum interficit, habeat, & quasi ille à republica auferat, quod titulo dominii erat suum; eo modo, quo mancipium iniuriam domino suo faceret, se ipsum interficiendo: sed intelligas, quòd propter coniunctionem illam, quam cum sua republica habet, interfectio illa cedit in iniuriam suæ reipublicæ: eo modo, quo filii interfectio cedit in iniuriam patris, & interfectio vxoris, in iniuriam cedit mariti, propter coniunctionem, quam habent, filius cum patre, & vxor cum marito.

Quarta conclusio. Quia homo custos & administrator est constitutus suæ propriæ vitæ, ac membrorum, nullus, ipso renuente, potest secare ab eo membrum gratia curationis, aut medicamentum aliud ei applicare. Excipe, nisi sub cura esset parentum, aut tutoris, aut nisi sub prælati obedientia viueret. Iussu quippe horum, quibus ita subest, etiam ipso renitente, secari ab eo possent **[sect. 10]** membra, aut applicari medicamenta, quæ illi expedire iudicarentur ad illius incolumitatem ac bonorum. Hanc, inter alios, affirmat *Sotus. 5. de Iustit. q. 2. artic. 1.* Ratio verò illius est, quoniam, tam ipse, quàm qui ita regimen illius habent, vt illis parére in regimine sui corporis teneatur, subiectum habent id corpus, vt in illo fiant, quæ ad illius bonum expedire iudicabuntur; reliqui verò non item: ergo quamuis, qui commemorati sunt, præcipere possint membri amputationem, aut medicamenti applicationem, & id per se ipsos exequutioni mandare, quando ita iudicauerint expedire, etiam renuente eo, qui tali medicatione indiget, alii tamen id non possunt. Atque inter eos, qui id non possunt, connumerat Sotus etiam potestates publicas: quoniam eis commissa non est **[[4]]** cura ea in parte corporum ipsis subditorum, sed solùm, eorum regimen in commune bonum. Obserua tamen, si in a **[sect. 11]** liquo euentu iudicaretur, bono communi expedire, vt aliquid tale fieret, tunc ad id posset cogere potestas publica. Vt si respublica multos amitteret subditos, vel inficerentur multi, propterea quòd non applicaretur tale vel tale genus medicationis, vel si vita hominis periclitaretur, cuius salus multum reipublicæ interesset, essetque probabilis spes, quòd, adhibito tali vel tali genere medicationis, euaderet, cogere tunc potestas publica ad id posset. Illud etiam obserua, ex præsumpta voluntate eius, sub cuius potestate aliquis est, posse tertium quendam cogere ita subditum ad genus aliquod curationis suscipiendum. Verbi gratia, est filius familias in famulatu alicuius, aut sub alicuius cura in studio, absenteque patre, talis filius familias indiget medicatione aliqua, quam non vult suscipere; sanè, si absque vlla dubitatione is, cui talis filius familias seruit, vel qui in studio curam illius habet, intelligat patris voluntatem esse, vt ad id suscipiendum illum cogat, cogere eum ex quasi delegato patris imperio poterit. Illud addo, quando vita alicuius periclitaretur omnino, nisi is **[sect. 12]** aliquid adeò leue faceret, vt sub reatu lethalis culpæ, ad

mortem aut ad membri abscissionem euadendam, teneretur id efficere, tunc à quocunque lege caritatis posse ad id cogi, illoq́ue inuito, posset quiuis id in eo exequi, imò verò ad id teneretur sub reatu culpæ lethalis, si absque notabili suo periculo posset id exequutioni mandare: non secùs atque tenetur quiuis eripere ab eo ensem, quo se vult interficere, arcereq́ue eum à flumine, in quod vult se injicere: vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo. Conclusio ergo proposita solùm intelligitur, quando certum omnino non est, remedium profuturum ad graue malum proximi vitandum: aut quando remedium est tale, quod propter nimium dolorem, vel alia legitima causa, non tenetur is sub reatu lethalis culpæ illud subire, qui eo indiget ad vitam, aut membrum, conseruandum.

De variis iuribus in personas coniunctas. Et quo modo iniuria ex coniunctione resultet in alios. Atque quousque variæ potestates infligere corporales pænas possint. Disp. 2.

SVMMARIVM.

1 . VAria jura variæque potestates resultantes ex coniunctionibus variis quas habet homo tam cum personis priuatis quam cum corpore reip. cuius est pars, & n. 2 .

3 . Iniuriam patitur maritus ex adulterio quod fit cum sua vxore, & è contra vxor ex adulterio quod cum alia committit maritus; Parẽtes ex stupro filiæ fam. in potestate existentis.

4 . Iniuriæ qualitas ac quantitas quomodo attendatur.

5 . Personæ quibus actio iniuriarum competit ratione coniunctionis vel alterius, & quibus non, & n. 6 . 7 . 8 . &. 9 .

10 . Defunctus an possit ob quæcunque debita illius impediri sepeliri, & quando hæredes aut vxor defuncti ob illa conueniri poßint?

11 . Pænas violantium sepulchra vide remissiuè, actionémque sepulchri violati quibus detur, num. 12 .

13 . Enumerantur personæ tam laicæ quàm Ecclesiasticæ puniendi potestatem habentes, & quas pænas infligere possint.

14 . Pæna atrox quæ sit, & quousque parentes vel domini procedere possint in puniendis filiis vel mancipiis.

15 . Et qualiter peccare possint, si ex odio vel ira puniant.

16 . Et qualiter condonare ac remittere possint. Et quid si iuramento si astrinxissent se punituros.

17 . Et quid agendum si puniendus in sacris sit constitutus, vide remissiuè.

18 . Parentes & dominos posse in carcerem & vincula priuata conjicere filios & seruos aßeritur.

19 . An potestas dominorum & parentum puniendi filios ac seruos sit de iure naturali introducta?

20 . An & qualiter maritus punire possit vxorem.

VT tractatu præcedente *Disput.* 22 copiosè explanauimus, quia homo suapte natura sociale animal est plus longè, quàm cætera socialia animalia, coniunctiones multas habet, tum cum personis aliquibus priuatis, tum etiam cum corpore reipublicæ, cuius est pars. Atque ex eiusmodi coniunctionibus iura varia sequuntur in personas coniunctas, reipublicæque torius, ac potestatum eius, in singulas eiusdem reipublicæ partes. Ex coniunctione enim per ma **[sect. 1]** trimonium maris & feminæ generationis causa, resultat familia, vt ibidem fuit explicatum. Atque inter capita ipsa familiæ, hoc est, inter virũ & vxorem, est mutuum ius, corporumque mutua potestas, ad matrimonii vsum; itemque vt vnusquisque eorum ad familiæ administrationem id præstet, quod ad ipsum spectat. Est enim vxor adiutorium viro datum, non solùm ad generationis opus, sed etiam ad familiæ administrationem, vt *Gen.* 2. habetur, ac proinde ius vnicuique eorum competit in alium, vt alter eas operas idque pręstet, quod ad familiæ sustentationẽ & administrationem tenetur. In eadem item familia, quæ ex illa coniunctione maris ac feminæ resultat, sequentes potestates, vt disputatione citata copiosè est dictum, resultant. Viri in vxorem, quæ naturaliter viro subest. Parentum in filios, itemque in seruos, aut famulos, si familia perfecta tantaque sit, vt mancipia, aut famulos, habeat. Sunt enim quædam familiæ in republica minùs perfectæ, quarum quædam seruis ac famulis carent, aliæ liberis, aut etiam seruis, aliæ dominum & mancipia, aut famulos habent, sed carent partibus aliis familiæ, vt sunt familiæ clericorum, viduorum, & aliorum, qui nunquam matrimonium contraxerunt. Ex filiorum autem generatione, eorumque coniunctione cum aliis per matrimonium, coniunctiones variæ consanguinitatis, affinitatisque, inter homines resultant. **[[5]]** Ex coniunctione item hominum in vnum populum ad conuiuendum, seque mutuò ad vitæ necessaria adiuuandum, vt in maiorem aliam communitatem, quæ ex variis populis coalescat, resultat respublica, quam potestas totius corporis illius in singulas suas partes consequitur, indeque vlteriùs deriuantur potestates aliæ, quæ ab ipsa republica regimini cæterorum præficiuntur, vt hæc omnia disputatione citata copiosè explanata sunt: qua de causa illa hoc loco solùm velut numerando percensemus. Ad finem etiam supernaturalem est respublica spiritualis Ecclesiæ hominumque congregatio sub eadem fide, quæ **[sect. 2]** suas quoque habet potestates cum iurisdictione in totum Ecclesiæ corpus, & in partes, quibus constat, sed præcipuè in personas Ecclesiasticas, vt tractatu præcedente *Disputatione 21. & à disputatione 28.* est dictum. In eadem etiam Ecclesia variæ sunt congregationes religiosorum autoritate summi Pontificis constitutæ, quæ suos etiam habent prælatos, iurisdictionem & vim coërciuam in sibi subditos habentes. Sunt etiam in republica Christiana variæ vniuersitates autoritate summi Pontificis ac principum secularium institutæ cum variis priuilegiis illis concessis: quæ suos habent peculiares iudices ac potestates in vniuersitatis membra cum vi coërciua. Aliqui etiam in rebus publicis præficiuntur, vel ad docendos alios liberales artes, aut etiam mechanicas, vel ad moderandos ac regendos alios, quos sibi ea in parte habent subiectos, cum potestate animaduertendi in illos, eósve puniendi, vt communis consuetudo vsusque testatur. Atque hæc dicta sint de primo eorum, quæ in titulo sunt proposita.

Quod verò ad secundum attinet, dicendum in primis est. Quando in eo, quod circa vnam personam fit, præiudicatur iuri, quod persona alia illi coniuncta habet, ne id fiat, fieri iniuriam personæ ita coniunctæ, nihil impediente, quòd persona, circa quam id fit consentiat, nullaque proinde iniuria in eo illi fiat. Verbi gratia. Si vxor alicuius sua sponte adulteretur cum aliquo, sanè ad **[sect. 3]** ulter iniuriam facit marito eius vxoris: eo quòd contraueniat iuri,

quod is maritus habet, vt nullus abutatur sua vxore. Vxori tamen illi nulla fit iniuria: eo quòd volenti ac consentienti nulla fiat iniuria. Eodem modo, si maritus adulteretur cum aliqua, tam maritus, quàm illa, cum qua adulteratur, iniuriam faciunt vxori talis adulteri, quatenus contraueniunt iuri, quod illa habet, ne maritus suus ad aliam accedat, aliáve cum ipso commisceatur. Similiter, si quis defloret virginem filiam familias sua sponte consentientem, quamuis non faciat iniuriam tali filiæ familias consentienti, facit tamen iniuriam parentibus illius, qui curam eius habent, & quorum iuri contrauenit.

Dicendum est deinde. Iniuriam factam vni personæ, redundare in personas illi coniunctas: eaque de causa, cæteris paribus, eum, qui iniuriam fecit, eo grauiùs peccare, quo persona iniuria affecta plures habet personas sibi coniunctas, vel consanguinitate, aut affinitate, vel amicitia, vel aliquo alio nexu, vt *diuus Thomas* 2. *2. quæst. 65. articulo 4. affirmat.* Obserua tamen, attendendum esse ad iniuriæ qualitatem ac quantitatem, atque ad vsum, communémve æstimationem, num illud reputetur iniuria **[sect. 4]** comparatione coniunctorum: ex circunstantiis enim concurrentibus qualitatum personarum, qualitatis iniuriæ, communisque existimationis ea de re, attendendum est, ad quos, & ad qualiter coniunctos, ea iniuria pertingat, & ad quos censenda non sit pertingere: atque interdum tam parum ad reliquos attinebit, vt iniuria, in se grauis, comparatione eius, qui immediatè est ea affectus, illorum comparatione leuis admodum sit censenda.

Interim prætermissa iniuria, quæ facta circa vnum, directè præiudicat iuri alterius, vt est adulterium cum vxore comparatione mariti, & stuprum cum filia familias comparatione patris; in quibus dubitari non potest, actionem competere sic iniuriam pas **[sect. 5]** sis ob eam suam propriam iniuriam. Quod attinet ad reliquas iniurias aliis factas. Iniuria si facta sit pupillo, ad tutorem attinet agere actione iniuriarum loco & nomine illius. Et eodem modo ad eum, qui curam amentis habet, agere iniuriarum loco & nomine illius spectat ob iniuriam tali amenti factam. Ita habetur. *l. 9. titu. 9. part. 7.* Quando autem iniuria alteri est facta, agere nomine proprio actione iniuriarum, quasi ad ipsum *per consequentiam* (vt habetur. *l. 1. §. item aut. ff. de iniuriis)* ea iniuria attineat, in ipsumque redundet, solùm conceditur in iure sequentibus personis. In primis parentibus, quando iniuria facta est liberis, qui sub ipsorum sunt potestate, vt habetur. *§. citato,* §. *patitur. institut. eod. titul. & l. 9. titul. 9. part. 7.* id quod ad auos, & proauos, se extendebat comparatione nepotum & pronepotum, vt ex iuribus citatis constat. Cùm autem filii de iure huius regni posteriùs lato, & de iure Lusitano, extra auorum & proauorum sint potestatem, non attinet in his regnis ad auos, aut ad proauos, de illorum iniuria nomine proprio agere, sed ad solùm patrem, quando sub illius sunt potestate.

Deinde, quando vxori alicuius iniuria est facta, actio iniuriarum conceditur de iure communi ipsimet vxori, & patri, reliquisque ascendentibus illius per lineam masculinam, sub quorum potestate erat, nihil matrimonio impediente, marito item conceditur, & socero talis vxoris, sub cuius potestate maritus eius vxoris erat, vt hæc omnia habentur §. *patitur institut. de iniur.* & consentiunt duo alia iura citata. Hodie[1] verò de iure posteriori huius regni, & Lusitaniæ, cùm vxor & maritus eo ipso, quòd matrimonium contrahunt, (accedente in hoc Castellæ regno velatione) patriam egrediantur potestatem, vt tractatu præcedente sæpe est ostensum, soli vxori & marito competit **[[6]]** agere iniuriarum pro iniuria vxori illati. Consentit *Gregor. LopeZ l. 9. citata verb. por su nuera.* Sponso item conceditur agere iniuriarum pro iniuria facta sponsæ, vt habetur. *l. item apud Labeonem §. sponsum quoque ff. de iniur.*

Quia mancipium sub potestate est domini, si mancipio iniuria sit facta, quæ in domini **[sect. 6]** despectum, iniuriámve fiat, vel, esto in domini iniuriam non fiat, sit non leuis, conditione mancipii attenta, ad dominum in vtroque euentu, & non ad mancipium, pertinet agere iniuriarum. Quando autem iniuria esset leuis, vt si mancipium colapho percutiatur sine læsione, aut conuitium illi dicatur, neque domino pro ea leui iniuria comparatione sui mancipii actio iniuriarum conceditur. Tametsi attendenda sit qualitas mancipii ad iudicandum, num iniuria leuis sit: quæ enim iniuria leuis erit comparatione vnius mancipii communis ac abiecti, non erit leuis comparatione alterius, vt Vlpianus. *l. item apud Labeonem statim citanda* rectè admonet. Hæc omnia habentur. *§. seruis, iuncto.* §. *sequenti, institut. de iniuriis. l. 1.* §. *item aut,* & copiosiùs. *l. Item apud Labeonem. §. prætor ait qui seruum. ff. eod. titulo, & l. 9. citata.* Quando autem serua stuprum esset passa, ea iniuria tanta reputatur, vt pro illa iniuriarum actio domino concedatur. *l. si stuprum. ff. de iniuriis. Gregor. LopeZ. l. 9. citata glossa penult.* propendet, quando iniuria facta mancipio esset leuis, iudicem ex officio, audita querela, vel ipsius mancipii, vel domini, debere procedere ad illam puniendam ex suo officio, ne crimina maneant impunita, & ne manere impunita præbeat incentiuum iniuria afficiendi mancipia contra naturale ius, citatǵque in confirmationem *legem apud Labeonem.* §. *citato,* quæ, licèt non vrgeat, fauet tamen ex parte.

Si famulo libero, aut vassallo, iniuria fiat, non conceditur actio domino, sed solùm ipsi iniuriam passo. Excipitur, nisi in contumeliam, seu iniuriam talis domini, esset ea iniuria illata: nam tunc actio vtrique concederetur, vnicuique videlicet eorum, quatenus id in iniuriam illius esset factum, seu cederet. Qua eadem ratione, si mancipium vnius, alteri seruiat, iniuriaǵque afficiatur mancipium in contemptum eius, cui seruit, quiǵque dominium illius non habet, competit tunc & domino mancipii actio iniuriarum pro iniuria suo mancipio facta, si talis iniuria leuis non sit habita ratione talis mancipii; & competit illi, cui seruiebat, in cuius contemptum atque iniuriam id factum est. Hæc omnia habentur. *§. sed si libero. institut. de iniur. l. item apud Labeonem in fine. ff. eodem titulo, & l. 10. titulo 9. part. 7.* Hæc, & præcedentia, minùs exactè tradit *Anton. Gom. 3. tom. var. resol. cap. 6. num. 5. & 6.*

[sect. 7] Religioso si facta sit iniuria, iniuriarum actio pertinet ad prælatum, seu ad monasterium, & non ad ipsum religiosum: sicut quando iniuria facta est mancipio, actio iniuriarum non ad mancipium, sed ad dominum spectat. Ita habetur *l. 10. titulo 9. part. 7.* & affirmant *glossa. 1. cap. parochianus de sententia excommun. & doctores communiter.* Qua de causa, quando iniuria facta est religioso, aut mancipio, non satis est, si religiosus, aut mancipium, illam remittat, vt cesset actio; sed necessaria est remissio monasterii, seu prælati, aut domini mancipii: his verò remittentibus iniuriam, cessat actio, esto religiosus, aut mancipium, renuant, illámve non remittant, vt affirmant *gloßa citata, Nauarrus cap. vulgaris de pænit. dastinct. 1. numer. 2.* & doctores communiter.

Eodem modo, quando iniuria facta est si **[sect. 8]** lio sub patria potestate existenti, ad patrem, & non ad filium, pertinet ea actio iniuriarum, vt patet. *l. sed si vnius. §. ait prætor si ei. ff. de iniur.* & affirmant glossa citata, Nauar. vbi suprà, & doctores communiter; quos Iulius Clarus. *5. lib. sent.* §. *vltim. quæst. 58. num. 22.* refert ac sequitur: meritoǵque cum Aries Pin. *l. 1. de bonis mater. part. 3. n. vltim.* rejicit quandam limitationem. Atque, si pater remittat iniuriam, etiam filio renitente, valet remissio, & cessat actio: secùs si filius, & non pater, illam remittat.

Ait tamen Iul. Clar. in senatu Mediolanensi patris & filii remissionem exigi. Quod consonum mihi videtur rationi, quando filius familias maior esset: atque hoc fortè est, quod Aries Pinel. vbi suprà vult: cùm de iure communi filii etiam coniugati sub patria sint potestate.
Obserua tamen, si pater, sub cuius potestate est filius, & ad quem actio iniuriarum pertinebat, absens sit, vel aliter impeditus ad agendum, vt quia amens, aut aliqua alia ratione, ita vt neque per suum procuratorem generalem sufficienter intentari, aut continuari, possit actio, tunc, re cognita & examinata per iudicem, admittitur filius ad eam actionem intentandam, aut prosequendam: & idem est, si is filius patriam egrediatur potestatem post acceptam iniuriam, & antea quàm intentata vel finita sit actio. Item, quando pater persona esset vilis & abiecta, honestaque esset persona filii, esto pater remitteret iniuriam, aut actionem intentare non vellet, concederetur tali filio familias actio iniuriarum in præsentia patris, ob iniuriam sibi illatam. Hæc omnia habentur. *l. sed si vnius.* §. *ait prætor si ei ff. de iniur.* Hac eadem ratione, si religioso absenti longè à suo prælato ac monasterio, vt in studio, aut alibi, iniuria fieret, ita vt non esset facilis aditus ad suum prælatum, tunc, causa similiter cognita per iudicem talis absentiæ prælati, concederetur actio religioso ob iniuriam sibi illatam, vt affirmant *Gloßa citata* iuncta additione in margine, & *Glossa 2. cap. non dicatis. 12. quæst. 1.* Nauar. in eandem Glossam *eodem cap. non dicatis. num. 29.* & in alia editione. *numer. 97. Gregor. LopeZ. l. 10. eitata. verb. maioral,* & doctores communiter, argumento eorum, quæ de filio familias absente patre. *l. sed si vnius citata,* sancita sunt. Idem dicendum arbitror de iniuria **[[7]]** mancipio irrogata absente domino, causa videlicet similiter per iudicem cognita, concedi mancipio actionem iniuriarum, sicut & religioso.
Iniuriam Ecclesiæ factam, non ad solum prælatum, sed ad prælatum simul cum capitulo remittere spectat. Ita cum Fel. & communi doctorum sententia *Iul. Clar. quæst. 58. citata. num. 23.*
[sect. 9] Item ob iniuriam cadaueri, ossibúsve eius, aut circa sepulchrum defuncto factam, itemque ob defuncti famam post eius mortem laceratam, conceditur hæredibus illius nomine eorundem hæredum iniuriarum actio: eo quòd vnum cum defuncto, in cuius bonis succedunt, reputentur. Si tamen ante aditam hæreditatem, post defuncti mortem, ea iniuria defuncto fiat, actio competit hæreditati iacenti, quæ defunctum repræsentat, & per hæreditatem transit postea in hæredem eo ipso, quòd hæreditatem adit. Hæc habentur. *l. 1. §. & si fortè. &.* §. *quotiens. ff. de iniur. & l. 13. tit. 9. part. 7.* Atque hac eadem. *l. 13.* habetur etiam, quod ex variis iuribus communibus tractatu præcedente in calce *Disputat. 214* dictum à nobis est, nempe sub grauibus **[sect. 10]** pænis, ibi commemoratis, non posse defunctum ob quæcumque illius debita impediri sepeliri. Et quamuis pauci, ducti quibusdam iuribus, (quæ, si expendantur, nihil tale statuunt) asseruerint posse impediri; Gregor. tamen Lopez *ibi Glossa. 1.* rectè cum plerisque aliis affirmat, id esse contra aperta iura, tum huius regni, tum etiam communia, quæ eadem *disputatione 214* à nobis relata sunt. Vtrùm autem, si hæredes agere velint, non ciuiliter ad pænas disputatione citata relatas, sed criminaliter actione iniuriarum, vt delinquens iudicis arbitrio, pro iniuriæ quantitate & qualitate, puniatur, locum ea actio *habeat? Lex. 13. citata* innuere id videtur, & propendet Gregorius *LopeZ ibi. Eadem. l. 13.* subiungitur, id quod nos *tractatu præcedente in prin. Disputationis 216.* ex iure communi diximus, non posse scilicet hæredes, aut defuncti vxorem, intra nouem dies à morte defuncti conueniri, aut molestari, ob debita defuncti. Pæna autem statuta violantibus sepulchra, in **[sect. 11]** de lapides aut alia extrahendo ad ædificia, vel ad ea vendendum, vel diripiendo vestes, aut res alias, cum quibus cadauera humata sunt, vel extrahendo inde cadauera, aut ossa

eorum, habentur. *l. 12. titul. 9. part. 7. & C. ac. ff. de sepulchro viol.* variis iuribus, quæ Gregor. Lopez *l. 12. citata* refert. *Lege. 14. titul. 13. part. 1.* habetur, quando aliquis de industria exhumat corpora defunctorum, vel ad ea diripiendum, quibus humatus defunctus erat, vel in iniuriam consanguineorum, consanguineis, siue hæredes sint siue non, concedi actionem iniuriarum, vt ipsis soluatur, quantum æstimarent, id non esse factum, accedente simul iudicis arbitrio; nec ita delinquentem deberi minus condemnari, quàm centum aureis, & pænam applicandam esse ei, qui accusauit, aut diuidendam esse inter multos, si multi accusarunt. Neque pænam illam deberi creditoribus defuncti, sed retinere eam posse illos, quibus adiudicata est, esto non sit vnde bona defuncti soluantur: quoniam illa non habent rationem boni defuncti, sed pænæ ob delictum impositæ. Consentiunt. *l. 3. &. l. quæsitum. ff. de sepul. viol. Anton.* **[sect. 12]** *Gom. 3. tom. var. res. cap. 6. numer.* 5. ait, de iure communi eam actionem competere solis hæredibus defuncti: legem verò illam. 1 eam actionem extendere ad omnes defuncti consanguineos, etiam si hæredes non sint. Obserua tamen, in his iuribus, & *l. 12. titulo 9. part. 7.* non esse sermonem de quacunque iniuria defuncto facta, sed solùm de iniuria sepulchri violati modis omnibus hactenus explicatis, atque *legem 3. ff. de sepul. violato,* & *legem. 12.* citatam, addere, in defenctum eorum, ad quos spectat intentare actionem de sepulchro violato, posse illam intentare quemcumque de populo, vnde popularis est; verisimileque est de iure communi concedi omnibus defuncti consanguineis, antè quàm quiuis de populo possit eam intentare.

Quoniam agere de iniuriis ad quartum tractatum sequentem potiùs, quàm ad hunc tertium, vt ibi videbimus, spectat; tametsi agere de iis iniuriis, quæ in facto consistunt, corpusque nostrum, aut personarum nobis coniunctarum, lædunt, ad hunc etiam tractatum agere attineat, quatenus, licèt coniunctam sæpe habeant læsionem in honore & æstimatione, qua ratione ad quartum tractatum pertinebant, lædunt tamen corpus, seu vitam, quæ magis præcipuum bonum est, qua de causa de eiusmodi iniuriis dicemus infrà disputat. 40, hæc solùm dicta obiter hoc loco sint, vt intelligeretur, in quibus euentibus ius vni concedat actionem ob iniuriam alteri sibi aliquo modo coniuncto factam. Atque hæc quod attinet ad secundum eorum, quæ in titulo huius disputationis proposita sunt.

Quod verò ad tertium attinet, constat rempublicam, & potestates laicas ab ea ad id deriuatas, procedere posse vsque ad mortis pænam, si delictum ea sit dignum; & longè maiori cum ratione posse procedere ad membri **[sect. 13]** mutilationem, ad pænam flagellorum, exilii, ad inclusionem in carcerem, tum ad reorum custodiam, tum etiam in eorundem pænam, atque ad cæteras corporales pænas morte inferiores.

De prælatis Ecclesiasticis, & de prælatis religiosorum, manifestum etiam est, procedere aduersus sibi subditos posse vsque ad inclusionem in carcerem, & vsque ad verbera, & alias pænas iure canonico statutas. Rarò tamen Ecclesiastici prælati pænam flagellorum imponunt personis Ecclesiasticis, publicè præsertim. Eam tamen imponere possunt, etiam personis in ordinibus sacris constitutis, vt constat *ex. c. 1. de calumniatorib.* & notant *Panor. ibi, & alii. Capite tamen cùm beatus Paulus. 45. distin.* præcipitur, vt verbera presbyteris non imponantur nisi pro maioribus criminibus: rarissimeque verbera publica illis imponi consueuerunt propter honorem eis debitum. Potiùs adiguntur triremibus, traditi brachio seculari, tam ipsi, quàm religiosi, vt, **[[8]]** induti aliis vestibus, ibi remigent. Pænam sanguinis exercere non possunt prælati. Possunt tamen aliquando degradare suos subditos, tradereque illos brachio seculari, in casibus iure canonico ad id concessis: tunc verò seculares potestates sanguinis pæna eos afficient pro delicti qualitate, iurisque ciuilis dispositione.

Parentibus & dominis licitum est punire filios & seruos, etiam famulos mercede conductos, non tamen pæna atroci, vt tractatu præcedente in calce *Disputationis 228,* in sexto effectu patriæ potestatis, explanatum comprobatumque est, & habetur. *l. 9. titul. 8. part. 7.* & aliis iuribus, quæ ibi Gregor. Lopez citat. Vsque adeò autem ad parentes & dominos spectat punire prædictos omnes suos domesticos, vt, si pro furtis leuibus domesticis, etiam suorum famulorum mercede conductorum, intentare velint actionem, non audiantur; eo quòd ad ipsos solùm spectet eos punire pro eiusmodi leuibus delictis, vt habetur. *l. respiciendum. §. furta domestica. ff. de pænis,* cuius verba sunt: *Furta domestica, si leuiora sunt, publicè* (hoc est, à potestate publica) *vindicanda non sunt: nec admittenda est eiusmodi accusatio, cùm seruus à domino, libertus à patrono, in cuius domo commoratur, vel mercenarius ab eo, cui operas suas locauerat, offeratur quæstioni*; (id est, intentata fuerit accusatio) *nam domestica furta vocantur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarii iis, apud quos degunt, surripiunt.*

Porrò pæna atrox in proposito esset mor **[sect. 14]** tis, mutilationis, vulneris, flagellorum publicorum per vias publicas, aut in alio loco publico, & aliæ similes. Item pæna atrox esset, tam grauia verbera, percussiones, adustiones, aut similia alia, quæ filium, aut seruum, exponerent vitæ periculo, aut notabilis diminutionis illius, vel periculo amissionis membri, aut partis illius. Procedere ergo potest pater, aut dominus, in puniendo filio, vel mancipio, ad verbera, & ictus, ex quibus non immineat detrimentum notabile, aut læsio, etiam si verberibus, aut alia percussione, excorietur aliquid; modò tamen delictum tanta pæna sit dignum. Consentiunt, non solùm *Diuus Thom. 2. 2. quæst. 65. artic.* 2. sed etiam scriptura sacra. *Prouerb. enim 13.* sic habetur: *Qui pareit virgæ, odit filium,* Et *c. 23.* Noli subtrahere *a puero disciplinam: si enim percußeris eum virga, non morietur.* Et *Eccles. 13. Seruo maleuolo tortura & compedes.* Vtrùm autem licitum sit adurere mancipia gutta suila, aut cera, vt ab aliquibus dominis fieri consueuit. Non auderem id damnare, quando moderatè fieret, & sine periculo vitæ, aut notabilis læsionis mancipii, & quando delictum esset tanta pæna dignum, aut mancipium adeò esset durum ac incorrigibile, vt necessaria illi iudicaretur tanta pæna, vt corrigeretur & contineretur in officio. Semper tamen consulendum est dominis, vt potiùs vtantur pænis mitioribus.

Vtrùm item sit licitum, signare mancipia in facie. Affirmanter est respondendum, esto nulla illorum antecedat culpa, quando periculum est amissionis illorum, nisi ita signentur: eo quòd eiusmodi sint, de quibus nullus præsumet ea esse mancipia; aut quando fugitiua sunt, atque in pænam, & vt coërceantur à fuga, meliusque inueniantur, ratio ipsa postulat, vt signentur. Illud est obseruandum, peccatum esse, posseque aliquando pertingere ad lethale, si pater, **[sect. 15]** aut dominus, filium, vel seruum, puniat aliqua ex pænis, ad quas dictum est extendi ipsorum potestatem, quando filius, aut seruus, dignus non esset pæna, aut non tanta, quanta illi infligitur. Pæna quippe proportionata esse debet culpæ: Si autem excedat, iniusta est quo ad excessum, nihil impediente, quòd pater, aut dominus, sit qui illam infligit. Peccaret item pater aut dominus, qui filium, aut seruum, puniret ex odio, hoc est, intuitu vt illi malum inferret, quasi in eo fine sistendo, in sensu in materia de caritate. *quæst. 26. articul. 8.* explicato, essetque peccatum lethale, si malum, quòd ita illi vellet, esset notabile. Non tamen dicitur punire ex odio, qui vult filio aut seruo malum pænæ, eo quòd dignus illo sit ob delictum, esto ira in illum commotus propter delictum, eum puniat. Neque ira moderata in puniendo est peccatum: immoderata verò, excessusque aliquantulus in puniendo filio vel seruo, regulariter solùm est peccatum veniale. Neque regulariter est timendum, patres, aut dominos, ex odio lethali punire filios, vel seruos, nihil impediente,

quòd ira magna commoti, illos puniant, & quòd aliquantulum in puniendo excedant. Atque, quicquid *Sotus. 5. de iust. q. 2. art. 2.* in contrarium dicat, patres familias punire possunt domesticos suos, non solùm ad delinquentis emendam, sed etiam in aliorum exemplum, vt alii de familia in officio se contineant, & vt delinquens pænam iustam pro delicto accipiat. Quando autem pæna necessaria non est ad delinquentis emendam, & vt alii in officio se contineant, melius est misericordia vti, delictum condonando, minasque, iuxta consilium Pauli *ad* **[sect. 16]** *Ephes.* 6. remittendo, quàm ad pænam infligendam procedere: qua de causa, esto paterfamilias iuramento se astrinxisset punire, non teneretur in eo euentu illud implere; eo quòd iuramentum obligans in ordine ad Deum præcisè, esse non possit impedimentum maioris boni, Deo nolente talem obligationem comparatione sui.

Tractatu præcedente *Disp.* 228 in sexto effectu patriæ potestatis ostendimus, quousque fas sit, aut non sit, aliis propinquis delinquentis, quin & senioribus, & interdum etiam aliis extraneis, delinquentem punire: nefasque esse, patrem familias, cæterosque commemoratos, etiam præpositos ad illos docendos, punire **[sect. 17]** eum, qui in sacris ordinibus est constitutus, quin potiùs, si id efficiant, excommunicationem incurrere. Legito, quæ ibi dicta sunt, ne inutiliter hoc loco repetantur.

Vtrùm autem parentes & domini possint[2] in carcerem & in vincula priuata conjicere **[[9]]** filios & seruos. Diuus Thom. 2. 2. *qu. 65. artic. 3.* neganter respondet. Quoniam conjicere in carcerem solùm spectat ad publicas potestates. Concinit ius commune, quippe cùm *l. vnica. C. de priuatis carceribus, &. l. 1. C. de cohortalib. principib. lib.* 12. priuati carceres prohibeantur sub pæna capitis, & *l. 5. titu. 23. lib. 4.* nouæ collect. omnibus, cuiuscumque status ac conditionis illi sint, prohibetur carcerem habere in domo sua.

[sect. 18] Glossa tamen *l. vnica citata* ait, sas nihilominus esse includere proprios seruos in carcere priuato ne fugiant, neque in eo euentu esse intelligendam legem illam. De iure item Lusitano *lib. 5. ord. titul. 68.* quamuis, sub pœ[3]nis ibi contentis, prohibeantur carceres priuati, (exceptis, ad breue tempus, duobus euentibus ibi explicatis) parentibus tamen ac dominis permittitur includere in priuato carcere filios, aut seruos, vt eos puniant ac coërceant ab aliquibus moribus sinistris. Fortè diuus Thomas non intellexit de hoc modo carceris, quem bonum commune postulat, atque per epicheiam censendus est exceptus à prædictis iuribus, vsuque impunè omnino est receptus.

Qui in carcerem non possunt mittere, neque etiam possunt mittere in exilium propter delicta: quoniam carcer & exilium simili modo pugnant cum libertate, quam quisque habet abeundi quo voluerit. *Ita Sotus. 5. de iustit. qu.* 2. *artic. 3.* Vnde carcer perpetuus, & exilium, mors ciuilis nuncupantur. Sicut autem domini ac parentes vti possunt carcere imperfecto ad coërcendos filios ac seruos: ita præcipere illis possunt, ne accedant ad aliquem locum eis nociuum, néve ex aliquo loco discedant.

[sect. 19] Dubium est, vtrùm de iure sit naturali, quòd potestas dominorum ac parentum ad puniendos filios ac seruos, non plus se se extendat, quàm sit hactenus explicatum. *Sotus. qu.* 2. *citata artic.* 2. affirmanter respondere videtur. Victoria verò. 2. 2. *qu. 65.* in Commentariis manuscriptis, affirmare videtur, à iure humano esse eam potestatem eo modo coarctatam.

Dicendum verò est, eo ipso, quòd familiæ in[4] vnam coëunt rempublicam, posse rempublicam ipsam coarctare patribus familias potestatem puniendi suos subditos, quantum bono communi iudicauerit expedire: condecensque esse, vt non maiorem potestatem illis relinquat, quàm quæ explanata est. Cæterùm, si familiæ diuisæ viuerent, ita vt non conuenirent in vnam rempublicam, arbitror, patres familias haberent longè maiorem potestatem, ita vt mutilare

& interficere possent sibi subditos, si ita postularet illorum delictum, iuxta ea quæ tractatu præcedente, *Disputatione* 100, cum multis aliis, quos ibi citauimus, dicta sunt. Esto autem familiæ multæ conueniant in vnam rempublicam, exercere licitè possunt maiorem in suos subditos potestatem, quàm quæ explicata est, interim dum per rempublicam coarctata non fuerit, sed permissa illis fuerit maior potestas. Quare condemnandi non sunt Iaponenses, aut si qui alii sunt similes, qui in propriis familiis, more ipsis permisso, longè maiorem exercent potestatem, quàm hactenus explicatam, interim dum per rempublicam totam, cuius familiæ illæ sunt partes, id illis non prohibetur. Quo fit, vt potestatem patrum familias in suos subditos, coarctatam esse, vt hodie est in prouinciis, quæ iure Romanorum vtuntur, pendeat à iure humano, vt Victoria asseruit.

Quod ad reliquos attinet, qui præficiuntur ad artes liberales, aut mechanicas, docendas, ad regendos aliquos in familia, & ad similes alios, constat eos procedere solùm posse ad obiurgationes, verbera, ac percussiones non atroces. Neque eos posse in illos animaduertere, in quos, vel propter ætatem, vel propter alias circunstantias, consuetum non sit animaduertere. Neque posse excedere limites consuetos, facultatémve, seu beneplacitum, hac in parte eorum, à quibus habent præsumptam, tacitam, aut expressam, puniendi facultatem. Simili modo dicerem de heris comparatione hominum liberorum, qui eis seruiunt, nefas scilicet illis esse percutere eos eiusmodi domesticos, quos ratio ipsa efflagitat, vt propter ætatem, conditionem, ac qualitatem eorum, non ita tractentur.

[sect. 20] Vtrùm autem maritus punire possit vxorem, affirmanter est respondendum. Est enim sub viri potestate. Quare procedere maritus poterit, etiam vsque ad verbera, & alias non atroces percussiones, si ita opus sit, commereanturque delicta & excessus illius. Nefas tamen erit marito eam tractare vt seruam, aut ancillam, sed sociam, ac matrem familiæ, ipsi tamen subditam. Est autem dedecus viris punire vxores, curareque debent earum honorem, abstinendo ab illis puniendis, quamdiu mores earum, rectaque ratio, non postulant, vt puniantur. Semper etiam coniugatis suadenda est pax, mutuaque inter ipsos beneuolentia. Consentiunr *Sotus artic. 2. citato* & doctores, qui de hac re loquuntur.

Quid, & quotuplex, sit homicidium. Et quod dicatur voluntarium, quod verò casuale. Disp. 3.

SVMMARIVM.

1 . HOmicidii latè sumpti definitio, eiusque varia diuisio traditur, n. 3 .

2 . An procurans aborsum præter peccatum lethale sit homicida?

4 . Homicidium voluntarium & casuale quid, & quādo quis homicida voluntarius aut casualis sit reputandus, exemplis clarè ostenditur.

5 . Locus Concil. Trid. de homicidio voluntario explicatur.

6 . Prægnantem percutiens, metúmve illi incutiens vt aborsus inde sequatur, sit dicendus homicida voluntarius an casualis.

7 . Quid de clerico mandante aliquem verberari, **[[10]]** *præcipiendo expressè mandatario, ne illum mutilaret aut interficeret, an sit irregularis, si mutilatio aut mors sequatur.*

8 . Homicidii voluntarii & casualis diuisiones aliæ traduntur, & n. 9 .

HOc tractatu tertio præcipuè est disputandum de vitiis iustitiæ commutatiuæ circa bona corporis contrariis. Primum autem locum tenet homicidium. De quo explicandum ante omnia est, quid sit, tradendæque sunt variæ illius acceptiones, ac diuisiones, quæ multum conducent ad ea, quæ in progressu huius tractatus sunt dicenda.

Autore *Aug. 1. de libero arb.* & habetur. *c. si homicidium. 23. qu. 5.* homicidium latè sumptum, vt suo ambitu comprehendit tam **[sect. 1]** vitiosum, quàm non vitiosum, homicidii actum, non aliud est, quàm hominis occisio. Licèt autem voluntas iniusta occidendi, peccatum sit internum homicidii contra quintum decalogi præceptum; homicidium tamen solùm significat actum externum consummatum, quo homo re ipsa vita priuatur: sicut tractatu præcedente, *Disputatione 680 & 681,* dicebamus, furtum significare iniustam alieni acceptionem opere consummatam. Qui ergo potione, percussione, aut quacunque alia ra **[sect. 2]** tione, causa est aborsus, si fætus quidem animatus iam erat anima rationali, (quod in masculo fit quadragesimo die à puncto conceptionis, & in femina die octogesimo) verè est homicida: quoniam hominem occîdit: estque id peccatum grauissimum; eo quòd hominem ita occisum in æternum priuet visione diuinæ essentiæ propter originis peccatum, quod in eo erat: eritque simul parricidium, si pater, aut mater, causa fuit eius aborsus. Si verò fætus nondum erat animatus anima rationali, tunc, qui causa est aborsus, non est homicida; quia non occîdit hominem, sed solùm impedit, ne homo generetur: quod ex suo genere graue est peccatum lethale.

Homicidium latè sumptum, possumus **[sect. 3]** primò diuidere, in homicidium obiectiuè licitum, & in homicidium obiectiuè illicitum. Exempla prioris membri sunt, quando iudex licitè malefactorem interficit, & quando bello iusto hostes interficiuntur, aut quando aliquis, cum moderamine inculpatæ tutelæ, suum interficit aggressorem. Posterioris verò membri exempla sunt, quotiescunque vnus interficit alium, nullum ius ad id habens.

Homicidium obiectiuè iniustum possumus subdiuidere in illud, quod omnino à culpa excusatur, eo quòd sit omnino inuoluntarium voluntate aliquo modo deliberata: & in illud, quod non excusatur à culpa homicidii, saltem veniali. Atque hoc solum habet formaliter rationem vitii iniustitiæ commutatiuæ circa bona corporis contrarii.

Homicidium obiectiuè iniustum, quod omnino excusatur à culpa, possumus subdiuidere in illud, quod fit à non vtente vsu rationis, quale est homicidium factum ab infante, à dormiente, à furioso, ab ebrio, aut phrenetico, quando neque in causa fuit aliquo modo volitum voluntate quouis modo deliberata, quæ imputari posset ad culpam talis homicidii: & in homicidium, quod fit ab eo, qui vtitur quidem vsu rationis actu, quo accidit, quóve causa est occisionis, ignorantia tamen inuincibili excusatur omnino à culpa homicidii. Vt quando aliquis exercebat se ad signum in loco ad id consueto, adhibitaque debita diligentia, ne cui noceret, casu occidit aliquem, qui, præter omnium existimationem, latebat in aliquo loco. Quando verò aliquis, non se ipsum agens, sed actus omnino ab alio, tertium aliquem interficeret, vt si, impulsus ab aliquo, contra suam voluntatem aliquem interficeret, eum confodiendo ense, quem manu tenebat, aut alia ratione; tunc, quia in ea interfectione nullus interuenit actus humanus eius, qui ita actus interfecit, tale homicidium æquiparatur homicidio culpabili facto absque vsu rationis, ad illudque est reuocandum. Atque hæc inseruiunt maximè ad examen futurum in sequentibus, quando ex homicidio irregularitas incurratur, quando non item.

Deinde homicidium obiectiuè iniustum, vt suo ambitu comprehendit tam illud, in quo cernitur ratio culpæ homicidii, quàm illud, quod sequitur ex actu, in quo quis vtitur

ratione, à culpa tamen homicidii excusatur ignorantia inuincibili, diuiditur in homicidium **[sect. 4]** voluntarium & in casuale. Voluntarium homicidium est, quod est intentum, aut perinde reputatur, ac si esset intentum. Verbi gratia, qui animo aliquem occidendi, illum percutit, aut ei propinat venenum, vel aliud quid simile facit, eumq́ue occîdit, dicitur absque vlla controuersia homicida voluntarius. Similiter, qui aliquem percutit animo eum solùm vulnerandi, non intendendo illum interficere, quin potiùs, si crederet se ea via interfecturum, desisteret ab illo vulnerando: attamen non ita sciuit, aut non ita potuit, attemperare manum, aut ictum, vt non interficeret, dicitur, meo iudicio, homicida voluntarius, quando ictus, quem intendebat, talis erat, ex quo facilè re ipsa euenire interfectio potuit. Ratio autem est, quoniam licèt non intenderit formaliter homicidium, perinde tamen reputatur, ac si illud formaliter intendisset cùm sciens & prudens id efficiat, quod videt, aut videre debebat, viam esse aptam ad mortem, mortemq́ue re ipsa eo actu inferat, nihil impediente, quòd crederet, se eo actu non peruenturum ad mortem inferendam, neque intenderit eo actu illam inferre. Consentiunt nobiscum *Couar. in clement. si furiosus partic. 2. in initio. numer. 1. &.* §. *1. numer. 2. & Caiet. 2. 2. quæst. 64. art. 8. ad. 2.* Si tamen quis percutere intenderet tali percussione, quæ nullo modo erat apta ad mortem inferendam, casu verò euenit, vt inde, præter spem, mors sequeretur, quia vel dum alius ictum fugere intendit, acriter ad parietem offendit, caputq́ue fregit, vel quia in instrumento, quo percussio fiebat, latebat aliquid, quod ap-**[[11]]**tum erat ad mortem inferendam, cùm tamen percutiens ad id non attenderit, vel aliqua alia ratione, tunc eiusmodi homicidium non est voluntarium, sed casuale: quia nullus prudens reputabit tale homicidium, ac si esset intentum. Item, videt aliquis ex proiectione lapidis per fenestram in viam publicam à quamplurimis frequentari consuetam, aut ex subita deiectione alterius rei similis, non admonitis priùs transeuntibus, facillimè posse mortem alicuius sequi, &, absque occidendi animo, nimia temeritate, proteruaq́ue audacia, id projicit, ac interficit; sanè perinde est hic reputandus, ac si interficere intendisset: cùm sciens & prudens id efficiat, vnde videt sequi probabiliter posse mortẽ alicuius, eaq́ue de causa reputandus est homicida voluntarius. Cæterùm, si periculum non esset admodum probabile, esto esset aliquale, adeò vt temeritas esset, rem eo modo projicere, ac peccatum contra quintum decalogi præceptum; si tamen aliquis, fretus quòd inde nihil eueniret mali, id projiceret, casuq́ue, præter suamve spem, aliquem interficeret, tunc, quamuis peccaret homicidii peccato, & aliquando lethaliter, ob quantitatem periculi tanti mali, non tamen esset censendus homicida voluntarius, sed casualis: quoniam nullus prudens reputabit id homicidium, ac si formaliter esset intentum. Item, esto aliquis efficiat aliquid, vnde quàm rarissimè sequi solet mors, si tamen videat hic & nunc inde sequendam, aut quàm probabile esse inde sequi, sane, si id efficiat, morsq́ue inde sequatur, erit homicida voluntarius, nihil impediente, quòd eam mortem non intenderit: quoniam hic perinde prudentis arbitrio est reputandus, ac si eam mortem intendisset: cũ videat ex eo actu illam re ipsa esse futuram, aut esse quàm probabile vt sequatur, nec desistere velit ab actu, ex quo tantum imminet periculũ. Homicidium verò casuale est, quod neque est formaliter intentum, neque, qui eo modo occidit, perinde prudentis arbitrio reputatur, ac si formaliter occidere intendisset. Atque arbitror nõ posse tradi commodiorem regulam ad discernẽdum in singulari, quod homicidium sit voluntarium, & quod casuale, quàm quæ à nobis modò est tradita, eo modo quo exemplis est à nobis explanata. Eam tradere videtur *Nauar. in Manu. c. 27. n. 240.* Tametsi eam non explicet ac intelligat, vt nos exemplis illam exposuimus, plusq́ue

iusto restringere videatur homicidium voluntarium. Quod etiam plus iusto videtur extendere *Couar.* §. *1. citato. n. 2.*

Illud admonuerim, minus esse culpæ in homicidio voluntario, quod non est formaliter intentum, sed ideo dicitur voluntarium, quia perinde homicida reputatur, ac si illud formaliter intendisset, quàm sit in eo homicidio, quod formaliter est intentum, vt ex se est satis perspicuũ. Ea autem de causa, licèt dispensatio in vtroque eo homicidio denegetur; & quando consilium tridentinum, aut summus Pontifex, aliquibus concedit facultatẽ dispensandi in irregularitatibus, excepta ea, quę ex homicidio volũtario prouenit, vtriusque homicidii dispensatio excepta censeatur; nihilominus plus causæ motiuæ est, vt de plenitudine suæ potestatis summis Pontifex dispenset cum homicida voluntario, quando homici dium non fuit formaliter intentum, quàm quando fuit intentum formaliter.

Nauarrus loco citato permotus fuit ad coarctandum plus homicidium voluntarium, quàm nos illud arctauerimus, ex consilio Tridenti o *sess. 14. c. 7.* de reformatione, quod sic habe: *Cum etiam, qui per industriam occiderit proximum* **[sect. 5]** *suum & per insidias, ab altari auelli debeat; qui sua voluntate homicidium perpetrauerit, etiam si crimen id neque ordine iudiciario probatum, neque alia ratione publicum, sed occultum fuerit, nullo tempore ad sacros ordines promoueri possit, neque aliqua ecclesiastica beneficia, etiam si curam non habeant animarum, conferri liceat, sed omni ordine, beneficio, & officio ecclesiastico, perpetuò careat. Si verò homicidium non ex proposito, sed casu, vel vim vi repellendo, vt quis se à morte defenderet, fuisse commissum narretur, quam ob causam, etiam ad sacrorum ordinum & altaris ministerium, & beneficia quæcunque, ac dignitates, iure quodammodo dispensatio debeatur, committatur loci ordinario, aut ex causa metropolitano, seu viciniori episcopo, qui non, nisi causa cognita, & probatis precibus ac narratis, neque aliter dispensare possit.* Hactenus concilium. Quia concilium in hoc capite, inquit Nauarrus, loquens de homicidio voluntario indispensabili, hoc est, in quo non expedit vt dispensatio concedatur, apposuit particulas illas, per industriam, vel per insidias, voluntate sua, & ex proposito, consequens est, vt homicidium aliquod voluntarium sit, & non casuale, necessarium esse, vt sit volitum formaliter, aut quasi formaliter, vt esset, inquit, si formaliter vellet infligere vulnus, quod ex se esset lethale, & nollet mortem, vt si vellet ferire punctim circa cor, aut scindere caput, ac nollet mortem: reliquum verò esse casuale. Hæc verò vnde Nauarrus ducitur, vt id ita asserat, non cogunt. Dũ enim in eo capite refertur illud *Exod. 21. Si quis per industriam,* &c. (quod hodie est. c. 1. de homicidio) solùm refertur tanquam causa iusta motiua decisionis, quæ à concilio subiungitur: non verò quasi de eo solo homicidio velit concilium facere sermonem. Atque ea de causa protinus concilium mutauit verbum, ac dixit; *qui sua voluntate homicidium perpetrauerit, &c.* Porrò sua voluntate dicitur perpetrare homicidium tam qui homicidiũ intendit formaliter, quam qui ita causa est homicidii, vt arbitrio prudentum reputetur, ac si illud intendisset. Neque cum philosophiæ principiis (iuxta ea quæ cum *Arist. 2. phys.* præsertim *c. 5.* de effectu casuali diximus) quadrat, appellare homicidium casuale id homicidium, quod est præuisum probabiliter futurum, quódve per se atque vt plurimum, aut frequenter, sequitur effectum aliquem per se intentum, esto id homicidium non sit in se intentum. Verum nihilominus est, quòd quia nobis hoc loco est sermo de homicidio in esse morali, prout in eo maior, aut minor, ratio cernitur volũtarii, (id quod ex sciẽtia ac voluntate pendet operantis) illud solum appellatur homicidium voluntarium, quod est in se volitum ac intentum, aut quod perinde prudentum arbitrio se habet, ac si esset in se volitum & intentum: reliquum verò casuale dicitur, habita ratione dispositionis ac notitiæ operantis. Possumus confirmare, concilium non attulisse verba illa

Exodi. 21. quasi solùm id homicidium esset voluntarium. Quoniam verba illa, per industriam & per insidias, copulatíuè appo-**[[12]]**nuntur, quasi vtrumque requiratur, vt malefactor Ecclesiæ immunitate non gaudeat. Atque in hoc regno vtrumque requiritur, vt homicida ea immunitate non gaudeat. In Lusitania verò, quāuis sufficiat occidisse per industriam, vt homicida immunitate Ecclesiæ non gaudeat; nihilominus occidere per industriam, minùs latè patet, quàm esse homicidium voluntarium: qui enim, orta subitò rixa, aliquem voluntariè occidit, eum occidere intendens, homicida est voluntarius, etiam ex Nauarri sententia, & tamen non censetur per industriam, hoc est, ex præmeditato, occidere, seu, vt iurisperiti & cōmuniter homines in Lusitania vocant, *de proposito,* gaudetque is homicida Ecclesiæ immunitate. Ad illud autem verbum, ex proposito, quo concilium fuit vsum in eo capite, & cui Nauarrus etiam innititur, dicendum est, non fuisse à concilio appositum ad significandum homicidiũ voluntarium, sed ad significandum homicidium, quod non est voluntarium, apposita verbo illi negatione, vt intuenti illud caput est manifestũ: & ne quis, apposito eo verbo, deciperetur, incideretque in Nauarri sententiam, addidit concilium, sed casu. Adde, verbum, ex proposito, intelligi posse, vt etiam comprehendat homicidium, quod prudentum arbitrio reputatur, ac si in se esset intentum.

Ex his facilè intelligetur, quid dicendum sit ad euentum illum, quo quis prægnantem percutit, aut metum illi incutit, estque in causa vt **[sect. 6]** aborsus sequatur, num scilicet, si fætus animatus iam erat rationali anima, dicendus sit homicida voluntarius an casualis. *Caiet. 2. 2. q. 64. art. 8. ad.* 2. *ait,* si percussio, aut incussio metus, talis fuit, ex qua non rarò, sed frequenter, sequi solet aborsus; & percutiens, aut incutiens metum, non ignorabat mulierem esse prægnantem; esse homicidium voluntarium, esto percutiens id homicidium non intenderet. Nauarrus verò vbi suprà, id negat, asserens esse casuale. Dicendũ verò est. Nisi, iuxta regulam à nobis propositam, percussio, aut incussio metus, tam patens ac manifesta sit causa aborsus comparatione percutiẽtis, aut incutientis metum, dum ita percussit, aut metum incussit, vt prudentis arbitrio percutiẽs, aut eum metum incutiens, censeatur ac si aborsum intenderit, homicidium non esse voluntarium, sed casuale, esto percutiens, aut incutiens metum, attenderit, mulierem esse prægnantem: eaque de causa regulariter, quando aborsus euenit præter spem eius, qui percussit, aut metum incussit, homicidium erit casuale. At verò quando percussio, aut incussio metus, esset tam manifesta causa aborsus, vt arbitrio prudentis percutiens, aut metum incutiens, reputaretur ac si aborsum intendisset, homicidium esse voluntarium, esto percutiens, aut incutiens talem metum, aborsum non intenderit. Hoc modo esset homicida voluntarius ob aborsum subsequutum, qui ira in prægnantem percitus, ita illam percuteret, vt probabiliter timendus esset aborsus, esto non intenderit aborsum, sed saciare vindictæ appetitum. Hic enim perinde se haberet, ac ille, qui ex proposito intenderet grauiter vulnerare, ita vt inde sequi verisimiliter posset mors, non intendendo eo modo vulnerati mortem, sed solùm acrem vindictam, ex qua facilè poterat sequi mors: de hoc enim, subsequuta ex eo vulnere morte, nullus sanæ mentis diceret, esse homicidam casualem, sed diceret esse voluntarium.

Ex dictis etiam intelligetur, quid dicendum sit ad euentum illum *capitis vltimi de homic. lib. 6.* Clericus quidam mandauit quendam verberari, præcipiendo expressè mandatario, ne illum **[sect. 7]** mutilaret, aut interficeret. Mandatarius fines excessit mandati, illumque mutilauit, aut interfecit. Quærebatur, an mandans esset irregularis.[5] Atque affirmanter in eo textu respondetur. Rationem verò reddit textus, quoniam id ita mandando, fuit in culpa, operamque dedit rei illicitæ: & quoniam cogitare debuit, potuisse id euenire: vnde

immunis non est à culpa eius homicidii. Circa hoc dubitant doctores, num in euentu illius textus, subsequuto homicidio, mandans ille irregularis sit ex homicidio voluntario; an verò solùm ex homicidio casuali comparatione ipsius, esto fuerit homicidium voluntarium, comparatione mandatarii. *Couar. in clement. si furiosus. part. 2.* §. *1. n.* 2. respondet, id homicidiũ esse voluntarium comparatione mandantis; eaq́ue de causa contraxisse irregularitatem indispensabilem. Nauarrus verò vbi suprà censet, mandantem in eo euentu solùm contrahere irregularitatem ex homicidio casuali. Dicendum[6] verò est, iuxta regulam à nobis traditam, si id, quod mandans mandauit, erat de se aptum, vt, mādatario intẽdẽte id exequi eo pręcisè modo, quo sibi mandatum est, inde mors sequeretur, tunc in euentu, quòd, iuxta ea quæ dicta sunt, mandatarius ipse esset homicida voluntarius, mandantem quoque homicidam voluntarium esse. Quoniam, nihil impediente, quòd præcepisset, vt, verberari iussus, nec mutilaretur, nec interficeretur, dando tamen id mādatum, sequutaq́ue morte, reputatur ac si eam mortem intendisset. In euentu autem, in quo mandatarius ipse, iuxta hactenus dicta, solum esset homicida casualis, mandans etiam ipse solùm censeretur homicida casualis. Si verò id, quod mandans mandauit, tale erat, quòd, mandatario intendente illud exequi eo præciso modo, quo sibi mandatum est, periculum non erat mortis, nec mutilationis; ex eo verò, quòd mandatarius excesserit mandatum, sit subsequuta mors, volita ac intenta sufficienter à mandatario, vt homicidium esset voluntarium comparatione illius, tunc solus mandatarius est homicida voluntarius: mandans verò contrahit nihilominus ex eo homicidio irregularitatem ex homicidio casuali comparatione ipsius. Quoniam homicidium illud ad irregularitatem ei imputatur. Tum quia subsequutum est, dante ipso operam rei illicitæ, dum iniustè verberare præcipit. Tum etiam quoniam in culpa aliquo modo fuit illius homicidii, dum attendere debuit, sequi posse ex ea iussione. Quia tamen subsequutum est præter ipsius intentionem ac spem, excedenteq́ue mandatario fines mandati, quod imputari ei non debet, iuxta ea quæ tractatu præcedente *Disputat. 550* copiosè dicta sunt, solùm est homicidium casuale comparatione ipsius. Quo fit, vt ex verbis illius capitis non habeatur, irregularitatem, de qua in eo fit mentio, esse ex homicidio voluntario, sed potiùs ex casuali, quicquid *Couar. vbi suprà* **[[13]]** *Couar. vbi suprà* in contrarium velit.

[sect. 8] Possumus deinde, cum Concilio Tridentino, *c. 7. citato,* subdiuidere homicidium voluntariũ ex delicto proueniẽs in illud, quod non fit, vt quis se defendat, & in illud, quod fit vim vi repellẽdo, vt quis se à morte defendat, cęterùm sine moderamine inculpatæ tutelæ (alioquin neque esset delictum, neque eo contraheretur irregularitas, vt in progressu huius tractatus videbimus). Vt enim probè Nauarrus vbi suprà obseruat, rectè ex. *c. 7.* citato colligitur, vtrũq; esse homicidium voluntarium. Ait verò ibi concilium, irregularitatem contractam ex priori horum duorum voluntariorum homicidiorum, etiam si occultum sit, nunquam esse dispensandam: irregularitatẽ verò ex posteriori contractam, atque etiam ex homicidio casuali, esse quidem dispẽsandam; attamen in literis, quę ad id Romæ expedientur, debere dispensatíonẽ committi ordinario, aut metropolitano, vel viciniori episcopo, qui non, nisi cognita causa, & probatis precibus Romæ oblatis, dum petita fuit dispensatio, ac rebus Romæ ad petendam dispensationem narratis, dispensare possit. Suspicor verò concilium non intendere, vt nunquam concedatur dispensatio irregularitatis contractæ ex homicidio voluntario, vel in defensionem suarum rerum, vel proximi, sine moderamine tamen inculpatæ tutelæ. Vtrum autem postea, quando idem concilium *sess. 24. c. 6.* concedit episcopis, posse dispensare in omnibus irregularitatibus & suspensionibus ex delicto occulto prouenientibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis

aliis deductis ad forum contentiosum, sumat homicidium voluntarium latè, ita vt deneget etiam dispensationem irregularitatis ex homicidio facto in propriam defensionem, sed sine moderamine inculpatæ tutelæ; an verò sumat illud pressè, vt illud sumpserat. *c. 7. sess. 14.* ita vt concedat dispensationem irregularitatis ex homicidio facto in propriam defensionem, quando est occulta. Res est aliquantulum dubia, atque ante explicationem Romani Pontificis non auderem dicere, sumi ibi pressè, ita vt episcopi dispensare possint in irregularitate occulta ex homicidio in sui defensionem sine moderamine inculpatæ tutelæ. Tametsi contrarium suadere videatur, quòd concedit dispensationem ex mutilatione voluntaria pressè, si sit occulta, quæ tamen grauior videtur, quàm ex homicidio in propriam defensionem sine moderamine inculpatæ tutelæ cum aliqua non graui culpa. Illud admonuerim, præter homicidia voluntaria ex delicto hactenus explanata, dari etiam homicidium voluntarium absque delicto, quale est, quo iudex iustè malefactorem interficit, & quo in bello iusto hostes iustè interficiuntur: de cuius irregularitatis dispensatione sermo non est *capite illo. 7.* concilii Tridentini.

[sect. 9] Homicidium casuale etiam diuiditur in illud, in quo interuenit culpa aliqua homicidii, siue lethalis, siue venialis; & in illud, in quo nulla homicidii culpa interuenit, excusante omnino ignorantia inuincibili à culpa homicidii. Hoc rursus subdiuiditur in homicidium casuale, quod sequitur, dante homicida operam rei illicitæ; & in illud, quod sequitur, non dante homicida operam rei illicitæ. Atque ex hoc vltimo nulla contrahitur irregularitas: secùs verò ex aliis. Quo autem modo hoc sit intelligendum, inferiùs suo loco explanabitur. Aliter distinguunt iurisperiti varios homicidii modos, ad pænas pro illis statutas, ob culpæ in rempublicam grauitatem: de quibus inferiùs erit sermo, dum de homicidii pænis agemus. Ex dictis constat, homicidium, sumptum pro vitio iniustitiæ commutatiuæ circa bona corporis contrario, nihil aliud esse, quàm iniustam hominis occisionem. Quod intelligendum est de iniustitia formaliter, saltem quia homicidium fuit aliquo modo voluntarium: quatenus vitari per voluntatem potuit. Peccatum verò homicidii esse voluntatem ita iniustam occidendi, & quicquid ad id ordinatur. Reliquæ verò homicidii acceptiones ac diuisiones, tota hac disputatione explanatæ, vtiles valde erunt dicendis in sequentibus, eaque de causa eas hoc loco prætermisimus.

Num sicut homicidium est illicitum, ita illicita sit occisio aliorum animalium Et num vsus carnium fuerit licitus ante diluuium. Disp. 4.

SVMMARIVM.

1 . OStenditur ex locis scripturæ error quorundam tenentium illicitum eße occidere animalia ratione carentia, aut vesci eorum carnibus, &. n. 2 .

ERror fuit Manichæorum, nefas esse, etiam post diluuium, vitam auferre, non solùm ab animalibus ratione minimè præditis, sed etiam à plantis: vnde agriculturam damnabant; & agricolas, eo quòd plantas euellerent, vitamque ab eis auferrent. Huius erroris meminit *Aug. lib. 1. de ciuit. Dei. c. 20. de hæresib. ad quod vult Deum, hæresi. 45. lib. 6. contra Faustum. c. 5. & 6. lib. 2. de morib. Manich. c. 14. & 15. & lib. 3. confeß. c. 3.* deplorat se in illo fuisse aliquando, & contra hunc errorem disputat *D. Th.* 2. *2. q. 64. art. 1.* Hæretici etiam

quidam, quos Castrus *lib. 4. aduersus hæres. verb. cibus* refert, as **[sect. 1]** seruerunt, nefas esse edere carnes, etiam post diluuium. Error vterque conuincitur apertè ex illo Gẽ. *9. Omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia.* Cùm autem ordo ipse creaturarum inter se in hoc mundo vniuerso perspicuè ostendat, omnia propter hominem condita esse, vt sint illi ad varios vsus ac emolumenta, ac proinde naturali iure, constitutioneq́ue ipsa rerum, hominem esse eorum dominum; id quod *Arist. 1. polit. c. 5. &. 7.* naturæ lumine agnouit ac docuit; consequens profectò est, vt quando Deus *Gen. 1.* homini ad imaginem ac similitudinem suam iam creato, dominiiq́ue proinde per suum liberum arbitrium capaci, dixit; *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis, quæ mouentur super terram*; addiditq́ue; *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cæli, & vniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est ani-***[[14]]***ma viuens, vt habeant ad vescendum*; non condiderit ius positiuum, sed declarauerit ius naturale, quid scilicet haberet natura ipsa rei, ordoq́ue rebus inditus: vnde non dixit, Ecce do, sed *Ecce dedi,* constitutione nempe ipsa rerum in eum finem. Atque de eodem dominio earundem rerum, constitutione ac creatione vniuersi homini collato, loquitur Regius Propheta *Psal. 8.* dum ait: *Constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Quo fit, vt quando homo animalia rationis expertia occidit, aut carnibus eorum vescitur, nullam eis faciat iniuriam, non solùm quia iniuriæ sunt incapacia, eo quòd rationis ac voluntatis expertia; sed etiam quia rebus vtitur suis ad finem, ad quem à Deo sunt conditæ. Post factam tamen rerum diuisionem, si vnus homo alterius aliquod eiusmodi animal, ipso rationabiliter inuito, occîdat, iniuriam facit non quidem animali, quod occidit, sed homini, cuius id erat animal, vt *D. Th. art. 1. citato. in resp. ad vltimum* rectè ait. **[sect. 2]** Dubium verò est, num ante diluuium fas hominibus fuerit vesci carnibus animalium ratione expertium. Partem negantem suadere videtur, quòd Gene. 1. de solis plantis dixit Deus, cum hominibus loquens; *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semet ipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cæli, & vniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum*: quibus verbis carnes denegasse illis videtur. Item, quòd *Gen. 9.* quasi extendendo facultatem proximè relatam, quam Adamo concesserat, dixit: *Omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.* Ac si diceret, eo modo, quo Adamo concesseram plantas in cibum, concedo vobis, & posteris vestris, carnes animalium.

Plurimi in duo illa capita Geneseos citata censent, ante diluuium neque fuisse vsum carnium in cibum hominum, sed solùm plantarum, neque à Deo talem vsum fuisse eis concessum, permissúmve, sed potiùs fuisse prohibitum. De horum numero sunt Abulensis, qui. *q. 34. in. 1. c. Gen. & q.* 2. *in c. 9.* adducit illud Boëtii *lib. 2. de consolatione, Metro. 5. Fælix prior ætas, contenta dulcibus aruis.* Liranus, Theodoretus, Rabanus, Rupertus Abbas, Richardus de sancto Victore, & Dionys. Cart. quos Lipomanus refert in *c. 9. Gen. & Chrys. homil. 27. in Genes.* Mihi, cum Caiet. in vtrumque caput, cum *Soto. 5. de iustitia. q. 1. art. 1.* & cum quibusdam aliis, placet dicamus: Nunquam fuisse à Deo prohibitum carnium vsum.[7] Quoniam ex natura rei non est illicitus, quin potiùs naturali iure, creatione ipsa animalium in eum finem, inter alios, permissus: neque erat ratio cur positiuo iure prohiberetur: neque verba relata sonant, prohibitum aliquando fuisse. Quin potiùs *Paulus. 1. ad Timot. 4.* apertè

innuit, carnes in cibos hominum fuisse à Deo conditas, indeque ait, licitum esse cum gratiarum actione illas manducare, contrariumque esse errorem futurum, Manichæorum videlicet. Quia verò Deus condiderat hominem in innocentiæ statu, vt illum in terrestrem paradisum collocaret, vbi de ligno vitæ erat manducaturus, neque necesse habebat vti carnibus in cibum, neque eis in illo statu erat vsurus; & regulariter animalia cætera solis plantis vescuntur, idcirco *Gen. 1.* ante peccatum, solùm meminit plantarum in cibum hominum, aliorumque animalium, tanquam cibi, quo ferè solo futurus erat vsus. Sicut autem verbis illis significare noluit, leones, lupos, accipitres, & similia alia pauca animalia, quæ carnibus vescuntur, non vsura carnîbus, quasi facturus esset miraculum, vt supra id, quod habet ipsorum natura, plantis sustentarentur, seque continerent ab inuadendis occidendisque aliis animalibus, supra id, quod habet appetitus à natura ipsa illis inditus, vt. *1. p. in tract. de opere sex dierum* est à nobis dictum: ita neque eisdem verbis prohibere hominibus intendit vsum carnium, quarum dominium eis concesserat, atque in quarum vsu nihil inerat mali. Vtrùm autem homines, post peccatum, vsi re ipsa ante diluuium fuerint carnibus. Mihi pars, quæ affirmat, est valde probabilis. Tametsi sortè non fuit tunc tantus illarũ vsus, quãtus fuit postea post diluuium. Natura humana ante diluuium existente longè robustiore, plantisque tunc existentibus potentioribus ad illam sustentandam vt, testatur longissima hominum vita ante diluuium.
Ad illud verò *Gen. 9.* dicendum est, idcirco tunc expressisse Deum, animalia quoque data esse in cibum, quoniam iam tunc tempus illud erat post peccatum: cùm tamen verba illa alia *Gen. 1.* prolata fuissent in statu innocentiæ, ac pro innocentiæ statu: & quoniam post diluuium, plus homo indigebat carnibus in cibum: non verò quòd carnium vsus prohibitus aliquando hominibus fuerit.

Vtrùm liceat occidere malefactores. Et quæ occisio quinto decalogi præcepto prohibeatur. Disp. 5.

SVMMARIVM.

1 . OCcisio malefactorum licita contra quosdam, & præcipuè Scotum, latè probatur ex scriptura, & à simili, vt n. 3 .

2 . Quintum præceptum decalogi, non occides, explicatur.

4 . Pænam iustam non consistere in indiuisibili, & quibus eius moderatio, arbitramentum, & determinatio relicta, & quo iure introductum, vt quis hac vel illa pæna, & tanta vel tanta puniatur.

5 . Quæ occisio hominis quinto præcepto decalogi sit prohibita, & quibus id declarandum relinquatur.

6 . Morte corporali plectendum, ex eo quòd sit impænitens, & interitus illius æternus sequeretur, non eße dimittendum.

7 . Responsio ad argumenta in principio disput. obiecta.

[[15]] VAldenses, vt *Guido & Castrus adversus hæres. verb. occidere hæresi. 1.* referunt, asseruerunt, nulla ratione principibus ac iudicibus licere malefactores interficere. Idem asseruit quidam Nicolaus Galechus Bohemus, qui fuit legatus Bohemorum in concilio Basiliensi.
Ducebantur. Primò, quoniam quintum decalogi præceptum, quod de iure est diuino naturali indispensabili, indistinctè, atque absque vlla exceptione, habet, *Non occídes.*
Secundò, quoniam, vt *Matthæi 13* in parabola zizaniorum habetur, cùm serui patris familias, videntes zizania in medio tritici, ei dixissent; *Vis, imus, & colligimus ea*? Respondit: *Non, ne fortè colligentes ZiZania, eradicetis simul & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: Colligite primùm ZiZania, & alligate ea in fasciculos ad com burendum, triticum autem congregate in horreum meum.* Vbi Deus prohibuit colligi ex hac vita seu interfici malefactores.
Tertiò, quoniam cùm publicæ potestates à Deo deriuentur, Deum ipsum imitari debent, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur ac viuat, vt *EZech. 18* habetur.
[sect. 1] Hic sanè error est apertè in fide, Christianæ ac seculari rei publicę perniciosissimus. Qui sequẽtibus scripturæ testimoniis apertissime cõuincitur. Licèt enim Deus *Exod. 20.* dixerit: *Non occídes,* Exodi tamen 22 de interficiente furem diurnum ait; *homicidium perpetrauit, & ipse morietur.* Ex quo eodem textu apertè colligitur, mortem pro homicidio fuisse statutam, idque supponit ille textus, quando de occidente furem diurnum, qui repertus est effringens siue effodiens domum illum interficientis, ait; *homicidium perpetrauit, & ipse morietur*; quasi diceret, quia à crimine homicidii non excusatur, interficietur, pęnam subiens homicidis statutum: multo ergo magis pæna mortis in eo populo, vt & apud quascunque alias nationes, erat statuta interficienti innocentem. In eodem capite subiungitur: *Maleficos non patieris viuere. Qui coierit cum iumento, morte moriatur. Qui immolat diis, occidetur.* Non est ergo homicidii peccatum contra quintum decalogi præceptum, eos malefactores interficere, qui ob sua crimina tanta pæna fuerint digni: quin id ita fieri illis verbis *Exod. 22. Maleficos non patieris viuere,* apertè pręcipitur. *Deut. 21.* de filio proteruo & contumaci, parentibus non obedienti, dicitur: *Lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens pertimescat. Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, &, adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in patibulo, sed eadem die sepelietur: quia maledictus a Deo est, qui pendet in ligno.* Et aliàs sæpe in veteri lege pæna mortis pro delictis erat statuta. *Deut. 22.* virgo, quæ in domo patris erat fornicata, lapidibus obrui præcipiebatur. Adulteri interfici præcipiebantur. *Exod. 32.* cùm filii Leui occidissent quasi triginta millia hominum ob peccatum vituli confecti, dixit illis Moyses: *Consecrastis manus vestras hodie Domino vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Regius Propheta *Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Paulus ad *Rom. 13.* de potestatibus gẽtilium, quibus subiecti erant Christiani inter Gentiles commorantes: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Et infra: *Dei minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat*; (ad mortem scilicet malefactoriribus, qui ea digni fuerint, inferendam) *Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.* Primæ *Petri. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis in vindictam malefactorum, laudem verò bonorum.* Adde, ab orbe condito in omni bene instituta republica, mortis pænam fuisse statutam pro criminibus, quæ fædant, perturbantque maximè rem publicam, communeque bonum, idque rectam rationem, & bonum publicum, omnino postulare: quod sanè omnino persuadet, id ex natura rei esse

licitum, neque cum naturali iure pugnare, quin potiùs naturæ ius id postulare, à Deoque id ita esse dispositum.
Errori impugnato valde affinis est sententia illa plus quàm periculosa in fide *Scoti in. 4. dist. 15. q. 3. art. 2.* quam tractatu præcedente *Disp 695.* retulimus, improbabimus, atque ex parte impugnabimus modò, qua asseruit, neque publica reipublicæ autoritate fas esse occidere malefactores, nisi quatenus ex scripturis constiterit, Deum id concessisse, dispensando in quinto illo decalogi præcepto, *Non occídes,* quod vniuersale est ac de iure diuino naturali: quoniam, inquit, solus Deus potest dispensare in iure diuino naturali. Inde verò vlteriùs infert, nefas esse punire morte simplicem furem, quantæcunque furtum esset quantitatis, atque esto pluries ab eodem fure esset commissum. Inde etiam addit, nefas hodie esse, morte punire adulteram, quoniam, inquit, quamuis Deus quondam in lege veteri permiserit adulteram lapidari; postea tamẽ *Ioannis 8* id reuocauit, dum adulteræ dixit; neque ego te condemnabo.
Confirmari hæc sententia potest ex illo *Aug. 1. de ciuit. Dei. c. 21.* Hoc præceptum, Non occides, generaliter intelligendum est de omni occisione hominis, illis solùm inde exceptis, quos Deus, vel lege lata, vel expressa reuelatione particulari, iusserit interfici.
Contrarium verò meritò affirmat communis doctorum sententia, de quorum numero sunt *Caiet. cum diuo Th.* 2. *2. q. 64. art. 2. Sotus. 5. de Iust. q. 1. art. 2. Ioan. Med. de rest. q. 4. Maior in. 4. dist. 15. q. 27. Gab. ibidem. q. 15. Driedo de libert. Christ. c. 1. Castrus. 1. de leg. pænali. c. 6. Couar. 2. var. resol. c. 4. Victoria in relect. de homicidio à. numer. 11. & pleriq; alii.* Falsum quippe est, quinto præcepto **[sect. 2]** decalogi prohiberi omnem vniuersim occisionem. Neque enim prohibetur occidere iniustum aggressorem, quando aliter conseruare non possumus vitam: neque ad ita occidendum necessaria fuit diuina dispensatio. Dispensatio namque tunc solùm habet locum, quando id, circa quod dispensatur, seclusa ea dispensatione, comprehenditur præcepto: occisio autem iniustè inuasoris, quando aliter vita conseruari non potest, idque solùm efficimus, quod ad eam conseruandam est necessarium, ex natura rei semper licuit, atque adeò nunquam comprehensa fuit quinto decalogi præcepto. Imò verò, *vt. 1. 2. q. 100. art.* **[[16]]** *8.* ostendimus, præcepta decalogi neque diuina potentia sunt dispensabilia, si de dispensatione propriè dicta sit sermo. Sicut autem quinto præcepto decalogi non comprehenditur occisio iniusti inuaioris, quando interfectio illius necessaria est ad vitam ita inuasi conseruandam: sic occisio malefactoris, quando publica fit autoritate, & ita postulat bonum commune, atque delictum ea pæna est dignum, non comprehenditur quinto præcepto decalogi, quasi eo sit prohibita; eo quòd ex natura rei licita sit ac sancta, Deique autoritate fiat per suos ministros, ab eo deriuatos, vt Paulus ad *Rom. 13.* apettè docet.
Quòd autem ex natura rei licita sit eiusmodi occisio, probat optimè *Diuus. Th. 2. 2. q. 64. art. 2.* Quoniam sicut se habent membra & par **[sect. 3]** tes corporis humani ad totum humanum corpus, ita quodam modo se habent membra & partes reipublicæ ad totam rempublicam: quare sicut quando expedit ad conseruationem ac bonum totius corporis humani abscindere membrum putridum, id ex natura rei homini licet, cuius est tale membrum: ita quando bono communi reipublicæ, illius paci, securitati, ac conseruationi, expedit, vt corrupti aliqui moribus omnino abscindantur, plectendo illos morte, quam in pænam iustam ob sua flagitia commerentur, vt timore tantæ pænæ homines similia flagitia committere in ea non audeant, fas est reipublicæ ipsi, ministrísve publicis ad id ab ea deputatis, morte illos punire, eos omnino à republica abscindendo: quo fit, vt eiusmodi occisio quinto decalogi præcepto non cōprehẽdatur.

Dixi, quodammodo ita se habere membra & partes reipublicæ ad totam rempublicam, sicut se habent membra & partes corporis humani ad totum corpus humanum: quoniam non omnino eodem modo se habent. Etenim membra reipublicæ sunt supposita ac personæ inter se distinctæ, per seḱque subsistentes, capaces singulæ per se iniuriæ ac iniustitiæ, quæ vnicuique earum fiat in particulari, esto in vnum reipublicæ corpus non adunarentur ac conuenirent, neque pereunte republica, ita vt reipublicæ rationem non retineat, necesse est singula membra in particulari perire. Membra verò corporis humani per se non subsistunt, neque sunt propter se, sed propter suppositum ac personam, quam constituunt ac integrant, neque per se sunt capacia iniuriæ ac iniustitiæ, quæ illis fiat, sed iniustitia ac iniuria fit supposito ac personæ, quam constituunr, per eunteḱque supposito, singula membra eo ipso pereunt. Hinc verò proficiscitur, quòd quamuis respublica possit licitè exponere membrum suum periculo, etiam mortis, atque ad illi se exponendum cogere illud, quando ita postulat commune reipublicę bonum; & quòd quamuis possit cogere membrum infectum peste, aut alio contagioso morbo, vt recedat in aliquem locum, ne alios de republica interficiat; non tamen sicut homo potest abscindere membrum suum, etiam sanum, pro salute totius suppositi, quando id postulat suppositi humani conseruatio: ita respublica possit absque culpa membri, ex quo tanquam ex persona constat, illud abscindere pro bono communi, vitam ab eo auferendo, etiam si peste infectum sit, periculumḱque sit, ne, si viuat, alios absque sua culpa inficiat. Ratio autem est, quoniam, propter ea, quæ dicta sunt, auferre ab illo absque sua culpa vitam, est intrinsecè malum cōtra quintum præceptum decalogi, quod non licet, etiam pro conseruatione totius reipublicę: sicut pro conseruatione totius reipublicæ fas nō est mendacium proferre: eo quòd mentíri sit intrinsecè malum: auferre autem à membro corporis humani vitam, etiam nulla interueniente culpa, non est intrinsecè malum, idḱque ob ea, quæ de illo dicta sunt, sed solùm est per se seu de se malum, nisi cohonestetur circunstantia aliqua, quia scilicet ita expedit suppositi bono, propter quod est tale membrum, & à cuius vita membri etiam vita omnino pendet. Itaque rempublicam, in sui commune bonum ac conseruationem, priuare vita membrum suum, per iurisdictionem, quam iure naturali à Deo in singula sua mem bra habet ad se ipsam gubernandam, bonoḱque suo prospiciendum, vt tractatu precedente *Disput. 22.* comprobatum est, solùm habet locum, interueniente ad id sufficiente culpa ex parte membri: quoniam in eo solo euentu expediens necessariumḱque omnino erat, concedi eam potestatem, posita fragilitate ac nequitia humana: alioquin respublicæ omnes malis scaterent, nullusḱque in eis vitam, honorem, famam, ac bona externa, secura haberet.

Quia verò vnaquæque respublica sufficiens sibi ipsi esse debet, non solùm ad se, suosḱque, defendẽdũ cum moderamine inculpatę tutelæ ab aliis rebuspublicis, & à membris, quibus aliæ constant, sed etiam ad vindicandas puniendásve iniurias, sibi & suis illatas, quando respublicæ aliæ negligentes sunt ad satisfactionem competentem offerendam, & ad puniendum sibi subditos, qui illas intulerunt; inde efficitur, licitum esse ex ipsamet rei natura, minimeḱque quinto decalogi præcepto prohibitum, interficere bello iusto, non solùm defensiuo, sed etiam offensiuo, hostes reipublicæ, quæ tale iustum bellum gerit, vt tractatu præcedente *Disput. 99.* copiosè ostendemus, expugnantes contrarium Lutheranorum, & quorundam aliorum, errorem in fide. Quæ sanè etiam expugnant errorem Vuldensium suprà relatum, Scotiḱque sentenriam.

Ex dictis iam facilè constat, euentus, in quibus in pænam iustam mors malefactoribus in scripturis sacris erat statuta, dispensationes non fuisse quinti præcepti decalogi, sed potiùs

fuisse explicationes, & quasi exempla, quòd tam illi, quàm alii similes, in quibus rationabiliter mortis pæna per potestates publicas à Deo deriuatas statueretur, liciti essent, quintoq́ue præcepto decalogi minimè comprehenderentur. Quo loco obserua, quamuis de iure naturali sit, malefactores puniri debere pæna condigna, vt commune reipublicæ bonum efflagitat, tum ad politicum reipublicæ finem, tum etiam ad **[sect. 4]** spirituale bonum; quòd tamen hoc, vel illud, crimen hac, vel illa, pæna, & tanta, vel tanta, sit puniendum, non esse de iure naturali, sed de iure positiuo, vt *tractatu. 1. in calce Disput. 4.* vtrumque explanatum est; Deo relinquente rebus ipsis publicis, potestatibusq́ue à rebuspublicis ad leges condendas constitutis, arbitramentum acdeterminationem in particulari pę-**[[17]]**narum iustarum pro vnoquoque delicto, vt viderint expedire pro temporum ac nationum varietate, spectatisq́ue reliquis circunstantiis concurrentibus: præsertim cùm eiusmodi pænæ iustæ in indiuisibili non consistant, sed magnam latitudinem habeant, prohibitioq́ue iuris humani maior atque acrior, aut minor, minusq́ue acris, multum faciat ad pænam iustam ob culpā transgressionis talis iuris humani augendam, vt tractatu præcedente *Disput. 695* explanatum fuit. Hinc liquet, nunquam quinto præcepto decalogi fuisse prohibitum punire iustè malefactores, etiam mortis pæna, si ea sint digni, statutaq́ue eis sit, sed iure naturali esse id ab illo præcepto exceptum, minimeq́ue in illo comprehensum: quemadmodum autem, vt pæna mortis iustæ infligatur pro aliquo delicto, sæpe pendens est ab humana lege, qua tanta pæna per legislato res sit statuta; ita consequenter, quòd ea pæna in particulari prohibita non sit infligi quinto decalogi præcepto, pendens est ex eo, quòd per legislatorem humanum positiua lege sit statuta.

Ex dictis facilè patet contra Scotum, pænas mortis lege veteri statutas ad præcepta iudicialia veteris legis pertinuisse, quæ Christi morte cessarunt, ac proinde illas non esse dispensationes quinti præcepti, quæ vim habeant tempore legis gratiæ, quia in scriptura veteris legis fuerũt statutæ. Id verò, quod ait, à Christo *Ioan. 8.* fuisse prohibitum puniri adulterium morte corporali, nullum sanè habet probabilitatis speciem. Ex eo enim, quòd mitissimus Dominus noluerit condemnare adulteram illam, non sequitur, prohibuisse potestatibus publicis, eam aliasq́ue adulteras, morte punire.

Vt verò hactenus dicta dilucidiora reddantur, intelligaturq́ue, quæ hominis occisio quinto decalogi præcepto sit prohibita, obseruandũ est. Quintum præceptum decalogi, vt & reliqua eiusdem decalogi præcepta, præter tertium, quod ius positiuum habet admixtum, esse iuris naturalis: eaq́ue de causa non aliam hominis occi **[sect. 5]** sionem censendam esse eo prohibitam, quàm quæ ex natura ipsa rei, iureq́ue proinde naturæ, mala est ac prohibita. Quo fit, vt ex naturis ipsis rerum iudicādũ in particulari sit, quæ hominis occisio eo præcepto prohibeatur ac contineatur, quæ non item, quātũ naturali lumine, rationibusq́; naturalibus, id constare potest: id quod scripturæ sacræ hominibus inuestigandum, declarandumq́ue, relinquunt: quemadmodum circa septimum decalogi præceptum inuestigandum, declarandumq́ue, relinquunt, quæ acceptiones rerum aliorum iniustæ sint, illoq́ue prohibeantur ac includantur, quæ non item. Quidam asseruerũt, eo quinto præcepto solùm esse prohibitam occisionem innocentis, non verò nocentis; idq́ue præceptum *Exod. 20.* traditum, explicatum esse verbis illis *Exod. 23. Insontem & iustũ non occides.* Meritò tamen Victoria & Sotus vbi suprà id refellunt. Quoniam nocentis occisio si non fiat à publica potestate iuxta ordinem iure præscriptum, aut si non fiat à priuato in sui aut in aliorum defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, iniusta est, quintoq́ue decalogi præcepto prohibita: quo fit, vt in eo non sola innocentis occisio prohibeatur. Alii dixerunt, eo præcepto solùm prohiberi occisionem priuata autoritate factam. Cæterùm hæc

etiam expositio iure optimo à doctoribus citatis rejicitur. Primò, quoniam licitum est occidere iniustũ inuasorem priuata autoritate, quæ cuique ex natura rei iuréve naturali competit, quando id necessarium est ad vitam propriam tuendam, idq́; etiam si respublica renueret ac contradiceret: esset quippe iniustum id reipublicæ pręceptum. Quòd si quis dicat, id licere autoritate Dei, præscribente id iure naturæ: id sanè non aliud esset, quàm dicere, ex natura ipsa rei licere: eodemq́; modo esset dicendum autoritate publica licere comedere, ambulare, & similia alia facere, non verò iure cuiusque proprio, propriaq́ue autoritate. Secundò, quoniam si à publicis potestatibus, ab ipsaq́ue republica, aliquis iniustè occidatur, talis occisio est contra quintum præceptum decalogi; & tamen facta esset publica autoritate: non ergo eo præcepto est prohibita sola occisio facta priuata autoritate. Quod ergo quinto præcepto decalogi prohibetur, est hominis occisio ex natura ipsa rei mala, seu quando mala ex natura rei est, dissonaq́ue à recta ratione, quia non adsunt circũstantiæ, quibus cohonestetur: secùs autem quando mala ex natura rei non est, quoniam adsunt circunstantiæ, quibus cohonestetur, dissonaq́ue à recta ratione non sit. Quo fit, vt occidere hominem, licèt sit de se malum, ac prohibitum quinto decalogi præcepto, nisi circunstantiæ adsint, quibus cohonestetur & extrahatur ab obiecto inhibito eo præcepto, non tamen esse intrinsecè malum, sed ex variis circunstantiis posse cohonestari, ac proinde non in tota sua latitudine esse prohibitum quinto decalogi præcepto.

Sotus *articulo citato in resp. ad. 2.* quærit, num,[8] quando ex eo, quòd aliquis morte corporali plecteretut, sequeretur interitus illius æternus, eo quòd sit impænitens, aut ex impatientia cōmittat de nouo peccata alia lethalia, àquibus nec cessare **[sect. 6]** nec egredi vult, fas nihilominus sit, progredi ad iustā mortem corporalẽ illi infligendam. Affirmāterq́ue cum illo, & cum aliis autoribus, est re[9]spondendum. Quoniam potestas publica in puniendo non tam respicit bonum eius, qui punitur, quàm commune reipublicę bonum: cùm autem bonum commune postulet, vt delicta puniantur, facileq́ue malefactores, ad euadendam mortem, fingerent impenitentiam, aut etiam cōmitterent de nouo peccata lethalia; sanè ob illorum spiritualem salutem, quam sua nequitia curare nolunt, cessandum desistendumq́ue non est à iusto supplicio illis infligendo. Semper tamen, quantum æquitas, Christiana caritas, rectaq́ue ratio efflagitant, curanda sunt morte plectendis, quę ad salutem illorum spiritualem conferunt, tribuendumq́ue illis est tempus competens, quo se ad gratiam, vitamq́ue æternam consequendam, sufficienter possint præparare.

Superest respondeamus ad argumenta initio **[sect. 7]** disputationis proposita. Ad primum dicendum est, idcirco in distinctione in quinto præcepto esse dictũ: *Non occides,* quoniam occisio hominis de se erat mala, nisi cohonestaretur circunstantia aliqua: distinctio autem & explicatio, quando cohonestaretur ex circunstantia, nec comprehẽderetur obiecto quinti præcepti, quod, vt obiectum eius præcepti est, intrinsecè est malum, **[[18]]** nobis fuit relicta: id enim indagine longaq́ue explicatione indigebat, quæ inserenda non erat sum mariis illis præceptis decalogi, quæ vniuerso populo proponebantur, vt ab omnibus scirẽtur, memoriaq́ue retinerẽtur: in scripturis autẽ ipsis manifestè fuit simul traditum, multas occisiones hominum esse licitas: id quod perspicuè lumen ipsum naturæ docebat, omnium nationum vsu comprobatum.

Ad secundum dicendum est. In illis verbis parabolæ illius non esse sermonem cum potestatibus huius seculi à Deo deriuatis, præpositisq́ue regimini reipublicę secularis, & spiritualis Ecclesiæ. His enim non præcipit dominus, non euel lere, præscindere, ac punire homines, quantum postulat bonum rerumpublicarum ipsis cōmissarum, earumq́ue regimen

ipsis commissum, vt homines ipsorum curę commissi in officio contineantur, & non crescant mala ac peccata in republica: quin potiùs illis præcipit, vt id efficiant, eo ipso, quòd administrationem earũ rerumpublicarum eis committit, rationemq́ue reddẽt, si dormiant, negligentésve sint in id pręstando, eaq́ue de causa zizania crescant, viresq́; accipiant in rebuspublicis eorum, ac ecclesiæ: hi namque sunt illi homines, de quibus in eadẽ para bola dicitur, *dum autem dormirent homines,* (qui scilicet ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus præsunt, neque cura rent ea efficere, quæ ipsis ex officio incumbunt, vt, quoad fieri possit, peccata ac mali non sint) *venit inimicus, & superseminauit ZíZania.* In illis autem aliis verbis, in argumento proposito relatis, sermo perspicuè est cum angelis, qui Deo in cælesti Hierarchia seruiunt, ab eoq́ue in Hierarchiam Ecclesiasticam in ministerium mittuntur. His verò non permittit, malos eradicare & colligere de medio bonorum, sed sinere vtraque crescere, dum decursus militantis ecclesiæ perseuerat, in quo homines in manu consilii sui relinquũtur, eisq́ue Christi meritis est concessum de zizania fieri triticum, se ipsos ad Deum conuertendo; eaq́ue de causa pater familias dicit; *ne forte colligentes ZiZania, eradicotis simul & triticum,* hoc est, eos qui conuertendi sunt, & tanquam triticum electum congregandi in horreum meum. Ad tertium dicendum est, in eis Ezechielis verbis esse sermonem de morte spirituali, interituq́ue æterno: quod nemini est exoptandum. Cùm autem Deus iudex sit iustus, qui malos punit, non solùm in alia vita æterno interitu, sed etiam sæpe in hac, morte temporali, potestatesque publicæ ab eo præfectæ sint, vt nomine ipsius administrent respublicas, vt postulat bonum earum, puniendo, præmiis afficiendo, reliquaq́ue efficiendo, quæ ad id inseruiunt, constat eas satis Deum imitari, dum malos condignis pænis, etiam mortis, puniunt.
Ad illud verò *Diui Aug. 1. de ciuitate Dei,* quod confirmare videbatur Scoti sententiam, dicendum est: Nomine legis à Deo latæ intelligere dictamen rectæ rationis, quod lex est Dei naturalis, qua id licet, eo ipso à Deo lata, quòd indita fuit mentibus nostris. Quod verò addidit de iussu expressa particulari reuelatione, dixit, propter præceptum particulari reuelatione à Deo datum Abrahamo de immolando proprio filio.

Vtrùm priuatis personis occidere liceat Malefactores. Et quid de occisione tyranni. Disp. 6.

SVMMARIVM.

1 . LIcitè interficitur malefactor propria aistoritate in licitam defensionem, siue propriam siue cuiusuis alterius, secus in vindictam ac pænam iustam pro delicto.

2 . An liceat tyrannum occidere, vide cum dist inctione.

QVoad primam huius disputationis partem est distinguendum. Quoniam vel occisio fuit in pænam delicti, vel in defensionem propriam, reipublicæ, principis, aut alterius, pro quo, iuxta ea quæ in progressu sunt dicenda, iusta ac licita suscipitur defensio. Quando occisio fit in licitam defensionem, siue propriam, siue reipublicæ, siue cuiusuis alterius, licita **[sect. 1]** est priuatis autoritate propria. Probatur, quoniam vnicuique iure naturali est licitum, se suaq́ue defendere, non excedendo limites eorum, quæ ad talem defensionem sunt necessaria, quo fit, vt si non aliter possit quis se suaq́ue defendere, quàm vitam ab iniusto inuasore

auferendo, licitum sit illam ab eo tunc eripere. Quando autem publicam adeundo potestatem, se ac sua ministerio illius posset defendere, tunc, ad se defendendum, necesse illi non esset, eripere ab iniusto aggressore vitam, ac proinde peccaret, illam ab eo auferendo.
In pænam autem, atque in vindictam iustam pro delicto, nefas est priuata autoritate interficere malefactores, aut aliter eos punire. Potestas quippe hæc, lumine naturæ id præscribente, ipsaque rei natura id ita exigente, in sola republica residet, in publicisve illius ministris, atque in aliorum moderatoribus, quantũ regimen cuiusque postulat, eisque à republica est permissum, iuxta ea quæ *Disput. 2* explanata sunt; non verò residet in priuatis iniuria affectis, & multo minùs in aliis particularibus de republica. Priuati namque, qui iniuria essent affecti, pessimi iudices essent latitudinis pænæ infligendæ: neque excusationes eorum audirent, qui iniuria affecerunt. Atque, qui potentiores essent in republica, facilè vindictam sumerent de minùs potentibus, limitesque excederent: contrà verò minùs potentes admodum difficilè de potentioribus illam sumerent, ac ne difficilè quidem. Præterea, si vnicuique liberum esset sumere vindictam pro delictis in se, aut in suos, commissis, omnia in republica perturbationibus ac cædibus essent plena. Ad hæc ergo, & ad similia alia damna ac mala vitanda, rei ipsius natura, æquitas, ac iustitia omnino postulabat, facultatem infligendi pænam pro delictis, solùm esse in republica ipsa, atque in ministris ad id ab ea deputatis, Deo ita rerum naturas disponente, sibique tanquam naturæ autori, suisque ministris, qui, iuxta ordinem à se rebus inditum, locum ipsius tenent, vicesque suas in republica **[[19]]** gerunt, vt Paulus ad *Rom. 13.* perspicuè docet, eam potestatem reseruante. Vnde *Aug. 1. de Ciuit. Dei. c. 26. Qui sine aliqua,* inquit, *publica administratione maleficum occîdit, velut homicida iudicabitur: & tanto amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam vsurpat.* Qui ergo in bello iusto offensiuo hostes interficit, aut alia damna eis infert, rempublicam adiuuando alienam, licitè quidem id facit, cæterùm non propria, sed reipublicæ, aut principis, autoritate, qui id bellum iustè gerit. Atque idem est de quocunque alio, qui autoritate iussúve principis, pænam aliquam exequitur, vt Moys. iussu filii Leui, *Exod. 32,* accincti gladio, eundo ac redeundo per castra, occiderunt quasi triginta millia filiorum Israel in pænam adorationis vituli conflatilis. Hæc de prima huius disputationis parte.
[sect. 2] Quod verò ad secundam attinet, distinguendum est. Quoniam duobus modis aliquis est tyrannus. Vno, quia licèt sit verè dominus reipublicæ, in qua tyrannidem exercet, iniquè tamen atque iniustè eam administrat. Altero verò, quoniam non est reipublicæ dominus, sed eam vsurpatam habet ac oppressam.
Tyrannum primo modo nefas est priuatis interficere. Posset tamen vnusquisque ab eo se defendere, vim vi repellendo cum moderamine inculpatæ tutelæ, eumque interficere, si ita esset opus ad propriam vitam defendendam, quam ille iniustè auferre vellet. Posset item respublica ipsa quo ad capita conuenire, eique resistere, lataque sententia, deponere illum ab administratione, si id ita excessus illius, communeque bonum, efflagitarent, atque illum depositum punire. Ante latam tamen sententiam nefas priuatis esset, eum interficere, nisi quando, vt dictum est, necessarium omnino esset ad vitæ defensionem, quam iniustè vellet auferre. Atque hoc est, quod concilium Constantiense aduersus Vuitcheffum definit, dum *Sess. 8.* damnat articulum eius 17, quo asserebat, posse populares ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere. Et ad finem *Seß. 15* damnat articulum, quo asserebatur, quemlibet tyrannum posse licitè & meritoriè occidi per quemcunque vassallum suum, vel subditum, nulla expectata iudicis sententia, vel mandato quocunque.

Tyrannum verò secundo modo quiuis de republica potest licitè interficere, nisi ex ea interfectione maiora mala reipublicæ imminerent: nam tunc contra reipublicæ caritatem peccaret, illum interficiendo: aut nisi, qui illum vellet interficere, haberet superiorem, ad quem recurrere deberet, & cuius autoritate id efficere deberet. Ita *D. Th.* 2. *senten. dist. vlt. q. 2. art. 2. in corp. & ad. 3. & de Regim. princ. c. 6.* vbi, cum Tullio, approbat Iulii Cęsaris interfectionem, qui rempublicam Romanam tyrannicè vsurpauerat. Ratio verò huius rei hæc est, quoniam, qui hoc secundo modo est tyrannus, gerit bellum iniustum cum republica, quam tyrannicè habet occupatam, & cum partibus illius; qua de causa, si non sit superior aliquis, cuius autoritate geri debeat, quiuis de illa republica potest licitè eũ interficere; præsertim cùm ea sit præsumpta, aut expressa, voluntas corporis totius illius reipublicę. Quin, esto esset superior aliquis illius prouinciæ, vt legitimus illius princeps ab illa iniustè eiectus, fas esset priuatis de ea republica ex præsumpta voluntate talis principis interficere eum tyrannum. Licitè ergo Aod, *3. Judicum* interfecit Regem Eglon, qui secundo hoc tyrannidis genere decem & octo annis oppressum habebat Israel: præsertim cùm id fecerit de cōcensu reipublicæ Israël. Atque in his consentiunt *Caiet. & Vict.* 2. 2. *q. 64. art. 3. Sotus. 5. de Iust. q. 1. art. 3. Syluester verb. tyrannus,* & doctores communiter.

Vtrùm principis, aut legis, autoritate fas priuatis sit interficere malefactores. Et num maritus licitè interficiat propriam vxorem & adulterum in adulterio deprehensos. Disput. 7.

SVMMARIVM.

1 . OCcisio malefactoris non nisi grauissima de causa cuilibet priuato concedi à principe vel lege debet.

2 . Maritus vxorem & cum illa adulter antem in facto deprehensos interficiens lethaliter peccat, licèt impunè autoritate legum id fiat, cum responsione ad contraria argumenta n. 3 .

QVanuis nefas priuatis sit, propria autoritate interficere malefactores in pænam delicti illorum; principis tamen, aut legis, autoritate eam illis concedentis, constituentisque vel priuatos aliquos, vel quoscunque de populo, exequutores eius pænæ, interdum proposito aliquo præmio eis, qui illam fuerint exequuti, interdum nullo proposito eis præmio, fas est eā exequi: modò tamen priuati, qui illam exequutioni mandant, non ex odio, neque ex sinistra alia intentione, illam exequutioni mandent, sed intuitu iustitiæ ac facultatis sibi concessæ, esto præmio ipsis proposito ad id alliciantur. Quando autem ex odio, aut ex alia sinistra intentione, eo modo occiderent, peccarent quidem contra caritatem, aut contra aliam virtutem, non tamen contra iustitiam, idque propter publicam autoritatem, qua id efficerent: eaque de causa ad nullam restitutionem tenerentur: essent enim publici ministri quoad exequutionẽ talis pænæ. Qui ita propter delictum interfici est concessus à quibuscunque, siue proposito præmio interfectoribus, siue nullo eis proposito præmio, nuncupatur diffidatus, dicitur etiam bannitus. Sic ob delicti atrocitatem, perniciem, ac ignominiam nominis Christiani, diffidantur ab Inn. quarto, sacro appobante concilio Lugdunensi. *c. 1. de homic. lib. 6.* cum omnibus bonis suis, quicunque Christiani, tam seculares, quàm Ecclesiastici, qui interfecerint, per assassinos, aut interfici mandauerint Christianum aliquem, aut assassinos

receperit, defenderit, vel occultauerit, ita vt quicunque licitè prædictos omnes possit eo ipso interficere, & bona eorum occupare. De qua re *Disp. 24* erit sermo.

[sect. 1] Eiusmodi autem concessio fieri non debet, nisi grauissima de causa. Vt si esset nocentissimus grassator, aut alius similis, qui perniciosissimus esset reipublicæ, neque posset facilè comprehendi, concedi tunc posset facultas, vt licitè à quo-**[[20]]**cunque interficeretur, proposito, si ad id opus esset, interfectori præmio, vt vel malefactor ille ab eo loco discederet, vel tanta pestis de medio tolleretur, aliiq́ue similia flagitia committere non auderent. Neque curandum tunc est, quòd ille, si ita interficiatur, regulariter interitum simul incurret æternum: quoniam sua culpa cessare à peccatis non vult, conuertiq́ue ad Deum per pænitentiam: maiorq́ue ratio est habenda tunc boni communis, quàm particularis illius, qui sibi prospicere potest, & sua culpa non vult. Non est autem facilè hæc facultas concedenda: eo quòd tales malefactores regulariter sine sacramentis in peccatis lethalibus discedent, & propter alia mala, quæ in tali interfectione poterunt interuenire & ex illa oriri. Illud verò admonuerim. *l. 1. C. quando liceat vnicuique sine iudice,* &c. Videri concedi interficere grassatorem, qui vias publicas tenet; quoniam id in defensionem suam, & aliorum, quibus ille mortem & alia damna parat, licere cuique videtur, & iniustam vindictam videtur ibi publica autoritate concedi. Hæc de primo eorum, quæ proposita sunt.

Quod verò attinet ad secundum, num scilicet in euentibus, in quibus (iuxta ea quæ inferiùs sunt dicenda,, quando de pænis iure adulteris statutis fuerit sermo) marito impunè à iure permittitur interficere propriam vxorem & adulterum in adulterio deprehensos, licitè ac sine peccato eos interficiat, pars, quæ affirmat, suaderi potest.

Primò, quoniam. *c. si verò. 1. de sent excommun.* habetur, non esse illum compellendum adire sedem apostolicam pro absolutione excommunicationis, qui manus violentas in clericum iniecit, turpiter inuentum cum vxore, matre, sorore, aut filia, injicientis eo modo in illum violentas manus. Additur verò, si mulier, cum qua ita turpiter fuit inuentus, non esse tanta consanguinitate, aut affinitate, coniuncta cum ita manus injiciente in clericum cum ea repertum, tunc sic manus in clericum injicientem non esse immunem à sententia illa excommunicationis. Quibus verbis apertè innuitur, illum alium excommunicationem non incurrere, idq́ue affirmant *Panor. ibi. D. Th. in 4. dist. 37. q. 2. art. 1. ad. 3.* & doctores communiter: cùm ergo id non aliunde eueniat, nisi ex eo, quòd, cùm à culpa lethali idcirco excusetur, quòd legum ciuilium autoritate licitè id fecerit, consequenter excusatur ab excommunicationis pæna iure canonico alioquin pro tali violenta in clericum manus iniectione statuta; consequens profectò est, vt maritus, vxorem & adulterum interficiens, quando legibus ciuilibus id illi est permissum, lethaliter non peccet, sed licitè id efficiat.

Secundò, Nicolaus Papa *c. interfectores. 33. q. 2.* ait, interfectores suarum vxorum, quando illæ non erant adulterę, non aliud esse, quàm homicidas: argumento ergo à contrario sensu censet, interfectores suarum vxorum ex legum ciuilium permissione, quando illæ in adulterio fuerunt deprehensæ, homicidii peccatum non incurrere.

Tertiò, ciuiles leges vim habent in foro conscientiæ, possuntq́ue iusta de causa constituere aliquos exequutores pænæ mortis nulla expectata sententia, vt dictum est: sed permittunt maritos interficere proprias vxores & adulterantes cum illis in flagranti delicto repertos: quin lex Lusitana *lib. 5. ord. titu. 16. in prin. ait; licitamente proderaa matar assi à ella, comoà aquele que achar com ella emo dito adulterio,* & similia alia verba adduntur. §. *1. & 2.* ergo maritus, interficiendo eo modo adulteros legis autoritate, non peccat.

Contrariam sententiam affirmant *D. Th. in 4. d. 37. q. 2. art. 1. Palud. ibidem. q. 2. ad vlt. Iuan. Medi. de rest. q. 3 causa. 4. Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 3. ad 2. Syluest. verb. homicidium. 1. n. 6. Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7. §. 7. n. 9. &* doctores com **[sect. 2]** muniter, tam theologi, quàm iuris periti, quorum plurimos refert *Couar. n. 9. citato,* nempe maritum lethaliter peccare, vxorem interficiendo, vel adulterantem cum illa, etiam quando lex id ei concedit, seu permittit. Ratio autem est, quoniam lex solùm intendit concedere, vt id impunè fiat propter iustum nimiumque dolorem, quo lacessitus id efficit, & propter dedecus maximum, quod ex adulterio vxoris ei sequitur, & vt homines caueant ab adulterio patrando: non verò intendit facere maritum ministrum iustitiæ ad eam pænam infligendam ante vllam sententiam. Atque, si lex id intenderet, esset iniusta, quæ inauditum reum, nullaque priùs expectata sententia, marito tradere tam grauiter puniendum, qui duci imaginationibus falsis sæpe posset, facileque posset occidere vxorem, si illam exosam haberet, fingendo commisisse adulterium. Adde, quòd cùm adulteri, reperti in flagranti delicto, in peccato sint lethali, atque ita reperti, difficilè mortis timore se possent subitò ad gratiam consequendam, interitumque æternum euadendum, præparare, iniqua esset lex, quæ marito, tanquam iustitiæ ministro, concederet ita subitò interficere adulteros, peccaretque maritus lethaliter contra illorum caritatem, non concedendo illis priùs spatium pænitendi. Satis ergo est legislatores impunè permittere eam adulterorum interfectionem. In huius sententiæ confirmationem accedit, eundem Nicolaum Papam. *c. inter hæc. 33. q. 2.* satis apertè innuere, nihil impedientibus secularibus legibus, quæ permittunt occidere vxorem adulteram, peccare maritum illam autoritate propria ita interficiendo. Quia ergo maritus, interficere aggrediens propriam vxorem & adulterantem cum illa in adulterio deprehensos, minister non est iustitiæ eam pænam publica autoritate exequutioni mandans, quin potiùs lethaliter peccat illos ita interficiendo; consequens est, vt illi **[[21]]** possint tunc se ab eo defendere, illum licitè interficiendo, si id ita necessarium sit ad defendendam ac conseruandam suam propriam vitam, ne ab illo cripiatur: id autem efficere non possent, si publica autoritate, tanquam minister iustitiæ ad id deputatus, eos interficere aggrederetur: quoniam resistere non possent, vllumque malum illi inferre, sed solùm fugiendo possent curare euadere mortem illam.

Quando autem de iure huius regni post latā[10] sententiam vxor adultera, isque, qui cum illa est adulteratus, traduntur marito, vt in illos pænam mortis exerceat, si velit, illos in terficiendo, asseruerunt quidam iurisperiti, id quoque esse solam permissionem, neque constitui ministrum iustitiæ ad id exequendum, eaque de causa, si illos interficiat, peccare lethaliter. Ducti, quòd liberũ ei relinquatur, illos interficere, aut non interficere, vt ipse maluerit. Meritò tamen communis sententia theologorum ac iuris peritorum est in contrarium. Quoniam minister, tanquam persona ipsa offensa, eonstituitur ad eam pænam, si velit, exequendam: quòd autem integrum illi, tanquam personæ ipsi offensæ, relinquatur, parcere, eamque pænam non exequi, in bonum delinquentium, ipsiusque mariti, fuit concessum, neque id impedit quominus minister publicus deputatus sit ad eam pænam exequendam, si velit. Esset autem lex iniqua: quæ in eo euentu, lata iam sententia, solùm illi impunè permitteret interfectionem, neque licitam illi relinqueret, constituendo illum ministrum exequutorémve illius pęnę: possentque tunc adulteri se ipsos ab illo defendere, quin & alii defendere illos possent.

Quod si quis aduersus primum eorum, quæ dicta sunt, objiciat legem *Numer. 35,* quæ concedebat propinquis occisi interficere occisorẽ. Quidam respondent, Deum, vt dominum vitæ omnium hominum, potuisse condere eam legem: homines verò, etiam si principes

sint, non posse similem legem condere. Caiet. & alii respondent, eam legem esse solùm permissiuam, vt impunè fieret; non verò vt licitè fieret, vt de marito interficiente vxorem repertam in adulterio, de iure Cæsareo est dictum. Sacer tamen ille textus aliud sonare videtur. Lyranus verò & alii dicunt, id in foro etiam conscientiæ fuisse concessum, cęterùm post latam sententiam per iudices.

[sect. 3] Ad primum ergo argumentum in contrarium concedendum est, illum non esse excommunicatum, vt, iuxta eum textum, affirmat communis sententia doctorum, habetque id verum, etiam si illos non inueniat fornicantes, sed se amplexantes, aut osculantes, aut illos inueniat in loco suspecto, vt cum communi doctorum sententia affirmat *Nauar. in Manu. c. 27. n. 84.* vnde concedenda est maior. Quòd autem excommunicatus non sit, non ex eo prouenit, quòd non peccet lethaliter ita clericum percutiendo, vt habet minor, quæ idcirco falsa est, ac neganda: sed prouenit ex eo, quòd sicut leges ciuiles in odium adulterii, & propter iustum ac maximum dolorem, quo maritus lacessitus adulterum interficit, non vult illum subiacere pęnæ: ita summus Pontifex non vult, vt percussor ille in illis euentibus incurrat excommunicationem, nihil impediente, quòd peccet lethaliter percutiẽdo eo modo clericum. Quo loco obserua, in eo textu plures excusari ab excommunicatione, quā de iure ciuili à pęna excusentur: de iure enim ciuili frater, inueniens sororem fornicantem cum aliquo, & filius matrem similiter inueniens, nō excusantur à pæna, si fornicarium interficiant; & tamen in eo capite ab excommunicatione pronunciantur immunes. Illud etiam obserua, caput illud, iuxta glossam ibi, intelligendum esse de percutiente statim, feu in continenti, clericum in eo delicto repertum: secùs autem de percutiẽte postea ex interuallo. *Syluester verb. excommunicatio. 6. casu. 10.* quem sequi videtur *Nauar. in Manu. c. 27. n. 84.* cum communi sententia affirmat, esto subitò mutiletur aut interficiatur clericus eo modo in delicto repertus, occidentem, aut mutilantem, non manere excommunicatũ. Id verò limitant duo doctores citati, nisi ex matura deliberatione mutiletur, aut interficiatur, etiam si subitò ac in continenti id fiat in ipsomet delicto: nam tunc, inquiunt, manet excommunicatus. Hæc tamen sententia mihi non probatur. Quoniam textus de quacunque percussione loquitur, etiam si sit interfectio, vt ipsimet concedunt, neque quicquam distinguit, modò, iuxta glossam ibi, non fiat ex interuallo: ergo quamuis eo modo percutiens, non tanta animi passione ac perturbatione percutiat, ac si casu & præter suam spem illos ita subitò reperiret, sed pleno iudicio ac deliberatione percutiat, non video cur, si mutilet in eo euentu, aut occidat, incurrat excommunicationem. Item, si admittamus ita mutilantem, aut occidẽtem, incurrere excommunicationem, non video cur id non debeāt similiter affirmare de quacũque alia percussione clerici similiter facta, esto nec interfectio nec mutilatio sit. Multo minùs est probāda opinio *Couar. vbi. supra n. 12.* qui affirmat, percutientem clericum, etiam cum deliberatione, de qua loquimur, non incurrere excommunicationem, & nihilominus ait, si interficiat, excōmunicationem incurrere, etiam si ex passione, & non ex matura deliberatione, id efficiat

Ad secundum dicendum in primis est, satis eundem Pontificem se explicare capite statim ibi sequenti, vt suprà relatum est. Prætermissa verò expositione glossæ ibi, asserentis, supplendam esse particulam, maximè, quasi diceret, maximè quando illæ non erant adulteræ, dicendum deinde est, Pontificem loqui ibi (vt ex iis, quæ statim in eodem capite adiungit, constat) ad effectum, vt pænitentia pro homicidio vxoris, de qua ibi est sermo, illi imponatur, & vt prohibeatur ducere aliam vxorem, nisi sit iuuenis, de quo incontinentia præsumi potest; nam tunc, quo ad hoc, posset cum illo dispensari, vt subiungitur. Sicut enim ius

ciuile ob ea, quæ suprà dicta sunt, non imponit pænam marito interficienti vxorem statim repertam in delicto, & ius canonicum remittit illi pęnam excommunicationis, si percutiat, aut interficiat, clericum cum illa repertum: ita Nicolaus Papa ibi, illum eximit à pænis in eo capite commemoratis. Atque eodem modo loquuntur ibidem Pius Papa, & Stephanus. *c. quicunque, & c. admonere.*
Ad tertium dicendum est, intentum legum ciuilium non esse, constituere illos ministros iu-**[[22]]**stitiæ, tribuereque illis autoritatem, vt iustè ante latam sententiam, vt publici ministri, id efficiant, sed solùm eximere illos à pæna, vt ostensum est. Vnde particula illa in ordinationibus Lusitanis, *licitamente,* exponenda est, id est, impunè: leges quippe ciuiles non tractant conscientiæ forum, sed quid licitè, hoc est impunè, in foro exteriori fiat, seu permittatur.

Vtrùm liceat clericis interficere malefactores, causæque sanguinis se immiscere, exercere chirurgiam, & operam dare ciuili iuri. Disp. 8.

SVMMARIVM.

1 . CLericis iudicium sanguinis exercere iure humano pontificio prohibitum est.

2 . Ex iurisdictione tamen temporali per alium, aut ex potestate Pontificis per se, id ipsum exercere ipsis permitti potest.

3 . Quid iuris si conquer antur clerici apud iudices seculares de malefactoribus, vel accusant de crimine, vide cum suis ampliat. & limitat. n. 4 . 5 . 6 . 7 . 8 . & 9 .

10 . Sed an ex commissione secularium potestatum cognoscere possunt de causis criminalibus ad laicos puniendos infra pænam sanguinis, remittẽdo crimina ad potestates laicas quando fuerint digna pæna sanguinis?

11 . Clerici esse non poßunt duces in bello etiam iusto, esto propria manu non pugnent.

13 . Clericos interesse sententiæ aut executioni pænæ sanguinis solùm ad spectandum hodie nullum peccatum.

QVemadmodum tractatu præcedente *Disp. 108* ostendimus, nefas clericis esse propria manu pugnare, esto bellum sit iustum, exceptis euentibus ibi explicatis: sic illicitum illis est interficere ac mutilare malefactores, ad ídve cooperari, esto illi morte, aut mutilatione, digni sint, ita *D. Th.* 2. *2. q. 64. art. 4.* concorsque doctorum sententia. Ratio autem prohibitionis huius est indecentia, quæ est, vt clerici, qui per ordines susceptos ministerio altaris deputantur, in quo in missæ sacrificio Christi passio mansuetissimi agni repræsentatur, qui cùm percuteretur, non repercutiebat, & cùm pateretur, non comminabatur, interfectores aliorum aut mutilatores sint, sanguinem illorum effundendo, nihil impediente, quòd illi digni omnino ea pæna sint. Sunt enim in republica laicæ potestates ad id deputatæ, quibus ex officio incumbit, eas pænas decernere ac applicare, mandareque exequutioni: neque est, quòd clerici ea in re se intromittāt aut immisceant. His accedit, clericos per ordines constitui ministros nouæ legis: in qua nulla pæna sanguinis est statuta, vt veteri lege multis in euentibus fuerat sancita: sed spiritualia arma tradita à Christo sunt Ecclesiæ ministris, ad pænas spirituales

infligendas: non denegando tamen eis infligere etiam alias pænas, quas bono regimini ecclesię viderint expedire, siue per se illas exequendo, siue relaxando malefactores quo ad delicta, quæ sub ipsorum iurisdictionem cadunt, brachio seculari, secularive reipublicæ, vt illa iuxta suas leges iudicet ac puniat, quando malefactor dignus fuerit corporali pæna, quam non adeò deceat: ministros Ecclesiæ per se ipsos eiusmodi malefactori applicare.

[sect. 1] Dubium verò est, quo iure clericis sit inhibitum, interficere vel mutilare malefactores. Atque in primis constat, iure naturali id eis nō esse prohibitum: quippe cùm ex natura rei id malum non sit, quando malefactores tanta pæna sunt digni, clericiq́ue publica autoritate id efficerent. Item quoniam, si iure naturæ esset malum, neque sacerdotibus veteris legis fuisset permissum causam sanguinis exercere: Moyses autem *Exod. 32* illam exercuit in idolatras, & Samuel. 1. *Reg. 15. in Agag* Regem Hamalech: vterque autem sacerdos erat veteris legis, iuxta illud *Psal. 98: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Quidam distinguunt, duobus modis esse aliquid de iure diuino positiuo. Vno. pressè ac propriè, quia videlicet à Deo, aut in persona Dei, est aliquid præceptum; quo pacto baptismus de iure est diuino positiuo. Altero verò, latè ac impropriè, quia scilicet est pręceptum, quod in scriptura sacra continetur, cæterùm latum, non à Deo, neque in persona Dei, sed ab apostolis per potestatem, quam, tanquam ecclesiæ prælati ac ministri, à Christo acceperunt ad leges condendas; quo pacto rationabili ex causa *Actor. 15* conuersis ex Gentibus præceptum imposuerunt, vt abstinerent ab immolatis simulacrorum, & sanguine, ac suffocato. Hac præmissa distinctione, affirmant, prohibitionem, qua clericis est inhibitum causam sanguinis exercere, esse de iure diuino positiuo posteriori modo, non verò priori, quod est dicere, esse de iure humano, lato tamen ab Apostolis. Ducuntur testimonio illo *Pauli 1 ad Timot. 3: Oportet episcopum irreprehensibilem eße, non vinolentum, non percussorem.* Cæterùm ibi Paulus non loquitur de percussione iusta, publicaq́ue autoritate sacta, de qua nunc loquimur, sed de percussione ex natura rei iniusta: neque loquitur de sola mutilatione atque occisione, de qua nunc loquimur, sed de quacunque iniusta atque irrationabili percussione: docetque mores, quales esse debent in eo, qui in episcopum est eligendus: non verò loquitur de moribus, qui prohibiti illi sint, postquam fuerit in Episcopum, aut in clericum, assumptus ratione ministerii, in quod est assumptus: de quibus tamen nos nunc loquimur. Quo fit, vt in eo testimonio non contineatur præceptum, quod doctores, cum quibus disputamus, contineri in illo affirmant.

Quòd si quis dicat, Deum in veteri lege prohibuisse Dauidi ædificare templum nomini eius. propterea quòd multum sanguinis effudisset: eaq́ue de causa videri de iure diuino homicidas admittendos non esse in sacerdotes. Dicendum est, in veteri lege nullum fuisse præceptum, vel quòd sacerdotes sanguinem non effunderent, vel quòd, qui sanguinem effudissent, aliquem interficiendo, in sacerdotem non admitteretur. Quoniam, vt dictum est, Moyses & Samuel sanguinem fuderunt. Et Phinees *Numer. 25.* eo quòd occiderit Israelitam fornicarium cum Madianitide, ex persona, Dei fuit dictum; *Ecce do ei pacem fæderis mei, & erit, tam ipsi, quàm semini eius, pactum sacerdotii sempiternum.* Præterea, esto talia prohibitio fuisset in veteri lege, morte **[[23]]** Christi cessasset, eaq́ue de causa non esset de iure diuino in noua lege, nisi ea de re à Christo latum fuerit nouum præceptum. Quòd autem Deus indecens iudicauerit, Dauidem, propter tantam sanguinis copiam bellis effusam, ædificare templum nomini eius, argumentum sanè est, rationabilissimam, æquissimam, Deiq́ue voluntati consonam valde esse prohibitionem, qua in Christiana Ecclesia clerici, qui ad tantum ministerium sunt

deputati, prohibiti sunt, causæ sanguinis se immiscere, quaq́ue prohibitum est, interfectores, ac mutilatores, in clericos assumi.
Dicendum itaque est, de iure tantùm humano pontificio esse prohibitionem, qua clerici prohibiti sunt, causæ sanguinis, quantumuis iustæ, se immiscere, ad illámve cooperari, aliquem interficiendo aut mutilando. Ea autem prohibitio, inter alia iura, habetur. *c. his qui. 23. q. 8. c. clericis, &. c. sententiam, ne cler. vel monachi.* Quia ergo prohibitio hæc de iure solùm est humano, consequens profectò est, vt sicut tractatu præcedente *Disput. 108* diximus, summum Pontificem dispensare posse, vt clerici propria manu pugnent, & vt nullam irregularitatem incurrant, esto aliquem interficiant: sic dispensare possit, vt clerici causam sanguinis exerceant, cíve se immisceant, præcipiendo, consulendo, vel aliqua alia ratione, & vt irregularitatem, morte, aut mutilatione, alicuius inde subsequuta, non incurrant; expediensq́ue aliquando est rationabili ex causa eum dispensare, vt cum Regibus sacerdotibus, qualis fuit Cardinalis sanctissimus Enricus vltimus Lusitaniæ Rex, & cum iis, qui regna gubernant. Ita Sotus. *5. de iust. q. 1. art. 4. & de teg. secre. memb. 2. conclus. 3. Nauar. c. inter verb. in editione Hispana coral. 60. Couar. clement. si furiosus part. 2. §. 5. n. 1.* & doctores communiter. Et quamuis id prohibitio fuisset Pauli. *1. ad Tim. 3.* vt quosdam existimasse suprà est dictum, dispensare similiter summus Pontifex posset: eo quòd id solùm esset ius humanum: sicut quamuis ieiunium quadragesimæ ab apostolis fuerit institutum ac præceptum, in eo dispensare potest, ac dispensat, summus Pontifex; eo quòd de iure sit humano. *Ita Sotus vbi suprà.*
[sect. 2] Licitum verò est episcopis, prælatis religiosorum, & quibuscunque aliis clericis, iurisdictionem temporalem habentibus, vel ex suo patrimonio vel dignitati ecclesiasticæ annexam, committere causas sanguinis iudicibus, quos sibi subditis ad id præfecerint, absque vllo peccati metu, aut irregularitatis, esto illi, suum munus exequendo, malefactores mutilent, vel interficiant. Quamuis enim per se ipsos exequi non possint eiusmodi causas, neque cum aliis ad earum exequutionem cooperari; præficere tamen possunt iudices ac potestates laicas, quę illas exequantur. Ita habetur. *c. vlt. ne cler. vel mona. lib. 6.* Neque solùm fas illis est, committere in generali tales causas, sed etiam in particulari, præcipiẽdo, vt circa talem, vel talem, causam inquirant, ac faciant, quod fuerit iustum. Item, quando à iudicibus à se deputatis appellatur, præficere ac designare possunt alium, qui de causa illa in particulari cognoscat. Vtrunque apertè colligitur *ex. c. citato,* & affirmat Panor. *c. clericis. n. 12. ne cler. vel monac.* Nihil tamen eiusmodi clericus dicere aut facere potest, quo iudicem à se deputatum moueat ad mortis aut mutilationis exequutionem: neque potest exhibere præsentiam suam ad sententiam, aut ad exequutionem, pænæ mortis aut mutilationis. Vnde. *c. ex literis de excessib. præl.* Episcopus quidam, qui verbis iudicem à se deputatum mouit, vt mortis pænam in malefactorem quendam proferret, atque ad illius pænę exequutionem præsentiam suam exhibuit, declaratur irregularis, præcipiturq́ue, vt episcopatui cedat, sin minùs ab illo dejiciatur, alio in illius locum electo.
Licitum præterea ecclesiasticis est, conqueri apud iudices seculares de quibuscunque laicis malefactoribus, qui damnum quodcunque, aut iniuriam, ipsis intulerint, ac petere competentẽ emendam, atque vt prouideatur, ne in ipsos quicquam tale in posterum fiat, præmissa tamen expressa protestatione, quòd non intendunt vt sanguinis pęna, mortis, aut mutilationis, puniantur. **[sect. 3]** Esto autem iudices ex officio suo, ac iuxta criminis qualitatem, morte puniant eos malefactores, maneantq́ue proinde tales iudices eo ipso irregulares; clerici tamen, qui, præmissa expressa illa protestatione, cōquesti coram illis

sunt, neque irregulares manent, neque peccatum vllum incurrerunt. Ita constitutum fuit. *c. 2. de homic. lib. 6.* idque, ne laici, videntes clericos conqueri non audere coram iudicibus secularibus irregularitatis timore, interficere eos auderent, bonaq́ue eorum diripere.

[sect. 4] Quo loco nonnulla obserua. Primum est. Esto clerici, qui ita conqueruntur, videant, eos malefactores, de quibus conqueruntur, morte fore puniendos, ob criminis qualitatem, ac pænam lege statutam, neque peccare, neque irregularitatem, subsequuta illorum morte, incurrere. Communis etiam sententia, quam *Couar. clemẽt. si furiosus, part. 2. §. 5.* refert ac sequitur, affirmat, esto dum clerici ita accusant, intendant mortem malefactorum, si tamen pręmittant protestationem illam, non incurrere irregularitatem subsequuta postea morte illorum. Crederem tamen, peccare illos, si directè ac perse sua querela mortem intendant, aut mutilationem. Quoniam id indecens statui ipsorum est, neque est id, quod in eo textu ipsis permittitur. Non verò crederem eos peccare, si solùm intenderent, vt punirentur, non curantes, quòd morte, aut mutilatione, puniantur, si ea pæna digni sint, nihil impediente, quòd præuideant, illam verisimiliter fore infligendam.

[sect. 5] Secundum est. Si crimen, de quo conqueruntur, dignum non est morte aut mutilatione, iudexq́ue iniustè, ac præter ipsorum intentionem, ad pænam mortis, aut mutilationis, progrediatur, non peccare eos, qui ita conquesti sunt, neque irregularitatem incurrere. Ita affirmat *glossa. c. 2. citato.* Imò verò credo, in eo euentu, esto non protestentur, se non intendere pænam sanguinis, nō incurrere irregularitatem. Ratio autem est, quoniam per accidens & præter ipsorum intentionem sequuta esset ea mors, neque ipsi operam dederunt rei illicitæ: quandoquidem ipsis, quādo aduersus ipsos commissa sunt delicta, prohibitum non est, agere ciuiliter, aut criminaliter, ad pænam, quæ non est sanguinis, aperteque consentit. *c. postulasti de homic.*

[sect. 6] Tertiũ est. Si sine expressa illa protestatione cō-**[[24]]**quererẽtur de delicto, & delictum esset tale, de quo præsumi posset, progrediendum ob illud esse ad pænam sanguinis, tunc peccarent ita se immiscendo causę sanguinis, cum *c. 2. citato* permissum eis non sit, immiscere se eo modo causæ sanguinis, sequutaq́ue postea morte, aut mutilatione, irregularitatem incurrent.

Quartũ est. Quamuis permissum eis sit, modo explicato conqueri coram iudicibus secularibus; non tamen esse eis permissum aliter se immiscere causæ sanguinis: eaque de causa, si se immiscerent testificando, aut alia ratione, tunc, esto protestationem præmitterent, peccarent, subsequutaq́; morte, aut mutilatione, irregularitatem incurrerẽt. Ita communis doctorum sententia, quam *Couar.* §. *5. citato ad finem. n. 5.* refert ac sequitur.

[sect. 7] Non est autem immiscere se causæ sanguinis, quando aliquis coram iudice ecclesiastico testificatur, denũciat, aut accusat de crimine, cuius cognitio ad forum spectat ecclesiasticum: quoniam iudex ecclesiasticus procedere non potest ad pænā sanguinis. Vnde in eo tribunali necessaria nō est protestatio, esto crimen tale sit, de quo sit omnino credendum, iudicem ecclesiasticum traditurũ esse reum brachio seculari, tandemq́ue illum esse interficiendum ob id crimẽ. Quare testificādo, nunciando, aut accusando (vt fiscalis accusat) in tribunali sanctæ inquisitionis, necessaria non est protestatio: quoniam inquisitores nec procedunt, nec procedere possunt, ad pænam sanguinis, sed solùm ad condemnandum de crimine hæreseos, aut de alio, cuius cognitio ad tribunal illud spectat, & ad pronunciandum incurrisse pænas iure statutas, atque ad infligendum pęnas, quę sanguinis non sunt. Vnde priuilegium illud à Paulo. 4. die. 29. Aprilis anni 1557. concessum, vt qui intersunt tribunali sancti officii causisque illius, immunes sint ab irregularitate idcirco

incurrēda, quod referunt iudiciale inquisitorum. 4. decreto, *Maiolus de irregularitate lib. 2. c. 9. n. 8.* & alii, solùm inseruit ad pacandas conscientias: non verò quasi ad id esset necessarium. Quando autem inquisitores, aut alii iudices ecclesiastici, reos seculari brachio relaxant, quibus sanguinis pæna à iudicibus secularibus est imponenda, tunc ipsi sunt, qui petere à iudicibus secularibus debent, vt non procedant ad occisionem, vel mutilationem, vt subjiciemus.

[sect. 8] Quintum est. Si iniuria, aut damnum, illata nō essent clerico conquerenti coram iudice seculari, neque rebus suis, vt suo mācipio, aut famulo, ita vt iniuria in ipsum redundaret, modo *Disp. 2.* explicato, tunc, esto illata essent suo consanguineo, peccaret se ita immiscēdo causæ sanguinis, irregularitatēq́ue incurreret subsequuta morte, aut mutilatione, nihil impediente, quòd protestationē præmitteret. Ratio autem est, quoniā. *c. 2.* citato solùm permittitur eis conqueri de malefactoribus suis, non verò de iis, qui aliis damnum intulerunt. Possunt nihilominus accusare eos, qui dānum Ecclesiis ipsorum intulerunt, vt colligitur *ex. c. cum generale de foro comp.* atque affirmant *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 33.* & doctores communiter: causæ quippe suarum ecclesiarum ad ipsos pertinēt.

[sect. 9] Sextum est. Quando clerici iure naturali tenentur denũciare potestatibus publicis crimina aliqua, vt impediantur dāna reipublicæ, aut proximorum, & vniuersim quando aliquis sub reatu lethalis culpæ tenetur interficere aut mutilare aliquem, mortive, aut mutilationi, illum objicere denunciādo, vel quauis alia ratione, idque non ex peculiari munere, cui se subjecit, neque quòd sua culpa in eas angustias se redegerit, vt necessariũ ipsi sit interficere aut mutilare, non solum non peccat denũciando, interficiendo, aut mutilādo, sed neq; vllam incurrit irregularitatem sequuta morte aut mutilatione: neque, qui in tali euentu denũciat, vlla indiget protestatione, vt irregularitatem non incurrat. Hæc omnia copiosè, satisq́ue efficacitur, ostendimus tractatu pæcedente *Disp. 109, conclus. 8.* eaq́ue de causa necesse non erit iterum ea hoc loco probare.

Quādo clerici degradandi sunt ac tradendi iudicibus secularibus vt puniantur, quin & quādo laici ob ecclesiasticum crimen, vt hæreseos, curiæ seculari sunt relaxandi, constitutum ab ecclesia est, vt petatur à iudicibus secularibus, ne procedant ad occisionem vel mutilationem. Ita habetur. *c. nouimus de verb. sig.*

[sect. 10] Dubitāt doctores, num clerici, ex commissione sectlariũ potestatum, cognoscere possint de causis criminalibus ad laicos puniendos infra pænam sanguinis, remittendo crimina ad potestates laicas, quando fuerint digna pæna sanguinis. Occasionem huic dubio tribuit caput in archiepiscopatu de raptorib. Vbi, cùm Rex Siciliæ cōmisisset prælatis eius regni, vt procederent aduersus Saracenos in eo regno cōmorātes, qui mulieres Christianas puerosque Christianos rapiebant, eisq́; abutebātur, interdumque illos interficiebant, cōsultus summus Pontifex, respōdit: Eiusmodi prẹlatos posse aduersus Saracenos illos procedere ad pecuniarias pænas, ac flagellorum, ita tamen, vt flagella in sanguinis pænam non viderentur transire, vt esset, si ex illis mors immineret, aut amissio mēbri. Quòd si, inquit, adeò grauia crimina reperiant, vt digna sint morte, aut mutilatione, ea crimina punienda reseruent Regis potestati. Inde colligũt doctores plurimi, licere clericis, ex cōmissione laicarum potestatum, cognoscere de causis criminalibus, præsertim si de aliquibus particularibus, & non de omnibus vniuersim cognoscāt, modò laicis potestatibus ea crimina reseruent, quæ sanguinis pæna fuerint digna. Huius sentētiæ, inter alios, est *Panor. c. clericis, ne cler. vel monac.* Dicendum tamen arbitror, id solum licere, quā[11]do ita postulat causa fidei, bonúmve spirituale animarum, aut ecclesiæ exaltatio, vt in euentibus capitis citati. Etenim clerici prohibiti sunt assumere iudicia merè secularia. *c. sed nec. ne cler. vel monac. &. c. clericis eod.*

titu. sub excōmunicationis pæna inhibetur sacerdotibus, ne officium assumāt vice comitis, aut prępositi secularis, & quòd si id munus susceperint, terque admoniti, non destiterint, sint eo ipso excōmunicati. Clerici insuper prohibiti sunt accusare crimina laicorum, etiam publica, quando in ipsos non sunt cōmissa, *c. sacerdotes. 22. q. 7.* longè ergo maiori cum ratione censendum est, prohibitum eis esse de illis iudicare. Prohibiti quoque sunt, se implicare negotiis secularibus, *extra ne cler. vel. monac.* per multa capita, & aliis iuribus: nescio verò quod aliud negotium magis seculare sit, quàm iudicare criminales laicorum causas. Satis autem consentaneè ad hanc nostram sententiam loquitur *Couar. clement. si furiosus, par. 2.* §. *5. n. vlt.*

Vt tractatu pręcedente *dis. 108* dictum etiam est, prohi-**[[25]]**bitum est clericis præfici ruptariis, balistariis, & eiusmodi aliis viris sanguinum, hoc est, præfici **[sect. 11]** in bello quantumuis iusto iis, qui machinas mouent ad murum rumpendum, aut qui quocunque instrumento pugnant: vnde esse non possunt duces in bello, etiam iusto, esto propria manu non pugnent, vt *Panor. c. statim citando* rectè colligit. Item diaconi, subdiaconi, & sacerdotes prohibiti sunt exercere artem chirurgiæ, quæ incisionem aut adustionem aliquam inducit, idque propter periculum mutilandi aut interficiendi: id verò non prohibetur constitutis in minoribus ordinibus. Hæc omnia habentur. *c. sententiam ne cler. vel monc.* Obserua tamen, quando necessitas proximorum omnino id postularet, quia non est alius chirurgus, neque inueniretur facilè, & nisi clericus artis peritus id efficeret, salus proximi periclitaretur, prohibitum non esse censendum, sacerdotem actum similem chirurgiæ exercere: quoniam esset contra caritatem & contra ius naturale id tunc non exercere: vnde hic euentus non est censendus comprehensus eis legibus ecclesiasticis, sed per epicheiam ab eis exceptus: de qua re sermo inferiùs redibit Disp. 74, dum de irregularitate pro homicidio ac mutilatione disputabimus.

Exercere autem alium actum chirurgiæ aut medicinæ, nullo alio iure particulari sunt prohibiti. Tametsi. *c. super specula, & c. non magnopere ne cler. vel. monc. &. c. 1. eod. titu. lib. 6.* excommunicentur religiosi, qui à suis monasteriis exeunt, vt leges audiant, vel medicinam, & audiunt, nec redeunt intra duos menses ad sua monasteria. Et clerici, qui habent dignitatem, vel personatum, quamuis presbyteri non sint, & presbyteri (intellige etiam religiosi) quamuis dignitatem non habeant, nec Ecclesiam parochialem, qui medicinam, vel leges, audiunt per duos menses. Item exercere quasi ex officio chirurgiæ aut medicinæ actum, præter quàm quòd clericis sit periculosum ob irregularitatem, quam possunt incurrere, si ipsorum culpa eiusmodi actum exercendo mors aut mutulatio sequatur, est etiam res indecens ac secularis. *Capite item. 2. ne cleric. vel monc. lib. 6.* excommunicantur doctores, qui leges docent aut medicinam eos religiosos, qui suum habitum reliquerunt, aut arroganter detinent eos in suis scholis. Lege inter alios Nauar. *in Manu. c. 27. n. 116. &. 134.*

[sect. 12] Interrogabis. Quale peccatum sit clericis causam sanguinis, quantumuis iustam, exercere, aut ad illam cooperari. Dicendum est: Constitutis in sacris ordinibus esse lethale peccatum. Ita sonant iura citata, ac persuadent pænæ illis statutæ, & affirmant *Sotus. 5. de iust. q.* 1. *art. 4.* & doctores communiter. De constitutis verò in minoribus ordinibus ait Sotus, peccare solùm venialiter. Arbitror tamen esse distinguendum, vt tractatu præcedente in calce Disp. 108 quo ad pugnam in bello iusto distinguebamus. Quoniam, si sint beneficiati, tunc, quia per tale exercitium aut cooperationem re ipsa efficiuntur irregulares, atque ad id inepti, ad quod beneficium acceperunt, videntur peccare lethaliter, plus quàm si pugnarent: quoniam ex sola pugna in bello iusto, nullum interficiendo, nec mutilando, euadere possent

sine irregularitate. Si autem non sint beneficiati, tales tamen sint, qui priuilegio gaudeant fori, quia deferunt habitum & tonsuram, & simul deputati ab Episcopo sunt ministerio alicuius Ecclesiæ, vel sunt in seminario, aut de licentia Episcopi versantur in aliqua schola, vel vniuersitate, quasi in via ad maiores ordines, tunc venialiter peccant, vt Sotus bene affirmat. Reliqui verò nullum peccatum incurrunt, vt cum Couar. *in calce disputationis citatæ* dictum est de eiusmodi clericis in minoribus constitutis præliantibus in bello iusto. Est enim consuetudine receptum, vt tales in iudices ac in ministros iustitiæ assumantur ad causas sanguinis, etiam ante concilium Tridẽtinum, quo priuilegio fori omnino priuati sunt. Et quoniam, quando clerici prohibiti erant, se immiscere causæ sanguinis, soli illi minores ordines suscipiebant, qui ministerio Ecclesiæ deputabantur, aut beneficium obtinebant Ecclesiasticum, vel ad maiores ordines aspirabant.
Capite *Sententiam ne cler. vel monac.* clerici prohibentur etiam interesse sententiæ, aut exequutioni pænæ sanguinis. Id verò non est intelligendum de illis, qui ex pia aliqua causa intersunt, vt ad consolandum, comitandum, ac adiuuandum, patientes, vel ad aliud pium, *vt Panor. ibidem notat.* Item quando aliquis non interesset præbendo autoritatem sententiæ, solùm esset peccatum veniale. Imò verò arbitror, hodie **[sect. 13]** interesse solùm ad spectandum, nullum esse peccatum, quando nulla alia adest indecentia. Quoniam consuetudo est præscripta, vt ita intersint. Et quoniam maior erat clausura & obseruantia in clericis, quando latum fuit illud præceptum, quàm sit hodie.
De iis clericis, qui ruptariis, balistariis, & similibus præficerentur, id dicendum est, quod tractatu præcedente Disp. 108 est dictum. Qui clericus actum chirurgiæ exerceret vrendo aut secando, interueniente mutilatione, vel morte, aut periculo illius, peccaret lethaliter, esto is actus licitus alioquin esset laico. Quando verò non esset periculum mortis aut mutilationis, non auderem condemnare illum peccati lethalis, qui eum actum exerceret.

Vtrùm liceat homini seipsum interficere. Disp. 9.

SVMMARIVM.

1 . HÆretici, circumcelliones dicti, quemcumq; hominem, seipsum voluntariè interficientem, martyrem affirmabant.

2 . Occidere seipsum nulla de causa licitum, nisi manifesto Dei instinctu: cum solutione contrariorum, vt n. 4 .

3 . Lucretia, Cato Vticensis, & alii, qui mortem sibi consciuerunt, non vt magnanimi laudandi, sed vt pusillanimi vituperandi.

5 . Ignorantia inuincibilis quando cadere potest in ius naturale.

QVidam fuerunt hæretici, quos quasi membrum quoddam Donasticarum commemorat *Aug. de hæresib. ad quod vult Deum hæresi. 69.* Circumcelliones nuncupati, seu *(vt Philaster ait)* Circuitores, quòd nullibi consisterent, sed circuirent omnia: agreste genus hominum, & famosissimæ audaciæ, vt Augustinus ibi ait, qui non solùm in alios immania facinora perpetra-**[[26]]**bant, sed nec sibi eadem insana feritate parcebant, se ipsos per mortes varias, maximè præci **[sect. 1]** pitiorum, aquarum, & ignium necantes, idemque aliis, vt facerent,

suadentes, & interdum cogentes alios, vt ipsos interficerent, mortem illis comminando, nisi id efficerẽt. Hi hæretici affirmabant, quemcunque hominem seipsum voluntariè interficientem, aut committentem alteri, vt ipsum interficeret, morte subsequuta, martyrem esse. Horum etiam meminit *Aug. 1. contra Petillanum. c. 24. &. lib. 2. c. 21. ad Marcellianum comitem,* & habetur. *c. 1. &. 2. 23. q. 5.*

Cùm autem Deus vitæ sit dominus, notissimum est, Dei iussu, instinctúve Dei manifesto, fas cuicunque esse, seipsum aut alterum interficere. Potest enim, vt dominus vitæ, eam potestatem cuicunque facere, eaque facta, continuò talis occisio ob eam circunstantiam ab obiecto quinti præcepti decalogi, quod iuris est naturalis, remque prohibet intrinsecè malam, extrahitur, licitaque redditur: imò verò necessaria vt fiat, **[sect. 2]** si à Deo sit præcepta, vt Abrahamo præceptum fuit, proprium filium in holocaustum offerre. Secluso verò hoc solo euentu, ex dictis Disp. 1. facilè liquet, nefas semper esse, quemquam seipsum interficere. Etenim id in primis est contra caritatem propriam, qua naturali iure tenetur, non minùs se, quàm alterum, diligere, euertendo maximum suorum bonorum temporalium, quod fundamentum est cæterorum. Deinde, cũ homo dominus non sit suæ proprię vitæ, sed naturæ autor dominium illius sibi reseruauerit, vt disputatione citata est ostensum; sitque homo pars reipublicæ, quæ suo modo ius in illum habet, tametsi non dominium, vt eadem disputatione comprobatum est; sanè, seipsum interficiendo, contra iustitiam peccat Dei comparatione, (latè iustitiam sumendo, vt superiorem virtutem, quæ nostri est ad Deum, comprehendit) absque Dei facultate, imò contra ipsius præceptum, id destruendo, quod illius est. Peccat item contra iustitiam suo modo aduersus rempublicam, iniuriam illi irrogando, eo maiorem, quo ipse reipublicæ fuerit vtilior, contra reipublicę ius se ipsum interficiendo, atque à republica pręscindendo. Est verò grauissimum peccatum, quenquā seipsum interficere, non solùm propter ea omnia, quæ dicta sunt, sed etiam quoniam, absque pænitentiæ remedio, interitum incurrit æternum, sempiternamque amittit felicitatem.

Cùm autem Deus soli reipublicę, potestatibusq; in ea subordinatis, ius concesserit malefactores puniendi autoritate ac loco sui, vt Disp. 2 est explanatum ac ostensum; neminemque iudicem sui ipsius, & multo minùs exequutorẽ pęnę mortis, constituerit; consequẽs profectò est, vt in nullo euentu, nullaque omnino de causa, fas homini sit se ipsum interficere, seclusa particulari Dei reuelatione, manifestissimoque Dei instinctu, sed semper, seipsum interficiendo, peccet lethaliter cõtra quintum decalogi præceptum, vt Aug. acutissima, sapiẽtissima, vrgentissimaque disputatione. *1. lib. de ciuit. Dei à c. 17. vsque ad 26.* inclusiuè, percurrendo causas omnes, ex quibus aliquis falsò sibi poterat persuadere, id fas aliquando esse, satis perspicuè demonstrat, consentitque communis doctorum omnium sententia. Neque ergo in pænā delicti, quod morte esset dignissimum, fas est etiam supremo principi, totiusque reipublicæ capiti, se ipsum interficere: quoniam non est iudex sui ipsius, & multo minùs tātæ pænæ in se ipsum exequutor, *vt D. Th. 2. 2. q. 64. art. 5.* rectè ait. Imò neq; damnatus quicunque iustè ad mortem potest per se ipsum illam exequi; eo quòd constitutus ad id non sit minister iustitiæ, neque constitui possit, ei præcipiendo, vt per se ipsum mortem in se exerceat ac exequatur. Neque item ex dolore, atque in pænitentiam suorum antecedentium peccatorum, fas cuiquam est se ipsum interficere: imò neque minuere vitam, tametsi non teneatur eam protrahere, vtendo aliis, quàm crassis & parcis alimẽtis, quibus multi in hac vita sustẽtātur, & diutius viuunt, quàm qui cibis delicatis ac abundantibus vtuntur. Neque ad infamiam fugiendam, aut cruciatus, fas est quenquam sibi adimere vitā. Tum quòd maius bonum postponendum non sit minori. Tum etiam quòd Deus, cuius quoad

dominium est vita, facultatem ad id non cōcesserit. Neque item ad corporis integritatem aut castitatem conseruandam licitũ cuiquam est mortem sibi inferre. Maius quippe bonum est vita, quàm corporis integritas, & quàm honor ac fama ex ea integritate. Neque virtus castitatis amittitur, quando femina aliquid inuolũtariè omnino circa suum corpus patitur: quin potiùs id illi ad coronam duplicatur, vt beata Lucia tyranno stuprum sibi comminanti, plena cælesti sapientia optimè respondit: eo quòd coinquinatio non sit, nisi de consensu mentis, vt eadem beata Lucia subiunxit: mentemque non consentire tam vehementi tentationi oblatę, sit actus insignis castitatis. *Et Aug. 1. de Ciuit. Dei. c. 16. sic ait: Sit in primis positum atque firmatum, virtutẽ, qua rectè viuitur, ab animi sede membris corporis imperare, sanctumque corpus vsu fieri sanctæ voluntatis. Qua inconcuſsa ac stabili permanente, quicquid alius de corpore vel in corpore fecerit, quod sine peccato proprio non valeat euitari, præter culpam eſse patientis. Sed quia non solùm, quod ad dolorem, verùm etiam quod. ad libidinem pertinet, in corpore alieno perpetrari potest, quicquid tale perpetratum fuerit, & si retentam constantissimo animo pudicitiā non excutit, pudorem tamen incutit: ne credatur factum cum mentis etiam voluntate, quod fieri fortasse sine carnis aliqua voluptate non potuit. Ac per hoc, quæ se occidere noluerunt, ne suo facinore alienum flagitium deuitarent, quisquis eis hoc crimini dederit, ipse crimine insipientiæ non carebit.* Hinc fit, mulierem, quæ, ipsa nihil omnino consentiente, passa aliquid circa castitatem sit, non solùm apud Deum & Angelos, sed etiam apud æquos in hac vita rerum æstimatores, nihil honoris ac laudis amittere, quin potiùs encomiis magnis eam efferri. Denique neque ad vitanda ac euadenda propria peccata, quæ in futurum propria fragilitate timentur, nedum ad vitanda peccata aliorum, neque ad citiùs obtinendam sempiternam felicitatem, fas est quemquam sibi mortem inferre. Aliquem enim se ipsum interficere sine Dei iussu, aut aperta concessione, intrinsecè est malum: mala autem culpæ ob nullum bonum sunt faciẽda. Neque est sufficiens ad id ratio, quòd grauiora mala culpæ propria fragilitate timeantur in futurum: cùm nullum culpæ malum sit, quod Dei auxilio, quod nunquam deerit, vitari non possit; adeoq́ue in nostra potestate sit vitare peccata, vt eo ipso, quòd in nostra id non esset potestate, continuò desinerent esse peccata: quare, qui ea via vitare vellet peccata, aut citiùs sempi-[[27]]ternam felicitatem adipisci, multiplicaret ac augeret eo ipso peccata, sempiternamque amitteret felicitatem. Vnde in *concil. Brachar.* & habetur. *c. placuit. 23. q. 5.* sic scriptum legimus: *Placuit, vt iis, qui sibi ipsis voluntariè, aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut per suspendium, vel quolibet modo inferunt mortem, nulla prorsus pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadauera deferātur: multi enim sibi hoc per ignorantiam vsurpant. Similiter & de his placuit fieri, qui pro suis sceleribus moriuntur impænitentes, sub audiatur.* Philosophi etiam, lumine ducti naturali, consentiunt, illicitum esse quenquam se ipsum interficere, de quorum numero sunt *Arist. 3. Eth. c. 7. in fine, & lib. 5. c. vlt. in prin. Plato in Phædone; sic,* inquit, *irascitur Deus, cùm quis se occîdit, sicut dominus cùm seruum suũ viderit se occidere. Et Tullius lib. de somno Scipionis* refert illud Pythagoræ: *Sicut militi non licet sine iussu imperatoris à sua statione discedere, ita nec licèt homini ab hac vita discedere sine Dei volũtate.* Eandem sententiam affirmat *q. 1. Tusculana & 5.* Propter rationem vltimo loco redditam, neque membrum licet abscindere, vt virilia ad tentationes præscindendas, vitandaq́ue carnis peccata, vt Origenẽ testiculos ea de causa sibi eruisse, historia Ecclesiastica *lib. 6. c. 6.* cōmemorat: quod in canonibus Apostolorum. *c. si quis absciderit. 55. dist.* & in concilio Nicæno. *c. si quis à medicis eadem dist.* est damnatum, irregularitatisq́ue pęna, eo ipso incurrenda, est pro eo crimine statuta. Licitum tamen est membrum affligere ad tẽtationem aliquam meliùs vincendam, sanguinẽq́ue eruere vulnere

inflicto, modò membrum non periclitetur, læsioǫ́que rationabilis sit, attentoǫ́que periculo expediens.
illud est addendum. Eos, qui ad ignominiam **[sect. 3]** fugiendam, subiectionem aliis, vel ad fugiendas quascunque alias vitæ huius ærumnas ac molestias, mortem sibi consciuerunt, vt no bilis illa Lucretia, Cato Vticensis, & alii, non vt magnanimos esse apud viros sapientes habendos ac laudandos, sed vt pusillanimes esse vituperandos ac reputandos: qui, ferre non valentes vitæ huius labores ac molestias, maiora damna sibi attulerunt: quod vt longè abest à prudenti rerum ęstimatore, viroǫ́que probo, sic in virum magnanimum cadere non potest, sed ad contrarium pusillanimitatis vitium spectat, vt *Aug. 1. de Ciuit. Dei. c. 22. & 23.* docet, amicosque Catonis id de Catone censuisse refert. *Et Arist. 3. Eth. in fine capitis. 7.* sic ait: *Mortem sibi consciscere ob fugiendam paupertatem, aut molestum aliquid, non fortis est hominis, sed potiùs timidi. Est enim mollities laboriosa fugere. Atque non quia res honesta oppetit mortem, sed quia malum fugit.* Quæ sententia eadem est cum illa, quam ex amicis Catonis *Aug. c. 23.* citato refert, dicẽs: *De cuius facto* (hoc est, de morte, quam Cato sibi intulit, ne Cæsari victori subesset) *quid pot issimum dicam, nisi quòd amici eius, etiam docti quidam viri, qui hoc fier i prudentiùs dissuadebant, imbecillioris, quàm fortis, animi facinus esse censuerunt, quo demonstraretur, non honestas turpia præcauens, sed infirmitas aduersa non sustinens.*
Objiciet aliquis aduersus hactenus dicta. Primò, Sanson *Iudic. 16.* se ipsum vnà cum Philisteis interficit: quem tamen *Paul. ad Hebræ. 11.* inter sanctos commemorat: ergo illicitum non est, aliquem in euentu aliquo se ipsum interficere.
Secundò, *primo Machabæ. 6.* scriptura ait: *Et vidit EleaZarus vnam de bestiis loricatam loricis Regis, & erat eminens super cæteras bestias. Et visum est ei, quòd in ea esset Rex. Et dedit se, vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens a dextris & a sinistris, & cadebant ab eo huc atque illuc. Et iuit sub pedes elephantis, & supposuit se ei, & occidit eum, & cecidit in terram super ipsum, & mortuus est illic.* Ecce, scriptura sacra eum laudat, & ait, dedisse se, in mortem scilicet, vt liberaret populum suum: ergo licitum est se ipsum aliquando interficere.
Tertiò eadem scriptura de Razia. *2. Machab. c. 14.* sic ait: *Cùm iam* (à satellitibus videlicet Nicanoris) *comprehenderetur, gladio se petiit, eligens nobiliter mori potiùs, quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniuriis agi. Sed cùm per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia erumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit semetipsum vtiliter in turbas.* Et infrà*: Et stans supra quandam petram præruptam, & iam exanguis effectus, complexus intestina sua, vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocans dominatorem vitæ & spiritus, vt hæc sibi iterum redderet* (in die videlicet vniuersalis resurrectionis) *Atque ita defunctus est*: ergo licitum est, se ipsum aliquando interficere.
Quartò, de beata Apollonia legitur, carnificum operas pręuenientem, in flammas, sibi pręparatas, se iniecisse.
Quintò, beatus Amb. *3. lib. de virginib.* refert, Mediolani illustrem quandam feminam nomine Pelagiam cum filiabus suis virginibus, capta ea vrbe ab hostibus, cùm quidam milites stuprare eas vellent, simulasse lætitiam ac postulasse, vt concederetur eis choros aliquos priùs ducere, eosǫ́que ducendo, per murum se præcipites dedisse in profluentem fluuium, easǫ́que ibi Ambrosius vt sanctas laudat. Et Eusebius Cęsarienses Episcopus *lib. 8. hist. Eccles. c. 12.* commendat matrem quādam cum filiabus, quæ cùm vinctę, quòd Christianæ essent, perducerentur, timentes violentiam pudicitiæ earum fore inferendam, in profluentem se iniecerunt. Et Hieronymus in Ionam, & refertur. *c. non est nostrum. 23. q. 5.* id approbare

videtur, dum ait: *Non est nostrum mortem arripere, sed illatam ab aliis, libenter accipere. Vnde & in persequutionibus non licèt mihi propria perire manu absque eo, vbi castitas periclitetur, sed percutienti colla submittere:* ergo licitum interdum est, aliquem seipsum occidere.
[sect. 4] Ad primum horum argumentorum dicendum est, Sansonem id fecisse instinctu ac voluntate Dei, vt *Aug. 1. de ciuit. Dei. c. 21. & libro 2 contra Gaudentii epist. c. 23.* & cum eo *D. Tho. 2. 2. q. 64. art. 5. ad. 4.* & doctores communiter affirmant: id quod & Pauli testimonium confirmat, qui illum inter sanctos commemorat: & persuadet omnino, quòd Dominum ad id inuocauerit, obtinueritque ab eo supernaturales vires ad id faciendum.
Ad secundum, licèt quidam Eleazari factum temeritatis accusare velint; dicendum tamen est. Licitè ex virtute fortitudinis, ex zelo fidei ac religionis, pro quibus pugnabat, & ex amore Dei, potuisse exponere se illi periculo: & id **[[28]]** esse, quod scriptura significat illis verbis; *Et dedit se,* (periculo scilicet illi mortis) *vt liberaret populum suum*; incertus, an egrederetur inde antequam bestia caderet, ipsumque opprimeret, & an caderet in latus vnum, ita vt ipse incolumis remaneret: quotidie autem fortes milites, conscẽdendo turres aut muros inimicorum, ingrediendo primos portas ciuitatum, mittendo se in naues, aut in triremes inimicorum, vel tenendo locum primum in acie exercitus, se exponunt simili aut æquali periculo: neque vllus eos vituperat, sed potiùs vt milites fortes laudat. Eleazarus itaque non se interfecit; sed fecit fortiter id, vnde mors ipsius fuit sequuta, cum periculo magno, vt sequeretur; id quod ad gloriam & meritum illius cessit, si in gratia tunc erat constitutus, vt constitutum fuisse est credendum, præsertim cùm tam bono fine pugnaret, ignarus an fortè ex tanto periculo viuus euaderet.
Quod ad tertium argumentum attinet, *Diuus Tho. 2. 2. q. 64. art. 5. ad. vlt.* & cum eo *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 5. Abul. in c. 5. Matt. q. 112.* censent, Raziam excusandum non esse à culpa. Neque est ferendus Lyranus, qui eum actum vt fortitudinis excusare conatur. Sotus verò & alii consentaneè ad Augustinum loco statim citando (tametsi Augustinus ibidem libros Machabęorum canonicos ex Hebræorum testimonio non reputet, qui hodie in concilio Tridentino canonici definiti sunt) dicunt, scripturam in eo loco de nobilitate loqui iuxta consuetum modum loquendi hominum, mundique huius æstimationem. Fortè tamen ignorantia, coniuncta cum zelo boni communis, fidei, ac religionis, eum excusauit à culpa: quòd si ex hoc capite actus ille, de quo negandum non est, ex se esse malum, à culpa excusetur, meritorius vtique fuit ob zelum (tametsi ex natura rei indiscretum) & finem bonum, quo fuit factus: neque enim est absurdum aliquod, Deum permittere ignorantiam inculpabilem in nobis, vt actus ex illa bonus ac meritorius reddatur, quo ad reliqua, quæ in eo actu optima sunt: atque hac de causa scriptura sacra in eo loco non vituperat, sed potiùs eo modo Raziam laudat. *Augustinus. 2. lib. contra secundam epist. Gaudentii. c. 23.* longum sermonem de hoc Raziæ facto texit, atque non in eo fortitudinem inesse affirmat, sed impatientiam, qua à fidei hostibus eo iniquo ex se medio sustinere fugit, quæ septem fratres verè martyres pro patriis legibus in eadem Machabęorum historia sustinuisse narrantur; ideoque ait: Raziam non sapientiæ, sed insipientiæ dedisse exemplum: non tamen negat à culpa eius insipientiæ per probabilem ignorantiam posse ac debere excusari.
Ad quartum dicendum est, Dei instinctu, apertaque illius motione, ad id actam fuisse, ad paganos confundendos, fideique feruorem ac caritatis ostendendum, promptitudinemque ad patiendum pro Christo. Atque ita credendum est, credendumque asserit *Aug. 1. de Ciuit. Dei. c. 26.* de iis, quas vt martyres sancta Dei Ecclesia veneratur. Adde, cùm femina esset, inscia subtilitatum iuris naturalis, de quarum numero hæc est, ignorantia ea de re inuincibilis

illam excusasset à culpa, ac proinde nec meritum id abstulisset, sed potiùs auxisset, neque abstulisset martyrii coronam.
Ad quintum dicendum est, si in illis euentibus Dei instinctus, motioque Dei aperta, non interuenit, (id quod non constat, de illisque euentibus sermo videtur esse Aug. *c. 26.* citato, nihilque temere audet iudicare) feminas illas per ignorantiam inuincibilem excusatas fuisse à culpa, meritumque proinde in illo suo actu retinuisse, ex optimo fine sanctoque alioquin zelo profecto. Si enim non solùm Eusebius, sed etiam Ambrosius, & vt videtur Hieronymus, licitum ac sanctum id putarunt, quis meritò dubitare possit, excusandas tunc fuisse à culpa feminas illas in re, de iure quidem naturali, cæterùm adeò subtili, abstrusa?
[sect. 5] Quādo enim, quod de iure est naturali, occultam, subtilem, minimeque facilè peruiam habet rationem, in id cadere potest ignorantia inuincibilis, quicquid aliqui in contrarium dicant; maximè quando id ab æstimatoribus huius mundi, virtutis actus, laude & honore dignus, communiter reputatur. Eoque magis interuenisse ignorantiam inuincibilem est censendum, quando Dei intuitu, ac virtutis, factum comperitur. Neque est improbabile, ignorantiam excusasse à culpa lethali actum, quo Lucretia se ipsam interfecit, similesque alios actus ab ethnicis hominibus factos. Ad illud Hieronymi, si non fuit eius falsæ sententiæ, vt crediderit, esse licitum, feminas se interficere ad castitatem conseruandam, dicendum est *cum Gloßa & Turre Cremata, ibi, cum Maiore in. 4. dist. 15. q. 19.* & cum aliis, particulam, absque eo, intelligendam esse inclusiuè & non exclusiuè, vt illa Canticorum, *absque eo, quod intrinsecùs latet,* quasi velit Hieronymus dicere, etiam quando periclitatur castitas. Vel fortè, quia mulieres aliquæ in eo euētu in Ecclesia Dei excusantur, vel propter ignorantiam, vel quia id factum est Dei instinctu, apertaque Dei motione, exclusiuè adhibuit particulam illam, non quòd iudicaret ex natura rei id esse licitum, sed solùm in euentibus, in quibus id in Ecclesia excusatur.
Alia, quæ hoc loco ab aliis disputantur, dicta à nobis sunt in materia de caritate, & in aliis propriis illorum sedibus.

Vtrùm liceat aliquando interficere innocentem. Et num tradere liceat tyranno innocentem, quem ad occidendum petit, perempturus alioquin vrbem. Disp. 10.

SVMMARIVM.

1 . INnocentem occîdi poße, etiam pro salute totius reipublicæ, communis doctorum sententia negatur.

2. Membrum sanum sibi quis abscindere potest pro sua ac aliorum salute.

3 . Reipub. conceßa potestas iure naturali puniendi singulorum delicta, & præcipiendi singulis quæ in commune bonum expediunt illosvitæ periculo objiciendo.

4 . Vtrùm pro salute totius reip. vel ciuitatis innocēs ciuis tyranno petenti tradi possit occidendus?

5 . Et an eo casu ciuis ille teneatur se ipsum tradere tyranno, an & cogi ad hoc possit?

6 . Ciuitas ciuem innocentem ab iniusta morte defendere tenetur.

[[29]] QVousque in bello interficere liceat innocentes, qui vel de republica sunt, cum qua bellum geritur, vel inter hostes eius reipublicę sunt permixti, tractatu præcedente Disp. 119 & 122 est dictum. An verò iudici liceat iuxta allegata & probata condemnare eum, quem scit innocentem esse, & ministris publicis interficere cōdemnatum, quem innocentem esse sciunt, tractatu quinto est disputandum. Num item per accidens, quando ita necessarium est ad defensionem propriæ vitæ, liceat innocentem interficere, in sequentibus in hoc tractatu est dicendum. Nunc autem reliqui euentus sunt examinandi.

Atque ad primam partem disputationis propositæ neganter est respondendum, fas videlicet non esse interficere innocentem. Id quod confirmatur ex illo *Exod. 23: Insontem & iustum non interficies.* Quod præceptum non est iuris positiui, sed naturalis, quod proinde morte Christi non expirauit. Ratione autem probatur. Quoniam, si secludas, quando id ita necessarium est ad licitam propriam defensionem; eo quòd, iuxta caritatis ordinem, præponere liceat vitam propriam alterius vitæ; & quando per accidens simul cum hostibus innocentes interficiuntur, quantum est satis ad ius belli prosequēdum, atque num iudici, & aliis publicis ministris, interficere liceat innocentem iuxta allegata & probata; nemini Deus, seclusa particulari Dei certa reuelatione, concessit ius alterum interficiendi, nisi potestatibus publicis, quibus loco sui ius concessit puniendi malefactores, vt ex dictis hactenus præcedentibus disputationibus est manifestum: ergo neque priuatis hominibus, neque publicis potestatibus, neque reipublicæ ipsi, licitum est interficere innocentem, *Ita. D. Th. 2. 2. q. 64. art. 6.* & communis doctorum sententia.

Est autem hoc vsque adeò verum, vt neque pro salute totius reipublicæ, fas reipublicæ sit innocentem interficere. Si enim tyrannus obsessam haberet ciuitatem, quam facilè esset capturus, ac **[sect. 1]** peteret, vt ipsamet ciuitas innocentem interficeret, caputque illius ad se mitteret, alioquin polliceretur, se interfecturum omnes de illa ciuitate, nefas esset ciuitati illi eum innocentem interficere, sed potiùs tenerentur perpeti mortem omnium, quàm id efficere, vt communis doctorum sententia rectè affirmat. Ratio autem est, quoniam innocentem sine Dei iussu interficere est intrinsecè malum, iniuriosumque tam ipsi innocenti interficiendo, quàm Deo, cuius est vita illius, quamque quinto decalogi præcepto, quod iuris est naturalis, ab eo auferri prohibet: ergo nulla de causa, ad nullumque malum vitandum, ad nullumque bonum consequendum, id licet.

Objicies primò. Sicut se habent membra corporis humani ad totum hominem, sic se habent singuli ciues ad totum reipublicæ corpus, quod ex eis constat: sed homo potest sibi abscindere membrū pro salute totius hominis, quin & pro salute membri magis præcipui: ergo respublica etiam potest interficere ciuem suum innocentem pro salute totius reipublicæ, quin & pro salute partis reipublicæ magis præcipuæ.

Secūdò, respublica potest exponere periculo mortis ciuem quemcunque pro ipsiusmet reipublicæ salute; quin & ciuis ipse tenetur aliquādo, etiam non iussus, se exponere tali periculo: ergo pro salute totius reipublicæ fas reipublicę est, suum ciuem innocentem interficere.

Ad primum horum posset fortè aliquis respondere, concedēdo maiorem, minorēq; distinguendo. Quoniam, vel in ea est sermo de membro malè affecto, quod inficere potest totum corpus, vel de membro sano. Si sermo in ea sit de membro infecto, illam concederet: inde verò non sequeretur, rempublicam posse interficere ciuem suum innocentem, sed solùm nocentem, suisque moribus reipublicæ perniciosum. Si verò in ea esset sermo de membro sano, illam negaret.

Hæc tamen responsio nulla ratione est probāda. Quoniam homo pro salute sua, quin ad euitandum maius detrimentum, quàm sit abscissio membri, potest sibi abscindere membrum sanum, vt *Sotus. 5. de iust. q. 2. art. 1.* rectè affirmat. Si enim quis circulo ferreo ita constrictam haberet manum, vt, nisi illam abscinderet, cremandus igne esset, quo domus ardere cæpit; sanè, vt vitam conseruaret, aut vt maiorem læsionem vitaret, quàm esset abscissio manus, eam sibi licitè posset abscindere. Sicut ad mortem euadendam posset etiam exilire de fenestra cum periculo amittendi mẽbrum, imò & cum periculo vitæ, si spes aliqua esset cum ea euadendi, posset id efficere, vt mortem certam euitaret. Imò verò si quis in triremi pede esset constrictus, adeoq́ue esset vir fortis, vt abscisso pede posset & proximos suos à morte iniusta, & Christianorum triremem à fidei hostibus, liberare, posset pedem abscindere, vt triremi ac proximis suis subueniret. Pro salute enim aliorum, communiq́ue tanto bono, facta illi iure naturali videtur à Deo facultas abscindendo sibi proprium membrum, non minùs, quàm ad propriam vitam à morte liberandam. Non tamẽ proinde fas illi erit pro aliorum salute vitam à se eripere: tametsi eam probabili mortis periculo pro aliorum salute possit exponere, vt in materia de caritate ostendimus.

Sotus. *5. de iust. q. 1. art. 7. & q. 2. art. 1.* ait, si tyrannus mortem alicui minetur, nisi sibi ipsi manum aut membrum alium abscindat, non posse hunc ad euadendam eam mortem membrum sibi abscindere. Reddit verò rationem, quoniam quando tyrannus mortem alicui minatur, nisi sibi ipsi membrum abscindat, ea abscissio illi est necessaria ab extrinseco ad vitam conseruandam, eaq́ue de causa non potest licitè eam exequutioni mandare, vt vitam conseruet. Quando verò circulo ferreo est alligatus, atque vt mortem, quæ sibi ex igne imminet, euadat, est sibi abscissio manus necessaria, tunc ea abscissio ab intrinseco est sibi necessaria, eaque de causa sibi est licita. Hęc sententia mihi non probatur, falsamque omnino eam existimo. Primò, quoniam sicut tyrannus, à quo mors immineret, nisi membrum abscindatur, extrinsecus est ei, qui ad eam mortem euadendā necesse habet abscindere membrũ: ita ignis, quin & ferrum, quo est alligatus, & ob quæ necessaria est abscissio manus ad mortem euadendam, extrinseca sunt ei, cui necessaria est ea abscissio. Secũdò, quoniam ratio, ob quam abscissio proprii membri est licita, non alia est, nisi quia ea abscissio necessaria est ei, cuius est tale membrum, ad vitam re ipsa conseruandam, pro vitaque tuenda fas est abscindere membrum: ergo, vt liceat, impertinens est, quòd ad eas angustias adductus re ipsa sit malitia alicuius, aut absque cuiusquam **[[30]]** malitia per solas causas naturales. Tertiò, quoniam si quis, non intẽdendo vt ego mihi abscinderem membrum, accederet ense districto ad me interficiendum, sanè, vt manus eius effugerem, possem mihi abscindere manum, quam circulo ferreo haberem alligatam: ergo, quòd malitia alterius redactus sim in eas angustias, non impedit, quin pro tuenda vita licitè mihi possim abscindere manum. Melius Sotus distinxisset. Quòd aut ille in Christianæ religionis contemptum præcipit membri abscissionem, quasi intendendo vt faciam, quod prohibitum est, eo intuitu, quia est prohibitum: aut sine contemptu religionis id præcipit, quia vel odio mei, vel sua crudelitate, vel ratione aliqua alia vult, vt ego ipse mihi membrum abscindam. In priori enim euẽtu nefas mihi esset illud abscindere; eo quòd id in religionis ac Dei contemptum cederet. In posteriori verò euentu, fas illud mihi esset, vt sufficienter est comprobatum.

Prætermissa ergo responsione ad primum argumentum à nobis impugnata, ad maiorem eiusdem primi argumenti est dicendum. Non in omnibus eodem modo se habere singulos ciues ad totum reipublicæ corpus, quo se habent mẽbra corporis humani ad totum hominem, vt Disp. 5 copiosè explanauimus. Membra quippe hominis non sunt propter se, sed propter

totum compositum, hoc est, propter hominem ipsum, quem constituunt: eaque de causa naturali iure homo potestatem habet libere de illis disponẽdi, etiam si sana sint, prout totum compositum indiguerit. Item membra non sunt in se supposita inter se distincta, aut à toto composito, quæ proinde capacia sint iniuriæ, quæ illis à toto cõposito fieri possit: quin & iniuria, quæ ab aliis in eis fit, non ipsis fit, sed toti composito, seu personæ, quam constituunt. Singuli verò ciues cõditi sunt propter se, sociabiles tamen ad inuicẽ, indigentesq́ue mutuo adiutorio, ac gubernatione in eodem reipublicæ corpore; ratione cuius **[sect. 3]** sociabilitatis naturali iure resultat in republica potestas puniendi singulorum delicta in bonũ commune, auferendo, si ita cõmeruerint ipsorum delicta, vitam ab illis, resecandoq́ue membra nociua reipublicæ; item resultat potestas præcipiendi singulis, quæ in commune bonum expedire iudicabuntur, illos vitæ periculo objiciendo pro communi bono, si ita iudicatum fuerit expedire. Non tamen est concessa reipublicæ facultas auferendi ab illis vitam sine ipsorum culpa, vt ostensum est: quin potiùs iniuriam illis ea in parte faceret, tanquam suppositis à republica ipsa distinctis, iniurięq́ue capacibus, atque inter quos & ipsam rempublicam ratio iustitiæ commutatiuæ, & iniustitiæ illi contrariæ, esse vtrimque potest, vt tractatu 1. Disp. 12 cum diuo Th. ostendimus: neque eam iniuriam impediret, quòd id in commune reipublicæ bonum redundaret: quoniam sicut Deus in eo euentu ciuibus ipsis non concessit facultatem eripiendi sibi vitam in reipublicæ bonum: ita neque reipublicæ ipsi eam facultatem concessit. Ex his verò, & ex dictis Disp. 5 citata, liquet, quamuis maior in eo primo argumento assumpta, admitti possit ac debeat ad inferendum, quòd sicut homo abscindere ac separare à se potest membrũ morbidũ, toti composito nociuum: sic etiam respublica possit præscindere ac separare à se ciuem moribus corruptum, sibique nociuum, vitam in pænã iustam sui delicti ab illo auferendo; eo quòd locum quo ad id habeat similitudo illa: non tamen esse admittendam ad inferendum, quòd sicut homo potest sibi abscindere membrum sanum, quando id ita postulat conseruatio totius suppositi, aut melior illius pars, quàm sit tale membrũ; sic respublica possit auferre vitam à suo ciue innocente, vt ipsa conseruetur. Quare neganda est maior, si vniuersim intelligatur, vt eam intelligere oporteret, vt bona esset consequentia.

Ad secundum argumentum, concesso antecedente, neganda est consequentia: quia in eo, quòd vel ciuis ipse innocens vitam suam periculo exponat pro republica, vel quòd respublica ipsa eum tali periculo exponat, nihil mali culpæ inuenitur, quin potiùs res est laude digna, & quę non egreditur potestatem, quam respublica in eum suum ciuem habet: at verò rempublicam ex ea causa illum interficere, ex qua potest eum periculo vitæ exponere, est intrinsecè malum, & supra id, ad quod sese extendit potestas, quam respublica in eum habet: sicut etiam intrinsecè esset malum, innocentem ipsum interficere se ipsum.

Maius autem dubium est. Quid, si tyrannus,[12] qui illo modo obsessam habet ciuitatem, non peteret, vt ciuitas ipsa innocentem interficeret, **[sect. 4]** sed solùm, vt sibi eum occidendum traderet? Fas ne tunc ciuitati illi erit, tradere illum, ne tota ciuitas pereat. *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 7.* neganter respondet. Quoniam, inquit, perinde est tradere illum tunc eo modo, atque eum interficere. Admittit tamen, posse tunc ciuitatem permittere tyranno, vt illum acciperet, eum non defendendo. Quoniam ciuitas non tenetur cum tanto cõmuni suo damno ac detrimento illum tunc defendere. Videtur etiam admittere, communiterq́ue, qui post illum scripserunt, admittunt, ciuem ipsum innocentem teneri se offerre illi periculo, vt commune totius ciuitatis periculum ea via euitetur. Ait tamen, rempublicam non posse eum ad id

cogere. Quoniam ille, non de iustitia, sed solùm ex caritate, tenetur se periculo illi pro republica offerre.

Dicendum tamen est, posse tunc rempublicā[13] tradere illum tyranno, vt tantum commune periculum ac damnum euitet. Posse verò rempublicam tradere tunc illum tyranno, non quidem eo fine, vt interficiatur, sed, scientem fore interficiendum, ad idque à tyranno peti, posse illum tradere eo fine, vt ipsa tantum suum damnum euitet: eo modo, quo tractatu præcedente Disp. 115 copiosè explanauimus ac ostendimus, posse captiuos Christianos remigare in triremibus Turcarum, quando Turcę Christianos insequũtur, non quidem eo animo ac fine, vt Christiani capiantur, aut interficiantur, sed animo ac fine euadendi propria damna ac mortem, quæ ipsis, nisi remigent, imminent. Ratio autem, cur vtrũque liceat, est. Quoniam neque remigare versus Christianos ad Turcarum imperium est de se malum, sed indifferens, quo Turcæ vti possunt ad bonum, & ad malum, aut ad indifferentem finem, tametsi intelligatur, Turcas id pręcipere ad malum finem; neque item tradere tyranno innocentem ad illius petitionem est de se malum, sed indifferens, cùm tyrannusaccipere illum possit ad bonum, & ad malum, aut ad indifferentem finem, esto intelligatur eum petere ad iniustè illũ **[[31]]** interficiendum: fas autem cuique est, facere rẽ indifferentem bono fine ex parte ipsius, hoc est, ad euadenda damna grauia propria, aut reipublicæ, non curando, quòd alius sua malitia id præcipiat, aut accipiat, ad malum finem: quoniam facere id ex parte sua eo bono fine, non est malum, sed bonum.

Ad id, vnde Sotus contrarium affirmauit, negandum est, perinde esse tradere illum tunc eo modo, atque eum interficere. Quoniam interficere illum tunc, est intrinsecè malum: tradere verò illum, est indifferens in se, redditurque moraliter bonum ex bono fine, quo à republica tunc traditur, nihil impediente, quòd à tyranno ad eũ **[sect. 5]** malum finem petatur, vt est ostensum. Et cùm Sotus admittat, innocentem tunc teneri tradere se ipsum tyranno pro salute reipublicæ; confiteaturque innocentẽ tunc non posse se ipsum occidere ad petitionem tyranni; confiteri tenetur, non idem esse, tradere tunc innocentẽ tyranno, & eundem innocentem interficere. Id etiam vnde Sotus ducitur, vt dicat, quamuis innocens tunc teneatur se offerre tyranno pro salute reipublicæ, rempublicam tamen non posse ad id illum cogere: quia scilicet innocens ad id non tenetur ex iustitia, sed solùm ex caritate: hoc, inquam, vnde Sotus ducitur, falsum profectò est. Respublica namque, quando aliquid malum non est, expeditque communi ipsius bono, potest illud præcipere, atque, vt id exequutioni mandetur, cogere, non solùm quando is, cui præcipitur, ad id tenetur ex caritate secluso eo præcepto, sed etiam quando ad id, eo præcepto secluso, nulla ratione tenetur. Vt potest præcipere aliquibus, eosque cogere, vt ad bellum proficiscantur, quando, secluso eo præcepto, neque de caritate proficisci ad bellum tenerentur. Et potest præcipere singulis, vt mundent, aut muniant, partem viæ, quæ ante ianuam ipsorum est, quando, secluso eo præcepto, neque de caritate ad id tenentur. Et similia quàm plurima alia potest præcipere, ac quotidie præcipit. Sotus etiã ipse in materia de caritate affirmat, publicas potestates tempore necessitatis posse distribuere pauperes inter diuites, vt ab eis alantur: cùm tamen diuites, non ex iustitia, sed ex caritate, teneantur illis eam eleemosynam præstare.

Quidam asseruerunt, rempublicam non posse tunc tradere tyranno ciuem innocentem, sed posse præcipere ei, vt se offerat ac tradat tyranno: si autem parêre reipublicæ noluerit, tunc, in pænam eius delicti, posse tradere illum tyranno. Quamuis autem, si tempus suppetat, & tyrānus non velit, vt respublica ipsa illum tradat, decens sit, vt ei proponatur, suadeatur, ac præcipiatur, vt se offerat; non tamen video, cur respublica non possit id exequutioni mandare,

ipsum sponte, aut inuitum, renitentem aut non renitentem, tyranno tradendo: id enim omne efficere in eo, & de eo, potest respublica, quod malum non est, reipublicęque omnino expedit, pro potestate, quam in eum habet ad id omne, quod malum non est, reipublicæque omnino expedit.
Illud verò est obseruandum, quando ciuitas defendere posset ciuem innocentem, qui ad in **[sect. 6]** iustam mortem peteretur, teneri illum defendere, nihil impediente, quòd anceps esset defensionis euentus, & quòd in illius defensionem multi ex vtraque parte essent perituri. Ratio autem est, quoniam eiusmodi defensio debetur ciui à sua republica, à reipublicæve capite: vt enim defendatur, bonoque ipsius prospiciatur, tributa, reuerentiam, ac obedientiam præstat, suasque operas in reipublicæ subsidium exhibet, quando respublica eis indiget. Eiusmodi item obligatio defendendi singulos ciues, etiam si necesse ad id sit in discrimen cæteros de republica adducere, cedit in commune bonum: atque vt vnicuique cæterorũ de republica cedere id potest in grauamen, ita cedere potuisset in vtilitatem, si euenisset, vt ipse esset, qui iniustè peteretur ad mortem. Quo fit, vt solùm in euentu, in quo pernicies reipublicæ moraliter esset certa, nisi innocens tyranno illum petenti traderetur, quia intelligeretur, rempublicam non posse defendi, posset tradi ciuis innocens, qui ad mortem, vel ad iniustam aliam iniuriam, peteretur.

Vtrùm in defensionem propriæ vitæ liceat interficere iniustum aggressorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, mortem illius ad eum finem intendendo: & quando id moderamen censendum sit interuenisse. Disp. 11.

SVMMARIVM.

1 . IVre naturali licitum in vitæ propriæ defensionem occidere iniustum aggressorem cum moderamine inculpatæ tutelæ.

2 . Quid sit seruare moderamen in culpatæ tutelæ. Et quando aggressus id seruare dicatur, n. 5. & quando non, n. 6.

3 . Accursii opinio reprobatur.

4. Aggressus intendere potest mortem aggressoris iniusti, tanquam necessarium medium ad vitam propriam defendendam.

AD primam huius disputationis partem affirmanter est respondendum cum *diuo Tho. 2. 2. q. 64. art. 7.* & cum communi doctorum **[sect. 1]** sententia. Licitum videlicet esse in vitæ propriæ defensionem occidere iniustum aggressorem cum moderamine inculpatæ tutelæ. Probatur, quoniam vnicuique naturali iure competit defensio suæ propriæ vitæ, præsertim aduersus eos, qui cum iniuria volunt illam ab eo eripere; tametsi vindicta de iniuria iam illata non ei competat, cui illata est, sed solis potestatibus publicis, vt disputationibus præcedentibus copiosè est ostensum: sed caritatis ordine iure naturali vita propria aliorum vitæ potest licitè præferri, vt ex se est satis perspicuum, & in materia de caritate fuit comprobatũ: ergo quãdo auferre vitam ab iniusto aggressore iudicatur medium necessarium ad

nostram ab eo defendendam, licitum erit eum interficere, id tunc [sect. 2] præcisè efficiendo, quod expediens ac necessarium iudicabitur ad vitam nostram conseruandam ac defendendam, quod est seruare moderamen inculpatæ tutelæ. Confirmatur ex. *c. ius naturale dist. 1.* vbi inter ea, quæ connumerantur esse de iure naturali, instinctuq́ue naturæ, dicitur, *violentiæ pro vim repulsio.* Simili modo connumeratur. *l. vt vim. ff. de iust. & iur.* sub his verbis; *vt vim atque iniuriam propulsemus.* Reddi-**[[32]]**turq́ue continuò hæc ratio: *Nam iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur.* Quamuis autem Accursius ibi (falcem in messem alienam mittendo) dicat, id intelligendum esse de iure fori, non cæli; à iuris [sect. 3] peritis tamen ac Theologis communi consensu reprobatur: id quod euidenter probat ratio paulo antea à nobis confecta. Idem assertum confirmant *l. 1. §. vim vi, & l. 3. §. eum igitur ff. de vi & vi armat. l. scientiam. §. qui cùm aliter. ff. ad leg. Aquil. c. significasti. 2. §. vlt. de homic. c. si verò 1. de sent. excommun.* & alia iura. Atque tria vltimo loco citata dicunt; vim vi defendere, omnes leges omniaq́ue iura permittunt. Expressè autem nostrũ assertum habetur *l. 1. & 2. C. ad leg. Cornel. de sicar. iuncta l. 1. C. vnde vi. l. sed etsi quicunque. ff. æd leg. Aquil. & l. 2. titu. 8. part. 7.* Habet autem nostrum communeq́ue assertum verum, etiam in animalibus rationis expertibus quo ad noxalem actionem de pauperie, vt si animal vnius aggrediatur animal alterius, & inuasum animal interficiat, aut damnum aliud aggredienti inferat, dominus animalis inuasi non teneatur resarcire id damnum, aut noxæ dedere suum animal, quod id damnum dedit. Ita habetur *l. 1. §. cum arietes. ff. si quad. pauper. fecis. dicatur,* & affirmat communis doctorum sententia.

Dubium est, num aggresso, qui videt, aut ra[14]tionabiliter timet, se non euasurum mortem, nisi aggressorem iniustum interficiat, fas sit intendere mortem aggressoris, tanquam necessarium medium ad vitam propriam conseruandã ac defendendam. Diuus Tho. *2. 2. q. 64. art. 7.* neganter videtur respondere, solumque videtur cõcedere aggresso, intendere actum necessarium ad sui defensionem, ex quo pręuidet futuram mortem aggressoris, non curando, quòd mors inde sequatur; non tamen videtur illi concedere, posse intendere interficere illum tanquam medium ad sui defensionem necessarium. Quoniam, inquit, hoc secundum solùm licet potestatibus publicis, ministrisque à potestatibus publicis ad id exequendum deputatis. Atque ita exponit ac intelligit Caiet. diuum Thomam eo in loco, exemplum adhibens. Quòd sicut medicus, dum elegit ac adhibet medicamentum, quòd proportionatum intelligit ad sanitatem inducendam, atque ex quo videt sequendam debilitatem ægroti, eligit ac vult adhibere id medicamentum propter sanitatem; debilitatem tamen, quæ inde sequitur, neque vult, neque intendit, sed solùm permittit, vt sequatur, præuidendo inde sequendam: ita qui, vt se defendat, interficit alterum, potest eligere actum, quo interficit, tanquam proportionatum medium ad sui defensionem, & tanquam suæ defensionis actum, præuidendo mortem aggressoris inde sequendam fore; non tamen intendere eo actu potest aggressoris mortem, tanquam medium, quo ipse mortem euadat, quam aggressor iniustè ei parat. Quicquid autẽ sit, num diuus Th. id senserit aut non, rejicienda sanè est ea metaphysica cum *Soto. 5. de iust. q. 1. art. 7. Nauar. in Manu. c. 15. n. 2. Couar. in clement. si furiosus. part. 3. §. vnico,* & cum aliis, dicendumq́ue est. Posse aggressum intendere mortem aggressoris, petendo ictu cor aut iugulum aggressoris animo eum prosternendi ac necandi, quãdo videt ita sibi esse necessarium ad tutè euadendum manus illius. Ratio namque, quam confecimus ad probandum nostrum communeque omniũ assertum, sanè probat, posse velle ac intendere etiam mortem illius, in sui defensionem, conseruationemq́; suæ propriæ vitæ, tanquam in finem vlteriorẽ, quando iudicat mortem ad eum finem esse necessariam. Metaphysica

verò, quam impugnamus, ad aliud non inseruit, quàm ad moralẽ doctrinam turbandam, ad erroneas consciencias in materia satis lubrica gignendas, lethalisque peccati scrupulos minimè necessarios illis injiciendum, qui iustè ac licitè se defendunt.
Possumus verò confirmare nostram sententiã. Primò, quoniam auferre vitam à nostro iniusto aggressore, eúmve interficere, quando nequitia illius est id medium nobis necessarium ad nostram vitam conseruandam, ne ab illo iniustè à nobis eripiatur, non est contra quintum præceptum decalogi, neque est res mala, sed bona, ex circunstãtia optimi illius finis, & quòd aggressor ipse sua nequitia ac iniustitia id fecerit medium necessarium ad eum finem: ergo licitum est id velle ac intendere: neq; enim obiectum illud, eis circunstantiis vestitum, est malum, sed bonum. Secundò, quando, si aggressor viuat, periculum est, ne nos interficiat, mors ipsa aggressoris est medium necessarium ad tuendam ac defendendam ab illo nostram vitam; percussioq;, qua, nos defendendo, illum interficimus, non esset medium ad id sufficiẽs, neque proinde esset sufficiens defensio, nisi esset in terfectio aggressoris: quare in eo euentu eum ictum eligimus, eumque ictum necesse est nobis eligere ad eum finem, qui mortem efficiat, & vt illam efficiat, quia aliter non possumus tutò euadere mortem iniustam, quam ex aggressore timemus: ergo licitum nobis tunc est, & mortem illius intendere ad finẽ conseruationis ac defensionis vitæ nostræ, & eligere ad eam efficiendam medium, seu actum, qui illam efficiat, & vt illam efficiat, vt tandem finem præcipuum conseruationis vitæ nostræ ea via obtineamus. Perspice ergo discrimen maximum inter rem pręsentem, & exempla Caietani & quorundam aliorũ. Debilitatio ægroti non est medium necessarium ad vitam ægroti conseruandã; sed euacuatio humorum, vnde illa sequitur, est mediũ ad id necessarium: & ideo non est ipsa, quæ intenditur, dum medicamentum applicatur, quo euacuantur humores, aut dum inedia præcipitur, vt humores à natiuo calore consumantur, aut simul etiam à febri; sed solùm his mediis intenditur imminutio aut euacuatio humorum, quæ annexam habet ęgroti debilitationẽ, minimè intentã, sed permissam, ad maius bonum consequendũ: quòd si debilitatio ægroti esset mediũ necessariũ ad vitam ægroti conseruandam, esset per se licitè intenta tanquam minus malum eiusdem suppositi, ad maius bonum salutis ac vitæ assequẽdam, & ad euitandum maius mortis malũ: quẽadmodum quando necessaria est præcisio membri ægroti ad conseruandum suppositum, licitè eligitur ac intenditur ea præcisio ad eum finem. Item, quando ad salutem alicuius est necessaria potio, ex qua sequitur alienatio ad tempus talis ægroti, amissióve vsus rationis, aut alius effectus, quem non liceat per se intendere, sed permittere, intendendo effectum longè diuersum, tunc is effectus non intenditur, sed permittitur, intenditurque in longè diuersum finem optimum id, vnde talis effectus sequitur, non curando, quòd is effectus sequatur, quia obli-**[[33]]**gatio non est impediendi, seu non permittendi, quòd eo modo per accidens sequatur. In re autem, de qua disputamus, mors ipsa iniusti aggressoris est medium necessarium ad conseruandam ac defendendam propriam vitam ex nequitia ipsiusmet iniusti aggressoris, & licitum vt intendatur, & vt media adhibeantur vnde per se sequatur, atque vt sequatur ad finem optimum conseruandi ac defendendi vitam nostram: quo fit, vt licitum sit tunc, mortem aggressoris ad conseruationem ac defensionem vitæ nostræ intendere.

Dubium deinde est, quando aggressus iudi[15]candus sit cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecisse, vt in conscientiæ foro à culpa excu **[sect. 5]** setur. Respondeo. Nullam meliorem regulam posse tradi, quàm eam, quam in principio dubii præcedentis innuimus. Nempe, quando aggressus videt, aut rationabiliter timet, sibi inferri posse mortem, nisi aggressorem interficiat, aut[16] nisi id efficiat, vnde mors aggressoris potest sequi, vel re ipsa sit sequuta,

nihilque tunc ei occurrit, neque facilè, si voluisset, potuit occurrere, attenta perturbatione illius conflictus, circunstantiisque concurrentibus, quod (saluo suo honore, quem decens erat ipsum tunc seruare) efficeret, vt se ipsum tutò à periculo, sine aggressoris morte, liberaret, dicendum esse, cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecisse. Neque enim, dum iam videt verisimile periculum vitæ sibi imminere, expectare tenetur, quòd priùs sibi ab aggressore vulnus, aut aliud damnum, inferetur, sed tuta conscientia interficere potest aggressorem desistere nolentem, siue ille eminus siue cominus sit, consentiunt *l. 2. titu. 8. part. 7. &. l. 2. 3. & 4. C. ad leg. Corn. de sicar.* Ex eo verò hæc doctrina corroboratur, quòd non solùm, vt quis se defendat à morte, sed etiam à vulnere, & à quacunque alia graui iniuria, potest licitè interficere aggressorem cum eodem moderamine inculpatæ tutelæ, vt ex dicendis patebit. Neque vt quis dicatur, se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, est necessarium, vt non vtatur armis aduersus aggressorem, qui arma non affert, aut vt non vtatur potentioribus & nocencioribus armis, vt *Gloßa. vlt. l. 1. C. vnde vi aßerit, & Nauar. in Manu. c. 15. n. 3.* refert, & cum multis, quos citat, affirmat Carrerius *in pract. §. homicidium. 6. à n. 96.* quorum doctrinam neque in exteriori foro probo. Fas quippe est, quacunque via & ratione, & quibuscunque armis, id totum efficere, quod ad tutam defensionem fuerit necessarium, vt copiosè disputat & cum communi doctorum sententia affirmat ac probat *Ant. Gom. 3. tom. var. resol. c. 3. n. 22. & 23.* cōsentiunt. *l. 2. titu. 8. part. 7. l. 2. & 3. C. ad leg. Corn. de sic.* & alia iura: quæ quamuis in foro exteriori loquantur, idem tamen est in foro conscientiæ. Consentiunt, quæ cum multis aliis tradit Carrerius *in pract. §. homicidium. 6. n. 91.* tametsi, vt paulo antea dixi, non probem, quæ à *n. 96.* tradit. Res enim hæc prudentis iudicis arbitrio est in foro exteriori relinquenda, vt spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus, iuxta regulam à nobis traditam, iudicet an moderamen excesserit inculpatę tutelæ, & quantum illud excesserit, neque est coarctanda regulis, quas Carrerius cum aliis ibi tradit.

Illud est obseruandum, si quis id solùm efficeret, quod prudentis arbitrio iudicaretur licitum tunc ac expediens ad se defendendum; & nihilominus, efficiendo id ex odio & appetitu vindictę, interficeret; sanè peccaret tunc in conscientiæ foro, non quidem quòd excesserit moderamen inculpatæ tutelæ, sed quòd occiderit ex odio & appetitu vindictæ: quare peccatum non esset contra iustitiam; eo quòd iustè interficeret defendendo se cum moderamine inculpatæ tutelæ; sed esset solùm contra caritatem, ex odio interficiendo, atque ordinando id ad vindictam, quod iustè, & ex natura rei licitè, poterat alioquin efficere. Quando autem quis deuiaret per excessum à regula tradita, plus efficiendo, quàm, modo explicato, necessarium iudicaretur ad tutam sui defensionem, tunc iudicandus esset, non seruasse moderamen inculpatæ tutelæ, & quo ad excessum peccaret contra iustitiam, interficeretque iniustè, rationeque eius excessus erit puniendus non pæna homicidii ordinaria, sed alia arbitraria, vt infrà, dum de pænis pro homicidio erit sermo, dicetur.

Vtrùm aliquando interficere liceat eum, qui nondum iniustè aggreditur, aggredi tamen decreuit. Disp. 12.

SVMMARIVM.

1 . EX sola suspicione etiam vehementi mortem iniustam parari, nefas est interficere eum, de quo est suspicio.

2 . An licitè interficiatur ille, qui iniustum homicidium exequi decreuit, ab eo cuius vita periclitatur.

DVbium est, num quando aliquis nondum[17] aggreditur homicidium iniustum, aggredi tamen ac exequi illud decreuit, fas sit illum interficere antequam aggrediatur, quando, nisi ita interficiatur, periclitatur vita eius, quem aggredi decreuit, quia vel postea non effugiet eam mortem, vel maximum est periculum, quòd eam non effugiet. Verbi gratia, est mulier, cuius maritus decreuit interficere illam hac nocte; consciaq́ue est mulier eius propositi mariti; neque via ei occurrit, qua manus eius effugiat; fas ne tunc erit ei mulieri, venenum in cibum aut potum illi mittere, quo eum interficiat? aut, accepto gladio, quem maritus sub ceruicali ad eam interficiendam abscondit, maritum eo interficere? Aliud etiam adhibetur exemplum. Certò scit aliquis, quosdam decreuisse, falsò ipsum accusare de crimine, vnde probabiliter morte est plectendus; neque ei occurrit alia via eam mortem euadendi, maximúmve illius periculum, quod ita iniustè ipsi imminet, nisi illos interficiendo; fásne tunc illi erit, eos interficere antequam id aggrediantur, an non; sed sinere potiùs tenetur illos progredi, cum tanto suo damno, irreparabiliq́ue vitæ periculo?

Circa hoc dubium in primis est dicendum. **[sect. 1]** Quando solùm est suspicio, mortem iniustam parari aut decerni, esto vehementia sint indicia, rem ita se habere, interim tamen dum res est dubia, nefas esse interficere eum, de quo est ea suspicio. Quoniam in dubio, an aliquis innocens sit, propter solam suspicio- **[[34]]** nem, quòd non sit innocens, esto vehemens illa sit, nefas est eum interficere. Cæterùm hoc non impedit, quo minùs, si aliquis faceret aliquid, vnde rationabiliter mors timeretur, aut eo modo accederet, vt sinistra aliqua intentio de eo posset rationabiliter præsumi, posset admoneri vt desisteret ab ea re facienda, aut ne accederet, significando illi, iustè timeri de illo sinistram intentionem: quòd si, admonitus, desistere non vellet, neque sufficientem redderet rationem, quæ satisfaceret, ac pacatos animos timentium redderet, periculumq́ue esset, aliter non euadendi mortem, posset tunc interfici tanquam iniustus aggressor, sibiq́ue imputare deberet culpam, quòd non destiterit, nec reddiderit sufficientem rationem, quæ animos pacaret. Neque enim est expectandum, vt priùs interficiat, sed prouidendum est de iusta cautione ac defensione, ne damnum, quod ex illo timetur, eueniat.

Quod ad dubium propositum attinet. *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 8.* respondet, rem esse dubiam, neq; ad illam posse aliud responderi, quam quòd, si interfectio, qua illi interficerentur, qui ita iniustè mortem inferre decreuissent, aggressio sit ex parte eorum, qui illos præueniunt, eosq́ue priùs interficiunt, tunc illicitum est ita eos interficere: si verò sit defensio, licitum est eos interficere. Quod autem horum sit iudicandum, ait neque lege, neque scientia, esse definiendum, sed arbitrio prudentis in vnoquoque euentu particulari esse iudicandum, spectatis circũstantiis omnibus concurrentibus. Doctrinam verò hanc seruire ait ad conscientias post factum pacandas: licentiam tamen hanc non esse in publico prædicandam, ne rude vulgus, quod discernere nescit, quando sit aggressio, & quando defensio, eam per abusum extendat. Idem autor quoad exemplum de testibus, qui accusare decreuerunt, imò & qui iam iniustè ad accusandum accedunt, paulo inferiùs ait, nefas esse illos interficere: eo quòd id ex parte eiusmodi testiũ non sit aggressio, & per consequens neque mors, qua interficerentur, esset defensio.

Nauar. *in Manu. c. 15. n. 2. ait*: Nefas esse interficere eum, quem scimus decreuisse nos occidere, quærereq́ue ad id opportunitatem, nisi priùs nos occidere aggrediatur. Quoniam, inquit, nulla iura occidere permittunt, nisi solùm aggressorem. Ait tamen, se credere, posse

illum dici aggressorem, vt possit licitè occidi, qui decreuit interficere aliquem, cui nullum est effugium euadendi mortem, nisi eum, qui id decreuit, præueniat antequam aggrediatur: eaque de causa mulierem, quæ nouit se interficiendam à marito pugione, quem sub ceruicali posuit, & quæ aliter mortem non potest euadere, eo quòd domus sit clausa, posse præuenire, suumque interficere maritum. Non tamen satis Nauarrus sibi constat. Aut enim quando dicit; nefas esse interficere eum, quem scimus decreuisse nos occidere, quęrereque ad id opportunitatem; intelligit, quando alia via possumus tutò effugere manus eius: atque tunc, esto esset aggressor, non possemus eum interficere: quoniam id tunc non esset medium necessarium ad defensio nem vitæ nostræ. Aut intelligit, etiam quando alia via non possemus tutò effugere mortem, quæ ex illo nobis imminet: & tunc statim ostendam, id esse falsum. Malè præterea sibi contradicens tunc concedit, mulierem interficere posse maritum, quando aliter effugere non potest mortem ab illo sibi decretam, nondumque ab eo attentatam: neque enim ex alio capite licitè potest illum interficere, nisi quia ex tali decreto ac nequitia illius, id est sibi effectum medium necessarium ad mortem propriam euadendam.

[sect. 2] Dicendum autem ad dubium propositum arbitror. Fas vniuersim esse, interficere eum, qui nos interficere decreuit, quando aliter non patet via euadendi mortem, grauéve periculum mortis, quod nequitia illius ex eo decreto nobis imminet: siue, qui id ita decreuit, dicendus iam aggressor sit, siue non: id enim quæstio est de vocabulo. Huius sententiæ videtur esse Couar. *clement. si furiosus. part. 3. §. vnico. n. 3.* cum multis aliis, quos citat, & Tullius in oratio ne pro Milone, vbi ait: *Obliuisci non potestis, iudices, insidiatorem iure intersici posse.* Eam verò apertè probat ratio, quam disputatione præcedente confecimus. Vnicuique enim iure naturali id licèt efficere, quod alterius nequitia medium est effectum necessarium ad suæ propriæ vitæ conseruationem, nihil impediente, quòd id sit auferre ab illo alio vitam: eo quòd caritatis ordine præferre vnusquisque possit conseruationem suæ vitæ propriæ vitæ alterius, præsertim quando nequitia illius alterius factum est id medium necessarium ad propriam vitam conseruandā: quo fit, vt quando iniusto alterius decreto, quo iniustè auferre decreuit ab illo vitam, factum est huic medium necessarium ad suam vitam conseruandam, eámve à verisimili mortis periculo eruendam, illum anteuertere, interficiendo illum priùs, licitum id huic sit, siue ille alius ob id decretum dicendus sit aggressor, siue non. Neque enim idcirco fas est interficere iniustum aggressorem, quia aggreditur, sed quia aggressione constituit iniustè in discrimine vitam aggressi, ita vt nulla alia pateat via ad eam eruendam ab eo periculo, nisi illum interficiendo: quo fit, vt si solo decreto, aut quacunque alia ratione, similiter ponat quis iniustè vitam alterius in discrimine, neque alia pateat huic via ad eam ab tali discrimine eruendam, quàm illum interficiendo, possit licitè eum interficere.

Vtrùm nihil impediente æterno interitu iniusti aggressoris, fas sit illum interficere. Disp. 13.

SVMMARIVM.

1 . CIrcunstantia æterni interitus iniusti aggressoris non impedit aggreßum, etiam verisimiliter in gratia existentem, quo minùs interficere possit ipsum aggressorem.

2 . Etiam honorem bonaque externa defendendo.

3. Jntellectus ad verba D. Augustini & D. Thoma, quòd scilicet mors iniusti aggreßoris intendi non debeat in vindictam iniustæ aggressionis.

CVm iniustus aggressor eo ipso sit in lethali peccato, atque adeò si interficiatur, sempiternam amittet beatitudinem, interitumq́ue æternum incurret, dubium est, vtrùm fas sit ag[18]-**[[35]]**gresso, qui verisimiliter præsumit se esse in gratia, interficere suum iniustum aggressorem. Gerson *in tractatu de Eucharistia, Aug. de Ancona in opusculo de autoritate Ecclesiæ, Richardus de sancto Victore in opusculo de caritate, Basolis ab Abulensi in. c. 5. Matth. q. 109.* relatus, affirmant, nefas tunc esse interficere aggressorem.
Id autem probant. Quoniam lege ac ordine caritatis vita spiritualis proximi est pręponenda vitæ propriæ corporali, vt suprà in materia de caritate. *q. 26.* à nobis est dictum: cùm ergo ex eo, quòd aggressor tunc occidatur, irreparabiliter sempiternam amittat felicitatem, interitumq́ue incurrat æternum; ex eo verò, quòd aggressus, ne illum interficiat, permittat se ab eo interfici, amittat solùm temporalem vitam cum ingenti suo merito; consequens profectò est, vt aggressus tunc sub lethali peccato teneatur pati potiùs se ab aggressore interfici, quàm illum in suam defensionem interficiat.
Accursius *in Glossa. l. vt vim. ff. de iust. & iure, Disp. 11.* à nobis relatus, vniuersim affirmare videtur, iure cæli nefas esse interficere aggressorẽ. Et eiusdem sententiæ videtur fuisse *Aug. 1. de lib. arb. a. c. 5. & rursus a. c. 15. iuncto fine capitis 14. antecedentis.* Capite enim *5. citato* sic Augustinus, cum Euodio agens, ait: *Priùs mihi discutiendum videtur, vtrùm vel hostis irruens, vel insidiator sicarius, siue pro vita, siue pro libertate, siue pro pudicitia, sine vlla interficiatur libidine* (hoc est appetitu, qui à recta ratione legeq́ue Dei æterna deordinare faciat, amittereq́ue virtutem ac peccare, iuxta intentum Augustini in eo libro) Et tunc Euodius: *Quo modo possum arbitrari, carere istos libidine, qui pro his rebus digladiantur, quas poßunt amittere inuiti,* (in quibus vitam proculdubio comprehendit) *aut si non possunt, quid opus est pro his vsque ad hominis necem progredi? Non ergo lex iusta est, quæ dat potestatem, vel viatori, vt latronem, ne ab eo ipse occidatur, occìdat vel cuipiam viro aut feminæ, vt violenter sibi stupratorem irruentem, ante illatum stuprum, si possit, interimatur.* Atque Augustinus in progressu manifestè sentire videtur, ciuiles leges, quæ id concedunt, solùm esse permissiuas vt impunè id fiat, ad maiora reipublicæ damna vitanda: non verò reddere eiusmodi interfectores immunes à culpa contra quintum decalogi præceptum, legemq́ue Dei æternam, quam transgrediuntur ob inordinatum appetitum ad vitam, aut ne turpidinẽ circa proprium corpus patiantur, quam sine peccato, amissioneq́; castitatis, pati possunt, si non consentiant, vt possunt, aut ob inordinatum appetitum ad res externas. Namque Aug. *lib. 1. retract. c. 9.* huius doctrinæ meminit, eámve retractat. Eandem sententiam affirmare videtur *in Epist. ad Publicolam, quæ est. 154.* vbi ita ait: *De occidendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro ciuitate, vbi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si eius congruit personæ.* Quòd absolutè loquendo, seclusaq́ue circunstantia interitus æterni iniusti aggressoris, fas sit illum interficere ad mortem propriam vitandam, quando non alia occurrit tuta via, qua illam vit are possimus, duabus disputationibus præcedentibus, cum communi doctorum sententia, est sufficienter comprobatum. Quòd au **[sect. 1]** tem circunstantia illa æterni interitus iniusti aggressoris, id non impediat, affirmant *Caiet. 2. 2. q. 64. art. 7. Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 8.* & doctores communiter. Ratio autem est, quoniam licèt ca[19]ritatis lege vita spiritualis proximi vitæ propriæ corporali sit præponenda, id tamen intelligitur, quando vita propria

corporalis necessaria est proximo ad suam spiritualem, ita quòd, nisi vitam propriam mortis periculo exponamus, ille consequi aut tueri non potest vitam suam spiritualem, vt in materia de caritate. *q. 26.* ostendimus, exemplisque adhibitis explanauimus. Cæterùm quando vita nostra corporalis non est eo modo illi necessaria ad suam spiritualem vitam obtinendam aut conseruandam, quia ipse per se ipsum potest illam consequi ac tueri, sed ex sua nequitia non vult ad gratiam reuerti, interitumque æternum vitare, nolendo desistere à peccato, à quo desistere potest ac tenetur, vt in re proposita euenit, tunc lege caritatis non est necesse, præponere vitam illius spiritualem nostræ propriæ corporali: imò verò neque nostro honori, aut bonis nostris externis, quæ ille iniustè velit **[sect. 2]** à nobis auferre, vt loco citato ostendimus. Irrationabile autem ac importabile, bonoque communi contrarium, esset iugum ac præceptum, quo præciperemur, pati iacturam iniustam vitæ nostræ, & bonorum omnium nostrorum externorum, ne nos, nostraque, cum moderamine inculpatæ tutelæ defendendo, interficeremus iniustum aggressorem, qui sua nequitia à tanta iniustitia non vult desistere, aut ne ille, sua illa nequitia desistere nolendo, interitum incurreret æternum. Tunc enim pessimi quique iustos ac timoratos inuaderent, eisque vi eriperent sua, atque etiam vitam, scientes illos in sui suorumque bonorum defensionem non posse ipsos interficere: atque ita accrescerent mala, iniquique multiplicarentur in republica cum longè maiori detrimento spirituali eorundem iniquorum, quàm si in defensionem iustam interfici permitterentur: lumen autem naturæ docet, id de legibus diuinis non esse præsumendum. Adde, data contraria sententia, quòd scilicet lege caritatis, ne iniqui interitum sua culpa incurrant æternum, teneamur pati ab eis iacturam iniustam vitæ, cæterorumque nostrorum bonorum temporalium, condemnantur bella iusta, etiam defensiua, quibus aduersarii contra nos cum aperto lethali peccato pugnant, eo magis, quo magis perspicuum est, illos cum iniustitia pugnare: ex scripturis autem sanctis tractatu præcedente à Disput. 99 ostendimus, licita ea esse. Confirmatur nostra sententia, quoniam cura rerum suarum semper vnicuique incumbit, alienarum verò non, nisi in euentu necessitatis, quando scilicet indigent opera nostra: eaque de causa, quando proximus per se ipsum potest sibi sufficienter prouidere, non tenemur illi subuenire, saltem cum nostro notabili detrimento, esto detrimentum illius longè sit grauius. Quod ad testimonia ex August. attinet, certè illis in locis, *ac. 1. de ciuit. Dei. c. 21.* iunctis antecedentibus & sequentibus, quibus in locis nulla est mentio, licitam esse interfectionem ad propriam defensionem, vehemens est suspicio, Augustinum eius fuisse sententiæ. *Diuus Thom. 2. 2. q. 64. art. 7. ad. 1.* illa **[[36]]** exponit, de interfectione mortem intendendo aggressoris. Et fortasse Augustini testimonia diuum Thomam impulerunt ad asserendum, aggressum non posse intendere mortem aggressoris. Nos autem, cum communi sententia, diximus, perspicueque probauimus, posse illam intendere, vt medium necessarium ad conseruationem ac defensionem propriæ vitæ ab iniusto aggressore. Possumus verò exponere diuum Aug. & diuum Thomam, quòd intelligant, quando mors aggressoris intenditur ab aggresso in vindictam iniustæ aggressionis, atque ex odio, vt frequenter ab aggressis intenditur. Atque neque in eo euentu leges ciuiles puniunt aggressum, qui in sui necessariam defensionem aggressorem iniustum interfecit, neque curant de animo, quo id fecerit, modò in suam necessariam defensionem, atque adeò cum moderamine inculpatæ tutelę, id fecerit. In hoc autem euentu eiusmodi leges ciuiles permissiuæ solùm sunt talis mortis, quæ cum peccato lethali fit, eam non puniendo, atque adeò id non fit iuxta legem æternam, sed contra Dei æternam legem. Quòd autem ea fuerit Augustini mens, suadent ea verba, quæ in epistola

ad Publicolam subiungit; *Hinc autem dictum est. Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet,* (quasi, si id sine appetitu vindictæ fiat, licitum sit) *quæ alieno malo animum pascit.*

Num aggressus inter ficere teneatur aggressorem. Disp. 14.

SVMMARIVM.

1 . AN aggreßus ab iniusto aggressore debeat ordine caritatis præferre vitam propriam vitæ aggreßoris, ipsum interficiendo, vel vitam aggreßores propriæ, permittendo seipsum occidi, vide cum pulchra distinctione.

2 . Respons. ad argumenta contraria.

ABulensis. *c. 11. in Iosue. q. 11.* vniuersim affirmat, teneri aggressum sub reatu culpæ lethalis interficere aggressorem, si possit, quando aliter non potest vitam suam conseruare.
Ducitur, primò, quoniam caritatis ordo obligat sub culpa lethali in re graui: sed ordine caritatis vita propria præferri debet alienæ; amissioque propriæ vitæ est res grauis: ergo aggressus sub reatu lethalis culpæ tenetur interficere aggressorem, si possit, quando aliter conseruare non potest vitam propriam.
Secundò, quoniam iure naturali vnusquisque tenetur per media licita conseruare vitam suam, sed est medium licitum aggressorem interficere ad vitam conseruandam, vt ex dictis præcedentibus disputationibus liquet: ergo, quando aggressus interficere potest aggressorem, idque est necessarium ad vitam propriam conseruandam, tenetur illum interficere.
Quæstio hæc sequentibus conclusionibus est **[sect. 1]** dirimenda. Prima est. Quando aggressus persona esset, cuius vita multum reipublicæ, vel in spiritualibus vel in temporalibus, referret, teneretur sub reatu culpæ lethalis interficere aggressorem, si posset, vt vitam suam conseruaret. Probatur, quoniam agitur de communi maximo bono, in cuius præiudicium non potest sine culpa lethali non conseruare suam vitam medio illo licito, neque ad id censenda est facta ei facultas à Deo, cuius quoad dominium est vita ipsius, nihil impediente damno inuasoris, in quod sua culpa incidit. Idem videtur esse, si ex ipsius morte sequeretur maximum detrimentũ familiæ, vt vxori ac filiis, quos alere tenetur. Quamuis enim cedere posset iuri suo, permittendo se ab aggressore interfici, ne aggressor damnum mortis temporalis & æternæ incurreret; non tamen posset cedere iuri suorum, quibus vita ipsius est necessaria, & quibus alimenta, educationem, ac protectionem debet, quæ à vita ipsius pendent. In his omnibus consentit *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 8.*
Secunda conclusio. Quando aggressor esset talis, cuius vita multum reipublicæ interesset, aggressus verò esset persona communis, tunc aggressus sub reatu lethalis culpę teneretur potiùs mortem pati, quàm in sui defensionem talem interficere iniustum aggressorem. Ratio autem est, quoniam lege caritatis tenetur præferre tantum commune bonum suę proprię vitæ. Exemplum, dum tunc hæc Euoræ docebam, adhibui in catholicissimo Philippo secundo Rege nostro, à cuius vita tunc dicebam, donec filii accrescerent, legitimæque ætatis filium relinqueret, pax Christianæ reipublicæ, ac bonum spirituale & temporale Ecclesiæ in eis perturbatis temporibus communi omnium iudicio, per multum pendebat. Si enim, gratia exempli, dicebam, iniustè aliquem aggrederetur, quod longè alienum omnino erat à Christiano eius pectore, teneretur inuasus potiùs mortem pati, quàm eum cum tanta iactura

Ecclesiæ horumque regnorum interficere. Si tamen esset Rex aliquis, habens successorem, qui æquè bene rempublicam gubernaret, tunc aggressus ab eo iniustè, licitè posset eũ interficere, vt vitam suam defenderet. Quoniam ex morte talis principis non tantum damnum sequitur reipublicæ, vt propter illud teneatur inuasus mortem perpeti iniustam, ne suum aggressorem interficiat. In his etiam consentit Sotus *vbi suprà.*

Tertia conclusio. Quando aggressor & aggressus pares essent, aut certè ex aggressi morte non sequeretur reipublicæ longè maius detrimentum, neque vita illius vxori ac filiis esset non leuiter necessaria, tunc fas aggresso esset, vel occidere aggressorem, vt præcedentibus disputationibus est comprobatum, vel eum non intersicere, permittereque potiùs se ab illo interfici, non solùm ne ille simul cum morte temporali interitum incurreret æternum, sed etiam ne ille, vel solam amitteret corporalem vitam, essetque id egregiæ caritatis actus. Ratio verò posterioris partis huius conclusionis est. Quoniam pro vita corporali proximi, fas est periculo exponere propriam vitam corporalem, vt in materia de caritate. *q. 26.* ostendimus. Etenim licèt domini non simus vitæ nostræ, sed custodes atque administratores, vt Disp. 1 explanatum est. Deus tamen, qui illam nobis concessit, quique dominium illius retinet, facultatem ac administrationem illius nobis non denegauit ad tam egregium virtutis actum in ipsius obsequium, in tantumque virtutis ac meriti nostrum bonum, vr quęstione citata dictum est. Idem docet exemplum Christi, qui cùm se posset defendere, mortem pro generis humani salute subiuit. Et apo-**[[37]]**stolos misit tanquam oues in medio luporum. *Matt. 5. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percußerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Ad *Rom. 12. Non vos metipsos defendentes carissimi, sed date locum iræ.* Cōsentiunt *Sotus art. 8. citato, Syluest. verb. bellum. 2. n. 5. & Victoria in relect. de homic. n. 24. ac alii.* Obserua tamen, si quis, sine detrimento vitæ aggressoris, posset vitam propriam conseruare, tunc, nisi aliud postularet causa fidei ac religionis, teneretur illam conseruare: quoniam alioquin prodigus accontemptor plus iusto esset propriæ vitæ sine emolumento aliquo, ad quod Deus facultatem non concessit.

[sect. 2] Ad primum argumentum dicendum est, in ordine caritatis quædam esse, quæ ad præceptũ spectant; vt quòd in extrema necessitate proximi, nostra externa bona, ad illi subueniendum necessaria, pro illo exponamus: quòd saluti illius spirituali subueniamus cum periculo propriæ vitæ corporalis, quando id omnino est necessarium ad salutem illius spiritualem; & sunt similia alia: quædam verò alia esse, quæ permittuntur ac conceduntur eodem caritatis ordine, integrum relinquendo, vt pro maiori bono virtutis posthabeantur in maius bonum eo modo illa posthabentis, vt est pati potiùs mortem propriā ex fortitudinis, patientiæ, ac caritatis Dei ac proximi virtutibus, quàm auferre vitam ab eodem proximo, præsertim quando est id coniunctum cum interitu illius æterno. Ad argumentum verò in forma dicendum est, maiorem esse veram de iis, quæ ita ad ordinem caritatis spectant, vt cadant sub præcepto: secùs verò de iis, quæ permittuntur caritatis ordine, de quorum numero est, præfere in euentu, de quo loquimur, vitam propriam vitæ proximi. Vnde neganda est minor, si verbum, debet, præceptum denotet.

Ad secundum dicendum est, maiorem esse veram, quando conseruatio propriæ vitæ medio licito, non prætermittitur in tantum proximi commodum, cum longè maiori bono proprio virtutis: secùs autem quando prætermittitur in tantum bonum proprium cum tanto proximi commodo, vt cernitur in re, de qua disputamus.

Vtrùm, qui sua culpa ad statum deuenit, vt ad defendendam suam vitam necesse sit aggressorem interficere, possit licetè illum inter ficere. Et num liceat interficere ministros publicos, à quibus iniusta mors nobis imminet. Et alios, à quibus sine ipsorum peccato mors non iusta, aut etiam interdum iusta, nobis imminet. Disp. 15.

SVMMARIVM.

1 . ADulter aggressus à marito adulteræ in facto deprehensus licitè illum interficere potest contra Nauarrum.

2 . Idem in fure in furto deprehenso.

3 . Quid de ministris publicis, à quibus iniusta mors nobis imminet, an & illos dum aggrediuntur occidere licet.

4 . Miles scienter progressus ad bellum ex parte sua iniustum, & fugies, an possit alium militem, à cuius parte justum est bellum, ipsum insequentem in sui defensionem occidere, anceps est auctor, & n. 5 . & 6 .

7 . Ignorantia inuincibilis iniustitiæ belli militem excusat.

EXemplum primi eorum, quę proposita sunt, est in adultero, qui in adulterio à marito adulteræ repertus, vt se ab eo marito defendat, necesse habet interficere illum: quæritur enim, nũ licitè in vitæ suæ defensionem interficere illum possit. Quidam Nauarro *in Manu. c. 15. n. 7. & in repet. c. fin. 14. q. 6. n. 15.* tribuunt, eum existimasse, hunc interficere non posse maritum adulteræ, vt se ab illo defendat, sed teneri potiùs mortem ab illo pati. Credo tamen Nauarrum id non voluisse asserere, sed solùm hunc incurrere irregularitatem propter tale homicidium: quod est verum, vt inferiùs, quando sermo fuerit de irregularitate ex homicidio, patebit. Quòd si Nauarrus primum asserere intendit, sanè id falsum est. Vt e **[sect. 1]** nim *Disp. 7.* ostendimus, maritus non habet ius ad interficiendos adulteros in adultetio deprehensos, sed solùm ei permittitur, vt impunè illos interficiat: vnde, cùm maritus peccet id aggrediendo, iniuriamque facere eis intentet, quos ita interficere aggreditur; consequens profectò est, vt adulteri illi ius habeant ad se defendendũ à tali marito, atque adeò vt, si aliter euadere non possint, nisi illum interficiendo, licitè possint illum interficere.
Iuxta hanc doctrinam dicendum est, fas esse furi, qui ad furandum fuit ingressus, interficere illum, qui ea de causa vult talem furem interficere, quando aliter euadere non potest eam mor **[sect. 2]** tem. Idem dicendum est de eo, qui à principio fuit iniustus aggressor, volendoque postea desistere, idque significando aggresso, qui ipsum interficere molitur, aggressus non vult à pugna desistere: tunc enim, si aliter euadere non potest mortem, aut graue mortis periculum, nisi interficiendo illum, non peccat eum interficiendo. In foro tamen exteriori vt homicida punietur. Item in conscientiæ foro tenebitur restituere omnia damna subsequuta. si aggressus non habuit iustam causam sibi persuadendi omnino, eiusmodi à principio aggressorem voluisse iam omnino desistere. Ratio autem est, quoniam per primam iniustam aggressionẽ causa fuit horum omnium damnorum: neque aggressus iustam rationem habuit

existimandi, ipsum verè desistere velle à prima sua praua intentione, vt aggressus quoque desisteret. Hæc de primo eorum, quæ proposita sunt.

Quod verò ad secundum attinet, quando scilicet ministri publici iniustè interficere aggrediuntur, aut comprehendere aliquem, vt iniu **[sect. 3]** stè interficiatur, est distinguendum. Quoniam si de iniustitia illorum formali constet, quia intelligitur illos, scientes se iniustè agere, ad id procedere, ac, nisi interficiantur, periclitatur eius vita, aduersus quem iniustè procedunt, tunc ita aggressus, potest licitè illos interficere in suam defensionem: potest item eis resistere, quando cōstat, eos sua abuti potestate, vt *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 8. Syluest. verb. bellum. 2. n. 7. & Couar. 1. var. resol. c. 2. n. 13.* rectè affirmant. Si verò bona fide iuxta suum munus procedant, interfici non possunt, esto is innocens sit, aduersus quem ita procedũt. Ratio autem est, quoniam munus suum publicũ **[[38]]** exequuntur, suntq́ue ea in parte superiores comparatione illius, idq́ue postulat commune reipublicæ bonum. Fugere tamen tunc posset, ac se defendere, nullum damnum eiusmodi ministris inferendo.

Longè maius dubium mihi est, quando aliquis,[20] videns bellum iniustum esse ex sua parte, & iustum ex parte contraria, ad illud processit, num, licèt peccauerit ad id bellum procedendo, in eoq́ue pugnando, teneaturq́ue à pugna atque à **[sect. 4]** bello desistere, fas nihilominus illi sit, dum terga vertit, ipsumq́ue insequitur miles, à cuius parte iustum est bellum, interficere talem militem se insequentem, in sui defensionem, quando aliter euadere non potest, conseruareque propriam vitam. Atque in partem negantem est hoc argumentum. Quòd cùm ille alius miles ius habeat ad eum interficiendum, non secùs ac ministri publici ius habent ad malefactores interficiendos; sanè quemadmodum malefactores non possunt in sui defensionem percutere ministros publicos, quando illi iuxta ordinem iuris procedunt: sic miles terga vertens, de quo loquimur, interficere in sui defensionem non potest militẽ iustè ipsum insequentem: alioquin daretur bellum iustum ex vtraque parte, pulsa prorsus ex vtraque parte ignorantia: quod videtur omnino absurdum. Ex alia verò parte videtur durum admittere, miserum illum militẽ teneri pati mortem, quando, ad se defendendum, necesse esset percutere aut interficere militem iustè ipsum insequentem. *Sotus. 5. de iust. q. art. 7.* ait: Quando aliquis in ipso belli conflictu nouit iustitiam **[sect. 5]** belli esse à parte contraria, quamuis progredi vlteriùs non possit in pugna, sed teneatur desistere; posse tamen se defendere, ita vt, si in sui defensionem necesse sit interficere militem innocentem iustè ipsum insequentem ad mortem ei inferendam, fas ei sit illum interficere. Atque in eo euentu mihi verissima videtur Soti opinio. Ratio autem est, quoniam cùm is miles bona fide ad id bellum processerit, innocensq́ue fuerit, ipsum excusante ignorantia inuincibili, seu probabili, licitè, depulsa ignorantia, defendere potest vitam suam aduersus milites alterius partis: eo quòd nondum commiserit delictum morte dignum: vnde, cùm caritatis ordine præponere possit vitam propriam vitæ aliorum, licitè poterit eam ab eis defendere eos occidẽdo, nihil impediente, quòd sint innocentes, quando ita necessarium est ad protegendam ac defendendam propriam vitam ab illis. Præsertim cùm illi ipsi, si eis constaret de eius innocentia, tenerentur vitam ab eo non eripere, *vt tractatu. 2. Disp. 122* dictum est. Nostrum verò euentum non videtur Sotus eo loco tangere. Satis autem probabile est, in eo militem illum non posse in sui defensionem interficere aut percutere militem ipsum insequentem: quoniam & ipse dignus est ea morte, & ille alius miles ius habet eam illi infligendi. Nisi aliquis dicat, diuersam rationem esse de malefactore comparatione potestatum, quibus subjicitur, quæq́ue superiorem potestatẽ habent in eum ad ipsum puniendum; & de militibus vnius reipublicæ comparatione alterius reipublicæ, ac militum

eius. Respublica namque ac milites eius, iustum gerentes bellum, non habent superiorem potestatem aduersus rempublicam ac milites eius, qui iniustum bellum gerunt; sed solùm habent ius ac facultatem sumendi competentem vindictam ac compensationẽ pro iniuriis acceptis. Neque singuli de republi [sect. 6] ca, quæ bellum iniustum gerit, teneri videntur ita sustinere mortem, vt non possint vitam defendere, etiam cum iactura vitæ aliorum, modò vnusquisque desistere velit à pugna ac bello iniusto, seque paratum ostendat ad competentem aliam satisfactionem. Elige, quod probabilius iudicaueris: anceps quippe sum.
Postremò est dicendum. Quando aggressus dignus non est morte, quam aggrediens illi sine peccato vult inferre, licitum ita aggresso esse, interficere in sui defensionem eum aggressorem, quando ita necessarium est ad propriam vitam conseruandam. Exempla sunt in eo, qui in bello, ex sua parte iusto, nouit militem aduersarium, [sect. 7] qui ipsum vult interficere, esse innocentem; eo quòd ignorantia inuincibili iniustitiæ belli pugnet. Item in eo, qui cum inuincibili ignorantia, quòd bellum ex sua parte esset iniustum, pugnare cæpit, statim tamen, ac iniustum esse nouit, à pugna destitit: hic enim, vt paragrapho præcedente est dictum, licitè interficere potest in sui defensionem militem se insequentem, quando aliter euadere non potest mortem, grauéve mortis periculum. Itemque in eo, quem aggreditur furiosus, phreneticus, ebrius, aut dormiens: si enim aliter euadere non potest mortem, aut graue mortis periculum, quàm illos interficiendo, licitè eos in sui defensionem interficit. Ratio autem est, quoniam protectio & conseruatio vitæ propriæ aduersus damna, quæ illi inferuntur, vnicuique iure naturali competit: quare, cùm eodem iure naturali præferre possit vitam suam alienæ vitæ, consequens est, vt, quando aliter euadere non potest mortem, quæ sibi ab aliquo innocente imminet, nisi illum interficiendo, licitè possit eum interficere. Ita *cum Bart. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 20.* consentiuntque doctores alii communiter.

Vtrùm pro defensione bonorum externorum liceat interficere iniustum aggressorem. Disput. 16.

SVMMARIVM.

1 . AGgreßor iniustus sicut pro necessaria vitæ defensione ita & pro defensione rerum externarum occídi potest tam à clericis quàm à laicis.

2 . Vtrùm autem tam laici quàm clerici prædicto modo occidendo incurrant irregularitatem, vide remissiuè.

3 . Jnterficiens clericum iniustum aggressorem in defensionem bonorum externorum excommunicationem non incurrit.

4 . Qualiter fur licitè interficiatur: Et si cum re aliena fugiat, quando iaculo à longè occídi queat, n. 6 .

5 . Quando dicatur fur nocturnus aut diurnus, remissiuè.

7 . Quanti valoris res sit oportet, pro cuius defensione interficere liceat.

8 . Soluuntur argumenta contraria vsque ad finem.

[[39]] GErson *in tractatu de Eucharistia, Augustinus de Ancona in opusculo de autoritate Ecclesiæ, Abul. in. c. 5. Matth. Panor. c. 1. de homic.* & quidam alii, neganter respondent. Ducuntur verò.

Primò, quoniam ordine ac lege caritatis vita proximi corporalis præponenda est bonis nostris externis: ergo, pro illorum defensione, nefas est proximum interficere: id quod non obscurè videtur docere *Aug. 1. de liber. arb. c. 5.* quo in loco, post verba *disp. 13.* ex Augustino relata, subiungit: *Quo modo enim apud eam* (diuinam scilicet prouidentiam) *sunt isti à peccato liberi, qui pro iis rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt.*

Secundò, quoniam. *c. 2. de homic,* non videtur admitti tanquam licita occisio aggressoris, nisi quando copulatiuè necessaria est ad defendendũ bona externa vnà cum propria persona. Sic enim in eo textu ex pænitentiali Romano habetur; *Si sine odii meditatione, te tuáque liberando, eiusmodi diaboli membra interfecisti, &c.*

Tertiò, quoniam. *c. 3. de homic.* Augustinus exponens illud *Exod. 22,* quo permittebatur occidere furem nocturnum, & non diurnum, legesq́; ciuiles, quæ idem ferè statuunt, dum occidere permittunt furem nocturnum, non verò diurnum, nisi quando ille telo, aliísve armis, se defendit, ait Augustinus. Propterea non permitti occidi furem diurnum, nisi quando telo se defendit, quia discerni potest, non venire ad occidẽdum, sed ad furandum: permitti verò occidi furem nocturnum, quia id discerni nequit, sed pręsumi aut timeri potest, venire ad occidendum. Quibus verbis innuere videtur, quando persona non periclitatur, sed solùm periclitantur bona externa, nefas esse pro defensione eorum bonorum furem interficere.

Peculiariter autem de clericis affirmat *Panor. c. suscepimus de homic.* nefas eis esse, quenquam interficere pro defensione suorum bonorum externorum. Ductus eo capite, in quo duo religiosi damnantur, qui pro defensione rerum monasterii, fures quosdam ligauerũt; atque, dum vnus eorum religiosorum accurreret ad nunciandum capitulo, illos esse ligatos, reliquissetq́ue alterum in illorum custodiam; illiq́ue conarentur se soluere; qui relictus fuerat in illorum custodiam, timens interfici ab eis, illos interfecit.

Contrariam sententiam affirmant *Caiet. 2. 2. q. 64. art. 7. ad 2.* consentaneè ad diuum Th. ibidem, *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 8. Nauar. in Man. c. 15. n. 2. Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *homic. n. 25. Couar. clem. si furiosus, part. 3. §. vnic. n. 6.* & doctores commu **[sect. 1]** niter. Nempe, fas esse pro defensione bonorum externorum interficere iniustum aggressorem, qui illa vult diripere. Intelligitur verò, quando aliter liberari non possunt, aut est periculum, quòd amittentur. Sicut enim pro defensione vitæ nefas est interficere aggressorem, nisi quando aliter erui non potest à periculo: sic longè maiori cum ratione pro defendendis bonis externis, quæ aliter liberari possunt, nefas est aggressorem interficere. Consentit. *l. furem, iuncta glossa ibi. ff. ad leg. Corn. de sicar.* quæ solùm permittit occidere furem nocturnum, quando sine periculo non potest quis ei parcere. Quod glossa exponit de periculo, siue propriæ personæ, siue amittendi res proprias. Consentit item. *l. sed etsi. ff. ad leg. Aquil.* quæ ait: *Si quis cùm furem apprehendere poßet, maluit occidere, magis est, vt iniuriam fecisse videatur.*

Probari autem potest hæc sententia. Primò, non solùm quoniam iura ciuilia, imò & canonica, id permittunt, sed etiam quoniam, licèt in necessitatis euentu vita proximi temporalis pręferenda sit nostris bonis externis; extra euentum tamen necessitatis id non est necessarium, vt *Disp. 13,* dum sermo nobis erat de vita nostra corporali comparatione spiritualis proximi, est dictum: quo fit, vt quemadmodum potest quis defendere vitam suam corporalem ab iniusto aggressore cum periculo vitæ illius corporalis ac spiritualis simul; sic potest defendere bona sua externa ab iniusto aggressore cum periculo ac detrimento vitæ illius

corporalis. Confirmatur, quoniam longè plus excedit vita illius spiritualis vitam corporalem iniustè aggressi, quàm excedat vita illius corporalis bona externa iniustè aggressi: ergo, si aggressus defendere potest vitam suam corporalem cum detrimento vitæ spiritualis iniusti aggressoris, longè maiori cum ratione defendere poterit bona sua externa cum detrimento vitæ corporalis iniusti aggressoris. Secundò, quoniam licitum est prælium, non solùm defensiuum, sed etiam offensiuum, pro bonis externis, vt communis rerumpublicarum vsus testatur, & ex dictis tractatu præcedente in materia de bello satis constat: ergo licitum est pro defensione bonorum externorum interficere iniustum aggressorem. Tertiò, quoniam, si pro defensione bonorũ externorum illicitum esset interficere aggressorẽ iniustum, iniqui audaciores fierent ad diripiendos iustos, miseraq́ue ea in parte esset conditio iustorum, idq́ue cederet in maximum detrimentum boni communis, quod non est admittendum.

Est autem hoc licitum, non solùm laicis, sed etiam clericis: cùm naturali iure liceat, nullibiq́; ipsis prohibitum reperiatur, quin potiùs defensio bonorum externorum cum moderamine inculpatæ tutelæ eis permittatur. *c. olim. 1. de rest. spol.* Vtrùm autem, tam ipsi, quàm laici, irregula[21] **[sect. 2]** ritatem incurrant, si aliquem cum moderamine inculpatæ tutelæ in defensionem bonorum externorum interficiant, examinabitur inferiùs, dũ de irregularitate ex homicidio sermo fuerit. Illud verò est affirmandum, si clericus iniustus aggressor in defensionem bonorum externorum cum moderamine inculpatæ tutelæ interficia **[sect. 3]** tur, tunc interficientem excommunicationẽ nõ incurrere: quoniam vbi nulla est culpa, incurri non potest excommunicatio. Est autem consilium, potiùs iacturam bonorum externorum pati, quàm ob illa proximum interficere: idq́ue Ecclesiasticis præsertim, qui contemptores esse debẽt rerum externarũ. Atque id est, quod. *c. suscepimus de homic. dicitur.* Multumq́ue monachi illi meritò culpantur, eo quòd sęui nimis cum eis latronibus fuerint: neque interfectori admodum probabile mortis periculum imminebat, qui, interim dum fuit aggressus illos interficere, fugere potuit antequam illi à vinculis, quibus erant ligati, se expedirent.

Quando aliquis aggrederetur alienum iniustè accipere, atque in illius defensionem, antequã **[sect. 4]** ab eo alienum acciperetur, interficeretur, aut postquam illud accepit, deprehensus in continenti à **[[40]]** domino illius antequam fur illud reponeret in loco, ad quem deferre illud destinabat, fure resistente, & domino conante id ab eo eripere, à domino interficeretur, qui eripere aliter non potuit, quod suum est, tunc cum aliis doctoribus consentit Couar. *vbi suprà,* licitè furem interfici cum moderamine inculpatæ tutelæ in defensionem rerum externarum. Atque id planè est, quod intenditur. *c. 2. de homic.* dum dicitur, *te tuáque defendendo.* Quando enim quis ita defendit sua, regulariter defendit simul suam propriã personam, quam periculo pro suarum rerum defensione exponit. Idem intenditur. *c. 3. de homic.* iuxta ius ciuile ibi relatum. *l. itaque.* §. *lex. ff. ad leg. Aquil.* dum permittit occidere furem diurnum, quando telo, id est, quocunque armorum genere, (vt tractatu præcedente *Disp. 684. in prin.* ex **[sect. 5]** posuimus, quo in loco explanauimus, quando fur diurnus aut nocturnus dicatur) se defendit, ne scilicet ex illo eripiatur, quod iniustè accepit, vel ne accipere impediatur, quod intendit iniustè accipere. Idem dicendum est, quando quis inuenit occupatam possessionem rei suæ immobilis, aut quando vi est deiectus à possessione eius rei, in continentiq́ue illam recuperare conatur: si enim in defensionem talis possessionis, adhibito moderamine inculpatæ tutelæ, aliquem interficiat, non peccat: quoniam defendit suam possessionem. Quando autem censeatur id efficere in continenti, & alia, quæ de hac re dici poterant, tractatu præcedente *Disput. 16 & disp. 682* dicta sunt. Legas etiam

Carrerium *in pract.* §. *homic. 6. à n. 107.* Quando verò fur cum re aliqua aliena fugeret, vt cum equo, vtrùm tũc[22] **[sect. 6]** à longè fas esset illum iaculo interficere ad defẽsionem rei illius. *Couar. n. 6. citato* aduersus Syluestrum id licere negat. Et quidem quando res non esset magni valoris, vt si esset solùm valoris trium, quatuor, aut quinque ducatorum, consentit Sotus *art. 8. citato,* & consentiunt alii. Quando verò esset magni valoris, exiguaq́ue esset spes illam postea recuperandi, affirmat Sotus, fas in eo euentu esse illum interficere. Neque id auderem condemnare, modò priùs voce[23] admoneretur, nisi rem relinquat, esse interficiendum. Semper tamen est consulendum, ne proximus in eo euentu interficiatur. Quãdo autem quis iniustè aggrederetur vsurpare rem, etiam valoris vnius aurei, vel minoris adhuc valoris, resistente domino, aut custode illius, **[sect. 7]** certè neque ad culpam, neque ad pænam, auderẽ condemnare, qui illam defendendo interficeret cum moderamine inculpatæ tutelæ iniustum aggressorem, quicquid in contrarium cum Bald. & Ang. dicat *Carrer. in pract. §. homicidium. 6. num. 33.*

[sect. 8] Ad primum verò argumentum contrariæ opinionis dicendum est, antecedens esse verum, quando proximus extremè illis indiget: non autem quando eis non indiget, sed sua nequitia iniustè vult ea occupare.

Ad Augustinum verò, tam in eo testimonio, quàm in alio argumento tertio relato, respondet Sotus, fortè Augustinum eius fuisse sententiæ: de qua re *disp. 13.* dictum est, quid sentiremus circa Augustini ea de re mentem. Illud verò est addendum, in verbis illis ex. *c. 5. libri. 1. de libero arbit.* nomine earum rerum, quas contemni oporteret, nec pro eis proximum interficere, comprehendere etiam vitam propriam, vt constat ex toto decursu capitis, quasi neque in defensionem illius liceat interficere aggressorem: cuius contrarium est verum, communiterq́ue receptum. Disputatione verò 13 diximus, ea, & similia alia verba Augustini, exponi posse, intendendo mortem inuasoris in vindictam aggressionis: non verò quando sine vin dictæ appetitu nudè intenditur in defensionem nostram bonorumq́ue nostrorum.

Ad secundum verò dicendum est, verba illa, *te tuaque liberando,* intelligenda esse disiunctiuè, id est, te vel tua. Satis enim est perspicuum, in defensionem solius personæ fas esse interficere iniustum aggressorem, neque esse necessarium, concurrat simul defensio rerum externarum. Quia verò in euentu, de quo ibi summus Pontifex fuerat consultus, defendendo res externas, simul necesse erat defendere propriam personam, eo modo fuit loquutus.

Quod attinet ad legem Exodi, & ad leges ciuiles, de quibus Augustino in tertio argumento est sermo, dicendum est. Eas omnes leges esse iudiciales: idq́ue impunè permittere in eis euentibus, tum in pænam talium iniustorum aggressorum: tum etiam quia præsumitur, eam occisionem necessariam tunc fuisse, ad propriam, suarúmve rerum, defensionem. Quòd si occisio necessaria ad id non fuerit, sed excessum in ea fuit moderamen in culpatæ tutelæ, tunc in conscientiæ foro interfector immunis non erit à lethali culpa homicidii, onereq́ue restituendi. Quod verò ad Augustinum attinet, dicendum est, non aliud intendisse, quàm leges illas fundari in præsumptione à nobis proximè explicata, esseq́ue solùm permissiuas in foro exteriori. Quod autem de fure diurno dicit, qui sine telo ad furandum accedit, non idcirco dicit, quasi intendat, non licere occidere pro defensione sola rerum externarum, quando aliter defendi non possunt, nisi illum interficiendo; licere verò interficere pro defensione vitæ. Augustinus quippe in aliis testimoniis ex ipso relatis eodem modo loquitur de interfectione proximi in defensionem vitæ, & in defensionem bonorum externorum: sed id dicit, quoniã is fur non præsumitur resistere voluisse, ac proinde præsumitur interfectionem illius nulla ratione fuisse necessariam ad defendendas res, quas is fur intendebat furari. Consentaneè ad

iura ciuilia citata, & ad doctrinam hac disputatione à nobis traditam, est intelligenda. *l. 4. titul. 23. lib. 8. nouæ collect.* quæ, dum mortis pænam statuit interficientibus data opera, quod ibi dicitur *à sabiendas,* excipit inter alia, *saluo si matare ladron, que hallare de noche en su casa hurtando o foradandola; o si lo hallare con el hurto huyendo, y no se quisiere dar à prision; o si lo hallare hurtandole lo suyo, y no lo quisiere dexar.*
Ad caput suscepimus, dicendum est, reprehendi ac puniri religiosos illos, eum præsertim, qui duos illos fures interfecit: quoniam excesserunt valde: quippe cùm ad euadendam mortem, quam ex illis timuit, necesse non fuerit eos interficere; eo quòd fugere potuisset antequam omnino dissoluerentur: neque periculum esset, illos in furando eas res monasterii perseueraturos: atque sine spe recuperationis **[[41]]** secum eas asportaturos: cùm illi adhuc essent ligati, & socius accurrisset ad nunciandum capitulo, adiutoriumque afferendum: neque res illæ essent tanti momenti, vt pro illis vita è duobus proximis esset auferenda, maximè à viris religiosis.

Vtrùm pro defensione honoris, ac pudicitiæ, licitum sit interficere iniustum inuasorem. Et num duella licita sint. Disput. 17.

SVMMARIVM.

1 . HOmo ingenuus, cui dedecori sit fugere, ab alio inuasus, non tenetur fugere, esto fugiẽdo suam & aggreßoris vitam possit conseruare, sed honorem & vitam defendẽdo interficere potest aggreßorem.

2 . Inuitans & inuitatus ad duellum peccant lethaliter ad illud progrediendo, variásque pœnas in concilio Trid. statutas incurrunt tam pugnantes quàm illis locum concedentes, siue priuatum sit duellum siue publicum, vt num. 3 . & 4 .

5 . Quid de jure Lusitano & Castellæ?

6 . Duo euentus recensentur, in quibus licitum est duellum, nullæque pœnæ incurruntur, & n. 7 .

8 . Nobilis vulnere, alapa, alióve conuitio affectus in continenti repercutiens aut interficiens an puniẽdus veniat, & qua pœna.

9 . Compensationi locus est in iniuriis & damnis mutuò illatis quo ad priuatas personas, non autem quoad pœnas in commune bonum imponendas ac fisco debitas.

10 . Mulier pro defensione pudicitiæ interficere potest se opprimere volentem, laudabiliùs tamen pateretur oppressionem continendo se à consensu in culpam lethalem, quàm vitam corporalem simul cum spirituali oppressori eripere, & n. 11 .

QVod ad primum attinet, dicendum est, Pro defensione honoris, qui alicuius sit momenti, ratione habita personarum ac circunstātiarum concurrentium, licitum esse interficere aggressorem, quando aliter honor conseruari non potest. Vt, si sit homo ingenuus, cui dedecori sit fugere, quando alius eum aggredi **[sect. 1]** tur? tunc, esto fugiendo & vitam propriam & aggressoris posset conseruare, non tenetur fugere, sed defendendo propriam personam, & proprium honorem, interficere potest iniustum aggressorem, quando aliter

non potest simul vtrumque conseruare. Ita *Sotus 5. de iust. quæst. 1. art. 8. Nauar. in Manu. c. 15. n. 3. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 23.* & doctores communiter. *Couar. autem clement. si furiosus. part. 3. §. vnic. num. 4.* anceps est, tametsi in eandem partem inclinare videatur. Probatur hæc sententia, quoniam pro defensione bonorum externorum licitum est occidere inuasorem, vt disputatione præcedente est ostensum: sed honor pretiosior est bonis externis: ergo pro defensione honoris, quando alicuius est momenti, neque aliter defendi potest, sed amitteretur, licitum est interficere iniustum aggressorem. Dictum est, quando alicuius est momenti, habita ratione personarum ac circunstantiarum concurrentium. Quoniam, si personæ non sit dedecori fugere, vt quia est persona Ecclesiastica, aut religiosa, cui dedecus est arma sumere, tenetur fugiendo conseruare vitam propriam ac proximi. Item quoniam si inuasus persona sit de infirma plebe ac talis, cui dedecus non sit fugere, aut parum admodum, tenetur etiam fugere. Ingenuus etiam, si sine vllo dedecore potest se recipere, antequam aduersarius adueniat, tenetur etiam id efficere. Ratio autem horum omnium est, quoniam, si cum modico suo detrimento possit quis mortem proximi vitare, tenetur id efficere. Inter milites autem, esto inuasus humili loco sit natus, & aggrediens sit ingenuus, regulariter non tenetur inuasus fugere: quoniam id magno illi est dedecori, habita ratione status, militarisque disciplinæ, quā sequitur. Quando ex fuga magis periclitaretur inuasus, quàm si non fugeret; quia aggressor maiores vires assumeret, aut à tergo ita fugiens faciliùs interficeretur, vel incideret in insidias ei paratas, non teneretur fugere, esto esset persona Ecclesiastica, aut alia, cui fugere non esset dedecus. In his consentiunt *Sotus, Nauar. & Ant. Gom. locis citatis.*

Ex doctrina autem tradita non inferas, licere lacessito ad duellum, singularéve certamen, ad illud exire: ductus, quòd dedecori illi sit non exire, atque adeò quòd id necessarium sit ad cōseruādum defendendumque suum honorẽ. Cùm enim **[sect. 2]** vis tunc illi non inferatur, sed solùm prouocetur ad id, quod peccatum est lethale ex parte inuitātis & inuitati, nequaquam licitum est exire. Neque apud prudẽtes & verè Christianos dedecori est non exire, vt Dei obediatur mandatis, quin potiùs id ei summæ tribuetur laudi. De iudicio autem contemptorum legum Dei, esto illi ingenui ac nobiles in hoc mundo sint, curandum non est: sicut neque de illis est curandum, quando suadent, vt aliquis per se ipsum vindictam de iniuriis sibi illatis sumat, & non per publicas potestates.

[sect. 3] Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 19. de reformatioue,* excommunicat ipso facto Imperatores, Reges, & quoscunque alios dominos temporales, qui locum in terris suis inter Christianos ad duellum concesserint. Priuat insuper illos iurisdictione ac dominio ciuitatis, castri, aut loci, quod ab Ecclesia obtinent, in quo, vel apud quem, duellũ fieri permiserint, &, si talia loca feudalia sint, statim consolidantur cum proprietate, acquirunturque dominis directis. Qui verò talem pugnā cōmiserint, & eorum patrini, eo ipso incurrunt excommunicationis sententiam, pænāque amissionis omnium bonorum suorum, ac perpetuæ infamiæ, atque vt homicidæ puniuntur, si alterum interficiant, qui verò in eo delicto ex hac vita discedunt, carent perpetuò ecclesiastica sepultura. Qui autem consilium in causa duelli, tā in iure, quàm in facto, dederint, aut quacunque alia ratione ad id cuiquam suaserint, atque etiam qui duellorum spectatores fuerint, ipso facto excommunicantur.

Interrogati verò postea Cardinales Romæ deputati, vt ad dubia circa concilium Tridentinum excitata respondeant, num pænæ illæ, etiam in duellis priuatis, quocunque modo factis, incurrantur, in hæc verba responderunt: **[sect. 4]** *Dictum caput 19. concilii Tridentini locum etiam habet in priuatis duellis, quæ sine alicuius principis* **[[42]]** *autoritate, consensuve,*

& absque patrinis fiunt. Nescio verò vtrùm in responsione hac comprehẽdantur pugnæ, quibus, existentibus aliquibus vel in naui, vel in aliquo alio loco, vnus alteri dicit, in tali loco te expecto, vel egrediamur in terram, & ibi contendemus, posteaque pugnant, neque concurrentibus aliis ad spectandum, neque alia interueniente solemnitate. Non tamen auderem excipere hos ab illis pænis: præsertim cùm audiam, eos, qui interrogauerunt, hos etiam intendisse comprehendere ea interrogatione: & cùm in rigore hoc etiam sit duellum priuatum. Hæc dixi dum hæc Euoræ exponerem, & postea id vidi vsu receptum in eiusmodi priuatis duellis.

Quinto libro Lusitanarum ordinationum *titul. 93.* puniuntur etiam pæna amissionis omnium suorum bonorum, quibusdamque aliis pænis, qui cunque alios ad duellum prouocauermt, **[sect. 5]** & qui ita lacessiti duellum acceptauerint, atque etiam patrini. Lege quæ eo in loco sunt disposita.

In hoc autem Castellæ Regno iura, quæ habentur *lib. 8. tit. 8. nouæ collect.* quæque duella in aliquibus euentibus concedebant, magna ex parte sunt abrogata *lege. 10.* eiusdem tituli, quæ est Ferdinādi ac Elisabethe, & est. *l. par. vlt. tit. 9. lib. 8. ord.* atq; inter alia sic habet: *Ordenamos y mandamos, que de aqui adelante persona alguna de qualquier estado y condicion que sea, no sea osado de faZer ni embiar los tales carteles (de desafio* videlicet) *a otre alguno, ni lo embie deZir por palabra, y qualquiera que lo contrario hiZiere, si quier sean dos, omuchos, cayan y incurran per ello en pena de aleue, y ayan perdido y pierdan por ello todos sus bienes para la nuestra camara, y el que recibiere el cartei y acceptare la respuesta, aya perdido y pierda todos sus bienes para la camara, aunque trance y pelea no vengan en effecto. Y si dello se siguiere muerte o feridas, y el requestador quedare viuo de la requesta o trance, muera per ello, y si el requestado quedareviuo, sea desterrado del reino perpetuamẽte. Y porque en los tales delictos tienẽ gran culpa y cargo los tratãtes, que lleuã y traen las mensajes y cartelas desto, y los padrinos q̃ vsan con ellos, mandamos, que ninguno sea osado de ser en esto tratante, ni lleuar ni traer carteles y mensajes, ni sean padrinos del tal trance o pelea, so pena que por el mismo secho caya y incurra cada vno dellos en pena de aleue, y pierda todos sus bienes, y sean las dos tercias partes para la nuestra camara, y el otro tercio para la persona que lo accusare, y para el jueZ que lo sentenciare. Y que los que miraren, y no los despartieren, pierdan los cauallos y mulas en que fueren, y las armas que lleuaren, y si fueren à pie, que pague cada vno seis cientos marauedis. Y que estas penas se repartan en la forma suso dicha.* Multo autem magis eadem iura abrogata sunt dispositione concilii Tridentini relata. Circa verba verò ex eo relata obserua, in hoc regno, inuitatum ad duellum, si superstes maneat, etiam si interficiat eum, qui ad id duellum, ipsum inuitauit, non puniri pæna mortis, sed perpetui exilii, excusante illum à pæna mortis, quòd lacessitus accesserit, atque vt mundano suo honori ac famæ consuleret.

In euentibus tamen, in quibus ex natura rei licitum est duellum, non incurruntur pænæ in concilio Tridentino statutæ, neque aliæ aliquæ. Quoniam in concilio Tridentino, & in aliis iu **[sect. 6]** ribus, solùm prohibetur duellum illicitum. Primus autem euentus, inquo iuxta Caiet. *2. 2. q. 91. art. vlt.* & *in summa verb. duellum,* iuxta Nauar. *in Manu. c. 11. nu. 39.* & iuxta doctores alios, duellum est licitum, est. Quando Rex, gerẽs iustum bellum, videnśque se viribus inferiorem, neque aliter posse se defendere, quàm commutãdo bellum in duellum, seu in singulare paucorum certamen, illud commutat. Plus tamen iusto videtur Caietanus coarctare primum hunc euentum, dum negat, fas esse extra hunc euentum acceptare duellum ab hostibus oblatum, vnius cum vno, duorum cum duobus, decem cum decem, &c. Cùm enim is, qui iustum gerit bellum, siue offensiuum, siue defensiuum, videns duos ex aduersariis

non petentes duellum, possit mittere duos ex suis militibus ad illos tanquam hostes interficiendos, idque pro potestate, quam habet ad vindictam de hostibus sumendam, atque ad prosequendum ius belli, nulla sanè est legitima ratio, cur, petentibus aduersariis, vt duo aduersus duos egrediantur ad pugnam, non possit id concedere. Præsertim cùm id inseruiat, ne sui frangantur animo, existimationemque amittant, quam oportet hostes de ipsis habere, & ne hostes insolescant, animũque aduersus iustum bellum gerentes sumant. Confirmari autem hoc potest exemplo Dauidis. *1. Reg. 17.* qui progressus est ad singulare certamen aduersùs philisthæum. Ad quod planè defendendum à culpa, si excludas temeritatem, quæ erat, Dauidem inermen pugnare cum tanto milite, nisi à Deo fuisset actus, necesse non est recurrere ad diuinam dispensationem, Deique supernaturalem instinctum, vt recurrit Caiet. Quin sine vllo peccato, aut scrupulo, præmium proposuerat Saul cuicunque, philisthæum illum in singulari certamine interficeret, auferretque opprobrium illud ex Israël. Imò verò ei, qui bellum gerit iustum, non solùm iure belli est licitum acceptare tale duellum, sed etiam illud hostibus offerre. Neque aduersus id, quod de Dauide est dictum, quisquam nobis objiciat. *c. Monomachiam. 2. qu. 4.* vbi Nicolaus Papa ait, factum illud Dauidis trahendum non esse ad consequentiam, quasi licitum sit duello decernere ac definire causarũ iustitiam, atque examinare innocentiam eius, de quo culpa præsumitur aut timetur, ac si Deus legem statuerit, ita fauere in duello ei, à cuius parte iustitia pugnat, quíve innocens est, vt semper illi victoriam tribuat, sicque manifestet innocentiam: quoniam, inquit Nicolaus Papa, nunquam legimus talem legem statutam à Deo: atque id esset tentare Deum, quod est peccatum, & in scriptura sacra expressè prohibitum; eaque de causa duella illicita sunt in eum finem. Non, inquam, quisquam nobis id caput objiciat. Quoniam Nicolaus Papa eo in loco solùm intendit, ex eo, quòd Deus fauerit tunc partes Dauid, eam victoriam miraculosam illi de Goliat tribuendo, non sequi, legem esse à Deo statutam, qua decreuerit, semper ita fauere parti, à qua est iustitia ac innocentia, vt victor in duello existat, licitumque ex illo capite esse duellum in eum finem. Non tamen dicit aut intendit ibi Nicolaus Papa, illicitum ex natura rei fuisse tunc Dauidi exire ad duellum in bello iusto aduersus hostẽ, eguisseque ad id dispensatione ac instinctu Dei, vt sentire videtur ibi glossa. Neque ego nego, Dauidem actum à Deo, exiisse in id singulare **[[43]]** certamen, quod videbatur alioquin temerarium ex parte Dauidis aduersus tam potentem hostẽ, nisi certus fuisset factus à Deo de viribus & victoria aduersus illum: sed, quod concedo, est. Si temeritas aliunde non esset, licitum fuisse tunc Dauidi descendere permissu sui ducis in singulare certamen aduersus hostem illum, à cuius parte iniustum erat bellum.

[sect. 7] Secundus euentus est. Quando aliquis iniustè esset damnatus ad mortem, aut ad mutilationem, vel aliam grauem pænam, accusatorque illi offerret duellum, quo ea lis terminaretur. Tunc enim, si potestas publica id duellum, quo lis terminaretur, concederet, quamuis ea potestas publica peccaret id duellum concedendo, & tam ipsa, quàm accusator, pænas concilio Tridentino statutas incurret; is tamen, qui iniustè esset accusatus, licitè posset illud acceptare: quoniam in defensionem propriæ vitæ, aut membri, ad euadendúmve graue aliud malum, quod ex iniusto aggressore imminet, licitum est interficere talem iniustum aggressorem, qui desistere non vult ab eo damno iniustè inferendo.

Dubium deinde in hac materia est, vtrùm no[24]bilis, qui vulnus, alapam, conuicium, aut aliam iniuriam accepit, licitè post eam iniuriam acce **[sect. 8]** ptam possit repercutere in continenti, aut interficere, pro tuitione sui honoris. Si enim id efficiat, censebitur non amisisse honorem: si verò id non efficiat, honorem eo ipso amittet. Quocirca videtur, quòd quemadmodum

potest quis licitè insequi furem, qui bona ipsius externa furto ablata secum defert, illumq́ue interficere, nisi ea relinquat, quando aliter non potest ea extrahere de potestate illius: sic, vt suum recuperet honorem, posse nobilem in continenti insequendo percutere ac interficere eum, qui iniuriam ipsi irrogauit. Nauar. *in Manu. c. 15. ad finem numeri 3.* ductus hoc argumento proposito. partem affirmantem dubii propositi cōcedit. Contrarium tamen est affirmandum *cum Soto. 5. de iust. q. 1. art. 8. & cum Carrerio in pract. §. homicid. 6. num. 110.* & aliis, quos citat. Illata[25] quippe iniuria, is honorem amittit, qui tali iniuria est affectus: neque honor ille numero amissus, quin neque alius numero iniuria affecti, est res, quam secum is deferat, qui illum percussit, aut alia iniuria eum affecit. quare repercussio illa, aut occisio, post honorẽ amissum, non est aliud, quā vindicta; quam tamen apud homines consequitur tantundem honoris in eo, qui iniuriam fuerat passus, quantum ob iniuriam sibi illatam antea amiserat: esse autem id vindictam vel ex eo liquet, quòd eodem modo honorem recuperat, siue repercutiat aut occidat in continenti, siue postea ex interuallo: quare, cùm iure naturali sit prohibitum priuatum sumere vindictam per se ipsum de iniuria, etiam si in continenti id fiat, consequens profectò est, vt pars dubii propositi, quæ negat, sit proculdubio affirmanda ac amplectenda. Habetque idem etiam locum in foro exteriori, vt pæna imponatur, *vt Carrer. n. 110.* citato cum aliis, quos citat, rectè affirmat, consentitq́ue *Greg. LopeZ. l. 2. titul. 8. part. 7.* Si tamen eo modo graui iniuria lacessitus, in continenti interficiat, non punietur pæna homicidii ordinaria, sed mitiori alia infra mortem, vt idem *Carrer. cum Panor. Felin. & aliis* ibidem asserit, & consentiunt *Greg. LopeZ vbi suprà & Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 24.* & alii, quos citant; excusante eiusmodi homicidam à magnà pænæ parte, id fecisse in continenti tam grauiter lacessitum, tantaq́ue iracundia ac dolore commotum: quin, quod attinet ad satisfactionem interfecti, suorumq́ue consanguineorum, pars pænæ, quam alioqui subire deberet, compensabitur cum parte pænæ, qua occisus erat dignus ob iniuriam interfectori illatā. Dixi, quod attinet ad satisfactionem interfecti, &c. quoniā licèt in iniuriis, ac damnis, mutuò illatis, locus sit compensationi, quod ad ipsos priuatos attinet, qui mutuò illas intulerunt, ac passi sunt; **[sect. 9]** quod tamen attinet ad satisfactionem bono communi, atque ad pænam in bonum commune imponendam, atque etiam quod attinet ad pænas fisco debitas, locus non est compensationi, vt vtrumque rectè affirmat Carrerius *vbi supra. n. 104.* & duobus sequentibus.

Quod attinet ad reliquum, quod in titulo huius disputationis est propositum, videlicet, num pro defensione pudicitiæ fas sit intersicere eum, qui illam maculare aggreditur, vt vtrùm mulieri, quæ opprimi tentatur, fas sit interficere eum, **[sect. 10]** qui opprimere illam conatur, quando aliter euadere non potest eam iniustam oppressionem, & in similibus aliis euentibus. Respondendum est affirmanter cum *Syluestro verb. homicidium. 1. quæst. 5. & cum Nauar. in Manu. c. 15. numer. 5.* Probari autem hoc potest, quoniam pro honore tuendo, & pro tuendis bonis externis, fas est interficere iniustum aggressorem, quando aliter tutò non possunt hæc defendi, vt hac & præcedente disputatione est ostensum: ergo longè maiori cum ratione id licet mulieri pro defensione pudicitiæ aduersus iniustum oppressorem, non solùm quia dedecori magno illi est, eam ita opprimi, ceditq́ue in grauissimā illius iniuriam, sed etiam quoniam ea oppressione exponitur grauissimo periculo consentiẽdi in culpam aliquam lethalem. Posset tamen mulier, reluctando ac se omnino continendo **[sect. 11]** à consensu in culpam lethalem, non interficere oppressorem, etiam si interficere illum posset, idq́ue esset laudabilius, ne miser ille cum corporali vita amitteret æternam, sempiternisq́ue cruciatibus adigeretur; dummodo ea mulier vires in se sentiret ad resistendum peccato. Quantum

autem mulier, quæ opprimitur, efficere reluctando teneatur, & num teneatur vociferari. *1. 2. quæst. 6. art. 5.* dictum à nobis fuit. Illud addam. Augustinum. *1. de lib. arb. cap. 5.* sicut innuit, nefas esse interficere aggressorem pro tuendis bonis externis, atque etiam pro tuenda propria vita: ita innuere, nefas esse pro tuenda pudicitia interficere iniustum oppressorem, etiam si in virgine claustrum virginitatis aperiat: quoniam, inquit, virtus pudicitiæ amitti non potest sine proprio consensu eius, qui oppressionem patitur: in potestate verò cuiusque est, non consentire: computatque pudicitiam ea ratione cum eis aliis bonis, etiam quoad virginitatis claustrum. Et fortasse Augustinus eius fuit sententiæ, nisi eum exponas, vt illum *Disputatione 13. & 16.* exposuimus.

[[44]] *Vtrùm in euentibus, in quibus disputationibus præcedentibus est explicatum, aliquem licitè posse interficere iniustum aggressorem, possit tertius in defensionem proximi, aut bonorum illius, eum interficere. Et quando sub culpa lethali ad id teneatur. Disput. 18.*

SVMMARIVM.

1 . TErtius quis iniustum aggressorem interficere potest in defensionem bonorum externorum & vitæ proximi, siue in absentia siue in præsentia, secluso omni alio medio neceßario.

2 . Sub reatu culpæ lethalis tenetur quis vitam & bona proximi in necessitate constituti defendere, si absque suo damno potest.

3 . Si proximus aliter defendi nequit ab iniuria, dāno, periculóve quæ illi parantur, quam inuasorem vel malefactorem denunciando, vel interficiendo quid agendum? & n. 4 . 6 . 7 . & 8 .

5 . Princeps ministríve publici, tributa, aliáque stipendia ad suos subditos defendendos accipiunt.

QVod ad primum attinet, paucis est dicendum, in euentibus omnibus, in quibus dictum est, aliquem, se aut sua defendendo, posse licitè interficere iniustum aggressorem, in eisdem esse licitum cæteris, eum proximum defendendo, interficere eundem aggressorem, quando ita necessarium est ad talem proximi, bono **[sect. 1]** rúmve illius, defensionem. Atque id licet, non solùm in præsentia illius, eum adiuuando, sed etiam in illius absentia ex præsumpta illius voluntate bona illius defendendo. Ita *Anton. Gom. 3. tom. var. res. cap. 3. numer. 21. Couar. clement. si furiosus. part. 3. §. vnic. num. 5. Caiet. verb. homicid.* & doctores communiter. Ratio autem est, quoniam fas est cooperari ad bonum, ad idque, quod est licitum, innocentem coadiuuando, partesque illius suscipiendo. Ex eo enim capite est licitum coadiuuare rempublicam, quæ bellum iustum contra aliam gerit, partesque illius de eius consensu suscipere, vt in materia de bello est dictum. Confirmatur doctrina tradita ex *c. delicto de sent. excommun. lib. 6.* vbi Inno. quartus ait, licitum esse defendere vicinum, etiam quando bona illius temporalia iniustè ab aliquo occupantur, ad idque vnumquemque teneri, quod intelligendum est, si commodè ac sine suo notabili detrimento possit. Et idem habetur. *c. fortitudo. cap. non inferenda,* & *c. qui potest. 23. q. 3. &. cap. error. 83. dist.* quæ iura

supponit, ex eorumq́ue dispositione videtur argumentari, Inno. quartus. *cap. delicto citato.* Hæc de primo eorum, quæ proposira sunt.

Quod verò attinet ad secundum, quando scilicet quis sub culpa lethali teneatur defendere proximum ab iniusto aggressore, dicendum est. Si commodè defendere illum possit absque notabili suo damno, proximusq́ue **[sect. 2]** eo adiutorio indigeat, lege caritatis teneri eum defendere, non solùm ab iniuria in propria persona, sed etiam ab iniuria in honore, aut fama illius, vel in bonis illius externis, idq́ue ex suo genere sub reatu culpæ lethalis. Ita doctores communiter, iuxta capita paulo antea citata, & *cap. sicut dignum. §. illi etiam, de homicid.* Longè verò maior quantitas damni iniusti requiritur, vt, qui proximum ab eo, cùm commodè possit, non defendit, lethaliter peccet, quàm vt, qui damnum illud infert, peccet lethaliter: quippe cùm longè grauior culpa sit damnum inferre, quàm illud non impedire, cùm possis: præsertim quando ex officio, legeq́ue iustitiæ ad id non teneris, sed solùm ex caritate.

Vtrùm autem, si quis non aliter possit de[26]fendere proximum ab iniusto inuasore, quàm inuasorem interficiendo, teneatur illum in **[sect. 3]** terficere, si sine suo periculo possit. Suprà in materia de correctione fraterna, *quæst. 33. árticul. 8.* cum communi doctorum sententia[27] diximus, si aliter impedire non possit damnum, quod proximo iniustè paratur, quàm denunciando malefactorem, qui id damnum parat, teneri denunciare illum, nihil impediente, quòd inde infamia talis malefactoris sequatur, & quòd ea via pænæ objiciatur, qua est dignus, esto sit pæna mortis: quoniam lege caritatis tenetur propulsare iniuriam, quæ proximo innocenti paratur; meliorq́ue esse debet ea in parte conditio innocentis, cui ea iniuria paratur; quàm nocentis, qui illam parat, neque aliter ab ea iniustitia vult desistere.[28] Vtrùm verò, qui aliter defendere non potest innocentem ab iniuria, quæ illi paratur, teneatur per se ipsum interficere iniustum inuasorem. Neganter arbitror esse respondendum,[29] quando solùm ageretur de defensione ab in **[sect. 4]** iuria in bonis externis, honoris, aut famæ, & quando, qui propulsare ea via iniuriam posset, non teneretur ex officio, iustitiæq́ue lege, eam propulsare, vt tenentur ministri publici, sed solùm lege caritatis teneretur eam propulsare, si commodè posset. Ratio autem, qua ad hoc ita asserendum ducor, hæc est: Quoniam lex caritatis non tam arctè obligare videtur, vt cum tanto inuasoris detrimento teneatur quis conseruare bona proximi longè inferioris ordinis: præsertim cùm, si inuasor tunc interficiatur, regulariter, vnà cum corporali vita, amittet æternam. Adde, quòd ea interfectio non fieret sine maximo horrore ac difficultate interficientis: lex autem caritatis non est censenda obligare, id horroris ac difficultatis subire, vt, cum tanto detrimento inuasoris, bona longè inferioris ordinis inuasi defendantur. Longè verò alia ratio est de denunciatione, esto timeatur fore inde sequendam mortis pænam. Quoniam pæna illa infligenda est per potestates publicas, quæ ad id ex officio tenentur; estq́ue simul medicina ad conseruationem boni communis; atque ita est infligenda, vt delinquenti illi locus pænitentiæ concedatur antequam eam subeat, vt euadere supplicia æterna, sempiternamq́ue felicitatem consequi possit: neque est mirum, aut valde onerosum, attento emolumento boni communis, ac boni innocentis, qui ea via à damno iniusto liberatur, quòd quis obligetur ad cooperandum per accidens ad pænam mortis per de-**[[45]]**nunciationem. Dixi suprà, quando, qui propulsare ea via iniuriam posset, non teneretur ex officio, iustitiæq́ue lege, eam propulsare: quoniam si ex iustitia teneretur, vt tenentur princeps, aliiq́ue ministri publici ad id deputati, tunc, si voluntas, saltem præsumpta, inuasi esset, vt etiam morte iniusti inuasoris bona ipsius externa, aut honoris, vel famæ, defenderentur, teneretur, vel inuasorem iniustum interficere, vel soluere inuaso, quantum sua intererat eo modo esse defensum: quin, quod ad honorem & famam attinet, si morte

iniustè inuasoris, honor & fama integra manerent, posset iniustè inuasus non esse contentus compensatione in aliis bonis, sed sola defensione morte inua **[sect. 5]** soris: constituti enim sunt à republica princeps, & alii ministri publici, vt etiam ea via defendant, ad idque tributa, emolumenta alia, ac stipendia accipiunt. Vnde princeps tenetur bellum inferre, hostesque interficere, si necessariũ id sit ad defensionem bonorum externorum suorum subditorum, eaque sit eorundem subditotum voluntas, neque inde maiora mala eius reipublicæ timeantur. Quando autem aliquis non potest eripere innocentem à morte, nisi interficiendo per se ip **[sect. 6]** sum iniustum inuasorem, num sub reatu lethalis culpæ teneatur illum interficere, si commodè ac tutò possit, vt innocentem eruat. Respondendum est cum Victoria *in relect. de homicidio. num. 24 & 25.* Si innocens licitè se[30] tali morte objiciat, velitque illam pati, vt si in causa fidei licitè se martyrio offerat, Christianũ alium non teneri eum eripere ab ea morte, tyrannum interficiendo, esto commodè possit, quin neque eripiendo illum de vinculis, aut de manu tyranni, esto sine tyranni morte id efficere possit. Ratio autem est, quoniam sicut is innocens licitè se offert ei morti: ita licitè alii permittunt eum interfici. Eadem ratione, quando aliquis iniustè interficeretur, neque erui posset, nisi interficiendo aggressorem, si innocens ille potiùs vellet mortem sustinere, quàm iniustum aggressorem interfici, (quod *Disput. 14* diximus posse maximo cum merito eligere, nisi necessarius valde esset bono communi) tunc nullus teneretur interficere aggressorem iniustum, esto facilè id efficere posset, vt eum innocentem, qui iuri suo ea in parte licitè cederet, à morte iniusta liberaret, vt rectè Nauar. *c. non inferenda 23. quæst. 3. n. 24.* obseruat. Quando autem innocens, voluntate saltem præsumpta, vellet, vt, etiam cum morte iniustè aggressoris, eum à morte erueremus, affirmat *Nauar. c. non inferenda citato. num. 23.* ad idemque accedere videtur *Victoria vbi suprà, num. 25.* nos sub reatu lethalis peccati interficere teneri iniustum aggressorem, quando sine periculo propriæ vitæ id efficere possemus, neque aliter eruere eum innocentem à morte possemus. Sententia hæc mihi probatur. Quoniam *vnicuique mandauit Deus de proximo suo,* vt habetur *Ecclesiastici 17.* Et *Prouerb. 24* scriptum legimus, *Erue eos, qui ducuntur ad mortem; & eos, qui trahuntur ad interitum, liberare non cesses.* Neque id ius est positiuum, sed naturale: cùm ergo iure naturali vnusquisque teneatur defendere innocentem, si possit; meliorque sit innocentis conditio, quàm iniusti aggressoris; consequens profectò est, vt cum æquali damno temporali iniusti aggressoris, innocentisque inuasi, defendere teneamur innocentem, iniustum aggressorem interficiendo, quando aliter non possumus innocentem à morte liberare.

Quòd si quæras, cum quanta iactura ac molestia propria teneatur quis defendere proximũ ab iniusto aggressore. Respondeo. Pro defensione bonorum externorum illius, vel honoris, aut famæ, non solùm non teneri exponere periculo propriam vitam, aut corpus mutilationi, vel vulneri, notabilíve alii læsioni, sed neque teneri pati iacturam notabilem suorum bonorum externorum, aut molestiam magnam, quando ex officio non tenetur eum defendere, sed solùm lege caritatis. Quando tamen cum modica sua iactura vitare posset graue dam num temporale proximi, teneretur quidem illud vitare: cæterùm tunc agere posset actione negotiorum gestorum aduersus eum, in cuius commodum id fecisset, vt eam iacturam, quin & valorem operarum ac industriæ appositæ, sibi compensaret. Ac quando id aliter obtinere non posset, facere posset occultam compensationem in bonis illius. Quantum autem iacturæ, aut molestiæ, te **[sect. 7]** neatur quis pati pro vitando damno temporali proximi, non potest statui certa regula, sed prudentis arbitrio est committendum, vt in particularibus euentibus id iudicet. Ad id verò faciliùs discernendum inseruient, quæ suprà in materia de eleemosyna

quæstione 32. articulo 5. aliisque in locis dicta sunt. Qui ex officio defendere alios tenentur, quousque periculo se exponere debeant pro illorum defensione, etiam quo ad bona externa, tractatu præcedente *disputatione 73.* est explicatum. Pro defensione verò proximi à morte non solùm tenemur exponere bona externa, honorem **[sect. 8]** que ac famam, sed etiam propriam personam infra periculum probabile propriæ vitæ. Cùm enim hæc longè inferioris ordinis sint, quàm vita proximi, ordine ac lege caritatis exponenda sunt pro conseruanda proximi vita. Si tamen fama, aut honor alicuius, sui magnitudine præpōderaret vitæ hominis infimæ notæ, non tenerctur exponere talem famam, aut honorem, pro vita illius. Quin, si longè plus expedirent bono communi, quàm vita talis proximi, peccatum tunc esset pro ea vita illa exponere. Propriam autem vitam non tenetur quis exponere probabili, aut verisimili, mortis periculo pro defensione vitæ alienæ: quoniam caritatis ordine vita propria alienæ potest præponi. Excipe, nisi vita, pro qua exponeretur, quàm maximè reipublicæ expediret, iuxta ea quæ *Disput. 14* explanata sunt.

De iniusta mutilatione, percussione, & cæteris iniuriis, iniustitiísve, de quibus in hoc tertio tractatu est sermo. Disput. 19.

SVMMARIVM.

1 . INiustitiæ iniuriæque narrantur, quæ committuntur in personam propriam aut personas nobis coniunctas.

[[46]] *2 . Ex stupro filiæ fam. iniustitia & iniuria infertur illis, sub quorum eura est.*

3 . Mutilatio latè sumpta quid comprehendat.

EXplicato homicidio, breuiter est dicendum de cæteris iniustitiis, iniuriísve, commissis in personam propriam, aut in personas nobis con **[sect. 1]** iunctas. Vt sunt iniusta mutilatio, iniusta vulneratio absque mutilatione, iniusta verberatio, seu percussio, absque mutilatione & vulnere, iniusta inclusio in carcerem, iniusta missio in exilium, iniusta addictio ad triremes, redactio iniusta in seruitutem, vis illata pudicitiæ, aut qua quis cogitur iniustè aliquid aliud per suam propriam personam exequi, vt fodere terram, vel ministerium aliud præstare, & aliæ similes iniustitiæ in personam propriam. Inter quas computa iniustitiam, quam vnus coniugum alteri facit, dum iniustè illi denegat debitum, matrimoniíve vsum. Quin & iniustitiam, quam sponsa, per verba de futuro, facit sponso, aut contrà sponsus sponsæ, dum iniustè stare non vult contractui sponsalium, aut facit aliquid aliud contra fidem eius contractus.

Eiusmodi autem iniustitiæ, iniuriæve, in personas transeunt coniunctas, vt *Disputat. 2.* fuit explicatum. Quin & aliquando in solas personas coniunctas iniustitia ac iniuria committitur, vt eadem disputatione fuit explanatum. Vt quando alter coniugum sua sponte adulteratur: tunc enim, quamuis is, qui cum eo adulteratur, nullam faciat ei iniuriam, cum quo ita adulteratur; vterque tamen eo modo adulterās grauem iniustitiam iniuriamque alteri coniugi **[sect. 2]** infert. Similiter, qui stuprum cōmittit cum puella, quæ sub cura est parentum, aut cum minore, quæ sub tutore est, vel curatore, aut aliquo alio modo illa abutitur, sanè, si illa libere omnino consentiat, nullam facit ei iniuriam, seu iniustitiam, sed solis parentibus,

aut aliis, sub quorũ est cura. Quia verò ex dictis in præcedentibus, præsertim *Disp. 1, 2, &. 9.* ac reliquis sequentibus, intelligetur facilè, quando mutilatio, vulneratio, percussio, &c. licitè ac iustè fiant, & quando iniustè; & præterea quousque homo licitè possit sibi ipsi membrum abscindere, aut detrimentum aliud sibi inferre, & quousque id ei non liceat; itemque quòd quamuis homo membris suis ac vitæ damnum inferendo, non possit sibi facere iniuriam ac iniustitiam, possit nihilominus aduersus Deum ac suam rempublicam peccare suo modo contra iustitiam; idcirco non est cur, in his omnibus hoc loco explanandis, ampliùs immoremur.

Illud admonuerim. Mutilationem sumptam **[sect. 3]** esse à nobis hoc loco latè, vt suo ambitu comprehendit abscissionem, seu detruncationem membri (quæ sola propriè dicitur mutilatio) & membri debilitationem absque illius abscissione: quo pacto is, cui membrum ita est debilitatum, vt suam functionem exercere non possit, impropriè dicitur mutilatus eo membro, sed dicetur manchus aut claudus, si id membrum pes sit aut manus. Sumptum præterea à nobis est membrum hoc loco latè, vt digitus, & articulus digiti, & quæuis alia pars corporis, impropriè dicitur membrum. Quo autem modo sumatur mutilatio ad effectum, vt mutilator irregularitatem incurrat: & quid nomine membri ad eundem effectum sit intelligendum; explanabitur inferiùs, dum sermo nobis de ea irregularitate fuerit, quæ ex homicidio, ac mutilatione, incurritur.

De pænis se ipsum interficientis aut vulnerantis. Disp. 20.

SVMMARIVM.

1 . CAusæ ob quas se ipsum quis interficiat, enumerantur.

2 . Quando bona se ipsum interficientis, vel ad interficiendum se ipsum aggreßi, fisco, addicantur, vide cum suis coniecturis, & n. 4 . 5 . & 6 .

3 . Crimen hæresios & læsæ maiestatis humanæ, morte non extinguuntur quoad pænas illis debitas.

7 . Citatus ob delictum se ipsum interficiens an reputetur confeßus?

8 . Duo requiruntur, vt bona in delicto deprehẽsi, aut, lite cum eo contestata, se ipsum interficientis, confiscantur.

9 . Authentica, bona damnatorum C. de bon. proscri. quando locum habeat.

10 . Mens legum partitarum Castellæ examinatur.

11 . Repertus in puteo mortuus non est censendus se ipsum interfecisse, nec deneganda ipsi ecclesiastica sepultura.

EXplanatis iniustitiis, de quibus agere ad hunc tertium tractatum spectat, dicendum est de pænis, tam iure ciuili, quàm canonico, pro singulis statutis, atque de canonicis impedimentis, etiam ex homicidio & mutilatione licitis, resultantibus, itemque dicendum est de restitutione, quæ pro damnis singulis, eiusmodi iniustitiis illatis, in conscientiæ foro debetur. Erit verò ab homicidio exordiendum. Atque cùm homicidium diuidi primò possit in illud, quo quis se

ipsum interficit, & in illud, quo interficit alium; in hac disputatione dicendum erit de pænis statutis interficienti, ac vulneranti, illicitè se ipsum.

Quod ad rem præsentem attinet, vno è duobus modis interficit quis se ipsum. Nempe, vel **[sect. 1]** quia delictum commisit, pro quo est puniendus, atque metu pænæ, aut pudoris, quem ex condẽnatione ac pæna subire debet, se ipsum interficit: vel ex tædio vitæ, dolore, ac impatientia ex quocunque infortunio, aut ex quacunque alia causa, quæ non sit condemnatio ac pæna futura ob delictum, pudorq́ue, qui ex tali condemnatione ac exequutione pænæ resultare debet.

Quando aliquis deprehensus fuit in delicto, pro quo morte naturali, aut ciuili deportationis, erat puniendus, confiscandaq́ue erant illius bona, vel, esto in eo delicto non esset deprehen **[sect. 2]** sus, esset tamen de eo delicto accusatus, lite cum eo iam contestata, tunc, si se ipsum interficiat, præsumitur ex conscientia eius delicti se interfecisse, & reputatur ac si id delictum esset confessus, bonaq́; illius fisco addicuntur, ac proinde, si quod antea confecerat testamentum, redditur ipso iure nullum. Si verò delictum non erat tale, pro quo bona talis delinquentis, esto de eo condemneretur, fisco essent applicanda, vt quia erat furtum, nec naturali morte nec deportatione dignum; vel esto delictum esset tale, pro quo **[[47]]** pæna mortis naturalis, aut deportationis, esset infligenda, bonaq́ue essent confiscanda, si tamen delinquens nec deprehensus esset in eo crimine, nec de eo esset accusatus lite cum eo iam cõtestata, tunc, esto se ipsum interficeret, non propterea confiscarentur eius bona, nec redderetur nullum testamentum ab eo antea ritè factum, sed bona illius deuoluerentur ad hæredes illius ex testamento, vel, si testamentum non confecit, deuoluerentur ad hæredes illius ab intestato. Eodem modo bona se ipsum interficientis ex tædio vitæ, vel ex aliqua alia causa, quæ non sit, ob pænæ ac sententiæ delicti timorem ac pudorem, de iure communi ad fiscum non pertinent, sed deuoluuntur ad hæredes ex testamento, aut ab intestato, ita se ipsum interficientis. Hæc omnia habentur *l. 3. ff. de bon. eor. qui ante sent. mor. sibi consciu. l. 1. &. 2. C. eod. titu. l. si quis filio exhæredato. §. eius. ff. de iniusto rupt. l. eius militis. ff. de milit. test. l. in fraudem. §. eius bona. ff. de iure fisc. l. omne delictum.* §. *qui se vulnerauerit. ff. de re milit. l. 2. C. qui test. facer. poss. l. penul. C. si reus vel accus. l. 24. titu. 1. &. l. 2. titu. 27. part. 7.* & vtrobique affirmat Greg. Lopez, asseritq́ue hæc omnia *Ant. Gom. 3 tom. var. res. c. 3. n. 13.*

Illud obserua, quòd cùm delicta, nisi aliud peculiariter circa aliqua sit iure statutum, morte delinquentis extinguantur quoad pænam, maximè si lis ante mortem non sit contestata, idcirco noluit ius, vt bona illius confiscarentur, qui ex scientia delicti se ipsum interficeret, nisi crimẽ esset, ob quod bona essent confiscanda, & delinquens deprehensus fuisset in delicto, vel lis aduersus eum antè quàm se interficeret esset contestata. Quando tamen delictum est tale, quòd morte non extinguitur, sed agitur post mortem delinquentis, etiam si lis non fuerit cum eo cõtestata, neque dum viueret de eo delicto quic **[sect. 3]** quam sciretur, vt est crimen hæreseos, læsæ maiestatis humanæ, & sunt alia, quarum quædam cõmemorantur. *l. 7. &. 8. titu. 1. part. 7.* tunc, si pro illis pæna confiscationis bonorum sit statuta, bona confiscantur, esto delinquens se interficeret, nec deprehensus in delicto, nec lite cum eo contestata, imò esto quacunque alia ratione è vita decessisset. Ita habetur. *l. 2. C. de bonis eorum qui mortem sibi consciu. &. l. 24. titulo 1. part. 7.*

Quando aliquis deprehensus fuit in delicto, pro quo pæna mortis naturalis, aut deportationis, erat statuta, bonaq́ue illius erant confiscanda, vel de eo delicto erat iam accusatus, lisque cum illo erat contestata; tunc, si se interficere aggrediatur, &, quòd ab aliis sit prohibitus,

non se interfecerit, sanè siue vulnus sibi inflixerit, siue **[sect. 4]** non, habetur pro confesso de eo delicto, pænaq́ue illius delicti afficitur, bonaq́ue illius confiscantur. Ita habetur *l. 3. §. si quis aut, vers. sic autem ff. de bon. eor. qui ante sent. l. si quis aliquid. §. vltim. ff. de pænis. l. omne delictum. §. qui se vulnerauerit. ff. de re milit.* & affirmat Anton. Gom. *vbi supra. num. 14.* cum communi doctorum sent. tametsi Greg. Lopez. *l. 24. titu. 1. part. 7. verb. se mato* cum aliis, quos citat, velit hunc non haberi pro confesso, neque bona illius esse confiscanda, sed puniendum esse pæna extraordinaria arbitraria.

Quando autem ex alia causa se interficere est aggressus, putà tædio vitæ, vel alia simili, non afficitur ea pæna, vt iuribus citatis expressè ha **[sect. 5]** betur, & affirmat communis doctorum sententia, quam Ant. Gom. ibidem refert ac sequitur. Subiungit verò Ant. Gom. ibidem cum Bonifacio *in tract. de Maleficiis,* consentaneeq́ue ad Bart. posse nihilominus tunc iudicem ac debere punire ex officio pæna arbitraria eum, qui ita ex alia causa tędii ac impatientiæ vulnus sibi inflixisset, non secùs ac si idem vulnus alteri inflixisset, qui eum illa de causa non accusaret: eo quòd, qui se ita vulnerauit, dominus non sit suorum membrorum, sitq́ue res mali exempli, in iniuriamq́ue id cedat reipublicæ, eaq́ue de causa ad iudicem ex officio spectet, id in commune bonũ punire. Atque ita refert ibidem Ant. Gom. cùm bis eiusmodi delictum Salmanticæ contigisset tempore diuersorum iudicum, iudicem vnum pæna exilii alterum ita se vulnerantium puniuisse: iudicem verò alium puniuisse alterum pæna flagellorum. Adderem, quando aliquis accusatus iam esset ex delicto, pro quo statuta non esset pæna mortis, aut deportationis, cum confiscatione bonorum, atque ex timore pænæ ac sententiæ, pudorisq́ue, quem inde esset subiturus, se ipsum interficeret, aut se interficere esset aggressus, ab aliisq́ue esset impeditus, habendum esse pro confesso, non quidem vt bona illius confiscarentur, sed vt pæna pro eo delicto statuta ei imponeretur.

Quando aliquis accusatus erat de delicto, pro quo pæna mortis, aut deportationis, cum confiscatione bonorum, erat statuta, si lite iam **[sect. 6]** contestata, se ipsum interfecit, quamuis habeatur pro confesso id delictum iuris ptęsumptione ac fictione, vt bona illius confiscentur; admittuntur tamen hæredes ad probandum, verè illum non commisisse id delictum: quòd si id sufficienter probent, bona non confiscantur, sed hæredes in eis succedunt: si verò sufficienter id non probent, bona confiscantur: quia eo ipso, quòd post litem contestatam se ipsum interfecit, habetur pro confesso id delictum. Hæc omnia habentur expressè. *l. 3. §. vlt. ff. de bon. eor. qui ante sent. mort. sibi cons.* eaq́ue affirmat Anton. Gom. *num. 13. citato.*

Quando, qui in crimine fuit deprehensus, pro quo pæna mortis, aut deportationis, cum cōfiscatione bonorum, erat statuta, aut post accusationem de eo crimine, lite iam contestata, se ipsum interfecit; tunc, si ille furorem, aut grauem iracundiam ac dolorem, antea patiebatur, ait Greg. Lopez. *l. 24. titu. 1. part. 7. gloßa.* 2. cum Alexandro & aliis, si hæredes id probent, censendum esse potiùs ex alia causa, quàm ex conscientia criminis, se ipsum interfecisse: eo quòd in partem mitiorem sit propendendum, argumento. *l. si præses, in fine. ff. de pænis, &. l. si quis. ff. de donat. caus. mort.* ac proinde ille non habebitur pro cōfesso de eo crimine, nec bona conficabuntur, nisi aliunde sufficienter probetur id crimen commisisse.

Paulus de Castro voluit, vt quis præsumatur se interfecisse ex conscientia delicti, & reputetur confessus id delictum, satis esse, si sit citatus, esto nec in crimine fuerit deprehensus in flagranti delicto, nec fuerit lis contestata, si post eam citationem se interfecerit. Contrarium ve **[sect. 7]** rò meritò affirmat Gregor. Lopez. *l. 24. citata verb. respuesta,* cum Alexand. &

communi **[[48]]** doctorum sententia, vt habetur expressè ea. *l. 24.* & consentiunt. *l. 3. ff. de bon. eor. qui ant. sent. mort. sib. cons.* & alia iura citata.
Idem Greg. Lopez *ibidem verb. tomar todo lo suyo,* ait, quando post deprehensionem in delicto, pro quo mors, aut deportatio, cum confiscatione bonorum, est statuta, aut post litem cōtestatam cum eo, se interfecit, tunc statim absque alia sententia occupari bona à fisco; quoniam eo ipso ille habetur pro confesso & condemnato de eo crimine. Addit verò, si hæredes circa id controuersiam moueant, contendentes, non ex cōscientia delicti, sed ex phrenesi, aut ex alia causa, se interfecisse, necessarium esse, vt iudex ea de re sententiam proferat.
Greg. Lopez. *l. 24. citata verb. sus bienes, & verb. prender muerte,* ait. Cùm de iure communi, vt apertè habetur. *l. 3. ff. de bon. eor. qui ante sent. mort. sib. cons.* & aliis iuribus citatis, vt bona cōfiscentur eius, qui deprehensus in delicto, aut lite cum eo contestata, se interfecit, duo requi **[sect. 8]** tantur, nempe, vt pro delicto, si sufficienter probaretur, & pæna mortis naturalis, aut ciuilis deportationis, foret imponenda, & bona ita delinquentis forent confiscanda; de iure tamen huius regni ea lege 24. citata, satis probabile existimat, idcirco mentionem non esse factam deportationis, sed solius mortis & confiscationis, quòd deportatio iam hodie non sit in vsu, & per consequens neque confiscatio bonorum in consequẽtiam illius, iuxta ea quæ tractatu præcedente *Disp. 682.* §. *qui vim publicam infert,* copiosiùs explanata sunt.
Idem Greg. Lopez *ibidem verb. para el Rey* aliud dubium mouet. Num scilicet de iure com[31]muni post *authenticam bona damnatorum. C. de bonis præscriptorum,* quæ (vt disputatione citata, §. citato dictum est) statuit, bona damnatorum, quæ ante eam authenticam ad fiscum attinebant, si damnatus ascendẽtes vel descendẽtes habeat, aut etiam collaterales vsque ad tertium gradum, hoc est, vsque ad fratres, aut filios fratrum, vel patruos, fratres & sorores, patris ac matris, pertineant ad eos, alioquin ad fiscum deuoluantur. Excipitur, nisi crimen sit læsæ maiestatis: nam tunc omnia bona delinquentis pertinent omnino ad fiscum, vt ibi habetur. Et idem est in crimine hæreseos, & Sodomiæ in his regnis, & in quocunque alio, in quo post authenticam illam præcipiantur omnia bona eo modo delinquentis pertinere ad fiscum. Mouet, inquam, Gregorius Lopez dubium, num scilicet post dispositionem eius authenticæ, quæ subsequuta est leges disponentes, bona seipsum interficientis ad fiscũ in euentibus explicatis pertinere, locum de iure communi habeat dispositio earum legum, ita scilicet, vt quamuis, se in eis euentibus interficiens, descendentes, ascendentes, aut collaterales vsque ad tertium gradum habeat, bona omnia illius ad fiscum pertineant. *Glossa. l. vlt. C. de iure fisci lib. 10.* in fine, & communis doctorum sententia affir[32] **[sect. 9]** mant, locum non habere, nisi quando se interficiens eo modo descendentibus, ascendentibus, & collateralibus caret, ac proinde eas leges per eam authenticam limitari. Quæ opinio, stando in solo iure communi, mihi omnino probatur. Quod verò ad ius partitarum huius regni attinet,[33] censet Greg. Lopez, conditores earum legum elegisse opinionem Iacobi de Reuena, asserẽtis, leges illas antiquiores latas circa se interficientem, non limitari per authenticam bona damnatorum, sed bona eius omnino esse confiscanda, propter delictum duplex, quod simul concurrit, nempe illud propter quod bona illius fuissent confiscanda, & illud quo se ipsum interficit ex conscientia eius criminis.
[sect. 10] Hanc autem esse mentem legum partitarum, suadet. Primò, quòd *lex. 24.* citata lata fuit longo tempore post authenticam bona damnatorum, & tamen sic disponit: *Est once deuen tomar todo lo suyo para el Rey.* Quamuis exponi id posset, quando ascendentibus & descendentibus careret vsque ad tertium gradum, iuxta authenticam bona damnatorum,

quam leges partitarum semper referunt, nulla mentione facta de collateralibus, vt *Disp. 682* citata diximus. Secundò idem suadet, quòd. *l. 5. titu. 31. part. 7.* dispositionem authenticæ bona damnatorum refert ac statuit, & continuò subiungit: *Fueras ende a el que fuesse iudgado por traidor, segund diZe en el titulo de las trayciones, è en otros casos señalados, que sen escritos en las leyes deste nuestro libro, en que señaladamente los mandasse tomar.* Arbitratur verò Greg. Lopez, in ea additione comprehensam esse dispositionem illam legis 24 relatam. Dici tamen posset, vt correctio legum vitetur, & ne dicamus dispositionem vtriusque legis à iure communi exorbitare, in ea additione non comprehendi dispositionem legis 24 relatam, sed illam eo modo esse intelligendam, quo eam paulo antea exposuimus. Greg. Lopez arbitratur, legem. *9. titu. 13. libro 8. ordinam.* quæ sic habet: *El que matare à si mesmo, pierda todos sus bienes, no teniendo herederos descendientes.* & *legem vlt. titu. vlt. eiusdem libri,* quę sic habet: *El que se desesperare, o casare con dosmugeres, siendo la primera viua, incurra en la pena cōtenida en este libro en el titulo de los matrimonios y desposorios.* Has, inquam, duas leges arbitratur Gregorius Lopez ortum, quoad se ipsos interficientes, habuisse ex lege 24 partitarum citata, neque esse intelligendas, nisi de se ipsos interficientibus ex conscientia criminis, pro quo bona sint confiscanda, præcedente comprehensione illorum in eo crimine, aut accusatione & litis cōtestatione circa id crimen, atque in eandem sententiam propendet *Couar. 2. var. res. c. 1. n. 11. in fine,* licèt addat, ea de re esse cogitandum. Vehementer tamen falluntur: quoniam vniuersim loquitur de se ipsos culpabiliter interficientibus quacunque ex causa. Atque in noua collect. *lib. 8, titu. 23. l. 8.* sic hodie habetur: *Todo hombre, muger, que se matare à si mesmo, pierda todos sus bienes, y sean para nuestra camara, no teniendo herederos descendientes.* Quam legem Enricus tertius tulit. Atque vniuersim leges has intelligit *Ant. Gom. vbi suprà in fine. n. 13.* de quocunque quacūque ex causa se ipsum iniquè interficiente. Adde, eas leges non applicare fisco bona se ipsos interficientium, quando descendentes habent: Greg. verò Lopez legem 24 citatam intelligit, bona applicāda esse fisco, etiam si se ipsum interficiens descendentes habeat. Quare in hoc regno huic soli iuri est hodie standum, ex quacunque causa quis se iniquè interficiat.

Aliud dubium mouet Greg. Lopez. *l. 24.* citata *verb. para el Rey,* & *verb. prender muerte,* & *l. 5. citata gloßa vlt.* Num, cùm de iure communi, iuxta authenticam, *sed hodie C. de donat. inter. vir.* **[[49]]** *& vxor.* communis doctorum sententia asserat, sublatam esse seruitutem pænæ: quam tamen sententiam nos tractatu præcedente *Disp. 9 & Disp. 481* reiecimus ac impugnauimus: & de iure huius regni. *l. 4. Tauri* sublata sit seruitus pænæ, permissumque sit damnatis ad mortem testari, vt disputationibus citatis explanatum fuit: atque de iure Lusitano, vt eisdem disputatio nibus ostendimus, sublata intelligatur seruitus pænæ ex morte ciuili, seu deportatione, quin & bona eorum, qui ad mortem damnantur, non pertineant ad fiscum, atque adeò quo ad id etiā seruitus pænæ eorum, qui ad mortem naturalem damnantur, de iure huius regni sit sublata: num, inquam, in his omnibus euentibus cesset hodie dispositio legum, quæ statuebant, bona se ipsos interficientium ad fiscum pertinere. Atque tandem Greg. Lopez *gloßa illa vltima citata,* videtur annuere. Id quod mihi probatur. Sēper tamen in hoc regno viget dispositio illa alia legum, quæ relatæ sunt, vt scilicet ex quacunque causa se quis iniquè interficiat, ita vt ea mors à culpa ex eo non excusetur, quòd dum se interfecit priuatus esset iudicio rationis, si descendētes non habeat, omnia bona sua in pænam solius eius culpæ ad fiscum pertineant.

Item pro iis, qui ex quacunque causa iniquè se interfecerunt, oblationes ac orationes non fiunt in Ecclesia, neque Ecclesiastica eis conceditur sepultura. *c. placuit ex concil. Brac. 23. q.*

5. consentit. *c. ex parte de sepult.* Idem verò consuetudine, quoad sepulturæ denegationem, fuisse receptum apud Iudæos, & apud alios, refert Couar. *2. var. res. c. 1. in calce. n. 11.*
[sect. 11] Cum Socino Iuniore affirmat ibidem Couar. repertum in puteo mortuum, non esse censendum se ipsum interfecisse culpabiliter saltem, ac proinde denegandam illi non esse Ecclesiasticam sepulturam. Idem cum his eisdem autoribus affirmat Salcedo in *pract. c. 17. n. 12.* de reperto in puteo aut in alio simili loco, aitque non semel id obtinuisse in forensibus controuersiis. Quòd confirmat, quoniam criminis suspicio longè semper est repellenda argumento. *l. meritò. ff. pro socio.* Potuit quippe ille ab alio in puteum dejici, aut id minimè intendendo, in puteum cadere, & non probatur id esse, quod contingit abesse, seu non esse. *l. neque natales,* & *l. ad probationem. C. de probat.* Quòd tamen limita, nisi præcessissent aliqua, vnde id vehementer præsumeretur: vt si conatus fuisset antea, se ipsum interficere, prohibitusque fuisset, aut similia alia indicia præcessissent.
Ad dicta hac tota disputatione admetienda sunt, quæ minùs exactè Iulius Clarus. *5. lib. sent. §. vlt. q. 68. n. 37.* hac de re tradit, & quæ tradit Couar. *2. lib. var. resol. c. 1. in fine. n. 11.*

De homicidio casu, culpa, & dolo facto. Et de pæna dolo facti. Disp. 21.

SVMMARIVM.

1 . HOmicidium duplex, alterum casu factum, alterum dolo. Casu factum absolui potest, aut aliqua mitiori pæna mitigari.

2 . Homicidium dolo factum puniendum: at nobiles homicidæ deportandi in insulam more veteri.

3 . Hodie etiam nobiles homicidæ capite plectuntur.

4 . Quid iure Lusitano circa homicidas statutum sit.

5 . Jure regni Castellæ omnis homicida furca punitur, at nobiles gladio.

6 . Homicidium dolosum non respicit personam, licèt mutilam, licèt monstruosam, licèt humilis conditionis; manet semper homicidium, & eadem pæna puniendum.

[sect. 1] HOmicidium, quo vnus alterum interficit, quodq; ex obiecto est illicitum, siue à culpa omnino excusetur, & consequenter à pæna, siue non, diuiditur in homicidium casu factum, seu sequutum, & in homicidium factum, seu sequutum, culpa interficientis, sumpta pressè, vt à dolo distinguitur, atque in homicidium dolo factum. Illud homicidium dicitur dolo factum, quod reputatur intentum ac scienter factum, diciturque voluntarium, vt distinguitur contra casuale in sensu Disp. 3 copiosè explicato. Itaque illicitum voluntarium homicidium Disp. 3 fusè explicatum, & homicidium dolo factum, idem prorsus sunt: neque opus est alia illius explicatione. Atque hoc solùm homicidium est, quod punitur pæna homicidii ordinaria. Vnde *l. 1. §. diuus. ff. ad leg. Cor. de sicar.* sic scriptum legimus: *Diuus Hadrianus rescripsit, qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc admisit, absolui poße.* à pæna scilicet legis Corneliæ de sicariis, non verò ab alia extraordinaria & arbitraria, si culpa aliqua occidentis interuenit, vt ibi Glossa exponit. Idem disponitur. *l. 1. & l. eum C. eod.*

titu. & l. eum autem. §. excipitur. ff. de ædil. edict. Illud verò homicidium dicitur culpa factum, seu sequutum, in quo dolus quidem non interuenit in sensu proximè explicato, sequutum tamen est culpa lata, leui, aut leuissima eius, cui imputatur: comprehenditurque sub homicidio casuali latè sumpto, ac Disp. 3 explicato, vt ab homicidio voluntario ibidem explicato distinguitur. Atque hoc non punitur pæna ordinaria homicidii, sed alia mitiori arbitrio iudicis, maiori vel minori, pro vt maior, vel minor, culpa iuridica interuenit. Vnde. *l. lege Cornelia. ff. ad leg. Corn. de sicar.* sic dicitur: *Cùm quidam per lasciuiam* (atque adeò interueniente culpa illius absque dolo) *causam mortis præbuisset, comprobatum est factum Ignatii Taurini Consulis Beticæ à diuo Hadriano, quòd eum in quinquennium relegaßet. Et l. 1. §. diuus. ff. eod. titu.* sic habetur: *Sed si claua percussit, aut cucuma* (genus est baculi ferrati) *in rixa, quāuis ferro percusserit, tamen non occidendi animo, leniendam pænam eius, qui in rixa casu magis, quàm voluntate homicidium admisit.* Quòd scilicet ex modo percutiendi, & ex qualitate instrumenti, spectatis cæteris circunstantiis concurrentibus, prudentis arbitrio est iudicandum. Et. *l. 3. ff. eod. titu.* ita habetur: *Sed ex senatus consulto relegari iußa est ea, quæ non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea, quæ acceperat, deceßerit.* Loquimur autem hoc loco de homicidio, quod non aggrauatur quo ad culpam & pænam ex aliis circunstantiis, de quibus sequentibus disputationibus erit sermo. Fieri enim aliquando poterit, vt homicidium ex magna culpa lata factum, ex circunstātia criminis læsæ maiestatis, aut ex alia, dignum sit tanta pæna, aut maiori, quàm simplex homicidium hominis plebei dolo factum. Et quamuis in contractibus culpa lata dolo æquiparetur, **[[50]]** vt tractatu præcedente sæpe est dictum: in delictis tamen culpa lata longè à dolo distat ad criminalem pænam imponendam, vt colligitur ex. *l. in lege ff. ad. leg. Corn. de sicar. & ex. l. 1. §. non autem. ff. si quis test. lib. esse iuss.* & affirmant Bart. & alii, quos referunt ac sequuntur *Maranta de ord. iud. part. 4. à. n. 58. & Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 16.* Verba Pauli iurisconsulti. l. in lege. citata hæc sunt: *Nec in hac lege culpa lata pro dolo accipitur. Quare si quis alto se præcipitauerit, & super alium venerit, eumque occiderit; aut putator ex arbore, cùm ramum dejiceret, non præclamauerit, & prætereuntem occiderit, ad eius legis coertionem non pertinet.* Illud verò homicidium dicitur in proposito casu factum, seu sequutum, in quo nulla interuenit culpa, etiam iuridica: quod proinde nulla dignum est pæna, eaque de causa nulla legibus est ei pæna statuta. Priùs verò dicemus de homicidio dolo facto, & de pænis pro illo statutis: postea verò de homicidio, in quo interuenit culpa, vt à dolo distinguitur.

[sect. 2] Inter alia, quæ pæna legis Cornelię de sicariis & veneficiis puniuntur, annumeratur simplex homicidium dolo factum. Sic enim habetur. *l. 1. in prin. ff. ad leg. Cor. de sicar.* Lege Cornelia de sicariis & veneficis tenetur, qui hominem occiderit. Licet enim sicarii à sica sint dicti, latiùs tamen patet ea pæna, vt habetur. *§. item lex Cornelia de sicariis.* vers. *sicarii inst. de publ. iud.* & constat ex toto titulo. *ff. &. C. ad leg. Corn. de sicar.* Ac quamuis quondam pæna legis Corneliæ de sicariis esset deportatio cum amissione omnium bonorum, postea tamen sancitum fuit, vt nobiles ea solùm pæna afficerentur: inferiores verò capite plecterentur bestiis obiecti. Ita habetur. *l. 3. §. vlt. & l. penul. ff. ad leg. Corn. de sicar.* Verba *§.* vlt. citati hæc sunt: *Legis Corneliæ de sicariis & veneficis pæna, insulæ deportatio est, & omnium bonorum ademptio. Sed solent hodie capite puniri: nisi honestiori loco positi fuerint, vt pænam legis sustineant. Humiliores enim solent vel bestiis objici: altiores verò deportantur in insulam.* Verba verò legis penul. sunt hæc: *Qui cædem admiserunt sponte, dolo ve malo, in honore aliquo positi, deportari solent: qui secundo gradu sunt, capite puniuntur. Faciliùs hoc in*

decuriones fieri potest; (vt scilicet deportentur) *sic tamen, vt consulto priùs principe & iubente id fiat: nisi fortè tumulius aliter sedari non possit.* Glossa exponit, quàm illum occidendo, quoniam tunc iudicio populi morte est puniendus. Consentiunt. *l. 3. C. de Episc. audientia,* ibi; *Homicida, parricidaque, quod fecit; semper expectet*; hoc est, mortem in pænam, sicut mortem iniustè intulit. *§. item lex Cornelia de sicariis inst. de public. iud.* ibi; *Homicidas vltore ferro persequitur.* Exceptio tamen fit in nobilibus, qui in insulam deportantur. Lex vnica. *C. de raptu virg.* ibi: *Et meritò mertis damnantur supplicio; cùm nec ab homicidii crimine huiusmodi raptores sint vacui. c. vlt. dist. 3.* quod est Isidori. Consentit item *lex. 15. tit. 8. part. 7.* quæ ait: *Los caualleros ò hidalgos que mataren à otro,* puniendos esse pæna deportationis perpetuæ in aliquam insulam, confiscandaque esse omnia illorum bona, nisi ascendentes aut descendentes habeant vsque ad tertium gradum, iuxta authenticam bona damnatorum. *C. de bon. proscrip.* ignobiliores autem mortis pæna esse puniendos, neque illorum bona esse confiscanda. Atque ibidem subiungitur, hanc esse dispositionem legum imperatorum. Consentit item communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 1. Iulius Clarus lib. 5. sent. §. homicidium. n. 18. & Carrerius in pract. crimin. §. 7. n. 4.*

[sect. 3] Hodie tamen, de communi consuetudine multorum regnorum, etiam nobiles capite plectuntur, quin multorum regnorum legibus ita est hodie sancitum, vt iidem doctores locis citatis, & *Greg. LopeZ. l. 15.* citata, relata ea de re communi doctorum sententia, affirmant, idque multi consonum esse asserunt verbis relatis ex *l. 3. C. de Epis. audi.* & ex *§. item lex Cornelia de sicariis inst. de publ. iud.* Ant. tamen Gom. vbi suprà. n. 2. meritò affirmat, stando in solo iure communi Cæsareo, nobiles puniendos non esse morte naturali, sed deportatione, aut alia, quæ loco illius successerit, consuetudineque sit recepta. Vbi tamen legitima consuetudine præscripta fuerit receptum, vt morte naturali puniantur, ait ea pæna esse plectendos. Carrerius vbi suprà, relatis aliis in eius sententiæ confirmationem, ait, nobiles pro homicidio iugulari: ignobiles verò furca suspendi, pæna illa obiectionis bestiis in dissuetudinem à longo tempore abeunte. Atque ita consuetudine est receptum in Hispaniis, quin & expressè sancitum. *l. 24. tit. 21. part. 2.* quæ postquam dixit, nobiles torqueri non posse, esto suspecti sint de aliquo crimine, excepto crimine læsæ maiestatis, addit: *Eaun deZimos, que maguer le fuese probado, que non le deuen dar abiltada muerte, assi como restandole, ò enforcandole, ò destorpandole: mas an lo de descabeZar por derecho.* Excipiuntur ibi crimina turpia, furti, & similia. Consentiunt. *l. 3. §. pæna militum,* iuncta glossa ibi verb. *torquentur. ff. de re milit. &. l. capitalium in prin. ff. de pænis,* vbi & furca, & iugulatio, inter pænas capitales computantur: consonumque rectè rationi priuilegiisque nobilium est, vt id discriminis sit inter pænam mortis nobilium & ignobilium, quando crimen non est sordidum ac infame, vt sordidum infameque non est simplex voluntarium homicidium. Lege multa, quibus *Couar. 2. var. res. c. 9. n. 4.* hæc confirmat. Quamuis autem, quando nobilis vnus nobilem alium interficit, interfector morte naturali de consuetudine multorum regnorum afficiatur, atque etiam quando persona interfecta non est abiecta & vilis, maximè si interfector non valde excedat in nobilitate & potentia: quando tamen interfectus vilis esset persona & abiecta, aut quamuis non esset persona vilis & abiecta, longo tamen interuallo ob maximam nobilitatem & potentiam illam excederet, non credo interficeretur, neque id in more esse positum, maximè quando circunstantiæ homicidii non essent graues admodum ac fædę, aut quando essent circunstantiæ, quæ homicidii culpam valde extenuarent. Vt enim Carrerius vbi suprà. n. 6. cum aliis, quos citat, affirmat, consentitque *Couar. 2. var. res. c. 9. n. 8.* quamuis pro homicidio pœna mortis sit statuta, licitum tamen iudici est ex causa eam

pænam minuere, homicidamque deportare, aut pæna alia eum afficere, quæ deportationi successerit, argumento. *l. lex Iulia in fine. ff. ad leg. Iul. repetud.* Non tamen potest iudex egredi latitudinem totam pænarum pro eo crimine iure statutarum, aut consuetudine receptarum, nouum aliud **[[51]]** genus pænæ pro homidio introducendo.

[sect. 4] Satis consentaneè ad hactenus dicta, lata est lex Lusitana *lib. 5. ord. titu. 10. in prin. & §. 1.* sic enim habet: *Qualquer pessoa que outrem matar, ou mandar matar, moura por ello morte natural. Peroo, se alguum caualeiro ou fidalguo de grande solar matar alguem, nom seja iulguado à amorte, sem no lo faZerem saber, pera vermos à pessoa, estado, lin hagem, e condiZam, assi do matador como do morto, ea qualidade e circunstanZas do dito morto, emandarmos ò que for seruiZo de Deos i bem da repubrica.* Expedit enim, vt quando pæna mortis, aut alia grauis, vt deportationis, imponenda est alicui, non vtcunque nobili, sed valde nobili, quales erant decuriones tempore imperatorum, fiat prior certior princeps, ex eiusque autoritate ac beneplacito ea pæna illi imponatur, aut à iudice peculiariter ad id à principe delegato ea pæna imponatur, vt ex. *l. penul. ff. ad leg. Corn. de sicar.* est relatum, & habetur. *l. vlt. C. vbi senator. vel clar.* quæ longè plures nobiles, qui eodem priuilegio gaudeant, exprimit. Credo tamen eos nobiles, quos *hidalgos* in hoc regno vocant, si maiori nobilitate præditi non sint, non gaudere eo priuilegio, neque video id cum illis seruari. Hi tamen, & quicunque alii, qui vel nobilitate, vel literis, aut aliqua alia prærogatiua, honorati reputantur, gaudent eo priuilegio, vt in selecto carcere aut in parte carceris selecta collocentur, neque cum vilibus carcere detentis permisceantur, vt tractatu præcedente Disput. 571 est dictum, &, præter iura ibi citata, consentit. *l. 3. §. tutores. ff. de suspect. tutor.* Nobiles item cùm in iudicio comparent, sedent cum iudicibus, iuxta. *l. vlt. C. de senat. vel clar.* idque in hoc regno etiam cum his seruatur, quos *hidalgos* vocant. Lege quoad hæc omnia *Ant. Gom. num. 2. citato,* & doctores quos citàt, atque praxim quoad hoc vltimum, quam in cancellariis seruari testatur.

[sect. 5] In hoc autem Castellæ regno mortis pæna videtur hodie post leges ordinamenti statuta cuicunque alterum dolo, seu voluntariè, occiderit, vt *Greg. LopeZ. l. 15. titu. 8. part. 7. ait*: quoniam indistinctè mors naturalis pro simplici voluntario homicidio est statuta: expressumque est, vt ea mors sit furcæ, vt re feremus. Quod intelligendum est pro iis, qui nobiles non sunt, priuilegioque de *hidalgos* non gaudent: nam hi, iuxta. *l. 24. titul. 21. part. 2.* iugulantur pro simplici voluntario homicidio; eo quòd sordidum abiectumque crimen non sit. Atque in primis. *l. 1. titu. 13. lib. 8. ordinam.* quæ est. *l. 1. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* sic habet: *Porque la nuestra corte, como fuente de justicia, deue ser segura à todos los que à ella vienen, y à todos los que en ella estuuieren, mandamos y ordenamos, que qualquier que en la nuestra corte, ò en el nuestro rastro, matare, ò hiriere, muera por ello. Saluo si fuere en su defension, ò en los casos por de recho permissos. Otro si mandamos, que qualquier que sacare cuchillo, ò espada, en la nuestra corte para reñir o pelear con otro, que le corten la mano por ello.* Et. l. 3. vtriusque tituli citati sic habetur: *Mandamos, que qualquier que matare à otro, aunque lo mate en pelea, que muera por ello. Saluo si lo matare defendiendose, o si ouiesse por si alguna raZon derecha de aquellas, que el derecho pone, porque no deue auer pena de muerte.* Et. l. 4. vtriusque tituli ita habetur: *Todo hombre, que matare à otro à sabiendas, que muera por ello.* Et continuò eadem lege subiunguntur euentus, in quibus, qui alterum occidit, à pæna mortis excusatur. Et. *l. 12. titu. 13. lib. 8. ordinam.* quæ est. *l. 10. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* postquam statuit pænam *del que mata à traicion ò aleue,* sic subiungit: *Y si en otra guisa lo matare sin derecho, enforquenlo. Y todos sus bienes hereden sus herederos, y no peche el*

homicillo. Vbi vides, exprimi mortem furcæ: quod, vt diximus, est intelligendum, nisi gaudeat priuilegio *de hidalgo*: nam decollatur.
[sect. 6] Cum Bal. ait. *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 1.* etiam si quis interficiat hominem monstruosum, vt membro diminutum, aut quacunque alia ratione monstruosum, si tamen ille verè homo sit corpore & animo rationali constans, incidere homicidam in pænam ordinariam pro homicidio statutam. Item, qui alium dolo interficit, in pænam ordinariam pro homicidio statutam incidit, cuiuscunque conditionis sit interfectus, hoc est, siue seruus sit, siue liber, siue masculus, siue femina, siue nobilis, siue ignobilis, & siue sit iam natus, siue in vtero matris adhuc inclusus. Ita habetur. *l. 1. §. 1. ff. ad leg. Corn. de sicar.* cuius verba sunt: *Qui hominem occiderit, punitur, non habita differentia cuius conditionis hominem interemerit.* Lege Glossam ibi. Idem habetur. l. 2. titu. 8. part. 7. Vbi exprimitur, etiam si interfectus seruus sit.
Lege. 13. titu. 13. lib. 8. ord. quæ est. lex. 11. titul. 23. lib. 8. nouæ. collect. habetur: *Todo hombre que hallare muerto, ò ferido, en alguna casa, y no supiere quien lo matò, el morador de la casa sea tenido de responder de la muerte, saluo el de recho para defenderse, si se pudiere.*

Vtrùm sit iustum statutum, quo pæna tantùm pecuniaria pro homicidio voluntario sit statuta. Disp. 22.

SVMMARIVM.

1 . INiqua est lex, quæ vniuersim solam pecuniariam pænam statuit pro homicidio voluntario: quia lege diuina homicida gladio puniendus.

2 . At quando tale statutum esset, vt vniuersim homicidium voluntarium pecuniaria tantùm pæna puniretur, tunc poßunt potestates supremæ illud reuocare, & eo non vti: at iudices inferiores id saltem sequi debent.

3 . Diß oluitur obiectio in partem contrariam.

4 . Homicida non semper interficitur, sed ad æqualitatem sæpe punitur meliori pæna, vt deportationis, exsilii, vnà cum pecuniaria pæna satis magna, quæ etiam exsilium aut aliam similem corporalem panam ad æqualitatem compenset.

[[52]] **[sect. 1]** DIsputatio hæc sequentibus conclusionibus est dirimenda. Prima est. Iniqua esset lex, quæ vniuersim solam pecuniariam pænam statueret pro homicidio voluntario. Hæc est *Couar. 2. var. res. c. 9. num. 2. Iulii Clari. 5. lib. sent. §. homicidium. num. 19.* & communior doctorum sententia, quam Iulius Clarus refert. Tametsi contrarium asseruerint Bartol. & plerique alii, quos *Carrerius in pract. erimi. §. 7. num. 12.* refert ac sequitur. Probatur verò conclusio, quoniam consentaneè ad ius naturale atque ad rectam rationem, iuxta delicti quantitatem ac mensuram, esse debet plagarum seu pænæ modus, iuxta illud Deut. 25: *Pro mensura peccati erit & plagarum modus*; idque vt delicta ad æqualitatem humano ac morali modo regulariter puniantur, ne leuitas pænæ, attenta magnitudine ac qualitate delicti, incentiuum occasionemque præbeat delictorum: id quod in perniciem maximam esset reipublicæ: quis autem non videat, homicidium voluntarium grauissimum esse delictum, quod iniustè vitam omnino aufert, maximum temporalium omnium bonorum,

fundamentumque cæterorum, quodque à republica membrum omnino præscindit, atque iniustè aufert, solam autem pænam pecuniariam pro eo delicto leuem admodum omninoque inæqualem esse pro tanto ac tam noxio delicto, occasionemque præbere, vt passim ciuium vitæ iniustè auferantur, in maximum ciuium ac reipublicæ damnum? Vt enim Isidorus ait, & refertur. *c. pauper. 11. quæst. 3. Nullam reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat:* est ergo id statutum iniquum, atque omnino iniustum, de medioque tollendum. Confirmatur, quoniam lege veteri, consentaneè ad ius naturale, ad idve, quod natura ipsa rei efflagitat, mortis pæna pro homicidio voluntario erat statuta, à Deoque præcepta. Gen. 9: *Quicunque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis illius.* Exod. 21: *Qui percußerit hominem volens occidere, morte moriatur.* Leuit. 24: *Qui percußerit & occiderit hominem, morte moriatur.* Num. *35: Si quis ferro percußerit, & mortuus fuerit, qui percussus est, reus erit homicidii, & ipse morietur.* Ad quas leges, & ad alias similes aliarum rerumpublicarum, quæ mortis pænam pro homicidio voluntario statuunt, alludens Christus Matth. 26. easque vt iustas approbans, atque in memoriam Petro adducens, dixit: *Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Si scilicet eo interfecerint, iuxta talionis videlicet pænam pro eo delicto statutam.

[sect. 2] Illud verò est obseruandum, quando eiusmodi vniuersale statutum esset iniquè ac iniustè latum, vt vniuersim homicidium voluntarium pecuniaria tantùm pæna puniretur, potestates quidem supremas, quarum est leges condere, aut illas mutare, teneri illud reuocare, eoque non vti: cæterùm iudices inferiores, qui in ea regione non habent legem aliam secundùm quam iudicent, ac puniant homicidium voluntarium, punire eos posse ea pæna: quia melius est ea pæna illos punire, quàm nulla.

Obseruat bene *Iulius Clarus. num. 19. citato,* posito quòd Perusii sit statutum, quòd si forensis ibi occidatur, homicida puniatur pæna pecuniaria, tunc, si Perusinus alibi, vbi non sit tale statutum, occidatur, homicidam puniendum esse pæna mortis: quoniam standum est legibus loci, in quo delictum committitur.

[sect. 3] Aduersus conclusionem propositam objiciet aliquis. *c. 2. de delict. puer.* Vbi summus Pontifex non improbat consuetudinem cuiusdam regionis ibi resatam, vt scilicet pro homicidio soluerentur in pænam centum solidi. Dicendum in primis est, ex eo, quòd summus Pontifex eam consuetudinem non improbet, non sequi illam approbare vt iustam. Consuetudo enim illa vim habebat legis ciuilis in ea regione, aut forte habuit ortum à lege, statutove, ciuili eius regionis; Abbasque ille, qui eam pænam exigebat a patre pro homicidio commisso à filio illius impubere ætatis decem annorum, iurisdictionem temporalem in eo oppido eius regionis habebat, atque iuxta eam legem ac consuetudinem eius regionis eam pænam exigebat: ad summum verò Pontificem non spectabat tunc se intromittere ad iudicandum de ea lege, num ex eo iniqua esset, quòd non puniret seueriùs homicidia: sed solùm in eo textu coërceret Abbatem illum, ne pænam illam exigat à patre innocente. Tum quòd impuberes committentes homicidium, puniri non debeant pæna ordinaria pro homicidio statuta, sed arbitraria alia mitiori. Tum vel maximè, quòd pater non teneatur ad pænam pecuniariam pro delicto filij, quando pater nulla bona talis filii habet: legitima namque in bonis parentum solùm debetur filiis post mortem eorundem parentum, non verò dum parentes viuunt. Atque vtraque hæc ratio redditur in eo textu, cur pater cogi non possit ab eo Abbate soluere centum illos solidos in pænam pro delicto talis filii impuberis. Dicendum est deinde, homicidium illud fuisse casuale, & non voluntarium, vt perspicuè habetur in eo textu: consuetudo autem, vt pro homicidio casuali culpabili, pæna solùm

pecuniaria imponatur, non est cur improbetur tanquam iniusta aut iniqua. Aliqui arbitrantur, consuetudinem eius regionis fuisse, vt, vltra pænam pro homicidio in foro seculari, ab Ecclesia imponeretur pæna illa pecuniaria centum solidorum. Duæ tamen priores solutiones mihi magis probantur.

[sect. 4] Secunda conclusio. In homicidio, etiam voluntario, non semper iustitia æquitasque postulat, vt homicida interficiatur, sed ad æqualitatem punitur mitiori pæna, vt deportationis, aut exilii vnà cum pecuniaria pæna, vel etiam sola pecuniaria pæna, non modica, sed magna, quæ simul etiam exilium, aut aliam similem corporalem pænam, ad æqualitatem prudentis arbitrio ac morali modo compenset. Conclusio hæc quo ad primum & potissimum, quod in ea asseritur, satis perspicua est ex dictis disputatione præcedente, & **[[53]]** tractatu 1. Disput. 13. Vbi cum Aristotele, diuo Thoma, & cum communi doctorum sententia ostendimus, talionis pænam, vt id scilicet patiatur delinquens, quod iniustè intulit, non semper in delictis ac iniuriis habere æqualitatem, æquitatem, ac locum; sed attendendam esse ad qualitatem, tam eius, qui iniuriam intulit, quàm eius, qui iniuriam est passus, & ad cæteras circumstantias concurrentes, vt prudentis arbitrio æqualis pœna pro delicto, iniuria, ac damno, imponatur. Cùm enim iniuria & delictum, atque etiam pæna, ex qualitate personarum, & ex aliis circumstantiis, valde accrescant ac decrescant: longè enim plus delinquit ignobilis, longeque maiorem iniuriam infert, si nobilem alapa aut fuste percutiat, & longè maiorem iniuriam ac damnum illi infert, si eum interficiat aut mutilet, quàm delinquat, iniuriam irroget, ac damnum inferat nobilis, si hæc eadem ignobili iniustè efficiat: longè item maior pæna est quæcunque corporalis nobili inflicta, quàm sit eadem inflicta ignobili: eo quòd ex qualitate personarum multum accrescat aut decrescat eadem corporalis pæna quo ad grauitatem & acerbitatem; cùm tamen è contra pecuniaria eadem numero pæna longè grauior ac maior sit pauperis comparatione, quàm diuitis, vt vtrumque affirmant Glossa communiter recepta. c. cùm quidam in prin. de iniuriis, *Couar. vbi suprà, num. 3.* & alii, quos citat: cùm, inquam, hæc omnia ita sint, consequens profectò est, æquitatem ac æqualitatem moralem, quæ esse debet inter delictum ac pænam, non pati, vt, si nobilissimus aliquis valde ignobilem ac contemptibilem iniustè simplici voluntario homicidio interfecit, is nobilissimus vita propter id delictum priuetur: tunc quippe pæna multum excederet delictum, propter longum excessum vitæ nobilissimi hominis, vitæ hominis valde ignobilis atque abiecti: qua de causa, vt disputatione præcedente dictum est, iura statuerunt, vt is nobilissimus non mortis pæna, sed deportationis, aut alia simili plecteretur. Atque cùm circunstantiæ concurrentes suadere possent, vt ea corporalis pæna redimeretur ac compensaretur non modica pecunia, vel republica, vel filiis, aut aliis consanguineis, iniustè interfecti, ea indigentibus, vel republica indigente opera & industria illius nobilis, vel aliis iustis de causis, sanè non esset tunc iniustum puniri homicidium illud pæna pecuniaria, quæ prudentis arbitrio delictum compensaret, quando ille nunquam antea tale crimen commisisset, neque esset periculum, quòd ea via occasio ac incentiuum patrandis homicidiis præberetur: ad id enim valde attendere debent principes, atque aliæ publicæ potestates, quibus principis loco incumbit similes commutationes pænarum concedere. Quando item homicidium voluntarium ita ex circunstantiis extenuatur, vt puniendum non sit pæna ordinaria, sed alia mitiori extraordinaria, iuxta ea quæ dicenda sunt. Tunc locum interdum habere poterit, vt iustè sola pæna pecuniaria puniatur, quando inde prudentis arbitrio nullum damnum communi bono erit timendum, & pæna pecunia ria fuerit tanta, vt compenset corporalem pænam arbitrariam, quæ alioquin foret infligenda. Æquum tamen est, vt iudices, vt plurimum

corporalem aliquam pænam admisceant, vt exilii, ad longius vel ad breuius tempus, vel aliam similem: ne sola pecuniaria pæna, præsertim in diuitibus, incentiuum audaciamq́ue præbeat ad homicidia patranda. Item quando homicidium voluntarium simplex non esset recens, sed longè antea commissum, atque homicida propter illud iacturas magnas esset perpessus, absentiæ à patria, sumptuum, atque aliorum laborum, & maximè si ob id delictum diu detentus fuisset in carcere, sumptusq́ue in longa circa id delictum lite fecisset, remitti posset pæna ordinaria, & infligi posset mitior alia arbitraria, argumento *legis si diutino. ff. de pænis.* Vbi Modestinus iuris consultus sit ait: *Si diutino tempore aliquis in reatu fuerit,* (hoc est, in squalore ac tædio carceris perseuerante accusatione, ita vt post longum tempus eius miseriæ, sq́ualoris, sumptuum, ac angustiæ, sententia sit ferenda) *aliquatenus pæna eius subleuanda erit:* ea enim omnia in partem pænæ suppliciiq́ue sunt computanda. Lege *Couar. vbi supra. num. 3.* & doctores quos citat. In eo verò euentu locum etiam habere interdum poterit sola pæna pecuniaria: quando id dissonum à recta ratione iudicatum non fuerit, attentis omnibus circunstantiis concurrentibus, iuxta ea quæ proximè dicta sunt.

De homicidio ex proposito, ex insidiis, aleuosè ac proditoriè commisso. Disp. 23.

SVMMARIVM.

1 . CIrcumstantiis grauatur homicidium.

2 . Prima circunstantia, si sit ex proposito commissum, & euentus circa illam.

3 . Homicidium ex proposito grauius est, & licèt eadem pæna puniatur: & homicida talis non gaudet immunitate Ecclesiæ, quamuis in Castella.

4 . Homicidium ex insidiis factum non defenditur immunitate Ecclesiæ.

5 . Quando homicidium proditoriè commissum dicatur, vel Hispanicè loquendo aleuosè.

6 . Pæna homicidæ proditoriè esse debet qualificata de iure communi, iudicis arbitrio.

7 . Quando qui alium proditoriè aggreditur, eum non interficit, sed vel vulnerat, vel alia iniuria illum afficit, tunc pæna qualificata etiam ei imponitur, de iure communi iudicis arbitrio est augenda ac qualificanda. Et quomodo in Hispania puniatur.

8 . Qui proditoriè alterum interimit, vulnus infligit, aut aliter percutit, non gaudet immunitate Ecclesiæ.

9 . Qui alteri proditoriè occidenti socius fuit, licèt non vulnerauerit alterum, puniendus eadem pæna mortis qua principalis, eodémque modo qualificata.

[[54]] **[sect. 1]** HOmicidium dolo factum aggrauatur ex circumstantiis hac & sequentibus Disputationibus explicandis. Et quando dolo est factum, nullaq́ue earum circumstantiarum interuenit, appellatur simplex homicidium dolo factum, ad differentiam homicidiorum, in quibus aliqua ex iis circumstantiis interuenit, quæ homicidia non simplicia nuncupantur.
[sect. 2] Prima autem earum circumstantiarum est, si homicidium sit ex proposito commissum. Tunc autem homicidium dicitur ex proposito commissum, quando homicida

præuia animi deliberatione, præcedente ex interuallo interfectionem, quempiam interficit, vnde si oborta rixa, nullaque præcedente antea animi deliberatione interficiendi eum, cum quo quis rixatur, illum interficiat, interim dum rixa perseuerat, etiam si animo illum interficiendi, ac proinde dolo illum interficiat, non dicitur ex proposito, vt nunc loquimur, illum interficere, sed solùm commisisse simplex homicidium dolo factum, esto rixa per horam, aut duas horas continuas, vel longiori tempore perfeueret. Quin, esto recessum sit à loco rixæ, si furore, iraque adhuc feruente, vnus rixantium arma alia sumpsit, & socios quæsiuit, iterumque reuersus, quærensque aduersarium, illum interficiat, non censetur ex interuallo, ex proposito, atque ex præmeditato, sed incontinenti atque simplici doloso homicidio illum interfecisse.
Si autem postquam à rixa fuit cessatum, primusque ille rixæ furor pertransiit, ab illaque omnino cessatum est, quærat aduersarium, illumque interficiat, dicitur iam tum ex proposito illum interfecisse. Item, si quis habeat inimicum, quem non quærebat ad interficiendum, neque statuerat, cùm primùm illum inueniret, eum interficere, sed casu illum repertum, ira aduersus eum commotus, illum interfecit, memor tunc præteritæ iniuriæ, aut aliqua alia ratione, non dicitur ex proposito eum interficere, sed solùm simplici doloso homicidio: secùs autem si statuerat, cùm primùm eum reperiret, illum interficere. Ita cum *Bart. l. respiciendum.* §. *delinquunt. ff. de pænis,* communis doctorum sententia, quam *Iulius Clarus. lib. 5. sententiarum. §. homicidium, numero 8.* refert ac sequitur. Et quidem, quando probatur, homicidam ex interuallo decreuisse eum interficere, quem re ipsa interfecit, tunc eo ipso probatur, id homicidium fuisse ex proposito.
Quia verò animus ac propositum internum antecedens eum interficiendi, quem re ipsa quis interfecit, quando exteriùs non fuit manifestatum, testibusque sufficienter de ea manifestatione non constat, aut quando homicida ipse illud non confitetur, aliter conjici non potest ac persuaderi, quàm ex vrgentibus indiciis, quæ illud omnino persuadeant, sanè ad indicia est recurrendum, vt ex illis iudicetur, num homicidium ex proposito fuerit, iudexque, pensatis omnibus indiciis, quæ occurrerint ac probatæ fuerint, iudicare debet, an omnino persuadeant, homicidium fuisse ex proposito: quòd si omnino non persuadeant, homicidium fuisse ex proposito, censere non debet egressum fuisse limites simplicis homicidii dolosi. Inter indicia autem, vnde id iudicare debet, hæc computantur: Si præcesserunt inimicitiæ, si homicida occiso comminatus est mortem aut vindictam, si homicida armatus insolitis armis, à gestari ab eo consuetis, incedebat, si præcessit tractatus, si comitatum insolitum secum tunc afferebat, ipseque fuit aggressor, non in continenti ex aliqua immediata inter eos rixa, & similia alia. Lege inter alios *Iulium Clarum. n. 8.* citato & doctores, quos citat.
[sect. 3] Quamuis circumstantia, quòd homicidium fuerit commissum ex proposito, non mutet genus mortis pro simplici doloso homicidio statutæ, nihilominus delictum aggrauat, vt ex se liquet, consentitque *l. respiciendum,* (aliàs incipit perspiciendum) *§. delinquunt. ff. de pænis,* vbi tres gradus delictorum distinguuntur, nempe proposito, impetu, aut casu, & tanquam grauius connumeratur primus gradus, quàm secundus, & secundus, quàm tertius, vt ibi notant Bart. & alii, atque de iure *Lusitano lib. 5. ord. titul. 11.* pænæ pecuniariæ ex ea circumstantia augentur vltra corporales pænas. Item quando homicidium ex proposito fuit commissum, difficiliùs principes solent concedere commutationem pænæ mortis in aliam, idque ita fieri in ducatu Mediolanensi testatur *Iulius Clarus, num. 9. citato.* Item, iuxta multorum opinionem, quam vt magis communem sequitur *Iulius Clarus, num. 8. citato, & §. vlt. quæst. 30. num. 12.* qui ex proposito interficit aut vulnerat, non gaudet immunitate Ecclesiæ: eaque opinio consuetudine in Lusitania est recepta, legeque in eo regno est sancita

lib. 2. ord. titu. 4. quam in puncto iuris arbitror esse verissimam, quin & apertè definitam. *c. 1. de homicid.* Quod ex Exod. 21 fuit desumptum, legeḱque Ecclesiastica ibi sancitum, & sic habet: *Si quis per industriam occiderit proximum suum, vel per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur.* Ecce sub disiunctione dixit, *per industriam, vel per insidias,* quasi alterum sit sufficiens, vt delinquens Ecclesiastica non gaudeat immunitate. In hoc tamen Castellæ regno contrarium fuit consuetudine receptum, vt scilicet sola circumstantia, quòd homicidium aut aliud delictum fuerit ex proposito commissum, non impediat, quominus ita delinquens immunitate gaudeat Ecclesiæ. Atque hanc sententiam veriorem esse existimat *Couar. 2. var. res. c. 20. num. 7. §. in his.* Addit tamen iudices propter doctorum communiorem sententiam, eorumḱque autoritatem, sæpissime extrahere de Ecclesiis eos, qui ex proposito occiderunt aut percusserunt.

[sect. 4] Homicidium tunc ex insidiis dicitur com-**[[55]]**missum, qúando aliquis expectat alium in loco, in quo ab eo verisimiliter præuideri non poterat, illumḱque ex improuiso venientem aggreditur ac interficit. Atque talis homicida immunitate Ecclesiæ non gaudet, vt ex iis, quæ ex *c. 1. de homicid.* proximè relata sunt, constat, & affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. 2. var. res. c. 20. num. 7. & Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. homicidium. num. 9. & §. vlt. q. 30. n. 13.*

[sect. 5] Tunc verò dicitur homicidium proditoriè ac aleuosè, vt Hispani appellant, (quod etiam dicunt *a traycion*) quando, cùm nulla esset causa tixæ inter aliquos, vnus eorum interficit alterum securum, nihilḱque tale timentem. Ita cum *Bart l. respiciendum.* §. *delinquunt. ff. de pænis,* & cum communi doctorum sententia *Iulius Clarus. 5. lib. sent.* §. *homicidium. num. 10. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 5. & Couar. num. 7. citato. §. tandem, & §. in his.* Atque hæc est vna ex acceptionibus proditionis, quas commemorat *Glossa. 2. c. clericus. 1. 46. dist.* Et, vt habetur *l. 1. in fine titu. 2. part. 7.* proditio, *quando es eontra el Rey, ò contra su señorio, ò contra pro comunal de la tierra, es propriamente llamada traycion,* (intellige pressè: nam interdum latiùs multo sumitur) *è quando es fecha contra otros omes, es llmada aleue segund fuero de Hespaña,* consentiuntḱque Hispana iura inferiùs referenda. Tametsi *aleue* in Hispaniis latiùs pateat, vt constat ex. *l. 4. titu. 7. lib. 8. ord.* & ex aliis iuribus. Bart. & alii doctores communiter, quos *Ant. Gom. numero 3. citato* refert ac sequitur, affirmant, de iure communi, si inimicus occîdat suum inimicum ex insidiis, aut à tergo, vel aliter incautum, nec præuidentem parantem ac inferentem sibi mortem, non dici proditorem, neque incurrere pænam qualificatam proditoriè intèrficientibus statutam: quoniam eo ipso, quòd quis habet inimicum, cautè incedere debet, ac timere, ne inimicus, quacunque via possit, mortem illi inferat. *Couar.* verò §. *tandem citato,* relata Bart. opinione, potiùs censet, eum etiam inimicum proditoriè ac aleuosè interficere, etiam stando in iure communi. De iure tamen huius Castellæ Regni, quicunque interficit alium ex insidiis, à tergo, aut quacunque alia ratione securum, etiam si subitò coram illo securo dolosè compareat, illi locum ad se defendendum non relinquendo, dicitur proditoriè seu aleuosè eum interficere, siue inimicitiæ inter vtrumqué essent, siue non, inciditḱque in pænam qualificatam ac particularem proditoriè ac aleuosè interficientibus statutam. Ita *Ant. Gom. & Couar. locis* citatis, aliisḱque doctores Hispani. Atque, præter alia iura, quæ referemus *l. 4. titu. 7. lib. 8. ord.* sic habetur: *Iten es aleuoso el que mata muerte segura, y pierde la mitad de sus bienes. E toda muerte se diZe segura, saluo aquella que fuere, ò que se hiZo, en pelea, ò batalla, ò riña.* Et. *l. 11. titu. 13. lib. 8. ord.* sic habetur: *Toda muerte se diZe segura, saluo aquella que se probare ser hecha en pelea, ò en guerra, ò en riña. Otro si qualquier que haZe muerte segura, càe en caso de aleue.* Has leges

complectitur *l. 10. titul. 26. lib. 8. nouæ collect.* quæ sic habet: *Todo hombre que hiZiere muerte segura, cae en caso de aleue, y la mitad de sus bienes pertenece a nuestra camara. Y toda muerte se diZe segura, saluo aquella, que fuere hecha en pelea, ò en guerra, ò en riña.*

[sect. 6] Pæna interficientis proditoriè seu aleuosè esse debet qualificata: de iure quidem communi iudicis arbitrio, vt *Ant. Gom. numero 5. citato* ait, argumento. *l. respiciendum, & l. aut facta. ff. de pænis,* & aliorum iurium: de iure verò huius regni statutum est, vt homicida super terram trahatur per vias publicas pedibus equis, aut aliis animalibus, alligatus, *(arrastrar* nostri vocant) & postea furca suspensus interficiatur, & insuper confiscetur media pars bonorum illius. Ita habetur *l. 2. titu. 17. lib. 4. fori, & l. 12. titu. 13. lib. 8. ord.* quæ est *l. 10. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* Et sic habet: *Todo hombre que matare à otro à traycion ò aleue, arrastrenlo, por ello, y enforquenlo. Y todo lo del traydor, aya lo el Rey. Y del aleuoso, aya la mitad el Rey, y la otra mitad sus herederos.*

Certè in verbis huius legis nomine, *de traycion,* videtur intelligi proditio etiam facta priuatis hominibus, ad effectum vt ob eam omnia homicidæ proditoriè bona confiscentur, sed sumitur proditio pro ea, qua is interficitur, cum quo non erat inimicitia: *aleue* verò sumitur in ea lege, quando erat inimicitia inter homicidam & occisum, etiam si tregua inter ipsos esset facta. Antonius verò Gom. num. 5. citato vult, pro homicidio in priuatum proditoriè, aut aleuosè, commisso, solùm confiscari medietatem bonorum talis occisoris: quod mihi non probatur: quoniam in ea lege sermo non est de crimine læsæ maiestatis, pro quo mors magis qualificata est imponenda, quàm quæ ea lege statuitur. Illud est obseruandum. l. 15. titu. 8. part. 7. in fine dici, etiam nobiles pæna mortis puniri pro homicidio proditoriè aut aleuosè commisso. Et quamuis sordidum sit crimen, nobiles decapitandi videntur iugulati à ceruice: quandoquidem valde nobiles ita pro crimine læsæ maiestatis consueuerunt iugulari.

[sect. [7]] Quando, qui alium proditoriè aut aleuosè aggreditur, eum non interficit, sed vel vulnerat, vel alia iniuria illum afficit, tunc pœna qualificata ei etiam imponitur, de iure communi iudicis arbitrio est augenda ac qualificanda, vt *Ant. Gom. num. 5. citato,* iuxta iura communia citata, ait: de iure verò huius regni, ait, si vulnus inflixit, interficitur, mediaǵque pars bonorum **[[56]]** illius confiscatur, arbitraturǵque pœnam esse debere, qualem sustineret, si proditoriè ac aleuosè eum interfecisset, quem ita vulnerauit. Citat in confirmationem huius sententiæ. *l. 2. titu. 13. lib. 8. ord.* quæ est. *l. 2. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* sicǵque habet: *Acaece algunas veZes, que algunos hombres estan acechando para herir, o matar, a otro, y haZen habla ò consejo para ello, y fieren a aquellos a quien estan acechando y atendiendo para los herir ò matar, sobre que fue hecho el consejo à la habla, y estos tales deuen auer mayor pena, que los que hieren en pelea: porque los derechos mandan, que estos tales sean tenidos à pena de muerte, assi como si mataßen. Y porque en algunos lugares por fueros y por costumbros no se vsa assi, y por esto se atreuen muchos à haZer los tales hierros, porende establecemos, que qualquier, ò qualesquier, que por acechanZas, ò sobre consejo, ò habla hecha, hiriere à alguno, que muera por ello, maguer aquel, à quien hirio, no muera de la herida.* Ego autem, licèt cum Ant. Gom. consentiam, vt incurratur pæna huius legis, necesse esse, vt ex insidiis, aut aliter proditoriè ac aleuosè is incautus inuadatur ac vulneretur, in quo etiam consentit *Couar. in clement. si furiosus. part. 2. in initio. num. 10.* ab eo tamen dissentio, quòd, cùm ea lex non exprimat, vt is vulnerator *sea arrastrado,* non sit ea pæna ei imponenda, sed satis est, si furca suspensus interficiatur, aut, si nobilis sit, à tergo ex ceruice iuguletur, propterea quòd proditoriè ac aleuosè id crimen commiserit. Item ab eo dissentio, quòd cùm ea lex non exprimat pænam confiscationis medietatis bonorum illius, ea etiam pæna non sit illi imponenda. Quando autem propter id

crimen damnatus iam esset ad mortem, & intraret curiam, aut intra quinque leucas à curia, tunc fortè incurreret pœnam confiscationis medietatis suorum bonorum, iuxta. *l. 10. titu. 13. lib. 8. ord.* quæ est. *l. 7. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* ac ita habet: *El que matare à otro à traicyon dada y otorgada tregua y seguro, ò por acechanZas, ò en otro qualquier caso, porque deua ser condenado à muerte, si despues que fuere condenado entrare en nuestra corte con cinco leguas en rededor, allende de la pena corporal, pierda la mitad de sus bienes para la nuestra camara.* Dixi, fortè: quoniam lex loquitur de interfectore: vnde, si in illis verbis; *ò en otro qualquier caso*; supplendum sit interfectionis, vt supplendum videtur ex ipso decursu ac intento legis, ita vt lex illa non se extendat ad quemcunque ad mortem damnatum ex quacunque causa, qui accesserit ad curiam intra quinque leucas ab ea, tunc vtique neque in eo euentu confiscanda est media pars bonorum illius.

In hoc eodem regno, quando aliquis ex insidiis, aut aliter proditoriè ac aleuosè, alium iniuria affecit, non tamen eum interfecit, neque vulnus ei inflixit, ait *Ant. Gom. in calce num. 5. citati,* tunc iudicis arbitrio augendam aggrauandamque esse pœnam pro iniuriæ quantitate, & circunstantiis concurrentibus, imponendo exilium maius aut minus, aut aliam corporalem pœnam, sicque ait se defendisse Salmanticæ pauperem quendam à mortis pæna, qui proditoriè ac aleuosè, sine vulnere, iniuria corporali alterum affecerat.

[sect. 8] Qui proditoriè ac aleuos è alterum interficit, vulnus infligit, aut aliter percutit, non gaudet Ecclesiæ immunitate; iuxta. *c. 1. de homicidio,* & communem doctorum sententiam, quam referunt ac sequuuntur *Iulius Clar. lib. 5. sent. §. homicidium. num. 9. &. 10. &. §. vlt. quæst. 30. num. 11. Couar. num. 7. citato,* qui ait ita in praxi esse im hoc regno receptum, & *Ant. Gom. num. 5. citato,* vbi addit. Item, qui veneno occidit, aut quouis alio modo proditoriè seu aleuosè, si testibus sufficienter sit conuictus, aut crimen sua sponte est confessus, non metu tormentorum, non conceditur ei appellatio, sed, appellatione postposita, sententia statim exequutioni mandatur. Ita habetur. *l. 16. titu. 23. part. 3.* & consentiunt. *l. obseruare. C. quorum appell. non recip. & l. constitutiones. ff. de appellationib. & relationib.*

[sect. 9] Ant. Gom. vbi suprà, num. 6, quæstionem mouet, vtrùm, si aliquis fuit socius eius, qui proditoriè, seu aleuosè, interfecit, qui proinde principalis pœna mortis est afficiendus modis explicatis, vtrùm, inquam, socius, qui nec interfecit, nec vulnerauit, puniendus sit eadem pæna mortis, qua principalis, eodemque modo qualificata. Atque meritò respondet affirmanter, quando animo adiuuandi ad id crimen accessit, vires & animum principali aggressori ac malefactori sua assistentia præbendo: quoniam cooperatus est ad eam mortem eo modo qualificatam ac pessimam, argumento. *l. nihil interest. ff. ad leg. Cornel. de sicar. & l. vtrùm,* iuncta glossa ibi in verb. *conscii, &. l. si sciente. ff. ad leg. Pomp. de parric.* Quando autem principalis aggressor, qui occidit, vel vulnerauit, non proditoriè, neque aleuosè, id delictum commisit, tunc socius, ísve, qui auxilium præstitit, licèt nullam inimicitiarum causam habuerit cum interfecto aut vulnerato, non punitur maiori pæna, quàm principalis: quoniam pæna adiutoris numquam excedit pænam principalis, qui delictum principaliter exequutioni mandauit. Ita Ant. Gom. ibi argumento eorum iurium.

De homicidio veneno commisso. Et de cooperant ibus ad illud. Ac num conatus in eo, & in aliis atrocibus delictis, non consummato delicto, nec sequuto effectu, puniri possit pæna mortis. Disp. 24.

SVMMARIVM.

1 . ALiquem veneno scienter (occiso ignorame sibi id parari) occidere grauius est, quā aliquem gladio ex proposito occidere: & huius facti reus non gaudet immunitate Ecclesiæ.

2 . Interficienti cum veneno de iure communi mortis pæna erat statuta, vt bestiis objiceretur, ac proinde sepultura careret.

[[57]] *3. Quando aliqui veneno interficiunt consanguineum in carcere detentum, ne supplicium illius ipsis cedat in ignominiam, incurrunt illi crimen parricidii.*

4. Qui delictum attentat, nec tamen effectus est secutus, puniendus est pæna ordinaria pro eo delicto statuta.

5. Non omnia delicta atrocia æqualia sunt, neque idem genus pænæ, etiam mortis, pro omnibus est statutum, sed quædam sunt longè grauiora quam alia, tum ex obiecto, tum ex circunstantiis.

6. Inter actus, quibus quis attentat crimen aliquod atrox, pro quo pæna mortis sit statuta, ad illudꝗ patrandum conatur, quidam sunt proximiores, vt consummetur delictum, & quidam remotiores.

7. Iudex, quando est pæna arbitraria, neque est lege taxata, vt sit infra mortem, neque consuetudo habet, vt pro eo delicto cum iis circunstantiis pæna mortis non imponatur, potest imponere mortis pænam, si ex circunstantiis dignum prudentis arbitrio id delictum tanta pæna sit.

8. Quòd pro delicto pæna mortis sit infligenda, non consistit in indiuisibili, quo ad latitudinem culpæ delicti.

9. In iis atrocioribus delictis, in quibus iura certam pænam non expresserunt attentanti, licèt illa non consummarit, pæna pro attentatione talium delictorum est arbitraria, iudicis arbitrio relicta. Quæ sententia deinde diuersis rationibus confirmatur.

10. In criminibus quæ atrocia non sunt, conatus criminis, pro quo est pæna statuta, arbitrio iudicis puniri debet, quando secutus non fuit effectus, pæna quidem mitiori, maiori tamen vel minori iuxta circumstantias concurrentes. Sed si post conatum desistat sua sponte à consummatione, ductus pænitentia, tunc talis conatus non punitur.

11. Qui venenum emit ad aliquem interficiendum, pæna mortis non est puniendus, etiam si vlteriùs non sit progressus, ex sententia nonnullorum.

12. Probatur ex aliis legibus, conantem interficere veneno, nec effectu potitum, pæna mortis teneri occidentis.

13. Filius patri venenum intentans, licèt venenum non noceat, tenetur crimine parricidii.

14. Qui venenum conficit, vendit, aut dat, vel illud emit aut accipit ad necandum alium, esto effectus non sequatur, incidunt in pænam homicidii ordinariam. Item qui docet genus veneni aut modum conficiendi: qui consilium dat alium veneno interficiendi.

15. Contraria opinio refellitur.

16. Quando testes exprimunt, quod genus veneni homicida defuncto dederit, & de eo genere veneni constat sufficiens fuiße ad necandum, & testes sunt omni exceptione maiores, neque signa quæ interuenerunt post venenum sumptum, vsque ad mortem & post mortem, non repugnant depositioni illi testium, tunc sufficiens est illa probatio ad reum, etiam delictum negantem, condemnandum: nec opus est tunc ad medicos recurrendum, qui corrupti fortaße contrarium assererent.

17. Inhibitum est in Hispania & Lusitania venenum vendere.

QVoniam regulariter, qui veneno alterum interficit, proditoriè ac aleuosè eum occidit, de homicidio veneno commisso est consequenter dicendum. Qui itaque alterum **[sect. 1]** veneno scienter occidit, occiso ignorante se illo interfici, grauius delictum committit, quàm si ferro ex proposito siue proditione ac aleuosia eum interficeret: Vnde *lex. 1. C. de maleficis & mathem.* sic habet: *Plus* (id est, grauius) *est hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio.* Quo fit, vt ita occidenti pæna sit aggrauanda, tanquam verè proditoriè ac aleuosè interficienti, vt ex se est perspicuum, & cum Baldo, & communi doctorum sententia, eum proditoriè ac alenosè interficere, affirmant *Couar. clement. si furiosus. part. 2. in initio. num. 11.* qui ex eo capite. *2. var. res. c. 20. num. 7. §.* tandem asserit, ita interficientem non gaudere Ecclesiæ immunitate, *Ant. Gom. 3. var. res. c. 3. num. 7. & Carrerius in pract. in relect. legis* obseruare. *num. 101. & de homicidio. §. 1. num. 99.* Id quod confirmat. *l. 1. §. occisorum. ff. ad Syllan.* ibi: *Si quis puta veneno, vel etiam aliquò alio, quod clam necare soleat.* Et infrà: *Cæterùm quid potuerunt facere* (serui scilicet) *aduersus eos, qui veneno, vel aliquo alio modo, insidiantur? Planè si venenum per vim infusum sit, senatus consultum locum habet.* Ex quibus verbis constat, quando vis non est adhibita, vt venenum biberetur, sed ignorante eo, qui venenum sumpsit, veneno est necatus, homicidium illud fuisse clàm ac insidiosè proditoriéve commissum: quando verò per vim fuit infusum, sciente ac repugnante eo, cui infusum est, non esse homicidiũ commissum, proditoriè nisi ad eas angustias proditoriè esset adductus ita, vt, si similiter gladio interficeretur, proditoriè ac aleuosè interfici diceretur. Consentit item. *l. 16. titu. 23. part. 3.* quæ appellationem denegat occidenti alium cum veneno, aut proditoriè; eo quòd interficiens veneno, proditoriè ac aleuosè interficiat.

[sect. 2] Interficienti cum veneno de iure communi mortis pæna erat statuta, vt bestiis obiectus ab eis interficeretur ac deuoraretur, sepulturaque proinde careret: quæ pæna ordinaria erat legis Corneliæ de sicariis, quando delinquens nobilis non esset. Ita habetur. *l. 3. in fine. ff. ad leg. Cornel. de sicar. &* §. *item lex Cornelia de sicariis, in fine instit. de publ. iudic. & l. 7. titu. 8. part. 7.* cuius verba sunt: *E si por auentura matare con ellas,* (venenosis scilicet rebus) *entonce el matador deue morir deshonradamente echandole à los leones, ò à canes, ò à otras bestias brauas, que lo maten.* Hodie verò de iure huius regni, cùm proditoriè ac aleuosè interficiat, subjici debet pænis disputatione præcedente explicatis, quæ proditoriè, aut aleuosè interficientibus sunt statutæ. Trahi nempe super terram per vias publicas debet, pedibus alligatus equis, aut aliis animalibus, & necari debet suspensus furca, & confiscari debent

illius bona, modo disputatione præcedente explicato. Ita *Ant. Gom. num. 7. citato.* Si verò nobilis fuerit, decapitari à ceruice debet, & non furca suspendi.

[[58]] **[sect. 3]** Quando aliqui veneno interficerent consanguineum in carcere detentum, ne condemnatio ac supplicium illius ignominiosa ipsis essent. *Carrer. in pract. de homicidio. §. 1. nu. 21. & §. 2. num. 146.* cum Fel. & Arno. ait, ita interficientes esse etiam parricidas, si consanguineus in eo gradu sit coniunctus, qui ad parricidium, iuxta ea quæ inferiùs dicenda sunt, sufficiat.

Dubium autem est, vtrùm qui venenum emit ad interficiendum, neque tamen eo interfecit, vel quia non potuit illud ei propinare, quem interficere intendebat, vel quia antidotis ac medicamentis mors fuit impedita, puniendus sit pæna mortis interficientibus veneno statuta: an verò alia arbitraria infra mortem, grauiori, aut minùs graui, pro delicti qualitate, attenta persona eius, qui mortem ita inferre parabat, & cui mors ita parabatur, & attento, num plus, aut minùs, progressus fuerit in delicto, vt si venenum nondum propinare attentauit, aut si id iam attentauit, vel etiam si illud iam propinauit, sed medicamentis fuit mors impedita, spectatisque aliis circunstantiis concurrentibus.

Quæstio hæc ex parte pendet ex illa alia, num in atrocibus grauissimisque delictis, conatus ad ea delicta, illáve committere attentate, puniri debeat pæna ordinaria pro eis delictis statuta: quam copiosè disputant *Couar. clem. si furiosus part. 2. in initio. num. 6. & Iulius Clar. lib. 5. sent. §. vlt. quæst. 92.* multis pro vtraque parte adductis autoribus. Dixi, conatus ad ea delicta, illáve committere attentare: quoniam solus interior affectus, interiorque voluntas committendi delicta, legibus humanis non punitur. Vt enim Cato rectè dixit; *Voluntates nec legibus, nec pænis, fiunt obnoxiæ,* consentiunt. *l. cogitationis. ff. de pænis,* cuius verba sunt: *Cogitationis pænam nemo patitur. l. sæpe in fine, & l. fugitiuus. ff. de verb. sig.* & alia iura. Et quidem, quod ad hanc secundam quæstionem attinet, mihi probatur **[sect. 4]** ea distinctio. Quòd aut lex expressè imponit pænam ordinariam, pro eo delicto statutam, ei, qui illud attentauerit, etiam si illud non consummauerit, nec sequutus fuerit effectus; aut non. In primo quidem euentu existimo seruandam esse legem, puniendumque eum esse pæna ordinaria pro eo delicto statuta, consentiuntque nobiscum *Iuli. Clari. quæst. 92. citata, num. 2. & Carrerius in pract. crimi. verb. homicidium. §. 1. num. 21. in fine,* quin & Couar. adhibitis tamen sequentibus limitationibus. Prima, quòd lex sit in viridi obseruantia, nec contraria consuetudine sit quo ad id abrogata. Quo pacto lex *is qui cum telo. C. de sicar.* quæ statuit, eum, qui cum telo ambulat hominis necandi causa, puniri pæna ordinaria legis Corneliæ de sicariis, non secùs, ac si dolo hominem occidisset, (cum qua consentit. *l. 2. titu. 31. part. 7.)* ait Couar. vbi suprà. num. 10. communi consuetudine esse abrogatam, quando mors inde non est sequuta, & consentire videntur *Greg. LopeZ. l. 2. citata,* verb. *ò estando armado. Iulius Clar. quæst. 92. citata, Anton. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 11. & 30.* & alii, quos citant. Si tamen ex insidiis, aut aliter proditoriè, is aggressus fuisset interficere, ac vulnerasset, tunc in hoc regno. *l. 2. titu. 13. lib. 8. ord.* quæ est. *l. 2. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* mors ita delinquenti est statuta, vt disputatione præcedente dictum est, idemque in eo euentu posse ac debere obseruari, stando in iure communi, affirmat ibi Couar. Greg. tamen Lopez vbi suprà ait, se credere neque in hoc regno id seruari, quando mors non est sequuta, sed iudices ex officio posse, si velint, eam pænam moderari. Eum legito. Ant. tamen Gom. num. 30. citato ait, legem illam in hoc regno seruari in praxi. Secunda limitatio est, quòd, attenta atrocitate delicti, ac pernicie ex illo reipublicæ imminente, minor attentatio sufficiat, minorque progressio in delicto, vt pæna ordinaria imponatur, quàm

quando ex delicto non tantum malum reipublicæ imminet. Vnde in crimine læsæ maiestatis, vt pæna ordinaria eius criminis imponatur, satis est interuenisse tractatum ac externam deliberationem committendi tale delictum. Imò verò, vt rectè *Couar. vbi suprà. num. 7.* cum aliis, quos citat, notat, is tractatus, eaǵue externa deliberatio, sortitur iam nomen & rationem criminis læsæ maiestatis, ac proinde pæna ordinaria illius criminis est punienda iuxta *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiestat. & l. 2. titu. 31. part. 7.* & tractatu præcedente Disput. 658 est à nobis explanatum. Sicut, qui portas alterius fregit, animo illum deprædandi, neque est deprædatus, licèt non incurrat pænam furis, incurrit tamen pænam effractoris: eo quòd id solùm, nomen & rationem criminis effractionis retineat, licèt non sortiatur nomen ac rationem furti. De ea verò pæna tractatu præcedente Disput. 695 dictum est. Obserua autem, etiam in crimine læsæ maiestatis, quo quis plus est progressus in eo delicto, eo acerbiori pæna mortis pro eo delicto puniri. Acerbiori enim morte punitur, qui principem interfecit, aut qui hostibus patriam tradidit, quàm qui id solùm tractauit, exteriusǵue deliberauit opere implere, nec impleuit: & acerbiùs punitur, qui id implere attentauit, nec potuit perficere, quàm qui solùm id efficere tractauit, exteriusǵue deliberauit efficere. In crimine verò raptus virginis, licèt attentatio pæna ordinaria puniatur, si virgo sit Deo dicata puta monialis, vt patet. *l. si quis non dicam rapere. C. de Episcop. & cler.* atque in hoc regno in raptu, & in vi illata pudicitiæ cuicunque virgini, aut coniugatæ, vt patet. *l. 2. titu. 31. part. 7.* de qua re Disput. 108 redibit sermo, idǵue ob criminis fæditatem ac grauitatem; quia tamen ex eo delicto non tantum damnum ac pernicies reipublicæ imminet, quantum ex crimine læsæ maiestatis, non quæcunque attentatio sufficit, vt pæna ordinaria pro eo delicto statuta imponatur, sed requiritur grauis attentatio, attenta qualitate attentationis. ac qualitate virginis, attentisǵue aliis circunstantiis concurrentibus. Si enim solùm scalas apposuit, & quia non peruenerunt ad fenestram, qua erat ingressurus, aut quia persentitus est, **[[59]]** continuò destitit, non punietur pœna ordinaria, sed mitiori arbitraria, consentireǵue nobiscum videtur *Iulius Clar. quæst. 92. citata:* si verò vi id efficere tentauit, nec potuit prẹualere ob maiorem aliorum resistentiam, puniendùm illum censerẽ pẹna ordinaria; neque tantum laxarem habenas, aduersus dispositionem legis citatæ, quantum *Couar. vbi suprà. n. 8.* laxare eas videtur. Acerbiùs tamen puniri dèbet, qui præualuit, virginemǵue rapuit, & multo acerbiùs, si illam raptam insuper stuprauit. Conatus verò ad stuprandum, idve attentare, nisi perueniat ad actum proximum, vt feminam ad id prosternendam, aut aliud simile, non punitur pœna ordinaria, vt satis innuit. *l. 2. citata, & Greg. LopeZ* ibi verb. *trauando* affirmat. Tertia verò limitatio est, quòd quando aliquis attentauit quidem crimen, & pro attentatione imposita est pæna ordinaria pro eo crimine, si destitit ab illo consummando, ductus spontanea pænitentia, & non quia non potuit consummare, aut quia attentatio iam ad iudicem deferebatur, deferendáve erat, tunc puniri non debet pẹna ordinaria, esto postea id ad iudicem deferatur, si de ea desistentia ac spontanea pœnitentia constet, argumento. *l. qui falsam. ff. ad leg. Cornel. de falsis. l. qui ea mente,* iuncta glossa ibi. *ff. de furtis,* & consentit, *l. 2. citata.* In crimine verò læsæ maiestatis, tum propter enormitatem illius, tum etiam quia consummatum est tractatu deliberationéve externa illius, sola spontanea pænitentia non liberat à pæna ordinaria pro illo statuta, vt colligitur ex. *l. quisquis, & ex. l. 2. citatis,* ibiǵue affirmat *Greg. LopeZ* verb. *lo cumplan.* Et idem propter eandem rationem est in crimine hæreseos. Hæc de primo euentu. Lege tamen circa consortem in crimine læsæ maiestatis humanæ, quoad crimen ipsum detegentem antequam aliunde detegatur, quæ dicta à nobis sunt tractatu præcedente, Disput. 658.

Quod verò attinet ad secundum, quando scilicet crimen est atrox, nec lex statuit, vt pro solo conatu ac attentatione illius pæna ordinaria pro eo crimine statuta imponatur, num scilicet tunc pro solo conatu & attentatione id delictum committendi, ita quòd per delinquentem non steterit quominus sit id patratus, imponi debeat pæna ordinaria pro eo delicto statuta, an non, ita videlicet, vt si mortis pæna pro eo delicto sit statuta, morte non debeat plecti, sed alia mitiori ac leuiori pæna, quod, inquam, ad hunc secundum euentum attinet, media via inter duas extremas opiniones incedendum arbitror.

[sect. 5] Eam verò vt explicem, præmittendum cum Couar. vbi suprà. n. 6. censeo. Non omnia delicta atrocia æqualia esse, neque idem genus pænæ, etiam mortis, pro omnibus esse statutum: sed quædam esse longè grauiora atque atrociora, quàm alia, tum ex obiecto, tum etiam ex circunstantiis, vt ex se est notissimum, & consentiunt. *c. consideret de pœnit. dist. 5. l. aut facta. ff. de pœnis,* quæ transcribitur. *c. aut facta de pœnit. dist. 1.* & aliis iuribus. Item pro quibusdam acrior mortis pæna, quàm pro aliis, est statuta, vt in hoc regno, qui proditoriè interficit, super terram trahitur per vias publicas pedibus ex equis aut ex aliis animalibus alligatus, furcaque suspensus necatur, & bona illius confiscantur, vt disputatione præcedente dictum est. Et in quibusdam aliis criminibus, præter eas omnes corporales pænas, corpus iam mortuum, in quatuor partes scinditur, partesque ita scissæ in viis publicis appenduntur, quod nostri *desquartiZar* appellant. Sicque pro diuersis aliis criminibus, varia genera mortis, aut etiam aliæ insuper pænæ, sunt addita.

[sect. 6] Præmittendum item cum eodem autore, & cum aliis, est. Inter actus, quibus quis attentat crimen aliquod atrox, pro quo pæna mortis fit statuta, ad illúdve patrandum conatur, quosdam esse proximiores, vt consummetur delictum, & quosdam remotiores. Vt, quando quis intendit alium venenò interficere, remotior actus est, inquirere de veneno, quo id efficiat, illud emere, ac miscere, aut deferre ad propinandum illi, quem ita vult interficere, quàm sit illud ei iam propinare, siue effectus sequatur, siue non, eo quòd qui illud sumpserat, euomuit illud, aut antidoto & medicamentis à morte liberatus sit. Cæteris enim paribus, longè maiori pæna est dignus, qui ad actum proximiorem, vt delictum consummaretur, peruenit, quàm qui solùm deuenit ad remotiorem ad id actum. Item attendendum est, num ex conatu & attentatione delicti, nocumentum aliquod sit sequutum, aut non. Vt si ex veneno propinato, licèt non occiderit, aliquod tamen damnum saluti sit illatum, ac remanserit, vel si is, qui interficere ad deprædandum est aggressus, licèt nec interfececit, nec deprædatus sit, vulnus tamen, aut aliam læsionem inflixerit. Quo enim plus conatus ac attentatio nocuit, noceréve re ipsa potuit, eo grauius est delictum non consummatum, maiorique pæna est dignum.

[sect. 7] Tertiò est præmittendum, iuxta communiorem ac veram sententiam, quam referunt ac sequuntur *Maranta de ord. iudic. part. 4. num. 53.* qui quæstionem disputat à. num. 43. & *Carrerius in practica verb. homicidium. §. 7. num. 112. iunctis. num. 109. & 113.* iudicem, quando pæna est arbitraria, neque est lege taxata, vt sit infra mortem, neque consuetudo habet, vt pro delicto cum iis circunstantiis pæna mortis non imponatur, posse imponere mortis pænam, si ex circunstantiis & qualitate delicti dignum prudentis arbitrio id delictum tanta pæna sit. Exemplum cum Baldo, & plerisque aliis, inter alia adhibent in eo, qui ministro publico, puta iudici, alapam impingeret: neque enim pro ea tanta iniuria ei ministro, reipublicæ, seu principi, in eo facta, est certa pæna legibus statuta, sed pro ea, & pro quacunque alia iniuria, infra mortem, eidem ministro facta, pæna iudicis arbitrio est imponenda: quis autem dubitet, iudicem pro ea tanta iniuria mortis pænam posse ac debere imponere?

[sect. 8] Quintò est præmittendum. Quòd pro delicto, aut delictis aliquibus, pœna mortis sit infligenda, non consistere in indiuisibili, quo ad latitudinem culpæ delictorum, quasi si delicta sint certæ quantitatis culpæ, **[[60]]** pæna mortis sit infligenda, si verò ad eam quantitatem culpæ non perueniant, pæna infra mortem sit infligenda. Id quippe quàm maximam habet latitudinem, atque ex humano iure, legúmve dispositione, ac iudicum arbitrio pendet, neque res hæc moralis ac humana aliud patitur, multumque decursu temporum, variarum legum, dispositione, ac vsu & consuetudine, diuersis in prouinciis variatur.

[sect. 9] His ita constitutis, dico. In iis atrocioribus delictis, in quibus iura non expresserunt ac statuerunt, vt, qui illa attentaret, mortis pæna puniretur, esto illa non consummaret, ad effcctumque intentum ea perduceret, pænam pro attentatione talis delicti, sine consummatione ac sine effectu intento, esse quidem arbitrariam, iudicis videlicet arbitrio relictam, vt pro qualitate obiecti, atrocitatis ac perniciei publicæ ac priuatæ ex eo delicto imminentis, pro quantitate & qualitate attentationis, atque num ad actum proximum consummationi effectuíve sit deuentum, vel non, & pro qualitate reliquarum circunstantiarum concurrentium, habita simul ratione pænæ pro eo delicto consummato lege statutæ, eam imponat maiorem, vel minorem, acerbioremque, vel minùs acerbam, pro vt iudicauerit expedire, delictumque commeritum fuerit: neque enim quanta pæna in tam variis euentibus, mutationeque tot circunstantiarum, esset infligenda, potuit lege definire, sed iudicis arbitrio fuit relinquendum. Et quamuis Maranta vbi suprà, cùm priùs affirmet, iudicem in imponenda pæna arbitraria progredi posse ad mortis pænam infligendam, addat cum multis aliis, pro attentatione delicti atrocis, quo mortis pæna lege est statuta, non posse iudicem imponere pænam mortis, sed aliam arbitrariam infra mortem, quando lex non expressit, vt etiam pro sola attẽtatione mortis pæna imponeretur; contrarium tamen, cum plerisque aliis, censeo affirmandum, quando attentatio ex obiecto & circunstantiis, prudentis iudicis arbitrio, iudicata fuerit tanta pæna digna, reipublicæque expediens, vt tanta pæna pro eo imponatur. Neque enim video, cur iudicis arbitrium peruenire iustè possit ad imponendam pænam mortis, quando quantitas pænæ arbitrio illius relinquitur, nulla pæna lege statuta, delictumque iudicatur morte dignum; & idem iudicis arbitrium peruenire non possit ac debeat ad pænam mortis infligendam, quando in atrocibus, valdeque permciosis delictis, pæna attentationis, sine consummatione ac effectu eorundem delictorum, eidem iudici arbitranda ac imponenda relinquitur, attentatioque ex obiecto & circunstantiis tanta pæna est digna, valdeque expediens reipublicæ est, vt mortis pæna puniatur, ne quis tam atrocia & perniciosa delicta attentare audeat. Minui tamen aliquid debet de acerbitate mortis aut de pænis, vnà cum morte, pro eo delicto consummato statutis, quando delictum consummatum effectu non fuit, idque eo plus, quo minus nocumenti fuit illatum, & quoad actum consummatum minùs fuit peruentum: atque attentatio tam longè distare potuit ab actu consummationis, vt pæna mortis non sit digna, sed alia, infra mortem, maiori, vel minori, prudentis arbitrio sit plectenda. Exemplum adhibeamus. Cùm, vt ex dictis hac & præcedente disputatione constat, in hoc regno pro homicidio veneno patrato, pæna tractionis homicidæ super terram per vias publicas pedibus equis, aut aliis animalibus, alligatis, & vt suspensus furca necetur, ac vt bona illius confiscentur, sit statuta, sanè ei, qui propinare alteri venenum attentasset, nec interfecisset, imponenda non esset pæna confiscationis bonorum, neque trahi super terram per vias publicas deberet pedibus alligatus, nisi circunstantiæ personæ, cui propinauit venenum, & nocumenti ei infra mortem eo veneno illati, aliud postularent, sed necari solùm deberet furca suspensus, nisi nobilitas eo modo delinquentis efflagitaret, vt à ceruice

iugularetur. Quòd si venenum bibendum aut comedendum obtulit, & is, cui est oblatum, illud non sumpsit, vel quia ab alio fuit admonitus, vel quia ipse agnouit venenum, aut aliqua alia ratione, mortem iudicarem illi inferendam, sine confiscatione, & tractione super terram pedibus alligatus. Si autem solùm venenum emptum ad id maleficium habebat, aut paratum, nondumque illud ad interficiendum obtulerat ac applicauerat, non iudicarem morte puniendum, seclusa dispositione iurium communium ac huius regni, quæ in discussione sequentis quæstionis referemus, nisi qualitas personæ, cui illud præparabat, aliud postularet, vt si ad necandum parentem, episcopum, iudicem, aliquem valde nobilem, aut reipublicæ multum necessarium, illud paratum haberet, aut etiam ad necandum proprium herum, sed maiori, vel minori, pæna infra mortem puniendum illum putarem, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus. Hoc autem loco obserua, in delictis, pro quibus consummatis, nuda mortis pæna esset statuta, vt furcæ, vel aliqua alia, talem actum ad id delictum consummandum posse ex parte delinquentis adhiberi, qui per accidens, & præter intentionem illum adhibentis, non sortiretur effectum, vt arbitrio prudentis iudicis eadem mors pro actu consummato statuta esset adhibenda: eo quòd non minùs culpæ iudicaretur in delinquente, quàm si effectus esset sequutus. Et quoniam nihil de pæna posset detrahi, si mors, vt est dignum, esset inferenda. Atque quoniam, vt suprà dictum est, quòd delictum pæna mortis iustè sit puniendum, non consistit in indiuisibili quoad latitudinem culpæ, sed intrà magnam quandam latitudinem culpæ maioris ac minoris, iustè infligitur pæna mortis: vnde, quòd consummatum tunc per accidens non fuerit delictum, nec fuerit effectus sequutus, non impedit, quin iustè mortis pæna puniri possit ac debeat, etiam si consummatum plectendum non fuisset maiori pęna. Hinc ego non reprobo duo illa iudicia capitalia, pro sola attentatione delicti exequutioni mandata, quæ ex Igneo *Iulius Clarus. q. 92. citata. n.* 2. refert. In quorum altero quidam nobilis fuit capitali supplicio effectus, qui sæpius in necem sui agnati, qui liberis carebat, conspirauerat, pluriesque attentauerat illum interfici efficere veneno ac sagitta, cùm tamen id perficere non potuisset. In altero verò forensis quidam, qui de al-**[[61]]**terius mandato insiluerat in quendam Papiensem animo illum occidendi, confessus delictum, fuit suspensus.

Mediæ huic nostræ sententiæ repugnare non videtur Couar. vbi suprà. Eam autem licèt eatenus non confirment iura, quæ in euentibus aliquibus particularibus statuunt pænam ordinariam mortis etiam pro attentatione delicti, pro quo consummato eadem pæna statuitur, quatenus, dum id exprimunt in illis particularibus euẽtibus, quadam ex parte argumento à contrario sensu innuitur, nisi exprimeretur, non fuisse imponendam, ac proinde in quibus delictis id non exprimitur, pro sola attẽtatione non esse imponendam: eatenus tamen illam confirmant, quatenus prudentes illi legis latores censuerunt, eas attentationes dignas esse morte, etiam qualificata, si pro eis delictis qualificata pæna sit imposita, ac proinde eo ipso innuerunt, in atrocissimis delictis, attentationes, quæ actus sunt proximi ad consummationem delicti, maximè si per accidens sortitæ non sint effectum, aut si sę pius sint commissæ, dignas esse morte, atque adeò in illis arbitrariam pænam, iudicibus arbitrandam atque statuendam relictam, ad mortem vsque se posse extendere. Iura autem, quæ peculiariter in aliquibus delictis expresserunt, etiam attentationes, seu conatus ad ea delicta patranda, punienda esse pęna pro eisdem delictis statuta, duo habent peculiaria in eisdem delictis vi talis dispositionis. Vnum est, attentationes in maiori quadam latitudine, etiam vbi iudices pænam arbitrariam non adeò extenderent, puniendas esse pæna ordinaria eius legis. Alterum verò est, pro eis attentationibus minuendam non esse pęnam eius legis, etiam si mors acerba ac infamis

& qualificata sit, aliasque adiunctas habeat pænas: nisi quando ex circonstantiis aliud iudex prudenter meritoque iudicaret.
Eandem sententiam confirmat. *l. qui falsam. ff. ad legem. Corn. de falsis,* quæ habet, si is, qui falsam monetam cudere est aggressus, pænitentia ductus eam non formauit, absolui, hoc est, non puniri, quòd pænitentia ductus sua sponte destiterit à crimine consummando: ergo, argumento à contrario sensu, si deprehensus fuit eam confectā habens, & cum animo iam-iā signum illi imprimendi, punietur pæna ordinaria cudenti falsam monetam statuta, de qua tractatu præcedẽte Disp. *702* est dictum. Et quamuis Couar. vbi suprà in calce n. 11. cum Igneo velit, non esse puniendum pæna ordinaria, sanè contraria sententia verior est, recteque rationi consonantior, magisque expediens reipublicæ. Adde, cùm pro eo crimine statuta sit pæna, vt delinquens extrangulatus exuratur, & vt confiscentur omnia bona illius, vt disputatione citata est dictum, quis dicat, eum, qui inuenitur habens monetam falsam fabricatam, & cum animo signum illi imprimendi, puniendum non esse pæna saltem mortis, vt furca suspendatur, esto non exuratur, neque bona illi confiscentur? id verò nobis sufficiet ad nostram confirmandam sententiam: nam tunc pæna arbitraria pro conatu, antequam crimen sit consummatum, se se extendet ad pænam mortis, quando lex non exprimit, vt conatus & attentatio pæna ordinaria, pro eo delicto statuta, puniatur.
Confirmari etiam potest nostra sententia, quoniam reipublicæ expedit, vt quædam grauissimorum criminum attentationes, etiam si effectus non sequatur, morte puniantur; vt quando aliquis attentauit interficere aliquem, vt spoliaret illum bonis suis, idque est aggressus facere, sed non interfecit, quia alius aduersus eum præualuit, aut superuenerunt alii, qui eum à morte liberarunt; & quando aliquis pretio accepto aggressus est interficere aliquem, qui nihil tale de illo timebat, aut suspicabatur, nec præualuit; & in aliis similibus euentibus: irrationabilesque essent leges, quæ prohiberent, iudices pro similibus criminibus mortis pænam imponere: cùm ergo per epicheiam legum interpretem, censendum sit nihil irrationabile ac cōtra bonum publicum leges intendere, censendū profectò consequenter est, leges pænam mortis pro similibus atrocibus criminibus absolutè statuentes, neque exprimentes, vt duntaxat pro illis omnino consummatis, atque ad vltimum effectum perductis, pæna mortis imponatur, non intendere prohibere iudices, vt, quando attentationes eorundem criminum dignas omnino morte iudicarent, expedientissimumque reipublicę esse vt pęna mortis illas punirent, non possent id efficere. Quamuis enim expediens sit, vt clementiæ ac lenitatis in iudicando ratio habeatur, quatenus id crimina bonumque commune patiuntur; iudices tamen manus suas Deo consecrant, dum, postulantibus id omnino delictis, cōmunique bono, mortis pænam pro delictis imponunt, eamque exequutioni mandant. Moyses quippe Exodi 32. Leuitis, qui quasi triginta millia hominum in pænam adorationis vituli conflatilis peremerant, dixit; *Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Et Regius Propheta Psal. 99. *In matutino,* inquit, *interficiebā ōnes peccatores terræ, vt disperderẽ de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Consentaneè ad has cōfirmationes, ad nostramque sententiam, loquuntur. l. respiciendum, &. l. aut facta. ff. de pænis.
[sect. 10] In his criminibus, quæ atrocia non sunt, conatus & attentatio criminis, pro quo est pæna statuta, arbitrio iudicis puniri debet, quando sequutus non fuit effectus, pæna quidem mitiori, maiori tamen, vel minori, iuxta circunstantias concurrentes: neque impunitus is conatus relinqui debet. Ita *Couar. n. 6. citato. §. vlt. Iulius Clar. q. 92. citata* & alii, quos referunt, argumento. *l. & generaliter.* §. *1. ff. de calumniat.* & aliorum iurium, consentitque in

hoc *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 30.* tametsi ibi & alibi vniuersim asserat, attentationes, etiam atrocium de li ctoum, puniri non posse pæna mortis, quando lex id nō exprimit: in quo eius sententia nobis non probatur. Si autem quis post conatum desistat sua sponte à consummatione ductus pænitentia, tunc talis conatus non punitur. *l. qui falsam. ff. de falsis. l. qui ea mente,* iuncta *glossa ibi. ff. de furtis,* &. *l. 2. titu. 31. part.* 7. Hæc de secunda quæstione. Quod verò attinet ad primam quæstionem, occasione cuius secunda discussa est, *Antonius Gom. 3. tom. var. res. c. 3. in calce. n. 7.* quæstionem **[sect. 11]** mouet de eo solùm, qui venenum emit ad aliũ interficiendum: relataque Bart. & quorundam aliorũ opinione, quòd mortis pæna sit puniẽd⁹, etiam si vlteriùs non sit progressus, argumẽto. *l. 1. in fine. ff. ad leg. Pompe. de parric.* quę parricidii pęna **[[62]]** puniendum statuit filium, qui venenum emit ad patrem interficiendum, idque his verbis: *Præterea, qui emit venenum, vt patri daret, quamuis non potuerit dare*; idemque habet. *l. 12. titu. 8. part. 7.* hac, inquam, sententia relata, ipse censet, imponendā illi non esse pænam mortis, sed aliam arbitrariam, maiorem vel minorem, iuxta qualitatem personæ, quæ ad id venenum emit, & quam eo necare intendebat: quoniam, inquit, (& in hoc rectè) legem illam primam intelligendam esse in filio, propter grauitatem delicti parricidii compatatione patris, & ob reuerentiam magnam, quam patri debet.

[sect. 12] Efficacius verò argumentum sumi potest ex. *l. 1.* §. *1. ff. ad leg. Corn. de sicar.* quæ pænam legis Corneliæ de sicariis statuit ei, qui hominis necandi causa venenum confecerit aut dederit: sic enim ille. §. habet: *Præterea tenetur,* (pæna scilicet legis Cornelię de sicariis) *qui hominis necandi causa venenum confecerit, dederit*: maiori autem ratione tenebitur eadem pęna, qui illud ad id emerit, aut acceperit. Atque ex ea lege videtur colligi apertè, solam attentationem, etiam conficiendo venenum, aut illud alteri tradẽdo, vt eo interficiat, & eadem ratione illud emendo, aut accipiendo in eum finem, puniri mortis pæna. Hæc verò omnia habentur apertiùs. *l. 3. eod. titu.* quæ ita habet: *Eiusdem legis Corneliæ de sicariis & veneficiis capite quinto, qui venenum necandi hominis causa confecerit, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur. Eiusdem legis pæna afficitur, qui in publicum mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi causa habuerit.* Hoc autem vltimum etiam ementes & accipientes venenum ad interficiẽdum alios complectitur. *Lege item. 7. titu. 8. part.* 7. videtur haberi opinio Bart. & aliorum, quam paulo antea diximus, Antonium Gom. rejicere: sic enim lex illa. 7. habet: *El fisico, o especiero, ootro ome qualquier, que vendiere à sabiendas yeruaso ponçonas à algun ome, que las compre con imencion de matar à otro con ellas, egelas mostrare à conocer, o à destemplar, o à dar, porque mate à otro con ellas, tambien el comprador, como el que las diese, deuẽ auer pæna de homicida por ende, maguer el que las compró non pueda cumplir lo que cuidaua, porque se le non guiso.* Quo in loco verb. *no pueda cumplir* ait Greg. Lopez. Nota hoc; nam, cùm generaliter loquatur, videtur approbare opinionem Placen. de qua per glossam *in. §. alia inst. de pub. iud.* & sic, quòd non sit in hoc aliqua specialitas in crimine particidii, vt in *lege. 1. in fine. ff. ad leg. Pomp. de parric.* &c. Hæc Greg. Lopez ibi. Consentit etiam *lex. 2. titu. 31. part. 7.* in qua sic habetur: *Eßo mismo seria, si viniese en voluntad à algund ome de matar a otro, si tal pensamiento malo, como este, començare à lo meter por obra, tiniendo alguna ponçoña aparejada, para darle à comer, o à beber, o tomando algund cuchillo o otra arma, yendo contra el, para matarlo, o estando armado, acechandelo en algund lugan, para darle muerte, trabajando se de lo matar en alguna otra manera semejante destas, metiendolo ya por obra: ca, maguer no lo cumpliese, merece ser escarmentado, assi como si lo ouiesse cumplido: porque non finco por el de lo complir, si pudiera.*

[sect. 13] Quid de hac re tota sentiam, sequentia aperient. In primis non arbitror, dispositionem legis. *7. titu. 8. &. l. 2. titu. 31. part. 7.* esse sententiam Bart. & aliorum, quos Ant. Gom. & Greg. Lopez referunt, *vt Greg. LopeZ. l. 7. verb. no pueda cumplir,* autumat, quasi conditores partitarum intẽderint eam opinionem in legem ibi statuere, nihilque speciale esse ea in parte in crimine particidii. In crimine enim parricidii, tam *lex. 1. ff. ad leg. Pompe. de parric.* quàm *lex. 12. titu. 8. part. 7.* quæ de parricidio loquitur, intendunt ac statuunt, filium ementem venenum ad necandum patrem, puniẽdum esse pæna ordinaria parricidii. Et quamuis, stando in iure communi, ea pæna, iuxta legem. 1. citatam, sit solùm pęna legis Cornelię de sicariis, neque pæna qualificata pro parricidio postea aliis legibus statuta locum de iure communi habeat in filio emente venenum ad interficiẽdum patrem, eo quòd solis interfectoribus ascendentium, aut descendentium, vt Disp. 26 videbimus, sit statuta; lex tamen duodecima citata statuit, qualificatam esse debere, quæ longè grauior est, vt Disp. 26 videbimus, quàm pæna mortis, de qua sermo est. *l 7. &. l. 2. citatis.* Lex tamen. 12. citata, vt filius eam pænam incurrat, satis perspicuè statuit, non satis esse, eum venenum emere ac habere ad interficiẽdum patrem, sed vlteriùs requiri, conatum eum fuisse illud ei dare, esto opere implere non potuerit, vt illud pater sumeret, neque effectus sit sequutus. Sic enim lex illa habet: *E aun deZimos, que si alguno comprare yeruas, o ponçoña, para matar à su padre, e despues, que las ouiere compradas, se trauajasse de gelas dar, maguer non gelas pueda dar, nin cumplir su voluntad, nin sele aguissasse,* (significare videtur hoc verbum, nec succederet effectus mortis patris, vt intẽdebat) *mandamos que muera por ello, tambien como si gelas ouieße dado: pues que non finco por el.* Ecce, pænam integram pro parricidio perinde illi statuit, ac si venenum illi dedisset, eumque interfecisset: sed requirit, vt postquam venenum emit, aut habuit, eo prauo fine, *se trabajaße de gelas dar,* id est, tẽtasset ac conatus fuisset illud ei dare. Vnde lex hæc hoc modo intelligit ac interpretatur verbum illud. *l. 1. in. fine. ff. ad. leg. Pomp. de parric.* suprà relatum, *quauis non potuerit dare,* cùm scilicet dare tentasset, ad idque, postquam venenũ emit, vt patri illud daret, esset conatus. Vt tamẽ eadem. *l. 12. glossa vlt. Gregor. LopeZ* refert, Hostiẽsis, & Bart. voluerunt, stando in iure communi, satis esse filium emisse venenum, vt patri illud daret, quamuia nihil vlteriùs attẽtasset, vt incurreret pænam ea lege statutam, sicque intellexerunt verba illa relata ex. *l. 1. ff. ad leg. Pomp. de parr.* de eaque re dubitauit Ioan. Ana.

[sect. 14] Quod verò attinet ad relata ex. *l. 7. titu. 8. & ex. l. 2. titu. 31. part. 7.* sanè duo ea iura non aliud statuere intenderunt, quàm quod relatum est fuisse statutum. l. 1. &. l. 3. ff. ad leg. Cor. de sicar. ex hisq; duo bus posterioribus iuribus priora duo alia iura desumpta sunt. His autem quatuor iuribus perspicuè statuitur, eum, qui conficit, vendit, aut dat venenum, vel illud emit, aut accipit, ad necãdum alium, hoc est, intuitu vt alius eo necetur, ac proinde cum scientia ex parte illud conficiẽtis, aut dantis, quòd sit ad necandum, esto effectus non sequatur, neque vlteriùs accipiens sit progressus ad alium conatum, incidere eos omnes in pęnam legis Cornelię de sicariis, in homicidiíve pænam ordinariam: tametsi lex. 7. citata, quando mors veneno non est sequuta, non velit, vt mors ita delinquentium sit abiecta ac crudelis, bestiis illos objiciendo, sed esse simplicem mortem, vt est furcæ, aut alia. Quare hodie ita delin-**[[63]]**quentes trahendi non essent super terram per vias publicas pedibus equis, aut aliis animalibus, alligati, neque confiscanda eis essent bona, perinde ac si ex eo veneno mors proditoria esset sequuta. Lex verò. 7. citata, satis consentaneè ad mentem dispositionis ex iure communi relatæ, exprimit, eandem pęnam incurrere, qui, quærentem venenum ad interficiendum, docet genus veneni, quo id efficiat,

aut modum, quo venenum conficere debet, aut applicare. Multo autem magis eam pænam incurreret, qui alicui consilium daret, vt alterum veneno interficeret, modumq́ue illum doceret, quo id fieri deberet, si ille ita persuasus venenum accepit, aut ad id confecit, esto vlteriùs nihil esset conatus tentando venenum applicare, alterumq́; eo interficere, vt ex se est perspicuum. Quòd autem, vt, iuxta quatuor iura relata, pænam explicatam incurrat vendens aut dans venenum alteri, qui illo interficere intendit, aut eum docens genus aliquod veneni, vel modum, quo illud conficere aut applicare debeat, necesse sit id dantem, vendentem, aut docentem, scientiam habere, quòd ille alius ad interficiendum illud velit, satis ex ipsis iuribus constat: id enim signi ficant *lege. 1. &. 3. ff. ad leg. Cor. de sicar.* verba *hominis necan di causa:* vendere enim illud, aut dare, hominis necandi causa, est cum scientia, quòd ad eum finem accipiatur. id quod lex. 7. citata magis expressit, dicens *à sabiendas.* Vnde rectè Greg. Lopez ibidem docet, si venenum personis suspectis vendatur, ac mors sequatur, non esse puniendum iuxta ea iura ita vendentem pæna mortis: quoniam ad eam pænam requiritur dolus, probatioq́ue verisimilis illius: sed puniendum esse mitiori pæna arbitraria, tāquam delata culpa comparatione eius homicidii sequuti, aut periculi quòd sequeretur, si, qui accepit, interficere eo est conatus, nec interfecit: pęna autem esse debet in eo euentu maior vel minor, prout fuerit culpa maior vel minor, & iuxta alias circunstantias concurrentes: Consentit *Ant. Gom. c. 3. citato. numer. 9.* Qui addit, si ita venenum mancipio vendatur, eoq́ue mancipium se ipsum interficiat, teneri vendentem domino mancipii ad valorem illius, ad damnumq́ue totum inde domino proueniens. Dispositiones verò horum quatuor iurium confirmant maximè, quæ circa præcedentem quæstionem dicta à nobis sunt, nempe in atrocibus delictis pænam arbitrariam pro conatu & attentatione eorum delictorum, absque consummatione atque effectu, posse se extendere vsque ad pænam mortis, vt iuribus citatis extenditur in delicto occisionis proditoriè veneno.

[sect. 15] Multi, quos *Iulius Clar. lib. 5. sent.* §. *homicidium. numer. 14. Carrer. in pract. in relect. legis obseruare. n. 101. & in materia de homic.* §. *1. à. n. 19. &. a. numer. 97.* referunt ac sequuntur, & quos *Couar. numer. 11. citato* refert, asseruerunt, vt conficientes, vendētes, dantes, & accipientes venenum hominis occidendi causa, pænam mortis incurrant, necesse esse vt effectus mórsve sequatur, neque esse satis attentasse propinare venenum, quin neque illud propinasse, nisi mors inde re ipsa sequatur. Et quidam eorum dicunt, generalem consuetudinem in contrarium derogasse iuribus relatis: alii verò intelligenda ea iura esse censent, dummodo mors inde sequatur. Ego sinistram omnino eam interpretationem esse iudico, neque vlla ratione eam patitur *lex. 7. titu. 8. part. 7.* quæ pænam legis Corneliæ de sicariis, ordinariám ve homicidii, statuit prædictis omnibus, quando mors non est sequuta, imò esto venenum non sit propinatum, & idem habetur *l. 2. titu. 32. part. 7.* Satis autem lex. 7. citata innuit, pænam mortis, quando effectus non est sequutus, non debere esse abiectam ac crudelem obiectionis bestiis, dum continuò subiungit: *E si por auentura matere con ellas, (*rebus scilicet venenosis) *estonce el matador deue morir deshonradamente echandolo à los leones, o a canes, o à otras bestias brauas, que lo maten.* Hodie verò, vt suprà dictum est, trahi super terram debet per vias publicas pedibus alligatus equis, aut aliis animalibus, furcaq́ue suspensus est enecandus, bonaq́ue illius sunt confiscanda. Atque eisdem pænis plecti debent cooperantes ad id proditorium homicidium opere consummatum, venenum scienter ad id conficientes, vendentes, dantes, aut quouis alio modo cooperantes. Quare, si sententia eorum doctorum sit amplectenda, consuetudini est innitendum, quæ prædictis iuribus ea in parte derogauerit: atque in vnaquaque regione est inquirendum ac videndum, num ea

consuetudo præscripta sit introducta. Couar. numer. 11. citato, consuetudini videtur inniti, vultq́ue, eum, qui venenum alteri propinauit, aut propinare attentauit, ita quòd per eum non steterit, quin mors sit sequuta, mortis pæna esse plectendum: & idem de cooperantibus ad id flagitium videtur dicturus: si verò nondum venenum illi propinauit, neque propinare attentauit, censet pæna arbitraria infra mortem esse puniendum. Nescio tamen, an id in hoc regno consuetudine sit receptum. Quòd si consuetudine præscripta receptum non sit, non damnarem iudicem, qui mortis pęnam infligeret, maximè si circunstantiæ aggrauarent delictum, iuxta ea quæ quoad præcedentem quæstionem suprà dicta sunt.

[sect. 16] *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 8. Greg. LopeZ. l. 7. citata glossa penul. Carrer. in pract. de homicidio. §. 1. numer. 102. cum Alex.* & aliis, quos citant, dicunt, non sufficere confessionem rei, quòd ipse occiderit talem hominem veneno, vt possit condemnari de tali homicidio, neque sufficere depositionem testium, addit Ant. Gom. quòd ipsi viderint eum homicidam dare illi venenum, & quòd mors inde fuerit sequuta. Rationem verò reddit Ant. Gom. quoniam, inquit, hæ omnes probationes sunt incertæ ac dubiæ naturaliter: eo quòd nec testes, nec ipse delinquens, agnoscere potuerint, an id esset venenum, neque operationem, quam efficere posset in corpore humano: depositiones autem, ac confessio rei, vt probent, ita vt pæna homicidii, vel alia ordinaria, possit imponi, debent esse probabiles ac verisimiles. Vnde, ait Ant. Gom. vltra prædictam testium depositionem ac confessionem rei, debet iudex inquirere, ac **[[64]]** pro ba tionem coadiuuare & verificare, efficiendo, vt medici ac chirurgi periti in sua arte deponant, an illud sit venenum, & an potuit ex illo sequi ea mors, sumendo simul probationem ex signis ac qualitatibus, quæ in occiso ac venenato reperta sunt, post venenum sumptum, ac mortem, & simul ex tempore, intra quod, post venenum sumptum, fuit mortuus, inquirendo ab eisdem peritis in arte medicinę, an intra id tẽpus ex eo veneno mori potuerit, eaq́ue omnia debet iudex redigere facere in actis. Ego autem non dubito sententiam hanc falsam esse, quando testes exprimunt, quod genus veneni homicida defuncto dederit, & de eo veneni genere constat, sufficiens fuisse ad necandum, & testes sunt omni exceptione maiores, neque signa, de quibus etiam sint sufficientes testes, quæ interuenerunt post venenum sumptum vsque ad mortem, & post mortem, repugnant depositioni illi testium: quin potiùs sufficientem ac satis perspicuam arbitror eam probationem ad reum, etiã delictum negantem, condemnandum, neque tunc arbitror necessarium esse recurrere ad medicos & ad chirurgos, qui fortasse ducti falsa pietate, ac precibus, aut etiam pecunia ac muneribus corrupti, perspicuam ac sufficientem illam probationem eneruabunt. Item quando aliqua essent indicia, interfectum veneno fuisse occisum, & reus confiteretur delictum, genusque veneni manifestaret, quo occîdit, eaq́ue confessio cum morte ac signis, mortem antecedentibus ac sequentibus, consentiret, sanè illa esset satis perspicua & manifesta probatio, non minùs in eo delicto, quàm in quocunque alio homicidio aut crimine: Vnde tunc non arbitror necessariã esse aliam probationem. Quando verò delinquens negaret delictum, neque essent perspicuę testium omni exceptione maiorum depositiones, quæ manifestum efficerent, reum id delictũ commisisse, sed res esset dubia, an verè esset datum venenum interfecto à reo, & an ea mors inde esset sequuta, tunc, ad probationis integræ ac legitimæ complementum, recurrendum ad ea esset, quæ Ant. Gom. docet, cum quo doctores alii citati concordare videntur. Neque autoritas Alex. aut Hippoliti, quos doctores citati pro ea sententia referunt, sufficere debet, vt eam persuadere debeant, in perspicuis illis euentibus, in qui bus nobis non probatur.

[sect. 17] Quod attinet ad inhibitionem vendendi venenum, ob mala, quæ inde oriri facilè possunt, non aliam prohi bitionem scio in hoc regno, quàm illam *legis. 5. titu. 17. lib. 3. nouæ collect.* quę sic habet: *Por quanto nos fue pedito mandaßemos, que los boticarios ni especierosno pudießen vender soliman, ni cosa enponçoñosa, sin licencia de medico, mãdamos que los corregirlores y justicias de nuestros reinos, cada vno en su iurisdicion, se informen de lo suso dicho, y prouean con justicia lo que conuenga.*
In Lusitania autem lib. 5. ord. titu. 109. sic est dispositum: *Mandamos e defendemos, que ninhũa pessoa, de qualquer condiçam que seja, nom tenha em sua casa para vender nenhuum rosalgar branco, nem vermelho, nem aZarnefe, nem solimam, nem aguoa dele, nem simonea, nem apio, saluo se for boticairo examinado, e que licençatẽha pera teer boticae vsar do officio. E qualquer das outras pessoas, que em suas casas algũas das ditas cousas teuer pera vender, nom sendo os ditos boticairos, queremos que perca toda sua faZenda, a metade pera nossa camara, e a outra metade pera quemho acusar e descobrir, e mais seja degradado pera aylha de sam Thome em quanto for nossa merce. Ea mesma pena tera qualquer pessoa, que as ditas cousas de fora trouxer, e as vender a outras pessoas, que nom forem boticairos dos sobreditos.*
E defendemos yßo mesmo a os boticairos, que as nom vendam nem despendam se nom comos officiaes que por necessidade dos officios que tem as ajam mester, sendo porem os ditos officiaes conhecidos por elles, e taes de que se presuma que ho nom deuem dar à outras pessoas. E defendemos à os taes officiaes, que ho nom vendam, nem dem à outras ninnhuas peßoas: porque dando o os ditos officiaes à outras algũas pessoas, e seguindose disso alguum damno, aueram por ysso aquella pena que justo è raZam seja, segundo o damno que disso se siguir.
E yßo mesmo os boticairos os poderaam meter em suas meZinhas, segũdo po los fisicos e seus doutores for mãdado. E qualquer boticairo que ho contrairo faZer, e a outras pessoas, que nom sejam officiaes conhecidos os vẽder, ou der, auemos por bem, que pe la primera veZ pague cincuenta cruZados de pena, a metade pera noßa camara, e a outra pera quem os acusare descobrir: e pe la segunda veZ à alem da dita pena ficaraa à nos alhe darmos qualquer outra mais pena, que nossa mercede for.

De homicidio per assassinùm. Et vniuersim per alium, præmio mandatario proposito seu dato. Disp. 25.

SVMMARIVM.

1 . QVicunque aliquem Christianum per assassinum interfici curat, esto mors non sequatur, aut defendit vel recipit aliquem aßassinorum, incurrit decreto Pontificis Innocentii IV. sententiam excommunicationis & depositionis à dignitate & beneficio, eáqꝫ aliis libere eo ipso conferri possunt.

2 . Quinam nomine assassinorum intelligantur: Christiani etiam aßassini sunt.

3 . Pænæ omnes, quas Innocentius IV. assassinis gentilibus indixit, Christianis etiam competunt, etiã ecclesiasticis, qui vel occidi per assassinum fecerint quemcunque hominem, vel id mandauerint, etiã si mors non sit secuta.

4 . Omnes pænæ, scilicet amissionis bonorum, diffidationis, atque adeò mortis diræ & atrocis, si delinquens comprehendatur, incurri pro solo mandato, vt Christianus ab assassino occidatur, atque etiā pro sola defensione, receptatione, defensione aßassini, etiam si mors non sequatur.

5 . Satis est, si probabilibus argumentis constet eos in id crimen incidiße, vt tales delinquentes comprehensi puniantur, atque fugientes pro diffidatis haberi possint, liciteque à quocunque possunt interfici.

6 . Quando, qui in idcrime incidit, persona est ecclesiastica, tunc probato delicto eum in id incidisse, puniri potest à iudice ecclesiastico pæna mortis, absque alia traditione per iudicem ecclesiasticum curiæ seculari, & absque præuia degradatione.

7 . Qui interficere alios mandant, non quidem per assaßinos, sed per quoscunque alios, non incurrunt **[[65]]** *excommunicationem, neque sunt diffidati, nec iustè possunt diffidari.*

8 . Si mandatarius ad mortem vsque inferendam fuit progressus, interfecto, quando inuasus ab illo fuit, ignorante sibi eum esse inimicum, mortemque velle ipsi inferre, tunc vterque incurrit pænam homicidæ proditoriè.

9 . Quando mandatarius non interficit, attamen proditoriè vulnerauit, tunc tam ipse, quàm mandans, de iure regni Hispanici sunt interficiendi: non tamen sunt eis confiscanda bona. Quando autem mandatarius occidere attentauit, atque nec interfecit, nec vulnerauit, si id attẽtauit actu externo, qui ad interficiendum erat sufficiens, tamen effectus non est secutus, tam mandatarius quàm mandans puniendi sunt pæna ordinaria, non secùs ac si effectus esset secutus.

[sect. 1] C*Apite 1. de homic. lib. 6.* sacro approbante vniuersali concilio Lugdunensi, Innocentius Quartus, motus criminis immanitate, fæditate, ac pernicie, tum animarum, sine contritione & pænitentia ex hac vita decedentium, quando nihil tale timebant, tum etiam vitæ corporalis multorum, non sine dedecore ac ignominia ecclesiæ, quo Christiani aliqui conducebant homines quosdam infideles, assassinos nuncupatos, ac sub communi ipsorum principe viuentes, qui audacissimi erant, ac instructi valde ad alios proditoriè interficiendos, variisque modis. *l. 3. titu. 27. part. 7.* commemoratis, se tales non esse simulabant, multosque incautos, nihilque de illis timentes, nec suspicantes, interficiebant, adeò vt magnates aliqui securitatem ab illo rum principe obtinere curarent, sicque vitam suam pretio ac muneribus ab illo redimere: his, inquam, de causis Inno. Quartus permotus, sacro approbāte concilio statuit, vt quicunque principes, aut prelati, vel quecunque alia persona secularis, vel ecclesiastica, interfici faceret Christianum aliquẽ per assassinos, vel interfici mandaret, esto mors non sequeretur, aut reciperet, vel defenderet, aut occultaret aliquem assassinorum, incurrerẽt ipso facto sententias excommunicationis, & depositionis à dignitate, honore, ordine, officio, ac beneficio, eaque aliis eo ipso libere conferrentur. Insuper statuit, vt prædicti omnes eo ipso cum omnibus suis bonis essent diffidati à toto Christiano populo, ita videlicet, vt quicunque de populo Christiano libere ac licitè posset eos interficere, tanquam minister ad id virtute eius legis deputatus, possetque illorum bona omnia temporalia occupare. Et vt eo ipso, quòd probabilibus argumentis, hoc est indiciis, quæ omnino persuaderent tale crimen ab aliquo prædictorum esse commissum, prædicta omnia exequutioni mandarentur, nulla alia expectata sententia excommunicationis, vel depositionis, seu diffida tionis aduersus eos lata.

[sect. 2] Communis plurimorum sententia cum Bart. & Bald. quam referunt ac sequuntur *Iulius Clar. lib. 5. sentent. §. assassinus. Carrer. in pract. de homicidio. §. 1. à. n. 12. &* copiosiùs multo. §. *5. à. n. 1. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 10. & Greg. LopeZ. l. 3. glossa. 1. titu. 27. part. 7. est.* Nomine assassinorum intelligi quoscunque, siue Christiani illi sint, siue non, qui pretio alios proditoriè interficiunt Quin *Carrer. §. 1. citato. n. 13. &. §. 5. n. 5.* cum aliis, quos citat, addit, assassinos dici, si de mandato alterius aliquem interficiant, nullo eis præmio proposito, sed solùm vt mandanti placeant, morémve illi gerant. Iulius Clarus nomine assassini intelligit eum, qui per Christianum, vel infidelẽ, interficere mandat Christianum aliquem, imò & infidelem, qui in republica Christiana degat: secùs autem, si sit infidelis in republica infidelium degens. Addunt hi autores sententiam hanc consuetudine esse receptam.
Couar. verò. *2. var. res. c. 20.* relata priùs. *n. 9. cõmuni opinione, numero. 10. & in clem. si furiosus. part. 2. in initio. n. 9. cum Caie. in summa verb. aßassinus, & verb. excommunicatio. c. 16. Syluest. verb. aßassinus Archid.* & aliis, cum quibus *Nauar. in Manu. c. 27. n. 136.* consentit, rectè ait. *Capite. 1. de homic. lib. 6.* Nomine assassinorum non intelligi quẽcunque occidentem pecunia de mandato alterius, sed solùm genus quoddam hominum infidelium, sic tunc dictorum, qui sub quodam suo principe infideli degebant, atque de illius mandato audacissimè ac simulatè eos interficiebant inter Christianos, quos ille interfici præcipiebat. Refert item Couar. ex Volaterrano, Paulo Æmilio, & ex Duareno, hos homines in Syria sub suo principe degisse: duoq́ue posteriores autores referunt, principem horum assassinorũ tempore Regis diui Ludouici Arsacidam fuisse nuncupatum, quosdamq́ue ex suis misisse, qui Regem diuum Ludouicum interficerent. Ac sanè assassinos genus esse hominum cuiusdam nationis sub suo principe degentium, apertè innuitur. c. 1. de homic. lib. 6. maximè illis verbis; *Præsertim cùm nonnulli magnates, aliter perimi formidantes, coacti fuerint, securitatem ab eorundem assassinorum domino impetrare, sicque ab eo, non absq; Christianæ dignitatis opprobrio, redimere quodammodo vitam suam.* Quæ verba satis etiam innuunt, infideles eos fuisse. Qua de causa, non ipsis assassinis impositæ sunt in eo capite pænæ excõmunicationis & depositionis à dignitate, honore, officio, & beneficio, quæ in illis locum non habebant, imò neque diffidationis, sed relicti sunt puniendi acriter per principes seculares, si comprehenderentur: solis verò membris ecclesiæ pænæ omnes illius capitis statutæ sunt, si per assassinos aliquem Christianum interficerent, vel mandarent interfici, esto mors non sequeretur, vel assassinos reciperent, defenderent, vel occultarent, esto assassini ita recepti, defensi, aut occultati, nullum interficerent. Neque sanè pæna illa diffidationis eis omnibus in eo capite imposita, vt scilicet quicunque de populo Christiano licitè interficere posset quencunque commemoratorum, esto mors per assassinum non sequeretur, occupareq́ue posset bona illius, rationabiliter ac licitè imponi potuit cuicunque, qui per aliquem alium mandaret interficere, esto mors non sequeretur, aut qui reciperet, defenderet, aut occultaret, talem mandatarium, quin neque mandatario imponi potuit. Neque ad summum Pontificem spectabat eam pænam statuere, sed ad seculares principes, ad vnumquemque eorum in suo regno. Pænam autem illam diffidationis in eo euentu statuit summus Pontifex, tum propter atrocitatem, fæditatem, ignominiam religioni Christianæ, ac periculum animarum **[[66]]** ex illo delicto: tum etiam consentientibus principibus Christianis, qui per se, vel per suos legatos, præsentes erant in eo concilio: imò verò principibus Christianis id postulantibus in suam & suorum securitatem, atque in ecclesiæ & rerumpublicarum secularium bonum. Cum hac eadem sententia consentit. *l. 3. titu. 27. part.*

7. vsque ad illa verba: *Otrosi deZimos.* Ab his enim verbis, tam assassinis, quā quibuscunq; aliis, qui aliquem interficiunt præmio ad id accepto, atque mandantibus id efficere, pæna statuitur.

Quamuis autem iam hodie dicere non erat necesse de pænis. *c. 1. de homic. lib. 6.* eo quòd iam hodie non sint illi assassini sub illo principe, qui præmio, aut precibus, Christianorum, illo modo Christianos interficiant, & per consequens nulli Christiani iam hodie illas incurrant; breuiter tamen, propter ea, quæ à doctoribus ea de re traduntur, & vt iura vtiliter intelligantur, aliquid erit dicendum.

[sect. 3] In primis, pænæ illæ omnes, non assassinis, vt dictum est, sed Christianis, etiam si ecclesiastici sint, & in episcopali dignitate constituti, imponuntur, qui vel occidi per assassinum fecerint, non quemcunque hominem, sed Christianum, vel id mandauerint, etiam si mors non sit sequuta, neque vlteriùs sit progressum, quàm ad mandatum per assassinum, aut per illorum principem, acceptatum. Et cùm lex non exprimat, quòd, vt pænæ illæ incurrantur, mādatum esse debeat, præmio aliquo assassino, aut illius principi, proposito, sanè si mādatum acceptetur, nullo etiam præmio proposito, pænę illæ incurrentur eo ipso, quòd mandatum sit acceptatum, siue mors sequatur, siue non. Easdem pænas incurrit quicunque Christianus, etiam si persona sit ecclesiastica, & in episcopali dignitate constituta, qui scienter (vt lex. 3. citata expressit, & satis erat perspicuum) receperit assassinum, aut illum defenderit, vel occultauerit, (eadem lex. 3. exprimit, si non manifestauerit illum, sciens vbi aut apud quem sit) etiam si nullum mandatum illi dederit, vel illorum principi. Admonet bene Caiet. c. illo. 16. citato, & cæteri cum illo consentiunt, cùm excommunicatio illa non inueniatur reseruata summo Pontifici, episcopum posse ab illo absoluere.

[sect. 4] Obseruant optimè Couar. & alii doctores, pænas illas omnes, etiam diffidationis & amissionis omnium bonorum, atque adeò mortis, non cuiusque, vt doctores obseruant, sed abiectæ ac diræ, si delinquens comprehendatur, tra hendo illum super terram per vias publicas pedibus ad equos, aut ad alia animalia, alligatis, atque furcę, & scissionis corporis post eam mortem ita delinquentis in quatuor partes, (quod nostri *desquartiZar* vocant) incurri pro solo mandato, vt Christianus ab assassino occidatur, atque etiam pro sola receptatione, defensione, aut occultatione assassini, etiam si mors non sequatur, neque vlteriùs aliquid sit attentatum. Quoniam perspicuè in eo capite excommunicationis pæna, & reliquę commemoratę, imponuntur pro vnoquoque eorum delictorum, etiam si vlteriùs ad exequutionem, aut ad aliquid aliud, progressio facta non sit.

[sect. 5] Item, vt prædicti delinquentes comprehensi puniantur, atque fugientes pro diffidatis haberi possint, liciteque à quocunque possint interfici, & occupari eorum bona, satis est si probabilibus argumentis, hoc est indiciis, quæ omnem dubietatem tollant, constet, eos in id crimen incidisse, vt ex. *c. 1. de homicidio lib. 6.* est relatum. Antè quàm enim omnino, hoc est absque dubitatione, sit persuasum, eos in id crimen incidisse, puniri eis pænis non possunt, neque id æquum esset aut licitum. Tametsi ex minoribus indiciis torqueri possent. Non tamen requiruntur adeò exactæ probationes ad pronunciandum aliquem incidisse in hoc delictum, & ad puniendum eum pænis pro eo delicto statutis, quàm exactæ requiruntur ad punienda alia delicta. Neque est necesse, vt indicia ad id sufficientia probentur lite priùs cum delinquente contestata, vt Carrer. *§.* 5. citato à. numer. 10. cum aliis, quos citat, hæc omnia affirmat, sed satis est, si sine litis contestatione probentur. Quando tamen crimen non est notorium, & delinquens fugit, vt censeatur diffidatus, & occídi licitè à quocunque possit, necesse est pronuncietur à iudice, illum in id crimen incidisse, neque est necessaria sententia

condemnatoria, qua ad eam pænam condemnetur, vr satis constat ex. *c. 1. de homici. lib. 6.* & affirmant *Carrer. vbi suprà, Iulius Clarus. 5. lib. sent.* §. *vlti. q. 36. n. 31.* & alii.

[sect. 6] Quando, qui in id crimen incidit, persona est ecclesiastica, tunc, probato prædicto modo delicto, & pronunciato modo explicato, eum in illud incidisse, puniri potest à Iudice Ecclesiastico mortis pæna absque alia traditione per iudicem ecclesiasticum curiæ seculari, & absque præuia degradatione, neque expectato, quòd incorrigibilis sit: eo quòd. *c. 1. de hom. lib. 6.* sit eo ipso diffidatus, eiusque legis vi degredatus verbaliter, & permissus licitè interfici, non solùm à iudice seculari, sed etiam à quocunque priuato in odium tanti delicti. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. 2. var. res. c. 20. n. 10. §.* sexto deducitur, *Iulius Clarus q. 36. citata. n. 29. & tribus sequentib. Maranta de ord. iud. part. 4. dist. 11. numer. vlt. & Carr.* §. *1. citato. à numer. 10.* Vtrùm autem, quando eum incidisse in id crimen non est notorium, fieri debeat probatio quòd in id crimen inciderit, coram iudice ecclesiastico, iudexque ecclesiasticus pronunciare ex probabilibus argumentis debeat, eum in id crimen incidisse: an verò id efficere possit iudex secularis. *Iulius Clarus. q. 36. citata. numer. 31.* ait, de iure ad ecclesiasticum iudicem id pertinere. Addit verò de consuetudine id iudicem secularem efficere: idque ad iudicem secularem spectare, affirmat Carrer. cum aliis. *§.* 5. citato, numer. 11.

[sect. 7] Quod verò ad eos attinet, qui interficere alios mandant, non quidem per assassinos, sed per quoscunque alios, dicendum est, de eis non esse sermonem. *c. 1. de homici. lib. 6.* vt ex ipso textu perspicuè constat, neque proinde eos incurrere excommunicationis pænam, neque alias eo capite statutas, neque esse ipso iure diffidatos, neque iustè potuisse eos omnes, aut etiā mandatarios omnes, diffidari ipso iure, vt dictum est: quia id non esset æquum, rationí-**[[67]]**ve, caritati, ac iustitiæ consentaneum. Quin neque ad summum Pontificem spectat mortis pænam ob id delictum statuere aduersus laicos, sed id ad principes seculares attinet, ad vnumquemque videlicet in suo regno, vt *Couar. 2. var. res. c. 20. numer. 10. §.* primum, rectè obseruat. Est ergo, tam quo ad huiusmodi omnes mandantes, quàm quoad omnes eiusmodi mandatarios, qui verè assassini non sunt, standum dispositionibus iuris ciuilis. Quòd si clerici sint, dispositionibus aliis canonicis erit profectò standum. Neque sanè puniri aut iudicari poterunt per iudices seculares, nisi priùs per Ecclesiasticos iudices sint iudicati, ac relaxati iudicibus secularibus, si crimen iudicatum fuerit pæna tanta dignum. Neque mortis pæna poterunt per seculares iudices tunc puniri, nisi priùs fuerint per Ecclesiasticos iudices degradati, vt in aliis criminibus.

[sect. 8] Quod attinet ad eiusmodi laicos mandantes ac mandatarios, siue mandatarii pretio, aut præmio, permoti id efficiant, siue vt mandanti morem gerant, gratique sint, distinguendum est. Quoniam, si mandatarius ad mortem vsque inferendam fuit progressus, interfecto, quando inuasus ab illo fuit, ignorante sibi eum esse inimicum, mortemque velle ipsi inferre, tunc vterque incurrit pænam homicidæ proditoriè ac aleuosè, vt *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. numer. 10.* rectè ait, de qua duabus præcedentibus disputationibus est dictum: eo quòd vterque verè interficiat proditoriè ac aleuosè, iuxta ea quæ eisdem duabus disputationibus explanata sunt: mandatarius quidem per seipsum, licèt ad mandantis imperium: & mandans tanquam causa principalis, id exequutioni proditoriè mandans per mandatarium. Quare neuter eorum gaudet ecclesiæ immunitate: neque est ei appellatio admittenda, si delictum sit sufficienter probatum, aut ipse, non tormentorum metu, fuerit illud confessus, vt Disput. 23 fuit vtrumque ostensum. Neque mandatarium à pæna excusat, quòd ad alterius mandatum id crimen commiserit, vt habetur *l. non ideo. C. de accusationib.* Quin potiùs, si pretio,

aut alio præmio, permotus id fecit, inde delictum illius aggrauatur, argumento legis *Cicero. ff. de pænis,* vbi mulier relicta grauida à marito, qui partum in hæredem instituerat, illi substituendo quendam tertium in euentu, quòd non nasceretur, cùm aborsum medicamentis fecisset, accepta pecunia à substituto, vt id faceret, capite est damnata: ea verò, quæ in odium mariti, à quo diuortium fecerat, aborsum similiter fecerat, solùm temporali exilio fuit punita: vbi vides, grauius esse punitam, quæ pecunia permota ac corrupta idem crimen commiserat, quàm quæ in mariti odium idem crimen patrarat. Vtrumque autem est intelligendum, quando fętus nondum erat homo: nam si homo iam esset, mulier parricidii pęnam in vtroque euentu incurreret. Neque item mandantem à pæna integra excusat, quòd id proditorium homicidium commiserit per mandatarium: quoniam ipse principalior fuit illius causa, quàm mandatarius, ideoǵue in maiori fuit culpa, quàm mandatarius, teneturǵue tanquam causa magis principalis non solùm ad integram pænam pro eo delicto, sed etiam ad omnia damna inde subsequuta, ad quæ damna mandatarius non tenetur nisi in defectum mandantis, vt hæc omnia copiosè ostendimus tractatu præcedente, Disput. 550. Lege etiam, quæ Disp. 729 dicta sunt. Atque tam mandantem, quàm mandatarium, conueniendos puniendosǵue esse pæna delicti per mandatarium exequutioni mandati, habetur. *l. non ideo. C. de accusat. &. l. non solum.* §. *si mandato. ff. de iniur. Lex. 3. titu. 27. part. 7.* in posteriori parte, in qua iam longè vniuersaliùs loquitur, quàm *caput 1. de homic. lib. 6.* statuit, vt tam mandatarius, qui pretio interficit, siue ille assassinus sit, siue quicunque alius, quàm qui id homicidium exequi mandauit, interficiantur in pænam eius delicti. Iuxta ea autem, quæ Disput. 23 dicta sunt, ea mors esse debet qualificata ac seuera, de iure quidem communi, iudicis arbitrio, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus. *Iulius Clarus,* §. *assassinus. numer. 4.* ex multorum sententia refert, debere trahi super terram pedibus equis alligatum, & postea interfici, atque ex *Carrerio. §. 5. citato. numer. 35.* refert, debere iuxta Panormitanum in frusta scindi. In hoc autem regno, iuxta ea quæ eadem Disput. 23 dicta sunt, trahi eiusmodi delinquentes debent per vias publicas pedibus alligati equis, aut aliis animalibus, furcaǵue suspensi, sunt enecandi, & confiscantur omnia bona illorum, & iuxta alios dimidium.

De iure Lusitano lib. 5. ord. titu. 10. sequens pæna est statuta mortem pecunia accepta inferenti, & mandanti illam inferre: *Qualquer pessoa que matar outra por dinheyro, serlheam ambas as mãos decepadas, e moura morte natural, e mays perca sua faZenda: E ferindo outra pessoa por dinheyro, moura por ello morte natural: E estas mesmas penas auera aquelle, que mandar matar ou ferir outrem por dinheyro, seguindose a dita morte ou ferimento.*

[sect. 9] Quando mandatarius non interficit, attamen proditoriè vulnerauit, tunc tam ipse, quàm mandans, de iure huius regni sunt interficiendi, iuxta ea quæ eadem disputatione. 23 dicta sunt. Non tamen sunt eis confiscanda bona, iuxta ea quæ ibidem dicta sunt, & fortasse neque erunt trahendi super terram pedibus equis alligati. Quando autem mandatarius occidere attentauit, atque nec interficit, nec vulnerauit, tunc communior est doctorum sententia, si id attentauit actu externo, qui ad interficiendum erat sufficiens, attamen effectus non est sequutus, tam mandatarium, quàm mandantem, puniendos esse pæna ordinaria, non secùs, quàm si effectus fuisset sequutus, atque longè maiori cum ratione, si eo actu vulnus absque morte est sequutum, puniendus erit, stando in iure communi, mortis pæna, eam sententiam **[[68]]** referunt ac sequuntur *Couar. in clem. si furiosus. part. 2. in initio. numer. 9. vers. secundus, &. §. 3. & Carrerius in pract. de homicid.* §. *1. numer. 12. & §. 5. numer. 8.* qui exemplum adhibet in mandatario, qui iaculum misit, vt interficeret, infixusǵue fuit in arzone sellæ equi, nec interfecit, nec vulnus intulit, fuitǵue pæna ordinaria

punitus, & consonant, quæ disputatione præcedente dicta à nobis sunt. Fortasse tamen in eo euentu hic non erit trahendus super terram pedibus alligatis. Eandem sententiam refert *Iulius Clarus.* §. *aßassinus. numer. 7.* neque ei sententiæ repugnat, refertque in senatu Mediolanensi variè ea de re fuisse iudicatum, eaque de causa ait, à iudicis arbitrio pendêre, num mortis pænam velit imponere, an aliam mitiorem extraordinariam ac arbitrariam. *Ant.* autem *Gom. 3. tom. var. res. c. 3. numer. 11* arbitratur, imponendam non esse pænam mortis, sed aliam arbitrariam. Eius sententia mihi non probatur. Quando autem conatus ac attentatio mandatarii ad actum externum non peruenit, qui ad mortem esset sufficiens, tunc tam ipse, quàm mandans, puniendi infra mortem essent pæna arbitraria. maiori vel minori, attentis circunstantiis omnibus concurrentibus.

De homicidio, in quo crimen læsæ maiestatis interuenit, & in quo interuenit parricidium. Disp. 26.

SVMMARIVM.

1 . APud Veteres de parricidio lex lata non erat.

2 . Vnde deriuetur parricidium.

3 . Quousque crimen parricidii se extendat: & pæna proposita.

4 . Pæna parricidii posterioribus temporibus.

5 . Pæna illa statuta occidentibus descendentes, statuta postea etiam fuit in occidentibus descendentes.

6 . Cur parricida culleo insutus mitti in flumen aut in mare debeat.

7 . Non sunt modò in vsu pænæ parricidii, quæ olim, sed diuersis in locis diuersimodè puniuntur: sed in Hispania adhuc seruatur vetus pæna, ita tamen vt mortuus in mare projiciatur.

8 . Parricidium pænæque pro eo statutæ locum etiam habent in illegitimis.

9 . Repetuntur nonnulla ex priùs dictis.

10 . Qui cooperatus est ad parricidium, esto non sit agnatus, scilicet cōsulẽdo, præcipiẽdo, tradẽdo ad id venenum, aut aliud instrumentum, in pænas incidit parricidii, secuto parricidio, in quas incidit is parricida, cum quo ita ad parricidium est cooperatus.

11 . Filius conscius alterum fratrem parricidium velle committere aduersus patrem, neque illud reuelauit aut impediuit, cùm posset, tunc secuto parricidio punitur pæna exilii, at extraneus conscius parricidii, vel ad id adiuuans parricidio secuto, punitur pæna, qua filius parricida punitur.

12 . Parricidii crimen eodem modo delinquẽtis morte finitur, quo cetera delicta.

NVnc dicendum est de homicidio, cuius culpa ex obiecto, personáve occisa, aggrauatur, pro quo grauior proinde pæna legibus est meritò statuta. Atque, quod attinet ad homicidium, in quo crimen læsæ maiestatis interuenit, cùm tractatu præcedente Disput. 658 de crimine

læsæ maiestatis, occasione confiscationis maioratus ob id crimen, copiosè sit dictum, non est cur hoc loco de eo disputemus.

[sect. 1] Quod verò ad parricidium attinet. Solon, referente Cicerone in oratione pro Roscio Amerino, nullam de parricidio legem tulit: quia non timuit vllum futurum esse parricidam. Sed neque Romulus, autore Plutarcho in vita illius, de parricidio legem tulit: quòd impossibile id iudicauerit. Tempore autem Romuli, ac priscorum Romanorum, homicidium omne liberi hominis, parricidium fuit nuncupatum, quasi paris excidium. Aut fortè à patria dictum tunc fuit parricidium, quasi patriæ excidium quoad partem quandam ipsius. Vnde, referente Festo lib. 14. Numa Pompilius eiusmodi legem tulit: *Si quis hominem liberum, sciens, morti dederit, parricida esto. Et. l. 2. §. & quia. ff. de orig. iur.* de eodem tempore sic scriptum legimus: *Et quia (vt diximus) de capite ciuis Romani, iniussu populi, non erat lege permissum consulibus ius dicere, propterea questores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præeßent. Hi appellabantur questores parricidii: quorum etiam meminit lex duodecim tabularum.* Quo in loco nomine, parricidii, homicidium latè sumptum intelligitur.

[sect. 2] Parricidium pressè ac propriè sumptum, à patre est dictum, t in r mutato, quasi patris excidium, seu occisio. Atque, iuxta eius nominis originem, *Quintilianus lib. 8. c. 6.* arbitratur, matris, aut fratris, interfectorem, per abusionem perricidam dici. Alii censent, parricidium dictum à parente, quasi parentis excidium, interfectionémve. Quo pacto interfectio, qua quicunque descendentium ascendentem interficit, parricidium dicitur. Inde verò extensum fuit vocabulum ad interfectionem, qua ascendentes descendentes interficerent, atque ad interfectionem, qua quidam collateralium interficerent collaterales aliquos, & qua affines quidam aliquos interficerent affines, quin & qua liberti patronos interficerent, prout temporis progressu parricidii pæna ad hos omnes, vt dicemus, fuit extensa.

[sect. 3] Quondam, hoc crimine extenso, non solùm ad eum, qui dolo ascendentem interficeret, sed etiam ad eos, qui dolo interficerent suas descendentes, aut collaterales vsque ad quartum gradum, computatum iuxta iuris ciuilis supputationem, & ad coniugem, qui dolo, & absque legis permissu, interficeret alterum coniugem, atque ad eos, **[[69]]** qui dolo similiter interficerent socerum, aut socrum, generum, aut nurum, vitricum, aut nouercam, priuignum, aut priuignam, patronum, vel patronam, pro eo crimine statuta solùm erat pæna legis Corneliæ de sicariis, de qua disputationibus præcedentibus est dictum, vt scilicet ignobilis bestiis objiceretur, nobiles verò in insulam deportarentur in perpetuum, vt hæc omnia constant. *l. 1.* & sequentibus. *ff. ad leg. Pomp. de parric.*

[sect. 4] Postea verò, vt *Modestinus. l. penul. ff. eod. titu.* ait, sequens pæna parricidæ statuta fuit. Nempe vt, primò virgis sanguineis verberaretur, deinde verò viuus culleo, ex corio confecto, includeretur ac insueretur vnà cum cane, gallo gallinaceo, vipera, ac simia, atque ita culleo inclusus, in mare projiceretur, (aut in flumen, vt habetur *l. vnica. C. de his qui parentes vel liberos occiderunt, &* §. *alia deinde lex, inst. de publ. iud.*) vel, si mare, aut flumen, non essent proxima, bestiis objiceretur. Hæc verò pæna tempore eius legis penultimæ solùm erat statuta pro parricidio, quo descendens aliquem suorum ascendentium dolo occideret, Reliquis verò parricidis solùm statuta erat pæna legis Corneliæ de sicariis, quæ. *l. 1. ff. eod. titu.* parricidis omnibus statuta erat, nempe vt, si nobiles essent, capitis pæna plecterentur, hoc est, deportarentur in perpetuum in insulam; (ea enim pæna inter capitis pænas cōputatur) si verò essent ignobiles, *vltimo supplicio mactarentur,* bestiis videlicet obiecti. Atque hic planè est sensus eius legis penultimæ, consentitque *Couar. n. 12. citato.* Eadem verò *lex.* §. *vlt.*

addit: Eum, qui per furorem aliquem suorum parentum occidit, impunitum esse debere: cùm culpa omnino careat: diligentiusque esse custodiendum, aut etiam vinculis coërcendum.
[sect. 5] Postea verò temporis progressu, vt constat *l. vnica. C de his qui parent. vel liber. occiderunt, & ex.* §. *alia deinde lex. inst. de pub. iud.* pæna illa statuta descendentibus, qui dolo suos ascendentes interficerent, extensa etiam fuit ad ascendẽtes, qui dolo similiter suos descendentes interficerent: mirorque *Couar. n. 12. citato, & Carrer. in pract. de homic. §. 2. n. 147.* affirmare, legem vnicam citatam extendere eam pænam etiam ad collaterales, & ad alios *lege. 1. ff. ad leg. Pomp. de parric.* commemoratos: cùm perspicuè lege vnica citata solùm fiat mentio de ascendentibus & descẽdentibus. Atque cùm *lex. 1. & penul. ff. ad leg. Pomp. de parric.* solùm expresserint patrem, ac matrem, auum, & auiam; lex tamen vnica, &. §. alia deinde lex, expresserunt, eam pænam habere locum in quibuscunque ascendentibus (qui omnes parentum nomine continentur) & in quibuscunque descendentibus: sic enim. §. citato habetur: *Alia deinde lex asperrimum crimen noua pæna persequitur, quæ Pompeia de parricidiis vocatur, qua cauetur, vt si quis parentis, aut filii, aut omnino affinitatis eius, quæ nuncupatione parentum parricidii continetur,* &c. quales sunt ascendentes omnes comparatione descendentium, & è contrà. Consentit communis doctorum sententia, quam, inter alios, refert ac sequitur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 3.*
Lex. 12. titu. 8. part. 7. pænas omnes. *l. penul. ff. ad leg. Pomp. de parric. &. l. vnica. C. de his qui parent. vel. fil. occid. ac. §. alia deinde lex inst. de pub. iud. parricidis* occidentibus suos ascendentes, vel descendentes, statutas, extendit ad omnes parricidas. *l. 1. ff. ad leg. Pomp. de parric.* commemoratas, (vt videtur) sequuta opinionem eorum, quos *Carr. n. 147. citato* tanquam autores eius opinionis refert, & quos sequuntur *Carrer. ibidem. Iuli. Clar. lib. 5. sent.* §. *parricidium. n. 4. Ant. Gom. n. 3. citato, & Couar. vbi suprà.* Tametsi Carr. malè, tanquam eius sententiæ autorem, citet *Panor. c. 1. de his qui filios occiderunt,* qui nihil tale ibi affirmat. Atque in quadam muliere, eiusque amasio, qui maritum eius mulieris dormientem interfecerunt, vidi illam annis præteritis, quin & in hoc mense decembri anni 1597 in quodā marito, qui, vt infrà referam, suam interfecit vxorem, in hac Conchensi ciuitate exequutioni mandatam, quatenus illa in hoc regno seruatur in praxi. Id verò non dubito esse apertè contra dispositionem iuris communis. Paragraphus enim alia deinde lex, inst. de pub. iud. qui post ōnia iura alia communia ea de re lata fuit conditus, sic habet: *Si quis autem alias* (præter ascendentes scilicet & descendentes) *cognatione vel affinitate personas coniunctas necauerit, pænam legis Corneliæde sicariis sustinebit. Carrerius. §. 2. citato, à. n. 31.* parricidii crimen, pænasque pro eo statutas, ampliat ad interficientem patrem spiritualē, & ad plerosque alios, iuribus citatis minimè expressos. Quamuis autem censeam, in eis criminibus pænam ex illis circunstantiis, iudicis arbitrio, esse aggrauandam; non tamen arbitror ea crimina inter parricidia esse computanda, neque pænas adeò graues & odiosas pro illis esse imponendas, nobiscumque consentit *Greg. LopeZ. l. 12. citata. Glossa. 2.*
[sect. 6] Cur parricida culleo insutus mitti in mare, aut in flumen, in perpetuum debeat, rationem reddunt. *l. vnic. C. de his qui parent. occid. &. §. alia deinde lex, inst. de publ. iud. qui. §.* ita habet; *Vt omnium elementorum vsu viuus carere incipiat,* (quātum scilicet fuerit possibile, solo corio, & modico aëre ibi incluso, illi relicto) *& ei cælum* (id est, aër ac cæli prospectus) *superstiti, & terra mortuo, auferatur.* Id verò fusiùs tradit Iulius in eadem oratione pro Roscio Amerino. Cùm enim Solonis memi nisset, qui nullam legem pro eo crimine ferre voluit, quasi nullus illud esset commissurus, addit Iulius: *Quanto maiores nostri sapientiùs? qui, cùm intelligerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaretur audacia,*

supplicium in parricidas singulare excogitauerunt: vt quos natura ipsa in officio retinere non potuißet, magnitudine pænæ maleficio submouerentur. Insui voluerunt in culleo viuos, atque ita in flumen dejici. O singularẽ sapientiam, iudices. Nón ne videntur ex rerum natura hunc hominem sustulisse & eripuisse; cui repẽte cælum, solem, aquam, terramque ademerunt? vt, qui eum necasset, vnde ipse natus est, careret his rebus omnibus, ex quibus omnia natura eße dicuntur. Noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigißent, immanioribus vteremur. Nō sic nudos in flumen dejicere, ne, cùm delati eßent in mare, ipsum polluerent, quo cætera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile neque tam vulgare est, cuius partem vllam reliquerint. **[[70]]** *Etenim quid est tam commune, quàm spiritus viuis? terra mortuis: mare fluctuantibus? littus eiectis? Ita viuunt, dum poßunt, vt ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, vt eorum ossa terra non tangat: ita tactantur fluctibus, vt nunquam abluantur: ita postremo ejiciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescunt.* Hactenus Tullius. Quod verò attinet ad animalia illa, quæ cum parricida culleo insuebantur, varias rationes reddunt autores, cur illa potiùs, quam alia, ad id eligantur. Quidam dicunt, quòd pugnare valde inter se ea animalia soleant. Alii verò varias rationes singulorum tradunt, quas ex variis autoribus *Couar. numer. 12. citato* refert. Eum legito. Ego nihil certum ea de re hactenus legi. **[sect. 7]** Doctores, quos referunt ac sequuntur *Carr. §. 2. citato. n. 147. & Iul. Clarus. §. parricidium citato. n. vlt.* asseuerant, non esse in vsu infligi parricidis pænas de iure communi statutas, hactenusque explicatas: sed aliquibus in locis decapitari, aut alio modo interfici, nonnullisque in locis cremari, & in aliis trahi per vias publicas pedibus equis alligatis, posteaque interfici: & in quibusdam locis, postquam necati sunt, corpora eorum non tradi sepulturæ, sed projici canibus, aut aliis feris, deuoranda. *Ant.* verò *Gom.* sub finem numeri. 3. citati, ait, pænam legis. 12. titu. 8. part. 7. quæ est pæna de iure communi parricidis occidentibus suos ascendentes, aut descendentes, statuta, & in ea lege ad plures alios, vt est dictum, extenditur, seruari ac practicari in hoc regno, seque vidisse eam scruari, tam in cancellaria Pinciana, quàm in aliis locis. Hoc vno excepto, quòd de communi consuetudine, parricida non mittitur viuus in culleo, dolio, seu cuba, vel arca (quod Hispanè appellant *encubar)* cum eis animalibus, (tametsi audiam alicubi cum aliquibus ex eis animalibus missum fuisse quendam) sed priùs suspensus furca extrangulatur, aut aliter interficitur, & postea mittitur in culleo, & projicitur in perpetuum in flumen, aut in mare, vt careat perpetuò sepultura. In hac autem ciuitate Conchensi, in illa muliere & amasio, de quibus suprà est habitus sermo, sequens tantùm pæna fuit exequutioni mandata. Verberati non fuerunt, sed tracti super terram per vias publicas pedibus alligati iumentis (fortè quia parricidium illud fuit proditorium, cùm maritum dormientem interfecerint) in furca suspensi, fuerunt extrangulati. Deinde verò inclusi in capsa lignea, sine cane, gallo, vipera, & simia, in flumen fuerunt tantisper missi, tabellione fidem coram ministro publico, cui id exequi suit commissum, faciente, quòd ita in flumen fuerint coniecti, legique ea in parte, ac sententiæ, fuerit satisfactum. Atque statim de flumine extracti, corpora singulorum in quatuor partes diuisa sunt, lignisque fuerunt suspensa in capitibus diuersorum itinerum, in aliorum exemplum, sicque, iuxta præscriptum legum, denegata eis fuit sepultura. Credo etiam bona illis fuisse confiscata, aut (iuxta Ant. Gom. opinionem) medietatem eorum; eo quòd parricidium illud fuerit proditorium, quod ea etiam pæna in hoc regno punitur, vt disputationibus præcedentibus sæpius est dictum. Porrò hi duo parricidæ de infima erant plebe. Vtrùm autem alibi, aut in hominibus alterius conditionis, vel quando parricidium non est proditorium, pauciora aut plura seruentur, id ego ignoro. Postquam hæc scripsi, quidam opifex diues,

qui vxorem interfecerat, de qua indicia erant adulterii, & quam accusauerat, damnata tamen non fuerat, quin potiùs collocata fuerat in domo cuiusdam vicini, promissione facta à marito coram iudice, datisque ad id fideijussoribus, quòd nihil mali illi faceret. Eam autem, egredientem de illa domo ad sacrum audiendum, interfecerat, eaque de causa maritus de parricidio aleuoso initio huius mensis Decembris anni millesimi quingentesimi nonagesimi septimi damnatus est, tractusque per vias publicas alligatus pedibus ad iumenta, surca extrangulatus fuit, atque in culleo ex correis bobinis confecto, tantisper missus fuit in flumen, traditusque continuò fuit ecclesiasticæ sepulturæ, medietasque bonorum illius fuit confiscata.
[sect. 8] Dubium est, vtrùm parricidium, pænæque pro eo statutæ, locum etiam habeant in illegitimis, siue naturales sint, siue spurii, vt in patre, aut in matre, quæ filium illegitimum spuriúmve interficit. Communis doctorum sententia affirmanter respondet, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 3 citato, casu. 5. Greg. LopeZ. l. 12. citata, gloßa. 2. Iul. Clar.* §. *parricidium citato. n. 2. & Carrer. §. 2. citato. n. 134.* Atque hi duo posteriores autores referunt ex Baldo, monialem quandam concrematam fuisse, quòd interfecerit filium suum spurium, iuxta morem eius regionis, in qua ea pæna pro parricidio imponebatur. Ratio autem huius communis sententiæ hæc est: Quoniam in iis, quæ ad ius sanguinis spectant, atque ad reuerentiam, pietatémve, quæ parentibus debetur, nomine parentum & filiorum etiam naturales, atque ex coitu damnato geniti, intelliguntur, vt habetur. *l. parentes. ff. de in ius vocan.* fauent etiam. *l. hos accusare.* §. *omnibus. vers. item nec lex Pompeia. ff. de accusationib. &. l. adoptionibus. §. 1. vers. nec vulgo quæsitam. ff. de ritu. nupt.*
Disput. 24. ex Carrerio, Felino, & aliis, est **[sect. 9]** dictum, si consanguinei interficiant veneno, aut alia ratione, suum consanguineum in carcere detentum, timore ne damnetur, idque in ipsorum infamiam cedat ac detrimentum, atque is ita occisus adeò sit illis coniunctus, vt illius comparatione locum habeat parricidii crimen, eos in id crimen, in pænasque pro eo statutas, incidere.
Eadem disputatione est dictum, qui venenum emit, vt patri daret, esto dare illud ei non potuerit, incidere in pænam homicidii, iuxta. *l. 1. ff. ad leg. Pomp. de parric.* Addimus verò, stando in solo iure communi, non esse eam pænam qualificatam, qualis postea lege **[[71]]** penul. ff. eod. titu. & aliis iuribus citatis, statuta est: quoniam ea pæna interficientibus ascendentibus. aut descendentibus, est statuta, non verò attentantibus eos interficere. Diximus etiã de iure huius regni. *l. 12. titu. 8. part. 7.* si is filius attentauit patri dare venenum, esto pater illud nõ acceperit, nec effectus sit sequutus, incurrere pænam parricidii qualificatam. Lege quæ ibi hac de re copiosè dicta sunt. Existimo autem, eam pęnã qualificatam extendendam de iure huius regni non esse ad alios, quàm ad filios parentum comparatione: quoniam odiosa est ea pæna, exorbitansque à iure communi, quæ proinde non est plus extendenda, quàm iure sancita reperiatur: in ea verò lege, quo ad hoc, solùm est sermo de filiis comparatione parentum.
[sect. 10] Qui cooperatus est ad parricidium, esto sit extraneus, hoc est, non ita cõiunctus interfecto, vt ad parricidium iuxta hactenus dicta requiritur, parricidium videlicet præcipiendo, consulendo, exequutioni mandando, tradendo scienter ad id venenum, aut aliud instrumentum, venenum ad id docendo, pecuniam ad id commodando, pro ea fideijubendo, eam quærendo, aut quauis alia ratione, in pænas incidit parricidii, sequuto parricidio, in quas incidit is parricida, cum quo ita ad parricidium est cooperatus. Ita habetur. *l. 2. l. vtrum. l. si sciente. ff. ad leg. Pomp. de parric.* §. *alia inde lex inst. de publ. iud. &. l. 12. titu. 8. part. 7.* atque affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant.*

Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 4. & Carrer. §. 2. citato. n. 128 & 129. Secùs autem res haberet, si extraneus tanquam causa principalis, suumque negotium agens, aliquem interficeret, & filius interfecti, suum etiam negotium agens, illum alium ad id adiuuaret: nam solus filius puniretur vt parricida: ille verò alius extraneus solùm puniretur vt simplex homicida.
[sect. 11] De conscio parricidii est distinguendum. Quoniam vel filius conscius erat, alterum fratrẽ parricidium velle committere aduersus patrem, neque illud reuelauit ac impediuit, cùm posset; & tunc, sequuto parricidio, filius ita conscius, qui id non reuelauit ac impediuit, punitur pæna exilii. Ita *habetur. l. 2. ff. ad leg. Pomp. de parric. & l. 12. in fine titu. 8. part. 7.* quæ exprimit, exilium esse debere in quinquennium. Idem dicerem, si filius mortem non reuelauit ac impediuit, cùm posset, quæ ab extraneo patri parabatur: cùm non minùs teneatur filius impedire mortem patris, quando illi ab extraneo paratur, quàm quando ei paratur à proprio filio. Si verò aliquis extraneus conscius erat à filio parricidium patri parari, aliquidque ad eam mortem cooperatus est, vel tradendo venenum ad id filio, vel pecuniam mutuando vt emeretur, vel aliqua alia ratione ad id cooperando; tunc, patricidio sequuto, qui scienter ita ad illud est cooperatus, punitur pæna, qua filius ipse parricida punitur, vt §. præcedente dictum comprobatumque à nobis est. Atque de eiusmodi conscio, qui aliquid scienter ad parricidium cooperatur, loquuntur atque intelligendæ sunt. *l. vtrùm, &. l. si sciente. ff. ad leg. Pomp. de parric. &.* §. *alia deinde lex inst. de public. iud.* Neque enim nudus sciens, quando lex aliud expressè de eo non disponit, punitur, si id non reuelet, quando nihil est cooperatus; tametsi contra caritatem lethaliter peccet in conscientiæ foro id non detegendo, quantum satis sit, vt impediatur delictum, & Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. *2.* n. 7. dicat, quencunque valentem commodè impedire homicidium, neque illud impedientem, puniendum esse pæna aliqua arbitraria, de qua re Disput. 34, memb. 5. redibit sermo. Non verò iustæ essent leges, quæ filio non detegenti ac impedienti delictum, solùm imponeret exilium, aliis verò imponeret integram parricidii pænam. Ab his, quæ de filio, fratre, & extraneis, scientibus parricidium, à nobis dicta sunt, discrepat multum Ant. Gom. n. 4. citato, cuius sententia nobis non probatur: eo quòd consentanea non sit iuribus citatis. Atque iuxta eandem nostram doctrinam accipienda sunt, quæ tradit Carrer. vbi suprà. n. 129 & 130.
[sect. 12] Parricidii crimen eodem modo delinquentis morte finitur, quo cætera delicta. *l. parricidii ff. ad leg. Pomp. de parric.* Est verò parricidii actio perpetua interim dum parricida viuit, vt habetur. *l. vlt. ff. eod. titu.*

De homicidio ex aborsu, & ex poculis non animo interficiendi datis. Disp. 27.

SVMMARIVM.

1. AB orsus interdum fit fætu iam animato anima rationali, in quo solo interuenit homicidium: interdum fit fætu nondum animato rationali animo, in quo non fit homicidium: est tamen graue peccatum.

2 . Qui aborsum causatur in fætu iam animato rationali animo, pæna mortis punitur, si aborsus interfectioque fætus sequatur, estque homicidium proditorium ratione infantis, qui ita interficitur: si à matre fiat, aut ab alio affinitate coniuncto, parricidii rationem habebit.

3 . Qui prægnantem percutit, & inde aborsus sequitur fætu iam animato rationali animo, aut ea percussione fætum in vtero prægnantis interimit, si prudentis arbitrio is aborsus eaque interfectio infantis censenda sit dolo facta, puniendus est pæna mortis: si verò sit censenda facta non quidem dolo, sed culpa, licèt ea culpa lata sit, non est puniendus pæna mortis, sed alia arbitraria mitiori.

4 . Qui fuit causa aborsus, & dubium est an fatus fuerit animatus rationali animo, irregularitatem quidem ex homicidio incurrit: & puniendus est pæna arbitraria.

5 . Cùm mulier aliquid ad aborsum facit, indeque sequitur aborsus fætus animati rationali animo, si coacta id fecit, non est punienda pæna mortis, sed is qui illam coêgit.

6 . Si fætus nondum est animatus rationali animo, tunc qui aborsui causam dolo dedit, homicida quidem non est, nec inde irregularitatem incurrit: is tamen, qui impediuit ne ex coitu generatio sequeretur, tenetur instar homicidæ. Quòd si aborsus factus non fuit muliere prægnante pretium accipiente, idque vt substitutus partui relictus, in euentu quòd non nasceretur, bonis potiretur eius, qui ita vxorem prægnātẽ reliquit, dato eo modo partui substituto, sed aborsus **[[72]]** *factus fuit ex alia causa, tunc qui ita esset causa aborsus, non punitur mortis pæna, sed alia exilii arbitraria.*

7 . Quando aliquis poculum alicui dedit, vt aborsum faceret, etiam quando fætus non erat animatus rationali animo, aut alicui philtrum propinauit, & tunc mors est secuta sumentis: si paulum eiusmodi dans ignobilis fuerit, in metallum mittitur: si verò nobilis, relegatur in insulam amissa parte bonorum.

8 . Quando causa conceptionis datum est alicui poculum, illaque præter spem mortua est; tunc dator non punitur pæna mortis, sed arbitraria relegationis.

9. Pharmacopolæ qui temere ac sine præscripto medicorũ medicamentum præbent, vnde mors facilè potest sequi, morte secuta puniuntur pæna ordinaria homicidæ.

QVoniā in homicidio ex aborsu, parricidiũ interuenire solet; pręsertim quando matres ipsæ, quæ conceperunt, oborsum intendunt, vt suo honori ac famæ consulant; quin & interuenire solet proditoria mors infantis comparatione, qui enecatur, quippe qui interfectorem non habet inimicum, & cui nulla relinquitur defensio; de homicidio ex aborsu est consequenter dicendum. Propter connexionem verò homicidii ex poculis cum aborsu, de eo quoque homicidio erit simul disputandum; solùm tamen quando homicidium non fuit poculo intentum. Quando enim poculo fuisset intentum, ad proditorium homicidium veneno factum, id spectaret, de quo Disp. 24 copiosè est dictum.

Aborsus interdum fit, fætu animato iam anima rationali; in quo solo interuenit homicidiũ: cùm antea fætus non sit homo: homicidium verò sit hominis occisio. Interdum verò fit fætu nondum animato rationali animo. Atque quamuis in tali aborsu homicidium non interuenit, illud tamen est graue peccatum, suo etiam modo contra quintum decalogi præceptum, si voluntariè fiat, quatenus impeditur hominis generatio, dignumq́ue pæna in exteriori ac seculari foro, quatenus id cedit in graue reipublicæ, hominis generandi, & interdum aliorum damnum. Porrò fætus anima rationali animatur quadragesimo die, à conceptione, si sit masculus, octogesimo vero, si sit femina, vt affirmant glossa vlt. in summa dist. 5. quę ob id ait lege veteri prohibitum fuisse mulieri, quæ masculum páreret, ingressum in templum quadraginta diebus à partu; ei verò, quæ feminam páreret, prohibitum esse octoginta

diebus, quòd totidem diebus fætus masculi, ac feminæ, caruerint animo rationali à puncto conceptionis, *glossa clem. 1. de summa trin. & fid. cath. verb. simul,* quas communiter doctores sequuntur, vt inter alios referunt ac sequuntur *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 3. n. 1. Carrer. in pract. de homic. §. 1. n. 24. & Nauar. in Manu. c. 15. n. 14. Aristoteles tamen de historia animalium. lib. 7. c. 3.* fætum feminæ circa nonagesimum diem affirmauit rationali animo informari, quem aliqui sequuti sunt. Priori tamen sententię communiter receptæ est standum. Priùs verò dicemus de aborsu, quando fætus animatus iam erat rationali animo, & postea de aborsu quando fætus nondum rationali animo erat animatus.

[sect. 2] Quando fætus animatus iam erat rationali animo, & aliquid dolo fit, vt aborsus sequatur, aut vt fętus intra viscerna materna interficiatur, siue qui id efficit, sit mater ipsa grauida, siue aliquis alius, pæna mortis punitur, si aborsus, interfectióve, fætus sequatur: estque id homicidium, meo iudicio, proditorium comparatione infantis, qui ita interficitur, quamuis videam ad id nō attendi, eaque de causa pænam homicidii proditorii pro illo non imponi. Quòd si à matre id fiat, aut ab alio, qui comparatione fætus tantam coniunctionem habeat, quanta, iuxta dicta præcedēte disputatione, necessaria est ad parricidium, habebit quoque id homicidium parricidii rationem, pænaque parricidæ punietur. Quòd autem ea interfectio infantis puniatur morte ita eum interficientis (reliquæ enim duæ partes huius asserti probatione non indigent, quarum vltima ex dictis disputatione præcedente liquet, eamque doctores communiter affirmant, nemine refragante) constat ex. *l. penul. C. ad leg. Corn. de sicar. l. si quis aliquid.* §. *qui aborsionis. ff. de pænis,* vbi, qui poculum dat aborsionis, aut amatorium, etiam si non animo interficiendi illud det, sequuta inde morte alicuius maris, aut feminæ, punitur pæna mortis; multo autem magis mortis pæna punietur, si animo necandi infantē, aut vt aborsus illius sequatur, & per consequens, vt moriatur, id fiat. Idem habetur expressè. *l. 8. titu. 8. part. 7.* & consentit communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 32. Couar. 2. var. res. c. 20. n. 10. & clement. si furiosus, part. 2. §. 3. n. 1. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. vlt. q. 68. n.* 2. *Carrer. in pract. de homic.* §. *1. n. 24. &.* §. *2. n. 103. & 107.*

[sect. 3] Quod ad eum attinet, qui prægnantem percutit, in causaque est, vt aborsum faciat, quando fætus animatus iam erat rationali animo, aut eiusmodi fætum in vtero prægnantis ea percussione interficit, dicendum est, quòd si prudentis arbitrio is aborsus, eáve interfectio infantis, censenda sit dolo facta, puniendus est pæna mortis: si verò sit censenda facta, non quidem dolo, sed culpa, esto ea culpa lata sit, non esse puniendum pæna mortis, sed alia mitiori arbitraria pro culpæ quantitate. Quoniam pro simplici homicidio pæna mortis regulariter non incurritur, quādo dolus non interuenit, nisi in euentu, in quo id peculiariter est expressum in iure: in hoc autem euentu expressum in iure non est, vt pro sola culpa talis homicidii, absque dolo, pęna mortis imponatur. Quamuis autem doctores id non explicent, censebitur id homicidium dolo factum, esto percutiens pręgnantem non intenderit aborsum, seu homicidium infantis, sed solùm sumere de ea muliere vindictam, quando aduertebat illam prægnantem esse, quia id illi erat patens, & percussio erat talis, quam attendere debebat, sufficientissimam esse ad aborsum, necémve infantis. Et denique tunc iudicandus est dolo interfecisse infantem, quando homicidium talis infantis, prudentis arbitrio, est iudicandum homicidium voluntarium comparatione ita percutientis prægnantem, iuxta ea quæ Disp. *3* copiosè explanata sunt: quando autem iudicaretur homicidium casuale, iuxta ea quæ ibidem dicta sunt, puniri non debet pæna mortis, sed mitiori alia arbitraria. Vt enim loco citato dicebamus, eum, qui ita percutit alterum, vt attendere debe-**[[73]]**ret inde facilè mortem

euenturam, si tunc mors ex ea percussione eueniat, censendum esse homicidam voluntarium, seu dolosum, etiam si interficere non intenderet, imò etiam si ab eo modo percutiendo desisteret, aut si se continuisset, si sciret, mortem inde esse euenturam: ita dicendum est in re proposita de tali percussione prægnantis, vnde quiuis intelligere poterat facilè mortem infantis posse aut esse euenturam. Iuxta hæc accipienda sunt, atque admetienda, quæ leg. 8. titul. 8. part. 7. traduntur de percussione, qua prægnans percutitur, siue qui percutit, maritus sit prægnantis, siue quiuis alius. Ait enim ea lex: *Eßa misma pena* (exilii scilicet in quinquennium) *deZimos que deue auer el ome, que fiere à su muger à sabiendas,* (hoc est, attendens se illam percutere, non tamen attendens facilè ex ea percussione sequẽdum aborsum, infantísve interfectionem in vtero: in hoc enim posteriori euentu dolo interficeret proprium filium, homicidiiíque, quin & parricidii, pænam incurreret) *seyendo ella preñada, de manera que se perdieße lo que tenia en el vientre por la ferida. Mas si otro ome estraño lo fiZiesse, deue auer pena de homicida, si era viua la criatura quando mouio por culpa del.* Intellige, quando attendere debuit, facilè ex ea percussione infantis mortem esse sequendam: alioquin infantis homicidium esset casuale, nec dignum, vt morte plecteretur. Atque ad vtramque hanc nostram interpretationem accedit ibidem Greg. Lopez. Quod itaque ea lex intendit, est hoc, in patre non facilè esse præsumendum dolum, etiam imputatiuum, in ea percussione, qua propriam vxorem prægnantem, pro potestate, quam ad eam puniendam habet, percuteret, quasi credendum sit, ex dolo imputatiuo interfecisse proprium filium, eaque de causa, nisi contrarium perspicuè constet, non esse puniendum homicidii pæna, sed relegatione in quinquennium, argumento *legis. 4. ff. ad leg. Corn. de sicar.* In extraneo verò faciliùs dolum, saltem præsumptum, esse iudicandum, quando ex percussione, de qua non constat, aptam non fuisse vt ex illa facilè aborsus, mórsve infantis, sequeretur, aborsus, mórsve illius, re ipsa est sequuta. Iuxta eandem nostram doctrinam accipienda sunt, quæ de eadem percussione prægnātis, qua sequutus est aborsus fætus animati iam rationali anima, tradunt *Iulius Clar. q. 68. citata, n. 2. Couar. n. 1. citato. §. quod verò, Carrer. in pract. §. 1. de homicidio. num. 24.* & doctores alii, quos citant.

Quæ hactenus tota hac disputatione sunt dicta, intelligenda sunt, etiam si fætus esset monstrum, modò monstruositas non esset talis, quæ indicaret, eum rationali anima non esse informatum. Ita doctores, quos referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. cap. 3. num. 3. & Carrer. §. 1. citato. num. 32.*

[sect. 4] In dubio, an fætus, cuius dolosè est factus aborsus, animatus esset rationali animo, dicendum est. Qui illius fuisset causa, irregularitatem quidem ex homicidio incurrisse: quoniam, vt infrà suo loco videbimus, quando certum est pro aliquo delicto irregularitatem esse impositam, & est dubium, an aliquis id delictum commiserit, censendus est irregularis ex eo delicto. Cæterum, qui eius aborsus dolosè fuisset causa, non incurreret pænam ordinariam homicidæ; eo quòd nō constet, eum homicidam esse: sed puniendus est pæna arbitraria infra mortem, maiori vel minori, iuxta maiorem vel minorem probabilitatem, quæ ostenderat, fætum animatum iam fuisse animo rationali. Ita *Greg. LopeZ. l. 8. citata, gloßa vlt.* & *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 32.* argumento. *l. absentem,* & *l. interpretatione. ff. de pæn.* Idem dic, si is fætus eam monstruositatem haberet, vt dubitaretur, an anima rationali esset informatus.

[sect. 5] Lex. 8. citata ait, quando mulier aliquid ad aborsum faceret, indeque sequeretur aborsus fætus animati rationali animo, siquidem coacta id fecisset, (vt lex illa affirmat, Iudæos cogere solere Mauras ipsorum ancillas) tunc mulierẽ, quæ mortis metu coacta, id fecit, non

esse puniendam mortis pæna: eum verò, qui illam ita coëgit, pæna mortis esse plectendum. Idem cum aliis, quos citant, affirmant esse *Greg. LopeZ* ibi, & *Carrer. in pract.* §. *homicidium. 6. n. 173. &.* §. *homicidium.* 5. *num. 112* de quocunque alio interficiente aliquem, quando à tyranno, aut ab aliquo alio, metu mortis ad id cogeretur. Meritò autem Greg. Lopez excipit iudicem, qui sua sponte id munus à tyranno suscepisset, timere debens, nequid tale illi præciperet. Nam tunc, cùm sua sponte ei periculo se subiecisset, non excusaretur postea ob eam vim sibi illatam. Illud est obseruandum, qui ita metu mortis iniustum homicidium committeret, cùm rem intrinsecè malam efficiat, non excusari in conscientiæ foro à culpa lethali: quoniam potiùs deberet mori, quàm id efficere: ex ea tamen circunstantia à parte culpæ in eodem conscientiæ foro excusabitur. In foro verò exteriori iure optimo, attenta humana fragilitate, excusatur à pæna homicidii ordinaria: puniri tamen debet arbitraria alia mitiori pæna iudicis prudentis arbitrio, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus.
Illud postremò est obseruandum circa aborsum, aut homicidium fætus iam animati rationali animo, quin & pueri iam nati antequam baptizetur, quod matres patrare interdum solent, ne eas fuisse fornicatas sciatur. Legissatores ac iudices Christianos, in puniendis his criminibus, attendere debere infantes illos non solùm priuari iniustè integra periodo vitę, quam alioquin erant habituri, sed etiam priuari simul sempiterna felicitate. Quæ omnia confessarii etiam attẽdere debent, ad obiurganda eiusmodi enormia peccata, maximè quando in eis simul interuenit parricidium, atque ad grauem pænitentiam, prout fragilitas pænitentium tulerit, pro eis imponendam.
[sect. 6] Quando fætus nondum erat animatus rationali animo, tunc, qui aborsui causam dolo dedit, homicida quidem non est; eo quòd hominẽ non interfecerit; ac proinde neque irregularitatem incurrit, vt communis doctorum sententia affirmat; is tamen, atque etiam illa, qui impedimentum adhibuit, ne ex coitu conceptio, generatióve, sequeretur, vt homicida tenetur, vt habetur. *c. si aliquis de homic.* hoc est, tenetur instar homicidæ, quatenus vitam hominis, ne sequeretur ex suis naturalibus causis, impediuit, quod graue est peccatum; sicut, qui hominem interficit, impedit, ne vita illius vlteriùs progrediatur. Quòd si eiusmodi aborsus factus non fuit, mu-**[[74]]**liere prægnante pretium accipiente, vt illum efficeret, idque vt substitutus partui relictus in euentu, quòd non nasceretur, bonis potiretur eius, qui ita vxorem prægnantem reliquit, dato eo modo partui substituto, sed aborsus factus fuit ex alia causa, etiam si à prægnante ipsa esset effectus in odium mariti, ne ex ipsa filios haberet, tunc, qui ita esset causa aborsus, non punitur mortis pæna, sed alia exilii arbitraria. Ita habetur. *l. Cicero. ff. de pæn. l. si mulierem. ff. ad leg. Cor. de sicar. l. diuus Seuerus. ff. de extraord. crimi. &. l. 8. titu. 8. part. 7.* quæ exprimit debere deportari in insulam aliquam quinquennio, & consentit communis doctorum sententia, pænam in hoc euentu non esse mortis, sed exilii arbitrariam, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 32. citato, Iulius Clarus. num. 2. citato. Couar. 2. var. res. c. 20. n. 10. & clement. si furiosus. part.* 2. §. *3. n. 1. & Carrer. §. 1. citato, n. 24. &. §. 2. n. 107.* Quando autem mulier, pecunia accepta, eiusmodi aborsum efficit, vt loco partus succederet substitutus, tunc punitur pæna mortis, vt habetur expressè. *l. Cicero. ff. de pænis,* quæ lex desumpta est ex oratione Ciceronis pro Aulo Cluentio, quo in loco hanc rationem subdit, cur ea mulier capite plecti fuerit iussa, dicens; *Nec iniuria, quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum reipublicæ ciuem substulit*; consentitque communis doctorum sententia, quam referunt vbi suprà doctores citati, præter Iulium Clarum, qui ea de re non loquitur.

[sect. 7] Quando aliquis, aut aliqua, poculum alicui dedit, vt aborsum faceret, etiam quando fætus non erat animatus rationali animo, aut dedit alicui amatorium poculum ad inhonestam libidinem, tunc, vel mors est sequuta eius, qui, aut quæ, poculum sumpsit, vel non. In hoc posteriori euentu, qui ita poculum dedit, si ignobilis fuerit, in metallum mittitur: si verò fuerit nobilis, relegatur in insulam, amissa parte bonorũ. Quo loco obserua, habendam etiam esse rationem nocumenti relicti in eo, qui id poculum sumpsit, amentiæ, aut infirmæ valetudinis, vt pæna aggrauetur, aut minuatur, In priori verò euentu is, qui poculum dedit, pęna mortis punitur, etiam si absque dolo id poculum dederit, omnino arbitratus, mortem inde nulla ratione sequendam. Atque in hoc euentu homicidium absque dolo, sola culpa commissum, mortis pæna plectitur. Hæc omnia habentur expressè. *l. si quis aliquid. §. qui aborsionis. ff. de pænis,* consentitque communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. vbi supra. n. 33. & Carrer.* §. *1. citato. num. 25. &* §. *2. n. 103. ac. 104.*

[sect. 8] Quando autem causa conceptionis datum est alicui poculum, aut aliud medicamentum, illaque, præter dantis intentionem ac spem, mortua est, licèt etiam id sit mali exempli, contineatque temeritatem ac culpam iuridicam, ideoque meritò sit puniendum; quia tamen non sinistro fine est datum, vt quando datum est causa aborsionis, aut inhonesti amoris, tunc is, qui dedit, non punitur pæna mortis, sed arbitraria relegationis. Ita habetur. *l. 3. ff. ad leg. Corn. de sicar.* Vbi ita scriptum legimus: *Sed ex senatus consulto relegari iussa est ea, quæ non quidem malo animo, sed malo exemplo, medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea, quæ acceperat, discessit.* Atque ita hoc ius, cum. §. *qui aborsionis,* facilè conciliantur: in quibus conciliandis anxiè doctores laborant. Legas *Ant. Gom. n.* 33. *citato,* & *Carrer. nu. 103.* & duobus sequentibus. *Lex. 6. titu. 8. part. 7.* consentit cum lege. 3. citata, additque relegationem esse debere in aliquam insulam in quinquenniũ. Et addit, prohibendum esse ei, qui ita potione, aut alio medicamento, aliquem interfecerit, ne ea arte & medicamẽtis deinceps vtatur, consentiuntque. *l. 2. C. de professorib. & medic. lib. 10. l. vt gradat im. §. reprobari. ff. de munerib. & honor.* &. *l. sed & reprobari. ff. de excus. tutor.*

Pharmacopolæ autem, & similes, qui temere ac ne medicorum præscripto medicamentum prębent potionis, vnde mors facilè sequi potest, morte sequuta, puniuntur pęna ordinaria homicidæ. *l.* 3. *ff. ad leg. Corn. de sicar. &. l. 6. citata.* Atque hic est alius euentus, in quo, sine dolo, homicidium pæna mortis punitur. Suspicor tamen has duas leges non tanto rigore, ac sonant, exequutioni mandari, quando dolus abest.

Homicidia, percussiones, ac iniuriæ ac resistentiæ, quousque ex eo capite aggrauentur, quòd ministris publicis sint factæ, in hoc regno præsertim. Disp. 28.

SVMMARIVM.

1. PAena imposita occidentibus, percutientibus, comprehendentibus in Hispania ministros publicos.

QVod attinet ad homicidia, percussiones, ac comprehensiones, aduersus ministros publicos commissa, in hunc modum. *l. 1. titu. 12. lib. 8. ord. quæ est lex. 1. titu. 22. lib. 8. nouæ collect.* est sancitum: *La cosa, que mas puede embargar el consejo del Rey, y los juiZios de los juZgadores,*

es el temor y recelo, quando lo an de algunas personas, porque temen de no consejar à el Rey bien lo que deuen, y los juZgadores dexan de haZer justicia. Y porque los del nuestro consejo, y alcaldes de la nuestra corte, y el nuestro alguaZil mayor, y el nuestroadelãtado de la frõtera del Reyno de Murcia, y los merinos mayores de Castilla, y de Leon, y del AndaluZia, deuen estar libres, y sin recelo desto, y ser mas guardada la honra dellos, por la fiança que en ellos tenemos, porque tienen en nuestro lugar la justicia, defendemos, que ninguno no sea osado de matar, ni herir, ni deprender à qualquier de los sobre dichos. Y qualquier que lo matare, que sea por ello aleuoso, (atque adeò punietur genere mortis aleuosis statuto, ac disp. 22. explicato) *y lo maten por justitia do quier que fuere hallado, y pierda todos sus bienes para la nuestra camara. Y si lo hiriere, o prẽdiere, que lo matẽ por justitia, y pierda la mitad de lo que ouiere. Pero, si qualquier de los officiales sobre dichos cometiere la pelea no vsando de su officio, que aya la pena que mandan los derechos, segun fuere el yerro.*

Vtrobique *lege.* 2 subiungitur, variatione tamen aliqua facta in noua collectione: *Tenemos por bien, que si alguno, o algunos, hiZieren qualquier de las cosas o yerros contenidas en la ley antes desta, contra los que anduuieren por los mayorales, o por qualquier de los sobre dichos, o contra los alcaldes mayores de Toledo, o de Seuilla, o de Cordoua, o de Iaen, o de Murcia, o de AlgeZira, o contra alguaZil mayor de cada vna de las dichas ciudades, si matare, o* [[75]] *prendiere, que muera por ello, y pierda los bienes: pero que no cayga por ello en pena de aleuoso. Y si hiriere, que pierda los bienes que tuuiere, y que sea puesto por dieZ años en las nuestras galeras. Y si alguno hiZiere qualquier destos yerros contra alguno de los que anduuieren por ellos, que si matare o prendiere, que muera por ello. Y si hiriere, maguer que no mate, que pierda por ello la mitad de los bienes, y sea desterrado por dieZ años fuera de nuestro señorio.*

Vtrobique *l. 3.* additur: *Y si alguno hiZiere aiuntamiento de gentes con armas, o sin ellas, que vẽga contra alguno de los contenidos en las dos leyes antes desta, mandamos, que los haZedores del tal aiuntamiento sean condenados en dieZ años de galeras, y en la mitad de sus bienes. Y a los que fueren con ellos, se les de pena de cinco años de galeras, y pierdan la quarta parte de sus bienes. Y à el ꝯ denostare à qualquier de los sobre dichos, que el jueZ le castigue conforme à la qualidad del denuesto.*

Vtrobique *lege 4* adjicitur: *Mandamos, que si algunos cometieren à los officiales contenidos en las leyes antes desta, o à qualquier dellos, para herir, o matar, o deshonrar, con armas, o sin armas, aunque no acabe el hecho que cometiere, que por la osadia, si fuere hombre hijo de algo, o otro hombre honrado, que sea desterrado por dos años fuera del nuestro señorio, y peche seis mil marauedis desta moneda, y si fuere hombre de menor guisa, que mantenga casa, yaga vn año en la cadena, y despues salga de nuestro señorio por los dichos dos años. Y si fuere hombre valdio, que no aya casa, que le den cinquenta açotes, y yaga vn año en la cadena. Con que mandamos, que las nuestras justicias puedan por el dicho delicto poner mayor pena, conforme à la qualidad del hecho, y de las personas. Y encargamos a las nuestras justicias, que castiguen lo suso dicho con mucho cuidado.*

Vtrobiq; *leg. 5.* habetur: *Por ꝯ los alcaldes, y jueZes, y justicias, y merinos, y alguaZiles, y otros officiales qualesquier, de las ciudades, y villas, y lugares, de nuestro señorio, que an poder de oyr y librar pleytos, y cumplir la justicia por si, o por otro, puedan mejor, y mas libre mete. y sin recelo vsar de sus officios, defendemos, que ninguno sea osado de matar, ni herir, ni deprẽder, a qualquier de los sobre dichos, ni de tomar armas, ni de haZer aiuntamiento ni alboroto contra el, ni contra ellos, ni les defender, ni embargar de prender à aquel, o à aquellos, que prendieren, ò mandaren prender. Y qualquier, que matare, ò prendiere, à alguno de los officiales sobre dichos,*

que los maten por ello, y pierdam la mitad de sus bienes. Y si hiriere, que pierda la mitad de sus bienes, y sea desterrado por dieZ años fuera de nuestro señorio. Y si metiere mano à armas, o aiuntare gentes, y viniere con ellas contra los officiales suso dichos, que peche por ello seis mil marauedis, y sea desterrado por vn año fuera del nuestro señorio, alli, donde nos tuuieremos por bien. Y si le tomaren el preso, o le embargaren en qualquier manera que sea, por que no le pueda prender y cumplirse en el la justicia que mereciere, si el preso, que fuere tomado, o aquel en quien fuere embargada la justicia, mereciere pena de sangre, que aquel, que tomò el preso, y embargò la justicia, que reciba essa misma pena, que el otro auia de auer. Y si no mereciere pena de sangre, mandamos, que por la osadia que hiZo contra la nuestra justicia, que si fuere hombre hijo de algo, que estè medio año en la cadena, y ande fuera de nuestro señorio por dos años. Y si no fuere hijo de algo, que yaga por vn año en la cadena, y ande fuera de nuestro señorio por dos años. Y si ouière quantia de veinte mil marauedis, o dende arriba, que peche seis mil marauedis. Y si menos ouiere de veinte mil marauedis, que pierda la quarta parte de los bienes que ouiere. Y si no tuuiere bienes, que este vn año en la cadena, y salga fuera del nuestro señorio quatro años. Y si aquel, o aquellos, que fueren desterrados en qualquiera manera, de las que dichas son, entraren en nuestro señorio ante del dicho tiempo sin nuestro mãdado, ꝯ les sea doblado el destierro. Y si porfiare la tercera veZ, que le maten por ello. Y si alguno matare à los alcaldes, o a los alguaZiles, o merinos, que estuuieren por los mayores en las villas, o a los alcaldes, o à los jurados de las aldeas, que lo maten por ello, y peche seis cientos marauedis de la dicha moneda vieja. Y si los hiriere, o prendiere, à los alcaldes, o alguaZiles, y merinos, que estuuieren por los mayores, que peche mil marauedis, y sea desterrado por dos años fuerà de nuestro señorio. Y si no vuiere de que pagar la dicha pena, ꝯ yaga vn año en la cadena, y despues sea desterrado por dos años, como dicho es. Y si hiriere, o prediere, à alguno de los alcaldes, o jurados de las aldeas, que sea desterrado por vn año fuera del nuestro señorio, y peche seis cientos marauedis de mas de la pena que el fuero manda. Y si no vuiere de que pechar, que yaga medio año en la cadena, y despues sea desterrado por vn año, como dicho es. Y de la pena de los bienes, y de los marauedis, en esta ley, y en las leyes antes desta contenidos, en que cayeren los que fueren contra los dichos officiales, sea la mitad para nuestra camara, y la mitad para los querellosos. Pero si qualquier de los sobre dichos cometiere pelea, no vsando de su officio, que aya aquella pena, que mandan los derechos, segun fuere el yerro que hiZiere.

Lege 6. titu. 22. lib. 8. nouæ collect. additur: *Por quanto algunas veZes acaecen en las mismas ciudades y villas escãdalos y bullicios entre personas principales y los alcaldes y alguaZiles de las tales ciudades y villas, no pueden proueer cerca de los dichos bullicios y escandalos, segun la gran manera de aquellos entre quien son, si los regidores y officiales de las tales ciudades y villas no les dam fauor y ayuda para ello; porende mando, que en los casos, que acaecieren en las dichas ciudades y villas à los alcaldes y alguaZiles dellas, mantiniendo aquello, que pueden y deuen segun la naturaleZa de sus officios, si allende de aquello ouieren menester fauor y aiuda, que los concejos, regidores, y officiales de la tal ciudad o villa sean tenidos de les dar el fauor y ayuda que ouieren menester, para executar la justicia. Y si los caualleros y personas, que tuuieren poder en las tales ciudades y villas y lugares, defendieren à algunos malhechores suyos, o de otros, y no los entregaren à la justicia seyendoles pedido, y no obedecieren à las justicias, que les manden salir de los tales pueblos donde moraren, y su tierra, so las penas, que les pusieren. Y si no lo cumplieren, que las dichas justicias y regidores se lo fagan cumplir cõtra su voluntad, y fagan junta de gente seyendo neceßario para los echar, y executar en ellos, y en sus bienes, las penas, que les fueren puestas.*

Lege. 7. eiusdem titu. 22. subiungitur: *Mandamos, que los que cometieren delicto de resistencia à las nuestras justicias, o les hirieren en caso que, segun la qualidad del delicto y de las personas,*

les auia de ser puesta pena corporal, aquella se commute en verguença y ocho años de galeras. Saluo si la resistencia fuere tan qualificada, que para el exemplo de la justicia se deua y conuenga haZer mayor castigo.
Quando autem delicta, ad hanc disputationem attinentia, ad crimen læsæ maiestatis atti-**[[76]]**neant, in Lusitania præsertim ad secundum eius criminis caput, tractatu præcedente disput. 658. est dictum.

Quædam alia capita, ex quibus in hoc & in Lusitaniæ regno grauantur homicidia, percussiones, atque attentationes ad hæc crimina. Disp. 29.

SVMMARIVM.

1 . *QVædam alia capita, ex quibus in Hispaniæ & Lusitaniæ regnis grauantur homicidia, percussiones, atque attentationes ad hæc crimina.*

[sect. 1] *TItulo. 13. lib. 8. ordinam. l. 1. quæ est etiam lex 1. titu.* 23. *lib. 8. nouæ collect.* sic habetur: *Porque nuestra corte, como fuente de justicia, deue ser segura à todos los que en ella viuieren, y à todos los que en ella estuuieren, mandamos, que qualquier que en la nuestra corte, o en el nuestro rastro, matare, o hiriere, que muera por ello. Saluo si fuere en su defension, o en los casos por derecho permißos. Otro si mādamos, que qualquier que sacare cuchillo, o espada, en la nuestra corte para reñir o pelear con otro, que le corten la mano por ello.*
Lex. 5. tituli 13. citati, quæ etiam est *lex. 5. tituli 2*3. etiam citati, ita habet: *Qualquier que matare, o hiriere, à otro con saeta en ciudad, o en villa, o en nuestra corte, aunque el herido no muera, allende de la pena corporal que deua padecer, pierda la mitad de sus bienes para la nuestra camara.*
Lex 6. vtriusque tituli ita habet: *El que matare, o hiriere, à otro robandole en el camino, allende de la pena corporal, que deue padecer, pierda la mitad de sus bienes para la nuestra camara.* Hoc, & reliqua eius legis, relata sunt tractatu pręcedente circa pænas grassatorum.
Lex. 10. titu. 13. citato, quæ est *lex. 9. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* habet: *Mandamos, que qualquier, que hiriere à el nuestro aposentador, que le corten la mano, y si lo matare, que muera por ello, y pierda la mitad de sus bienes para la nuestra camara.*
Lex. 14. titu. 23. lib. 8. nouæ collect. sic habet: *De aqui adelante ningun hombre sea osado de sacar, ni saque, à ruido ni pelea que acaeZca en poblado, trueno, ni espingarda, ni serpentina, ni otro tiro alguno de poluora, ni vallesta, ni tire de su casa à el ruido con alguno de los dichos tiros, saluo si fuere defendiendo sus casas, o el lugar donde viue, de combate que le dieren, o quisieren dar. Y qualquier que contra lo suso dicho fuere o pasare, o sacare de su casa qualquier de los dichos tiros para tirar con ellos en el dicho ruido o pelea, o para tirar dende su casa à el ruido, que pierda la mitad de sus bienes para la nuestra camara, y de mas que sea desterrado perpetuamente del lugar donde viuiere, aunque no sea ferida persona alguna con el taltiro, ni tire con el. Y si matare, o firiere, o tirare con qualquier de los dichos tiros, que muera por ello, y pierda el tercio de sus bienes para nuestra camara. Y que en estas mismas penas cayga è encurra el que lo mandare. Y si el dueño de la casa, donde se sacare, no lo mandare, no deue auer tanta pena. Pero que pierda los tiros, y sea desterrado por dos años, si est uuiere en el lugar donde acaesciere el ruido.* Intellige, nisi constet, eum omnino caruisse culpa.

Lex. 15. eiusdem tituli ita habet: *Mandamos, que qualquiera persona, q̃ matare, o hiriere, a otro con arcabuZ, o pistolete, por el mismo caso sea auido por aleuoso,* (atque adeò subeat pænas, de quibus disp. 23 est dictum) *y pierda todos sus bienes: la mitad para nuestra camara y sisco, y la otra mitad para el herido, o herederos del muerto. Y no entendemos en ningun caso remitir la dicha pena.*
Lex. 9. tit. 26. lib. 8. nouæ collect. habet: *Mandamos, que qualquier hombre, que en ciudad, o villa, o lugar fuere à combatir la posada del otro, yendo armado con hombres de fueste y de hierro, fuera de la pena que a de auer en su cuerpo, pierda la mitad de sus bienes, y sean para nuestra camara.*
Quousque in hoc regno prohibeantur ac puniantur monopolia ad seditiones, *ligas, y vandos,* quæ vocant, ac puniantur. Lege *tit. 11. lib. 8. ord. & titu. 14. lib. 8. nouæ collect.*
Iure Lusitano, quæ sequuntur, sancita sunt. *Libro. 5. ord. titu. 10. §. 3.* sic habetur: *Se algũa pessoa, de qualquer condiçam que seja, matar outrem com beesta, a alem de por ello morrer morte natural, lhe seram decepadas las mãos ao pee do pelourinho. E se com à dita beesta ferir de proposito com farpam, palheta, seeta, ou viratam, posto que nom mate, moura por ello morte natural. E se ferir em rixa com cada hum dos ditos tiros, posto que nom mate, se for vassalo, ou escudeiro, è di peracima, seia degradado deZ annos com huum preguam na audiencia pera aylha de sam Tome. E se for piam, seia açoutado, è degradado pubricamente com baraço è preguam po la villa por deZ annos pera à dita ylha. E se tirar de proposito com à dita beesta com cada huum dos ditos tiros pera matar, ou ferir, è nom ferir, se for piam, seia degradado pubricamente pola villa com baraço e preguam por deZ annos pera os lugares dalem em Africa. E se for vassalo, ou escudeiro, e di pera cima, seia degradado compregam na audiencia por deZ annos pera cada huum dos luguares dalem en Africa. E se tirar con à dita beesta en rixa com cada hum dos ditos tiros, è nom ferir, se for vassalo, ou escudeiro, e di peracima, seia degradado com huum preguam pera cada huũ dos luguares D'africa por duos annos. E se for piam, seia degradado com baraço è preguam polla villa por outros duos annos pera cada huum dos ditos luguares.*
E mandamos, que qualquer peßoa, que ferir, ou iniuriar, ou disser, ou faZer qualquer iniuria, ou offensa, à outra pessoa, que com elle trouxer demanda, ou lho mandar faZer, auera à pena, assi ciuel, como crime, em dobro, que ouuera se com elle non trouxera demanda. E se ferir, ou iniuriar, ou polo dito modo faZer qualquer offensa, ou iniuria, a alguum procurador do concelho, com que elle, ou algũa peßoa que lhe pertença, trouxer demanda, ou a qualquer que contra elle procurar, ou requerer qualquer feito, ou causa, ou lho mandar faZer, auera à pena em tres dobro, assi ciuel, como crime, que ouuera se com elle non trouxera demanda. Lege §. 5. sequenti pænas statutas eis, qui de nocte reperiuntur *com beesta armada.*
§. 6 sic habetur: *Outro si mandamos, que qualquer escrauo, ora seia Christiano, ora fora da ley, que matar seu senhor, ou filho de seu senhor; que seia atenaZado, elhe seiam decepadas as mãos, è moura morte natural na forca pera semper. E se ferir seu senhor sem ho matar, moura por ello morte natural. E se arrancar algũa arma pera o dito seu senhor, posto que o nom fyra, seia açoutad pubricamente polla villa* **[[77]]** *com baraço è preguam, è se lhea decepada hũa mão.*
§. 7. additur: *E bem assi mandamos, que qualquer pessoa, de qualquer qualidade è condiçam, que mandar dar cutilada polo rostro com effecto à outra qualquer pessoa, ou lha der, constando sua tençam è proposito nom ser outro se nom de lhe dar à dita ferida po lo rostro, se for piam, seia lhe decepada hũa mão, è degradado pera a ylha de santa Ilena pera sempre, è perca sua faZenda pera à coroa de nosos Reynos. E estas mesmas penas aueramos, que forem en companhia do que assi deu à dita cutilada, resaluando porem que nom aueram cortamento da mão, è em luguar diß̃o seram*

açoutados pubricamente, se forem pessoas em que pena da çoutes caiba. E alem das ditas penas, sera iulgado ao que assi foy ferido, sua iniuria segundo à qualidade de sua peßoa, contanto que lhe nom seia julgado menos de deZ milreaes, por muyto baixa pessoa que seia o que assi foy ferido: aqual iniuria, que lhe assi for julgada, sera primeiro tirada da faZenda, que assi auemos por perdida: o qual perdimento de faZenda em cada hum dos ditos casos nom auera luguar, quando ho dito mal feitor teuer descendentes, ou ascendentes, lidimos. E por se este delicto mais euitar, auemos por bem, que qualquer que descobrir quẽ o semlhante maleficio feZ, ou mando faZer, ou a ello deu aiuda, è der maneira como seia preso, aia a metade das faZendas sobreditas, que se assi perderem, è mais posto que participante no caso fosse, lhe perdoamos toda à pena, à que por bem do dito maleficio por esta ordenaçam for obrigado, è nom podendo prouar o dito maleficio contra aquelle, que assi diZ que o feZ, mandamos que à confißam que de si mesmo feZ esse, que assi descobrir, lhe nom empeça.

§. *8.* subiungitur: *E qualquer peßoa, de qualquer estado e condiçam que seia, que ferir à outra pessoa em rixa en nossa presença, ou na casa onde nos esteuermos, moura morte natural, è perca sua faZenda pera à coroa. E se arrançar arma pera con ella ferir, ou offender à algũa pessoa sem con ella ferir, sera degradado deZ annos pera alem, è mais perderaa à metade de sua faZenda pera à coroa de nosos Reynos, è mais aueram as penas à baixo contheudas, do que fer ou arrança nos nosos paços, segundo à differença das pessoas. E se for pera estremar, ou defender à outrem, ou por qualquer outra via que arma tirar, non sendo o caso com elle, sera degradado quatro annos pera alem.*

Legas. *§.* 9. & sequentibus, pęnas statutas stringentibus gladium intra septa domus Reginæ, aut in loco curiæ, vel domus supplicationis, & quando in his euentibus incurratur pæna amputationis manus. Legas item titulo 11. sequenti pænas pecuniarias superadditas.

Vtrùm qui intendit interficere vnum, aut se ab vno defendere, interficit alterum, excusetur à pæna homicidii ordinaria. Disp. 30.

SVMMARIVM.

1 . QVi vnum pro altero interficit, ob defectũ doli censetur secundum aliquos à pæna mortis immunis, sed alia pæna infra mortem arbitraria puniendus.

2 . Potior verò opinio est pæna homicidii ordinaria puniendum esse: quæ sententia deinde variis argumentis comprobatur.

3 . Si quis intendens percutere seruum, inuitus omnino percutiat hominem liberum, non conceditur homini libero ita percusso actio iniuriarum aduersus percutientem.

4 . In iniusta occisione, qua quis vnum pro alio occîdit, tria spectanda sunt; primum delictum interfectoris, secundum iniuria facta reip. in detrimentum boni communis, tertium iniuria iniustè occisi, quæ in suos hæredes suo modo redundat, & quam prosequi ad ipsos etiam suo ac defuncti nomine spectat.

5 . Refellitur prima opinio.

6 . Quando rixantes interficiunt tertium aliquem, si tunc interfector illum interficit ex intentione, tenetur pæna ordinaria homicidii, eo quòd dolus iam in eo homicidio interueniat, neque calore iracundiæ excusandus est a pæna ordinaria, si ex intentione id fecit.

7 . Si interfector non ex intentione interficit illum tertium, si fuit inuasus, & culpa caruit, illum alium interficiendo, idque constat, tunc neque ad vllam pænam tenetur: sed autor rixæ puniendus est pæna arbitraria. Si verò interfector fuit inuasor, tunc semper pæna arbitraria est damnandus, & insuper ad omnia damna subsecuta.

8 . Quando vterque rixantium fuit in culpa rixæ, tunc quicunque eorum, qui tertium absque dolo interficiat, tenetur ad damna subsecuta, quatenus causa fuit eius rixæ iniustæ, puniendusque est pæna arbitraria.

9 . Quando vnus rixantium, vt alterius ictum fugeret, se protexit tertio aliquo intermedio, fuga sua medium illum constituendo, qui eo ictu aduersarii interfectus fuit; vel vt proiectum fugeret aut ictum, secessit ex loco in quo erat, ictusque ea fuga deuenit ad alium, qui ipsi à tergo erat, tunc ictum declinans, dummodo vi non constitueret medium illum alium, nullam commisit culpam. Sed is si autor fuit rixæ, tunc puniendus est pæna arbitraria.

[sect. 1] EXaminandum consequenter est, quænam à pæna homicidii ordinaria interfectorem excusent. Atque primo loco id expendemus, quod propositum est: quod multa continet. In primis verò quæritur, si aliquis intendens interficere iniustè Petrum, ductus errore, Paulum interficiat, credens eum esse Petrum, num ob eum errorem, defectumque doli ac intentionis interficiendi Paulum, quem re ipsa interfecit, excusandus sit à pæna ordinaria homicidii dolo commisi, ac proinde puniendus non sit pæna mortis, sed alia infra mortem iudicis arbitrio. *Angelus,* & alii, quos *Carrerius in practica. §. 2. de homicidio. à num. 56. &.* §. *6. num. 179.* sequitur, censent, eiusmodi homicidam Pauli, puniendum non esse pæna ordinaria homicidii, sed alia arbitraria infra mortem.

Ducuntur, quoniam pro homicidio absque dolo commisso, non imponitur pæna ordinaria homicidii, quando contrarium non est iure expressum, sed alia imponitur arbitraria infra mortem, vt ex dictis disputationibus præcedentibus constat: eiusmodi autem homicida comparatione Pauli, non habuit dolum; eo quòd nulla ratione intenderit eum interficere; quin potiùs, si sciret eum esse Paulum, nulla ratione eum interfecisset: ergo puniendus non est pæna ordinaria homicidii.

[[78]] Confirmatur, quoniam si is, qui intendebat interficere aliquem, cum quo rixabatur, interficit mediatorem, qui eos à rixa separare intendebat, minimè volens, aut intendens, eum interficere, non punitur pæna mortis, sed alia mitiori arbitraria pro quantitate culpæ interfectoris: id verò non aliunde prouenit, nisi quia in terfector caruit dolo comparatione eius mediatoris ab ipso interfecti: ergo idem dicendum est in illo alio, qui Paulum interfecit, arbitratus eum esse Petrum, quem interficere intendebat.

[sect. 2] Contraria sententia est proculdubio affirmāda cum Bart. & plerisque aliis, quos referunt ac sequuntur *Couar. c. Alma mater. part. 1. §. 10. nu. 14. Iul. Clar. lib. 5. sent.* §. *homicidium, num. 5. & Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 34.* Nempe illum puniendum esse pæna homicidii ordinaria. Ratio autem est, quoniam in ea Pauli interfectione duo sunt spectanda. Vnum est, interfectio hominis iniusta. Alterum verò est, huius in singulari, putà Pauli. Quia ergo pæna homicidii ordinaria statuta est pro interfectione hominis dolosa; non verò pro interfectione huius determinati in singulari: interfectio autem illa, quatenus rationem

habet interfectionis hominis iniustæ, dolosa fuit; quia facta fuit ex intentione homicidium circa eum hominem committendi; per accidensque est, vt ea interfectio rationem non habeat homicidii dolosi, quòd terminata sit ad hunc in singulari, putà Paulum, comparatione cuius circunstantiæ, atque differentiæ indiuidualis huius hominis, caret ea interfectio dolo, quia si ea agnosceretur, homicidium id iniustum, quod committens ipse iniustum esse agnoscebat, non committeretur; consequens profectò est, vt, quòd id homicidium, verè in ratione homicidii dolosum, careat dolo quatenus terminatur ad differentiam indiuidualem Pauli, non impediat, illud patrantem, pænam incurrere pro doloso homicidio legibus statutam.

Possumus hanc eandem sententiam in hunc modum confirmare. Demus, ita intendentem interficere iniustè Petrum, & ex errore interficientem Paulum, inuincibiliter, seu probabiliter, ignorasse, eum, quem inter ficiebat, esse Paulum, vt euenire facilè potest, regulariterque eueniet. Tunc in eo homicidio nulla inuenietur culpa, vt distinguitur à dolo, quæ pæna sit digna: tum quia fieri poterit, vt neque culpa iuridica interuenerit: tum etiam quoniam vera pęna locum non habet, nisi pro culpa theologica: atque, vbi ignorantia inuincibilis interuenit, ea excusat ab omni theologica culpa, quæ ex circũstantia, quæ inuincibiliter ignoratur, foret prouentura. Quòd autem, his ita positis, in eo homicidio nulla inueniatur culpa, vt distinguitur à dolo, quæ pæna sit digna, facilè patet. Quoniam nō inuenietur in illo, quatenus occisio hominis iniusta est; quippe cùm ea occisio ita spectata intenta fuerit, ac proinde dolosa. Neque item quatenus est huius hominis determinati in singulari, putà Pauli: quoniam ea circunstantia inuincibiliter fuit ignorata, eaque de causa ignorātia excusat ab omni culpa, quæ quoad eam circunstantiam resultare poterat. Quo fit, vt in homicidio Pauli, de quo loquimur, nulla inueniatur culpa, vt culpa à dolo distinguitur. Vnde, si aduersarii dicant, id homicidium dolosum non esse, eaque de causa neque esse dignum pæna ordinaria pro homicidio doloso statuta, dicturi per consequens sunt, nulla pæna esse dignum: contrarium autem ipsi affirmant, nempe culpam, absque dolo, in eo interuenire, eaque de causa puniendum esse, non quidem pæna ordinaria pro doloso homicidio statuta, sed alia arbitraria pro culpæ quantitate.

Possumus deinde confirmare eandem sentẽtiam, quoniam ita se habet absentia doli comparatione pænæ, quæ dolum requirit in delicto, sicut se habet ignorantia probabilis, seu inuincibilis, comparatione culpæ, à qua omnino excusat, & consequenter comparatione pænæ pro tali culpa statutæ à qua per consequens similiter excusat; eo quòd pæna propriè dicta locum habere non possit, vbi non est culpa: vt autem. *1. 2. quæst. 76. art. 3. cum Caiet. Driedone, Alfonso à Castro, Couar.* & aliis ostendimus, atque ex se res est satis perspicua, quando in delicto aliquo datur scientia, coniuncta cum ignorantia inuincibili alicuius circunstantiæ, quæ addit speciem aliam delicti, aut quæ speciem delicti mutat, vel quæ delictum ita aggrauat, vt ratione eius circunstantiæ statuta sit peculiaris ac alia grauior pæna; tunc, sicut ignorantia illa inuincibilis omnino excusat à culpa, quæ ex ea circunstantia resultaret, nisi adesset ignorantia inuincibilis talis circumstantiæ, quæ omnino excusaret ab ea culpa, ita excusat omnino à pæna, quæ pro ea specie aut parte culpæ erat statuta; cæterùm quemadmodum manet in eo delicto culpa, quam non excusat ignorantia, eo quòd adesset contraria scientia, ita delinquens obnoxius manet pænæ statutæ pro ea culpa, aut pro ea parte culpæ: si enim quis iniustè intendat interficere aliquem, reque ipsa illum interficiat, quem inuincibiliter ignorat esse clericum, aut esse suum patrem, vel suum fratrem, sanè sicut ea ignorantia inuincibilis, coniuncta cum sufficiente scientia, quod iniustè interficiat, omnino eum excusat à culpa sacrilegii, & per consequens à pæna excommunicationis pro sacrilegio

percussionis clerici statuta, aut à culpa parricidii, & per consequens à pæna qualificata pro parricidio statuta; cæterùm sicut idem delinquens non excusatur à culpa homicidii iniusti dolo commissi, ita neque excusatur à pæna pro homicidio doloso commisso, vt perspicuè in eo patet, qui dolosè interficit eum, quem inuincibiliter ignorauit esse clericum, eo quòd de nocte esset cum eo rixatus, qui cum armis, & sine clericali habitu incedebat: ergo simili modo, qui dolum ac intentionem habuit interficiendi iniustè hominem, reǵque ipsa illum interfecit, etiam si coniunctum eum dolum haberet cum ignorantia, quòd ille esset talis homo, putà Paulus, atque adeò cum absentia doli, quo ad eandem circumstantiam, quòd ille esset Paulus, non excusabitur à pæna ordinaria pro doloso homicidio statuta.
Hanc eandem sententiam confirmant varia iura. *Lege eum qui nocentem. §. si iniuria. ff. de iniuriis* sic habetur: *Si iniuria mihi fiat ab eo, cui sim ignotus,* (quia scilicet mihi in particulari voluit iniuriam facere, sed ignorabat, quis ego essem) *aut si quis putet me eſse* **[[79]]** *Lucium, cùm sim Gaius, præualet, quod principale est, iniuriam eam mihi facere velle: nam certus ego sum, licèt ille putet me alium esse, quàm sim: & ideo iniuriarum habeo* (actionem scilicet.) Vbi vides, quòd mihi iniuriam irrogans, putet me esse alium numero hominem, quàm sim, non tollere culpam eius, neque eum excusare à pæna: quia re vera intendit iniuriam facere, doloǵque eam fecit, illaǵque in me redundauit, mihiǵque re ipsa facta est. In eodem textu, consentaneè ad ea, quę paulo antea à nobis dicta sunt, subiungitur: Si aliquis iniuriam illi intulit, quem putabat patrem familias esse, cùm tamen esset filius familias; aut ei, quam credebat viduā esse, cùm tamen esset coniugata; non censeri fecisse iniuriam patri familias, aut marito, ac proinde neque eis competere actionem iniuriarum nomine propio, quasi per filium, aut vxorem, eis facta sit iniuria, excusante delinquẽtem ignorantia eius circunstantiæ, vt à culpa in illos commissa, ita à pæna pro iniuria ipsis irrogata. Poterunt tamen agere nomine filii, aut vxoris, licèt textus ille id non exprimat. Quando tamen quis iniuriam fecit ei, quem non sciebat filium familias esse, aut quam non sciebat esse vxorem, cùm tamen sibi non persuasisset, patrem familias, aut viduam esse, tunc patri familias, ac marito, competit iniuriarum actio nomine proprio. Ita habetur. *l. 1.* §. *Labeo scribit. ff. de iniur.* Si tamen, addit textus. §. *si in iuria citato,* iniuriam irrogans sciuit illum filium familias esse, esto ignorauerit, quis esset eius maritus; actio iniuriarum nomine proprio competit patri familias ac marito: quia, existente ea scientia, voluit facere iniuriarum per eum filium patri, quicunque ille esset, & per eam vxorem marito, quicunque ille esset in particulari. Item nostram sententiam confirmant. *l. aut qui. §. si quis dum. ff. quod vi aut clam. l. scientiam. §. sed si defendendi. ff. ad leg. Aquil. l. doli. §. 1. ff. de seruo corrupt.* & alia iura.
[sect. 3] Non aduersantur nostræ, Bartoli, & doctorum, quos citauimus, sententiæ, *l. illud. §. vlt. & l. si cum seruo* (proximè sequenti) *ff. de iniur.* Vbi Vlpianus & Paulus iurisconsulti docent, si quis intendens percutere seruum suum, percutiat inuitus, omninóve præter suam intentionem ac culpam, hominem liberum, non concedi homini libero ita percusso actionem iniuriarum aduersus percutientem. Etenim is, qui ita percutere intendebat suum seruum, nullam intendit facere iniuriam, sed iure suo vtebatur, punire volens seruum suum: quare, cùm non peccauerit, neque iniuriam facere intenderit, dum eo modo fuit aggressus punire seruum suum; & excusetur ab iniuria comparatione hominis liberi percussi propter inuoluntarium omnino comparatione illius, ignorantiamǵque inuincibilem, seu probabilem, qua id sequi posse nec attendit, nec credidit; consequens profectò est, vt nullam iniuriam homini libero ita percusso fecerit, ac proinde vt neque ei iniuriarum actio aduersus percutientem sit concedenda.

[sect. 4] Illud est obseruandum. In occisione iniusta, qua quis Paulum occîdit, arbitratus eum esse Petrum, quem intendebat occidere iniustè, tria posse spectari. Primum est, delictum, seu peccatum interfectoris. Atque de hoc dubitandum non est, tantum peccatum esse, tantaq́ue pæna dignum, quàm si interfecisset Petrum, quem interficere intendebat ac arbitrabatur. Etenim formaliter fuit interfectio iniusta ac dolosa Petri: & fuit re ipsa materialiter ac formaliter interfectio iniusta ac dolosa cuiusdam hominis, quem accidit esse Paulum, quem interficere non intendebat: ex eo autem, quòd interfectio iniusta ac dolosa sit potiùs huius indiuidui naturæ humanæ, quàm alterius indiuidui; quando quoad qualitatem personæ non adest circunstantia, quæ aggrauet delictum, vtique neque aggrauatur neque extenuatur culpa delicti homicidii, vt ex se est satis perspicuum. Secundum, quod in ea interfectione potest spectari, est iniuria facta reipublicæ, in detrimentum boni communis, quam vlcisci spectat ad rem publicam, ad potestatésve publicas ab ea ad id constitutas, esto propinqui, ac hæredes defuncti, delictum condonent, quantum ad ipsos atque defunctum attinet. Atque quo ad hoc facilè etiam constat, non minus delictum esse, neque minori pæna dignum, interficere iniustè Paulum credendo esse Petrum, quàm interficere Petrum: cùm tanta iniuria, tantaq́ue læsio boni communis, interueniat in vna interfectione, quanta in alia: & cùm ex parte delinquentis tantum delictum ac peccatum sit vnum, quantum aliud, vt proximè fuit comprobatum. Tertium verò est, iniuria Pauli interfecti, quæ in suos propinquos ac hæredes suo modo redundat, & quam prosequi ad ipsos etiam suo, ac defuncti, nomine spectat. Et quo ad hoc negandum non est, iniuriam esse leuiorem, culpamq́ue ac delictum leuius esse: eo quòd totum interfectoris delictum quodam modò sit diuisum in iniutiam ac delictum aduersus Petrum, quem interficere intendit, & in iniuriam ac delictum in Paulum, quem, contra suam existimationem ac intentum, re ipsa interfecit. Quia ergo id delictum quoad Paulum, & quoad ipsius propinquos ac hæredes, est leuius, minusq́ue indignum vt condonetur ac remittatur, inde euenit, quòd, obtenta priùs ab eis remissione, quam obtinere non erit difficile, faciliùs à republica delinquens obtineat gratiam, vt pæna ordinaria pro homicidio ei commutetur in aliam arbitrariam leuiorem, vt Iulius Clarus vbi suprà, & alii, rectè obseruant.
[sect. 5] Ad argumentum contrariæ opinionis, concessa maiori & minori, neganda est consequẽtia. Quoniam licèt homicida ille dolum non habuerit comparatione Pauli, habuit tamen dolum quoad occisionẽ illam, quatenus fuit cuiusdam hominis, quem, præter existimationem inter ficientis ita iniustè ac cum dolo, accidit esse Paulum: satis autem est, vt homicidium illud fuerit simpliciter cum dolo commissum, ac proinde vt dignum sit pæna homicidii ordinaria, quòd occisio illa fuerit eo modo cum dolo, vt explanatum comprobatumq́ue perspicuè est.
Ad confirmationem, concessa maiori, quando non intendit interficere mediatorem illum, aut quemcunque alium, quem attigit ac interfecit ictu, quem in corrixantem misit, aut quo se ab eo defendere intendit, aut quo aliquid aliud fecit, quo præter suam inten-**[[80]]**tionem illum percussit aut interfecit: itemq́ue, concessa maiori, negāda est consequentia. Quoniam ea interfectio, nec vt interfectio cuiusdam hominis, nec vt huius, fuit dolosa, aut intenta, sed tota, quoad omnem suam rationem formalem, fuit præter intentionem interficientis: interfectio verò Pauli, quando interfector voluit ac intendit illum interficere credens esse Petrum, quem iniustè ac dolosè intendit interficere, deceptusq́ue fuit, fuit dolosa quo ad rationem in ea inclusam interfectionis cuiusdam hominis, licèt non quo ad illam circunstantiam, minimè excusantem à culpa & à pæna, quòd ille esset Paulus. Atque in euentu huius confirmationis non puniendum esse pæna homicidii ordinaria interficientem eo

modo mediatorem, aut quemcunque alium, præter intentionem interfectoris, affirmant, non solùm Angelus, & cæteri autores sententiæ paulo antea à nobis impugnatæ, quos *Carrerius* quo ad hoc refert ac sequitur. *§. 2. citato, num. 59.* & sequentibus, sed etiam cum eis consentit *Couar. in calce num. 14.* citati, tametsi non admodum firmus. *Anton.* etiam *Gom. c. 3. citato. num. 35.* confitetur, eam sententiam in praxi esse receptam, illiq́ue esse standum in consulendo ac iudicando tanquam æquiori, multorumq́ue grauissimorum autorum, citatq́ue in confirmationem eius sententiæ, præter legem. *14. titu. 13. lib. 8. ordina. l. 6. titu. 15. part. 7.* quæ de vtroque rixantium, tam scilicet de inuasore, quàm de inuaso, promiscuè loquens, ait, carere dolo in tali homicidio, sed propter culpam (quam lex præsumit, nisi caruisse omnino culpa apertè constet aut probetur) ait, teneri lege Aquilia ad damnum: tenebitur etiam ad pænam extraordinariam pro quantitate culpæ, licèt ea lex ibi id non exprimat. Addit tamen Anton. Gom. contrariam sententiam Bartoli, & quorundam aliorum, quòd scilicet homicida ille puniendus sit pæna ordinaria homicidii, esse veriorem in puncto iuris. Quam confirmat ex. *l. eum qui nocentem.* §. *si iniuria. ff. de iniuriis.* Ego verò non dubito, eam sententiam, ex natura rei, atque in puncto iuris, falsam esse: eo quòd iura pænam ordinariam homicidii non statuant pro hominis interfectione, quæ dolo caret: ea autem interfectio, de qua loquimur, dolo profectò caret comparatione interfectoris, vt luce clariùs explanatum est. Textus autem, quem in confirmationem eius sentẽtiæ Ant. Gom. citat, perspicuè loquitur, quando interfector occîdit Lucium, arbitratus esse Gaium, vt suprà relatum est: ostensum verò à nobis est, disparem valde esse rationem in eo euentu, in quo occisio iniusta dolosa interuenit, & in eo, de quo nunc loquimur, in quo occisio caret dolo omnino.

[sect. 6] Quando rixantes interficiunt tertium aliquem, est distinguendum. Quoniam vel interfector illum interficit ex intentione. Atque tunc tenetur pæna ordinaria homicidii: eo quòd dolus iam in eo homicidio interueniat, neque calore iracundiæ excusandus est à pæna ordinaria, si ex intentione ac dolo id fecit, quicquid dicant quidam, quos *Carrerius §. 2. citato, num. 62.* & duobus sequentibus refert ac sequitur. Excipe ab hac regula, nisi qui illum interfecit, fuit inuasus, necessariumq́ue illi fuit interficere illum tertium ad defensionem propriæ vitæ: tertiusq́ue ille in culpam fuerit, nolendo cedere, vt hic alius iustè se defenderet à suo iniusto inuasore, quantum ad id erat satis: nam tunc, si inuasus conseruare aliter non potuit tutò vitam suam, iure suo fuit vsus illum interficiendo: atque adeò, si non excessit metas eius, quod necessarium erat ad defensionem propriæ vitæ, neque ad pænam tenetur, neque ad damna subsequuta. Iniustus tamen aggressor tenebitur ad pænam arbitrio iudicis, attenta culpa illius in ea iniusta inuasione, & occasione, ac veluti causa, quam eius occisionis præbuit, tenebiturq́ue ad damna subsequuta, iuxta ea quæ proximè subiungemus.

[sect. 7] Vel interfector non ex intentione interficit tertium illum. Atque tunc iterum est distinguẽdum. Quoniam vel interfector fuit inuasus, omninoq́ue caruit culpa, illum alium interficiẽdo, idq́ue constat, & tunc, neque ad vllam pænam tenetur: eo quòd vbi nulla est culpa theologica, locum habere non possit pæna: neque tenetur ad damna sequuta: quoniam vbi non est culpa, etiã iuridica, non tenetur quis ad damnum sequutum, vt tractatu pręcedente disp. 697 explanatum est. Autor autem rixæ, quia, iniustè rixam excitãdo, occasionẽ quin & causam præbuit eius damni, quod facilè ex rixa poterat oriri, fuitq́ue in causa, vt iniustè inuasus, se defendendo, id efficeret, damnandus est pæna arbitraria, attenta quantitate culpæ illius, & attento effectu ex ea culpa subsequuto: & præterea soluere tenetur ea omnia damna subsequuta: quoniam culpa ipsius sunt subsequuta. Et saltem id illi in pænam iustam suæ culpæ, & occasionis, quam ad id præbuit, est id illi iniungendum, esto

inuasus, ac interfector, in aliqua fuerit leui culpa eius damni subsequuti. Si tamen inuasus in aliqua culpa fuerit eius damni ac occisionis, tunc, in defectum inuasoris, resarcire lege Aquilia tenetur ea damna, *iuxta. l. scientiam.* §. *qui cùm aliter. ff. ad leg. Aquil. & legem. 6. titu. 15. part. 7.* Lege quæ copiosiùs disputatione citata. §. est verò res hęc tota, quo ad hoc, & quo ad ea, quæ subiungemus, dicta sunt, Atque in hoc euentu aliqua pęna arbitraria erit etiam imponenda huiusmodi inuaso pro ea occisione, siue simul condemnetur ad soluenda damna subsequuta, siue non, attenta culpæ theologicæ quantitate, in qua fuit. In his omnibus, quæ de inuaso dicta à nobis sunt, consentit *Anton. Gom. in calce numer.* 35. citati.

Si verò interfector fuit inuasor, tunc semper pæna arbitraria est damnandus, & insuper ad omnia damna subsequuta: quoniam in culpa fuit eius occisionis, eam rixam iniustè excitando, vnde facilè occisio illa, eaq́ue damna, oriri poterunt. Pro quantitate verò maioris culpæ, si quæ maior interuenit in eo tertio, absque dolo occidendo, augeri debet pæna arbitraria infra mortem.

[sect. 8] Quando vterque rixantium fuit in culpa rixę, tunc quicunque eorum, qui tertium absque dolo interficiat, tenetur ad damna subsequuta, quatenus causa fuit eius rixæ iniustæ, vnde ea damna facilè sequi poterunt; puniendusq́ue est pæna arbitraria, maiori aut minori, pro quantitate culpæ, quæ in ea occisione interuenit, attentisq́ue cæteris circunstantiis cōcurren-**[[81]]**tibus. *Lex* tamen *14. titu. 13. lib. 8. ord. quæ est lex. 12. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* sic habet: *Quando dos hombres pelearen, y el vno quisiere herir à el otro, y por occasion matare à otro hombre alguno, el alcalde deue saber qual dellos boluio el ruido o pelea, y aquel, que lo boluio, peche el homeZillo, y aquel que lo matò por occasion, peche medio homeZillo. Y si de la herida no muriere, el que gela dio, peche media calumnia, y el que lo reboluio, peche la entera. Y estas calumnias sean repartidas como manda la lex, y no ayan otra pena, porque ninguno dellos lo quiso haZer.*

[sect. 9] Quòd ad eum euentum attinet, quem Iulius Clarus, *§.* homicidium citato, numero 30, cum multis aliis autoribus, quos citat, refert, nempe quando vnus rixantium, vt alterius ictum fugeret, se protexit tertio aliquo intermedio, fuga sua medium illum constituendo, qui percussus, interfectusq́ue, eo ictu aduersarii fuit; vel, vt proiectum fugeret, aut ictum, secessit ex loco, in quo erat, proiectumq́ue, aut ictus, ea fuga deuenit ad alium, qui à tergo ipsius erat; dicendum proculdubio est, in eo, quòd ita declinaret ictum, aut proiectum, dummodo vi non constitueret medium illum alium, nullam commisisse culpam: quoniam vsus est iure suo, se protegendo ab ictu, aut ictum fugiendo, esto per accidens, aut culpa alterius, percuteret ac interficeret eum tertium: quare eo ex capite neque ad damna tenetur, neque est puniendus pæna aliqua, sed alter, qui tertium illum percussit, si in aliqua culpa fuit, vt regulariter erit, puniendus est pæna arbitraria pro quantitate culpæ, & tenetur ad omnia damna. Quòd si is, qui ita declinando ictum aut proiectum, occasio fuit, vt tertius ille percuteretur, aut interficeretur, autor fuit rixæ, tunc puniendus etiam est pæna arbitraria pro quantitate eius culpæ, attento effectu ac damno subsequuto. Tenetur præterea ad damna subsequuta, in defectum alterius, qui non leui sua culpa illa dedit: si autem, qui percussit tertium, in culpa theologica non fuit, tenebitur ipse, qui rixæ fuit autor, ad ea omnia damna ex ea rixa ita subsequuta; eo quòd inde, velut ex prima radice iniusta, sint subsequuta. Quando autem, qui se protexit ab ictu illo tertio intermedio, eum vi detinuit, atque ita vi impedimento illi fuit, ne fugeret ictum; aut vi illum opposuit ictui, vt alter se contineret à percutiendo, aut vt ipse se protegeret ab eo ictu; tunc proculdubio, tanquam vera concausa iniusta, quòd tertius ille percuteretur, puniendus esset graui pæna arbitraria, cogendusq́ue

esset restituere omnia damna, non solùm in defectum alterius, sed tanquam vera eorum causa, aut saltem ad ea contribuere, nisi is, qui percussit, principalior fuerit eorum causa, qui arbitrio prudentis magis principaliter teneatur ea omnia restituere, vt eueniet, quando, qui percussit, fuit aggressor, autorque rixæ. Consentit Gregor. Lopez. l. 2. titul. 8. part. 7.

Interfectum fuisse aggressorem, quousque à pœna interfectorem excuset. Et quando prasumendum sit, interfectorem in sui defensionem interfecisse. Disput. 31.

SVMMARIVM.

1 . QVãdo in defensione nulla culpa interuenit interfector, ea defensione iniusti aggreßoris, nullam pœnam ob eam occisionem incurrit.

2 . Cùm sufficienter probatur interfectum fuiße aggressorẽ, interfectoreque non excessisse moderamẽ ineulpatæ tutelæ, in sui suorũq; defensionem, interfector omnino est absoluendus, nulla imposita illi pœna.

3 . Quando autem non constat, an interfectus, aut damnum aliud passus, fuerit aggressor, atque interfector in sui defensionem objicit, id se fecisse in suam defensionem, tunc non est interfector puniendus, secundùm aliquos.

4 . Molina vult in eo dubio attendendas eße coniecturas & circumstantias concurrentes, quæ suadent interfectorem in suam defensionem occidisse.

5 . Refutantur opiniones aliorum.

6 . Quãdo reus confitetur, se homicidium illud commisisse, sed addit, in suam defensionem illud commisisse: tunc si constat de eo homicidio sufficienter, homicida puniri debet pœna ordinaria: at si tantùm constat ex confessione rei, aliquid de pœna minuendum est.

7 . Si reus antea negauit delictum, sed postea sufficienter conuincitur, tunc, si dicat se illud commisisse in sui defensionem, vel absolui potest, vel pœna minui.

8 . Quando inuasus, excedens moderamen inculpatæ tutelæ, aggressorem interfecit, interfector tenetur solùm de excessu.

9 . Quando interfector non ex dolo, sed ex lata aut ex leui culpa aggressorem interfecit, ea culpa ex eadem circumstantia multum alleuiatur.

10 . Si aliquis fideijussorẽ dedisset, se nullam alteri iniuriam illaturum, aut duo ea de re sibi inuicem dedissent fideijussores, atque vnus eorum, qui fideijussorem dedit, inuasus ab eo, illum interfecißet excedẽdo moderamen inculpatæ tutelæ, fideijussor ad nihil tenetur.

ADisp. 11 ostendimus, licitum esse interficere iniustum aggressorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, non solùm pro defensione propriæ vitæ, incolumitatisque proprii corporis, sed etiam pro defensione honoris, ac bonorum externorum, quin & pro defensione non solũ consanguineorum, sed etiam quorumcunque proximorum: disputationeque 11 citata

explanatũ est, quando censendum sit, moderamen interuenisse inculpatæ tutelæ, quando non item.

[sect. 1] Communis doctorum sententia meritò affirmat, quando in ea defensione, iuxta ea quæ disputationibus citatis explicata sunt, nulla culpa interuenit, interfectorem, ea defensione iniusti aggressoris, nullam pænam ob eam occisionem incurrere: multoq́ue minùs pænam incurreret ob leuius damnum, quod tali iusta defensione illi inferat. Ratio autem est, quoniam pæna locum habere non potest, vbi culpa **[[82]]** theologica non interuenit. Eam sententiam copiose referunt ac sequuntur *Anton. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. àn. 20. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. homicidium an. 24. Carrer. in pract.* §. *homicidium 6. à n. 26. & Couar. in clement. si furiosus. part. 3.* §. *vnico àn. 1. consentit lex. 2. titu. 8. part. 7. illis verbis; non cae perende en pena alguna*; & lex Lusitana *lib. 5. ord. titu. 10. in principio* illis verbis; *Por em se à morte for em defendimento, nom auera pena algũa: saluo se em ofendimento excedeo, &c.* Quin quemadmodum (vt tractatu præcedente disput. 697. §. est verò res hæc, dicebamus) in exteriori foro actio legis Aquiliæ non conceditur pro damno ea defensione dato, quando in ea defensione modicus fuit excessus moderaminis inculpatæ tutelæ; quia difficilè admodum est omnino tenere tunc modum, aggressorq́ue in culpa fuit, in easq́ue angustias redegit eum, qui se ita defendit: ita longè maiori cum ratione pro modico tunc excessu ac culpa imponi pæna non debet, sed homicida est omnino absoluendus: & multo magis est absoluendus, qui vulnus aut aliud leuius damnum ea defensione intulit. Legito, quæ hac de re dicta ibi sunt. Ea verò id confirmat, quòd quando dolus interuenit in aggressoris interfectione, quia scilicet inuasus sciens ac intendens interficit aggressorem, cùm posset, si vellet, eum non interficere, inuasus non punitur pæna ordinaria homicidii, sed alia mitiori arbitraria, idq́ue propterea quòd, fuisse ita lacessitum, tantamq́ue interuenisse culpam iniustè inuasoris, minuit pænam delicti inuasi, vt videbimus: eodemq́ue modo quando non interuenit dolus, sed culpa inuasi, vt à dolo distinguitur, minùs puniri debet homicidium inuasi, quàm si ex æquali iuridica culpa alium, qui aggressor non fuisset, interfecisset, idq́ue propter illam eandem rationem: quo fit, vt ex tam parua culpa possit, se ipsum defendendo, illum interficere, vt nulla pæna in exteriori foro iudicetur dignus. Consentire videntur *Couar. vbi suprà. num. 3. Carrer.* §. 6. *citato, num. 153.* & alii, quos citant.

[sect. 2] Quando sufficienter probatur, interfectum fuisse aggressorem, interfectoremq́ue non excessisse moderamen inculpatæ tutelæ, in sui, suarum rerum, vel in alterius, defensionem. res est expedita, quòd interfector, aut qui quoduis aliud damnum tali defensione intulit, omnino sit absoluendus, nulla imposita illi pæna, vt iuribus huius regni, & Lusitaniæ, paulo antea citatis, & ex iuribus communibus disputatione 11, & aliis sequentibus citatis, liquet, atque ex se est satis manifestum: quoniam vbi non est culpa, locum non habet pæna. Neque item est cogendus resarcire damna ita data: quoniam neque ex parte rei acceptæ ad illa tenetur, neque ex parte iniustæ acceptionis; eo quòd in culpa non fuerit, illa ita dando. Quin arbitror in exteriori foro eo ipso, quòd constat aliquem in sui defensionem interfecisse aggressorem, aut damnum aliud illi intulisse, nisi ex qualitate & modo aggressionis, ac defensionis, constet, inuasum excessisse moderamen inculpatæ tutelæ, ad aggressorem, aut ad partes eius agentes, attinere probare, inuasum moderamen excessisse inculpatæ tutelæ, & quousque illud excesserit; alioquin inuasus absoluendus omnino erit, nulla ei iniuncta pæna, neque ei imposito onere, vt resarciat damna ea defensione data. Quoniam eo ipso, quòd probat, aut constat sufficienter, interfectum, aut aliud damnum passum, fuisse aggressorem, inuasus habet fundatam suam intentionem, quòd id fecerit licitè, in suam defensionem, nisi

constet aut probetur moderamen excessisse tutelæ inculpatæ. Consentiunt doctores, quos Carrer. in practic. *§.* homicidium. 6. numer. 129 & 132 refert ac sequitur.

[sect. 3] Quando autem non constat, an interfectus, aut damnum aliud passus, fuerit aggressor; atque interfector in sui defensionem excipit seu objicit, ac affirmat, id fecisse in suam defensionem; est dubium, num iudex, propter id dubium, quia scilicet ipsi non constat, an ea mors illata fuerit in defensionem interfectoris, punire illum non debeat pæna homicidii ordinaria, sed vel nulla, vel saltem alia mitiori arbitraria.

Glossa. l. 1. §. cùm arietes. verb. sibi. ff. si quad. pauper. feciß. dicatur, Petrus de bella Parthica, & alii vt referunt *Anton. Gom. 3. tom. var. res. cap. 3. numer. 25. & Carrer. in practic. §.* homicidium 6. numer. 137. censent, interfectorem tunc non esse puniendum: quoniam in dubio, an aliquis sit innocens, quia est dubium, an id licitè in suam secerit defensionem, nefas est illum punire, maximè pæna homicidii ordinaria, vitam ab illo auferendo, argumento textus. *l. absentem. §. 1. ff de pæn.* cuius verba sunt: *Sed neque suspicionibus debere aliquem damnari Diuus Traianus rescripsit: satius enim eße impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare.* Fauet etiam. *l. interpretatione. ff. eodem titulo,* cuius verba sunt: *In interpretatione legum pænæ molliendæ sunt potiùs, quàm asperandæ.* Fauet item. *l. scientiam. §. 1. vers. cum instrumen a. ff. ad leg. Aquil.* Vbi habetur, si duo, oblectationis causa, vel alia ratione, transilirunt piram, lignáve ardentia, vnus è regione alterius, atque inuicem concurrerunt, mutuoque impegerunt vnus in alterum, & vterque in ignem decidit, vnusque eorum flamma fuit consumptus, superstitem non teneri lege Aquilia, *si non intelligatur,* (ait textus) *vter ab altero euersus sit*: quia videlicet nefas est condemnare eum, de quo non constat, nocentem esse. Vnde Baldus intulit, ac consuluit, si duo equites currant in platea, aut in via, vnus è regione alterius, ac concurrant, seque mutuò equi percutiant, non teneri vnum alteri de damno illato ac subsequuto: eodemque modò Anton. Gom. numero citato ait, se consuluisse, cùm idem in hoc regno euenisset.

Albericus & alii, quos referunt *Ant. Gom. n. 25. citato, & Carrer. vbi suprà à num. 137.* citato, censent, si interfector erat vir bonæ famæ, quietus, ac pacificus, tunc censeri debere inuasum, fecisseque homicidium in suam iustam ac licitam defensionem, ac proinde esse absoluendum, argumento. *l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re milit.* Vbi, quando miles à militia **[[83]]** recessit, & dubium est, num ex iusta causa recesserit, creditur illi, etiam si probatio defuerit, quando est bonæ famæ ac æstimationis in ipsa militia: secùs autem si talis non sit.

Anton. verò Gom. numer. citato cum Bald. Angelo, & aliis, affirmat, nisi interfector tunc probet, se in suam defensionem occidisse interfectum, puniti pæna homicidii ordinaria. Quoniam ex parte accusatoris, aut iudicis ex officio procedentis, probatur delictum homicidii: in eo verò delicto semper præsumitur dolus delinquentis, nisi probetur contrarium, vt innuitur. *l. 1. C. ad leg. Corn. de sicar.* quare, nisi interfector probet exceptionem, se scilicet id fecisse in suam defensionem, damnabitur pæna homicidii ordinaria.

[sect. 4] Mihi probatur sententia consentanea menti multorum, quos Carrerius numer. 137 & sequentibus refert ac sequitur. Nempe attendendas esse coniecturas, & circunstantias concurrentes, quæ suadent, interfectorem in suam defensionem occidisse; vt si erat mansuetus ac bonæ famæ, & interfectus rixosus, audax, robustior, & non bonæ quo ad id famæ; si præcesserant minæ ex parte interfecti, & non ex parte interfectoris, etiam si interfector tempore minarum antecedentium, aut dum sibi fuerunt relatæ, dixerit, minantem inuenturum ipsum paratum ad se defendendum, illiq; resistendum, minantemque experturum, num aduersus ipsum præualeret: si probetur, interfectum antea se præparasse ad

rixandum, quæsiuisse antea interfectorem, aut illum expectasse in aliquo loco; si interfectus armatus inueniatur defensiuis & offensiuis armis, aut armis potioribus, atque probetur interfectorem non ita armatum fuisse, quando illum interfecit; si probetur interfectorem tempore rixæ acclamasse, vt sibi alii succurrerent; si interfector in ipsa rixa retrahebat pedes declinando, & quasi fugiendo corrixantem. Sanè, si quædam ex his adsint coniecturæ, aut aliæ similes, quæ prudentis iudicis arbitrio ex parte suadeant, interfectum fuisse aggressorem, nefas erit punire interfectorem pæna homicidii ordinaria, sed pro quantitate suasionis, quòd homicidium fuerit factum in interfectoris defensionem, erit minuendum de pæna ordinaria homicidii, aliam arbitrariam infra mortem imponendo, maiorem vel minorem, prout minus, aut plus, suaserint coniecturæ ac circunstantiæ, quæ fuerint probatæ, aut prout euidentiùs, aut minùs euidenter, fuerint comprobatę. Quòd si circunstantiæ omnino iudicem persuadeant, absoluere debet interfectorem, ex illis coniecturis ac circunstantiis contendentem, se in suam defensionem occidisse interfectum, maximè si id confirmet iuramento, vt quidam, quos Carrerius vbi suprà refert ac sequitur, asseuerant, judicem debere tunc adhibere illi iuramentum, reoque iuramento confirmante, se in suam defensionem interfectum occidisse, debere illum absoluere. Ego verò non censerem adhibendum tunc illi esse iuramentum: quoniam amor vitæ facilè illum tunc periurium committere efficiet, si fortè non in suam defensionem id fecit: sed in euentu, quòd tam vrgentes sunt coniecturæ, interfectorem in sui defensionem occidisse, locum habet id, quod ex *lege absentem. ff. de pæn.* suprà est relatum; *satius* scilicet *esse, impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare.* Quando autem vel nullæ essent coniecturæ, quæ suaderent, occisionem fuisse factam in defensionem interfectoris, vel essent admodum debiles, & quæ nihil ferè suaderent, tunc amplecterer opinionem Antonii Gomecii: quoniam constat de delicto, & nihil, aut ferè nihil, de circunstantiis, quæ ab eo excusent: & quoniam bono communi tunc expedit, similia delicta puniri. Ac sanè Anton. Gom. parum, aut nihil, discrepare videtur ab hac nostra sententia in iis, quæ *ibidem. numer 27 & 28* subiungit; vbi docet cum aliis, quos citat, & quos *Carrer. vbi suprà numer. 159.* copiosiùs refert ac sequitur, ad probandum aliquem, se in suam defensionem interfecisse, satis esse si id probet verisimilibus coniecturis, satisque esse si testes dicant, sibi videri, & se credere, interfectorem in suam defensionem illum occidisse, vt doctores, quos Carrer. refert ac sequitur, affirmant: cùm tamen credulitas sola & existimatio testium ad alia probanda non sufficiant. Docetitẽ *Ant. Gom. n. 28.* cum aliis, quos citat, & docent Carrerius & alii, quos. n. 160 citat, ad probandum interfectorem ad sui defensionem occidisse, admitti testes alioquin inhabiles, vt domesticos interfectoris, fratrem illius, & alios similes. Eos legito.

[sect. 5] Ad rationes pro aliis opinionibus factis, quatenus cum hac nostra sententia pugnare videbuntur, est dicendum. Ad duo quidem iura, primo loco pro prima opinione citata, est dicendum, quando de homicidio facto ab aliquo cōstat, & nullæ sunt coniecturæ, quæ ex parte suadeant, id homicidium factum fuisse in defensionem, tunc iudicem non ex suspicionibus iudicare ac condemnare ad pænam ordinariam, sed ex delicto sufficienter ac plenè probato, non probatis circunstantiis, quæ illud à culpa & à pæna alleuient ac excusent: in quo euentu bonum commune efflagitat, rectaque ratio præscribit, delinquentem puniendum esse pæna ordinaria eius delicti, esto fortè sit innocens propter circunstantias, de quibus non constat, & quæ non probantur.

Ad. *l. scientiam, versi. cùm instrumenta,* est dicendum, longè diuersam esse rationem de eo euentu, & de euentu, de quo disputamus: in illo quippe euentu ex natura ipsa rei constat,

neutrum intendisse alterum interficere, dejiceréve in flammam, sed casu id euenisse, præter intentionem vtriusque, flāma & fumo impediētibus, ne vnus alterum videret: ac proinde, nisi constet de dolo, aut culpa, eius homicidii omnino præter intentionem sequuti, absoluitur is, in quem alterimpegit, qui à flamma fuit cōsumptus: vnde decisio illius legis non nititur ei fundamento in eo argumento subiuncto, quia videlicet nefas est condemnare eum, de quo non constat nocentem esse; sed quia res ipsa caret culpa, nisi de culpa aliunde constet. In euentu autem, de quo disputamus, non solùm culpa, sed etiam dolus præsumitur, inestque tali occisioni, nisi aliunde constet, ac persuadeatur, factum fuisse in defensionem.

[[84]] Quod verò ad id attinet, quod de equitibus additur, dicendum est. Si non constet de culpa eius, qui damnum dedit, idem similiter, propter eandem rationem, esse dicendum. Quòd si, postquam vnus currere ex vna parte cæpit, alius sciēs & prudens currere ex aduerso incipiat, velitque vt alter cedat, atque à cursu deuiet, certè non caret culpa, si altero deuiare nolente, sed volente vti iure suo, & prosequi suum cursum, aliquid mali obueniat: ac proinde ille, qui sciens & prudens posteriùs cursum cæpit, fuitque proinde in culpa, puniri pro culpæ quantitate debet attento damno alteri inde subsequuto. Aliquando nobiles dum, postquam currere cæperunt, vnus è regione alterius, præuident id periculum imminere, nisi alter declinet equo à cursu cæpto, honoris causa neuter vult cedere ac declinare, & ita equis impingere solent vnus in alium, nō sine graui periculo vitæ equitum & equorum, vt dum in Lusitania commorarer, euenit duobus pueris nobilibus: atque tunc, cùm in æquali sint culpa, neuterque cedere velit iuri suo, vt ex caritate sui & proximi tenentur, certè vterque puniri deberet pæna moderata, vt id esset exemplo aliis: nisi vnus eorum longè maius damnum inde, quàm alter, reportasset, quod iudicaretur, sufficere ei debere in pænam.

Quæ Albericus docuit, vera non sunt tam latè asserta, ac ille ea asseruit: sed temperata moderamine nostræ sententiæ. Doctrina verò relata ex *§. a barbaris,* plus habet locum in eo euentu, quàm quando constat homicidium fuisse commissum in tertium aliquem, & non sunt aliæ cōiecturæ, quòd factum fuerit in propriam defensionem, quando non constat, interfectorem alioquin esse virum bonæ famæ.

Ad argumentum verò Ant. Gom. dicendum est. In homicidio præsumi dolum, tum vt distinguitur ab homicidio casuali, tum etiam vt distinguitur ab homicidio licitè scienter facto in defensionem propriam, nisi adsint coniecturæ ac circunstantiæ, quæ contrarium suadeant: tunc enim pro quantitate suasionis in contrarium, minuitur præsumptio doli, atque pro quantitate eius præsumptionis imminutæ, minuendum quoque est de pæna ordinaria pro homicidio statuta, vt hæc omnia in nostra sententia sunt explicata. Neque *lex. 1. C. ad leg. Cor. de sicar.* multum fauet intento Ant. Gom. vt satis est perspicuum illam intuenti.

[sect. 6] Quando reus confitetur, se homicidium illud commisisse, cæterùm addit, in suam defensionem illud commisisse, est distinguendū. Quoniam, vel de eo homicidio aliunde constat sufficienter, vt possit condemnari, vel non. In primo euentu, quando scilicet aliunde constat de eo homicidio sufficienter, condemnari homicida debet pæna ordinaria, nisi, vt paulo antea dictum est, cernantur, aut sufficienter probentur, coniecturæ, quæ non leuiter suadeant, homicidium fuisse factum in defensionem: tunc enim pro quantitate earum, & pro quantitate & qualitate probationis, aut perspicuitatis earum, minuendum est de pæna, aut omnino erit absoluēdus reus, vt dictum est. In secundo verò euentu, cùm ex sola confessione rei delictum constet sufficienter, eamque confessionem cum ea qualitate minuente ac mollificante affectam proferat, ait *Ant. Gom. vbi suprà n. 26.* cum Panor. Felin. & aliis, quos citat, minuendum esse de pæna, neque esse illi imponendam pænam

homicidii ordinariam, sed aliam arbitrariam: quod satis probabile iudico: nisi vehementes essent coniecturæ illum mentiri, neque in defensionẽ id fecisse: Tunc enim torqueri deberet, vt delictum simpliciter atque sine ea excusante qualitate confiteretur. Atque iuxta hæc accipienda sunt, quæ *Carrerius. §. 6. citato à n. 163.* copiosè disputat, ac cum aliis tradit. Neque puto, faciendam esse vim ac distinctionem, num reus delictum confiteatur, addendo, quòd illud fecerit ad suam defensionem, vtrumque exprimẽdo eadem aut diuersa oratione: sed an in continenti eam additionem ac qualitatem exprimat, vel ex interuallo: si enim ex interuallo illam adjiciat, postquam homicidium est confessus, non plus est ea adiectio admittenda, quàm fuerit ab eo probata, aut facta non leuiter verisimilis.

[sect. 7] Quando autem reus negauerat antea delictũ; processuq́ue postea inspecto, comperit se de illo sufficienter conuictum; vtrùm, si excipiat ac dicat, se illud commisisse in suam defensionem, sit audiendus ac admittendus ad probandam eam exceptionem, vt ea sufficienter probata, omnino absoluatur, aut vt ea ex parte probata, ita vt iudex non leuiter suadeatur, rem ita habuisse, minuere de pæna debeat, pænam eius delicti ordinariam in aliam arbitrariam cummutãdo. *Iulius Clar. §. homic. citato. n. 35.* affirmanter respondet cum Bart. & cum communi opinione, quam refert. Quoniam reo negari non debet iusta defensio, etiam si diuersas ac contrarias exceptiones opponat. Idem affirmat *Carrer. §. 6. citato. n. 165.* cum plerisque aliis, quos citat: tametsi quosdam alios referat, qui refragantur.

[sect. 8] Quando inuasus moderamen inculpatę tutelæ excedendo, suum aggressorem interfecit, iam sæpe est dictum, interfectorem teneri solùm de excessu, vt affirmat communis doctorum sentẽtia, & in ordinationibus Lusitanis *lib. 5. titu. 10. in prin.* his verbis definitum est: *Saluo se no dito defendimento excedeo aquella temperança, que deuera è podera teer: porque em tal caso sera punido segundo à qualidade do dito excesso.* Quia tamen in eo euentu multum minuit culpam eius excessus, lacessitum ita fuisse inuasione, idq́ue fecisse, se defendendo, sanè, esto dolo, seu ex proposito, id tunc fecerit, non punitur pæna homicidii ordinaria, sed alia mitiori extraordinaria iudicis arbitrio, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus, taxanda ac imponenda, etiam si id fecerit insequendo inuasorem iam fugientem, volentemq́ue à pugna desistere. Id quod meritò doctores extendunt, etiam quando fuisset inuasus sola iniuria verbali: iustus enim tunc dolor iniuriæ ita acceptæ, modò illa non leuis esset, eaq́ue lacessitum tunc fuisse ad se vindicandum, multũ de culpa minuit talis homicidii dolosi. Cum his consentit, quod ex. *l. 10. titu. 8. lib. 8. nouæ collect.* circa duella disp. 16. est relatum. Nempe lacessitum ad duellum, etiam si interficiat eum, qui ad illud inuitauit, non puniri pæna ordinaria homicidii, sed perpetui exilii, cùm tamen alter pæna mortis puniatur. Quia enim, qui ad duellum est inuitatus, lacessitus ab altero, atque vt mũdano suo honori ac famæ consuleret, id fecit, noluit lex illa imponere illi pænam ordinariam homi-**[[85]]**cidii, sed illam aliam mitiorem. Eodem etiam modo dicunt, si quis in rixa fuisset ab aduersario grauiter percussus, neque ita percussus, fuisset aggressor, in ea pugna, atque ex ira & dolore vulneris accepti interficeret percussorem, etiam fugientem ac recedentem à pugna, modo in continenti id efficeret, tale homicidium, ex dolo tunc, seu ex proposito, commissum, puniendum non est pæna homicidii ordinaria: eo quòd interfector, graui eo damno priùs accepto, eoq́ue lacessitus, iraq́ue, furore, ac dolore inde incensus, id homicidium commiserit; quæ omnia valde excusant à culpa eius homicidii, eamq́ue notabiliter minuunt ac extenuant; pręsertim cùm ex eo homicidio compensanda iam tunc sint iniuria, damnum, ac læsio, priùs ex aduersario accepta. Ita *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 24. Carrer. §. 6. citato à n. 151. & a. n. 170. Iul. Clar. §. homici. n. 34. Couar. clement. si furio sus. part. 3. §. vnic. n. 3.* & alii, quos

citant. Eam verò doctrinam cōfirmat. *l. si adulterium. §. imperatores. ff. ad leg. Iul. de adult.* quo in loco habetur, si maritus vxorem in adulterio deprehensam interfecerit, (quam tunc impunè interficere non erat permissum) puniendum non esse pæna legis Corneliæ de sicariis, sed remittendum ei esse vltimum supplicium, puniendumque esse mitiori pæna; redditque textus rationem: *cùm sit difficillimum, iustum dolorem temperare: & magis, quia plus fecerit, (*se scilicet vindicando, quàm par erat) *quàm, quia vindicare se non debuerit, puniendus sit.* Confirmant itē. *l. 1. §. vlt. ff. ad leg. Cor. de sicar. l. Diuus. ff. ad legem Pomp. de parricid. l. si quis graui. §. si maritus. ff. ad senat. consult. syll. l. Gracchus. §. vlt. C. ad leg. Iul. de adult. l. qui cùm maior. §. si libertus. ff. de bonis libert.* cuius verba sunt: *Ignoscēdum est enim ei, si voluit vlcisci prouocatus.* Hac eadem ratione, quando quis accepta priùs graui admodum iniuria, vt alapa, percussione virgæ, aut vulnere graui, vel si vxor adulterium aduersus eum commisit, vel grauia admodum indicia adulterii cōmissi præcesserunt, præsertim si infamiam apud alios eam ob causam contraxit, si se ex interuallo eis de causis vindicando, eum, à quo tantam iniuriam est passus, interfecit, credo iudicem minuere debere de pæna ordinaria talis homicidii, ob iustum tantum dolorem se ita vindicātis, & quia ex damno & iniuria eo homicidio illatis compensatio fieri debet tantæ iniuriæ priùs acceptæ, consentitque Carrer. n. 170. citato cum aliis, quos citat.

[sect. 9] Sicut dolus, seu intentio interficiendi, alleuiatur ac extenuatur ex ea circunstantia, quòd interfectus fuerit aggressor, & interfector fuerit ab eo eo modo lacessitus: ita quando interfector non ex dolo, sed ex lata aut ex leui culpa, aggressorem interfecerit, ea culpa ex eadem circunstantia multum alleuiatur ac extenuatur, vt minori pæna sit puniendum homicidium ex tali culpa commissum, quàm puniretur si ex æquali culpa iuridica fuisset commissum, neque adesset ea circunstantia, quæ id delictum extenuaret, minorique pæna in exteriori foro puniendum non immeritò redderet, vt in principio huius disputationis est dictum. Vbi etiam adiecimus, adeò leuem culpam iuridicam posse interuenire in simili homicidio, vt in exteriori foro nulla pæna debeat homicida puniri, sed sit omnino absoluendus.

[sect. 10] Illud postremò obserua, si aliquis fideijussorem dedisset, se nullam iniuriam, nullumque nocumentum, illaturum alicui, aut duo ea de re sibi inuicem dedissent fideijussores, atque vnus eorum, qui fideijussorem ea de re alteri dedit, inuasus ab eo, illum interfecisset, aut aliud damnum illi intulisset, excedendo moderamen inculpatæ tutelę, tunc fideijussorem ad nihil teneri. Quoniam non est censendus se obligare in euentu, quòd alter esset aggressor, fidemque fregisset. Vnde non probo sententiam *Carrerii vbi suprà n. 155.* cum Matthæo de afflictis, quòd fideijussor tunc teneatur quo ad solum excessum. Is etenim, qui, inuasus, damnum intulit nō seruato moderamine inculpatæ tutulæ, tenetur quidem ad pænam ratione solius excessus, & ad damna iniustè data, nisi aliunde compensentur, aut ipsi remittantur in pænam iniustè aggressoris: cæterùm fideijussor ad nihil tenetur; quoniam non est censendus intendisse se in eo euentu obligare.

Quousque homicida à pæna ordinaria homicidii ex eo excusetur, quòd excipiat, opponátve, interfectum non obiisse ex vulnere, quod illi intulit;

sed ex defectu curationis, aut ex eo, quòd vulneratus inordinatè se gesserit, vel ex alio superueniente accidente. Disp. 32.

SVMMARIVM.

1 . QVandò constat vulnus illatum, vel aliam mortis causam, dolo aut virtute interficiendi datam, fuisse lethalia, tunc tenetur homicida pæna ordinaria homicidii, nihil impediente, quòd prætermißa eßet debita curatio.

2 . Quando constat vulnus vel causam datam non fuisse lethalia, tunc si ex neglecta medicatione, aut mala curatione, ille interierit, non tenetur vulnerans de occiso, sed solùm de vulnerato.

3 . Quando non constat an vulnus vel alia mortis causa fuerint lethalia nec ne, tunc si non constat de negligentia in medicando ita affecto, aut alia superueniente causa, præsumendum est causam illam eius mortis iniustè datam fuißе lethalem, & proinde delinquens puniendus erit pæna homicidii ordinarii.

4 . Iudicium, num vulnus aut alia mortis causa lethalis sit vel non, & quomodo id probetur, itemq̃ num causa superueniens vulneri sufficiens fuerit, ad mortem illo modo affecti efficiendam, spectat ad medicos, & chirurgos, & expertos in ea arte, nisi adsint circunstantiæ, quæ contrarium in aliquo euentu particulari persuadeant.

5 . Quando multi medici sunt in eo loco, duo adhiberi debent, qui iudicium ea de referant, nisi sit aliquis ad id publicè deputatus cum stipendio, aut nisi circunstantiæ concurrentes suaderent, sufficere iudicium vnius.

6 . Quādo aliqui medeci iudicassent vulnus aliquod fuisse lethale, & admitteretur reus ad probandum non fuisse lethale testimonio magis peritorum, idq̃ ante sententiam, quæ alioquin non omnino transiret in rem iudicatam, tunc ea probatio admittitur ad retractandam sententiam, quæ alioquin transiret in rem iudicatam.

[[86]] SOlet is, qui vulnus intulit, aut percussit, quādo vulneratus aut percussus, tandem antequam ex eo vulnere aut ictu conualuerit, perfectamq̃; acquisierit sanitatem, est mortuus, excipere, seu objicere, ad pænam ordinarlam pro homicidio statutam euadendam, illum non ex vulnere aut ictu obiisse, sed ex defectu curationis, quia scilicet medicus, seu chirurgus, non est vocatus, aut non qualis oportuit, neque medicamenta congrua sintadhibita; vel obiisse, quia multum inordinatè se gessit, edendo ac bibendo nociua, accedendo ad propriam vxorem, vel ad alias feminas, non se custodiendo ab æstu, frigore, & ab aëre nocturno ac matutino, aliaq̃; similia efficiendo nociua valde homini sic affecto, à quibus si se continuisset, minimè fuisset mortuus; vel obiisse ex morbo, qui ei superuenit, ex quo simili modo fuisset defunctus, esto vulneratus aut percussus eo modo non fuisset.

[sect. 1] Circa hoc verò, antequam rem paulatim copiosiùs explicemus, tres euentus, rem totam complectentes, sunt distinguendi. Primus est, quando constat vulnus illatum, aut percussionē illatam, vel aliam mortis causam dolo, hoc est, animo formali, aut virtute, interficiendi datam, fuisse lethalia. Dixi, dolo, hoc est, animo formali aut virtute, interficiendi datam: quoniam si homicidium ex tali vulnere, ictu, aut causa sequutum, non censeretur voluntarium, dolosum, seu intentum formaliter, aut virtute, iuxta ea quæ Disp. 3 & Disp. 21 explanata sunt, sed

esset casuale, tunc homicida liber esset à pæna homicidii ordinaria, vt Disp. 21 citata, & aliis sequentibus, copiosè est comprobatum, & per consequens tale homicidium extra limites esset huius disputationis, quod ad pænam ordinariam pro homicidio statutam attinet. Loquendo itaque de hoc solo homicidio, dicendum est, in eo primo euentu, quando scilicet constat vulnus, ictum, aut aliam illius causam datam, fuisse lethalia, homicidam teneri pæna homicidii ordinaria, nihil impediente, quòd prætermissa esset debita curatio, aut adhibita esset curatio indebita, & quòd, qui eam mortis causam accepit, inordinatè se gesserit, aut quòd illi superuenerit febris, aut alius morbus sufficiens ad illum enecandum: quoniam hæc solùm efficere possent, vt acceleraretur mors, quæ ex illa alia iniusta ac violenta causa erat iam euentura. Vnde sicut disputatione sequenti dicemus, quando aliquis in rixa aliqua vulnus lethale alicui inflixit, quòd alius superueniat, & vulnus aliud eidem infligat, vnde celeriùs moriatur, non impedit, quòd ille prior censeatur homicida voluntarius ac dolosus, & quòd puniendus sit pæna homicidii ordinaria: ita dicendum est in re, de qua nunc disputamus. Ita affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Iul. Clar. lib. 5. sent. §. homic. n. 42. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 28 & 29. Couar. in clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 9. §. secundus casus, & Carrer. in pract. §. homicidium. 6. à. n. 322.* Quæ sententia, præterquam, quòd ex ipso naturæ lumine satis constat, ex sequentibus iuribus confirmatur. Ex. *l. huic scripturæ. §. si seruus. ff. ad leg. Aquil.* illis verbis; *quia verum est, eum à te occisum esse tunc, cùm eum vulnerabas,* (mortiferè scilicet, vt præmiserat) *quod, mortuo eo, demum apparuit.* Ex. *l. ait lex. ff. eod. titu.* illis verbis: *Annus autem retrorsum computatur, ex quo* (scilicet puncto) *occisus est. Quòd si mortiferè fuerit vulneratus, & postea post longum interuallum mortuus sit, inde annum numerabimus secundùm Iulianum, ex quo* (scilicet puncto) *vulneratus est*; quasi scilicet ex eo puncto censeatur mortuus, in quo causam mortis sufficientem accepit. Ex. *l. ita vulneratus. ff. eod. titu.* illis verbis; *Aquilia lege teneri existimati sunt, non solùm qui ita vulnerassent, vt confestim vita priuarent, sed & ii, quorum ex vulnere certum esset aliquem vita excessurum.* Vnde iuris consultus colligit, vtrumque teneri lege Aquilia, eum scilicet, qui vulnus lethale priùs inflixit, & eum, qui vulnus addidit, vnde mors fuit accelerata. Ex. *l. si ex. plagis in princ. eod. titu.* cuius verba sunt: *Si ex plagis seruus mortuus esset, neque id medici inscitia aut domini negligentta accidisset, rectè de iniuria occiso eo agitur.* Quamuis autem hæc omnia iura ad resarciendum damnum datum, atque ad pænam ciuilem lege Aquilia statutam, loquantur, suo tamen modo etiam probant ad pænam criminalem ordinariam pro homicidio doloso seu voluntario statutam, maximè habita ratione, quam reddunt, quòd scilicet interfectio facta censeatur statim ac vulnus lethale, causáve mortis sufficiens, fuerunt iniustè ac dolosè illata.

[sect. 2] Secundus euentus est, quando constat vulnus, aut aliam percussionem, vel causam datam, non fuisse lethalia: tunc enim, siue ex neglecta medicatione, aut ex adhibita mala medicatione, siue ex eo, quòd percussus valde inordinatè se gesserit, multumque excesserit, siue ex eo, quòd alius morbus fuerit subsequutus, ille interierit, non tenetur, qui vulnus intulit, aut aliam causam minimè mortis sufficientem dedit, de occiso, sed solùm de vulnerato, tum quoad damna subsequuta, pænamque ciuilem lege Aquilia statutam, vt tractatu præcedente Disp. 697 est dictum, tum etiam quoad homicidii pænam ordinariam; tametsi arbitrer acriùs aliquantulum esse puniendum pæna homicidii extraordinaria ac arbitraria, quàm si mors inde eo modo nō fuisset sequuta; eo tamen mitiùs, quo minùs occasio seu concausa fuit id vulnus, aut percussio, eius mortis subsequutæ. Quòd non teneatur in eo euentu pæna ordinaria pro homicidio statuta, affirmat communis doctorum sententia, quam

quatuor doctores, circa euentum præcedentem citati, eisdem in locis referunt ac sequuntur, resque ex se est satis perspicua, quam confirmāt *l. qui occiderit. §. vlt. ff. ad leg. Aquil.* cuius verba sunt: *Si vulneratus fuerit seruus non mortiferè, negligentia autem perierit, de vulnerato actio erit, non de occiso,* & lex *si ex plagis,* quo ad verba paulo antea ex illa relata, quæ id argumento à contrario sensu perspicuè docent.

Duo tamen obserua. Primum est. Quod ad irregularitatis pænam attinet, satis esse vulnus, percussionem, aut quamcunque aliam causam insufficientem ex se mortis datam, cooperatam aliquo modo ad eam mortem fuisse, vt, qui vulnerauit, percussit, aut aliter eius mortis concausa eo modo fuerit, irregularitatem incurrat, non quidem ex homicidio voluntario, (etiam si ea percussione illud intenderit) sed ex homicidio casuali. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. n. 9. citato, & Carrer. num. 322.* etiam citato. Se-**[[87]]**cundum verò est. Quòd quando febris, aut alius morbus, ortum habuit ex vulnere aut percussione, tenetur vulnerans aut percutiens de toto damno, etiam ex ea morte subsequuto, tanquam causa proximè, vel remotè, tali vulnere, etiam eorum omnium damnorum: non tamen censeo, quo ad pænam ciuilem legis Aquiliæ, teneri vltra ea omnia damna data de occiso, sed solùm de vulnerato. Quo ad pænam verò criminalem pro homicidio doloso, seu intento, iure ciuili statut am, censeo non teneri ad pænam ordinariam; quippe cùm id homicidium, comparatione ita percutientis aut vulnerantis, non fuerit dolosum, seu voluntarium, sed fuerit casuale. Puniendus tamen erit acerbiori pæna extraordinaria ac arbitraria, quàm si ex ea percussione mors non esset sequuta, idque longè acerbiùs, quàm si febris aut morbus aliunde, & non ex percussione, fuissent subsequuta. Atque iuxta hæc sunt accipienda, quæ *Couar. num. 9. citato. §. quartus casus, & Carrer. in pract. §. homicidium 2. n. 73. & 74.* hac de re docent.

[sect. 3] Tertius euentus est, quando non constat, an vulnus, percussio, vel alia mortis causa data, fuerint lethalia, nec ne. Et tunc, si non constat de negligentia in medicando ita affecto, aut de mala medicatione, quia factum fuit, quod tunc fieri potuit ac occurrit, neque de excessu & parua custodia ita affecti, neque de morbo aut alia causa superueniente, vnde mors sit sequuta, præsumendum est, causam illam eius mortis, iniustè datam, fuisse lethalem, ex illaque mortem fuisse sequutam, ac proinde delinquens puniendus erit pæna ordinaria pro homicidio doloso statuta. Si verò constat, neglectam fuisse medicationem, aut medicationem prauam fuisse adhibitam, vel eo modo malè effectum notabiliter inordinatè se gessisse, aut aliam causam superuenisse, ex quibus mors ita affecto facilè potuit euenire; cùm tamen, si nihil horum interuenisset, mors verisimiliter potuisset non euenire, atque tunc censendum est, vulnus, aut aliam causam mortis iniustè datam, lethalia non fuisse, ac proinde delinquens puniendus non erit pæna ordinaria pro homicidio doloso statuta, sed arbitraria; eo tamen acerbiori, quo minùs constiterit, causam mortis ab eo datam lethalem non fuisse, & quo adfuerint aliæ circumstantiæ, quæ aggrauent delictum. Vtrumque mihi probat *lex huic scripturæ. §. si seruus. ff. ad leg. Aquil.* cuius verba sunt: *Si seruus vulneratus mortiferè (*intellige, non certò, sed dubiè, dependenterque, vt sciatur ex eo, quod rei postea probabit euentus, vt ex decursu eius textus constat) *postea ruina, vel naufragio, vel alio ictu, maturius perierit, de occiso agi non posse, sed quasi de vulnerato: sed si manumissus vel alienatus ex vulnere perierit, quasi de occiso agi poße Iulianus ait. Hoc ita tam variè: quia verum est, eum a te occisum esse tunc, cùm eum vulnerabas, quod, mortuo eo, demum apparuit: at in superiori non est passa ruina apparêre, an sit occisus.* Hactenus Vlpianus ibi. Qui planè loquitur, quando non erat certum, vulnus fuisse lethale, sed dubium pendensque, vt certò constaret ex

eo, quod rei postea probaret euentus: alioquin statim, ac vulnus fuisset illatum, censeretur mortuus, quoad damna & pænam, vt ex dictis circa primum euentum constat, neque ruina postea superueniens, aut alia mortis causa, excusaret vulnerantem antea omnino mortiferè, neque Vlpianus addidisset verba illa; *at in superiori* (quando scilicet ruina superueniens omnino interfecit) *non est ruina passa apparêre,* (tanquam videlicet adhuc dubium) *an sit occisus* (eo videlicet ipso, quòd fuit eo modo vulneratus.) Vtrũque etiam confirmant verba ex. *l. si ex plagis in prin. ff. ad leg. Aquil.* suprà relata. Quo in loco, quando ex plagis quis est mortuus, & neque interuenit medici inscitia, neque negligentia eius, qui curã de ita malè affecto habere debebat, &, supple tu, neque alia causa vnde mors ita affectò potuerit euenire; præsumitur ex plagis, tanquã ex causa sufficiente ac lethali, euenisse mors; atque adeò, qui illas iniustè inflixit, tenetur de occiso: secùs autem si interuenit aliquid, quod in causa esse potuit, vt mors ita affecti eueniret. Vtrumque item affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Iul. Clar. n. 42. citato,* qui etiam refert, sæpe iuxta hanc sententiam fuisse iudicatum, *Ant. Gom. n. 29. citato, Couar. n. 9. citato. §. cæterum, & Carrer. §. 6. citato. n. 323.* Quando autem dubium erat, an vulnus esset lethale, & tandem sequuta fuit mors, non est sufficiens coniectura, quòd vulnus lethale non fuerit, si percussus non est mortuus statim intra tres, quatuor, aut paucos alios dies, sed multos dies viuus perseuerauit, quando nunquã perfectè conualuit, nisi probetur aliud interuenisse, vnde mors ita affecto facilè euenire potuit; ac proinde ex ea sola circumstantia, quòd percussus diu post percussionem vixit, si nunquam ex ea percussione perfectè conualuit, maximè si semper de malo in peius est progressus, tandemque mors illius fuit sequuta, non excusatur à pæna ordinaria homicidii, vt cum Bart. & plerisque aliis rectè affirmant *Couar. vbi suprà.* §. *vlt. Ant. Gom. n. 29 citato,* qui malè pro contraria sententia citat *Gloßam. l. 1. C. de emend. seruor.* quæ nihil tale affirmat, sed solùm docet, eum textum id non curare, malè item eandem glossam citant Iulius Clarus vbi suprà. n. 44. & alii. Quando tamen periti medici iudicauerint, si vulnus fuisset lethale, non potuisse tanto tempore viuere post id vulnus acceptum, tunc sanè illud esset sufficiens indicium, vulnus non fuisse lethale, ac proinde tunc percussor puniendus non erit pæna ordinaria pro doloso homicidio statuta. *Julius Clarus. n. 44. citato, Carrer. vbi suprà. n. 324.* & alii, variam temporis quantitatem ex medicorum sententia præscribunt, intra quod totum asseuerant, percussum non posse viuere, si vulnus lethale sit. Quàm autem id certum, constitutum inter peritos medicos, ac compertum sit, aliorum sit iudicium. Mihi sanè probatur, id relinquendum esse arbitrio prudentis iudicis, adhibito consilio medicorum, seu chirurgorum, spectataque qualitate vulneris, pensatisque reliquis circunstantiis concurrentibus, vt quidam, quos *Carr. n. 324.* refert, probè affirmant. Quando autem percussus asseruit, se non mori ex vulnere inflicto, si medicorum iudicium sit, vulnus fuisse lethale, neque aliunde iudicis prudentis arbitrio contrarium constet, vtique ea percussi excusatio immunẽ non reddit percussorem à pęna ordinaria homicidæ: secùs autem si non erat certum, vulnus fuisse lethale. Ita Carrer. ibidem. n. 325. **[[88]]** cum aliis, quos refert. Illud obserua, duo illa, quæ circa secundum euentum suprà diximus esse obseruanda, nempe incurri nihilominus irregularitatem, & iniustum percussorem teneri ad omnia damna ex morbo, ex percussione subsequuto, vlteriùs sequuta, etiam ad damna, quæ ex morte ob eum morbum sequuta obuenerunt, longè plus habere locum, quando dubium erat, an vulnus lethale esset. Quando autem ex euentu præsumitur vulnus lethale non fuisse, quia scilicet aliqua alia causa post illud interuenit, ob quam sequuta fuit mors, & sine qua est verisimile non fuisse sequendam; tunc, quod ad satisfactionem damnorum subsequutorum attinet,

eatenus in conscientiæ foro non est obligatio iniusto percussori illa restituere, quatenus non ex percussione sed ex illa alia causa sunt sequuta. Eam verò partem damnorum, quam creditur subsequendam non fuisse, si illud aliud sine culpa percussoris non interuenisset, quod originem ex percussione ipsa non traxit, tenetur nihilominus percussor testituere pro quantitate dubii, quod fuerit, vulnus lethale fuisse, atque illius partis damnorum fuisse etiam causam: quando enim est dubium, an aliquis iniustè dederit aliquod damnum, obligatio est illud restituendi, non integre, sed pro dubii quantitate: idemq́ue in foro exteriori est similiter præcipiendum, quando de eo damno de eoq́ue dubio in eo foro cōstat.

[sect. 4] Ad quem autem pertineat iudicium, num vulnus, percussio, aut alia mortis causa data, lethalis sit, aut fuerit, vel non, & quo modo id probetur, itemq́ue num causa superueniens vulneri aut percussioni sufficiens ac efficax fuerit, ad mortem illo modo affecti efficiendam: Dicendum est, præcipuum ea de re iudicium ad medicos seu chirurgios expertos ac peritos in ea arte spectare, atque, si illi adsint, per illos est id probandum, eorumq́ue iudicio ac assertioni erit standum, nisi adsint circumstantiæ, quæ contrarium in euentu aliquo particulari persuadeant. Neque est necesse, eos esse doctores, sed attendendum potiùs in illis est, num experti & periti habeantur ac sint in ea arte, & num tales sint, qui sincerè ac verè dicent, quod ea de re senserint: & qui tales iudicati fuerint, attentis circunstantiis omnibus concurrentibus, præponendi sunt cæteris, vt de ea re iudicent ac testificentur. Quando autem ante mortem percussi non aderant eiusmodi homines, vel vocati non fuerint, si ex depositione aliorum testium absque ambiguitate non constet, percussionem lethalem fuisse, consulendi sunt eiusmodi medici seu chirurgi, qui, visis testium depositionibus, attentaq́ue vulneris aut ictus qualitate & quantitate, attentisq́ue cæteris circumstantiis concurrentibus, iudicent ac dicant, num vulnus lethale fuerit, in quantum ipsi credunt ac existimant: neque enim asserere tenentur, quid re ipsa sit, sed quid ipsi credant ac existiment seu iudicent. Porrò illud vulnus lethale est censendum, ex quo vel omnino percussus non euadet mortem, vel admodum difficilè. Quando autem res est anceps æqualiter, aut ferè æqualiter, iudicari vulnus aut percussio debent, tanquam dubia, num lethalia sint, vel non, vt ex mortis euentu, quando nulla alia superuenit causa mortis, iudicentur postea lethalia fuisse, percussoremq́ue puniendum esse pæna ordinaria homicidæ dolosi; vel si percussus mortem euaserit, iudicentur lethalia non fuisse; aut si mortem non euaserit, cæterùm superueniente alia non leui causa, vnde mors facile ita percusso potuit euenire, & qua non interueniente, sit verisimile, mortem non fuisse euenturam, piè inde iudicetur, vulnus aut percussionem lethalia non fuisse, ac proinde percussori imponendam non esse pænam ordinariam pro homicidio doloso statutam, sed aliam, iuxta ea quæ supra dicta sunt. Quando autem rarò admodum, aut nunquam, euenire solet mors ex aliquo vulnere ac percussione, nisi alia mortis causa superueniat, iudicanda sunt, vulnus aut percussio non esse & non fuisse lethalia, esto mors ex causa superueniente sit sequuta, quamuis ea sit febris aut morbus alius, qui ex vulnere aut ex ictu resultauerit, vt circa secundum euentum suprà explicatum est dictum. Dixi suprà, per medicos seu chirurgos peritos ac expertos in ea arte esse hæc iudicanda, & addidi, nisi adsint circunstantiæ aliquæ, quæ contrarium in euentu aliquo particulari persuadeant. Quoniam, vt bene *Iulius Clarus, vbi supra. num. 43.* cum aliis, quos tam ipse quàm *Carrerius. §. 6. citato. num. 3.* referunt, sæpe prudentes iud. ces meritò fidem illis non adhibent, sed eis auditis, eos consulere ac audire iudicauerint, attentis attestationibus, loco & qualitate vulneris, cæterisq́ue circumstantiis concurrentibus, iudicant, num vulnus aut percussio lethalia fuerint, attenta rei veritate, & posthabito falso iudicio ac assertione falsa

medicorum seu chirurgorum; & similiter, posthabito eorum iudicio ac assertione, iudicant, num causa vulneri aut percussioni superueniens fuit, quæ verè mortem intulerit, quasi ex solo vulnere aut percussione futura non fuisset, an verò res non ita habeat. Sæpe enim medici ac chirurgi vel iniqua commemoratione rei permoti, vel pecunia, precibus, amicitia, aut aliis iniquis intuitibus adducti, falsum iudicium ea de re proferunt, vt reum à morte aut ab aliis grauibus pænis iniquè liberent. Quæ hactenus dicta hoc toto paragrapho sunt, satis ex se consona sunt rationi & æquitati, atque cum vsu ac praxi consentiunt, naturaque rei postulat, vt in iis, quæ dubia sunt, quorumque cognitio ad peritos ac expertos in aliqua peculiari arte potissimùm spectat, illi consulantur, eorumque iudicio stetur, vigilante semper æquo ac prudente iudice, ne quid indebitè ac iniquè fiat, suoque arbitrio ac supremo iudicio corrigendo ac supplendo, quæ ab aliis minùs sincerè præstita, dicta, assertáve fuerint. Consentit. *l. semel. C. de remis. lib. 12.* vbi, quoad milites dimittendos ob aduersam valetudinem, sic dicitur: *Quos constet, medicis denunciantibus, & iudice competente diligenter examinante, vitium contraxisse.* Vbi vltra iudicium medici, diligens examẽ ac vigilantia prudentis ac diligentis iudicis exigitur, num res ita habeat. Eadem verò omnia, licèt neque eo ordine, neque ita exactè explanata, affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Iul. Clar. n. 43. citato, Ant. Gom. n. 28. & 29. citatis, Couar. n. 9. etiam citato, & Carrer. vbi suprà à n. 326.*

[sect. 5] Quando multi medici seu chirurgi sunt in eo loco, duo adhiberi debent, qui iudicium ea **[[89]]** de re ferant, argumento textus *in authentico de non alienandis. §. quod autem:* nisi sit aliquis solus in eo loco ad id publicè deputatus, cum stipendio, aut nisi circumstantiæ concurrentes suaderent, sufficere iudicium vnius, vel nisi consuetudine ibi esset receptum, vt iudicium vnius sufficeret, vt Iulius Clarus cum aliis affirmat esse consuerudine receptum, aut nisi partes conuenirent, vt staretur iudicio alicuius in particulari. Quando verò statutum esset in aliquo loco, vt duo adhiberentur, illudque esset in viridi obseruantia, duo essent adhibendi. Quando in eo loco est vnus tantùm, is sufficit; tametsi Panor. dicat, vocandum esse alium ex loco vicino: quod vsu non est receptum, nisi quando, qui est in eo loco, esset suspectus, aut iudicaretur minùs aptus, aut nisi ob rei difficultatem, vel quòd esset magni momenti, vel ob alias circunstantias concurrentes, prudens iudex meritò iudicaret, vocandum esse alium, aut alios, ex loco vicino. Ita ex parte *Iul. Clar. n. 43. citato. Ant. Gom. n. 28. citato,* & copiosiùs *Carrer.* §. *6. citato. n. 329.* Quando medici seu chirurgi discordant, iudex videbit, quibus magis sit credendum, attenta fama peritię ac probitatis euiusque, attentisque rationibus, quas vnusquisque eorum ea de re reddit, spectatisque cæteris omnibus circumstantiis concurrentibus; neque aptior certiórve regula hac de re potest tradi. Lege *Carrer. vbi suprà. n. 333.* quando partes concordant, qui medici seu chirurgi eligi potiùs debeant, illi sunt eligendi: si verò discordent, illi eliguntur, quos iudex aptiores iudicat. Ita cum Gand. Carret. vbi suprà n. 334. Medici autem seu chirurgi, ita electi, iurare debent, antequam iudicium ferant, se sincerè dicturos, quod senserint, iuxta *l. hac edictali. §. mobilium vero. C. de secund. nup. &. c. fraternitatis,* iuncta *Glossa ibi in verb. districte. de frig.* Si tamen munus in eo loco publicum haberent id iudicium ferendi, atque dum munus susceperunt, se astrinxerunt iuramento, id munus sincerè exequuturos, iuramentum tunc præstitum sufficeret, neque esset necesse singulis vicibus illud adhibere. Ita *Iulius Clarus. n. 43. citato, Couar. 2. var. res. c. 13. n. 4. & Carrer. §. 6. citato. n. 330.* Qui addit, necessarium non esse iuramentum, quando deputantur de consensu partium. Contrarium tamen est tutius.

[sect. 6] Quando autem medici aliqui aut chirurgi iudicassent, vulnus aliquod fuisse lethale, admitteretur reus ad probandum, non fuisse lethale testimonio magis peritorum aut testium, qui deponerent de aliquo, vnde constaret vulnus non fuisse lethale, idque ante sententiam, quæ alioquin non omnino transiret in rem iudicatam. Vtrùm autem admittenda esset ea probatio ad retractandam ac infirmandam sententiam, quæ alioquin trāsiret in rem iudicatam. Multi, quos referunt *Iul. Clar. vbi supra. n. 45. & Carrer. §. 6. citato. n 335.* affirmanter respondent, quasi ea sententia ea ex parte nunquam transiret in rem iudicatam, sed perinde esset retractanda, ac sententia lata ex falsis testibus, aut ex falsis instrumentis. Iulius Clarus ibidem subiungit, in Ducatu Milanensi id non admitti, neque credo esse admittendum in hoc regno, standoque in iure communi, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disput. 568 dicta sunt, nisi quando statim iudici de plano constaret, medicos malitiosè ac sinistre falsum testimonium protulisse.

Vtrùm ratione dubii, à quo inter fectus sit lethaliter percussus, excusentur ad id homicidium concurrentes à pœna homicidii ordinaria. Et quid de irregularitate. Et vniuer sim quousque sint puniendi concurrentes ad homicidium, irregularit atem# incurrant. Disp. 33.

Res hæc, quæ subobscura est ac controuersa, quo ad primum & secundum eorum, quæ sunt proposita, perspicuitatis causa, aliquibus conclusionibus est dirimenda. Simul autem dicemus de concausis ad homicidium, propter rei connexionem cum reliquis duobus. Ne verò Disputatio hæc longitudine tædium ac confusionem pariat, in membra sequentia erit diuidenda.

Conclusio prima circa primum & secundum, quæ præcipuè sunt proposita. Membrum 1.

1 . *QVando multi consilio inito concurrerunt ad vnius interfectionem, siue vnum siue plura vulnera lethalia sunt illi illata, tunc omnes tenentur pœna homicidii ordinaria, omnesq; irregularitatem incurrunt, ex homicidio voluntario, licèt longè magis indignam dispensatione qui interemerunt manu propria: nisi essent aliqui, qui idpræcepissent exsecutioni mandari.*

[sect. 1] PRima autem conclusio est. Quando multi consilio inito, vt aliquis interficiatur, concurrerunt ad illius interfectionem, siue vnum siue multa vulnera lethalia sint illi illata, & siue consilium fuerit, vt vnusquisque ipsorum totum faceret, quod posset, ita vt, qui priùs posset id opere perficere, illud exequeretur, siue consilium fuerit, vt vnus aut duo id opere perficerent, cæteri autem ipsum, aut ipsos, adiuuarent, eisque præsidio essent, tunc omnes tenentur pœna homicidii ordinaria, omnesque irregularitatem incurrunt ex homicidio voluntario, tametsi fœdiorem, longeque magis indignam dispensatione, qui propria manu interfecerunt. Excipe, nisi inter reliquos esset aliquis, aut essent aliqui, qui id præcepissent exequutioni mandari, quorúmve nomine id exequutioni esset mandatum. Nam ii fœdiorem, magisque indignam dispensatione, irregularitatem ex homicidio voluntario contraxissent: eo quòd plus culpæ sit in mandante exequi delictum, quàm in exequutore, qui nomine atque imperio illius illud exequitur. Qui namque mandat delictum, causa est, tum sui proprii

delicti, tum etiam delicti exequutoris, ipseque est, qui totum damnum iniustè dat, quique totam iniuriam infert, sed per mandatarium tanquam per suum instrumentum, à se suo imperio ad eam exequutionem motum. Vnde ipse, tanquam causa principalis ac prima suo imperio damni illati, tenetur ante omnes alios illud totum testituere: exequutor verò non, nisi in defectum illius, vt tracta-**[[90]]**tu præcedente in materia de restitutione à Disp. 729, vsque ad 737, inclusiuè, fuit comprobatum.

Quòd omnes ac singuli, qui consilio inito, vt aliquis interficeretur, ad homicidium illius modo explicato concurrerunt, teneantur pæna homicidii ordinaria, affirmat cum *Bart. l. vlt. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* communior multorum doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. clem. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 3. Iulius Clar. 5. libro sent.* §. *homicidium. n. 37. &. §. vlt. q. 90. n. 1. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 36. conclus. 1. & Carrer. in pract. de homici.* §. *2. n. 68. 69. 75. §. 4. n. 48. &* §. *6. n. 145. limit. 1.* Ratio autem est, quoniam omnes communi consilio eum effectum homioidii dolosi intenderunt, & ex omnibus sese mutuo adiuuantibus, viresque sibi mutuò ad illum adhibentibus, tanquam exvna causa sequutus est: vnde omnibus ac singulis ad pænam ordinariam homicidii dolosi imputari debet. Hanc sententiam suo modo confirmat *l. 1. in prin. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* illis verbis: *Qui hominis occidendi causa cum telo ambulauerit*; tenetur scilicet pæna legis Corneliæ de sicarns. Licèt enim quando effectus homicidii non est sequutus, consuetudine sit receptum, vt in eo euentu non incurratur pæna ordinaria eius legis; quando tamen effectus est sequutus, cooperante illo cum reliquis communi consilio & tanquam vna causa ad eum effectum, consuetudine est receptum, vt pæna ordinaria eius legis incurratur, vt *Ant. Gom. conclusione 1. citata* annotauit; qui in confirmationem huius sententiæ allegat legem *57* styli. Eandem sententiam confirmat *l. sæpe in fine. ff. de verb. signi.* vbi opem præstans, si præcessit consilium, tenetur, vt principalis. Vt verò bene notant *Iulius Clarus ibidem, Carrer.* §. *2. citato. num. 70. Ant. Gom. c. 3. citato, num. 49.* & alii, vt assistentes atque adiuuantes ad homicidium, quando ipsi non occiderunt, puniri possint pæna ordinaria homicidii, necesse est, vt constet de communi consilio & animo, vt ille occideretur: id quod confirmat. l. sæpe paulo antea citata. Si enim non constat de communi consilio, sed sunt indicia præcessisse id consilium, eoque animo eos omnes accessisse, tunc torqueri quidem possunt, qui non interfecerunt, vt confiteantur commune consilium eius homicidii, seu animum communem ac scientiam, quòd, vt homicidium patraretur, accesserint: illis autem confitentibus commune consilium ac scientiam, puniendi sunt pæna homicidii ordinaria: si verò id non confiteantur, puniendi sunt sola arbitraria ac extraordinaria pæna, eo grauiùs, quo indicia fuerint maiora, eos de communi consilio accessisse; tametsi ad minuendam partem pænæ, habenda sit ratio tormentorum, quæ passi sunt, quibusque indicia fuerunt compurgata. Atque, vt bene Iulius Clarus ibidem ait, fieri aliquando potest, vt autor rixæ, atque homicidii, conuocauerit amicos, ac sibi deuinctos, eosque duxerit ad locum homicidii, & ad quærendum inimicum, animo illum interficiendi, nihil illis detegendo de eo animo, & vt, inimico reperto, exorsus fuerit rixam, amicis ac sibi deuinctis præsentibus, gladiosque ad adiuuandum stringentibus, in quo euentu solus autor eius rixæ ac homicidii, & si quis aliorum lethaliter percussit interfectum, puniendi sunt pæna homicidii ordinaria; reliqui verò non: tametsi, quando de rei veritate sufficienter aliunde non constaret, suspecti omnes essent de præuio communi consilio eius homicidii, torquerique proinde possent, vt id consilium detegerent, vt dictum est. Euenire etiam aliquando potest, vt aliqui præuio communi consilio, vt aliquis eorum aliquid in alterum efficiat, quo honori suo consulat ac satisfaciat pro iniuria aliqua accepta, accedant animo illum

protegendi ac defendendi ab aduersario, nulla ratione intendentes, vt mors inde sequeretur, neque mortem inde sequendam arbitrantes; quando tamen mors est sequuta, vt scio aliquando re ipsa euenisse. In quo euentu non arbitrarer, singulos, qui ei consilio interfuerunt, quiq́ue ad defendendum aggressorem fuerunt parati, aut accesserunt, contraxisse irregularitatem ex homicidio voluntario comparatione ipsorum, sed solùm ex casuali, nisi consilium fuerit, vt id aggressor efficeret in particulari, quòd (iuxta explanata Disput. 3) si homicidium inde præter intentionem formalem sequeretur, reputaretur homicidium voluntarium. Atque eiusmodi assistentes, ac auxilium animumq́ue tali aggressori eo modo præbentes, quando in conscientiæ foro homicidium sequutum non reputaretur comparatione eorum voluntarium, vt irregularitatem ex homicidio voluntario contraherent, sanè puniri in foro exteriori non possent pæna homicidii ordinaria, si id in exteriori foro constaret ex circumstantiis concurrentibus, quin neque si in eo foro esset dubium; tametsi tunc in exteriori foro torqueri ea de causa posset, vt manifestarent, an consilium fuerit, vt id homicidium patraretur, aut certè an fuerit consilium, vt id aggressor efficeret, vnde si homicidium sequeretur, reputari deberet homicidium voluntarium. Tormenta autem ab iis incipere deberent, tam in hoc, quàm in præcedenti euentu, qui fuisse præsumerentur in maiori culpa talis homicidii aut consilii.

Secunda autem pars conclusionis, videlicet omnes ac singulos, quorum comparatione dictum est, ob præuium consilium tale homicidium esse voluntarium, puniendosq́ue proinde esse in exteriori foro pæna homicidii ordinaria, incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario, satis perspicua est: quoniam si homicidæ voluntarii reputantur ac sunt tanquam concausæ eo modo eius homicidii; eaq́ue de causa puniendi sunt pæna homicidii ordinaria, vtique irregularitatem ex homicidio voluntario incurrunt; cùm ea sit pæna pro eo delicto iure canonico statuta. Atque id colligitur apertè ex *c. sicut dignum. §. clericos autem, de homici. iuncta glossa ibi verb. consilium,* & iunctis iuribus, quæ ea glossa citat, & affirmat *Couar. num. 3. citato* hoc ipsum perspicuè intendens; tametsi non exprimat, irregularitatem esse ex homicidio voluntario. Quòd autem ea irregularitas fœdior sit in eo, qui propria manu interficit, magisq́ue indigna sit, vt in ea dispensetur, quàm in reliquis, **[[91]]** nisi aliquis eorum id homicidium mandasset, satis profectò ex se est manifestum, sufficienterq́; ibi id probatur, quod de mādatore adjicitur. Quando autem indicia sunt, aliquos ex tractatu ac consilio præuio accessisse ad aliquem interficiendum, tunc, qui astiterunt, neque tamen ipsi occiderunt, si re vera ex præuio tractatu ac consilio accesserunt, irregulares ex homicidio voluntario in foro conscientiæ sunt, esto id in exteriori foro non conster. Si verò ex tali præuio consilio non accesserunt, non sunt irregulares ex homicidio voluntario: quando autem censendi sint irregulares ex homicidio, non quidem voluntario comparatione ipsorum, sed ex casuali, in sequentibus conclusionibus explanabitur.

De consulente quousque teneatur pœna ordinaria, & irregularitat emincurrat. Memb. 2.

1 . SI quis consilium dedisset vt aliquis interficeretur, siue in communi multorum tractatu, siue in particulari, qui eo consilio permotus eum interfecit, quem vt interficeret accepit id consilium; tunc esto qui id consilium dedisset non fuißet præsens, quando homicidium fuit patratum, incurreret tamen pœnam homicidii ordinariam, & ex homicidio irregularitatem.

2 . Ad consilium spectat suasio, instigatio, suggestio, instructio, persuasio; & in quo consilium differat à mandato.

3 . Quando pæna aliqua statuta est pro aliquo delicto nihil de consulente aut aliter cooperantibus exprimendo, tunc consulens in pænam incidit ordinariam pro tali delicto statutam, modò effectus eius delicti sequatur, & exsecutor eo consilio permoueatur ad id delictum opere exsequendum, ita quòd consilio eo excluso id non similiter fuisset exsecuturus: pæna autem ordinaria homicidii consulens puniendus non est, nisi suo consilio permouerit homicidam ad facinus pætrandum.

4 . In delictis atrocibus consulens non est puniendus pæna ordinaria eius delicti, etiam delicto secuto, si, qui id delictum exsecutioni mandauit, non fuit permotus eo consilio, quia videlicet secluso eo consilio, similiter patraturus erat idem crimen, licèt eo consilio fuerit plus confirmatus.

5 . Quando pæna aliqua in iure statuitur consulenti aliquod delictum, vel concurrenti aliter ad illud, si imponatur pro consilio, auxilio, aut alia simili actione, tanquam pro actionibus acceßoriis actui eius delicti, non incurrit pænam illam, qui aliquam earum exercuit, nisi secutum sit delictum principale: at quando imponitur pæna pro iis actionibus tanquam principalibus, incurritur pæna pro iis statuta, esto progressio vlteriùs non fiat ad delictum.

6 . Quando aliquis ad aliquod delictum consilium dedit, & de eo constat in foro exteriori, & tunc dubium est, an delinquens principalis, secluso eo consilio, commissurus fuißet id delictum an non, in foro exteriori non præsumitur fuiße illud commißurus, nisi datum ei esset tale consilium, ac preinde consulens pæna ordinaria eius delicti punitur.

7 . Quod dictum est de consulente ad effectum delicti, locum etiam habet in mandante fieri delictum.

8 . Licèt consiliarius reuocauerit consilium prauum, quo alterum permouit ad homicidium, & dissuadere illi conetur tale delictum: si tamen is eodem consilio permotus tale homicidium committat, tenetur consiliarius non solùm ad damna in defectum exsecutoris, sed etiam pæna ordinaria eius delicti, etiam irregularitatis ex homicidio voluntario.

9 . Quando aliquis prauum consilium dedit, neque tunc persuadere illud potuit, si postea is, cui datum est, illo permoueatur ad homicidium perpetrandum, tenetur ad damna subsecuta in defectum exsecutoris talis praui consilii.

10 . Quando aliquis ex longo interuallo dedit prauum consilium, & postea delictum fuit sequutum, prudentis arbitrio, spectatis circumstantiis, est iudicandum, an exsecutor ex eo prauo consilio fuerit permotus ad id delictum patrandum.

[sect. 1] ILlud est obseruandum. Si quis consilium dedisset, vt aliquis interficeretur, siue in communi multorum tractatu, modò tamen id consilium conferret ac cooperaretur, vt sequeretur homicidium, siue alicui particulari, qui eo consilio permotus, eum interfecit, quem vt interficeret, accepit id consilìum; tunc, esto qui id consilium dedisset præsens non esset, quando homicidium exequutioni fuit mandatum, incurreret tamen pænam homicidii ordinariam, irregularitatemque ex homicidio voluntario. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. §. 2. citato. num. 1. Carrer. in pract. §. 5. de homicidio, num. 163. iuncto numero 141. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 43. & Iul. Clar. lib. 5. sent.* §. *vlt. quæst. 88.* Et quamuis hi duo posteriores autores de irregularitate mentionem

non faciant, & duo priores non expresserint, eam esse ex homicidio voluntario; proculdubio tamen sensent, eam esse ex homicidio voluntario. Tum quia censent; eiusmodi consulentem, tanquam verè suo consilio ad id homicidium voluntarium ac dolosum cooperantem, incurrere pænas ordinarias homicidii voluntarii ac dolosi: pæna autem iure canonico statuta pro homicidio doloso ac voluntario est irregularitas qualificata, quæ dicitur ex homicidio voluntario, circa quam Concilium Tridentinum iuxta c. minor. 50. disti. statuit, vt nunquam dispensetur, estque in euentu, de quo loquimur, eo magis indigna dispensatione, quo plus id consilium cooperatum fuerit ad tale homicidium, permouendo plus exequutorem ad illud patrandum. Tum etiam quoniam ita consulens ac permouens ad homicidium, verè homicidium voluntarium committit per exequutorem, ad illud permouendo ac cooperando tali suo consilio. Atque incurrit in hoc euentu irregularitatem ex homicidio voluntario, satis apertè colligitur ex *c. sicut dignum. §. clericos de homicid. iuncta glossa ibi* **[[92]]** *verb. consilium,* & iunctis iuribus, quæ ea glossa citat, & ex. *c. 2. in fine de cleric. pugnant. in duello.* Quòd autem prædicto modo consulens, sequuto effectu homicidii, incurrat pænas ordinarias pro eo delicto statutas, tanquam vera illius causa per exequutorem illud efficiens, suoque consilio in illud influens, probant *l. sæpe in fine. ff. de verb. signific. l. 1. §. persuadere. ff. de seruo corrup. c. nuper de sent. excommu. c. sicut dignum.* §. *clericos de homic. iuncta glossa ibi verb. consilium,* & alia iura, quæ ea glossa citat. Maximè si attendas, in eo capite, post patratum enorme illud sacrilegum homicidium, quo sanctus Thomas Cantuariensis Archiepiscopus fuit interfectus, mitiùs Regem, & cooperatores ad id homicidium, fuisse punitos, ob Regis dignitatem, & multitudinem eorum, qui ad illud concurrerunt, quàm fuissent puniti, si duo aut tres priuati ad illud concurrissent. Cùm enim homicidium illud qualificatum ac enorme fuerit, eo quòd sacrilegium habuerit admixtum in personam tantæ dignitatis, quæ Ecclesiæ libertatem sanctissimè defendebat, sanè clerici illi, si id homicidium toto rigore iuris puniri debuisset, non solùm fuerunt deponendi, ac recludendi in perpetuum in monasterium, vt pænitentiam agerent, sed etiam degradati tradendi erant brachio seculari, vt interficerentur, iuxta ea, quæ de clerico homicidium voluntarium committente, quando illud est qualificatum, inferiùs, dum ad explicandas pænas spirituales pro homicidio statutas accedemus, est dicendum.

[sect. 2] Hoc loco, vt iura & doctores intelligas, præterea, quæ tractatu præcedente Disput. 730 dicta sunt, obserua. Ad consilium, tam in re proposita, quàm in aliis, attinere suasionem, instigationem, suggestionem, instructionem, ac persuasionem. Est verò consilium gratia eius, cui datur. In quo differt à mandato, quod non est gratia eius, cui datur, sed eius, qui illud dat, siue per se, siue per interpositam personam illud det. Vtrumque autem verbo datur, latè sumpto, vt scripturam, nutus, aliúdve signum, quo detur, comprehendit. Quando consilium datur petenti, nullo inductiuo ei proposito, cur illud amplecti aut exequutioni mandare debeat, nullaque instructione ei data circa modum, quo mandari exequutioni debeat, sed solùm respondendo ad interrogata, placet vt facias, iudico, aut consulo id ita esse faciendum, id fac, aut id exequutioni manda; tunc in tali consilio neque suasio, neque instigatio, neque suggestio, neque instructio, aut persuasio interuenit propriè. Quando autem consilium traditur non petenti, cernitur suggestio talis consilii. Quòd si rationes ac inductiua proponantur, cur aliquid fieri debeat, tunc siue consilium tradatur illud petenti, siue illud non petenti, dicitur in eo, quo ad rationes ac inductiua, interuenire suasionem, suggestionem, atque etiam instigationem, maximè si consulens vrgeat rationibus ac inductiuis, vt id acceptetur, aut vt exequutioni mandetur; & multo magis si improperet atque accuset

ignauiam, pusillanimitatem, dedecoriq́ue ac infamiæ tribuat, id consilium non amplecti, exequutioniq́ue non mandari; multoq́ue magis hæc rationem suasionis, suggestionis, aut instigationis habent, comparatione non petentis id consilium. Eiusmodi autem suasio aut instigatio tunc habet rationem persuasionis, quando consilium acceptatur ab eo, cui datur, in illoq́ue exequutioni mandando consentit: ab effectu enim illo suasio antecedens sortitur rationem persuasionis: alioquin verò solùm manet intra limites nudæ suasionis: quo fit, vt suasio interdum persuadeat, interdum verò non item, sed maneat intra limites nudæ suasionis. Instructio autem modi, quo aliquid fieri debeat, vt quo venenum sit conficiendum, aut propinandum, quo aliquis aliter sit interficiendus, quo furtum aut malum aliud sit faciendum, comparatione eius, qui id ignorabat aut non attendebat, periculumq́ue erat, ne ea instructione vteretur ad malum, sanè ad consilium, vt id malum fieret, reducitur; sicut & laudare malum alicuius propositum, vnde ille in eo firmatur, ad consilium etiam reducitur; subsequutoq́ue inde effectu, perinde, qui ita instruit aut laudat, punitur, ac si consilium dedisset, vt id malum fieret, vt vtrumque habetur *l. 1.* §. *persuadere,* & sequentibus. *ff. de seruo corrup.* Eiusmodi autem instructio interdum est coniuncta cum consilio, aut simul etiam cum suasione, instructione, ac persuasione: interdum verò est ab illis separata, ita scilicet vt instruens, nihil aliorum simul efficiat. Atque, quando instructio datur eam non petenti, sortitur etiam propriæ rationem suggestionis, qua instructio suggesta ei est, qui instrui non petebat: quamuis minùs propriè, suggestio dici etiam possit comparatione quoque eius, qui instrui optabat ac petebat.

Ex his facilè intelliges verba illa Vlpiani *l. in furti. §. consilium. ff. de furtis. Consilium dare videtur, qui persuadet & impellit* (instigando videlicet) *atque instruit consilio ad furtum faciendum.* Intelliges præterea verba illa eiusdem Vlpiani *l. 1. §. persuadere. ff. de seruo corrup.* quæ alio quin subobscura erant: *Persuadere autem est plus, quàm compelli, atque cogi sibi parêre.* Compelli quidem ad malum, & cogere sibi parêre ad malum, vtique ad instigationem ad malum spectant, etiam si, præter suasionem & improperia, accedat impulsio, & coactio aliqua exterior, verbere etiam adhibito: quòd si consensus eius, qui ita compellitur ac cogitur ad malum, non accedat, nondum ea vehemens atque iniusta instigatio, compulsio, ac coactio, sortitur rationem persuasionis, sed manet intra limites suasionis instigatiuæ ac compulsiuæ, ac proinde persuadere tunc plus est, addítve, supra compellere ac cogere: & quia sine consensu eius, qui compellitur ac cogitur ad delictum, putà ad furtum, fugam, aut homicidium, non sequitur id delictum, ad quod erat ea compulsio ac coactio, non tenetur is pæna eius delicti, qui ad illud impulit ac coëgit; cùm tamen teneretur, si persuasisset, vt illud committeretur, esto persuasio non esset instigando, compellendo, ac cogendo, sed solùm suadendo, aut nudum tradendo consilium. Cùm tamen intra limites nudi consilii, maior multo culpa sit, maioriq́ue pæna digna, instigare, **[[93]]** cogere, aut compeiiere ad delictum aliquod, quam illud suadere dumtaxat, aut circa illud patrandum tradere nudum consilium.

[sect. 3] Vlteriùs obserua. Interdum in iure pænam esse statutam pro aliquo delicto, nihil statuendo in particulari circa consulentem, aut aliter cooperantem ad id delictum. Interdum verò pænam esse statutam consulenti aut cooperanti aliter ad id delictum, siue ea pæna sit eadem, quæ pro eo delicto est statuta, siue diuersa. Quando pæna aliqua statuta est pro aliquo delicto, nihil de consulente, aut aliter cooperantibus, exprimendo, vt in homicidio doloso pæna est statuta legis Corneliæ de sicariis, nihil de consulente, aut cooperantibus, exprimendo ac statuendo in particulari, tunc consulens in pænam incidit ordinariam pro tali delicto statutam; modò tamen duo simul concurrant. Vnum est, vt effectus eius delicti

sequatur. Alterum verò est, quòd exequutor eo consilio permoueatur ad id delictum opere exequendum, ita quòd secluso eo consilio id non similiter fuisset exequuturus. Si enim fuisset similiter illud exequuturus, tunc consulens, quia suo consilio causa non esset id delictum efficiens, ad illúdve cooperans, non incurreret pænam ordinariam eius delicti. Hoc totum est, quod asseruimus suprà in principio huius Membri 2, & quod circa homicidium, & circa alia crimina, affirmant doctores ibi citati, atque quod probant iura ibidem citata. Quòd autem, vt consulens pænam ordinariam eius delicti incurrat, necesse sit effectum sequi, criménve committi, & affirmant doctores citati, & probat. *l. sæpe in fine. ff. de verb. sig.* illis verbis; *Et sanè post veterum autoritatem eò peruentum est, vt nec consilium habuisse noceat,* (ad incurrendam videlicet pænam ordinariam statutam pro delicto, circa quod datum est prauum consilium) *nisi factum sequutum fuerit*; ad quod scilicet patrandum datum est prauum consilium. Probat etiam. *l. qui seruo, vers. plus Pomponius. ff. de furtis.* Quòd item, vt consulens pænam ordinariam eius delicti incurrat, necesse sit, exequutorem eo consilio permoueri, ita vt, secluso eo consilio, id delictum non fuisset exequuturus, similiter affirmant doctores citati, & consentiunt, quæ tractatu præcedente Disput. 732 & 736 dicta sunt, ac probat. *l. non solùm.* §. *si mandato,* vers. *Attilicianus. ff. de iniur.* cuius verba sunt: *Attilicianus ait, & si persuaserim alicui aliàs nolenti, vt mihi ad iniuriam faciendam obediret, posse iniuriarum mecum agi:* quasi secùs sit dicendum, si, seclusa mea persuasione, similiter id erat facturus: quia tunc consulens eo consilio non esset causa eius damni. Probat etiam. *l. 1.* §. *persuadere,* & sequentibus. *ff. de seruo corrup.* quæ *vers. imò & si, habere videtur,* satis esse, si delinquens consilio sibi præstito magis firmetur in malo suo proposito, deteriorque eo consilio fiat: sic enim habet versiculus ille: *Imò & si erat seruus omni modo fugiturus, vel furtum facturus; hic verò laudator eius propositi extitit, tenetur. Non enim oportet laudando augeri malitiam. Siue ergo bonum seruum fecerit malum, siue malum fecerit deteriorem, corrupiße videtur.* Hoc verò ego intelligerem, quando verè laudator talis propositi auxit ea laude, consilio, seu approbatione, malitiam serui ad id delictum committendum, ita vt verè cooperatus ex parte sit eo consilio ad id delictum: atque rursus teneri intelligerem ad resarcienda damna, in defectum mancipii, iuxta ea quæ disputationibus citatis dicta sunt, & fortè ad pænam etiam non ita grauem serui corrupti, vt aliqui censent peculiariter quo ad id delictum fuisse id statutum. Ad pænam autem ordinariam pro homicidio, eo quòd grauis admodum sit, puta mortis naturalis, non auderem affirmare damnandum esse consulentem, nisi suo consilio permouerit homicidam ad homicidium patrandum, saltem quia eo consilio confirmauit labantem ac propendentem ad id delictum patrandum: si tamen eum, qui iam decreuerat patrare homicidium, quique, seclusa approbatione & consilio superaddito, id delictum erat commissurus, plus suo consilio sirmauit ac corroborauit in eo iniquo proposito, sanè, licèt iuxta dicta Disput. 736 citata teneretur ad damna in defectum eius, qui illa dedit, non tamen condemnare auderem eiusmodi consiliarium pæna homicidii ordinaria, sed alia arbitraria infra mortem, acerbiori, aut minùs acerba, pro vt plus aut minùs homicidam in eo iniquo proposito firmasset: id quod satis apertè confirmat *c. sicut dignum. §. qui verò de homicid.* vbi habetur, eos, qui odium illud Regis Angliæ inflammarunt, vnde mors Archiepiscopi fuit sequuta, durè & aspere esse puniendos; sed non ita durè & aspere, ac si ex ea inflammatione sequuta fuisset mors, quæ alioquin sequenda non foret. Vbi vides, non tanta pæna eos puniri, qui inflammant suo consilio ac suasione animum homicidæ, quando, seclusa ea confirmatione & inflammatione, sequendum similiter erat homicidium, quanta puniendus est, qui suo consilio ita fuit causa homicidii, quòd, eo consilio secluso, futurum non fuisset id homicidium: quod

sanè nostram ac communem confirmat sententiam, eum scilicet, qui consilio suo non ita est causa homicidii, quin, secluso eo consilio, similiter homicidium esset patrandum, puniendum non esse pæna homicidii ordinaria. Obserua tamen, quando consilium in hoc euentu aliqua ex parte confirmauit animum homicidæ, ita quòd aliqua ex parte ad homicidium tanquam concausa fuit cooperatum, consulentem incurrere irregularitatem ex eo homicidio, vt *Couar. num. 1. citato* cum aliis, quos citat, rectè affirmat: idemque est dicendum, quando est dubium, an fuerit cooperatum: secùs autem quando constat nihil omnino fuisse cooperatum, quia nihil auxit roboris, ac intensionis ac inflammationis in proposito homicidæ. Erit verò ea irregularitas, vel ex homicidio casuali comparatione ita suo consilio confirmantis, aut inflammantis, si consulens non credebat ex inflammatione sequendum esse homicidium, vt in illis, qui. *§. qui verò citato,* accenderunt suis suggestionibus odium Regis in Archiepiscopum, si non crediderunt, Regem ea de causa interfecturum Archiepiscopum: vel ex homicidio voluntario, si tali consilio intenderunt, vt sequeretur homicidium: quando tamen parum admodum corroborarunt aut incenderunt propositum homi-**[[94]]**cidæ, qui, secluso eo consilio, erat similiter interfecturus, ea irregularitas non erit, meo iudicio, censenda omnino indispensabilis: eo quòd parua admodum fuit talis cooperatio & inflixus ad id homicidium. Quando autem aliquis suo consilio permouisset aliquem ad homicidium patrandum, aut duo aliqui illum permouissent, à quorum consilio pendêre ea in re voluit, tunc vterque teneretur pæna homicidii ordinaria, nihil impediente, quòd, si illi eum homicidam non permonissent ad id homicidium, alii essent simili modo permoturi: quoniam tunc illi priores fuissent per suum consilium vera causa iniqua permouens exequutorem eo consilio ad id homicidium. Consentiunt, quæ Disp. 736. citata dicta sunt. Idem, quod tria iura relata, confirmat. §. *interdum. vers certè. inst. de obligat. quæ ex delict.* Vbi habetur, eum, qui opem ad furtum non tulit, esto consuluerit, adhortatusque sit ad furtum, non teneri de furto. Quod glossa ibi & doctores communiter exponunt, quando fur, secluso eo consilio ac adhortatione, facturus similiter erat furtum, atque id ita sancitum est *l. 4. titu. 14. part. 7.* eoque modo conciliatur paragraphus citatus cum *l. in furti.* §. *ope. vers. consilium,* & cum. *l. si quis vxori.* §. *neque. ff. de furt.* & consentit *l. sæpe in fine. ff. de verb. sign.* dictaque hæc sunt tractatu præcedente in calce Disp. 695. §. *inst.* §. *interdum.*

[sect. 4] Quidam, quos *Carrer. in pract. §. homicid. 5. in calce. num. 163. & num. 164.* refert ac sequitur, dicunt, in atrocibus delictis, etiam si delinquens, secluso consilio sibi præstito, commissurus similiter esset delictum, consulentem puniri pæna eius delicti ordinaria. Dicendum verò est, neque in delictis atrocibus consulentem puniendum esse pæna ordinaria eius atrocis delicti, etiam quando sequutum est delictum, si, qui delictum exequutioni mandauit, non fuit permotus eo consilio, quia videlicet, eo consilio secluso, similiter patraturus erat idem crimen, esto ex eo consilio fuerit plus confirmatus, aut magis odio incensus ad idem delictum patrandum, vt satis apertè probant, quæ ex. *c. sicut dignum.* §. *qui verò de homicid.* paulo antea relata sunt: illud enim erat atrox delictum, minusque iubentur puniri, qui inflammarunt odium Regis, ex quo id homicidium fuit sequutum, si, esto non inflammassent, sequendum nihilominus erat idem homicidium, quàm si Regem permouissent ad id homicidium patrandum, & affirmat Couar. n. 1. citato, cum communi doctorum sententia, quam refert. Quando autem lex consilium exteriùs adhibitum seu tractatum, circa crimen aliquod, puniret pæna ordinaria eius delicti, vt circa criinen læsæ maiestatis punit *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.* tunc in eo delicto vera esset doctrina illa eorum, quos Carret. tefert ac sequitur: non quidem quasi in delictis atrocibus id verum

vniuersim habeat, sed quia id peculiariter. in eo crimine est sancitum. Quando item attentatio sola delicti puniri deberet pæna ordinaria eius delicti, aut mortis pæna, iuxta ea quæ Disput. 24 explanata sunt, tunc consilium ad id delictum aut attentationem, quando ex eo consilio delinquens fuit permotus ad talem attentationem, puniendum etiam esset eadem pœna: non verò quando id attentans permotus ex eo consilio non fuisset ad talem attentationem: tunc enim consulens puniendus solum esset pæna arbitraria, maiori vel minori, prout aliquid corroborasset, aut nihil corroborasset delinquentem ad talem attentationem, & prout postularent reliquæ circumstantiæ concurrentes. Atque vniuersim est dicendum, consilium exteriùs adhibitum ad aliquod flagitium, quod punibile sit in foro exteriori, alicuiusque in eodem foro sit momenti, si ad id tribunal deducatur, vbi punitur tale delictum, puniendum esse pæna arbitraria, siue aliquis sit eo consilio permotus ad id flagitium committendum, aut attentandum, siue non, & siue flagitium, ad quod erat id consilium, attentatum fuerit, siue non: eo quòd res mali exempli sit tale consilium exteriùs datum, expediatque communi bono non manere impunitum. Idem de mandato, quod exequutioni mandatum non fuit, siue acceptatum fuerit, siue non, affirmat cum aliis, quos citat, *Carrerius. §. 5. citato. num. 81. Ant. verò Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 41.* cum aliis, quos citat, affirmat, quando delictum non est atrox, neque mandatarium ex suscepto mandato, neque mandantem teneri ex mandato dato. Plus verò mihi probatur, quod dictum est.

[sect. 5] Illud obserua, quando in iure pæna statuitur consulenti aliquod delictum, opem aut auxilium ad illud ferenti, vel concurrenti aliter ad illud, siue ea pæna sit eadem, quæ pro principali delicto est statuta, siue alia diuersa, esse attendendum, num imponatur pro consilio, auxilio, aut alia simili actione, tanquam pro actionibus accessoriis actui eius delicti; an verò imponatur pro eis actionibus tanquam pro principalibus in se spectatis, esto nulla alia progressio vlteriùs fiat ad delictum illud patrandum. In priori euentu, quia pæna illa non imponitur pro eis actionibus, nisi vt accessoriæ sunt delicto, ad quod sunt cooperationes aut iuuamina, non incurrit pęnam illam, qui aliquam earum exercuit, nisi sequutum sit delictum principale. Vt quando in iure dicitur, excommunicamus eum, qui tale quid fecerit, aut commiserit, & omnes ei auxilium, consilium, &c. ad id præbentes tunc, qui consilium aut auxilium; ad id delictum dederit, non incurrit eam excommunicationis pænam, nisi sequatur delictum, ad quod id consilium aut auxilium dedit: quoniam pæna illa non est imposita pro eis actionibus tanquam principalibus atque in se spectatis, sed tanquam accessoriis delicti principalis, ac proinde nisi principale delictum sequatur, pænæ illæ non incurruntur. In posteriori verò euentu, quia pæna pro eis actionibus imponitur tanquam principalibus, incurritur pæna pro eis statuta, esto progressio vlteriùs non fiat ad delictum. Hinc quando in iure pæna aliqua imponitur, non solùm patranti aliquod delictum, sed etiam illud attentanti, aut de eo tractanti, vel consilium circa illud ineunti, esto vlteriùs progressus nullus fiat ad id delictum, incurritur ac imponitur pæna pro sola attentatione, tractatu, aut consilio inito, seu interiùs dato. Quando autem pæna pro actu aliquo imponatur tanquam pro accessorio dumtaxat, **[[95]]** & quando tanquam pro principali, ex modo dispositionis legis, atque ex legissatoris intento, est iudicandum.

[sect. 6] Quando aliquis consilium dedit ad aliquod delictum, & de consilio, ita ad id delictum dato, in foro exteriori constat, tunc in dubio, an delinquens principalis, secluso eo consilio, commissurus fuisset id delictum, an non, in exteriori foro præsumitur non fuisse illud commissurus, nisi datum ei esset tale consilium, ac proinde consulens pæna ordinaria eius delicti punitur: quoniam in dubio nemo præsumitur commissurus delictum, argumento.

l. meritò. ff. pro socio. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. n. 1. citato. §. in eo, & Carrer. §. 5. citato. n. 174.* Quando tamen in foro exteriori aliquæ essent coniecturæ, quæ dubiam rem facerent, propter verisimilitudinem aliquam, quæ esset, patratorem eius delicti, secluso eo consilio, similiter commissurum idem delictum, tunc censerem, qui id consilium dedit, puniendum non esse pæna ordinaria, sed alia arbitraria, minuendo de pæna pro quantitate talis dubii, argumento eorum, quæ tractatu præcedente in calce Disp. 736, §. dubium est, dicta sunt. Atque hoc, præter alios euentus, censerem, quando patrator delicti in iudicio confiteretur, se non fuisse consilio permotum, si vrgentes coniecturæ non essent, eum mentiri, vt consulentem à pæna liberaret.

[sect. 7] Distinctio, an delicti exequutor esset alio quin idem delictum facturus, non sicut habet locum in consulente ad effectum, vt si exequutor facturus similiter fuisset idem delictum, consulens puniendus non sit pæna eius delicti ordinaria, sic etiam habet locum in mandante fieri delictum. Licèt enim mandatarius facturus similiter esset idem delictum, eo tamen ipso, quòd ad alterius mandatum illud exercet, sanè id consilium efficitur mandantis tanquam causæ principalis, cuius nomine ac loco exerceretur, ac proinde mandans puniendus est pæna eius delicti ordinaria tanquam causa illius principalis. Ita cum Bart. communis sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. ibidem, & Carrer. §. 5. citato. à num. 75.* qui multos etiam citat in contrariam sententiam: quorum sententiam probarem, quando id non efficeret nomine mandantis, sed suo. Quando item nomine suo & mandantis id efficeret, licèt vterque teneretur pæna ordinaria, tametsi mandanti tunc aliquid de pæna ordinaria remitti fortasse deberet, contribuere tamen vterque deberet ad damna data, vt vtrumque tractatu præcedente Disp. 550 dictum est.

[sect. 8] Esto consiliarius reuocauerit consilium prauum, quo alterum permouit ad homicidium aut ad aliud delictum patrandum, & esto dissuadere illi conetur tale delictum, si tamen is, cui consilium est datum, eodem consilio permotus, tale homicidium aut tale aliud delictum committat, tenetur consiliarius non solùm ad damna in defectum exequutoris, sed etiam pęna ordinaria eius delicti, etiam irregularitatis ex homicidio voluntario: quoniam verè id consilium cooperatum est ad tale delictum, permouendo ad exequutionem illius, tanquam instrumentum eius, qui illud dedit. In quo multum differt consiliarius à mandante. Eo enim ipso, quòd mandans homicidium, aut aliud delictum, mandatum expressè aut taeitè reuocat, ita tamen vt notitia eius reuocationis ad mandatarium re integra perueniat, si mandatarius id exequatur, non censetur illud exequi gratia mandantis, neque cooperatur iam mandatum ad eam exequutionem, sed censetur mandatarius id facere gratia sui, sibiǵque deinceps, & non mandanti, tribuitur id delictum, tum quoad damna, tum etiam quo ad pænam, etiam irregularitatis eius delicti. Neque mandans tenebitur nisi pæna arbitraria de mandato iniquo antea dato, perinde ac si, qui id mandatum acceperat, exequuturus non esset delictum, sed destetisset ab illo exequendo ob eam reuocationem. Discrimen hoc inter consulentem & mandantem delictum tradidimus copiosè cum Innocentio, Nauar. & communi doctorum sententia, tractatu præcedente, Disput. 731. Illudǵque in re proposita tradit cum Innocent. & Bart. communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. cap. 3. num. 40. &. 44. &. Carrer. §. 5. citato num. 78. & 158.* Nos verò disputatione citata addidimus, si mandatum habuisset admixtum aliquid consilii, atque mandatarius, post mandati reuocationem, ex eo consilio admixto permotus fuisset ad delictum patrandum, tunc mandantem, non quatenus mandantem, sed quatenus quo ad id consulentem, teneri ad damna in defectum exequutoris. Tenebitur item ad pænam delicti ordinariam, si ex illo

ad mixto consilio permotus fuit mandatarius adid delictum exequutioni mandandum, quod tamen alioquin mandaturus exequutioni non fuisset.
[sect. 9] Vtrùm autem, quando aliquis prauum consilium dedit, neque persuadere illud tunc potuit, si postea is, cui est datum, illo permoueatur ad homicidium aut aliud delictum patrandum, exequutionique illud mandet, puniendus sit consulens pæna eius delicti ordinaria. Carrer. ibidem. num. 157. cum Baldo, censere videtur, non teneri. Nos tractatu præcedente in calce Disput. 730 diximus, teneri ad damna subsequuta in defectum exequutoris talis praui consilii: quoniam consulens tunc verè per id suum consilium fuit causa permouens eum exequutorem ad id delictum. Atque eodem modo dicerem, teneri in foro exteriori ad pænam ordinariam eius delicti, si in eo foro constet, exequutorem eo prauo consilio fuisse permotum ad id delictum patrandum. In dubio autem, an inde fuerit permotus, puniri debet pæna arbitraria pro quantitate eius dubii, spectatisque cæteris circumstantiis concurrentibus.
[sect. 10] Quando aliquis ex longo interuallo dedit prauum consilium, & postea fuit delictum sequutum, prudentis arbitrio, spectatis circumstantiis concurrentibus, est iudicandum, an exequutor ex eo prauo consilio fuerit permotus ad id delictum patrandum. Atque quando fuerit valde verisimile, petmotum fuisse, ita vt iudex meritò id sibi omnino persuadeat, puniri debet pæna ordinaria eius delicti: quando autem circunstantiæ rem dubiam effecerint, puniri debet pæna solùm arbitraria, maiori vel minori, pro quantitate **[[96]]** dubii. Et iuxta hæc accipienda conciliandaque sunt, quæ *Carrer. §. 5. citato. n. 155.* ex variis autoribus, & tanquam inter se contraria, refert.

De mandante quousque pæna ordinaria teneatur, irregularit atémque incurrat. Memb. 3.

1 . MAndans homicidium illo secuto tenetur pæna homicidii ordinaria.

2 . Quando mandans homicidium intendit illud formaliter, tunc sequuto homicidio mandās & mandatarius incurrunt irregularitatem ex homicidio voluntario, & tenentur pæna homicidii voluntaria: Quando verò homicidium non intenditur, & tamen censetur voluntarium etiam cōparatione mandantis, quia mandauit id, vnde mandatario, non excedente fines mandati, facilè mors sequi poterit, mandans incurrit irregularitatem ex homicidio voluntario: nec puniendus est pæna homicidii ordinaria. Idem intelligendum de exsecutore, qui homicidium patrauit illud non intendendo.

2 . Quando mandatum aut consilium est de re illicita, ex qua sequi potest homicidium minimè à mandāte aut consulente intentum, tunc si homicidium sequatur, etiam eius cui mandatum aut consilium datum est, mandans aut consulens incurrit irregularitatem ex tali homicidio, ipsorum comparatione casuali.

3 . Mandans homicidium secuto delicto, tenetur ex delicto ipso, & non antea quam sequatur, tametsi quando sequitur teneatur ex eo delicto ob mandatum, seu quatenus ex eo mandato est secutum: quod idem omnino dicendum est de consilio.

4 . Licèt mandatum longè antea fuerit traditum, vt mandatarius aliquem interficeret, si deinde mandatarius postea id committat, neque de expreßa aut tacita reuocatione mandati constet, censetur delictum commißum ex anteriori mandato, mādansq; proinde tenetur pæna

homicidii eius ordinaria, quando non constat mandatarium ex peculiari sua causa motum fuiße ad id patrandum.

5 . Quando mandans superior est ea in re mandatarii, licèt id quod mandatarius executioni mandauit in re esset illicitum, obedientia id sibi præcipientis excusat eum à culpa, atque ab omni onere restituendi damna omnia inde sequuta.

6 . Quando mandatarius certò sciebat, illicitum esse exsequi quod præcipiebatur, aut ita erat dubium, vt non posset meritò committere se scientiæ præcipientis, sed potens facere diligentiam ad id sciendum, executioni illud mandauit, neque à culpa neque à pæna excusatur.

7 . Quando quod mandatur eßet intrinsecè malum, tunc ferenda potiùs est mors propria, quàm id executioni mandandum: quando verò non esset intrinsecè malum, tunc attenta quantitate damni, quod mandatario immineret, nisi tale mandatum, ex parte mandantis iniquum, ipse exsecutioni mandaret, esset iudicandum, num ea exsequutio ad mandatum eius, à quo tantum detrimentum mandatario imminebat, nisi id exsequeretur, excusanda omnino eßet à culpa & à pæna.

8 . Quando mandatum erat intrinsecè malum, aut licèt malum intrinsecè non esset, non tamen tantum malum non implendo mandatum imminebat, vt excusaret à culpa illud exsequentem, si delictum à mandatario ita commißum leue sit, & damnum inde sequutum leue, non punitur mādatarius ob hoc delictum, excusante eum tum à pæna, tum à resarcione damni obedientia superioris: punitur tamen mandans, & competit aduersus eum actio legis Aquiliæ ad resarciendum damnum. Secùs autem est de mandatario leue delictum committentis, & secùs, si delictum sit graue.

9 . Quandocunque mandatarius subditus ratione mandantis exsequitur id, quod sibi constat eße malum & illicitum, tunc non excusatur à pæna, neque ab onere resarciendi damna data. Quando verò exsequitur de mandato alterius id, quod sibi non constat esse malum, tunc solùm mandans tenetur ad pænam, & ad damna data, mandatarius verò ad nihil tenetur.

10 . Quando aliquis ab aliquo iniuriam accipit, & conjanguineus eius aut amicus interficit inferentẽ iniuriam, aut vulnerat, si ipso inscio sit factum, neque postea ratum habuit nomine suo in suamq; vindictam esse factum, aut esto agnouerit id fieri velle, ipse non consensit, sed omnino conatus est impedire, nullam pænam incurrit, nec proinde irregularitatem incurrit, nec ad restitutionem tenetur.

11 . Qui mandat fieri delictum, ad quod mandans concurrere non potest vt adulterium, tenetur de mandato mandatarius, quoad iniuriam eo abusu vxoris mandatam fieri marito.

QVod ad mandantem interficere iniustè attinet, magno nos onere hoc loco leuabunt, præter dicta duobus membris præcedentibus, & suprà Disp. 3, quæ tractatu præcedente Disp. 550, 729, & 731, dicta sunt. Atque Disp. 550 citata, prætermissa Bart. distinctione, & quàm plurimorum aliorum, ibi relata, quam *Carrer. §. 5. citato. n. 59.* & sequentibus copiosè etiam refert, quamque. n. 62. affirmat iudices non curare di **[sect. 1]** ximus, mandantem homicidium, illo sequuto, teneri pæna homicidii ordinaria, quam etiam *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 39.* asseuerat, multisq; iuribus confirmat. Atque id satis confirmant, quę de consulente cum communi doctorum sententia membro præcedente dicta sunt. Si enim consulens homicidium ei, qui alioquin illud non erat facturus, homicidio subsequuto, tenetur pæna homicidii ordinaria, sanè multo magis tenebitur, qui illud fieri mandat, & cuius

autoritate ac nomine fit, quippe qui in longè maiori culpa eius homicidii est, longeque plus ad illud influit, quàm consulens; irratio nabiliaq́; valde essent iura, quæ consulentem pæna homicidii ordinaria punirent, & mandantem punire statuerent mitiori pæna arbitraria. Ac sanè contra Bart. & multorum opinionem Disp. 550 citata relatam, quòd scilicet quando lex statuit pænam ordinariam personæ patranti delictum, tunc ea non sit puniendus mandās id delictum, sed alia mitiori arbitraria, pugnat apertè. *c. cùm quis de homic. lib. 6.* quod docet, pænam excommunicationis canone si quis suadente diabolo statutam ei, qui manus violẽtas in clericum iniecerit, extendi non solùm ad illam mandantem, sed etiam ad ratam eam habentem nomine ipsius factam, quatenus talis ratihabitio fictione ac dispositione iuris mandato comparatur. **[[97]]** Neque satisfacit responsio *Carrer.* §. 5. *citato. n. 196.* quòd aliud habeat dispositio iuris canonici, & aliud dispositio iuris ciuilis: perspicuè enim *c. cùm quis* citato, ex dispositione iuris ciuilis circa mandatum & ratihabitionem, canonico iure approbata ac recepta, id disponit, vt latiùs membro sequenti dicemus.

[sect. 2] Quando mandans homicidium, intendit illud formaliter, perspicuum est, sequuto homicidio, mandantem & mandatarium incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario, iuxta ea quę Disput. *3.* dicta sunt, & teneri pęna homicidii ordinaria, iuxta ea quæ. *§.* præcedente, & aliis locis citatis, dicta sunt. Quando verò homicidium non intenditur, & tamen censetur voluntarium, etiam comparatione mandantis, quia mandauit id, vnde, mandatario non excedente fines mādati, facilè mors sequi poterat, iuxta ea quę Disp. 3. citata explanata sunt, censet quidem *Couar. clement. si furiosus. part. 2. in initio. n. 1. &. 2.* §. *1. n. 1.* Id mandantem incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario: addit tamen. *§. 1. n. 1. citato, & in initio in calce. n. 2. citati,* puniendum non esse pæna homicidii ordinaria, sed mitiori alia extraordinaria ac arbitraria, idẽq́; censet de exequutore, qui similiter homicidium patrauit illud non intẽdendo. Ducitur, quia homicidium illud non esse intentum, minus culpabile est, quàm si esset intentum, eaq́ue de causa puniri debet minori pęna, quàm si esset intentum, ac proinde pæna extraordinaria infra mortem. Arbitror tamen in omni euentu, in quo homicidium est voluntarium, vt distinguitur contra casuale, atque in quo irregularitas ex homicidio voluntario incurritur, iuxta ea quæ Disp. 3. explanata sunt, homicidam, siue ille exequutor sit, siue mandans, aut consulens, puniendum esse pæna homicidii ordinaria, iuxta ea quæ Disp. 21 & aliis sequentibus dicta sunt, idq́ue affirmare ac intendere iura, communemq́ue doctorum sententiam. Neq; bonum commune patitur, vt, qui ita vulnerauit, vt mors inde facilè euenire posset, aut qui aliud iniustè fecit, vnde mors facilè posse similiter euenire, sequuta inde morte, non puniatur pæna homicidii ordinaria ex eo, quòd mortem non intenderit, aut quòd, si sciret sequendam, id non fecisset: contrariumque affirmat communis doctorum sententia, habetque praxis vbique recepta. Idem autem est dicendum de mandante illo modo vulnerare, aut aliquid aliud efficere, vnde mors facilè sequi poterat. Quando autem, quod mandans efficere mandauit, & quod exequutor, non excedendo id mandatum, est exequutus, aptum non erat, vt inde facilè sequeretur mors, sed præter id, quòd prudentes arbitrari poterant, mors est sequuta, neque mādāte neque mādatario illam intẽdẽtibus aut sperantibus, tunc, cum id homicidium, neque comparatione mandantis, neque mandatarii, voluntarium sit, sed casuale, vtique quemadmodum neuter incurrit irregularitatem ex homicidio voluntario, sed solùm ex casuali, vt Disp. 3. dictum est, ita neuter puniri debet pæna homicidii ordinaria, sed alia mitiori extraordinaria ac arbitraria. Quādo item, quod mandans fieri mandauit, tale erat, vt inde mors facilè sequi non posset, sed mandatarius fines mandati (quos optimè seruare potuit) excedendo, homicidium

commisit voluntarium, ob quod proinde mandatarius irregularitatem ex homicidio voluntario incurrit, pænamq́ue incurrit homicidii ordinariam; tunc, quia illud idem homicidium est solùm casuale, & non voluntarium, comparatione mandantis, vt Disp. 3. & tractatu præcedente Disp. *550* est dictum, sanè mandans solùm incurrit irregularitatem ex homicidio casuali, vt locis citatis est dictum, neque est puniẽdus pæna homicidii ordinaria, sed mitiori extraordinaria ac arbitraria. Ad id verò, vnde Couar. ductus fuit, dicendum est: Culpam, ob quam mortis pæna iustè imponitur, non consistere in indiuisibili, sed habere magnam latitudinem, vt Disp. 24. explanatum fuit, ac proinde nullam esse consequentiam, vt ex eo, quòd è duobus homicidiis voluntariis minor sit culpa in vno, quàm in alio, si vnum punitur pæna mortis ordinaria, aliud puniri debeat pæna extraordinaria infra mortem ac arbitraria: è duobus enim homicidiis formaliter intentis, quæ Couar. ipse censet punienda esse pæna ordinaria, esse poterit longè maior culpa in vno, quàm in alio, ob varias circunstantias concurrentes; & tamen ipse non cōcedet similem consequentiam, quòd scilicet ex eo, quòd in vno sit minor culpa, quàm in alio, & quòd id, in quo maior est culpa, puniri debet pęna ordinaria, sequatur aliud puniendum esse pęna solùm extra ordinaria infra mortem. Fortasse opinio hæc Couar. quam impugnamus, ortum habuit ex illa alia, quæ asseruit, mandantem, de quo sermo est *c. vlt. de homic. lib. 6,* vniuersim incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario, quam Disp. 3. etiam impugnauimus.

[sect. 2] Illud hoc loco obiter admonuerim. Quando mandatum, aut consilium, est de re illicita, ex qua sequi potest homicidium minimè à mandante, aut consulente, intentum, aut patratum; tunc, si homicidium sequatur, etiam eius, cui mandatũ aut consilium est datum, mandantem, aut cōsulentem, incurrere irregularitatem ex tali homicidio, ipsorum comparatione casuali. Vt si quis iussit, aut consuluit, percutere alium virga leuiter, indeq́ue orta rixa inter vtrumque, aut accedente alio ad defendendum, vel ad vindicandā eam iniuriam, interficiatur ea occisione, vel inuasus percuti virga, vel inuasor, aut alius tertius; tunc vtique, qui id prauum mandatum aut consilium dedit, irregularitatem incurrit ex eo homicidio casuali comparatione ipsius, ac culpabili, saltem ex tali iniquo mandato aut consilio. Ita *Couar. clement. si furiosus. part. 2.* §. *2. in calce. n. 1. Carrer.* §. *5. citato. n. 143.* & duobus sequentibus, & doctores communiter.

[sect. 3] Quia mandans homicidium, aut aliud delictum, sequuto delicto, tenetur ex delicto ipso, & non antea quàm sequatur, tametsi quando sequitur, teneatur ex eo delicto ob mandatum, seu quatenus ex eo mandato est sequutum, idemq́ue omnino est dicendum de consilio, vt constat ex. *l. qui seruo. §. plus Pomponius. ff. de furt.* cuius verba sunt: *Plus Pomponius scripsit, eum, qui persuasit, quamuis interim furti non teneretur, tunc tamen incipere teneri, cùm quis fugitiui fur esse cæperit, quasi videatur ope consilio eius furtum factum. Et ex. l. si quis vxori.* §. *neque verbo. ff. eod. titu.* Vbi sic scriptum legitur: *Neque verbo, neque scriptura, quis furtum facit. Hoc enim iure vtimur, vt furtum sine cōtrectatione non fiat. Quare & opem ferre, vel consilium dare, tunc nocet, cum sequuta contrectatio est.* Quia, inquam, hæc ita se habent, sanè, subsequuto de-**[[98]]**licto, in accusatione aduersus eum, qui illud mādauit, opponi debent locus & tempus commissi delicti, & non locus & tempus dati mandati ad id delictum. Item ad augendam ac minuendam pænam mandantis, attenditur locus & tempus delicti commissi, non verò mandati ad id dati. Præterea mandatum, quatenus causa fuit eius delicti, puniri dèbet in loco & à iudice loci commissi delicti, non verò in loco, & à iudice loci, in quo mandatum fuit datum. Item tempus accusationis & querelæ, aduersus mandantem, currere incipit à tempore commissi delicti, nō verò à tempore mandati ad id dati.

Quæ omnia similiter intellige de consilio ad delictum committendum dato. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 39. citato, Iul. Clar. lib. 5. sentent. §. vlt. q. 38. n. 6. &. q. 89. n. 3. &. 4. & Carrer. §. 5. citato. n. 83.* Qui rectè addit, quando solùm mandatum esset puniẽdũ, non pæna ordinaria delicti, eo quòd delictum nõ fuisset sequutum neque attentatum, sed pæna solius mandati, iuxta ea quæ cum eodem autore membro præcedente sunt dicta, mandatum puniendum esse in loco, in quo fuit datum: idẽque intellige de consilio, quando ex illo non fuit sequutum neque attentatum delictum, sed nudũ prauum consilium est puniendum iuxta ea, quæ membro præcedente dicta etiam sunt.

[sect. 4] Esto mandatum longè antea fuerit traditum, vt mãdatarius aliquem interficeret, si post id lõgum interuallum mandatarius tale homicidium committat, neque de expressa, aut tacita, reuocatione mandati constet, censetur delictum cõmissum ex anteriori illo mandato, mandansq; proinde tenetur pæna eius homicidii ordinaria, quando non constat mandatarium ex peculiari odio suo, peculiarive alia sua causa, motum fuisse ad id homicidium patrandum. Cùm enim mandatum sufficiens causa censeatur eius effectus, neque mandatarius, qua talis, causam aliam habeat eius effectus, aut nomine suo id efficiat, sed nomine ac loco mandantis, ab eo per mandatum motus; sanè, quando de mandato antecedente ad eum effectum constat, & non constat de peculari alia causa ac motiuo proprio mãdatarii, aut tertii alicuius, vnde mandatarius fuerit de nouo permotus, censendum est eum effectũ à mandato, etiam si ex longo interuallo fuerit datum, fuisse profectum. Neque est par ratio de consilio, quòd æquè sit censendum, effectum fuisse sequutum ex eo consilio ad eum effectum ex longo interuallo datum, vt membro præcedente est dictum: quippe cùm is, qui ex consilio permouetur, suas partes agat, suoque nomine, tanquam sua, & non consulẽtis, referat, id, ad quod prauum consilium accepit, exequutioni mandare. In præcipua assertione huius paragraphi, licèt non ita elucidata ac corroborata, cum Innocentio & Bart. consentit communis doctorum sententia, quam *Ant. Gom. n. 39. citato* refert ac sequitur.

Quousq; autem mãdatũ excuset mãdatarium à culpa, & à pæna, ab onereque restituendi dãnũ datum, quando, quod exequitur, malum re ipsa est, atque iniustum, est distinguendum. Quòd aut is, qui mandat, est superior comparatione mandatarii, ita quòd, si id, quod mandatarius exequitur, malum re ipsa non esset, mandatarius teneretur in illo obedire mandanti: vel, qui mandat, superior non est comparatione mandatarii; quia esto, quod illi mandat, malum re ipsa non esset, mandatarius absque vlla omnino culpa posset ei non obedire, idque non exequi, quod exequi ei mandatur, seu iniungitur. Vt quando aliquis conducitur ad aliquid fabricandum, demoliendum, aut conficiendum, ad metendum, scindendum ligna, aut ad aliud simile, vel rogatur efficere, cùm facere id ac obedire non teneatur, eo quòd, qui id præcipit, superior ad id ipsius non sit.

[sect. 5] In priori euentu, quando scilicet mandans superior alioquin est ea in re mandatarii, iterum est distinguendum. Quoniam vel mãdatarius id exequutus est bona fide, credens id sibi licere, vel in dubio, an sibi id exequi liceret, attamen meritò se cõmittẽs scientiæ, conscientiæ, ac diligentiæ ad id sciendum, sibi id efficere præcipiẽtis, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disput. 113 in re alia simili copiosè explanata sunt; vel mãdatarius, sciens sibi esse illicitum id efficere, etiã ex mandato id sibi pręcipientis, exequutioni illud mandauit; vel dubius, an id sibi facere liceret de mandato id præcipientis, nec curans scire ac interrogare, an id sibi exequi liceret, cùm, si vellet, posset alios consulere, illudque scire, exequutioni id mandauit. In duobus prioribus euentibus, esto, quod mandatarius exequutioni mãdauit, in re esset illicitum ac iniustum, obedientia id sibi præcipientis excusat eum omnino à culpa, & per

consequens ab omni pæna, atque ab omni onere restituendi damna omnia inde subsequuta, iuxta ea quæ Disput. 113 citata copiosè dicta sunt. Sic in eo euentu excusatur omnino à culpa & à pæna homicidii iniusti quicũq; minister publicus, qui de mandato principis, aut iudicis, qui sententiam mortis iniustam tulit, eam exequutioni mãndauit: atque idem est de quacũque alia pæna iniusta, quam similiter ad principis aut iudicis imperium exequutioni mandauit. Si enim bona fide id fecit, credens imperiũ esse iustum, pænãq́ue iustè infligi, aut meritò se cõmittens sciẽtiæ ac conscientiæ sui superioris id sibi præcipientis, esto ipse de iustitia eius imperii ac pænæ ex parte dubitaret, iuxta ea quæ disputatione citata dicta sunt: tunc, quoniam in dubio parendum est superiori, & multo magis quando subditus de iustitia pręcepti nihil dubitat, sed bonam fidem omnino habet, sanè obedientia illum omnino excusat, quemadmodum à culpa, sic etiam à pæna & à restitutione damnorum illatorum: quandoquidem ad eam restitutionem, nec ratione rei acceptæ, nec ratione in iustæ acceptionis teneatur. Atque in his euẽtibus intelligo. *l. non videntur. §. qui iussu. ff. de reg. iur. &. l. 5. titu. 15. part. 7.* Eodem modo, quando miles, principi subditus, bona fide pugnauit in bello iniusto, aut meritò se committens scientiæ & conscientiæ sui principis ac consiliariorum, dubius ipse de iustitia belli, iussus pugnauit, ac interficit, vel alia dãna intulit, vtique quẽadmodum obedientia sui principis cxcusatur à culpa, sit etiam excusatur omnino à pæna homicidii, cæterorũq́ue damnorum, quę ita pugnando dedit, & ab onere illa restituendi, nisi quatenus ex aliquo damno factus esset locupletior: tunc enim solùm restituere teneretur id, in quo, postquam comperit bellum fuisse iniustum, se inueniret ex tali damno dato locupletiorem, vt **[[99]]** hæc omnia Disput. 113 citata copiosè explanatà comprobataq́ue sunt.

[sect. 6] In duobus verò aliis posterioribus euẽtibus, nempe quando mandatarius certò sciebat, illicitum sibi esse exequutioni mandare, quòd exequi præcipiebatur, aut ita erat dubius, an esset illicitum, vt non posset meritò cõmittere se sciẽtiæ ac conscientiæ præcipientis, consiliariorũq́ue illius, sed potens facere diligentiam ad id sciendum, exequutioni illud mandauit; in his, inquam, duobus posterioribus euentibus, neque à culpa neque à pæna omnino excusatur, neque item excusatur à restitutione damnorum, tametsi solùm teneatur ea restituere in defectum eius, qui damna ea de re præcipit: hic enim, ante omnes alias concausas eorum damnorum, restituere integre illa tenetur. Quòd eiusmodi mandatarius à culpa, & per consequens à pæna, omnino non excusetur, teneaturq́ue restituere dãna in defectu mandantis, Disp. 113 in alio simili fuit comprobatum, estq́ue ex se satis perspicuũ. Quoniam in eo euentu, Deo potiùs contrariũ præcipienti est obediendum, quàm homini: & quoniam mandatarius causa est iniusta eorum damnorum, ac proinde peccat, de mandato hominis, etiam si ille supremus sit princeps temporalis, id exequutioni mandando, subiacetq́ue proinde pænæ ex ipsa rei natura pro quantitate culpæ, ac proinde tenetur in conscientiæ & in exteriori foro resarcire, in mandantis defectum, damna ita data. In foro tamen exteriori, quando mandatarius aliquid tale exequeretur de mandato supremi principis, fortasse non esset, qui pænam infligeret, qua is mandatarius esset dignus, neque similiter esset, qui eum compelleret restituere damna ita iniustè data.

[sect. 7] Hoc verò loco obserua, quando, quod mandatur, esset intrinsecè malum, vt est homicidium, mutilatio, mendacium, periurium, fornicatio, & sunt alia eiusmodi, tunc ferendam potiùs esse mortem propriam, sustinendaq́ue esse potiùs quæcunque alia mala, quàm id esset exequutioni mandandum. Quando verò non esset intrinsecè malum, vt intrinsecè malum non est dare dãnum proximis in eorum bonis externis, aut illa capere,

sed cohonestari id potest ex circunstantiis, vt quia ita necessarium est ad conseruandam vitam id facientis, tunc, attenta quantitate damni, quod mandatario immineret, nisi tale mandatum, ex parte mandantis iniquum, ipse exequutioni mandaret, esset iudicandum, num ea exequutio ad mandatum eius, à quo tantum detrimentum mādatario imminebat, nisi id exequeretur, excusanda omnino esse à culpa, & per consequens etiam à pæna, non solùm à Deo infligēda, sed etiam imponenda in exteriori foro. Si enim, nisi mandatarius id exequutioni mandaret, vita ipsius, aut membrum, periclitaretur, vel lōge maius damnum ei immineret, quàm esset, quod proximo dare mandatur in bonis illius externis, nulla sane esset culpa in mandatario id exequutioni mandare: proximusque, cui id damnum esset inferēdum, esset irrationabiliter inuitus cōparatione talis mandatarii, nisi consentiret, sibi ab eo inferri. Quia tamen mandatarius tunc in suum commodum proprium id damnum proximo inferret, vtiliterque ageret suum negotiū tale damnum proximo inferrendo, sanè eo animo, eaque lege, licitè posset illud inferre, vt nihilominus, in mandantis defectum, teneretur illud restituere, quando cunque restituere illud posset: sicut, qui licitè de bonis proximi accipit, quòd sibi necessarium est ad propriam vitam conseruandam, tenetur ea lege id accipere, vt valorem illius proximò, à quo illud accepit, restituat, nisi proximus ille id ei in eleemosynam condone. Hæc omnia ostensa à nobis in simili alia rè sunt tractatu præcedente Disput. 113, dum disputauimus, num fas captiuis Christianis sit remigare intriremibus Turcarum, aut Maurorum, dū Turcæ aut Mauri damnum Christranis inferrè volunt, eoque fine captiuis Christianis remigare imperant; eaque de causa in his comprobandis ac explanandis non plus hoc loco immoror.

[sect. 8] Quando, quod fuit mandatum à legitimo alioquin superiore, erat intrinsece malum, aut, esto malum intrinsecè non esset, non tamen tantum malum ex non impletione mandati imminebat, vt excusaret omnino à culpa illud mandátem exequutioni, doctores, quos referunt ac sequuntur *Ant. Go. 3. tom. var. res. c. 3. n. 42. & Carrer. §. 5. citato a. n. 103.* affirmant, si delictum à mādatario ita commissum leue sit, damnumque ex eo delicto illatum sit leue, vt est furtum rei exiguę, aut destructio rei exiguæ, non puniri mandatarium ob tale leue delictum, neque ob id damnum competere actionem legis Aquiliæ aduersus mādatarium, excusante illum in exteriori foro, tum à tota pæna, tum etiam à resarcione eius damni, obedientia superioris: puniri tamen mandantē, & competere aduersus eum actionem legis Aquiliæ ad resarciendum id damnum. Ita probant *l. ad. ea quæ non habent atrocitatem. l. non videntur. §. qui iussu. ff. de reg. iur. l. is qui in pateū. §. si tutoris. ff. quod vi aut clàm. l. liber homo. 2. in prin. ff. ad leg. Aquil. l. 5. titu. 15. part. 7.* & alia iura. Secùs autem est de mandatario, qui leue delictum committit, aut leue damnum dat de mandato eius, qui superior ipsius non est, qualis est filius, qui non est familias, sed est sui iuris, & id exequitur de mandato patris, & multo magis si de mandato alterius, qui neque eo modo est superior illius, id efficiat, vt vtrumq; satis exprimit. l. 5. citata. Secùs item est, si delictum sit graue: nam etiam si mandatarius de mandato sui superioris id efficiat, tenetur ad damna & ad pænam, tametsi pæna sit ei minuenda, propterea quòd de mandato sui superioris, sub cuius erat potestate, id effecerit, adeò vt doctores citati dicant, eum, qui de mandato sui superioris homicidium commisit, puniendum non esse pæna ordinatia, sed alia mitiori extraordinaria. Atque in crimine falsæ monetæ innuit Ant. Gom. vbi suprà, se liberasse mulierem quādam à pæna ordinaria eius delicti, quòd de mandato mariti adiutorium in eo delicto illi præbuisset. Ego sanè censerem, iudicem attendere debere ad ætatem, & ad subiectionem eius, qui de mandato sui superioris delictum exequitur, & ad damnum,

quod ex tali superiore ei imminebat, nisi id delictum exequeretur, atque ad quātitatem reuerentialis timoris, vnde motus & quodammodo coactus sit id exequutioni mandare, & ad reliquas circunstantias concurrẽtes, vt iudicet, num in delicto graui, quale est homicidium, & sunt alia similia, minuere debeat pænam ordinariam eius delicti, eamq́ue commutare in aliam minorem arbitrariam, vel non, & vt iudicet, quantum de pæna minuere ex ea cir-**[[100]]**cunstantia debeat. Neque enim credo, semper subdito commutandam esse pænam ordinariam delicti in aliam extraordinariam. Quando autẽ mādatarii vita periclitaretur, nisi homicidium exequeretur, tunc ex ea circunstantia pæna ordinaria commutanda erit in aliam mitiorem arbitrariam, etiam si mandans id homicidium fieri superior mandatarii non esset, sed tyrannus, vt Disp. 27 est dictum, & affirmant doctores communiter. Illud item cum Bart. & communi doctorũ sententia affirmant Ant. Gom. & Carrer. vbi suprà, inter delicta videlicet grauia in re proposita, vt subditus, qui de mandato sui superioris illa cōmittit, non excusetur omnino à pęna, competatq́; aduersus eum actio legis Aquilię, cōputari furtum rei notabilis, hoc est, rei non exigui valoris, iniuriam corporalẽ illatam proximo, ex qua infamia aliqua non admodum leuis illi sequitur, aut lęsio in corpore notabilis, vt expressè habetur. *l. 5. citata,* & his similia alia delicta. Quod autẽ, quando delictum est graue, mandatarius non excusetur omnino à pæna ex eo, quòd ad mandatũ sui superioris illud fuerit exequutus, satis apertè docent iura citata. Illud obserua, quando delictũ, damnumq́ue de mandato superioris datum, esset leue, licèt solus superior sit puniendus, teneaturq́ue lege Aquilia; si tamen superior non resarciret damnum, quia non posset, aut alia ratione, tunc exequutor, qui illud iniustè dedit, nō solùm in conscientię foro, vt est notissimum, sed etiam in exteriori foro teneretur illud resarcire ad æqualitatem; eo quòd naturali iure ad id teneatur: non tamen teneretur ad pænam legis Aquiliæ supra damnum iniustè datum. Atque quo ad solam pænam intelligo. *l. liber homo. 2. in prin. ff. ad leg. Aquil.* eam etiam intelligo quo ad latitudinem damni dati, si is, qui illud dare iussit, soluendo illud sit. Iuxta ea autem, quæ hactenus dicta à nobis sunt, quousque mandatarius excusetur à pæna delicti ab eo exequutioni mandati ob superioris, qui illud iussit, autoritatem ac imperium, admetienda sunt, quæ Ant. Gom. & Carrer. hac de re cum aliis tradunt, quæ non nihil à nostra doctrina discrepant.

[sect. 9] Quod autem attinet ad posteriorem euentũ ex duobus à principio huius materiæ de excusatione mandatarii ob autoritatem mandantis, nempe quando mandatarius subditus comparatione mandantis non est, dicendum est. Quandocunque mandatarius id exequitur, quod sibi constat esse malum ac illicitum, tunc mandatarius non excusatur à pæna, neque ab onere resarciendi damna data, vt est notissimum, & colligitur ex. *l. liber homo. 2. in prin. ff. ad leg. Aquil. ex l. 5. titu. 15. part. 7.* & ex aliis iuribus. Quando verò id exequitur de mandato alterius, quod sibi non constat esse malum, vt si de mandato alicuius aliquid efficiat, aut destruat, in fundo alieno, ignorans alienum esse, contra iúsve alterius id fieri, tunc solus mandans tenetur ad pænam, & ad damna data: mandatarius verò ad nihil tenetur; quia neque ex parte rei acceptæ, neque ex parte iniustè acceptionis, excusante illum bona fide. Ita cum *gloßa vlt. l. in rem actio. §. signum. ff. de rei vend. Bart.* & communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 42. citato. & Carrer. vbi suprà. num. 106.* Et fortasse in hoc euentu locum habet. *l. liber homo. 2. in prin. ff. ad leg. Aquil.* idenim damnum est cum iniuria materiali ex parte mandatarii. Quando autem protestatio facta est mandatario, ne id efficiat, quia id cedit in iniuriam tertii, est distinguendum. Quoniam vel ea protestatio illi fit antequam ad id conductus sit per mandantem, vel postquam est conductus. Si ante conductionem ea protestatio fiat, accedere non potest ad id exequendum, nisi sibi

priùs cōstet, in tertii iniuriam id non cedere: alioquin de damno dato, in defectu mandantis, tenebitur, puniriq́ue ea de causa poterit. Si verò fiat postquam est conductus, tunc cessare non tenetur, perseuerante conductore in mandato: exquirere tamen tenetur, si commodè id facere possit, num in tertii iniuriam id cedat, vt, comperto cedere, continuò desistat: interim tamen dum res est dubia, sibiq́ue non constat, in tertii iniuriam cedere, perseueranteq́ue mandante in mandato, prosequi exequutionem tenetur: quoniam eo ipso, quòd est mercede conductus, quodammodo est subditus comparatione conductoris, vt id efficiat: subditus autem in dubio parêre tenetur superiori id sibi præcipienti, obedientiaq́ue omnino excusatur à culpa, & per consequens à pæna, & ab onere restituendi damnum tertio alicui subsequutum, vt de militibus conductis ad bellum, de quo, post eos conductos, dubitatur, an iustum sit, tractatu præcedente Disput. 113 & 114 cum Caietano diximus, consentitq́ue *Carrerius, numer. 106 citato,* cum Bart, & aliis quos citat.

Circa id, quod tractatu præcedente in calce Disput. 550 diximus de mandato tacito, subsequuta interfectione inimici eius, qui tacitè mandauit, quando mādans cēsendus sit teneri pæna ordinaria, & quando solùm sit præsumptio vehemens mandati homicidii, vt mandans torqueri possit, ac puniri pæna extraordinaria, non verò ordinaria, nisi delictum confiteatur, legas *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 45.* qui nobiscum consentit, & *Carrer. §. 5. citato. à. n. 37.* qui licèt consentire videatur, postea tamē. n. 51. videtur sentire, id mādatum tacitum sufficere solùm ad torturam, nō verò vt pæna ordinaria imponatur. Persiste verò in nostra sententia disputatione citata paucis explanata.

[sect. 10] Dubium est, quando aliquis iniuriam ab aliquo accepit, & consanguineus, famulus, aut amicus eius, interficit eum, qui iniuriam intulit, aut eum vulnerauit, vel damnum aliud vel iniuriam illi in vindictam intulit, vtrùm prior ille offensus teneatur ad pænam huius posterioris delicti in vindictam ipsius commissi, quando mandatum ipsius ad id patrandum non probatur, neque de tali mandato constat. Atque dicendum est, si ipso inscio id sit factum, neque postea ratum habuit nomine suo in suamq́ue vindictam esse factum, aut esto agnouerit id fieri velle, ipse non consensit, sed quantum in se fuit conatus est illud impedire, nullam pęnam incurrere, eo quòd in culpa ipse non fuit, neque proinde incurrere irregularitatem ex ea interfectione aut mutilatione, neque item teneri restituere damna ita illata. Quòd in culpa ipse non fuerit talis delicti, satis est perspicuum, si seruauit omnia, quæ dicta sunt; neque vllus verè docere potuerit, in quo fuerit in culpa, vt id de-**[[101]]**lictum ipsi imputetur, si ea omnia seruauit: quare cùm, vbi non est culpa, locum habere non possit pæna, neque item obligatio restituendi dāna delicto aliquo illata; consequens profectò est, vt vera sint, quæ de eiusmodi iniuriam passo, in cuius vindictam alius delictum patratus est, dicta sunt. *Ita Ant. Gom. c. 3. citato, n. 47.* & plerique alii, quos citat. Id autem probat. Primò, quoniam in eo euentu deficit omnino probatio contra ita offensum; ergo nulla ratione teneri debet ad pænam, aut ad restitutionem damnorum, præsertim in criminalibus, argumento. *l. qui accusare. C. de edendo. l. singuli. C. de accusat. l. actor quod asseuerat. C. de probat.* & aliorum iurium. Credo tamen exequutorē vindictæ in euentu, de quo disputamus, interrogari posse ac debere, num mandatum ad id acceperit à principali offēso, & an principalis offensus sciuerit, nec impediuerit, exequutorē velle facère eam vindictam, aut ratum habuerit esse factā: hæc enim omnia delicta sunt verisimilia principalis offensi, quæ coniuncta esse solent cum tali exequutione ex ipsamet rei natura, & ob id tanquam circunstantiæ, vt plurimum coniunctæ in eo euētu cum exequutione talis vindictæ, inquiri ex exequutore debent. Atque, quando essent alia indicia talis mandati, vt quia offensus cōminatus fuit vindictam, vel alloquutus secretò

fuit exequutorem, tunc non solùm ex natura ipsa rei, quia scilicet vt plurimum coniunctum esse solet mādatum offensi cum tali exequutione, sed etiam ex eis aliis superadditis indiciis, præsumptio est mādati, & interdum poterit esse tanta ea præsumptio, vt sit sufficiens ad torturam exequutoris, vt id detegat, vel etiam ad torturam ipsius offensi. Atque quo ad hoc duntaxat admitterem, quæ *Carrer. §. 5. citato n. 56.* ex Bart. & aliis, quasi in contrarium hac de re annuendo refert. Secundò probat Ant. Gom. idem ex. c. quia præsulatus. 1. q. 4. Vbi id glossa & communis opinio affirmat. Cũ enim parentes cuiusdam sacerdotis, quendam alium sacerdotem interfecissent, quòd ex inuidia simoniacè obtinuisset beneficium filii ipsorum, eoq́ue illum priuasset; neque constaret, consentiente filio, aut id consulente, vel mandante fieri, parentes ipsius illum alium interfecisse; summus Pontifex statuit, illum immunem omnino esse debere à pæna. Tertiò ex *c. Petrus de homic.* Vbi cùm quidam Abbas diaconum quendam spoliasset beneficio, cognatiq́ue diaconi ira aduersus Abbatem ea de causa commoti, coram diacono conuenissent, dicentes, velle illum interficere; atq; diaconus eos dissuadere fuisset conatus, neq; optinere potuerit, vt id non efficerent, tandẽq́; Abbas ab eis fuerit interfectus; respondet summus Pontifex, id diacono non nocere, sed posse ministrare in ordinibus susceptis, & ascendere ad altiores. Si tamen laboraret infamia, quòd consenserit, aut quòd id non prohibuerit, nec fuerit conatus impedire, cùm intendi agnosceret, tunc purgare se priùs debebat, quòd immunis esset ab ea culpa, antequam ministrare in ordinibus susceptis aut ascẽdere ad superiores permitteretur. Vnde satis confirmatur, quod diximus suprà, quando indicia sunt, offensum mandatum ad id delictum dedisse, illúdve conatum non fuisse impedire, cùm agnosceret causa ipsius eam vindictam de eo, qui ipsum offendit, velle sumi. Quartò ex c. sicut tuis de simon. vbi habetur, quòd si amicus, aut consanguineus electi ad dignitatem, dedit pecuniam, vt electus ad eam admitteretur, ipso electo omnino id ignorãte, nec postea ratum habente, vel, si nouit, ipso contradicẽte, tunc id nihil ei nocere, vel ad culpam, vel ad pęnam. Quintò ex. c. cùm ad sedem apostolicam de rest. spol. iũcta glossa magna ibi in medio, & cōmuni opinione, vbi habetur, ex spoliatione facta per consanguineos, amicos, vel familiares, non teneri quemquam, nisi probetur mandatum vel ratihabitio. Adde, vel tacitus consensus, id non impediendo, cùm sciret nomine ac causa ipsius fieri. Quando autem offensus sciuit, id delictum in ipsius vindictam velle cōmitti, nec fieri prohibuit, cùm posset, tunc tacitè censetur cōsentire, ac velle, vt fiat, incurritque proinde pænam illius ordinariam, atque, si delictum est homicidium, incurrit irregularitatem ex homicidio ordinario, teneturq́; restituere damna omnia eo delicto illata. Ita cũ Panor. & cum communi doctorum sententia. *Ant. Gom. in calce. n. 47. citati,* idq́ue, argumento à contrario sensu, probant quatuor iura, ex quibus Ant. Gom. posteriora quatuor argumẽta cōfecit. Probant item *l. 2. 3. & 4. ff. de noxalib. act. l. 3. §. item is. ff. ad leg. Corn. de sicar. &. c. constitutis. 1. de testib.* Adde, vt tractatu præcedente in calce disp. 729 dicebamus, eum, qui nouit delictum nomine & causa ipsius in detrimentum alterius parari, non solũ ex caritate, sed etiam quasi ex officio, atque ex iustitia teneri illud impedire, si possit: quòd si id prætermittat, causa censetur eius delicti, ac proinde incurrit pænas pro eo delicto in iure statutas, teneturq́ue ad damna inde sequuta. Incurrere autem pænas pro eo delicto statutas affirmat *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. in calte. n. 4.* De eo, qui mandat interficere per assassinum, aut per alium mercede ad id conductum, disput. 25 est dictum.

[sect. 11] Dubium est, num qui mandat fieri delictum, ad quod mandans concurrere non potest, vt adulterium, quod ad libidinẽ exequentis ordinatur, teneatur de mādato. Baldus & alii, quos Carrer. §. 5. citato. num. 86 & 190 refert, non teneri de mandato, subsequuto

adulterio per mādatarium, sed solùm de consilio. Rectiùs verò dicitur, si adulterium mandetur fieri cum vxore in iniuriam mariti, teneri mandatarium de mandato, non quidem quo ad libidinem fornicationis, sed quo ad iniuriam eo abusu vxoris mandatam fieri marito, vt cum Bart. rectè *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 1. n. 5. Iulius Clar. lib. 5. sent.* §. *vlt. q. 87. n. 5. & Carr. n. 190. citato* obseruant.

De ratum habente homicidium. Et num puniri debeat pœna ordinaria, irregularitatémque incurrat. Memb. 4.

1 . VTratihabitio delicti commissi ad pœnam ratũ habenti imputetur, tria sunt neceßaria.

2 . Secundum aliquos ex homicidio, cuius, quando fiebat, aliquis nulla ratione causa fuit, neque mandando neque consulendo, esto factum nomine ipsius fuerit, sequaturque post illud patratum ratihabitio eiusdem, non incurrit irregularitatem, qui illud nomine ipsius factum ratum habet.

3 . Contraria opinio melior habetur.

4 . Rejiciuntur duo argumenta pro prima opinione.

5 . Ratihabitio delicti intuitu alicuius facti, licèt retrotrahat, ita vt delictum de mandato eiusdem à puncto quo fuit patratum censeatur factum, eique imputetur, non tamen retrotrahit, **[[102]]** *vt pœna excommunicationis aut irregularitatis incursa censeatur à puncto patrati delicti, quia solùm incurritur à puncto culpæ ratihabitionis, ob quam delictum præcedens ei imputatur ad pœnam.*

6 . Ratum habens homicidium nomine ipsius patratũ pœna ordinaria homicidii puniendus est.

[sect. 1] VT tractatu præcedente Disp. 729 est dictum, vt ratihabitio delicti commissi ad pęnam ei imputetur, qui illud ratum habet, tria sunt necessaria. Primum est, quòd id delictum factum sit nomine eius, qui illud ratum habet, quasi partes negotiúmve illius agendo. Si enim delictum nō fuit factum nomine eius, qui illud ratum postea habet, sanè quantumcunque postea gaudeat cōplaceatḱque patratum esse, ratumḱque illud habeat, non tenetur pœna eius delicti, neque spirituali excommunicationis, aut irregularitatis, neque corporali. Peccabit ille quidem lethaliter complacendo, gaudendo, ratúmve habendo, cōmissum fuisse id delictum, si id delictum lethale fuit, vt rectè *Couar. clemẽt. si furiosus. part. 2.* §. *1. n. vlt. aduersus Ioan. Andre.* & quosdam alios, qui contra cōmunem theologorum sententiam perperam asseruere id peccatum solùm esse veniale; non tamen incurret pœnas pro eo delicto statutas. Secundum verò est, vt postquam id delictum nomine ipsius, ad illi placẽdum, fuit factum, ac velut negotium illius agẽdo, ipse id ratum habeat, nomine videlicet ipsius esse factum. Si enim ratum non habet, nomine ipsius esse factum, quāuis fortè cōgaudeat de malo illi illato, ac peccet, non tamen id delictum sibi imputatur ad pœnā. Neque est satis, si ratum illud habeat actu interiori, nisi ea ratihabitio actu externo manifestetur: eo quòd nullus in irregularitatem incidat, sicut neque in excommunicationem, per solum actũ internum. Vnde rejicienda est opinio Syluestri verb. *homic. 1. n. 11.* asserentis, eum, qui solo actu interno ratum habet homicidium nomine ipsius factum, coram Deo, atque in foro conscientiæ, esse irregularem, non verò in foro exteriori. Tertium autem est, vt quando id delictum fuit cōmissum, ipse in statu esset, in quo potuerit illud mandare ac committere. Si

enim puer tunc erat, ita vt ad vsum rationis nondum peruenisset, vel erat fatuus, aut amens, sanè, quamuis id delictum nomine ipsius fuerit patratum, ipseq́ue, postquā ad vsum rationis deuenit, ratum illud habeat, ac peccet, non tamen incurrit pænas ob id delictũ statutas, vt hæc omnia disputatione citata fuerunt ostensa. Doctoribus verò ibi citatis adde *Carrer. §. 5. citato. n. 195, & Iul. Clar. lib. 5. sentent. §. vlt. q. 87. n. 5.* Ex quibus autem verbus censeatur quis ratum habere, quod nomine ipsius est patratum, lege *Carrer. §. 5. citato. à n. 184,* atque etiā quæ pręsumptionem in foro exteriori faciant, ratum eum habuisse id delictum nomine ipsius esse factum. Quando autem solùm sunt præsumptiones & indicia, ratum illud habuisse, sufficiēt illa quidem ad puniendum eum pæna arbitraria eius delicti: non verò vt pæna ordinaria ei imponatur: quoniam ad pænam ordinariam imponendam, necesse est delictum constare omnino, plenéve esse probatum, vt *Carrer. vbi suprà n. 198.* cum communi doctorum sententia affirmat. Qui rectè ait, quando lex ad pænam delicti requireret pręuium tractatum, aut quòd delinquẽs per se ipsum id delictum committeret, aut aliquid aliud, quòd ratihabitionẽ excluderet, tunc ratihabitionem non sufficere, vt est satis perspicuũ. Item ibidem. n. vlt. cum Baldo & aliis addit, ratum habentem delictum, puniendum esse in loco, in quo delictum, quod ratum habet, fuit patratum: non verò in loco, in quo illud ratum habet, si diuersum sit: quoniam non punitur ob ratihabitionem, sed ob delictum nomine ac intuitu illius factum, subsequuta ratihabitione, per quam illud suum facit.

Couar. in clement. si furiosus. part. 2. §. *1. n. 4.* cen[34]set, ex homicidio, cuius, quando fiebat, aliquis nulla ratione causa fuit, neque illud mandando, neque consulendo, neque quauis alia ratione, esto factum nomine ipsius fuerit, sequaturq́ue post illud patratum ratihabitio eiusdem, non incurrere irregularitatem, qui illud, nomine ipsius factum, ratum habet. Citat pro ea sententia *glossam. c. si quis viduam. verb. consilio. 50. dist.* & speculatorem.

Suam verò sententiam confirmat Couar. Primò, quoniam irregularitas non contrahitur nisi in casibus à iure expressis, vt infrà ostendemus, dum de irregularitate ex homicidio & mutilatione fuerit nobis sermo: iure autem pontificio nullibi inuenitur expressum, ex ratihabitione homicidii, nomine alicuius patrati, cẽseri illum id homicidium commisisse, & ex homicidio ita commisso incurri irregularitatem: ergo in eo euentu irregularitas non incurritur.

Secundò, quoniam ad irregularitatem ex homicidio necessaria est homicidii culpa: is autem, qui ratum habet homicidium nomine ipsius antea factum, nullam habuit culpam eius homicidii quoad actum, quo cōmissum fuit: licèt enim per ratihabitionem peccauerit peccato homicidii, ad speciémve peccati homicidii attinẽte; animo tamen dumtaxat ac voluntate peccatum homicidii commisit; cùm homicidii actus iam antea pręcesserit, neque potuerit causam habere ab animo ac voluntate postea sequuta. Itaque quia ratihabitio sequens, complacẽtiaq́;, quòd id homicidium nomine ipsius fuerit factum, influere non potuerunt tanquam concausæ in actũ homicidii antecedentem, quo irregularitas cōtrahitur, fieri non potest, vt in hoc euentu irregularitas ex actu homicidii patrato ac consummato incurratur.

[sect. 3] Contrarium affirmant Felin. & communis doctorum sententia, quam Couar. ipse refert, eamq́ue sequuntur *Nauar. in Manual. c.* 27. *n. 23*3. & alii, quos tractatu præcedente, Disp. 729. citauimus, nosq́ue ibi eam asseruimus, estq́ue procul dubio amplectenda. Neque glossa, quam Couar. pro sua sententia citat, id perspicuè asserit. Quoniam intelligi optimè potest, quando homicidium non est patratum nomine illud ratum habentis: quamuis enim hic illud optet antequam fiat, & postquam est factum, in illo complaceat, ratumq́ue illud habeat, non incurrit irregularitatem ea sola voluntate antecedente ac sequente id homicidium,

vt ea glossa affirmat, & constat ex *c. cùm quis de sent. excommun. lib. 8.* quoniam, quod nomine alicuius factum non est, retrotrahi non potest per sequentem ratihabitionem, vt fictione ac dispositione iuris censeatur ab eo factum ad incurrendas pænas excommunicationis, & alias, pro eo delicto **[[103]]** statutas, vt eo capite expressè habetur. Quo eodem modo intelligit ac exponit *Carrer. vbi suprà. n. 196.* Speculatorem, quem Couar. pro sua sententia etiam citat.

[sect. 4] Possumus verò retorquere in suum autorem duo argumenta, quæ Couar. pro sua sententia confecit. Primum quidem, quoniam excommunicatio non minùs non contrahitur, nisi in casibus expressis in iure, quàm irregularitas: sed ex sola ea iuris dispositione, qua est meritò dispositum, ratihabitionem delicti intuitu, seu nomine, ratum illud habentis commissi, retrotrahi, vt id delictum, quo ad incursionem pęnæ pro illo statutæ, cen seatur commissum ab eo, qui illud ita ratum habet, quo puncto commissum exequutioníve nomine illius fuit mandatum, pronunciat *Bonifacius octauus. c. cùm quis de sentent. excommu. lib. 6.* eum, qui ratam habet iniectionem manuum violẽtarum in clericum nomine ipsius factam, incurrere excommunicationem canonis si quis suadente diabolo, non quidem nouum ius ibi statuendo, quasi tunc primò extendat excommunicationem eius canonis in ratum habentem id delictum nomine ipsius factum, & quasi ante illud caput non incurreretur, solumq́; post illud caput incurratur, ac quasi is, cum quo Bonifacius ibi loquebatur, eam non incurrerit, si iniectionem manuum violentarũ in clericum nomine ipsius factam ratam ipse habuit, vt constat caput illud intuenti: ergo idem prorsus est dicendum de pæna irregularitatis pro homicidio, aut mutilatione, statuta; cùm sit prorsus eadem ratio. Quo fit, vt dispositio illa generalis ciuilis iuris, canonico etiam iure recepta ac approbata, quòd scilicet ad incurrendam pænam iure statutam pro delictis, satis sit ratihabitio delicti nomine ratum illud habentis commissi, eo quòd iuris dispofitione æquiparetur mandato eius delicti, sufficiens sit, sufficiensque à Bonifacio octauo pronuncietur, vt expressum eo ipso in iure censeatur, in eo euentu excommunicationem ac irregularitatem incurri, quando statutę sunt pro delictis, quę ita rata habentur.

Secundum verò argumentum possumus in hunc modum retorquere in suum autorẽ. Quoniam ad incurrendam excommunicationem ob manuum violẽtarum in clericum iniectionem, necessaria est culpa eius violentæ manuum iniectionis; quoniam pro culpa eius iniectionis ad effectum perductæ est imposita ea excommunicatio canone si quis suadente diabolo: sed, nihil impediẽte, quòd, qui postea ratam habet violẽtam eam manuum iniectionẽ nomine ipsius factam, nullam culpam habuerit, neque habere iã possit in ea priori violẽta manuum iniectione, eo quòd ad præteritum non sit potentia, incurrit excommunicationem illam, vt patet. *c. cùm quis de sent. excommu. lib. 6.* idque propterea quòd eo ipso, quòd iure est sancitum, vt ratihabitio delicti nomine ipsius facti, fictione ac dispositione iuris, æquiparetur mandato ad effectum incurrẽdi pænas pro eo delicto statutas, censetur facta extensio eius excommunicationis ad ratam habentem eam manuum violentarum iniectionẽ nomine ipsius factam, quasi ea culpa, nunc in ratihabitione eius delicti commissa, censeatur iuris fictione ac dispositione pręterita violẽta manuum iniectio profecta: ergo idem propter eãdem rationem est dicendum de irregularitate ex homicidio aut mutilatione, nempe, sequuta ratihabitione eius, cuius nomine fuerunt facta, ex iuris fictione ac dispositione culpam talis ratihabitionis retrotrahi, vt, ad effectum incurrendi eam irregularitatem, ęquiparentur mandato, cẽseanturque præcedens homicidium, aut mutilatio, ab eadem culpa profecta.

Est verò irregularitas hęc ex homicidio volũtario, quod ei imputatur, qui ratum illud habet nomine ipsius factum: in qua proinde dispensare non potest, qui facultatem non habet dispẽsandi in irregularitate ex homicidio voluntario. Non est tamen adeò indigna, vt in ea dispensetur, ac est irregularitas, quam contraxit, qui id homicidium exequutioni mandauit, cuique absque vlla iuris fictione imputatur.

[sect. 5] Notat verò *glossa. c. cùm quis* citato, affirmatq́; communis doctorum sententia, & nos id Disp. 729 citata probauimus, ratihabitionem delicti intuitu alicuius facti licèt retrotrahat, ita vt delictum de mandato eiusdem à puncto, quo fuit patratum, censeatur factum, eiq́ue imputetur, non tamen retrotrahere, vt pæna excommunicationis, aut irregularitatis, incursa censeatur à puncto patrati delicti; quia solùm incurritur à puncto culpæ ratihabitionis, ob quam delictũ præcedens ei imputatur ad pænam: neque enim ratihabitio subsequẽs efficere potest, vt qui ante illam non fuerat excommunicatus aut irregularis, fecerit excommunicatus aut irregularis; eo quòd ad pręteritum non sit potentia. Quin obserua, esto ob id delictum imposita fuisset pęna confiscationis bonorum ipso facto, ratihabitio tamen eius delicti non retrotraheret pænam, quasi confiscata censerentur bona, quæ is habuit à puncto, quo nomine ipsius id delictum mādatum fuit exequutioni, ita vt si quid alienasset de eis bonis titulo donationis, aut alio, post id delictum exequutioni mandatum, & ante ratihabitionem, inualida esset alienatio, repetereque illud fiscus posset; sicut repetere potest bona hæreticorum, quæ alienarunt à puncto patrati delicti. Cùm enim in euentu, de quo disputamus, ante ratihabitionem fiscus virtute legis confiscationis & delicti commissi ab alio intuitu eius, qui illud nondum ratum habet, non haberet ius in re cōparatione bonorum, quæ erant eius, qui ratũ postea illud habet; sicut fiscus ius in re habet virtute legis confiscationis bonorum omnium hæretici eo ipso, quòd crimen hæreseos commisit; neque ratihabitio delicti locum habeat in damnum tertii, qui ante eam ratihabitionem ius cōparauit legitimum in bonis, quæ ante eandem ratihabitionem erant eius, qui ratum illud habuit, nondumq́ue cuiquam erant obligata; consequens profectò est, vt ea ratihabitio non retrotrahat pænam ad bona, quæ tempore ratihabitionis iam non sunt habentis ratum id delictum, neque item impediat ius legitimè ab aliis ad illa comparatum ante eandem ratihabitionem, sed satisfaciendum sit omnibus eis iuribus, & solum, quòd superfuerit de bonis ratum id delictum habentis, satisfactis priùs iis, qui ad ea bona id ius comparauerant, ad fiscum pertineat.

Ad primum verò Couar. argumentum, cōcessa maiori, ad minorem dicendum est: Satis cẽseri id iure canonico expressum, dum ciuili iure, in canonico ea in parte recepto & approbato, **[[104]]** statutum est, ratihabitionẽ delicti cōmissi nomine ratum illud habentis æquiparari mandato eiusdem delicti, vt imputetur ad culpam & ad pænam ei, qui illud ratum habet nomine ipsius esse factum, ac si illud mandasset, ac per suum mandatum ad illud concurrisset: ex quibus principiis Bonifacius octauus. *c. cùm quis* citato deducit, ratam habentem manuum violentarum in clericũ iniectionem nomine ipsius antea factam, incurrere pænam excommunicationis, canone si quis suadente diabolo statutam: consentiuntq́ue alia iura in calce membri præcedentis relata, quæ ex eisdem principiis decernunt, rata habẽtes alia delicta nomine ipsorum facta, incurrere etiam pænas eorum delictorum.

Ad maiorem verò secundi argumenti dicendum est, ad irregularitatem ex homicidio satis esse culpam ex homicidio antecedente imputatam iuris dispositione ob ratihabitionem sequẽtem talis homicidii nomine ipsius facti, neque esse necessariam culpam influentem ad eum homicidii actum: sicut ad excommunicationem ob antecedentem manus violentæ in clericum iniectionem nomine alicuius factam, satis est culpa eius violentæ in clericum manus

iniectionis sibi iuris dispositione imputata ob sequentem ratihabitionem eiusdem manus violentæ iniectionis, neque esse necessariam culpam, quæ ad eam manus violentæ iniectionem influeret, ob quam, sequuta ratihabitione illius, incurritur excommunicatio, vt *ex. c. cùm quis* citato liquet. Reliqua verò, quæ in eo argumento sequuntur, solũ probant, non interuenire culpam, quæ ad id homicidium, ob quod ea irregularitas incurritur, influxerit: quod, vt dictum est, necessarium non est ad eam irregularitatem incurrendam: sicut neque est necessarium ad incurrendam pænam excommunicationis statutam pro manuum violentarum in clericum iniectione opere consummata.

[sect. 6] *Couar. vbi suprà. n. 5.* cum Salyceto addit: Ratum habentem homicidium nomine ipsius patratum, puniendum non esse pæna homicidii ordinaria, sed alia mitiori arbitraria. Idemq́ue cẽset in cæteris delictis, rata scilicet illa habentem nomine ipsius patrata puniendum non esse pæna ordinaria pro illis delictis statuta, sed alia mitiori arbitraria. Ducuntur. Quoniam ratihabitio eorum delictorum, iuris solùm fictione ęquiparatur mandato eorundem delictorum: fictio autem iuris, quo ad pænam delicti ordinariam, non tantum operari debet, quantum verum mādatum talium delictorum. Fatetur verò Couar. doctores plurimos docere contrarium, de quorũ numero est *Carrer.* §. *5. citato, n. 195.* cum aliis, quos citat, & *Iul. Clar. lib. 5. sentent. §. vlt. q. 87. n. 5.* solùm docet, ratum habentem delictum nomine ipsius factum puniendum esse; eo quòd talis ratihabitio mandato eius delicti æquiparetur; nihil verò meminit, pænam non debere esse ordinariam, sed extraordinariam ac arbitrariam. Ac sanè arbitror, opinio Couar. ac Salyceti non recipietur, sed eiusmodi delinquens pæna ordinaria eius delicti punietur. Quoniam non leuis est culpa, neque leue est incentiuum eius delicti, talem esse animum in eo, cuius nomine delictum est patratum, talemque ab exequutore delicti existimari, quòd ratum sit habiturus id delictum nomine ipsius esse factum: vnde, si eum fuisse eius animum ratihabitio subsequens postea comprobet, taliq́ue animo culpam ratihabitionis addat, mirum non est, si iuris dispositio eam ratihabitionem tunc consilio eius delicti æquiparet ad pænam ordinariam eius delicti, ratum illud ita habenti imponendam. Id quòd ex eo confirmatur, quoniam ratum ita habens delictum, pro quo pæna ordinaria excommunicationis, aut irregularitatis, est statuta, illam incurrit, vt ostẽsum est.

De consentiente & de non impediente homicidium. Et num pænam homicidii ordinariam irregularit atẽ# incurrant. Mẽb. 5.

1 . QVotupliciter capiatur consentiens in homicidio.

2 . Is, a cuius suffragio sen authoritatiuo consensu pẽdet, vt homicidium iniustumfiat, sequuto eo homicidio, irregularitatem ex homicidio voluntario contrahit, & pænam ordinariam incurrit, si sit, qui talem pænam illi infligat, & tenetur ad dāna subsecuta. Idem intellige de iis, à quorum suffragio pendet, vt mors iniusta inferatur.

3 . Consentiens in necem alterius, illam non impediendo cùm posset, si ex officio ad id tenebatur, pænam ordinariam homicidii incurrit, & contrahit irregularitatem ex homicidio voluntario, & tenetur ad damna inde subsecuta, in defectum tamen eius qui illa intulit.

4 . Is, qui impedire homicidium potuit, attamen ad id non tenebatur ex iustitia, sed solùm ex caritate, quamuis lethaliter peccet, non incurrit irregularitatem secundùm aliquos: sed

quan do dolosè omitteret impedire homicidium ex odio, animo vt illo inter ficeretur, incurrit irregularitatem.

5 . Ea ex parte, qua culpa homicidii est solùm centra caritatem, non incurritur irregularitas. Refellitur opinio prior, & argumenta eneruantur.

6 . Ii, qui non ex officio ex iustitiáve impedire homicidia tenentur, si commodè sine suo detrimento illa impedire possint, saltem ea detegendo, vt impediantur, quando aliter impediri non poßent, & ea via possent, peccant in conscientiæ foro contra caritatem, nisi illa impediāt. In foro exteriori puniri non debent pæna ordinaria eius delicti, quod ita culpabiliter impedire omittunt.

7 . Euentus in quibus, qui impedire potuit homicidium, aut aliud simile delictum, nec impediuit, saltem illud reuelando, puniri debet pæna ordinaria eius delilicti primus in crimine læsæ maiestatis.

8 . Secundò quando mancipium videt dominum interfici vel percuti, potensque illud impedire, etiam cũ periculo vitæ, saltem clamando, vel id reuelando, efficere id prætermittit: punitur id mancipium morte, nisi dominus superuiuens ei pepercerit.

9 . Famuli mercede conducti non tenentur mortem dominorum suorum impedire, cum periculo vitæ propriæ, sed peccabunt contra caritatem atque honestatem moralem.

10 . Milites mercede conducti ad defendendam vitam aliquorũ si permittant quẽquā occidi ex iis, quos ita defendere tenentur, contra iustitiam peccànt.

11 . Filius conscius parricidii quod alter frater patri intẽtat, aut mortis, quam aliquis extraneus patri parat, nec reuelat aut impedit, puniendus est pæna exsilii.

12 . Dominus qui scit suum mancipium velle aliquẽ interficere, nec impedit: pater qui scit filium suum velle cōmittere homicidium, nec prohibet, si intuitu domini aut patris id homicidium fieret, tunc dominus aut pater pænas omnes incurrit, & tenetur ad **[[105]]** *damna, incurritque irregularitatem. Si verò intuitu domini aut patris id non fiat, non esset pæna mortis puniendus, neque incurreret irregularitatem.*

13 . Refellitur opinio contraria.

[sect. 1] COnsentiens, vt tractatu præcedente Disp. 732 dicebamus, altero è duobus modis in re proposita sumi potest. Vno videlicet pro eo, qui negatiuè se habet, non impediẽdo homicidium, quod posset impedire. Atque hunc in duos alios possumus distinguere. Vnus est, qui ex officio, ex iustitiáve, tenetur id impedire, nec impedit. Alter verò, qui solùm ex caritate tenetur id impedire. Alio verò modo sumitur consentiens pro eo, ex cuius suffragio, autoritatiuóve consensu, pendet, quòd homicidium iniustum fiat, aut non fiat.

[sect. 2] Ordiendo verò ab hoc vltimo, dubitādũ non est, eum, à cuius suffragio, seu autoritatiuo cōsensu, pẽdet, vt homicidium iniustum fiat, subsequuto eo homicidio, & irregularitatem ex homicidio volũtario contrahere, & pænam ordinariam statutā pro doloso homicidio incurrere, si sit, qui talẽ pænā illi infligat, tenerique ad damna subsequuta. Talis est, qui, cùm ab eius suffragio pẽdeat, bellum iniustum geri, consensum suffragiúmve ad id præstat. Talis item est, qui, cùm ab ipsius suffragio pẽdeat, ferri sententiam mortis iniustam, illud sciens ac prudens fert, indeque mors vlteriùs sequitur. Et tales sunt alii similes, à quorum suffragio atque autoritatiuo consensu pẽdet, vt mors iniusta inferatur. Dixi, si sit,

qui eam pænam illis infligat: quoniam esse non solet, qui supremis principibus tale quid iniustè decernẽtibus, eorumq́; supremis consiliariis, pænam ob id delictum cõmeritã infligat. *Lege. 1. in prin. &. l. 4. in prin. ff. ad leg. Corn. de sicar.* pæna legis Corneliæ de sicariis statuitur iudicibus, qui sententiam mortis in innocentẽ proferunt. Sic enim habetur. *l. 1. Quíve, cũ magistratus esset, publicóve iudicio præeßet, operam dedisset, quo quis falsum iudicium profiteretur,* (id est, proferret) *vt quis innocẽs cõueniretur, cõdẽnaretur.* Et. *l. 4.* ita habetur: *Lege Cornelia de sicariis tenetur, qui cùm in magistratu esset, eorum quid fecerit cõtra hominis necem, quod legibus permißũ non sit,* hoc est, iniustè. In hunc eundem cẽsum intelligit *Iulius Clarus. lib. 5. sent.* §. *homicidium. n. 15.* verba illa *legis. 3. ff. eod. titu. Et qui falsa iudicia confessus fuerit, cofitẽdáve curauerit, quo quis innocẽs circũueniretur.* Quasi sit sensus, & qui operam dedit, vt accusatus, vel inquisitus, aliquid falsò confiteretur, per quod innocẽs postea dãnaretur ad mortẽ. Glossa verò ibi ea verba intelligit de eo, qui falsa suasione induxit aliquem, aut induci fecit, vt ad eum locum deueniret, vbi mors illi erat parata: quod est auxilium eo modo præbere, vt ab aliis iniustè necaretur. Et. *l. lex Iulia. §. vlt. ff. ad. leg. Iul. repert.* sic scriptum legimus: *Quid enim si ob hominẽ necandũ pecuniam acceperint? vel licèt non acceperint, calore tamen inducti, interfecerint vel innocentem, vel quem punire non debuerant?* (ea scilicet pæna) *capite plecti debent, vel certè in insulam deportari,* (quæ erat pæna legis Corneliæ de sicariis) *vt plerique puniti sunt.* Obserua tamen, vt iudex, aut quicunque alii, de quibus loquimur, pænam mortis incurrat ob homicidium ita iniustè patratum, necesse esse, vt dolo illud cõmiserit; alioquin, si sola culpa, vt à dolo distinguitur, illud cõmiserit, puniẽdus est pæna arbitraria pro culpæ quãtitate. Atque eodem modo ad irregularitatem ex homicidio iniusto voluntario requiritur etiam, quòd id homicidium intentum censeatur formaliter, aut virtute, iuxta ea, quæ Disput. 3 explanata sunt. Alioquin, si sola culpa, vt à dolo, imputatiuè saltem interueniente, distinguitur, interueniat, solùm incurretur irregularitas ex homicidio casuali. Qui item iudex torserit iniustè aliquem, si ille mortuus ex eis tormẽtis sit, aut qui iudex ita in tormentis iniustè excesserit, vt reũ interficiat, pæna capitis punitur, vt affirmat Iulius Clar. cum communi doctorum sententia, quã *n. 15. citato,* & longe fusiùs *§. vlt. q. 64. n. 2. & 37* refert. Qui tamen probè addit, tunc solùm eũ iudicem puniendum esse pæna capitis, quando ex ipsius dolo ea mors fuerit sequuta: secùs autem quando sequuta fuerit ex sola eius culpa, vt culpa à dolo distinguitur: nam tunc puniri debet pæna mitiori arbitraria.

[sect. 3] Consentiens in necem iniustam alterius, negatiuè duntaxat se habendo, hoc est, illam non impediẽdo, cum impedire illam posset, si ex officio, ex iustitiáve ad id tenebatur, vt quia erat minister publicus ad id constitutus, vel quia, cùm sciret mortem alicui intuitu ipsius parari, possetq́; illam prohibere ac impedire, eam non impediuit, iuxta ea quæ in calce membri præcedentis dicta sunt, tunc & pænam ordinariam eius delicti incurrit, & contrahit irregularitatem ex homicidio voluntario, atque tenetur ad dãna inde subsequuta, in defectum tamen eius, qui illa intulit: nisi rata illa habuerit nomine ipsius esse illata: quia tunc tenetur tanquam causa magis principalis, quàm exequutor. Ratio autem horum hæc est, quoniam, qui ita homicidium non impedit, est vera causa moralis illius, non quidem positiua in illud influens, sed negatiua illud non prohibens ac impediens, cùm possit, atque ex iustitia illud impedire teneatur; nec est causa principalis, sed minùs principalis, si cum exequutore cõferatur, nisi nomine ipsius sit factum, illudque ratum habeat: nam tunc æquiparatur mandanti id homicidium, fortiturque proinde rationem causę magis principalis illius, collatus cum exequutore eiusdem homicidii, vt tractatu præcedente Disp. 735 iuncta Disp. 729 hæc omnia explanata sunt. Quousque autem ministri publici teneantur, aut non

teneantur, cum suo detrimento impedire iniusta homicidia, & mutilationes, aliaq; dāna iniusta, Disp. 735 citata explanatum fuit.
Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 8. consentit, in his euentibus, eum, qui prohibere potuit, & non prohibuit, incurrere irregularitatem, tametsi in aliquibus ex his euẽtibus non tam firmiter ac asseuerāter id affirmet, vt, meo iudicio, par erat. Et quamuis non exprimat, eam irregularitatem esse ex homicidio volũtario, procul dubio est affirmandũ, esse ex homicidio voluntario: modò tamen is, qui non prohibet, cùm ex iustitia ad id teneatur, moraliter intelligit, sequendum esse homicidium: si enim timeret solùm, ne sequeretur, arbitrareturque non sequendum, tunc dicendũ esset, eam irregularitatem esse ex homicidio casuali culpabili comparatione eius, qui veritus fuit, vereríve debuit, sequẽdũ homicidiũ. Quando autem moraliter credidit, sequẽdũ homicidium, tunc, cum causa sit moralis illius, tametsi negatiua, non prohibẽdo illud, cum posset, ad idque ex iustitia teneretur, vtique causa est volũtaria illo modo eius homicidii, reputabiturque proinde volũtariũ cōparatione illius, atque adeò in irregularitatem **[[106]]** ex homicidio volũtario incurret. Minus tamen indignā, vt summus Pontifex de plenitudine potestatis in ea dispẽset, quam si per se ipsum id homicidiũ esset exequutus, aut illud mādasset, vel etiā consuluisset, permouẽdo ad illud eum, qui alioquin illud non erat commissurus. Incurrere autem irregularitatem in eo euentu, probat etiam *c. Petrus de homic.* argumento à contrario sensu, illis verbis: *Cùm ei non debeat imputari, quod contra prohibitionem eius expreßam ausu sacrilego fuit ab ipsius consanguineis attentatum.* Quasi, si non prohibuisset, & non curasset, vt non fieret, imputaretur ei ad irregularitatem, de qua proximè erat sermo, homicidium Abbatis, idcirco à consanguineis eius Petri patratum, quòd eum beneficio spoliasset, ipso ab eis audiente, velle ea de causa Abbatem illum interficere. Neque est probanda glossa ibi in prima sui parte, quæ contrarium videtur sentire: quam neque Couar. vbi suprà probat. Probat item. *c. const itutis. 1. de testib.* illis verbis: *Si quis autem de consanguineis dicti Archiepiscopi aliquem de testibus præsumpsit impedire (quia verisimile non vidaur, vt eo inuito talia fierent, & ob hoc non caret scrupulo societatis occulta; eo quòd si voluerit, potuerit prohibere) eundem Archiepiscopum, &c.* Vbi vides, scientem velle patrari delictum intuitu ipsius, nec prohibentem, cùm possit, censeri ipso non inuito id fieri, esseque proinde in culpa illius, quasi illud velit intuitu ipsius fieri, quin & suspectus est de societate occulta inita expressè cum illo circa id delictum. Probat quoque lex qui patitur. ff. mandati. Vbi, qui patitur aliquid fieri intuitu ipsius, in ipsiúsve commodum, non solùm censetur consentire, sed etiam mandare vt id fiat.
Idem verò *Couar. n. 8. eitato. §. vlt.* quanuis censeat in prædictis euentibus, eum, qui non impedit homicidium, cùm possit, incurrere cæteras pænas pro homicidio statutas, addit tamen, infligẽdam illi non esse pænam ordinariam eius delicti, saltem corporalem, aut criminalem, vnde censet puniendum esse pæna solùm arbitraria. Certè, quando constaret ministrum publicum, cùm posset sine suo detrimento, non impediuisse homicidium, quod nouit committendum, crederẽ puniendum eum esse pæna ordinaria: quoniam ad id tenetur ex officio, estque vera causa omnino voluntaria talis criminis, negatiua tamen, neque sunt circumstantiæ, quę illum excusent à parte culpæ, nobiscumque consentit *Iul. Clar. lib. 5. sentent. q. 87. n. 4.* Quando verò non posset sine aliquo suo detrimento illud impedire, aut non plenè sciuisset, vel non plenè credidisset, committendum id delictum, tunc locum, ob eas circumstantias partem culpæ ipsius minuentes, habere posset, puniendum eum esse sola pæna arbitraria pro quantitate eius culpæ. Quādo item aliquis plenè agnouisset, cōmitti velle homicidium intuitu ipsius, possetque omnino illud impedire, neque impediuisset, tunc

censerem hunc etiam pæna ordinaria eius delicti esse puniendum, tāquam maximam eius delicti causam negatiuam, cuius intuitu fuit patratum, & quod ea de causa potuit omnino ac debuit impedire. Quando autem plenè non cognouisset ac credidisset committendum, aut certum non esset, esto impedire illud fuisset aggressus, impediturum illud fuisse, tunc, ob eas circunstantias culpam illius minuentes, puniri posset sola pæna arbitraria pro quantitate culpæ.

[sect. 4] Quod autem ad eum attinet, qui impedire quidem homicidium potuit, attamen ad id non tenebatur ex iustitia, sed solùm ex caritate, *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 7. Carrer. in pract. §. homicidium. 4. n. 21. & §. 6. n. 67. Aug. verb. homic. 1. §. 17.* & vt videtur *Syluest. ibidem. num. 14.* & alii, quos Couar. & Carrer. citant, censent, quamuis lethaliter peccet, non incurrere irregularitatem, atque in hoc doctores communiter consentiunt. Addunt verò, quando dolosè omitteret impedire homicidium ex odio animo vt ille interficeretur, incurrere irregularitatem. Quod probant ex. *c. quantæ de sent. excommuni.* Vbi, qui im pedire potuit, ne manus violentæ in clericum injicerentur, si dolosè id non impediuit animo vt ille eam iniuriam ac detrimentum pateretur, in sententiam excommunicationis incidit: idem autem dicendum videtur quo ad irregularitatem de eo, qui, cùm impedire optimè potuit homicidium, aut mutilationem, dolosè ex odio, animoque vt ille id detrimentum pateretur, id non impediuir. Idem etiam probant quidam eorum ex. *c. sicut dignum.* §. *illi etiam. & §. hi quoque de homic.*

[sect. 5] Nos autem cum *Nauar. in Manu. c. 27. n. 231.* & duobus sequentibus, asserimus, ea ex parte, qua culpa homicidii est solùm contra caritatem, non incurri irregularitatem: vnde, qui, cùm possit, non subuenit extremè indigenti, cibo, potu, defensione, aut alia simili re, qua ad conseruandam vitam extremè indigeat, etiam si dolo atque ex odio id efficiat, peccat quidem grauissimè lethaliter contra caritatem, diciturque quodammodo homicida illius; interim tamen dum ex iustitia ad id non tenetur, irregularitatem non contrahit ex ea morte sequuta, ab aliisve iniustè illata: quoniam nullibi in iure inuenitur ea pæna in eo euẽtu statuta: irregularitas verò non incurritur, nisi in casibus expressis à iure.

Ad caput autem quantæ dicendum est, ibi esse sermonem de eis, qui consenserunt, vt rectori suę Ecclesiæ manus violentæ injicerentur, quem, tanquam ipsorum spiritualem patrem, defendere tenebantur: interpretatur verò ibi summus Pontifex iuris præsumptione, (vt ex eo capite constat, & affirmat *Nauar. n. 231. citato*) eos, qui commodè subuenire potuerunt, ac impedire id crimen, ne in ipsorum spiritualem patrem committeretur, consensisse in id crimen: quoniam nisi consensissent tanquam socii, ita vt communi consilio ac consensu id fieret, verisimile erat, illud impedituros: & idcirco in exteriori foro ex ea præsumptione illos reputat excommunicatos. Alii eum textum interpretantur de iis solùm, qui ex officio tenebantur id crimen impedire. Item in pænis, quales sunt excommunicatio & irregularitas, non valet argumentum à pæna excommunicationis, de qua ibi est sermo, ad irregularitatem, nisi expressè idem in irregularitate statuatur. Sed neque in excommunicatione ob clerici percussionẽ valet argumẽtũ, vt quod in eo euẽtu est sancitum, vt, ob eas circunstātias cōcurrentes, quæ illam efficiunt præsumptionem, locum habeat in foro exteriori, intelligendum similiter sit ac extẽdẽdũ, vt quādocunq; aliquis impedire potuit clerici percussionẽ, & illam nō impediuit ex odio ac dolo, quia congaudebat eā iniuriam illi inferri, censeatur in exteriori foro **[[107]]** incurrisse excommunicationem canonis *siquis suadente diabolo,* quasi consenserit in eam percussionem. Neque in eo capite quicquam inuenitur, vnde colligatur, eum, qui dolo ac odio non impediuit percussionem clerici, quia

complacuit sibi ea percussio, incurrere excommunicationem, quando non aliter consensit, neque cooperatus est ad illam, neque ex officio, aut aliter ex iustitia, tenebatur illam impedire. Itaque in conscientiæ foro nunquam, qui impedire potuit percussionẽ clerici, aut homicidium, censendus est incurrisse excommunicationem, aut irregularitatem, nisi quando ex iustitia tenebatur illam impedire, esto malitiosè ex odio ac dolo eam non impedierit, quia complacuit sibi id fieri; modò tamen consilio, aut alia ratione, ad eam percussionem, aut ad homicidium, positiuè non influxerit.

Ad duos autem § *§.* capitis sicut dignum, dicendum est. In primo esse sermonem de eis, qui astiterunt, vt opem ferrent, si qui impedire vellent mortem Archiepiscopi; quos constat irregularitatem incurrisse. In eo verò *§.* sermo est, qua insuper alia pæna ac pænitentia sint afficiẽdi. In secundo verò paragrapho sermo est de illis, qui ad sarcinas eorum custodiendas remanserunt, quos nouerant sicarios esse, pergereq́ue ad maleficium patrandum: eos verò, qui ita ad sarcinas remanserunt, similiter constat, subsequuto homicidio, irregularitatem incurrisse, saltem ex homicidio casuali comparatione ipsorum, si ignorabant velle illos patrare homicidium, fuitq́; homicidium illud pręter ipsorum spem: alioquin irregularitatem ex homicidio voluntario contraxissent, tanquam cooperatores eo modo ad illud. In eo autem paragrapho potissimùm agitur, qua insuper pæna ac pænitentia afficiendi sint pro ea sua culpa.

[sect. 6] Quod verò ad eos attinet, qui non ex officio, ex iustitiáve, modo explicato, impedire homicidia & alia damna iniusta tenentur, constat, si commodè sine suo detrimento illa impedire possint, saltem ea detegendo vt impediantur, quando aliter impediri non possent, & ea via possent, peccare illos in conscientiæ foro lethaliter contra proximi caritatẽ, nisi illa impediant, quando sunt damna notabilia. Vtrùm autem in exteriori foro puniri debeant ob eam omissionem lethaliter culpabilem. Consentiunt doctores, quos referunt ac sequuntur *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 7. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 4. Iul. Clar. lib. 5. sent. §. vlt. q. 87. n. 1. 3. & 4. & Carrer. §. 4. citato. n. 19. &. §. 6. n. 63.* puniri non debere pæna ordinaria eius delicti, quod ita culpabiliter impedire omittunt, idq́ue, inter alia iura, probat. *l. 1. §. sed in eo. ff. ad senat. consul. Syllan.* & quidam eorum, vt *Ant. Gom. Iul. Clar.* & alii, quos citant, censent, nulla pæna esse puniendos. Couar verò n. 7. citato arbitratur, eum, qui commodè impedire potuit homicidium proximi, nec impediuit, puniendum nihilominus esse pæna arbitraria. Et idem fortasse est de aliis, qui sine suo notabili detrimento impedire potuerunt notabilia alia damna proximorum. Atque aliquibus in locis pænæ certæ legibus priuatis eorum locorum sunt statutæ iis, qui ad impedienda aliqua delicta proximis iniuriosa non accurrunt, vt iis, qui non accurrunt feminæ acclamāti vim aliquam inferri, vt *Carrer. §. homicidium. 4. n. 22. &. §. 6. n. 63.* Quando autem, qui non defendit, cùm posset, esset suspectus, causa auxilium ferendi, si ita esset necesse, accessisse, præcessisseq́;, tractatum cum eo, communeq́; consilium, idq́ue ex circunstantiis concurrentibus, comprehendi posset, tam vehemensque posset esse suspicio, vt torqueri ea de causa posset, vt aliqui ex doctoribus citatis rectè affirmant.

[sect. 7] In aliquibus verò euentibus, qui impedire potuit homicidium, aut aliud simile delictum, nec impediuit, saltem illud reuelando, puniri pæna ordinaria eius delicti debet. Primus est, in crimine læsæ maiestatis, quando in principem, aut in rempublicam, exitium paratur: tunc enim, si id non detegatur, pæna capitis imponitur id scienti nec reuelanti, iuxta Bart. & multorum aliorum opinionem, & iuxta alios puniri debet pæna tota ordinaria eius criminis, de qua re tractatu præcedente Disput. 658. *§.* lege 6, est dictum. Et quamuis Baldus & plerique alii affirmauerint, nefas omnino esse interficere quemquam ea sola de causa,

quòd sciuerit, & non reuelauerit, machinari crimen læsæ maiestatis, vt *Iulius Clarus. q. 87. citata. numer. 2. & Carrer.* §. *4. citato. numer. 20. & §. 6. numer. 63.* referunt; ego tamen, cum Iulio Claro ibidem, probandam censeo Bartoli opinionem, maximè quando præcessit lex, quæ eam pænam id crimen non reuelanti statuat. Cùm enim multum reipublicæ referat principis vita, reipublicæque incolumitas, quilibetque subditus naturali iure teneatur eam curare, postponendo bono communi vitam ac bona illud parantis malum, vtique iustum est tale præceptum, iustaque est lex tantam pęnam statuens illud transgredienti. Vtrùm autem, qui, potens principem à morte liberare, eum interfici permittit, nullo modo ad eam mortem influendo, irregularitatem ex homicidio incurrat. Neganter est respondendum: quoniam ad eam mortem impediendam non tenetur ex iustitia, sed ex caritate eius præcipui proximi ac patriæ, & ex obedientia legum, quæ id meritò præscribunt, tanquam consentaneum rectæ rationi, ipsisque à suis subditis, ac patriæ, ex decentia morali ac caritate præcipuè debitum.
[sect. 8] Secundus euentus est, quando mancipium videt, aut intelligit, iniustè, minimeque lege id permittente, dominum suum, dominam, aut filios dominorum suorum, interfici, aut percuti, aut tale quid aduersus eos parari, vel etiam dominum ipsum se velle interficere, potensque illud impedire, etiam cum periculo propriæ vitæ, saltem clamando vt alii accurrant ad id impediendum, vel id reuelando, efficere id prætermittit: punitur enim id mancipium morte, nisi ipse interfectus post vulnera, aut aliam mortis causam acceptam, superuixerit, atque mancipium excusauerit, vel ei pepercerit. Ita habetur. *l. 1. & sequentibus. ff. ad senat. consul. Syllan. &. l. vlt. titu. 8. part. 7.* Neque, vt mancipium eam pænam euadat, satis est clamasse, si potuit heros liberare se opponendo ac pugnando, etiam cum periculo propriæ vitæ, vt iuribus citatis habetur. Sanè quamuis videam ea iura ita **[[108]]** rigida esse lata in eo euentu in mancipia, ductosque fuisse eos legislatores ad id ita statuendum ex eo, quòd dicant, vitam mancipiorum esse suorum dominorum; non tamen auderem approbare eas leges, vt iustas, quatenus statuunt pænam, præsertim adeò acerbam, mancipiis, quæ cum periculo propriæ vitę non accurrunt dominis suis: lege enim caritatis præponere quiuis potest vitam propriam vitę, etiam sui proprii patris, nedũ vitæ domini: falsumque arbitror, mancipii vitā esse domini sui: est quippe ipsiusmet mancipii ac Dei, iniusteque dominus illius, atque contra quintum decalogi præceptum, eam ab illo auferet, etiam si delictum commisisset, quo tanta pæna esset dignum, (quoniam eam pænam imponere non ad dominum sed ad publicas potestates spectat) nedum quando nullum tale delictum commisit. Et quamuis aliqua mācipia in seruitutem sint redacta, cōmutando illis mortem, quæ iustè poterat eis infligi bello iusto, aut alia ratione; postquam tamen mors in seruitutē est ipsis commutata, non potest vita sine alia culpa licitè, aut iustè, ab eis auferri: quòd autem vitam non exponant pro incolumitate dominorum, culpa sanè non est; eo quòd ad id non teneātur spectata natura ipsa rei. Vnde non auderem dicere, leges illas licitè in eo euentu mandari posse exequutioni: sed solùm quando, cùm possent sine periculo propriæ vitæ eruere dominos suos à morte, id prætermitterent. Vtrùm autem mancipium, quod, potens optimè liberare dominum suum à morte, id culpabiliter omittit, irregularitatem incurrat ex morte sui proprii domini, ad quam nullo modo influxit, sed quam potuit impedire. Neganter etiam arbitror respondendũ: quoniam non tenebatur ex iustitia eam impedire, sed solùm ex pręcipua caritate erga suum proprium dominum, & ex gratitudine, ac maiore honestate morali, quàm erga alios, atque ex debito legali, ciuili iure ad id mācipia astringente ob illa alia omnia debita, quæ erant ex natura rei secluso eo superaddito humano iure.

[sect. 9] De famulis mercede conductis fatetur cum *Baldo Greg. LopeZ. l. vlt. citata gloßa. 1.* non teneri impedire mortem dominorum suorum cum periculo propriæ vitæ. Grauius verò peccabunt cōtra caritatem, gratitudinem, atque honestatem moralem, si mortem illorum, cùm possint, non impediant, eruntque grauiori pæna arbitraria puniendi, quàm alii, iuxta eam opinionem Couar. suprà relatam, qua affirmat, alios puniendos in eo euentu esse pæna arbitraria. Quia verò non conducuntur ad defendendam vitam dominorum, vt milites conducuntur ad pugnandum, etiam cum periculo propriæ vitæ, sed solùm ad alia obsequia prestanda, non arbitror eos plus teneri ad defendendam vitam dominorum, quàm alios, nisi solùm ex maiori honestate morali, debito gratitudinis ac caritatis, quicquid in contrarium dicant Carrer. §. 6. citato. n. 15. cum aliis, quos citat: qui affirmant eiusmodi famulos perinde, ac mancipia, teneri cum periculo propriæ vitæ defendere vitam suorum dominorum.

[sect. 10] de militibus mercede conductis ad pugnandum, & defendendam vitam & bona aliquorum, itemque de vassallis comparatione dominorum directorum, à quibus habent feudum cum onere pugnandi ac defendendi illorum vitam, sanè, si permittant quemquam occidi ex iis, quos ita defendere tenentur, contra iustitiam peccant, soluereque tenentur damna ita data, in defectũ tamen eorum, qui illa iniustè intulerunt, irregularitatemque incurrunt ex homicidio voluntario ipsorum comparatione, quod ipsis imputatur tanquam causis illius negatiuis, qui illud de iustitia impedire tenebantur.

[sect. 11] De filio sciente parricidium ab altero fratre parari aduersus patrem, aut mortem ab aliquo extraneo parari eidem patri, nec reuelante ac impediente, cùm posset, diximus in calce Disp. 26, sequuta morte patris, puniendum esse pæna exilii, iuxta. l. *2. ff. ad leg. Pomp. de parric. &. l. 12. titu. 8. part. 7.* quæ exprimit, id exilium esse debere in quinquennium, censuimusque falsam esse opinionem *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 4.* qui affirmat, descendentem, aut ascendentem, non impedientem mortem sui ascendentis, vel descendentis, cùm posset, puniri integra, pæna parricidii, & subinde pæna mortis. Quando verò aliquis non ita coniunctus, atque est descendens comparatione ascendentis, non impediret mortem sui coniuncti, quam posset commodè impedire, iuxta Couarruuiæ opinionem pæna extraordinaria puniri deberet, eo grauiori aliquantulum, quo interfectus plus sibi esset coniunctus. An autem filius irregularitatem contrahat ex homicidio patris, quod impedire optimè potuit, nec impediuit, quando ad illud ipse positiuè nō influxit. Dicendum arbitror, non incurrere irregularitatem: quoniam licèt id impedire teneatur ex arctiore caritate atque ex pietate in patrem, ex maiorique gratitudine ob beneficia maxima à patre accepta, quàm teneantur alii, sitque ea omissio fædissima in filio; non tamen tenetur ad id ex iustitia.

[sect. 12] Maius dubium est, de domino, qui scit suum mancipium, aut famulum, velle interficere aliquem, & cùm posset id prohibere ac impedire, non prohibet nec impedit, an puniendus sit pæna mortis, teneaturque ad damna ita illata, incurratque irregularitatem ex eo homicidio, quod impedire potuit. Idem etiam est dubium de patre, qui scit filium suum velle cōmittere homicidium, & cùm posset illud prohibere ac impedire, non prohibet nec impedit, num similiter puniri debeat pæna mortis, & teneatur ad dāna, incurratque irregularitatem. Partem affirmantem suadet, quòd pater familias quasi ex officio, seu ex suo munere proprio, teneatur impedire, ne sui damna & iniurias aliis inferant. Item quoniam *lege. 2. & sequẽtibus. ff. de noxal. act.* habetur, si dominus nouit suum mancipium damnum aliquod velle alicui inferre, potuitque impedire, ne illud inferret, nec impediuit, teneri loco mancipii ad totum damnum, neque liberari ab eo onere id suum mancipium noxæ dando.

Dicerem. Si intuitu domini, aut patris, id homicidium fieret, tunc perspicuum esse, eum dominum, aut patrem, pænas illas omnes incurrere, & teneri ad ea damna, si impedire id homicidium potuit, nec impediuit, vt ex hactenus dictis liquet: quoniam in eo euentu de iustitia, nō solùm ipse, sed & quicunque alius, cuius intuitu id homicidium patraretur, teneretur illud impedire, si posset: idq́ue omittendo, censeretur causa moralis negatiua eius homicidii. Quando verò id homicidium à mancipio, aut à filio, non **[[109]]** fieret intuitu domini, aut patris, credo, quamuis in eo euẽtu, iuxta Couarruuiæ opinionem, esset puniẽdus pæna arbitraria, acerba magis, quàm quicunq; alius, qui omitteret impedire id homicidium; non tamen esse puniendum pæna mortis, neq; incurrere irregularitatem, cōsentireq́; videtur *Iul. Clar. q. 87. citata. n. 3.* quin & arbitratur, nullam pænam illum incurrere. Ducor. Quoniā non tenetur illud impedire ex iustitia, sed ex caritate & ex arctiori vinculo honestatis moralis comparatione sibi subditi, ob potestatem paternam, aut herilem, quam in eum habet, non verò comparatione iniustè interfecti: neque punire, aut impedire, id delictum, tam ad ipsum ex officio & ex iustitia spectat, quàm ad potestates publicas: sed ad ipsum ex maiori condecentia id spectat, quàm ad cæteros priuatos, ob potestatem ęconomicam, herilem, aut paternam, quam in sibi subditos habet.
Vnde negandum est, patrem, aut dominum, ad id teneri simpliciter ex officio, quasi ex iustitia propter eam ęconomicam, paternam, aut herilem, potestatem teneatur.
[sect. 12] Ad *legem autem 2. & sequentes. ff. de noxal. act.* dicendum est, comparatione dānorum circa res externas dumtaxat id iure humano esse sancitum, vt cum eo onere domini sua mācipia possideant, atq; quo ad eadem damna quo ad bona externa est intelligenda. l. culpa caret. ff. de reg. iur. nō verò esse intelligenda ea iura quo ad delicta mācipiorum, & quo ad pænas, quas pro illis cōmeruerint, vt tractatu præcedente Disp. 711 explanauimus. Quare, si ex homicidio, quod à mancipio fuit patratum, damnum aliquod in euentu, de quo disputamus, sequutum fuerit alicui alteri, vt si interficiat mācipium alterius, id dānum, & quod insumptum fuit in eo curādo, dum post vulnera accepta vixit, cogetur dominus mancipii homicidæ soluere, nec liberabitur dedendo noxæ suum mancipium homicidam.

De auxilium ad homicidium præbente ànte aut post homicidium. Et num penam homicidii ordinariam irregularitatemque incurrat. Memb. 6.

1 QVid intelligatur nomine auxilii ad homicidium.

2 Tribus modis præstatur auxilium ac homicidiũ.

3 Quocunque modo ad homicidium auxilium præstetur, si præuio ante delictum tractatu cum auxiliante illud præstet, incidit in pænam homicidii, & incurrit irregularitate ex homicidio voluntario, propter præuium illum tractatum ac consensum tunc id auxilium præstandi post comissum delictum.

4 Quando nullo præuio tractatu aliquis auxilium ad homicidium præstat, antequam committatur, tunc secuto homicidio tenetur pæna ordinaria eius homicidii, incurritque irregularitatem ex homicidio voluntario, tanquam concausa ex sua cooperatione illud intẽdes, volũtarieq́ ad illud cooperās.

5 Quando aliquis auxilium præberet ante delictũ commissum, quod no cooperaretur ad homicidium, quia sine illo similiter esset exercendum, tunc id auxilium præbens puniri non deberet pæna homicidii ordinaria, sed alia mitiori arbitraria.

6 Si constet id auxilium nihil cooperatum fuisse ad tale homicidium, quia constat homicidam nihil fuisse inde magis firmatum in suo malo proposito: nihilq; omnino adiutum fuisse eo consilio, tunc nō incidit in irregularitatem.

7 Quando aliquis præstitit aliquid ad homicidium præuium, quod verè illius fuit causa, attamen ignorante eo, qui illud præstitit, petentemvelle id ad illud patrandum, tunc si probabiliter id ignorarit, neque in conscientiæ foro irregularitatem incurrit, neque in exteriori foro pæna aliqua puniri debet, sed absolui.

8 Quando quis culpabiliter præstitit arma, quibus illata est mors, quam ipse non credebat inferendam, incurrit irregularitatem ex homicidio casuali, non tamen ex voluntario.

9 Præstans homicidæ auxilium crimine iam commißo, nullo præcedente tractatu neque promissione; nullam irregularitatem incurrit, & punitur pæna arbitraria. Non ita autem agitur in fure adiuuando furto iam expleto.

10 Qui reciperet eum, quem ignoraret homicidium aut aliud delictum commisiße, tunc nullam incurrit pænam excusante eum ignorantia inuincibili.

11 Receptatores malefactorum si participent in crimine, ita vt ad illud cooperentur, illúdve foueant, tunc siue extranei sint, siue affines, puniendi sunt eadem pæna cum principali eius criminis patratore: quoniam concausæ iniustæ sunt eius criminis. Si vero in crimine non participent, & dum malefactores inquiruntur, non continuò eos tradant, tunc, si eiusmodi receptatores propinqui non sint malefactorum, quos receperunt, puniuntur pro quantitate culpæ, attenta etiam qualitate criminis principalis malefactoris, & pro quantitate personæ, quæ ita malefactores recepit, maiori vel minori.

12 Quid in Hispania circa occultatores malefactorum statutum sit.

13 Consanguinei homicidæ aut alterius delinquentis, qui nihil cooperati sunt ad id crimen, sed solum post crimen commissum delinquentem occultarunt, aut aliud auxilium dederunt, vt legem euaderet, puniendi non sunt, at bene occultatores grassatorum.

[sect. 1] NOmine auxilii ad homicidium hoc loco intelligitur, quicquid ad illud adiuuat ac influit, & neque est mādatum, neque consilium, neque consensus: vnde auxilium hoc loco à mandato, & à consilio, atque à consensu distinguitur.

[sect. 2] Vt tradunt doctores, quos referunt ac sequũtur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 48. Iulius Clar. lib. 5. sent. §. vlt. q. 90. n. 1. & Carrer. in pract. §. homicidium. 4. a. n. 1.* vno è tribus modis potest quis opem seu auxilium præstare ad homicidium aut ad aliud delictum committēdum. Videlicet, vel ante delictum commissum, vel dum committitur, vel post delictum commissum, vt receptādo & abscondendo delinquentem post delictum cōmissum, aut illi equum præbendo, vt fugiat, atque in locum tutum se recipiat, vel aliis similibus modis.

Atq; quocunque horum trium modorum auxiliũ præstetur, si præuio, ante delictum cōmissum, tractatu seu consilio cum auxiliante, illud præstet, incidit in pænam ordinariam eius delicti: ac, si delictum sit homicidii, irregularitatem ex homicidio voluntario incurrit; non quidem ob auxilium, quod post homicidium cōmissum præstat, quatenus illud post

homicidium cōmissum præstat: quoniam cùm iam tunc auxilium illud influere non possit in homicidium antea omnino commissum, non potest esse causa seu concausa il-**[[110]]**lius, ac proinde neque propter auxilium eo modo spectatum, incurri potest irregularitas ex tali homicidio: sed illam incurrit propter præuium illum tractatum ac consensum tunc id auxilium præstandi post commissum delictum, qui tractatus ac consensus ad id homicidium tanquam concausa influxit: quare, siue id auxilium in singulari promiserit tempore tractatus & communis cōsilii, siue suum auxilium in genere, quod expedire comperiretur, aut occurreret necessarium, ad nullum descẽdendo tunc in particulari, & siue post homicidium commissum aliquod auxilium pręstaret, siue nullum, quia non sese obtulit opportunitas, aut quia non fuit ausus, vel quia noluit, incidit nihilominus in irregularitatem ex homicidio volũtario, & tenetur ad pænam homicidii ordinariam, quatenus per præuium illum tractatum, consilium, ac consensum, concausa fuit eius homicidii ad illud influens. Atque quãdo pręuio tractatu, communi consilio, ac consensu, aliquis auxiliatur ad delictum, siue id auxilium præstet ante delictum commissum, siue quando committitur, siue post illud cōmissum, intelligit *Iulius Clarus q. 90. citata. n. 1.* opinionem Bart. & communem multorum, qua vniuersim affirmat, auxilium, seu opem, præstantem ad aliquod delictum, teneri pæna ordinaria eius delicti: non verò intelligit id vniuersim Bart. quando non præcessir tractatus, promissio, ac consensus de tali auxilio præstãdo, atque de auxilio, quod præcessit tractatus & commune consilium, procedunt ac probant multa ex iis, quæ *Ant. Gom. n. 48. citato & 49. adducit.* Hæc verò Bartoli opinio fuit nostra prima conclusio membro 1. huius disputationis stabilita ac comprobata: & idcirco neque in hoc membro, neque in sequenti, erit nobis sermo de auxilium præbente ex præuio tractatu: quoniam hac de re satis sunt, quæ membro 1. copiosè sunt dicta.

Quando verò nullo præuio tractatu ac consensu præstat quis auxilium ad delictum, siue illud præstet ante delictum, vel post delictum cōmissum, ea de re est nobis hoc membro 6 disputandum. Si verò illud præstet quando delictum ipsum committitur, de ea re membro sequenti erit dicendum, in quo concludenda est tota disputatio, subjiciendæque sunt conclusiones, post primam membro. 1. stabilitam, quibus definiendum est, quod primo loco in titulo huius disputationis fuit propositum, quodque est propriũ huius disputationis. Reliqua enim, quæ hoc & præcedentibus membris de concausis ad homicidium pertractamus, simul à nobis hoc loco disputantur propter materiæ connexionem, & vt res tota semel exactè intelligatur, ac nec, si tractatum de concausis ad homicidium seiungeremus ab iis, quæ huic disputationi sunt propria, necesse nobis esset multa inutiliter vtrobique repetere.

[sect. 4] Quando nullo præuio tractatu ac consilio aliquis auxilium ad homicidium præstat antequã committatur, tunc, sequuto homicidio, tenetur pæna ordinaria eius homicidii, incurritque irregularitatem ex homicidio voluntario, tanquam concausa ea sua cooperatione illud intendens, voluntariéve ad illud cooperãs, vt si arma dedit, aut venenum, quibus alius interficeretur; si pecuniam dedit, aut mutuauit, quibus ea arma aut id venenum emerentur; si sciens duxit aliquem ad locum, in quo alii eum exspectabant ad eum interficiendum; si explorauit vbi esset, & id denũciauit inimicis, qui eò accedentes, illum interfecerunt. Multa alia adducit exempla *Carrer. §. 4. citato à n. 1.* atque quòd ita cooperans ad homicidium voluntarium, irregularitatem ex homicidio voluntario incurrat, satis est perspicuum. Quòd verò puniendus sit pæna homicidii ordinaria, affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 49. citato, Iulius Clarus. q. 90. citata, n. 2.* quibus accedũt *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 2. & Carrer.* §. *4. citato, n. 69.* & probant. *l. 3.*

in prin. &. l. nihil interest. ff. ad leg. Corn. de sicar. Atque iuxta. *l. nihil interest,* & exempla, quæ ibi tradit glossa, statuit. *l. 10. titu. 8. part. 7.* eum, qui ei homini irato, aut priuato vsu rationis, qui se, aut alterum, vult interficere, arma præbet, quibus id efficere possit, sequuta morte, puniri pæna ordinaria homicidii, non secùs ac si ipse, qui ita arma præbuerit, esset qui interfecisset. Idem probant. *l. si sciente. ff. ad leg. Pomp. de parric. §. interdum inst. de oblig. quæ ex delict. l. in furti. §. ope, &. l. si pignore.* §. *qui ferramenta. ff. de furt. l. 4. &. l. 18. titu. 14. part. 7.* quibus tractatu præcedente sub finem Disp. 695 probauimus, opem auxiliúmve præbentes ad furtum pæna ordinaria furium puniri, atque ex quibus iuribus multa exempla adhibuimus præuii auxilii ad furtum, quæ inseruire possunt, vt intelligantur auxilia præuia ad homicidium.

[sect. 5] Quādo autem aliquis auxilium præberet ante delictum commissum, quod non cooperaretur ad homicidium, quia sine illo similiter esset exercēdum, licèt fortè corroborauerit plus animum homicidæ ad id delictum committēdum, tunc id auxilium præbens puniri non deberet pæna homicidii ordinaria, sed alia mitiori arbitraria. Vt si quis, sciens aliquem omnino decreuisse interficere alium, illi diceret modum, quo faciliùs posset euadere, seque collocare in loco tuto; vel si illi promitteret suum auxilium & fauorem ad illum liberandum à supplicio ac pęna eius delicti, quantum ipse efficere posset; vel si illi diceret, in tali loco inuenies equum, quo fugere poteris, aut in tali loco te poteris recipere, & ibi latitare, vel aliud simile: tunc enim, quia eiusmodi auxilia perinde se habent, ac cōsilium ad homicidium datum illi, qui, secluso tali consilio, similiter homicidium erat patraturus, sanè non sunt simpliciter concausæ eius homicidii, vt de eiusmodi consilio membro 2 est dictum, ac proinde, qui eiusmodi auxilium præuium præstitit, puniri non debet pæna ordinaria, sed mitiori alia arbitraria. *Ita Ant. Gom. Vbi suprà. n. 49. Couar. n. 2. citato, Iul. Clar. q. 90. citata, n. 2. & 7. & Carrer. §. 4. citato. n. 69.* & alii, quos citant. Consentit. *c. fælicis. §. illud autem de pæn. lib. 6.* Non tamen auderem admittere exemplum illud *Ant. Gom. in calce. n. 49. citati,* de eo, qui illi, qui decreuerat committere homicidium, dixit, tali genere armorum id efficies citiùs & meliùs, quando ob tale consilium ille vsus est potentioribus ac nocentioribus armis: nam hic cooperatur eo consilio, seu auxilio, ad homicidium.

[sect. 6] Vtrùm autem, qui aliquo ex modis explicatis auxilium præstitit, in quibus dicimus, subsequuto homicidio, puniendum eum non esse pæna ordinaria, sed alia mitiori arbitraria, incidat ob id auxilium in irregularitatem ex ho-**[[111]]**micidio voluntario. Dicendum est, si omnino constet, id auxilium nihil cooperatum fuisse ad tale homicidium, quia constat homicidam nihil fuisse inde magis firmatum in suo malo proposito, nihilque omnino adiutum fuisse eo consilio, tunc non incidisse in irregularitatem: eo quòd constet nullo modo fuisse concausam eius homicidii. Si verò constet, aliquid id auxilium cooperatum fuisse ad id homicidium, quia aliqua siltem ex parte firmauit magis homicidam in suo malo proposito, dicendum est, incurrisse irregularitatem ex homicidio voluntario: minùs tamen indignam, vt in ea dispensetur, quàm sit irregularitas aliarum concausarum, quæ plus influxerint, plusque cooperatæ sint ad simile homicidium. In dubio autem, an id auxilium aliquid ad tale homicidium sit cooperatum, censendus est is auxiliator in eam irregularitatem incidisse: quoniam, quando constat irregularitatem statutam esse pro aliquo actu, seu delicto, & dubium est, an aliquis id fecerit, censendus is in eo dubio est, eam irregularitatem incurrisse, vt inferiùs, dum de irregularitate ex homicidio fuerit sermo, ostendemus.

[sect. 7] Quando aliquis præstitit aliquid ad homicidium præuium, quod verè illius fuit causa, vt arma, quibus occisus fuit, aut instrumentum aliud ad id delictum patrandum conferens,

quod verè ad id homicidium fuit cooperatum; attamen ignorante eo, qui illud præstitit, petentem velle illud ad id patrandum, tunc, si id probabiliter ignorauit, ita vt prudentis arbitrio ex circunstantiis concurrentibus id imputari illi non debeat ad culpam, sanè neque in conscientiæ foro irregularitatem ex eo homicidio incurrit, ad quicquámve aliud tenetur, neque in exteriori foro debet pæna aliqua puniri, sed omnino debet absolui, si in eo foro de eius innocentia ex circumstantiis concurrentibus sufficienter constet. Si verò fuit in aliqua culpa id præstando, quia timuit ad malum peti, non tamen id sibi persuasit, vel quia ex circumstantiis attendere debuit, posse inde malum sequi, seque imprudenter facere, illud ita præstando, tunc quidem, sequuto homicidio, licèt puniri non debeat pæna homicidii ordinaria, puniri tamen debet alia arb itraria pro culpæ quantitate, vt tractatu præcedente in calce Disp. 695 est dictum, de eo, qui similiter confecit aut præbuit instrumenta, quæ timuit, aut attendere debuit, peti ad furtum, vel ad aliud malum perpetrandum. Quòd si ex circumstantiis concurrentibus suspicio etiam sit, ex præuio consilio ac tractatu data esse eiusmodi instrumenta, aut datum esse adiutorium illud aliud, ob quod suprà diximus, puniendum illud non esse pæna ordinaria, sed solùm pæna arbitraria; tunc, si non leuis ex circumstantiis sit ea suspicio, torqueri potest, vt confiteatur, an præcesserit tractatus ac commune consilium: quòd si id non confiteatur, vt ea de causa puniri debeat pæna ordinaria, puniendus nihilominus est pæna arbitraria propter culpam, quæ, sine præuio tractatu, interuenit in præstandis eis instrumentis, aut in præstando eo auxilio insufficiente ad pænam homicidii ordinariam. Quod idem similiter dicendum est in euentu sequenti, quando scilicet auxilium præstatur solùm post homicidium patratum, si suspicio sit, præstari ex tractatu ac consilio habito ante commissum delictum. *Ita Iulius Clar. q. 90. citata, n. 2.*

[sect. 8] Vtrùm autem in euentu, in quo quis culpabiliter præstitit arma, aut alia instrumenta, quibus illata est mors, quam ipse non credebat inferendam, irregularitatem ex homicidio incurrat. Dicendum est, incurrere quidem irregularitatem ex homicidio casuali; quatenus id homicidium casuale culpabileque fuit comparatione ipsius, dante ipso operam rei illicitæ, aptæ vt inde homicidium sequeretur, dum illicitè, saltem venialiter, ea instrumenta præstitit contra quintum decalogi præceptum: non tamen incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario: eo quòd id homicidium non fuerit voluntarium comparatione ipsius.

[sect. 9] Quando aliquis homicidæ auxilium præstat post homicidium commissum, nullo præcedente ante delictum tractatu, neque promissione, aut consensu de eo auxilio post homicidium ei præstando, vt si illi suadeat fugam, aut equum, quo fugiat, & in loco tuto se recipiat, illi præstet, vel subsidia alia pecuniæ, aut aliarum rerum, illi præstet, vel illum recipiat, aut occultet, in primis hic nullam irregularitatem incurrit, vt *Couar. n. 2. citato* rectè obseruat. Quoniam hæc auxilia nihil influunt, neque influere possunt in homicidium iam antea commissum, neque sunt vllo modo illius causa; quin neque sunt auxilia ad homicidium patrandum, sed sunt auxilia ad pænam illius euadendam post illud iam patratum, vt cum Bart. bene *Iulius Clarus n. 2. citato* obseruat. Deinde eiusmodi ita auxilium præstans, receptans, aut occultans homicidam, puniri non debet pæna homicidii ordinaria, sed alia arbitraria pro culpæ quantitate. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 50. Iulius Clar. n. 2. citato, Couar. n. etiam* 2. *citato, & Carrer.* §. *4. citato à n. 26.* & *n. 69.* Neque est eadem ratio de receptatore furis, aut latronis, quando ipsum & res furtiuas recepit, aut quando res solas furtiuas recepit ac seruat, sciens illum furem aut latronem esse, vel quando illum recipit, ipsum ea receptione fouens, vt continuet furta aut latrocinia, vt tractatu præcedente in calce Disp. 695. §. quod ad furis receptatorem attinet, copiosè

explicauimus. Cùm enim fur, aut latro, furti crimen in eis euentibus continuet, non reddendo dominis res alienas furto ablatas, ad idq́ue crimen talis receptator cooperetur, res alienas furto ablatas asseruando, furemq́ue eo ipso fouendo vt furta continuet, & non agnoscatur eum esse, qui furta committit, sanè meritò talis receptator eadem pæna, qua fur ipse, aut latro, punitur, vt disputatione citata multis iuribus comprobauimus. Quibus adde. *l. 1. ff. de receptatorib.* cuius verba sunt: *Pessimum genus* **[[112]]** *est receptatorum, sine quibus nemo diu latêre potest. Et præcipitur, vt perinde puniantur, atque latrones.* Quando scilicet latrones modis explicatis recipiunt: de talibus enim receptatoribus est ibi sermo. Additur: *In pari causa habendi sunt,* (vt scilicet eadem pæna puniantur) *qui cùm apprehendere latrones possint* (quando scilicet ad id missi sunt, vel ex officio ad id tenentur) *pecunia accepta, vel surreptorum parte, dimiserunt.* Adde etiam. *l. 1. C. de his qui latrones, vel æliis criminib. reos occultauerint,* cuius verba sunt; *Eos qui secum, alieni criminis reos occultando, eum, eámve* (ream scilicet) *sociarum, par ipsos & reos pænæ exspectet.* Vbi, ad effectum, vt æqualem subeant pænam, sermo est de eis tantùm occultatoribus ac receptatoribus, qui ea receptione & occultatione socios se criminum efficiunt, quatenus ad crimina eo ipso cooperantur, eaq́ue, vt fiant aut continuentur, fouent. De eis verò qui, post crimen patratum, latrones aut alios malefactores occultant, solùm vt effugiant pænam, eosq́ue, requisiti, exhibere nolunt, loquitur reliquum eius legis, & loquitur lex sequens. Vnde initium eius legis, iunctis quæ in eadem lege & lege sequente adduntur, argumento à contrario sensu, nostram communemq́ue sententiã confirmat, eum scilicet, qui post patratum homicidium occultat homicidam, aut aliud auxilium ei præbet, quod nihil ad homicidium cooperatur, sed solùm ad euadendam pænam, puniendũ non esse pæna homicidii ordinaria, sed alia arbitraria pro quantitate culpæ. Quod idem docuimus disp. 695. citata de recipiente aut simul etiã occultante furem, vel latronem, postquam omnino à furto aut latrociniis cessauit, neque illa continuat, solùm vt pænam euadat, aut vt ibi hospitetur, vt in quacunq́ue alia domo poterat hospitari, res furtiuas non recipiẽdo nec asseruando. Ac sanè, quando quis illum reciperet, eum non occultando, sed publicè perinde atque in alia domo recipi posset, maximè si nondum à ministris publicis quæreretur, vt comprehenderetur, nullam ea de causa subire deberet pænam, esto sciret, illum furta aliqua commisisse. Quando item iusto timore illum reciperet continuantem adhuc furta, quia alioquin timeret malum sibi ab eo inferendum, nullam quoque subire ea de causa deberet pænam. Consentiunt. *Iul. Clarus. q. 90. citata. n. vlt. & Carrer. §. 4. citato. n. 38 & 39.* De eo verò, qui admoneret delinquentem, vt fugeret, quoniam ministri publici volebant eum comprehendere, ait *Ant. Gom. in calce. n. 50. citati,* puniendum esse pæna arbitraria, tãquam auxilium præbentem post delictum commissum. Cùm autem reus ipse ius habeat ad fugiendum & euadẽdum, si possit; sanè ad id eum admonere, quin & ad id auxilium illi præstare, cessante prohibitione, quæ ea de re fiat, illicitum non est; eo quod sit coadiuuare reum ad id, quod ipsi licet. Quia tamen expedit, vt delicta puniantur, meritò prohiberi subditi possunt, vt neque id auxilium reis dent. Atque ea de causa licitè id auxilium prohiberi potest: punirique potest, qui illud præstiterit, si illud præstet postquam lege vel iudicis præcepto est prohibitum, non verò potest puniri, nisi pręstetur pręcedente prohibitione; nec puniri tunc potest, nisi pæna statuta, aut pæna moderata arbitraria, si nulla sit decreta ac statuta.

[sect. 10] Qui eum reciperet, quem ignoraret homicidium aut aliud delictum commisisse, tunc nullam incurreret pænam: quoniam vbi nulla est culpa, excusante omnino ignorantia inuincibili, locum non habet pæna. Quando autem publicum in eo loco non est, eum commisisse delictum, recipiens præsumitur ignoranter recepisse eum delinquentem, nisi

contrarium probetur: aut nisi circunstātiæ suspectum illum valde reddant, vt si illum valde occultauerit, neque reddat sufficientem rationem, cur illum adeò occultauerit, sine scientia aut præsumptione magna grauis delicti, vt affirmant *Ant. Gom. n. 50. citato, Carrer. §. 4. citato. n. 28 & 32. glossa in fine. l. 1. ff. de receptatorib.* & cōsentit. *l. verius. ff. de probationib.* quę ait, semper ad actorē spectare probare contrariam sententiam, ac probant. *c. fælicis de pænis lib. 6.* illis verbis; *aut postea receperit, aut defensauerit, scienter eundem. l. Metrodorum. ff. de pæn. l. 3. §. non tantùm, vers. sed & enim. ff. de incend. l. 1. C. de his qui latrones,* ibi; *& qui latrones sciens susceperit*; & alia iura, quæ Ant. Gom. citat. Vnde interitum æternum incurrunt iudices, & ad omnia damna, quæ dederint, tenentur, nec sunt absoluendi antequam illa integre restituant, qui eos puniunt, qui lintre ad id deputata trajiciunt malefactores, quos tales esse ignorant, aut aliud auxilium, quo euadunt, ignoranter eis præstant.

[sect. 11] Vt autem rem hanc de receptatoribus malefactorum concludamus, est distinguendū. Quòd aut receptatores sunt consanguinei vel affines delinquentis, aut sunt alii extranei comparatione illius. Et rursus, vel ita delinquentes recipiunt, vt participent de crimine, ad illud committendum cooperando, vel illud fouēdo ea receptione vt cōmittatur, aut continuetur; vel ita delinquentes recipiunt, aut occultant, aliúdve auxilium illis præbent, vt nihil ad delictum cooperentur, neque illud foueant vt continuetur, sed solùm post illud commissum recipiunt aut occultant malefactores, aliúdve auxilium illis dant, vt pænam effugiant, manusque ministrorum publicorum euadant. Si participent in crimine, ita vt ad illud cooperentur, illúdve foueant vt fiat, aut vt continuetur, tunc, siue extranei sint, siue affines, aut consanguinei principalis eius criminis patratoris, puniendi sunt eadem pæna cum illo: quoniam concausæ iniustæ sunt eius criminis. Atque de his omnibus receptatoribus est sermo verbis suprà relatis ex. *l. 1. ff. de recept.* & ex. *l. 1. C. de his qui latronib.* atque in aliis iuribus tractatu præcedente in calce disp. 695 citatis. Si verò in crimine non participent, & dum malefactores à ministris publicis inquiruntur, non continuò eos tradant, tunc, si eiusmodi receptatores propinqui aut affines non sint malefactorum, quos receperunt, puniuntur pro quantitate culpæ, attenta etiam qualitate criminis principalis malefactoris, & pro quantitate personę, quæ ita malefactores recepit, maiori vel minori pæna corporali aut pecuniaria. Vnde. *l. 1. C. de his qui latran.* post verba suprà relata, sic subiungitur: *Et latrones quisquis sciens susceperit, & eos offerre iudicibus supersederit, supplicio corporali, aut dispendio facultatum, pro qualitate personæ & iudicis æstimatione, plectetur.* Est enim eiusmodi pæna non ordinaria statuta pro crimine principalis malefactoris, sed arbitraria, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus, vt ex verbis relatis satis est perspicuum. *Et. l. 2. C. eod. titu. quando cri-***[[113]]***minosus latitat in aliquo prædio, & petitus à ministropublico non statim exhibetur, sed necessarius est recursus ad iudicem,* in primis statuitur, qui succurrere debeant, vt extrahatur, quando fuerit ad id necessarium: dominusque prædii, si præsens erat, & criminosum non exhibunt, præter alias pænas, punitur amissione prædii: si autem præsens ipse non erat, tunc is, qui curam prædii habebat, & criminosum non exhibuit, punitur exilio perpetuo. Atque de vtrisque receptatoribus, tam scilicet de iis, qui in crimine participant, quàm de iis, qui in eo non participant, loquitur. *l. congruit. ff. de offic. præsid.*

[sect. 12] In hoc regno. *l. 4. titul. 18. lib. 8. nouæ collect.* sic est dispositum: *Qualquier que acogiere en su casa hombre que fiZo traycion, ò aleue, o matò à otro à aleue y a traycion, o muerte segura, y lo tuuiere tres dias en su casa, seyendole probado que lo sabia quando lo recibio en su casa, este tal acogedor sea tenido de dar al malhechor teniendolo en su casa, y si no lo diere,*

pierda la mitad de sus bienes, y aya dello el tercio el jueZ, y el otro el accusador, y el otro sea para nuestra camara.
Et l. 2. titu. 16. lib. 8. eiusdem nouæ collect. sic habetur: *Ninguno sea osado de aqui adelante de receptar malhechores, que ouieren cometido delicto, ni deudores que huuieren, por no pagar à sus acreedores, en fortaleZas, ni castillos, ni en casas de morada, ni en lugar de señorio, ni de abolengo, aunque digan que lo tienen por priuilegio, o por vso y costumbre; mas luego, que fuere requerido el dueño de la fortaleZa, o lugar, o casa donde estuuiere receptado qualquier mal hechor ò deudor, y las justicias del, o el alcayde que lo receptare, sea tenido de lo entregar por requisicion del jueZ del delicto, o del jueZ del deudor, so las penas contenidas en las leyes sobre esto hechas y ordenadas por el señor Rey don Iuan nuestro padre,* (sunt autem quę continentur lege. 4. referenda) *y de mas que este sea caso de corte, para que sea demandado o acusado en la nuestra corte el receptador y defendedor del tal deudoro mal hechor, y sea tenido y obligado à las penas, que el malhechor deuia padecer por su delicto, y à la deuda que el deudor deuiere.* Hæ autem pænæ, vt vides, non incurruntur, nisi receptator noluerit malefactorem aut debitorem tradere requisitus ex parte iudicis, qui de causa cognoscere debet.
Et. *l. 1. titu. 19. lib. 5. nouæ collect.* sic habetur: *Porque algunos cambiadores y mercadores reciben mercadurias fiadas para pagar à cierto termino, y los cambiadores reciben moneda de otros para la tener en su cambio, y despues se leuantan con los caudales agenos, y van a lugares de señorio, y à fortaleZas, o fuera de nuestros reinos, lo qual es cosa fea y dañosa; por ende ordenamos, que el cambiador o mercader, que tal cosa hiZiere, sea tenido dende en adelante por robador publico, è incurra por ello en las penas en que caen è incurren los robadores publicos, y se haga proceso criminal en su ausencia, como contra publico robador. Y defendemos que ningun alcayde, ni otro que tenga fortaleZa, ni otra persona alguna, ni las nuestras justicias, no sean osados à receptar à el tal cambiador o mercader, y que lo entriegen à la justicia, que en este caso deuiere conocer, cada y quando que fuere requerido, so pena que el tal receptador, o el que lo denegare de entregar, sea tenido y obligado à la tal pena, que el dicho cambiador o mercader, que huyo con lo ageno, pagara, si fuera entregado. Y sea tenido de pagar lo que el tal cambiador o mercader deue.* Lege etiam legem sequentem.
Et. *l. 4. titu. 16. lib. 8. nouæ collect.* habetur: *Porque en la muy noble ciudad de Seuilla tienen ordenança jurada y confirmada y guardada de los Reyes nuestros progenitores, que contiene, que quando quier que algunos señores o caualleros poderosos no son obedientes à nuestra justicia, o receptaren o defendieren à algunos malhechores, suyos o agenos, no los queriendo entregar a la justicia, quando gelos demandan, o bolliciendo ellos, o hombres suyos, la dicha ciudad, o siendo causa de la bollecer, que la justicia y los officiales della los mandan salir de la dicha ciudad y su tierra so grandes penas, que les pongan: Y si no lo cumplen, juntense la dicha justicia y officiales, y hagan gelo cumplir contra su voluntad. Y porque esta ordenança cumple mucho à nuestro seruicio, y es muy prouechosa à todas. las otras ciudades y villas y lugares de nuestros Reynos y señorios, mandamos à todas las otras ciudades y villas y lugares de nuestros reynos y señorios, que tengan y guarden y cumplan la dicha ordenança. Y mandamos, que si los tales fueren inobedientes, y negligentes en lo assi haZer, que los regidores de la ciudad, villa, o lugar donde esto acaesciere, hagan mouer todo el pueblo, y se junten todos à los haZer salir, y executen en ellos las penas, que las justicias les ouieren puestas. Y que el tiempo, que les fuere aßignado para salir de la tal ciudad, villa, o lugar, no les pueda ser relaxado sin nuestro especial mandado. Y si la dicha justicia y regidores fueren negligentes, que por el mismo hecho ayan perdido los officios. Y mandamos, que no vsen mas dellos so las penas, en que caen aquellos, que vsan de officios publicos no les perteneciendo.*

Lex. 4. titu. 12. eiusdem lib. 8. ita habet: *Si de algun castillo, o casa fuerte, o fortaleZa se hiZiere algun robo, o otro maleficio, o los que lo hiZieren se acogieren o receptaren à alguna fortaleZa, aunque no sean de los que la guardan y estan en ella, y el alcayde los defendiere sabida la verdad, mandamos, que si el castillo fuere de algun señor, que el pague el robo, o la toma, ofuerça, que fuere hecha. Y si fuere de yglesia de orden, que lo pague el perlado, o la orden cuia fuere. Y las justicias de la comarca, do esto acaesciere, hagan pesquisa y sepan la verdad: y si no lo hiZieren, siendo requeridos, y en ello fueren negligentes, que lo paguen de sus bienes.*
Et. *l. 5.* subiungitur: *Ordenamos, que qualquier, o qualesquier señores de fortaleZas, o alcaydes de castillos, que defendieren à los que matan, hieren, o roban, o lleuan mugeres casadas, o desposadas, o otras mugeres por fuerça, o haZen otros maleficios, de que nace pena corporal en los cuerpos, si seyendo requeridos por las alcaldes, o jueZes, que an de complir justicia, para que entreguen los malhechores y robos, y los no quisieren entregar para que se haga dellos justicia, mandamos à el nuestro adelantado de la tierra, y à las nuestras justicias, donde fuere la dicha fortaleZa y castillo y casa fuerte, o alcaçar, que requiera à los señores, y alcaydes dellas, que le entrieguen los dichos malhechores, y à las mugeres, y à los* **[[114]]** *que las lleuaron, y à los robos, para que hagan lo que fuere justicia y derecho. Y si no los quisieren entregar, mandamos al dicho adelantado y justicias, seyendo certificados por testimonio de escriuano publico de lo suso dicho, que vayan a la dicha fortaleZa, y la tomen, y la derriben: porque sea exemplo y castigo, que otros no se atreuan à haZer lo semejante.*
Lex. 6. titu. 22. eiusdem lib. sic habet: *Por quanto algunas veZes acaescen en las mismas ciudades y villas escandalos y bullicios entre personas principales, y los alcaldes y alguaZiles de las tales ciudades y villas no pueden proueer cerca los dichos bullicios y escandalos, segun la gran manera de aquellos, entre quien son, si los regidores y officiales de las tales ciudades y villas no les dan fauor y aiuda para ello. Por ende mando, que en los casos que acaescieren en las dichas ciudades y villas à los alcaldes y alguaZiles dellos, manteniendo aquello que pueden y deuen segun la natura de sus officios, si allende de aquello ouieren menester fauor y aiuda, que los concejos, regidores, y officiales de la tal eiudad o villa sean tenidos de les dar el fauor y aiuda que ouieren menester para executar la justicia. Y si los caualleros y personas, que tuuieren poder en las tales ciudades y villas y lugares, defendieren à algunos malhechores, suyos, o de otros, y no los entregaren a la justicia seyendoles pedido, y no obedecieren à las justicias, que les manden salir de los tales pueblos donde moraren y su tierra so las penas que les pusieren, y si no lo cumplieren, que las dichas justicias y regidores selo fagan cumplir contra su voluntad, y fagan junta de gente seyendo necessario para los hechar y executar en ellos y en sus bienes las penas que les fueren puestas.*
[sect. 13] Quod verò attinet ad consanguineos, vel affines, homicidæ, aut alterius delinquentis, qui nihil cooperati sunt ad id crimen, sed solùm post crimen commissum delinquentem receperunt, occultarunt, aut aliud auxilium ei dederunt, vt pænam euaderet, aut vt ad id in loco tuto se reciperet, *lege 2. ff. de recept.* sic habetur: *Eos, apud quos affinis, vel cognatus, latro conseruatus est, neque absoluendos, neque seuerè admodum puniendos. Non enim par est eorum delictum, & eorum, qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt.* Atque videtur esse sermo de grassatoribus, qui omnino non cessarunt à tanto delicto, & ad quorum delictum tales affines, aut cognati, nihil cooperati sunt, sed solùm eos receperunt, dum ad ipsos diuertebant, neque illos iudicibus detexerunt, vt punirentur: eo quòd pæna & infamia talium latronum in ipsos etiam suo modo redundaret. Hos dicit puniendos esse, non tamen adeò seuerè, ac si ad ipsos non ita attinerent tales latrones, neque in ipsos eorum pæna & infamia suo modo redundaret. Eo autem minùs tales receptatores sunt puniendi, quo plus affinitate, aut

consanguinitate, eis latronibus sunt coniuncti, vt minus puniri debet propria latronis vxor, quàm socer aut frater vxoris, & minus hi, quàm alii affines remotiores in gradu. Et minus puniri debet pater aut mater latronis, vel filius aut filia latronis, qui illos recipit, quàm alii ascendentes, aut descendentes, remotiores in gradu, aut quàm collaterales; & minus puniri debet frater aut soror latronis, quàm alii remotiores collaterales. Ac sanè in homicida, qui iam omnino cessauit à delicto, & agitur de receptione illius, & occultatione à ministris publicis, sine vlla resistentia ministris publicis facta, aut de alio auxilio eis præstando, vt pænam euadat, etiam si aleuosè interfecisset, dummodo tamen crimen læsæ maiestatis non commisisset, non video cur vxor, aut fortè etiam socer, aut cur pater, auus, filius, nepos, aut frater, puniri ea de causa debeant, aut iustè possint. Cùm delinquens ipse licitè essicere possit illa omnia naturali iure ad pænam euadendam, neque leges essent iustè, aut tolerabiles, quæ id illi denegarent; & id, ex parte ita coniunctorum, non aliud sit, quàm illum adiuuare ad id, quod licitum delinquenti est: id quod, seclusa prohibitione iuris ac iudicis, cuique licet, etiam si coniunctus affinitate, aut consanguinitate, ei delinquenti non sit. Et quamuis ius aut iudex, in commune reipublicæ bonum, vt delicta puniantur, prohibere optimè possint in aliquibus grauibus criminibus, vt in homicidio, & in aliis, ne simile adiutorium delinquentibus præstetur, vt faciliùs capiantur, ac puniantur, statuta certa pæna contrarium facientibus; non video tamen cur valde illis coniunctis, quorum delinquentium pęna & dedecus adeò ipsos afficit, prohiberi sub pæna possit, ne id adiutorium sibi adeò coniunctis præstent: cùm solùm cooperentur ad id, quod sibi licitum, pium, ac bonum est, & cùm adeò sua eorum referat id efficere, personasque adeò sibi coniunctas, euadere tam acerbas pænas, & tantum dedecus in ipsos redundans: leges autem, vt iustæ sint, esse debent rationabiles ac tolerabiles, non imponentes graue onus sine iusta causa: at verò graue valde onus esset & irrationabile, prohibere adeò coniunctis, qui nihil ipsi deliquerunt, cum tanto suo damno ac detrimento, id adiutorium præstare, quod iure naturali, seclusa ea prohibitione, sibi licet, adeoque ipsis expedit. Vnde non arbitror legem 2 relatam ad hos euentus esse extendendam, quæ de receptatoribus latronum, qui nondum omnino à malo suo proposito destiterunt. Neque item in eo euentu puniendam esse vxorem, filium, filiam, patrem, matrem, imò neque fortè fratrem talis latronis, quando de eis constaret, nihil in eo delicto participasse, cooperatósve fuisse, sed solùm alios affines, aut cognatos, remotiores in gradu. De eiusmodi affinibus, aut cognatis, receptantibus malefactores, lege *Ant. Gom. in calce. n. 50. citati,* & *Carrer. §. 4. citato. n. 40. & 41,* & alios doctores, quos citant, qui tamen hæc non ita exactè explicant, nec probo eorum sententias, quatenus ab his discrepare comperientur.

De auxilium opémve præbente ad homicidiũ tempore, quo patratur, nullo præuio antea ea de re tractatu. Et quousque pænam homicidii ordinariam irregularitatém# incurrat. Membr. 7.

[[115]] 1 Q*Vando in subita rixa vnus aliquid fecit, quo alius interficeret, vel præbendo interfectoriarma, vel impediendo ne alii intercurrerent ad liberandum interficiendum, vterque secuto homicidio tenetur pæna homicidii ordinaria, incurritque irregularitatem ex homicidio voluntario.*

2 Quando in rixa, nullo præuio ea de re consilio, multi percußerunt eundem, & constat quis eorum illum lethaliter percussit, reliquosque lethaliter eum non percußißße, tunc solus

qui lethaliter percussit, puniendus est pæna homicidii ordinaria, reliqui verò arbitraria, pro quantitate culpæ: & lethaliter percutiens incurrit irregularitatem, alii minime: nisi vulnera ad mortem cooperata sint.

3 Quando aliquis lethali vulnere fuit ab vno percussus, & ex vulnere alterius superueniente fuit omnino occisus, vterque pæna homicidii ordinaria tenetur: & vterque irregularitatem incurrit. Sed quando dubium est, an vulnus priùs inflictum lethale esset, & num ex eo vulneratus occisus fuit, an verò ex posteriori, consèntiunt doctores eum qui prius vulnus inflixit, puniendũ no esse pæna homicidii ordinaria, at alia mitiori.

4 Quando aliquis vulnus lethale ab aliquo accepit, & antequam ex illo obiret casu alio interiu, tunc vulnerans puniendus est pæna homicidii ordinaria, quando certum est vulnus fuiße lethale: sed si esset dubium an eßet lethale, solum esset puniendus pæna homicidii arbitraria, nec contrahit alter irregularitatem.

5 Quando multi pugnarunt cum occiso, isque vnum tantum vulnus lethale accepit; ex quo mortuus est, ignoratur verò à quo id fuerit inflictum, tunc siue alii percusserint simul non lethaliter, siue nullum aliud vulnus ille acceperit, nullus eorũ puniendus est pæna homicidii ordinaria, neque omnes, singuli tamen puniendi sunt pæna arbitraria, & incurrunt singuli, de quibus dubium est an ipsi vulnus lethale inflixerint, irregularitatẽ.

QVando præcessit tractatus, communéve cōsilium, de aliquo interficiendo, primamv niuersalem conclusionem statuimus membr. 1. quæ ad omnes vniuersim homicidii concausas sese extendit, vt ex dictis membris omnibus præcedentibus constat. Nunc verò quo ad præbentem opem, seu auxilium tempore, quo patratur, aliquídve tunc circa illud exequentem, subjiciendæ sunt reliquæ conclusiones, quibus, & titulo in hoc vltimo membro proposito, & duabus prioribus partibus tituli in principio huius oblongæ disputationis propositi, satisfiet. **[sect. 1]** Secunda conclusio in ordine est. Quando in subita rixa vnus alium tenuit vt percuteretur, & alius percussit ac interfecit; aut vnus aliquid fecit, quo alius interficeret, vel præbendo interfectoriarma, vel impediendo ne alii accurrerent ad liberandum interficiendum, vel aliud simile, vterque, sequuto homicidio, tenetur pæna homicidii ordinaria, incurritque irregularitatem ex homicidio voluntario, si intentum eo modo coadiuuantis fuit, vt percussus interficeretur, vel vt percutiens quicquid vellet in interfectum exequeretur. Probatur vtrumque, quia vterque fuit causa eius mortis illam intendens eo influxu, seu auxilio, saltem nihil curans, quod inde sequeretur: quare homicidium illud ex parte vtriusque fuit voluntarium, ita vt ad pænam ordinariam eorum vnicuique imputetur, & vt censeatur irregularitatem ex homicidio voluntario incurrisse. Quòd autem vnusquisque eorum in eo euentu pænam incurrat homicidii ordinariam, consentiunt. *l. item Mela. §. si alius tenuit. ff. ad leg. Aquil. l. vtrùm, iuncta. l. sciente. ff. ad leg. Pomp. de parric. l. vnica vers. sin autẽ. C. de rapt. virg.* illis verbis; *quam eorum sodalium, comitum, vel sequacium, & qui eis auxilium præbuerunt. l. 1. vers. sin verò. C. de fals. monet.* ibi; *qui ad hoc ministerium præbuerunt cum eo, qui fecit, supplicio capitali plectendi. c. fælicis de pæn. lib. 6. & clement. 1. eod. titu.* Consentit item communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 49. Iulius Clar. lib. 5. sent. §. vlt. q. 90. n. 2. Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 2. & Carrer. §. 4. citato, n. 69.* Quando autem in illis euentibus is, qui id auxilium præbuit, nulla ratione credidit, homicidam fuisse interfecturum, quin potiùs id fuit omnino præter suam spem, tunc in conscientiæ foro non incurreret irregularitatem ex homicidio

voluntario, sed ex casuali comparatione ipsius. In foro tamen exteriori, nisi ex circunstantiis manifestè constet, id fuisse præter omnem spem eius, qui tale auxilium præbuit, censebitur irregularis ex homicidio voluntario, neque pænam homicidii ordinariam euadet: secùs autem si id aliquando apertè constet.

[sect. 2] Tertia conclusio. Quando in rixa, nullo præuio ea de re consilio, multi percusserunt eundem, & constat, quis eorum illum lethaliter percussit, reliquosque lethaliter eum non percussisse, tunc solus, qui lethaliter percussit, puniendus est pæna homicidii ordinaria, reliqui verò arbitraria pro quantitate culpæ ac vulneris, seu percussionis illatę. Ita colligitur apertè ex. *l. si in rixa, quæ est vlt. ff. ad leg. Corn. de sicar.* cuius verba sunt: *Si in rixa percußus homo perierit, ictus vniuscuiusque in hoc collectorum contemplari oportet*; & affirmant glossa ibi, & communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. vbi suprà. n. 3.* §. *secundus casus, Ant. Gom. c. 3. citato, n. 36. conclus. 2. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. homicidium. n. 41.* & *Carrer. §. 4. citato à. n. 48.* Idem habetur. *l. 57. styli,* quam Couar. & Ant. Gom. vbi suprà ad hoc citant. Hoc ipsum confirmat. *l. item Mela.* §. *sed si seruum. ff. ad leg. Aquil.* quæ habet, in eo euentu solum percutientem lethaliter teneri de occiso, reliquos verò, qui percusserunt non lethaliter, teneri solùm de vulnerato. Atque doctrinam hanc verum habere affirmat Carrerius cum Bal. Vbi suprà, n. 50. etiam quando, qui non lethaliter percussit, autor fuit rixæ, & aggressor, aliusque in ipsius defensionem superuenit, qui corrixantem interfecit. Longè verò maiori cum ratione hæc locum habent, quando vnus percussit lethaliter; autor verò rixæ, & alii ad fauendum concurrentes, nihil omnino percusserunt, vt Ant. Gom. conclus. 2. citata rectè ait.

Quod verò ad irregularitatem attinet, constat eũ, qui lethaliter percussit, irregularitatem ex homicidio voluntario contraxisse. De aliis verò, qui percusserunt non lethaliter, affirmat absolutè Couar. vbi suprà, eos irregularitatem non contraxisse. Quod confirmat ex c. significasti. 2. de homic. Dicendum tamen est. In primis, si vulnera non lethalia illata mortem accelerarunt, ad illam-**[[116]]**que proinde cooperatæ sunt, tunc, qui illa intulerunt, irregularitatem ex homicidio casuali comparatione ipsorum contraxisse, quatenus concausæ fuerunt illo modo eius mortis. Habendi item sunt pro irregularibus eo modo, si dubium sit, an ea vulnera mortem accelerarint, cooperatáve proinde ad eam mortem eo modo sint. Quoniam quando constat irregularitatem pro aliquo actu incurri; & dubium est, an aliquis eum exercuerit, pro irregulari est tunc is habendus, vt in sequentibus ostendetur, constat ex. c. significasti citato. Dicendum deinde est, eum, qui autor fuit eius rixæ, esto solùm vulnus non lethale inflixerit, quod constet ad mortem cooperatum non fuisse, imò esto nullum vulnus inflixerit, irregularitatem incurrisse ex eo homicidio casuali comparatione ipsius sequuto: quoniam eo ipso, quòd causa fuit rixæ, operam dedit rei illicitæ, aptæ vt inde homicidium sequeretur, ac proinde id homicidium sequutum, imputatur ei ad irregularitatem ex casuali homicidio. Dicendum tertiò est, adiuuantes aduersus interfectum, siue percusserint non lethaliter, siue omnino non percusserint, si cooperati sunt ad id homicidium iniustè, saltem vires, & animum, suo auxilio præbendo ei, qui interficit, vt id homicidium patraret, aut de tali cooperatione est dubium, incurrere similiter irregularitatem ob eam suam cooperationem & influxum iniustum ad id homicidium. Capite verò significasti, nihil contra hæc asseritur. Erat enim sermo de eo, qui ligone percusserat furem secum deferentem sacram Eucharistiam, ornamentaque Ecclesiæ, quem superuenientes alii, ac videntes deferre eas res ex Ecclesia furto ablatas, illum interemerunt. Et respondet summus Pontifex, si constat omnino ictum ligonis non fuisse lethale, neque is percussor alios superuenientes postea, & interficientes

eum latronem, incitauit vlla ratione, vt id efficerent, non esse censendum irregularem: eo quòd nullo modo cooperatus sit ad eam mortem. Cæterùm in dubio, an id vulnus lethale fuerit, cooperatúmve ad mortem fuerit, aut si alios aliquo modo incitauit, vt id efficerent, habendum illum esse pro irregulari.

[sect. 3] Quarta conclusio. Quando aliquis lethali vulnere fuit ab vno percussus, & ex vulnere alterius superueniente fuit omnino occisus, vterque tenetur pæna homicidii ordinaria. Ita communior doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. §. 2. citato. n. 4. Iul. Clar. §. homicid. n. 46. & Carrer. in pract. §. 2. de homicidio. n. 68.* qui cum Bart. ait, etiam si secundum vulnus non esset lethale, vtrumque puniendum esse pæna homicidii ordinaria. Quia vulnus, quod de se non est lethale, superueniens corpori vulnerato, & apto vt ex illo è vita discedat, efficitur lethale. Quando tamen quis, non credens se interfecturum, percuteret vulneratum antea lethaliter, ea tamen percussione, quæ de se nulla ratione esset lethalis, præsertim si ignoraret statum ita iam antea vulnerati, sanè dignus non esset pæna homicidii ordinaria, neque crederem illum incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario, sed ex casuali comparatione ipsius, vt tractatu præcedente Disp. 697. §. quando verò vnus, dicebamus. In nostra conclusione, communiori doctorum sententia confirmata, consentire videtur *Ant. Gom. conclus. 2. citata,* dum ipse & *Jul. Clar. n. 41. citato* affirmant, quando duo percusserunt aliquem singulis vulneribus, quæ separatim sumpta lethalia non erant, simul tamen sumpta interfecerunt, vtrumque teneri pæna homicidii ordinaria, tanquam concausas se mutuo adiuuantes ad eam interfectionem efficiendam ac complendam. Conclusionem propositam validè confirmat *l. ita vulneratur. ff. ad leg. Aquil.* vbi habetur, percutientem lethaliter, censeri interficere: vnde ibidem dicitur, si post vulnus lethale inflictum alius ictum addat, ex quo mors celeriùs sequatur, vtrumque teneri de occiso. Concinit. *c. significasti. 2. de homic.* Et quamuis nec lex ita vulneratus, nec aliæ eius tituli, quæ objici aduersus nostram conclusionem poterant, & de quibus Disp. 69. citata à. §. quando multi vulnerarunt, loquuti sumus, loquantur quando aduersus interfectores agitur criminaliter, sed solùm quando agitur ciuiliter, eaque de causa cum nostra conclusione non pugnent, decisionemque Vlpiani, in aliis legibus ibi relatis, præposuerimus decisioni eius legis, certè doctrina eius legis vera est comparatione pænæ criminalis pro homicidio infligendæ. Quæ tamen pæna non respicit damna à multis illata, vt à singulis resarciantur cum incremento lege Aquilia in pænam statuto, de qua pæna & damno sermo est in legibus tituli. ff. ad leg. Aquil. sed respicit culpam cuiusque eorum, vt iuxta illius quantitatem ea pæna infligatur.

Quando autem dubium est, an vulnus priùs inflictum lethale esset, & num ex illo vulneratus fuerit occisus, an verò ex solo posteriori, consentiunt doctores citati, eum, qui priùs vulnus inflixit, puniendum non esse pæna homicidii ordinaria, sed alia mitiori arbitraria; eo tamen grauiori, quo plus fuerit verisimilitudinis ac probabilitatis, prius vulnus lethale etiam fuisse, aut tale, vt ex solo posteriori sequuta fuisset mors. Nam tunc, cùm non constet, infligentem prius vulnus verè occidisse, æquitas non patitur, vt puniatur pæna homicidii ordinaria, quæ imponi non debet, nisi homicidæ doloso omnino indubitato, qualis is, de quo agimus, non est.

Quòd verò ad irregularitatem attinet, dicendum est. Tam qui prius vulnus lethale inflixit, quàm qui addidit vulnus, ex quo percussus interfectus est, si attendere debuit illo mortem esse consummandam, incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario, vt Disp. 697 citata dicebamus. Quoniam vterque verè est homicida voluntarius comparatione eius ita ab vtroque occisi. Quin in dubio, an prius vulnus **[[117]]** lethale fuerit, habendus est pro irregulari

ex homicidio voluntario. Quoniam, quando constat irregularitatem in aliquo euentu esse impositam, in dubio, an aliquis id fecerit, habendus est pro irregulari eo irregularitatis genere, vt sæpe est dictum. Minus tamen erit tunc indispensabilis ea irregularitas, quàm si certum fuisset, vulnus illud omnino fuisse lethale, & minus adhuc, quo minor fuerit verisimilitudo ac probabilitas id vulnus fuisse lethale. Addo, esto constaret vulnus non fuisse lethale, si tamen certum esset, aut saltem dubium, an cooperatum fuerit ad eam mortem, illam accelerando, consendus esset, qui id vulnus inflixisset, irregularis, non quidem ex homicidio voluntario, sed ex casuali. Quando item quis mortuus fuisset ex duobus vulneribus à duobus inflictis, quorum singula constaret insufficientia fuisse ad mortem, simul tamen sumpta causa illius sufficiens fuerunt, tunc vterque irregularitatem ex homicidio voluntario incurrisset. Nisi, arbitrio prudentis, omnino præter spem mors esset sequuta ex aliqua earum percussionum, atque ex modo illius: tunc enim solùm incurreretur irregularitas ex homicidio casuali. Id quod faciliùs euenire potest in priori percussione, quàm in posteriori, maximè si, qui posteriùs percussit, non ignorabat prius vulnus. Ac sanè in euentu, in quo homicidium illud censendum non esset voluntarium comparatione illius, sed casuale, puniendus ille non esset pæna homicidii ordinaria. Rarò tamen inuenietur is euentus.

[sect. 4] Dubium est, quando aliquis vulnus lethale ab aliquo accepit, & antequam ex illo obiret, casu fortuito naufragii, ruinæ domus, aut alio simili interiit, an qui id vulnus iniustè intulit, puniendus sit pæna homicidii ordinaria, & num irregularitatem incurrat. De eiusmodi euentu sermo est. *l. huic scripturæ. §. si seruus. ff. ad leg. Aquil.* non quidem ad pænam criminalem, sed ad ciuilem, ac definitur, ita vulnerantem lethaliter non teneri de seruo interfecto, sed de vulnerato, vt disp. 697 citata est dictum. Certè propenderem, quoad criminalem pænam, puniendum eum esse pæna homicidii ordinaria, quando certum omnino erat vulnus fuisse lethale: in quocunque verò dubio, an lethale fuisset, solùm esset puniendus pæna mitiori arbitraria; eo tamen grauiori, quo probabilius esset, vulnus fuisse lethale. Ducor. Quoniam æquale delictum est, aliquem vulnerare alium omnino lethaliter, atque illum interficere; eaque de causa, quando constaret, vulnus omnino fuisse lethale, æqualis pæna esset imponenda, ac si ex illo mors re ipsa fuisset sequuta. Quod enim iustè ac prudenter de generali consuetudine, consentaneoque ad leges huius regni, vt *Ant. Gom. c.* 3. *citato. n. 31.* ait, sit introductum, vt qui let haliter percussit, non priùs ordinaria pæna homicidii puniatur, quàm mors inde sequatur, nihil sanè obstat huic nostræ sententiæ. Quoniam meritò id introductum est, eo quòd sæpe vulnus, quando creditur esse lethale, vi naturæ sanetur; eaque de causa recta ratio postulat, vt dum ab euentu sciri potest, an vulnus lethale fuerit, is euentus omnino exspectetur antequam, qui lethaliter percussit, de homicidio puniatur. Quando verò fortuitus euentus id experimento scire impediuit, imponenda erit pæna pro quantitate delicti, ac proinde æqualis ac si ea mors inde esset sequuta, quæ moraliter ac naturaliter inde esset sequenda. Quod verò ad irregularitatem attinet, est mihi maius dubiũ. Quoniam hæc non priùs incurritur, quàm mors actu ex causa illius, quam homicida dedit, sit sequuta, etiam si constet causam sufficiẽtissimam illius esse datam. Imò verò, si miraculosè mors impedita esset sequi ex ea causa, irregularitas nullo modò cõtraheretur. Quare cùm, quando in eo euentu mors sequeretur ex casu fortuito superueniente, falsum esset dicere, mortem fuissè sequutam ex vulnere lethali inflicto, falsumq; item esset dicere eum, qui id vulnus lethale inflixit, interfecisse eum hominem, fuisséve homicidam illius, sed solùm sit verum dicere, dedisse causam sufficientem ad homicidium, futurumq; fuisse homicidam illius hominis, nisi mors illius aliunde fuisset præuenta; vtique dicendum erit, illum non contraxisse irregularitatẽ

ex tali interitu eius hominis. Certè vrget hoc argumentum: propenderemq́ue, non incurrere irregularitatem, quando vulnus lethale priùs acceptum non accelerasset eam mortem: secùs autem quando accelerasset, ad illámve fuisset cooperatum, quia citiùs ob id vulnus ex eo casu fortuito obiisset: quia tunc, qui id lethale vulnus inflixisset, verè diceretur interfecisse eum hominem vnà cum eo casu fortuito, cooperatúmve fuisse ad eam mortem vnà cum casu illo fortuito. Cæterùm tunc dicendum esset, si subitò comminutus esset ictu bombardæ, ita vt vulnus lethale priùs acceptum nihil accelerasset mortem, nihilq́ue ad illam fuisset cooperatum, non incurrere irregularitatem, qui illud antea inflixerat, sed solùm eam incurrere illum, qui bombarda illa eum interfecit, aut nullum, si sine cuiusquam culpa bombarda illa eam mortem effecit: quod durum aliquantulum videtur. Quòd si amplectenda esset hæc opinio (in qua anceps sum) ad caput significasti citatum, dicendum esset, tunc ex vulnere lethali antea accepto incurri irregularitatem, subsequuta morte, superuenientibus aliis, qui omnino peremerunt, quando ex illo vulnere accelerata aliqua ex parte fuit mors, ita quòd ad illam aliquid vulnus sit cooperatum, vt regulariter eueniet. Et satis est, rem esse dubiam, vt censendus sit irregularitatem ex eo vulnere contraxisse, quando mors fuit postea subsequuta, vt sæpe dictum est.

[sect. 5] Quinta conclusio. Quando multi pugnarunt cum occiso, isque vnum tantum vulnus lethale accepit, ex quo mortuus est; ignoratur verò, à quo ex multis, qui cum eo pugnarunt, id vulnus fuerit inflictum, ac proinde quis ex illis verè fuit homicida illius; tunc, siue alii percusserint simul non lethaliter, siue nullum aliud vulnus ille acceperit, nullus eorum, de quibus est dubium, quis ex ipsis id lethale vulnus inflixerit, puniendus est pæna homicidii ordinaria, neque omnes sunt puniendi pæna homicidii ordinaria, singuli tamen puniendi sunt pæna homicidii arbitraria, eo verò vnusquisq; grauiori, quo verisimilius fuerit, eum **[[118]]** potiùs, quàm alium, aut alios, id lethale vulnus inflixisse. Ita communis doctorum sententia, quā referunt ac sequuntur *Couar. §. 2. citato. n. 5. Ant. Gom. n. 36. citato, conclus. 3. & 4. Iulius Clar. §. homicidium citato. n. 38. 39. & 41. & Carrer. §. 2. citato. n. 75. &* §. *6. a. n. 345.* Ratio autem, cur nullus eorũ tunc puniri debeat pæna homicidii ordinaria, est. Quoniam periculum esset, ne quis sustineret mortis pænam, qua non esset dignus: *sanctius autem est, nocentem impunitum relinquere, quam innocentem condemnare,* vt habetur. l. absentem. ff. de pænis. Quo fit, vt propter incertitudinem, quis ex aliquibus homicidium commiserit, desinat imponi pæna homicidii ordinaria. Quia tamen simul ad id homicidium concurrerunt auxilium præstando, tametsi non ex præuio ad id tractatu ac consilio, singuli puniendi sunt pæna mitiori arbitraria, eo grauiori, quo in maiori fuerunt culpa: vnde si aliquis eorum fuit autor rixæ, is grauiori pæna est puniendus, augendaq́; singulis erit pęna, pro vt maior culpa in vnoquoque fuerit reperta, aut verisimilius fuerit, eum lethale vulnus inflixisse. Hæc autem multo magis locum habent, quando vnus tantùm interfecit, & reliqui prorsus sunt innocentes. Vt si de domo aliqua misit aliquis sagittam, & interfecit, atq; ignoratur quis ex ea domo id fecerit, aut si aliquis interfecit, subitoque se immiscuit aliis, ita vt prorsus ignoretur, quis ex multis sit. Atque si constet, vnum solum ex illis esse homicidam, & reliquos multos esse omnino innocentes, nullaq́ue sint indicia de vllo in particulari, quòd id fecerit, aut quòd sciat quis id fecerit, nullus eorũ puniri debet, aut torqueri, sed potiùs relinqui id delictum debet impunitum, quàm multi prorsus innocentes pęnam, aut vexationem, propter vnum nocentem sustineant. Vt autem tractatu præcedente Disp. 697. à §. quando multi vulnerarunt, copiosè explanauimus, in vtroque euentu ex duobu, sconclusione quinta propositis, omnes simul tenentur lege Aquilia ad integrum damnum, & ad pænam integram ciuilem vltra id

damnum lege Aquilia statutā: atque id est, quod statuunt ac probant. *l. item Mela.* §. *sed si seruum,* & aliæ. *ff. ad leg. Aquil.* ibi. citatæ ac explanatæ: & iuxta illas integrum est domino mancipii ita occisi agere ad totum damnum, & ad totam pænam, vel aduersus omnes simul, vel aduersus quencunq; eorum voluerit: vno tamen soluẽte integre, cessat domino mancipii actio aduersus reliquos: soluentique competit actio aduersus reliquos, vt partes, quas loco eorum soluit, ipsi refundant, vt ibidem explanatum fuit. Quo fit, vt iura illa nihil cum quinta nostra conclusione pugnant.
Quòd verò ad irregularitatem attinet, procul dubio in vtroque euentu, conclusione. 5. proposito, est dicendum, singulos, de quibus est dubium, num ipsi vulnus lethale intulerint, ex quo vulneratus fuit mortuus, habendos esse pro irregularibus, ex homicidio illo voluntario: quoniam, vt sępe est dictum, in dubio, an aliquis id fecerit, pro quo statuta est irregularitas, habendus est pro irregulari eo irregularitatis genere. Cōsentit. Couar. in calce. n. 5. citati cum aliis, quos citat tametsi firmius id asserere debuisset, dictumq́ue à nobis est Disp. 697 citata. Non tamen adeò ea irregularitas erit indispensabilis, ac si certum esset ipsum fuisse, qui verè id homicidium patrauit: quoniam rem esse dubiam, an fuerit homicida, & an verè sit irregularis, multum facit vt faciliùs dispensetur: eoq́ue facilior erit impetratio dispensationis, quo fuerit probabilius, non ipsum esse, qui vulnus lethale inflixit.

Vtrùm propter multitudinem cōcurrentium ad homicidium dolosum, minuendum sit de pæna homicidii ordinaria. Disp. 34.

SVMMARIVM.

1 *TRansitio ad sequentem disputationem.*

2 *Probatur perperam propter multitudinem delinquentium detrahendum eße seueritati, ac proinde minuendam esse pænam lege statutam.*

3 *Nulla potest statui certa vniuersalis regula, quando & quousque, ob multitudinem delinquetium, minut pæna ordinaria delicti debeat, sed id relinquendum est prudentis iudicis arbitrio, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus.*

[sect. 1] DIsputatione præcedente ostensum est, omnes, qui præuio consilio, seu tractatu, ad homicidium dolosum concurrunt, puniendos esse pæna homicidii ordinaria. Vt autem ex omnibus membris disputationis præcedentis patet, fieri aliquando poterit, vt quàm multi ad vnum numero homicidium concurrant. Quæritur ergo, num si, iuxta dicta præcedente disputatione, aliquando permulti, seruato eo iuris rigore, essent ita puniendi, fas iudici in eo euentu sit, ac debeat, ne, attenta qualitate eius delicti & circũstantiis concurrentibus, nimis multi pæna mortis plectantur, commutare eam pænam homicidii ordinariam in aliam mitiorem arbitrariam saltem in aliquibus, aut in multis eorum, qui minùs culpabiles reperientur.
[sect. 2] *Lex aut facta.* §. *vlt. ff. de pæn.* sic habet: *Nonnunquam euenit, vt aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur: quoties nimirum multis personis grassantibus exemplo opus sit.* consentit. *l. 8. tit. 31. part. 7. glossa. §. vlt. citato, verb. multis,* ita habet: *Plures tamen remanet alii non delinquentes: aliàs, si isti (*hoc est delinquentes) *sunt plures, detrahendum est*

seueritati, vbi multorum strages iacet. Hactenus glossa illa. Quæ satis apertè docet, propter multitudinem delinquentium detrahendum esse seueritati, ac proinde minuendam esse pænam lege statutam. Atque ad id confirmandum citari ea glossa consueuit. Non tamen glossa illa satis accommodata est verbis ac intento illius textus. Non enim textus ille loquitur de delinquentibus, qui iam essent comprehensi, in quósve sine difficultate aliqua pęna pro delicto commerita exequutioni mādari posset, quique à delicto iam cessassent, faciléve, vt cessarent, contineri possent: sed textus ille loquitur de multitudine grassatorum, qui à delicto non cessant, difficileque cōpręhenduntur, vt pæna commerita eis infligatur, & difficilè coërcentur ac continentur, ne vlteriùs in delicto progrediantur: Docet verò ille textus, quo plures illi sunt, & quo plus expedit eos coërcere, efficereǵque vt à delicto cessent, eo, si aliqui eorum comprehendantur, acriùs acerbiorique pæna esse puniendos, adeò vt iudici tunc liceat augere ex ea circunstantia pænam ordinariam pro eo delicto statutam, vt pænę acerbitas exemplo aliis sit, eosq́; efficiat secedere, & à tanto delicto cessare. Doctrina autem, quam tradit glossa, & qua quasi in contrarium docet, quòd sicut ex circunstantia eius textus potest ac debet in eo euentu augeri **[[119]]** pæna, vt id exemplo sit cæteris, & qui nondum in id crimen inciderunt, timore pænæ adeò acerbæ contineantur, ne in illud incidere audeant; qui verò id crimen exercent, terreantur, ne illud continuent, discedereque efficiātur ab eo crimine in illo loco patrando; sic quādo multi sunt delinquentes, qui puniri debent, minui per oppositum de pæna ordinaria debet, ne sit multorum strages, quod in damnum suo modo cederet publicum; hæc, inquam, doctrina eius glossæ, locum sanè habet, quando post commissum delictum, quod in futurum iam nō pendet, multi ob illud essent puniendi, aut quando ex eo, quòd ob aliquod delictum multi punirentur, sequeretur seditio, scandalúmve ac ruina multorum. Neque, vt doctrina eius glossę locum habeat, necesse est, vt plures sint, qui deliquerunt, quiǵue puniendi sunt, quàm qui non deliquerunt, vt verba eius glossæ videntur innuere: sed satis est, si multi prudentis arbitrio, spectatisque circunstantiis concurrentibus, deliquerint, eaǵue ordinaria pæna sint puniendi.

[sect. 3] Hac itaque de re dicendum arbitror, nullam posse statui certam vniuersalem regulam, quando, & quousque, ob multitudinem delinquentium minui pæna ordinaria delicti debeat, sed id relinquendum esse prudentis iudicis arbitrio, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus. Quo enim grauius est delictum, magisǵue reipublicæ perniciosum, & speratur pænę acerbitate, multorumǵue punitione sine timore alicuius notabilis seditionis, ac ruinæ spiritualis, ac temporalis multorum, plus illud esse extirpandum, continendosque aut arcendos plures esse ab illo committendo, eo plures, simul, aut successiuè, & eo acerbiori pæna sunt puniendi, vt in commune bonum id delictum plus extirpetur, & contineantur homines ab illo patrando: modò tamen, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus, nullus prudentis arbitrio sit excessus. Hiuc dicerem, si nimium abundarent, frequentiáve essent, in aliquo loco, non solùm crimina grassatorum, seditionem aduersus principem, ac rempublicam ministrosǵue eius commouentium, aut similia alia flagitia, valde reipublicæ perniciosa, sed etiam simplicia dolosa homicidia, atque ad continendos homines à tanto delicto committendo, iudicaretur expedire augere pænam eius delicti ordinariam, multosǵue ad idem homicidium concurrentes, puniri simul pæna homicidii ordinaria, fieri licitè ac sanctè posset ac deberet, quando non timeretur inde maius aliquod malum. Tametsi in eo euentu non censerem, iudices particulares augere posse pænam homicidii ordinariam, absque supremi principis, aut supremi senatus, præscripto ac facultate. Quando autem non esset circūstantia, quæ persuaderet expedire aggrauare pænam, aut nimium multos puniri simul

propter vnum, aut etiam propter plura delicta à variis circa diuersa numero obiecta commissa, tunc, esse multos eo modo culpabiles, quorum singuli digni essent tota pæna ordinaria eius delicti, præsertim si talis pæna esset mortis, mutilationis, aut alia grauis, sanè id esset circumstantia, ob quam iudex posset ac deberet commutare pænam eius delicti ordinariam in aliam mitiorem arbitrariam, vel in omnibus, vel in iis saltem, qui minùs culpabiles in eo delicto essent reperti. Idem fieri posset ac deberet, si ex eo, quòd pæna legis ordinaria exequutioni mandaretur, sequeretur seditio grauis, magnum malum, ruinaque multorum. Hinc ad rem præsentem dico, si nimium multi communi tractatu ac consilio concurrissent ad idem numero homicidium, vt decem, aut plures, vel etiam pauciores, vt sex, aut etiam quinque, tunc non omnes essent puniendi mortis pæna pro eo delicto statuta, sed satis esset, si qui id homicidium exequutioni mandauit, aut illud exequi mandauit, morte punirentur: reliqui verò; qui minùs longè culpabiles reperirentur, puniendi essent solùm pæna arbitraria ac extraordinaria; eo tamen grauiori, quo in maiori culpa reperirentur. Atque quo grauius & atrocius esset delictum, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus, eo plures deberent plecti ordinaria pæna eius delicti, & reliqui eo acerbiori pæna extraordinaria puniri deberent. Cùm hac nostra doctrina consentiunt. *c. Vt constitueretur. 50. dist. c. comeßationes. 44. dist. c. ipsa pietas. §. vlt. c. non potest. 23. q. 4. c. quoties. 1. q. 7. c. 2, de tempor. ord. c. delictus. 2. de simon. ac. c. latores. de cleric. excommun.* & quæ eisdem in locis traduntur, iunctis glossis ibidem, dum docent, propter multitudinem delinquentium minuendum aliquando esse de pæna, & quando timerentur magna mala atque scandala, procedendum non esse ad pænam, sed exhortationibus, meliorique via, qua id fieri posset, conandum esse educere homines à suis delictis, vt Aug. docet quatuor prioribus iuribus citatis, semperque est cutandum, ne seditio populi ex modo punitionis oriatur, argumento legis penult. ff. ad leg. Corn. de sicar. Atque iuxta eandem nostram doctrinam accipiendum est, quod cum communi doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur, affirmant in re, de qua disputamus, *Iulius Clarus. 5. lib. sentent. §. vlt. q. 60. n. 30.* & *Carrer. in pract.* §. *homic. 6. n. 346.* dum docent, in homicidio, & in similibus delictis, propter multitudinem delinquentium minuendum esse de pæna ordinaria, saltem in his, qui minùs culpabiles fuerint reperti, puniendo ordinaria pæna aliquos magis culpabiles, in quo consentit c. latores citatum. Sic quando seditio culpabilis in populo fuit orta, atque ad illam compescendam, aut post illam transactam, iudicatur expediens procedere ad pænam, ne id inultum transeat, solent autores seditionis, aut qui in illa præcipui fuerunt, acriter pro delicti quantitate puniri: reliqui verò mitiùs puniuntur, aut cum illis, vel cum pluribus eorum, solet dissimulari, prout, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus, arbitrio prudentum, iudicatum fuerit expedire.

Si ciuitas, vel alia communitas, homicidium aut aliud delictum committat, qualiter sit punienda. Disp. 35.

[[120]] SVMMARIVM.

1 . CIuitas neque delinquere neque puniri potest, probatur id variis argumentis.

2 Ciuitas, aut quæuis alia vniuersitas materialiter sumpta, quo ad personas seu membra, quibus constat, delinquere potest. Rarò autem quoad omnes suas partes delinquit, præsertim in committendo. Adeò verò numerosa quoad partes, quibus constat, esse poterit, vt moraliter

sit impossibile quoad omnes suas partes delinquere. Quod si constet partibus aliquibus rationis vsum non habentibus, fieri nulla ratione poterit, vt quoad eas partes delinquat ac peccet.

3 Vt communitas deliquisse dicatur, dignaque proinde, vt communitas est, pæna ob id delictum sit, quod ei tanquam communitati imputatur, necesse est, vt saltem quoad partes, quæ ipsam repræsentant, id agendo deliquerit; alioquin delictum non erit communitatis, sed eorum solum qui id commiserunt, neque pro eo communitas ipsa poterit licitè puniri, sed illi soli, qui id delictum commiserunt.

4 Aliud est, communitatem aliquam procuratorẽ aut mandatarium aliquem constituisse, qui omnia negotia eius exerceat; aliud vero constituisse rectores, qui ipsum repræsentent, & nomine totius communitatis res illius exsequantur.

5 Quando communitas delinquere non censeatur commissionis peccato, nisi per modum communitatis, saltem qui illam repræsentant, nihilominus omissionis peccato potest communitas delinquere, si potuit id cõmißionis peccatum impedire, saltem per eos qui illam repræsentant, nec impediunt.

6 Quando communitas deliquit per eos qui illam repræsentant, tunc fas est illam punire quoad partes, quæ ita per se ipsas deliquerunt, punirique poßũt etiam pæna mortis, & confiscationis bonorũ. Deinde tenentur ad damna inde secuta. Quòd si iusserunt id per alios exsecutioni mandari, mandatarii illud exsequentes puniri etiam poterunt pro culpæ quantitate.

7 Qui innocentes sunt de eadem cõmunitate, quia ipsi reuera in culpa fuerunt, puniri non poßunt pæna mortis aut mutilationis corporalis.

8 Quando delictum est tale, vt propter illud punire liceat parentes in filiis, in bonis externis ac famæ, tunc fas est punire cõmunitatem delinquentem, etiam quoad innocẽtes, qui partes illius sunt, ciuitatem solo æquando. Puniri etiam ciuitas potest confiscatione bonorum, amissione libertatis, priuilegiorum, etiam quoad innocentes.

9 Quando delictum non est tale, pro quo vnus in alio innocenti puniri debeat, tunc si communitas vt communitas illud committat, neque inueniatur aliquis in particulari qui illud exsecutioni mandauerit, puniri non debet ob id crimen pæna mortis, sed arbitraria.

10 Communitas non potest excommunicari, sed puniri interdicto.

11 Argumenta prioris opinionis eneruantur in particulari.

DIsputatio hæc præcedenti est affinis, ideoq; post illam erit continuò examinanda. Atque in primis examinandum est, num ciuitas, aut alia communitas, delinquere ac puniri possit: partem quippe affirmantem quo ad vtrumque horum supponit quæstio proposita, alioquin locum non posset habere.

[sect. 1] Quòd verò neque delinquere neque puniri possit, suaderi potest. Primò, quoniam sicut hæreditas est nomen iuris, non verò rerum, quæ rationem sortiuntur hæreditatis, & quæ hæreditas dicuntur dum sortiuntur ac retinent rationem eius iuris, in quo ratio hæreditatis formaliter est posita, à qua, qui in eis bonis ex testamento aut ab intestato succedit, hæres formaliter nuncupatur, vt tractatu præcedente Disp. 2. *ex. §. vnico inst. de reb. corpor. & incorp.* fuit explanatum; qua ratione ibidem est dictum, hæreditatem, quo ad illud ius, inter res incorporales, non verò inter corporales, computari: ita ciuitas, vniuersitas, seu communitas, est nomen iuris, significãs formaliter respectum coadunationis multorum in

vnum mysticum corpus ciuitatis, aut alterius communitatis, prout fuerit finis, ad quem ita sũt coadunati ac congregati in vnum corpus mysticum, & prout fuerint partes, ex quibus id corpus ad eum finem constat; estque proinde ciuitas, aut quęuis alia communitas, quippiam incorporale intellectu ac libero arbitrio minimè præditũ: sed, quod intellectu ac libero arbitrio caret, nec peccare seu delinquere potest, nec proinde pænā pro eo delicto potest mereri ac subiri: ergo ciuitas, aut alia communitas, qua talis, nec delinquere nec puniri potest.
Quòd si dicas, ciuitatem, aut aliam communitatem, materialiter sumptam quo ad personas, quibus constat, prout sunt sub eo respectu coadunationis in eo corpore, posse peccare ac delinquere per eos, per quos, iuxta institutionem eius cōmunitatis, regitur ac gubernatur: hi enim nomine ac loco totius communitatis id efficiunt, ac proinde, si tale quid efficiẽdo, vt locum ac vicem totius communitatis obtinent, peccent, cōmunitas est, quæ per eos peccat ac delinquit, ac proinde quæ subire quo ad totum corpus mysticum possit ac debeat pænam ratione talis delicti nomine ac loco partium omnium, ex quibus constat, ipsiúsve corporis cōmunitatis commissi. Si, inquam, hoc dicas, tunc est hoc secundũ argumentum. Quoniam rectores illi ac deputati, vt nomine totius communitatis eam administrent, vicemque illius gerant, solùm sunt communitas tota per repræsentationem, quia scilicet illam repræsentant, vicemque ac locum illius gerunt: sed culpa illorum non potest reputari culpa totius communitatis quo ad omnes suas partes; quoniam dum gubernatores peccant, peruersum aliquid decernendo, illudque exequutioni mandando, reliquę eius communitatis partes, quæ in eo non interueniunt, verè non peccant eo peccato, neque eis ad culpam & delictum potest imputari, neque coram Deo imputatur; præsertim cùm multæ partes communitatis, vt pueri, & mulieres, ac rudes, innocentes sint, multique eorum vsu liberi arbitrii, vel propter ætatem, vel ob causas alias, careant, sine quo esse nequit peccatum: ergo communitas tota quo ad eas omnes partes non peccat ac delinquit, ac proinde nec iustè ob dicta delicta potest puniri.
Tertiò, qui consentire non potest, sanè non potest delinquere; eo quòd delictum ac peccatum esse non possit sine consensu, præsertim si delictũ sit in cōmittendo; & subinde neque in eo potest habere locum pæna, quæ esse non potest **[[121]]** nisi propter peccatum ac culpam: communitas autem consentire non potest, vt constat ex. *l. vnica. ff. de libertis vniuersitatum,* illis verbis: *Mouet enim, quòd (*municipes scilicet, qui constituunt ciuitatem, aut aliam vniuersitatem, seu communitatem, prout illam constituunt, ac rationem illius subeunt, vnumque in illa sunt) *consentire non possunt*; & *ex. l. 1. §. vlt. ff. de acq. poss.* qui sic habet: *Municipes per se nihil possidere poßunt: quia vniuersi consentire non poßunt:* ergo ciuitas, aut quæuis alia communitas, neque delinquere potest, neque pænæ est obnoxia.
Quartò, aduersus ciuitatem, aut aliam communitatem, non datur actio de dolo, vt constat ex. *l. sed si ex dolo. §. 1. ff. de dol.* Vbi Vlpianus sic ait: *Sed an in municipes de dolo detur actio, dubitatur. Et puto, ex suo quidem dolo actionem non posse dari. Quid enim municipes dolo facere possunt?* quasi dicat, nihil: sed id non aliunde euenit, nisi quia communitas consentire non potest, vt habent iura in præcedenti argumento relata: cùm ergo sine dolo esse non possit delictum, quod puniri ordinaria pæna possit, & sine consensu esse vniuersim non possit delictum, pręsertim quod in committendo consistat; consequens profectò est, vt communitas neque delinquere possit, neque subinde pænæ propter delictum sit obnoxia.
Præsens disputatio sequentibus conclusionibus est dirimenda, quas intendere videtur communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1.*

n. 52. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. vlt. q. 16. à. n. 7. & Carrer. in pract. §. *himic. 6. à. n. 347.* tametsi non ita dilucidè rem explicent.

[sect. 2] Prima est. Ciuitas, aut quæuis alia vniuersitas, seu communitas, materialiter sumpta quo ad personas, seu membra, quibus constat, delinquere potest, Rarò autem quoad omnes partes suas delinquit, præsertim in committendo. Adeò verò numerosa, quo ad partes, quibus constat, esse poterit, vt moraliter sit impossibile quo ad omnes suas partes delinquere. Quòd si constet partibus aliquibus rationis vsum non habentibus, fieri nulla ratione poterit, vt quo ad eas partes delinquat ac peccet.

Prima pars huius conclusionis facilè probatur. Quoniam ciuitas, aut quæuis alia communitas, materialiter sumpta, constat partibus intellectu liberoque arbitrio præditis, per quas potentias possunt peccare. Atque si partes omnes paruæ alicuius communitatis, vt collegii alicuius, libero arbitrio sint præditæ, omnesque simul conueniant, & vt communitatem cōstituũt, aliquid communi consensu decernant, aut etiā exequutioni mandent, mandaríve efficiant, quod malum ac peccatum sit, vtique delinquent, vt communitas sumpta materialiter sunt: nullus autem sanæ mentis negare poterit, pro libertate partium talis communitatis id eas efficere posse, ac proinde posse delinquere. Item, quando ciuitas, aut alia communitas, deputatos aliquos habet, qui omnium nomine ac loco ea decernāt ac efficiant, quæ ad ipsam decernere ac facere spectat; eo quòd difficile aut impossibile esset omnes conuenire, neque omnes habiles sint ad id decernendum; sanè, si in iis decernendis ac efficiendis delinquant, vt pro eorum libertate ac fragilitate humana facilè potest euenire, cōmunitas ipsa peccare ac delinquere dicetur, non quidem quoad omnes partes, quibus constat, sed quo ad eos, qui vicem illius tenent, ipsamque repræsentant, ac nomine & loco illius ea decernunt ac efficiunt: quare communitas materialiter sumpta, vt rationem communitatis habet, delinquere ac peccare potest, vel quoad omnes suas partes, vel quo ad eas, quę nomen, vicem, ac locum illius tenent, ipsamque repræsentant.

Secunda verò pars, quòd scilicet rarò quo ad omnes suas partes delinquat, præsertim in committendo, probatur. Quoniam quàm plurimæ sunt communitates, vt ciuitates omnes ac oppida, quæ constant partibus carentibus vsu rationis: tales verò communitates, quo ad eas suas partes, delinquere non possunt, neque committendo, neque omittendo. Item, quoniam neque omnes partes vsum rationis habentes, vt mulieres, rudes, & minores, aptæ sunt vt admittantur ad decernendum ac faciendum exequutioni mādare, quæ ad totam communitatem spectant, ideoque ad id non admittuntur. Præterea, quoniam nec omnes, qui habiles ad id sunt, possunt ad singula decernenda ac exequutioni mandanda conuenire. Neque, si possent, expediret, vt omnes conuenirent: quia difficilè congregarentur, & non sine magna molestia & labore: & quoniā difficillimè omnium vota colligerentur, diuersitasque iudiciorum definitionem, exequutionemque definitorum, impedirent, vt tractatu præcedente Disput. 23. est dictum, atque, qui ex tanta multitudine in peruersa definitione non consentirent, vtique in ea non delínquerent: ergo rarò communitas, quo ad omnes suas partes, delinquit, maximè in committendo.

Tertia verò & quarta pars, quòd scilicet adeò numerosa potest esse communitas quoad partes, quibus constat, vt moraliter sit impossibile quoad omnes suas partes delinquere; & quòd, si constet partibus aliquibus rationis vsum non habentibus, fieri nulla ratione possit, vt quo ad eas delinquat ac peccet; facilè patent in communitate prouinciæ, ciuitatis, aut oppidi non exigui, etiam quo ad solas partes, quæ rationis vsum in eis habent, vt circa secundam partem

fuit explanatum. Quod verò ad eas etiam attinet, quæ vsu rationis carent, vt quoad infantes ad septennium non peruenientes, in communitate cuiuscunque oppiduli etiam liquet.
[sect. 3] Secunda conclusio. Vt communitas deliquisse dicatur, dignaq́ue proinde, vt communitas est, pæna ob id delictum sit, quod ei tanquam communitati imputatur, necesse est, vt saltem quo ad partes, quæ ipsam repræsentant, quæq́ue nomine ac loco totius communitatis res decernũt ac administrant, idq́ue agendo, deliquerit; alioquin delictum non erit communitatis, sed eorũ dumtaxat, qui illud commiserunt, neque pro eo communitas ipsa poterit licitè puniri quo ad innocentes, qui non deliquerunt; sed illi soli poterunt tunc puniri, qui id delictum commiserũt. In hac conclusione consentit communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 52. citato, Iul. Clar. q. 16. citata, n. 8.* & *Carrer. vbi suprà, n. 348.* Fauet ex parte. *l. semper. §. in sepulchro. ff. quod vi aut clàm,* quam Ant. Gom. in cõfirmationẽ citat. Vnde prędicti autores inquiũt. **[[122]]** si non congregato regimine alicuius ciuitatis, vt delictum aliquod tanquam ciuitas ac communitas decernant, ac exequutioni mandent, aliquis, aut aliqui, de regimine clament arma, arma, cõmoueantq́; ac solicitent ad id delictum reliquos, tunc esto maior pars rectorum ciuitatis, aut rectores omnes, illos sequantur, multiq́ue de populo, idq́ue delictum patrent, tale delictum non est communitatis, neque pro illo puniri possunt innocentes, qui ad illud non concurrerunt, sed est delictum illorum particularium, qui illud cõmiserunt, illiq́ue soli debent pro eo puniri. Licèt enim omnes, qui ciuitatem repræsentant, illud commiserint: quia tamen id non commiserunt vt ciuitas, id tanquam ciuitas decernendo, & exequutioni mandando, non censetur ciuitas, communitásve ciuitatis, illud commisisse, sed cẽsentur illi soli particulares illud cõmisisse. Hinc *Julius Clarus. n. 8. citato* refert, cùm Veronæ religiosi omnes cuiusdam monasterii interfecissent quendam, qui in ipsorum monasterio fuerat hospitatus, prætorem processisse aduersus singulos, eosq́ue mortis pæna affecisse, non verò processisse aduersus communitatẽ: quia id delictum non cõmiserunt vt cõmunitas conuentus, & vt agentes rẽ ac negotium conuentus, sed vt singuli, se tamen inuicem ad id adiuuantes, communicatoq́ue cõsilio vt singulorum, non verò tanquam conuẽtus, & ad rem communitatis conuentus. Est ergo in vnaquaque communitate attendendum, qui sint, qui, iuxta institutionem regiminis eius cõmunitatis eam administrant, atque in tali administratione ipsam repræsentant, & quantam eorum partem necesse sit conuenire, vt, quod decernitur, vim habeat, nomineq́ue ac autoritate talis communitatis censeatur factum. Et quidem, si tanquam communitas, repræsentantésve cõmunitatem, illud efficiant, & non vt singuli, & insuper tot in eo conueniant, quot conuenire est necesse iuxta eius communitatis regimen; tunc id ab ipsa communitate censetur factum per eos, qui eam repræsentant, vicemq́ue illius gerunt, ipsiq́ue communitati id imputatur. Quòd si aliquid horum deficiat, non censetur factum à cõmunitate, neque ei potest ad pęnam imputari: sed factum censetur ab iis solùm, qui id decreuerunt, exequutioniq́ue mandari fecerunt, ipsiq́ue soli ob id delictum sunt puniendi, non verò communitas, cuius sunt partes. Quare, si, iuxta ordinem in regimine communitatis præscriptum ad aliquid efficiendum nomine ac loco cõmunitatis, necessaria erant vota maioris partis eam administrantium, aut duarum partium, neque tot consenserunt, sed minor numerus, atque per potentiam id illi exequutioni mandarunt, delictum tunc non est communitatis, sed priuatum illorum dumtaxat.
[sect. 4] Hoc verò loco obserua, aliud esse communitatem aliquam procuratorem aliquem aut mãdatarium constituisse, qui negotium aliquod, aut negotia aliqua, vel etiam negotia omnia illius exerceat; aliud verò constituisse rectores, qui ipsam repræsentent, nomineq́ue ac loco

totius cōmunitatis res illius decernant ac exequantur. In priori quippe euentu, in mandato illo generali, in illáve generali commissione, non censetur cōprehensum aliquid malum, nisi sit expressum, ac proinde si mandatarius ille delictum committat, ipsi imputatur, & non communitati: manetque communitas ipsa ei mandatario superior cum iurisdictione ac administratione. Vnde, quod syndici, aut æconomi, deputati à cōmunitate, quæ sibi iurisdictionem ac administrationem retinet, delinquunt, non ex mandato ad id speciali talis communitatis, ipsi imputatur, & non communitati: atque de eiusmodi syndico, aut procuratore, est sermo. *l. 1.* §. *quibus autem. & legibus sequentib. ff. quod cuiusque vniuers.* In posteriori verò euentu, quia communitatis iurisdictio, ac administratio, tota residet in administratoribus illius, qui ipsam repræsentant, quique nomine ac loco illius res illius gerunt tanquam præcipui, sine dependentia ea in parte à reliquo communitatis; tametsi, si reliquum communitatis reclamet, aliquidque admoneat ac proponat, teneantur id audire ac expẽdere; vtique quicquid tales administratores statuunt, aut exequuntur, siue bonũ siue malum, ac delictum in alterius iniuriam ac præiudicium, ipsi communitati imputatur per illos suos administratores ipsam repræsentantes, locumque ac vicem illius in ea administratione tenentes.

[sect. 5] Illud etiam obserua. Quamuis communitas delinquere non censeatur commissionis peccato, nisi per modum communitatis, modo explicato, saltem qui illam repræsentant, concurrenteque consensu ac voto tantæ eorum omnium partis, quantam, iuxta modum in regimine præscriptum, necesse est concurrere, delinquant, vt explanatum est; nihilominus omissionis peccato posse eandem communitatem delinquere, si potuit, ac debuit, id commissionis peccatum impedire, saltem per eos, qui eam repræsentant, nec impediuit, aut si post illud commissum, ratum illud habuit. Atque tunc ob id omissionis peccatũ poterit communitas iustè puniri, quanta pæna id omissionis delictum iudicatum fuerit dignum. Ita cum Bart. Fel. & commun. doctorum sententia Carrer. n. 348. citato.

[sect. 6] Tertia conclusio. Quando communitas modo explicato deliquit per eos, qui eam repræsentant, vicemque illius gerunt, tunc fas est illam punire quoad partes, seu personas, quæ ita per se ipsas deliquerunt, idque eo acriùs, quo in maiori culpa fuerunt, id iniquè decernendo, exe qui mandando, aut per se ipsos exequendo; puniriq; possunt etiam pæna mortis, & confiscationis bonorum, ac aliis, si tanta pæna fuerint digni. Insuper tenentur innocentibus de eadem communitate ad damna omnia, etiam pænarum in bonis externis, quæ inde illis fuerint subsequuta. Quòd si iusserunt id delictum per aliquos exequutioni mādari, mādatarii etiam, qui in culpa fuerint illud exequendo, puniri etiam poterunt pro culpæ quantitate. In hac conclusione nulla est difficultas: quippe cùm prædicti omnes verè deliquerint, in culpaque fuerint tanta pæna digna; causaque iniusta fuerint eo suo delicto damnorum omnium, quæ inde innocentibus de eadem communitate fuerint sequuta. Eam verò affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 1. citato. n. 54. Iul. Clar. q. 16. citata. n. vlt. & Carrer.* §. *6. citato. n. 350 & 351.* Aitque Ant. Gom. quando tempore Caroli 5. ciuitates quædam communi consilio eorum, qui de illis erant, in hoc Castellæ regno aduersus illum rebellarunt, acriùs multo punitos fuisse autores earum rebellionum, illosque, **[[123]]** qui reperti fuerunt in maiori culpa, quàm fuerint puniti cæteri. Idem etiam testatur *Iulius Clarus, n. vlt. citato,* fuisse factum in Flandria in Gandẽsi ciuitate, quando nostra ætate aduersus eundem Carolũ 5 rebellauit, idque postulat recta ratio.

[sect. 7] Quarta conclusio. Qui innocentes sunt de eadem communitate, quia ipsi re vera in nulla culpa fuerunt, sed communitas per alios peccauit, puniri non possunt pæna mortis

corporalis, mutilationis, aut alterius corporalis læsionis, quæ contra quintum sit præceptum decalogi. In hac conueniunt doctores communiter, quos referunt ac sequuntur *Ant. Gom. vbi suprà. n. 53.* & *Carr. n. 350,* quosque nos tractatu præcedente in materia de bello disp. 119. retulimus. Vbi eam probauimus, quando respublica aliqua, ciuitas, aut oppidum aliud, bello iusto punitur ob culpam talis communitatis: neque enim tunc fas est innocentes de eadem republica per se, ídve intendendo, vita multare, aut etiam illis lædere in corpore: quoniam id esset contra quintum decalogi præceptum, malumque intrinsecè.

[sect. 8] Quinta conclusio. Quando delictum est tale, vt propter illud punire liceat parentes in filiis, in bonis externis, honoris, ac famæ, vel etiam libertatis, vt sunt rebellio aduersus legitimum principem, aut aliud crimen læsæ maiestatis, peccatum hæresis, aut apostasiæ à fide, & sunt similia alia; tunc fas est punire communitatem, quæ ita deliquit, etiam quo ad innocentes, qui partes illius sunt, ciuitatem, aut oppidum, solo æquando, aratroque subjiciendo, aut etiam sale seminando: in quo euentu perit talis ciuitas, aut oppidum, ac desinit esse, non quidem quo ad personas, quibus antea constabat, sed quoad communitatem ipsam, seu quo ad rationem ciuitatis aut oppidi, vt patet *l. si vsuifructus ciuitati. ff. quemad. vsusfruct. amitt.* cuius verba sunt: *Si vsusfructus ciuitati legetur, & aratrum in eam inducatur, ciuitas eße desinit, vt paßa est Carthago. Ideóque quasi morte desinit habere vsumfructum.* Puniri etiam potest ciuitas confiscatione seu spoliatione bonorum, etiam quo ad innocentes, aut etiam amissione libertatis innocentum, si delictum tanta pæna sit dignum, vt re ipsa puniri oppida & prouinciæ consueuerunt, quando bellum iustum aduersus illas geritur, vt tractatu præcedente in materia de bello Disput. 120 & 121 ostendimus. Puniri etiam consueuit amissione priuilegii, aut priuilegiorum, amissione sedis Episcopalis, propter Episcopi eius loci, aut Cardinalis, interfectionem, vt constat. *c. itanos. 25. q. 2. c. fælicis in fine de pænis lib. 6.* ob alia etiam crimina eadem pæna statuitur. *c. vbi periculum.* §. *ciuitas de elect. lib. 6. &. c. ad abolendam. §. ciuitas de hæret.* hæ autem pænæ ad innocentes eius ciuitatis sese extendunt. In hac conclusione consentit communis doctorum sententia, quam Anton. Gom. Iul. Clar. & Carrer. locis citatis referunt ac sequuntur. Cùm autem in eiusmodi grauissimis delictis fas sit punire parentes in filiis innocentibus, in fortunæ bonis, honoris, ac famæ; multo magis fas erit punire in eisdem bonis innocentes de communitate pro delictis suæ communitatis, quorum ipsi sunt partes, & quorum loco ac nomine in totius communitatis commodum ac incommodum, ex eiusdem communitatis præscripto ac ordinatione, rectores communitatis ipsam administrant.

[sect. 9] Sexta conclusio. Quando delictum non est tale, pro quo vnus in alio innocẽti puniri debeat, vt est simplex homicidium, iniuria minùs grauis, quàm homicidium, & sunt pleraque alia crimina; tunc si communitas vt communitas illud cõmittat, neque inueniatur aliquis in particulari, qui illud exequutioni mandauerit, aut qui ad id communitatem excitauerit, autorque fuerit talis delicti; vtique, si delictum mortis pæna erat dignum, cùm communitas, vt communitas, interfici non possit, neque debeat; eo quòd tota, secundùm omnes suas partes, non deliquerit; & quoniam circumstantia est, vt pæna homicidii ordinaria cõmutetur in mitiorem extraordinariam, multos esse, qui interfici pro eo crimine deberent, vt disputatione præcedente est dictũ; & circunstantia etiam est, vt commutare similiter in aliam mitiorem pænam possit, incertitudo personæ, aut personarum, quænam inter multas illud commiserint, vt disp. 33, memb. vlt. fuit ostensum; puniri profectò non debet communitas ob id homicidium pæna mortis. sed arbitraria. Quòd si aliquis, aut pauci aliqui, reperirentur exequutores, aut concitatores communitatis ad id homicidium, tunc illi puniri possent ac

deberent mortis pæna. Et tunc communitas eo mitiori pæna esset punienda, quo plures tales mortis pæna, aut alia graui, pro eo delicto essent puniti. Communitatis verò pæna esse regulariter debebit pecuniaria, vel ex communibus, si ea communitas bona aliqua communia habeat, vnde id solui possit, vel cogendo singulos de ea communitate, vt ad eam pænam contribuant. Quòd si deprehendi possent, qui in culpa fuerint, qui non item, inter solos eos, qui deprehenderentur fuisse in culpa, esset id distribuendum iuxta quantitatem culpæ cuiusque. Aliqui etiam, qui magis culpabiles reperirentur, puniri simul possent exilii pæna, aut alia corporali infra mortem, pro culpæ quantitate. Quando item delictum esset tale, vt sola pecuniaria pæna esset dignum, (maximè quia puniendum esset in communitate, & non in aliquo, aut in aliquibus priuatis) tunc multo magis imponenda pro illo esset tali communitati sola pecuniaria pæna, soluenda vel de bonis communibus eius communitatis, vel contribuentibus ad illam singulis priuatis. Innocentibus verò actio competeret aduersus nocentes, si, qui illi essent, deprehenderentur vt pro culpæ quantitate ipsi soluerent totam pænam, vel vt innocentibus restituerent, quod loco illorum soluissent. Hoc ferè totum videntur vbi suprà intendere tres doctores citati, & alii, quos referunt, neque alia indiget probatione.

Iuxta has autem nostras conclusiones intelligenda sunt iura, quæ asserunt, communitates, qua tales sunt, delinquere posse, & pro delicto ab eis commisso posse puniri, de quorum numero sunt *lex metum. 3. §. animaduertendũ. ff. de eo quod met. caus.* in qua scriptum legimus: *Et ideo siue singularis sit persona ea, quæ metum intulit, vel populus, vel curia,* (decurionum scilicet, quibus administratio ac regimen incumbit) *vel collegium, vel corpus, huic edicto locus erit,* vt scilicet ex illo teneatur *lex aliud. §. refertur, iuncta glossa ibi. ff. de reg. iur. lex quod maior, & lex nulli. ff. quod cuiusque vniuers.* quo in loco **[[124]]** habetur, quod facit maior pars eorum, qui communitatem repræsentant, censeri factum ab ipsa vniuersitate, de illoque vniuersitatem teneri. *c. 1. §. si quis verò ausu de pace tenend. & iuram. firmand.* Vbi habetur, si ciuitas, aut oppidum, delinquat rumpendo pacem, puniri pæna ibi statuta.

[sect. 10] Ex conclusionibus propositis intelliges, vnde ortum habeat ille stylus, quòd communitas non possit excommunicari; possit verò puniri interdicto. Quia enim maior excommunicatio non incurritur nisi pro culpa lethali inobediẽtiæ eius, qui illam incurrit; & minor excommunicatio non incurritur sine culpa veniali inobedientiæ: quando autem communitas peccato inobedientiæ peccat, non est necesse vt omnes, qui de ea sunt communitate, eo peccato peccent, quin potiùs rarò omnes peccant, quàm plurimique sunt innocentes, vt ex conclusionibus propositis constat; inde efficitur, quòd communitas tota non possit excommunicari, sed soli particulares ex ea, qui peccare eo inobediẽtiæ peccato comperientur, pro quo excommunicationis pæna fuerit statuta. Interdicto verò puniri aut vexari possunt, etiam innocentes pro delicto aliquorum, aut etiam alicuius, de eadem communitate, vt quotidie fieri videmus.

[sect. 11] Superest respondeamus ad argumenta initio disputationis proposita. Ad primum dicendum est, probare quidem, communitatem quo ad formale respectus, in quo ratio communitatis formaliter sumptæ est posita, non posse delinquere: non verò quo ad materiale, hoc est, quo ad homines, qui, vt sunt sub illo respectu, rationem communitatis sortiuntur. Ad secundum, concessa maiori, ad minorem dicendum est, culpam eorum rectorum non posse quidem imputari innocentibus, qui partes sunt eius communitatis, quasi vera sit culpa eorum, vt rectè probat argumentum: posse tamen illis imputari ad pænam in bonis duntaxat fortunæ, quam proportione quadam sustineant cum reliquis partibus eiusdem cõmunitatis,

quatenus id peccatum verè est cōmunitatis, cuius ipsi sunt partes, nomine ac vice omnium patratum per eos, quibus est commissum res eius communitatis nomine ac loco totius communitatis agere, vt explanatum est.
Ad tertium dicendum est, duo illa iura perspicuè loqui de tota communitate quo ad omnes suas partes, atque, vt glossæ ibi rectè exponunt, intelliguntur, consentire non posse facilè, quia difficilè potest communitas tota congregari ad consentiendum, & difficile est vt, congregata, consentiat quo ad omnes suas partes, etiam si de solis adultis intelligamus, qui apti sunt ad consentiendum, vt conclusione prima fuit explanatum, & est omnino impossibile, si de partibus vsum rationis non habentibus etiam loquamur, vt ibidem dictum est: vnde *lex. 2. §. denique. 3. ff. de orig. iuris,* loquens de adultis populi Romani, qui diuisi, à rectoribus, plebiscita constituerant, ait, *denique quia difficilè plebs conuenire cæpit, populus certè multo difficiliùs,* vt scilicet leges plebiscitáve ferret, ac se gubernaret. Quare non negant duo illa iura, posse communitatem consentire per eos, qui illam gubernant, locumque ac vices illius habent, quin potiùs vtrobique, iuncta. *l. 2. ff. de acq. poß.* asseritur, posse per hos, & per suos syndicos, aut procuratores, consentire, & id satis esse, vt possessionem comparet, quatenus communitas est. Vnde ad argumentũ dicendum est, quamuis communitas non possit consentire in delictum quoad omnes suas partes, ex quibus talis communitas constat, nisi admodum rarò, vt conclusione prima ostensum est; posse tamen consentire quo ad administratores, qui eam repræsentant, vicesque illius gerunt; idque satis esse, vt delictum, quod illi commiserint, etiam innocentibus, qui non consenserunt, imputetur, non quidem ad culpam, sed ad solam pænam in fortunæ bonis, vt in responsione ad præcedens argumentum explanatum est.
Ad quartum dicendum similiter est, aduersus municipes, totámve communitatem, non dari actionem de dolo, quasi quo ad omnes suas partes possit illud committere: quoniam in municipum (hoc est populi) communitate est omnino impossibile propter eos, qui vsum rationis in ea non habent: posse tamen competere aduersus eos actionem de dolo ratione eorum, qui eam communitatem administrant, aut certè ratione procuratorum, si aliquid ex dolo talium procuratorum ad eam communitatem perueniat, neque illud, petitum ab ea, talis communitas restituat, vt ibidem subiungitur.

Vtrùm propter homicidæ minorem ætatem commutanda sit pæna homicidii ordinariæ in mitiorem arbitrariam. Disp. 36.

SVMMARIVM.

1. MInor, si infantiæ tempore, hoc est vsque ad septennium suæ ætatis, homicidium aut aliud flagitium committat, nullam incurrit pænam.

2. Minor item infantiæ proximus, masculus scilicet vsque ad decimum annum cum dimidio expletum, femina vsque ad nonum annum cum dimidio, siue homicidium siue flagitium aliud committat, nō incurrit pro ea pænam.

3. Si minor pubertati sit proximus, hoc est si masculus decimum annum cum dimidio excedat, & femina excedat nonum cum dimidio, tenetur ex delicto homicidii.

4 . Si talis minor confessus fuißet suum delictum, nō sufficienter aliunde probatum, restitui in integrum potest aduersus eam suam confessionem, etiam iuramento confirmatam, vt sibi non noceat, sed reducatur ad statum, ac si tale confessionẽ non secisset.

5 . Minor pubertati proximus puniri non potest in delictis sequẽtibus: Primò, quòd in domo talis impuberis falsa moneta cuditur, ipso id sciente nec reuelante: Secundò, si crimen sit carnis, vt adulterium, stuprum, & cætera: Tertiò, si delictum merè in omittendo consistat, ita tamen, vt suspectus valde non sit participem fuisse delicti.

6 . Minor pubertati proximus non est puniendus pro homicidio pæna mortis ordinaria, sed alia minori arbitraria: at puberes minores viginti quinque annis puniendi sunt pro iudicis arbitrio.

7 . Quando minor deliquit in ætate, in qua puniri non potest, postea quando admaiorem ætatem deuenit, puniri nequit pro delicto in illa alia ætate commisso.

[[125]] **[sect. 1]** MInor, si infantiæ tempore, hoc est, vsque ad septennium suæ ætatis, homicidium aut aliud flagitium committat, nullam incurrit pænam: idemque est de quocunque alio non habente vsum rationis. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 57. Iul. Clar.* 5. *lib. sent. §. vlt. q. 60. n. 2. & Carrer. in pract. §. 6. de homic. à. n. 1.* quam probant. *§. infans. ff. ad leg. Corn. de sicar. & clement. si furiosus de homic.* quæ etiam ab irregularitate ex homicidio hos excusat. Probat etiam legitima ratio, quoniam hi, dum hos actus obiectiuè malos exercent, vsum non habẽt rationis, liberíve arbitrii, eaque de causa nullam in eis exercendis habent culpam: Vbi autem non est culpa, nullum locum habere potest pæna.

[sect. 2] Minor item infantiæ proximus, hoc est, si sit masculus vsque ad decimum annum cum dimidio expletum; & si femina sit, vsque ad nonum annum cum dimidio expletum, vt tractatu præcedente disp. 224 explanauimus, siue homicidium siue flagitium aliud committat, non incurrit pro eo pænam. Ita *Ant. Gom.* & *Iul. Clar. vbi suprà,* & alii doctores, quos citant. Et probant. *§. pupillus inst. de inutil. stip.* illis verbis: *Nā infans, & infantiæ proximus, non multum à furioso distat, quia huiusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum:* & multo apertiùs. *§. penul. inst. de oblig. quæ ex delict. l. pupillum. ff. de reg. iur. l. apud* §. *si quis non tutor. vers. denique Iulianus. ff. de dol. mal. except. l. 21. titu. 1. part. 1. l. 6. in fine titu. 5. & l. 4. titu. 19. part. 6. l. 9. titu. 1. l. 3. titu. 8. l. 17. titul. 14. &. l. 8. titu. 31. part. 7.* Credo tamen, si eiusmodi minor culpa sua theologica damnum det, teneri illud resarcire, esto pænam non incurrat, vt tractatu præced. disp. 697 est dictum.

[sect. 3] Si verò minor pubertati sit proximus, hoc est, si masculus decimum annum cum dimidio excedat, & femina excedat nonum cum dimidio, tenetur ex delicto homicidii, & regulariter ex aliis delictis. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c.* 3. *citato. n. 58. Iulius Clarus n. 2. citato, & Greg. LopeZ.* iuribus huius regni mox citandis, & habetur. *l. pupillum. ff. de reg. iur.* cuius verba sunt: *Pupillum, qui proximus pubertati sit, capacem esse furandi, & iniuriæ faciendæ. l. impuberem. ff. de furtis. §. penult. inst. de oblig. quæ ex delict. l. apud.* §. *si quis non tutor. ff. de doli. mal. excep. l.* 4. *titu. 19. part. 6. l. 9. titu. 1. &. l. 8. titu.* 31. *part. 7. & c. 1. de delict. puer.* Atque iuxta hæc iura intelligenda sunt. *l. impuberem in prin. ff. ad leg. Corn. de fals. &. l. impunitas. C. de pæn.* Neque minor, qui in hac ætate, & multo magis, qui in alia minori deliquerit, restituitur in integrum aduersus delictum, vt pænam, qua eo est dignus, euadat, vt constat. *l. si ex causa.* §. *nunc. &. l. auxilium. §. in delictis. ff. de minorib. & l. 1. C. si aduers. delict.* atque affirmat

communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. in calce n. 58. citati, & Iul. Clar. q. 60. citata. n. 4.* Quod Glossa consentaneè ad textum. *l. 1. citata,* & *Iul. Clar. n. 4. citato,* & alii intelligunt, quando delictum dolo est commissum: secùs autem quando ex sola culpa, vt culpa à dolo distinguitur, esset commissum: nam tunc restitui posset, iuxta glossam citatam consentaneè ad eum textum.

[sect. 4] Multi autem, quos *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 66.* refert, & in quorum sententiam propendet *Greg. LopeZ. l. 4. titu. 19. part.* 6. asseruerunt, si minor, de quo loquimur, confessus fuisset suum delictum, non sufficienter aliunde probatum, restitui in integrum posse aduersus eam suam confessionem, etiam iuramento confirmatam, vt sibi non noceat, sed reducatur ad statum, ac si talem cōfessionem non fecisset, refertq́ue in quodam euentu minorem quendam præuia consultatione restitutum fuisse. Ipse verò multis ac validis rationibus probat, aduersus talem confessionem, etiam minoris pubertatis proximi, factam dato ei curatore ad id iudicium, sine quo acta in iudicio aduersus quēcunque minorem non valerent, locum non habere talem restitutionem, nisi probetur, læsum ea confessione fuisse, quia videlicet, probatur nō commisisse id delictum, quod est confessus; in quo euentu maior etiam restitueretur: atque Antonii Gom. sententiæ subscribit Iul. Clar. n. 4. citato. Quæ sententia mihi etiam probatur, modò minor iuridicè interrogatus fuisset, ita vt confiteri suum delictum teneretur, si illud commisisset, quia videlicet erat semiplena probatio aduersus illum, hoc est, vnus testis omni exceptione maior, aut quæ vni tali testi æquipollerent. Si enim iuridicè non interrogaretur, quia non erat semiplena probatio, sanè confiteri non tenebatur suum delictum, esto illud commisisset, ac proinde eo ipso constaret, eum sibi læsisse sua confessione, concedendaq́ue proinde ei esset restitutio in integrum aduersus eam læsionem sibi ipsi factam indebitè, & maximè concurrente culpa iudicis non iuridicè interrogantis eum minorem. Iura autem & rationes, quibus Ant. Gom. suam confirmat sententiam, non habent locum in hoc euentu: neque credo Antonium Gom. & Iulium Clarum in hoc euentu loqui, sed potiùs illum excipere.

[sect. 5] Adoctrina tradita, quòd scilicet impubes pubertati proximus puniri possit ac debeat pro delictis in ea ætate commissis, excipitur primò delictum, quo in domo talis impuberis falsa moneta cuditur, ipso id sciente, neque impediente ac manifestante: si enim ad falsam monetam non cooperetur, propter illud aliud delictum non amittit suam domum, vt illam amitteret, si pubes esset. Ita habetur. *l. 1. C. de falsa monet. &. l. 9. titu. 7. part. 7.* tractatuq́ue præcedente Disp. 702 est dictum.

Secundò excipitur, nisi crimen sit carnis, vt adulterium, stuprum, sodomia, aut concubitus cum bestia. Tum quia præsumptio est iuris & de iure vsque ad pubertatis annos potentem non esse ad id delictum committendum, illudq́ue proinde non commisisse ad effectum, vt puniatur. Tum vel maximè, quia ea de causa, & propter imprudentiam in ea ætate, qua expendere nequit malitiam delicti, ad quod fortè aliquis ex complexione nimis propendet, noluit ciuile ius, vt impuberes pro eo delicto punirentur. *l. si minor. ff. ad leg. Iul. de adult. c. 1. de delict. puer.* & multo apertiùs ex dispositione huius regni, qua, propter vtramque rationem à nobis redditam, id expressè sancitum est. *l. 21. titu. 1. part. 1. l. 9. titu. 1. & l. 2. titu. 21. part. 7.* Multi voluerunt, si impubes esset doli capax, opereq́ue commisisset adulterium, stuprum, aut sodomiam, vel concubitum cum bestia, puniendum esse pæna mitiori arbitraria, & in eorum sententiam propendet Greg. Lopez iuribus citatis, etiam de iure huius regni, expo-**[[126]]**nereq́ue conatur leges huius regni relatas, quæ apertè, quod dictum est, disponunt. Meritò tamen *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 60.* contrarium affirmat,

refertque liberasse in hoc regno puerum impuberem, qui deprehensus fuerat cum bestia concubuisse, iudici ostendendo iura aperta huius regni citata, stando autem in solo iure cōmuni, non est improbabile, talem impuberem puniri posse pæna arbitraria pro carnis delicto opere consummato. Quod verò attinet ad iudicandum matrimonium esse celebratum ac consummatum, & ad cogendum impuberem dotare virginem, aut eam ducere vxorem, quam constaret stuprasse, rectè Ant. Gom. vbi suprà ait, locum habere malitiam in impubere supplere ætatem: se cùs verò, vt propter id crimen puniatur. Eodem etiam modo, si pubes, aut maior viginti quinque annis, vi stuprasset virginem impuberem, tunc, eam virginem esse impuberem, non excusaret stuprantem à pæna: quin potiùs, vt ea circumstantia culpam stuprantis augeret, sic etiam augere debet pænam.

Item à doctrina tradita in impubere pubertati proximo excipitur, si delictum merè in omittendo consistat, ita tamen vt suspectus valde nō sit participem fuisse delicti. Ita cum Dino, Bart. & aliis, quos citant, *Jul. Clar. q. 60. citata. n. 3. Ant. Gom. vbi suprà. n. 59.* & *Greg. LopeZ. l. 4. titu. 19. part. 6. &. l. 9. titu. 1. part. 7. iuxta. l.* 1. *§. impuberes, &. l. excipiuntur ff. ad senat. consul. Syll.* quæ iura manifestè de solis impuberibus loquuntur, contrariumque innuere videntur locum in eo delicto habere in puberibus, de solisque impuberibus loquuntur Iulius Clarus & Gregorius Lopez. Ant. verò Gom. id extendere vult ad quoscunque minores viginti quinque annis, ductus. *l.* 2. *C. si aduers. delict.* Vbi, quamuis mater, quæ tutorem filiis non petiit, priuetur ab illorum successione, id tamen intelligitur, quando ea mater decimum quintum annum suæ ætatis excedebat: secùs verò quando erat minor: itemque *l. minoribus. C. de his quib. vt indig.* Vbi quamuis hæres, qui mortem interfecti non vindicauit, priuetur successione in bonis illius, si tamen erat minor, ea successione non priuatur. Existimo tamen id solùm habere locum in illis euentibus à iure expressis: secùs autem in euentibus à iure non expressis.

[sect. 6] Hactenus explicauimus, qui minores puniri ob delicta possint, qui non item. Nunc id, quod in titulo huius Disputationis est propositum, est explanandum. Et quidem minores pubertati proximos non esse puniendos pro homicidio pæna ordinaria mortis, sed alia longè minori arbitraria, in cæterisque delictis minuendum multum illis esse de pæna ordinaria, tam corporali, quàm pecuniaria, consentiunt doctores cōmuniter, quos referunt *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 62. &. 63. &. Iul. Clar. q. 60. citata. n. 3.* qui addit, pro nullo delicto esse eis imponendam mortis pænam. Atque id probant. *l. auxilium. §. in delictis. ff. de minor.* illis verbis; *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mediocrem pænam iudicem perduxerit*; quod longè maiorem locum habet in impuberibus, quàm in aliis minoribus puberibus. Idem apertiùs de impuberibus probant. *c. 1. & 2. de delict. puero. l. 4. titu. 19 part. 6. l. 9. titu. 1. &. l. 8. titu. 31. part. 7.* Quod verò attinet ad puberes minores viginti quinque annis, est dubium, num minui eis pæna debeat, neque puniendi sint pæna ordinaria, sed alia mitiori arbitraria. Et num, si Iudex eam illis non minuat, teneatur postea in Syndicatu. Ant. Gom. rem disputat. n. 63 citato. Atque stando in iure communi, refert opinionem Alber. Bal. & quorundam aliorum, asserentium, esse quidem in iudicis arbitrio illam minuere, vt ex verbis illis, ex *l. auxilium.* §. *in delictis. ff. de mino.* paulo antea relatis, constat; non tamen ad id teneri, eaque de causa, non teneri in Syndicatu, esto illam non minuat. Contrarium verò affirmat Ant. Gom. stando in iure communi. Dictum est, stando in iure communi: quoniam de iure huius regni, vt constat. *l. 8. titu. 31. part. 7. Si is, qui deliquit,* non excedebat decimum septimum suæ ætatis annum, necessariò est illi minuenda pæna: eaque de causa, si Iudex illam non minuit, tenebitur in Syndicatu. Vltra eam verò ætatem potest quidem iudex in hoc regno

eam minuere, si expedire iudicauerit attenta qualitate delicti, & circunstantiis concurrentibus, & Ant. Gom. consulit, vt semper minuatur; non tamen ad id tenetur. *Couar. in clemen. si furiosus. part. 3. in initio in calce. n. 5.* simpliciter asserit, minorem puniendum non esse pæna ordinaria. Vidi in hac Conchensi ciuitate anno præterito millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, cùm iuuenis quidam comprehensus fuisset ob grauissimum delictum, atque diceretur minorem esse, datum quidem illi fuisse curatorem in eo iudicio; attamen punitum fuisse pæna ordinaria mortis qualificatæ, vt delictum postulabat. In Lusitania verò, cùm in ciuitate pace Iulia damnatus quidam iuuenis fuisset ad mortem ob furta, illumq́ue disposuissem ad mortem Christianè suscipiendam, iamq́ue egredi carcerem vellemus, vt sententia exequutioni mandaretur, protulit ille exceptiones aduersus sententiæ exequutionem, quarum vna continebat, tempore, quo probabatur commisisse delictum, minorem viginti quinque annis fuisse; & cùm ex aspectu id admodum verisimile iudicaretur; accedente senatore quodam, qui cum aliis sententiam tulerat, ad illum intuendum, admissa illi fuit ea exceptio, nec tunc sententia fuit mandata exequutioni, donec examinaretur, num ea exceptio vera esset, an falsa, vt si vera esset, pæna illa mortis commutaretur in pænam mitiorem triremium. Cùm verò ex libro baptismi deprehensum postea fuerit, illum tempore commissi delicti maiorem fuisse, post dies aliquot eadem mortis sententia exequutioni fuit mandata. Ex hac autem historia constat, in Lusitania seruari, vt minores viginti quinque annis non puniantur pæna delicti ordinaria. Stādo autem in iure communi, dicerem, in hoc sensu iudicis arbitrio relinqui, minuere pænam minoribus viginti quinque annis, vt si irrationabile prorsus iudicetur eam non minui, attenta tenera ætate delinquentis, vt quindecim aut sedecim annorum, spectatisq́ue aliis circunstantiis concurrentibus, puniri ea de causa iudex debeat in Syndicatu. Vltra eam verò ætatem integrum illi relictum sit, vel minuere pænam, vel eam non minuere, pro vt rationabile iudicauerit, attenta qualitate delicti, & attentis cæteris circunstantiis concurrentibus.

[sect. 7] Quando minor deliquit in ætate, in qua puniri non potest, postea quando ad maiorem æta-**[[127]]**tem deuenit, puniri nequit pro delicto in illa alia ætate commisso, vt est notissimum. Item quādo deliquit in ætate, in qua pro eo delicto puniendus non erat pęna ordinaria, nec postquam deuenit ad maiorem ætatem, vigesimumq́ue quintum annum est egressus, potest puniri acerbiori pæna, sed alia dumtaxat, qua puniendus fuisset tempore commissi delicti. Ita *Couar. in calce. n. 5. citati, Carrer. in pract.* §. *6. de homic. n. 8. Iul. Clar. q. 60. citata. num.* 5. cum plerisque aliis, quos citant, neque id vllam continet difficultatem.

Senex si occidat, aut aliud delictum committat, an ob ætatem à pæna ordinaria excusetur. Et quid de muto & surdo à natiuitate. Et de interficiente ludo lapidum, aut alio periculoso. Disp. 37.

SVMMARIVM.

1 . SI senex commisit delictum, pro quo mortis pæna est imponenda, senectus non est in causa, vt minui ei pæna debeat: nec etiam quando delictum commissum non est puniẽdum pæna mortis, minuendum est seni de pæna pecuniaria ob circũstantiam senectutis.

2 . Quando senex puniendus est pæna corporali infra mortem, tunc si ex pæna, qua alioquin puniendus eßet, periclitaretur vita senis, aut debilitaretur, minuendum est de pæna.

3 . Surdus & mutus à natiuitate puniendus est pæna delicti ordinaria, si iudicio polleat, sitque legitimæ ætatis: non tamen potest torqueri.

4 . Si ludus sit perniciosus, vt hastiludium, iaculatio arundinum, torneamentum, ludus pilæ, &c. nihilq; fiat dolo animo interficiendi aut vulnerandi, neque transgressio vlla fiat eorum, quæ in eo ludo permittuntur, tunc vulnerans aut interficiens ad nullam pænam tenetur.

5 . Quando ludus non est omnino permissus, tunc si inde sequatur læsio, & deinde mors, talis homicida non punitur pæna homicidii ordinaria, nisi sub eo quasi velamine mors interfecti comperiatur dolosè intenta.

[sect. 1] OB senectutem verò rectè *Ant. Gom.* 3. *tom. var. res. c. 3. n. 68.* distinguit. Quòd aut delictum, quod senex commisit, est tale, pro quo mortis pæna est imponenda, & tunc senectus non est in causa, vt minui ei pæna debeat. Ratio autem est, quoniam tanta pæna est dignus propter id delictum, quanta iuuenis. Et quoniam minor est in eo ea pæna, quàm in iuuene: eo quòd per mortem minùs vitæ, quo ad durationem, ab eo auferatur, quàm auferatur à iuuene: & quia quo plus vigoris est in iuuene, quàm in sene, eo plus doloris & afflictionis necesse sit inferri iuueni, quàm seni, inferendo vtrique in pænam idem genus mortis pro delicto statutum. Loquimur autem in hoc, & in sequentibus assertis, de sene, qui non sit adeò decrepitus, vt vsu rationis careat, vt regulariter senex vsu rationis carere non soleat. Si enim vsu rationis careret senex, qui homicidium aut aliud delictum commisit, constat nulla pæna esse tunc illum puniendum: si item dubium aliquod esset, num omnino tempore commissi delicti compos sui fuerit, puniri iustè non posset pæna ordinaria pro eo delicto statuta. Cùm autem plus prudentiæ esse soleat in senibus, quàm in iuuenibus, plusque senes, quàm iuuenes, teneantur bonum exemplum aliis præbere, maiori sanè pæna digni sunt senes, quàm iuuenes, pro eodem delicto ab vtrisque commisso, si cætera paria sint.
Quando verò delictum, quod senex committit, non est puniendum pæna mortis, tunc, si puniendũ sit pecuniaria pæna, satis perspicuum est, minuendũ non esse seni de pæna pecuniaria ob circunstantiam senectutis. Quoniam, vt proximè dictum est, circunstantia senectutis non minuit, sed potiùs aggrauat in sene culpam delicti: & quoniam æqualis pæna pecuniaria non est grauior pæna in sene, quàm in iuuene, ex sola senectutis circũstantia. Consentit. *l. 1. ff. de iur. immunit.* illis verbis; *maximè si non tam corporis habeat vexationem, quàm pecuniæ erogationem.*
[sect. 2] Quando verò puniendus est senex pæna corporali infra mortem, aut est torquendus, tunc, si ex pæna, aut ex tortura, qua alioquin puniendus esset, aut torquendus, periclitaretur vita senis, aut longè maius detrimentum subire deberet propter ætatem, aut debilitationem, minuendum est ei de pæna, aut de tormentis, ita vt vita illius non periclitetur, neque maius id detrimentum subeat: id quòd similiter est faciendum in quocunque alio ex quacunque alia causa debili. Imò verò etiam in pæna exilii, si tanta pæna iudicatur in sene, aut in aliter debili, exilium in minorem distantiam, quanta in iuuene exilium in maiorem distantiam, ad æqualitatem reduci debet pæna in vtroque, detrahendo de distantia aut asperitate loci in sene, aut in aliter debili, ita vt pænæ ad æqualitatem, ex ea circunstantia debilitatis, prudentis arbitrio reducantur. Quando autem non esset cur seni minueretur de pæna corporali, aut non facilè minui posset, vt si dignus esset pæna centum flagellorum publicorum, neque

haberet causam sufficientem, cur illi infligi non deberent, imponenda illi esset ea pæna, esto laboriosior illi esset, quàm iuueni, plusq́ue aliquantulum eum debilitaret, quàm iuuenem. Atque iuxta hanc nostram explanationem reduci ad concordiam possunt *Ant. Gom. vbi suprà Greg. LopeZ. l. 8. titu. 31. part. 7.* verb. *al viejo.* & *Iulius Clarus lib.* 5. *sent.* §. *vlt. q. 60. numer.* 6. & doctores, quos citant, qui ad inuicem discordes videntur. Quòd in euentibus in hoc tertio nostro asserto explanatis minui pæna debeat seni, probant *l. 2. ff. de termino moto,* illis verbis; *poßunt in tempus, vt cuiusque patiatur ætas, relegari, id est, si iunior in longius, si senior, rescissius,* hoc est, breuius rescindendo aliquid de longitudine temporis exilii. *l. aut facta. §. persona,* ibi; *In eius rei consideratione ætatis quoque ratio habeatur*; &. *l. 8. titu. 31. part. 7.*

[sect. 3] Quod ad mutum ac surdum à natiuitate attinet, dicendum est cum Ant. Gom. c. 3. citato. n. 69. & cum aliis, quos citat. Puniendum eum esse pæna delicti ordinaria, si iudicio polleat, sitque legitimæ ętatis. Non tamen posse cōdẽnari ex sua cōfessione (saltem pæna delicti ordinaria) quæ certa esse non potest, sed solùm ex legitima aduersus eum probatione delicti. Et quamuis nutibus ac signis in-**[[128]]**terrogari possit ad veritatem indagandam; non tamen posse torqueri; eo quòd certam non possit promere confessionem. Quòd autem puniri possit pæna delicti ordinaria, probat Ant. Gom. Quoniam nullibi in iure inuenitur quo ad hoc exceptus. Et quoniam valent contractus per eum celebrati, qui verbis non perficiuntur, sed solo cōsẽsu exteriùs expresso, aut etiam facto, & ad alios plerosque actus validè efficiendos admittitur. Obserua tamen, si delictu esset solùm contra ius positiuum, neque constaret, eum conscium esse eius iuris ac pænæ pro eo delicto statutæ, credo puniri non posset: quoniam constare non posset, culpabiliter eum id ius esse transgressum.

[sect. 4] Quod ad tertium, in titulo propositum, attinet, est distinguendum. Quoniam si ludus omnino sit perniciosus, vt hastiludium, iaculatio arundinum, imò & torneamentum publicè permissu potestatum publicarum, atque lucta, ludus pilę, & similes ludi, nihilq́ue fiat dolo animo interficiendi, aut vulnerandi, neque transgressio vlla fiat eorum, quæ in eo ludo permittuntur, tunc vulnerans, aut interficiens, ad nullam pænam tenetur. Ita cum Bald. & aliis quos citant, *Greg. LopeZ. l. 5.* verb. *como en manera de juego. titu. 8. part. 7.* & *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 4. n. 8. consentitq́ꝫ. l. ex plagis. §. vlt. ff. ad leg. Aquil.* Vbi cùm multi ad pilam luderent, & inter eos luderet mancipium cuiusdam, vnusq́ue colludentiũ impelleret mancipium, ne pilam reciperet, atque ex eo impulsu mancipium ceciderit, ac crus fregerit, statuitur, qui illud impulit, ad nihil teneri domino mancipii: quia vsus est iure suo, iuxta leges eius ludi, illud ita impellendo, casuq́ue potiùs id damnum euenit, quàm culpa impellentis. Videbatur enim ille ludus similis ei, quo Salmanticæ meo tempore scholastici, diuisi in duas turmas, pila in agro ludebant, retibus quibusdam insertis in circulo ligneo, quem manu ex hasta tenebant, eoq́ue pilam projiciebant, quousque illam includerent per duas hastas solo inflixas. Cùm enim duæ hastæ solo inflixæ essent ex vna parte, & totidem æquè distantes inter se ex altera; vnaq́ue turma defenderet, ne pila mitteretur ab aduersariis per hastas, quæ erant ex parte ipsius, & conaretur illam mittere per hastas aduersariorum: contrà verò altera turma defenderet, ne pila mitteretur per hastas, quæ erant ex parte ipsius, & conaretur illam mittere per hastas aduersariorum: quæ turma id priùs obtinebat, lucrabatur sponsionem. Lex verò erat, vt vnusquisque impulsu ac lucta prohibere posset aduersarium, ne pilam suo instrumento arriperet ac projiceret, passimq́ue mutuò ex eis impulsibus ac lucta vnus projiciebat alium ex aduersariis in terram. Ludus autem *del bel orto* nuncupabatur. In eo itaque ludo, si quod damnum eiecto ex ea proiectione eueniret, dummodo projiciens leges ludi non esset transgressus, esto id damnum esset percussio, aut mors inde vlteriùs sequuta,

vel essent sumptus in vulnere curando, ad nihil projiciens illi teneretur, neque ciuiliter, neque criminaliter: quia projiciens vsus in eo fuisset suo iure iuxta leges eius ludi, neque proinde id illi ad vllam culpam imputaretur. Atque id est, quod definit, *§. ille citatus,* confirmatq́ue apertè nostram sententiam: quæ multo apertiùs patet ex iis, quæ tractatu præcedente *disp. 697. à. §. quando ludus,* copiosè à nobis sunt dictaQuo loco idem esse ostendimus de damno alicui tertio eis ludis periculosis sequuto, præter culpam ita ludentium, vel casu fortuito, vel quòd is, qui id dānũ accepit, non se sufficiẽter protexerit, ac in tuto collocauerit, ne id dānũ acciperet.

Quando autem ludus non est omnino per **[sect. 5]** missus, vt quando pueri & adolescentes, diuisi in duas turmas, pugnant lapidibus manu, aut funda, in aduersarios iaciendo recreationis gratia, atque ad gloriam victoriæ comparandam; aut quando tempore niuis, pilis ex niue confectis inuicem pugnant, aut transeuntes recreationis gratia inuitos percutiunt; vel quando tempore carnis priuii malis medicis, vbi illa sunt multa, inuicem pugnant, aut transeuntes similiter inuitos percutiunt: tunc, si inde sequatur læsio, & vlteriùs mors, talis homicida non punitur pæna homicidii ordinaria, nisi sub eo quasi velamine mors interfecti comperiatur dolosè intenta. Ita *Carrer. in practica. §. homicid. 6. numer. 354 & 355.* cum quibusdam glossis, & cum communi doctorum sententia, quam referet, consentiunt *l. 4. vers. cùm quidam per lasciuiam. ff. ad leg. Corn. de sicar. &. l.* 5. *titu.* 8. *part.* 7. quæ duo iura in similibus euentibus taxant pænam relegationis in quinquennium in insulam aliquam. Ratio autem cur in his euentibus imponenda non sit pæna homicidii ordinaria est, non solum quia eiusmodi interfectores vt plurimum sunt minores, sed etiam ac multo magis, quoniam id homicidium est à casu ac pręter intentionem. Et quidem quando factum est, pugnantibus mutuo consensu lapidibus, pilis niuis, aut malis medicis, vel aliis similibus rebus, fortasse neque in conscientiæ foro, neque in exteriori, percussor eo modo, aut interfector, tenetur ad damna subsequuta, si limitum eius ludi facta non fuit transgressio. Etenim, quamuis in eo ludo peccatum interueniat contra quintum decalogi præceptum, interdum lethale, si cum periculo fiat notabilis læsionis, & multo magis si cum mortis periculo fiat, vt quando lapidibus periculosè luditur: mutuus tamen consensus ita pugnantium, se seq́ue inuicem mutuò exponentium ei periculo, vt aduersarii eidem periculo recreationis & victoriæ gratia se se etiam exponant, videtur facere percutientes immunes ab onere restituendi damnum sequutum. Licèt enim, cùm domini non sint propriæ vitæ, ac membrorum, non possint facere aliis copiam ipsos percutiendi, vt alii similem copiam ipsis faciant, eaq́ue ratione, & contra propriam caritatem, & quodammodo contra iustitiam Dei comparatione efficiant, se ipsos periculo mortis ac læsionis corporalis sine iusta causa exponendo, & peccent similiter contra caritatem proximi, & contra iustitiam suo modo Dei comparatione intendendo alios ita percutere, eaq́ue de causa id peccatum sit contra quintum decalogi præceptum, nihil impediente eo mutuo consensu ita pugnantium ad victoriam ac gloriam recreationis gratia: nihilominus condonare sibi inuicem potuerunt eo contractu oneroso, inter eos æquali, restitutionem dānorum, si quæ inde sequerentur: sicut condonare possunt eadem damna sibi restituenda, postquam ipsis illata fuissent nullo præscio tali **[[129]]** consensu ac contractu oneroso. Quatenus verò id delictum est contra quintum præceptum decalogi, modo explicato, atque in detrimentum reipublicæ, vt Disp. 1 fuit explanatum, homicida eo modo, aut percussor, puniri poterit, ac debebit, à publicis potestatibus moderata pæna propter id delictum: eo quòd ludus ille non omnino permittatur, neque approbetur à republica. Atque accrescere potestates publicæ poterunt ac debebunt in ea pæna, si præcessit earum expressa inhibitio, ne ita luderetur, vt sæpe inhiberi

solet, quando ex eo ludo damna timentur. Atque idem dicendum est, quando præcessit inhibitio, ne transeuntes, aut alii, inuiti percuterentur pilis niuis, aut malis medicis, si ex tali petcussione læsio aut mors sequatur. Qui autem modo explicato interficeret, aut mutilaret, vtique cùm dando operam rei illicitæ, aptæ vt inde is effectus malus sequeretur, esset re ipsa sequutus, irregularitatem incurreret ex homicidio, aut mutilatione, casualibus. Quamuis, qui interficeret, lapides ita in aliquem, aut in aliquos, projiciendo ex intentione, vt si ex ira & odio similiter eos projiceret, sequereturque inde mors, homicidiũ censeretur voluntarium, iuxta ea quæ disp. 3. sunt explanata, censendus proculdubio esset contraxisse irregularitatem ex homicidio voluntario: tametsi non adeò indignam dispensatione, ac si ex ira & odio, animoque interficiendi, eadem mors esset subsequuta. Quando autem ex proiectione pilarum niuis aut malorum medicorum, in inuitos læsio in corpore, mors, aut aliud damnum esset sequutum, tunc in conscientiæ atque in exteriori foro esset obligatio illud resarciendi. Item, qui illud ita efficeret, puniendus esset, non quidem pæna homicidii, aut alterius delicti, quod interueniret, ordinaria, sed extraordinaria ac arbitraria attentis circunstantiis omnibus concurrentibus; eo tamen maiori, quam quando mutuo consensu esset illatum, quòd id damnum inuito, ac proinde contra iustitiam, illius comparatione esset illatum. Quæ item de irregularitate paulo antea dicta sunt, multo magis habent locum in hoc euentu, si ex tali ludo in inuitum exercito mors aut mutilatio sit sequuta.

Si furiosus, seu amens, ebrius, aut dormiens, aliquem interficiant, num puniri pœna ordinaria debeant. Et quid de prodigo interficiente. Disp. 38.

SVMMARIVM.

1 . AMens & furiosus, si dum iudicio carebat aliquem interfecerit, nulla omnino pœna neque ordinaria neque extraordinaria ob id puniendus est.

2 . Is, de quo non constat antea fuiße amentem, præsumitur sanæ mentis: quando verò constat antea amentem fuiße, talis præsumitur tempore delicti fuisse, excipe, si ante delictum constat post antecedentem amentiam fuisse sanæ mentis.

3 . Licèt committenti delictum tempore amentiæ nefas sit infligere pœnam, quæ pœnæ rationem haberet potest tamen ei imponi ac debet pœna impropriè dicta, quæ tamen nec mors sit nec mutilatio.

4 . Si aliquis sanæ mentis commisit homicidium aut aliud delictum, pro quo pœna est dignus, atque in amentiam incidat, antequam ea pœna executioni mandetur, cessandum est ab exsecutione sententiæ, nisi priùs resipiscat: at pœna pecuniaria exsecutioni mandari potest, etiam si reus desipiat.

5 . Si quis se inebriauit, vt ebrius interficeret, secutaq; ex ebrietate sit interfectio, tunc puniendus est pœna homicidii ordinaria.

6 . Si quis sine sua culpa in ebrietatem incidit, ex eaq; sit secutum homicidium, tunc ob ebrietatem neque ob homicidium vlla pœna dignus est.

7 . Quando aliquis expertus se in ebrietate solere interficere se culpabiliter inebriauit, puniendus est pæna homicidii arbitraria.

8 . Quando quis se culpabiliter inebriauit, tamen nōdum expertus se ebrietate efficere periculosum aliquid ad homicidium, tunc si aliquem interficiat, non est puniendus ne pæna quidem homicidii extraordinaria.

9 . Refellitur quod in contrarium objici posset.

10 . Si is qui dormit expertus non erat, dormiendo se exponere periculo interficiendi, atque dormiendo interficiat aut aliud damnum inferat, quia fertur aliquos surgere in somnis de lecto, & stringere ensem, tunc talis pæna nulla est dignus: Si verò expertus erat se dormiẽdo efficere aliqua periculosa, neque adhibuit cautelam, tunc secuto homicidio, tenetur pæna extraordinaria, pro culpæ quātitate.

11. Prodigus, cui bonorum suorum administratio est interdicta, si homicidium dolosè committat, aut in aliud crimen incidat, punitur pæna ordinaria eius delicti.

[sect. 1] QVod ad furiosum, seu amentẽ, attinet, qui dum iudicio rationis carebat, aliquem interfecit, aut aliud delictum cōmisit, cum præsumendum nō sit, sua culpa rationis iudicium amisisse, aut, esto sua culpa illud amiserit, cum præsumendum non sit, intẽdendo id delictum cōmittere dum amens esset, aut attendendo, vel attendere debendo, se exponere periculo id delictum in amentia cōmittendi, sua culp a iudicium rationis amisisse, sanè absolutè ac simpliciter est dicendum, amentẽ, qui, dum iudicio rationis carebat, aliquem interfecit, aut aliud delictũ commisit, nulla omnino pæna, neque ordinaria, neque extraordinaria, ob id delictum esse puniẽdum. Quoniam sine iudicio rationis, vt culpa nullum locum habere potest, sic neque pæna. Ita cōmunis doctorum sententia, quam referunt ac sequũtur *Couar. clement. si furiosus. part. 3. in initio. n. 1. Carrer. in pract.* §. *homicidium. 6. n. 13. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 70. & Iul. Clar. 5. lib. sent. §. vlt. q. 60. n. 7.* eamq́ue probant. *l. infans. ff. ad leg. Corn. de sicar. l. diuus Marcus. ff. de offic. præs. l. sed etsi.* §. *igitur. ff. ad leg. Aquil. l. penul.* §. *vlt. ff. ad leg. Pomp. de parric. l. 3. §. 1. ff. de iniur. c. illud,* & aliis eius quæstionis. 15. q. 1. clement. si furiosus, vbi ea de causa ab irregularitate ex homicidio & mutilatione is excusatur, & aliis iuribus. Si tamẽ amens lucida haberet interualla, tẽporeq́; lucidi interualli deliquisset, tunc ob id delictum puniri posset, etiam pæna ordinaria, vt ex se est satis perspicuũ, & colligitur ex. *l. diuus Marcus. ff. de officio præs.* & ex aliis iuribus, affirmatque *Ant. Gō. n. 70. cita.*

[sect. 2] Quilibet, de quo non constat antea fuisse amẽtem, præsumitur sanæ mentis, vt colligitur *ex. c. vlt. de successionibus ab intest.* & ex aliis iuribus, resq́; ex se liquet: quoniam talis vnusquisque pręsumitur, qualis est suapte natura, & quales regulariter sunt alii homines, nisi contrarium probetur, & cōsẽtit **[[130]]** communis doctorum sentenia, quam *Ant. Gom. c. 1. citato in calce. n. 71.* refert ac sequitur. Quando autem constat aliquem antea amentem fuisse, talis præsumitur tempore delicti, nisi cōtrarium probetur: eaq́ue de causa ad actorem tunc, aut ad iudicem ex suo officio procedentem, probare spectat, delinquentem sanè mentis fuisse tempore commissi delicti. Ita cum *gloßa penul. c. indicas,* consentancè ad textum ibi. *3. q. 9. cum glossa. c. vlt. verb. compotem de succes. ab intest.* cōmunis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 1. citato, n. 71. & Carrer. §. 6. citato, n. 18.* Excipe, si ante delictum constat, post antecedentem amentiam fuisse sanæ mentis: quoniam tunc talis præsumitur tempore delicti, qualis erat immediatè antea, nihil impediente amentia anterioris

alterius temporis: quare tunc ad reum spectaret probare tempore delicti fuisse amentem. Circa probationem autem, an tempore alicuius actus fuerit amens, qui illũ exercuit, aut non, lege, inter alios, *Couar. in Epit. in. 4. decret. part. 2. c. 2. n. 5. 6. & 7.* Semper autem iudex debet esse cautus, vt videat, num amentia fingatur, fictáve fuerit, idque ex indiciis ac coniecturis expéndere debet, ne propter amentiam fictam excuset delinquentem à culpa, aut à pæna exequutioni mandanda propter amentiam fictam post culpam commissam, iuxta ea, quæ subiungemus: atque id est, quod admonetur l. diuus Marcus citata, & propter quod lata eo modo fuit decisio eius textus, vt *Couar. clement. si furiosus. part. 3. in initio in calce num. 2.* adnotauit.

[sect. 3] Illud obserua, quamuis committenti delictũ tempore amentiæ nefas sit infligere pænam, quę pænæ rationem habeat, vt dictum est: eo quòd tunc, vt nulla in eo fuit culpa, neque illud fuit delictum formaliter comparatione talis amentis, sed solùm materialiter; & vbi nulla est culpa, locum habere non possit pæna propriè dicta: nihilominus imponi ei potest, ac debet, exequutionique in eo mandari, pæna impropriè dicta, quæ tamen nec mors sit, nec mutilatio, illumque affligat, & coërceat, ne tale quid in posterum committat, sitque velut medicina comparatione illius, quæ illum contineat à simili flagitio patrãdo. Constat enim amentes, & pueros, ante perfectum rationis vsum, plus pæna, timoreque illius, contineri, quàm iumenta: prudenter autem iumenta, quando sinistrum aliquod committunt, fuste, aut flagello, acriter percutiuntur, ne id iterum efficiant, sicque continentur, ac assuefiunt, ne sinistra efficiant, pareantq; iis, à quibus ducuntur: & sic videmus amentes fuste, ac flagello, in domibus ad id deputatis, coërceri, ac contineri, ne sinistra efficiant, & cogi vt pareant, eaque efficiant, quæ ipsis vtilia sunt, eaque ratione consueuit dici; *El loco por la pena es cuerdo:* quod si in amentibus impunita, modo explicato, delicta relinquerentur, passim illa eadem in aliorum in suumque detrimentum, ac maiora, committerent. Eo autem pæna maior ac acerbior amentibus pro delictis imponi posset, ac deberet, quo plus dubitaretur, an verè amentes essent, & quo plus accederent ad plenũ iudicium rationis. Sicut enim pueri non omnes æquè distant à perfecto rationis vsu: sic & amentes non omnes æquè distant à perfecto vsu rationis. Noui ego Salmanticę anno 1551 quendam nobili loco natum, qui in scholis atque in ciuitate cum omnibus cõuersabatur, & quamuis reputaretur non habere plenum rationis vsum, parum sanè à perfecto vsu rationis distabat, vt ex verbis & ex actibus illius constabat. Is subitò quadam die in scholis aggressus est quendam scholasticum, à quo nescio quam offensam acceperat, acriterque sica eum vulnerauit, & continuò fugit in templum maximum, in turrimque eius templi cõscendit. Illi sanè acrior corpora lis pæna pro eo delicto fuit infligenda, infra mortem ac mutilationẽ, quam si longè magis esset amens, plusque distaret à perfecto vsu rationis. Dixi, infra mortem ac mutilationem: quoniam cùm Deus, & non respublica, dominium vitæ ac membrorum habeat, vt disp. 1 est ostensum, hæc sanè auferri absque culpa ad id sufficiente à republica, potestatibúsve publicis, non possunt, eaque absque culpa auferre, contra quintum esset decalogi præceptũ. Quare neque in dubio, an delinquens tempore commissi delicti amens esset, auferri ab eo iustè ac licitè ea possunt. Vnde non probo, quod *Ant. Gom. vbi suprà. n. 72.* & *Iul. Cla. n. 7. citato* referunt, iussu catholicæ Reginæ Elisabethæ fuisse quondam in hoc regno factum, furca videlicet fuisse necatum quendam amentem, qui vulnus marito ipsius Regi Ferdinando inflixerat. Et quamuis non dubitem consilio peritorum Reginam id iussisse; fortassè in eo, & in similibus aliis euentibus, locũ habuit, quod neptis illius Regina Catharina, cõiux Ioannis tertii Lusitaniæ Regis, retulit eandẽ Elisabetham aliquando dixisse, se scilicet nunquã consuluisse medicum, iuris peritum,

nec theologum, qui ei non respondisset, quod ipsa fieri optabat. Adeò sumus omnes propensi ad Regibus ac potentibus placendum in omnibus.

[sect. 4] Dubium autem est. Num, si aliquis sanè mentis commisit homicidium, aut aliud delictum, pro quo pæna est dignus, atque in amentiam incidat antequam ea pæna exequutioni mandetur, cessandum ea de causa sit ab illa exequutioni mandanda interim dum amentia perseuerat, ita vt, si nunquam ad perfectum rationis iudicium redeat, nunquam ille sit puniendus. Communis doctorum sententia cum Baldo, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 72. citato, Iul. Clar. n. 7. citato, Carrer.* §. *6. citato. n. 14. & 15. & Couar. n. 2. citato,* in effectu vult, si processus non sit formatus, lataque non sit sententia aduersus ita delinquentem antequam in amentiam incidat, tunc non posse contra eum ferri sententiam, neque per consequens posse pænam mandari exequutioni, nisi priùs resipiscat, iuxta. *l.* 2. §. *furiosus. ff. de iure codic. &. l. vbi non voce.* §. *vlt. ff. de regu. iur.* quibus in iuribus habetur, furiosum haberi pro absente ac quiescente: & cùm in eo locum non habeat contumacia, habetur pro absente non contumaci, qui interim dum sine contumacia abest, damnari non potest; qua de causa. *l. furioso. ff. de re iudicata,* in hunc modum est dispositum: *Furioso à iudice, vel ab arbitro, sententia dici non potest.* Cùm enim audiri non possit, vt se ipsum defendat, condemnari etiam non potest. Si verò lata iam aduersus eum erat sententia, & antequam exequutioni mandaretur, ille in amentiam incidit, tunc, si pæna erat pecuniaria, mandari potest exequutioni: quoniam amentia superueniens non est cur talem pænam impediat. Si verò pæna **[[131]]** erat corporalis, maximè mortis, aut mutilationis, tunc mandari non debet exequutioni, nisi priùs ille rẽsipiscat. Atque hæc sententia, vt cõmunis & pia, est amplectenda: præsertim inter Christianos quando pæna est mortis: quoniam reo concedendus est locus, vt pęniteat, ac vt se præparet ad Christianè moriendum. Aliqui volunt, quando crimen est atrox, mandari debere pænam exequutioni iuxta *l. diuus Marcus. ff. de offic. præs.* Vbi habetur, quòd si amens lucida habebat interualla, pręsumptioque est, crimen cõmisisse dum compos sui erat, consulatur Imperator, num ille, de quo ibi erat sermo, qui propriã occiderat matrem, ob criminis grauitatem, sit puniendus. Non tamen ibi dicitur, esse puniendum, sed esse deliberandum à principe, num puniri debeat. Neque dicitur esse deliberandum, num puniri debeat dum amens fuerit. Adde, vt ex eo textu constat, suspectum illum fuisse, amentiam finxisse, vt matrem impunè interficeret. Adde etiam, eam legem latam fuisse ab imperatoribus idolatris, quibus cura non erat, vt qui morte plectebantur, interitum sempiternum euaderent, vitamque consequerentur æternam. Certè quando crimen fuit commissum tempore sanæ mentis, & est notorium, aut sunt aduersus delinquẽtem integræ ac in dubitatæ probationes, censerem, posse condemnari pæna pecuniaria, qua esset dignus, etiam si illa esset amissionis omnium bonorum, dato illi curatore, qui illum defendat. Quin & quando probationes sufficientes essent ad pænam pecuniariam arbitrariam, puniri similiter posset, ne crimina impunita manerent. Neque duo priora iura refragantur: quia loquuntur ad effectum, vt ipse codicillos conficiat, vel alium actum exerceat, qui sanam mentem requirit. Neque item refragatur lex furioso. Quoniam intelligenda est, quo ad ea, quæ furiosus tempore amentiæ exercuit. Et quo ad ciuilia, non dato ei curatore. Neque enim æquitas postulat, vt qui sanæ mentis deliquit, ex eo, quòd in furorem incidat, puniri omnino non debeat pæna pecuniaria, qua verè constat eum esse dignum.

[sect. 5] Quod verò ad ebrium attinet, prima conclusio est. Si se inebriauit animo, vt captus ebrietate interficeret, quia expertus erat solere in ebrietate percutere, aut interficere, sequutaque ex ebrietate sit interfectio, tunc puniendus est pæna homicidii ordinaria: quia

verè fuit homicida voluntarius ac dolosus, volendo ebrietatem eo fine. Ita *Carrer. §. 6. citato. n. 25. & Couar. clement. si furiosus. part. 3. in initio. numer. 3.* cum aliis, quos citant, resque ex se est satis perspicua.

[sect. 6] Secunda conclusio. Si quis sine sua culpa in ebrietatem incidit, vt si ab alio, ipso id ignorante, sit inebriatus, ex eaque ebrietate sequutum fuit homicidium, tunc neque ob ebrietatem, neque ob homicidium vlteriùs sequutum, dignus est pæna aliqua. Ita *Iul. Clar. q. 60. citata. n. 12. & Couar. n.* 3. *citato,* resque est etiam ex se satis manifesta. Quoniam tunc, neque in ebrietate, neque in homicidio vlteriùs sequuto, fuisset in culpa, excusante illum inuincibili probabilíve ignorantia: pæna autem locum non habet, vbi non est culpa.

[sect. 7] Tertia conclusio. Quando aliquis expertus, se in ebrietate solere interficere, aut percutere, aliquídve aliud efficere aptum, vt inde homicidiũ sequatur, si se culpabiliter inebriauit, atque ita ebrius aliquem interfecit, puniendus est pæna homicidii, non quidem ordinaria, sed arbitraria atque extraordinaria, quam lex. 5. *titu. 8. part. 3.* cõsentaneè ad *legem. 4. ff. ad leg. Corn. de sicar.* taxat, vt sit relegatio quinquennio in insulam aliquã. In conclusione hac consentit communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *AnGom. c. 1. citato. n. 73. Iul. Clar. n. 12. citato, Carrer. vbi supra. n. 22. & Couar. n. 3. citato,* & 4. subsequẽti, eamque confirmat *l. respiciendum.* (aliàs, *perspiciendum) §. delinquunt, vers. impetu. ff. de pænis,* cuius verba sun: *Impetu autem cùm per ebrietatem ad manus vel ad ferrum venitur. l. omne delictum. §. per vinum. ff. de re mil.* qui sic habet: *Per vinum aut lasciuiam lapsis, capitalis pæna remittenda est, vt militiæ mutilatio irroganda,* & *l. 5. citata,* quæ ita habet: *O si alguno se embriagasse, de manera que mataße à otro por la beodeZ.* Quia enim in eiusmodi homicidio non interuenit dolus, eo quòd neque in causa intendatur, sed solùm culpa non punitur pæna homicidii ordinaria, sed extraordinaria ac arbitraria pro culpæ quantitate. Quo loco obserua, si aliquis vino inflammatus, nec plenè captus, ita vt liberum in eo maneret arbitrium, aliquem interficeret id intend endo calore vini adiuuante ad iracundiam inflammandam, atque ad perturbandam rationem, tunc ille pæna homicidii ordinaria puniretur: quoniam id homicidium verè esset voluntarium ac dolosum.

[sect. 8] Difficultas verò est, quando quis se culpabiliter inebriauit, attamen nondum expertus, se ebrietate efficere periculosum aliquid ad homicidium, num si ebrius aliquem interficiat, puniendus sit ob id homicidium ex ebrietate subsequutum, pæna homicidii extraordinaria ac arbitraria; an verò ob tale homicidium, vtpote omnino inuoluntarium, omninoque præter spẽ suam, & aliorum, nullo modo sit punien dum: eo quòd neque in actu, quo se culpabiliter inebriauit, vlla sit culpa homicidii, sed solùm intemperantiæ, qua se culpabiliter vsu rationis priuauit, neque item in actu ipso homicidii sit homicidii culpa, vtpote patrato postquam iam carebat vsu rationis ac liberi arbitrii, sine quo esse nequit peccatum, nec lethale, nec veniale. Communis doctorum sententia, quos citauimus, asserere videtur, etiam in hoc euentu ebriũ esse puniendum pæna homicidii arbitraria, propter eum effectum homicidii ex ea culpabili ebrietate sequutum, quasi homicidium illud puniatur tanquam circũstantia ebrietatis culpabilis, & non quasi voluntarium fuerit ac culpabile in se, aut in sua causa, quasi in illa fuerit vlla eius homicidii culpa, vt *Couar. vbi suprà. n. 4.* tandem explicare videtur.

Censeo statuendam esse hanc quartam conclusionem. In hoc euentu, de quo disputamus, ebrius, qui interficit, neque homicidii extraordinaria pæna est puniendus, Probatur. Quoniã in eo euentu nulla omnino est culpa, nec lethalis, nec venialis, homicidii, vt supponimus, satisq; est perspicuũ. Et quamuis, volũtariè se inebriare sit dare operam rei illicitæ, ex qua secutum est id homicidium, non est tamen dare operam rei illi citę **[[132]]** apta vt inde homicidium

sequatur, eaque ratione id homicidium, neque in sua causa, fuit culpabile lethaliter, aut venialiter, culpa homicidii, neque est circunstātia aggrauans culpam ebrietatis: quippe cùm ebrius ille non plus peccauerit sequuto eo homicidio, quàm si sequutum nō fuisset. Sicut Loth si peccauit se inebriando, ex incestu tamen omnino præter spem subsequuto, minimeque apto ex ea ebrietate sequi, nulla ratione aggrauata fuit eius culpa tanquam ex circunstantia illam aggrauante, neque ob eum incestum fuit dignus maiori pæna, quàm si sequutus non fuisset, vt *Aug. lib. 22. contra Faustum. c. 44.* affirmat, & refertur *c. inebriauerunt.* 15. *q. 1. cui consentiunt Ambros. in lib. de Abraham patriarcha, c. 6. &* refertur. *c. sanè. 15. q. 1. ac Herony. ad Eustochium de custodia virginitatis,* & *Origenes homil. 5. in Genesim,* dictumque atque examinatum à nobis est copiosè. *1. 2. q. 71. art. 5.* Quo fit, vt ebrius ille neque extraordinaria pæna sit puniendus ob tale homicidium. Et cùm ebrietas sola in exteriori foro non puniatur, consequens profectò est, vt ille homicida omnino in exteriori foro sit absoluendus. Confirmatur nostra conclusio, quoniam ebrius, de quo loquimur, subsequuto homicidio, non incurrit irregularitatem ex casuali homicidio, etiam illam, quæ incurritur ex sola culpa veniali homicidii, quod sequitur dando operam alteri rei illicitæ aptæ vt inde homicidium, licèt rarò, sequatur, vt probè ac copiosè probat *Couar. n. 4. citato,* & nos inferiùs ostendemus, dum sermo nobis fuerit de irregularitate ex homicidio, idque propterea quòd tale homicidium sine vlla prorsus homicidii culpa sit commissum: ergo multo minùs id homicidium erit puniendum alia pæna corporali, aut pecuniaria, homicidii extraordinaria ac arbitraria: eo quòd nulla in eo, neque in sua causa, interuenerit culpa homicidii, etiam venialis.
[sect. 9] Ad iura ergo in tertia conclusione relata, dicendum est, intelligenda esse in euentu tertiæ illius conclusionis: non verò in euentu quartæ, de quo nunc disputamus. Et fortasse. *l. respiciendum vers. impetu,* loquitur etiam, quando ebrietas nō plenè iudicio rationis priuauit, neque abstulit vsum liberi arbitrii. Lex verò *omne delictum* §. *per vinum,* loqui videtur, quando vino, aut lasciuia, id factum est, ex quo homicidium non intendebatur, periculosum tamen erat, vt inde homicidium sequeretur, reque ipsa homicidium aut corporalis læsio fuit sequuta: neque in eo. §. videtur esse sermo de eo, qui vino priuatus erat iudicio rationis. Lex item quinta satis eis ipsis verbis innuit, loqui solùm in euentu tertiæ conclusionis, dum ait, *de manera que matasse à otro por la beodeZ.* quasi diceret, cùm periculo interficiendi aliquem ex ebrietate. Quod ergo *Arist. 3. Eth. c. 5. ait,* ebriis scilicet duplices pænas statutas fuisse, alteram pro culpa ebrietatis, ignorantiaque vuluntaria, quam ebrius incurrit priuando se sua sponte vsu rationis; & alteram pro delicto ex ebrietate vlteriùs commisso, in quo refert, quod à Pittaco, vno è septem Græciæ sapientibus, ea de re fuerat constitutum, sanè intelligit de delicto, cuius periculo culpabiliter ebrietate se exponebat, iuxta tertiam nostram conclusionem: non verò de delicto, cuius periculo censendum nulla ratione erat sese exponere, iuxta quartam nostram conclusionem.
[sect. 10] Quod verò ad dormientem attinet, cùm dormire non sit dare operam rei illicitæ, sed licitæ, certè, si is, qui dormit, expertus non erat, dormiendo se exponere periculo interficiendi, aut aliud damnum proximo inferendi, atque dormiendo interficiat, aut aliud damnum inferat; quia fertur aliquos surgere in somnis de lecto, stringere ensem, & similia alia periculosa efficere; tunc talis nulla pæna est dignus, vt communis doctorum sententia affirmat, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 1. citato, n. 74. Iul. Clar. q. 60. citata. n. 13. Carrer.* §. *6. citato. n. 25.* & *Couar. vbi suprà. n. 6.* Ratio autem est, quoniam ille effectus obiectiuè malus ac delictum, nec in se, nec in sua causa, fuit vlla ratione culpabiliter volitus, excusante ignorantia inuincibili, quòd inde sequi posset. Si autem, qui dormit,

erat expertus, se dormiendo efficere aliqua periculosa, neque adhibuit debitam cautelam, ne dormiendo damnum aliis inferret, faciendo claudi ostium à foris, aut admonendo alios, qui inde periclitarentur, vt cauerent, & denique ita res disponendo, vt tuti omnes essent, nequid mali eis inde eueniret; tunc, sequuto homicidio, tenetur non quidem pæna homicidii ordinaria, eo quòd homicidium non esset voluntarium ac dolosum, sed extraordinaria ac arbitraria pro culpæ infra dolum quantitate, vt doctores omnes citati rectè ibidem affirmant, ac disponitur. *l. 5. titu. 8. part. 7.* asseritque *Greg. LopeZ* ibi cum aliis, quos citat. Quòd si de industria dormiret animo interficiendi aliquem in somnis, sequereturque interfectio illius, tũc homicidium tale esset voluntarium ac dolosum in sua causa, isque homicida puniendus esset pęna homicidii ordinaria, vt cum Bart. & aliis rectè *Carrer. & Couar. vbi suprà* affirmant.
Denique quod ad prodigum attinet, cui suorũ bonorum administratio est interdicta, quicquid in contrarium dixerit glossa communiter quoad hoc reprobata. *l. si quis in tantane C. vnde vi,* est dicendum, si homicidium dolosè committat, aut in aliud crimen incidat, puniri pæna ordinaria eius delicti. Ratio autem est, quoniam licèt prodigus sit, eaque ratione meritò sit ei publica autoritate interdicta administratio suorum bonorum, neque valeant deinceps, quæ circa suorum bonorum administrationem propria autoritate egerit, nihilominus vsum habet rationis, liberique sui arbitrii, ac proinde delicta, quæ commiserit, imputantur ei ad culpam coram Deo, & coram hominibus, dignaque pro inde in foro exteriori sunt, vt puniantur pæna eius delicti ordinaria. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 1. citato. nu. 75. Carrer.* §. *6. citato. n. 21. & Iul. Clar. q. 60. citata numer. 11.*

De pœna homicidæ casualis: résque exemplis illustratur. Disp. 39.

SVMMARIVM.

1 . REpetuntur nonnulla de homicidio casuali ex antecedentibus.

2 . Si in homicidio casuali nulla interueniat culpa, nulla pro eo imponenda est pœna: quia pœna locum habere non potest, vbi non est culpa: si verò culpa interuenit, puniendus est homicida pœna arbitraria.

[[133]] *3 . Exempla varia adducuntur homicidii casualis, in quo nulla interuenit culpa.*

4 . Exempla homicidii casualis, quod pœna arbitraria punitur.

5 . Quando ex facto ipso & circunstantiis non cõstat homicidium fuiße casuale, præsumitur dolo factum.

[sect. 1] ALiqua in præcedentibus de homicidio casuali miscuimus, præsertim duabus præcedentibus disputationibus. Atque initio Disp. 21 ostendimus, pro homicidio casuali, esto in eo culpa lata, aut latissima, interueniat, regulariter non imponi pœnam ordinariam pro homicidio statutam, sed solam extraordinariam ac arbitrariam pro culpæ quantitate spectatis omnibus circunstantiis concurrentibus: ad pœnamque ordinariam pro homicidio imponendam necessarium esse, vt in homicidio dolus interueniat, vt præter iura, quæ Disp. 21 retulimus, confirmãt. *l. cùm autem.* §. *excipitur. vers. capit alem. ff. de ædil. edict.* cuius verba sunt: *Capitalẽ fraudẽ admisisse accipimus dolo malo & per nequitiam. Cæterùm si quis*

errore, si quis casu fecerit, cessabit edictum. l. in actionibus. §. sed in his, iũcta glossa *ibi. ff. de in lit. iuran.* Diximus item, neque latam, aut latissimam, culpam in delictis dolo æquiparari, vt in contractibus lata culpa æquiparatur dolo. Legantur, quæ ibi dicta sunt, in quibus cōsentit communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Carrer. in pract. §. homicidiũ. 1. a. n. 4. & a. n. 22. §. 3. à. n. 1. &.* §. *6. n. 185. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. homicidium. n. 2. 3. & 4. & §. vlt. q. 60. n. 28. & q. 84. n. 1. Couar. clem. si furiosus. part. 2. §. 1. n. 1. & Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 15.* Vnde addit cōmunis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Carrer. §. 1. citato. n. 5. Iul. Clar. §. homicidium citato. n. 3. & q. 84. citata. n. 1. & Ant. Gom. n. 15. citato.* si statum disponat, vt pro homicidio mortis pæna imponatur, intelligendum id statutum esse de homicidio doloso, non verò de illo, in quo sola culpa, etiam lata, aut latissima, interuenit.

[sect. 2] Si in casuali homicidio nulla interuenit culpa, nulla pro eo imponenda est pæna: quoniam pæna locum habere non potest, vbi non est culpa. Neque satis esset culpa iuridica ad pænam pro homicidio incurrendam, nisi cum illa cōiuncta etiam esset culpa theologica, saltem venialis: quippe cùm sine culpa theologica delictum, verumq́ue peccatum, esse nullo modo possit, pro quo solo infligi potest vera pæna. Quia tamen vnusquisque in conscientiæ foro, ac coram Deo, maximè cauere tenetur tantum proximi damnum, quantum est homicidium, facilè cum iuridica culpa homicidii coniuncta esse solet culpa theologica, saltem venialis, & cum lata, aut etiam cũ leui, erit sæpe cōiũcta culpa lethalis, ratione grauissimi damni proximi, quod in homicidio cernitur. In foro verò exteriori præsumitur, coniunctam esse theologicam ac veram culpam pęnæ dignam cum iuridica culpa, maximè cum leui aut lata. Quòd autem quando nulla interuenit culpa in homicidio casuali, nulla pro eo imponenda sit pæna, ex se liquet, & colligitur ex *l. item si obstetrix. §. vlt. ex. l. qua actione.* §. *si quis in colluctatione, ex. l. si ex plagis. ex. l. si putator. ff. ad leg. Aquil. ex. §. iniuria, & ex. §. item putator. inst. eod. titu.* atque ex aliis iuribus, quæ tractatu præcedẽte Disp. 697 citauimus, vniuersimq́ue in euentibus omnibus, in quibus ibi explicatum est, non teneri aliquem de damno dato, eo quòd spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus, casu fortuito absque vlla sua culpa sit sequutum, multo minùs tenetur ad pænam criminalem ob homicidium, mutilationem, aut percussionem, eodẽ modo subsequuta, eo quòd similiter nulla tunc interuenerit culpa. Idem habetur expressè *lib. 5. Lusitanarum ord. titu. 10. in prin.* Vbi simul docetur, pro casuali homicidio non esse imponendā pænam ordinariam, sed arbitrariam pro culpæ quantitate, si in tali homicidio aliqua interuenit culpa eo modo occidentis: si verò nulla interuenit culpa, absoluendum eum esse absque aliqua pæna. Sic enim ibi, postquam sermo est habitus de pæna ordinaria pro homicidio, subiungitur: *E se àmorte for por alguum caso sem malicia ou vontad ede matar, sera punido, ou reuelado, segundo sua culpa, ou inocencia, que em tal caso teuer.* Idem quoque habetur expressè *l. 4. titu. 8. part. 7.* adhibito exemplo in eo, qui equo currit in loco ad id cōsueto, pedibusq́ue conculcauit ac interfecit eum, qui trasuersim se obiecit pedibus equi, & in eo, qui arborem scindebat, aut aliquid projiciebat, admonendo priùs sufficienter transeuntes, aut subtus existẽtes, vt fugerent id periculum, qui, quòd non curauerint periculum fugere, interfecti sint: in his enim euentibus, de quibus nos Disp. *697. citata à.* §. *quando ludus,* sumus loquuti, & in aliis similibus, asseritur in ea lege nullā imponendam esse pænam eo modo casu interficienti, eo quòd culpa caruerit. Additur tamen, teneri iurare, se absque vlla sua culpa illum interfecisse, & insuper teneri probare testimonio proborum, se nullam cum illo habuisse in imicitiā (vtrumque intellige, si ab eo exigatur.) Quòd si iurare noluerit, neque probauerit, nullam cum

interfecto habuisse inimicitiam; tunc, tanquam de homicidio illo suspectus, puniendus erit pæna aliqua iudicis arbitrio pro suspicionis quantitate, quę, spectatis circunstantiis omnibus cōcurrentibus, fuerint se culpabiliter, aut dolosè, causam eius homicidii fuisse. Hæc verò sancita ibi sunt iuxta *gloßam. c. significasti. 1. verb. si est ita, de homici.* & iuxta doctores ibi. Greg. autem Lopez, iuxta annotationem ex Hostiensi ad glossam citatam in margine, ait, si qui ita interfecit, bonæ famæ sit, nec suspectus de inimicitia, aut de alia causa, vnde motus sit ad id homicidium culpabiliter efficiendum, satis esse si iuret, se absque vlla sua culpa causam eius homicidii fuisse.

[sect. 3] Quando in homicidio casuali culpa eo modo interficientis interueniat, puniendusque proinde eo modo interficiens sit pæna homicidii extraordinaria ac arbitraria, exempla adhibentur *l. 5. titu. 8. part. 7.* in scindente arborem, aut projiciente lapides, tegulas, & alia, quæ interficere possunt, nec tempestiuè clamauerit ac admonuerit transeuntes, aut inferiùs existentes, vt fugere periculum possent, indeque homicidium esset sequutum. Item in eo, qui curreret equo in loco ad id non deputato, nec clamauerit priùs tempestiuè ac sufficienter, vt homines secederent, nec se objicerent cursui equi, indeque aliquis, pedibus equi conculcatus, interficeretur. *Lex 13. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* quæ est penult. *titu. 13. lib. 8. ordin.* sic habet: *Si algun hōbre, no por raZon de* **[[134]]** *mal haZer, mas jugando, arremetiere su cauallo en rua, o en calle poblada; o jugare pelota, o bola, o herron, o otra cosa semejable, y por ocasion matare algun hombre, peche el homiZillo, è no aya otra pena: que maguer que lo no quiso matar, no pudo ser sin culpa; porque fue trabejar en lugar quæ no deuia, y si alguna destas cosas hiZiere fuera de poblado, y matare alguno por ocasion como sobre dicho es, no aya pena ninguna. Y si alguno bohordare concejeramente con sonajas (pretal de cascabeles* ad id equis apponi solet) *en rua, o en calle poblada dia de fiesta, assi como de paschua, o san Iuam, o abodas, o a la venida del Rey, o de la Reyna, o en otra guisa semejable destas, y por ocasion hombre matare, no sea tenido a el homiZillo, y si no aduxere sonajas, el matador peche el homiZillo, y no aya otra pena.* In eadem *lege. 5. titu. 8. part. 7.* exempla adduntur in eo, qui per lasciuiam, in iocíve ac ludi modum, aliquem impelleret, indeque mors sequeretur (disputatione autem 37 diximus, si in ludo, non transgrediendo leges ludi, interficeret, mulli subiacere pænæ) additur etiam in exemplum, quod de ebrio & dormiente, culpabiliter interficientibus, disputatione præcedēte fuit explicatum.

Lege autem 6 sequenti exempla adhibētur de medico, aut chirurgo, cuius culpa ægrotus ei cōmissus interiit, quia per imperitiam, profitēdo plus scientiæ ac dexteritatis, in causa fuit, vt moreretur: in quo euentu præcipitur, vt ei prohibeatur vti vlterius eo officio ac arte. Cōsētiūt *l. sed & reprobari. ff. de exeus. tutor. l. vt gradatim. §. reprobari. ff. de muner. & honorib. & l. 2. C. de professorib. & medicis lib. 10.* Quando autem dolo aliquē eo modo interfecissent, pæna homicidii ordinaria plecterentur. Item in ea, quæ potionē dedit, vt alia conciperet, ex qua potione mortua illa est, quæ ad eum effectum talem potionem sumpsit. Pænam tamen ordinariam homicidii farmacopolæ statuit, qui sine consilio medici alicui scamoneam, aut aliam medicinam valde acrem ac periculosam pro pinat, si inde mors sequatur: id quod etiam statuit. *l. 3. ff. ad leg. Corn. de sicar.* Quod nisi fūdetur in pręsūptione iuris & de iure, quòd interficere ea via intenderit, ac proinde quòd id homicidiū fuerit dolosum, exceptio sanè est regulæ illius, quòd pro homicidio casuali pæna ordinaria homicidii non infligatur. Nihil tamen impediente rigore earum legum, credo, si in foro exteriori constaret, id sine dolo, hoc est sine animo interficiendi, propinatum fuisse, non puniretur propinans pæna homicidii ordinaria, sed arbitraria mitiori.

[sect. 4] Item lege 9 in exemplum profertur, quando pater, herus, aut magister, filium, seruum, aut discipulum, ita durè punierit, vt inde sit mortuus, si enim non animo interficiendi id fecit, non tenetur pęna homicidii ordinaria, sed extraordinaria ac arbitraria. Cōsentiũt, quoad prędicta ōnia exẽpla hactenus relata. *l. 3. & 4. ff. ad leg. Cor. de sicar. Legibus autem. 5. 6. &. 9. citatis,* in his omnibus euentibus statuitur ita casu culpabiliter interficiẽti pęna relegationis in insulam aliquam quinquẽnio, cōsentaneè ad. l. 4. §. 1. ff. ad leg. Cor. de sicar. Arbitror tamen, prudentis iudicis arbitrio esse relinquendum, quātam pænam in eiusmodi homicidiis casualibus culpabilibus imponere debeat, spectata culpæ quantitate, attentisque circunstantiis omnibus concurrentibus. Neque enim in omnibus homicidiis æqualis est culpa, sed longè maior est in quibusdam, quàm in aliis; eo quòd procedere possint ex culpa leuissima, leui, aut lata; & quoniam ex obiecto & ex aliis circunstantiis crescere & decrescere culpa multum possit: neque æquitas patiatur, vt vbi longè inæqualis interuenit culpa, æqualis pæna iniũgatur. Neque ex eo, quòd lege. *4.* §. *1. ff. ad. leg. Corn. de sicar.* approbetur factum cuiusdam iudicis, qui pro delicto quodam casuali, de quo ibi est sermo, imposuit exilii pænam in quinquennium in insulam quandam, sequitur, colligíve prudenter potest, omnia homicidia casualia culpabilia punienda esse illa eadem pæna, nihil minuendo, neque augendo, ratione incrementi ac decrementi, culpæ eo modo interficientis. Multa alia adducunt doctores exempla homicidii casualis, seu non dolosi, in quo proinde imponi non debeat pæna homicidii ordinaria, sed extraordinaria ac arbitraria, & inter alios *Carrer. locis supra citatis,* atque etiam *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 15.* & duabus sequentibus. Nihil tamen illis obstantibus, censeo, prudentis iudicis arbitrio esse semper relinquendum, vt videat ac iudicet, num, spectatis omnibus circumstantiis concurrentibus, delinquens formaliter, aut imputatiuè, censendus sit intendisse interficere, ita vt id homicidium iudicandum sit volũtarium ac dolosum cōparatione illius, iuxta ea, quæ Disp. 3 & 21 copiosè explicauimus, vt illi pænam homicidii ordinariam imponat; an verò iudicandum sit solùm casuale, miniméve dolosum, vt illi solùm arbitrariam ac extraordinariā pænam imponat. Conducent pręterea ad varia exempla homicidii casualis, quæ tractatu præcedente Disp. 697 dicta sunt, atque ad discernendum, quando in illis culpa interueniat, pro qua pæna sit imponenda, & quando culpa non interueniat, indignaque proinde pæna sint.

[sect. 5] Quando ex facto ipso & circunstantiis non constat homicidium fuisse casuale, pręsumitur dolo factum, vt probant. *l. 1. & l. eum qui. C. ad leg. Corn. de sicar. ac. l. si non conuitii. C. de iniuriis,* & affirmat communis doctorum sententia, quam *Ant. c. 3. citato. n. 17.* refert ac sequitur: ad delinquentemq; probare spectat, fuisse homicidium casuale.

De pæna mutilationis, vulneris, cæterarum# iniuriarum circa corpus, quæ in facto, infra mortem, consistunt. Disp. 40.

SVMMARIVM.

1 . INiuria interdum latè, interdum preßè vsurpatur. Iniuria latiùs patet quàm contumelia. Si damnum iustè detur, si contumelia simul interueniat, siue non, ea damni datio præcisè sumpta est iniuria latè sumpta, non verò preßè, & pro ea competit actio legis Aquiliæ: si verò simul interueniat contumelia, pro ea contumelia competit actio iniuriarum.

2 . Ex iniuria latissimè sumpta variæ actiones oriuntur, vt legis Aquiliæ, furti, in factum, &c. ex iniuria verò pro contumelia iniustè illata oritur actio peculiaris, quæ iniuriarum nuncupatur. Iniuria duobus modis fit, verbis & facto. Transitio fit ad præsentem disputationem.

3 . Iniuria pressè sumpta pro contumelia in tota sua latitudine diuiditur in atrocẽ seu grauẽ, & in nō **[[135]]** *atrocem seu leuem. Iniuria fit atrox, vel ex parte iniuriæ in se, quia in se spectata est grauis & magna, deinde ratione loci, in quo iniuria est accepta, tertiò ratione loci in quo iniuria est facta, quartò ratione personæ, quæ accepit iniuriam, fit etiam atrox qualitate personæ inferentis.*

4 . Quondam lege XII. Tabularum talionis pæna pro iniuria membri abscissi fuerat statuta, vt scilicet ei qui manum abscidit, manus abscinderetur: at lex illa abolita est, & alia introducta, vt scilicet attẽta quantitate iniuriæ pæna statueretur iniuriæ commensurata, arbitrioque prudentis æqualis.

5 . Ei qui iniuriam aliquam erat passus integrum est, vel agere ciuiliter ad pænam pecuniariam, vel agere criminaliter, vt tanta pæna corporalis ei imponatur, quāta fuit iniuria illata, pensata quātitate iniuriæ ex circunstantiis cōcurrentibus. Nōnullis tamen iniuriis pænæ determinatæ sunt, vt iniuriis quæ irrogantur heris à familis in Hispania & aliis.

6 . Quando iniuriam passus agit ciuiliter ad pænam pecuniariam pro quantitate iniuriæ, tunc pæna illa applicatur ipsi iniuriam passo.

7 . Qui agit actione iniuriarum, siue ciuiliter, siue criminaliter, exprimere in libello debet aduersus quẽ in particulari agat, ipsum designando à quo iniuria sit affectus, deinde etiam exprimere quam iniuriā ab eo sit paßus, apponet etiam annum, mesem, & locũ.

8 . Si ciuiliter aget, exprimere in libello poterit, quanti iniuriam ipsi exstimet, salua iudicis taxatione.

9 . Iniuriam passus potest eam suo iudicio æstimare in se, spectatisque omnibus circunstantiis concurrentibus, quanta summa pecuniæ sit æquum vt compensetur, siue ad id adiuuetur referendo se ad dānum, siue ad lucrum, siue ad vtrumuis, siue non curet facere eam comparationem.

10 . Quādo qui iniuriam est passus eligit potiùs agere criminaliter probato ab eo crimine, imponitur ei, qui iniuriam intulit, pæna corporalis aut etiam pecuniaria, arbitraria pro iniuriæ quātitate; tunc tamẽ solus iudex eam arbitratur. Si pro qualitate iniuriæ personæ, quæ illam intulit, pænam pecuniariā iniungat, siue vnà cum alia corporali, siue sine alia corporali, tunc ea pecuniaria pæna non applicatur iniuriam paßo, sed spectat ad fiscum.

11 . Non solùm in iniuriis puniendis, siue ciuiliter siue criminaliter agatur, pæna est arbitraria, sed etiā in puniendis quibuscũq; aliis criminibus, pro quibus pæna certa lege non est statuta, pæna est arbitraria, pensata qualitate ac quantitate in se, atque ex circunstantiis omnibus concurrentibus.

12 . Iudices in pænis arbitrariis pro delictis imponẽdis præ oculis habere debent Deum, non excedendo latitudinem iustæ pænæ, inanis gloriæ, auaritiæ, iræ, vel alia passione permoti, itaque reos iniustè grauando.

13 . Nefas est commissariis indicibus (quos in Hispania Pesquisidores vocant) vel intuitu prospiciendi reip. statui ne similia crimina cōmittātur, vel intuitu accipiendi ex delinquentibus

integrũ suum suorumque stipendium, quemquam punire vel corporali vel pecuniaria pæna, qui verè innocens fuerit, aut quemquam vltra æquum punire.

14 . Pro iniuria infra homicidium potest iudex procedere vsque adpænam mortis, si ita postulet grauitas delicti. Pro delicto autem, pro quo in aliquo loco esset consuetum non imponi mortis pænam, nefas eßet iudici pænam mortis imponere, nisi extraordinariæ circũstãtiæ occurreret, quæ delictum aggrauarẽt.

15 . Cùm integrum sit iniuriam passo intentare actionem iniuriarum vel ciuilem vel criminalẽ, quã ipse maluerit, intentata vna earum, non permittitur ei eam deserere, & intentare aliam, sed vna electa, cessat omnino altera.

16 . Quãdo actor ageret ciuiliter ad pænam pecuniariam, & iudex tempore sententiæ cerneret, reum soluendo non eße, commutare debet pænam pecuniariam in corporalem.

17 . Quando iniuria est ita leuis, quòd indigna esset pæna corporali, & digna solùm esset pæna pecuniaria, præsertim attenta qualitate eius qui illam intulit, tunc damnandus ille non est pæna corporali, sed pecuniaria.

18 . Cum iniuriarum actio ciuiliter intentatur, actor potest agere per suum procuratorem, & reus similiter per suum potest se defendere: quando autem agitur criminaliter, neque agens agere potest per suum procuratorem, quando imponi potest pæna re legationis perpetuæ aut alia maior corporalis, neqꝫ reus defendere potest per procuratorẽ, sed per se ipsum tantùm: nisi agens, vel aduersus quem agitur, nobilis sit.

19 . Siue qui iniuriam est passus ciuiliter agat ad pænam pecuniariam in vindictam iniuriæ, siue agat criminaliter, vltra eam actionem competit ei actio ad petendam recuperationem omnium damnorũ in bonis externis, quæ ex ea iniuria sint ei secuta.

20 . Ad damna corporis, vt ad amissionem membri, aut ad amissionem debiti illius vsus, ad cicatricem relictam ex vulnere, & ad similia corporis dãna, non datur actio iure ciuili, vt præcisè sunt damna corporis, præter actionem iniuriarum.

[sect. 1] INiuria, vt Vlpianus. *l. 1. in prin. ff. de iniuriis* ait, & habetur *inst. eod. titu. in prin.* multis modis vsurpatur. Vno modo latissimè, pro ōni eo, quod non iure fit, quasi ex eo iniuria sit dicta, quòd nō iure, seu contra ius, sit facta. Alio modo vsurpatur pressè, pro contumelia, hoc est, pro eo, quod in cōtemptum dedecúsve eius cedit, qui ea iniuria est affectus. Verba Vlpiani. *l. 1. citata,* quo ad hoc secundum, hæc sunt: *Specialiter autem iniuria dicitur contumelia.* Vbi glossa verb. *contumelia* ait, *& sic hoc titulo accipitur.* Et in idem Vlpiani verbum in margine sic dicitur: *Hinc illud Pauianum, Patior facilè iniuriam, si est vacua à cōtumelia.* Et quasi subiũgendo exempla, quòd iniuria latiùs pateat, quã contumelia, partes alias, vltra contumeliam, iniuriæ latissimæ sumptæ tradendo, addit *Vlpianus. l. 1. citata: Interdum iniuriæ appellatione damnum culpa datum significatur: vt in lege Aquilia dicere solemus.* Quibus verbis ad illa alia sua verba *l. sed & si quencũqꝫ. §. 1. ff. ad leg. Aquil. se refert,* vbi idem Vlpianus sic dixerat: *Iniuriã autem hîc accipere nos oportet, non (quemadmodum circa iniuriarum actionẽ) contumeliam quãdã; sed quod non iure factũ est, hoc est, contra ius, id est, si culpa quis occiderit. Et ideo interdum vtraque actio concurrit, & legis Aquiliæ & iniuriarum. Sic duæ erunt æstimationes, alia dãni, alia cōtumeliæ.* Hæc Vlpianus ibi. Vbi vides, si dãnum iniustè culpabiliterque detur, siue cōtumelia simul interueniat, siue non, eam damni dationẽ præcisè sumptam, esse iniuriam latè sumptam, non verò pressè, & pro ea cōpetere

actionem legis Aquilię, si verò simul interueniat contumelia, pro ea cōtumelia competere actionem iniuriarum, de qua nunc loquimur, quæ per se est æstimanda quatenus contumelia est. Interueniet autem vtraque iniuria simul, cōpetetq; proinde vtraque actio simul, si quis interficiat mancipium alienum, aut brutum **[[136]]** animal alienum, in domini contẽptum: aut si quis vulneret aut mutilet hominem liberum in iniuriam ac contumeliam illius. Ratione enim expensarum in vulnere curādo, & ratione aliorum dānorum in bonis externis inde vlteriùs illi subsequutorum, quatenus impeditus est, ne laboraret, & ne sua opera & industria aliqua lucraretur, competit aduersus vulnerantẽ actio legis Aquiliæ. Ratione verò contumeliæ illi illatæ, eum ex intẽtione vulnerādo, competit ei simul actio iniuriarum. Ratione item dāni accepti in mancipio, aut in bruto animali, competit domino actio legis Aquiliæ: ratione verò contumeliæ, quando id factum est in cōtemptum ipsius, competit eidem domino actio iniuriarum, de qua nunc loquimur. Aliud exemplũ adhibet Vlpianus. l. 1. citata iniuriæ latè sumptæ, vt à contumelia distinguitur, in eo, qui vel malitia, vel per ignorantiam, sententiam iniustam profert, sine vlla eius contumelia, aduersus quem illam iniustè profert.

[sect. 2] Ex iniuria latissimè sumpta variæ actiones oriuntur, vt legis Aquiliæ, furti, in factum, & pleræq; aliæ, quæ ad rem præsentẽ non attinent. Ex iniuria verò pro contumelia iniustè illata oritur actio peculiaris, quæ iniuriarum nuncupatur. Porrò, vt ex Labeone *Vlpianus. l. 1. citata* ait, iniuria duobus modis fit: Verbis scilicet, quæ in cōtẽptũ, dedecus, minorémve de aliquo ęstimationẽ cedũt. Et facto, quod similiter in cōtẽptũ, dedecus, minorémve de aliquo æstimationem cedat. Nomine autem verborum, quodcunque signum, quo aliquid in dedecus alicuius minorémve de illo æstimationẽ significatur, intellige. Quo fit, vt sub verbis in re proposita intelligantur scripturæ ignominiosæ, quæ libelli famosi nuncupantur, aliquẽ gestibus ac motibus in dedecus illius imitari, cornua pro foribus eius apponere, quibus significetur, alium vxore illius fuisse abusum, & similia alia dedecoris signa. Facto autem multis modis contumelia ac dedecus irrogatur. Ad rem autem præsentem irrogatur percutiẽdo, manúsve violentas in aliquem injiciẽdo, in sensu fusè inferiùs, dum sermo fuerit de excōmunicatione ob iniectionem manuum violentarum in personam ecclesiasticā, explicādo, aliquem ignominiosè insequendo, aut in loco aliquo includendo, vel percutere aliquem intentando, lignum aut manum eleuando ad eum percutiẽdũ, vel aliquo alio modo nocumentum in personam illius efficiendo, aut intentādo. Dixi, his modis facto ad rem pręsentem contumeliam irrogari: quoniam in hoc tractatu solùm est nobis sermo de iniustitia nobis facta in bonis corporis nostri, aut corporis personarũ nobis coniũctarum, ita vt in nos ea iniuria redũdet. Aliquibus autem aliis modis facto fit nobis iniuria, ita vt in dedecus nostrum id factũ cedat, non tamen sit contra bona corporis nostri, aut personarum nobis coniunctarum, sed cōtra nostrum honorem ac existimationem, aut simul etiam in præiudicium bonorum nostrorum externorũ. Vt si quis in conspectu nostro nostra diripiat bona, si in nostrum despectum rem nostram projiciat in ignem, aut in lutum, vel in flumen, aut in terram, si quis propria autoritate pignora ab aliquo eriperet, eo quòd aliquid sibi deberet, si in ipsius absentia domum illius aperiret, aut eam intraret, ipso inuito, & similibus aliis modis. Quāuis autem hęc omnia cōmemorata, tam quę verbis, seu signis, quàm quæ factis fiunt, ad iniuriā pressè, pro contumelia sumptam, verè attineāt; atque, qui ius ciuile copilauerunt, de eis omnibus sub titulo de iniuriis agant, vt constat. *ff. inst. & C. de iniuriis ac titu. 9. part. 7.* & quatenus cũ honore, fama, existimationéve eorum, quibus iniustè fiunt, ad quartum tractatum sequentẽ de eis omnibus disserere spectabat; ad intentum tamen nostrum, quo in sex tractatibus, in quos rem totam de iustitia à principio distribuimus, ad

artem eam, idq́ue omne, quod iure ciuili continetur, redigere molimur, pertinet, vt de iniuriis, quæ contra bona corporis nostri, personarũq́ue nobis coniunctarum, iniustè fiunt, hoc loco disseramus. Tum ne eiusmodi damna in corpus nostrum, personarumq́ue nobis cõiunctarũ, iniustè illata, delictaque, quibus inferuntur, ac pænas, & satisfactiones pro illis debitas, hoc loco prętermittamus. Tum etiam quoniam, cùm bona corporis longè antecedant bona honoris ac famæ, iusq́ue ciuile nullam aliam actionem, vt dicemus, concesserit pro damnis, infra mortem, corporibus nostris, personarumque nobis cõiunctarum, iniustè illatis, quàm actionem iniuriarum, omnibus iniuriis communem; expediens sanè fuit, vt in consequentiam dãnorum corporis, quæ multo maiora sunt, quàm damna honoris & famæ, de iniuriis corporibus nostris, personarũq́; nobis cõiunctarum, illatis, hoc loco disseremus.
Illud verò obserua. Quamuis negari nullo modo possit, homicidium non minùs esse iniuriam corpori nostro, aut corpori personarum nobis cõiunctarũ, illatam, quàm sint mutilatio, vulnus, ac cęterę percussiones; quia tamen ius ciuile peculiarẽ ac certam pænam pro illo statuit, tractatũq́; peculiarẽ de illo seorsum instituit, illud non cõprehẽdit sub titulo iniuriarum, neque iniuriarũ actionem, sed peculiarẽ aliam pro illo cõcessit: cum tamen verè iniuria sit, atque inter iniurias cõputetur dum dicimus, ad eos de illo spectare accusare, ad quos pertinet, iniurias suis illatas prosequi.
[sect. 3] Iniuria pressè sumpta pro contumelia, in tota sua latitudine, diuiditur in atro cem seu grauem, & in non atrocẽ seu leuẽ. Ex vno autem è q́uatuor capitibus euenire potest, vt iniuria sit atrox, vt habetur. §. *atrox inst. de iniur. l. prætor edixit. §. vlt. & duabus legibus sequentib. ff. eod. titu. ac l. 20. titu. 9. part. 7.* Primum est, ex parte ipsius iniuriæ in se, quia in se spectata est grauis & magna. Vt si vulnus inflictum sit, quod non sit valde leue: & multo magis si interueniat mutilatio, aut maneat inde priuatio debita vsus talis membri, vel si notabilis ignominia ex tali contumelia ei, qui illa est affectus, sequatur, vt si alapam accepit, si fuste fuit percussus, aut pedibus est conculcatus. Qua etiã ratione atrocem iniuriam dicerẽ, si cui in Hispanis dictum esset, mentiris, modò ille alicuius esset æstimationis. Secundum est, ratione loci, in quo iniuria est accepta. Vt si quis in oculo sit percussus, aut in facie. Quæ enim percussio in alia corporis parte non esset atrox, facta in oculo, aut facie, atrox esse poterit. *l. prætor edixit. §. vlt. in fine, ac lege sequẽti. ff. de iniur.* §. *atrox. vers. nonnunquã inst. eod. titu. & l. 20. citata.* Tertium est, ratione loci, in quo fuit facta. Vt si facta fuit in foro publico, in Ecclesia, in theatro, aut alibi coram multitudine, coram Rege, aut magnate, vel coram iudice. *l. prætor edixit. §. vlt. &. l. sed est. ff. de iniur. §. atrox, vers. vel ex loco inst. eod. titu. &. l. 20. citata.* Quartũ est, ratione personæ, quæ iniuria est affecta. Vt si **[[137]]** facta est Regi, vel magnati, pręlato, iudici, parẽti, patrono, vel hero. *l. prætor edixit. §. vlt. ff. de iniur. §. atrox inst. eod. titu. & l. 20. citata.* Item si sacerdoti fiat, & maximè vestibus sacris induto, atrox iniuria iudicatur. *l. atrocẽ. C. de iniur.* cuius verba sunt: *Atrocẽ sine dubio iniuriam esse factam manifestum est, si tibi illata est, cùm esses in sacerdotio, & dignitatis habitũ & ornamenta perferres: & ideo vindictam potes eo nomine prosequi.* cõcinit. *l. si quis in hoc genᵒ. C. de Epis. & cler.* Confert etiam, vt iniuria accrescat, atroxq́; faciliùs cẽseatur, qualitas personæ, quæ illam infert, vt si vilis sit & abiecta, aut illi subiecta, cui illam infert, vt ex se est perspicuum, & consentiunt. *l. Item apud Labeonem. §. quod ait prætor, & l. sed si vnius. §. quædam iniuriæ. ff. de iniuriis.* Ex his ōnibus capitibus, spectatis circunstãtiis omnibus concurrẽtibus, prudentis iudicis arbitrio iudicandum relinquitur, quæ iniuriæ atroces sint ac graues, quæ non item, vt pro iniuriæ quantitate pænam imponat: omnes autem, quas atroces non iudicauerit, leues censentur, vt iuribus citatis habetur, præsertim. l. 20. citata.

[sect. 4] Quāuis quōdā lege duodecim tabularum talionis pæna pro iniuria membri abscissi, seu rupti, fuerit statuta, vt scilicet ei, qui manum abscidit, manus abscinderetur, & vt ab eo, qui dētē extraxit, aut oculum eruit, dēs quoque extraheretur, aut oculus erueretur; id tamen postea in dissuetudidē abiit, edictoque prætoris alia pæna introducta est, quæ idcirco prætoria honorariaǵue est nūcupata, vt scilicet attenta quantitate iniurię ex quatuor capitibus explicatis, pæna statueretur iniuriæ cōmensurata, arbitrioǵue prudētis æqualis, vt vtrūque refertur. §. *pæna autem inst. de iniur.* Meritò autem illud primum in dissuetudinem abiit, locoǵue illius successit secundū: quoniam, vt tractatu. 1. Disput. 13 fuit explicatum, talionis illa pæna, quæ primo aspectu iusta videbatur & æqualis, quam sæpissime inæqualis erat & iniusta, limites iusti non attigēs, aut eos excedēs: eo quòd vna & eadem iniuria ex qualitate personæ, cui infertur, & à qua infertur, & ex cæteris capitibus explicatis, accrescere potest ac decrescere: eadēǵ; pęna membri abscissionis grauior multo esset in principe, aut magnate, qui homini de infima plebe simile membrum iniustè abscidisset, multumǵ; inæqualior iniuria, quàm intulisset, quā esset illata homini de infima plebe, qui simile membrum principi aut magnati iniusté abscidisset, multumque deficeret ab iniurię quantitate, quā principi aut magnati eo delicto intulisset.

[sect. 5] Hac de causa iure prætorio fuit sancitum, vt ei, qui iniuriam aliquam esset passus, integrum esset, vel agere ciuilit er ad pænam pecuniariam, vt scilicet tantum delinquens in pænam eius iniuriæ soluat, quantum ea iniuria æstimabitur; vel agere criminaliter, vt tanta pæna corporalis ei imponatur exilii, triremium, flagellorum, aut alia grauior, vel leuior, quāta fuerit iniuria illata; pēsata quāritate iniuriæ ex quatuor capitibus explicatis, ex cæterisǵue circūstātiis cōcurrētibus; & similiter pēsata quantitate ac grauitate pænæ ex qualitate personæ, cui infertur, & ex cęteris circūstātiis cōcurrētibus; optioneque iniuriarum passo relicta, vt vel ciuilem vel criminalē actionem intētet, vt ipse potiùs eligeret. Ita habetur. *§. in summa inst. de iniur. & l. 21. titu. 9. part. 7. &* affirmat communis doctorū sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gō. 3. tō. var. res. c. 6. n. 7. Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. iniuria. n. 4. & Couar. 2. var. res. c. 10. n. 7. duobus.* §. *§. vlt.* Obserua tamen, in quibusdam paucis iniuriis statutas ex parte esse determinatas pænas, vt conficienti libellum famosum, aut illum repertum primò aliis diuulganti, creditori propria autoritate occupāti bona aliqua debitoris moribūdi, vel intuitu quòd debitor esset, de quibus sermo erit tractatu sequenti, itemque iniuriam corpori defuncti aut eius ossibus inferenti, etiam occupādo materiā ex qua sepulcl: rum constat, aut diripiendo ea, cum quibus corpora sunt humata, de quibus Disp. 2. ex parte est dictum, atque his de rebus lege interim. *l. 11. 12. 13. & 21. titu. 9. part. 7.* Præterea in hoc regno. *l 2. titu. 20. lib. 6. nouæ collect.* de iniuriis à famulis quibuscunque suis heris factis, sic sancitum est: *Mādamos que el criado, o persona que siruiere, de qualquier qualidado condicion que sea, en qualquier seruicio o ministracio que firua, que injuriare à su señor y amo, y si esto fuere de hecho, poniendo las manos en el, que de mas de las otras penas, en que caen è incurren, el semejante caso y delicto sea auido por aleue, como persona que quebranta la seguridad que deuia. Pero que si no pusiere las manos en el, y echare mano à la espada, o tomare armas contra el, si el dicho criado fuere hōbre hijo de algo, de masde las otras penas, estè preso en la carcel treinta dias, y sea desterrado por dos años. Y si no fuere hombre hijo de algo, de mas de las dichas penas, sea traydo à la verguença. Y que si la injuria no fuere de hecho, ni tomando armas, sino de palabras tan solamente, en aquello nuestros jueZes y justicias procedam segum la qualidad del caso, y de las personas.* Et. l. 1. titu. 10. lib. 8. eiusdem collect. circa filios iniuriam inferentes suis parentibus, sic est dispositū: *Por quanto algunos son desobedientes à*

sus padres y madres, mandamos, que de mas de las otras penas contenidas en las leyes de las siete partidas, qualquier hijo, o hija, que denostare à su padre, o madre, en publico, o en escondido, en su presencia, o en su ausencia, siendole probado, que la nuestra justicia lo eche en la carcel publica con prision por veinte dias, o pague à el padre o à la madre seis cientos marauedis de los buenos, que son seis mil desta moneda: la qual pena destas sea qual el padre o la madre quisiere. Y destos seis cientos marauedis sean los docientos para el acusador. Et lege 2 eiusdem tituli sic habetur: *Qualquier que à otro denostare, y le dixere gafo, (leproso o sarnoso* hodie dicitur) *o sodomitico, o cornudo, o traydor, o hereje; o à muger, que tenga marido, puta, o otros denuestos semejantes, desdigalo ante el alcalde y āte hombres buenos à el plaZo que el alcalde le pusiere,* (intellige, nisi probet illud ita esse, vt tractatu sequenti dicetur) *y peche treZientos sueldos, y por ellos mil y doZientos marauedis: la mitad para nuestra camara, y la otra mitad para el querelloso. Y si fuere hijo de algo el q̃ dixere los dichos denuestos, no sea condenado à q̃ se desdiga por ello, y pague quiniẽtos sueldos, y por ellos dos mil marauedis: la mitad para nuestra camara, y la mitad para el querelloso. Y de mas desto el jueZ le ponga la mas pena, que le pareciere, segum la qualidad de las personas y de las palabras: Y si hombre de otra ley se tornare Christiano, y alguno le llamare tornadiZo, o marrano, o otras palabras semejantes, peche dieZmil marauedis para nuestra camara, y otras tātas a el querelloso. Y si no tuuiere de que los pagar, peche lo q̃ tuuiere: y por lo que fincare, jaga vn año en el cepo. Y si antes de vn año pudiere pagar, salga de la prision*: Et. l. 3. subiũgitur: *Qualquier que a otro dixere alguna palabra injuriosa o fea, menor de las* **[[138]]** *contenidas en la ley precedente, pague à la nuestra camara doZientos marauedis. Y el jueZ le pueda dar mayor pena, segun la qualidad de las personas, y de las injurias*: Lege etiam Disp. 28 & 29. varias alias pænas pro quibusdam iniuriis corporalibus.

In Lusitania, qui vulnus inflixit, accepta pecunia vt id efficiat, & qui id fieri mādat, mortis pęna puniuntur, vt habetur. 5. lib. ord. titu. 10. §. 2. & in calce Disp. 25 est relatum. Lege alias pęnas statutas in eo regno pro iniuriis quibusdam corporalibus Disput. 29 relatas.

[sect. 6] Quando iniuriam passus agit ciuiliter ad pænam pecuniariam pro quantitate iniuriæ, tunc pæna illa applicatur ipsi iniuriam passo, vt disponit. *l. 21. citata:* id quod asseruerant antea *glossa.* §. *in summa verb. pæna inst. de iniuriis, speculator, & Rofredus,* & contra Angelum, qui propendet, applicandam esse fisco affirmant *Greg. LopeZ. ibi* verb. *quel sea hecha. & Ant. Gom. n. 7. citato.*

[sect. 7] Qui agit actione iniuriarum, siue agat ciuiliter, siue criminaliter, exprimere in libello debet aduersus quem, aut aduersus quos, in particulari agat, ipsum, aut ipsos, designādo, à quo, aut à quib[9], iniuria sit affectus; præterea exprimere debet, quā iniuriam, aut quas iniurias, sit ab eo vel ab eis passus. Ita habetur. *l. prætor edixit in prin. & §. quod autem prætor ait. ff. de iniur.* Quin, vt *Iulius Clarus. §. iniuria citato,* cum communi doctorum sentẽtia ait, apponere debet annum, mensem, & locum, in quibus eam iniuriam sit passus.

[sect. 8] Quòd si ciuiliter agat, exprimere in libello poterit, quanti in iuriam ipsi æstimet, salua iudicis taxatione. Vt, verbi gratia, dicẽdo, illam æstimo cẽtum aureis salua vestra legitima taxatione. Ita cũ Angelo Aret. & cum Fabro *Greg. LopeZ. l. 21.* citata verb. *pediere, & Iulius Clarus vbi supra. n. 6.* qui addit, non debere tunc iurare, se eam tanti ęstimare, sed post taxationẽ iudicis, iudicem debere eum cogere iurare, num eam æstimet vsque ad summam ab ipso iudice taxatam, vt si fortè minus illam ęstimet, minus ille adiudicet, neque posse tunc excedere sũmā à iudice taxatam, & esto illam excedat, non curari illius iuramẽtũ quo ad excessum: hācq; affirmat Iulius Clarus esse communem doctorum theoricam ac praxim. Quòd si iniuriam passus, qui ita ciuiliter agit, in libello non expressit, quanti iniuriam

æstimaret, iudex petere ab illo debet, quanti illam æstimet: si verò iudici, attenta ac expensa iniurię quātita te ex capitibus omnibus explicatis, æqua ea æstimatio ac iusta visa fuerit, præcipere debet iniuriam passo, vt illam iuramento confirmet, & tũc sententiam feret, vt qui eam iniuriam intulit, soluat iniuriam passo eam pecuniæ quātitatẽ in pænam, in iniuriæq́ue cōpensationem. Si autem æstimatio iniuriam passi visa iudici fuerit excessiua, tunc Iudex moderare eam debet, detrahendo ab ea excessum. ac præcipere debet iniuriam passo, vt iuret, se in totā eam summam illam æstimare, confirmataq́ue ea summa iuramento iniuriam passi, debet iudex pro ferre sententiam, vt qui iniuriam intulit, eam in pænā ac cōpẽsationẽ soluat iniuriam passo. Hęc habetur. l. 21. citata, iuxta §. in summa inst. de iniur. l. constitutionibus, in fine. ff. eod, titu. iuncta. l. videamus. §. deferre, & duobus sequentibus. ff. de in litem iurād. & l. sancimus. C. de iudic. Ant. verò Gom. n. 7. citato praxim tradit, vt in libello ęstimatio iniuriam passi iuramento confirmata exprimatur: in quo euentu locum similiter habebit iudicis moderatio iuxta duo iura postremo loco citata. Illa verò alia praxis desumpta est ex. l. 21 citata, & cum illa consentit Iulius Clar. n. 6. citato, lōgeq́; congruentius ac melius est in se, salutiq́; animarum, vt post iudicis moderationẽaccedat iuramentũ iniuriam passi. Porrò æstimatio iniuriæ fieri debet, tam ab iniuriam passo, quàm à iudice, spectato tempore, in quo iniuria fuit illata, & spectatis circunstantiis tunc concurrentibus: non verò spectato tempore, in quo æstimatio fit, spectatisq́; circūstātiis tunc concurrentibus, vt habetur *l. iniu* **[sect. 9]** *riarũ æstimatio. ff. de iniuriis.* Vtrum autem iniuriā passus in æstimanda iniuria se referre debeat ad damnum, quod potiùs in pecunia, aut quoad valorem in bonis externis, sustinere voluisset, saltem si illa haberet tempore, quo illata illi fuit talis iniuria, an potiùs ad lucrum, quia eligere potiùs vellet eam sibi non inferri, quam dari sibi tunc tātũ vel tantum æstimationis. *Lex 21 citata* satis innuit, ad vtrũuis indifferenter se posse referre, & eam esse communem praxim affirmat *Ant. Gō. n. 7. citato,* quam ipse amplectitur, idẽq́; *Ant. Gō. ibi & Greg. LopeZ. l. 21. citata* tres ea de re referunt opiniones stādo in iure cōmuni. Primam, quòd referre se debeat ad damnũ. Secūdam, quòd ad lucrum. Ac tertiam, quòd ad vtrumuis indifferẽter. Dicerẽ, illum posse eam suo iudicio æstimare in se, spectatisque omnibus circunstantiis cōcurrẽtibus, quāta summa pecuniæ sit æquum vt cōpẽsetur, siue ad id adiuuetur referendo se ad damnũ, siue ad lucrum, siue ad vtrũuis, siue non curet facere eam cōparationem: sicut etiam iudex eodem modo debet eam æstimare, vt videat, an æstimatio iniuriam passi limites æquitatis excedat, necesseq́; sit eam moderare: idque planè est, quod sonat lex 21. citata, & quod sonant alia iura, postulatque natura ipsa rei. Mihi verò probatur, quod *Greg. LopeZ. l. 21. citata* verb. *al querelloso,* aduersus Socinũ ait, nempe quamuis testes dicant, quanti æstimandam censeant eam iniuriam, adhuc Iudici locũ esse, vt moderamen ei æstimationi adhibeat, si iudicet, id testium arbitrium excessiuum esse, nihil impediẽte, quòd testibus sit iuramentum pręstitũ.

[sect. 10] Quẽadmodum quando iniuriam passus agit ciuiliter, probato crimine, imponiter ei, qui iniuriā intulit, pæna pecuniaria arbitraria pro iniuriæ quantitate expectatis capitibus omnibus explicatis, circunstantiisque omnibus concurrentibus, quę iniuriam augere aut minuere possunt, præcedente æstimatione eius iniuriæ, facta ab eo, qui iniuriam est passus, & subsequuta approbatione, aut moderatione iudicis, modo explicato: ita quando, qui iniuriam est passus, eligit potiùs agere criminaliter, probato ab eo crimine, imponitur ei, qui iniuriam intulit, pęna corporalis, aut etiam pecuniaria, arbitraria pro iniurię similiter quantitate: tunc tamen solus iudex eam arbitratur atque imponit. Quòd si pro qualitate iniurię, personæ, quæ illam intulit, aut aliis circunstantiis concurrentibus, pænam pecuniariam iniungat, siue vnà

cum alia pæna corporali, siue sine alia corporali pæna, tunc ea pecuniaria pæna non applicatur iniuriam passo, sed pertinet ad fiscum. Hæc omnia habentur. *l. 21. citata.* Et consentiunt quoad reliqua, præter hoc vltimum. *§. in summa inst. de iniur.* illis verbis; *Si autẽ criminaliter* (scilicet agatur) *officio iudicis extraordinaria* (hoc est, non ordinaria lege statuta, sed arbitraria) *pæna reo irrogatur,* & alia iura suprà citata, consentitque communis doctorum sententia, quā **[[139]]** referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 7. citato, & Iul. Clar. vbi supra. n. 7.* Vltimum verò affirmat *gloßa.* §. *in summa* verb. *extraordinaria inst. de iniur. citatq;. l. vlt. ff. eod. titu.* non tamen video id ibi haberi, aut inde colligi. Inde verò id habet vim, stando in iure communi, quoniam quando iniuriā passus agit criminaliter, & non ciuiliter, non intendit satis fieri sibi iniuriam, sed solùm eum, qui iniuriam intulit, tantum puniri in vindictam iniuriæ illatæ, quantum delictum illius cōmeretur: pæna autem, qua pæna, quando aliud iure non exprimitur, ad fiscum spectat, & non ad partem offensam. Consentiunt, quę à nobis tractatu præcedente Disput. 695. *§. Ant. Gom. n. 4.* copiosè explicata sunt. Quo in loco duplicem actionem criminalem distinximus. Vnam, vt distinguitur contra actionem merè ciuilem, qua id petitur, quod non in pęnam neque in recompensationem iniuriæ debetur, sed quod nulla expectata sententia debetur in foro conscientię, vt est res furto ablata, aut ęstimatio illius, si non existat, aut si reddi non possit, & est damnum iniustè datum, etiā lucri cessatis. Atque actio criminalis hoc modo sumpta cōprehẽdit vtrāq; actionem iniuriarum, de quibus modò agimus; irẽq́; cōprehẽdit duplicẽ actionem furti ad pænam, vel pecuniariam dupli aut quadrupli, ei applicādā, ex quo res fuit furto ablata, vel ad pænam corporalẽ. Alteram verò actionẽ criminalẽ eo loco distinximus pressè sumptam, vt distinguitur etiam contra actionem pecuniariam parti offẽsæ applicādā: quo pacto sumitur hoc loco à nobis, iuxta iura hoc loco & ibi citata. Eodemq́ue modo sumitur circa furtum, quando agere ad pænam dupli aut quadrupli, parti applicandam, dicitur agi ad pænam furti ciuiliter: agere verò non ad pænam parti applicandam, sed ad puniendũ in se furẽ, siue pęna corporali, siue pecuniaria, aut vtraque simul, dicitur agi criminaliter, vt ibidem est dictum. Atque pæna tunc, etiam pæcuniaria, appellatur pæna criminalis, quæ proinde fisco debetur, ac est applicanda, & non parti offensæ, vt ibidem dictum est.

[sect. 11] *Ant. Gō. n. 7. citato* rectè addit, non solum in iniuriis puniendis, siue ciuiliter siue criminaliter agatur, pænam esse arbitrariam, sed etiam in puiendis quibuscũque aliis criminibus, pro quibus pæna certa ac ordinaria lege non est statuta, pænam esse arbitrariam, pensata qualitate ac quantitate delicti in se atque ex circũstantiis omnibus cōcurrentibus. Id quod ex se liquet, & cōfirmat. *l. hodie ff. de pænis,* cuius verba sunt: *Hodie licet ei, qui extra ordine* (lege videlicet præscriptum) *de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorẽ: ita tamen, vt in vtroque modo* (id est siue grauiorem siue leuiorem pænam sententia iniungat) *rationem non excedat,* id est, id, quod postulat natura rei, spectatis omnibus circunstantiis cōcurrentibus. Sicut autem pretia naturalia iusta rerum in indiuisibili non consistunt, sed latitudinem suam habent intra limites iusti, quæ complectitur iustum pretium pium, medium, ac rigurosum, multumq́ue pendet ea latitudo ab vsu ac pretio, quo res emi ac vendi absque iniustitię scrupulo consueuerunt, vt tractatu præcedente in materia de emptione & venditione explanatum fuit: sic quantitas pænæ iniustæ, quæ lege non est taxata, in indiuisibili non consistit, sed latitudinem quandam habet, complectentem pænam iustam leuem, mediam, ac rigurosam, multumq́ue ea latitudo pẽdet ab vsu, quo pro similibus delictis pænæ absque iniustitiæ scrupulo à viris probis ac prudentibus imponi cōsueuerũt, ita vt, dum illa tota latitudo, vel quoad rigorem ac iustitiæ zelum, vel quoad misericordiam, non

exceditur, pæna censeatur iusta: quando verò exceditur, iniusta per excessum, aut defectum, sit iudicanda. Idem confirmat. *l. 1. §. expilatores. ff. de effractorib. & expil.* illis verbis, *quibus nulla specialis pæna rescriptis imposita est: idcirco, causa cognita, liberum erit arbitrium statuendi ei, qui cognoscit.* Confirmat etiam. *l. lex Iulia. §. hodie. ff. ad leg. Iul. repet. &. l. 2. ff. de crim. stell.*

[sect. 12] Ibidem Ant. Gom. potiùs vt Theologus, quàm vt iurisperit us, satis piè, verè, ac Christianè conscientias iudicum onerat, vt memores rationis, quam Deo sunt reddituri, eundem Deum summum iudicem in pænis arbitrariis pro delictis imponendis præ oculis habeant, non excedendo latitudinẽ iustæ pænæ inanis gloriæ aut auaritiæ cupiditate, ita, vel alia passione permoti, eaq́ue via reos iniustè grauando, cum restitutionis onere sub pæna æterni interitus damnorum omnium ita illis iniustè illatorum, vltra lethale peccatum, quod, eos ita iniustè grauando, tunc incurrunt: & vt in eisdem pænis imponendis non deficiant miseratione iniqua, precibus, pretio, aut sinistro alio effectu permoti, à latitudine eadem pænæ iustæ, cum detrimẽto boni communis, & cum iniustitia aduersus offensos, eosq́ue qui iustam ob tale crimen vidictam ac pænam exigunt. Atque vtrumque eos seruare debere in pænis imponendis iura ipsa ciuilia ipsos docent. *Lege quippe respiciendum. ff. de pænis,* sic scriptum legimus: *Respiciendum est iudicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quàm causa deposcit: neque enim, aut seueritatis aut dementiæ gloria affectanda est; sed perpenso iudicio, prout quæque res expostulat, statuendum est. Plenè in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus pænis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi.* Et. *l. Pedius, in fine. ff. de incend. ruin. naufra.* sic habetur: *Ex personarum condictione, & rerum qualitate, diligenter pænæ sunt æstimandæ: ne quid aut durius aut remissius constituatur, quàm causa postulabit.*

[sect. 13] Illud etiam ego admonuerim nefas omnino esse iis commissariis iudicibus, quos *Alcaldes de corte,* aut *pesquisidores,* in hoc regno vocant, & mittuntur ad inquirenda ac punienda aliqua delicta, constituto eis, ac ministris, quos ad id secum deferunt, certo stipẽdio quotidie de bonis delinquentium: nefas, inquam, omnino illis esse, vel intuitu prospiciendi reipublicæ statui, ac bono communi, ne similia crimina committantur, vel intuitu accipiendi ex delinquentibus integrum suum ac ministrorum suorum stipendium, aut etiam applicandi pænas pecuniarias fisco Regis, vt laudem apud eos, à quibus missi sunt, consequantur, iterumq́ue ad similia aut ad maiora mittantur, vel promoue antur, quenquã punire, vel corporali vel pecuniaria pæna, qui verè innocens fuerit, aut plus quẽquam punire, vel tormentis vexare, quàm culpa ipsius cõmerea tur, aut indiciaac culpa reperta persuadeant, eum esse torquendum: alioquin & grauissimũ lethale peccatum incurrent, & sub reatu interitus æterni restituere tenebuntur omnia damna **[[140]]** ab ipsis ita iniustè data, vel iis ipsis, quibus illa dederunt, vel illorum hæredibus. Illud etiam est iniquissimum, & cum onere restituendi damnum, quod cuiuis dederint, eum plus aggrauãdo, quàm ipsius culpa cõmeruerit, commune, vt vocant, quos in culpa reperiunt ac condẽnant, vt omnes & singuli teneantur soluere integram cõdemnationem pecuniariam, quam singulis imponunt, ita vt ditiores statim plus soluant, quàm ipsi cõmerentur, & quàm fuerint condemnati, incrementumq́ue recuperent postea ex aliis, siue soluendo alii postea sint, siue non, & siue diu expectare debeãt solutionem, magnosque sumptus sint facturi, molestiamq́; magnam ac laborẽ sint subituri, vt recuperẽt, quæ loco aliorum soluerint. Neque enim iustè potest quis quam plus grauari, quàm cõmeruerit ipsius culpa: neque vt eiusmodi iudices ac ministri statim recuperent sua stipẽdia, integrãq́; condemnationẽ, iustè & sine grauissimo lethali peccato,

ac restituendi onere, id efficere possunt. Neq; quicquam ipsis suffragatur id, quod dicere cōsueuerunt. Nempe vtiliter ipsos agere negotiū illorum omnium ac singulorū: quoniam, nisi statim recipiant integra sua stipendia, totamque cōdemnationem, plus immorabuntur, accrescentq; stipendia, quæ soluere teneantur. Neque enim ex eo, quòd plus immorentur, & quòd plus accrescant ipsorum stipēdia, quisquam plus iniustè & sine restituendi onere potest grauari, quàm ipsius delictum cōmereatur. Reliqui verò, si digni sint tanta pæna, illam soluant: alioquin, si digni non sint, aut si non sint soluendo, qui illos vocauit, aut Rex ipse de communibus reipublicæ bonis, eis soluat integra ipsorum stipendia: neque enim æquitas patitur, vt tanquam delinquens is ea soluat, qui ea soluere non commeruit.

[sect. 14] Dubium autem est, vtrùm pro iniuria infra homicidiū progredi iudex possit in imponēda pæna corporali arbitraria vsque ad pænam mortis, vt si grauissima sit iniuria illata, qualis erit si iudici, aut magnati, homo de infima plebe, alapā impingat, aut eum mutilet, vel graue aliud vulnus dolose illi infligat, num iudex progredi in puniēdo tanto delicto possit vsque ad mortis pęnam infligēdam: an verò semper pæna arbitraria esse debeat infra mortē. *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. q. 83. n. 11.* cum plerisque aliis, quos citat, propendet, numquam iudicem in pæna arbitraria progredi posse vsque ad mortis pænā. Nos verò cum communi doctorū sententia, quam *Marāta & Carrerius* locis ibi citatis referunt ac sequuntur, *Disp. 24. §. tertiò est præmittendum,* asseruimus, progredi posse vsque ad pænam mortis, si ita postulet grauitas delicti, vt in exemplis propositis, & in aliis similibus, quæ rarò admodum eueniunt; ad quod non parum sed multum adiuuaret, vt in loco aliquo imponi ea pęna posset, consuetudine ibi esse receptum, vt pro tali delicto cum eis circūstātiis in eo loco esset cōsuetum imponi mortis pænam. Pro delicto autem, pro quo in aliquo loco esset consuetum nō imponi mortis pænam, nefas esset iudici pænā mortis imponere, nisi extraordinariæ circunstātiæ concurrerent, quæ quàm maximè aggrauarēt delictū, ita vt per epicheiam prudens quiuis censere deberet, expedire vt pæna mortis tunc imponeretur: pro eo quippe tunc imponi posset ac deberet mortis pæna. In hac nostra sententia ita explanata consentiunt *Ant. Gō. c. 6. citato. n. 8. & Greg. LopeZ. l. 21.* citata glossa vlt. cum plerisque aliis, quos citāt, tandēq; huic sententiæ hoc modo explicatæ annuere videtur: *Iulius Clarus. n. 11. citato,* eoque modo est intelligenda *glossa. §. in summa verb. extraordinaria inst. de iniur.* quæ eam affirmat, & quā Bart. & cōmunior doctorum sententia amplectuntur, argumento iurium, quæ suprà retulimus, ac docent, grauia crimina seuerè iudicis arbitrio essepuniēda. Eam sentētiā cōfirmat. *l. saccularii.* §. *sunt quædā (*aliàs. *l. sunt quædam*). *ff. de extraor. crim. ibi: Hanc rem præsides exequi solet grauiter vsque ad pænam capitis: quia & ipsa res morte cōminatur.* Nos item Disp. 24. cum Couar. & aliis asseruimus, etiam attentationes aliquas grauissimorum delictorum, quæ ad consummationem delicti non sunt perductæ, mortis pæna esse puniendas. Lege quæ ibi dicta sunt.

[sect. 15] Cùm integrum sit iniuriam passo intentare actionē iniuriarum, vel ciuilem, vel criminalem, quā ipse maluerit, vt est dictū; intētata tamen vna earū, non permittitur ei eam deserere, & eligere ac intentare alteram, sed vna electa, cessat ac tollitur omnino altera. Ita habetur. *l. 21. citata,* & cōsentiūt. *l. quod senatus, &. l. prætor edixit. ff. de iniur. atque affirmat gloßa. 1. §. in summa inst. eod. titu.* & cōmunis doctorum sententia, quam referunt ac sequūtur *Ant. Gō. n. 7. citato,* & alii, quos retulimus tractatu præcedente *Disp. 695. a.* §. *Ant. Gom. n. 4. citato,* quo in loco copiosè id ostendimus.

[sect. 16] Quando actor ageret ciuiliter ad pænam pecuniariam, & iudex tempore sentētię cerneret, reū soluēdo non esse, cōmutare potest, ac debet, pęnā pecuniariam in corporalē.

Tum quia quando aliquis soluere non potest pænam pecuniariam pro aliquo delicto, regula est, quòd luat in corpore. Tũ etiam quoniam. *l. si quis iniuriam, & l. vlt. ff. de iniuriis* disponitur, vt qui pænam iniuriæ illatæ soluere ob suam egestatẽ non potest in pecunia, puniatur in corpore, & id affirmat *Greg. LopeZ. l. 21. citata* verb. *otorgue la iura.* Qui cum Alberico addit, actorẽ, qui ciuiliter agit, petere id non posse in libello: quoniam lite pendente, vel ante exequutionẽ, posset reus fieri soluẽdo. Ego autem non video cur non possit petere, vt, si sẽtẽtiæ tempore soluẽdo non sit, iudex eum puniat corporali pæna, ne impunitus maneat, quodammodo in damnum id petẽtis, qui vindicatus non maneret de iniuria, quam esset passus, & in damnum boni communis, maximè cum id possit ac teneatur efficere iudex ex suo officio, etiam non requisitus, vt autores citati cõfitẽtur. Et quemadmodum, si reus soluendo non sit pænã sententia actori adiudicatam in iniurięcõpẽsationẽ, posset actor petere à iudice, vt eam pænam cõmutaret in corporalẽ, ne reus impunitus euaderet: ita à principio posset idem actor id petere, aut tempore ferẽdæ sẽtẽtiæ, quando spes non esset, quòd reus haberet vnde pænam pecuniariam solueret: quãdoquidẽ id non peteret absolutè cõmutãdo actionẽ ciuilẽ in criminalem, sed sub conditione, si pænam ciuilem soluere nulla ratione posset.

[sect. 17] *Gregorius LopeZ ibidem* verb. *escarmiento* cum Fabro addit, quando iniuria est leuis, agi non posse criminaliter, iuxta. *c. cùm te de re iud.* Ibi tamen nihil tale habetur. Illud concederem, quãdo iniuria esset adeò leuis, quòd indigna esset pæna corporali, & digna solùm esset pæna pecuniaria, pręsertim attenta qualitate eius, qui illam intulit, tunc illum damnandum non esse pæna corporali, sed pecuniaria. Tunc tamen nihil impediret actionem esse criminalem, quia fortè dedignaretur actor agere ad pænam pecu-**[[141]]**niariam sibi applicandam, solumque petere posset, vt reus puniretur pro quantitate iniuriæ illatæ, in quo euentu actio esset criminalis pressè sumpta, & non ciuilis, iuxta ea quæ suprà, & tractatu præcedente disputatione citata dicta sunt: sed tunc pæna pecuniaria, tanquam criminalis in eo euẽtu, fisco esset applicãda, vt vtrobique est dictũ.

[sect. 18] Quando iniuriarum actio ciuiliter intentatur, actor potest agere per suum procuratorem, & reus similiter per suum procuratorem potest se defendere, vt habetur. *l. non solùm. §. agere. &. l. sed si vnius.* §. *idem Iulianus. ff. de iniur. &. l. licèt. §. ad actionem. ff. de procurat.* quæ iura iuxta glossas ibidem, & iuxta iura mox citanda, communemque doctorum sententiam, intelliguntur quando agitur ciuiliter, etiam pro iniuria corporali. Quin & nobiles personæ, quando causa est ciuilis, licèt interesse possint ei causæ per se ipsos in iudicio, vt videant, num rectè eorum negotium agatur, & vt reddere possint rationem ac respondere ad interrogata, constituere tamen debent procuratorem, per quem negotium ipsorum in iudicio peragatur, vt habetur. *l. 11. titu. 5. part. 3.* & tractatu 5 dicetur. Quando autem agitur criminaliter, quemadmodum in aliis criminibus, neque agẽs agere potest per suum procuratorem, quando imponi potest pęna relegationis perpetuæ, aut alia maior corporalis, neque reus defendere potest per procuratorem, sed per se ipsum tantùm, vt habetur. *l. penul. §. ad crimen,* iunctis glossis ibi, & aliis iuribus, quæ citant. *ff. de publ. iud. c. veniens de accusat. l. 6. titu. 1. part. 7. &. l. 12. titu. 5. part. 3.* & tractatu. 5. copiosiùs dicetur: ita neque in actione iniuriarum. Excipitur, nisi is, qui iniuriarum actione criminaliter agit, aut is, aduersus quem agitur, nobiles sint, aut filii, vel filiæ, aut vxores nobilium, etiam defunctorum: nã tunc eiusmodi nobiles agere possunt; ac se defendere, per procuratorem; modò tamen sentẽtia ac condemnatio non feratur in procuratorem, vt in aliis causis, quæ per procuratorem aguntur, fit, sed feratur contra ipsummet delinquentem, qui eo modo per procuratorẽ se defendit.

Ita habetur. *l. vlt. C. de iniuriis, & §. in sũmainst. eod. titu.* Lege quoad hæc ōnia *Ant. Gō. 3. tō. var. res. c. 1. a. n. 12.*

[sect. 19] Siue, qui iniuriam est passus, ciuiliter agat ad pænam pecuniariam in recompensationem ac vindictam iniurię, siue agat criminaliter, sanè vltra eam actionem competit ei actio ad petendam recuperationem seu compensationem omnium damnorum in bonis externis, quæ ex ea iniuria sint ei sequuta, siue sint expensarum cum medicis, chirurgis, ac medicamentis, siue lucri cessantis valoris suarum operarum ac industriæ, quibus vti vulnere, mutilatione, aut alia iniuria fuit impeditus, aut in posterum impedietur, & per consequens comparare fuit impeditus, quæ ea via erat acquisiturus, siue sint quæcũque alia damna in rebus temporalibus. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. 2. var. res. c. 10. n. 7. a.* §. *quartò eodem Iure, Greg. LopeZ. l. 21. citata.* verb. *se tuelle por la otra, & Ant. Gom. c. 6. citato a. n. 9. cum gloßa. 1. §. in summa inst. de iniuriis,* & alii, quos nos tractatu præcedẽte Disp. 695 à *§.* Ant. Gom. citato, retulimus, vbi hoc ipsum copiosè ostẽdimus. Atque, præter. *l. vnicā. C. quando ciuilis actio crimen, præiud.* & alia iura, quæ ibi citauimus, id confirmant. *l. qui nomine. ff. ad leg. Cor. de fals. iũcta glossa ibi verb. pænali,* vbi habetur, qui prætoris nomine literas falsas edictúmve falsum proposuit, vltra pænam legis Corneliæ de falsis, competere aduersus eum actionem in factum ad interesse, dānúmve inde subsequutum. *l. sed etsi.* §. *iniuriam. ff. ad leg. Aquil.* Vbi sic Vlpianus ait: *Iniuriā aute hîc accipere nos oportet, non (quemadmodum circa iniuriarum actionẽ) contumeliam quandam; sed quod non iure factum est, hoc est, contra ius, id est, si culpa quis occiderit. Et ideo interdum vtraque actio concurrit, & legis Aquiliæ, & iniuriarũ. Sic duæ erunt æstimationes, alia damni, alia cōtumeliæ. l. ite apud Labeone. §. si quis seruo. ff. de iniur.* cuius verba sunt: *Si quis seruo vuluerato, iniuriarum egerit, deinde postea dāni iniuriæ agat,* (hoc est, ad damnum ex iniuria resultans) *Labeo scribit, eandem rem non esse: quia altera actio ad dānũ pertinet culpa datũ; altera ad contumeliā. l. qui seruũ in prin. ff. de act. & obl.* Vbi Paulus iuris cōsultus sic ait: *Qui seruum alienum iniuriosè verberat, ex vno facto incidit & Aquiliam, & actionem iniuriarum. Iniuria enim ex affectu fit, damnum ex culpa: & ideo possunt vtræque cōpetere. Sed quidem altera electa, alterā cōsumi* (affirmāt scilicet, & malè, nisi, vt subiũgit, in cōdẽnatione ex vna, cōdẽnatio quoque fiat simul incremẽti, quod peti potest ex alia) *Alii per legis Aquiliæ actionem iniuriarum consumi* (cẽsuerunt scilicet) *quoniā desiit bonum & æquum eße, cōdemnari eũ, qui æstimationem præstitit. Sed si ante iniuriarum actũ eßet, teneri eum ex lege Aquilia. Sed & hæc sentẽtia per prætorẽ inhibenda est,* (ex horum scilicet autorum sententia) *nisi in id, quod amplius ex lege Aquilia cōpetit, agatur.* Cōtinuò verò Paulus subjicit suam verāq; sentẽtiā, dicẽs: *Rationabilius itaque est, eam admitti sentẽtiā, vtliceat ei* (actori scilicet in prędicto euẽtu) *quā voluerit actionem priùs exercere: quod autem āplius in altera est, etiam hoc consequi,* illud videlicet postea ex ea alia actione petẽdo. Vbi vides, præter actionem iniuriarum ad pænam & compẽsationẽ iniuriæ, cōpetere actionem ad dānũ in bonis externis eadem iniuria simul, aut vlteriùs, iniustè illatũ. Id autem vel potest peti simul in eodẽ libello, quo actio iniuriarum intẽtatur, quasi incidẽter simul petatur, vt condẽnatio quoque ad id damnum seu interesse à iudice ex officio suo fiat, (petito enim vno, potest iudex ad alterum etiam ex officio suo cōdẽnare, argumẽto. *l. interdũ. 2. §. qui furẽ. ff. de furt.*) vel petere seorsum vtrumque distinctis actionibus ac libellis. Dubium verò est, vtrum præter id, in quo reus est condẽnandus ob iniuriam illatam, condẽnari præcisè debeat in latitudine damni dati, quam latitudinem reus in foro cōsciẽtiæ tenetur soluere nulla expectata sentẽtia; an verò in id etiam, quod pęnale est in lege Aquilia, nec soluere tenetur nisi post

latam sentẽtiã, iuxta ea quæ tractatu pręcedente, dum sermo nobis esset de dãno iniustè dato in rebus externis, actioneq́; legis Aquilię, fuit explicatũ. Ac propẽderẽ, in exteriori foro in id etiam esse condẽnãdũ, quod in lege Aquilia est pęnale. Tũc quia glossa citata, iura etiam citata, ac doctores, de actione legis Aquiliæ loquuntur, quam competere etiam dicunt ob dãnũ in bonis externis simul datum, aut vlteriùs inde sequutũ. Tum vel maximè quoniam actio iniuriarũ competit ob iniuriam ac cõtumeliã; actio autẽ legis Aquiliæ competit ob dãnũ iniustè datum in rebus externis, etiam si sola culpa, sine dolo & iniuria, sit datum. Quid autem comprehendatur in latitudine eius damni, ex parte est dictum tractatu pręcedente, dum de damno dato actioneq́; **[[142]]** legis Aquiliæ habitus est sermo, & constabit magis ex iis, quæ inferiùs suo loco dicemus de restitutione in foro conscientiæ pro homicidio, & aliis iniuriis, seu damnis corporalibus.

[sect. 20] Dictum est suprà, vltra actionem iniuriarum, siue ciuilem siue criminalem, competere iniuriã passo actionem ad dãna in rebus externis simul iniustè data, aut inde vlteriùs subsequuta. Quoniam ad damnum corporis, vt ad amissionẽ mẽbri, aut ad amissionem debiti illius vsus, ad cicatricem relictam ex vulnere, quæ corpus fædat, & ad similia corporis damna, non datur actio iure ciuili, vt præcisè sunt damna corporis, præter actionem iniuriarum, ex qua, siue ciuiliter siue criminaliter intentata sit, lõgè maior pæna corporalis, aut pecuniaria parti læsę applicanda, imponitur, quando eiusmodi corporalia damna remanẽt, quàm si non remanerent, eo quòd eo ipso censeatur maior multo iniuria illata. Rationem verò addunt iura, quia neque liberum corpus neque membrum, aut pars illius, vel cicatrix, aut alia deformitas in illo relicta, vllam recipit ęstimationem, vt habetur. *l. vlt. ff. de iis, qui deiecer. vel effuder.* cuius verba sunt: *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusúmve est, læsũ fuerit, iudex cõputat mercedes medicis præstitas, cæteraq́ impendia, quæ in curatione facta sunt, præterea operas, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quod inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis, nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationẽ. Et l. 1. §. sed cum eod. titu.* sic habetur: *Sed cùm liber homo periit, dãni æstimatio nõ fit in duplum: quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest: sed quinquaginta aureorum condemnatio fit.* Vbi vides condemnationem fieri ob talem mortem, culpa quidem absque dolo illatam: maior autem condemnatio fieri debet ob iniuriam cum damno corporis liberi dolo illato, quàm pro æquali damno absque dolo, culpa solùm iuridica illato. Idem disponitur aliis iuribus, quę glossa. *§.* citato refert, & consentit cõmunis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. n. 7. citato. §. quarto eodem,* & copiosiùs ac meliùs *Ant. Gom. c. 6. citato. n. 12.* Qui cum qui busdam aliis, quos referunt, rectè addunt: Si cicatrix, aut alia deformitas, maneat in muliere, præsertim non nupta, ratione cuius maiori dote indigebit, vt competẽtem maritum inueniat ei, quem inuenisset, si ea deformitate caruisset; aut si maneat in mancipio, vel in alio animali, ratione cuius reddantur minoris valoris proprio illorum domino; tunc hoc aliud damnum, in bona externa redundans, compensandum resarciendumq́ue esse, dariq́ue ad illud actionem legis Aquiliæ, vltra actionem iniuriarum ad damnum corporale talis deformitatis, vnde hoc aliud dãnum in bonis externis redundat. Atque hac ratione nos suprà diximus, pro damnis corporis præcisè sumptis, quatenus damna corporis præcisè sunt, non dari actionem iure ciuili, præter iniuriarum actionem: quia videlicet datur vlteriùs actio legis Aquiliæ, si inde vlteriùs resultet damnum in bonis externis, ad resarciendum hoc aliud damnum ita vlteriùs resultans.

In iniuriis corpor alibus, & in cæteris delictis, quando censendum sit interuenisse distincta delicta, quæ pænis distinctorum delictorum sint punienda. Disp. 41.

SVMMARIVM.

1 . QVando pro singulis delictis specie distinctis pænæ sunt statutæ vel certæ vel arbitrariæ, tunc siue delicta eiusmodi distincta ex interuallo committātur, siue simul etiam vnico actu, incurruntur pænæ distinctæ pro illis statutæ, & delinquens omnibus eis est puniendus.

2 . Quando multi actus, pro quibus pæna est statuta, aut est imponenda, si singuli fiant seorsim, aut quidam eorum ex interuallo vnus post alium, tunc si ad vnum finem ex intentione illos exercentis aut ex se ordinentur, nec fiant ex interuallo, sed vno impetu, ita vt omnes in genere moris sint vnum peccatum conflatum ex illis omnibus, vtique puniendi non sunt distinctis pænistāquā delicta distincta, sed vnica finis aut effectus secuti, esto pro illis, si seorsim fierent, pænæ eßẽt distinctæ statuto aliquo sácitæ.

3 . Siue vno ictu & actu, siue multis, multæ percussiones fiant, aut vulnera multa inferantur, vno impetu, miniméve ex interuallo, vnicum delictum ao peccatum est in genere moris, ac proinde vna pæna percussionis aut vulneris est puniendum: & ita siquis pluries eo modo percutiat ecclesiasticum, vnicam duntaxat excommunicationem incurrit.

4 . Quòd si simul actu vnico, minimè interpolato, quis furetur res multorum, aut aliquid, quod pro indiuiso ad multos attineat, peccata sunt distincta numero, pro diuersitate numerica eorum, qui id dānum sunt iniustè perpessi, furque distinctis pænis est puniendus.

5 . Si quis vno impetu sine morali interruptione plures verbales iniurias aduersus aliquem dicat, diuersas res fædas & ignominiosas significātes, is non cōmittit plura delicta, sed vnum numero, vnicaque pænæ arbitraria est puniẽd⁹, pro quantitate tamen iniuriæ.

6 . Si statutum non quidem pro alapa statuat certam pænam, sed dicat pro vnaquaque alapa tantam subeat pænam, tunc esto delinquens sine interpolatione multiplicet alapas, puniendus est distinctis pænis eius statuti: sed tunc attendendum est, num perspicuè statutum significet, quòd quamuis eodem impetu alapæ multiplicentur, pro singulis alapis eapæna imponatur, & tunc stādũ est ei statuto.

7 . Quando multa delicta, etiam eiusdem speciei, cōmittuntur ex interuallo vnum post aliud, ita vt verè in genere moris sint distincta numero delicta, puniùntur distinctis pænis, vnũquodq; eorum ac si alterum non eßet commißum, sed ipsum solum.

8 . Extra hos euẽtus erit standum in vnoquoque loco consuetudini receptæ, vt delicta plura eiusdem speciei commißa vnum post aliud puniantur, quādo simul punienda occurrunt, & res committenda est prudenti iudici, spectatis omnibus circunstantiis: idem dicẽdũ quando simul occurrunt punienda delicta eiusdem speciei, numero distincta ob diuersitatem obiectorũ, simul aut ex interuallo patrata, vt duo homicidia simul facta, aut facta vnum post aliud.

9 . In crimine falsi, quando aliquis in vna & eadem causa protulit ex interuallo multos falsos testes, aut multa falsa instrumenta, falsarius non est secundùm aliquos puniendus totidem

pænis, aut vna ōnibus illis equiualenti, quot sunt ea crimina, & quot fuisset punitus, si ea crimina punirentur vnum post aliud eo ordine quo sunt commissa.

10 . In huiusmodi criminibus spectandus est finis, & media, quæ adhibentur, & refutatur prior opinio.

11 . Quando aliquis puniendus esset, quòd vendendo pretium lege taxatum transgressus esset, vel in pōdere & mensura defraudasset, tunc licèt pluries in **[[143]]** *id crimen incidisset, non esset puniendus totidem pænis, quot essent ea numero delicta, sed vnica dũtaxat pæna lege statuta: si nulla esset lege statuta, sed pæna esset imponenda arbitraria, tunc eo grauior prudẽtis arbitrio esset imponenda, quo sæpius id delictum commißum inueniretur.*

[sect. 1] REs hęc difficilis sequẽtibus conclusionibus est definienda. Prima est. Quādo pro singulis delictis specie distinctis pęnę sunt statutæ, vel certæ ac determinatę, vel arbitrarię, tunc, siue delicta eiusmodi distincta ex interuallo committātur, siue simul, etiam vnico actu, incurruntur pænæ distinctæ pro illis statutæ, delinquẽsq́; omnibus eis est puniẽdus. Exempla sunt. Quia pro homicidio voluntario pęna irregularitatis est statuta, in qua non sit dispensandum, & pro sacrilegio impositionis manus violentæ in personam Ecclesiasticam est imposita excommunicationis pæna; si quis interficiat sacerdotem, incurrit & irregularitatem ex tali homicidio voluntario, & pænam excommunicationis, nihil impediente, quòd simul vnicoq́ue actu id homicidium ac sacrilegium sit cōmissũ. Item si quis cōmittat stuprum, aut adulterium, cum consanguinea, incurrit pænam pro stupro, aut adulterio, statutam, & simul pænam statutam pro incestu, nihil impediente, quòd incestus & stuprũ, aut incestus & adulterium, vnico actu sint cōmissa. Item si quis furetur mancipium, & illud vulneret, aut interficiat, tenetur domino de furto priùs commisso, atque etiam lege Aquilia de seruo vulnerato, aut occiso, quin & simul iniuriarum actione ei tenetur: quoniam ea delicta distincta sunt specie. Atque hoc vltimum exemplum quo ad rem, de qua disputamus, & quædam alia similia, adhibentur. l. nunquam. ff. de delict. priuat. quæ perspicuè hanc conclusionem, ex se satis manifestam, probat ac confirmat. Eius verba sunt: *Nunquam plura delicta concurrentia faciunt, vt vllius impunitas detur. Neque enim delictum ob aliud delictũ minuit pænam.* & continuò subiunguntur varia exempla, de quorum numero est illud, quod est propositum. Idem cōfirmat. *l. si adulterium cum incestu in prin. &. §. 1, ff. ad leg. Iul. de adult.* Vbi habetur, quòd si mulier ac vir eodem actu cōmittant adulterium & incestum, nec quenquam illorum excuset ignorantia, vtrũq; esse puniendum pęna adulterii & incestus. Idem item confirmat. *c. cùm pro causa de sent. excommun.* Vbi habetur, si quis eodem actu duplex sacrilegium committat, vt impositionis manus violentæ in clericum, & quia id fecit in loco sacro, si ratione vtriusque causæ sit excommunicatus, vnāq́ue tantum earum causarum expressit, quando absolutionis beneficium impetrauit, habeatur pro excōmunicato. Cum hac nostra conclusione consentire videtur *Couar. 2. var. res. c. 10. n. 8. §. ego sanè. vers. tertium*; licèt non ita distinctè, vt nos, loquatur. *Neqꝫ Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. q. 84. n. 4.* loquitur de delictis diuersi generis, de quibus nos in hac prima cōclusione loquitur, sed de iis, quæ ad eundem finem ordinātur, quæ omnia eiusdem sunt speciei in exemplo, quod subiungit, neque vnquam in ea quæstione est loquutus de pluribus delictis simul commissis, de quibus nos in hac nostra conclusione loquimur. Neque arbitror cuiquam proponi conclusionem nostram posse, vt à nobis est proposita ac comprobata, qui illam diffiteri possit.

[sect. 2] Secunda conclusio. Quando multi actus, pro quibus pæna est statuta, aut est imponenda, si singuli fiant seorsim, aut quidam eoru ex interuallo vnus post alium, ita vt in genere moris distincta numero sint peccata propter moralẽ interpolationem ac discontinuationem, tunc si ad vnum finem ex intentione illos exercentis, aut ex se, ordinentur, eiusdẽq; speciei in genere moris ac delicti sint cum eo sine, nec fiant ex interuallo, sed vno impetu, aut sine morali discontinuatione, ita vt omnes in genere moris sint vnum peccatũ conflatum ex illis omnibus tanquam ex partibus peccaminosis, illud vnum peccatum ac delictum integrantibus, vtique puniendi non sunt distinctis pænis, tanquam delicta distincta, sed vnica finis, aut effectus sequuti, esto pro illis, si seorsim fierent, essent pænę distinctę statuto aliquo sancitæ. Hanc conclusionem, tametsi non adeò explicatam, affirmat ac intendit *Iulius Clarus. n. 4. citato cum gloßa. l. qui de crimine verb. plurima. C. de accusationib.* & cum plerisque aliis, quos citat. Ac sanè glossa illa hanc & præcedentem nostrā conclusionem ibi paucis verbis intendit ac affirmat, licèt non adeò, vt nos, rem explicet. Exemplum est: Si quis arma accipiat ac deferat vt aliquem interficiat, in illum insultet, eúmve ex improuiso aggrediatur, illum vulneret vno aut pluribus vulneribus, non ex interuallo, sed in eadẽ rixa, ex quibus ille vel continuò vel postea moriatur. Sanè prædicta omnia eiusdem speciei sunt cum homicidio ex illis sequuto, & ad quod à delinquente, aut ex se, ordinata sunt. Dixi, aut ex se ordinata sunt: quoniam, esto interficiens non intenderet illis interficere, sed solùm vulnerare, aut percutere, ita vt, si mortem inde sequendam esset arbitratus, continuisset se potiùs ac abstinuisset ab illis actibus efficiendis, omnia tamen sunt eiusdem speciei, contra quintum decalogi præceptum, cum homicidio sequuto, tanquam viæ & dispositiones ad illud: eo quòd vulnus, aut percussio, seu læsio in corpore proximi, ad quæ reliqua ordinata fuere, læsio sunt in vita & in salute, eiusdemque speciei sunt cum vitæ totius ablatione in esse delicti, & in genere moris, cuius sunt veluti partes, & ad quā tendunt ac disponunt & de se ordinantur: sicut oscula, tactus impudici, quæ ad coitum ac copulam ex se ordinantur, eiusdem speciei sunt in genere moris cum copula cum eadem muliere, siue talis copula sequatur, siue non. Hinc, si in aliquo oppido esset pæna statuta deferenti arma, & esset pæna statuta insultanti, seu aggredienti ex improuiso alium, essetque pæna decreta vulneranti, & alia interficienti, tunc qui vnico impetu, miniméve interueniente interpolatione sufficiente ad distincta peccata ac delicta in genere moris, aliquis arma sumeret ac deferret, insultaret, seu aggrederetur ex improuiso cum eis aliquem, illum vulneraret vno aut pluribus vulneribus, ex quibus ille moreretur continuò aut postea, sanè puniendus solùm esset pro illis omnibus pęna homicidii: quoniam reliqua omnia vnum numero crimen sunt in genere moris cum homicidio ex illis sequuto, & ad quod fuerunt ordinata, neque sunt distincta crimina, nisi partialia, integrantia vnum numero totale crimen homicidii. Atque, quādo homicidium fuit sequutum, consentit Bart. *l. nũquā citata,* cum aliis, siue plura vulnera fuerint inflicta, siue vnum, omnia punienda esse vnica pæna **[[144]]** homicidii ex eis sequuti, non verò singula punienda esse distinctis pænis, esto quædam eorũ vulnerũ lethalia non fuerint. Id quod apertè probat. *l. illud.* §. *vlt. ff. ad leg. Aquil.* cuius verba sunt: *Si idem eundem seruum vulner auit posteà, deinde etiam occiderit, tenebitur & de vulnerato, & de occiso: duo enim sunt delicta; aliter atque si quis vno impetu pluribus vulneribus aliquem occiderit: tunc enim vnica erit actio de occiso:* Vbi vides, quando aliquis non ex interuallo pluries vulnerauit, sequutaque inde fuit mors, illum non teneri distinctis pænis ob distincta vulnera, quasi illa sint distincta delicta, sed teneri solùm vnica pæna homicidii; eo quòd ea ōnia vulnera vnico impetu, interpolationeq; morali minimè interueniente, illata, non sunt distincta crimina, sed vnum homicidii sequuti.

Neque, quando ex vulnere sequitur mors, est aliud crimen, aut alia pars criminis, vulnus, ex quo mors est sequuta, & alia mors ipsa, sed solũ vulnus inflictum, vulnerísve inflictio, habet rationem criminis, quod tunc dicitur homicidium, quando ex illo sequitur mors: si verò non sequatur, retinet solùm rationem vulneris, criminísve vulneris inflicti: mors verò sequuta crimen non est, sed conditio, sine qua vulneris inflictio, aut causa alia iniusta eius mortis, non sortitur rationem homicidii. Eodem modo in eodẽ exemplo proposito, si mors ex vulnere iniustè inflicto non sequatur, accepisse arma, illaque gestasse ad eo modo vulnerandum, insultumq́ue seu aggressionẽ ex improuiso fecisse ad ita vulnerãdum, non sunt multa crimina, sed vnum totale inflictionis vulneris, eiúsve effectus sequuti, ex eis omnibus partibus conflati, ac proinde solùm puniuntur pæna inflictionis eius vulneris, vt *Iulius Clarus. n. 4. citato,* rectè cum aliis, quos citat, affirmat. Quòd si ex modo insultus, vt quia aleuosè aut proditoriè, id vulnus fuit inflictum, accrescat culpa eius delicti, tunc augeri ex eo capite poterit pæna delicti talis iniustæ vulneris inflictionis: maximè cùm pæna delicti vulneris inflicti arbitraria sit, quæ pro quantate culpæ, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus, imponi debet maior aut minor, vt disputatione præcedente est explanatum.
Bart. eadem. l. nunquam. ff. de priuat. delict. post Dinum censuit, si plura vulnera vno impetu, miniméve ex interuallo, aliquis alicui iniustè infligat, ad effectum duntaxat vulnerandi, & non interficiendi, neque inde homicidium sequatur, puniendum eum esse pæna plurium delictorum, hoc est, pro vnoquoque vulnere sua pæna peculiari, perinde ac si id tantùm vulnus fuisset inflictum. Idẽ volunt multi esse, esto vnico ictu quis alteri duo vulnera infligat, vt si bidenti illum percutiat, & vno quoque dente distinctum vulnus infligat. Iuxta hanc autem sententiam est dicendum, si quis vnico impetu, minimeque ex interuallo, bis, ter, aut quater percutiat, siue totidem ictibus, siue paucioribus ictibus atque actibus, totidem excōmunicationes canonis siquis suadente diabolo incurrere. Atque hanc opinionẽ cum Dino & Bart. affirmat *Couar. n. 8. citato in prin.* esse cōmuniorẽ doctorũ, eāq́; āplectitur *Iuli⁹ Clar⁹. q. 84. citata. n. 2.* & 3. testaturque se semper vidisse iuxta eam iudicari: tametsi infine. n. 3. citatiaddat, sciscitādũ esse invnoquoq; loco à senioribus, quænam in eo loco cōsuetudo sit iudicandi hac in re ac interpretandi similia statuta, recedẽdumq́; ab ea consuetudine non esse.
[sect. 3] Ego verò cum *Couar. n. 8. citato. §. Ego sanè, vers. deinde, & vers. quartum,* cum Ang. qui ita in toto orbe seruari affirmat, & cum multis aliis, quos Couar. ibidem citat, non dubito, contrariam sententiā veram esse, nempe siue vnico ictu & actu, siue multis, multæ percussiones fiant, aut vulnera multa inferātur, vno impetu, miniméve ex interuallo, vnicum delictum ac peccatum esse in genere moris, ac proinde vnica pæna percussionis aut vulneris esse puniendum, & per consequens, si quis pluries eo modo percutiat ecclesiasticum, vnicā duntaxat excommunicationẽ incurrere. Ducor, præter *legem illud.* §. *vlt. ff. ad leg. Aquil.* Verbis suprà relatis, quæ id apertè docent, quoniam percussiones iniustæ, ac vulnera, omnia in genere moris sunt eiusdem speciei, vt suprà explanatum cōprobatumq́; est: quare, cùm numero non distinguantur ex parte obiectorum, hominúmve diuersorum, quibus illis iniuria damnúmve inferatur, sanè, nisi numero ex eo distinguantur, quòd detur inter illa moralis interruptio sufficiẽs ad distinctionem numericam delictorum, vnum solum numero erunt peccatum ex illis omnibus tam quā ex partibus integrantibus conflatum, ac proinde vnica pæna erit solum puniendum. Tametsi cũ in re proposita, stādoin iure communi, & regulariter in iuribus particularium regnorum, pæna sit arbitraria pro culpæ quantitate spectatis circunstantiis omnibus concurrẽtibus, vt disputatione pręcedente fuit ostẽsum, quo plures fuerint percussiones ac vulnera, & quo singula & omnia simul sumpta fuerint

grauiora, eo pęna sit imponenda grauior. Spititualis autem pæna excōmunicationis, quando interuenit sacrilegium, quia persona, quæ est percussa, est ecclesiastica, cum ordinaria sit, illa sanè neque accrescit, neque multiplicatur, eo ipso quòd delictum est vnum, siue grauius sit, siue leuius, & siue ex multis constet sacrilegis percussionibus, siue vnica tantum sacrilega percussio interuenerit. Quando autem vnico actu interficerẽtur iniustè, aut percuterentur, vel vulnerarentur multę personę, vt si vno actu tormẽti sulphurei multi interficerentur, percuterentur, aut vulnerarentur, vel si iactu eiusdem lapidis, spiculi, aut baculi, multi similiter percuterẽtur; tunc sanè, quia percussiones ac læsiones distinctę essent numero pro diuersitate hominum, qui eam iniuriam ídve damnum iniustè fuissent perpessi, pro singulis imponẽdæ essent dissinctæ pænæ, & singulis, id dānum eámve iniuriam passis, sua peculiaris actio competeret aduersus delinquentẽ ad pęnam criminalẽ, vel ciuilem, prout esset dānũ, iniuriaque accepta, & prout agere ciuiliter aut criminaliter eligerent. Quòd si personæ iniustè percussæ ecclesiasticæ essent, tunc tot excommunicationes incurreret iniustus earum percussor, quot essent personæ ecclesiasticæ iniustè percussæ. Si item multi homines essent eo modo eodem actu interfecti, tot irregularitates incurreret interfector ille, quot essent homines occisi.

[sect. 4] Num verò idem sit dicẽdũ in furto, videlicet, quòd si simul vnico actu, minimè interpolato, quis furetur res multorum, aut aliquid, quod pro indiuiso ad multos attineat, peccata sint distincta numero pro diuersitate numerica eorum, qui id dānũ sunt iniustè perpessi, furque distinctis pænis sit puniẽdus. Dicẽdũ est, delicta esse distincta numero, nisi fur inuincibiliter ignoraret, id ad multos attinere: quia tunc solùm materialiter, **[[145]]** non verò formaliter, essent distincta numero furta. Dicendum item est, singulis id damnum eamve iniuriam passis competere suam peculiarem numero distinctam actionem ratione eius, quod furto est ex ipso ablatum, & competere actionem tunc merè ciuilem ad rem suam recuperandam, valorémve illius, & ad reliqua damna, si quæ ex tali furto sunt ipsi vlteriùs subsequuta: tum etiam ad pænam pecuniariam dupli aut quadrupli, atque ad pænam merè criminalem, prout elegerit potiùs agere, aut iuxta iura eius regni fuerit ei agere permissum, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disp. 695 copiosè explanata sunt. Cæterùm furem non maiori pæna esse puniendum pro omnibus illis furtis numero distinctis, quàm si omnia vnum numero furtum essent: imò verò quadam ex parte esse minùs puniendum, si agatur aduersus eum criminaliter, quatenus id furtum grauior culpa esset, si ad vnum tantùm attineret, quàm attinendo ad multos, maiorque valor furto ablatus exigatur ad culpam lethalem, si, quod furto ablatum est, ad multos pertineat, quàm si attineret ad vnum, vt tractatu præcedente Disp. 689 ostendimus. Quòd autem fur, quando aduersus ipsum ageretur ad pænam dupli aut quadrupli, non maiori pæna esset puniendus ob ea multa furta numero distincta, quàm si omnia essent vnum numero furtum, satis liquet. Quoniam si simul furatus sit centum, quæ ad duos æqualiter pertineant, siue pro indiuiso, siue quia hæc quinquaginta ex illis pertinebant ad vnum, & reliqua ad alium, solùm cogetur fur soluere vnicuique eorum duplum aut quadruplum eius, quod ad ipsum attinebat, ac proin de non plus vtrique solueret, quàm soluisset vni tantùm, si totum id furtum ad vnum solùm attineret. Quod verò ad pænam omnino criminalem attinet, cùm illa imponenda sit pro valore rei furto oblatæ, & pro culpæ quantitate, & valor sit æqualis, siue res furto ablatæ ad vnum tantùm attineant, siue ad multos, & culpa furti sit minor, quando pertinent ad multos, quàm quando ad vnum solùm spectant, consequens prosectò est, vt non maior criminalis pæna sit furi imponenda, quando

res furto ablatę pertinent ad multos, quàm quando pertinent ad vnum solum, sed potiùs sit imponenda minor.

[sect. 5] Iuxta doctrinam traditam, quòd scilicet quādo delicta non sunt distinctæ speciei, sed vnius & eiusdem, neque ex obiectis numero distinguuntur, si fiant sine morali interpolatione sufficienti ad numericam in genere moris delictorum distinctionem, esto multiplicentur actus, omnes esse vnum numero delictum constans ex diuersis partibus peccaminosis illud integrantibus, ac proinde non pænis distinctorum numero delictorum, sed vnius tantùm delicti eius speciei esse omnes puniendos, ait rectè Couar. vbi suprà, si quis vno impetu, sine moralíve interruptione, plures verbales iniurias aduersus aliquẽ dicat, diuersas res fœdas & ignominiosas significantes, eum non committere plura delicta, sed vnum numero, vnicaḱque pæna arbitraria esse puniendum, pro quantitate tamen iniuriæ, quæ accrescet ex multiplicatione eorum verborum, & ex qualitate rerum, quas ea verba ignominiosa significant: esse verò vnam iniuriam, vnicunḱque iniuriæ delictum, satis etiam probat *l. apud Labeonem.* §. *ait prætor. ff. de iniur.* Bartolusḱque ibi confitetur, orationem compositam ex pluribus verbis, quotum singula iniuriam significant, vnā numero esse iniuriam verbalem eam totam orationem. Eodem modo subiungit ibi rectè Couar. si quis sine morali interruptione multa verba blasphemię in Deum proferat, res varias blasphemas significantia, vnum solùm delictum blasphemiæ illum committere, vnaḱque solùm pæna delicti blasphemiæ esse puniendum, quando certa pæna pro delicto blasphemiæ est statuta. Quando autem pęna esset arbitraria, tunc licèt delictũ esset vnum numero, pro quantitate tamen blasphemiæ, & fœditate illius, esset augenda pæna. Ibidem etiam rectè addit, si pro alapa esset certa pęna statuta, atque vnus sine interuallo & interpolatione sufficienti ad numericam delicti distinctionem, alteri impingeret duas, tres, aut plures alapas, vnica pæna pro alapa statuta esset puniendus, & non multis.

[sect. 6] Idem *Couar. ibidem & Iul. Clar. n. 2. citato cum* Iacobo de Arena, & aliis, quos cuant, aiunt, si statutum, non quidem pro alapa, verbali iniuria, aut blasphemia, statuat certam pænam, sed dicat pro vnaquaque alapa, aut pro vnoquoque verbo iniurioso, vel pro vnoquoque verbo blasphemo, tantam subeat pænam; tunc, esto delinquens sine interpolatione multiplicet alapas, verba iniuriosa, aut verba blasphemiæ, puniendum esse distinctis pęnis eius statuti. Ego dicerẽ, rarò statuta sub ea forma pęnas statuere. Itẽḱque, quando sub ea forma latum esset statutum aliquod, attendendum esse, num perspicuè significet, quòd quamuis eodem impetu alapæ multiplicentur, aut iniuriæ vel blasphemię proferantur, pro singulis alapis, aut pro singulis iniuriæ aut blasphemiæ verbis, vna & eadem oratione contentis, ea pæna imponatur, atque tunc standum esse ei statuto: quod tamen meo iudicio omnino esset mutandum. Quando verò statutum id non haberet perspicuè, tunc nomine vniuscuiusque alapæ, vniuscuiusque verbi iniuriosi, aut verbi blasphemi, in eo statuto, intelligendum esset, quod ex interpolatione esset factum aut prolatum, ita vt esset distinctum numero delictum in sensu suprà explicato, & non idem delictum cum sequentibus aut præcedentibus alapis, verbis iniuriosis aut blasphemiæ.

[sect. 7] Tertia conclusio. Quando multa delicta, etiā vnius & eiusdem speciei, committuntur ex interuallo vnum post aliud, ita vt verè in genere moris sint distincta numero delicta, puniuntur distinctis pænis, vnumquodque eorum ac si alterum non esset commissum, sed ipsum solum. Hanc videtur probare *lex illud.* §. *vl. ff. ad leg. Aqui.* in prioribus verbis eius. *§.* suprà relatis, & *Iulius Clarus. q. 84. citata. n. 2.* affirmat esse communem doctorum, quam *Bart. l. nunquam. ff. de priuat. delict.* manifestè affirmat. Est verò indubitata, si illam

intelligamus quo ad pænam ipso iure statutam, quæ non indiget sententia, vt incurratur cum effectu, atque vt censeatur exequutioni mandata, quales sunt excommunicatio ipso iure statuta, aut irregularitas. Vnde si quis bis ex interuallo percutiat ecclesiasticum, duplicem excommunicationem incurrit, vnam pro prima percussione, & aliam pro secunda. Item si priùs mutilet aliquem vno membro, & postea ex interuallo eum mutilet alio, vel illum interficiat, **[[146]]** duplicem incurrit irregularitatem, vnam pro priori mutilatione, & aliam pro posteriori mutilatione aut homicidio. Est item indubitata eadem conclusio, quando ante secundum delictum lata fuit sententia, applicataque fuit pæna pro primo delicto, atque adeò punitum iam erat primum delictum. Esse enim commissum primum delictum ac punitum non extenuat secundum, sed illud aggrauat, efficitque dignum maiori pæna propter iterationem ac incorrigibilitatẽ. Tametsi, vt bene *Iulius Clarus. q. 84. citata. n. 6. ait,* quamuis aggrauari ob iterationem pæna possit extraordinaria alia pæna, non tamen imponendo pænam mortis, aut mutilationis, pro delicto, pro quo talis pæna non est statuta, quicquid in aliquo euentu ibi referat aliquibus in locis fuisse in contrarium factum. Excipe, vbi consuetudo est, vt propter secundum furtum aures abscindantur, & propter tertium imponatur pæna mortis, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disp. 695 dicta sunt: nam tunc tali consuetudini erit standum. Conclusionem hanc in euentibus explicatis affirmat *Couar. n. 8. citato.*

[sect. 8] Extra hos autem euentus fortasse erit dicendum, esse standum in vnoquoque loco praxi ac cōsuetudini receptæ, vt delicta plura eiusdem speciei commissa ex interuallo vnum post aliud puniantur, quando simul punienda occurrunt, remque esse ex parte committendam prudenti iudici spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus: idẽq; erit dicendum, quando simul occurrunt punienda delicta eiusdem speciei, numero distincta ob diuersitatẽ obiectorum, simul aut ex interuallo patrata, vt duo homicidia simul facta, aut facta vnũ post aliud. Etenim si lege Aquilia dominus mancipii aut animalis agat simul de mancipio aut de animali suo bruto, priùs vulnerato, & postea ex interuallo occiso, aut iterum vulnerato, punietur delinquẽs pęna legis Aquiliæ pro vnoquoq; eorum delictorum, & pro vtroque simul, ac si vnũ commissum esset sine alio, iuxta tenorẽ tertiæ conclusionis propositæ, duplexque actio contra eum competet. Atque id est, quod habetur *l. illud.* §. *vlt. ff. ad leg. Aqui.* suprà citato. Eodem modo, si quis simul, aut ex interuallo, occidat culpabiliter duo mancipia, aut duo alia aliena animalia, & dominus aduersus delinquentem agat actione legis Aquiliæ, delinquens simul punietur duabus integris pænis legis Aquiliæ pro illis duabus iniustis occisionibus. In furtis etiam, si simul venirẽt punienda duo aut tria furta eiusdem furis, standoq́; in solo iure communi, seclusa consuetudine, quòd pro secundo furto flagelletur & amputẽtur ei aures, & pro tertio interficiatur, ageretur ciuiliter aduersus eum ad pænam dupli aut quadrupli singula, & omnia perinde ea pęna integra punirentur, ac si vnumquodque commissum esset sine aliis, vt ex suprà dictis liquet: quoniam si tota ea summa omnium trium furtorum simul vnico furto fuisset ablata, tale furtum tota ea pęna puniretur: neque minori pæna puniri debent tria illa furta, quàm puniretur vnum tantum, quo tota ea summa furto esset ablata: quippe in tribus illis furtis iteratio delicti inueniatur, cōsuetudoq́; furādi, quę delictum aggrauat. Atque, stando in solo iure communi, fortasse iudex ex officio, vltra pænam illam pecuniariam, imponeret aliam corporalẽ exilii, quando simul pęna illa pecuniaria tria furta puniret, idque propter consuetudinem illam peccandi, quæ delicta illa aggrauat. Si verò criminaliter agatur ad tria illa furta simul punienda, vel supposita consuetudine, quòd pro secundo furto aures amputentur, & pro tertio interficiatur, vel ea seclusa consuetudine, certè non tanta pæna, hoc est, non toties multiplicata, punientur

tria illa furta simul, quam si singula punienda venirẽt seorsum vnum post aliud. Supposita enim consuetudine illa, pro primo furto puniretur fur ille publicis flagellis: pro secundo verò iterum puniretur flagellis publicis, & aurium abscissione: & pro tertio furca suspensus necaretur. Si autem tria illa furta simul punirentur, necaretur quidem furca suspensus, non tamen abscinderentur illi aures, neque bis flagellaretur, quod ad corporales pænas attinet: pecuniariæ verò dupli aut quadrupli locum non habent, quando merè criminaliter infertur mortis, abscissionis aurium, aut flagellorum pęna, vt ex dictis tractatu præcedente Disp. 695 liquet. Seclusa etiam consuetudine puniendi modo explicato tria furta, certè si, stando in solo iure communi, punirentur simul tria furta, merè criminaliter, non accumularentur, ac multiplicarẽtur, pænæ omnes corporales pro tribus illis criminibus simul puniendis, quæ imponerentur pro singulis eisdem criminibus, si seorsim punirentur, vnum post aliud: sed quædam maior arbitraria imponeretur pro omnibus simul sumptis, quàm essent singulæ, quæ seorsim imponerentur pro singulis eisdem criminibus, si seorsim vnum post aliud fuissent punita. Item in homicidio, si duo dolosa homicidia, aut plura, puniẽda veniant criminaliter mortis pęna, satis perspicuum est, non multiplicari pænam pro singulis eorũ: cùm mortis pæna multiplicari in eodem delinquente non possit. Quando item præcessisset vulnus, aut mutilatio ex interuallo, & sequutum fuisset homicidium, vel eiusdem hominis priùs vulnerati aut mutilati, vel alterius hominis; atque vtrumq; crimen veniret simul puniendum criminaliter, certè non multiplicarentur pænæ criminales, quę pro vtroque delicto forent seorsim imponendæ, si priùs delictum vulneris aut mutilationis puniretur: eo quòd hęc pęna corporalis esse non possit simul cum pæna mortis. Si tamen simul ageretur ad pænam vtriusque delicti; cæterùm ob crimen vulneris aut mutilationis ageretur ciuiliter ad pænam pecuniariam, iuxta ea quæ Disputatione præcedente explanata sunt; ob homicidii verò crimen ageretur criminaliter, tunc credo, eum delinquentem puniendum esse vtraque pœna simul, ac si ea delicta seorsim, vt fuerunt cõmissa, punita essent vnum ante aliud, mutilatio quidem aut vulneratio, pęna ciuili, & postea homicidium criminaliter mortis pęna. Ac fortè, quãdo multa homicidia, aut vulnus, vel mutilatio, & homicidium ex interuallo commissum, venirẽt simul punienda criminaliter, vltra pænam mortis, imponenda esset pæna alia pecuniaria arbitraria applicanda fisco, si reus bona relinqueret, vnde solueretur, vel applicandam hæredibus interfectorũ, aut interfecti, ac vulnerati, vel mutilati ex interuallo. In adulterio item, & in aliis similibus criminibus, mulier adultera non plus punitur pro decem adulteriis ex interuallo cõmissis, quando simul veniunt punienda, quàm pro vno solo. Neque item adulter plus punitur pro viginti adulteriis cum eadem muliere commissis, quando simul veniunt punien-**[[147]]**da, quàm pro vno solo.

[sect. 9] In crimine falsi, quando aliquis in vna & in eadem causa protulit ex interuallo multos testes falsos, aut multa falsa ac conficta instrumenta, censet *Couar. n. 8. citato* cum Benedicto & cum aliis, quos citat, eiusmodi falsarium non fore puniendum totidem pænis, aut vna omnibus illis æquiualenti, quot sunt ea crimina, & quot fuisset punitus, si illa crimina punirentur vnum post aliud eo ordine, quo sunt commissa, ita vt post vnum commissum ac punitum, alterum in eadem causa committeretur ac puniretur: neque item fore punienda tot pœnis, quot punirentur simul illa eadem delicta, si commissa fuissent in diuersis causis, & non intuitu vnius & eiusdem causæ, ad eundemq́ue effectum: quoniam cum Bartolo hi autores censent, crimina multiplicata ad eundem effectum, ac intentum, non adeò esse punienda distinctis pænis, quàm quando sunt multiplicata ad diuersos effectus ac fines. Addit verò Couar. quando in eadem causa sunt commissa, simulq́ue veniunt punienda,

augendam esse pœnam, quo ea delicta fuerint magis multiplicata, & quo fuerint grauiora, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus.

[sect. 10] In eiusmodi autem criminibus duo arbitror attendenda. Vnum est finis, ad quem ordinantur, nempe ad sinistre vincendum in causa. Alterum verò est media, quæ ad id adhibentur, quæ sanè delicta sunt in se, atque specie distincta à fine eis intento, nempe ad sinistre vincendum ac obtinendum in causa, cum damno atque iniuria eius, cum quo geritur ea causa. Corrumpere enim testes, eosque inducere, vt falsum dicant testimonium, aut corrumpere aliquem, vt falsum conficiat instrumentum, vel vt illud pręsentet ad eum iniustum finem, delicta sunt scandali, atque cooperationis ad crimen falsi, distincta ab iniustitia aduersus eum, cum quo litigatur, & in cuius iniuriam ac damnum illa ordinantur. In eiusmodi ergo criminibus, aut is, qui agit vt puniantur, est ille, in cuius iniuriam ac damnum facta sunt; aut est iudex, qui ex officio illa punit, constituto ministro, qui accuset. Sanè quando commissa ea delicta sunt in causis diuersis, illique, in quorum iniuriam ac damnum sunt commissa, accusant, non minùs sunt punienda, quando simul vterque, aduersus quem commissa sunt, agit, quàm si seorsim essent punienda: nisi pro vtrouis delicto esset imponenda pæna mortis aut alia, quæ iterari non posset, aut quæ simul cum alia non posset compati: atque tunc prudentis arbitrio esset pæna corporalis pro vtroque delicto augenda, aut augenda esset simul pecuniaria pæna, fisco aut litigantibus applicanda, iuxta ea quæ, quando plura homicidia, aut homicidium & mutilatio, vel vulneratio, venirent simul punienda, suprà dicta sunt. Quando autem in eadem causa essent commissa, atque agente eo, in cuius iniuriam ac damnum essent commissa, puniendaque essent in collitigante, qui falsos testes aut falsa seu conficta instrumenta protulisset, tunc verum habere posset Benedicti ac Couar. opinio, quòd scilicet is collitigator vnica pæna grauiori iudicis arbitrio esset puniendus: non verò distinctis, ac si singulæ productiones falsorum illorum testium aut instrumentorum seorsim fuissent puniendæ vna post aliam. Si autem ii, in quorum iniuriam ac damnum ea delicta sunt commissa, agant aduersus testes ipsos, aut aduersus confectores falsorum instrumentorum, aut aduersus cooperatores ad id, tunc cùm in singulis singularia delicta puniantur, eadem sanè pæna sunt puniendi, siue in vna & eadem causa deliquerint, siue in diuersis, & siue puniantur accusante eo, aduersus quem deliquerunt, siue iudice procedente ex officio. Quòd si vnus & idem eorum deliquisset bis, semel in vna causa, & iterum in alia, tunc is duplici pæna esset simul puniendus, si vtraque compatibilis esset cum alia, alioquin id esset efficiendum, quod de collitigatore delinquente in distinctis causis est dictum fore efficiendum. Si verò deliquisset bis in eadem causa, idem quoque esset dicendum, quod de collitigatore delinquente bis in eadem causa est dictum. Quando autem iudex procederet ex officio ad ea crimina in commune bonum punienda, nihil iis petentibus, in quorum damnum ac iniuriam sunt commissa, tunc siue in eadem causa, siue in diuersis, ex interuallo, aut simul, essent commissa, credo essent punienda vnica pæna, grauiori aut minùs graui, prout vnusquisque delinquentium plus sua crimina multiplicasset, grauioraque illa essent, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus.

[sect. 11] Quando aliquis puniendus esset, quòd vendendo triticum, aut res alias similes, transgressus esset pretium lege taxatum, aut quòd vendendo vinum, carnes, & similia, defraudasset in pondere, aut mensura, vel in aliis similibus euentibus, tunc credo, esto pluries in id crimen incidisset, non esset puniendus totidem pænis, quot essent ea numero delicta, nisi lex contrarium omnino expressisset, sed vnica dumtaxat pæna lege statuta: si autem nulla esset lege statuta, sed pœna esset imponenda arbitraria, tunc pœna eo grauior prudentis

arbitrio esset imponenda, quo pluries ac fœdiùs id delictum inueniretur commissum, spectatisque cæteris circumstantiis concurrentibus. Atque ita in praxi arbitror esse receptum. Quòd si alicubi alia viget in his rebus consuetudo, aut aliud lege sit expressum, standum ibi erit tali consuetudini aut legis expressioni.

De iniuriarum remissione, & vniuersim quot modis iniuriarum actio cesset. Et num, qui iniuriam intulit, possit ab offenso petere fideijussoriam cautionem, quòd nihil mali ab eo recipiet. Et ad quem pertineat agere iniuriarum actione. Disp. 42.

SVMMARIVM.

1 . TRansitio ad sequentem Disputationem.

2 . In iniuriis agi potest tum ad intereße pro damno accepto tali iniuria in bonis externis, tum etiam ad pænam pro iniuria accepta, siue ea iniuria coniuncta sit cum damno in bono corporis, honoris, aut famæ, siue non.

3 . Actio iniuriarum quo ad pænam tam ciuilẽ quàm criminalem multis modis tollitur omnino, ita vt **[[148]]** *deinceps intentari non valeat, nec admittatur, si intentetur. Primò si offensus iniuriam expreßè remittat: non solum quo adrancorem & odium, sed etiam quo ad actionem iniuriarum, quæ iniuriato competit etiam post remissum odium & rancorem.*

4 . In Hispania potest Iudex ob quodcunque maleficium, quod sine querela alicuius, qui eo offensus accusare velit, ad ipsius notitiam deuenerit, ex suo officio procedere ad inquisitionem illius, eoque deprehenso, potest & debet illud in commune bonum punire, ne si impunitum omnino maneret, homines multo faciliùs auderent alia similia efficere. Sed tamen postea hoc ius relaxatum est.

5 . Jn iniuriis verbalibus non potest ex officio procedere ad inquirendum de illis, quando ad arma non est deuentum, neque interuenit corporalis iniuria, sed solùm potest procedere ad petitionem coram ipso partis læsæ.

6 . Si iniuria offensus expreßè aut tacitè remittat iniuriam, ac proinde neque ei ciuilis actio ad pænā neque criminalis deinceps permittitur; tamen si ex ea iniuria damnum aliquod in bonis suis externis fuit subsecutum, non censetur illud remisisse, nisi sufficienter id expresserit.

7 . Secundo tollitur actio iniuriarum omnino, ita vt deinceps intentari non possit, si offensus tacitè iniuriam remittat. Censetur autem tacitè remittere eo ipso, quod pacificè cum eo sit locutus, qui illam intulit, aut eum salutauit, vel cum eo risit, lusit, cōedit; nisi id factum fuisset ad vitandum scandalum aliorũ.

8 . Tertiò tollitur actio iniuriarum omnino præscriptione. Si enim offensus intra annum, computandũ à tempore susceptæ iniuriæ, actionem ob eam iniuriam non intentet, præscribit reus eam actionem aduersus illum, nec offensus potest deinceps illam intẽtare. Annus aute currere incipit à pũcto scientiæ.

9 . Excommunicatus ob manus violentas in clericum iniectas licèt absolui nequeat nisi satisfacta priùs parte offensa, non censetur tamen absolui, licèt pars offensa actionem iniuriarum intra annum illi non intentet.

10 . Actio iniuriarum descendẽs ex iure ciuili in tribus euentibus præpositis non durat nisi per annum.

11 . Quamuis actio iniuriarum anno præscribatur, actio tamen ad damna in bonis externis ex iniuria resultantia non præscribitur anno, cùm non sit iniuriarum actio, sed ab ea longè distincta.

12 . Qui iniuriam intulit, si timeat malum aliquod ab offenso ea de causa sibi inferendum, potest ab eo petere fideijußoriam cautionẽ, quòd nihil mali ipsi inferret, implorando iudicis officium, vt illum compellat eam sibi præstare.

13. Agere actione iniuriarum pertinet ad eum, qui iniuriam est passus.

[sect. 1] LOquimur de iniuriis, vt ab homicidio distinguuntur. De remissione enim homicidii facta ab ipso interfecto post vulnus, aut aliam mortis causam acceptam, antequam ex hac vita ex tali causa discedat, itemque de remissione homicidii facta ab hære dibus interfecti, & ab aliis, ad quos prosequi iniuriam interfecto factam spectat, dicetur sequentibus disputationibus.

[sect. 2] In maio rem lucem dictorum duabus præcedentibus disputationibus, eorumque, quæ hac & sequenti disputatione sunt dicenda, est obseruādum. In delictis seu in iniuriis agi posse, tum ad interesse pro damno accepto tali delicto, aut iniuria, in bonis externis, si quod taledamnum eo delicto sit in eis datum, aut vlteriùs resultet: tum etiam ad pænam pro delicto iniuriaque accepta, siue ea iniuria coniuncta sit cum damno in bono corporis, honoris, aut famæ, siue non: hæc enim tria damnorum genera iniuriæ appellantur in iure, prosequutioque illorum nuncupatur prosequutio ad pænam pro delicto ac iniuria, vt de damno corporis Disp. 40 ex parte est dictum, illud videlicet cum iniuria computari, atque ex illo accrescere quantitatẽ ac æstimationem iniuriæ, siue iniuriarum actione agatur ciuiliter ad pęnam pro iniuria pecuniariam, siue agatur criminaliter ad pænam pro eadem iniuria corporalem. Sunt etenim ex vna parte iniuria, vt comprehendit damna in bonis corporis, honoris, ac famæ, & ex alia damnum in bonis externis simul datum, aut vlteriùs sequutum, distincta ac diuersa in vno & eodem delicto; & per consequens actio iniuriarum, ad pænámve pro aliquo delicto, siue illa sit ciuilis ac pecuniaria, siue criminalis ac corporalis, distincta est ab actione merè ciuili ad interesse pro damno simul accepto, aut vlteriùs sequuto in bonis externis. Verbi gratia, si quis aliquid sit furatus, criminalique actione flagellatus in pænā sit pro eo delicto, adhuc ei, qui furtum est passus, competit actio merè ciuilis aduersus eundem furem ad recuperandam rem furto ablatam, vel valorem illius, & quodcunque aliud damnum in rebus externis, si quod ex tali furto sit ei sequutũ. Quando verò ageretur ciuiliter ad pænam dupli, quia in eo duplo, quod soluere in pænam cogeretur, includeretur simplum, quod esset furatus, non remaneret alia actio ad illud recuperandum, eo quòd eo ipso simul esset actum ad rem furto ablatam, & ad pænam illam pecuniariam: si tamen ex eo furto aliquod aliud damnum in bonis suis externis ei redundasset, qui furtum est passus, ad id etiam recuperandum competeret ei actio merè ciuilis. Similiter si quis iniustè alienas segetes exussit, præter pęnam ciuilem aut criminalem, propter id delictum, tenetur soluere iniuriam passo valorem segetum, & si quod aliud damnum in bonis externis ei vlteriùs obuenisset. Eodem modo, si quis iniustè

interfecit, mutilauit, aut deforme reddidit alterius mancipium, aut aliud illius animal, præter pænam ob id delictum, tenetur domino ad valorem mancipii, aut alterius illius animalis, vel ad id, quod ob mutilationem aut deformationem minùs valent. Pari etiam ratione, si quis ex vulnere deformem reddidit mulierem, quæ nubere sperabat, aut virginem oppressit, ita vt maiori dote eis de causis indigeant ad æquè bene nubendum, tunc, præter pænam, qua ob ea delicta ob eásve iniurias est dignus, tenetur eis reddere, quantum plus indigent, vt cum ea deformitate, aut vt cum eo dedecore ac claustro virginitatis aperto, æquè bene nubant: quoniã ex talibus iniuriis id etiam damnum in bonis externis, vt scilicet maiori ea dote ad æquè bene nubendum indigeant, est illis sequutum. Simili quoque ratione, si quis vel mulierem, vel alium aliquem, iniustè infamauit, eaque de causa damnum aliquod illi in bonis externis emersit, aut lucrum cessauit, quia ea de causa fuit impeditus ab exequutione rei alicuius, vel fuit aliquid ab eo ablatum, tunc, præter pænam, qua pro infamiæ iniuria est dignus, tenetur ei de lucro cessante, aut damno emergente, inde illi in bonis **[[149]]** externis sequuto. Eodem modo, si quis iniustè vulnerauit, mutilauit, aut interfecit aliquem, isque ea de causa sumptus fecit cum medicis, chirurgis, in medicamentis, vel damnum aliud ei in bonis suis externis emerfit, aut lucrum cessauit, quia ea de causa impeditus est negotiari ac laborare, eaque via lucrari est impeditus, sanè percussor, præter pænam, qua est dignus pro eo delicto, iniuria, ac damno in corpore & honore, tenetur ei soluere ea omnia damna in bonis illius externis inde ei vlteriùs sequuta.

[sect. 3] His ita explanatis, vt ad id deueniamus, quod in titulo huius disputationis primo loco est propositum, dicendum est. Actionem iniuriarum quo ad pænam, tam ciuilem quàm criminalem, multis modis tolli ac cessare omnino, ita vt deinceps intentari non valeat, nec admittatur, si intentetur. Primò si offensus iniuriam expressè remittat. Non verò censetur eam remittere quo ad forum exterius, actionemque iniuriarum, ex eo, quòd remittat illam quo ad rancorem ac odium, vt tenetur in foro conscientiæ eam remittere, atque vt absolui possit: quoniam rancor ac odium, appetitusque vindictæ prohibitæ iure diuino naturali, distinctum quid est à iure, quod offensus habet ad petendum à ministris publicis, qui locum Dei ad punienda delicta habent, iustam vindictam ac compensationem ciuilem aut criminalem, de iniuria sibi illata in commune ac in proprium suum bonum, prout iura summa cum ratione ipsi concedunt, Deusque permittit, nullaque ratione prohibet, vt in materia de caritate ostẽdimus: quippe cùm, si id aliunde non inficiatur, actus sit virtutis, nempe iustitiæ vindicatiuæ. Quare ex eo, quòd aliquis ritè de peccatis confiteatur ac absoluatur, dicatque, vt ritè confiteatur, Christianeque ex hac vita discedat, se remittere offensam ei, qui iniuriam aut damnum ipsi intulit, non censetur remittere actionem iniuriarum, quam prosequi est ei permissum in foro exteriori. Ita *Couar. 2. var. res. c. 10. n. 7. Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *vlt. q. 58. n. 39.* & communis doctorum sententia, quam referunt, consentitque *Gloßa c. 2. de homic. lib. 6. verb. emendam,* satis consentaneè ad textum ibi, qui emendam compensationemque iniuriæ petere permittit Ecclesiasticis coram iudice seculari, consentit item glossa, iuxta textum ibi *c. si quis contristatus. 90. dist. & glossa penul. c. quia præsulatus. 1. q. 4. ac glossa penul. c. 1. de maled.* Quòd si, dum confiteri vult, aut dum putat se moriturum, remittat apertè omnino iniuriam, & non solùm quo ad rancorem & odium, idque constat, vel extra eos euentus, dicat se remittere iniuriam, non exprimendo, quòd quo ad solum rancorem & odium, tunc censetur eam omnino remittere, neque in exteriori foro permittetur ei intentare deinceps actionem iniuriarum circa eam iniuriam, aut prosequi actionem iam antea intentatam, si de tali remissione in eodem exteriori foro sufficiẽter constet, idque siue

gratis eam iniuriam remittat, siue pro aliquo pretio aut emolumento. Ita habetur *lege si tibi dicem.* §. *1. ff. de pactis,* cuius verba sunt: *Quædam actiones per pactum ipso iure tolluntur, vt iniuriarum, item furti.* Et. *l. si vnus.* §. *pactus ne peteret, vers. sed si pactum. ff. eod. titu.* qui sic habet: *Sed si pactum conuentum tale fuit, quod actionem quoque tolleret, veluti iniuriarum, non poterit postea paciscendo efficere, vt agere possit: quia & prima actio sublata est: & posterius pactum ad actionem præstandam inefficax est: non enim ex pacto, iniuriarum actio nascitur, sed ex contumelia,* hoc est, ex delicto iniuriæ. Et. *l. non solùm. §. 1. vers. proinde. ff. de iniur.* sic scriptum legitur: *Si pactum de iniuria intercessit, & si transactum, & si iusiurandum exactum erit, actio iniuriarum non tenebit.* Scilicet deinceps. Idem habetur *l. 22. titu. 9. part. 7.* & affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 6. n. 15. Iulius Clar. 5. lib. sent.* §. *iniuria. n. 11. & Couar. n. 7. citato.*
Lege. 11. titu. 20. lib. 4. fori, quæ est lex. 6. titu. 1. lib. 8. nouæ collect. sic fuit dispositum: *Quando quema, ò homeZillo, ò otro maleficio fuere hecho, y algun hombre lo querellare à la justicia, si lo que dixere lo quisiere prouar, sea oydo. Y si dixere, que no lo puede prouar, mas que el alcalde sepa la verdad, si el delicto fue hecho en la villa, ò en otro lugar poblado, no lo oya el alcalde sobre ello, mas prueue lo que dixere, si quisiere, ò si pudiere. Y si el hecho fuere en yermo, ò de noche, el alcalde sepa la verdad por pesquisa, ò como mejor pudiere, si el que dio la querella dixere que no lo puedè prouar. Pero si la tal cosa fuere hecha, quier en yermo, quier en villa, quier de noche quier de dia, y ninguno diere querella al alcalde, el alcalde de su officio sepa la verdad por pesquisa, o por donde mejor la pudiere saber. Porque raZon es, que los malos y desaguisados y malhechores no queden sin pæna.*
[sect. 4] Ex hac lege constat in hoc regno, iudicem ob quodcũq; maleficium, quod sine querela alicuius, qui eo offensus, accusare velit, ad ipsius notitiā deuenerit, posse ex suo officio procedere ad inquifitionẽ illius, eoque deprehenso, posse ac debere illud in commune bonum punire, ne, si impunitum omnino maneret, homines multo faciliùs auderent alia similia efficere, cederetq́ue proinde id in reipublicæ præiudicium. Hinc iudices in hoc regno, esto offensus non quereretur neque accusaret, & esto facilè aut expressè iniuriam remitteret, procedebant ex officio ad puniendos quascunque iniurias, etiam verbales ac leues, in commume bonum, tametsi non tanta pæna, ac si offensus quereretur & accusaret coram illis.
Carolus autem 5. l. 4. titu. 10. lib. 8. nouę collect. sequens moderamen hac in re adhibuit: *Ordenamos, que las justicias de nuestros reynos sobre palabras liuianas, que passaren entre qua esquier veZinos de qualesquier ciudades, villas, y lugares dellos, si no interuenieren armas, ni effusion de sangre, ò en que no ouiere quexa de parte, ò que si vbiere dado quexa, se apartaren della, y fueren amigos, no se entremetan à haZer pesquisa sobre ello de su officio, ni procedan contra los culpados ni alguno dellos, seyendo las palabras liuianas, ni los tengan presos, ni les lleuen penas ni achaques por ello. Y lo mismo mandamos se guarde en las cinco palabras de injuria, que por la ley segunda deste titulo* (quam disp. 40 retulimus) *se pone pena de treZientos sueldos, no precediẽdo querella de parte: pero precediendo cerca de las dichas palabras, mādamos, que aunque despues la parte que dio la querella, se aparte della, que nuestras justicias hagā justicia. Y si el corregidor, ò justicia, hallare, que algunos alguaZiles y executores vinieren contra lo en esta ley contenido, los haga luego castigar.*
[sect. 5] Ex his constat in hoc regno, non solùm quan-**[[150]]**do in iniuria mutilatio interuenit, vulnus, aut alia lęsio corporis, sed etiam quando ad arma est deuentũ, esto inde nulla lęsio sit sequuta, & quādo facta est iniuria in quocunque alio facto consistens, iudicem,

habita notitia vndecunque de tali iniuria alteri illata, posse procedere ex officio ad inquisitionẽ eius iniuriæ, atque ad illius punitionem in commune bonum, ne homines similia in republica audeant, quando pars læsa coram illo nō conqueritur neque accusat, imò esto pars læsa tacitè aut expressè remiserit iniuriā. Atque, quando pars læsa conquesta est & accusauit, destititque à cæpta accusatione, posse adhuc iudicem ac debere procedere ad puniendam leuiùs eam iniuriam in cōmune bonum, idque consuetudo seruat. Constat itẽ in iniuriis verbalibus non posse ex officio procedere ad inquirendum de illis, quando ad arma nō est deuentum, neque interuenit corporalis iniuria, sed solùm posse procedere ad petitionẽ & querelā coram ipso partis læsæ. Atque, si tales iniuriæ verbales leues sint, inferioresque ad illas, de quibus *l. 2. titu. 10. lib. 8. nouæ collect.* fit mentio, (quam legem nos Disp. 40 retulimus) esto ad petitionem, querelā, & accusationẽ partis procedere cæperit ciuiliter aut criminaliter, eo tamen ipso, quòd pars læsa à querela & accusatione desistit, tenetur iudex omnino desistere, dimittendo liberũ reum, nullāq; pænam ei imponendo, vt habetur l. 4. relata. Si verò iniurię verbales de numero earum sint, quæ *l. 2. (Disp. 40.* relata) continentur, tunc esto læsus à querela & ab accusatione desistat, iniuriamque remittat, procedere potest iudex ex officio ad talem verbalem iniuriam puniendam in commune bonum, vt eadem l. 4. relata habetur. Multo tamen leuior pæna est tunc imponenda, quàm si pars læsa ab accusatione non destitisset.

[sect. 6] Illud est obseruādū. Ex eo, quòd iniuria offẽsus, expressè aut tacitè, remittat iniuriam, siue gratis, siue accepto pretio, ac proinde neque ciuilis actio ad pęnam, neque criminalis, ei deinceps admittatur, vt dictum est; nihilominus, si ex ea iniuria damnũ aliquod in bonis suis externis fuit ei subsequutum, non censetur illud remisisse, nisi sufficiẽter id etiam expressit, aut ea fuit illius intentio, atque in dubio pręsumitur non intendisse id etiam remittere: vnde adhuc intentare potest actionem merè ciuilẽ ad æstimationem seu valorem eius damni, iniuria illa iam remissa, sibi iniustè dati. Ratio autem est, quoniam id damnum distinctum quid est ab iniuria sumpta pro contumelia: iniuriaque solùm censetur remissa quoad pænam, ad quam cōpetit iniuriarum actio, tam ciuilis, quàm criminalis: illud verò damnum pæna non est, actioque ad valorem illius, est merè ciuilis, distincta ab actione iniuriarũ, quæ seorsim ab iniuriarum actione potest intentari, vt dictum est. Ita communis doctorũ sententia, quam referuntac sequuntur *Panor. c. 1. de iniur. Speculator. titu. de accusatore. §. 1. Adria. de rest. q. de restitutione boni corporis,* quæ est penul. eius materiæ, *Couar. n. 7. citato, Iul. Clar. q. 58. citata, n. 38. & Ant. Gom. c. 6. citato. n. 13.*

[sect. 7] Secundò tollitur actio iniuriarum omnino, ita vt intentari deinceps non possit, si offensus tacitè iniuriam remittat. Censetur autem tacitè illam remittere eo ipso, quòd offensus amicabiliter seu pacificè loquutus est cum eo, qui iniuriam illi intulit, aut eum salutauit, vel cum eo risit, lusit, comedit, aut alio modo pacificè cum illo est cōuersatus. Ita habetur *l. non solùm. §. 1. ff. de iniur.* §. *vlt. inst. eod. titu. &. l. 22. titu. 9. part. 7.* affirmatque communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ ibi glossa penul. Ant. Gom. c. 6. citato in calce. n. 15. & Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *iniuria. n. 11.* Quod tamen cum Fabro rectè Greg. Lopez & Ant. Gom. limitant, nisi ex caritate Christiana atque ex honestate necesse illi esset efficere ad vitandum scandalum ac offensionem aliorum. Vt si ambo inuitati essent, positique tunc casu ad vnam & eandem mensam, aut nisi simul acciperent pacem in Ecclesia, & in similibus aliis euentibus.

[sect. 8] Tertiò tollitur omnino actio iniuriarum, ita vt deinceps intentari non possit, præscriptione. Si enim offensus intra annum, computandum à tempore susceptæ iniuriæ, actionem ob eam iniuriam acceptam non intentet, præscribit reus eam actionem aduersus

illum, nec offensus potest deinceps illam intentare. Ita habetur *l. si non conuitii, in fine. C. de iniur. &. l. 22. titu. 9. part. 7.* affirmatque communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ ibi glos. 1. & 2. Iul. Clarus. §. iniuria citato, n. 9. & Ant. Gom. n. 15. citato.* Licèt autem annus, quo præscribitur iniuriarum actio, sit continuus; si tamen iniuria metu esset illata, tunc, vt actio pręscribatur, debet annus esse vtilis, hoc est, non computando in eo anno id tempus, in quo offen sus intentare non potuit eam actionem, iuxta. l. si cum exceptione. §. post annum, iuncta glossa ibi verb. vtili. ff. de eo quod met. caus. & affirmant glossa. l. si non conuitii citata, Greg. Lopez. l. 22. citata, glossa. 1. & doctores communiter.

Vtrùm autem annus continuus currere incipiat aduersus ignorantẽ factam sibi fuisse iniuriam; an verò solùm illi currere incipiat à puncto scientiæ. *Decisio Rotæ 240. in nouis, cum Guil. à Cug.* propendet, currere incipere etiam ignoranti. Placet tamen mihi cum eodem *Greg. LopeZ. l. 22. citata, gloßa. 2.* solùm incipere currere à puncto scientiæ, non tamen propter *l. annus. ff. de calumniatorib.* quam Greg. Lopez citat, quæ in re longè diuersa loquitur, & in qua sermo est de anno vtili, vt eam legem intuenti erit perspicuum: sed quoniam durum admodum esset, computari debere eum annum ignoranti, sibi factam esse iniuriam, à tempore, quo facta ei sit: sic enim eueniret, vt aliquando grauissimam iniuriam passus non posset vllam intentare actionem ad illam vindicandam, si anno integro, ex quo sibi esset facta, eam ignorasset: vtique per epicheiam censendũ omnino est, non eam fuisse mentem legum latorum. Adde *l. si cum exceptione. §. post annũ. ff. quod met. caus.* idcirco voluisse, quando iniuria metu est illata, annum debere esse vtilẽ, hoc est, computandum à puncto, quo metus ad actionem intentandã cessaret, quoniam alioquin fieri posset, vt frustra concessus ei esset annus ad actionem iniuriarum in eo euentu intentandam, vt si toto eo tempore metus perduraret, quo actionem intentare non auderet: eadem verò est ratio, imò longè maior, quando probabiliter quis ignoraret factam sibi esse iniuriã: quoniam in hoc euentu nullo modo intentare posset actionẽ: in illo verò alio intentare eam posset, exponẽdo se alicui periculo, aduersus quod opẽ à iudice ac securitatẽ posset implorare. Adde etiam rationem, quam reddit lex 22 citata, cur elapso anno præscripta sit iniuriarum actio, satis perspicuè huic nostræ fauere sentẽtię. **[[151]]** Sic enim ait: *Porque puede ome asmar, que se non tuuo por injuriado, pues que tanto tiempo se callò que non fiZo ende querella en juiZio, ò q̃ perdonò à aquel, que gela fiZo:* quæ sanè locum non habent in eo, qui nuincibiliter ignorauit, factam sibi fuisse iniuriã. i Neque quicquam Guil. suffragatur. *l. penul. ff. si is qui testam. liber eßse iussus erit, &c.* quam in confirmationem suæ sententiæ citat. Quoniam non valet argumentum à dispositione in illo euentu particulari ad alia: cùm in sine eius legis hæc verba addantur; *Quamuis in pluribus aliis causis iusta ignorantia excusationem mereatur.*

[sect. 9] Cùm excommunicatus ob manus violentas in clericũ iniectas absolui nequeat, nisi satisfacta priùs parte offensa, vt patet *c. ea noscitur, de sent. excōmun.* atque eo ipso, quòd pars offensa actionẽ iniuriarũ intra annum non intentat, censeatur remittere iniuriam, neque deinceps intentare possit iniuriarũ actionem, vt dictum est; dubium est, vtrũ excommunicatus ob eam manuum violentarum in clericũ iniectionẽ, elapso anno ab illata iniuria, si persona offensa intra id tempus actionem iniuriarũ non intentauit, possit absolui, nullam faciendo priùs satisfactionẽ parti. Decisio Rotæ 240 citata ait absolui posse, atque ita communi cōsuetudine iudicatum fuisse suo tempore in Rota. Cōtrarium affirmant *Host. Ant. a Brutio, & Panor. c. ea noscitur citato. n. 3. & 4.* quorum opinionem sequitur *Greg. Lop. l. 22. citata, glos. 1.* Dicunt enim, quã uis iam tunc persona offensa intentare non possit iniuriarũ

actionẽ; per modum tamen exceptionis, quando excommunicatus ille accedit ad absolutionẽ petendam, denegari ei debet, donec parti offensæ cōpetenter satisfaciat, aut donec persona offensa dicat, se nolle quicquam ab eo, remitteréve illi iniuriā. Cùm enim offensus sciat, qui eam iniuriam ipsi intulit, esse excommunicatum, atq; ex iuris dispositione absolui non posse, nisi priùs ei satisfaciat, non censetur in eo euẽtu remittere iniuriam ex eo, quòd intra annum actionem iniuriarũ non intentet, expectando, vt, dum beneficium absolutionis petierit, ei denegetur quousq;, iuxta dispositionem iuris, parti offensæ competenter satisfaciat. Atque hæc sententia mihi probatur. Quam ex eo confirmo, quòd nomine satisfactionis, sine qua, si eam facere potuerit, non est absoluendus, non solùm intelligitur satisfactio iniuriæ, sed etiam damnorum in bonis externis, si quæ sequuta sunt ex tali iniuria, vt, sumptuum cum medicis aut chirurgis, in medicamẽtis, & quodcunq; aliud lucrum cessans aut damnum emergẽs: actio autem ad hæc in exteriori foro petenda non durat solùm per annum, sed multo maiori tempore, vt mox dicemus.

[sect. 10] Cùm iniuriarum actionem intra annum aduersus offensum pręscribi iure prętorio sit introductũ; eo quòd prætoriæ actiones regulariter solum durare soleant per annum, vt habetur *inst. de perpetuis & temp. act. in prin.* actio autem iniuriarum in tribus euentibus descendat ex iure ciuili, nempe quando quis pulsatus est, hoc est, sine dolore manus in eum iniuriosè sunt iniectæ, aut est verberatus, hoc est, cum dolore est percussus, manúsve in eum sunt iniectæ, (in sensu, in quo circa excommunicationẽ ob manus in Ecclesiasticum iniectas, explicabimus, quid nomine manus iniectionis intelligatur) & quando vi domus, in qua habitat, est intrata, vt habetur *l. lex Cornelia. ff. de iniur. &.* §. *sed & lex inst. eod. titu.* dubium est, vtrùm in his etiam tribus euentibus actio iniuriarum duret solùm per annum; an verò sit perpetua, durans triginta annis, nec minori tempore præscribatur, vt actiones de iure ciuili descendentes perpetuæ esse solent, vt habetur *inst. de perp. & temp. act. in prin.* & durare triginta annis eiusmodi perpetuas actiones habetur *l. sicut in rem. C. de præscrip. trig. annor.* tractatuúque præcedente Disp. 71 dictum est, eiusmodi ciuiles actiones de iure ciuili regulariter eo tempore durare, aut certè, cùm ex delicto sit in his tribus euentibus, durabit viginti annis, quo tempore durare solent regulariter de iure ciuili actiones ex delicto, iuxta *l. querela. C. ad leg. Cornel. de fal.* cuius verba sunt: *Querela falsi temporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptione, (*hoc est præscriptione) *sicut cætera quoque ferè crimina. Glossa. l. si non conuitii. C. de iniuriis,* iuxta Marci opinionem, asseuerat actionem iniuriarum in his tribus euentibus non minori tempore præscribi, quàm triginta annorum, idem affirmant *Glossa. 1. l. lex Cornelia. ff. de iniur. Odofre.* & alii, quos citant *decisio Rotæ. 240 citata, Greg. LopeZ. l. 22. citata glos. 1. & Ant. Gom. c. 6. citato, num. 15.* Contraria tamen sententia, nempe in his etiam tribus euentibus actionem iniuriarum anno præscribi, est communis, iuxta *l. si non conuitii citatam,* quæ vniuersim loquitur de iniuriarum actione, & id satis apertè disponit *l. 22. citata* de omni vniuersim actione iniuriarum, atque affirmant *Gloßa. 2.* §. sed & *lex inst. de iniur. glos. l. 2. C. de const. pecu.* & communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur decis. 240 citata, *Greg. LopeZ. l. 22. citata, glossa. 1. & Ant. Gom. num. 15. citato.*

[sect. 11] Illud est obseruandum. Quamuis actio in iuriarum anno præscribatur; actionem tamen ad damna in bonis externis ex iniuria resultantia non præscribi anno, cùm non sit iniuriarum actio, sed ab ea longè distincta, nempe legis Aquiliæ, quam, quia ex delicto descendit, vult *Ant. Gom. c. 6. citato, num. 10.* durare viginti annis, iuxta *l. querela. C. ad leg. Cornel. de falsis* suprà relatam; tametsi *Iulius Clarus lib.* 5. *sent. §. vlt. q. 51. n. 1. & 2.*

dicat, communem doctorum sententiam esse, quamuis actio ad puniendum delictum solùm duret viginti annis iuxta *l. querelam*; actionem tamen ex delicto vlteriùs deriuatam, qualis est, de qua loquimur, de iure ciuili durare triginta annis. Quòd si prædicta actio sit in factum ad interesse dumtaxat in bonis externis, de iure ciuili durabit triginta annis, & de iure huius regni solùm durabit viginti, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disput. 71 dicta sunt. Atque de hac actione videtur loqui Iulius Clarus §. iniuria citato, num. 9. Hæc de primo eorum, quæ in titulo huius Disputationis sunt proposita.

[sect. 12] Quod verò ad secundum attinet, num scilicet, qui iniuriam intulit, si timeat malum aliquod ab offenso ea de causa sibi inferendum, possit ab eo petere fideijussoriam cautionem, quòd nihil mali ipsi inferret, implorando iudicis officium, vt illum compellat eam sibi præstare: affirmanter est respondendum cum communi doctorum sententia, quam *Ant. Gom. cap. 6. citato, num. 16.* copiosè re-**[[152]]**fert ac sequitur, iuxta *l. denunciamus. vers. nam si quis. C. de his qui ad Eccl. confug.* cuius verba sunt: *Si quis aliquid contra leges a quibusdam sibi æstimet præparari, liceat ei adire iudicem, & legitimum postulare præsidium.* Quod, iuxta Bart. Fel. & communem doctorum sententiam, quam Ant. Gom. refert, locum habet, etiam si, qui tali præsidio indiget, quiǫue tale præsidium implorat, in culpa fuerit, quòd eo indigeat, dum causam eius inimicitiæ suo delicto præbuit. Atque Ant. Gom. multis aliis iuribus sententiam hanc confirmat, quæ apud eum legas. Quam cum Bart. Fel. & plerisque aliis extendit, vt offensus teneatur prædictam cautionem præstare, non solùm pro se, sed etiam pro suis consanguineis, amicis, & familiaribus. Quod ego intelligerẽ, quando timeretur, quòd illi ipsius intuitu damnum inferrent. Quando enim de aliquo illorum timeretur, quòd ipse etiam, inde offensus, damnum inferre vellet, ab eo tunc cautio fideijussoria esset exhibenda, & non ab illo alio, à quo ipse non pendêret in eo damno inferendo. Iudex etiam ipse ex suo officio, etiam nemine id exigente, cogere offensum & offendentem posset, vt sibi mutuo cautionem præstarent de damno non inferendo, aut vt eam is solus præstaret, ex cuius sola parte id damnum timeretur fore inferendum: quoniam non minùs vertitur publica vtilitas in eo, quòd delicta impediantur antequam fiant, quàm in eo, quòd puniantur postquam fuerint commissa, iuxta *l. congruit. ff. de offic. præs.* consentit. *l. 1. §. quoties. ff. de offic. præfect. vrb.* & affirmat Bart. & communis doctorum sententia, quam Ant. Gom. vbi suprà refert. Qui cum eodem Bart. & aliis addit, eum, qui damnum ab alio sibi in ferendum timet, posse petere à iudice, vltra prædictam fideijussoriam cautionem, vt sibi liceat adducere suos familiares & amicos armatos in suam defensionem ac securitatem, argumento. *l. vlt. C. de erog. mil. annonæ lib. 12.* Non tamen debet iudex partes cogere præstare prædictum fideijussoriam cautionem in perpetuum, sed solùm ad tempus suo arbitrio statuendum, argumento *l. 4. l. si finita. & l. qui bona fide. §. vlt. ff. de damn. infect.* Ita cum Bart. Aug. Fel. & aliis, Ant. Gom. vbi suprà. Quòd si is, ex quo malum timetur, præbere verisimiliter non possit eam fideijussoriam cautionem, quia est pauper, vel aduena, tunc satis erit, si iuratoriam cautionem præbeat. Si autem verisimiliter eam præbere possit, nec præbeat, tunc detrudendus est in carcerem, donec illam præbeat, & perseuerat rationabilis metus mali ab eo inferendi. Idem dicerem de eo, qui illam verisimiliter præbere non posset, quando valde esset timendum, nihil iuramento impediente, illaturum eum esse malum. Hæc *Ant. Gom. vbi suprà. n. 17.* cum aliis, quos citat, argumento quorundam iurium, quę etiam citat. Atque hæc de secundo eorum, quæ in titulo huius Disputationis sunt proposita.

Quod verò ad tertium attinet, ad quem scilicet pertineat agere iniuriarum actione, dicendum est. Regulariter ad eum pertinere, qui iniuriam est passus. Quando autem pertineat agere, vel

ad alium solùm, vel simul etiam ad alium vnà cum illo, qui principaliter iniuriam est passus, Disp. 2 fuit copiosè explanatum.

Iniuriarum actio, itémque ob alia delicta, etiam quo ad damna in bonis externis data, aut vlteriùs sequuta, quousque expiret, aut non expiret, morte delinquentis, aut eius, cui accusare incumbit. Disp. 43.

SVMMARIVM.

1 . QVando agitur, non ad pænam, sed ad interesse, & compensationem damnorum in bonis externis, quæ quis iniustè est passus; si ante mortem lis erat contestata aduersus delinquentem, aut per delinquentem stetit quo minùs contestaretur, quia vocatus comparare noluit in iudicio; tunc, eo defuncto, actio transit in hæredes illius, qui integre tenentur satisfacere omnia damna à defuncto iniustè data. Iuxta vires tamẽ hæreditatis defuncti tantùm.

2 . Quando damnum iniustè fuit datum, ita vt actio legis Aquiliæ ad illius compensationem competat, si lis cum delinquente ante illius mortem non fuit contestata, competit quidem tam ei qui damnum est paßus, quàm hæredibus illius actio, vt compensetur, aduersus eum qui illud dedit: non tamen de iure ciuili transit actio illa in eius hæredes, qui illud dedit, nisi quatenus hæredes facti sint ex eo delicto locupletiores.

3 . Vniuersim quando culpa Theologica defuncti dānum alicui in rebus externis iniustè datum est, neque defunctus illud compensauit, hæredes illius naturali iure atque in conscientiæ foro tenentur illud restituere ei, qui tale damnum est paßus, & eo defuncto, hæredibus eius, iuxta vires tamen hæreditatis. Atque licèt lis ea de re contestata non fuerit cum defuncto, de iure canonico conceditur actio tam damnum id passo, quàm hæredibus illius qui id damnum intulit. Eadem actio concedi hodie inter Christianos debet in foro sæculari, etiam si nullum nouum ius ea de re condatur, condi tamen deberet, vt conscientiæ exonerarentur.

4 . Discrimen illud inter ius canonicum & ciuile, de quo loquimur, solùm est quo ad latitudinẽ damni iniustè à defuncto dati, non verò quo ad id pænæ, quod ob tale delictum defunctus incurrit.

5 . Quando in aliquo delicto proceditur ad pænam mere criminalem, hoc est, non pecuniariam, tunc morte delinquentis exstinguitur omnino delictum, nec vlteriùs datur actio, siue lis cum delinquente fuerit contestata siue non. Nam crimina morte exstinguuntur quoad eiusmodi pænam, quam solus reus in se ipso sustinere debeat, neque æquitas patitur, vt eiusmodi pænam omnino criminalem vnus pro alio sustineat, ne innocens puniatur.

6 . Excipiuntur nonnulla crimina, in quibus morte delinquentis non exst inguitur delictum, quo ad pænam & accusationẽ: Primum, crimen læsæ maiestatis humanæ, secundum, hæreseos; tertium, peculatus; quartum est repetundarum; quintum, quando aliquis accusatus aut deprehensus in delicto, pro quo in consequentiam talis delicti bona illius erant confiscanda, se ipsum interficit; sextum, quando miles stipendiarius militiam deserit; septimum, quando vxor suspecta est, quòd operata sit ad mortem viri.

7 . Quòd scilicet morte delinquentis delictum quo ad pænam omnino exstinguatur, sequitur, mortuo delinquente ante sententiam, aut post illam latam, ante eam exsecutioni mandatam, nefas eße afficere pæna cadauer; si autem iudex id **[[153]]** *efficiat, teneri in syndicatu eius iniuriæ cadaueri illatæ, nisi lege lata est pæna, quæ sese in cadauer extendat.*

8 . Quando pro aliquo delicto statuta est pæna confiscationis bonorum ipso iure, aut ipso facto, tunc mortuo delinquente, siue lis fuerit contestata cum eo, siue non, datur actio aduersus hæredes, vt ea bona, fructusq; eorum, fisco adueniant, aut alteri cui ea pæna esset applicata. Et ea actio præscribitur quinquennio post mortem defuncti, etiam si hæredes conscii sint de crimine & de pæna confiscationis statuta.

9 . Quando pæna confiscationis bonorum aut partis eorum est a iure statuta non principaliter, hoc est, non sola per se, aut vnà cum alia tanquam pars pænæ principaliter addita a lege, eo modo quo in crimine læsæ maiestatis statuta est iuribus, sed acceßorie solùm ad aliam pænam merè criminalem; tunc mortuo delinquente, vt exstinguitur crimẽ quoad illam aliam pænam merè criminalem, sic etiam extinguitur quoad pænam confiscationis bonorum illi accessoriam.

10 . In confiscatione bonorum, aut partis eorum, quæ accessoriè in consequentiam alterius pænæ criminalis confiscantur, vt actio ad eam confiscationem transeat aduersus hæredes delinquentis defuncti, necessarium est, vt præcesserit condemnatio delinquentis dum ille viueret: vt necesse sit, sententiam, qua fuerit condemnatus, transiisse, dum ille viueret, in rem iudicatam.

11 . Quando acceßoriè ad aliam pænam criminalem eßet quis condemnādus ad amissionem omnium, aut partis suorum bonorum, si reus in iudicio cōfessus esset crimen, pro quo ea pæna esset imponenda, aut legitimè id crimen esset aduersus eum probatum; tunc si post eam confessionem aut probationem moreretur, antequam aduersus eum prolata esset sententia, tenentur hæredes eam pænam confiscationis soluere.

12 . Quando bona confiscanda essent, etiam accessoriè ad aliam pænam criminalem, & aliquis accusatus esset de crimine, pro quo ea pæna esset imponenda, vel in eo esset deprehensus; tunc, si is ex conscientia criminis metúve pænæ ex tali delicto se ipsum interficeret, tunc habetur pro confeßo, atq; pro condemnato eriperenturque ea bona ab hæredibus. Hæredes tamen erunt admittendi, ad probandam (si velint) defuncti innocentiam, quam nisi sufficienter probent, bona ab eis eripientur.

13 . Quādo criminaliter proceditur in aliquo delicto, tunc si a lege sit statuta pæna aliqua amissionis bonorum ipso facto incurrenda, vtique siue lis fuerit contestata cum delinquente antequam moreretur siue non, actio transit aduersus hæredes quo ad eā confiscationis pænam. Si verò pæna non erat confiscationis bonorum ipso facto incurrenda à puncto commissi delicti, sed erat incurrenda per sententiā; tunc si incurritur accessoriè in consequentiam alterius pænæ criminalis per sententiam impositæ, & delinquẽs moriatur antequam lata sit sententia circa crimen, quæ omnino transierit in rem iudicatam, expirat talis pæna confiscationis, neque exsecutio illius transit in hæredes.

14 . Quando pars læsa agit ciuiliter ad pænam pecuniariam sibi pro aliquo delicto applicandam, tunc si delinquens moriatur ante litem cum eo contestatā formaliter, aut virtute, exspirat omnino id delictũ quo ad eam pænam, nec competit actio aduersus hæredes illius: si verò moriatur post litem cum eo contestatam, tunc actio ad eam pænam transit aduersus hæredes talis delinquentis, vt eam soluant de bonis illius.

15 . Quando agitur ad intereſse & ad damnorum compensatione in bonis externis, mortuo accusatore & offenso, transit actio ad hæredes ipsius, vt possint eade petere, esto lis a defuncto non fuerit contestata, habetq; id verum, etiam in noxalibus actionibus aduersus caput domus pro damno ex ea domo dato, rebus inde eiectis. Intelligitur quando superstes est qui damnum iniustè dedit, vel superstes est caput domus, vel dominus eius rei quæ damnum dedit.

16 . Quando de crimine aliquo agitur criminaliter, mortuo accusatore exspirat actio. Si tamen crimẽ publicũ sit, integrum est aliis accusando illo de nouo, & præponuntur hæredes offensi, sique ad quos suorũ iniuriam prosequi spectat. Ite quando accusator moreretur post latam sententiam, qua reus condemnatus esset criminaliter ad pænam aliquam pecuniariā aut confiscationis bonorum, nec sententia transiisset in rem iudicatam, sed ab ea eſset appellatum, tunc quo ad eam pænam bonorum externorum præcisè non esset finita lis, sed vel hæredes defuncti vel fiscus, si ad eum pertineret ea pæna, prosequi poſsent causam vsque ad vltimam sententiam definitiuam, vt si prima sententia confirmaretur, exsecutioni mandaretur pæna illa bonorum externorum.

17 . In delictis, vt furto, actione iniuriarum, &c. atq; in actione ob ea delicta ad pænam pecuntariam parti applicandā, si offensus moriatur ante litem cum delinquente contestatam, exspirat actio, nec transit ad hæredes offensi. Si verò moriatur post litem cum delinquente contestatam, tunc actio transit ad hæredes offensi, vt prosequantur eandem actionem ab offenso iam cæptam, & post mortem delinquentis transit etiam aduersus hæredes illius, vt soluant eā pænā offenso, vel hæredibus illius post illius mortẽ.

[sect. 1] DIsputatio hæc sequentibus conclusionibus est definienda Atque ordiendo ab actione ad resartionem damnorum in bonis externis iniustè illatorum, prima conclusio est. Quando agitur, non ad pęnam, sed ad interesse, & compensationem damnorum in bonis externis, quæ quis iniustè est passus, si ante mortem lis erat contestata aduersus delinquentem, aut per delinquentem stetit, quo minùs contestaretur, quia vocatus, comparêre noluit in iudicio; tunc, eo defuncto, actio transit in hæredes illius, qui integre tenentur satisfacere omnia damna à defuncto iniustè data, iuxta vires tamen hæreditatis defuncti dũtaxat: competit etiam hæredibus eius, qui damnum est passus. Hęc sine vlla controuersia est inter doctores, tam de iure canonico, quàm ciuili, & constat ex. *l. vnic. C. ex delict. defunct. ex. l. 25. titu. 1. part. 7.* & ex aliis iuribus citādis: in eo enim euentu, etiam actio ad pęnam pecuniariam transit aduersus hæredes delinquentis, iuxta vires hæreditatis defuncti, vt dicemus, nedum actio ad com pensandum damna iniustè à defuncto data. Id quod confirmatur, quoniam per contestationem litis cum delinquente censetur quasi contractus iuris dispositione inter actorẽ & reum, iuxta. *l. 3.* §. *idem scribit. ff. de peculio*; eaque de causa, sicut actio ex contractu transit ad hæredes, ita & ex delicto ad pænam pecuniariam post litis contestationem.

[sect. 2] Quando lis cum delinquente non fuit contestata ante eius mortem, quamuis consentiant doctores, in delicto furti & rapinæ, condictionem **[[154]]** furtiuam ad vendicandam rem furto ablatam, aut ad loco illius obtinendum valorem illius, atque ad obtinendam compensationẽ omnium damnorum, etiam lucri cessantis, inde subsequutorum, competere, tam ei, qui ea damna est passus, quàm hæredibus ipsius, non solùm aduersus furẽ aut raptorem, sed etiam aduersus hæredes illius, iuxta vires hæreditatis, id quod ex variis iuribus ostẽdimus tractatu præcedente Disp. 695. §. *quamisis actio, & §. quod ad rapinam attinet,* & copiosiùs Disp. 696 in prin. ac, præter iura ibi citata, consentit. *l. 1. ff. de*

priuat. delict. Quamuis, inquam, doctores in hoc consentiant, communis tamen doctorum sententia affirmat, quando damnum iniustè fuit datum, ita vt actio legis Aquiliæ, ad illius compensationẽ, aut alia similis competat, si lis cum delinquente ante illius mortem non fuit contestata, competere quidem tam ei, qui damnum est passus, quàm hęredibus illius actionem, vt compensetur, aduersus eum, qui illud dedit; non tamen de iure ciuili transire eam actionem ac competere aduersus hæredes eius, qui illud dedit, nisi quatenus ex eo delicto hæredes facti sint in aliquo locupletiores, quia videlicet ex eo delicto aliquid hęreditati accreuit. Ac sanè hanc esse dispositionem atque intentum iuris ciuilis, satis constat ex iis, quæ tractatu præcedẽte diximus ac citauimus ex iure ciuili circa legem Aquiliam Disp. 697. §. quia lex Aquilia, circa damnum arborum cæsarum Disp. 699, circa damnum ex sinistra mensoris dimensione datum Disp. 701. Nunquam enim ius ciuile admittit actionem, etiam ad damnum iniustè datum, aduersus hæredes delinquentis, quando lis cum delinquente non fuit contestata, licèt in eis omnibus euentibus concedat hæredibus eius, qui id damnum est passus, actionem aduersus eum, qui id damnum iniustè dedit, vt disputationibus citatis ostendimus. Vt interim omittam, quòd neque actionem aduersus caput domus ad damnum sequutum in rebus externis ex re è tali domo eiecta, effusa, vel appensa, concedunt iura aduersus hæredes illius, quando lis contestata non fuit cum capite eius domus, vt *Disp. 710. §. actio quæ aduersus,* explanatum fuit. Neque item actionem, quam concedunt aduersus nautam, cauponem, aut stabularium, pro furto ac damno in sua naui, caupona, aut stabulo aliis dato, concedunt aduersus hæredes eorundem, quando cum nauta ipso, caupone, aut stabulario non fuit contestata ante illorum mortem, vt in calce eiusdem Disp. 710 est dictum. Consentiunt *l. vnica. C. ex delict. defun. l. quod diximus. §. vlt. ff. eo quod met. caus. l. in hæredem in prin. ff. de calumniatorib. &. l. 25. titu. 1. part. 7.* & alia iura.

Couar. 3. var. res. c. 3. n. 7. licèt fateatur, communem esse doctorum sententiam, quam ex parte ibidem refert, de iure ciuili pro damno iniustè dato non concedi actionem aduersus hæredes eius, qui illud iniustè dedit, quando lis cum illo non fuit contestata, fateaturque iuxta communem doctorum sententiam discrimen in eo euentu esse inter ius ciuile & canonicum, quòd de iure ciuili non detur actio, concedatur verò de iure canonico; eo quòd ex natura ipsa rei, atque in conscientiæ foro, teneantur hæredes illud soluere, si hæreditas ad id sufficiat, idque nulla exspectata sententia; propendet tamen, cum Carolo Molinæo, etiam de iure ciuili eam actionem concedi. Ductus illis verbis *§. his autem inst. de leg. Aquil. Qua ratione creditum est, pænalem esse huius legis actionem; quia non solum tanti quisque obligatur, quantum damni dederit, sed aliquando longe pluris. Ideoque constat, in hæredem eam actionem non transire: quæ transitura fuisset, si vltra damnum nunquam lis æstimaretur.* Hinc colligit Couar. quòd cùm actio præcisè ad damnum iniustè datum pęnalis non sit, sed prosequutiua eius, quod verè ex natura rei, atque stando in solo iure naturali, debetur, transire in hæredes eius de iure ciuili debeat, qui illud dedit, iuxta doctrinam apertam eius paragraphi. Nos Disp. 697 citata ea verba expendimus, diximusque id ita constitui debuisse de iure ciuili, constituique debere inter Christianos, saltem quando interueniente non sola culpa iuridica, sed etiam theologica, damnum esset datum; attamen deceptos fuisse conditores iuris ciuilis, dum distinguere nesciuerunt, eiusmodi leges esse pænales quo ad excessum vltra damnum iniustè datum, non verò quo ad latitudinem damni infra eum excessum, multisque aliis iuribus, atque etiam illo eodem paragrapho, eos statuisse, vt absolutè nullo modo quo ad damnum transiret actio aduersus hæredes eius, qui illud dedit, nisi ipsi ex illo effecti essent in aliquo locupletiores,

& quo ad id dumtaxat, in quo reperirentur facti locupletiores, aut nisi lis contestata cum eo fuisset, qui id damnum dedit antequam è vita discederet.

[sect. 3] Quicquid autem ius ciuile statuerit, secunda conclusio est. Vniuersim quando culpa theologica defuncti damnum alicui in rebus externis iniustè est datum, neque defunctus illud compensauit, hæredes illius naturali iure atque in conscientiæ foro, tenentur illud restituere ei, qui tale damnum est passus, &, eo defuncto, hæredibus, seu successoribus illius, iuxta vires tamen hæreditatis. Atque, esto lis ea de re contestata non fuerit cum defuncto, de iure canonico conceditur actio, tam damnum id passo, quàm hæredibus illius, aduersus hæredes eius, qui id damnum intulit, vt iuxta vires hæreditatis id damnum compensent. Eadem actio cōcedi hodie inter Christianos in foro seculari debet, etiam si nullum nouum ius ea de re condatur, condi tamen deberet, vt res omnibus esset perspicua ac cognita, cessarentq́ue ea de re opiniones, atque exonerarentur conscientiæ, & iustitia administraretur.

Prima pars, quòd scilicet hæredes eius, qui id damnum dedit, iure naturali atque in foro conscientiæ ad id teneantur, pręterquam quòd satis constat ex se, & ex dictis tractatu præcedente Disp. 697, 699, & in materia de restitutione, probatur facilè. Quoniam defunctus ante mortem, non in pęnā, sed tanquam verum debitum contractum ex damno iniustè dato in bonis proximi externis, atque adeò ex parte iniustæ acceptionis, naturali iure tenebatur id restituere ac compensare ei, qui illud est passus, & post mortem illius, hæredibus eiusdem, atque ius ciuile, vt id is compenset, qui illud dedit, actionem concedit iniuriam passo, & hæredibus illius, vt tractatu præcedente Disput. 697 & 699 ostendimus: neque minùs iure naturali consurgit obligatio restituendi ex damno iniustè dato in rebus proximi externis, esto ex eis bonis iniustè **[[155]]** destructis nihil perueniat ad delinquentem, quàm consurgat ex furto, vt tractatu pręcedente circa radices restitutionis explanatum cōprobatumq́; est: eum ergo hæreditas obligata maneat ad debita omnia defuncti, ex eaque ante omnia defuncti debita sint extrahenda, ac solùm reliquum censeatur bona defuncti diuidenda inter hæredes & legatarios, de quibus solis potuit testator disponere: consequens profectò est, vt hęredes defuncti iure naturali, atque in foro conscientię, restituere teneantur, tam damnum passo, quàm hæredibus illius, omnia dāna iniustè à defuncto data, si ad id vires hæreditatis sufficiant, & quantum vires hæreditatis patientur.

Secunda verò pars, quòd scilicet ad id detur de iure canonico actio, tam damnum passo, quàm hæredibus ipsius, aduersus hæredes eius, qui id damnum dedit, esto lis contestata non fuerit cum eo qui id damnum dedit, est communis *glossæ in summa verb. quod autem. 24. q. 2. gloßæ. c. vlt. de sepul.* & aliarum glossarum, quas Panor. ibidem citat, *Bar. l. 1. de priuat. delict. n. 6. Syluest. verb. hæred. 3. n. 6. Greg. LopeZ. l. 25. titu. 1. part. 7.* verb. *que vino en poder del finado,* & aliorum, quos *Couar. n. 7. citato* refert ac sequitur, & colligitur apertè ex. *c. vlt. de sepult. & ex. c. in literis de raptorib.* Vbi præcipitur, vt hæredes censuris compellantur satisfacere damna à defuncto data iuxta vires hæreditatis. Quidam etiam id probant ex. *c. tua nos de vsuris,* & ex aliis iuribus, ex quibus constat, hæredes vsurariorum teneti, cogendosq́ue esse soluere vsuras acceptas à defuncto. Cæterùm bene *Bart. l. 1. citata. n. 8.* & cum eo *Panor. c. vlt. de sepulturis,* & alii affirmant, in eo euentu de iure etiam ciuili concedi actionem, nempe condictionem indebiti aduersus vsurarium, hæredesq́ue illius, neque eam actionem esse ex delicto, de quo modò loquimur, sed ex quasi contractu, vt reddatur, quod indebitè fuit illo modo acceptũ.

Panor. c. vlt. de sepul. &. c. in literis de raptorib. licèt confiteatur, communem esse doctorum sententiam, discrimen illud constitui inter ius ciuile & canonicum, nihilominus arbitratur,

non esse cōstituendũ tale discrimen, nec de iure canonico dari actionem aduersus hæredem eius, qui damnum iniustè dedit. Ad duo verò iura citata respondet, ibi dari actionem, quia defunctus, qui damnum illud dedit, pænituit, confessusque est, se id damnum dedisse, quæ confessio contestationi litis æquipollet, atque dum pænituit, signáve contritionis exhibuit, formaliter aut virtute præcepit hæredibus, vt id damnum datum restituerent, rationeque obligationis hæredum ex tali præcepto, concedi eam actionem, ex quo capite actio etiam aduersus eosdem hæredes iure ciuili, in foroque seculari, cōcederetur. Meritò verò hæc sententia reprobatur à *Couar. n. 7. citato,* & ab aliis. Ac sanè, cùm hæredes illi in manifesta culpa lethali sint contra ius naturale, non restituendo id verum debitum defuncti, per viam correctionis illius mediæ, de qua sermo est. c. nouit de iudiciis, actio conceditur de iure canonico aduersus illos, vt censuris cōpellantur soluere id defuncti debitum, & suum, loco defuncti, post mortem illius: id quod *Greg. LopeZ. l. 25. citata* adnotauit. Quòd si quis dicat, *capite vlt. de sepult.* etiam pro homicidio & incestu factis à defuncto præcipi hæredes satisfacere: ea autem dāna non sunt in rebus externis. Dicendum est, ibi de incendio etiam pręcipi satisfacere, textũq; de iis vniuersim præcipere hæredes satisfacere, quę ipsi ex ipsa rei natura satisfacere tenentur nomine & loco defuncti tanquam damna, & non iu pænā, caputque in literis de raptoribus sola dāna data à defuncto præcipere hæredes restituere.

[sect. 4] Illud verò est obseruandum, vt satis apertè docet *glossa citata in summa. 24. q. 2.* atque optimè tradit *Bart. l. 1. ff. de priuat. delict.* discrimen inter ius canonicum & ciuile, de quo loquimur, solum esse quo ad latitudinẽ damni iniustè à defuncto dati; non verò quo ad id pænæ, quod ob tale delictũ defunctus incurrit: in euentibus quippe, in quibus dicemus de iure ciuili non dari actionem aduersus hæredes ad pænam delicti defuncti, quādo lis cum defuncto non fuit contestata, neque etiam datur aduersus illos de iure canonico, neque est vlla ratio cur esset danda. Non videntur autẽ satis ad hoc attendisse *Iulius Clarus 5. lib. sent.* §. *vlt. q. 51. n. 16. & Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 84. & 85.* qui pænas cum damno iniustè dato inuoluere quo ad id discrimen videntur. Illud etiam non probo, quod Iulius Clarus ibi ait: Nempe, si sint multi hæredes defuncti, & vnus eorum factus sit non soluendo, reliquos teneri soluere integrum damnum à defuncto datum. Neque enim vnusquisque hæredum tenetur ad debita defuncti nisi pro rata quotę hæreditatis, quæ ipsum contingit, ad ipsumque deuenit, vt tractatu præcedente Disp. 155 est dictum.

Tertia verò conclusio nis pars, nempe eandẽ actionem inter Christianos debere hodie concedi de iure ciuili, in foróve seculari, esto nullũ nouum ius ea de re condatur, vt condi debere in eadem conclusionis parte subiungimus, ex eo probatur, quòd id postulet exoneratio conscientiarum eorundem hæredum, iustitiæque administratio, ac bonum commune. Et quoniam contrarium non fuit sancitum iure Cæsareo tanquam ius humanum ac positiuum in commune bonum extra id, quod habet natura ipsa rei, ad lites vitandas, aut ad aliud commune bonum, eo modo, quo ad lites vitandas denegata fuit actio in foro exteriori in emptionibus & vẽditionibus, & in aliis contractibus, quando læsio nō excedit dimidium iusti pretii: sed legibus iuris Cæsarei fuit id pronunciatum, errantibus earũ legũ conditoribus, quasi id esset consentaneum naturæ rei, naturalíve iuri: quando autem constat legem aliquam errorẽ continere, deceptũq; fuisse eum, qui illam condidit, standum non est tali legi, sed contrarium est efficiendum, quando contrariũ habet ipsa rei natura, & postulat commune bonũ.

[sect. 5] Tertia conclusio. Quando in aliquo delicto proceditur in pænam merè criminalẽ, hoc est, ad pęnam non pecuniariam, seu non amissionis aliquorum externorum bonorum,

tunc morte delinquentis extinguitur omnino delictum, nec vlteriùs datur actio, aut in ea proceditur, siue lis cum delinquente fuerit contestata, siue non, & siue delictum sit publicum, siue priuatum, in sensu Disputatione sequenti explicando. Crimina enim morte extinguuntur quo ad eiusmodi pænam, quam solus reus in se ipso sustinere debeat, neque æquitas patitur, vt eiusmodi pęnam omnino criminalem vnus pro alio sustineat, ne innocens puniatur. Hanc probant atque intendunt. *l. defuncto. ff. de publi. iud.* cuius verba sunt: *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, est pæna extincta. l. 3. eod. titu.* quæ sic habet: *Publica accu-***[[156]]***satio, reo, velrea, antè defunctis, perimitur. l. in senatus. §. si propter. ff. ad sen. cōs. turpill.* illis verbis; *quia morte rei iudicium soluitur. l. 1. & tribus sequentibus. C. si reus vel accusator. c. accusatus. §. si verò ver. porrò de hæret. lib. 6. &. l. 7. &. 23. titu. 1. part. 7.* atque affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ ibi, Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 78. & Iul. Clar. lib. 5. sent. §. vlt. q. 51. n. 12.*

[sect. 6] Ab hac conclusione excipiuntur nōnulla crimina, in quibus morte delinquentis non extinguitur delictum quo ad pænam & accusationē. Primum est. Læsæ maiestatis humanæ in euentibus, in quibus, qui in id crimen incidit, perduellionis nomen consequitur: qui autem illi sint, tractatu præcedente Disp. 658. §. qui hodie, fuit explicatum. In eis quippe euentibus, etiam si delinquens mortuus sit, crimen non extinguitur, sed accusatur eius memoria, citatis illius descendentibus, eisque cuia id interest, vt eum defendant, ac purgent à crimine, probatoque crimine sufficienter aduersus eum, damnatur de eo crimine, & in consequentiam damnatur eius memoria, pronunciaturque eum ipsiusque descendentes incidisse in pænas iure statutas, mandanturque omnes eiusmodi pænæ exequutioni, quatenus defuncti status patitur, vt hæc omnia Disputatione citata, §. citato, multis iuribus comprobata sunt.

Secundum est, crimen hęreseos aut apostasię à fide, in quo similiter proceditur, & ossa defuncti concremantur, quia, præter alias pænas, & inter eas mortis naturalis, id etiam in corpore hæretici, aut apostatæ à fide, erat etiam exequutioni mandandum. Quòd autem in crimine hæreseos, & apostasiæ à fide, per mortem delinquētis non extinguatur delictum, sed procedatur ad infligendas exequutionique mandandas pænas aduersus ita delinquentes, descendentesque eorum, exequutioni mandandas, habetur *l. Manichæos. C. de hæret. l. apostatarum. C. de apost. l. 7. titu. 1. part. 7. c. sanè. 2. 24. q. 2. &. c. accusatus. §. in eo verò de hæret.*

Tertium est, crimen peculatus, & legis Iuliæ de residuis, de quibus tractatu præcedente Disp. 684. §. aliud est furtum, dictum est. Eiusmodi enim delictum morte delinquentis non extinguitur, sed post mortem agitur aduersus hęredes illius ad pænam pecuniariam iuxta vires hæreditatis, etiam si lis cum defuncto non fuisset cōtestata, vt tractatu præcedente *Disp. 695. §. crimen peculatus,* comprobatum fuit, & habetur. *l. 7. citata, & 8. sequenti.*

Quartum est, crimen repetundarum. In quo actio similiter datur aduersus hæredes eius, qui illud commisit, etiam si cum defuncto lis non fuerit contestata *l. 2. ff. ad leg. Iul. repetund. l. 2. C. eod. titu. l. ex iudiciorum. ff. de accusat. l. in senatus.* §. *si propter. ff. ad senat. cons. Turpill. &. l. 8. titu. 1. part. 7.*

Quintum est, quando aliquis accusatus, aut deprehensus in delicto, pro quo in consequentiam talis delicti bona illius erant confiscandam, se ipsum interficit: de qua re Disput. 20 copiosè est dictum.

Sextum est, quando miles stipendiarius militiam deserit: tunc enim, etiam si defunctus sit, crimen morte illius non extinguitur, sed bona illius confiscantur. Ita habetur *l. defunctorum. C. de re milit. lib. 12. lex. 7. titu. 1. part. 7.* vt ea pæna post mortem talis militis locum habeat,

requirit, vt ad hostes transierit, aut palàm, vel occultè, adiutorium aliquod eis præbuerit in Regis aut regni præiudicium.
Septimum est, quando vxor suspecta est, quòd operata sit ad mortem viri: tunc enim, licet ea mulier mortua sit, accusari procediḱque in accusatione cępta potest, vt si comperiatur, rem ita habuisse, fiscus obtineat quæcunque bona ex viro ad ipsam peruenerunt, etiam ex hæreditate filii vtrique communis, qui è vita post mortem patris discesserit. Ita habetur *l. Lucius Titius. ff. de iur. fisc. &. l. 8. titu. 1. part. 7.* quæ addit, condemnari debere famam talis mulieris post mortem illius.
Hos omnes euentus commemorant glossa. *l. ex iudiciorum verb. maiestatis. ff. de accus. glossa. l. 1. verb. sit extinctum. C. si reus vel accus.* & qua dam eorum commemorant. *l. 7. &. 8.* citatæ, *Ant. Gō. c. 1. citato. n. 80. & Iulius Clar. q. 51. citata. n. 13.* Quamuis autem quidam eorum, qui de pænis in bonis externis loquuntur, ad conclusiones sequentes attineant, placuit eos cum glossis citatis coniungere.
[sect. 7] Ex conclusione proposita, quòd scilicet morte delinquentis delictum quo ad pænam omnino criminalem extinguatur, inserunt *Ant. Gom. c. 1. citato. n. 78. &. 79. Greg. LopeZ. l. 7. citata, & Iul. Clar. q. 51. citata. n. 15.* cum Angelo & cum plerisque aliis, quos citant mortuo delinquente ante sententiam, aut post illam latam, ante eam exequutioni mandatam, nefas esse afficere pæna cadauer: si autem iudex id efficiat, teneri in syndicatu eius iniuriæ cadaueri defuncti illatæ, iuxta. *l. 1.* §. *quotiens. ff. de iniur.* & ea quæ Disp. 2 dicta sunt. Tametsi Iulius Clarus, & Ant. Gom. addant, de communi consuetudine id non seruari, sed in grauissimis delictis ad terrorem, & in aliorum exemplum, ne similia efficiant, solere pænam exerceri in cadauer suspensionis, concremationis, aut aliam similem, eiḱque consuetudini esse standum. Obserua autem, quando lege lata est pæna, quæ sese extendit ad cadauer, aut quæ in cadauer exerceatur, vt quòd, postquam delinquens est extrangulatus, iaculis confodiatur, concremetur, in frusta conscindatur, quæ suspēdantur in capitibus viarum, aut in aliis locis, vel vt aliter ecclesiastica careat sepultura, sepultus in sterquilinio, aut aliqua alia ratione, vel de eo, qui impænitens in culpa lethali discessit, aut talis præsumptione iuris ac de iure præsumitur, est sancitum, qualis est is, qui, sui compos, se ipsum interficit, aut religiosus, qui post mortem proprietarius fuisse comperitur, tunc dubium non esse, eiusmodi pænas exercendas esse in cadauere. Sic hæretici & apostatæ postquam sunt extrangulati, concremantur eorum cadauera, idemḱque fit in eis, qui ob crimen nefandum interficiuntur: corpora enim eorum concremantur, quoniam id quoque est impositum eis in pænam. Sic etiam grassatores in hoc regno, postquam sunt furca suspensi, iaculis eorum cadauera confodiuntur, posteaḱque in frusta secantur, partesḱque eorum appenduntur in viis publicis. Sic qui se ipsos interficiunt, in sterquilinio humantur: similiterḱque religiosus, qui proprietarius fuisse comperitur, in sterquilinio sepelitur, atque ad maiorem horrorem, in signumḱque suæ **[[157]]** perditionis, & in aliorum exemplum, pecunia ipsa cum eo sepelitur, vt habetur. *c. cùm ad monasterium, iuncto. c. monachi, &. c. super quodam, de statu monach.* Eisdem etiam decausis, atque vt occasio memoriæ adeò fædi criminis non remaneat, quando aliquis cum bestia coit, simul cum cadauere illius bestia etiam comburitur. *c. mulier. 15. q. 1.* Obserua etiam in crimine hæreseos, aut apostasiæ à fide, cùm morte ita delinquentis crimen non extinguatur, sed post mortem procedatur ad condemnandam defuncti memoriam, & ad exequutioni mandandas pænas reliquas, quas ita defunctus incurrit, meritò illius ossa effigiemḱque concremari. Qua eadem ratione in cadauere eius, qui crimen perduellionis incurrit, exequutioni mandari possunt pænæ, quæ in

eo cadauere essent exequutioni mandandæ, si perduellio ipse viuus de eo crimine damnaretur. Atque omnia hactenus dicta legis autoritate fiunt. Quando autem comprehensus ac accusatus de crimine nefando se ipsum interfecisset, sanè epicheia legum interpres docet, cùm in pænam, quòd impænitens in lethali peccato discesserit, ecclesiastica carere debeat sepultura; & in pænam criminis nefandi (quod iuxta dicta Disp. 20. censetur eo ipso confessus) corpus illius esse exurendum, meritò sententiam ferri debere, quòd idem cadauer ignominiosè trahatur per vias publicas in locum, vbi concremari solent, qui similia crimina committunt, & vt ibi concremetur: quod Ant. Gom. n. 79. citato cōmemorat Salmanticæ fuisse factum. In aliis autem euentibus, quando crimina grauia essent, iudicareturque expediens bono communi, aliquam pænam imponi, exequutionique mandari in cadauere delinquentis, ad terrorem & exemplum aliorum, ne similia facere auderent, nō repugnarem id posse ac debere fieri: tametsi id extendi non debeat ad crimina, in quibus consuetudine non est receptum, vt id fiat: nisi essent inconsueta, & in quibus non minùs expediat bono communi cadauer ita puniri, quàm in iis, in quibus consuetudine sit id receptum.

[sect. 8] Quarta conclusio. Quando pro aliquo delicto statuta est pæna confiscationis bonorum ipso iure, aut ipso facto, tunc mortuo delinquente, siue lis fuerit contestata cum eo, siue non, datur actio aduersus hæredes & aduersus quoscũq;, ad quos ea bona à pũcto cōmissi delicti deuenerunt, vt ea bona, fructusque eorum, fisco adueniant, aut alteri, cui ea pæna esset applicata. Ratio autem est, quoniam in eo euentu fiscus, aut alius, cui ea pæna sit applicata, cōparat ius in re in eis ōnibus bonis à puncto commissi delicti, eaque de causa, ad quemcunque pertranseant, transeunt cum eo onere, vt tractatu præcedente Disp. 95 & aliàs sæpe est dictum, potestque proinde is, qui in illis id ius habet, ea repetere de potestate cuiuscunq; apud quem fuerint reperta. Hanc conclusionem probat. *l. Caius. ff. ad sen. cons. Syllā.* Cũ enim hæres interfecti hæreditatem fisco amittat, si omittat accusare interfectorem, vt tractatu præcedente Disp. 178 ostendimus, sororque cuiusdam interfecti, quòd eiusmodi accusationem sciens omiserit, hæreditatem interfecti amiserit fisco, crimenque eius omissionis post mortem eius sororis delatum fuisset ad fiscum, definitur, id crimen, quo ad eam pænam amissionis ipso facto talis hæreditatis fisco, non fuisse extinctum morte eius sororis, sed fiscum posse intentare actionem post mortem illius ad eam hæreditatem obtinendam. Eandem cōclusionẽ probant. *l. cotem.* §. *illicitarum, &. l. commißa. ff. de publican. & vect.* Vbi habetur, quòd quando aliquis incidit in commissum amittendi fisco merces, quas illicitè asportauit, aut merces amittẽdi ob non solutum vectigal ex illis, actio tunc illas repetendi transit aduersus hæredem illius, eo defuncto, & aduersus quemcũq; earum possessorem, apud quem fuerint repertæ: eo quòd ipso iure fisco sint amissæ: quod similiter euenit in reliquis rebus, quæ ad fiscum deuoluuntur, iuxta. *l. imperator. ff. de iur. fisc.* Probant item eandẽ conclusionem. *c. accusatus.* §. in eo verò de hęret. lib. 6. & alia iura, affirmatque communis doctorũ sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. in Epit. in.* 4. *decret. part. 2. c. 6.* §. *8. n. 6. Ant. Gom. c. 1. citato. n. 80. & Iulius Clarus. q. 51. citata. n. 14.* Neque solùm id habet locum in criminibus, in quibus memoria defuncti damnatur, procediturque proinde post mortem delinquentis ad pænas omnes infligendas, quæ pro eo delicto post mortẽ possũt exequutioni mandari, vt in crimine perduellionis, hæreseos, & apostasię à fide, sed etiā in cæteris criminibus, in quibus directè, & non in consequentiam alterius pænæ pro eo delicto statutæ, bona, aut pars bonorum, ipso iure confiscantur, vt ex *l. Caius,* & ex aliis tribus iuribus Digestorum citatis liquet, & affirmat communis sententia. Tametsi *Iulius Clarus. n. 14.* citato dicat, in ducatu Mediolanesi consuetudine non esse receptum, vt in

criminibus huius posterioris generis bona post delinquentis mortem cōfiscentur, nisi dum delinquens viueret, pronunciata esset sententia, qua condemnaretur de crimine, ob quod ipso iure esset imposita pæna confiscationis bonorum.

Illud est obseruandum. In omnibus euentibus conclusione quarta comprehensis præscribi actio nem quinquēnio post mortem defuncti, etiam si hæredes conscii sint de crimine, & de pæna confiscationis statuta. Neque enim tenentur illam aduersus se ipsosexequi, aut offerre illam fisco, vel cuicunque alteri, cui lege sit applicata. Quo fit, vt si ea pæna ab hæredibus non exigatur intra quinquennium à morte delinquentis, neque in conscientiæ neque in exteriori foro teneantur deinceps eam soluere. Ab hac tamen regula excipitur hodie crimen hæreseos & apostasiæ à fide. Hæredes quippe hæretici defuncti non præscribunt bona fisco ipso iure ob id delictum debita, nisi quadraginta annis post mortem talis hæretici; idque dummodo ignorarent, ea bona fuisse hominis hæretici. Si enim sciebant fuisse hominis hæretici, nullo tēpore illa possunt pręscribere: non tamen tenētur illa offerre fisco, etiam lata criminis & confiscationis sententia, antequam ea ab eis petantur, saltem per edicta publica. Hæc omnia copiosè à nobis sunt ostensa tractatu præcedente *Disp. 66. cōclus. 1. Disp. 73. cōclus. 2.* & sequentibus, *& Disp. 95. ad. 2. argumentum.* Lege etiam *Iulium Clarum in calce. n. 14. citati, & Greg. LopeZ. l. 7. titu. 25. part. 7. glossa vlt.* iuncto textu ibi.

[sect. 9] Quinta conclusio. Quando pæna cōfiscationis bonorum, aut partis eorum, est à iure statuta nō principaliter, hoc est, non sola per se, aut vnà cum alia, aut cum aliis, tanquam pars pænæ principa-**[[158]]**liter addita à lege, eo modo quo in crimine læsę maiestatis & in aliis criminibus statuta est iuribus, quibus præcedens conclusio est confirmata, sed accessoriè solùm ad aliam pænam merè criminalem, vt de iure communi pænæ mortis naturalis aut deportationis coniuncta erat pæna confiscationis bonorum eius, qui illa alia pæna dānabatur, vt constat ex dictis tractatu præcedēte Disp. 9, 481, & 682. §. qui vim publicam, atque aliàs sæpe; tunc, mortuo delinquente, quemadmodū extinguitur crimen quo ad illam aliam pænam merè criminalē, sic etiam extinguitur quoad pænā confiscationis bonorum illi accessoriam. Quo fit, vt crimen simplex homicidii dolosi, quod mortis naturalis pæna est puniendum, & in consequentiā de iure communi puniebatur accessoriè pæna confiscationis bonorum, morte delinquentis omnino expiret, etiam quo ad accessoriam pænam confiscationis bonorū. Secùs autem in hoc regno est de homicidio aleuoso aut proditorio, quòd principaliter in eo punitur pæna confiscationis bonorum, vt Disp. 23 & sequētibus est dictū. Conclusionē propositam probat *l. ex iudiciorū. ff. de accusat.* cuius verba sunt: *Ex iudiciorū publicorum admissis* (hoc est, commissis, seu delictis, qua si dicat, ex delictis publicis, de quorum numero est homicidium, vt disputatione sequēti videbimus) *nō aliàs transeunt aduersus hæredes* (defunctorū videlicet, qui ea delicta commiserunt) *pænæ bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit sequuta,* dum scilicet illi viuebant: quare, si eiusmodi delinquentes moriantur, antequam condemnentur, sanè sicut expirant eiusmodi eorum delicta quo ad pænam merè criminalē, ita expirant quo ad accessoriam confiscationis pęnā, esto lis cum delinquente fuerit contestata. Atq; planè ea lex intelligenda est de pæna confiscationis accessoria alteri pænæ: nam si sit principaliter imposita, locum habent iura, quibus conclusio quinta confirmata est, & alia, quæ subjiciemus, quę comprehēdunt pænas non ipso iure impositas. Eandem conclusio nē probat. *l. 2. C. si reus vel accusator,* quæ sic habet: *Si is, quem homicidii, seu cuiusuis criminis, postulasti reum, vita functus est, frustra ob pænam desertæ* (à te scilicet) *accusationis conueniris: cùm crimen morte eius cum pæna sit extinctū: ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis.* Eandem probant. *l. defunctis eod. titu. &. l. 23. titu. 1. part. 7.* Probant quoque apertè *lex*

vltima. C. si reus vel accus. vt mox subiungam, &. *l. si is. C. si pendente appell.* Eandem conclusionem affirmat communis doctorum sententia, quam *Ant. Gom. c. 1. citato. n. 82 & 83.* refert ac sequitur, licèt rem obscurè pertractet, idemq́ue intendunt *Iulius Clar. lib.* 5. *sent. q. 94. n. 7. & Greg. LopeZ. l. 23. citata,* verb. *dicho es,* iuxta textum ibi.

[sect. 10] Illud verò est aduertendum, in confiscatione eiusmodi bonorum, aut partis eorum, quæ accessoriè in consequentiam alterius pænæ criminalis confiscantur, vtactio ad eam confiscationẽ trãseat aduersus hæredes delinquentis defuncti, aut aduersus alios eorum bonorum possessores; ita necessarium esse vt præcesserit condemnatio delinquẽtis, dum ille viueret, iuxta verba relata ex. *l. ex iudiciorum. ff. de accusat.* vt necesse sit, sententiam, qua fuerit condemnatus, transiisse, dum ille viueret, in rem iudicatã: si enim ab eo fuit appellatum, & pendente appellatione mortuus fuit, aut mortuus fuit intra tempus, in quo integrum adhuc erat ei appellare à tali sentẽtia; tunc quẽadmodũ ea morte crimen illud extinguitur quo ad pænam criminalẽ principalem, ita etiam extinguitur quo ad eam pænam confiscationis accessoriam, ita vt prosequenda vlteriùs non sit causa, sed omnino ea pæna extincta maneat, etiam comparatione successorum in eis bonis talis defuncti. Ita *gloßa. l. ex iudiciorum citata,* verb. *sequuta,* quã sequitur communis doctorum sententia, vt *Ant. Gom. n. 82. citato* refert ac sequitur, & habetur expressè *l. 3. C. si pendente appellatione,* vbi cùm præmittatur, quòd quando aliquis, præter pænam exilii (cui pænæ accessoria non est pæna confiscationis bonorum) simul sententia iudicis condemnatur principaliter ad amissionẽ bonorum, aut partis alicuius eorum, tunc, si appellauit, pendenteq́; appellatione, ille mortuus est, quamuis crimen sit extinctum quo ad exilii pænam, aut aliã merè criminalem, continuandam tamen esse causam aduersus hæredes vsque ad vltimam sententiã quo ad eam bonorum confiscationem seu pænã: cùm, inquam, hoc ibi præmittatur, cõtinuò subiungitur, longè aliter rẽ se habere, quando pronunciata est sententia, qua accessoriè bona confiscantur, idq́ue his verbis: *Nam multum interest, vtrùm capitalis pæna irrogata* (per sententiam scilicet) *bona quoque reo adimat, (*eadem scilicet sententia) *quo casu, morte eius extincto crimine, nulla quæstio superesse potest,* (de bonis scilicet, vt circa ea sequenda sit instantia appellationis) *an verò non ex damnatione capitis* (morte naturali aut deportatione) *sed speciali præsidis sententia bona auferantur. Tunc enim subducto* (hoc est, mortuo) *reo, sola capitis causa perimitur, bonorum remanente quæstione,* quo ad quam sequenda est instantia appellationis. Idem habetur *l. vlt. C. si reus vel accus.* cuius verba sunt: *Si quis, cùm capitali pæna, aut deportatione, damnatus eßet,* (& in consequentiam ad amissionem bonorum) *appellatione interposita, & in suspenso constituta, fati diem functus est, crimen morte finitum est:* (omnino scilicet, etiam quo ad confiscationem bonorum, vt ibi glossa exponit consentaneè ad textum: nam subiungitur in eadem lege) *Sin autem relegationis pænam sustinuit, & in parte bonorum damnatus, appellatione vsus est; etiam post mortem eius, nihilominus appellationis ratio examinabitur: cùm desideretur, vtrùm valeat, nec ne, particularis publicatio,* id est, confiscatio bonorum. Hæc omnia etiam habentur *l. 23. titu. 1. part. 7. & l. 28. titu. 23. part. 3.* Vbi vides, quando proceditur criminaliter, id est, non ad pænam pecuniariam applicandam parti; & delinquens cõdemnatus fuit à iudice pæna aliqua pecuniaria ob aliquod crimen, non accessoriè ad aliam pænam criminalem, sed principaliter, siue ea pæna sit omnium bonorum, siue partis eorum, siue certæ determinatę quantitatis, & siue simul damnatus fuerit pæna alia merè criminali, siue non, atque siue ea pæna statuta sit à lege vt pro eo crimine imponatur, sitque proinde ordinaria, siue non, sed sit arbitraria imposita à iudice, atque à sententia sit appellatum, prosequendam esse causam aduersus hæredes, cogendosque illos esse eam prosequi, vel parêre sententiæ, eamque pænam soluere,

vt habetur iuribus citatis, atque etiam *l. 1. ff. si pendente appella.* iuncta. *l. 1. C. eod. titu.* Atque rem locum habere in his omnibus euentibus explicatis, affirmat cum aliis *Greg. Lop. l. 28. citata glossa* vltima, neque est cur id in controuersiam vocetur. Iuxta hacte-**[[159]]**nus dicta accipienda sunt, quæ *Iul. Clar. q. 94. citata. n. 7. &. 8.* circa ea paucis docet.
Iuxta hæc eadem accipiendum est. *c. accusatus. §. si verò de hæret. lib. 6.* quod caput hæc eadem confirmat. Ibi enim habetur, si is, qui hæreticos recepit, aut defendit, bona sua obligauit ad soluẽdam pænam, quæ ipsi pro eo delicto imponeretur, tunc, si ante eius mortem illi imponeretur, vt aliquid solueret in opus aliquod pium, hæredes illius teneri eam pænam soluere de bonis illius. Quo loco obserua, in eo euentu procedi postposita appellatione. Si autem locus esset appellationi, delinquẽsq; ille ab ea sententia appellasset, tunc, si pendente appellatione esset defunctus, hæredes tenerentur vel parêre sententiæ, & soluere pænam, vel prosequi instantiam, vt si sententia confirmaretur, pænam soluerent, iuxta ea quę dicta sunt. Additur in eodem textu, si delinquẽs ille è vita discederet, antequam proferretur sententia, pęnaque ei imponeretur, tunc hęredes illius ad nihil teneri; eo quòd morte talis delinquentis extinctum omnino esset id delictũ.
[sect. 11] Illud est obseruandum, quando accessoriè ad aliam pænam criminalem esset quis condẽnatus ad amissionem omnium aut partis suorum bonorum, voluisse *Baldum l. vnica. C. si ex delict. def.* si reus in iudicio confessus esset crimen, pro quo ea pæna esset imponenda, aut legitimè id crimen esset aduersus eum probatum, tunc, si post eam confessionem, aut probationem, moreretur, antequam aduersus eum prolata esset sentẽtia, teneri hæredes eam pænam confiscationis soluere: quoniam talis confessio in iudicio facta, aut probatio legitima criminis, æquipollet sententiæ. Idem refert *Iulius Clarus. q. 51 citata. n. 14.* consuluisse Albericum, quando eiusmodi delinquens mortuus fuisset postquam conclusum esset in causa, antequam lata aduersus eum esset sententia, propendereǵque Iulius Clarus videtur in eam sententiam. Eiusdem sententiæ meminit *Greg. LopeZ. l. 23. citata,* verb. *el acusado,* remittitǵque ad Baldum vbi suprà, & ad Ioan. de Platea. Vnde eidem sententiæ videtur annuere. Meritò tamen *Ant. Gom. n. 82. citato* contrarium affirmat. Etenim duo illi euentus licèt ęquipolleant sententiæ latæ, non tamen æquipollent sententiæ, quæ transierit in rem iudicatam, & à qua appellari non posset: suprà autem perspicuis iuribus est ostensum, in eo euentu, esto lata esset sententia, si ab ea fuisset appellatum, aut fuisset talis, quæ non transisset in rem iudicatam, sed potuisset ab ea appellari, extingui omnino delictum, etiam quo ad eam confiscationis bonorum accessoriam pænam. Fortasse ea Baldi & aliorum sententia locum haberet, quando non accessoriè, sed principaliter esset imponenda pęna confiscationis bonorum, vel certæ quantitatis pecuniæ, procedendo criminaliter: nam tunc ea confessio, aut probatio legitima ac plena, æquipolleret sententiæ, quæ non trāsiret in rẽ iudicatā, sed à qua posset appellari: quando autem ea pæna venit principaliter imponenda, satis est ea sententia, vt hæredes vel soluere teneantur eam pænā, vel teneantur prosequi causam vsque ad vltimā sententiam definitiuam, vt si sententia confirmetur, teneantur pænam soluere, vt dictum est.
[sect. 12] Quando bona confiscanda essent, etiam accessoriè ad aliam pænam criminalem, & aliquis accusatus esset de crimine, pro quo ea pæna, esset imponenda, vel in eo esset deprehensus; tunc, si is ex conscientia criminis, metũve pęnę ac ignominiæ ex tali delicto, se ipsum interficeret, tunc haberetur pro confesso, atque pro omnino condemnato, eriperenturǵque ea bona ab hæredibus. Hæredes nihilominus erunt admittendi ad probandam, si velint, defuncti innocentiam, aut quòd minimè sui compos seipsum interfecerit: quæ

nisi sufficienter probent, bona ab eis eripientur. Ita habetur *l. penul. C. si reus vel accus.* cuius verba sunt: *Defunctis reis publicorum criminum, siue ipsi per se ea commiserunt, siue aliis mandauerunt, pendente accusatione, præterquam si sibi mortem consciuerint, bona successoribus eorum non denegari, notissimi iuris est.* Idem habetur aliis iuribus, quę Disp. 20 citauimus, quo in loco copiosè de hac re dictum est. Illud obserua, in hoc & in aliis similibus euẽtibus, si bona intra quinquẽniũ ab hęredibus non petantur, eos illa pręscribere, excepto quando de crimine hæreseos ageretur, iuxta ea quæ suprà dicta sũt.

[sect. 13] Ex dictis tota hac & præcedente conclusione liquet, quando criminaliter proceditur in aliquo delicto, hoc est, non ad pænam pecuniariam parti applicandam, tunc si à lege sit statuta pæna aliqua amissionis bonorum, aut partis eorum, ipso facto incurrenda, vtique siue lis fuerit contestata cum delinquente antequam moreretur, siue non, actio transit aduersus hæredes quo ad eam confiscationis pænam. Si verò pæna non erat confiscationis bonorum ipso facto incurrenda à puncto commissi delicti, sed erat incurrenda aut imponenda per sententiam, tunc si incurritur accessorie in consequentiam alterius pænæ criminalis per sententiam impositę, vt de iure communi in consequentiam pęnæ mortis naturalis, aut deportationis, imponebatur pæna confiscationis bonorum, & delinquens moriatur antequam lata sit sententia, circa crimen, quæ omnino transierit in rem iudicatam, expirat talis pæna confiscationis, neque exequutio illius transit aduersus hæredes. Excipitur, nisi delinquens accusatus de eo crimine, aut in eo deprehensus, ex conscientia talis criminis, timoréve pænæ ac ignominiæ, se ipsum interfecerit: nam tunc habetur pro confesso ac condemnato, pænaque illa confiscationis trāsit aduersus hęredes. Quòd si pęna cōfiscationis aut pecuniaria est aliter per sentẽtiam inflicta, siue sit ordinaria lege statuta, siue arbitraria statuta à iudice, tunc eo ipso, quòd per sententiam viuente reo est inflicta, esto reus à sententia appellauerit, aut mortuus fuerit intra tempus ad appellandum concessum, trāsit actio, continuatióve eius actionis, aduersus hæredes, vt vel pareant sententiæ ac soluant pænam, vel litem vsque ad vltimam sententiam prosequantur, vt si prima sententia fuerit confirmata, pænam soluant. Obserua autem, in hoc euentu, vltra tempus ad deliberandum, an hæredes esse velint talis delinquentis defuncti, eis concedi quatuor mẽses vltra tempus, quod defuncto competebat, vt intra id tempus non teneantur prosequi causam, sed se instruere ac præparare ad eā sequendam. Ita habetur. *l. vlt. C. si pend. appell. & l. 28. titu. 23. part. 3.* Iuxta sententiam autem Baldi, & aliorum, quos suprà citauimus, etiam in vltimo euentu explicato competit prosequutio actionis ad pænam confiscationis aut pecuniariā, quando delinquens antequam moreretur **[[160]]** confessus erat crimen, aut erat conclusum in causa, existente aduersus eum legitima ac plena probatione, esto nondum lata esset definitiua sententia.

[sect. 14] Sexta Conclusio. Quando pars læsa agit ciuiliter ad pænam pecuniariam sibi pro aliquo delicto applicādam, vt ad pænam dupli ob furtum, ad pænam pecuniariam actione iniuriarum, & ad alias similes pænas pro aliis delictis sibi applicandis; tunc, si delinquens moriatur ante litem cũ eo contestatam formaliter, aut virtute, vt si, citatus, contumax fuit, neque voluit in iudicio comparêre, expirat omnino id delictum quo ad eam pænā, nec competit actio aduersus hæredes illius: si verò moriatur post litem cum eo cōtestatā, tunc actio ad eam pænam transit aduersus hæredes talis delinquẽtis, vt eam soluant de bonis illius. Ita habetur. *l. ex iudiciorũ.* §. *vlt. ff. de accusat. l. vlt. §. penul. ff. de publican. & vect. l. vnica. C. ex delict. defunct. §. non autem omnes,* iuncto *vers. pænales, inst. de perpet. & tempor. act. l. 25. titu. 1. &. l. 23. titu. 9. part. 7.* Atque tũc eadem ipsa instantia cæpta prosequenda est aduersus hæredes, vt habetur expressè his duobus iuribus vltimo loco citatis, & cum Cino &

Salyc. affirmat *Greg. LopeZ. l.* 25. *citata,* verb. *sus herederos.* Qui verb. *deue pechar,* rectè cum Salyceto addit, hæredes solum teneri iuxta vires hæreditatis: & omnes simul sumptos teneri in solidum, sed singulos solum teneri iuxta proportionẽ partium suæ hæreditatis, in quibus hæredes existunt, vt in calce secundæ partis cōclusionis secũdæ est dictum. Dixi, quando pars læsa agit ciuiliter ad pænam pecuniariam sibi applicandā: quoniam si in his etiam delictis, quæ priuata dicuntur, vt in furto, iniuria illata, & in aliis similibus, agatur criminaliter, hoc est, non ad pęnam pecuniariam parti applicandam, tunc non transit actio aduersus hæredes, sed mortuo delinquente expirat omnino delictum, nisi vltra contestationem litis cum defuncto pronũciata fuerit sententia pęnæ pecuniariæ aduersus illum, antequam ille è vita discederet, etiam si ea sententia non transisset in tẽ iudicatam, sed ab illa appellasset delinquẽs, aut mortuus esset intra tempus, in quo appellare potuit, vt circa cōclusionẽ præcedentẽ est dictum. Ita affirmat glossa penult. l. ex iudiciorum. ff. de accus. & cōsentiũt iura suprà quo ad hæc citata.

Illud est obseruandum, in euentibus, in quibus dictum est, morte delinquẽtis extingui delictum, permitti hæredibus defuncti petere à iudice, vt procedat in causa, sumptaque informatione ac probatione vera ac iuridica, declaret, defunctũ non cōmisisse id delictum, vt illius infamia, suorũq; successorum ac hæredum, euitetur, teneturque iudex id præstare. *Jta cum Alberico & Baldo Ant. Gom. c. 1. citato. n. 83. argumento. l. filio.* §. *Seiæ. ff. de adimend. leg.* Legas quæ tractatu præcedente Disp. 639 in resp. ad. 7. circa legem diffamari dicta sunt. Hæc quando reus ac delinquẽs moritur.

[sect. 15] Quod verò attinet ad accusatorem ac offensum, septima conclusio in ordine est. Quãdo agitur ad interesse & ad damnorum cōpensationẽ in bonis externis, iuxta ea quæ conclusione 1 & 2 dicta sunt, mortuo accusatore ac offenso transit actio ad hæredes ipsius, vt possint eadem petere, esto lis à defuncto non fuerit contestata, habetq; id verum, etiam in noxalibus actionibus aduersus caput domus pro damno ex ea domo dato rebus inde eiectis, effusis, ac appensis, & aduersus nautam, cauponem, ac stabularium, pro damnis, aut furtis, in naui, caupona, ac stabulo datis, aut factis, & pro damno dato à mancipio, aut ab alio animali alieno absque culpa domini. Conclusionem hanc copiosè ostendimus tractatu præcedente ex variis iuribus, & communi doctorum sententia, quo ad res quidem furto aut rapina ablatas, valorémve earum, ac damna alia inde sequuta, disp. 695. §. quamuis actio, &. §. quod ad rapinam attinet, & Disp. 696 in prin. quo ad damnum verò iniustè datum, pro quo competit actio legis Aquiliæ, Disp. 697. §. quia lex Aquilia: quo ad damnum autem arborum furtim cæsarum, Disp. 699; quo ad damnũ autem à mẽsore alteri partium datum, eo quòd sinistrè in illius præiudicium sit mensus, Disp. 701, §. lex 3. item quo ad actionem aduersus caput domus pro damno dato rebus ex ea domo eiectis, fusis, aut appensis, Disp. 710. §. actio quæ aduersus: quo ad furtum item aut damnum datum in naui, caupona, aut stabulo, in calce eiusdem Disp. 710; denique quo ad damnum datum à mancipio, aut ab alio animali alieno sine culpa domini, Disp 711 & 712. Conclusio proposita intelligitur, quando superstes est is, qui furtum aut rapinam commisit, aut damnum aliud iniustè dedit, vel superstes est caput domus, nauis, cauponæ, aut stabuli, vel dominus mancipii, aut alterius animalis, quod damnum dedit, & actio est intentanda aduersus illos: tunc enim mortuo eo, cui ius competebat ad actionem intentandam, transit ea actio ad hæredes ipsius. vt aduersus illum eundem eam intẽtare possint, etiam si defunctus litem contestatus aduersus eum non esset. Quando autem mortuus esset is, aduersus quem ea lìs erat intentāda, est inter ius ciuile & canonicum illud discrimen, num actio aduersus hæredes illius transeat, quod

ante secundam conclusionem & secunda conclusione fuit explicatũ. Et quousque aduersus hæredes capitis domus, vnde damnum est datum, aduersus hæredes nautæ, cauponis, aut stabularii, vel aduersus hæredes domini mancipii, aut alterius animalis, quod damnum dedit, actio trãseat, aut non trãseat, disputationibus citatis fuit à nobis explanatum. Iuxta hanc autem nostram cõclusionẽ ac doctrinam admetienda sunt, quę *Ant. Gõ. 3. tõ. var. res. c. 1. n. 85. &. c. 3. n. 37.* hac de re docet.

[sect. 16] Octaua conclusio. Quãdo de crimine aliquo agitur criminaliter, mortuo accusatore, expirat actio. Si tamen crimen sit de numero eorum, quæ publica dicuntur, vt distinguuntur à criminibus priuatis, integrum est aliis accusare de illo de nouo, & præponuntur hæredes offensi, iiǵque, ad quos suorum iniuriam prosequi spectat, iuxta ea quæ disputatione sequenti dicenda sunt. Itẽ quando accusator moreretur post latam sentẽtiam, qua reus condemnatus esset criminaliter ad pænam aliquam pecuniariam, aut cõfiscationis bonorum, nec sententia transiisset in rem iudicatam, sed ab ea esset appellatum, aut posset appellari, tũc quo ad eam pænam bonorum externorum præcisè nõ esset finita lis, sed vel hæredes defũcti, vel fiscus, si ad eum pertineret ea pæna, prosequi possent causam vsque ad vltimam sententiam definitiuam, vt si prima sententia confirmaretur, exequutioni mandaretur pæna illa bonorum externorũ.

Prima pars, qscilicet defũctoaccusatore, expiret actio, reusque liber maneat ab ea accusatione intẽtata, quæ eo ipso abolita censetur, habetur. *l. libellorum. ff. de accusat. &. l. vlt. C. si reus vel accus.* **[[161]]** vbi, cùm præmissum fuisset, morte rei, aduersus quem intẽtata erat accusatio ad pænam capitis, aut deportationis, vel ad aliam merè criminalẽ, etiã si in conse quentiam talis pænę capitis, aut deportationis, confiscanda illi essent bona, atque etiam si lata esset sententia, quæ in rem non transisset iudicatam, extingui omnino delictum, & accusationem illam, additur continuò. Idem obseruatur etsi accusator pendente appellationis tempore vltimum diem obiisset. Idem etiam habetur. *l. 23. titu. 1. part. 7. iuncta. l. 28. titu. 23. part. 3.* Neque, esto accusatus id vellent, ac peteret, tenentur hæredes accusatoris defuncti prosequi accusationem illam, vt habetur. *l. diui fratres. ff. de accus. &. l. 23. citata.* Secunda verò pars, quòd scilicet, quando crimẽ est publicum, vt est homicidium, & sunt alia, integrum sit aliis de nouo accusare id crimen, & quod præponantur hæredes, illique, ad quos suorum iniuriam prosequi expectat, cęteris, qui accusare velint, patebit disputatione sequenti. Vtrũ autem accusare teneantur intra dies triginta vtiles à morte accusatoris, hoc est, non cõputando in eis dies, in quibus accusare non potuerunt, & alioquin non admittantur ad accusandum, vt haberi videtur. *l. libellorum citata. §. vlt.* an verò fas sit eis accusare intra totum tempus, intra quod actio ex eo delicto non præscribitur. Doctores communiter, vt refert ac sequitur *Greg. LopeZ. l. 23. citata,* verb. *de nueuo,* asseuerant, posse accusare intra totum tempus, in quo accusatio ex eo delicto non præscribitur, iuxta. *l. querelam. C. de falsis, & l. accusaturus. ff. ad leg. Iul. de adult.* & in hoc regno ita est dicendum iuxta. *l. 23. citatam.* Bart. verò §. *illo vlt. citato* voluit, intra eos triginta dies posse alios prosequi eandem accusationẽ inceptam à defuncto, eandemque sententiam affirmat Ant. Gom. c. 1. citato. n. 86. Iudex autem procedendo ex officio suo ad puniendum id crimen, si sit publicũ, poterit intra eos tringinta dies prosequi accusationem cæptam à defuncto, iuxta. *l. vlt. in prin. ff. de publ. iud.* In hoc verò regno nullus alius à iudice posset eam prosequi, iuxta legem. 23. citatam, vt ibi affirmat Gregorius Lopez, & idem refert asserere Angelum stãdo in iure communi, & satis colligitur ex. §. *vlt. citato.* Fortasse, quod ibi dicitur de triginta diebus, referendum est solũ ad ipsum offensum, qui accusare cæpit, & superuenit postea

impedimentum, vt absentiæ, vel amentiæ, aut aliud, ob quod accusare non potuit, abolitaque ad rei petitionem fuit etiam accusatio, vt ibi dicitur: tunc enim idem offensus admittetur ad accusandum de nouo solùm intra triginta dies vtiles ab impedimento cessante.
In hoc autem regno, iuxta. *l. 11. titu. 20. lib. 4. fori,* quæ est *lex. 6. titu.* 1. *lib. 8. nouæ collect.* ex parte limitata. *l. 4. titu. 10. eiusdem lib. 8. nouæ collect.* vt vtrũq; Disp. 42 est relatum, iudices, cognito quocunq; delicto, esto pars offensa non accuset, aut remittat iniuriam, & ab accusatione discedat, procedunt via inquisitionis ad illud puniendũ in commune bonum, mitiori tamen pæna, quàm si esset pars aliqua, quæ accusaret, vt ibidem dictũ est. Dubium verò est, vtrùm quando iudex post mortem offensi, qui accusare cæpit, via inquisitionis procedit ad cognoscendum de eo delicto, vt illud in commune bonum puniat, vti possit probationibus processus facti, quando defunctus offensus de eo crimine accusauit. Et similiter, vtrùm quando in crimine publico hæres, aut consanguineus, iterum de eo crimine accusat de nouo, possit vti eisdem probationibus processus facti à defuncto. Greg. Lopez glossa citata affirmanter respondet, quando iudex via inquisitionis post mortem offensi procedit. Et ita planè est respondendum. Quoniam iudex inquirere potest, ac debet, quacunque via potuerit de eo delicto, vt illud probatum puniat in cōmune bonum. In eandem sententiam propendet Greg. Lopez, quando alius de nouo accusat de eodem crimine: maximè si mortui fuissent testes à defuncto adhibiti, neque aliunde esset plena probatio: quoniam tunc communi bono expedit vti probationibus factis ab offenso, ne crimina maneant impunita.
Tertia verò pars conclusionis proposita habetur. *l. 28. titu. 23. part. 3.* consentaneè ad. *l. 3. C. si pendente appell. & ad. l. vlt. C. si reus* vel accusator, & ad ea, quæ circa 3 conclusionem dicta sunt.
[sect. 17] Nona conclusio. In delictis, de quibus cōclusione sexta est habitus sermo, atque in actione ob ea delicta ad pænam pecuniariam parti applicādā, de qua ibidem est dictum, si offensus moriatur ante litem, in sensu ibi explicato, cum delinquente cōtestatam, expirat actio, nec transit ad hæredes ita offensi. Si verò moriatur post litem cum delinquente cōtestatā, actio tunc transit ad hæredes offensi, vt prosequantur eandem actionem ab offẽso iam cęptam, & post mortem delinquẽtis trāsit etiā aduersus hæredes illius, vt soluant eam pænam offenso, vel hæredibus illius post illius mortẽ. Ratio totius huius conclusionis est, quam reddit. *l. iniuriarũ. 3. ff. de iniur. quia* videlicet actio iniuriarũ ad pænam parti applicādā non cōputatur inter bona eius, qui iniuriam est passus, nisi post litẽ cōtestatam, qua, iuris fictione, censetur esse quidā quasi contractus inter accusatorẽ & accusatum, eaq; de causa, nisi offensus discedat lite cum offẽdente contestata, non trāsmittit eam litem ac actionẽ ad suos hæredes: si verò discedat lite contestata, trāsmittit eam ad suos hæredes, atque aduersus hęredes accusati, vt pænam soluant de bonis defuncti. Hæc eadem tota conclusio habetur expressè. *l. iniuriarum. 1. ff. de iniur. §. non autem,* iuncta glossa ibi, *inst. de perp. & temp. act. l. 25. titu. 1. &. l. 23. titu. 9. part. 7.* & affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur Greg. Lopez ibi, & *Ant. Gom. c. 1. citato. n. 8*5. tametsi obscurè loquatur, rẽq; inuoluat cum dāno iniustè dato.

Quæ delicta publica & quæ priuata dicantur. Et num homicidium delictum sit publicum, iniuriæ verò priuatum. Et qui suam suorumque iniuriam prosequi dicantur, & de homicidio accusare possint. Disp. 44.

SVMMARIVM.

1 . CRimina alia sunt publica, alia priuata. Quid sint publica, & quænam publici criminis nomine censeantur.

2 . Quid sint delicta priuata, & quæ sub iis intelligantur.

3 . Quãdo pro erimine aliquo priuato statuta eßet pæna pecuniaria fisco applicanda, potest ad eam pænam accusare quicunque de populo, alii tamen contrà sentiunt.

*4 . Quamuis de iure communi adulterium sit crimen publicum in Lusitania, tamen solus maritus adulteræ potest ipsam & adulterum accusare, & nul-***[[162]]***lus alius, de crimine adulterii. Idem obseruatur in Hispania.*

5 . In Lusitania potest quiuis de populo accusare in crimine hæreseos, læsæ maiestatis, graßatoris, homicidii, & aliis criminibus, quæ licèt sint publica, multa priuata continent.

6 . Quando accusatio de delicto priuato spectet ad offensum, & non ad quemuis de populo, tamen deficiente legitimo accusatore, iudex ex suo officio, non solùm in publicis delictis, sed etiam in priuatis, potest ac tenetur inquirere de delictis, quæ ad eius aures deuenerint commißa eße, & procedere ad ea puniendum, constituto aliquo, qui nomine publico de illis accuset.

7 . In Lusitania, quando aliquis delicto priuato vulnus accepit, si non fuerit inflictum de proposito, sed orta subitò rixa, tunc parte læsa paciente, iudex ex officio non potest vlteriùs procedere, sed liberum omnino tenetur delinquentem delinquere, modò vulneris non remanserit signum in facie.

8 . Licèt quiuis de populo admittatur ad accusandum de delicto publico, excipitur tamen, nisi sit persona accusare prohibita, vt mulier, minor, infamis, & alii.

9 . Personæ tamen accusare prohibitæ admittuntur ad accusãdũ, quando prosequuntur suam aut suorum iniuriã. Item quando est delictum publicum, quod eis tãgat.

10 . Quando accusatio pertinet ad aliquos præcisè quatenus actio, quam habebat defunctus, transit ad hæredes, tunc actio solum pertinet ad hæredes, quicũq; illi sint, maximè si accusatio sit ciuilis ad pænã pecuniariam parti applicandam: quando tamen partem aliquam eius pænæ habiturus esset aliquis alius propter ius, quod ad illam habebat, tunc ad eum etiam spectaret prosecutio eius actionis, aut certè sine consensu illius remitti ab hæredibus non poßet pæna, quoad portionem ex ea pæna, quæ illum contingeret.

11 . Illi dicendi sunt prosequi suorum iniuriam, qui si rei illi essent criminaliter, quorum iudicium volũt prosequi, cogi non possint ferre aduersus illos testimoniũ, & qui in quarto sunt cum illis gradu cõsanguinitatis; & illi soli appellantur sui. Aliter supputat gradus cosãguinitatis ius ciuile, aliterius canonicũ.

12 . Causam suorum prosequi dicuntur socer aut socrus comparatione generi aut nurus, & è contra; vitricus ac nouerca comparatione priuigni, & è contra; libertus comparatione patroni

& vxoris patroni, & è contra hi comparatione suorum libertorũ; vxor etiam comparatione mariti, & è contra.

13 . Clerici accusare non possunt criminaliter etiam suorum iniuriam prosequendo, siue pæna sanguinis veniat imponenda, siue non. Conqueri tamen coram iudicibus sæcularibus possunt, & petere coram illis competentem emendam.

VT in hac disputatione explicemus, qui accusare possint de homicidio, & de aliis iniuriis, aut criminibus; & sequenti, qui præferātur quibus in accusando, & quorum remissio necessaria sit, vt non imponatur pęna ordinaria, & venia à Rege impetretur, vbi id locum habet; & Disp. 46. & 47. quousque in criminibus locum habeat, aut non habeat, transactio, vel gratuita remissio criminis; & num delinquentem liberent saltem à pæna ordinaria pro eo crimine statuta; obseruandum est. Crimen publicum vno modo sumi, vt distinguitur contra occultũ. Atque de crimine publico in hac vsurpatione non est nobis hoc loco sermo: erit verò duobus tractatibus sequẽtib[9]. Altero verò modo sumitur, vt distinguitur contra crimẽpriuatũ. Et de crimine publico in hac acceptione, est nobis hoc loco sermo.

[sect. 1] Criminum itaque, quod ad rem pręsentẽ attinet, quædam dicuntur publica, quędam verò priuata. Publica appellantur illa, circa quorum accusationem quiuis de populo iuris dispositione admittitur: vnde in hac acceptione dicitur crimen publicum quasi populicum, quia ad quemuis de populo spectat accusare de illo. Ita habetur. *l. 1. ff. de publ. iud. & inst. eod. titu. in princ. vers. publica,* & affirmant *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 1. & Iulius Clarus lib. 5. sentent. §. Blasphemia,* qui paragraphus primus est eius libri, communisque doctorum sententia. Lege autẽ. *1. ff. de publ. iud. & inst. eod. titu. à. §.* publica autem crimina sequentia cōmemorantur. Crimen læsæ maiestatis, adulterium, (tametsi de iure huius regni, & Lusitaniæ, vt videbimus, publicum non sit sumptum pressè pro adulterio cum aliena vxore: secùs verò quoad peccatum sodomiæ, stuprum, & alia, quæ comprehendit sumptum latè, vt sumitur de iure communi, quando inter publica crimina computatur, vt patet *inst. de publ. iud. §. itẽ lex Iulia de adulteriis)* crimen legis Corneliæ de sicariis, & per consequens homicidium, parricidium, peculatus, falsi testamenti, vis publica & priuata, ambitus, crimen repetundarum, & annonæ. *Inst. eod. titu. §. est & inter,* additur crimen plagiarii, &. *§. sunt. præterea,* additur crimen legis Iuliæ de residuis. Inter publica crimina etiam cōputantur, quæ sunt in Dei offensam principaliter, atque in foro seculari puniuntur, vt sunt crimen hæresis & apostasiæ à fide, crimen blasphemiæ, & alia quę sunt contra religionem christianam, vt deturbatio Ecclesiarum aut imaginum. Adde sortilegia, veneficia, & his similia, quæ cũ religione pugnant. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. n. 1. citato. 2. &. 4. & Iulius Clarus vbi suprà. n. 2.* Cuius rei duplex est ratio. Prima est illa, quam reddit *lex Manichæos. C. de hæret.* cur crimen hæresis publicum sit, *quia* scilicet, *quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.* Secunda verò, quoniam si quiuis de populo accusare non posset eiusmodi delicta, remanerent impunita; quandoquidem nulla particularis persona eis principaliter offenditur. Vtrùm autem crimen falsi in alio instrumento, quàm in testamento, crimen publicum sit. Quicquid quidam in contrarium dixerint, ducti, quòd. *l. 1. ff. de pub. iud.* connumerando crimina publica dicatur, *Cornelia de testamentis,* affirmanter est respondendum cum Azone & glossa ibidem, imò & cũ. *§. item lex Cornelia de falsis inst. de publ. iud.* communique sententia doctorum, quam *Iulius Clarus vbi suprà. n. 4.* refert ac sequitur. Verba enim illa legis primę supplet ac explicat paragraphus citatus, quòd scilicet lex Cornelia de falsis alioquin sit dicta lex Cornelia de

testamẽtis à parte, & quia fortè primò fuit lata circa testamenta. Instituta de suspectis tutorib. §. consequens, habetur, crimen suspecti tutoris factum esse quasi publicum, quia scilicet de illo in pupillorũ bonum permissum est cuiuis de populo accusare, etiam feminis, vt nutrici pupillis & aliis, modò iudicis arbitrio ex pietate pupilli ad id moueantur. Dicitur verò factum esse id crimen quasi publicum, quia quo ad alia non est publicum, sed priuatum: Vnde condemnatus de eo crimine non efficitur infamis, vt efficiũtur **[[163]]** dãnati de criminibus, quæ simpliciter sunt publica, vt habetur. *l. in famen. ff. de publ. iud.*

[sect. 2] Delicta priuata sunt, de quibus is tantum potest accusare, qui iniuriam eis est passus. Quod intellige, siue ciuiliter ad pænam pecuniariam sibi applicãdã, siue criminaliter velit accusare, iuxta *l. vlt. ff. de priuat. delict.* Ita communis doctorum sentẽtia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 1. citato. n. 9. & Iulius Clarus.* §. *Blasphemia citato. n. 5.* Eiusmodi sunt furtum, iniuria, & alia, dequibus nõ est expressum, vt sint crimina publica. Poterit tamẽ alicui crimini priuato concedi in priuilegium, vt de illo alii possint accusare, vt de crimine susspecti tutoris est dictum, atque tunc id crimen quo ad id erit quasi publicum, vt de crimine suspecti tutoris habetur. *§. consequens inst. de susp. tutorib.* Atque obserua, quando de aliquo crimine in personam priuatam cõmisso dispositum non reperitur in iure, vt sit publicum, cẽsendũ esse priuatum. Ita probat. *l. 3.* §. *vlt. ff. de præuaricatorib.* & affirmat communis doctorum sententia, quam *Ant. Gom. n. 9. citato* refert ac sequitur. Quãdo autem audis, in crimine priuato eum solum accusare posse, qui passus est iniuriam, intellige, non excludi illos, in quos iniuria redundat, de quibus Disput. 2 est explicatum posse etiam agere, vel nomine proprio, vel loco ac nomine eorum, qui principaliter passi sunt iniuriam. Item non excluduntur hæredes eius, qui iniuriam est passus, quique defunctum repræsentant, vt prosequi possint accusationẽ de crimine priuato à defuncto ante suam mortem cum delinquente contestatam, vt disputatione præcedente dictum comprobatumq́ue fuit.

[sect. 3] Quando pro crimine aliquo priuato statuta esset pæna pecuniaria fisco applicanda, tunc cẽsuit *Bart. in reb. ff. de popularibus actionibus,* posse ad eam pænam accusare quẽcũq; de populo, eamq́; sententiam amplexus est *Panor. c. cum Petrus Manconella. n. 12. de accus. & Aug. ad Angelum de maleficiis.* asseruit eam esse communem opinionẽ. *Baldus* verò *in rubr. C. qui accus. non poss.* contrarium asseruit, testaturque Romanus Bartoli opinionem cõmuniter reprobari, & Blancus in pract. asserit Baldi opinionem communi vsu esse receptã. Quibus non obstantibus *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. q. 17.* adhærẽdũ putat Bartoli opinioni, vbi cõtraria non esset communi vsu recepta. Idẽq̃; *autor.* §. *Blasphemia citato. n. 6. rectè* ait, in vnoquoque loco esse videndum quousque consuetudine receptum sit, aut non sit, vt in delictis publicis quiuis de populo admittatur ad accusandum, & vt in priuatis non admittatur, aut admittatur, eique cõsuetudini esse standum, refertque varias consuetudines ea de re diuersarũ prouinciarum, de qua re Disp. 47 redibit sermo. In dubio autem, an in aliqua regione contraria sit consuetudo circa delicta publica, aut priuata, ei, quæ ex iure communi circa vtraque delicta est relata, standum est in ea regione dispositioni iuris communis, quæ explanata est.

[sect. 4] Sunt verò circa prędicta nõnulla obseruãda. Primũ est. Quamuis de iure communi adulterium sit crimen publicum, de iure tamen Lusitano *lib. 5. ord. titu. 15.* §. *3.* solùm maritum adulteræ posse ipsam, & eum, qui cum ea est adulteratus, accusare de crimine adulterii, & nullum alium: neque iudex potest ex officio procedere ad illos cõprehendendos, aut puniẽdos, esto de adulterio per inquisitiones generales, aut particulares, apertè constet, nisiaccusante ac requirente marito. Idem autem est de iure huius regni, cum in eo ad mariti

voluntatẽ & accusationẽ sint puniendi, nullusque alius de eo crimine possit eos accusare, eiq́ue tradendi sunt, vt illos, si voluerit, puniat, possitque illis parcere, vel ante accusationẽ, vel accusatione intẽtata ac procedẽte, vel postquam lata aduersus illos fuerit sententia, quòd in id inciderint crimen, traditiq́; fuerint marito puniendi, vt habetur. *l. 1. & sequẽtibus, titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & Disp. 47, & rursus inferiùs in hoc eodem tractatu, dum de adulterio, & de pænis pro eo statutis, nobis fuerit sermo, referemus. Obserua autem, quamuis adulterium in his regnis quoad hoc non sortiatur rationem criminis publici, retinere tamen rationem criminis publici quoad alia, quo ad quæ non reperitur extractũ à conditionibus criminis publici, vt quo ad notã infamiæ, si de illo adulteri cõdemnentur: quamuis post condemnationẽ parcat eis maritus. Atq; vniuersim obserua, quamuis lege, aut statuto circa aliquam rẽ, crimen aliquod publicum quo ad aliquid extrahatur à conditionibus criminis publici; si tamen non dicatur effici crimen priuatũ, manere crimen publicum quo ad id, circa quod non cõperietur extractum à ratione criminis publici. Sicutè contrario, nisi lege tali, aut statuto, de crimine aliquo priuato dicatur fieri crimen publicũ, sanè ex eo, quòd circa illud concedatur aliquid, quod ad crimen publicum pertineat, non censeri quo ad reliqua desinere esse crimen priuatum, vt ex eo priuilegio in fauorem pupillorum concesso circa crimen suspecti tutoris, vt circa illud quicunque, etiam mulieres aliquæ, accusare possint, liquet, supraq́ue est dictum.

[sect. 5] Secũdũ est. Iure Lusitano in sequentibus euẽtibus (qui cum criminibus publicis multa priuata crimina inuoluunt) fas esse cuiuis de populo accusare: In crimine hæreseos, aut apostasię à fide, læsæ maiestatis, grassatoris, homicidii, concubitus cum religiosa, incestus, vis illatæ mulieri, sodomię, lenocinii, (*de alcoueiteiro* in ea ordinatione dicitur) falsi, veneficii, sortilegii, diuinationis, incendii in segetibus, aut in aliis rebus, furti, percussio nis factæ patri aut matri, qui comitatu aliorum aggressus est aliquid mali, *(faZer assuada* vocat ea ordinatio) violationis carceris, egressus per murum, dum oppidum erat clausum, ne quis egrederetur, vel custodiebatur, culpæ custodis carceris quòd vincti inde fugerint, falsæ monetæ, aut eam scienter expẽdendi, vel tõsionis illius, falsi testimonii, aut fuisse causam vt testimoniũ falsum diceretur, concubitus, aut cõtractus matrimonii, cum famula eius, cui ipse seruiebat; trãsitus ad secũdas nuptias viuente altero cõiuge, concubitus ministri Regis cum ea, quæ apud ipsum negotium habebat, concubitus infidelis cũ christiana, aut christiani cum muliere infideli, trãsgressionis exilii, ad fugam captiuos adiuuare, prohibita deferre infidelibus absque Regis facultate, *ouaß foy, ou mãdou res guatar a a cidade de San Iorge damina, ou à os partes è mares de guinee.* strinxisse gladium in curia, blasphemię in Deum, aut in sanctos, gladium in põpa (*prucisiõ* nostri vocant) aut in Ecclesia strinxisse, balista iaculum in alium misisse, esto illum non percusserit, *barregueiro casado, ou barrageaam de homem casado, ou barragueiro cortesaõ, ou barragaam de homẽ cortesaõ,* esse concubinã clerici, aut alicuius religiosi, esse *rofiam,* resistentia ministris publicis, aut insolẽs aduersus eos inobedientia, vti carcere priuato, captũ à ministris publicis de eorum potestate eripere, fugere è carcere, iudicem concedere vinctum sub **[[164]]** cautione fideijussoria, vel si asseruit aliquem crimen commisisse, pro quo pæna flagellorum, aut exilii, vel alia grauior, sit imposita, quod tamen ille non commisit. In his omnibus euentibus potest quiuis de populo Lusitano iure accusare, vt habetur. *5. lib. ord. titu. 42. in prin.*

[sect. 6] Tertium est. Quamuis accusatio de delicto priuato solùm spectet ad offensum, modo explicato, & non ad quẽcunq; de populo; nihilominus deficiẽte legitimo accusatore, iudex ex suo officio, non solùm in publicis delictis, sed etiam in priuatis (præcisè tamen quantum

vel iure communi, vel particulari regni, aut prouinciæ, in qua iudex fuerit constitutus, aut principis iussu, sit ei cōcessum, vel consuetudine sit receptum) potest ac tenetur inquirere de delictis, quæ ad ipsius aures deuenerint commissa esse; viaque inquisitionis comperto illa commissa esse, potest ac tenetur procedere ad ea puniendum, constituto aliquo, qui nomine publico de illis accuset. Cùm enim in omni delicto, quod punire ad forum externũ spectat, bonum commune lædatur, suoq́; modo iniuria illi fiat, ad bonũq́ue commune spectet, iniurias partibus reipublicæ factas non manere impunitas, vt homines in officio cōtineātur, paxq́ue & bonum reipublicæ meliùs cōseruẽtur; vtique, quando desunt accusatores, qui suā propriam aut suorum iniuriam, iuxta præscriptum iuris, prosequantur, vel quia defuncti sunt, vel quia non audent, vel quia pepercerunt, intẽtareq́; accusationẽ nolunt, autab ea intẽtata desistunt, vel deniq; quacũq; alia ex causa, desuntque in criminibus publicis alii de populo, qui accusent, ad iudices ipsos ex suo munere spectat procedere ad inquirenda delicta, atque ad ea inquisita punienda, saltem quo ad offensam ac lęsionẽ boni communis, quando pars læsa suam iniuriam ac læsionẽ remisit: quando autem parte offensa accusante punitur delinquẽs, tunc simul cum iniuria & offẽsa illius particularis punitur læsio ac offensa boni cōmunis. Quòd autem ad iudices ex suo munere spectet, deficiente alio accusatore, procedere modo explicato ad inquirenda ac punienda delicta, quæ ad suas aures peruenerint esse cōmissa, ex se constat, & ex. *l. cōgruit. ff. de officio præsid. ex. l. item apud Labeonem. §. si quis sic fecerit. ff. de iniur.* Tametsi sensus eius textus videatur esse, quòd quamuis iniuria facta sit mancipio, non in contemptum domini, iudex illāpunire debeat, accusante domino, aut mancipio conquerente corā iudice: in quo euentu, licèt mancipium non admittatur ad accusandum, iudex ex officio debet punire id delictum: sicut etiam ex officio subuenire debet mācipio, quòd seuerè nimis tractaretur à suo proprio domino, aut maiori alia iniuria afficeretur, vt tractatu præcedente Disp. *38* copiosè ex variis iuribus ostẽdimus. Nostrum principale assertum etiam patet ex. *l. per omnes. C. de defensionib. ciuit. ex. l. qui sepulchra. C. de sepul. viol.* vbi accusare de sepulchro violato videtur simul concedi cuicunque de populo ex. *l. 4. vers. mandātis. ff. ad leg. Iul. peculat. ex. l. 27. iũcta. 28. titu. 1. part. 7.* & ex. *l. 3. titu. 17. part. 3.* affirmatque communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 1. citato. n. 10. & 49. & Iul. Clar. lib. 5. sent. §. vlt. q. 3. n. 6. &. q. 5.*

Dum nostrum principale assertum affirmaui, addidi limitationẽ illam; præcisè tamen quantũ vel iure communi, vel particulari regni, aut prouinciæ, in qua iudex fuerit constitutus, aut principis iussu, sit ei cōcessũ, vel consuetudine sit receptũ. Quoniam iura citata non de omnibus vniuersim delictis loquuntur, si attentè legātur: atque lex cōgruit, quæ textus capitalis in hac materia censetur, quamuis furtum, & receptatores furium, admisceat, loquitur de inquisitione generali, tũ ex parte delictorum, tum etiam ex parte personarum delinquentium: in qua tamen generali inquisitione, vt tractatu 5 videbimus, nefas est inquirere, nisi in casibus à iure expressis, aut quando id à principe in particulari præscribitur ac iubetur. Testatur autem *Iul. Clar. 5. lib. sentent. §. vlt. q. 5. à. n. 1.* communem doctorum sentẽtiā esse, de iure communi, seclusa consuetudine in contrariũ, non posse iudicem, nemine accusante, procedere ex suo officio ad inquisitionẽ, nisi in casibus expressis à iure, & loquitur de inquisitione particulari ex parte delicti, & generali ex parte personarum, quisnam illud commiserit, de qua nunc loquimur, aut etiam de particulari ex parte personæ, num scilicet Petrus illud cōmiserit, quādo circa illud laborat infamia, vel sunt iam indicia comperta, quòd is illud commiserit. Censerem, stādo in iure communi, iudicem procedere posse ex suo officio ad inquirendum de quocunque crimine publico, quando ad ipsius aures peruenit cōmissum

esse, aut indicia sunt, cōmissũ illud esse. Quoniam sicut cuiuis de populo permittitur de eo crimine accusare, ne ea crimina impunita maneant: ita in eundem finem potest ac debet iudex de illo inquirere, vt impunitum non maneat, constituendo accusatorem nomine boni communis, qui de illo accuset, postquam testibus fuerit patefactum. Ad inquirẽdum verò de priuatis solùm poterit procedere, si expressa sint à iure, quòd circa illa inquirat, saltem quia concessum sit priuilegium, quòd circa illa quiuis de populo accuset.
Quicquid sit de iuris communis dispositione, communis doctorum sententia est, quam *Iulius Clar. q. 3. citata. n. 6. &. q. 5. à. n. 2. & Ant. Gom. n. 10 & 49.* citatis referunt ac sequuntur, hodie de communi regnorum consuetudine posse ac teneri iudices in foro seculari procedere ad inquisitionẽ omnium delictorum, statim atque ad ipsorum notitiã venerit patrata esse, solereque constitui publicos syndicos seu ministros, qui illa denũciẽt, sicq; consuetudine esse receptum in hoc regno. Ego addo, ea de re esse in hoc regno *legem 11. titu. 20. lib. 4. fori,* quæ est. *l. 6. titu. 1. lib. 8. nouæ collect.* & id expressè statuit, eãq; retulimus Disp. 42. Quo in loco etiam retulimus legem Caroli Quinti. *4. titu. 10. eiusdẽ. 8. lib.* quæ præcedẽtẽ limitat solũ quo ad aliquas leues iniurias in ea expressas.
[sect. 7] De iure Lusitano, quando aliquis delicto priuato vulnus accepit, si non fuerit inflictũde proposito, sed orta subitò rixa, tunc parte læsa parcente, iudex ex officio non potest vlteriùs procedere, sed liberum omnino tenetur dimittere delinquẽtem; modò tamen vulnera obducta iam sint, & ex eis non remanserit signum in facie, neque læsio in mẽbro aliquo: si enim vel vulnus de proposito fuit inflictum, vel nōdũ sit obductum ac perfectè sanum, vel ex illo māserit læsio in membro, aut signũ in facie, iudex tunc ex officio procedit ad pænã infligẽdã, nihil impediente quòd pars læsa parcat, atque ab accusatione desistat. Ita habetur *lib. 5. ord. titu. 42.* §. *3.* Mitiùs tamen tunc puniet, quia pro sola iniuria ac læsione boni communis pæna est tunc imponẽda. Longè verò ma-**[[165]]**iori cum ratione in leuioribus iniuriis, quæ in facto consistunt, atque etiam in verbalibus, iudex nō procedit in eo regno ex officio, sed solum ad petitionẽ partis, interimque dum pars læsa accusat. Cōsentiunt, quæ habetur *lib. 1. ord. titu. 44. à. §. 46.* incipit: *Outrosi os iuyZes,* vbi præscribitur breuis modus iudicandi de iniuriis verbalibus, & præcipitur, ne pænæ propter iniuriam verbalem ex cedant valorem sex millium *reais,* & vt propter iniuriam verbalẽ nullus in carcerem detrudatur, nisi priùs cognita causa & lata sententia, vt in carcerem detrudatur. Paragrapho autem 51 quo ad hęc omnia præcipitur, vr si is, qui verbo aut facto iniuriam intulit, sit *fidalguo, ou caualeiro, ou escudeiro* Regis, vel alicuius magnatis, aut episcopi, tunc, si incepta aduersus eum sit accusatio, esto, qui iniuriam est passus, ab incepta accusatione desistat ac parcat, nihilominus iudex procedat vlteriùs ex officio vsque ad cōdẽnationẽ. Quando verò incæpta non fuisset condemnatio, tunc à Regis arbitrio pendet, num procedendum aduersus illum sit, nec ne: neque iudex ante quam Regẽ ea de re certiorẽ faciat, potest aduersus eiusmodi delinquẽtẽ, qui ita iniuriam intulit, procedere.
[sect. 8] Quartũ obseruandum eiusmodi est: Licèt quiuis de populo admittatur ad accusandum de delicto publico; excipitur tamen, nisi sit persona accusare prohibita: talis quippe non admittitur. Eiusmodi sunt mulier, minor, infamis, & alii, de quibus habetur. *l. qui accusare, & sequentibus, iũcta. l. 1. & aliis sequentibus. ff. de accusat. &. l. 2. titu. 1. part. 7. de eis Greg. LopeZ ibi, Iulius Clar. lib. 5. sent. §. vlt. q. 14. & Ant. Gom. c. 1. citato. n. 3*1, *& alii,* quos citant, eaque de re tractatu. 5. dicetur. *Iulius Clarus vbi supra. n. 1.* obseruat, in locis, in quibus iudices ex suo officio procedunt ad cognoscẽdũ de omnibus criminibus, quamuis eiusmodi prohibiti accusare non admittantur ad accusandum, iudices tamen habita notitia

eorum criminum ex horum oblata accusatione, delatione, aut querimonia, procedere via inquisitionis ad illa detegenda ac punienda, ac proinde in praxi quo ad effectum punitionis perinde rẽ habere, ac si prædicti etiam ad accusandum admitterentur.

[sect. 9] Quintũest. Eiusmodi personas, legibus accusare prohibitas, admitti nihilominus ad accusandum, quando prosequuntur suam aut suorum iniuriam, idque siue crimen sit publicum, siue priuatũ. Vnde si iniuria facta sit mulieri, minori, aut infami, admittũtur ad accusandum prosequẽdo eam suam iniuriã. Si item delictum est publicum, vt homicidium, aut est quoduis aliud, & is, qui iniuria fuit illo affectus, sit mortuus, permittitur vxori, & consanguineis, aut hęredibus, tam masculis, quam feminis, esto minores sint, aut infames, accusare prosequẽdo eã suorũ iniuriã. Item quando actio iniuriarum, iuxta ea quæ disputatione præcedente dicta sunt, ad hęredes trãsit, tunc hæredes, siue masculi sint, siue feminæ, & siue minores sint, aut infames, permittũtur accusare eam suorum defunctorum iniuriam prosequẽdo. Quando itaque lege prohibentur aliqui accusare, id non intelligitur suam aut suorum iniuriã prosequẽdo, sed aliorum ac boni communis iniuriã ac lęsionẽ prosequẽdo. Ita habetur. *l. hi tamen omnes. ff. de accus. l. non prohibentur, & duabus sequẽtibus. C. de iis, qui accusare non poß. &. l. 2. titu. 1. part. 7.* affirmatq; communis doctorum sententia, quam referũt ac sequuntur *Greg. LopeZ. ibi, Iulius Clarus. q. 14. citata. n. 2. &. Ant. Gom. c. 1. citato. n. 32.*

[sect. 10] Sextũ est Quãdo accusatio pertinet ad aliquos præcisè quatenus actio, quam habebat defũctus, trãsit ad hæredes, iuxta ea quę disputatione pręcedẽte dicta sunt, tunc actio, prosequutió ve eius actionis, solùm pertinet ad hæredes, quicunque illi sint, maximè si accusatio sit ciuilis ad pænã pecuniariam parti applicandam. Ratio autem est, quoniam solo titulo hæredum repulsantium personã defũcti ea actio in eos deriuatur. Quãdo tamẽ partem aliquam eius pęnæ habiturus esset aliquis alius propter ius, quod ad illam habebat, tunc ad eũ etiam spectaret prosequutio eius actionis, aut certè sine consensu illius remitti ab hæredibus non posset pęna quo ad portionem ex ea pęna, quę illũ cõtingeret. Vt si defũctus vxorem relinqueret, cui dimidiũ eius pænæ deberetur, vel quiacõtraxissent in Lusitania contractu medietatis bon orum, vel quia ea pæna ad bona pertineret super lucrata diuidenda æqualiter inter vtrũq; cõiugem, vel si defunctus reliquisset ascẽdẽtes vel descẽdẽtes, & quintum aut tertium suorum bonorum reliquisset cuidam alteri, tunc quia illis deberetur dimidiũ, quinta, aut tertia pars eius pænæ, prosequi quo ad id accusationẽ possent, neque sine ipsorũ consensu possent hęredes remittere eam pęnę portionẽ. Eadẽ ratione, si in aliqua accusatione simul ageretur de dãno in rebus externis dato, tunc petere recõpensationẽ dãni illius solum attineret ad hæredes, atque ad eos, quibus pars eius recõpẽsationis deberetur, vt ad vxorem, aut adeum, cui defunctus quintum aut tertium suorum bonorũ reliquisset. Vnde si aliquis iniustè esset interfectus. & post vulnus accptum aliqua expẽdisset cũ medicis, chirurgis, & in medicamẽtis, aliquódve aliud dãnũ, saltem lucri cessantis, illi obuenisset ex illo vulnere, tunc petere recõpẽsationẽ horum dãnorum solùm pertineret ad hæredes, & ad alios, qui ea in parte essent læsi, non verò ad alios consanguineos defuncti, ad quos hæreditas & bona defuncti non spectarent: quippe cùm hæc õnia partes sint hæreditatis ac bonorum defũcti. Quãdo autem accusatio esset ad pænam pro delictoin defũctũ cõmisso, non quidem, quę idcirco ad aliquos deriuaretur, quòd defũctus litem esset cõtestatus antequam ex hac vita decederet, sed quoniã delictum esset publicum, vt in homicidio cernitur, aut quia priuilegium id crimen haberet, vt quiuis de populo accusare de illo posset; tunc licèt quiuis de populo de eo posset accusare, nihilominus quibusdam peculiariter incũbit accusare de eo crimine tãquã

prosequẽtibus suorum iniuriã: atque hi non solum præferuntur cæteris, sed etiã cõdonãtibus his veniam, nullus alius de populo, saltem de iure huius & Lusitaniæ regnorum, potest accusare: tametsi iudex ex suo officio prosequi accusationem possit, iuxta ea quæ dicenda sunt.

[sect. 11] Dubiũ est, quinam dicantur prosequi suorum iniuriã. Panor. c. de cætero de testibus. n. 7. & alii, varias ea de re sententias referũt. Prætermissis aliis, illæ de iure communi recẽsendæ videntur, quæ affirmãt, illos dicẽdos esse prosequi suorum iniuriam, qui, si rei illi essent criminaliter, quorum iniuriã prosequi volunt, cogi non possint ferre aduersus illos testimoniũ. Hanc enim regulam satis perspicuètradere videtur *Vlpianus. l. 2. ff. de accusat.* hisce verbis: *Certis ex causis concessa est mulieribus publica accusatio, veluti si mortem exequantur eorum, earũꝯ, in quos ex lege testimonium publicorũ* (delictorũ scilicet) *inuitæ non dicũt.* Quamuis autem Vlpianus eam regulam tradiderit, *gloßa tamẽ. 1. l. si feminæ. C. ad Turpil.* quo ad consanguineos regulam illam secuta, **[[166]]** iuxta. *l. lex Iul. ff. de testib.* ait, aliquem dici prosequi suorũ iniuriam, si sui consanguinei vsque ad septimũ gradũ iniuriam prosequatur. Atque eãdẽ sẽtẽtiã verã esse affirmant *Greg. LopeZ. l. 2. titu. 1. part. 7.* verb. *quarto grado, Speculator,* quem refert *Marãta de ord. iud. part. 6. in prin. n. 62.* & alii. Cęterum, nisi hoc intelligatur exclusiuè, ita vt soli consanguinei vsq; ad sextum gradum inclusiuè, cõputãdo gradus iuxta modum eos computandi iuris ciuilis, quem tractatu præcedente Disp. 161 explanauimus, prosequi dicãtur iniuriam suorum, non video qua ratione id glossa illa affirmat, innitẽdo regulæ traditæ, & *l. lex Iul. citatæ.* vt illa glossa innititur, aut cui alteri fũdamẽto inniti possit, vt id asserat. Etenim. *l. lex Iul. citata,* quo ad cõsãguineos, sic habet; *sobrina, sobrino, sobrinæve natum, eósve, qui propriore gradu sunt*; quam scilicet numerati, vt sunt ascẽdẽtes õnes cõparatione descẽdẽtiũ, & è contrario descẽdẽtes cõparatione ascẽ dẽtiũ, & fratres, aut sorores, inter se, à quibus supputationis principiũ ea lex sumpsit, qui sunt patrui, aut materterę cõparatione sobrinæ, & sobrini, & patrui magni cõparatione nati, seu filii, sobrinæ, aut sobrini. Quòd si in rigore huius literæ, in eoque quod sonat, stemus, certè, inter cõsãguineos, soli illi nõ possũt cogi ferre testimonium aduersus suos consanguineos criminaliter reos, qui in quarto sũt gradu cum illis, & per cõsequẽs, iuxta regulam Vlpiani. l. 2. citata, soli cõsãguinei in quarto gradu, iuxta modum supputandi iuris ciuilis, dicentur prosequi suorum iniuriã. Etenim vnus frater cõparatione alterius est in secundo gradu, cõparatione verò sobrinę, aut sobrini, est in tertio, & cõparatione filii sobrini, aut sobrinæ, est in quarto: vt verò iuxta. *l. lex Iulia,* citatam, dicamus cõsaguineũ vsq; ad sextum gradum non posse cogi ferre testimoniũ aduersus suum cõsanguineũ, & per cõsequẽs vsq; ad eum gradum dicamus eum prosequi suorum iniuriã, opus est exponamus eam legem, vt supplendũ intelligẽdũq; voluerit, idem esse de filiis & nepotibus eius fratris, à quo cæpta est supputatio cõparatione suæ sobrinæ, ac filii suæ sobrinæ: sic enim nepotes duorum fratrum sunt in sexto gradu inter se, non verò patruus magnus cum nepote ex altero fratre. Hanc autem opinionem, quod scilicet cõsãguinei vsque ad sextum gradum dicantur prosequi iniuriam suorum, neque cogi possent ferre testimonium in causa criminali aduersus illos, affirmat *Ant. Gõ. c. 1. citato. n. 34.* veram & communem doctorũ sentẽtiã stãdo in iure communi, eãdẽ amplectitur *Maranta de ord. iud. part. 6. in prin. n. 62 & 72.* innixus eidem regulæ, atque legi lex Iulia citatæ, vbi dicit numerari personas vsque ad sobrinos, qui inter se sunt in sexto gradu: miraturque, quòd alii non ponderauerint ad hoc textum illum, per quem in propriis terminis ait decidi hoc dubium. Ibi tamẽ non numerantur solum sobrini, sed etiam nati ex sobrino aut sobrina: neque consobrini inter se sũt in sexto gradu, sed in quarto,

filii verò cōsobrinorũ ex diuersis fratribus, hoc est, nepotes ex diuersis fratribus, sunt inter se in sexto gradu. Alii, intelligẽdo *legẽ lex Iulia,* vt sonat, dicunt, solos cōsan guineos vsque ad quartum gradum dici prosequi suorũ iniuriam, cogique non posse ferre testimoniũ in causa criminali suorum cōsāguineorũ. Atque hāc puto esse verissimam opinionem, stādo in iure cōmuni, eāq; definit ius huius regni. *l. 2. &. l. 26.* versus finem *titu. 1. part. 7.* quo ad eos, qui dicuntur prosequi suorum iniuriam, & *l. 11. titu. 16. part. 3.* quoad eos, qui non coguntur ferre testimonium in causa criminali contra suos consanguineos, atque eodẽ modo intelligit definitionem huius regni *Ant Gō. in calce. n. 34. citati.* Neque est vera expositio *Gregorii LopeZ. l. 2 & 11.* citatis, quòd fortè id intelligatur de quarto gradu iuxta modum supputandi gradus de iure canonico, qui etiam à nobis fuit explicatus tractatu pręcedente Disp. 161 citata. Ducitur Gregorius Lopez, quoniam, cum glossa. *l. si femina citata* arbitratur, stādo in iure communi, cōsāguineos vsq; ad septimum gradum inclusiuè dici prosequi suorũ iniuriam, neque posse cogi ferre testimoniũ aduersus suos cōsanguineos: qui autem cōsanguinei in septimo gradu sunt inter se, cōputādo gradus iuxta ciuile ius, sunt in quarto computando eos iuxta ius canonicũ. Non est autem vera ea expositio Gregorii Lopez, neque consona eis iuribus. Primò, quoniam leges ciuiles, quando de gradibus loquũtur, intelligendæ sunt iuxta modum supputādi ipsarum, iurisve ciuilis, quando aliudnō exprimũt, & quando leges aliquęciuiles principum Christianorũ non loquuntur de materia propria iuris canonici, vt non loquuntur eæ leges huius regni, de quibus modò agimus. Secũdò, quoniam, nō illi soli, qui sunt in septimo gradu, computando gradus iuxta ius ciuile, sunt in quarto cōputando gradus iuxta ius canonicum, sed etiam illi, qui sunt in octauo gradu inter se cōputato iuxta ius ciuile, sunt in quarto cōputādo iuxta ius canonicũ: quare neque ea definitio iuris huius regni consẽtiret cum ea glossæ opinione, neque cum iure cōmuni intellecto, vt illud glossa illa intelligit. Tertiò, quoniam perspicuè. *l. 26. titu. 1. part. 7.* cōputat illos ipsos solos, quos computauit lex lex Iulia, nempe, quando aliquis prosequitur mortem sui consobrini, aut consobrinæ, aut filii sui consobrini, aut suæ consobrinæ, tāquā coniunctos solùm in quarto gradu cum patruo magno iuxta modum supputandi iuris ciuilis. Confirmatur etiam solos consanguineos vsque ad quartum gradum, computatum iuxta ius ciuile, appellari suos de iure ciuili, ex. *l. petitionẽ. §. egredientẽ. C. de aduoc. diuer. iud.* vbi quamuis aduocatus fisci patrocinari non possit pro extraneis, illi tamen conceditur patrocinium præstare pro suis consanguineis intra quartum gradum in linea collaterali, quasi sui illi reputentur vltra ascendentes suos ac descẽdentes: per quem textum Baldus & alii asseruerunt, vsque ad eum gradum consanguineos esse cẽsendos suos, vt quis comparatione eorum dicatur prosequi suorum iniuriā. Iuxta hæc ergo mihi non probatur opinio *Panor. n. 7. citato,* quā immeritò cum Felino communem appellat ac āplectitur *Iulius Clarus. q. 14. citata. n. 2.* quòd scilicet in linea collaterali soli fratres & sorores dicātur ad inuicẽ prosequi suorum iniuriam, quasi in ea linea solum in secundo gradu cōputato iuxta ius ciuile, & in primo cōputato iuxta ius canonicum, dicantur consanguinei prosequi suorum iniuriam. Multo minùs probo opinionem *Padillæ. l. transigere. n. 56.* quòd id sit extendẽdum ad consanguineos omnes vsque ad decimum gradum stando in iure communi.

De iure verò Lusitano consanguinei ōnes vsq; ad quartum gradum computatum iuxta ius canonicum, atque adeò vsque ad octauum gradum computatum iuxta ius ciuile, dicuntur prosequi suorum iniuriam. Ita habetur *lib. 5. ord. titu. 1. §. 3. &. titu. 73. §. 1.* & sequentibus.

[sect. 12] Item causam suorum prosequi dicuntur, neque cogi possunt ferre testimonium aduersus illos in **[[167]]** causa criminali, socer, aut socrus, comparatione generi, aut nurus,

& è cōtra; vitricus ac nouerca cōparatione priuigni, & è cōtrario; libertus cōparatione patroni, & vxoris patroni, & filiorũ patroni, & è contra hi comparatione suorum libertorum. Ita habetur. *l. lex Iulia. ff. de testib. l. 11. titu. 16. part. 3. l. 2. in fine, &. l. 26. titu. 1. part. 7.* & affirmant *Panor. n. 7. citato,* & communis doctorum sententia. Vxor etiam cōparatione mariti, & maritus cōparatione vxoris, non coguntur ferre testimoniũ. Vnus item eorum dicitur prosequi iniuriam alterius, vt habetur. *l. 26. titu. 1. part. 7.* idq; magis præcipuè, quàm quicunque alii cōsanguinei, etiam quàm pater, aut filius, iniuriam passi: quoniam vir & vxor reputantur vna caro, magisq; homicidium, aut iniuria, circa vnum eorũ afficit alterum, quàm quoscunque alios consanguineos, id homicidium aut eam iniuriam passi, eaq; de causa ad eos magis præcipuè, quam ad quoscunq; alios, spectat accusatio de eo homicidio, vt videbimus, & affirmant *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 65. Padilla. l. transigere. n. 57.* & alii, quos citat. Quando item aliquis, carens descendẽdibus & ascendentibus, hæredem instituit aliquem extraneum, aut aliquos extraneos, tunc tales hæredes prosequi dicuntur homicidium defuncti: imò præponuntur in accusatione cōsanguineis defuncti: non verò vxori aut marito, quando vxor fuit iniustè interfecta. Ratio autem, quare eiusmodi hæredes præponantur in accusatione eius homicidii consanguineis defuncti, est. Tum quoniam de iure communi tenentur accusare mortẽ defuncti, alioquin hęreditatem fisco amittunt, vt tractatu præcedente Disp. 178 in secundo euentu ibi explicato copiosè est dictum. Tum etiã quoniam defuncti personam repręsentant, quod nō conuenit iis consanguineis, qui hęredes interfecti non sunt. Ita *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 64. & Padilla vbi suprà. n. 59.*

[sect. 13] Clerici accusare non possunt criminaliter, etiã suorum iniuriam prosequẽdo, siue pæna sanguinis veniat imponenda, siue nō. *c. sacerdotes. 2. q. 7. affirmant Panor. c. cum Petrus Manconella de accusat. n. 8. & Ant. Gom. 3. tō. var. res. c. 1. n. 33.* Quòd si accusent, & sequatur interfectio, aut mutilatio accusati in pænam, irregularitatem incurrunt, vt vtrum que Disp. 8. est dictum. Conqueri tamẽ coram iudicibus secularibus possunt, & petere corã illis competentem emẽdã, & vt prouideatur, neque quid simile in posterum ipsis fiat, de iniuriis ipsis factis, aut quæ in ipsos redundant, & de dãnis ipsis & suis ecclesiis illatis, esto videant procedendum esse vsque ad pænam mortis; modò protestentur, non intendere ac velle, vt pęna sanguinis infligatur. Ita habetur. *c. 2. de homic. lib. 6. & disp. 8.* est explanatum.

Vtrùm omnes, qui suorum iniuriam prosequuntur, admittantur æqualiter ad accusandum. Et num eorum omnium remissio necessaria sit, aut quorum, vt non imponatur pæna ordinaria, veniaque à Rege impetretur, vbi hæc locum habent. Disp. 45.

SVMMARIVM.

1 . SOlũ admittuntur ad accusandum proximiores in gradu, quando ipsi accusare volunt, alioquin admittuntur, qui post illos sunt proximiores, & satis. est solos pro ximiores in gradu condonare & remittere delictum. Quòd si multi sunt æquè proximi in eo gradu, tunc omnes æqualiter admittuntur ad accusandum, & neceße est, vt omnes remittant delictum.

2 . In Lusitania omnes, qui de iure eius regni possunt prosequi suorum iniuriam, admittuntur simul ad accusandũ vna cum vxore aut marito iniustè interfecti vel interfectæ: neque satis est,

vt proximiores remittant, sed necesse est vt omnes remittant: reusq́, qui in iudicio se voluerit liberare, tenetur citare omnes vt minimum consanguineos vsque ad secundum gradum, qui præsentes fuerint in eo regno: reliquos verò non cogitur citare.

3 . Si vxor defuncti concurrat ad accusandum cum aliis consanguineis mariti, aut cum hæredibus illius extraneis, quando illa sola non esset hæres mariti, hæredes mariti ex testamento aut ab intestato admittendi sunt vnà cum illa ad accusandum, neque sufficit remissio talis vxoris, sine remissione hæredũ; neq́ hæredum remissio, absque remissione vxoris.

4 . Si defunctus legitimos descendentes aut ascendẽtes relinqueret, quoniam illi necessariò essent hæredes illius, vel ex testamento vel ab intestato, ad illos vtique, non solùm tanquam ad consanguineos adeò coniunctos, sed etiam tanquam ad hæredes repræsentantes personam defuncti, attineret accusare vel remittere iniuriam defuncti.

5 . Quando pater vxorem interfecißet, ex qua filius communis remaneret, filius admittendus est ad patrẽ accusandũ: nec remissio filii sufficit qua patri mortem matris remittit, sed requiritur etiam remissio consanguineorum.

6 . Si pupillus maior infante transactionẽ faciat cum autoritate tutoris, aut minor pubes illam faciat cũ autoritate sui curatoris, valida est quoad remissionẽ iniuriæ, neque necesse est vt interueniat ad id iudicis decretum. Si verò pupillus infans sit, solus tutor potest validè illam efficere, neque requiritur vt iudicis decretum interueniat.

7 . Quando defunctus neque vxorem, neque ascendẽtes, neque descendentes relinqueret, si hæredem aliquẽ extraneũ institueret, ille repræsentãs personam defũcti, & tãquã qui de iure communi tenetur accusare occisionẽ eius, cui succedit, præferetur in accusãdo cõsãguineis defũcti, atque etiam in remittẽdo.

8 . In remissione hæredum extraneorum necesse est vt omnes remittant, siue re ipsa hæredes defuncti sint ex testamento, siue ab intestato.

9 . Licèt filius repudiet patris interfecti hæreditatem, potest tamen accusare mortem patris, & præferẽdus est hæredi scripto, aut ab intestato, qui accusare velit, eiusque remissio. præfertur remissioni veri hæredis, eaque sola sufficit, si hæres extraneus sit, aut remotior consanguineus in gradu.

10 . Si filius defũcti, aut alius cui iure sanguinis competebat accusare interfectorem, remissionem concedat, aut illum accuset, eo ipso non adit hæreditatem defuncti, siue is hæres esset defuncti ex testamenti, siue ad intestato.

11 . Filius spurius admittitur ad accusandum mortem patris iure sanguinis, & eius remissio necessaria est, quatenus aliorum consanguineorum, qui in eodem cum defuncto gradu fuerint, fuerit solo iure sanguinis neceßaria.

12 . Si religiosus interficiatur iniustè, esto patrem habeat, non ad patrem, nisi in defectum monasterii, sed ad monasterium, in quo erat religiosus, pertinet accusare eam mortem, eam remittere, atque circa illam transigere.

[[168]] *13. Si percußus ipse transactione aut gratis remittat iniuriam vulneris accepti, & non solùm odium & rancorem, sed etiam quoad actionem & accusationem, quæ ipsi competebat, secuta postea morte ex vulnere, poßunt hæredes ac consanguinei delinquentem de ea morte accusare.*

[sect. 1] DE iure communi, & in hoc regno, in quo nihil in contrarium est sancitum, communis ac vera sententia est, solùm admitti ad accusandũ proximiores in gradu, quando ipsi accusare volunt, alioquin admittuntur, qui post illos sunt proximiores, satisq́ue esse solos proximiores in gradu condonare remitteréve delictum. Quòd si multi sint æquè propinqui in eo gradu, vt si sint multi filii defuncti, aut multi fratres, tunc omnes æqualiter admitti ad accusandum, necessariumq́ue esse, vt omnes condonent, seu remittant delictum. *Ita Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *vlt. q. 14. n. 6. q. 58. n. 21. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 35. limit. 2. &. c. 3. n. 61. Couar. 2. var. res. c. 10. n. 5. Padilla. l. transigere. n. 52.* & quàm plurimi alii, quos citāt. Neq; est probanda sententia in contrarium *Marantæ de ord. iud. part. 6. in prin. n. 58.* qui ductus ex eo, quòd iniuria interfecti, aut aliter offensi, redundet in consanguineos, asseruit, remittentibus proximioribus, posse adhuc agere & accusare remotiores. Etenim actio ad accusandum non competit prosequentibus suorum iniuriam ratione suæ propriæ iniuriæ, vt Disp. 2. ostẽsum est, sed ratione iniuriæ principaliter offensi & quo ad eam iniuriam principalis offensi, iusque illud deriuatur in hæredes & in consanguineos ordine quodam, vt pręponantur proximiores in gradu, illiq́ue soli accusent, si velint, & in eorum defectum alii proximiores: quare, si proximiores accusent, vel condonent ac remittant delictum, nō attinet ad sequẽtes in gradu accusare deinceps, sed solùm ad potestatem publicam ex suo officio procedere ad punitionem leuiorem ratione iniuriæ ac læsionis boni communis, quam neque offensus ipse, neque illius hæredes, aut cōsanguinei, remittere potuerunt: quia id non ad ipsos, sed ad rempublicam seu principem spectabat. Quòd proximiores in gradu præponi debeant remotioribus ad accusandum, quatenus plus sua interest puniri delictum & vindicari iniuriam, maioriq́; cum zelo & acrimonia sit verisimile illos prosequunturos esse accusationem, decentiusq́; ex natura ipsa rei sit vt ipsi pręponantur, probāt sufficienter. *l. si plures. ff. de accus. l. 2. §. si simul. ff. ad leg. Iul. de adult.* & alia iura. Quòd verò ad omnes pertineat, qui sunt in eodem gradu, eo quòd ex eo capite ęqualiter ad eos omnes id attineat, probāt. *l. 3. §. si ad plures. ff. de sepulch. viol. l. item apud Labeonem in vltimis verbis. ff. de iniur.* & alia iura. Cũ autem ad eos solos tunc ea accusatio illudque negotiũ pertineat, si illud prosequi ac accusare velint, ad eosdem etiam solos pertinebit circa illud transigere, aut delictum condonare ac remittere, quando iura, aut consuetudo loci, eam trāsactionẽ aut remissionem permittunt, argumento iurium, quæ citata sunt, vt doctores citati & alii cōmuniter affirmāt. Quin *Ant. Gom. in calce. n. 61.* citati cum Baldo ait, si tempore transactionis, aut remissionis, qui proximior erat in gradu remisit, aut qui in gradu erant proximiores remiserunt, esto postea nascatur alius proximior, aut æquè proximus, esse validam remissionem, neque de nouo natum posse accusare post illam factam, vt si interfectus reliquit vxorem prægnantem, & post remissionem factam ab vxore, patre interfecti, aut ab aliis filiis, nascatur posthumus, non posse eum post humum tunc accusare.

[sect. 2] De iure verò Lusitano ōnes, qui de iure eius regni prosequi possunt suorum iniuriam, hoc est, cōsanguinei omnes vsque ad quartum gradum inclusiuè cōputatũ, iuxta modum gradus de iure canonico computandi, vt disputatione præcedente est dictum, admittuntur simul ad accusandum, vnà cum vxore, aut cum marito, iniustè interfecti aut interfectæ: neq; satis est, si proximiores in gradu remittant, sed necesse est vt ōnes, quotquot prosequẽdo suorũ iniuriam possunt accusare, remittāt: reusque, qui in iudicio voluerit se liberare, tenetur citare omnes vt minimum consanguineos vsque ad secũdũ gradum, qui præsentes fuerint in eo regno: reliquos verò non cogitur citare. Quòd si non citet absentes, & eos, qui in tertio & in quarto gradu sunt, tunc hi possunt eum accusare de nouo, etiam post sententiam latam

à iudice, efficereque vt sufficiẽter puniat, si, non habita ratione præcedentis remissionis, non fuerit sufficienter punitus. Hæc habẽtur. *lib. 5. ord. titu. 1. §. 3. & titu. 73. à. §. 2.* Intra autem quãtũ tempus nouus hic accusator possit accusare, & quousque accusatus non possit ob id delictũ mitti in carcerem, etiam si accusetur, aut possit, & reliqua, quæ in eiusmodi euentibus in eo regno disponuntur, legas à. *§. 2.* citato. Illud verò obserua. In eo regno in ecclesiastico foro, quãdo reus est persona ecclesiastica, cùm in illo puniendo stãdũ non sit ordinationibus eius regni, sed canonico iuri, & vbi ius canonicum nihil disponit, stãdũ sit iuri communi Cæsareo, solum admittẽtur ad accusandum eiusmodi reum, qui proximiores defuncto fuerint in gradu, sufficietque eorum remissio, aut condonatio criminis. Hinc dum in Lusitania cõmorabar, cum, post remissionem parẽtũ defuncti, vellet soror defũcti iterum, iuxta Lusitanas ordinationes, accusare sacerdotem interfectorem fratris eius mulieris, meritò fuit passa repulsam, sequentibus iudicibus dispositionem iuris Cæsarei communis.

[sect. 3] Vt ad ius huius regni ac commune Cæsareum reuertamur, *Ant. Gõ. 3. tom. var. res. c. 1. n. 32. &. c. 3. n. 65.* arbitratur, si vxor defuncti concurrat ad accusandũ cum aliis consanguineis mariti, aut cũ hæredibus illius extraneis, præferendam cæteris esse in accusando, solãq; illius remissionem sufficere, vtpote quæ sit persona magis cõiũcta marito defuncto, quam cæteri, iuxta ea quæ disputatione præcedente dicta sunt. Antonio Gom. subscribit *Padilla. l. transire. n. 57.* Existimo tamen, quando illa sola non esset hæres mariti, hæredes mariti ex testamento, aut ab intestato, admittendos esse vnà cum illa ad accusandum, neque sufficere remissionem talis vxoris sine remissione hæredũ, neque rursus sufficere remissionem hęredum sine remissione vxoris. Ducor, quoniam vxor, qua vxor, non repræsentat personam mariti, vt illam repræsentãt hæredes, eaque de causa hęredes vicem personæ mariti subeunt in accusando, & in remittẽdo post mortem illius. Tam ergo vxor, quàm hæredes mariti, admittendi immediatè sunt ad accusandum: vxor quidem tanquam persona magis coniuncta marito, quàm cæteri, atque in quam tantopere resultat iniuria ac mors mariti: hæredes verò tanquam repræsentantes defunctum, & vicem illius post eius mortem ad **[[169]]** omnia subeuntes: eaque de causa, tam vxoris, quàm hæredum, necessaria est remissio.

[sect. 4] Quando defunctus legitimos descendentes aut ascendẽtes reliqueret, quonaim illi necessariò, vellet nollet defunctus, essent hęredes illius, vel ex testamento, vel ab intestato, ad illos vtique, non solùm tanquam ad consanguineos adeò cõiunctos, sed etiam tanquam ad hæredes repræsentantes personam defuncti, attineret accusare ac remittere iniuriam defuncti. Atque quemadmodum descendentes legitimi præponuntur asscendentibus in successione ac titulo hæredum defuncti: sic etiam anteponendi illis sunt in accusando ac remittendo mortem defuncti, maximè in hoc regno, in quo, & in Lusitania, eo ipso, quòd defunctus matrimonium id contraxit, vnde tales descendentes legitimi procreati sunt, patriam egressus est potestatem, vt tractatu præcedente ostendimus.

[sect. 5] *Padilla. n. 57. citato* contendit, quando pater vxorem interfecisset, ex qua filius communis remaneret, tunc filium admittendum non esse ad accusandum patrem, sed admittendos esse consanguineos alios vxoris interfectæ. Addit verò, sufficere nihilominus remissionem filii, qua patri remittat mortem matris, neque necessarium esse tunc remissionem consanguineorum talis mulieris interfectæ. Quamuis autem, vt cum communi doctorum sententia diximus tractatu præcedente Disp. 178. §. filius, non teneatur filius in eo euentu patrem accusare; non tamen video, cur admitti non possit ad accusandum, si accusare patrem velit: neque *lex si adulterium. §. imperatores. ff. ad legem Iul. de adult.* cui Padilla

nititur, eam sententiam sufficienter probat: atque in hac Conchensi ciuitate superioribus mensibus filius, vnà cum auo ipsius, patre mulieris à marito interfectę, admissus fuit ad accusandum patrem: paterq́; interfector vxoris vltimo supplicio fuit affectus. Æquitas verò postularet, vt ad remittẽdam vxoris mortem non sufficeret remissio filii, qui ex affectu ad patrem minimo negotio illi remittet matris mortem, sed simul necessaria esset remissio consanguineorum ascendentium aut collateralium talis vxoris, qui proximiores tali vxori essent in gradu: & vt illi ad accusandum admitterentur, esto filius accusare etiam vellet. Atque *Iulius Clarus. q. 58. citata. n. 31.* ex Bos. refert senatum Mediolanensem se valde difficilem exhibuisse in admittenda remissione ac pace facta à solis filiis communibus mariti ac vxoris interfectæ, ipse etiam refert senatum reiecisse gratiam quandam à principe obtentam vi talis remissionis. Refert item approbatam fuisse gratiam aliam factam cuidam mulieri, quæ in rixa proprium maritum interfecerat, interueniente remissione filiorum vtriusque coniugis: fortè, inquit, quia non adeò præsumitur remissionem factam matri obuenisse ex timore reuerentiali matris, quantum præsumeretur de remissione facta patri. Ac sanè in opinione, quòd sufficeret sola remissio filii, iudex, qui ex officio simul procedere debet ad pænam patri in commune bonum imponendam, nihil impediente remissione talis filii, augere deberet pænam, attento, quòd filius ex affectu in patrem mortem matris remittat, & quòd, nisi id efficeret, omnes vitio ac vituperio meritò id illi vertere deberent.

[sect. 6] Vtrùm autem, si filius sit minor, aut quicũque alius, cui accusare aut remittere, incumbit iniuriam sibi aut alicui alteri defuncto factam, possit talem iniuriam validè remittere, aut transactionem circa eam facere, vel saltem tutor loco impuberis possit illam facere, ita vt ea remissio aliis consanguineis remotioribus in gradu viam ad accusandum præcludat, neque necessaria sit ipsorum remissio. Communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Iul. Clar. 5. lib. sent. §. vlt. q. 58. n. 27. Padilla vbi suprà. n. 64. & Ant. Gõ. 3. tom. var. res. c. 3. n. 66.* asserit, si pupillus maior infante illam efficiat cum autoritate tutoris, aut minor pubes illam efficiat cum autoritate sui curatoris, validam quo ad illa omnia esse, neque necessarium esse vt interueniat ad id iudicis decretum. Si verò pupillus infans sit, solùm tutorẽ illius posse validè illam efficere quo ad ea omnia, neque necessarium esse interueniat iudicis decretum. Idem videtur dicere Ant. Gom. vniuersim quando minor est impubes: duo verò alii autores citati, cum plerisque aliis, quos citant, necessarium esse affirmant concurrat remissio impuberis, si maior sit infante. Atque Iulius Clarus cum aliis, quos citat, affirmat, si tutor transactionem faciat, aut remittat iniuriam, obligando minorem ad aliquam pænam, si transactioni aut remissioni postea non steterit, inualidam esse eiusmodi obligationem ad pænam: quoniam iã tunc ageretur de damno ac detrimento minoris. Addunt omnes doctores citati, siue transactio aut remissio facta sit à minore ipso cum autoritate tutoris aut curatoris, siue à solo tutore, quãdo minor erat infans, non competere postea minori restitutionem in integrum: nisi dedecori esset minori talem transactionem esse factam: quoniam tunc ratione eius damni competeret minori restitutio in integrum ad rescindendam eam transactionem ac remissionem, in suum præiudicium ac damnum factam: eo quòd in eo euentu debuisset potiùs tutor aut curator prosequi accusationem loco minoris, aut vnà cum minore ipso. Quando autem transactio aut remissio dedecori non est minori, validè omnino censetur facta, ita vt locus non sit restituti oni in integrum: quoniam rationabiliter ac vtiliter censetur facta, eo quòd expediat minori pax & concordia, cessareq́ue à litibus ac sumptibus, consiliumq́ue sit euangelicum, etiam quo ad id, iniurias remittere. De iure Lusitano minor post remissionem factam à tutore,

etiam si ea mediante reus veniam à Rege obtinuerit, potest nihilominus accusare iterum talem reum seu delinquentem vsque ad vigesimum quartum annum talis minoris, si masculus sit, & vsque ad vigesimum secundum, si sit femina. Ita habetur *lib. 5. ord. titu. 75. §. 1.*
[sect. 7] Quando defunctus neque vxorem, neque asscendentes, neque descendentes relinqueret, si hæredem institueret aliquem extraneum, aut extraneos aliquos, ille aut illi, tanquam repræsentantes personam defuncti, & tanquam qui de iure communi tenentur accusare occisionem eius, cui succedunt, vt Disputatione præcedente dictum est, præferrentur in accusando consanguineis defuncti, atque etiam in remittendo, ita vt remissio illorum aut transactio sufficeret sine remissione aut transactione consanguineorum defuncti. Ita *Ant. Gom. c. 3. citato, num. 64.*
[[170]] **[sect. 8]** Vtrùm autem sufficiat remissio vnius illorum, aut minoris partis eorum, an verò necesse sit vt omnes remittant. Dicendum est, necesse esse omnes remittere, siue re ipsa hæredes defuncti sint ex testamento, siue ab intestato: quia omnes simul repræsentant personam defuncti, vicemque illius subeunt in accusando, & in remittendo ac transigendo, & singuli pro parte illum repræsentant. Ita communior hodie doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur, & quam latè ac rectè probat *Ant. Gom. c. 3. citato. n. 63. Greg. LopeZ. l. 22. titu. 1. part. 7.* verb. *con sus aduersarios, Iulius Clar. q. 58. citata, n. 34.* qui testatur vsu esse receptam in ducatu Mediolanensi, & *Couar. 1. var. res. c. 13. in calce. n. 13.* Requiritur verò venia etiam à femina, & à minoribus, saltem quo ad suos tutores si infantes sint, quando de numero sunt talium hæredum. Ita Iul. Clar. ibidem. n. 35. qui etiam testatur vsu esse receptum in ducatu Mediolanensi, satisque ex dictis liquet ita esse dicendum.
Quando hæredes non inueniuntur, aut interfectus erat forensis, de cuius hæredibus notitia non habetur, quando gratiæ conceduntur homicidis à principe sine hæredum remissione, ait ibidem *Iul. Clar. n. 37.* solere concedi gratiam cum conditione, quòd si aliquando apparuerint hæredes, teneatur homicida, qui gratiam obtinuit, remissionem intra certum tempus ab illis obtinere, alioquin gratia sit nulla.
[sect. 9] Communis doctorum sententia cum Bart. quam referunt ac sequuntur *Padilla. l. transigere à num. 60. & Iul. Clar. q. 58. citata. num. 32.* affirmat, esto filius suus repudiet patris interfecti hæreditatem, posse accusare mortem patris, & præferendum esse hæredi scripto, aut ab intestato, qui accusare velit, eiusque remissionem præferri remissioni verè hæredis, eamque solam sufficere, si hæres extraneus sit, aut remotior consanguineus in gradu. Ducuntur *l. pro hærede (alias incipit Papinianus) §. vlt. ff. de acquir. hæred. & l. quæsitum est. ff. de sepulch. violat.* quibus in iuribus habetur, filium posse agere actione sepulchri violati, etiam si patris hæreditatem non adeat, aut eam repudiet, & esto sepulchrum sit hæreditarium, id est, in quo hæredes soli succedant. Et redditur hæc ratio in eo textu: quoniam actio sepulchri violati non est ad prosequutionem eius, quod ad hæreditatem pertineat, sed potiùs ad vindictam ac pænam pro iniuria illata defuncto: quare cùm res, de qua agimus, ad pænam ac vindictam spectet, nec sit prosequutio eius, quod ad hæreditatem attineat, consequens est, vt, esto filius hæres non sit, ad eum tamen spectet accusatio ac remissio, præferrique debeat in ea accusatione ac remissione hæredi extraneo, aut qui remotior sit consanguineus, quàm is filius. Sanè ex illis iuribus solùm colligitur, quòd filio, qui non est hæres patri, competat ea accusatio ac remissio: non tamen colligitur, quòd præferri debeat hæredi, qui, quatenus hæres, defuncti interfecti personam repræsentat ac locum subit: maximè cùm actio, de qua in eis iuribus est sermo, sit actio ob iniuriam factam defuncto post illius mortem, quæ hæredes & consanguineos talis defuncti contingit,

ac proinde ad omnes eam prosequi spectat: actio verò ad vindicandam mortem defuncti sit ad vindicandum delictum commissum in defunctum, dum ille viueret: quòd si non esset actio delicti publici, sed sola iniuriarum ob iniuriam commissam in defunctum, dum adhuc viueret, quæ idcirco ad hæredes transiret, quòd defunctus litem cum delinquente esset contestatus, iuxta ea quæ præcedentibus Disputationibus dicta sunt, sanè ad filium repudiantem patris hæreditatem non transiret, sed ad solos hæredes veros ex testamento aut ab intestato: iniuria autem sepulchri violati, quia fit cadaueri defuncti, & redundat in consanguineos ac hæredes, ad omnes spectat agere ad vindictam eius iniuriæ ac delicti, sed ordine quodam, vt scilicet hæredes præferantur non hæredibus consanguineis, si hæredes agere velint, & consanguinei, qui hæredes non sunt, præferantur inter se proximiores in gradu defuncto iis, qui remotiores fuerint, neque contrarium colligitur ex illis iuribus, neque in eis est sermo præcisè de filio suo: sed quod in eis iuribus intenditur est, duobus ex capitibus oriri posse intentari actionem ad vindicandam eam iniuriam factam cadaueri defuncti, etiam cum prælatione cuiuis alteri de populo, nempe ex iure sanguinis ac propinquitatis cum defuncto, & ex iure hæreditario: neque ibi docetur, ius sanguinis præponendum esse hæreditario iuri: cùm contrarium sit verum: alioquin etiam consanguinei non hæredes, qui essent intra quartum gradum coniuncti cum defuncto, præferendi essent hæredibus non consanguineis, aut non adeò defuncto in consanguinitatis gradu coniunctis, quod autores, cum quibus disputamus, non concedunt: neque in eis iuribus est sermo de solo filio, qui esset hæres suus comparatione defuncti, vt vult Padilla, sed etiam de illo, qui esset emancipatus tempore mortis patris. Et memento, crimen sepulchri violati, aut publicum crimen esse, aut cui concessum est priuilegium, vt circa illud quiuis de populo possit accusare, vt Disputatione præcedente dictum est. Quod ad rem itaque nostram attinet, si quid ex illis iuribus colligitur quo ad accusationem criminis publici defuncti iniuste interfecti, solùm est, ius accusandi cum prælatione cuiuis alteri de populo oriri non solùm ex iure hæreditario, seu hæredis, sed etiam ex iure sanguinis vsque ad quartum gradum coniunctionis cum defuncto, aut vsque ad octauum, seu vsque ad quartum, secundùm modum computandi gradus iure canonico, de Lusitano iure; quod verissimum est, & constat ex dictis disputatione præcedente: non tamen inde colligitur, eum, cui iure sanguinis id competit, præferendum esse hæredi, neque id esse priuilegium solius filii, qui ius habeat suitatis: vnde meritò (referente Iulio Claro num. 32 citato) in Mediolanensi ducatu admissum non fuit, vt remissio eius, qui hæres esse deberet iure sanguinis, nec hæres fuit, quia repudiauit hæreditatem, admitteretur sine remissione veri hæredis: quin ego existimo, solam remissionem veri hæredis, aut verorum hæredum, sufficere sine remissione eius, cui solo sanguinis iure competit accusare, remissionemque huius non sufficere, neque esse necessariam, quando veri hæ-**[[171]]**redes accusant ac remittunt. Quando autem non compareret verus hæres, sufficeret remissio consanguinei, aut consanguineorum proximiorum in gradu, cum conditione, vt ibi ait Iulius Clarus, quòd si postea hæres comparêret, teneretur delinquens ab eo remissionem obtinere, alioquin non valeret gratia, vi illius alterius remissionis concessa.

[sect. 10] Hinc patet, quid dicendum sit ad illud dubium, num si filius defuncti, aut alius, cui iure sanguinis competebat accusare interfectorem, remissionem illi concedat, aut illum accuset, censeatur eo ipso adire hæreditatem defuncti, siue is hæres esset defuncti ex testamento, siue ab intestato. Respondendumque est neganter, vt colligitur ex duobus iuribus citatis. Ratio autem est, quoniam cùm accusare ac remittere possit solo iure sanguinis, ex eo capite censetur id efficere, quando aliud non constat aliunde, ac proinde non censetur

exercere actum hæredis, quo tacitè censeatur adire hæreditatem. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Padilla vbi suprà. n. 63. & Iul. Clar. q. 58. citata, n. 33.*
[sect. 11] Ex dictis facilè etiam patet, quid dicendum sit ad hoc aliud dubium. Num scilicet filius spurius, aut aliter illegitimus, admittatur ad accusandam mortem patris, valeatque, aut necessaria sit illius remissio. Dicendum quippe est, admitti iure sanguinis, necessariamque esse eius remissionem, quatenus aliorum consanguineorum, qui in eodem gradu fuerint cum defuncto, fuerit solo iure sanguinis necessaria. Quatenus autem hæres non fuerit defuncto, quia incapax hæreditatis, neque priuilegio legitimationis fuerit hæres, non admitti ad accusandum titulo hæredis, neque eo titulo necessariam aut validam esse illius remissionem. Vnde in Lusitania, in qua omnes consanguinei vsque ad quartum gradum, iuxta supputationem iuris canonici, admittuntur ad accusandum, necessariaque est eorum omnium remissio, etiam si hæredes non sint, sed solo sanguinis iure ad accusandum admittantur, vtique etiam illegitimi omnes, qui fuerint intra quartum gradum, siue ascendentes sint, siue descendentes, aut etiam collaterales, admittentur ad accusandum, eorumque omnium necessaria erit remissio. Ratio autem est, quoniam ius sanguinis, eaque, quæ sanguinis iure sine hæreditatis commodo conueniunt, competunt illegitimis, suntque illis communia cum legitimis consanguineis, vt *Ant. Gom. l. 9. Tauri. num. 53. & 3. tom. var. res. cap. 3. num. 66. Padilla vbi suprà. num. 58.* & alii, quos citant, rectè affirmant. De iure autem communi & huius Castellæ regni, nisi hæredes existant interfecto, vel priuilegio legitimationis, vel alia ratione, vt quia succedunt matri interfectæ, non competet eis accusare, neque necessaria aut valida erit eorum remissio, nisi in defectum hæredum, qui accusent, & nisi proximiores in gradu, & æquè proximi sint defuncto, ac alii, qui solo iure sanguinis ad accusandum admittantur. Atque iuxta hæc accipienda sunt, quæ *Ant. Gom. & Padilla locis citatis & Iulius Clarus. quæst. 58. citata, num. 26.* hac de re affirmant.
[sect. 12] Religiosus, esto patrem habeat, si tamen interficiatur iniustè, non ad patrem, nisi in defectum monasterii, sed ad monasterium, in quo erat religiosus, pertinet accusare eam mortem, eam remittere, atque circa illam transigere: quoniam ius totum eius religiosi transiuit in monasterium, & per professionem egressus est patriam potestatem. Atque in hac sententia propendet *Padilla. l. transigere. num. 38.* quam verissimam esse arbitror. Quando verò filios legitimos in seculo reliquit, qui, nihil impediente professione illius, verè sunt hæredes illius, credo, si iniustè interficiatur, simul pertinere accusare circa eam mortem ad monasterium & ad filios, atque vtrorumque necessariam esse remissionem: hancque sententiam videtur amplecti *Iulius Clarus. quæst. 58. citata. num. 25.* relatis priùs duabus extremis sententiis. Pertinet id quidem ad monasterium propter ea, quæ proximè dicta sunt: ad filios verò, non solùm propter adeò arctum ius sanguinis, sed etiam quia verè hæredes existunt patri, ipsumque repræsentant.
[sect. 13] Dubium deinde est, vtrùm si percussus ipse transactione, aut gratis, remittat iniuriam ac delictum vulneris accepti, ita vt non solùm quo ad rancorem ac odium illud remittat, vt in conscientiæ foro tenetur, sed etiam, modo Disput. 42 explicato, illud remittat quo ad actionem & accusationem, quæ ipsi competebat, & post mortem ipsius suis hæredibus ac consanguineis, iuxta ea quæ explicata sunt, vtrùm, inquam, sequuta postea morte ex eo vulnere, possint hæredes ac consanguinei illius, quilibetque de populo, delinquentem de ea morte accusare. *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 67.* cum Bart. & cum plerisque aliis distinguit. Quòd si vulnus erat lethale, de quo admodum verisimile ac moraliter esset certum, mortem inde esse sequendam, transactionem seu remissionem delicti

vulneris sese extendere etiam ad mortem inde vlteriùs sequutam, ac proinde hæredes & descendentes non posse postea de illa accusare, sed solùm iudicem ex officio posse procedere ad illam puniendam pæna arbitraria. Quando verò vulnus non erat tale, quòd moraliter esset certum, mortem inde esse sequendam, tunc eam transactionem ac remissionem non sese extendere ad mortem vlteriùs sequutam, sed posse hæredes, nihil ea transactione ac remissione impediente, de tali morte postea accusare. Quia verò doctores, quos referemus, vniuersim affirmant, transactionem ac remissionem circa vulnus, quodcunque illud sit, non sese extendere vt comprehendat mortis remissionem, nisi id sufficienter exprimatur, admonent Ant. Gom. & alii, vt qui remissionem à vulnerato obtinent, faciant exprimere, quòd vulneratus remittit mortem, si inde sequatur, vel effectum omnem, qui ex eo vulnere fuerit sequutus: nam quando id ita sufficienter exprimitur, censetur remissa simul mors, si inde sequatur, & per consequens hæredes ac consanguinei postea accusare non poterunt de morte sequuta. Albericus, Gandinus, & alii, **[[172]]** quos referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 22. titu. 1. part. 7. Padilla vbi suprà num. 28. & Iul. Clar. quæst. 58. citata, num. 30.* censent, transactionem seu remissionem factam circa vulnus non se extendere ad mortem inde vlteriùs sequutam, nisi aliud sit sufficienter expressum, sed posse de illa accusare hæredes ac consanguineos, id quod confirmant ex. *l. si vulnerato. ff. ad leg. Aquil.* Imò *Iulius Clarus num. 29. antecedente* ait, in senatu Mediolanensi non curari de remissionibus factis ante mortem à vulnerato; intelligit verò, quia in eo ducatu, nihil impediente tali remissione, atque etiam consanguineorum & hæredum, procedere solent iudices ad pænam ordinariam imponendam delinquenti pro homicidio commisso, vt Disput. 47 dicemus. Quando transactio aut remissio delicti vulneris inflicti facta esset cum ipso vulnerato, & postea moreretur, non ex vulnere, sed ex alia superueniente causa, iuxta ea quæ Disput. 32 explanata sunt, tunc non teneretur pæna talis mortis, neque, si constaret aliunde, & non ex vulnere, obiisse, posset ab hæredibus & consanguineis accusari, vt Padilla vbi suprà affirmat, atque ex se satis liquet.

Circa homicidium, ac alia delicta, quousque licita ac valida sit, aut non sit, de iure communi transactio ac remissio. Disp. 46.

SVMMARIVM.

1 . IN publicis criminibus & priuatis, ex quibus pæna sanguinis delinquenti imminet, licitum est ei cum accusante transigere, siue sit persona offensa, antequam moriatur, siue aliquis alius, aliquid ei dando vt ab accusatione desistat: licitum est etiam ei pactum gratuitum cum accusante efficere, quo accusati precibus gratis ab accusatione desistat, & delictum condonet.

2 . Quid intelligatur nomine criminis capitalis.

3 . Pæna flagellorum inter pænas sanguinis est computanda: & proinde circa furtum, ob quod pæna flagellorum incurritur, transigere licet, ex sententia aliquorum.

4 . In delicto, pro quo sola tortura eßet imponenda, non habet locum transactio, quia tortura non est pæna sanguinis, cùm iudices Ecclesiastici ad torturam procedant. In crimine, in quo agitur de honore aut de amissione bonorum, locum habet transactio. Item in crimine, pro quo persona Ecclesiastica eßet degradanda.

5 . In causa sanguinis filii potest pater transigere, eo quòd proprium sanguinem videtur redimere, neque ex tali transactione inducitur probatio delicti filii.

6 . Quòd accusator in libello petat, vt reo pro aliquo delicto pæna sanguinis imponatur, si delictum non est tale, pro quo pæna sanguinis est imponenda, non est sufficiens ratio, vt circa tale delictum transactio sit valida.

7 . Licèt adulterium crimen sit publicum, & capitale, circa illud tamen transactio nec licita nec valida est; & cur id fiat.

8 . Circa raptum, in quo adulterium non interuenit, valida est transactio.

9 . Circa stuprum non fit transactio, quòd nomine adulterii promiscuè stuprum contineatur.

10 . De iure communi maritus adulteræ, & pater adulteræ, qui, nihil matrimonio impediente, in potestate illam habebat, quamdiu emancipata non erat, sed in potestate erat illius, præferuntur cæteris in accusando de adulterio, & maritus patri in ea accusatione, nisi maritus infamis sit. Olim marito fas non erat vxorem accusare, sed facere diuortium. Pater & maritus debent adulteram accusare intra sexaginta dies vtiles, in quibus & iudex accusationem possit audire, & maritus aut pater adulteræ nullum legitimum haberent impedimentum ad accusandum. Elapsis sexaginta integris diebus, in quibus nec maritus nec pater adulteræ accusent de adulterio, conceduntur quatuor alii menses vtiles, qui cum duobus præcedentibus efficiunt sex menses, in quibus maritus & pater, non quidem iam iure mariti & patris, sed iure extraneorum, vnà cum cæteris extraneis admittuntur ad accusandum de adulterio illo. Quando adultera transibat ad secundas nuptias post adulterium tempore prioris matrimonii commissum, accusari non poterat ea adultera, nisi priùs accusato adultero.

11 . Quamuis licita non sit transactio circa adulterium, licita tamen est gratuita remissio delicti, & cessare licitum est ab accusatione.

12 In criminibus capitalibus, si talia sint, vt sciens teneatur ea detegere, quia id præcipitur, vt ea pæna iudicis officio in commune bonum puniatur, neque valida neque licita est transactio, neque gratuita remissio.

13 Pro criminibus, pro quibus non imponitur pæna sanguinis, licita non est transactio, quin potiùs reus circa illa transigens habetur pro confeßo id crimen, punirique proinde debet pæna statuta, aut ordinariè pro eo crimine imponi solita: nisi reus sufficienter probet, se id crimen non commisisse, idque fecisse ad redimendam molestiam.

14 Quando circa crimen agitur criminaliter, siue publicum siue priuatum, transactio circa illud est nulla, reusque transigens habetur pro confesso: quando circa crimen priuatum agitur ciuiliter ad pænam parti applicandam, aut agi eo modo ciuiliter potest, quia nondum intentata est accusatio, tunc valida est transactio & pactum gratuitum.

15 . Sicuti transactio circa crimina capitalia inualida est, ita gratuita pactio seu remissio criminum est inualida: discrimen verò inter transactionem & gratuitam pactionem hoc est; quòd reus transigens circa eiusmodi delicta censetur illa confiteri; ex pactione verò gratuita non censetur confeßus delictum, neque manet infamis.

16 Quamuis crimen falsi publicum sit, & vt plu- **[[173]]** *rimum non puniatur pæna sanguinis, in eo tamen valida est transactio sicut in delictis capitalibus.*

17 . Accusationem criminalem intentans, & post litem contestatam omnino non proponens accusationem prosequi non interueniente abolitione eius criminis, incidit in pænam quinque librarum auri, fisco applicandarum, si crimen, de quo accusabat, erat publicum, si erat priuatum punitur pæna iudicis arbitraria.

18 . In euentibus, in quibus valida est transactio ex parte rei, si facta est non cum extraneo, sed eum eo, cui accusare reum incumbit; tunc ea transactio aut gratuita pactio non liberat talem reum, ita vt deinceps transactores aut remißores eum accusare nequeant: sed iudex potest adhuc ex suo officio vlteriùs procedere.

19 . In euentibus, in quibus valida est transactio ac pactio gratuita, intelligendum est id eße, modò fiat antequam aduersus reum lata sit sententia ob id crimen, quæ in rem transeat iudicatam. Post quam enim pæna criminalis est à iudice imposita, remissio illius non spectat ad partem offensam, sed ad principem.

20 . Licèt ad principem spectet condonare, aut pænam criminalem in mitiorem mutare, post latam ea de re vltimam sententiam: quando tamen accusauit aliquis, qui circa id crimen suam iniuriam est prosequutus, nec crimen gratis aut accepto pretio remisit, non debet princeps de pæna qua est condemnatus remittere, sine talium consensu.

DE hac re priùs est dicendum, quid ius commune habeat: deinde verò Disputatione sequenti quid in hoc regno, & **[sect. 1]** in Lusitania, sit censendum. De iure autem communi prima conclusio est. In publicis criminibus, ex quibus pæna sanguinis delinquenti imminet, licitum est ei cum accusante transigere, siue ille sit persona ipsa offensa, antequam ex hac vita discedat, siue aliquis alius, aliquid ei dando vt ab accusatione desistat, & delictum ex sua parte condonet, licitum etiam est ei pactum gratuitum cum accusante efficere, quo accusati, aut alicuius alterius, precibus gratis ab accusatione desistat, & delictum similiter condonet. Excipitur adulterii crimen. Conclusio hæc habetur expressè *l. transigere. C. de transact.* cuius verba sunt: *Transigere* (pretio scilicet aliquo dato, aut aliquid pretio æstimabile) *vel pacisci (*gratis, vt ibi glossa exponit) *de crimine capitali* (excepto adulterio) *prohibitum non est.* Quòd autem sermo sit de publicis criminibus, & de crimine capitali pressè, vt capitale dicitur, quod pænam sanguinis ingerit, vt glossa rectè ibi exponit, constat ex verbis, quæ continuò in eadem lege subiunguntur: sic enim habent: *In aliis autem publicis criminibus, quæ sanguinis pænam non ingerunt, transigere non licèt, citra falsi accusationem.* Idem habetur *l. 22. titu. 1. part. 7.* Rationem reddunt Azo, glossa ibi, Bart. & communis doctorum sententia, quoniam vnicuique licet sanguinem suum redimere, vt habetur *l. 1. ff. de bon. corpor. qui ante sent. mort. sibi consciu.* cuius verba sunt: *Jn capitalibus criminibus à principibus decretum est, non nocere ei, qui aduersarium corrumpit: sed in his demum quæ pænam mortis continent. Nam ignoscendum censuerunt ei, qui sanguinem suum qualitercunque redemptum voluit.* Idem habetur *l. vlt. ff. de præuar.* ibi, *præterquam in sanguine. c. vlt. §. in omnibus. 2. quæst 3.* concinit *l. 54. titu. 14. part. 7.* Atque in his consentit communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 54. Padilla. l. transigere, num. 1. & 2. & à num. 31. & Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. quæst. 58. num. 5.* Affirmant verò doctores, conclusionem propositam non solùm habere locum in criminibus publicis, sed etiam in priuatis, pro quibus imponenda veniat pæna sanguinis, atque vniuersim de omnibus criminibus, pro quibus pæna sanguinis veniat imponenda, nihil distinguendo, an publica vel priuata sint, loquitur *l. 22. citata,* & concinit *l. 54. citata,* quæ furtum inter eiusmodi delicta

computat, & *l. 1. ff. de bon. cor. qui ante sent. l. vlt. ff. de præuar. & c. vlt. 2. quæst. 3.* & communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 22. citata* verb. *yerros. Ant. Gom. num. 54. citato, Iul. Clar. vbi supra. num. 6. & Padilla loco citato, num. 7.* qui id colligit ex. *l. transigere,* argumento à longè maiori ratione: si enim id licet in publicis criminibus, quæ grauiora esse solent, in maiusque præiudicium publicum, vtique longè magis licebit in priuatis, quæ minùs grauia esse solent, in minusque præiudicium publicum.
[sect. 2] Nomine criminis capitalis, hoc est, pro quo imponenda venit pæna sanguinis, vt circa illud transigere liceat ac pacisci, intelligitur non solùm crimen, pro quo imponenda veniat pæna mortis naturalis, sed etiam pro quo veniat imponenda pæna mutilationis: hæc enim sanguinis pæna propriè dicitur: & quamuis de iure antiquo mentio de ea non fiat inter pænas capitales, id ex eo fuit, quòd non fuerit eo tempore in vsu, sed de iure Codicis fuerit introducta. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 22. citata,* verb. *de miembro, Padilla vbi suprà num. 2. & Iul. Clar. quæst. 58. citata, num. 7.* estque hodie hæc sententia diffinita *l. 22. citata ibi, de muerte o de cortamiento de miembro.*
[sect. 3] Vtrùm autem nomine criminis capitalis, seu pro quo pæna sanguinis veniat imponenda, intelligi etiam debeat crimen, pro quo pæna flagellorum veniat infligenda, ita vt circa illud liceat reo transigere; atque adeò quamuis de iure communi permissa non esset transactio circa furtum, vt constat *l. atlhetas.* §. *vlt. iuncta. l. sequenti. ff. de his qui not. infam.* hodie tamen vbi de consuetudine pro primo furto imponitur pæna flagellorum, pro secundo pæna etiam flagellorum ac abscissionis aurium, & pro tertio pæna mortis, vt Disput. 695 dictum est, liceat, non solùm pro delicto secundi & tertii furti transigere, **[[174]]** sed etiam pro delicto primi furti. *Alexander,* & multi alii, quos *Padilla vbi suprà num. 10.* & alii referunt, censent, flagellorum pænam inter pænas sanguinis esse computandam, licitumque proinde esse reo, stando in solo iure communi, circa id crimen transigere: in eaque sententia videtur esse *Ant. Gom. num. 54.* citato, vbi ait, in delicto, in quo imponenda veniat pæna mortis, aut quæuis alia corporalis, licitam esse transactionem: & *Greg. LopeZ. l. 22. citata,* verb. *de miembro,* licet in contrariam sententiam propendeat, ait fortè in hanc tanquam in mitiorem propter diuersitatem opinionum esse inclinandum, quando casus occurret, eamque amplectitur Iulius Clarus quæst. 58. citata, num. 8. Ego sanè contrariam veram esse existimo stando in iure communi cum Padilla & communiori doctorum sententia: quoniam pæna flagellorum non est pæna sanguinis, quam proinde infligere possunt iudices Ecclesiastici, consentitque satis apertè cum hac sententia l. 22. citata.
[sect. 4] *Padilla vbi suprà n. 13.* cum Claud. & Purp. arbitratur, si delictum esset tale, pro quo sola tortura esset imponenda, locum habere transactionem. Ducuntur *authentico vt nulli iud. §. quia verò nos,* vbi habetur, dissolutionem neruorum grauiorem pænam esse abscissione vtriusque manus. Contrarium arbitror esse verum: quoniam tortura non est pæna sanguinis; cùm iudices Ecclesiastici ad torturam procedant, vt patet in tribunali sanctæ inquisitionis. Qua etiam ratione neque in delicto, pro quo pæna adustionis in facie est imponenda, locum habet transactio, quicquid in contrarium dixerit Purpuratus, vt tandem *Padilla vbi suprà num. 14.* annuit: quandoquidem membrum ea pæna non abscinditur, & iudices Ecclesiastici illam imponunt, qui ad pænam sanguinis non possunt procedere. Eadem ratione neque in crimine, pro quo imponitur pæna perpetui carceris, locum habet transactio, quicquid Panor. & quidam alii in contrarium dixerint: quoniam ea pæna capitalis pressè sumpta ac sanguinis non est, à iudicibusque proinde Ecclesiasticis infligitur. Ita *Greg. LopeZ vbi suprà, Padilla loco citato, num. 15. Iul. Clar. quæst. 58. citata, numero 9.* & alii, quos citant. Neque in crimine, in quo

agitur de honore aut de amissione bonorum, quin & de seruitute, locum habet transactio: quia hæ non sunt causæ sanguinis. Ita cum aliis Padilla vbi suprà num. 34. & Iul. Clar. quæst. 58. citata, num. 10. Quando autem delictum esset, pro quo persona Ecclesiastica realiter aut verbaliter esset degradanda ac tradenda brachio seculari, quoniam iudex secularis procedere posset ad pænam sanguinis, licita esset tali personæ Ecclesiasticæ transactio circa id crimen, etiam ante degradationem, dum lis pendêret, aut pendêre posset coram iudice Ecclesiastico, qui procedere non deberet ad pænam sanguinis. Ita Greg. Lopez vbi suprà, Padilla loco citato n. 16. & alii, quos citant.

[sect. 5] Cum aliis, quos citat, affirmat Padilla vbi suprà à num. 20. in causa sanguinis filii posse patrem transigere: eo quòd proprium sanguinem videatur redimere, neque ex tali transactione induci probationem delicti filii, circa quod fit ea transactio: habentque hæc locum, quicquid glossæ quædam in contrarium dicant, etiam si filius emancipatus extra patriamque potestatem sit. Et multo magis licita erit transactio filii circa causam sanguinis parentis. Annuit Padilla Riminaldo hæc extendenti ad quoscunque alios propinquos transigentes circa causas criminales suorum propinquorum: tametsi non probet vlteriorem eiusmodi extensionem ad quoscunque alios. Illum legito.

Transactio in causa sanguinis non solùm est valida, si facta sit post inceptam accusationem, de eo crimine, sed etiam si facta sit ante cæptam accusationem, quando timor est ne accusatio fiat, argumento *l. 2. C. de trans.* & affirmant *Ant. Gom. num. 54. citato, Greg. LopeZ. l. 22. citata gloßa. 1.* & alii, quos citat, *Padilla vbi supra num. 24.* idque consuetudine esse receptum testatur *Iul. Clar. quæst. 58. citata, num. 2.* tametsi cum multis aliis contendat, de iure communi inualidam esse transactionem factam ante incæptam accusationem, posseque, qui cum reo ita transegit, ea transactione non impediente, illum de eo crimine accusare.

[sect. 6] Quòd accusator in libello petat, vt reo pro aliquo delicto pæna sanguinis imponatur, si delictum non est tale, pro quo pæna sanguinis veniat imponenda, non est sufficiens ratio, vt circa tale delictum transactio sit valida, quicquid perperam in contrarium dixerint Albert. & Oldran. Imò quamuis pro delicto aliquo, vt pro homicidio doloso, pæna sanguinis de iure communi sit statuta, si tamen alicubi sit statutum, vt pæna sanguinis non puniatur, sed pecuniaria, aut simul etiam alia, quæ pæna sanguinis non sit, non valet circa tale delictum transactio. E contra verò, si pro aliquo delicto pæna sanguinis non sit statuta, sed iudicis arbitrio sit puniendum; si tamen, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus, aut etiam consuetudine loci, verisimile sit, pænam sanguinis fore pro illo re ipsa imponendam, valida circa id delictum erit transactio. Hæc omnia meritò affirmant *Greg. LopeZ. l. 22. citata glossa que recebirian,* satis consonè ad textum ibi, *Iulius Clarus. quæst. 58. citata, n. 17. Padilla vbi suprà num. 27. & 66.* ac alii, quos citant.

[sect. 7] Secunda conclusio est. De iure communi, licèt adulterium crimen sit publicum & capitale, pro quo scilicet sanguinis pæna veniat imponenda, circa illud tamen transactio nec licita nec valida est. Conclusio habetur expressè *l. transigere. C. de trans.* vt constat ex verbis suprà relatis, in quibus lex illa excipit à criminibus publicis ac capitalibus, seu pro quibus pæna sanguinis infligitur, crimen adulterii, circa quod nec licitè nec validè fieri potest transactio: idem habetur *l. de crimine. C.* **[[175]]** *de ad leg. Iul. de adult. & l. 22. titu. 1. part. 7.* illis verbis: *Fueras ende si el tal yerro fueße de adulterio. Ca en tal caso como este no puede ser fecha auenencia por dineros.* & affirmat communis doctorum sententia, quam, inter alios, referunt ac sequuntur *Padilla vbi suprà num. 70. & Iulius Clar. quæst. 58. citata, num. 11.* Atque quamuis de iure digestorum crimen hoc non fuerit capitale, ex lege tamen transigere,

& ex *l. 22. citatis,* constat capitale esse de iure Codicis: cùm exceptio à regula supponat crimen, quod excipitur, de numero illorum esse, de quibus regula loquitur. Idem constat ex *l. quamuis. 2. in fine. C. ad leg. Iul. de adulter.* ibi; *Sacrilegos nuptiarum* (qui scilicet eas fædant adulterio) *gladio puniendos eſse statuitur*; ex. *l. castitati. C. eod. titu. & ex. §. item lex Iulia de adulteriis inst. de publ. iud.* Neque, quòd postea de iure authenticorum in authentico vt nulli iudicum. *§. si verò quando,* & in *authentica sed hodie. C. ad leg. Iul. de adulter.* sancitum sit, vt adultera flagellis cæsa recludatur in monasterio, id quod etiam habetur *l. 15. titu. 17. part. 7.* quicquam contrariatur *l. 22. citatæ*: quoniam adhuc in adultero remanebat pæna mortis naturalis, vt habetur *l. 15. citata,* & constat, quoniam de iure authenticorum nihil innouatum reperitur quo ad adulterum: comparatione autem talis adulteri locum adhuc habet exceptio legis transigere, & *legis 22 citatæ,* quòd icilicet, esto id crimen capitale sit, pro quo sanguinis pæna veniat imponenda, locum circa illud non habeat transactio. Circa adulteram autem locum non haberet transactio, etiam post ius illud authenticorum; eo quòd crimen id post idem ius authenticorum maneret de numero eorum criminum, de quibus sermo erit conclusione tertia sequenti, circa quæ, vt videbimus, de iure communi locum habet transactio. Hodie verò de iure huius regni, ac Lusitaniæ, pæna mortis punitur adultera, vt infrà, quando de pænis pro adulterio statutis nobis fuerit sermo, suo loco dicetur.

Licèt autem alia crimina grauiora sint, quàm adulterium, vt homicidium est grauius, cur tamen circa adulterium non admittatur transactio, admittatur verò circa homicidium, variæ rationes redduntur à doctoribus, quos copiosiùs, quàm alii, refert Padilla vbi suprà à num. 72. Fortasse autem ratio fuit, quòd cùm ad hoc vitium plus, quàm ad homicidium & ad alia, homines afficiantur, ex eoǵque, præter ipsius grauitatem, sequantur grauissima mala dedecoris mariti adulteræ, occasionum cædium ac inimicitiarum, infectionis clarorum natalium, successionis filii alterius spurii in bonis mariti adulteræ, sordidumǵque valde sit marito & consanguineis adulteræ circa id crimen transigere, his omnibus, & aliis similibus rationibus permoti legumlatores, noluerunt admittere transactionem circa hoc crimen, quo magis euitaretur, impedirenturǵque prædicta omnia mala.

[sect. 8] Dubium est, vtrùm circa raptum, in quo adulterium non interuenit, valida sit transactio. Multi validam non esse affirmant, iuxta priorem ea de re sententiam, quam refert *Gloßa. 3. l. transigere. C. de trans.* idǵque confirmant ex. *l. vnic. §. pænas. C. de rapt. virg.* in qua pa rentes, qui transigunt circa raptum propriæ filiæ, pæna deportationis puniuntur. Verba §. *illius* hæc sunt: *Parentibus (quorum maximè vindicta intererat) si patientiam præbuerint, ac dolorem demiserint, deportatione plectendis.* Vbi non sola transactio pro hibetur, sed etiam non accusare, aut ab accusatione cessare, siue gratis, siue aliquo accepto pretio. Contraria verò sententia, quòd scilicet valida sit transactio circa raptum, non minùs, quàm circa homicidium, nihil impediente, quòd parentes transigentes circa raptum propriæ filiæ, aut non accusantes tale raptum, puniantur de iure communi ea pæna, affirmat cum Bart. communior doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 22. citata,* verb. *del adulterio,* eamǵque amplecti videtur glossa citata cum Ioanne, quem refert. Et probatur. Tum ex *l. transigere citata,* quæ non excipit raptum, sed solum adulterium Tum etiam ex *l. si quis seruus. C. quib. excus. seru. pro præm. libert. accip.* ibi; raptus facinus dissimulatione præteritum aut pactione transmissum. Hanc tamen sententiam limitandam censeo, nisi stuprum cum raptu interuenerit, siue illa fuerit tunc virgo, siue vidua, iuxta ea quæ de transactione circa raptum mox dicemus.

[sect. 9] Dubium item est, num circa stuprum sit valida transactio. Atque partem negantem suadet, quòd nomine adulterii promiscuè stuprum comprehendatur textibus iuris ciuilis, vt constat. *l. inter stuprum. ff. de verb. sign. l. inter liberas. ff. ad leg. Iul. de adulter.* quare lex transigere excipiens adulterium, stuprum quoque excepisse simul videtur. In casu autem, in quo pro stupro pæna sanguinis veniat imponẽda, communis doctorum sententia cum Bart. est, licitam esse circa stuprum transactionem, quam referunt ac sequuntur *Iulius Clarus quæst. 58. citata, num. 14. & Padilla vbi suprà a num. 81.* Quoniam sæpe etiam adulterium sumitur presse: atque in materia hac odiosa pressè est censendum fuisse sumptum lege transigere. Et quoniam rationes, ob quas lege transigere facta est exceptio circa adulterium, non similiter locum habent in stupro.

Legi transigere, quatenus adulterium excipit, contrariari videtur *authenticum vt liceat matri & auiæ. §. vlt. vers. quæ igitur per præsentem,* ibi; *aut amicabili compositione decisa sunt*; vbi apertè admitti videtur transactio seu amicabilis compositio circa adulterium. *Gloßa. 3. l. transigere,* primò refert opinionem, quòd lex transigere per id authenticum ea in parte corrigatur: quam opinionem ea glossa non probat, sicut nec doctores communiter eam probant, atque apertè contrariatur legi 22 huius regni citatæ, quæ post id authenticum lata fuit, nec transactionem circa adulterium admittit. Eadem glossa, itemque glos-**[[176]]**sa vlt. in idem authenticum, quas sequuntur Bart. & communior doctorum sententia, dicunt, in eo authentico, vt satis ex antecedentibus constat, non esse solùm sermonem de adulterio, sed etiam de aliis criminibus, circa quæ locum habet transactio: atque verba illa; *aut amicabili compositione decisa sunt*; intelligi non de adulterio, sed de aliis criminibus ibi simul commemoratis. Et quamuis Padilla & alii eam sententiam impugnent; non video tamen, cur probanda non sit. Padilla cum Baldo & aliis censet in eo authentico, & in *authentica si quis ei. C. de adult.* quæ ex authentico citato fuit desumpta, sermonem esse, vt perspicuè ibi patet, de adulterio, & quibusdam aliis fornicationis criminibus præsumptis solùm, quando scilicet maritus eum, quem suspectum habebat adulterium machinari cum sua vxore, ter in scriptis admonuit, ne cum illa colloqueretur, & postea inuenit eos simul in aliquo loco; tunc enim præsumptio est iuris & de iure ibi statuta, eos adulterium commisisse, vt statim absque alia probatione possint ac debeant de eo crimine puniri. Atque circa hoc tantùm adulterium præsumptum dicunt hi autores admitti eo in loco transactionem, non verò circa illud, de quo constat verum esse adulterium: vnde id declarationem esse censent, & quasi limitationem legis transigere, quòd scilicet lex transigere solùm excipiat adulterium verum, & authenticum citatum eam limitationem admittat circa adulterium præsumptum. Ego verò potiùs probarem Bart. & communiorem doctorum sententiam.

Eidem legi transigere, quatenus adulterium excipit, repugnare etiam videtur *authenticum vt nulli iudicum. §. adulteram, & authentica sed hodie. C. ad leg. Iul. de adulter.* quæ ex eodem authentico desumpta est, liberumque marito relinquunt, sibi vxorem suam adulteram intra biennium copulare. *Glossa. 3. l. transigere,* primò soluit, quòd id liceat tantùm viro. Ea verò solutione ab eadem glossa spreta, transit ad secundam, quòd scilicet id ei liceat, adultera priùs punita verberibus & inclusione in monasterio, vt ibidem statuitur. Atque hanc solutionem amplectuntur Bart. & doctores communiter, quos *Padilla vbi suprà num. 89.* refert, eaque expressè est sancita. *l. 15. titul. 17. part. 7.*

Contra eandem legem transigere, quatenus adulterium excipit, opponitur. *l. si maritus. 2. §. si negauerit. ff. ad leg. Iul. de adulter.* quo in loco marito ac patri adulteræ (qui cæteris in accusando de adulterio præferuntur) permittitur renunciare accusationi. In lucem verò

huius materiæ obser **[sect. 10]** ua. De iure communi maritum adulteræ, & patrem adulteræ, qui, nihil matrimonio impediente, in potestate de eodem iure communi illam habebat, quamdiu emancipata non erat, sed in potestate erat illius, præferri cæteris in accusando de adulterio, maritumque patri præferri in ea accusatione. Ita habetur *l. 1.* §. *si simul. l. 2. l. si maritus. 1. in prin. l. is cuius. §. marito. ff. ad leg. Iul. de adulter. l. quamuis. 2. C. eod. titu. l. 2. titu. 17. part. 7.* & aliis iuribus. Si tamen maritus adulteræ infamis sit, aut colludat, ei præfertur pater adulteræ *l. 2. citata.* Obserua deinde, maritum adulteræ quondam non potuisse illam accusare, nisi facto priùs ab illa diuortio, vt habetur *l. miles.* §. *volenti. l. is cuius. §. marito citato. ff. ad leg. Iul. de adult.* Atque, si vxorem & adulterum deprehendisset in adulterio, aut aliter certò illi de adulterio constaret, tenebatur diuortium facere, alioquin de lenocinio puniebatur *l. 1. §. lenocinii. l. si constante* ibi; *Nisi priùs lenocinii maritum accusauerit*; quòd scilicet sciens vxorem suam adulterium commisisse, eam non dimiserit, diuortium ab ea faciens *l. mariti in prin. &. l. si quis adulterium. ff. ad leg. Iul. de adulter. l. crimen, &. l. sine metu. §. vlt. C. eod. titu.* Hodie verò de iure authenticorum fas est marito accusare adulteram non facto priùs cum illa diuortio, vt patet in *authentico vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas* ibi; *repudio misso*; & *in authentico vt nulli iud. §. adulteram, & in authentica sed hodie. C. ad leg. Iul. de adulter.* Vt enim ibi admittitur eam accipere de monasterio intra biennium, cùm *l. adulterium citata* prohibitum esset eam reuocare, ita censetur concessum diuortium non facere, atque idem habetur *l. 2. & 3. titu. 17. part. 7.* affirmantque *Gloßa. l. constante verb. extra maritum. ff. ad leg. Iul. de adulter.* & doctores communiter. Obserua tertiò, de iure communi maritum & patrem adulteræ præferri cæteris in accusando adulteram intra sexaginta dies vtiles, in quibus & iudex accusationem posset audire, & maritus aut pater adulteræ nullum legitimum haberent impedimentum ad accusandum. *l. si maritus. 1. in prin. l. miles.* §. *quidam. l. is cuius.* §. *marito. l. si maritus. 2. in prin. ff. ad leg. Iul. de adulter. l. iure mariti. C. eod. titu. computatos,* de iure quidem antiquo, à puncto diuortii ob tale adulrerium facti, vt patet *l. is cuius.* §. *marito. l. pater. ff. ad leg. Iul. de adulter.* de iure verò authenticorum ac partitarum, iuxta quod necesse non est facere diuortium, vt suprà est dictum, computandos à puncto scientiæ talis adulterii, ita vt intra id tempus nullus alius posset accusare; tametsi de iure antiquo intra id tempus accusari posset maritus de lenocinio, quòd, cùm sciret adulterium vxoris, diuortium ab illa non faceret, nec eam accusaret, si constaret illum scire tale adulterium, nec diuortium facere, vt vtrumque habetur *l. constante. ff. ad leg. Iul. de adulter. l. sine, & l. quamuis. C. eod. titu.* de iure verò authenticorum & partitarum accusari non potest ea de causa de lenocinio, cùm non teneatur facere diuortium ab vxore adultera, vt suprà est dictum, sed alii expectare debent transitum sexaginta illorum dierum *l. is cuius.* §. *marito citato,* nisi maritus & pater adulteræ intra id tempus renuncient tali accusationi: nam tunc eo ipso, quòd renunciant, inte-**[[177]]**grum est aliis accusare intra id tempus, vt habetur *l. si maritus. 2. §. si negauerit.* Porrò ius peculiare accusandi, quod intra eos sexaginta dies conuenit marito & patri adulteræ, appellatur ius accusandi iure mariti ac iure patris *l. miles. §. quidam. vers. quod priuilegium. l. quæsitum in prin. ff. ad legem Iul. de adulter. & l. iure mariti. C. eod. titul.* illique cedere censetur, si intra eos sexaginta dies renuncient tali accusationi. *§. si negauerit citato,* illud item amittunt, si intra eos sexaginta dies non accusent, vt habetur *l. is cuius. §. marito citato*; remanet tamen illis, nihil impediente ea repudiatione, aut lapsu eorum sexaginta dierum, ius accusandi, quod competit quibuscunque aliis. *l. miles vers. citato. l. quæsitum in prin. ff. ad leg. Iul. de adult. l. iure mariti. §. & cum. C. eod. titu. &. l. 3. titu. 17. part. 7.* quin & præponi

aliis debent, si cum aliis ad accusandum concurrant; eo quòd ipsi præcipui sint ac magis coniuncti adulteræ, ipsiq́ue maiori iniuria sint affecti, ad eosq́ue proinde accusatio præcipuè spectet. Quòd si maritus, post diuortium causa adulterii, vxorem reducat in suam domum, censetur illi parcere, neque potest prosequi iam accusationem, aut de nouo vllo tempore illam intentare. *l. quæsitum. §. vlt. ff. ad leg. Iul. de adult.* Quamuis autem sexaginta illi dies simul currere incipiant marito & patri adulteræ, si neuter accusationem intentet, accusationémve parare intelligatur, si tamen maritus accusare velit, non priùs currere incipiunt patri, quàm maritus accusare desistat, aut renunciet accusationi, vt vtrumque habetur *l. si maritus. 1. in prin.* Item, si maritus aut pater adulteræ intra eos sexaginta dies accusent, aut accusationem prosequantur, liberi manent à præsumpta calumnia, vt habetur *l. auxilium. §. 1. ff. de minorib. & l. quamuis. §. in primis. C. ad leg. Iul. de adult. & l. 3. titu. 17. part. 7.* non verò liberi manent à calumnia vera contra ipsos probata, vt habetur *l. is cuius.* §. *marito, & l. pater. ff. ad leg. Iul. de adult. & l. 3. in fine titu. 17. part. 7.* Elapsis sexaginta integris diebus, seu duobus mensibus, in quibus nec maritus, nec pater adulteræ, accusent de adulterio, conceduntur quatuor alii menses vtiles, qui cum duobus præcedentibus efficiunt sex menses vtiles, in quibus maritus & pater adulteræ, non quidem iam iure mariti & patris, sed iure extraneorum, vnà cum cæteris extraneis admittuntur ad accusandum de adulterio illo: atque, vt suprà dictum est, maritus & pater, tanquam magis præcipui, præponendi sunt aliis, si simul cum aliis ad accusandum concurrant: secùs autem si post inceptam ab aliis accusationem ipsi ad accusandum accedant: nam tunc ab accusatione repellentur, præferendo eum, aut eos, qui accusationem iam intentarunt. Sex autem illi menses vtiles excedere non debent quinquennium continuum, computatum à puncto commissi adulterii: nam elapso quinquennio illo continuo, præscribitur omnino actio, neque deinceps potest intentari: nisi in adulterio vis interuenerit: nam tunc actio est perpetua, nec præscribitur minori spatio, quàm triginta annorum. Hec habentur *l. mariti à* §. *sex mensium,* iuncta. *l. miles.* §. *quidam, & l. quæsitum est in prin. ff. ad leg. Iul. de adult. l. iure mariti. l. adulter. C. eod. titu. & l. 3. & 4. titu. 17. part. 7.* Item post duos priores menses si maritus aut pater adulteræ accusent, non habent id priuilegium, vt non teneantur de præsumpta calumnia, quin, vt aliqui volunt, idq́ue innuit l. 3. citata, nisi absoluant accusationem intra eos sexaginta dies, non habere illud idem priuilegium. De iure item *Codicis. l. quamuis. 2. C. ad legem Iul. de adulter.* idemq́ue habetur *l. 2. titu. 17. part. 7.* meritò fuit sancitum, vt interim dum diuortium non esset factum inter adulteram & maritum illius, aut matrimonium non esset dissolutum morte mariti, nullus alius admitteretur ad accusandum de eo adulterio, nisi matitus, pater adulteræ, frater, aut patruus, vel auunculus illius, idq́ue in fauorem matrimonii, ne fædarentur connubia. Et licèt *Glossa. l. quamuis citata, verb. proximis,* à multis approbata, voluerit, reliquos esse etiam admittendos, sed connumeratos præferendos esse cæteris; contrarium tamen apertè intendit ac statuit textus ille, idq́ue perspicuè definit l. 2. citata. Illud etiam obserua, de iure communi, quando adultera transibat ad secundas nuptias post adulterium tempore prioris matrimonii commissum, accusari non poterat ea adultera, nisi priùs accusato & conuicto adultero. *l. miles. §. licèt, & l. vim. §. à nupta. ff. ad leg. Iul. de adulter.* quando tamen adultera vidua manebat, poterat accusatio ab illa incipere. *l. si maritus. 2.* §. *vlt. ff. eod. titu.* Item sex menses vtiles ad accusandum concessi, in ea, quæ ad secundas nuptias transiuit, computari debebant à puncto diuortii, aut desitionis prioris matrimonii: in vidua verò à puncto commissi adulterii, vt habetur *l. mariti.* §. *sex menses citato.* Illud postremò obserua, quæ dicta sunt, magna ex parte hodie locum non habere in hoc regno & in Lusitania:

quoniam, vt Disputatione sequenti dicetur, de iure horum regnorum postea fuit sancitum, vt solus maritus adulteræ accusare posset de adulterio, & nullus alius admitteretur, neque perseuerante matrimonio, neque postea, adeò vt neque iudex procedere possit ex officio ad adulteram puniendam. Vnde ex his, quæ dicta sunt, solùm habent in his regnis locum, quæ de tempore præscriptionis actionis intra quinquennium, aut etiam intra triginta annos si vis interuenit, mariti quoque comparatione, dicta sunt. His ita explanatis, ad obiectionem, occasione cuius ea omnia dicta sunt, est dicendum. In eo §. solùm id permitti, vt maritus & pater adulteræ amittant ius accusandi intra sexaginta dies iure mariti, non verò vt postea non possint accusare, vt explanatum est, idque siue certus esset maritus de adulterio, siue non, &, quòd certus non esset, non vellet **[[177]]** accusare, cederetque iuri suo, quo adulteram, etiam solùm sibi de adulterio suspectam, poterat intra eos sexaginta dies accusare sine periculo præsumptæ calumniæ, vt habetur *l. quamuis. 2. C. ad leg. Iul. de adult.* Neque, quòd ita caderet iuri suo, liber manebat tempore eius legis, vt accusari non posset de lenocinio, si diuortium non faceret ab ea vxore, quam certò cognosceret adulterium commisisse, iuxta ea quæ dicta sunt. Lege alias responsiones minùs solidas ad eam objectionem apud Padillam vbi suprà n. 91.

[sect. 11] *AZo, Bart.* & alii, quos referunt ac sequuntur *Padilla vbi suprà. num. 95. & Greg. LopeZ. l. 22. titu. 1. part. 7.* verb. *el marido. (*tametsi alii reclament) censent de iure communi quamuis licita non sit transactio circa adulterium, licitam tamen esse gratuitam remissionem delicti, cessareque ab accusatione: de qua re non potest esse dubium, si iudicis autoritate, ipsis remittentibus, accusareque cessantibus, aboleatur accusatio: nam id apertè conceditur consanguineis adulteræ. *l. quamuis. 2. §. sed his personis. C. ad leg. Iul. de adul.* non tamen de iure communi id impediebat, quominus iudex procedere adhuc ex officio posset ad pænam imponendam, quatenus id crimen in præiudicium boni communis fuit commissum. Atque quòd in sensu explanato recedi gratis ab accusatione possit, ac remitti adulterii delictum, definitum est. l. 22. citata his verbis: *mas bien se puede quitar de la acusacion el marido, si quisiere, no recibiendo precio ninguno por ello.*

[sect. 12] Illud est obseruandum, in criminibus, in quibus pæna sanguinis irrogatur, si talia sint, vt sciens teneatur ea detegere, quia id præcipitur, vt ea pæna iudicis officio in commune bonum puniatur, vtique neque validam neque licitam esse transactionem circa ea crimina, neque gratuitam remissionem, maximè cùm ad scientem non spectet ea crimina vlla ex parte condonare: quare non solùm inualidæ essent omnes tales pactiones factæ cum delinquente, nulliusque prorsus essent effectus, sed etiam sciens ac non detegens, quive esset impedimento, ne talia crimina punirentur, eo ipso puniretur ipse ea de causa, si talis culpa ipsius detegeretur. Quo fit, vt circa crimen læsæ maiestatis humanæ, quod sciens detegere tenentur, vt impediatur ac puniatur, vt tractatu præcedente Disput. 658 circa primum gradum eius criminis, §. lege. 6. subiungitur, est dictum, itemque circa crimen hæreseos, & similia alia, quæ sub pænis excommunicationis, aut aliis, detegi præcipiuntur, locum non habeat transactio, nec gratuita pactio, ad vllum omnino effectum, sed perinde habendæ sint eiusmodi pactiones, ac si non interuenissent, vt nihil omnino impediant circa cognitionem eius causæ, atque circa obligationem ea denunciandi. Atque hoc est, quod *Padilla vbi suprà à numero 96.* & alii, quos citat, hac de re intendunt.

[sect. 13] Tertia conclusio est. Pro criminibus, pro quibus non imponitur pæna sanguinis, licita non est de iure communi transactio. Quin potiùs reus circa illa transigens habetur pro confesso id crimen, punirique proinde potest ac debet pæna pro eo crimine legibus statuta, aut

ordinariè pro eo imponi consueta: nisi reus sufficienter probet, se id crimen non commisisse, idque fecisse ad redimendam suam vexationem, vitandamque molestiam ac sumptus litis.
Prima pars huius conclusionis, quòd scilicet circa eiusmodi crimina licita non sit transactio, habetur *l. transigere. C. de trans. l. si quidem.* §. *vlt. C. de contrah. & committ. stip. & l. 22. titu. 1. part. 7.* eamque affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Padilla vbi suprà, num. 103. Ant. Gom. 3. tom. var. res. cap. 3. num. 54. Iulius Clarus. quæst. 58. citata, num. 15.* Ratio autem eius sanctionis est, ne crimina maneant impunita in boni communis præiudicium, quod non expedit, vt habetur *l. ita vulneratus. §. quod si quis,* & aliis iuribus, quæ glossa ibi citat. Hinc verò Bart. & alii, quos *Padilla num. citato* refert ac sequitur, colligunt, statutum puniens delictum aliquod, tanquam fauorabile, esse extendendum: quod alii, quos idem Padilla refert ac sequitur, limitant, nisi sanguinis pænam infligat: nam tunc quo ad eam pænam minimè erit extendendum: secùs vt id crimen puniatur, pæna saltem extraordinaria.
[sect. 14] Dubium autem est, vtrùm ea pars intelligenda sit solùm de criminibus publicis, quæ pæna sanguinis non puniuntur, an verò etiam de criminibus similibus priuatis. *Gloßa. l. transigere verb. publicis,* hoc dubium mouet. Et primò refert opinionem Ioan. à multis approbatam, intelligi videlicet solùm de criminibus publicis: quoniam de eis tantùm perspicuè loquitur lex transigere, vt constat ex verbis illis, quæ suprà retulimus. Glossa tamen ibi optimè distinguit, quam amplectuntur Bart. & doctores communiter, quos referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 22. citata,* verb. *sobre yerro alguno, Padilla vbi suprà. num. 14. Ant. Gom. num. 54. citato, & Iulius Clarus. quæst. 58. citata, num. 16.* Quoniam vel circa crimen aliquod agitur criminaliter, & tunc siue crimen sit publicum, siue priuatum, transactio circa illud est illicita ac nulla, reusque transigens habetur pro confesso: vel circa crimen priuatum agitur ciuiliter ad pænam parti applicandam, aut agi eo modo ciuiliter potest, quia nondum intentata est accusatio, in potestateque actoris est agere ciuiliter aut criminaliter, vt circa actionem iniuriarum Disput. 42 dictum est, valida ac licita est transactio, pactumque gratuitum circa id crimen, vt eadem Disp. 42 ex variis iuribus est ostensum. Quia verò circa crimina publica nunquam agitur ciuiliter ad pænam solam parti applicandam, eaque de causa nunquam circa illa est licita aut valida transactio, idcirco lex transigere solùm meminit criminum publicorum: lex verò 22 citata de criminibus indistinctè est loquuta, comprehendens etiam priuata, quando de illis agitur criminaliter, aut agi non potest nisi criminaliter: nam tunc etiam circa illa est illicita inualidaque transactio. Ratio **[[179]]** autem cur, quando agitur criminaliter, aut agi non potest nisi criminaliter, illicita inualidaque sit transactio circa tale crimen, hæc est. Quoniam partes licèt præiudicare possint iuri suo, aut iuri, quod concessum ipsis est, vt in suum commodum id conuertant agendo ad pænam solam pecuniariam ipsis tantùm applicandam, vt circa actionem iniuriarum Disput. 42 est dictum, aut circa furti actionem, stando in iure solo communi, vt patet *l. post decisionem. C. de furt. l. si pro fure in prin. ff. de condict. furt. l. in pignore in fine. l. interdum. 2.* §. *qui tutelam. ff. de furt. &. l. si tibi. §. quædam ff. de pact.* præiudicare tamen non possunt iuri publico, efficereque vt delicta non maneant impunita pænis, quæ actoribus ipsis non sunt applicandæ, vt constat. *l. iuris gentium. §. si paciscar. ff. de pact. iuncta. l. locatio. §. quod illicitè. ff. de publican. & vect.* Hinc cum quibusdam glossis, Bart. & communi doctorum sententia, rectè colligit *Padilla vbi suprà. num. 105 & 106.* quando pæna esset applicanda fisco, aut iudex ex officio procedere potest ad inquirenda & punienda crimina in bonum commune, vt in hoc regno procedere potest ad puniendas regulariter iniurias & furta, nihil impediente remissione, aut

transactione partis offensæ, tunc transactionem non valere, vt impediat iudicem procedere ad punienda delicta in commune bonum, & ad infligendam pænam fisco applicandam. Neque esse satis confessionem partis, à qua furto fuit aliquid ablatum, qua dicat, ipso minimè inuito, sed eonsentiente, rem fuisse vsurpatam, vt iudex procedere adhuc non possit ad inquirendum, an res ita habuerit, nec interuenerit verum furtum, vel potiùs verum interuenerit furtum, quod in commune bonum pæna condigna puniat.

[sect. 15] Dubium est, vtrùm sicut transactio circa crimina, quæ pæna sanguinis non puniuntur, inualida est, ita gratuita pactio seu remissio eorundem criminum sit inualida, *Glossa l. transigere. verb.* non licèt, refert quosdam censuisse, validam esse: eo quòd cùm ea lex circa crimina capitalia dixerit, transactionem pactionemque esse licitam; circa crimina tamen, quæ sanguinis pænam non ingerunt, solùm expresserit, transactionem illicitam inualidamque esse, nihil de pactione gratuita loquens; de solaque transactione circa ea crimina loquuta etiam est. l. 22. citata. Glossa tamen illa eam opinionem reprobat, eamque sententiam eius glossæ cum Bart. amplectitur communis doctorum opinio, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 22. citata.* verb. *pechando algo, Iul. Clar. q. 58. citata. num. 19. & Padilla vbi suprà. num. 108.* qui dicunt, inualidam quidem esse etiam gratuitam pactionem circa ea crimina propter eandem rationem, ne scilicet maneant impunita, hocque tantùm esse discrimen inter transactionem in eiusmodi delictis, & gratuitam pactionem, quòd reus transigens circa eiusmodi delicta, censetur illa confiteri, efficiturque infamis ex tali transactione, tacitaque confessione eius delicti, quæ reputatur ac si reus idem crimen esset formaliter confessus in iudicio: ex pactione verò gratuita non censeri confessus delictum, neque manet infamis. Vtrumque constat *ex. l. in fisci. ff. de iur. fis,* cuius verba sunt: *In fisci causis pacti cum delatoribus, pro confessis habentur, si modò pretium, vel modicum, dederunt. ex. l. vlt. ff. de præuar.* quæ sic habet: *Jn omnibus causis, præterquam in sanguine, qui delatorem corrupit* (pretio, aut re pretio æstimabili) *ex senatus consulto pro victo habetur.* ex. *l. athletas. §. vlt. ff. de his qui notantur infamia,* ibi. *Pactsuve erit, simili modo infamis sit,* perinde scilicet ac si esset damnatus de eo crimine: rationemque reddit lex, quoniam, quæ statim ibi sequitur. *Quoniam,* inquit, *intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur.* Et quòd sermo sit de pacto non gratuito, sed de transactione, constat ex. *l. furti,* statim ibi subiuncta. §. *pactus,* qui paragraphus hisce verbis id exponit: *Pactúsve,* inquit, *erit. Pactum sic accipe, si cum pretio quantocunque pactus est: alioquin & qui precibus impetrauit, ne secum ageretur, erit notatus,* (infamia scilicet) *neque erit veniæ vlla ratio, quod est inhumanum.*

Secunda verò pars conclusionis, quòd scilicet transigens circa eiusmodi crimina, habeatur pro confesso, possitque proinde ac debeat puniri pæna eius criminis, constat ex iuribus proximè citatis, quæ eam perspicuè probant, & habetur *l. 22. citata,* aitque ibidem *Greg. LopeZ* verb. *condenar,* posse illum condemnari ad eam pænam ex eodem processu iuxta. *l. 2. C. de abolit.* quæ habet, iudicem tunc ex officio procedere debere vsque ad pænæ impositionem, etiam per inquisitionem: quòd Greg. Lopez intelligit, prosequendo processum antea cæptum, eoque se adiuuando.

Tertia verò pars conclusionis, quòd scilicet, si reus probet se innocentem esse, taleque crimen non commisisse, sed id fecisse ad redimendam suam vexationem, & ad vitandum sumptus & molestiam litis, non habeatur pro confesso, neque in pænam vllam incidat, sed repetere possit, quod dedit, tanquam acceptum ob turpem causam ex parte accipientis, nulla turpitudine existente ex parte dantis, habetur *l. serui. C. ad leg. Iul. de adult. l. si ab eo. ff. de calum. l. 22. citata,* & affirmant *Glos. vlt. l. vlt. ff. de præuar.* & doctores communiter. Imò verò in

hoc euentu, dans ita ad suam redimendam vexationem, agit ad pænam quadrupli aduersus accipientem intra annum vtilem à puncto, quo id dedit; & post annum ad pænam dupli. Ita habetur *l. 1. in prin.* iuncta. *l. annus. ff. de calum. &. l. 22. citata,* affirmantq́ue *Gloßa. l. serui verb. ad recipiendum. C. ad leg. Iul. de adult.* & communis doctorum sententia.

[sect. 16] Quarta conclusio. Quamuis crimen falsi publicum sit, & vt plurimum non puniatur pæna sanguinis, in eo tamen licita validaq́ue est transactio, sicut in delictis, pro quibus pæna sanguinis imponitur. Ita habetur *l. transigere, & l. si ex falsis in fine. C. de transact. l. ipse significas. C. ad leg. Corn. de fal. &. l. 22. citata,* consentitq́ue communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ ibi* verb. *falsedad, Iul Clar. quæst. 58. citata. num. 18. & Padilla vbi suprà à num. 19.* Rationem potissi-**[[180]]**mam, cur priuilegium hoc circa id crimen sit concessum, reddunt doctores, quoniam, qui de crimine falsi condemnaretur, incideret in admodum notabilem infamiam, inutilisq́ue hominum conuictui remaneret, eaq́ue de causa iura voluerunt permittere transactionem circa hoc crimen, sicut & circa crimina capitalia. Et quamuis Padilla vbi suprà multa contra hanc & alias rationes huius sanctionis arguat, amplectenda tamen est, tanquam rationi satis consentanea, supposita ea iuris dispositione, & tanquam communis doctorum.

[sect. 17] Qui accusationem criminalem intentauit, & post litem contestatam omnino proposuit accusationem non prosequi, non interueniente abolitione eius criminis, vel priuata, iudicis videlicet autoritate facta, vel publica, facta principis aut legis autoritate, quod iura tergiuersari in accusatione appellant, in Turpillianũ incidit, hoc est, in pænam quinque librarum auri, fisco applicandarum, si crimen, de quo accusabat, erat publicum, vt habetur *l. 3. §. vlt. ff. de præuar. &. l. 1. C. ad senat. consul. Turpill.* Si verò crimen, de quo accusabat, erat priuatum, non incidit in eam Turpilliani pænam, sed punitur pæna iudicis arbitraria pro criminis qualitate, vt habetur *l. si quis repetere. §. si Stellionatus. ff. ad senat. consult. Tupillian.* & consentiunt quo ad hæc omnia leges aliæ vtriusque tituli. *C. ac. ff. ad Turpillian.* communisq́ue doctorum sententia. Hinc, si in criminibus, in quibus dictum est transactionem, pactionemq́ue gratuitam, illicitas inualidasq́ue esse, quis post accusationem circa illa intentatam, transigat aut pacto gratuito ab accusatione discedat, pænas explicatas incurrit. Vtrùm autem, si transigat, aut gratis remittat delicta, circa quæ dictum est, validam ac licitam esse transactionem, pactumq́ue gratuitum ex parte rei, accusator nihilominus in pænas explicatas incidat. Affirmanter est respondendum, quando abolitio criminis, priuata aut publica, simul non interuenit, iuxta communem doctorum sententiam, vt mox dicemus. Quando autem transactio, aut pactum gratuitum, facta essent ante accusationem intentatam; tunc is, cui integrum erat accusare, eaq́ue via noluit accusationem intentare, in eas pænas non incideret, siue crimen esset tale, circa quod illicita inualidaq́ue essent transactio ac gratuitum pactum, siue non: quoniam tunc id non esset tergiuersatio, desistentiáve ab accusatione iam intentata litis contestatione; in quo solo euentu pænæ illæ incurruntur.

[sect. 18] Guido de Suza & pauci alii voluerunt, in euentibus, in quibus valida ac licita est transactio ex parte rei, si facta sit non cum extraneo, sed cum eo, aut cum eis, quibus accusare eum reum incumbit, tanquam prosequentibus suam aut suorum iniuriam circa id delictum, tunc eam transactionem, aut gratuitam pactionem, omnino liberare talem reum, ita vt neque is aut ii, qui ita transegerunt aut remiserunt, accusare eum deinceps possint de eo delicto, neque aliquis alius de populo, neque iudex ipse ex suo officio, fiue ex eodem processu, siue ex alio, quem de nouo efficiat, sed talis reus liber omnino maneat; nisi sit statutum aliquod peculiare in aliquo loco, quod aliud præcipiat: nam tunc in eo

loco standum erit dispositioni eius statuti. Addit, eandem transactionem aut gratuitam pactionem validas ac licitas similiter esse ex parte accusatoris, ac proinde, esto post intentatam accusationem, factamque inscriptionem, & datos fideijussores de accusatione prosequenda, per talem transactionem, aut gratuitam remissionem, ab accusatione desistat, non incurrere pænam Turpilliani. Quoniam, inquit, leges, quæ contrarium statuunt, sunt vniuersales, & limitantur per legem transigere, quæ in causis sanguinis, & in crimine falsi, permittit talem transactionem, gratuitamque remissionem: lexque transigere videretur decipere, si reum vel accusatorem, virtute ac autoritate eius legis transigentes, obnoxios relinquerent pænæ alicui aliarum legum, quod est contra legem 1. C. de iis qui ven. ætat. imp.
Contrarium affirmat communis doctorum sententia cum *Glossa. 3. l. transigere,* & cum Bart. ibi, quam referunt ac sequuntur *Panor. c. 1. de collus. vitanda, Syluester verb. accusatio. quæst. 11. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 55. iuncto calce. num. 54. Greg. LopeZ. l. 22. citata* verb. *en el cuerpo del acusado, Iul. Clar. quæst. 58. citata. num. 2. 3. & 4. Couar. 2. var. res. c. 10. num.* 5. *vers. nono, & Padilla vbi suprà à num. 46. & à num. 51.* validam scilicet esse, tam ex parte rei, quàm ex parte accusatoris, quo ad ipsos transigentes, aut paciscentes, atque ad sequentes dumtaxat effectus. Primus, vt reus propter transactionem, aut pactum gratuitum, non censeatur confessus crimen, neque vllam incurrat pænam propter id pactum aut transactionem. Secundus, vt accusari deinceps non possit ab eo aut ab eis, qui id pactum aut transactionem cum ipso inierunt, neque prosequendo priorem processum, neque alium ineundo, incipiendoque nouam instantiam. Tertius, vt processus cum eo accusatore aut cum eis accusatoribus factus non valeat, sed si alius priuatus admittendus sit ad accusandum, vel iudex ex officio suo procedere debeat ad cognoscendum de eo crimine, & ad puniendum reum, incipi debeat nouus processus. Cæterùm addit communis opinio, eam transactionem & pactionem non esse permissam ac validam ad effectum, vt reus non possit deinceps accusari de eodem crimine à quocunque alio de populo, qui cum eodem reo non transegit, nec pactionem gratuitam fecit de eo crimine, & vt iudex non possit ex suo officio procedere ad inquirendum de eodem crimine, illudque puniendum in commune bonum: neque enim pactiones priuatorum præiudicare possunt communi bono, vt illa crimina maneant impunita, manus alligando iudici, vt non procedat ad illa inquirenda & punienda, vt ex officio sibi incumbit in defectum accusatorum, aliosque de populo impediendo, vt de illis non accusent in eundem finem, vt ipsis in publicis delictis permissum est ac concessum, argumento. *l. qui cetu.* §. *vlt. ff. de vi publi. l. si maritus.* §. *si negauerit. ff. ad leg. Iul. de adult. l. 2. C. de aboli. l. 3.* §. *si ad plures. ff. de sepul. viol. &. c. 2. de collus. deteg. Ant. & GomeZ in calce. num. 55. citati* arbitratur, stando **[[181]]** in iure communi, iudicem & quencunque alium de populo, qui de nouo accuset intra triginta dies abea transactione & pactione cum aliis facta, posse vti eodem processu cum transigentibus antea facto, iuxta. *l. libellorum. §. vlt. ff. de accusationib.* Non tamen arbitror id esse verum stando in iuré communi, præsertim in euentu de quo loquimur: quoniam dispositione iuris perempta videtur omnino instantia per eam transactionem ac pactionem, & reddita omnino nulla actà antea inter eos transigentes ac paciscentes: neque in eo euentu loquitur. *l. libellorum,* atque circa dispositionem eius iuris lege, quæ disp. 43, conclusione 8, circa secundam eius conclusionis partem dicta à nobis sunt. Quid autem hodie de communi consuetudine quoad id sit censendum, disputatione sequenti dicetur. Addititem communis opinio, non ita esse permissam ac validam in fauorem rei eam transactionem ac pactionem quoad ipsos transigentes ac paciscentes inter se, quin accusator, si ab accusatione iam intentata absque abolitione obtenta desistat, incidat in pænam

Turpilliani ob eam tergiuersationem ipsi minimè concessam, vt colligitur *ex. l. ab accusatione. ff. ad Turpill.* Confirmatur hæc sententia, quoniam de iure communi licèt hæredes interfecti validam cum interfectore efficiant transactionem, aut gratuitam pactionem ac remissionem circa interfectionem eius, in cuius bonis succedunt, ad effectus suprà explicatos, iuxta *legem transigere. C. de trans.* nihilominus de eodem iure communi incidunt in pænā amittendi fisco hæreditatem ex eo interfecto ad ipsos delatam; eo quòd interfectorem non accusent vsque ad condemnationem, vltimámve ea de re sententiam, vt tractatu præcedente disp. 178. copiose ostensum fuit: ergo, quòd transactio, & pactio grasuita, valida sint inter transigentes quo àd effectus explicatos, non impedit, quòd accusator in pænas incidat accusatori statutas, si ab accusatione desistat. Ad legem autem *1. C. de his qui ven. ætat. imp.* dicendum est, rectam rationem postulasse, vt id ita in eo euentu pronunciaretur, vbi in illis contractibus nulla culpa cernebatur ex parte minoris, qui eam veniam ætatis impetrabat, & ex parte eorum, qui post eam viam celebrare cum eo contractus vellent, neque esse eandem rationem in re proposita. **[sect. 19]** Illud postremò est obseruandum, in euentibus, in quibus dictum est, validam esse transactionem ac pactionem gratuitam quo ad effectus explicatos, intelligendum esse id, modò fiat antequam aduersus reum lata sit sententia ob id crimen, quæ in rem transeat iudicatam: postquam enim pæna criminalis in commune bonum est à iudice imposita, remissio illius, aut compositio circa id delictum, non spectat ad partem offensam, sed ad solum principem. Hoc assertum innuit apertè. *l. 22. titu. 1. part. 7.* illis verbis; *Si la auenencia fuere fecha ante que la sentencia sea dada, sobre tal yerro como este, que vala, &c.* Quod *Greg. LopeZ.* ibi, & *Padilla vbi suprà à. n. 40.* meritò intelligunt de sententia, quæ omnino transierit in rem iudicatam: nam si à non vltima sententia sit appellatum, aut adhuc perseueret tempus, in quo ab illa potest appellari ac suspendi appellatione, vel si in absentia rei, quod nostri *en reueldia* vocant, lata sit sententia, ita vt reus postea comparens audiri adhuc debeat, valida est transactio, & gratuita pactio, inter reum & accusatorem ad effectus suprà explicatos: eo quòd adhuc perseueret inter eos lis ac contentio circa id delictum, habeatque accusator, à quo desistere possit, gratis, aut accepto, vt desistat, pretio aliquo, aut re pretio æstimabili. Assertum principale probant *Greg. LopeZ & Padilla ex l. si causa cognita. C. de trans.* & *ex. l. post rem. ff. eod. titu.* quæ de transactione circa causas, controuersiasque ciuiles, solùm loquuntur: neque meo iudicio vllum est argumentum ab eis iuribus circa illas controuersias ad rem, de qua disputamus, vt ex dictis tractatu præcedente disp. 556. facilè constat: quo in loco transactionem pressè, quæ in illis controuersiis præcipuè habet locum, duntaxat definiuimus, dicentes, esse de re dubia non gratuitam pactionem. Et quoniam, in ciuilibus post latam vltimam sententiam, aduersus quam nullus superest recursus, & circa quam nulla iam remanet omnino controuersia, nullum quoque remanet dubium ad quem res pertineat, locum non habet transactio, de qua ibi est habitus sermo. Habet tamen locum gratuita pactio, qua gratis, mereque liberaliter, aliquid remittatur ac condonetur. In causis autem criminalibus, de quibus disputamus, non est necesse crimen esse dubium, exitumque causæ ancipitem, vt locum habeat transactio latiùs sumpta, qua ob ius accusandi reum, eumque puniri faciendi ob aliquod delictum, aliquid accipiatur, sicque ab accusatione cessetur, delictumque id condonetur, à suam aut suorum iniuriam prosequente, ad quem spectat id condonare, quatenus eo delicto ipse, aut suus, fuit iniuria affectus. Itaque si ad remissionem delicti spectes, quatenus ad accusantem, suam vel suorum iniuriam prosequentem, spectat delictum, pænamque pro illo commeritam, remittere, vel gratis, vel pretio aliquo ea de causa accepto, vtique transactio, & gratuita pactio, non minùs locum haberent, post la tam

vltimam sententiam, antequam pæna exequutioni esset mandata, quàm habeant ante latam sententiam; eaque de causa ex iuribus citatis assertum propositum minimè colligitur, neque item ex. *l. ordo. ff. de publ. iud.* ex qua colligi Padilla affirmat: sed ratio eius asserti illa tantùm est, quam nos suprà reddidimus, quæ sufficienter id confirmat.

[sect. 20] Quo loco obserua, quamuis ad principem spectet condonare, aut commutare pænam criminalem in aliam mitiorem, post latam ea de re vltimam sententiam; quando tamen accusauit aliquis, qui circa id crimen suam aut suorum in iuriam est prosequutus, aut ius illi erat ad accusandum, nec crimen gratis, aut accepto aliquo pretio, remisit, non debet princeps quicquam de pæna ordinaria, in qua reus est condemnatus, remittere sine talium consensu ac remissione, nisi postulante id non leui reipublicæ bono: eo quòd talis remissio cederet in iniuriam prosequentium eo iure talem litem, quibus tenetur princeps ministrare iustitiam puniendo reum pæna ordinaria, quam suo delicto, commisso in ipsorum iniuriam ac offensam, commeruit.

[[182]] *Quid circa dicta disputatione præcedente sit hodie dicendum, in his præsertim Castellæ ac Lusitaniæ regnis. Et num in foro conscientiæ licita sit transactio in crimina. libus. Disp. 47.*

SVMMARIVM.

1 IN delictis quæ iniuriam inferunt, aut simul etiam damnum alicui priuatæ personæ, duo sunt consideranda: vnum est iniuria ac damnum priuatæ personæ, aduersus quam id delictum est commißum: alterum est publica iniuria, qua resp. læsa manet, & illam condonare ad remp. caputve illius spectat: & procedere ad illam vindicandam, quando non est qui de ea accuset, ad iudices spectat.

2 Quando nullus de crimine aliquo intentat accusationem, iudex in seculari foro hodie iuxta consuetudinem multorum regnorum, & de iure regni Hispaniæ, siue crimen sit publicum siue priuatum, ex officio procedit ad inquisitionem & punitionem in commune bonum.

3 Processus iudicis ex suo officio ad inquirenda crimina de iure communi est extraordinarius, in defectum alicuius qui accuset; processus verò iudicis ad querelam & accusationem alterius est remedium ordinarium.

4 Licèt superuẽtio accusatoris ceßare de iure communi efficiat processum iudicis ex suo officio via inquisitionis, hodie tamen multis in locis iudices ex suo officio procedunt ad inquirenda quæcunque delicta, licèt priùs delinquens accusatus sit, & effectum est remedium hoc æquè ordinarium ac prius; aliquibus etiam in locis magis ordinarium, quam accusatio à priuatis effecta.

5 Quia processus iudicum ad punienda delicta via inquisitionis, adhibito aliquo, postquam sunt detecta, qui nomine publico accuset, effectus est regulariter æquè ordinarius ac accusatio facta à priuatis. factum est, vt in multis locis hodie de cõmuni consuetudine admisceatur processus iudicum ex suo officio via inquisitionis cum proceßus via accusationis, quando se offert aliquis qui accuset, ita vt fiat vnus proceßus mixtus, agente accusatore priuato partes suas, & simul iudice partes reip.

6 Cùm ad commune bonum spectet delicta puniri, & æquitas patiatur, vt remissa iniuria ab offensis, siue gratis, siue transactione pro emolumento aliquo, mitiùs pro sola iniuria & offensa reip. facta puniantur, quàm pro vtraque iniuria & offensa simul, fit vt de iure communi, nihil impediete remissione partis offensæ, nihilque impediente transactione cum reo circa id delictum ab ea facta, & alii ad accusandum admittantur, & iudex ex suo officio procedat ad imponendam totam pænam ordinariam eis.

7 In Castella statutum est, fieri in delictis capitalibus (excepto homicidio) transactionem circa ea crimina cum accusatoribus, cum iísve, qui prosequendo suam aut suorum iniuriam possunt ante alios omnes accusare, vt deinceps iudex procedendo ex suo officio non possit pro eis imponere pænam sanguinis, sed aliam infra illam arbitrariam. Quamuis nonnulli in contrarium propendeant, & legem perperam explicent.

8 Legis verba defenduntur, & contraria explicatio retunditur.

9 Euentus, in quibus in Castella non sufficit transactio cum reo aut gratuita remissio, vt non sit reo imponenda pæna sanguinis, sed in quibus, nihil impediente tali transactione aut remissione, tenetur iudex imponere pænam sanguinis atque ordinariam pro eo delicto statutam.

10 Hæres interfecti hodie, licèt post intentatam accusationem aduersus interfectorem cum eo transigat, vel illi gratis parcat, non amittit hæreditatem fisco: quia non propterea iudex desinit ex officio procedere ad puniendam offensam atque iniuriam publicam remissa ab interfecti hæredibus iniuria priuata.

11 In Hispania nullus præter maritum potest adulteram accusare, nisi ipso consentiente.

12 Duo hæc priora habent itidem locum in Lusitania, saluis nonnullis euentibus.

13 Qui suam aut suorum iniuriam prosequuntur, accipere possunt pro condonanda iniuria præcisè sumpta competens pretium.

[sect. 1] VT, quod propositum est, explicemus, obseruandum est. In delictis, quæ iniuriam inferunt, aut simul etiam damnum, alicui priuatæ personæ, duo esse consideranda. Vnum est, iniuria ac damnum priuatæ personæ, aduersus quam id delictum est commissum. Atque accusare de eo delicto ratione eius iniuriæ ac damni ad vindictam ac pænam competentem spectat ad eum, in cuius iniuriam ac damnum id delictum fuit commissum, aut ad eos, sub quorum cura is est, quósve ea iniuria attingit: ad quos similiter spectat condonare eam iniuriam gratis, aut pro emolumento aliquo transactione ea de re cum reo ipso ac delinquente facta, quatenus iure non fuerint hæc illis inhibita. His autem deficiẽtibus, vtrũq; spectat ad personas illis coniunctas, qui suorum iniuriã prosequi ea in parte dicuntur, vt disputationibus præcedentibus explanatum est. Alterum verò, quod est considerandum in eiusmodi delictis, est publica iniuria ac offensa, qua respublica læsa manet, emolumentumque publicum eiusdem reipublicæ, ne ea delicta impunita maneant in commune bonum, & in aliorum exemplum, vt timore pænæ cęteri in officio contineantur, paxque ac reipublicę bonum conseruetur. Condonare verò eiusmodi iniuriam, ac pænam ob illam commeritam, partémve illius, ad rempublicam ipsam, capútve illius, spectat, tanquam ad custodem boni communis; quod caput id interdum rationabili ex causa poterit efficere, aut gratis, vel pro emolumento aliquo, prout postulare bonum commune, patique æquitatem, attentis circunstantiis omnibus concurrentibus, iudicauerit. Procedere verò ad vindicandam eiusmodi publicam iniuriam ac offensam, ad pænamque condignam pro ea

infligendam, & simul etiam ad puniendum iniuriam priuatā, quando non est alius, qui de illa accuset, spectat ex officio suo ad iudices: qui, dum pars læsa, aut qui illius iniuriam prosequuntur, accusant, & ipsi sententias condemnatorias ad illorum accusationem proferunt, simul puniunt iniuriam priuatam ac publicam: idemque efficiunt quando iniuriam passus, & qui illius iniuriam prosequi deberent, nec remittunt delictum, nec accusant, quia absentes sunt, aut aliqua alia ratione, idque constituendo aliquem, qui nomine publico accuset, vt statim subiungemus. Quando autem pars læsa delictum remittit, aut, illa defuncta, qui illius iniuriam prosequuntur, idem delictum remittunt, vel gratis, vel transactione facta pro emolumento aliquo, in euentibus, in quibus id illis permittitur, vel **[[183]]** de iure communi, iuxta ea quæ disputatione pręcedente explanata sunt, vel statuto, aut consuetudine loci, tunc etiam iudices ipsi de officio puniunt eadem delicta, quantum à iure, vel communi vel priuato, id illis permittitur ac conceditur, idque vel puniendo publicam & priuatam iniuriam in commune bonum, vel solam publicam, prout iure, aut consuetudine, aliquorum regnorum est introductum, vt sola tunc iniuria ac offensa publica puniatur. Atque quando ex officio puniunt delicta, vel de quibus loquimur, vel alia, quæ in nullius priuati iniuriam cedunt, vt blasphemiam, sodomiam, & alia eiusmodi, constituunt aliquem accusatorem, qui nomine publico de illis accuset, consentaneè ad. *l. 2. C. de delatorib. lib. 10.* solentque iudices in hoc regno in tribunalibus secularibus ciuitatum ac oppidorum deputare aliquem ex publicis procuratoribus, qui causas aliorum in iudicio agunt, vt de singularibus criminibus, quando ad iudicum notitiam deueniunt, atque inquisitione facta sunt iam detecta, accusent, adhibito eis iuramento, vt fideliter accusent, prosequanturque accusationem vsque ad debitum finem. In prætoriis verò cancellariarum, itemque in cribunalibus ecclesiasticis episcoporum, ac sanctæ inquisitionis, deputati esse solent fiscales minïstri, qui de eiusmodi criminibus accusent. Atque, vt disputationibus præcedentibus fuit explanatum, quando crimina sunt publica, aut priuilegium ea in parte habent criminum publicorum, ius commune statuit, vt circa illa quiuis de populo accusare posset, præferendo reliquis eos, qui suam aut suorum iniuriam prosequuntur, & modo præcedentibus disputationibus explanato. Quando verò simul concurrunt multi ad accusandum circa eiusmodi crimina, iudex eligit aptiorem ex eis, qui tunc solus accuset, nisi prosequantur suorum iniuriam, & sint pares in gradu, nam tunc simul admittuntur ad accusandum, vt in præcedentibus est dictum. Quod ad iudicem spectet eligere aptiorem, constat ex. *l. si plures. ff. de accus.* & ex aliis iuribus, quæ *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. n. 35.* citat, & quo ad hæc omnia legito eum, ibi, & n. 10.

[sect. 2] Obseruandum est deinde. Quando nullus de crimine aliquo intentat accusationem, iudicem in seculari foro hodie iuxta consuetudinem multorum regnorum, atque de iure huius regni. l. 11, titul. 20. lib. 4. fori, quæ est. l. 6. titul. 1. lib. 8. nouæ collect. siue crimen sit publicum, siue priuatum, (exceptis paucis iniuriis, de quibus mentio fit. l. 4. titu. 10. eiusdem lib. 8.) iudicem ex officio procedere ad inquisitionem & punitionem illius in commune bonum, vt disp. 42. & aliis sequentibus dictum est. Et quidem quando infamia de nullo in particulari circa id crimen præcessit, nullaque certa persona de aliquo in particulari iudici denunciauit, quòd is illud crimen commiserit; sed iudici solùm fuit significatum tale delictum fuisse commissum, aut ipse crimen aut indicia illius per se ipsum deprehendit, solùm procedit ad inquirendum, an sit commissum, & quis illud commiserit, de nullo in particulari inquirendo, num is illud commiserit, esto incerta aliqua persona scripto, aut alia via, ei significauerit, quis illud commiserit, imò & qui testificari possint eum illud commisisse. Quando autem denunciatum ab aliqua certa persona iudici fuit, quis illud

crimen commiserit, idque in actis fuit scriptum, aut quis de illo laborat infamia, similiterque in actis fuit id scriptum, vel ipse inquirendo de delicto, quis illud cōmiserit, aut num aliquis (neminem in singulari nominando) infamia laboret illud commisisse, deprehendit testimonio alicuius, quod in actis acceperit, quis illud commiserit, aut quis laboret infamia illud commisisse, vel indicia deprehendit ac in actis accepit, aliquem illud commisisse, tunc iam deinceps procedit ad inquirendum etiam, num ille id crimen commiserit: atque comperto ita via inquisitionis, quis illud commiserit, aut quis verisimiliter illud commiserit, procedit ad capturam talis delinquentis, si crimen, & probationes exceptæ, sunt talia, vt procedendum sit ad capturam: & siue delinquens capiatur, capiendúsve sit, siue non, intentat deinceps iudicium aduersus illum, constituto aliquo, qui eum accuset, eoque citato vt compareat ad se defendendum, vt hæc omnia latiùs tractatu 5 explananda sunt: interim verò, inter alios, legas Iulium Clarum. *l. 5. sent. §. vlt. q. 3. & 5.*

[sect. 3] Tertiò est obseruandum. Vt Iulius Clarus q. 3. citata, n. 3. cum communi sententia, quam refert, ait, de iure communi (Cæsareo præsertim) processum iudicis ex suo officio, ad inquirenda ac punienda crimina, esse extraordinarium ac subsidiarium, in defectum alicuius, qui accuset: processum autem iudicis ad querelam ac accusationem alterius, siue is suam aut suorum iniuriam prosequatur, siue non, sed sit aliquis alius de populo, qui in criminibus publicis, & in iis, quæ quo ad id priuilegium criminum publicorum habent, accuset, esse remedium ordinarium. Vnde n. 4. sequenti cum communi etiam sententia, quam refert, infert, de eodem iure communi, cùm secundùm iuris regulas remedium ordinarium cessare efficiat extraordinarium, vtique, si adsit, qui accuset plenè de eo delicto, cessare, locumque non habere, processum via inquisitionis, præsertim si nondum sit inceptus. Quando autem processus iudicis ex suo officio via inquisitionis iam erat inceptus, subiungit idem *Iulius Clarus ibidem. n.* 5. recurrere doctores ad distinctionem Salyceti. *l. ea quidem. C. de accusationibus. n. 5*4. Quòd scilicet, aut accusator post inceptum eum processum superuenit ante receptas probationes, aut post illas receptas. Si superuenit ante receptas probationes, tunc vel potest imputari negligentiæ accusatoris, quòd non antea ad accusandum accesserit, & in eo euentu non cessat inquisitio iudicis, sed repellitur is accusator. Vel non potest imputari negligentiæ accusatoris, quòd antea non accesserit, atque tunc, si prosequatur suam aut suorum iniuriam, auditur, cessatque processus via inquisitionis; modò tamen suspectus non sit de collusione, hoc est, quòd non seriò velit accusare, sed multa aut aliqua subticendo ac prætereundo, quæ accusare aut objicere poterat. Si verò neque suam neque suorum iniuriam prosequatur, non auditur. Quando autem accusator accedit post receptas probationes, tunc, si delictum sit probatum, repellitur accusator, esto suam aut suorum prosequatur iniuriam: si verò non sit probatum, admittitur **[[184]]** **[sect. 4]** ad accusandum.

Licèt autem hæc ita se habeant stando in iure communi, atque superuentio accusatoris cessare de iure communi regulariter efficiat processum iudicis ex suo officio via inquisitionis, exceptis euentibus paulo antea explicatis; eo quòd ordinarium remedium cessare faciat extraordinarium ac subsidiarium: hodie tamen, non solùm in hoc regno, iuxta *l. 6. titu. 1. lib. 8. nouæ collect.* & dicta Disp. 42 & sequentibus, sed etiam regulariter in aliis regnis de communi consuetudine, aut etiam iuxta statuta diuersorum locorum, iudices ex officio suo procedunt ad inquirenda ac punienda quæcunque delicta in bonum cōmune, etiam priuata, modo suprà explicato, effectumque est id remedium æquè ordinarium, ac illud aliud; imò aliquibus in locis effectum est magis ordinarium, quàm accusatio à priuatis effecta, vt cum communi doctorum sententia, quam citat & cum qua consentit *Ant. Gom. 3. tom. var. res.*

c. 1. in calce. n. 49. aitque ita consuetudine esse receptum in hoc regno, affirmat hæc omnia *Iul. Clar. q. 3. citata. n. 6.* Qui refert, Neapoli nullum admitti ad accusandum, nisi suam aut suorum iniuriam prosequatur; & in Gallia regalibus ordinationibus prohibitam esse accusationem criminalem, etiam si quis suam aut suorum iniuriam prosequatur, sed solùm huic esse permissum agere ad interesse, iudicesque solos procedere ex officio suo ad punienda delicta; ac simile quid refert ex Flandria; atque in tribunalibus sanctæ inquisitionis iudices soli procedunt ex suo officio ad inquirenda ac punienda delicta, quæ ad tribunal illud sanctum spectant, nullusque priuatus admittitur ad accusandum, sed solùm ad denunciandum ac testificandum, solusque minister fiscalis, ad id deputatus, est qui accusat; quia id postulat modus procedendi in eo tribunali, ad fidei puritatem conseruandam, extirpandosque errores, qui cum illa pugnant: atque propter modum procedendi in his tribunalibus commemoratis dictum est, aliquibus in locis processum iudicis ex officio via inquisitionis, adhibito aliquo post delicta inuestigata ac detecta, qui nomine publico accuset, esse effectum hodie magis ordinarium, quàm sit in eisdem locis accusatio facta de criminibus ab aliquo ex priuatis hominibus, siue suorum iniuriam prosequantur, siue non.

[sect. 5] Quia ergo hodie processus iudicum ex suo officio ad punienda delicta via inquisitionis, adhibito aliquo, postquam sunt detecta, qui nomine publico accuset, quando non se offert priuatus aliquis, qui accuset, aut quando priuati desistunt à cæpta accusatione, effectus regulariter est æquè vt minimum ordinarius ac accusatio facta à priuatis, postulante id ita bono communi, ne crimina impunita maneant; inde consequenter est effectum, vt in hoc regno, & regulariter in aliis, vt cum communi doctorum sententia, quam refert, affirmat *Iulius Clarus quæst. 3. citata, num. 7.* hodie de communi consuetudine admisceatur processus iudicum ex suo officio via inquisitionis cum processu via accusationis, quando se offert aliquis, qui accuset, ita scilicet vt simul fiat vnus processus mixtus, agente accusatore priuato partes suas, & simul iudice partes reipublicæ ac boni communis, inquirendo simul, & addendo ex parte sua probationes, quas pro nata occasione repererit, esto eos priuatus accusator non adhibeat, atque etiam accumulando & addendo eas, quas via inquisitionis repererat ante aduentum accusatoris. Quo fit, vt si procedere incepit iudex via accusationis, & superueniat postea priuatus accusator, maximè qui suam aut suorum iniuriam prosequatur, quocunque tempore superueniat ante latam vltimam sententiam, admittatur ad accusandum, cessetque solus accusator nomine publico constitutus, si iam tunc constitutus aliquis erat, nec propterea desinat prior processus illucusque causatus, sed ille continuetur ac augeatur accusatione talis priuati, & iudice cum illo agente partes boni communis. Si verò iudex procedere non inceperat, sed solùm ad querelam & accusationem priuati accusatoris incipiat, tunc simul causetur vnus processus mixtus, agente simul iudice ex suo officio partes boni communis, & accusatore priuato partes suas ad suam particularem vindictam. Si autem accusator priuatus ab accusatione desistat, transactione cum reo facta, aut gratuita remissione delicti, vel morte præuentus, non propterea desinit prior processus, simul à iudice ex suo officio causatus, sed continuatur, subrogato, qui nomine publico eandem accusationem, eundemque processum, vsque ad vltimam sententiam continuet. Quin & si aliquis priuatus succedat in accusatione, ait Ant. Gom. lociis statim citandis, de communi consuetudine continuari eundem processum, vtendo probationibus in eo factis. Quo fit, vt in hoc regno, & regulariter in aliis, quod disputatione præcedente dictum est, stando videlicet in iure communi, transactionem, gratuitamque pactionem, in euentibus, in quibus de iure communi sunt permissa, inter alios effectus operari, vt processus illucusque factus reddatur nullus, & neque iudex ex officio

possit illum continuare, sed incipere debeat nouum processum, hodie locum non habeat, sed continuari possit ac debeat ad reum in commune bonum puniendum, vt, præter doctores, quos *Iulius Clarus num. 7. citato, & quæst. 58. num. 3. citat,* affirmant *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. in calce. num. 37. & c. 3. in calce. num. 55. Padilla vbi suprà num. 47.* & alii, quos citant. Quin & quòd transigens, aut gratis desistens ab accusatione, incidat in pænam Turpilliani, ait *Iulius Clarus quæst. 58. citata in calce num. 3* consuetudine esse abrogatum: quod ortum habuisse arbitror ex eadem radice, quia videlicet ex eo, quòd priuatus ab accusatione desistat, nullum hodie est impedimentum, quo minùs reus à iudice ex officio valeat ex eodem processu puniri. Imò verò Iulius Clarus ibi addit, ex eo, quòd accusator transigat, aut gratis ab accusatione recedat, nullam hodie incurrere in Italia pænam, idemque est in hoc regno, & in Lusitania, vt infrà dicam.

Ex dictis meritò *Iulius Clarus quæst. 3. citata, num. 8.* infert, superfluam esse hodie practicam illam ex Bart. quam Alex. tradit, & qua iudices peritos ait *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c.* 1. *num. 17.* in hoc regno vti, nempe vt, quando iudices procedere volunt ex officio circa aliquod delictum, priùs requirant offensum, aut eos, qui circa id delictum ius habent prosequendi suo-**[[185]]**rum iniuriam, vt si accusare velint, compareant intra certum tempus, & accusent, vt si intra id tempus non comparuerint, omnino excludantur, neque impedire postea possint ac reddere nullum processum ex iudicis officio causatum. Quamuis enim integrum iudici sit id efficere, & repellere accusatores, si intra tempus eis præscriptum non compareant; ad eum tamen effectum, vt impedire postea non possint processum ex iudicis officio inchoatum, id hodie, vt dictum est, minimè est necessarium. Infert etiam ibidem num. 9. cessare cautelam Cæpollæ, quòd ad retardandum iudicem, ne super crimen ex officio procedat, accedat ad eum is, cui incumbit suam aut suorum iniuriam circa id delictum prosequi, & illi requirat, vt sibi constituat terminum, intra quem ipse accusare debeat, quasi intra eum terminum iudex ex officio procedere non possit. Ex dictis enim patet, procedere hodie posse, neque impediri eum processum, esto intra eundem terminum is alius ad accusandum accedat. Infert præterea num. 10. superfluam similiter etiam hodie esse illam aliam Bartoli practicam ad euitandum, ne accusatio impediat inquisitionem, vt scilicet, facta accusatione, iudex ab accusatore facultatem petat ac obtineat, vt procedere nihilominus ex suo officio possit: neque enim ad id accusatoris facultate iam hodie indiget.

[sect. 6] Postremò est obseruandum, cùm ad bonum commune spectet, vt delicta puniantur, etiam quatenus iniuriam ac damnum priuatis inferunt, vt homines in officio contineantur, paxque ac reipublicæ bonum conseruetur; & simul etiam æquitas patiatur, vt remissa iniuria ab offensis, aut ab iis, qui illorum iniuriam prosequuntur, siue gratis, siue transactione pro emolumento aliquo, mitiùs pro sola iniuria ac offensa reipublicæ facta puniantur, quàm pro vtraque iniuria & offensa simul; nisi quando ex aliquibus peculiaribus causis commune bonum efflagitat, vt nihil impediente remissione partis læsæ, aut eorum, ad quos prosequi illius iniuriam spectat, integre ac seuere delicta aliqua puniantur, non secùs ac si remissa non esset talis priuata iniuria; inde efficitur, vt de iure communi, atque de consuetudine nonnullorum locorum, quam *Iulius Clarus q. 58. num. 3.* affirmat seruari in Italia, nihil impediente remissione partis offensæ, aut illorum, ad quos spectat iniuriam illius prosequi, nihilque impediente transactione cum reo circa id delictum ab eis facta, & alii ad accusandum admittantur, & iudex ex suo officio procedat ad imponendam totam pænam ordinariam pro eo delicto statutam, vtramque iniuriam & offensam integreque delictum in bonum commune puniendo: efficitur etiam, vt iuribus, aut consuetudine aliorum locorum, si non adsint

qualitates & circumstantiæ, quæ aliud postulent, quando pars offensa, velii, ad quos spectat iniuriam illius prosequi, remiserunt priuatam iniuriam ac offensam, meritò aliquid de pæna ordinaria eius delicti remittatur, illam commutando in aliam longè mitiorem. Nullibi tamen expedit, vt princeps de plenitudine suæ potestatis punire desinat delicta, eaque remittat omnino, non remittente parte offensa, iísve, qui illorum iniuriam prosequuntur, iniuriam ac offensam priuatam, neque id sanè habet consuetudo: eo quòd princeps administrare teneatur iustitiam offensis, delicta in illos commissa vindicando ad illorum accusationem ac petitionem. Et quando bono communi expediret, vitam delinquenti condonare, remittereque illi offensam ac iniuriam publicam, id esse deberet, vindicando mitiùs in illo iniuriam ac offensam solam priuatam, vel saltem aliquid in competentem satisfactionem offensis, eísve, qui illorum iniuriam prosequuntur, elargiendo, quo offensa ac iniuria ipsis illata compensaretur.

[sect. 7] His ita constitutis, in hoc Castellæ regno, consentaneè ad proximè dicta, lege. 22. titu. 1. part. 7. in hunc modum fuit dispositum: *E porque guisada cosa es, è derecha, que todo ome pueda redemir su sangre, tenemos por bien, que si la auenencia fuere fecha ante que la sentencia sea dada sobre tal yerro como este, que vala quanto para no recebir porende pena en el cuerpo el accusado.* Vbi vides disponi, in delictis, pro quibus pæna sanguinis est statuta (excepto homicidio iuxta dispositionem eius legis, vt statim in ea subiungitur) transactionem circa ea crimina cum accusatoribus, cum iísve, qui, prosequendo suam aut suorum iniuriam, possunt ante omnes alios accusare, valere vt deinceps iudex, procedendo ex suo officio ad ea delicta in commune bonum punienda, non possit pro eis imponere pænam sanguinis, sed aliam infra illam arbitrariam. Aitque *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 56.* cum communi doctorum sententia, quam refert, si id fuit intentum eius legis, ex ea dispositione oriri reo exceptionem peremptoriam aduersus iudicem volentem eum condemnare pæna sanguinis, nulla ratione posse id efficere ob eius legis dispositionem.

Ant. Gom. ibidem, nihil impedientibus verbis adeò perspicuis eius legis, arbitratur, non id intendisse eam legem, atque adeò, nihil impediente ea dispositione, posse post talem transactionem quemuis de populo accusare de eo delicto eundem reum, & iudicem ex officio posse procedere ad illi imponendam pænam sanguinis ordinariam pro eo delicto statutam, sicut ante eam legem, stando in dispositione sola iuris communis, poterat id efficere.

Ducitur. Primò, quoniam leges partitarum regulariter non discordant à iure communi, vt constat ex illis verbis proæmii illarum; *hiZo y ordenó las siete partidas sabiamente, sacadas de las leyes de los emperadores, y de las faZañas antiguas de Hespaña*: ergo ea lex non corrigit ius commune, sed iuxta illud est intelligenda.

Secundò, quoniam in causa sanguinis non potest fieri compromissum inter partes, vt stetur sententiæ iudicis arbitri, aut iudicio arbitratorum, vt habetur. *l. 24. titu. 4. part. 3.* & idem habetur de iure communi. *l. non distinguamus.* §. *Iulianus. ff. de arbit.* quod tamen intelligitur, non comparatione partium inter se, quasi comparatione earum non valeat: sicut enim transactio circa delicta, quæ ingerunt pænam sanguinis, valet comparatione partium inter se, vt Disputatione præcedente ostensum est, ita comparatione earundem partium va-**[[186]]**let compromissum, cùm à transactione ad compromissum valeat argumentum, imò compromissum sit transactio latiùs sumpto vocabulo, vt tractatu præcedente Disp. 556 fuit ostensum: sed id intelligitur solùm ad excludendum alium accusatorem, atque ad impediendum iudicem, ne id delictum puniat in bonum commune: ergo leges partitarum, quæ cum iure communi admittunt transactionem circa ea delicta, quæ pænam sanguinis

ingerunt, non intendunt impedire, quominus alius, ab accusatore transigente cum reo, eundem reum accuset, neque item iudicem, quominus ad imponendam eidem reo pænam ordinariam, pro tali delicto statutam, progrediatur.

Tertiò, quoniam si lex 22 relata intenderet statuere, quòd desistente accusatore ab accusatione, facta inter eum & reum transactione aut concordia, remitteretur pæna sanguinis pro eo delicto statuta, sanè diceret ac statueret, id solùm habere locum, quando ipsemet offensus, aut hæredes illius, vel eius consanguinei, quibus illius iniuriam prosequi incumberet, eam transactionem aut concordiam cum reo efficerent; quandoquidem ad eos principaliter id negotium spectat, eisque iniuria illa facta esse censetur: sed lex illa simpliciter ac indistinctè loquitur, statuens, reum posse pactum ac concordiam facere cum quocumque accusatore, etiam extraneo: ergo lex illa intelligenda est, vt solùm valeat ea dispositio comparatione eo modo transigentium, non verò comparatione cuiuscunque alterius, qui accusare velit, nec comparatione iudicis.

Confirmatur validè hæc ratio, quoniam si talis concordia, aut transactio, cæteris omnibus noceret, sequeretur, in potestate cuiuscunque de populo, cuiuscunquéve amici delinquentis, esse, eripere illum à pæna sanguinis, eum accusando, transactionemque ac concordiam postea eum eo efficiendo, præsertim si offensus esset interfectus, aut alia ratione non existeret, neque haberet hæredes nec consanguineos, essetque ignotus alienigena: vnde facilè præberetur causa delinquendi, quod est valde absurdum atque iniquum.

Ibidem Ant. Gom. refert, cùm à Pincianis iustitiæ ministris, residente in eo oppido Carolo Quinto cum sua curia, comprehensus esset quidam simplex homicida dolosus, veniamque is obtinuisset ab hæredibus & consanguineis interfecti, transactione ac concordia cum eis facta, iudices nihilominus sententiam mortis aduersus eum homicidam tulisse: rogatuque eius homicidæ ac consanguineorum illius, virum religiosum accessisse ad Carolum Quintum, illique significasse, eam sententiam esse omnino iniustam, vtpote quæ apertè esset contra dispositionem ex lege illa 22 relatam: Carolumque Quintum iussisse suspendi exequutionem eius sententiæ; vocatisque iudicibus, qui illam tulerunt, eos interrogasse, cur aduersus dispositionem eius legis eam tulissent: ac iudices illos respondisse, idcirco id fecisse, quòd lex illa non id intenderet, quod primo aspectu videtur sonare, & quòd, seclusa ea dispositione, stando in iure communi, ea pæna esset illi imponenda: Carolumque Quintum vocasse tunc aliquos ex supremis regiis senatoribus, eosque ea de re consuluisse; maioremque illorum partem approbasse eam sententiam, eumque intellectum dispositionis illius legis 22, ac Carolum Quintum iussisse tunc mandari exequutioni sententiam illam à iudicibus illis latam.

Addit nihilominus ibidem Ant. Gom. quamuis ipsius sententia sit in puncto iuris verissima, interim tamen dum lex illa 22 non declaratur per principem iuxta ipsius opinionem, seruari ac practicari debere vt verba sonant, seque consulere, vt ita fiat: quoniam, inquit, communis error & practica redacta iam est in consuetudinem, atque ita communiter seruatur ac practicatur in hoc regno: mutandaque non sunt, quæ certam interpretationem semper habuerunt. Addit etiam, se in Salmanticensi ciuitate ita iudicasse ac practicasse, dum asseror fuisset in quadam eiusmodi causa cum iudice quodam, commutasseque pænam mortis in aliam mitiorem multo arbitrariam infra pænam sanguinis, eamque sententiam approbatam fuisse in Pinciana regia Cancellaria à iudicibus criminis. Addit item, patrocinando pro pauperibus in eadem ciuitate, multos à mortis pæna, facta priùs eiusmodi transactione ac concordia, liberasse.

[sect. 8] Ego autem cum Gregorio Lopez in eadem lege, verb. *en el cuerpo del acusado,* & *Villalobos,* quos refert ac sequitur *Padilla vbi supra nu. 50.* existimo, legem illam 22 eum intellectum habere, quem verba sonant, & quem doctores ac praxis huius regni communiter sequuti sunt; intendisseq́ue statuere iuxta opinionem Bart. quam *Iulius Clarus. q. 58 citata, num. 3.* refert, atque iuxta id, quod patitur æquitas, vt scilicet (quando aliud non postulat qualitas delicti, bonumq́ue publicum) remissa iniuria & offensa priuata ab eo, aut ab eis, ad quos eam remittere spectat, mitiùs puniatur delictum pro sola iniuria ac offensa publica, quàm esset puniendum pro eadem iniuria & offensa publica atque pro iniuria ac offensa priuata simul, si legitimè non esset remissa; eaq́ue de causa statuisse, vt quando legitimè remissa esset iniuria ac offensa priuata delicti, pro quo pæna sanguinis esset statuta, valeret ea remissio, vt non imponeretur pæna sanguinis, vt perspicuè lex illa significat, sed pæna illa commutaretur in aliam mitiorem arbitrariam, quæ sufficienter puniret solam iniuriam ac offensam publicam, sicq́ue elegisse mediam quandam sententiam, rationi ac æquitati valde consentaneam, inter duas extremas sententias, quæ erant de iure communi, quas vbi suprà Greg. Lopez refert, & nos retulimus disputatione præcedente, vnam communem ac veram stando in solo iure communi, & alteram Guidonis de Suza, & paucorum aliorum ibidem relatam, ac falsam stando in eodem iure communi. Neque probo, quod ibidem Greg. Lopez addit, nempe dispositionem illam legis 22 solùm habere locum, quando inter delinquentem & eos accusatores, ad quos spectat remittere iniuriam ac offensam priuatam, facta est vera transactio pro emolumento ac valore aliquo, quod sit alicuius momenti, attenta quantitate iniuriæ ac offensæ priuatæ; non verò quādo remissio esset facta gratis, aut pro tam modico emolumento, quod pro nullo reputaretur; **[[187]]** quasi ea lex solùm sit intelligenda de transactione, non verò etiam de gratuito pacto, gratuitaq́ue remissione iniuriæ priuatæ; & quasi ea lex intenderit, quòd id emolumentum, quod in vera trāsactione datur pro remissione iniuriæ ac offensæ priuatæ, sit in partem pænæ, rationeq́ue eius partis pænæ, qua reus eo ipso afficitur, sit illi remittenda pæna sanguinis ac commutanda in aliam arbitrariam, vt vult ibi Gregorius Lopez. Neque enim arbitror hoc fuisse intentum eius legis, & causam motiuam, quæ ad eam dispositionem induxit sapientes illos conditores eius legis: sed solùm, quòd, remissa ritè iniuria ac offensa priuata, siue gratis, siue pro pretio aliquo, æquitas patiebatur, rectaq́ue ratio postulabat, vt mitiùs puniretur sola iniuria ac offensa publica. Et quamuis lex 22, de qua loquimur, solùm meminerit transactionis, neque vllam fecerit expressam mentionem pacti gratuiti, vt ex toto discursu illius patet; idem tamen voluit esse intelligendum de pacto gratuito: alioquin sanè valde manca ac curta esset; cùm lex transigere, cuius materiam integre illa tractat, de pacto gratuito fuerit etiam loquuta, vt ex dictis præcedente disputatione liquet. Quòd autem lex 22, in verbis ex illa suprà relatis, aliquid nouum disponere voluerit supra id, quod lex transigere disposuerat, mediamq́ue viam eligere intenderit inter duas extremas opiniones, quæ erant de iure communi (id quod non rarò leges partitarum efficere solent) accommodatæ ad Bartoli opinionem, & ad id quod æquitas patiebatur ac recta ratio postulabat, neque solùm id disponere statuerit, quod lege transigere fuerat sancitum, patet apertè ex verbo illo, *tenemos por bien, &c,* quod, vt ibi Gregorius Lopez rectè obseruat, insolitum est in legibus partitarum, dum iuxta leges iuris communis disponunt, nouumq́ue ius particularemq́ue dispositionem apertè significat: quin, vt bene Gregorius Lopez ibi ait, verbum illud *tenemos por bien* plus significat, quàm volumus: quoniam idem est ac si diceretur, indulgemus. Item idem Gregorius, Lopez verb. *en el cuerpo del acusado,* ex doctrina *Baldi. l. transigere* notat, legem transigere solùm esse

permissiuam quo ad transactionem & pactum gratuitum in delictis, pro quibus statuta est pæna sanguinis; eaque de causa ait Baldus, transactionem, ex permissione eius legis circa causas sanguinis factam, esse præcisè validam inter ipsos transigentes, neque impedire alios accusare, neque iudicem procedere ex officio ad imponendam pænam sanguinis, non secùs, ac si talis transactio non esset facta: si autem non esset permissiua solùm, sed dispositiua, vt est l. 22, de qua loquimur, impediuisset alios ac iudicem, quo ad id, quod disponeret ac statueret, vnde colligit Gregorius Lopez, iuxta doctrinam ac mentem Baldi, legem 22, vtentem illo verbo, *tenemos por bien,* ac disponentem, vt transactio valeat ad effectum, vt pæna sanguinis non imponatur delinquenti, impedire, & alios deinceps accusare talem reum, vt pæna sanguinis illi imponatur, & iudicem ne ex officio illam ei possit imponere.

Ad primum ergo argumentum Antonii Gom. dicendum est, id regulariter esse verum, aliquando autem disponere vltra id, aut contra id, quod de iure communi habetur, vt dictum est, nec Antonius Gom. id negare potest: vnde concesso antecedente, neganda est cōsequentia.

Ad secundum, quod Antonius Gom. vocat nouum ac ineuitabile fundamentum pro sua sententia, & cui dicit non posse responderi, est facilè dicendum: Lege illa 24 & ʃ illo Iulianus, solùm meritò disponi, non valere compromissum in iudicem arbitrum, neque proinde transactionem, non solùm in causa sanguinis, sed etiam in aliis criminibus, in quibus punitio in commune bonum, & non præcisè in commodum accusantis, ad potestates publicas spectat, & quatenus sic ad illas spectat ex iuris dispositione: id quippe, quod ad potestates publicas spectat in commune bonum, non possunt reus & accusator impedire compromisso in arbitrum ac transactione, vt est perspicuum: sic enim facilè rei euadere possent pænas, quas ad rempublicam spectat eis imponere, vt cæteri timorem habeant, atque in officio contineantur, paxque & bonum commune conseruetur: inde verò (post dispositionem huius regni. l. 22 citata, qua prohibitum est, facta transactione in causa sanguinis inter reum & eum, aut eos, ad quos spectat remittere iniuriam ac offensam priuatam eius criminis, iudicem imponere pænam sanguinis, solumque illi est relictum imponere pænam mitiorem arbitrariam infra sanguinem) licèt sequatur, non valere cōpromissum in iudicem arbitrum comparatione eiusmodi pænæ arbitrariæ; non tamen sequitur, transactionem factam inter reum & eum, aut eos, ad quos spectat remittere iniuriam priuatam, non impedire post eandem dispositionem l. 22 iudicem imponere pro eo crimine pænam sanguinis: vnde nihil omnino repugnat. *l. 24. titu. 4. part. 3. legi 22 citatæ,* intellectæ vt sonat, & vt in praxi est communiter recepta. Quare ad argumentum in forma, neganda est in hoc regno vltima pars antecedentis post dispositionem legis 22 citatæ, si ea pars antecedentis intelligatur quo ad pænam ordinariam: si verò intelligatur quo ad solam pænam arbitrariam infra pænam sanguinis, concedendum est totum antecedens, & neganda est consequentia, quatenus ea infertur, legem 22 citatam non impedire iudicem, post transactionem inter partes legitimas factam, imponere pro tali delicto pænam sanguinis ordinariam.

Ad tertium dicendum est, legem illam non loqui de transactione facta cum extraneo accusatore, sed solùm cum offenso, aut cum eo, vel eis, ad quos spectat primo loco prosequi iniuriam offensi, eamque remittere: eos enim solos intelligit ea lex, dum dicit, *trabajanse de faZer auenencia con sus aduersarios,* quos scilicet id negotium contigit, & ad quos spectat prosequi suam aut suorum iniuriam, eamque ex parte sua remittere. Confirmatur, quoniam etiam remissiones delictorum, factæ in hoc regno à Rege, nullam vim habent, neque intelliguntur ab eo factæ, nisi remittentibus antea offenso, aut eis, quibus prosequi illius iniuriam incumbit, vt habetur. *l.* 1. *titu. 11. lib. 1. ord.* quæ **[[188]]** est lex. 1. titu.

23. libro 8. nouæ collect. quæ sic habet: *Los perdones generales, o especiales, que haZemos, se entiendan, perdonando los enemigos,* (hoc est, remittentibus offensis ipsis, aut qui illorum iniuriam prosequuntur) *porque assi entendemos que cumple à nuestro seruicio, y à pro de nuestros reinos.*

Vnde ad confirmationem negandum est, inde sequi, quemcumque de populo posse eripere malefactorem à pæna ordinaria, & efficere, vt pæna sanguinis illi commutaretur in mitiorem extraordinariam: id enim solùm possunt efficere in hoc regno offensus ipse, aut hæredes, vel consanguinei illius, quibus primo loco incumbit prosequi iniuriam offensi, vt dictum est.

[sect. 9] Obseruandum verò est, in aliquibus euentibus non sufficere in hoc regno transactionem cum reo, aut gratuitam remissionem, factam ab offenso, aut ab eo, vel ab eis, qui illius iniuriam prosequuntur, vt non sit reo imponenda pæna sanguinis, sed, nihil impediente tali transactione aut remissione, iudicem teneri imponere pænam sanguinis atque ordinariam pro eo delicto statutam: quoniam etiam si Rex ipse in eis euentibus remitteret, neque exprimeret remittere non obstante eo euentu & qualitate, inualida esset remissio; eo quòd multum bono communi expediat in eis euentibus delicta non manere impunita, integra ac tota pæna ordinaria pro eis statuta. Primus, si in delicto interuenit proditio, aut *aleue,* vel fuit commissum in curia, aut si interfecit sagitta, aut puluere sulfureo. Ita habetur. *l. 1. titu. 11. l. 1. ord. quæ est. l. 1. titu. 25. lib. 8. nouæ collect.* iuncta. *l. 2. vtriusque tituli,* illis verbis: *De mas desto, si el maleficio, de que demanda perdon, hiZo en nuestra corte, y si mató con saeta, o con fuego,* & affirmat *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. num. 59.* Addunt *Greg. LopeZ. l. 22. citata,* verb. *en el cuerpo del acusado,* ad finem, & *Padilla vbi suprà. num. 48.* idem esse de quocunque alio crimine, quòd prudentis arbitrio sit adeò fædum ac præiudiciale, vt reipublicæ non expediat minori pæna puniri, etiam pro sola offensa publica, quàm capitis, etiam si pars offensa remitteret, quale esset crimen grassatoris, & sunt similia alia. Vnde quia quando furtum pæna mortis punitur, non tam punitur ea pæna pro iniuria priuata, quàm pro publica, & quia ita expedit bono communi, sanè, esto pars offensa remittat tale delictum, iudex nihilominus procederet ad pænam mortis. Idemque multo magis habebit locum in latrocinio commisso grassando. Atque hæc est magis legitima ratio in furto, quàm illa, quam cum Paulo Castrensi reddit Anton. Gom. vbi suprà num. 58. Accepi autem in Lusitania, etiam in furto, quando pars offensa remittit delictum, puniri mitiùs delinquentem, neque solere ei imponi pænam sanguinis. Quod intelligerem, quando furtum non esset admodum graue ac qualificatum. Cùm enim leges eius regni pænam mortis statuant pro furto non multæ quantitatis comparatione pænæ adeò acerbæ, vt tractatu præcedente suo loco est dictum, mirum sanè non est, si quando furtum non est admodum magnæ quantitatis, neque est qualificatum sacrilegio, aut alia circumstantia admodum graui, iudices, remittente accusatore, non procedant ad pænam sanguinis.

Quando item idem delictum, pro quo pæna sanguinis est statuta, semel fuit remissum ab offenso, aut à prosequentibus iniuriam illius, eaque de causa delinquens punitus non fuit pæna ordinaria, sed alia mitiori arbitraria; tunc, si idem delinquens iterum illud committat, secunda transactio, aut gratuita remissio illius, eum non liberat à pæna sanguinis pro eo delicto statuta: quia amittit priuilegium lege concessum ei, qui, postquam ille liberatus est à pæna ordinaria pro aliquo delicto statuta, iterum illud committit, hoc est, aliud numero eiusdem rationis ac speciei. Quoniam neque si princeps secundò remittat, prodest ei talis remissio, vt pænam ordinariam pro eo delicto euadat, nisi principi, quando secundò remisit, facta fuit mentio de priori delicto, & de priori illius remissione. Ita, iuxta. *l. 3. C. de episcop.*

audien. affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. c. 3. citato, num. 60. & Padilla vbi suprà num. 67.* & duobus sequentibus, & consentit *Nauar. lib. 1. consiliorum, titu. de constitutionib. consilio 1. q. 19. ad. 3.* estque hodie in hoc regno, quo ad remissionem factam à principe, sancitum. *l. 2. titu. 11. lib. 1. ord.* quæ est *l. 2. titu. 25. lib. 8. nouæ collect.*

[sect. 10] Illud est addendum, hodie hæredem interfecti, licèt post intentatam accusationem aduersus interfectorem cum eo transigat, vel illi gratis parcat, non amittere hæreditatem fisco, vt quotidie fit, vsuque est receptum, dictumque est tractatu præcedente disp. 178. in calce secundi euentus ibi explicati: quia non propterea iudex desinit ex officio procedere ad puniendam offensam atque iniuriam publicam, remissa ab hæredibus interfecti iniuria & offensa priuata, idque ex illo eodem processu illucusque causato, vt dictum est. Non item hodie, ob eandem rationem, incidit in pænam Turpilliani ex eo, quòd transigat, aut gratis remittat delictum, pro quo pæna sanguinis est statuta, ab accusationeque desistat, vt etiam est vsu receptum. Quin in causis, pro quibus pæna sanguinis non est statuta, esto is, qui criminaliter accusare cæpit, ab accusatione ac querela coram tabellione causæ desistat, eaque desistentia iudici præsentetur, vt non procedat deinceps ad puniendam iniuriam & offensam priuatam, sed ad puniendam solam publicam, quatenus ex officio illi incumbit, non incidit hodie in Turpillianum propter eandem rationem, vt vsu etiam est receptum. Et quamuis desistentiæ & remissiones eiusmodi iniuriarum ac offensarum priuatarum, pro quibus pæna sanguinis non est statuta, circa quas de iure communi nefas est transigere, vt Disputatione præcedente est dictum, fieri non soleant coram tabellione pro emolumento aliquo, sed solùm solent fieri gratis ac libere: sæpe tamen fieri consueuerunt pro emolumento aliquo, nihil de ea præuia conuentione non gratuita significando tabellioni ac iudici. Neque id est hodie in conscientiæ foro condemnandum: eo quòd sciente id republica, ministrísve eius publicis, ac tacentibus & permittentibus, fiat: eaque cōsuetudo derogauerit iuri communi ea in parte, vt de transactione simili circa adulterum **[[189]]** facta mox dicemus: neque in foro conscientiæ eiusmodi transactiones sint iniustæ aut inualidæ, vt in dubio vltimo huius disputationis explanabimus.

[sect. 11] Quod ad adulterium attinet, iam hodie in hoc regno, non alius à marito, ipso non consentiente, potest accusare vxorem de adulterio, vt constat *l. 1. titu. 7. lib. 4.* fori, quæ est. *l. 1. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* iunctis aliis legibus eiusdem *tituli 20.* Multo tamen expressior est. *l. 3. titu. 7. lib. 4. fori,* iuxta quam neque iudex ex officio potest aduersus eam procedere inquisitione, & postea accusatione, vt *Greg. LopeZ. l. 2. titu. 17. part. 7.* verb. *tan negligente,* affirmat, testaturque in praxi esse receptum. Quin neque maritus potest accusare vnum adulterorum sine alio, si vterque superstes sit: atque, si accuset, & probet delictum, vterque tradendus est ei à iudice, vt eos, si velit, interficiat, in potestateque ipsius est, illis parcere, etiam post latam sententiam, neque potest vni parcere sine altero, vt hæc omnia patent ex l. 1. & sequentibus tituli 20 citati. Et quamuis de iure communi. *l. transigere, &. l. 22 titata,* nefas sit eis parcere transactione facta, multique asseruerint, gratis de iure communi posse maritum eis parcere, idque expressum sit *l. mari. §. plectitur. ff. ad leg. Iul. de adul.* & *l. 22 citata,* vt vtrumque disputatione præcedente est dictum; hodie tamen aliquid secretò interdum accipiunt aliqui infimæ sortis, vt parcant, neque id punitur, dissimulantibus idque non curantibus iudicibus, vt testatur *Padilla vbi suprà num. 95.* Neque id est damnandum in foro conscientiæ propter consuetudinem, reipublicæque tacitum consensum ac permissionem. In foro tamen exteriori non admitteretur, vt de

eiusmodi transactione & remissione non gratuita fieret scriptura publica. Et multo minùs concederetur in foro exteriori actio ad petendum, quod ob eiusmodi remissionem esset marito promissum: quin potiùs puniretur maritus, qui tale quid in foro exteriori attentaret, lenocinii circa propriam vxorem: essetque contra bonos mores tale quid permitti fieri publicè, & occasio vt viles spe lucri permitterent adulteria cum suis vxoribus. In remissionibus ergo, quæ in exteriori foro à maritis fiunt adulteris, sola gratuita remissio aut sola remissio sonat, nulla omnino mentione facta de emolumento ea de causa accepto aut promisso: imò verò, si talis mentio fieret, consentiente marito, puniretur maritus de Ienocinio, vt dictum est.

[sect. 12] Dicta duobus paragraphis præcedentibus similiter habent locum in Lusitania. Excepto, quòd maritus parcere potest vxori adulteræ, non parcendo adultero: in eo tamen euentu adulter non punitur pæna mortis: atque, esto maritus parcat etiam adultero, punitur nihilominus pæna exilii: adultera tamen eo ipso, quòd ei parcit maritus, libera omnino dimittitur, esto post sententiam mortis, aduersus eam latam, illi parcat. Neque adulteri marito traduntur in eo regno puniendi, sed ministri publici illos interficiunt. Solus item maritus accusare in eo regno potest adulterium: & neque iudices de illo possunt inquirere, & esto inquisitione illud deprehendant, non possunt procedere ad illud puniendum, nisi maritus accuset. Hæc autem intelliguntur, modò adulterium sit simplex, neque habeat adiunctum incestum, raptum, aut fugam adulteræ de domo mariti, aut adulterium sit commissum cum infideli, neque habeat qualitatem aliam, ob quam puniri etiam debeat adultera, aut adulter, aut vterque simul: nam tunc & alii possunt eos accusare, & iudex procedere potest ex officio ad illa crimina superaddita punienda: & esto maritus adulterium remittat, procedit Iudex ad illa alia crimina superaddita præcisè punienda. Hæc omnia habentur *lib. 5. Lusitanarum ordinationum, titu. 15.* Idque, quod de criminibus cum adulterio coniunctis ordinatione illa Lusitana est sancitum, ait *Greg. LopeZ. l. 2. citata* verb. *tam negligente,* habere similiter locum in hoc regno, consentiuntque alii, quos citat.

[sect. 13] Dubium est, vtrùm ex natura rei, qui suam aut suorum iniuriam prosequuntur, prosequíve accusando possunt, iustè aliquid accipiant pro condonanda iniuria, remittendoque iure, quod ad accusandum sumendamque iustam vindictam de delinquente habent. *Ioan. Med. de rest. q. 29. ad finem* ait: Si id accipiant pro damno, quod à delinquente acceperunt, atque ad æqualitatem in recompensam eius damni, tunc iustè illud accipere, neque restituere teneri, quod ita accipiunt. Si verò, inquit, aliquid vltra quantitatem ac valorem damni accipiant, ne contra delinquentem criminaliter agant, tunc iniustè id accipere, teneríque illud restituere: eo quòd non sua sed reipublicæ intersit, criminosos puniri. Quicquid autem Medina his verbis senserit, arbitror, eiusmodi homines pro remittenda iniuria præcisè sumpta à damno dato, & vt desistant ab accusando, vt iure prosequendo suam aut suorum iniuriam possunt, accipere posse competens pretium: falsumque esse, soli reipublicæ interesse, vt delinquentes puniantur: simul quippe sua offensorum interest, & illorum loco interest etiam eorum, qui illorum iniuriam prosequuntur, vt de priuata iniuria ipsis aut suis illata competens vindicta sumatur. Ea enim de causa iura statuerunt, vt in iniuriis priuatis, quæ non expediret reipublicæ solùm criminaliter puniri vnà cum iniuria & offensa publica, possent offensi agere, vel criminaliter vel ciuiliter ad pænam pecuniariam ipsis applicandam pro iniuria & offensa accepta: quare cùm, quando ciuiliter agunt, licitè pro offensa accipiant pænam pecuniariam offensæ proportionatam ipsis adiudicatam, licitaque sit eis transactio ex natura rei pro condemnatione iuris, quod habent ad eam pænam exigendam; consequens profectò est, vt quando criminaliter agunt, ageréve possunt, licita etiam sit eis transactio

pro condemnatione iuris, quod habent ad prosequendam accusationem, vt in vindictam, pro iniuria ipsis, aut suis illata, iustam pænam corporalem delinquentibus imponi efficiant: vnde fit, vt qui eo modo transigunt, damnandi in foro conscientiæ non sint, neque restituere sint iubendi, quod accipiunt, modò cōmensuratum sit iniuriæ, iuriq́ue, quod ad accusandum habent, consentitq́ue *Couar. 2. var. res. cap. 10. num. 7. vers. secundum,* additq́ue, transigentes **[[190]]** repetere posse in iudicio, quod tali transactione est eis permissum, intellige in euentibus, in quibus transactio est permissa. In eandem sententiā citat Ioannem Medina. Medina tamen, quod proximè ex ipso est relatum, affirmat. Qui autem neque suam neque suorum iniuriam prosequuntur, nihil possunt accipere, vt ab accusatione desistant, aut vt non accusent; præsertim quando nulla pæna pecuniaria esset illis à iudice applicanda ob crimen illud, circa quod accusabant, accusaréve poterant. Ratio autem est, quoniam in tali transactione, nec suam nec suorum iniuriam condonant, neque ad eos spectat condonare iniuriam publicam, vnde iustum titulum non habent, ratione cuius aliquid iustè accipiant: quo fit, vt in eiusmodi hominibus locum habeat Medinæ opinio.

De remißionibus delictorum, tam generalibus, quàm particularibus, à principe factis, quo usque valeant, & de restitutione damnatorum in pristinum statum. Disp. 48.

SVMMARIVM.

1 REmißio delictorum à Principe facta duplex est: quædam generalis, & quædam particularis. Generalis alia fit certa lege, alia absque lege. Particularis remissio fit, quando crimen, quo reus tenetur obstrictus, licèt impunè maneat, non multum reip. nocet.

2 Princeps in particulari sæpe delictum demittit propter ministerium aliquod dignum & præclarum facinus delinquentis, aut patris, aut aui.

3 Non expedit Principem delicta remittere, quādo reus accusatores habet, qui suam aut suorum iniuriam prosequantur, quoniam ius illis dicere tenetur, & vindicare pæna competenti intra limites iusti iniurias illis factas: itemque quando reus tales accusatores non habet, cæterùm crimen est tale, vt reip. minimè expediat, attentis circumstantiis, illud manere impunitum. Quando verò ex vna parte reus haberet accusatores, & ex alia circumstantiæ grauiter postularent, vt delinquenti pæna condonaretur, mortis saltem, aut corporalis, Princeps quidem remittere eam partem pænæ omnino posset, quæ responderet iniuriæ reip. factæ: eam verò quæ respondet iniuriæ priuatæ, teneretur compensare. Quando non adsunt circumstantiæ, quæ non leuiter contrarium suadeant, tenetur Princeps vindicare delicta, si reus accusatores habeat, qui suam iniuriam persequantur.

4 Quid circa generales remissiones in Hispania statutum sit.

5 Quid circa remissiones particulares per Principem in Hispania lege sancitum sit.

6 Quid sit ordinatum in Hispania circa remissiones delictorum, tam generales quàm particulares, circa quædam crimina quæ sub iurisdictionem de la hermandad cadunt.

7 Ad supremos senatores in Lusitania spectat accipere petitiones, quibus remissiones delictorum petuntur, easque expedire cum Regis approbatione, atque ad eosdem spectat expedire cum Rege instrumenta remißionum delictorum.

8 Non spectat ad iudicem à Principe deputatum crimina remittere, quorum remissio petitur, sed ad solum Principem, idque siue nondum lata sit aduersus talem reum sententia, siue sit lata, & condonatio pænæ ac restitutio delinquentis in pristinum statum petatur.

9 Quando crimina remittuntur à Principe ante sententiam aduersus reum datam, censentur omnia condonata, quæ ob illud crimen incurruntur, nisi aliud exprimatur, neque reus manet infamis, esto ob illud crimen infamiæ pæna incurreretur.

10 Quando crimina remittuntur à Principe post latam sententiom, si solùm dicat se remittere id delictum, & nihil aliud addat, solùm censetur illi remittere pænam corporalem, non verò aliam pecuniariam, nec pænam infamiæ.

11 Si verò princeps delictum condenans dicat, restituo te in integrum, aut in statum pristinum, tunc etiam pecuniaria omnis pæna confiscationis aut quæcumque alia censetur ei remissa, ita vt illi restituenda sint bona omnia, quæ apud fiscum reperta fuerint: Secùs verò, quæ fiscus iam alienauerat.

12 Quando bona omnia alicuius confiscantur, eo ipso actiones omnes actiuæ rei aduersus omnes suos debitores transeunt ad fiscum, & omnes actiones paßiuæ creditorum aduersus reum aduersus fiscum: eo quòd sola ea bona eius rei transeant ad fiscum, quæ remanserint deducto toto ære alieno, legitimè à reo vsque ad illud instans contracto.

13 Quando delinquens, cui bona erant confiscata, restituitur in integrum à Principe, restituenda sunt illi omnia bona illius, quæ apud fiscum fuerunt reperta, non autem ea quæ tempore restitutionis fuerunt à fisco alienata. Quando autem fiscus bona confiscata alienauerat, sed tempore restitutionis ea iterum acquisierat, non comprehenditur in restitutione rei, vt ea bona ei restituantur.

14 Discrimen inter remißionem ex misericordia, por merced y por gracia.

DIsputatio hæc coniuncta est cum pręcedentibus de transactionibus, gratuitisque remissionibus delictorum quo ad iniuriam & offensam priuatam, factis à priuatis offensis, aut ab iis, quibus ex iuris dispositione prosequi illorum iniurias incumbit.

[sect. 1] Remissio delictorum à Principe facta duplex est. Quædam generalis, & alia particularis. Generalis verò quædam fit à principe lege aut statuto, vt qui in tali bello inseruierint, aut in tali vel tali propugnaculo, hostibus propinquo, tanto vel tanto tempore suis sumptibus seruierint, talia vel talia delicta sint eis remissa. Alia autem fit à Principe absque lege, vt quando Rex, obtento aliquo regno, ingreditur de nouo aliquam ciuitatem, solet vinctis illius ciuitatis, qui accusatores non habent, & quorum delicta non sunt enormia, & quæ reipublicæ minimè expediat manere impunita, parcere, condonando illis ea delicta, (sic vidimus Philippum secundum Regem nostrum, dum, obtento Lusitaniæ Regno, ingressus est ciuitatem Euorensem, pepercisse vinctis, qui in ea ciuitate erant, nec accusatores habebant) aut quando reuersus parta insigni victoria, aut quando filius valde optatus, regnoque necessarius, aut ob aliud ingens gaudium, parcit similiter vinctis alicuius ciuitatis; aut quando multi offenderunt pugnando aduersus aliquem princi-**[[191]]**pem: eis enim debellatis, solet princeps ad sedendam prouinciam, in bonumque commune, parcere

generaliter aut omnibus, aut paucis aliquibus exceptis, qui in maiori fuerunt culpa, aut de quibus minùs sit fidendum: aliis etiam similibus de causis solent principes facere remissiones criminum generales, interdum magis amplas, interdum verò minùs amplas: quod ex legibus, seu statutis, aliisque instrumentis, seu verbis, quibus eos concedunt, est intelligendum. Atque remissiones generales criminum, abolitiones eorundem criminum generales nuncupantur. Aliæ autem sunt remissiones particulares principum, quibus aliquibus de causis condonant ac remittunt aliquibus delicta, quando accusatores non habent, qui suam aut suorum iniuriam circa ea crimina prosequantur, neque multum expedit reipublicæ, vt impunita non maneant: atque inter alias causas, in reuerentiam ac memoriam Christi, qui in ara crucis pro suis etiam transgressoribus orauit, sanctissimęque passionis ipsius, qua veniam omnium nostrorum delictorum nobis omnibus promeruit, solent principes Christiani die veneris sancti aliquibus delinquentibus intra certum aliquem numerum parcere. Hæc omnia constant ex *l. abolitio, iuncta. l. sequenti, &. l. si interueniente. ff. ad Turpill. & ex l. 1. 2. & 3. titu. 22. 32. part. 7. iuncta. l. 49. in fine titu. 18. part. 3.*

[sect. 2] Lege autem *1. titu. 32. citato* inter alias causas, vt princeps alicui in particulari remittat delictum, hæc connumerantur: *O por seruicio que ouiesse fecho à el, o à su padre, o à aquellos, de cuyo linage viene, aquel à quien perdona, o por bondad, o sabiduria, o por gran esfuerço, de que pudiesse a la tierra venir algun bien.* Intellige non leue, sed magnum, & quod non facilè aliunde posset euenire. Semperque est attendendum ad qualitatem & quantitatem delicti, quod est remittendum, & ad cæteras circunstantias concurrentes, ex quibus omnibus est iudicandum, num bono communi expediat, aut certè cum illo non pugnet, tale delictum tunc remitti. Neque in his euentibus ob excellentiam scientiæ, fort itudinis, aut insignis peritiæ, potest iudex cuiquam remittere crimen, sed solùm differre exequutionem pænæ quousque princeps consulatur, num ea de causa remittere crimen velit delinquenti, saltem mortis pænam illi commutando in aliam, vt vtilis valde reipublicæ maneat, iuxta. *l. ad bestias. ff. de pæn. vide Greg. LopeZ. l. 1. citata glossa penult. & vlt.*

[sect. 3] Est verò hoc loco obseruandum, vt Disputatione præcedente dicebamus, & in calce Disp. 46 est dictum, non expedire, neque iustè aut licitè Principem efficere id posse, vt crimina remittat, quando reus accusatores habet, qui suam aut suorum iniuriam prosequantur: quoniam ius illis dicere tenetur, & vindicare pæna competenti, intra limites iusti, iniurias illis factas: itemq; neque quando reus tales accusatores non habet, cæterùm crimen est tale, vt reipublicæ minimè expediat, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus, illud manere impunitum: Princeps enim tenetur prospicere bono communi, & illud illæsum, quo ad commodè fieri possit, conseruare. Quando autem ex vna parte reus haberet accusatores, ex alia verò circumstantiæ non leuiter, sed grauiter postularent, vt delinquenti pæna condonaretur, mortis saltem, aut corporalis ac ignominiæ, propter vtilitatem ac bonum non leue reipublicæ, princeps quidem remittere eam partem pænæ omnino posset, quæ responderet iniuriæ ac offensæ reipublicæ, bonoque communi factæ: eam verò, quæ responderet iniuriæ priuatæ, teneretur compensare aliunde iis, qui suam vel suorum iniuriam prosequuntur: quoniam illis est satisfaciendum, vel criminaliter illos vindicando, vt iustè postulant, vel ciuili quasi pæna in illorum commodum id illis commutando, si eam compensationem velint; alioquin gratis erit tale delictum remittendum, quando id postulat commune bonum, præferendo, quod commune bonum efflagitat, vindictæ iniuriæ particularis, quam iustè alioquin ii exigunt, qui suam aut suorum iniuriam prosequuntur.

Quia, quando non adsunt circumstantiæ, quæ non leuiter contrarium suadeant ac efflagitent, tenetur princeps vindicare delicta, si reus accusatores habeat, qui suam aut suorum iniuriam prosequantur, aut, esto illos non habeat, si crimen tale sit, vt bonum commune postulet illud non manere impunitum; atque in aliis criminibus expediat non facilè remitti, ne veniæ facilitas occasionem ac incentiuum præbeat delictorum, in causaque sit vt in reipublicæ non leue detrimentum multiplicentur; inde meritò in hoc regno, *l. 1. titul. 25. lib. 8. nouæ collect.* ex ordinamento desumpta, vt & ferè aliæ, quas referemus, sancitum est, vt siue remissiones à Principe factæ generales sint, siue particulares, illis non censeatur remissum id delictum, quod accusatores habeat, qui suam vel suorum iniuriam prosequuntur, iuxta ea quæ Disp. 45 explanata sunt; neque item quando delictum fuerit commissum proditoriè, aut aleuosè, aut fuerit *muerte segura.* Item. *l. 1. titul. 4. lib. 6. nouæ collect.* de vassallis, de quibus ibi fit mentio, qui tempore belli, modo ibi præscripto, tenentur Regi seruire, neque id efficiunt, inter alias pænas statuitur, *que salga de la tierra por cinco años, y si en este tiempo entrare en la tierra, que lo maten por ello, donde quier que lo hallaren, y que nos no podamos perdonar la dicha pena.* Vnde, nisi in remissione generali aut particulari hominis, qui ita deliquit, Rex exprimat in particulari, se remittere hanc pænam, inualida erit remissio talis delinquentis, seu quo ad talem delinquentem.

Et. *l. 15. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* sic habetur: *Mandamos, que qualquiera persona, que matare o hiriere à otro con arcabuZ, o. pistolete, por el mismo caso sea auido por aleuoso, y pierda todos sus bienes, la mitad para nuestra camara y fisco, y la otra mitad para el herido, o hrederos del muerto. Y no entendemos en ningun caso remitir la dicha pena.* Vnde nisi de hoc delicto in particulari fiat remissio, & de eiusmodi pæna, non censetur remissio generalis, aut particularis, sese extendere ad hanc pænam.

[sect. 4] Circa remissiones generales sic est dispositum ac limitatum, *l. 5. titul. 25. lib. 8. nouæ collect. Los priuilegios, que por nos son o fueren otorgados* **[[192]]** *à algunas villas o castillos fronteros, en que perdonamos à los malhechores y delinquentes, que por vn año estuuieren en los dichos castillos fronteros con sus armas y cauallos, mandamos que solamente se entiendan y obren en aquellas cosas, que se entienden y obran los priuilegios de Tarifa y antequera, y no mas ni allende.*

Et. l. 6. redditis priùs causis sequentis dispositionis, sic fuit sanctitum: *Mandamos, que qualquier malhechor, que hiZiere o cometiere, o a hecho o cometido algun delicto, o delictos, en qualquier parte, que no goZe de la remißion y perdon de los tales delictos, saluo si el lugar de la frontera de moros, donde fuere à seruir, estuuiere quarenta leguas, o mas, allẽde del lugar donde cometio el delicto, o delictos, de que quiere auer perdon por raZon del dicho seruicio: y si mas cerca estuuiere, que no goZe del tal perdon, aunque sirua el tiempo ordenado, ni le aproueche la carta de seruicio, que sobre esto ganare de aqui adelante. Y otro si declaramos y mandamos, que en el caso, que alguno quiere seruir en qualquier manera en los lugares de frontera, que tienen priuilegio, que no pueda ganar el perdon, saluo si siruiere continuamente por vn año entero, no embargante qualesquier priuilegios, que algunas villas y lugares de la dicha frontera tienen, para que ganen el perdon los homicidas, que alli siruieren por dieZ meses. Y declarando mas las dichas cartas y priuilegios, queremos y mandamos, que si en las muertes, o otros delictos, que fiZieren los malhechores, que alli fueren à seruir, interuiniere aleue, o traycion, o muerte segura, o qualquier de los otros casos en los dichos priuilegios exceptados, que el malhechor no goZe del tal perdon ni de tal priuilegio, aunque sirua todo el año, y aunque sea el lugar, donde siruiere, allende de las quarenta leguas donde vuiere hecho el delicto.*

Lege 7. additur: *Grandes males se siguen esso mismo del priuilegio, o mal vso y costumbre que tiene ValdeZcaray, donde se acogen muchos homicidas y ladrones y robadores, y mugeres adulteras, y alli los defienden de las justicias; porende mandamos, que de aqui adelante qualquier que cometiere aleue, o matare à otro à traycion, o muerte segura, o ouiere cometido otro qualquier delicto, o muger que ouiere cometido adulterio, que no sean cogidos ni receptados en el dicho ValdeZcaray: y si los receptaren, que sean ende sacados y entregados a la justicia, que los pidiere. Y qualquier alcalde ni justicia ni otras personas algunas no sean osadas de los defender, ni resistir à las dichas justicias, so las penas que padeceria el malhechor, si fuesse preso: y de mas que pierda la mitad de sus bienes para la nuestra camara: lo qual mandamos que se guarde y cumpla aßi, no embargãte qualquier priuilegio que sobre esto tenga ValdeZcaray, o qualquier vso y costumbre por donde se quiera ayudar; lo qual todo para en esto nos reuocamos. Y esto mismo mandamos que se guarde y cũpla en todas las ciudades, y villas, y lugares, y castillos, y fortaleZas, de nuestros reynos, si quier sean realengos, o de señorios y ordenes y abbadengos, y behetrias, y aunque digan, que tienen dello priuilegio y vso y costumbre.*

[sect. 5] Circa remissiones verò particulares factas à Principe sic est dispositum. l. 2. eiusdem titu. *25: Porque el perdon, que de ligero se haZe, da ocasion à los hombres para haZer mal, por esto mandamos, que ningun perdon, que nos hiZieremos de aqui adelante, no valga ni sea guardado, saluo el que fuere por carta firmada de nuestro nombre, y sellada con nuestro sello, y escrita de mano de escribano de nuestra camara, y firmada en las espaldas de dos de nuestro consejo. Y otro si que no sea entendido en este perdon, que vaya perdonado el maleficio que el aya hecho, saluo aquel que especialmente fuere nombrado y declarado en la carta de perdon, que nos dieremos. Y que en el perdon general no se entienda ningun caso especial. Y si acaesciere, que alguno, que nos ayamos perdonado, que tornaße despues à haZer otro maleficio, porque nos despues le mandassemos dar otra carta de perdon, mandamos que la carta segunda no valga, saluo si se hiZiere mencion de la primera, aunque en ella vayan declarados todos los maleficios que hiZo. Y otro si que no valga la tal carta de perdon, si fuere dada sentencia contra el, si de la tal sentencia no hiZiere mencion. Y si fuere preso, que haga mencion la carta como est à preso. Y mandamos à el nuestro Chanciller del sello de la puridad, y à el que tiene el registro, y à qualquier escriuano de nuestra camara, que no passen carta ninguna de perdon que nos hiZieremos, saluo exceptados los casos acostumbrados. Y de mas de esto, si el maleficio, de que demanda perdon, hiZo en nuestra corte, y si matò con saeta, o con fuego, o si despues que el dicho maleficio hiZo entrò en nuestra corte, la qual corte declaramos que sea con cinco leguas en rededor, segun es costumbre, y si en qualquier de estos casos ouieren caydo, no valga la carta que lleuare. Y mandamos que en los dichos perdones que se tenga esta forma, que todos los perdones que nos ouieremos de haZer en cada año, se guarden para el viernes sancto de la cruZ, y que nuestro confessor, o quien nos mandaremos, reciba la relacion dellos, y la semana sancta de cada año nos haga cumplida relacion de cada perdon, que à nos fuere suplicado que hagamos, y de la condicion y qualidad del; para que nos tomemos vn numero cierto de los que à nuestra merced pluguiere de perdonar, tanto que no paße de veinte perdones cada año: y que aquellos se despachen por aquel año, y no mas. Y que los nuestros secretarios juren, que lo guardaran todos aßi. Y quando entre año, assi antes del dicho viernes sancto, como despues, por algunas causas cumplideras à nuestro seruicio, nos vuieremos de haZer algun perdon, mandamos que en el se guarden las cosas suso dichas. Y que los perdones, que en otra manera se hiZieren, no valgan, ni sean guardados ni cumplidos, aunque se digan ser hechos de nuestro proprio motu y cierta sciencia y poderio real absoluto, con qualesquier clausulas derogatorias desta ley, y de otras qualesquier leyes y fueros y derechos, y con otras qualesquier firmeZas. Y mandamos à el*

nuestro Chanciller y registrador, è à cada vno dellos, so pena de perdimiento de los officios, que no registren ni passen ni sellen perdones algunos contra el tenor y forma de lo suso dicho.
Lege 3. additur: *Las cartas de perdō, por las quales se quite el derecho de las partes, que no puedan acusar ni pedir los bienes que les son tomados, mandamos que no valan ni consigan effecto alguno, aunque por ellas las justicias sean inhibidas. Porque nuestra voluntades, que no embargante los tales cartas, las nuestras justicias hagan cumplimiento de justicia à las partes: y que toda via se guarden las cartas segun la forma de las leyes antiguas de nuestros reynos, y en los casos en ellos exceptos: y toda via es nuestra intencion, que no embargante las cartas, sea tenido de pagar y restituir todos qualesquier bienes, que de hecho y contra derecho fueren tomados à qualesquier personas, y quanto a esto no aprouechen las dichas cartas de perdon. Y mandamos otrosi, que de aqui adelante las dichas cartas de perdon sean escritas en las espaldas los nombres de las personas, que est an deputadas,* **[[193]]** *ansi del nuestro consejo, como las otras. Y defendemos, que el secretario y registrador, y el Chanciller, ni sus lugares-tenientes, no reciban ni passen las cartas de perdon, que en otra manera fueren escritas: y si lo contrario hiZieren, pierdan los officios. Y aquellos, que las tales cartas impetrarẽ, no ayan esperança de auer mas perdon de los dichos sus maleficios, y sean auidos por confiessos, y conuencidos de los dichos crimenes y delictos en las dichas cartas contenidas: y contra ellos se proceda por todo rigor de derecho, y las tales cartas no valan ni ayan effecto alguno, aunque en ellas se haga expressa mencion desta ley, y de otras qualesquier leyes, que sobre esto hablan, aunque sean insertas è incorporadas de palabra à palabra, y aũque se diga que esto procede de nuestra voluntad y de nuestra sabiduria y proprio motu y absoluto poderio, cō otras qualesquier derogaciones y approbaciones y penas: ca nos absoluemos a las justicias, que las tales cartas no cumplieren, de las tales penas.*
[sect. 6] Quo ad remissiones autem delictorum, tam generales, quàm particulares, circa crimina quædam, quæ sub iurisdictionem *de la hermandad* cadunt, *lege 4. eiusdem tit. 25.* sic est dispositum: *Otro si por quanto muchos malhechores, que an cometido robos y otros casos de la hermandad, procuran de seruir en las villas y castillos fronteros el tiempo por nos limitado; otrosi procuran y trabajan por auer cartas speciales è generales de perdon de los delictos por ellos cometidos; y porque aquesto redunda en deseruicio nuestro, mandamos que las tales cartas y prouisiones y priuilegios de seruicios no valgan ni aprouechen cosa alguna delante de los nuestros alcaldas y justicias de la hermandad, y que aquellas sean obedecidas, y no cumplidas: saluo si expressamente se dispusiere y dixere en las dichas cartas, que queremos y nos plaZe, que goZen las tales personas del dicho perdon, aunque ayan cometido el dicho caso o casos de hermandad.*
[sect. 7] De iure Lusitano ad supremos senatores regios spectat accipere ac expedire petitiones, quibus remissiones delictorum petuntur, easque expedire cum Regis approbatione seu consensu, quod *passe* à Rege adhibitum nuncupatur, atque ad eosdem spectat expedire cum Rege instrumẽta remissionum delictorum, quæ *cartas de perdones* vocāt. Et quo ad quæ delicta admittantur petitiones remissionum, & quo ad quæ non, & quousque imponi pæna debeat, quando remissiones conceduntur, aut non debeat, & quòd non concedantur quando reus habet partes, ad quas prosequi suam aut suorum iniuriam circa ea delicta spectat, sine illarum remissione delicti à reo priùs obtenta, & qui remittere debeant, aut possint postea accusare, nisi cum eorum remissione fuerit à Rege condonatum delictum, habetur *1. lib. ord. titu. 3.* per totum, iuncto *titu. 73 & 74. lib. 5.* Hæc verò magna ex parte mutata sunt quo ad facultatem expediendi sine consensu *paße* Regis, quo ad alia *1. partic. leg. extrauag. titu. 4. l.* 1 *& 4.*

[sect. 8] Illud est obseruandum circa delicta, quorum remissio petitur. Ad iudicem, à principe ad iudicādum deputatum, non spectare ea remittere, sed ad solum Principem, idque siue nondum lata sit aduersus talem reum sententia, siue sit lata, & cōdonatio pænæ aut restitutio delinquentis in pristinũ statum petatur. Ita habetur. *l. 1. titu. 32. part. 7.* & colligitur ex *l. relegati in fine,* vbi remissio exilii denegatur iudici, atque ad solum principẽ attinere dicitur, ex. *l. diui fratres. ff. de pænis,* ex *l. 1. §. vlt. in fine ff. de quæst.* quibus in locis neque restitutio aduersus sententiam, qua comperitur, iudicem per errorem condemnasse innocentem, iudici, qui eam tulit, conceditur, sed ad principem pertinere dicitur, affirmatque cum Bart. Salyceto, & aliis *Gregor. LopeZ l. 1 citata, gloßa vlt.* Quando autem pæna imponenda esset arbitraria, quæ ex iudicis arbitrio pendêret, quæ & quanta esset imponenda, tunc iudex, intra latitudinem iusti, quantitatísve pænæ inter maiorem & minorem iustas, quas ad se attineret arbitrari, posset tum ex aliis iustis causis, tum etiam ex amicitia, eligere ac imponere mitiorem, non verò condonare totam pænam, aut remittere partem infra latitudinem iustæ: quia id ad solum principem spectat. Quod ad principem verò attinet, est distinguendum. Quoniam vel reus habet accusatorem, qui suam aut suorum iniuriam prosequatur, aut non. Si talem habet accusatorem, non potest reo condonare delictum, nisi accusatoribus remittentibus, aut nisi multum reipublicæ expediret condonare pænam reo, aut illam in mitiorem aliam commutare, etiam accusatoribus inuitis, eo quòd in eo euentu commune bonum præponendum esset priuato accusatorum, atque interdum opus esset facere accusatoribus compensationem aliquam pro pæna, aut parte pænæ, ipsis inuitis cōdonatæ, vt in præcedentibus est dictum. Quādo autem bonum commune non postularet fieri talem remissionem, tunc nihil de parte pænæ omnino iustæ posset princeps condonare reo inuitis accusatoribus: quoniam tenetur ius illis dicere, competenterque vindicare iniurias ipsis aut suis factas. Si tamen pars pænæ pro eo delicto applicanda esset fisco, eam posset princeps condonare: quoniam condonaret tunc, quod suum esset, ad ipsúmve spectaret, & non alienum. Quando tamen multum expediret bono communi, nihil talis pænæ condonari, quia reus esset flagitiosissimus, iterassetque delictum, in bonumque commune, atque in exemplum aliorum, expediret acriter illum punire, tunc malefaceret princeps aliquid de pæna, etiam ad fiscum attinente, illi condonando. Quando delinquens non habet accusatores, qui circa id delictum suam aut suorum iniuriam prosequantur, tunc, nisi contrarium non leuiter commune bonum efflagitet, ne crimina veniæ facilitate accrescant in republica, & ne flagitiosissimi maneant impuniti, potest princeps condonare delicta, vel omnino, vel magna ex parte, condonando multum de pæna, idque vel ante latam sententiam, vel post illam latam, & applicatam iam pænam per sententiam, præsertim si iustæ aliquæ causæ adsint, vt si præcesserunt merita ac probitas delinquentis, aut suorum, vel alterius, qui pro illo principi preces offerat, vel aliæ similes, atque sola voluntas principis sufficit, quando contrarium non leuiter postulat commune bonum, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus. Iuxta hæc accipienda sunt, quæ habetur. l. 1. 2. & 3. titu. 32. partic. 7, & quod habetur. c. nisi specialis de officio legati, ad eaque admetienda sunt, quæ tradit Panor. ibi, præsertim. nu. vlt. & quæ docent Greg. Lopez. l. 1. citata, glossa vlt. & alii, quos citat.

[[194]] **[sect. 9]** Est verò hoc discrimen, quando crimina à principe remittuntur ante sententiam aduersus reum datam, & quando remittuntur post sententiam latam, pænamque sententia iam impositam ac iudicatam. Quòd quando crimina remittuntur à principe ante sententiam aduersus reum datam, censentur omnia condonata, quæ ob illud crimen incurruntur, tam scilicet pæna corporalis, quàm pecuniaria, seu confiscationis bonorum,

nisi aliud exprimatur, neque reus manet infamis, esto ob illud crimen infamiæ pæna incurreretur: solumque manebit apud homines sinistra existimatio de eo delinquente, si aliquam existimationem sinistram de illo ob id crimen conceperunt, aut in posterum concipient ii, ad quorum notitiam id crimen de nouo peruenit: eiusmodi quippe sinistram existimationem, in famiámve hoc modo sumptam, sine vlla inhabilitate ex iuris dispositione inducta ad quæcunque alia, princeps non potest tollere, nec cadit sub principis remissione. Ob hanc autem infamiam Ouidius dixit: *Pæna potest demi; culpa perennis erit,* quo ad eiusmodo scilicet infamiam ac notam, quæ ex illa manet. Quòd verò prædicta omnia cadant sub criminis remissione facta à principe ante sententiam aduersus reum latam, satis est perspicuum: quoniam pænæ omnes pro delicto locum non habent, nisi post latam sententiam, aut dependentur à ferenda sententia, quæ retrotrahat pænam, quo ad effectum ad punctum commissi delicti, quando pæna erat ipso iure statuta. Neque in re proposita loquimur de pænis spiritualibus excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut irregularitatis, quæ incurruntur, etiam quoad effectum, independenter ex eo, quòd feratur sententia; neque de aliis similibus pænis, quæ rarò imponuntur, vt eo modo absque dependentia vlla à sententia ferenda incurrantur. Ea item omnia cadere sub criminis remissione facta à Principe ante sententiam aduersus reum latam, habetur *l. 2. titu. 32. part. 7.* Neque quando remissio fit à crimine ante sententiam latam, loquuntur *l. vlt. C. de generali abolit. l. generalis. C. de sentent. passis,* & alia iura; sed loquuntur in sequenti euentu, sicque legem 1. citatam exponere ea iura ait *Greg. LopeZ eadem l.* 1. *citata, glossa 1.*

[sect. 10] Quando autem crimina remittuntur reo à principe post latam in reum sententiam, est subdistinguendum. Quoniam si solùm dicat, se remittere id delictum, & nihil aliud addat, solùm censetur illi remittere pænam corporalem, non verò confiscationis bonorum, aut aliam pecuniariam, neque item pænam infamiæ, si quam ob illud delictum incurrit, neque item redeunt alii effectus, qui per delictum, aut illius condemnationem, sunt sequuti, vt si in maximam aut mediam capitis diminutionem incidit, quia damnatus in metallum, aut deportatus fuit, eaque de causa patriam egressus est potestatem, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disputatione 9, & alibi, copiosè sunt explanata, ex eo, quòd illi delictum remittatur, pænaque corporalis deportationis ei eo ipso remittatur, ciuitatique restituatur, filii tamen non regrediuntur in patriam illius potestatem, sicut neque bona, quæ ob deportationem de iure communi illi confiscabantur, illi restituebantur, neque ab infamia ob delictum ac pænam deportationis incursa liberabatur. Quòd ex remissione delicti, pænæque deportationis, aut alterius corporalis, non censeantur illi concessa bona confiscata, aut pæna alia pecuniaria, habetur expressè *l. 2. C. senten. pass. &. l. 2. titu. 32. part. 7.* Quòd verò neque infamiæ pæna sit ei remissa ac deleta, habetur *l. vltim. C. de general. abol. l. generalis. C. sent. passis, & l. 2. titu. 32. part. 7.* Quòd item non redeant effectus per delictum, aut sententiam condemnatoriam illius amissi, vt si per delictum patris, aut filii, filius patriam egrediebatur potestatem, quòd filius in potestatem patris non redeat, habetur expressè. l. in insulam, & l. si pater. C. sent. pass. Quando autem patronus deportatus fuit & restitutus, ius patronatus permanet, & talis patronus succedit liberto, neque est necesse, vt ad id ius patronatus specialiter restituatur. Ita habetur *l. 1. ff. sent. pass.*

[sect. 11] Si verò Princeps, qui delictum condonat, dicat, restituo te in integrum in prouinciam, aut in statum pristinum, vel restituo te in statum, in quo eras ante delictum commissum, tunc etiam pecuniaria omnis pæna confiscationis, aut quæcumque alia, censetur ei remissa, ita vt illi restituenda sint bona omnia illius, quæ apud fiscum fuerint reperta:

secùs verò, quæ fiscus iam alienauerit: nam hæc non censentur illi condonata, nisi aliud exprimatur. Remissa etiam ei censetur ac abolita ab eo pæna tota infamiæ, & filii redeunt in patriam potestatem, vt erant ante id delictum, omniaq́ue redintegrantur, ac redeunt ad pristinum statum, quæ, spectatis circumstantiis præsentibus, redire possunt. Ita habetur *l. 1. & aliis sequentibus. C. sent. pass. l. 2. titu. 32. & l. 10. titu. 33. part. 7.* Atque *l. vlt. C. sent. pass.* habetur, ita filios in hoc euentu, qui per delictum patriam egressi fuerant potestatem, in patris potestatem redire eo modo, quo erant antea, vt nihilominus, quæ plenariè per eos ritè ac validè gesta erant, dum ita egressi erant patriam potestatem, firma maneant: secùs verò, quæ post regressum in patriam potestatem possunt reuocari. Vnde contractus celebrati à filiis maioribus ætate, aut etiam minoribus adhibita tunc solemnitate requisita, vt essent validi, validi sunt, nihil impediente regressu eorum filiorum in patriam potestatem. Testamentum verò filii eo tempore conditum, si morte eiusdem filii intra id tempus fuit confirmatum, validum etiam est: secùs autem si, dum viueret, regressus est in patriam potestatem: nam de iure communi, vt filius familias testari non potest, ita neque testamentum illius validum manet, si filius ante mortem in patriam redeat potestatem. Tutores etiam, aut curatores, dati filiis dum patriam egressi erant potestatem, desinunt esse, filiis in patriam redeuntibus potestatem: nisi pater prodigus sit, aut alia ratione expediat ob patris ineptitudinem, vt tutores illi, aut curatores, perseuerent.

[sect. 12] Illud est obseruandum, quando bona omnia alicuius confiscantur, eo ipso actiones omnes actiuas rei aduersus omnes suos debi-**[[195]]**tores transire ad fiscum; & è contrario actiones omnes passiuas, quæ creditoribus rei aduersus reum competebant, transire etiam aduersus fiscum: eo quòd sola ea bona eius rei transeant ad fiscum, reputenturq́ue esse talis rei, quæ remanserint deducto toto ære alieno, legitimè à reo vsque ad illud instans contractum. Hinc, nisi princeps reo restitui faciat omnia sua bona; aut partem aliquotam eorum, esto illi remittat delictum, & simul etiam restitui illi iubeat rem aliquam determinatam, vt prædium aliquod, aut certam pecuniæ quantitatem, nihilominus actiones omnes actiuæ & passiuæ manent apud fiscum, nihilq́ue inde reus tenetur. restituere antiquis creditoribus, sed agere illi debent aduersus fiscum.

Quod intelligo, quando ex bonis remanentibus apud fiscum sufficienter solui possunt debita omnia ab eo reo contracta ante occupationem eorum bonorum factam à fisco: alioquin inde reus illis tenetur restituere, quod deerit, quin & postea, si locupletior sit factus, restituere tenebitur, si quid aliud insuper debebat. Quando verò princeps restituere reo præcipit quoram aliquam suorum bonorum, vt dimidium, tertiam, quartam, aut aliam aliquotam suorum bonorum partem, tunc pro rata transeunt etiam ad ipsum actiones omnes actiuæ, quæ sibi aduersus suos creditores competebant, & transeunt similiter pro rata aduersus ipsum actiones omnes passiuæ, vt inde in eadem proportione debita soluat. Quando autem fiscus occupauit bona illius, non in pænam, sed ob debita, quæ ille Regi fiscóve Regis debebat, tunc actiones passiuæ non transeunt in fiscum: reliqui verò creditores, si reus non maneat soluendo, & fiscus ius prælationis non habeat comparatione eorum, petere à fisco poterunt partem eorum bonorum pro rata, vt inter omnes creditores, qui postponendi fisco non sint, diuidantur vnà cùm ipso fisco. Hæc omnia habentur *l. si debitor,* & aliis iuribus, quæ ibi glossæ citant *l. tutor, & l. si ademptis. C. sent. paß.* Quando autem bona omnia reo restituuntur, tunc actiones omnes actiuæ ad eum reuertuntur, ita vt si quam aduersus aliquem debitorem inchoauerat ante confiscationem eorum bonorum, possit illam prosequi; & similiter passiuæ omnes actiones aduersus ipsum reuertuntur, agereq́ue illis aduersus eum similiter possunt

creditores, ac si bona illa confiscata non fuissent. *l. tutor. l. casus, &. l. si deportationis. C. sent. pass. & l. penult. ff. eod. titu.* Quando item princeps concederet reo omnia bona sua, esto ille accipere ea non vellet, reuerterentur ad talem reum actiones omnes passiuæ, quæ aduersus illum competebant. Ita habetur. *l. 2. ff. sent. pass.* Posset nihilominus is gaudere beneficio cessionis bonorum, itemque quicumque alius, cui sua bona fuissent confiscata, & postea restituta, non secùs ac si nunquam ei confiscata fuissent, vt rectè aduersus Ludouicum Roman. probat *Emmanuel Acosta. §. & quid si tantum. part. 2. n. 42.*

[sect. 13] Dictum est suprà, quando delinquens, cui bona erant confiscata, restituitur integre à principe in statum pristinum, restituenda illi esse bona omnia illius, quæ apud fiscum fuerint reperta, secùs autem, quæ tempore restitutionis fuerint à fisco alienata: quoniam Princeps aut non potest sine causa dominia rerum ab aliis rectè acquisita ab eis auferre, aut ne videatur velle aliis nocere, vt affirmant Bart. & communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Greg. LopeZ. l. 2. citata glossa vltim.* & *Emmanuel Acosta vbi supra num. 45.* Idem cum Ioan. de Platea & aliis affirmat *Greg. LopeZ glossa vltim. citata* de fructibus medio tempore à fisco perceptis. Quando autem fiscus bona ita confiscata alienauerat, sed tempore restitutionis rei in pristinum statum, ea iterum acquisierat, Claudius & Lancel. Galia. ab Acosta relati censent, in restitutione rei in pristinum statum non comprehendi, vt ea bona ei restituantur. Ducuntur, quòd, vt tractatu præcedente disput. 194 ostendimus, quando testator donatione, aut contractu oneroso, nulla ad id premente necessitate, rem in singulari legatam alienauit, censetur reuocasse legatum, adeò vt, esto postea rem illam recuperet, non censeatur reuiuiscere legatum: ergo pari ratione, cùm in restitutione rei in pristinum statum non censeatur princeps reo concedere res, quæ perseuerante confiscatione fuerant à fisco alienatæ, fit planè, vt, esto fiscus res aliquas recuperauerit, non censeantur illæ comprehensæ in tali gratiosa restitutione ad pristinum statum, ac proinde vt non ad reum restitutum pertineant, sed ad fiscum. Emmanuel *Acosta vbi suprà numer. 46.* contrarium affirmat. Quod tamen mihi certè non probatur, quando post alienationem factam à fisco iterum ad fiscum rediissent confiscata ex delicto alterius, aut legata, vel donata fisco, vel à fisco titulo oneroso, acquisita cùm priùs illa titulo gratuito alienasset: nam tunc fiscus ea non haberet, vt bona, quæ fuerunt restituta, sed vt bona longè diuerso titulo à fisco ritè acquisita, quæ non censetur princeps concedere in restitutione in integrum rei in pristinum statum, nisi peculiariter ac expressè id exprimat. Quando autem fiscus bona aliqua illius rei vendidisset, & iterum eodem aut minori pretio comparasset, vel pretium apud fiscum remaneret loco rei venditæ, tunc locum habere posset opinio Acostæ, vt reo restitueretur res sua, aut quod ex pretio illius permaneret apud fiscum, nisi de Principis mente contrarium constaret. Dubia quædam alia circa eiusmodi restitutiones in statum pristinum legas apud *Gregorium LopeZ glossa vlt. citata.*

[sect. 14] *Lex 3. titu. 32. part. 7.* discrimen ponit inter remissionem ex misericordia, *por merced y por gracia,* pressè sumptis. Quòd misericordia sit, quando Princeps motus sola commiseratione rei, aut illorum, qui ad eum spectant, illi parcit, licèt Dei amore atque intuitu. *Merced* est, quando ob merita, vel obsequia delinquentis, aut alicuius alterius, illi parcit. *Gracia* verò est, quando Princeps, potens absque vllo iustitiæ præiudicio punire, ac non punire, vel punire mitiori pæna, eligit non punire, aut punire mitiori pæna.

[[196]] *De homicidio, mutilatione, & percussione ab ecclesiasticis personis factis, & de patratis in personas ecclesiasticas, quibus pænis ea crimina de beant puniri. Disp. 49.*

SVMMARIVM.

1 . TRansitio ad sequentem materiam.

2 . Percussio, mutilatio, homicidium in personis ecclesiasticis semper augetur ex circumstantiis, vt augeri pæna debeat arbitrio iudicis prudentis.

3 . Qui eiusmodi crimina in ecclesiasticas personas commiserint, si religiosi non sint, etiam nouitii, neque initiati ordinibus sacris, esto prima tonsura aut minoribus ordinibus sint initiati, si tamen habitum clericalem & tonsuram non deferant, & simul alicui ecclesiæ demandato episcopi inseruiant, vel in seminario clericorum, aut in aliqua schola vel vniuersitate quasi in via ad maiores ordines suscipiendos versentur, non gaudent hodie priuilegio fori, ac proinde non secùs atque alii laici puniendi a iudicibus sæcularibus sunt hodie pro his criminibus, & quibuscunque aliis ad sæculare forum attinentibus, pænis quibus cæteri laici puniuntur. Et alii casus circa iudicium huiusmodi personarum.

4 . Quando eæ personæ ecclesiasticæ, quæ exemptæ omnino sunt à foro sæculari, homicidium, crimen falsæ monetæ, Zodomiam, aut quodcunque aliud crimen committunt, tunc cognitio de his omnibus, ratione personæ delinquentis omnino quoad ea exemptæ à foro sæculari, spectat ad solum forum ecclesiasticum.

5 . Priuilegio & exemptioni à sæculari tribunali renuntiare non possunt ecclesiastici, neque si renuntient, valet renunciatio.

6 . Non solùm post sententiam, quæ in rem transierit iudicatam, latam a iudice sæculari, sed etiam à principio causæ, aut in eius progressu, quando tamen eiusmodi exceptiones proponuntur, imprimis ad iudicem ecclesiasticum talis rei, & non ad iudicem sæcularem, spectat cognoscere de ea exceptione, sententiamque circa eam ferre, num scilicet talis reus sit de numero eorum ecclesiasticorum, qui exempti sunt à foro sæculari.

7 . Quando iudex sæcularis aliquem reum comprehẽdit, qui ecclesiasticum se esse dicit de numero eorum, qui priuilegio fori gaudent, aut iudex ecclesiasticus vt talem petit eum sibi tradi, si notorium sit eum talem eſse, tradendus tunc est statim iudici ecclesiastico, antequam vlteriùs in examine eius causæ procedatur. Si verò notorium non sit, tradi non debet iudici ecclesiastico, doneo comperiatur discussione ecclesiasticum esse.

8 . Quando iudex sæcularis procedit criminaliter aduersus ecclesiasticum nondum captum, & is accedit ad suum competentem iudicem ecclesiasticum, vt dicat ipsum personam ecclesiasticam exeptam à tribunali sæculari, petitque à tali iudice ecclesiastico, vt censuris compellat iudicem sæcularem inhiberi a cognitione eius causæ, statutum est in Hispania, vt si crimen tale sit, pro quo, si ille esset laicus, capiendus eſsẽt à iudice sæculari, debeat is reus detineri à iudice ecclesiastico in publico suo carcere, alioquin possit à iudice sæculari comprehendi.

9 . Quando ecclesiasticus, qui erat captus, est remittendus à iudice sæculari ad ecclesiasticum, debet remitti cum custodibus expensis eiusdem ecclesiastici. Si autem pauper fit, remitti debet expensis iudicis ecclesiastici.

10 . Quando ecclesiasticus post sententiam latam à iudice sæculari exceptionem opponit, quòd ecclesiasticus sit, atque obtinet vt remittatur ad iudicem suum ecclesiasticum, tunc ad actoris petitionem condemnari a iudice ecclesiastico, & non à sæculari, debet in expensis ab actore factis in prosecutione eius litis coram iudice sæculari.

11 . Cognoscere an habitus, in quo reus, qui contendit se eſse ecclesiasticum exemptumque à iurisdictione sæculari, ecclesiasticus sit, aut non, & an habitus, in quo antea incedebat, ecclesiasticus sit, an non, spectat ad iudicem sæcularem, ad quem definire spectat, an talis reus ecclesiasticus sit, ad suámque iurisdictionem spectet, vel non.

12 . Iudices ecclesiastici in suo tribunali imponere non possunt pænam sanguinis, hoc est mortis, aut mutilationis. Pænam tamen flagellorum imponere possunt, etiam de iure canonico.

13 . Ad depositionem ab ordine ecclesiastico & degradationẽ quod spectat, si ab episcopatu depositio fieri debeat, tunc ad causæ examen ac definitionem necesse est interueniant duodecim episcopi præter metropolitanum: ad deponendum verò presbyterum, sex alii episcopi requirebantur, præter proprium episcopum, qui causæ examini interessent, stabaturq; maiori eorum parti, si discordarent; ad deponendũ diaconum tres alii episcopi requirebantur præter proprium, ad clericum verò sufficit proprius episcopus. Sed hodierna die vnus episcopus sufficit ad degradandum sacerdotem & reliquos.

14 . Ob grauissima quædam crimina actualiter ecclesiastici degradantur in ecclesiastico foro, idque in pænam grauiſsimam in eodem ecclesiastico foro eis inflictam, atque vt forum ecclesiasticum amittant, censeantúrque traditi foro sæculari, fieri debet eiusmo di degradatio coram iudice sæculari, ac dici illos eius foro relinqui.

15 . Pro crimine hæreseos, si ecclesiasticus relapsus non sit, nec fuerit dogmatista, ac resipuerit, degradari non debet, nisi verbaliter dumtaxat, ac proinde nondum pertinet is ad forum saculare, sed ad ecclesiasticum.

16 . Ecclesiasticus si deprehenditur falsasse litteras Apostolicas, ita vt negare id non possit, vel sufficienter de eo crimine est conuictus, degradari debet coram iudice sæculari, & eius foro puniendus relinqui.

17 . Si quis sacerdos vel clericus suo episcopo inobediẽs fuerit, aut insidias ei parauerit, aut contumeliam intulerit, & conuinci potuerit, mox depositus euriæ tradatur, & recipiat quod iniquè gessit.

18 . Præter tria delicta explicata, possunt ecclesiastici degradari actualiter ac tradi foro sæculari, & cõpetenter punire possunt iuxta leges ciuiles: aut si comprehendi non possint, vt degradentur, subjici possunt foro sæculari, vt à ministris eius fori comprehendantur, in eoque foro comprehensi puniantur, scilicet pro criminibus atrocibus & qualificatis.

19 . Quando ecclesiasti cus aliquis ob sua delicta est degradatus realiter, aut solùm est depositus, verbalitérque tantùm degradatus, Pontifex summus potest illum in pristinum gradum restituere, non verò **[[197]]** *iudex aut prælatus, qui illum degradauit.*

20 . Quando ecclesiasticus iussit aliquem per assassinum interfici, & si id constet, tunc, cùm eo ipso sit diffidatus, & virtute sit degradatus, absque alia degradatione puniri potest brachio sæculari.

21 . Clericus non coiugatus publicè per propriam personam exercens officium carnificis, lanionis, &c. & ter admonitus a diæcesano, non destitit, inceditq; habitu laicali, amittit priuilegium fori ecclesiastici, donec resipiscat. Clerici verò coniugati eo priuilegio priuati sunt: & alii casus, quibus clericus priuilegium fori ecclesiastici amittit.

22 . Quando aliquis post crimen commissum eos ordines suscepit, per quos exemptionem à sæculari foro consequeretur, idque sine fraude aliqua, tunc eiusmodi ordines eum omnino eximunt a foro sæculari, etiam comparatione criminis ante eos ordines patrati.

23 . Si ante delictum præcessit votum de ordinibus suscipiendis, aut de ingredienda religione, & post delictum commissum ad votum implendum ordines suscipiantur, aut malefactor religionem ingrediatur, liberatur tunc à foro sæculari.

24 . Quando idem delictum commißum simul fuit à viro ecclesiastico & à laico, ita vt cognoscere de eo crimine ratione vnius delinquentium, qui ecclesiasticus est, pertineat ad iudicem ecclesiasticum, tunc spectat ad vtrumque iudicem cognoscere de ea causa vnumquemque eorum aduersus reum sibi subiectum, eúmque punire quisque debet iuxta iura modúmq; procedendi sui fori.

25 . Nouitius approbatæ religionis & exemptæ à iurisdictione ordinariorum, durante nouitiatu delinquens, aliquem interficiendo vel mutilando, aut aliud simile committendo, quemadmodum persona est ecclesiastica, ita gaudet priuilegio fori, neque ad aliud tribunal tunc pertinet in criminalibus, quam ad tribunal sui prælati ac religionis, perinde ac cæteri, qui perfectè religiosi sunt.

[sect. 1] HVcusque diximus de pænis ferè omnibus, quibus homicidium, mutilatio, & percussiones in seculari foro puniuntur; nunc cōsequẽter est dicendum de pænis spiritualibus ac ecclesiasticis pro eisdem criminibus statutis, itemq́ue de canonicis impedimentis, quæ inde interdum resultant. Dixi, dictum esse de pænis ferè omnibus, quibus delicta illa in seculari foro puniuntur: quoniam de industria in hunc locum in hancq́; disputationem reseruauimus, quæ pænæ etiam in seculari foro imponerentur, quando in eiusmodi criminibus interuenit sacrilegium, quòd commissa sint in personas ecclesiasticas, itẽq́ue quando ecclesiastici illa commiserunt, atque sunt talia, vt brachio seculari sint relaxandi, vt pænis ciuilibus legibus statutis in eo foro puniantur; simul autem est dicendum, quibus pænis in ecclesiastico foro puniri debeant ecclesiastici, qui prædicta crimina committunt, quando talia non sunt, vt propter illa relaxari seculari brachio debeant. Explanato autem in hac disputatione sacrilegio, quo hæc crimina in personas ecclesiasticas committuntur, & quibus aliis pænis debeat puniri, à disputatione sequenti explicabimus, quousque ob illud excommunicationis pæna incurratur, & quousque illa reseruata sit.

[sect. 2] Ordiendo autem ab homicidio, mutilatione, ac percussione factis in personam ecclesiasticam, in quibus delictis ex ea circunstantia sacrilegium interuenit, addens eis criminibus nouam speciẽ peccati ex suo genere lethalem, ac necessariò cōfitendam, quin & annexam habentem excōmunicationem canonis *si quis suadente diabolo 17. q. 4.* vt à Disputatione sequenti explanabimus, idq́ue sumpta persona ecclesiastica latè, vt comprehendit etiam nouitios religionum prima tonsura minimè initiatos, & nouitias

religionum monialiũ, omnesque clericos, prima saltem tonsura initiatos, etiam si coniugati sint, atque etiam si hodie non gaudeant priuilegio fori, sed iudicari possint ac puniri à iudicibus secularibus, iuxta ea quæ subjiciemus: ordiendo, inquam, ab homicidio, mutilatione, ac percussione, commissis, in personas sic ecclesiasticas, in primis est dicendũ. Ex eiusmodi circumstantia augeri & aggrauari hæc delicta, ac censeri qualificata, vt augeri debeat pæna iudicis prudentis arbitrio, supra ordinariam, aut arbitrariam, iuribus statutam, aut imponi (quando iuribus non comperitur statuta) consuetam pro eisdem criminibus in laicas personas patratis; eo modo, quo Disput. 23 & sequentibus dictum est, eiusmodi delicta qualificata censeri, augendamque similiter esse pænam, quando proditoriè aut aleuosè fiunt, vel quando interuenit alia ex circunstantiis notabiliter ea aggrauantibus ac fædantibus, quæ ab illa disputatione 23 fuerunt explanatæ. Cùm autem, vt eadem Disp. 23 est dictum, quando pro eiusmodi qualitatibus admodum notabiliter aggrauantibus ac fædantibus prædicta delicta, nec de iure communi inuenitur expressum, quantum augeri debeat pæna, qualitérve debeat etiam esse qualificata, vt pro parricidio est expressum, nec item de iure particulari regni, in quo id delictũ est commissum, id expressum est, vt in hoc regno est expressum, qualiter aggrauari ac qualificari debeat pæna pro homicidio proditoriè ac aleuosè commisso; id quidem tunc iudicis arbitrio relinquatur; consequens profectò est, vt cùm nec de iure communi, nec de iure huius regni comperiatur expressum, quantum augeri ac aggrauari debeat pæna horum criminum, quando sacrilegium eiusmodi in eis interuenit, id iudicis arbitrio sit relinquendum: qui tamen in ea augẽda ac qualificanda ad omnes circunstantias cõcurrentes attendere debet, & ad loci consuetudinem. Vnde longè maiorem ac ignominiosiorem pęnam imponere debet, si interficiatur pręlatus, mutiletur, aut percutiatur, quàm si in simplicem sacerdotem eadem crimina sint commissa; & magis si commissa sint in sacerdotem, qui aliqua præfulgeat dignitate, infra episcopalem, aut literis, nobilitate, vel religione sit insignis, quàm si his dotibus ille careat, nec tam vtilis sit reipublicæ ac ecclesiæ, quàm ille alius; & magis quo ignobilior est is, qui ea crimina in eos patrauit, magisque est illi subditus, in quem illa cõmisit, quàm quo fuerit nobilior, minusque illi subditus; & minùs puniendus est, cæteris paribus, qui illa cõmiserit in diaconum, & minus adhuc qui in subdiaconum, quam qui eadem cõmiserit in sacerdotem, & minùs qui ea cõmiserit in religiosũ nouitiũ, quam qui ea cõmiserit in professum, aut in nostra societate in coadiurorẽ, spiritualẽ præsertim, aut in alium, qui post duos probationis annos vota iam emisit, & sic de aliis qualitatibus ac circumstantiis concurrentibus. Ac sanè quando illa committerentur in nec religiosum simpliciter, sed nouitium, nec initiatum ordinibus **[[198]]** sacris, non multum aggrauanda esset pæna, vtde eisdem criminibus commissis ex proposito quidem & sine sacrilegio, attamen minimè proditoriè nec aleuosè, disputatione 23 citata dicebamus. Et quando committerentur in non religiosum, neque beneficiatum, neque deputatum seruitio alicuius ecclesiæ, aut dantem operam literis in collegio, aut vniuersitate aliqua ex præscripto Episcopi, esto ille prima tonsura aut minoribus ordinibus esset initiatus, credo circumstantia illa non esset sufficiens vt aggrauaretur pæna delinquenti; præsertim hodie, quando nihil ferè differunt eiusmodi initiati minoribus ordibus ab aliis laicis, neque gaudent priuilegio fori. Atque, esto beneficiati essent, aut deputati seruitio alicuius ecclesiæ, si tamen paruæ essent ætatis, nec essent aliunde multæ æstimationis, parum admodum aut nihil aggrauaretur pæna committentium in illos ea delicta.

[sect. 3] Qui eiusmodi crimina in personas ecclesiasticas commiserint, si religiosi non sint, etiam nouitii, neque initiati sint ordinibus sacris, neque sint beneficiati, esto prima tonsura aut minoribus ordinibus sint initiati, si tamen habitum clericalem & tonsuram non deferant,

& simul alicui ecclesiæ de mandato Episcopi inseruiant, vel in seminario clericorum, aut in aliqua schola, vel vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines suscipiendos versentur, non gaudent hodie priuilegio fori, vt in *concilio Trident. sess. 23. cap. 6. de reformatione* fuit statutum, ac proinde non secùs, atque cæteri laici, iudicandi ac puniendi à iudicibus secularibus hodie sunt pro his criminibus, & pro quibuscunque aliis ad seculare forum attinentibus, pænis, quibus cæteri laici puniuntur. Vndecessant multa ex iis, quæ *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. q. 36. à n. 8. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 10. à n. 3.* & *Couar. de pract. quæst. c. 31.* circa hæc disputant. Pro sacrilegio tamen ac pæna excommunicationis simul incursa cognoscere simul potest ac debet iudex ecclesiasticus, etiam aduersus merum laicum ita delinquentem, modo statim explicando, neque absoluere ab excommunicatione spectat ad iudicem secularem, vt est notissimum. Atque cùm eiusmodi crimina, quo ad personas à foro seculari minimè exemptas, mixti sint fori ratione sacrilegii adiuncti, dicendum arbitror, si iudex secularis præueniat, ad ipsum solùm spectare imponere reo pænam corporalem aut etiam pecuniariam, pro cis delictis commeritam, etiam vt ea delicta aggrauantur ex sacrilegio adiuncto, quæ pæna cùm grauior esse soleat ac debeat, quando imponitur à iudice seculari, quàm quæ ab Ecclesiastico iudice imponeretur pro sacrilegio illo, sanè iudex ecclesiasticus tunc solùm cognoscere debet quo ad excommunicationem. Quando autem ecclesiasticus iudex præuenisset ob sacrilegium, adhuc iudex secularis cognoscere posset ac deberet quo ad homicidium, mutilationem, aut percussionem, procedendo etiam ad comprehensionem rei pro delicti qualitate, & imponendo pænas, quæ ad id forum spectant, addendo pro sacrilegio coniuncto id solum, quod ad competentem pænam in eo foro defuerit supra id, quod iudex ecclesiasticus imposuerit: potestque reum ab ecclesiastico iudice insufficienter punitum, pro homicidio, mutilatione, aut percussione, quæ directè in eo euẽtu ad suum forum, & non ad ecclesiasticum, spectant, iterum punire, atque id est, quod probat *cap. fælicis de pænis lib. 6.* Contrarium autem dicerem in delictis, quæ quoad totam suam rationem formalem sunt mixti fori, vt in blasphemia, periurio, transitu ad secundas nuptias viuente priore coniuge, & de similibus aliis criminibus: in his enim postquam is iudex punierit, qui præuenerit, locus non relinquitur alteri, vt pro eodem delicto, semel ab vno iudice punito, iterum puniat. Sicque dirimi potest ardua & difficilis controuersia inter doctores, num scilicet in criminibus, quæ sunt mixti fori, postquam vnus iudex, qui præuenit, integre puniuit id delictum iuxta iura ac consuetudinem sui fori, possit iterum idem delictum puniri ab altero iudice. Dicendum quippe est, si in eo crimine sit aliqua ratio delicti, de qua cognoscere, & quam punire, non spectet ad iudicem, qui præuenit, vt in re proposita, & in euentu, de quo est sermo, *c. fælicis citato,* inuenitur homicidium, mutilatio, aut percussio, facta ab homine, quo ad eas rationes formales delicti, attinentis solùm ad forum seculare, & ad iudicem secularem, cùm tamen ratio sacrilegii adiuncti, communis sit vtrique foro, tunc post pænam impositam à iudice ecclesiastico, qui præuenit, posse cognoscere & punire iudicem secularem eundem reum, quoad id, quod iudex ecclesiasticus impunitum reliquit; quin & simul dum iudex ecclesiasticus cognoscit de sacrilegio adiuncto, vt illud puniat, posse iudicem secularem comprehendere eundem reum & aduersus eum procedere simul, vt eum puniat de homicidio, mutilatione, aut percussione, aliáve iniuria adiuncta.

Quando autem iudex secularis præuenit, quia agnoscere etiam potest de sacrilegio tanquam de peccato rempublicam fœdante, & tanquam de circumstantia aggrauante homicidium, mutilationem, aut percussionem, adiuncta, nihil relinquitur, quod ad ecclesiasticum iudicem attineat, nisi impendere beneficium absolutionis ab excommunicatione, apposita medicinali

pænitentia, habitaque in ea imponenda consideratione pænæ impositæ, aut imponendæ, à iudice seculari pro integro delicto. Atque in hunc modum, à me explicatum, dirimendam censeo controuersiam, quam referunt ac disputant *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vltim. q. 36. num. 47. & q. 57. num. 14. Couar. 2. var. res. c. 10. nu. 6.* & *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 1. num. 4.* neque inter se hi doctores plenè consentiunt, valdeque ancipites sunt.

[sect. 4] Quando eæ personæ ecclesiasticæ, quæ exemptæ omnino sunt à foro seculari, homicidium, mutilationem, percussionem, aut quodcunque aliud crimen committunt, siue in personam ecclesiasticam, siue in laicam, siue in Deum, aut in rempublicam, vt blasphemiam, hæresim, crimen falsæ monetæ, aut aliud falsi, sodomiam, vel patriæ proditionem, (placet enim de omnibus horum ecclesiasticorum delictis loqui) tũc cognitio de his omnibus criminibus ratione **[[199]]** personæ delinquentis, omnino quo ad ea exemptæ à foro seculari, spectat ad solùm forum ecclesiasticum, ad iudicemque ecclesiasticum. Ita habetur. *c. at si clerici. c. clerici,* & *c. qualiter de iudiciis c. 2. de for. comp. c. continua,* quod est Valentiniani, Theodosii, & Arcadii imperatorum, & aliis capitibus sequentib. *11. q. 1. l. 57. titu. 6. part.* 1. *& l. 4.* 5. & aliis sequentibus, *titu. 3. lib. 1. nouæ collect.* Non est tamen ea exemptio de iure diuino, vt cum plerisque ex iuris Pontificii interpretibus esse vult *Iulius Clarus q. 36. citata. n. 2.* sed est de iure humano, rationi ac diuino iuri valde consentaneo, vt tractatu præcedente Disp. 31 copiosè ostendimus, &, præter doctores ibi citatos, affirmat ac probat Couar. de practic. qq. cap. 31.

[sect. 5] Huic autem priuilegio ac exemptioni à seculari tribunali renunciare non possunt ecclesiastici, neque, si renuncient, valet renunciatio; eo quòd priuilegium sit status ecclesiasticorum, in illius bonum ac decentiam concessum, & non in commodum singulorum ecclesiasticorum, vt habetur *c. si deligenti de foro compet.* & consentit communis doctorum sententia. Atque exceptio, quòd ecclesiasticus à iudice seculari nequeat iudicari, est peremtoria omnino, si probetur: potestque opponi, etiam post vltimam sententiam, quæ in rem transeat iudicatam, latam à iudice seculari, antequam exequutioni sit omnino mandata, & suspendi exequutionem, ac, si probetur, reddit sententiam nullam, vtpote latam à iudice, qui ad eam ferendam non habebat iurisdictionem, neque à reo conferri illi potuit, tacitè aut expressè consentiendo in eo iudicio; eo quòd, vt dictum est, cedere ac præiudicare suo consensu non potuit priuilegio ordini ac statui ecclesiasticorum, in bonum ac decentiam eius status concesso: potestque ea exceptio opponi, non solùm à reo, sed etiam ab statu ipso ecclesiasticorum, iudicéve ecclesiastico eius rei competenti, vt habetur. *c. si iudex de sent. excommunica. lib. 6.* affirmatque hæc omnia communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. de pract. qq. c. 33. n. 2. & Iul. Clar. q. 36. citata. n. 3, 4, & 5.* Qui n. 22. cum Cassaneo addit, teneri iudicem ecclesiasticum petere reum ad suum tribunal attinentem, statim ac id sibi constat, alioquin posse deponi, quin & criminaliter puniri. Quando autem opponeretur post latam sententiam, quæ omnino in rem iudicatam transiisset, vt exequutio impediretur, nullique probabilitati niteretur, vt quia reus, in quem mortis sententia est lata, objiceret, se esse religiosum professum, professionemque emisisse in cænobio valde distanti, nulla omnino adhibita probatione, etiam verisimili, curare non tenetur iudex secularis talem exceptionem tanquam friuolã & inanem, vt ab exequutione sententiæ desisteret, vt vidi in Lusitania curatam non fuisse in quodam fure, quem ad patibulum comitabar eum consolando ac adiuuando, vt in gratia ex hac vita discederet.

[sect. 6] Quamuis post concilium Tridentinum, quod initiatos solùm prima tonsura, aut etiam minoribus ordinibus, magna ex parte, vt suprà dictum est, seculari foro subiecit, minùs

frequentes hodie sint eiusmodi exceptiones, non solùm post sententiam, quæ in rem transierit iudicatam, latam à iudice seculari, sed etiam à principio causæ, aut in eius progressu; quando tamẽ eiusmodi exceptiones proponuntur, in primis ad iudicem ecclesiasticum talis rei ac delinquentis, & nō ad iudicem secularem, spectat cognoscere de ea exceptione, sententiamq́ue circa eam ferre, num scilicet talis reus de numero eorum ecclesiasticorum sit, qui exempti sunt à foro seculari, aut nō: vocato tamen ac audito iudice seculari, qui contrarium contendit, & quocunque alio, cui sua intersit, eum exemptum non esse à foro seculari, quiq́ue id cōtendat. Ita habetur. *c. si iudex de sent. excom. lib. 6.* redditq́ue ibi Bonifacius Octauus elegantem eius rei rationem: quoniam esse illum ecclesiasticum, aut non, res est spiritualis ac ecclesiastica, cuius proinde examen ac definitio ad ecclesiasticum iudicem & non ad laicum spectat. Addit Couar. c. 33. citato. n. 1. cum Anton. à Butrio, Felino, Decio, & aliis, quos citat, hanc etiã aliam rationem: quoniam quando inter ecclesiasticum iudicem ac secularem quæstio mouetur circa iurisdictionem, ad quem eorum pertineat, iudex ecclesiasticus, propter maiorem ipsius autoritatem, eam causam definit, sententiam ea de re ferendo. Testatur autem *Couar. vbi suprà,* non solùm hanc esse communem doctorum sententiã, iuxta expressam Bonifacii definitionem c. si iudex citato, sed etiam ita seruari in Hispaniis, quãdo iudices ecclesiastici non ex peruerso affectu, animoq́; iniquè liberandi pessimos delinquẽtes, qui ad tribunal seculare verè spectant, à iustissima pæna in eo illis infligenda, sed sincerè procedũt. Refert verò in Gallia iudices seculares, qui cōprehẽsos delinquẽtes tenent, eam litem dirimere, eos nō remittendo ecclesiastico tribunali, nisi priùs sufficiẽter coram iudicibus secularibus probent verè de numero illorum ecclesiasticorum esse, qui ad ecclesiasticũ tribunal spectãt. Idem seruari in Mediolanẽsi ducatu testatur Iulius Clar. q. 36. citat. n. 21.

[sect. 7] Quando iudex secularis aliquem reum comprehendit, qui clericum, aut ecclesiasticum, se esse dicit de numero eorum, qui priuilegio fori gaudent, aut iudex ecclesiasticus vt talem petit eum sibi tradi, num sit statim iudici ecclesiastico tradendus, antequam cognoscatur de causa, num talis re vera sit, eaq́ue causa definiatur, distinguendum est. Quoniam si notorium sit eũ talem esse, aut fama publica sit talem esse, vel talis communiter reputetur, tradendus tunc est statim iudici ecclesiastico, antequam vlteriùs in examine ac cognitione eius causæ procedatur. Idem est, si ille antea non se gerebat vt laicum, & comprehensus, deprehensúsve fuit cum tonsura & vestibus clericalibus, aut cum habitu religionis, si religiosum ordinis alicuius se esse dicat. Quoniam in his omnibus euentibus reputandus ac habendus est, vt persona ecclesiastica, esseq́ue est censendus in possessione personæ ecclesiasticæ gaudentis priuilegio fori, ac proinde conseruandus est in ea possessione, ac tradendus iudici ecclesiastico, interim dum id plenè examinatur ac definitur: quin & tunc probare eum ecclesiasticum non esse, qui priuilegio fori gaudeat, spectat ad iudicem secularem, aut ad alium, cuia intersit, eum non gaudere eo priuilegio. Ita definit Bonifacius Octauus cap. si iudex citato. Quando verò nihil prædictorum interuenit, tradi non debet iudici ecclesiastico, donec comperiatur **[[200]]** discussione causæ ecclesiasticum esse, ad tribunalq́ue ecclesiæ pertinere, reo ipso ostendente titulum, vnde constet ecclesiasticum esse, vt Bonifacius ibidem definit, aut legitimis testibus id comprobando, vt glossa communiter recepta ibi affirmat, & cum communi doctorum sententia asseuerat *Couar. cap. 33. citato, num. 3.* atque variis iuribus confirmat. Subiungit verò Couar. ibidem, consuetudine esse receptum, vt hodie iudex secularis non remittat reum ad iudicem ecclesiasticum quousque lata sit sententia, eum ecclesiasticum esse, ad suumq́ue forum pertinere. Interim verò dum hæc causa pendet, neque est integre examinata ac definita, iudex secularis procedere non

potest in causa principali, sed debet ab ea processúve illius omnino supersedere, censurisque est inhibendus ne procedat, vt *Bonifacius Octauus. c. si iudex* citato definit.

[sect. 8] Quando iudex secularis procedit criminaliter aduersus ecclesiasticum nondum captum, & is ecclesiasticus accedit ad suum competentem iudicem ecclesiasticum, vt pronũciet ipsum personā ecclesiasticam exemptam à tribunali seculari, petitque à tali iudice ecclesiastico, vt censuris compellat iudicem secularem inhiberi à cognitione eius causæ, sancitum in hoc regno est, diplomatibus ad id obtentis à summo Pontifice, vt si crimen tale sit, pro quo, si ille esset laicus, capiendus esset à iudice seculari, debeat is delinquens detineri à iudice ecclesiastico in publico suo carcere tutò interim dum causa pendet, neque possit sub fideijussoribus, aut alio loco in carcerem ei concesso, à publico carcere dimitti, alioquin possit iudex secularis illum cōprehendere ac detinere in carcere seculari. Ita habetur. *l. 7. titu. 4. lib. 1. nouæ collect.* de qua re *Couar. vbi suprà. n. 4.* idque propter clericos primæ tonsuræ, aut minoribus ordinibus in itiatos, qui beneficiati non sunt, erat sancitum: hodie verò, cùm à concilio Tridētino priuati sint priuilegio fori, id ferè omnino cessat, vt & cessant alia, de quibus *Couar. ibidem. n. 6. & 7.*

[sect. 9] Quando ecclesiasticus, qui erat captus, est remittendus à iudice seculari ad ecclesiasticum, remitti debet cum custodibus expensis eiusdem ecclesiastici. Si autem pauper sit, remitti debet expensis iudicis ecclesiastici, qui remitti sibi illum postulat, vt cum aliis, quos citat, affirmat *Couar. vbi suprà. n.* 5. argumento quorundam iurium. Nefas tamen est eum remittere ignominiosè & cum irrisionibus, quas commemorat *Iulius Clarus q. 36. citata,* alicubi fieri: puniendique erunt iudices, qui eo modo illos remiserint. Quin incident in pænam excōmunicatonis canonis si quis suadente diabolo, si eos contingendo ignominiam illis intulerint.

[sect. 10] Quando ecclesiasticus, post sententiam latam à iudice seculari, exceptionem, opponit, quòd ecclesiasticus sit, atque obtinet vt remittatur ad iudicem suum ecclesiasticum; tunc, ad actoris petitionem, condemnari à iudice ecclesiastico, & non à seculari, debet in expensis ab actore factis in prosequutione eius litis coram iudice seculari: quoniam verè fuit in culpa, vt actor eas expensas faceret, non opponendo antea exceptionem illam. Ita *Couar. vbi suprà. n. 2.* cum aliis, quos citat. Idem dicerem, si ante sententiam opponeret eandem exceptionem, postquam tamen progressio esset facta in lite coram iudice seculari, factæque essent expensæ, potuissetque antea eandem exceptionem opponere, vt expensæ illæ euitarentur.

[sect. 11] Ad quem autem iudicem spectet cognoscere, an habitus, in quo reus, qui contendit se esse ecclesiasticum, exemptumque esse à iurisdictione seculari, ecclesiasticus sit, aut non, & an habitus, in quo antea incedebat, ecclesiasticus sit, an nō. *Couar. c. 33. citato n. 1.* meritò affirmat, id attinere ad iudicem secularem, ad quem definire spectat, an talis reus ecclesiasticus sit, ad suamque iurisdictionem spectet, vel non, atque ita seruari testatur in Hispaniis: citatque quosdam, qui affirmant id attinere ad iudicem secularem, & qui quo ad id tantùm affirmant in Gallia iudices seculares cognoscere, an comprehensus à iudice seculari ecclesiasticus sit: cùm tamen verè cōstet in Gallia iudices seculares cognoscere simpliciter, an talis ecclesiasticus sit, vel non. *Iulius* etiā *Clarus. q. 36. citata, n. 14.* & *in calce n. 21.* constanter affirmat, ad secularem iudicem, & non ad ecclesiasticum, attinere iudicare an habitus secularis sit, vel non. Eius tamen sententia nobis non probatur ex ipsa rei natura, standoque in dispositione iuris canonici ac communis. Quæ autem vestes cēsendæ sint clericales, in clericis primæ tonsuræ, & initiatis minoribus tantùm ordinibus, disputant latè

Couar. de pract. qq. c. 31. n. 7. & 8. Iulius Clarus. q. 36. citata à n. 13. & alii. Superfluā verò reputo hodie eam disputationem, postquā in concilio Tridentino ferè omnes priuati sunt priuilegio fori.

[sect. 12] Iudices ecclesiastici in suo tribunali imponere non possunt pænam sanguinis, hoc est, mortis aut mutilationis. Pænam tamen flagellorum imponere possunt, etiam de iure canonico. Tametsi publicorum flagellorum pæna rarò imponi soleat, nec imponi debeat, aut expediat, viris ecclesiasticis ad ipsorum tribunal attinentibus, præsertim in sacris ordinibus cōstitutis, & maximè sacerdotibus, propter maximam, quæ in eo cerneretur, indecentiam ac ignominiam ministrorum ecclesiæ, quibus reuerentia, magna ratione sui gradus ac ministerii, debetur, vt hæc omnia *disp. 2.* §. *de prælatis,* ex *c. 1. de calumniatorib.* & *c. cùm beatus Paulus. 45. dist.* dicta sunt. Dixi, flagellorum publicorum: quoniam religiosi, si excessus eorum id efflagitent, flagellari possunt ac cōsueuerūt in suis cænobiis corā solis religiosis, iussu prælatorum, ac ministerio alicuius religiosi, aut per ipsummet prælatū. Eodēq; modo punire possent Episcopi initiatos ordinibus sacris, etiam presbyteros, quando eam pænam exigerent illorum excessus, si id cōmodè fieri posset, atque si id haberet consuetudo. Talis tamen pæna nec cōmodè exerceri potest in eos ab Episcopis, postquam in cōmunitate degere non assueuerunt, nec imponi eis consueuit. Pæna tamen triremium imponi etiam presbyteris interdū consueuit, tum ab Episcopis, tum etiam à prælatis religiosorū religiosis sibi subditis, quando valde id exigūt illorum excessus, vt ipsi ea saltem pæna puniātur, cęterisque id sit in exemplum, vt à tam grauibus delictis abstineant, atque tūc deponi degradariique verbaliter cōsueuerūt, exutique vestibus religiosis ac ecclesiasticis, tradi induti vestibus secularibus cōsueuerūt ministris secularibus, vt ad triremes deferantur, eaque pæna in ipsos exerceatur, vt **[[201]]** disp. 2. §. citato dictum est. Lege quo ad hæc omnia, inter alios, *Iulium Clarum. 5. lib. sent. §. vlt. q. 70. n. 2. & 5.* In criminibus etiam grauibus, vt in furto, non leui, sed graui, in homicidio, periurio, & in aliis similibus, locum etiam habet depositio, quæ & degradatio verbalis nuncupatur, vt constat c. degradatio de pænis lib. 6. & detrusio in monasterium, (tametsi rarò ad hāe detrusionem condemnent Episcopi, & rariùs eam detrusionē efficaciter exequutioni mandari efficiant, vt *Iulius Clarus. q. 70. citata. num. 6.* & alii affirmant, experientiaque ipsa testatur) condemnatioque ad carcerem perpetuum: quæ item rarò locum habet, nisi ob crimen hæreseos, quando reconciliātur ecclesiæ. Ob leuiora autem crimina interdum suspenduntur ab ordinum ac officii exequutione, vel ad tempus, vel in perpetuum, & beneficiis priuantur, aliisque pænis pecuniariis, aut exilii, similibusque aliis pænis afficiuntur.

Ad sententiam depositionis ab ordine, à gra **[sect. 13]** dúve ecclesiastico, siue simul facienda sit actualis degradatio, siue non, sed solùm interim manere debeat intra limites depositionis, verbalísve degradationis, si depositio fieri debeat ab Episcopatu, tunc ad causæ examen ac definitionem necesse est interueniant duodecim Episcopi pręter metropolitanum, qui cum illis tredecim efficiat: quòd si discordent, sufficit maior illorum pars, & tunc metropolitanus profert sententiam, exprimendo de consensu talium vel talium, ipseque prosequitur degradationem, si ad illam sit vlteriùs progrediendum. Ad deponendum verò presbyterum, sex alii Episcopi requirebantur, præter proprium Episcopum deponendi, qui causæ examini ac definitioni similiter interessent, stabaturque maiori eorum parti, si discordarent, proferebatque sententiam Episcopus proprius deponendi, exprimendo de consensu talium vel talium, ipseque progrediebatur ad degradationem, si ad eam vlteriùs esset progrediendum. Ad deponendum verò Diaconum, aut subdiaconum, tres alii Episcopi

requirebātur, præter proprium deponendi Episcopum, maioriq́ue similiter parti stabatur, si discordarent, reliquaq́ue similiter fiebant. Ad deponendum verò clericum in minoribus ordinibus cōstitutum, aut prima solùm tonsura initiatum, sufficit solus proprius illius Episcopus, præsente capitulo, aut maiori illius parte, vel præsentibus aliquibus à capitulo ad id deputatis. Ita habetur *c. si quis tumidus,* & reliquis sequentibus 15. q. 7. consentitq́ue *c. degradatio de pænis, lib. 6.* & habetur in pontificali Romano, affirmantq́ue *Iulius Clarus* 5. *lib. sent. §. vlt. q. 74. Syluester* verb. *degradatio,* & communis doctorum sententia. Addit verò Syluester, valere consuetudinem, vt solus Episcopus sine capitulo deponat clericum in minoribus constitutum. Ad deponendum verò ac degradandum presbyterum, aut diaconum, vel subdiaconum, ob hæresis crimen, satis est solus Episcopus, conuocatis Abbatibus suæ diæcesis, prælatisq́ue aliis ac religiosis & literatis, quos conuocare iudicauerit expedire. Ita habetur *c. 1. de hæret. lib. 6.* Hodie verò in Hispaniis inquisitores hæreticæ prauitatis cum ordinario presbyterum, vel diaconum, aut subdiaconum, condemnant de hæresi, simulq́ue proferunt sententiam depositionis aut degradationis. Imò verò hodie in *consilio Tridentino sess. 13. cap. 4.* de reformatione fuit definitum, vt solus Episcopus per se, aut per eius vicarium generalem, deponere posset, ac per se solùm degradare posset, quemcumque presbyterum, diaconum, aut subdiaconum, qui ob quodcunque crimen deponendi aut degradandi essent, idq́ue his verbis: *Cùm verò tam grauia nonnunquam sint delicta, ab ecclesiasticis commißa personis, vt ob eorùm atrocitatem è sacris ordinibus deponendæ, & curiæ sint tradendæ seculari, in quo secundùm sacros canones certus Episcoporum numerus requiritur: quos si omnes adhibere difficile esset, debita iuris exequutio differretur: si quando autem interuenire possent, eorum residentia intermitteretur: propterea statuit & decreuit; Episcopo per se, seu illius vicarium in spiritualibus generalem, contra clericum, in sacris etiam presbyteratus ordinibus constitutum, etiam ad illius condemnationem, nec non verbalem depositionem, & per se ipsum etiam ad actualem atque solemnem degradationem ab ipsis ordinibus, & gradibus ecclesiasticis, in casibus, in quibus aliorum Episcoporum præsentia in numero à canonibus definito requiritur, etiam absque illis procedere liceat; adhibitis tamen, & in hoc sibi assistentibus, totidem Abbatibus vsum mitræ & baculi ex priuilegio apostolico habentibus, si in ciuitate aut diæcesi reperiri & commodè intereße possint; alioquin aliis personis in ecclesiastica dignitate constitutis, quæ ætate graues ac iuris scientiæ commendabiles existant.*

[sect. 14] Ob grauissima quædam crimina actualiter ecclesiastici degradantur in ecclesiastico foro, idq́ue in pænam grauissimam in eodem ecclesiastico foro eis inflictam, atque, vt forum ecclesiasticum amittant, censeāturq́ue traditi foro seculari, eiq́ue subiecti maneant, puniendi pro eis criminibus, & pro aliis, si quæ deinceps commiserint, pænis legibus ciuilibus statutis, fieri debet eiusmodi degradatio coram iudice seculari, ac dici, eius foro illos relinqui ac subjici, seria obsecratione seu petitione facta, vt pæna sanguinis, hoc est, mortis aut mutilationis, eis non imponatur, sed misericorditer cum illis se gerāt: atque ex tunc omnino pertinent ad forum seculare, absque alia traditione, eosq́ue comprehendunt iudices seculares, pænisq́ue iuribus ciuilibus pro eis criminibus statutis eos puniunt. Ita fieri debere degradationem, vt ad forum seculare pertinere degradati incipiant, censeanturq́; eo foro eo ipso traditi, statuit *Inno. Tertius c. nouimus. de verb. sig.* Eiusmodi verò degradatio ecclesiasticorũ, vt habetur *c. degradatio de pænis lib. 6.* fit instar eius degradationis, quæ in seculari militia fieri consueuit, spoliando milites, duces, & alios militiæ rectores, propter aliqua delicta militari cingulo, & aliis militaribus insigniis, eosq́ue ignominiosè à militia rejiciendo ac remouendo, qui eo ipso infames erant, nec cōmorari poterant, vbi imperator erat, vt habetur. *l. 2. ff. de iis, qui notant.*

infam. & aliis iuribus. Formæ verò, quibus Archiepiscopi, Episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, acolyti, exorcistæ, lectores, ostiarii, & initiati sola prima tonsura, degradari debeant, habentur sigillatim in pontificali Romano, formæque sententiarum, quibus deponi à suis gradibus debent, consentitque *c. degradatio citatum.* Quod autem **[[202]]** ecclesiasticus non priùs pertineat ad tribunal seculare, nec puniri possit ciuilibus legibus, quàm degradetur, habetur in authentico clerici apud propios Episcopos. *§. illud palàm.* ibi: *Priùs hunc spoliari à Deo amabili Episcopo sacerdotali dignitate, & ita sub legum fieri manis.*

[sect. 15] Pro crimine hæreseos, si ecclesiasticus relapsus non sit, nec fuerit dogmatista, ac resipuerit, degradari non debet, nisi verbaliter dumtaxat, ac proinde nondum pertinet is ad forum seculare, sed ad ecclesiasticum. Debet tamen detrudi in perpetuum carcerem, vt ibi pænitentiam perpetuò agat, non tamen ita arctum, vt interficiatur, alioquin ecclesiasticus iudex, qui id efficeret, irregularitatem incurreret. Ita habetur. *c. 1. de hæret. lib. 6. iuncta gloßa* ibi, & consentit *l. 60. titu. 6. part. 1.* Quando autem ecclesiasticus hæreticus non resipisceret, sed partinax esset, aut reputaretur impænitens ac fictus, vel esset relapsus, aut talis dogmatista, cui non censeretur parcendum; tunc, degradatus actualiter, subjiciendus est foro seculari, illique relinquendus vt puniatur, iuxta ea quæ suprà dicta sunt. Ita habetur. *c. 1. iuncto c. super eo.* & *c. accusatus de hæret. lib. 6.* & *c. ad abolendam extrade hæret.* & consentit. *l. 60 citata.*

[sect. 16] Quando item ecclesiasticus deprehenditur falsasse literas apostolicas, ita vt negare id non possit, vel sufficienter de eo crimine est conuictus, degradari similiter debet coram iudice seculari, & eius foro puniendus relinqui. Ita habetur *cap. ad falsa priorum de crim. fals. c. nouimus de verb. sig. &. l. 60. citata. Capite* tamen *nouimus citato. §. vltim.* iubet Innocentius Tertius Episcopo Parisiensi, qui falsarium quendam literarum apostolicarum de mandato eiusdem Summi Pontificis comprehenderat, vt eum in perpetuum carcerem includat, vt ibi in perpetuum pænitentiam grauem pro eo crimine efficiat: quod ad gratiam ac indulgentiam, tunc à Summo Pontifice ei delinquenti factam, affirmant multi doctores attinere: id quod satis consonum est duobus aliis iuribus citatis, ex quibus. *c. ad falsariorum* eiusdem est Innocentii tertii.

[sect. 17] *Præterea si quis sacerdotum, vel reliquorum clericorum, suo Epicopo inobediens fuerit, aut insidias ei parauerit, aut contumeliam, aut calumniam, aut conuicia intulerit, & conuinci potuerit, mox depositus curiæ tradatur, & recipiat, quod iniquè gessit.* Sic disposuit Pius Papa *c. si quis sacerdotum. 11. q. 1.* & consentit. *l. 60 citata. Gloßa* tamen *cap. cùm non ab homine de iudiciis,* & quædam aliæ, communisque doctorum sententia, id intelligunt, quando ita delinquens esset incorrigibilis, iuxta ea quæ dicenda sunt. Quoniam non videtur consonum rationi, vt ecclesiasticus homicida solùm deponatur ac detrudatur in carcerem, aut in monasterium, vt ibi pænitentiam agat, nec tradatur curiæ seculari, nisi deprehensus postea sit incorrigibilis, quia tunc demum tradi debet puniendus foro seculari, priuatus priuilegio ecclesiastico, vt habetur *cap. cùm non ab homine citato,* & quòd pro solo conuicio dicto Episcopo tradi debeat puniendus curiæ seculari. Præterea id non est intelligendum de leui conuicio aut contumelia, sed de graui. Adde, vt *Panor. c. at si clerici de iudic. n. 34.* ait, in depositionibus ac pænis non multum attendi debet ad pænas antiquorum canonum, in quibus facilè pæna depositionis imponebatur. Atque vt Pelagius Papa c. fraternitatis 34. dist. ait; *Defectus nostri temporis, quibus non solùm merita, sed corpora ipsa hominum defecerunt, distinctionis illius non patitur manere mensuram.*

[sect. 18] Dubitant doctores, vtrùm pro aliis delictis, extra tria explicata, possint ecclesiastici degradari statim actualiter, spoliariq́ue priuilegio fori ecclesiastico, ac tradi curiæ seculari puniendi iuxta ciuiles leges: an non, sed si crimina grauia sint, vt sunt homicidium dolosum, furtum graue, periurium, & his similia, aut grauiora, debeant conuicti deponi solùm, seu degradari verbaliter, & detrudi in carcerem, aut in monasterium, vt ibi pænitentiam grauem pro criminis qualitate efficiant, retinendo adhuc priuilegium fori ecclesiastici: si autem contumaces sint, quia comprehendi non possunt, postquam fuerint depositi, vt in carcerem aut in monasterium detrudantur, aut inde fugerunt, neque sui copiam exhibent, sed perditè in eisdem aut in aliis flagitiis, etiam leuioribus, viuunt, excommunicentur: si verò excommunicati non paruerint, nec se receperint ad pænitentiam ac meliorem frugem, anathematizentur, hoc est, publicè adhibitis solemnitatibus extinctionis candelarum denuntientur excommunicati, (vt *Panor. c. cùm non ab homine* rectè exponit) si autem nec sic paruerint, ad melioremq́ue vitam se reducant, tunc demum, tanquam qui in profundo malorum deuenerunt, neque ecclesia iam habet quid amplius circa eos efficiat, vt emendentur, & vt ab eo tribunali competenter puniantur, seculari foro puniendi relinquantur ac committantur, spoliati ecclesiastico priuilegio fori, vt apertè sanciri videtur *cap. cùm non ab homine de iudic.* & consentit *l. 61. titul. 6. part. 1.* Panormitanus, inter alios, hanc quæstionem copiosè disputat, *cap. at si clerici. à num. 37. cap. cùm non ab homine de iudiciis,* & *cap. 1. de homicidio,* contenditq́ue pro homicidio qualificato, vt si proditoriè sit commissum, aut fiat cum spoliatione bonorum grassando, vel si in eo interueniat parricidium, aut si crimen læsæ maiestatis humanæ commisit, tractando prodere patriam, aut interficere principem, & in aliis valde qualificatis & atrocibus delictis, pro quibus forum ecclesiasticum non habet competentes pænas quas infligat, degradandos esse actualiter eiusmodi malefactores, ac tradendos foro seculari competenter puniendos iuxta ciuiles leges: aut si comprehendi non possint, vt degradentur, subjiciendos esse foro seculari, vt à ministris eius fori comprehendantur, in eoq́ue foro comprehensi puniantur. Panormitanum sequuntur multi alii, in quorum sententiam propendêre videtur *Nauar. 3. lib. consil. consilio 58. numer. 3. de regularibus,* etiam quando homicidium qualificatum est sacrilegio, quo professus religiosus interfectus est à nouitio eius religionis: tametsi fateatur communem sententiam esse in contrarium *Iulius Clarus. 5. lib. sent.* §. *vlt.* **[[203]]** *quæst. 36. num. 36. 40.* & aliis, *Greg. LopeZ. l. 61. citata,* verb. *homicidio,* & *Couar. 2. var. res. cap. 20. num. 7.* rem etiam disputant, atque affirmant communem opinionem, quam referunt, esse, de iure degradari ac tradi curiæ seculari non posse, nisi priùs sit incorrigibilis (*Iulius Clarus num. 36. citato,* & alii dicunt, etiam si Summum Pontificem interfecerit.) Addunt verò contrarium seruari, seruatumq́ue esse in praxi, & proferunt multa exempla, maximè Greg. Lopez, Hispaliq́ue dicit, tres graues religiosos, qui suum Prouincialem, satanica fraude decepti, occiderant, traditos fuisse curiæ seculari, ac suspensos fuisse. Tandem tres autores citati affirmant, quando crimen, spectatis circumstantiis concurrentibus, esset valde qualificatum ac atrox, tradendos esse statim puniendos iudicibus secularibus. In dubio autem id non esse efficiendum, nisi consulto priùs Summo Pontifice, atque de eius facultate. Miror autem Iulium Clarum, & plerosque alios, affirmare, de iure, etiam si ecclesiasticus Summum Pontificem interfecisset, non esse tradendum curiæ seculari, nisi priùs esset incorrigibilis. Etenim *cap. si quis sacerdotum 11. quæst.* 1. fuit sancitum, vt sacerdos insidias parans suo Episcopo, aut contumeliam illi inferens, tradatur statim puniendus curiæ seculari: maximè autem id habebit locum, si eum interficiat, aut grauiter vulneret, vel alapam

illi impingat, aut fuste ignominiæ causa eũ cædat, multoq́ue magis id habebit locum, si in summum Pontificem, Christi vicarium, omniumq́ue patrem ac pastorem vniuersalem, quicquam horum efficiat: neque quo ad hos euentus dispositio illa iuris communis mitiùs erit intelligenda, vt locum solùm habeat, postquam ille fuerit incorrigibilis: cùm potiùs per epicheiam, quando illa, & aliæ iuris canonici sanctiones, contrarium sonarent, non essent intelligendæ in adeò atrocibus ac qualificatis criminibus, quæ bonum commune reipublicæ ac Ecclesiæ efflagitat, vt accerrimè in quibuscunque delinquentibus puniantur. Iuxta eandem doctrinam censet Gregorius Lopez vbi suprà, meritò Hispali tres illos religiosos, qui prouincialem suum interfecerunt, statim, degradatos, fuisse traditos curiæ seculari, fuisseq́ue suspensos: quoniam patrem suum spiritualem, ac prælatum suum, qui quasi Episcopalem iurisdictionem in ipsos habebat, aleuosè ac proditoriè interemerunt. Idem censet faciendum esse in parricidio, & in patriæ proditione, quin & in machinatione in principem secularem, & in aliis valde qualificatis criminibus, consentiuntq́ue Couar. & Iulius Clarus vbi suprà, docentes, iudicis prudentis arbitrio esse relinquendum, vt iudicet, quando tam graues circumstantiæ ac qualitates interueniant, vt id sit efficiendum: in dubio autem efficiendum id non esse, nisi cõsulto, & approbante, concedenteq́ue id summo Pontifice. Sanè ego multam propendeo in Panormitani sententiam, quando delicti atrocitas, qualitatesq́ue illud aggrauantes, essent magnæ, propter rationes vrgentes, quibus Panormitanus suam sententiam probat. Et quoniam grauiora multo sunt eiusmodi delicta in personis ecclesiasticis, quæ aliis esse debent exemplo, quã in laicis: bonoq́ue communi est expedientissimum, vt quando notoria sunt & scandalosa, acriter puniantur in ecclesiasticis, vt similia non audeant, & mitescat ac cesset laicorum grauissimum scandalum: atque per epicheiam ita intelligi ac exponi debent sanctiones ecclesiasticæ, quæ alioquin essent irrationabiles, quin cùm pro crimine falsi ea pæna sit statuta, inde coniectura sumitur, contra mentem ecclesiæ non esse, vt pro longe grauioribus & atrocibus delictis eadem pæna à iudicibus ecclesiasticis infligatur: satiusque multo est, vt iudices ipsi ecclesiastici in eiusmodi atrocissimis delictis degradent, puniendosque tradant curiæ seculari, ecclesiasticos ita enormiter ac scandalosè delinquentes, quam vt expectent, principes seculares, consulendo bono suæ reipublicæ, id efficere, nihil de iudicibus ecclesiasticis nihilq́ue de illorum iurisdictione ea in parte curando. Tametsi principes seculares nihil circa eiusmodi delicta punienda debeant efficere sine degradatione ac relaxatione præuia facta per iudices ecclesiasticos, aut nisi consulto priùs summo Pontifice, obtentoq́ue priùs illius beneplacito.

[sect. 19] Illud est obseruandum, quando ecclesiasticus aliquis ob sua delicta est degradatus realiter, aut solùm est depositus, verbaliterq́ue tantùm degradatus, ad solùm Summum Pontificem pertinere restituere illum in pristinum statum, & non ad iudicem, aut prælatum, qui illum degradauit, aut deposuit, vt iusta *c. 1. &. 2. dist. 50. & l. 1. in fine ff. de quæstionib.* affirmat communis doctorum sententia, & habetur in pontificali Romano.

[sect. 20] Quando persona ecclesiastica iussit aliquem interfici per assassinum, aut assassinum recepit, si, modo disputatione 25 explicato, constet eum in id crimen incidisse, tunc, cùm eo ipso sit diffidatus, atque adeò virtute sit degradatus, eo quòd concessum sit, non solùm iudicibus ecclesiasticis, sed etiam cuicunque alteri licitè eum interficere, vtique absque alia degradatione puniri interficiq́ue potest per iudices seculares, vt Disp. 25. citata cum communi doctorum sententia fuit comprobatum.

[sect. 21] Tractatu præcedente *disp. 342. §. clementina 1.* diximus, si clericus non coniugatus publicè per propriam personam exerceat officium carnificis, aut macellarii, vel tabernarii,

& ter admonitus à diœcesano, non destiterit, aut iterum aliquod ex prædictis officiis exerceat, incedatque in seculari habitu, amittere priuilegium fori ecclesiasticum, solùm donec resipiscat. Coniugati verò clerici hodie eo priuilegio sunt priuati, vt dictum est. Etiam priuantur ipso iure omni priuilegio clericali, ac proinde priuilegio fori, quicũque clerici, qui histrionum mimorúmve artem exercent, & ter moniti à suo prælato, non resipiscant. Quòd si per annum perseuerent, sunt ipso iure infames *c. vnico de vita & honest. cleri. lib. 6.*
Multi, quos referunt Couar. de pract. qq. c. 32. n. 2. & Iulius Clar. q. 36. citata n. 23. volunt, clericum, etiam in sacris ordinibus constitutum, qui, dimisso clericali habitu & tonsura, omnino vt laicus se gerit, si deprehendatur in delicto, & comprehendatur non gaudere priuilegio fori, sed absque degradatione posse per iudicem secularem puniri, iuxta *c. perpendimus de sent. excomm.* & *c. 1. de apostatis.* Tametsi Couar. admitten-**[[204]]**dum id non censeat, si in sacris sit constitutus, nisi fortè in valde enormi delicto, & quando se immiscuisset non vni soli, sed multis inormitatibus, multiíque alii refragentur. Illos legito.
[sect. 22] Quando autem aliquis post crimen commissum eos ordines suscepisset, per quos exemptionem à seculari foro consequeretur, vtrùm etiam illam consequeretur comparatione criminis ante eos ordines susceptos patrati, dum adhuc seculari foro erat subiectus; an verò solùm comparatione criminum ac causarum post eos ordines susceptos, *Anton. Gom. 3. tom. var. res. cap. 10. num. 5.* de eo, qui primam tonsuram sumeret post delictum commissum, absolutè asserit, iudicandum esse à iu dice seculari. Ducitur, quoniam in delictis, quo ad pænam imponendam, semper attenditur tempus commissi delicti, non verò tempus sententiæ, vt ex multis iuribus probat. Id tamen, vnde ad id asserendum ducitur, nullius profectò est momenti, aliud quippe est, ad culpam æstimandam, & ad pænam pro illa imponendam, attendendum esse ad tempus commissi delicti & ad circumstantias tunc concurrentes, & non ad tempus ferendæ sententiæ, & ad circumstantias, quæ tunc concurrunt, quod probant iura, quæ citat, & quibus nititur: aliud verò longè diuersum est, quis iudex proferre debeat sententiam & punire delinquentem, quando post delictum commissum superuenit circunstantia aliqua, ob quam delinquens, qui nondum est punitus, sed adhuc est puniendus, pertinet ad alium forum, quod nunc disputamus. Quare dicendum est, cum communi doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. de pract. 99. cap. 32. & Iulius Clarus, quæst. 36. citata. num. 43.* Quando absque fraude aliqua is delinquens ordines tales suscepisset post crimen patratum, tunc eiusmodi ordines eum omnino eximerent à foro seculari, etiam comparatione criminis ante eos ordines patrati, argumento. *l. hos accusare. vers. item magistratum. ff. de accusat.* vbi connumerando eos, qui accusari non possunt, dicitur. *Item magistratum populi Romani, eúmve, qui reipublicæ causa abfuerit, dum non retractandæ legis causa abest,* hoc est fraude, vt beneficio eius legis ab accusatione liberetur. *l. qui cum vno. §. reus. ff. de re milit. l. qui postea ff. de iud. &. cap. proposuisti de foro compet.*
His verò duobus iuribus vltimis excipitur, nisi iam lis esset cæpta per contestationem, aut citationem, coram iudice, ad cuius forum reus antea pertinebat: nam tunc perpetuata censetur iurisdictio coram illo priori iudice, vt ratione noui fori, ad quod reus pertinere incipit, causa non pertineat ad hunc alium iudicem. Quod additio ad glossam. l. qui postea, cum Angelo in eo, qui ratione clericatus ad nouum forum ecclesiasticum pertinere incipit, intelligit, vt iudex secularis tunc punire ratione prioris delicti eum possit solùm in bonis exteriùs, & sic prosequi etiam quascunque causas ciuiles cæptas in suo tribunali vsque ad finem, non tamen possit eum punire in corpore. Quando autem talis delinquens fraude ac dolo eos ordines suscepisset, vt iudicis secularis forum declinaret, tunc ordines ita suscepti non liberarent

eum à iurisdictione ac foro iudicis secularis, argumento *l. hos accusare vers. citato. l. si maritus. §. legis Iuliæ. ff. ad leg. Jul. de adult. l. vltim. ff. de re milit. & l.* 1. *C. qui milit. poss. lib. 12.* Præsumitur autem fraus, si ille post delictum commissum, & ante susceptos ordines, fuerat de delicto accusatus, vel denunciatus, aut infamatus, imò verò rectè Baldus, à Couar. relatus, ait, eo ipso, quòd tandem constat delictum fuisse ab eo commissum, & ordines fuisse ab eo post illud commissum susceptos, præsumitur eos in fraudem suscepisse, vt declinaret seculare tribunal, ne in eo puniretur. Addit tamen communis sententia cum Bart. Iuan. And. quam *Couar.* & *Iulius Clar. vbi suprà* referunt ac sequũtur, iudicem nihilominus secularem tunc non posse punire talem clericum pęna corporali, sed solùm in bonis externis; iudicem tamen ecclesiasticum tunc debere eum clericum degradare, si mortis aut mutilationis pæna ob id delictum sit dignus, & tradere ita degradatum eum puniendum iudici seculari: quod quia iudices ecclesiastici præstare nolunt, consueuerunt, inquiunt, seculares iudices suam mortis sententiam, aut mutilationis, in eos exercere: quamuis malè faciant, vt ex Bart. & ex aliis doctores citati affirmant.

[sect. 23] Iaso & quidam alii, à Couar. & Iul. Clar. ibidem relati, asseuerant, si ante delictum præcessit votum de ordinibus suscipiendis, aut de ingredienda religione, & post delictum commissum, ad votum implendum, ordines suscipiantur, aut malefactor ille religionem ingrediatur, tunc liberari à foro seculari, quasi absque fraude tunc subiectus censeatur ecclesiastico foro, & declinasse forum seculare. Et quamuis quidam asserant, sufficere tunc, si delinquens ille iuramento confirmet, se ad votum implendum ante delictum patratum emissum ordines suscepisse, aut ingressum esse religionem, vt ei sit credendum, præsumendumque sit, non in fraudem illos suscepisse, aut ingressum esse religionem; meritò tamen Couar. cum aliis affirmat, standum non esse iuramento illius: quoniam quando agitur de præiudicio tertii, non statur iuramento eius, qui aliquid affirmat, quod à sola ipsius voluntate fuit dependens, neque aliter constare potest factum fuisse, quàm ex assertione illius, vt est votum Deo coram ipso solo, sine testibus, factum: in re autem proposita agitur de præiudicio magno reipublicæ, quòd id delictum non puniatur competenter per iudicem secularem, amorque vitæ & incolumnitatis talis delinquentis facilè illum ad periurium inclinare potuit. Duo obserua. Vnum est, quando delictum fuisset homicidium, aut mutilatio, vnde ille irregularitatem contraxisset, cessare tunc obligationem implendi votum suscipiendi Ordines, ad quod implendum legitimè est impeditus. Alterum verò est, hodie post Bullam Sixti quinti, latam sexto Kalendas Decembris anni incarnationis dominicæ 1587, eiusmodi delinquentes inhabiles esse redditos ad religionem profitendam ac ingrediendam, concessumque esse iudicibus secularibus, vt nihilominus procedant aduersus eos, perinde ac si religionem non essent ingressi. Sic enim habet bulla illa: *Omnes autem, & quoscunque, vt dictum est, criminosos,* **[[205]]** *vel suspectos, aut ære alieno, vt etiam diximus, vel rationibus reddendis obligatos, ad religionem perpetuò inhabiles declaramus. Et si qui eorum contra præsentem nostram constitutionem temere admittentur, tam susceptionem habitus, quàm professionem, & inde sequuta, ex nunc, prout ex tunc, pari modo irritamus & annullamus, viribusque & effectu carere decernimus: ac iubemus eos, qui sic de facto recepti erunt, habitu spoliari, & à religione expelli: & nihilominus, si pulsi non fuerint, volumus & pariter declaramus, habitus susceptionem, & professionem, penitus nullam esse & censeri, ac propter ea, attentata nullitate habitus & professionis, licere quibuscunque iudicibus, & Curiis, etiam secularibus, ad quos, seu ad quas, spectat contra eos, vt priùs iuris & facti remediis opportunis, ex officio, vel ad*

cuiusque instantiam, vel querelam, ciuiliter, criminaliter, aut mixtim procedere. Neque bulla hæc, quo ad hoc, derogata postea fuit ab aliis summis Pontificibus.

[sect. 24] Dubitant doctores, vtrùm quando idem delictum commissum simul fuit à viro ecclesiastico & à laico, ita vt cognoscere de eo crimine ratione vnius delinquentium, qui ecclesiasticus est, pertineat ad iudicem ecclesiasticum, vtrùm, inquam, tunc iudex secularis cognoscere etiam possit de eodem crimine ad illud puniendum in laico delinquente, qui ad ipsius tribunal ac iurisdictionem spectat; an non, sed remittere illum debeat ad iudicem ecclesiasticum. Multi, quos referunt *Couar. de pract. qq. c. 34. num. 1. Iulius Clarus quæst. 36. citata, num. 43. & Ant. Gom. 3. tom. var. res. cap. 10. numero 6. cum Antonio à Prato* asseruerunt, tunc iudicem solum ecclesiasticum cognoscere debere de eo crimine, etiam quo ad laicum, non verò iudicem secularem, affirmantque ita receptum fuisse sæpe in praxi. Ducuntur, ne causa vna diuidatur, & ne de eadem re variæ ac diuersæ ferantur sententiæ à diuersis iudicibus diuersimodè iudicantibus. Et quia dignius trahit ad se minùs dignum, & non è contrario, iudex ecclesiasticus, qui est dignior, iudicare simul debet de ecclesiastico & laico, nec iudex secularis debebit aut poterit se immiscere ad iudicandum laicum.

Meritò tamen tres autores citati cum plerisque aliis, quos citant, asseuerant ad vtrumque iudicem spectare tunc cognoscere de ea causa, vnumquemque eorum aduersus reum sibi subiectum, eumque punire debere iuxta iura, modumque procedendi sui fori: sicque affirmant receptum esse in praxi in hoc regno, & alibi: neque probo, quòd Iulius Clarus propendeat, de iuris rigore contrarium esse dicendum. Etenim causa illa diuidua est, congruámve diuisionem habet, comparatione illorum duorum delinquentium, duorumque illorum tribunalium, ad diuersas pænas illis infligendas ratione diuersorum statuum illorum, & ratione modi procedendi, iuriumque, iuxta quæ in vtroque tribunali est iudicandum, neque est cur laicus tunc à iurisdictione sui iudicis secularis subtrahatur.

Vnde sicut quando vxor & quidam tertius cooperantur ad furtum factum marito talis mulieris, diuersimodè puniuntur, solusque ille tertius punitur pæna furis, vt habetur *l. si quis vxori. ff. de furtis,* & tractatu præcedente dictum est, atque in multis aliis euentibus cooperantes ad idem delictum, diuersimodè puniuntur pro quantitate culpæ ac pro qualitate status cuiusque eorum, aliarumque circumstantiarum concurrentium: ita absurdum nullum est, quòd in re, de qua disputamus, ecclesiasticus & secularis cooperantes ad idem delictum, diuersi modè puniantur, vnusquisque à suo iudice pro conditione sui status, quantitate culpæ, ac modi procedendi ac puniendi in diuersis tribunalibus, ad quæ spectant.

[sect. 25] Postremum dubium in hac Disputatione est, vtrùm quando nouitius religionis approbatæ, ac exemptæ à iurisdictione ordinariorum, quales ordinariè omnes hodie sunt, perseuerante nouitiatu deliquit, aliquem interficiendo, mutilando, aut flagitium aliud committendo, puniri possit à Prælato eius religionis: an verò, si ordinibus non sit initiatus, quorum ratione de tribunali ecclesiastico sit, puniri debeat aut possit à iudice seculari: si verò initiatus sit eis ordinibus, puniri debeat à iudice ecclesiastico ordinario eius loci, tanquam qui simpliciter religiosus non sit, dum ita est nouitius. Ea de re, quamuis non sub his terminis, consultus fuit *Nauarrus 3. lib. consil. consilio 58. titul. de regularibus,* circa nouitium quendam ordinis canonicorum regularium, de quo vehementia erant indicia, interfecisse canonicum quendam professum eiusdem ordinis. Dicendum verò est cum Nauarro ibidem, iunctis iis quæ docet *c. non dicatis. numero 63.* Eiusmodi nouitium, interim dum nouitius est, quemadmodum persona est ecclesiastica, gaudetque priuilegio canonis si quis suadente diabolo, vt sequentibus Disputationibus ostendetur, ita gaudere priuilegio fori, neque ad aliud

tribunal tunc pertinere in criminalibus, quam ad tribunal sui Prælati ac religionis, perinde ac cæteri, qui perfecti religiosi sunt eiusdem ordinis. Dum enim summus Pontifex ordinem eximit ab aliis iudicibus ordinariis, sibiq́ue illum immediatum reliquit, vtique totum ordinem subiecit quo ad omnes suas partes. etiam quo ad eas, quæ sub disciplina erant regulari, vt perfectè & integre partes fierent religionis, quales sunt nouitii: neque expediebat, nouitios sub alia esse iurisdictione, quàm suæ religionis.
Vnde, si delinquat, etiam occidendo, mutilando, aut aliud flagitium **[[206]]** committendo, siue in alterum religiosum, aut nouitium eiusdem religionis, siue in aliquem externum, neque ejiciatur à nouitiatu, aut ille egrediatur nouitiatum, antequam de causa illa incipiat cognosci in religione, eum quasi citando ad illum ob id delictum puniendum, posse prælatum punire illum, & procedere vsque ad degradationem ac traditionem brachio seculari, vt à foro seculari puniatur, si tanta pæna ob id delictum sit dignus, innuitq́ue *Nauarrus vbi suprà,* iuxta Panormitani sententiam suprà relatam, homicidium, quo religiosus professus interficitur, esse crimen homicidii qualificatum ac sufficiens, vt talis nouitius homicida degradetur, ac puniendus iuxta seculares leges pro tali delicto seculari curiæ tradatur. Quòd si ille egrediatur nouitiatum, antequam prælatus de eo crimine incipiat cognoscere, eum quasi citando ad illum pro eo puniendum, vt integrum est nouitio egredi, aut Prælatus illum, tanquam religione indignum, è nouitiatu, vt par est, ejiciat; tunc, cùm eo ipso ad illud tribunal pertineat, vel seculare, si non sit beneficiatus, aut initiatus ordinibus, quæ duo de tribunali ecclesiastico illum efficiant, vel ad ecclesiasticum, si beneficiatus sit, aut eis ordinibus sit insignitus, neque à Prælato religionis præuenta fuerit iurisdictio in illum ad id crimen in eo puniendum, vtique punietur tunc à iudice ordinario, vel seculari, vel ecclesiastico, pro conditione talis egressi è nouitiatu, iuxta pænam, quam pro eo delicto meruerit, attento statu, in quo erat, & attentis reliquis citcumstantiis, quæ erant, quando id delictum commisit, & non attentis præsentibus circumstantiis, vt cum Ant. Gom. dictum suprà à nobis est. Quando autem Prælatus iurisdictionem illam præuenisset, posset ac deberet non curare de tali iurisdictione præuenta, sed illum relinquere puniendum iudicibus tribunalis, ad quod pertinere inciperet. Quod de eiusmodi nouitio dictum est, locum etiam habet in nostra Societate in omnibus, qui, peractis duobus probationis annis, tria vota emiserunt, veriq́ue religiosi nostræ Societatis sunt, non tamen professi. Excepto, quòd integrum eiusmodi religiosis non est, religionem egredi, sed possunt puniri à Prælatis integre, prout commeruerint ipsorum delicta, & eos quærere ac comprehendere, si fugiant, integreq́ue illos punire, etiam eos degradando ac tradendo puniendos iudicibus secularibus iuxta ciuiles leges, aut eos triremibus adigendo, si tales pænas ipsorum commeruerint delicta, (quod Deus auertat euenire in nostra Societate.) Quando itaque eiusmodi verè religiosi nostræ societatis non professi delicta committerent, ob quæ digni essent pæna graui, iudicarenturq́ue societate indigni, integrum esset superioribus, iuxta nostræ societatis priuilegia, in meliorem eiusdem societatis conseruationem, atque in ecclesiæ, bonum, à sancta Sede Apostolica illi concessa, eos à Societate dimittere, vota illis relaxando: & tunc iudices tribunalis secularis, aut ecclesiastici, ad quod pertinere inciperent, punire eos possent iuxta delicta dum erant religiosi commissa, si dignum aut expediens iudicarent ex officio id efficere, aut si esset, qui de eis querelam aut accusationem coram ipsis intentaret.

De pæna excommunicationis ob sacrilegium iniectionis manuum violentarum in personam ecclesiasticam. Et primò, qui possint eam excommunicationem incurrere. Et qui nomine personarum ecclesiasticarum intelligantur, gaudeantque eo canonis priuilegio. Disp. 50.

SVMMARIVM.

1 . QVicumque percutit, aut manus violentas injicit in quascumque personas ecclesiasticas, excommunicationem incurrunt.

2 . Omnes, modò iudicio rationis polleant ad culpam lethalem incurrendam, (sine qua excommunicatio maior non incurritur) excommunicationem incurrere poßunt, cuiuscunque demum conditionis sint.

3 . Qui nomine clerici intelligantur.

4 . Qui nomine monachi intelligantur, & qui gaudeant priuilegio monachali.

5 . Commendatarii laici non gaudent priuilegio religiosorum, quia simpliciter religiosi non sunt.

[sect. 1] INcipiendo ab vniuersaliori pæna excommunicationis imposita vniuersim quibuscunque percutientibus, manúsve violentas suadente diabolo injicientibus in quascunque personas ecclesiasticas, *canone si quis suadente diabolo 17. quæst. 4.* ante omnia subjicienda sunt verba canonis illius, qui ita habet: *Si quis suadente diabolo in clericum, vel monachum, manus violentas iniecerit, anathematis vinculo subiaceat. Et nullus Episcoporum præsumat illum absoluere, nisi mortis vrgente periculo, donec Apostolico conspectui præsentetur, & eius mandatum suscipiat.* Porrò priuilegium hoc, quod ecclesiastici habent, vt si quis illos percusserit, manúsve violentas suadente diabolo eis iniecerit, vinculo excommunicationis, sedi Apostolicæ reseruatæ, innodetur, priuilegium canonis appellatur, ad differentiam aliorum priuilegiorum ecclesiasticorum, vt quòd immunes sint à tributis, & quòd exempti sint à tribunali seculari, quod fori priuilegium nuncupatur.

[sect. 2] Nomine, quis, in eo canone, ad effectum incurrendi eam excommunicationem, intelliguntur tam feminæ quàm masculi, cuiuscunque status, conditionis, ac ætatis sint, **[[207]]** modò iudicio rationis polleant ad culpam lethalem incurrendam, sine qua excommunicatio maior non incurritur. Ita communis doctorum sententia iuxta *c. 1. c. mulieres. c. pueris de sent. excommunic.* & iuxta alia iura.

[sect. 3] Nomine verò clerici, in eodem canone, vt qui in illum manus violentas iniecerit, eam excommunicationem incurrat, intelligitur, non solùm clericus in sacris ordinibus constitutus, sed etiam qui minoribus aut etiam sola prima tonsura est initiatus: dummodo ex aliquo capite ex iis, quæ in progressu sunt explicanda, hoc priuilegium non amiserit. Ita communis doctorum sententia iuxta *c. clericos, iuncta gloßa ibi. 21. dist. c. seriatim. 33. dist. c. quoniam videmus 69. dist. & c. cùm attingat de ætat. & qual. ord.*

[sect. 4] Monachi autem nomine in eodem canone intelligitur, in primis quicunque religiosus professus religionis approbatæ, & quæcunque monialis professa. Deinde intelligitur etiam

quicunque nouitius, vel nouitia, talis religionis. Intelligitur præterea conuersus aut conuersa talis religionis, hoc est, qui, aut quæ, ad seruitium talis religionis se dedicarunt, siue professi sint, siue non. Ita habetur *c. non dubium. c. parrochianos, & c. de monialibus de sent. excommunic. iuncto. c. religioso. §. vlt. eod. titu. lib. 6.* & aliis iuribus, consentitque communis doctorum sententia.

In nostra autem Societate, non solùm professi ac nouitii, longeque maiori cum ratione, qui, peractis duobus probationis annis, tria vota consueta castitatis, paupertatis, & obedientiæ perpetuæ, iuxta nostrum institutum, à sancta sede Apostolica approbatum, emiserunt, sed etiam coadiutores temporales, qui tria eadem vota (simplicita tamen) emittunt, nunquamque ad professionem admittuntur, hoc eodem priuilegio gaudent: idque non solùm quia verè sunt religiosi sub obedientia societatis viuẽtes, eidemque religioni per prædicta tria vota obligati, castitatisque illorum votum matrimonium dirimit, vt hæc omnia Gregorius decimus-tertius suis literis definiuit: sed etiam quoniam omnes de nostra societate, etiam nouitii, & coadiutores temporales, gaudent priuilegiis omnibus ordinum mendicantium, multisque aliis, non quidem per participationem solùm, quasi fictè (vt verbis bullæ vtar) simus mendicantes, sed tanquam quintus mendicantium ordo à sancta sede Apostolica in ecclesia Dei institutus, vt Pius quintus, ex sanctissimo diui Dominici ordine summus Pontifex creatus, nostræ Societati anno 1571 concessit, vt ex bulla ea de re ab eo lata constat.

Hoc eodem priuilegio gaudent religiosi omnes cuiuscunque religionis approbatæ, in qua religiosi sub obedientia Prælati viuunt, esto in illa non sit professio, vt affirmat communis doctorum sententia, quam, inter alios, refert ac sequitur *Iulius Clarus 5. lib. sent. §. vlt. quæst. 77. num. 5.* idque, vt ait *Nauar. in Manu. c. 27. num. 79.* cum aliis, quos citat, propter priuilegia, quæ prædicti ordines habere solent, & ob consuetudinem ac stylum Romanæ Curiæ. Tales erant in Lusitania, dum ibi commorabar, pauperes, qui Paulum primum Eremitam imitantur, quos vulgus eius Regni Biguinos appellat, quando professionem non emittebant: iam verò hodie ab anno 1579 professionem emittunt. Et tales sunt quidam alii. De iis, qui sunt de tertio ordine diui Francisci & diui Dominici, ait *Caietanus in summa verb. excommunicatio. c. 10. §. nota. 7.* non gaudere hoc priuilegio: eo quòd professionem non emittant. Obserua tamen in Lusitania ac alibi esse aliqua monasteria tertianorum, qui sub obedientia viuunt, emittuntque professionem trium consuetorum votorum: atque de his dubium non est, eos priuilegio hoc gaudere. Idem est dicendum de quocunque alio aut alia, qui sub habitu eius religionis professionem emittunt, esto in congregatione non viuant, quales aliquæ feminæ sunt in hoc regno sub habitu diui Francisci. Quòd si alicubi sint aliqui de tertio ordine diui Francisci, diui Dominici, aut alterius religionis, qui tanquam in religione, tacitè saltem approbata, sine professione in ea congregatione sub Prælati obedientia viuant, quales audiui fuisse aliquando aliquos de tertio ordine diui Francisci in Lusitania, tales dicerem gaudere hoc priuilegio, de eisque id affirmat *Nauarrus vbi suprà,* quo in loco opinionem Caietani cum sua conciliat, quòd Caietani opinio vera esse possit iuxta commune ius: non verò attentis priuilegiis, quæ similes religiosi habere solent, attentaque consuetudine ac stylo Romanæ Curiæ. De eisdem religiosis intelligo *Syluestrum verb. excommunicatio. 6. num. 3.* & verb. *Ecclesia 1. versus finem,* & intelligo priuilegia eorundem, quæ Syluester refert, intelligo etiam Felinum in tractatu, quando literæ Apostolicæ noceant patronis, versus finem, limitatione 4. & alios, qui idem affirmant. Non verò de iis, qui ita sunt de tertio ordine, vt quamuis sint coniugati, in seculoque extra congregationem viuant, seruant tamen regulam seu viuendi formam, quam illis beatus Franciscus præscripsit, vt habetur *1. part.*

Historiarum eius ordinis lib. 9. neque enim gaudent hoc priuilegio, consentiuntque *Lusitanæ ordinationes lib. 2. titul. 3. in prin. & §. 1.*
De illis verò, qui ad tertium ordinem beati Francisci aut beati Dominici admittuntur, ac se totos seruitio aut alteri ministerio eius religionis deuouent, monachalem habitum assumendo, nihilque bonorum externorum retinendo, obediendoque superiori talis religionis approbatæ, dicendum est, quamuis nullum emittant votum, censeri tamen personas ecclesiasticas dum ita viuunt, gaudereque hoc priuilegio. Tales recipiuntur in Lusitania aliqui ad seruiendum in aliquibus monasteriis obseruantium, & ad petendum eleemosynas monialibus, quas *descalças* vocant, ac alibi. Atque hi sunt, qui in iure conuersi non professi nuncupantur, appellantur etiam **[[208]]** deuoti alicui religioni. Eodem etiam modo gaudent hoc priuilegio, qui, mutato habitu, se & sua in perpetuum ministerio ecclesiæ alicuius secularis offerunt, nihil inde retinendo, neque etiam vsumfructum: atque his appellantur conuersi ecclesiarum clericorum. De his omnibus conuersis, quòd priuilegio hoc gaudeant, affirmant *Syluester locis citatis, Nauarrus in Apologia de reditibus ecclesiarum, monito 55. num. 2. & in Propugnaculo eiusdem Apologiæ, num. 14. & cap. non dicatis. numero 76.* ac alii, quos citant, idem affirmant *Glossa verb. conuersi,* consentaneè ad textum ibi. *c. duo sunt. 12. quæst. 1. gloßa item verb. ecclesiasticis. c. quisquis. 17. quæst. 4. & alia. c. non dubium de sent. excommunic.* Tametsi quidam alii refragentur.
De eremitis dicendum est, si in communitate viuant sub Prælato aliquo, tacitè vel expressè id approbante summo Pontifice, quia tanquam religiosi ita viuere permittuntur; vel si aliquis eremitarum viuat sub obedientia alicuius Prælati ac congregationis, quæ eo priuilegio gaudeat, idque vel cum monachali vestitu inseruiendo alicui eremitæ monasterii, vel incumbendo alicui alteri pio ministerio, tanquam conuersus talis religionis ad id seruiens; gaudere hoc priuilegio: aliter verò eo non gaudere. Ita *Nauar. in Manu. c. 27. num. 79. citato, Syluester locis citatis,* & alii.
[sect. 5] De commendatariis laicis, num gaudeant hoc priuilegio, est longa concertatio inter Episcopum Dominum Franciscum Sarmiento in suo *libro de reditibus ecclesiasticis part. 4. c. 1. num. 13. & in defensionibus eiusdem libri part. 1. in monitum 55. Nauarri,* & in quædam alia monita sequentia eiusdem Nauarri, atque inter eundem Nauarrum ex alia parte in *Apologia citata quæst. 1. monito 55.* & quibusdam aliis sequentibus, & *in Propugnaculo eiusdem Apologiæ, num. 14. Dominus* quippe *Franciscus Sarmiento cum Soto. 7. de iust. quæst.* 5. *art. 3.* consentaneè ad *diuum Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 4. ad. 3.* asseuerans, eiusmodi milites non esse simpliciter & perfectè religiosos, (id quod nos etiam diximus ac probauimus tractatu præcedente de commendatariis Hispaniarum, exceptis iis, qui de religione sunt diui Ioannis) neque esse personas simpliciter ecclesiasticas, consequenter negat, eos gaudere hoc priuilegio canonis. Contrà verò Nauarrus, affirmans esse veros religiosos, personasque esse verè ecclesiasticas, consequenter asserit, eos gaudere canonis ac fori priuilegiis. Dicendum verò in primis est, dubitandum non esse, commendatarios diui Ioannis gaudere hoc priuilegio, non solùm quia sunt simpliciter ac verè religiosi in congregatione viuentes, emittentesque professionem trium votorum, & inter ea solemne votum castitatis simpliciter absque vlla limitatione, (quæ omnia Sotus vbi suprà non negat) sed etiam quoniam expressè communicata habent in ipsorum bullis clericalia priuilegia: & quoniam *c. canonica de sent. excommunic.* eis conceditur, vt, quando se inuicem percusserint, absolui à priore presbytero conuentus possint, sicut & alii religiosi absolui à suo superiori possunt, atque ita à fide digno illius ordinis didici, in Melitensi eorum conuentu, etiam hodie, haberi

pro excommunicato eum, qui ipsorum aliquem percutit, & vt talem absolui nemine ea de re dubitante. Dicendum deinde est, quod ad reliquos commendatarios Hispaniarum attinet, quos *de Santiago, calatraua, Alcantara,* & in Lusitania *Dauis* vocant, dubitandum non esse, à principio ordinum ipsorum habuisse hoc canonis priuilegium, non solùm quia erant religiosi in communitate viuentes, profitentesque tria vota, (tametsi quidam eorum solam castitatem coniugalem profiterentur) seruandoque commendatarios quidem sancti Iacobi regulam diui Augustini, & reliquos diui Benedicti regulam: sed etiam quia expressè Alexander Tertius in bulla, qua anno 1175 fundationem ordinis beati Iacobi approbauit, qui ordo tunc in hoc Castellæ regno cæpit, eis commendatariis concessit priuilegium canonis, vt, dum in Lusitania commorabar, legi in regula ordinis beati Iacobi eius Regni, per dominum Georgium Ioannis secundi Lusitaniæ Regis filium compilata, fol. 25, pag. 2. Priuilegiaque omnia eius ordinis concessa sunt, non solùm commendatariis diui Iacobi regni Lusitani, sed etiam commendatariis *Dauis* eiusdem regni, vt constat ex bulla Iulii secundi, quæ habetur in regula ordinis *Dauis,* per eundem dominum Georgium compilata. Regulas autem ac priuilegia ordinum commendatariorum huius regni nondum legi. Cæterùm hodie, cùm à multis annis eiusmodi commendatarii in congregatione non viuant, dispensataque habeant maxima ex parte vota castitatis ac paupertatis, eo quòd solùm voueant castitatem coniugalem, dispensatamque magna ex parte habeant totam regulam, neque viuant nisi vt merè seculares, nullum ferè exercitium obedientiæ habentes, intuendum arbitror, quod ad priuilegia clericalia seu ecclesiastica attinet, ad consuetudinem, illique erit standum. Facta autem in Lusitania inquisitione, num in eo regno, qui eiusmodi commendatarios percuteret, censeretur excommunicatus, comperi à multis annis nullum ea de re factum esse scrupulum, eaque de causa iudicaui præscriptum iam esse in eo regno aduersus id illorum priuilegium canonis. Idem etiam credo esse in hoc Castellæ regno. Qui autem compererit intra quadraginta antecedentes annos seruatum alicui eorum fuisse id priuilegium, is dicat, illos adhuc eo gaudere. Quo ad priuilegium verò fori, quousque eiusmodi commendatarii in Lusitania illo gaudeant, & quousque eo non gaudeant, Disp. 141 citata fuit dictum. Idemque audio seruari in hoc Castellæ regno.

Quando suadente diabolo manus violentæ injici censeantur in gaudentes priuilegio canonis, vt, qui illas injiciunt, excommunicationem eius canonis incurrant. Disp. 51.

[[209]] SVMMARIVM.

1 . QVid in canone nomine manuum violentarum intelligatur, ita vt excommunicatio incurratur. Is etiam qui in re clerico adhærente manus injicit, excommunicationem incurrit: quin & qui equo eius manus violentas injicit, quando priuilegio gaudens ei insidet. Item qui priuilegio gaudentem insequitur, ita vt præcipitare se in aquas cogatur.

2 . Qui clàm aliquid ab eo accepit, qui hoc priuilegio gaudet, etiamsi id illi adhæreat, & etiam si id illi præscindat, non incidit in hanc excommunicationem: quia huiusmodi clancularia acceptio non est violenta.

3 . Cùm priuilegium hoc canonis non tam sit concessum in fauorem ecclesiasticorum percussorum, quàm in fauorem ecclesiastici status, sequitur, vt, licèt eo priuilegio gaudentes in sui percussionem consentiant, nihilominus si percussio iniuriosa sit statui ecclesiastico, percutiens incidat in hanc excommunicationem.

4 . Si ecclesiasticus manus violentas statui ecclesiastico iniuriosas in se ipsum injiciat, tædio vitæ, ira, aut odio sui, se ipsum ita vulnerando, percutiendo, vel sumendo venenum, vt lethaliter peccet, incurrit excommunicationem.

5 . Manus violenta & iniuriosa ecclesiastico statui duobus modis est talis; vno ex sese, quia scilicet secundùm se iniuriam infert personæ ecclesiasticæ, & statui ecclesiastico: altero ex dispositione iuris humani: vtrouis modo manus iniectionem iniuriosam esse statui ecclesiastico, sufficiens est ad sacrilegii peccatum & excommunicationem incurredam. Quia ergo ecclesiastica lege est sancitum, vt ecclesiasticæ personæ, priuilegio fori gaudentes, interim dum eo gaudent, à iudicibus sæcularibus puniri non possint, neque ab ecclesiasticis, nisi legitimam ad id potestatem habeant, atque esto eam habeant, sancitum est, vt qui Episcopi non sunt, punire non possint ecclesiasticos, nisi per se ipsos, aut, si neceſſe sit, per clericum aut religiosum, & nunquam per laicum: consequens est, vt si iudex sæcularis statuat pænam percussionis alicuius ecclesiastici a suo foro executi, eāqꝫ per se aut per alium executioni mādet, tam ipse quam eam exsequens in hanc excommunicationem incidant. Consequẽs etiam est, vt si ecclesiasticus iudex decernat eandem pænam, & per se vel per alium eam exsecutioni mandet in ecclesiasticum sibi non subditum, ipse & executor eandem excommunicationem incurrent. Item, vt si Prælatus, qui Episcopus non sit, aut quiuis alius legitimus iudex ecclesiasticus, in ecclesiasticum sibi subditum eam exsequatur per laicum, aut quando id non est necesse per alium clericum, stando in iure communi canonico, tam ipse quàm executor incurrant hanc excommunicationem.

6 . Vt ob manuum violentarum iniectionem in aliquem ex iis, qui hoc priuilegio gaudent, incurratur hæc excommunicatio, neceſſe est, vt ea fiat illicitè, siue ex natura rei, siue quia ex dispositione iuris humani est illicita; deinde vt ea iniectio altero eorum modorum sit culpa lethalis. Quin, quando actus interior, quo manus violenta injicitur, est culpa lethalis, incurritur hæc excommunicatio, etsi exteriori actu modica ac leuis violentia inferatur.

7 . Si duo ecclesiastici iocosè se ipsos percutiant, aut simili modo laicus ecclesiasticum percutiat, licèt aliquid iræ interueniat, modò tamen attenta qualitate percussionis, & circumstantiis concurrentibus, non interueniat culpa lethalis, non incurrunt excommunicationem.

8 . Si pueri ecclesiastici se inuicem in rixa ex ira percutiant, ita tamen quòd attenta quantitate nocumenti culpa non pertingat ad lethalem, non incurrunt ideo excommunicationem, nec regulariter incurrunt pueri clerici impuberes inter se inuicem rixantes; nisi lethaliter rixando alterutrum mutilando peccent.

[sect. 1] NOmine manuum violentarum, in *canone si quis suadente diabolo,* intelligitur etiam quæcunque alia hominis pars. Vnde si quis cubito, pede, humero, aut alia quacunque parte, aliquem ex iis percusserit, qui eo priuilegio gaudent, in eam excommunicationem incidit iuxta communem doctorum sententiam. Vt enim probè *Caiet. in summa verb. excommun. c. 10.* & alii doctores obseruant, quia manus est organum organorum ad alia exequendum, nomine manus intelligitur quæcunque alia hominis pars, qua fiat violentia. Vt autem quis in eam canonis excommunicationem incidat, satis est, si mediatè, vel immediatè, manus violentas in eum injiciat, qui eo priuilegio gaudet. Quo fit, vt non solùm is, qui baculo, ense,

aut lapide percutit gaudentem eo priuilegio, eam excommunicationem incurrat, sed etiam is, qui venenum illi propinat, vel ad eum mittit, vt illum interficiat, eo ipso, quòd eo illi re ipsa noceat, aut ille illud sumit. Eadem ratione, qui in eum conspuit, aut puluerem, vel aliquid aliud, in eum iactat, aut effundit, si sputum, puluis, vel aliud ita iactatum aut effusum, illum contingat, incidit in eam excommunicationem. Item, qui aliquid eripit de manibus, aut de corpore eius, qui eo priuilegio gaudet, qui eum capit, detinet, incarcerat, vel includit in aliquo loco cum lethali iniuria illius, saltem quia inde egredi non potest sine notabili pudore, aut ignominia, incidir in eandem excommunicationem, vt habetur *c. nuper de sent. excommun.* Sufficit enim sola exterior violentia re ipsa illi illata, qua detin eatur parietibus inclusus, ad incurrendam eam excommunicationem, vt glossa ibi, Panor. & alii doctores communiter obseruant. Idem esse affirmant *Palud. in. 4. dist. 18. quæst. 3. num. 27. Syluester verb. excommunic. 6. num. 12.* & alii, si custodibus appositis egredi prohibeatur de aliqua domo minimè clausa. Secùs autem si quis per metum eum egredi cogat de aliquo loco, minimè illum contingendo, vt rectè *Syluester verb. excommunic. 6. num. 5. casu 8. ait,* aut si quis, nulla illi apposita clausura, neque custodibus, ei præcipiat non egredi de aliquo loco, vel in locum aliquem exulare, vt *Caiet. c. 10. citato* ait. Quoniam licèt hæc fiant comminando, nulla tamen exterior violentia re ipsa illi adhibetur ac fit, sed solùm id illi præcipitur. Non solùm autem qui manus violentas modis omnibus explicatis in eum injicit, qui eo priuilegio gaudet, in hanc excommunicationem incidit, sed etiam, qui in re illi ad-**[[210]]**hærente manus injicit, vt qui illum in pallio percutit, dum illi adhæret, aut illud manu tenet, & qui pallium aut pileum ab eo eripit, dum illud tenet, aut illi adhæret, aut aliquid aliud de manibus eius aut de quauis alia corporis eius parte eripit. Quin & qui manus violentas injicit in equum, aut in mulam, cui is insidet, frænum aut habenas, vel aliud equi, aut mulæ, ornamentum tangendo, vel equum aut mulam percutiendo, incidit in eandem excommunicationem. Qui tamen manus violentas injiceret in equum aut in mulam eius, qui hoc priuilegio gaudet, quando eis non insideret, neque illos teneret, sed ab illis esset separatus, tunc non incurreret hanc excommunicationem, esto animo iniuria ac contumelia afficiendi illum id efficeret. Idem dic, si manus violentas injiceret in pileum aut in pallium illius, quando ab eo essent separata, esto crederet illi adhærere, seque percutere eum, qui eis esset indutus, idque intenderet: quoniam re ipsa non percuteret per illa eum, qui hoc priuilegio gaudet. Qui eum insequeretur, qui hoc gaudet priuilegio, eaque ratione illum cogeret se præcipitare aut injicere in flumen, vt insequentem effugeret, hanc incurreret excommunicationem, iuxta mentem *c. nuper de sent. excommu.* Secùs autem esset, si dum ille insequentem fugeret, casu accideret, vt caderet, aut aliam læsionem acciperet, insequente minimè illum attingente: quia tunc insequens solùm fuisset illi occasio talis læsionis, non verò causa. Idem quoque esset, si, præter spem mereque irrationabiliter, ille se injiceret in flumen, aut præcipitem daret, vt effugeret ipsum leuiter insequentem. Ita *Nauar. in Manu. c. 27. n. 77. Syluester verb. excommu. 6. n. 5. casu. 7. D. Ant.* & alii, quos citant. Tametsi *Ang. verb. excommun. 5. casu. 1. n. 30.* asserat, tutius esse dicere, eum, qui insequẽdo in causa fuit, vt, qui hoc priuilegio gaudet, caderet, aut aliam læsionem acciperet, incidere in hanc excommunicationem. Quod mihi verum videtur, quando insequutio verè fuit causa illius casus aut læsionis, quia fuit talis, vt inde casus ille aut læsio facilè euenire posset, consentitque *Palud. q. 3. citata, n. 27.* Secùs autem esset, quando insequutio, prudentis arbitrio, non reputaretur causa, sed occasio solùm casus illius aut læsionis. In hactenus dictis consentiunt doctores communiter *Caiet. c. 10. citato notab.*

1. Ang. loco citato. §. *28. Syl. vbi supra ac. n. 10.* & sequentib. *Nauar. n. 77. citato, Palud. q. 3. citata. n. 26 & 27. Panor. c. 1. &. c. nuper de sent. excommu.* ac alii.

[sect. 2] Qui tamen clàm aliquid ab eo accipit, qui hoc priuilegio gaudet, etiam si id illi adhæreat, ac etiam si id illi præscindat, non incidit in hanc excommunicationem. Talis est is, qui clàm pecuniam de marsupio illius furatur, aut pallium, quo est ille amictus, & qui præscidit ei marsupium aut cingulum, quo est præcinctus. Ratio autem est, quoniam eiusmodi clancularia acceptio, etiam si fiat cum pręcisione rei adhærentis, non est violenta. Ita *Palud. n. 27. citato, Ang. vbi suprà. §. 29. Caiet. c. 10. citato notab. 2.* & alii, quicquid *Syluester* in contrarium dicat *verb. excommun. 6. n. 11.* Meliorem tamen rationem esse arbitror. Quoniam ea excommunicatio imposita est pro manus iniectione suadente diabolo, hoc est, quæ fit cum culpa lethali, non quidem quatenus est contra septimum decalogi præceptum, qualis est illa, de qua in hoc §. nobis est sermo, sed contra quintum, saltem ratione contumeliæ ac ignominiæ illatæ. Quare si quis ei, qui hoc priuilegio gaudet, clam aliquid præscindat, quod ei cedat in contumeliam ac ignominiam, vtique incurreret excommunicationem canonis si quis suadente diabolo.

[sect. 3] Obseruandum est, cùm, vt habetur *c. contingit. 1. de sent. excommu.* priuilegium hoc canonis nō tam sit concessum in fauorem Ecclesiasticorum percussorum, quàm in fauorem ecclesiastici status, consequens esse, vt esto, qui eo priuilegio gaudent, in sui percussionem consentiant, atque adeò ita percusso violentia ac iniuria non sit illata; eo quòd volẽti ac consentienti iniuria violentiaḱque non fiat; nihilominus, si percussio iniuriosa sit statui ecclesiastico, percutiens incidit in hanc excommunicationem. Atque ea de causa in eo capite pronunciatur excommunicatus, qui de clerici consensu, in recompensam iniuriæ, quam clericus ille intulerat, eum percussit seu verberauit. Qua eadem ratione iudex secularis, quin & ecclesiasticus iudex, excommunicationẽ incurrit, si de consensu clerici sibi non subditi eum verberibus afficiat in condignam pænam pro aliquo delicto: id enim (posito priuilegio alio ecclesiasticorum in fauorem etiam ecclesiastici status, quòd iudicari ac puniri non possint à iudice seculari, quin neque ab ecclesiastico, qui iudex non sit talis rei, de quo statim dicetur) cedit in iniuriam status ecclesiastici, eaḱque de causa eo modo percutiens sententiam excommunicationis incurrit. Quo fit, vt sit satis, iniectionem manus in eum, qui hoc priuilegio gaudet, iniuriosam contumeliosámve esse statui ecclesiastico, esto violenta iniuriosaḱque non sit ei, cui injiciuntur, vt eas injiciens excommunicationem incurrat. Vtrùm autem, qui se ita percussioni iniuriosę statui ecclesiastico subjicit, excommunicationem incurrat. Neganter est respōdendum, si eam non consulat, aut pręcipiat, sed solùm permittat ac velit eam sustinere, esto se offerat, ostendendo se ad illam paratum. Ita colligitur ex c. cùm contingat citato. Ait enim summus Pontifex, talem esse excommunicandum: quibus verbis perspicuè innuit, non esse excommunicatum, idḱque affirmant *Panor. ibi, Syluest. verb. excommun. 6. n. 5. Nauar. in Manu. c. 27. n. 78.* & alii.

[sect. 4] Ex dictis colligunt *Panor. & alii. c. cùm contingat citato, Nauar. in Manu. c. 15. n. 11. Caiet. c. 10. citato, notab. 3. Syluest. verb. excommun. 6. n. 8. Palud. in. 4. dist. 18. q.* 5. *n. 9. Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *vlt. q. 77. n. 3.* & doctores communiter, si ecclesiasticus manus violentas statui ecclesiastico iniuriosas in se ipsum injiciat, tædio vitæ, ita, aut odio sui, se ipsum ita vulnerando aut percutiendo, vel sumendo venenum, vt lethaliter peccet, incurrere excōmunicationem *canonis si quis suadente diabolo.* Si autem ex deuotione in pænitentiam se ipsum flagellet, aut alius ad petitionem illius eum flagellet, neutrum incidere in excommunicationem eius canonis: quia manus illæ non injiciuntur cum lethali culpa,

quæ necessaria est ad eam excommunicationem incurrendam: neque sunt iniuriosæ statui ecclesiastico, esto in percussione excessus aliquis indiscretioque aliqua interueniret. Hinc *Caiet. c. 10. citato. notab. 3.* & alii, meri-**[[211]]**tò etiam affirmant, monialem, quæ potione, aut venæ scissione, aborsum intendit, non incurrere hanc excommunicationem: eo quòd ea manus iniectio in se ipsam sui comparatione violenta, iniuriosa, ac contumeliosa non sit; quippe cùm volenti & consentienti violenta, iniuriosa, ac contumeliosa manus iniectio non fiat: neque item sit iniuriosa statui ecclesiastico.

[sect. 5] Illud est obseruandum, vt *Caietanus. c. 10. citato notab. 4.* probè notat, manum violentam, iniuriosámve ecclesiastico statui, duobus modis posse esse talem. Vno ex se, quia scilicet secundũ se iniuriam infert personæ ecclesiasticæ, statuíve ecclesiastico. Altero verò ex dispositione iuris humani. Atque vtrouis modo manus iniectionem iniuriosam esse statui ecclesiastico, sufficiẽs est ad sacrilegii peccatum, & vt illam injiciens, in eam excommunicationem incidat, de qua agimus. Quia ergo ecclesiastica lege est sancitum, vt ecclesiasticæ personæ, quę fori priuilegio gaudent, interim dum eo gaudent, iuxta ea quæ Disp. 49 explanata sunt, à iudicibus secularibus puniri non possint, neque ab ecclesiasticis, nisi legitimam ad id potestatem habeant, atque, esto eam habeant, sancitum est, vt qui Episcopi non sunt, puniri non possint ecclesiasticos, nisi per se ipsos, aut, si necessitas postulauerit, per clericum aut religiosum, & nunquam per laicum, vt habetur *c. vniuersitatis de sent. excommun.* consequens est, vt, si iudex secularis statuat ac præcipiat pænam percussionis alicuius ecclesiastici à suo foro exempti, eamque per se, vel per alium, exequutioni mādet, tam ipse, quàm eam exequens, in hanc excommunicationẽ incidant, nihil impediente, quòd reus ea pæna & alia longè maiori sit dignus. Consequens etiam est, vt si ecclesiasticus iudex de cernat eandem pænam, & per se, vel per alium, eam exequutioni mandet in ecclesiasticum sibi non subditum, tam ipse, quàm exequutor de ipsius mandato, hanc etiam excommunicationem incurrat. Consequens præterea est, vt si prælatus, qui Episcopus non sit, aut quiuis alius ecclesiasticus iudex legitimam habens potestatem ad pænam similem exequutioni mandandam in ecclesiasticum sibi subditum, eam exequatur per laicum, aut, non postulante id aliqua necessitate, eam exequatur per alium clericum aut religiosum, stando in iure communi canonico, tam ipse, quàm exequutor, incurrant hanc excommunicationem, vt habetur *c. vniuersitatis citato,* & consentit communis doctorum sententia. Habet autem id verum, esto ecclesiasticus, qui ita puniretur, consentiret in eo punitionis modo, vt affirmant glossa vlt. c. vniuersitatis citato, & doctores communiter. Episcopus verò, quia indecens est ipsius statui ac dignitati per se ipsum verberare ac percutere, idque illi ea de causa est prohibitum *c. non liceat. 86. dist.* ac aliis iuribus, mandare debet exequutioni eiusmodi pænas in personas ecclesiasticas sibi subditas per clericum alium aut religiosum, non verò per se ipsum. Si autem per laicum illas exequutioni mandet, tam ipse, quàm exequutor, excommunicationẽ hanc incurrunt, vt, iuxta *c. vniuersitatis citatũ,* affirmant glossa ibi & doctores cōmuniter. Quando autem Episcopus non haberet personam ecclesiasticam, per quam percuteret, posset percutere ac punire per se ipsum, vt affirmant *gloßa. c. vniuersitatis citato,* & alia. 45. dist. in summa. Vtrùm autem Episcopus, aut alius ecclesiasticus iudex, vt inquisitores hęreticæ prauitatis, & alii, torqueri possint personam ecclesiasticam per laicum. Panor. & alii *c. vniuersitatis citato,* communisque doctorum sententia, quam *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. q. 64. n. 25.* refert ac sequitur, asseuerant, de iure non posse, propter *c. vniuersitatis,* & quia id est quasi punitio ac vera percussio ecclesiastici gaudentis priuilegio canonis. Addunt tamen Panor. & alii, quos referunt ac sequuntur *Iulius Clarus vbi suprà*

& Nauar. in Manu. c. 27. n. 86. contrarium consuetudine esse introductum: neque ea consuetudo est improbanda, vt cum Cardinali Alex. Iulius Clarus vbi suprà rectè ait: quoniam nisi laici ecclesiasticos torquerent, quando id esset necessarium, ecclesiasticorum grauia ac perniciosa delicta manerent impunita: cùm ecclesiastici alii torquere eos non vellent, neque id ipsos deceret. Adde, quo tempore circa ecclesiasticorum punitionẽ tam arctè iure canonico meritò fuit dispositum, vt non nisi per ecclesiasticos modo explicato fieret, ecclesiasticos cum Episcopis viuere consueuisse in communitate, sicut hodie religiosi viuunt, punitionemq́ue, quæ cum percussione fiebat, non fuisse publicam, ob honorem ecclesiasticorum, neque tunc ecclesiasticorum mores adeò fuisse deprauatos, vt hodie sunt: vnde tunc expediebat, vt non fieret per laicos. Hodie verò, si excessus alicuius ecclesiastici (qui religiosus non esset, puniendus ob eum excessum solùm intra claustra sui monasterii) omnino exigeret, vt ad pænam publicam percussionis illius deueniretur, sanè per laicum ministrum deberet fieri: quoniam exequutio illius omnino dedeceret personam ecclesiasticam: hodieq́ue consuetudo habere videtur, vt per laicum fiat, quando summus Pontifex aliquem ecclesiasticum morte plecti iubet, aut flagellari publicè, & quando aliquis ecclesiasticus ad triremes damnatur, traditurq́; spoliatus vestibus ecclesiasticis, & indutus secularibus, puniendus eo modo per ministros seculares triremium. Qui ergo iudex ecclesiasticus ita per laicum puniri ac percuti iubet ecclesiasticum sibi subditum, iuxta morem consuetum, nō solùm non incurrit excommunicationem, vt Nauarrus n. 86. citato affirmat, sed neque etiam, quicquid ille in contrarium dicat, peccat. Postquam hæc scripsi, legi consilium *Nauarri 42. lib. 5. titu. de sent. excomm.* vbi. *n. 10.* ex Aufrerio affirmat, consuetudinem esse in Gallia, vt ecclesiastici ab Episcopis per laicos puniantur, eamq́ue in Italiam penetrasse, & de licentia vicarii Romæ clericos verberari per laicos, neque esse hodie improbandam eam consuetudinem propter rationes à nobis redditas. Quod verò ad prælatos religiosorum attinet, Alexander sextus, vt habetur in compendio priuilegiorum fratrum minorum *verb. absolutio ordinaria. §. 20.* & Leo decimus, vt ibidem habetur *§.* 27. concesserunt fratribus minoribus de obseruantia, vt, non obstāte *c. vniuersitatis,* prælati ipsorum percutere possent suos subditos correctionis gratia per alium, etiam si nulla ad id esset necessitas. Eodem autem priuilegio gaudemus nos, & gaudent quicunque communicata à sancta sede Apostolica habent priuilegia ordinum mendicantium, vt regulariter hodie communicata ea habent omnes religiosorum ordines. *Nauar. consilio citato* rectè **[[212]]** censet, eam concessionem duorum illorum sũmorum Pontificum intelligi, modò fiat per ecclesiasticum, & non per laicum. Et quamuis cōsuetudinem illam, vt Episcopi, & ipsorum vicarii, correctionis gratia verberent clericos per laicos, ad prælatos religionum comparatione suorum subditorum extendere videatur: id tamen dicendum non arbitror. Quia lōgè aliud est de correctione religiosorum, quæ fit intra septa monasterii, neque ibi est credendum introductum esse talem consuetudinem. Placet tamen excusatio, qua Nauarrus eo loco ab excommunicatione excusat prælatum, qui correctionis gratia verberauit quendam sibi subditum per quendam laicum familiarem, ac domesticum monasterii, ob ignorantiam talis prælati, quòd id sibi non liceret, bonamq́ue fidem, qua id fecit.

[sect. 6] Vniuersim autem est dicendum, vt ob manuũ violentarum iniectionem in aliquem ex iis, qui hoc priuilegio gaudent, incurratur hæc excommunicatio, necesse esse, vt talis iniectio fiat suadente diabolo, hoc est illicitè, siue ex natura rei, siue quia ex dispositione iuris humani est illicita modo paragrapho præcedente explicato. Necesse autem est, vt altero eorum modorum sit in se talis manuum iniectio culpa lethalis ad hoc, vr hæc excommunicatio

ob eam incurratur: quoniam excommunicatio maior, qualis est, de qua loquimur, non incurritur nisi ob culpam lethalem: *& canon si quis suadente diabolo,* solùm imponit pænam excommunicationis propter manus violentæ iniectionem ex se, aut dispositione iuris humani, prohibitam ac malam, & non ob aliquid, quod circa talem manus iniectionem de nouo sub pæna eius excommunicationis maioris præcipiat aut prohibeat. Quod dico, quoniam potest optimè statui pæna excōmunicationis maioris propter aliquid, quod simul quando ea pæna statuitur de nouo præcipiatur aut prohibeatur, quod tamen secluso tali præcepto, aut prohibitione, nullum esset peccatum, aut solùm esset peccatum veniale: tunc tamen non incurreretur excommunicatio illa, nisi ob lethale peccatum inobedientiæ contra tale præceptum de nouo impositum; quod in re proposita non cernitur. Quòd autem, vt hæc excommunicatio incurratur ob manus violentæ iniectionem, necesse sit, vt ea sit culpa lethalis modo explicato, affirmant *Syluest. verb. excommu. 6. n. 2. Nauar. in Manu. c. 27. n. 76. Caiet. c. 10. citato, notab. 6. casu 4.* & alii doctores communiter, nemine, quod sciam, reclamante. Quo loco obserua, quando actus interior, quo manus violenta injicitur, est culpa lethalis, incurri hanc excommunicationem, est si exteriori actu modica ac leuis violentia inferatur, quicquid *Caiet. vbi suprà & Ang. verb. excommu.* 5. *casu 1. §. 29.* in contrarium innuant. Qui enim sagittam, aut lapidem, projicit in eum, qui hoc canonis priuilegio gaudet, esto modicum illum contingat, hanc proculdubio excommunicationem incurrit. Nisi fortè duo autores citati solùm intenderint, eum, qui ex odio lethali lapillum in personam ecclesiasticam projiceret, sine periculo læsionis notabilis, atque sine notabili illius ignominia ac iniuria, aut aliud simile efficeret similiter, non incurrere hanc excommunicationem, nihil impediente lethali odio ac animo, quo talis actus exterior esset imperatus: quod sanè probabilitate non caret, tametsi non tanquam omnino certum auderem id affirmare. E contrario autem, quando actus interior non est culpa lethalis, esto exterior actus esset talis, quòd quantum est ex se, esset iniuria grauis, attenta qualitate personæ, cui fieret, sanè qui eum exerceret, vt condemnandus non esset culpæ lethalis, spectatis circumstantiis concurrentibus, ita neque iudicandus in foro conscientiæ esset incurrisse excommunicationem: neque etiam in exteriori foro, si ex circunstantiis concurrentibus in eo iudicaretur, exercentẽ illum, in culpam non incidisse lethalem.

Hinc Nauar. *lib. 5. cōsili. 38. tit. de sent. excō. cōsilio.* bene respondit, militẽ Hierosolymitanum, qui bono zelo vitare intẽdẽs scādalũ, quod sequẽdũ timebatur ex verbis cuiusdam Episcopi alloquẽtis arroganter Magnum Magistrum ordinis Diui Ioannis, apprehendit eum à tergo ex posteriori parte almucii, vt eum admoneret, eique suaderet silentium ac discessum. Si enim id eo bono zelo fecit, non intendendo contumeliam ac iniuriam illi inferre, sanè, vt iudicandus non est peccatum lethale sacrilegii commisisse, ita nec est iudicandus incurrisse excommunicationem, etiam in exteriori foro, si ex circunstantiis concurrentibus in eo foro iudicaretur, sacrilegium lethale in eum episcopum non commisisse.

[sect. 7] Inde etiam facilè patet, si duo ecclesiastici iocosè se inuicem percutiant, aut simili modo laicus ecclesiasticum percutiat, esto aliquid iræ appetitusque aliquis vindictæ interueniat, modò tamen, attenta qualitate percussionis, attentisque aliis circunstantiis concurrentibus, non interueniat culpa lethalis, eos excōmunicationem non incurrere. Patet item, si in correctione, licita alioquin, ecclesiastici alicuius, excessus aliquis culpabilis interueniat, qui, attentis circumstantiis concurrentibus, non perueniat ad culpam lethalẽ, non incurri excōmunicationẽ.

[sect. 8] Præterea patet, si pueri ecclesiastici se inuicẽ in rixa ex ira percutiant, ita tamen quòd, attenta quantitate nocumenti, quod pugnis, aut alia simili re, sibi inuicem inferre intendunt, attẽtaq́ue modica iniuria ob qualitatem personarũ, qua se inuicem afficiunt, culpa non pertingat ad lethalem, non incurrere eos excommunicationem, eamq́ue regulariter non incurrere pueros clericos impuberes inter se inuicem rixantes. Atque hoc planè est, quod contineri videtur. *c. 1. de sent. excomm.* dum dicitur, ætatem excusare clericos impuberes in se inuicem rixãtes, vt ex decursu eius capitis liquet. Tametsi Panor. ibi, & alii, id caput interpretentur de excusatione accedendi ad sedem apostolicam, vt absoluuntur, non verò de excusatione ab excõmunicatione. Fateor quidem, clericos impuberes doli capaces incurrere posse excommunicationem, si vnus intendat inferre alteri magnum malum, vt eum interficere, mutilare, aut vulnerare: quia tunc lethaliter peccabunt. Quod autem contendo est, quando leue malum inferre intendunt, quod, attenta eorum ætate ac qualitate, non est iniuria notabilis, vt si pugnis se percutiant, regulariter eos non peccare lethaliter, neque incurrere excommunicationẽ: atque hoc videri haberi. c. 1. citato: cùm in sequentibus eiusdem capitis casibus eodem **[[213]]** ductu orationis de excusatione ab excommunicatione sit sermo, vt illud caput intuenti liquet. Atque vt summatim rẽ hanc de iniectione manus non suadente diabolo ad effectum, vt hæc excommunicatio non incurratur, absoluam, quando arbitrio prudentis iniectio manus violentæ in scolasticum non esset culpa lethalis, si imposita non esset excommunicationis pæna, excusante à lethali culpa leuitate iniuriæ, ignorantia, vel alia circunstantia concurrente, sanè neque tunc esset culpa lethalis post impositam pænam hanc excommunicationis, & per consequens neque tunc incurreretur excommunicationis pæna. In dubio autem, an violenta aliqua manus iniectio in ecclesiasticum sit culpalethalis, perinde se debet habere, qui ita manus in eum iniecit, ac si esset excommunicatus. Tametsi tunc necesse non sit in pænitentiæ foro, absoluere illum peculiari forma excommunicatorum à iure statuta, vt ea excommunicati maiori excommunicatione absoluantur, sed satis sit eum absoluere generali absolutione à peccatis & ab excommunicatione.

Concausæ ad manuum violentarum iniectionem in gaudentem priuilegio canonis, vt mandans, consulens, &c. quousque excommunicationem incurrant. Disp. 52.

SVMMARIVM.

1 . TRansitio & præparatio ad materiam sequentem.

2 . Quicunque mandato suo expresso vel tacito monet aliquem ad manus violentas in eum injiciẽdas, qui hoc priuilegio gaudet, perinde in excommunicationem canonis incidit, ac executor ipse, modò tamen reuera fuerit concausa talis iniectionis. Si verò mandans mandatum reuocauit, antequam executioni mandaretur, & hoc certũ sit, tunc mandans executionem non incurrit, licèt mandat arius postea illam exsequatur.

3 . Si mandatarius reuocationem ignorauerit, atque ex mandato sibi dato manus violentas in eum iniecit, qui hoc priuilegio gaudebat, tam ipse quàm mandans excommunicationem incurrunt; mandans eo modo incurrit etiam post mortem suam.

4 . Quando aliquis neque tacito neque expresso mādato, intuitu nomineque ipsius, manus violentas in gaudentem priuilegio injiceret: Si is, cuius nomine fuit factum, postquam sciuit factum eße, ratũ habuit, incidit in excommunicationem: sed non antequam illud ratum habuerit.

5 . Tria sunt neceßaria, vt ratum habens manuum iniectionem in clericum ob eam ratihabitionem excommunicationem incurrat.

6 . Quando aliquis crederet aut timeret, aliquem intuitu ipsius iniecturum manus violentas in clericum, propterea quòd ex illo iniuriam accepisset, si id non impediret cùm poßet, esto post delictum ab alio commissum ratum illud non haberet, incideret in hanc excommunicationem.

7 . Quando is, cuius intuitu manus violentæ in clericum essent iniectæ, ante talem iniectionem, iis, qui eas iniecerunt, verbis aut signis indicasset, gratā eam sibi fore, tunc illud esset tacitum mandatum: & incurrit ipsa iniectione manuum excommunicationem.

8 . Consulens aut consentiens, vt manus violentæ in clericum injicerentur, vel aliquo modo ad id cooperatus est, hanc excommunicationem incurrit.

9 . Consulens, consentiens, mandās, &c. non incurrũt excommunicationem, nisi effectus per executorem sequatur.

10 . Qui impedire potuit manuum violentam iniectionem, nec impediuit, non incurrit in foro consciẽtiæ excommunicationem, nisi ex iustitia ad id teneretur.

[sect. 1] QVamuis regulariter, si canon aliquis, aut statutum, excommunicat efficientem aliquid, non censeatur vi talis canonis, aut statuti, excōmunicatus præcipiens, consulens, aut aliquo alio modo mouens ad id efficiendum exequutoris animum, nisi talis canon, taléve statutum, id exprimat, vt cum Caiet. & aliis, rectè affirmat *Nauar. in Manu. c. 77. n. 51. & lib. 5. consil. titu. de sent. excō. cons. 34. n. 2.* alioque in loco est copiosius explanandũ; nihilominus quando ex aliorum iuriũ expositione, aut aliunde, constat, eo canone, vel statuto, comprehendi etiam præcipientem, cōsulentem, aut quouis alio modo mouentem exequutorem, vt id exequutioni mandet; tunc hi quoque censentur eodem canone, vel statuto, excommunicati, si id exequutioni mandetur, vt Nauarrus ibidem bene obseruat. Hinc quamuis canon si quis suadente diabolo, solùm faciat mentionem de injiciente manus violentas in gaudentem priuilegio eius canonis: quia tamẽ ex aliis iuribus ex ecclesiæque consuetudine constat, cooperantes quoquo modo ad eam manuum iniectionem incidere in eam excommunicationem, sanè hi quoque censendi sunt eo canone comprehensi.

[sect. 2] Quicunque ergo mandato suo expresso vel tacito (modo tractatu pręcedente Disp. 550, 729, 731, & in hoc Disp. *33,* memb. 3 explicato) mouet aliquem ad manus violentas in eum injiciendas, qui hoc priuilegio gaudet, perinde in excōmunicationem *canonis siquis suadente diabolo* incidit, ac exequutor ipse; modò tamen re vera fuerit concausa talis iniectionis exequutioni mandatę, quia exequutor, saltem partialiter, fuit motus ex eo mandato ad eam exequendam. Ita habetur. *c. mulieres. §. vlt. de sent. excommu.* affirmantque Panor. & alii doctores ibi, *Caiet. verb. excōmu. c. 10. notab. 1. Nauar. c. 27. citato. n. 78. Syluest. verb. excommu. 6. n.* 5. *casu 3.* & doctores cōmuniter. Si tamen, qui id mandatum dedit, illud reuocauit antequam ea manuum iniectio exequutioni mandaretur, atque de ea reuocatione mandatario constitit, tunc mandans excōmunicationem non incurrit, esto mandatarius postea illam exequutioni mandet, excommunicationemque ipse ea de causa incurrat. Ratio autẽ est,

quoniam tunc effectus ille non tribuitur mandanti, sed soli malitiæ illud exequentis, iuxta ea quę locis citatis copiosè à nobis explanata sunt. Excipitur, vt eisdem in locis dicebamus, nisi mandatum haberet admixtum aliquid consilii, vnde mandatarius, nihil impediente reuocatione mandati, motus fuerit ad id exequendum. Ratio autem huius exceptionis est, quoniā licèt consulens reuocet suum consilium, rationibusq́ue dissuadere conetur, quod consuluit, si tamen is, cui id consilium fuit datum, moueatur ex eo consilio ad exequutionem, tunc affe-**[[214]]**ctus tribuitur vtrique, isque, qui illud dedit, cẽsetur concausa eius effectus vnà cum exequutore, vt affirmat communis doctorum sententia propter rationem discriminis, quam locis citatis inter mandantem & consulentem ea in re reddidimus. Vt autem mandans excommunicationẽ non incurrat, satis est si reuocet mandatum tacitè vel expressè, modò de ea tacita vel expressa reuocatione constet mandatario. Reuocatur verò expressè verbo, aut epistola, vel internuncio, quo id mandatario sufficienter significetur. Tacitè autem, inita cum eo amicitia, cui mandans suo mandato nocumentum parabat. Ita glossa. c. mulieres citato, & doctores communiter, locisq́ue citatis de eiusmodi tacita reuocatione mandati sermo est habitus.

[sect. 3] Quia verò, vt mandans excommunicationẽ euitet, non satis est, reuocasse mandatum, sed vlteriùs requiritur notitiam sufficientem eius reuocationis ad mādatarium deuenire, inde efficitur, quòd si mandatarius reuocationem ignorauit, atque ex mandato sibi dato manus violẽtas in eum iniecit, qui hoc priuilegio canonis gaudebat, tam ipse, quàm mandans, excommunicationem ob eam manuum iniectionem incurrant. Inde etiam efficitur, quòd si post mortem mandantis, mandatarius illam ignorās, eas manus violentas ex tali mandato injiciat, defũctus eam excommunicationem incurrat, nihil impediente, quòd, dum viueret, reuocauerit mandatum expressè, & pænituerit de peccato, aut quòd illud tacitè reuocauerit, dolendo verè de peccatis, & discedendo ex hac vita in gratia. Pænam quippe excommunicationis incurrere quis potest dum iam existit in gratia, pro peccato tamen præterito, subsequuto complemęnto, sine quo excommunicatio non incurritur: incurrereq́; illam potest defunctus pro peccato commisso dum viueret, subsequuto post mortẽ effectu, seu complemento, sine quo non incurritur, vt ostendimus. *1. 2. q. 71. art. 5. &* consentiũt *Syluest. verb. excommu. 6. n. 5. casu. 3.* & alii. Atque tunc pæna excommunicationis operabitur, quòd cadauer defuncti humari non poterit in loco sacro, donec defunctus ab excommunicatione absoluatur: si autem humatum fuerit, exhumari debet, vt Panor. Felin. & alii affirmant. c. mulieres citato. Præterea offerri non possunt sacrificia & orationes publicæ pro eo defuncto antequam absoluatur, neque illi proderunt ecclesiæ suffragia in purgatorio, quamdiu absolutus non fuerit. Quia verò mandatum morte mandantis expirat, vt tractatu præcedente Disp. 263, 414, & 552 dictum est, præsertim quando mandatum exsequutionem rei iniquę continebat, tunc eo ipso, quòd mandatario constitit de morte mandantis eam iniquam manuum violentarum iniectionem, reuocatum censetur tale mādatum, ac proinde, si mandatarius post eam notitiam mandatum exequatur, solus ipse incurrit excommunicationem: non verò mandans iam defunctus.

[sect. 4] Quando aliquis, neque tacito, neque expresso, interueniente mandato alterius, intuitu nomineq́ue illius, manus violentas in eum injiceret, qui priuilegio canonis gauderet, vtrùm is, cuius intuitu, seu nomine, id esset factum, incurreret hanc excommunicationem. Quicquid in contrarium dicat *gloßa. c. mulieres de sent. excom.* est dicẽdum. Si postquam is, cuius nomine id fuit factum, sciuit factum esse, ratum illud habuit, incidere eum in hanc excommunicationẽ, vt expressè habetur, *c. cùm quis de sent. excōmun. lib. 6.* Per ratihabitionem quippe eius,

quod nomine ipsius factum est, iuris dispositione, imputatur ei id factum ad incurrendam pęnam pro eo statutam, ac si illud mandasset, & quasi retrotrahitur ea ratihabitio, vt mandato æquiparetur, iuxta regulam ratihabitionẽ *de reg. iur. lib. 6.* Obserua tamen, pænam excommunicationis pro eo delicto statutam non retrotrahi, vt censeatur incursa à puncto, quo ab exequutore fuit commissum id delictum; sicut ratihabitio retrotrahitur, vt id delictum ab eo puncto censeatur mandatum ab eo, qui postea ratum habet nom ine intuitúve ipsius esse factũ: cùm enim ea pæna non incurratur, nisi ob culpam propriã eius, qui illam incurrit; & ante ratihabitionem nulla fuerit culpa in eo, cuius nomine, id ipso tunc ignorante, fuit factum; fieri nulla ratione potest, vt ante ratihabitionem eam excommunicationem incurrerit, sequuta postea ratihabitione, neque fuit vnquam aliquis, qui id affirmauerit, vt tractatu præcedente Disp. 729 dictũ est. Obserua deinde, vt cum Nauar. in Manu. c. 27. n. 233 cum Ioan. And. Panor. & aliis loco citato est dictum, vt ratihabitio subsequens mandato æquiparetur, isque, qui ratum habet delictum nomine ipsius esse factum, excommunicationem, aliámve pænam pro illo statutam, incurrat, necesse esse, vt quando delictum ab exequutore fuit factum, is, cuius nomine factum est, fuerit in statu, vt potuerit illud tunc præcipere, quia scilicet tunc vsum arbitrii habebat, saltem quia excitari tunc potuit à somno, si dormiebat, & interrogari, an vellet suo nomine id fieri: si enim tunc infans erat, furiosus, aut aliter rationis vsu priuatus, factumque id sit nomine illius, sanè, esto postquam pollere vsu rationis postea cæpit, illud ratum habeat, non incurtit ob tale delictum excommunicationem, vel pænam aliam: quia non erat in statu, in quo potuerit illud præcipere.

[sect. 5] Tria ergo necessaria sunt, vt qui ratam habet manuum violentarum iniectionem in eum, qui canonis priuilegio gaudet, excommunicationẽ ob eam ratihabitionem incurrat. Primum est, vt id factum sit nomine intuitúve ipsius: si enim nomine ipsius non esset factum, sanè, esto postea ratum illud haberet, excommunicationẽ non incurreret, vt. c. cùm quis citato expressè habetur. Secundum, vt ratum illud habeat, quando scit esse factum: neque enim sufficit, si gaudeat id esse factum, damnumque illud ac iniuriam esse illi illata, etiam si videat nomine ipsius illa fuisse facta, nisi rata ea habeat ipsius nomine esse facta. Neque sufficit sola interior ratihabitio, nisi ea prodeat in externum actum: cùm nullus solo interno actu excommunicationem incurrat. Tertium autem est, vt quando id nomine ipsius fuit factum, ipse ita liberum arbitrium habuerit, vt potuerit imputabiliter ad culpam tunc id præcipere, si ipsius beneplacitum ab eo tunc fuisset postulatum.

[sect. 6] Quando aliquis crederet, aut timeret, aliquem, aut aliquos, intuitu ipsius iniecturos manus violentas in eum, qui canonis priuilegio gaudet, propterea quòd ex illo iniuriam accepisset, aut aliqua alia ratione; tunc, si id non impediret, **[[215]]** cùm posset, esto post delictùm ab alio, aut ab aliis, ipsius intuitu commissum, ratum illud non haberet, quin potiùs factum fuisse doleret, incideret in hanc excommunicationem. Quoniam, cùm videret, aut timeret, ipsius intuitu esse patrandum, quasi ex officio, ex oneréve iustitiæ, tenebatur id impedire, si posset, ac dissuadere, vt in calce Disp. 729 citatæ cum Nauarro est dictũ. Atque in hoc euentu, inter alios, habet locum *c. quantæ de sent. excommu.* quod eos excommunicatos pronunciat, qui potuerunt impedire, ne violentæ manus in eum injicerentur, qui priuilegio canonis gaudet, nec impedierunt, de quo capite mox erit sermo.

[sect. 7] Quando autem is, cuius intuitu manus violentæ in eum essent iniectæ, qui canonis priuilegio gaudet, ante talem iniectionem iis, qui eas iniecerunt, verbis, aut signo alio, significasset, gratam sibi eam fore, aut se illam fieri sperare, tunc illud esset mandatum,

saltem tacitum, vt Disp. 729 citata, ac alibi, dictum est: eaque de causa dubitandum non est, eum incurrisse excōmunicationem statim ac talis manuum iniectio exequutioni fuit mandata.
[sect. 8] Is, qui consuluit, aut consensit, vt manus violentæ in eum injicerentur, qui canonis priuilegio gaudet, vel aliquo alio modo ad eam manuum violentarum iniectionem cooperatus est, ita vt re ipsa concausa verè fuerit, in eumq́ue effectum influxerit partialiter aliquo ex modis explicatis tractatu præcedente à Disp. 729, & in hoc tractatu Disp. 33, membris omnibus in ea disputatione adhibitis, hanc excommunicationem incurrit, vt colligitur ex. *c. quantæ de sent. excomm. & ex. c. sicut dignum de homic.* affirmatq́ue communis doctorum sentẽtia. Si tamen re ipsa in effectum non influxerit, quia licèt consuluerit, aut aliquid aliud effecerit, vnde exequutor moueri aut adiuuari potuerit, inde tamen motus adiutusq́ue non fuit, & subinde effectus inde nec partialiter causę partialitate fuit sequutus, iuxta ea quæ locis citatis explanata sunt, tunc non incidit in eam excommunicationem.
[sect. 9] Illud verò est obseruandum, & cùm consilium, consensus, mandatum, & similes aliæ actiones, de quibus in hac disputatione est sermo, solùm circa rem, de qua loquimur, prohibitæ sint sub excommunicationis pæna tanquam actiones accessoriæ exequutioni, & non tanquam actiones principales; consequens esse, vt quemadmodũ exequutor non incurrit hanc excommunicationem, nisi effectus sequatur, ita vt non sufficiat ad eum excommunicationem hanc incurrendum, ipsum attentasse manuum violentarum iniectionem in eum, qui hoc priuilegio gaudet, nisi ipsum contingat, aut aliquid ei adhærens, modo Disp. 51 explicato: ita neque, qui aliquam earum actionum fecit, hanc excommunicationem incurrit, nisi effectus similiter per exequutorem sequatur. Poterit tamen aliquando præcipiens, consulens, aut aliquo alio modo cooperans, excommunicationem incurrere, quando exequutor eam non incurrat, aut è contrario: Vt si exequutor ab illa excusetur ex eo, quòd inuincibiliter ignorauerit eum priuilegio canonis gaudere, in quem manus violentas iniecit, quando illi alii inde non excusentur; aut è contrario, si illi, aut eorum aliquis, ex eo capite excusentur, quando exequutor non excusetur; vel si exequutor excusetur ignorantia, quòd ea manuũ iniectio sit illicita, (pręsertim si sit subditus, qui in dubio parêre tenetur suo superiori) & illi alii inde non excusentur.
[sect. 10] De eo verò, qui impedire potuit eiusmodi violentam manuum iniectionem, nec impediuit, dicendum est, non incurrere in foro conscientiæ hanc excommunicationem, nisi ex iustitia, aut quasi ex iustitia, ad id teneretur, vt copiosè ostendimus suprà Disp. 33. memb. 5. Quo loco circa. c. quantæ de sent. excommu. & circa rem hanc totam copiosè diximus, quę hoc loco dici poterant.

Quousque ab excommunicatione excusetur manus injiciens in aliquem, ignorando illum esse de numero canonis priuilegio gaudentium. Disp. 53.

SVMMARIVM.

1 . QVando, qui manus violentas injecit, inuincibiliter ignorabat eum eße de numero eorum, qui eo priuilegio gaudent, non incurrit excommunicationem.

2 . Qui percutit vnum, quem videbat esse clericum, errās tamen inuincibiliter circa eam personam, percussit alium clericum, incurrit excommunicationem. Is verò qui ignorans inuincibiliter eũ quem iniustè percutit clericum esse, si tamen sciret illum clericum esse, nihilominus similiter eum percussisset, non incurrit excommunicationem.

3 . Qui credens se interficere Ioannem clericum, interficit Petrum clericum, ignorando inuincibiliter eum eße clericum, posito quòd non eßet Ioannes, quia de nocte incedebat in veste laicali, in quo Ioannes similiter solebat de nocte incedere, non incurrit excommunicationem.

4 . Quando manus violentas in clericum injiciens vincibiliter ignorabat eum esse de numero eorum, qui eo priuilegio gaudent, tunc si ea ignorantia prudentis arbitrio, spectatisque circunstantiis, adeò erat crassa, vt non excusaret à culpa sacrilegii lethali, manus injiciens incurreret excommunicationem: si verò ignorantia illa excusaret à culpa sacrilegii lethali, tunc non incurreret excommunicationem.

SVbjiciendi sequẽtibus disputationibus sunt euentus, in quibus manus violentas injiciẽs in personas, de quibus Disp. 50 dictum est gaudere priuilegio canonis, excommunicationem non incurrit.

[sect. 1] Primus est. Quando, qui eas iniecit, inuincibiliter ignorabat, eum, in quem illas injiciebat, de numero eorum esse, qui eo priuilegio gaudent. Neque refert, si, qui ita manus violentas injiciebat, daret tunc operam rei illicitæ, vt aduersus *Syluestrũ verb. excōmunicatio. 6. n. 6. casu. 2.* & aduersus quosdam alios, rectè affirmant *Nauar. in Manu. c. 27. n. 80. & Couar. c. Alma mater, part. 1. §. 10. n. 16. vers. decimo quarto* ex his, &c. nosque ostendimus. *1. 2. q. 76. art. 3.* Ratio autem primi huius euentus est, quam cum Caiet. Couar. Alfonso à Castro, & aliis ibidem reddidimus, & cuius meminimus suprà Disp. 30. Quia scilicet quando ignorantia inuincibilis est alicuius circumstantię, vnde oritur aliqua culpa **[[216]]** pro qua imposita est certa pęna peculiaris ac propria illi culpæ, tunc quemadmodum ea circunstantia excusat omnino à culpa illa, ita excusat etiam ab ea pæna pro tali culpa statuta: quare cùm pæna excommunicationis, de qua loquimur, imposita sit pro sacrilegio iniectionis manuum violentarum in eum, qui priuilegio canonis gaudet; & ignorantia inuincibilis, quòd is, in quem injiciuntur, de numero eorum sit, qui eo priuilegio gaudent, omnino excuset à culpa talis sacrilegii, licèt non à culpa illicitæ ac iniustæ iniectionis earundem manuum in eum hominem, consequens profectò est, vt ea pæna excommunicationis etiam excuset. Hic euentus expressè deciditur *c. si verò. 2. de sent. excōmu.* Vbi, qui iniustè interficit clericum comam nutrientem, quem ea de causa inuincibiliter ignorauit esse clericum, immunis pronunciatur ab excommunicatione.

[sect. 2] De eo autem, qui videbat, eum, quem percutiebat, esse clericum, errans tamen inuincibiliter circa personam, percussit Ioannem clericum, putans se percutere Petrum clericum, nullus est, qui dubitet, eum incidere in hanc excōmunicationem: eo quòd ea excommunicatio lata sit pro iniectione manuum violentarum in clericum, non verò pro iniectione manuum in hũc vel in illum clericum: quare cùm non habeat ignorantiam inuincibilem circunstantiæ clerici, quæ proinde excuset percussionem illam à sacrilegio percutiendi clericum, sed solùm habeat ignorātiam inuincibilem, quòd is, quem sacrilegè percutit, sit hic clericus in particulari; cōsequens profectò est, vt in hanc incidat excommunicationem. Consentiunt multa iura, quæ Disp. 30 citauimus.

De eo verò, qui ignorans inuincibiliter eum, quem iniustè percutit, clericum esse, si tamen sciret illum esse clericum, nihilominus eum similiter percussisset, ait *Couar. §. 10.*

citato. n. 15. vers. decimò perpensis, excommunicationem incurrere. Contrarium tamen nos ostendimus. 1. 2. loco citato. Quoniam ignorantia illa, cùm inuincibilis sit, omnino excusat à sacrilegii culpa, & per consequens ab excommunicationis pæna pro ea sacrilegii culpa statuta. Consentit. *c. verò citatum,* in quo, nulla facta mẽtione de quasi habituali animo, in quo erat is, qui inuincibiliter ignorans esse clericum, eum interfecit, nũ scilicet fuisset similiter eum interfecturus, si sciret eum esse clericum, an non, immunis ab ea excommunicatione pronunciatur.

[sect. 3] De eo verò, qui credens se interficere Ioannem clericum, interficit Petrum clericum, ignorando inuincibiliter eum esse clericum, posito quòd non esset Ioannes, quia de nocte incedebat in vestitu laicali, in quo Ioannes similiter solebat de nocte incedere, diximus. 1. 2. loco citato, probabilius nobis videri, non incurrere excommunicationem. Quoniam re vera, si ille ita percussus fuisset laicus, percutiens in eo euẽtu non incurreret excommunicationem, esto intenderet percutere clericum, crederetque se clericum percutere, vt aduersus quandam glossam, & aduersus quosdam alios, *Couar. n. 15. citato, vers. vlt.* rectè probat, estque communiter receptum; idque siue daret operam rei licitæ, siue illicitæ: quare, cùm percutiens, de quo loquimur, inuincibiliter ignoraret se percutere clericum, posito quòd is, quem percutiebat, non esset Ioannes clericus, quem putabat se percutere, sanè ea ignorantia excusare videtur à sacrilegio percussionis cuiusuis alterius clerici, qui non esset Ioannes, atque adeò à pæna pro sacrilega clerici percussione statuta. Neque enim, vt quis excōmunicationem incurrat, satis est ipsum committere sacrilegii peccatum intentione percutiendi clericum, & insuper re ipsa percutere clericum, quando ea actualis percussio est cum igno rātia inuincibili, quòd percussus clericus sit, vt in eo liquet, qui sibi omnino persuadens, eum, quem percutit, non esse Ioānem clericum, quem prosequebatur odio, sed alium, quem omnino credebat esse laicum, illum interfecit, optando tũc vt ille suus ictus interficeret Ioannem: si enim postea deprehenderetur, eum interfecisse Martinum clericum, quem omnino inuincibiliter ignorauit clericum esse, vtique non iudicaretur incurrisse excommunicationem, excusante eum à tali excommunicatione ignorantia omnino inuincibili, quòd clericum percuteret: & tamen tunc sacrilegium committeret ea sinistra volũtate interficiendi percussione illa Ioannem clericum, quem erat certus se non percutere, & simul percuteret Martinum clericum, quem & Martinum & clericum esse, inuincibiliter ignorabat.

[sect. 4] Quando autem, qui manus violentas in eũ iniecit, qui priuilegio canonis gaudebat, vincibiliter ignorabat, eum esse de numero eorum, qui eo priuilegio gaudent, tunc si ea ignorantia prudentis arbitrio, spectatisque circunstantiis omnibus concurrentibus, adeò erat crassa, vt non excusaret à culpa sacrilegii lethali, vtique, qui eas manus violentas iniecit, in pænam incideret excommunicationis: si verò ignorantia illa excusaret à culpa sacrilegii lethali, solumq; relinqueret sacrilegii culpam venialem, tunc non incurreret excommunicationem. Vtramque partem ostendimus. 1. 2 loco citato. Primam quidem, quoniam excommunicatio hæc imposita est pro sacrilegio lethali manus injicientis in eum, qui priuilegio canonis gaudet: quare quando ignorantia, quòd aliquis eo gaudeat, adeò, spectatis circunstantiis concurrentibus, est crassa, vt à culpa lethali sacrilegii eius iniectionis manuum non excuset, neque etiam excusabit ab excommunicationis pæna pro ea lethali culpa statuta. Confirmatur, quoniam, vt habetur *c. vt animarum de const. lib. 6.* ignorantia crassa & supina non excusat ab excommunicatione. Posteriorem verò ex eo probauimus, quòd ad incurrendam excommunicationem maiorem, qualis hæc est, culpa requiritur lethalis, vt Disput. 51 est

dictum: quare quando ignorantia vincibilis solùm relinquit culpam sacrilegii venialem in tali violenta manuum iniectione, procul dubio excusabit à pæna excommunicationis.
Ibidem. 1. 2. latè aduersus Alfonsum à Castro, & aduersus Couar. ostendimus, falsam esse eorũ opinionem, qua affirmant, dantem operam rei licitæ, si inde ex ignorantia crassa sequatur interfectio clerici, non committi peccatum sacrilegii, eaque de causa, neque incurri excommunicationem, neque aliam pænam pro eo sacrilegio statutam. Quod idem affirmant de quocũque alio delicto commisso ex ignorantia crassa dando operam rei licitæ. Quando enim igno-[[217]]rantia illa crassa non excusaret à culpa lethali eiusmodi sacrilegii, sanè neque ab excommunicationis pæna pro eo statuta excusaret, nihil impediente quòd committeretur dando operã rei licitæ. Tametsi rarò eueniet, quòd quis dando operam rei licitæ, sacrilegium lethale percussionis eius, qui gaudeat priuilegio canonis, cõmittat: cùm ad id necessarium sit, & illum percutere lethaliter iniustè ob ignorantiam crassã dando operam alteri rei licitæ, & insuper habere adeò crassam ignorantiam, quòd ille, ita iniustè percussus, gaudeat priuilegio canonis, vt, vltra peccatum lethale percussionis iniustæ hominis illius, ea ignorantiæ crassitudo sufficiat ad rationem aliam peccati lethalis sacrilegii superadditam eidem percutioni lethaliter iniustæ.

Percutiens scienter clericum non incedentẽ in habitu clericali, deferẽtem arma, enormit atibus se immiscentem, negotiantem, exercentem alia ei prohibita, bigamum, aut degradatum, an & quando ab excommunicatione excusetur. Disp. 54.

SVMMARIVM.

1 . CLericus habitu clerici non incedens, terque admonitus ab episcopo aut ab alio, vt clericalem habitum assumat, nec paruit, tunc interim dum clericalem habitum deinceps non aßumpserit, amittit priuilegium clericale, eaque de causa, si quis manus violentas in eum tunc injiciat, licèt sciat eum eße clericum, excommunicationem non incurrit.

2 . Per apostasiam solam, dimissionemque habitus clericalis aut monachalis, non amittitur priuilegium canonis.

3 . Nouitius qui nondum per vota religioni erat astrictus, monasteriúmve sit egreßus animo deserendi nouitiatum, amittit priuilegium canonis, nihil impediente quòd ante ingressum in nouitiatum, vel in ipsomet nouitiatu, vota simplicia emiserit.

4 . Ecclesiasticus ter admonitus non desinens gestare arma, amittit priuilegium hoc canonis, ac proinde manus violentas in eum injiciens sciens illum esse ecclesiasticum non incidit in excommunicationem.

5 . Ecclesiasticus immiscens se enormitatibus, esto agnoscendo eum esse Ecclesiasticum percutiatur, percutiens in excommunicationem non incidit.

6 . Clericus exercens per annum ioculatoriam artem, vel mimorum, eo ipso amittit priuilegia omnia ecclesiastica. efficiturque infamis. Si verò per breuius tempus illam exerceat, & ter

admonitus, exercere illam non desinat, amittit priuilegia omnia ecclesiastica, ac proinde amittit hoc.

7 . Si clericus coniugatus publicè per se exerceat officium carnificis, lanionis, vel cauponis, & ter admonitus non desistat intra præfixum terminum, aut desistat quidem, sed iterum illud officium exerceat, amittit ōnia priuilegia, ac proinde & hoc: Si verò coniugatus non sit, in habitúq; clericali incedat, solum amittit priuilegium in bonis, & tenetur proinde soluere tributa laicorum, non tamen amittit priuilegium canonis.

8 . Si clericus coniugatus bigamus est, aut contraxit cum vna non virgine, eamque carnaliter cognouit, vel cum virgine, & postquam adulterium illa commisit, eam carnaliter cognouit, amittit priuilegia omnia.

9 . Si clericus non bigamus habitum clericalem ac tonsuram non deferat, eo ipso priuilegia clericalia amittit.

10 . Realiter degradatus amittit priuilegia omnia clericalia.

11 . Clericus non baptiZatus, cùm clericus non sit, non gaudet hoc priuilegio.

DIsputatione præcedente explicauimus, quousq; ob ignorantiam, quòd aliquis de numero eorum sit, qui priuilegio canonis gaudent, excusetur ab excommunicationis pæna, si manus violẽtas in eum injiciat. Hac verò, & duabus sequẽtibus disputationibus, est explanandum quousque, qui non ignorat eum, in quem manus violentas injicit, de numero illorũ esse, ex aliis capitibus ab eadem excommunicationis pæna excusetur.

[sect. 1] Quando clericus in habitu clericali non incedit, terque admonitus ab Episcopo eius loci, vel ab alio, qui Episcopi vices ad id habeat, aut ab eo, qui iurisdictionem quasi Episcopalẽ in eum clericum habeat, vt ecclesiasticum habitum assumat, non paruerit, tunc, interim dum clericalem habitum deinceps non assumpserit, amittit priuilegium clericale; eaque de causa, si quis manus violentas in eum tunc injiciat, esto sciens & prudens eum esse clericum id efficiat, excommunicationem non incurrit. Ita habetur *c. contingit. 2. de sent. excommu.* consentitque communis doctorum sentẽtia. Necesse tamen est, vt admonitio illa priùs illi ter fiat, non simul, sed successiuè cum interuallo aliquorum dierum inter vnam & aliam, & quòd monitio fiat ab habente ad id iurisdictionem modo explicato. Textus enim ille dicit; *ter à te commoniti*; & loquebatur cum diœcesano: alioquin clericus ille non amitteret clericale priuilegium, ac proinde, qui illum tunc percuteret, excommunicationẽ incurreret. Non tamen requiritur, vt ea monitio sit specialis, facta vnicuique in particulari, sed satis est, si sit generalis per edictum, quo Episcopus pręcipiat, vt clerici omnes habitum clericalẽ intra tantum tempus assumant sub pæna amissionis priuilegii clericalis. Hæc *Panor. c. contingit citato, Syluest. verb. excommu. 6. n. 6. casu. 3.* & doctores communiter. Concinit *Iulius Clar. 5. lib. c. sent. §. vlt. q. 36. n. 20.* cum aliis, quos citat; tametsi loquatur ad amittendum priuilegium fori. Statim autem ac talis clericus reassumeret clericalem habitum, gaudere inciperet priuilegio hoc canonis, vt doctores omnes, iuxta. *c. contingit, citatum,* affirmant.

[sect. 2] Ex prædicto. *c. contingit. 2.* colligit Panor. ibi, consentiuntque doctores communiter, persolam apostasiam, dimissionemque habitus clericalis, aut monachalis, non amitti priuilegium hoc canonis. Idem colligit Panor. ex. c. si verò 2. de sent. excommun. Ex eo enim textu constat, eum, qui clericum nutriẽtem comam, & in quo nulla apparebant indicia clericatus, percussit, nisi ignorantia inuincibili, quòd ille clericus esset, illum percusserit, incurrere excommunicationis pænam.

[sect. 3] Nouitius autem, qui nondum per vota religionis astrictus religioni erat, ita vt ab statu nouitiatus ad alium eiusdem religionis per ea vota **[[218]]** transierit, eo ipso quòd habitum dimiserit, monasteriúmve sit egressus animo deserendi nouitiatum, amittit priuilegium canonis, nihil impediente, quòd ante ingressum in nouitiatum, vel in ipsomet nouitiatu, vota simplicia emiserit eiusdem aut alterius religionis: quoniam eo ipso desinit esse religiosus. Eadem ratione in Societate nostra illi, quibus, iuxta priuilegia nostri ordinis, societas remittit vota simplicia quęcunq;, quibus post peractum biennium nouitiatus se illi astrinxerant, eo ipso amittunt priuilegium canonis, quo tanquam religiosi antea gaudebant: quoniam similiter eo ipso desinunt esse religiosi. Professi verò cuiuscunque ordinis, & illi, qui in Societate nostra astricti religioni sunt, votis solùm sim plicibus post biennium probationis quocunque tempore & in quocunque statu seu gradu nostræ societatis emissis, per solã apostasiam ac egressum à religione non amittũt priuilegium canonis: quia adhuc sunt veri religiosi, adhucḉque non secùs astricti sunt religioni, ac si ab illa non apostatassent.
[sect. 4] Ecclesiasticus, qui ter admonitus, modo paulo superiùs explicato, non desinit gestare arma, amittit etiam priuilegium hoc canonis, ac proinde, qui manus violentas in illum iniecerit, sciens illum esse ecclesiasticum, non incidit in excommunicationem. Ita habetur. *c. in audientia. de sent. excommu. Nauar. in Manu. c. 27. n. 80.* ait, habere hoc locum, etiam si is ecclesiasticus incedat in habitu clericali ac ecclesiastico, consentitḉque. c. in audientia citatum. Quamuis enim in principio casus fuerit propositus de clerico, qui demisso habitu clericali arma gestabat; in decisione tamen solùm dicitur, si ter admonitus vt dimittat arma, dimittere illa non velit. Vnde hic euentus diuersus ex parte est à præcedente.
[sect. 5] Ecclesiasticus, qui se immiscet enormitatibus, vt esset seditionem excitando, aut grassando, pugnando in bello, vel simile quid efficiendo, esto agnoscendo eum esse ecclesiasticum percutiatur, aut occidatur, percutiens in excommunicationem non incidit: quia eo ipso, quòd ecclesiasticus talia exercet, amittit priuilegium canonis, quamuis admonitus à prælato non fuerit. Ita habetur. c. cùm non ab homine, &. c. perpendimus. de sent. excommu. affirmantḉque doctores cõmuniter. Vtrùm autem amittat etiam priuilegium fori, *Panor. negat. c. perpendimus,* ex textu ibi, & multi alii. Alii contrarium contendunt. Lege quæ Disput. 49 ea de re diximus.
Nauar. in Manu. c. 27. n. 80. Syluest. verb. excõmu. 6. n. 6. casu 5. (sibi contrarius *verb. clericus. 3. q. 3.*) & quidam alii affirmant, clericum, qui negotiationem exercet, terḉque, modo suprà explicato, admonitus, non desistit, esto in habitu clericali incedat, amittere priuilegium hoc canonis, iuxta. c. vlt. de vita & hõ. cler. Nos verò tractatu præcedente Disp. 342 diximus, ibi neque esse sermonem de priuilegio fori, neque de priuilegio canonis, sed solùm de priuilegio, quo ecclesiastici, & ipsorum bona, exempti sunt à tributis, & ab aliis oneribus, gaudereḉque eum clericum duobus illis aliis priuilegiis, consentiunt *Ang. verb. clericus. 9. n. 3. Syluest. verb. clericus. 3. q. 3.* & alii.
[sect. 6] Clericus exercens per annum artem ioculatoriam, seu histrionum, vel mimorum ipso iure amittit priuilegia omnia ecclesiastica, ac proinde amittit hoc, efficiturḉque infamis. Si ve rò per breuius tempus illam exerceat, & ter admonitus, modo suprà explicato, exercere illam non desinat, amittit similiter priuilegia omnia clericalia, ac proinde amittit hoc. Ita habetur. *c. 1. de vit. & hon. cler. lib. 6.* estḉque communiter receptum, fuitḉque dictum Disput. 49.
[sect. 7] Si clericus, siue coniugatus, siue non coniugatus, publicè ac per suam propriam personam exerceat officium carnificis, vel macellarii, aut tabernarii, & admonitus ter nominatim, modo suprà explicato, (vnde in hoc euentu non sufficit admonitio generalis per

edictum, nisi personæ in particulari nominentur) vt intra terminum à diæcesano pręfigendum desistat, non destiterit intra eum terminum, aut destiterit quidem, sed iterum post eum terminum idem officium aliquo tempore exercuerit, amittit eo ipso, si clericus coniugatus sit, priuilegia omnia clericalia, ac proinde, qui illum percusserit, in excommunicationem non incidit: si verò non sit coniugatus, in habituǵque clericali incedat, solùm amittit priuilegium in bonis, teneturǵque proinde soluere tributa, & subire onera, quæ subeunt laici; non tamen amittit priuilegium canonis, eaǵque de causa, qui illum percutit, excōmunicationem incurrit. Quòd si incedat omnino vt laicus sine clericali habitu, amittit priuilegia omnia clericalia, interim dum non resipuerit, eaǵque de causa, si quis illum tunc percutiat, excommunicationem non incurrit. Hæc omnia habentur clement. 1. de vit. & hon. cler. suntǵque communiter recepta. Vt tamen diximus tractatu præcedente Disp. 342 citata, & affirmat glossa recepta clementina citata, esto clericus viliora officia exerceat, non proinde incidit in has pænas, quamuis admoneatur, nec desistat: quia pęnæ extendendæ non sunt ex paritate aut maioritate rationis extra casus, pro quibus comperiuntur à iure impositæ.

[sect. 8] Quando clericus coniugatus bigamus est, quia scilicet contraxit cum duabus, aut cum vna non virgine, eamǵque carnaliter cognouit, vel cum virgine, & postquam adulterium illa commisit, eam carnaliter agnouit, amittit priuilegia omnia clericalia, vt habetur. *c. vnico de clericis coniug. lib. 6. &. c. vnico de big. lib. 6.* quo in loco sub excommunicationis pæna eis quoque prohibetur deferre habitum clericalem ac tonsuram: quare qui violentas manus in talem clericum iniecerit, non incidit in hanc excommunicationem. Obserua tamen, religiosum, esto ante suum ingressum in religionẽ effectus fuerit bigamus, gaudere priuilegio canonis, ea ratione quia religiosus est, eaǵque de causa, si quis manus violentas in eum injiciat, etiam dum est nouitius, incurrit hanc excommunicationem. Ita *Syluest. verb. bigamus. q. 8.* & alii doctores cōmuniter. Simili modo, si bigamus constitutus sit in ordinibus sacris, quando, quia vel facta fuit cum eo dispensatio, vt illos susciperet, vel quia illegitimè ad sacros ordines ascẽdit, gaudet priuilegio canonis, & qui in eum manus violentas iniecerit, excommunicationem incurrit: quoniam duo capita citata solùm loquuntur de bigamis in minoribus ordinibus constitutis. Ita *glossa. c. vnic. de big. lib. 6. Syluest. vbi suprà,* & alii.

[sect. 9] Si clericus coniugatus non bigamus habitũ **[[219]]** clericalem ac tonsuram non deferat, eo ipso clericalia priuilegia amittit, vt *Ang. verb. excommun.* 5. *casu. 1. §. 22.* rectè obseruat, & habetur. *c. vni. de cler. coniug. lib.* 6. eaǵque de causa, si quis tunc manus violentas in eum injiciat, non incidit in excommunicationem. Si tamen habitum clericalem ac tonsuram reassumat, gaudere iterũ incipit priuilegiis clericalibus, vt bene probant *Ang. vbi suprà.* §. *23. & Syluest. verb. excummu. 6. n. 4.* Restrictiones verò *consilii Tridẽtini ses. 23. c. 3. de reform.* vt clerici in minoribus ordinibus constituti, siue coniugati sint, siue non, regulariter non gaudeant priuilegio clericali, non loquuntur de priuilegio hoc canonis, sed de priuilegio fori, vt caput illud intuenti, satis est perspicuum.

[sect. 10] Realiter degradatus, modo Disp. 49 explicato, amittit priuilegia ōnia clericalia, vt cōstat. *c. degradatio de pæn. lib. 6.* & notat ibi glossa, quicquid quidam ante illud caput in contrarium dixerint: quare, qui in eum post talẽ degradationemmanus violẽtas iniecerit, excommunicationem non incurrit. Depositus verò, seu verbaliter solùm degradatus, modo eadem disp. 49 explicato, non priùs amittit priuilegia clericalia, quàm post eam verbalem degradationem inueniatur incorrigibilis, eaǵque de causa tandem anathematizetur, & post anathematismum incorrigibilis deprehẽdatur. Qui per assassinum interficere iussisset, hoc etiam priuilegium sicut & fori amitteret. Qui item, quia comprehendi non posset, traditus

sine degradatione esset brachio seculari, hoc item priuilegium amitteret. Lege quæ Disp. 49 citata de hac re dicta sunt circa fori priuilegium, quæ similiter locum habent circa priuilegium canonis.

[sect. 11] Clericus non baptizatus, cùm clericus non sit, non gaudet hoc priuilegio, eaque dc causa, si quis manus violentas in eum iniecerit, arbitratus esse clericum, excommunicationem re ipsa non incurrit, vt est notissimum.

In defensionem, ad euadendamque extremam necessitatẽ, aut siecclesiasticus tur pitudinis causa cum persona coniuncta reperiatur, quousque violentæ manus in eum injiciātur sine excommunicationis pæna. Disp. 55.

SVMMARIVM.

1 . QVando aliquis in sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ licitè percutit inuasorẽ, vel alio modo manus violentas in illum licitè injicit, tunc, licètis gaudeat priuilegio canonis, idque eas injicienti constet, excommunicationem non incurrit.

2 . Si ecclesiasticus aliquid aggrediatur, quod iure ei non licet, tunc licitum est cum moderamine inculpatæ tutelæ in eum manus injicere, quantum satis esse iudicabitur, vt prohibeatur.

3 . Si ecclesiasticus aliqua iniustè occupata deferat ex loco, vnde ea iniustè vsurpauit, licitum est statim, antequam illa reponeret in loco, ad quem ea deferebat, illa ab eo vi extrahere, quando non vellet pacificè ea tradere.

4 . Si ecclesiasticus solo verbo pudicitiam mulieris tentaret, atque ad euadendum non esset necesse mulieri manus violentas in illum injicere, aut esto facto eius pudicitiam tentauerit, si tamen illa commodè euadere posset, manus violentas in illum non injiciendo, tunc excommunicationẽ ea mulier incurrit, si manus violentas in ecclesiasticum injiceret.

5 . Si quis extremè indigeat equo, cui ecclesiasticus insidet ad effugiendum inuasorem, qui vult illum interficere, illeque non velit illum concedere, tunc potest licitè manus violentas in illum injicere, quantum satis est ad euadendum.

6. Quando aliquis manus injicit violentas in ecclesiasticum turpiter inuentum cum sua vxore, matre, sorore, filia, licèt sacrilegium committat eas authoritate propria interficiendo, in odium tamen eiusmodi criminis non incurrit vulnerās excommunicationem. Si verò quis manus injiciat in ecclesiasticum turpiter cum remotioribus consanguineis inuentum, incurrit excommunicatio nem.

[sect. 1] QVando aliquis in sui vel alterius defe nsionem, aut in defensionem externorum bonorum, honoris, famæ, aut pudicitiæ, sui vel proximi, cum moderamine inculpatæ tutelæ licité percutit aut occidit inuasorem, vel alio modo manus violentas in illum licitè injicit, iuxta ea quæ Disput. 11 copiosè explanata sunt; tunc, esto is, in quem ita injiciuntur, canonis priuilegio alioquin gaudeat, idque eas injicienti constet, excommunicationem non incurrit. Ratio verò est plana, quoniam non peccat ita cum moderamine inculpatæ tutelæ eas in illum injiciendo, vt disputationibus citatis comprobatum fuit: hæc verò excommunicatio absque

lethali culpa non incurritur. Confirmatur ex. *c. si verò. 1. & ex. c. ex tenore de sent. excommu. & ex. c. significasti. 2. de homic.* quibus in iuribus id continetur.

[sect. 2] Quòd si ecclesiasticus aliquid aggrediatur, quod iure ei non licet, vt ingredi portam, cuius ingressus iustè ei denegatur, vel simile aliud efficere aggrediatur, tunc licitum est cum moderamine inculpatæ tutelæ manus in eum injicere, quantum satis sit, necessariúmve iudicabitur, vt ab ingressu prohibeatur ac arceatur. Ita colligitur ex. *c. si verò citato.* Atque esto in illo ita arcendo culpa aliqua interueniret, quæ solùm esset venialis, vtique, qui ita illum arceret, excommunicationem non incurreret: cùm ad incurrendam hanc excommunicationem culpa lethalis requiratur.

[sect. 3] Præterea, si ecclesiasticus aliqua iniustè occupata deferat ex loco, vnde ea iniustè vsurpauit, licitum esset in continenti, antequam illa reponeret in loco, ad quem ea deferebat, illa ab eo vi extrahere cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando non vellet pacificè ea relinquere ac tradere, idque esto manus violentæ in eum injicerentur, quantum esset satis ad eam extractionem iustam illarum rerum. Eadem ratione, si illicitè occupasset immobile aliquid, licitum esset cum moderamine inculpatæ tutelæ depellere illum in continenti à possessione illius, vt **[[220]]** habetur *c. olim de rest. spol.* Cùm enim in his omnibus peccatum non interueniat, neque, si veniale solùm interueniret, id sufficeret ad hanc excommunicationem incurrendam, sanè in illis excommunicatio non incurritur. Quando verò ecclesiasticus rem iniustè vsurpatam detulisset iam ad locum destinatum, aut esset iam in pacifica possessione rei immobilis, tunc, esto iniustè possideret, peccaretque lethaliter, res illas non restituendo, si tamen quis vi illas ex ipso extraheret violentas manus in eum injiciendo, excommunicationem incurreret: quoniam licèt ecclesiasticus ille peccaret res eas ita retinendo, qui tamen vi illas ab illo extraheret, violentas manus ea de causa in eum injiciendo, peccaret etiam, priuata autoritate ius sibi ea in parte dicendo, ac proinde, si culpa esset lethalis, excommunicationem incurreret. Ita *Nauar. in Manu. c. 27. n. 76.*

Hinc *Nauar. lib. 5. consilior. titu. de sent. excommu. cons. 40.* lethalis culpæ meritò damnauit, in excommunicationemque incurrisse affirmauit, religiosum, qui, vt occuparet sibi superiorem locum sedendo, quem ad se attinere arbitrabatur, coram suo superiore in conuentu propria autoritate duos alios religiosos presbyteros vi de superiori loco deturbauit: petere namque debuit à superiori, vt efficeret eum locum sibi tanquam debitum cedi: præsertim cùm ipse nunquam antea in possessione illius fuerit.

Quando pudicitia mulieris solo verbo ab **[sect. 4]** ecclesiastica persona tentaretur, atque ad euadendum, necessarium non esset ei mulieri manus violentas in illum ecclesiasticum injicere; aut esto pudicitia eius mulieris facto ab ecclesiastico tentaretur, si tamen illa commodè euadere posset, manus violentas in illum non injiciendo, tunc excommunicationem incurreret ea mulier, si manus violentas in ecclesiasticum ea de causa injiceret. Vnde meritò *Nauar vbi suprà. num. 85.* affirmauit, nobilem quandam monialem excommuni cationem incurrisse, quæ alapam cuidam ecclesiastico impegit, qui lasciuum verbum illi dixit.

Si quis extremè indigeat equo, cui ecclesia **[sect. 5]** sticus insidet, ad effugiendum inuasorem, qui vult ipsum interficere, aut extremè indigeat re alia ecclesiastici; illeque non velit eam concedere, aut non tam citò, quàm ipse extremè indigeat; tunc sanè injicere potest manus violentas in illum, quantum præcisè satis sit ad euadendam suam extremam necessitatem, neque excommunicationem ob eam violentam manuum iniectionem incurret. Ratio autem est, quoniam non peccat id ita in eum finem efficiendo, quin potiùs ecclesiasticus illicitè ac iniustè id accipere prohibet, vt in materia de catitate copiosè ostendimus: hæc verò

excommunicatio non incurritur, nisi ob culpam lethalem. Eadem ratione, qui ecclesiasticum vi arceret, vt eum liberaret ab aliquo magno malo, quantum ad id esset satis, aut vt licitè illum impediret delinquere, non incurreret excommunicationem: quoniam similiter absque peccato id efficeret. Ita Nauar. vbi suprà.

Quando aliquis manus injicit violentas in ecclesiasticum turpiter inuentum cum sua vxore, matre, sorore, aut filia, quamuis committat sacrilegium, lethaliterque peccet eas autoritate propria in illum injiciendo; in odium tamen eiuscemodi criminis, & propter iustum maximumque dolorem ita illas injicientis, noluit ius canonicum, vt pænam excommunicationis incurreret. Ita habetur. *c. verò. 1. de sent. excommu.* & affirmant doctores communiter, dictumque suprà est *Disput. 7. in resp. ad. 1.* Dicitur verò ecclesiasticus turpiter cum illis inuentus, non solùm si deprehendatur fornicando, sed etiam si inueniatur illas amplexando, aut osculando, vel si cum illis inueniatur in suspecto loco, vt in resp. ad. 1. citata est etiam dictum. Vt tamen ita manus violentas injiciens, excommunicationem non incurrat, necesse est, vt illas injiciat in continenti quando ecclesiasticus illo modo cum illa femina inuenitur, aut quando illum eo modo inuentum insequitur, quousque ab insequutione desistat: si autem eas postea ex interuallo in eum injiciat, excommunicationem incurrit, vt notant *glossa. c. si verò citato,* & doctores communiter, & loco citato est dictum. Nomine verò vxoris intelligitur etiam illa, cum qua celebratum est matrimonium per verba de præsenti, quamuis consummatum non sit per copulam, & quamuis non sit vera vxor propter impedimentum aliquod latens, quod à marito ignoretur: non tamen intelligitur sponsa per verba de futuro, *vt glossa. c. si verò citato,* & doctores communiter affirmant. Nomine verò matris aut filiæ intelliguntur, quæ tales propriè sunt, esto non sint ex legitimo matrimonio: non verò intelliguntur auiæ, aut neptas, neque etiam filiæ adoptiuæ: sicut sororum nomine non intelliguntur, quæ tales sunt per adoptionem. Ita *glossa. c. si verò citato,* & doctores communiter. Pænæ namque extendendæ non sunt vltra id, quod leges sonant, in significatione propria intellectæ. Qui verò manus violentas injiciunt in ecclesiasticos turpiter cum remotioribus consanguineis aut affinibus inuentos, incurrunt hanc excommunicationem, vt. *c. si verò citato* subiungitur. Habet autem locum caput illud, etiam si injiciens manus violentas in ecclesiasticum, turpiter cum feminis illis inuentum, illum interficiat, vt *Disp. 7. in resp. ad. 1.* citata aduersus Couar. est dictum. Itemque locum habet, etiam si illum interficiat maturo iudicio, & non ex nimia passione ac perturbatione, vt ibidem aduersus Syluestrum & Nauarrum dictum etiam fuit. Non tamen haberet locum, si per fraudem adduceretur, vt turpiter cum aliqua illarum feminarum inueniretur, ac percuteretur, vt marito dicente vxori, filio matri, patre filiæ, aut fratre sorori, vt illum vocaret, aut admitteret ad turpitudinem, vt ita eũ inuentum percuterent, vt bene *Nauar. c. 27. citato. n. 84.* & alii obseruant. Secùs autem si eum non adduceret dolo, attamen de industria illum expectaret, vt eum deprehenderet ac interficeret, vt *Nauar. ait lib. 5. consilior. titu. de sent. excommu. cons. 41.* qui tàmen persistit, contra fortuinum, si illum interficiat, non passionis impetu, sed maturo consilio, incurrere excommunicationem: in quo parum sibi videtur cōstare.

[[221]] *Correctionis causa quousque in eos, qui priuilegio canonis gaudent, manus violentæ absque excommunicationis pæna injiciantur, etiam capiendo illos per laicos. Disp. 56.*

SVMMARIVM.

1 . LIcèt iuris dispositione conceßum Prælatis aliisq; iudicibus ecclesiasticis non sit, punire ecclesiasticas personas sibi subditas per laicum, licitum tamen eis est comprehendere illos, & trudere in carcerem. Inde fit, vt sæculares potestates licitè possint mittere in carcerem personas ecclesiasticas de mandato ecclesiastica rum potestatum.

2 . Laicus injicere potest manus in ecclesiasticum absq; licentia iudicis illius ecclesiastici, vt eum præsentet suo prælato, quando is est debitor ac fugit, quādo minister sæcularis iustitiæ inuenit eum in flagranti delicto; quando illum inuenit de nocte, estq; suspicio eum aliquod scelus committere velle, quando offensus ab aliquo ecclesiastico in euentu, in quo is ecclesiasticus ideo eßet in carcerem trudendus, eum capit intra spatium viginti quatuor horarum.

3 . Quando magister intuitu disciplinæ, manus violentas in discipulum clericum injicit, excommunicationem non incurrit.

4 . Si ratione officii, quod quis habet in ecclesia, percutiat adolescentes in minoribus ordinibus constitutos, turbantes diuinum officium, is tunc siue laicus sit, siue ecclesiasticus sit, non incurrit excommunicationem.

5 . Patres familias, qui aliquos de familia in minoribus ordinibus constitutos percutiat, itemque alii propinqui, qui similes suos propinquos eisdem de causis percutiunt, excommunicationem non incurrunt.

6 . Pater non potest in filios in maioribus ordinibus constitutos violentas manus correctionis ac disciplinæ gratia injicere.

7 . Refellitur opinio contraria.

8 . Possunt magistri clericos correctionis gratia percutere, etiam per tertiam personam.

9 . Personæ quæ ex officio puniunt, si percutiendo ecclesiasticas personas excedant notabiliter, excommunicationem incurrunt.

10 . Licèt quis punientium aliquam ecclesiasticam personam ex odio puniat, non incurrit excommunicationem.

11 . Qui vi excommunicatum de ecclesia ejicit, nolentem ex ea aliter exire, excommunicationem non incurrit.

12 . Aliquis percutiens ecclesiasticum excommunicatum, incurrit nihilominus excommunicationem.

QVousque Episcopis, aliis prælatis, ac iudicibus ecclesiasticis, fas sit iuris dispositione, priuilegio, aut consuetudine, punire per se ipsos, vel per alios, sibi subditos delinquentes, manus in illos injiciendo, eosque percutiendo, & quòd nefas sit iudicibus secularibus, antequam ipsorum brachio puniendos relinquantur, neque item iudicibus ecclesiasticis, qui ad

id iurisdictionem in illos non habuerint, manus in illos correctionis gratia mittere, idque sub excommunicationis pæna, præcedentibus disputationibus, maximè Disput. 51, explanatum fuit.

[sect. 1] Quamuis autem iuris dispositione concessum prælatis, aliisque iudicibus ecclesiasticis, non sit, punire ecclesiasticas personas sibi subditas per laicos; licitum tamen eis est comprehẽdere illos, mittereque eos in carcerem per laicos. Quo fit, vt seculares potestates, & quicunque alii laici, licitè possint capere mittereque in carcerem personas ecclesiasticas de mandato ac concessione ecclesiasticarum potestatum, quibus tales personæ ecclesiasticæ quo ad id subduntur, quando subest causa talis comprehensionis, missionisque in carcerem. Est autem tunc licitum eos comprehendere, mittereque in carcerem, per laicas potestates, & per personas alias laicas, etiam quando incorrigibiles nondum sunt, vt expressè habetur. *c. si clericos de sent. excommu. lib. 6.* quicquid in contrarium dixerit *gloßa. c. vt famæ extra. eod. titu.* Potest verò persona ecclesiastica detrudi in carcerem, non solùm ad cautelam, ne fugiat, sed etiam in pænam, quando expediens iudicatur eo modo integre, aut ex parte, addendo videlicet aliam etiam pænam, puniri illius delictum, vt notat *Panor. c. vt famæ citato, &* idem innuitur apertè. *c. si clericos citato,* & habetur expressè. *c. quamuis de pæn. lib. 6.* Et quamuis, dum capiuntur, aut feruntur in carcerem, inferri eis possit ea violentia, quæ necessaria ad defensionem eorum sit, qui eos ecclesiasticos capiunt, ac deducunt in carcerem, vel in eo illos detinent, itemque ea, quæ ad superandam eorum rebellionem ac retinentiam fuerit necessaria, vt habetur. *c. vt famæ citato*; nō tamen fas est inferre illis maiorem, quàm ad hęc necessaria sit, vt ibidem subiungitur. Qua de causa, si ecclesiasticus pacificè in carcerem ire vellet, sanè, qui illum pugnis, aut impulsionibus iniuriosis, incedere compelleret, vel vim aliam iniuriosam non necessariam illi inferret, excommunicationem incurreret. Si tamen non deduceretur cautè, nisi iniectis manibus in vestes illius, aut nisi manus ei ligarentur, vel aliud simile ei fieret, tunc licitum esset id omne efficere, quod, spectata personæ qualitate, spectatisque cæteris circumstantiis concurrentibus, expediens iudicaretur, vt cautè deduceretur. Quòd si ecclesiasticus solùm deduceretur in carcerem, aut in eo detineretur, ad cautelam vt in iudicio comparêret, pareretque sententiæ; & datis fideijussoribus, aut pignoribus, sufficiẽtem ad ea omnia præstaret cautelam; tunc, si ille sufficientia ea offerret, & nihilominus inuitus in carcerem deduceretur, aut in eo detineretur, vtique, qui illum ita in carcerem deferret, aut in illo ipsum detineret, peccaret, excommunicationemque incurreret, vt habetur. c. si clericos citato.

[sect. 2] Hoc loco obserua, iuxta communiorem, probabilioremque sententiam, quam sequuntur *Panor. c. cùm non ab homine de iudic. à. n. 10. Nauar. in Manu. c. 27. n. 82, 83, & 85. Syluest. verb. excommu. 6. n.* 5. *casu. 2. &. n. 14. Ang. verb. excommu. 5. casu. 1. §. 12.* laicum injicere posse manus in ecclesiasticum absque licentia iudicis illius ecclesiastici, eum comprehendendo, aut detinendo, vt eum præsentet suo prælato in sequentibus euentibus. Primus est, quando est debitor ac fu-**[[222]]**git, aut fugam meditatur: tunc enim comprehendi à creditore potest, vt eum iudici illius præsentet, qui cogat eum soluere debitum. Secundus, quando minister secularis iustitiæ inuenit ecclesiasticum in flagranti delicto, illumque comprehendit, vt continuò eum præsentet ac tradat suo iudici ecclesiastico. Tertius, quando illum inuenit de nocte, estque suspicio, eum committere velle scelus aliquod: tunc enim comprehendere illum potest, vt similiter eum suo iudici præsentet. Quin & conjicere eum potest in carcerem secularem, si tunc opportunitas non sit præsentandi illum suo iudici. Cùm primum tamen fuerit opportunum, tenetur

illum præsentare suo iudici ecclesiastico. Quando tamen præsumptio non esset, eiusmodi ecclesiasticum velle scelus committere, vt quia esset persona suspicione carens, nullæque essent coniecturæ illum intendere mali aliquid efficere, vt si lumen sociumque deferret, spectatisque omnibus circunstantiis concurrentibus, nulla tunc esset suspicio mali, sanè, qui illum tunc comprehenderet, excommunicationem incurreret: quoniam omnino illicitè id efficeret. Quartus, si offensus ab aliquo ecclesiastico in euentu, in quo is ecclesiasticus ea de causa in carcerem esset mittendus ac puniendus, eum capiat ac detineat intra spatium viginti quatuor horarum, vt illum præsentet iudici ecclesiastico talis delinquentis, quando ita est necessarium, ne fugiat, aut ad testes vocandos, qui testificentur de delicto, in quo est deprehensus, & cuius ratione ita detinetur. Quando autem in aliquo horum quatuor euentuum interueniret excessus ex parte ita capientis ecclesiasticum, aut vis non necessaria, tunc, qui ita excederet, excommunicationem incurreret. Quando verò ecclesiasticus turpiter deprehenderetur cum vxore, matre, filia, aut sorore, eum tunc comprehendentis, satis perspicuum est, comprehendentem illum, vt eum suo ecclesiastico iudici præsentaret, nullam incurrere excommunicationem: cùm, si illum tunc percuteret aut interficeret, nullam excommunicationem incurret, vt disputatione præcedente dictum est.

[sect. 3] Quando magister intuitu disciplinæ, aut correctionis in moribus, manus violentas in discipulum personam ecclesiasticam injicit, excommunicationem non incurrit, siue is magister laicus sit, siue persona ecclesiastica. Ita habetur. *c. 1. c. ex tenore, &. c. cum voluntate.* §. *vlt. de sent. excommu.* Nomine autem magistri pædagogum etiam intellige, & quencunque alium præpositum ad honestum aliquid docendum, aut ad continendum aliquos in officio; modò consuetum sit in eo munere percutere personas eo modo subditas: ex eo quippe, quòd ecclesiasticæ sint, exempti non sunt à tali correctione, eaque de causa, qui illas correctionis causa, iuxta modum ea correctione consuetum, percutit, excommunicationem non incurrit, vt ex citatis iuribus apertè colligitur.

[sect. 4] similiter, si ratione officii, quod quis habet in ecclesia, percutiat pueros, vel adolescentes, in minoribus ordinibus constitutos, turbantes diuinum officium, is tunc, siue ecclesiasticus sit, siue laicus, excommunicationem non incurrit. Eodem etiam modo, si clerici seniores deuotionis zelo percutiant pueros, vel adolescentes, in minoribus ordinibus constitutos, diuinum turbantes officium, excommunicationem non incurrent. Vtrumque habetur. *c. cum voluntate. §. vlt. de sent. excommu.* Qua etiam ex causa. *c. veniens eod. titu.* clericum, qui vt excommunicatus à parocho euitabatur, ab aliisque euitari ab eodem parocho præcipiebatur, eo quòd monialem quandam, diuinum turbantem officium, inuitam traxisset, posuissetque extra ecclesiam, summus Pontifex pronunciauit, non incurrisse excommunicationem: quoniam licuit illi ea violenta manus iniectio in personam ecclesiasticam bono illo fine ac zelo, existente culpa illa in ea moniali, prębenteque illa eam occasionem, nec proinde ea manus violentæ iniectio comprehensa censetur *canone si quis suadente diabolo.*

[sect. 5] Præterea patres familias, qui aliquos de familia in minoribus ordinibus constitutos percutiunt ac puniunt, vel vt à suis insolentiis cohibeantur, vel vt scientia bonisque moribus imbuantur, itemque alii propinqui, qui similes suos propinquos eisdem de causis percutiuntac puniunt, excommunicationem non incurrunt. Ita habetur. *c. cum voluntate. §. vlt. citato.* Id verò intelligitur de propinquis, quos decet, expediensque est punire alios propinquos, iuxta regulam tractatu præcedente Disput. 228 in sexto effectu patriæ potestatis à nobis traditam, quo in loco, & suprà in hoc tractatu Disput. 2. à. §. parentibus & dominis, diximus, quæ

hoc loco hac de re dici poterant, quæque non modicam lucem his afferent, de quibus nunc disputamus: ea ibi legas, ne inutiliter repetantur.

[sect. 6] Sunt verò nonnulla hoc loco circa proximè dicta examinanda. Primum est. Num liceat parentibus violentas manus correctionis ac disciplinæ gratia in eos etiam filios injicere, qui maioribus ordinibus initiati sunt, atque adeò num immunes ab excōmunicatione sint, si eas in illos eo bono fine injiciant. *Nauar. in Manu. c. 27. n. 82.* sequutus *Syluestrum verb. excōmu. 6. n. 6. casu. 8.* & quosdam alios, quos Syluester citat, arbitratur id licitum esse, affirmatque eam esse communem doctorum opinionem.

Ducuntur hi autores, quoniam magister licitè punit ecclesiasticum, etiam in maioribus ordinibus constitutum, vt *Ang. verb. excommu. 1. casu. 1. §. 9.* & doctores alii concedunt, colligiturque ex. *c. cum volũtate. §. vlt. de sent. excommu.* vbi, nulla facta restrictione ad discipulum in minoribus ordinibus constitutum, dicitur, tam prælatum, quàm magistrum, posse illum correctionis gratia percutere: constat autem prælatum punire posse sibi subditum in maioribus ordinibus constitutum: cùm ergo, quod magistro comparatione discipuli conceditur, denegari patri non debeat comparatione filii; consequens sanè est, vt sicut magister punire potest discipulum in maioribus ordinibus constitutum, sic etiam pater punire filium possit in maioribus constitutum ordinibus.

Contrariam sententiam, nempe patrem correctionis gratia injicere licitè non posse manus violentas in filium suum in maioribus ordinibus constitutum, ac, si id efficiat, excom-**[[223]]**municationem incurrere, amplexati sumus Disp. 228 citata circa sextum effectum patriæ potestatis, eandemque nunc amplectimur cum *gloßa. c. cum voluntate citato,* & cum Panor. Felino, Host. Ant. à Butrio, & Zabarera ibi, *Ang. vbi suprà. casu. 10,* & aliis, qui tam multi sunt, vt mirandum sit, Nauarrum affirmare, sententiam, quā ipse amplectitur, communem doctorum esse: cùm sint longè plures longeque grauiores doctores pro nostra sententia, quæ satis apertè colligitur ex. c. cum voluntate citato argumento à contrario sensu. Ibi enim patri familias solùm permittitur punire correctionis gratia constitutos in minoribus ordinibus: vnde, à contrario sensu, denegatur illi punire constitutos in maioribus ordinibus, propter reuerentiam, quæ sacris ordinibus debetur, atque indecentiam, quæ est, laicum, qualis est pater, manus violentas in eum injicere, qui in sacris ordinibus est constitutus: tales quippe, ex sola iuris canonici dispositione, prælatis est denegatum punire per laicum, quin & prælatis, Episcopo inferioribus, denegatum est punire illos per alium quencunque, nulla ad id vrgente necessitate, vt Disp. 51 est dictum. Quare rectè ibi Panor. colligit, quamuis sacri ordines filios quo ad alios effectus à patria potestate non eximant, eximere tamen illos ad eum effectum, vt non possint à patre puniri. Nostra sententia confirmatur rursus ex eodem capite, quoniam simul in eo dicitur, tum patrem familias posse punire eos, qui sunt de familia, tum etiam propinquum posse punire suos propinquos, qui fuerint in minoribus ordinibus constituti: sicut ergo communis doctorum sententia propter eum textum affirmat, propinquum posse solùm punire sibi propinquos, qui in minoribus ordinibus sint constituti, ita affirmandum est, patrẽ familias posse solùm punire filium in minoribus ordinibus constitutum, non verò constitutum in ordinibus sacris. Item ex eo, quòd in eo textu sacerdotibus senioribus, aliisque, qui munus in ecclesia habent, concedatur percutere solùm pueros ac adolescẽtes in minoribus constitutos, qui diuinum officium perturbant, communis doctorum sententia affirmat, non posse eos percutere constitutos in ordinibus sacris: cùm ergo eadem limitatio in eodem textu fiat in patre familias comparatione filii; consequens profectò est, vt eum solum possit percutere, qui in ordinibus minoribus est constitutus.

Scio Nauarrum loco citato dicere, de strictiure posse affirmari, etiam seniores sacerdotes, & eos, qui munus in ecclesia habent, percutere correctionis gratia posse, etiam constitutos in maioribus ordinibus: id tamen planè est contra communem doctorum sententiam, & contra id, quod textus ille apertè innuit.

[sect. 7] Ad id verò, vnde Nauar. & Syluest. ducuntur, imprimis, admisso antecedente, neganda est cōsequentia: cùm enim hæc à iuris humani dispositione pendeant, standum est dispositioni illius textus, id permittentis in vno horum, & denegantis in alio. Deinde cum Felino est dicēdum, idcirco permitti illud in magistro, quoniam magister esse potest sacerdos, aut diaconus, & discipulus esse poterit solùm diaconus, aut subdiaconus: nulla verò est indecentia, vt discipulus in ordinibus sacris constitutus puniatur à magistro in altiori ordinum gradu constituto: pater autem regulariter est laicus comparatione filii in ordinibus sacris constituti: Vnde, quod absolutè dictum est de magistro, nulla facta restrictione de discipulo, quod esse debeat in solis minoribus ordinibus constitutus, intelligendum est, seruata decentia, personarumq́ue qualitate spectata, ita vt inferior in gradu dignitatis ac ordinis, superiorem, quin fortè æqualem, eo modo non puniat. *Sotus 5. de iust. q. 2. art. 2.* anceps est circa dubium pro positum. Potiùs autem videtur propendere, patrem non posse punire filium in sacris constitutum ordinibus. De magistro verò, quamuis dicat, non videri eum condemnandum, si ferula discipulum percutiat in sacris ordinibus constitutum; addit tamen, standum in his esse vsui ac foro ecclesiastico. Ego autem cum Felino dicerem, condemnandum eum esse, si inferior in gradu, vt laicus, percutiat constitutum in ordinibus sacris, aut subdiaconus diaconum, vel sacerdotem; non verò si superior in ordinis gradu inferiorem percutiat.

[sect. 8] Secundum dubium est. Num iis, de quibus dictum est, fas esse percutere clericos correctionis gratia, fas etiam sit eosdem percutere per tertiam personam. Atque in primis dicendum est, magistros nostræ Societatis in scholis, quarum curam habemus ad docendam iuuentutem in ecclesiæ re rumq́ue publicarum secularium bonum, posselicitè, secluso quocunque Sedis apostolicæ priuilegio, punire clericos in minoribus constitutos per correctorem laicum vt mos est fieri in nostris scholis. Ratio autem est, quoniam iura, quæ exprimunt ac declarant, licitum magistris & aliis similibus esse punire gratia disciplinæ eiusmodi ecclesiasticos, non id explicant, quasi nouum ius condendo, nouamq́ue ad id efficiendo commissionem, & quasi id antea fuerit comprehensum *canone si quis suadente diabolo,* sed per epicheiam explicant ac declarant, id nunquam fuisse prohibitum neque comprehensum eo canone, in quo intentio non fuit interdicere necessariam ac decentem manuum iniectionem, disciplinæ ac bonorum morum causa, in pueros ac in adolescentes in minoribus ordinibus constitutos: id quod apertè innuitur. *c. 1. de sent. excommu.* Vbi, cùm sic præmittatur; *Neque magister, (*incurrit scilicet excommunicationem) *si scholarem clericum intuitu disciplinæ, vel correctionis, percusserit*; hæc redditur ratio: *Quia non potest in ipsis iniectio manuum violenta notart*; quæ scilicet sit suadente diabolo, de qua *canone si quis suadente diabolo* est sermo; cuius canonis expositiones ac limitationes sunt omnes ferè textus tituli de sententia excommunicationis: cùm ergo indecens sit, religiosos per se ipsos flagellare, aut aliter percutere pueros & adolescentes in minoribus ordinibus constitutos, quos zelo caritatis literis ac bonis moribus imbuunt; nulla verò in eo indecentia cernatur, quòd ipsorum iussu per laicum correctorem ad id deputatum puniantur **[[224]]** ac flagellentur; pręsertim cùm, si ii ipsi laici correctores, præceptores illorum essent, id eis propria autoritate liceret; consequens profectò est, vt per epicheiam iudicandum sit, non esse id censendum

prohibitum *canone si quis suadente diabolo*: præsertim cùm eiusmodi correctio adeò expediens illis ipsis sit, qui eo modo puniũtur, bonoq́ue ecclesiæ ac rerum publicarum secularium. Hoc ipsum confirmatur, quoniam quando aliquis legitimam potestatem habet puniendi ecclesiasticos, sanè, quòd id per tertiam personam, etiam laicam, exequatur, non est ex se illicitum ac malum; quandoquidem, vt habetur. *c. vt famæ de sent. excommu.* non ipsi exequutores, sed illi, quorum autoritate tale quid faciunt, id efficere videantur, resq́ue ex se est satis perspicua: quo fit, vt in euentibus, in quibus id nullo iure inuenitur prohibitum, censendum sit id licere: cùm ergo solùm comperiamus prælatis iudicibusq́ue aliis ecclesiasticis prohibitum punire per laicum personas ecclesiasticas, propter honorem ac reuerentiam, quę debentur religiosis, iisq́ue, qui in ordinibus sacris sunt constituti, idq́ue magna ex parte sit derogatum consuetudine, quo ad punitiones, quę extra claustra monasteriorum circa eiusmodi personas fiunt, vt Disput. 51 dictum est; consequens sanè est, vt in reliquis euentibus, maximè vbi non subest eadem ratio, sed est longè diuersa, censendum sit id non esse prohibitum: vnde. *c. vt famæ citato, &. c. si clericos de sent. excommu. lib. 6.* pronunciatur, licitum esse comprehendere ac in carcerem mittere ecclesiasticos per laicas personas de mandato prælatorum, iudicúmve ecclesiasticorum ipsorum, reddituŕque duplex ratio: Vna quidem, *c. vt famæ citato,* quia videlicet ecclesiastici ipsi iudices, qui id fieri præcipiunt, & non laici, per quos exequutioni mandatur, id facere videntur. Et altera. *c. si clericos,* quia scilicet nulla in eo temeritas, vel iniuria, deprehendi valet. Propter has rationes mihi videtur, posse patres familias punire filios, & alios suos domesticos, in minoribus ordinibus constitutos, per alios laicos: & familiter propinquum posse punire alios suos propinquos per laicos: quin & clericos seniores posse dicere alicui laico, vt percutiat puerum, aut adolescentem, in minoribus ordinibus constitutum, qui diuinum perturbet officium: & neque præcipientes, neque id exequutioni mandantes excommunicationem incurrere. Neque enim est verisimile, ecclesiam velle, vt nobilis pater familias perse ipsum flagellet suum filium, aut famulum, in ordinibus minoribus constitutum, quasi ad id vti non possit ministerio alterius famuli, aut cuiusuis alterius laici. Consentit. *c. cum voluntate.* §. *vlt. de sent. excommu.* dum dicit, non incurrere excommunicationem patrem familias, qui aliquos de familia, vel suos propinquos, in minoribus ordinibus constitutos, duxerit corrigendos: non dixit puniuerit, aut correxerit, sed dixit, duxerit, hoc est, iudicauerit, seu censuerit, corrigendos, quasi exequutionem per se, vel per alium, posset efficere, vt iudicauerit ac maluerit. Neque est credendum, ecclesiam sine vlla necessitate intendisse in hactenus dictis ligare manus hominibus ad id, quod expedit, decensq́ue est. Imò verò dico, non solos clericos seniores, sed etiam seniores laicos posse absque excommunicatione percutere pueros in minoribus ordinibus constitutos, diuinum turbantes officiũ. aut aliquid aliud indecens efficientes, pænaq́ue dignum, quando, si iidem pueri clerici non essent, licitè ab illis percuterentur, iuxta ea quæ Disput. 228 citata in sexto effectu patriæ potestatis dicta sunt. Imò quando, si clerici non essent, solùm illos percuterent cum veniali peccato, non incurrerent excommunicationem eosdem minoribus ordinibus initiatos similiter percutiendo: quoniam ad hanc excommunicationem incurrendam, sacrilegium requiritur lethale, vt sæpe dictum est. Ratio autem, qua ad hoc ducor, est. Quoniam ecclesia in iis, quæ circa hanc materiam alioquin erant licita, aut solùm erant peccata venialia, non videtur introduxisse culpam sacrilegii de iure humano lethalem, nisi per exemptionem ecclesiasticorum à potestatibus laicis, à foróve seculari, aut præscribendo potestatibus ecclesiasticis modum puniendi via iudiciali, iuxta ea quæ ex *c. vniuersitatis Disput. 51* ac alibi suprà relata sunt: quare quando agitur de punitione, non per

potestates ecclesiasticas, aut seculares, neque via iudiciali, neque pro culpis, quæ audiantur ac puniantur in foro iudiciali, quales sunt leues excessus puerorum, aut adolescentium, iuxta ea quæ Disput. 228 dicta sunt, sanè relictæ videntur eiusmodi punitiones, quando illis puniendi sunt clerici in minoribus ordinibus constituti, naturæ ipsi rei, neque ius canonicum quicquam peculiare circa illas est censendum constituisse: vnde, cùm excommunicatio, de qua loquimur, solùm incurratur pro culpa lethali, consequens est, vt non solùm quando punitiones, quibus eiusmodi pueri aut adolescentes puniuntur, essent licitæ, si illi clerici non essent, sed etiam quando solùm essent culpæ veniales, non incurratur ex eo excommunicatio. quòd illi in minoribus ordinibus sint constituti. Confirmatur, quoniam ex hoc fundamento. c. veniens de sent. excommu. clericus ille, qui vi extraxit monialem, illamque extra ecclesiam collocauit, quia turbabat diuinum officium, pronunciatur non incurrisse excommunicationem, quia videlicet extractio illa ex natura rei non fuit culpabilis, culpa saltem lethali. Et quotiescunque in similibus euentibus summus Pontifex fuit consultus, vt circa punitiones, quibus magistri, seniores sacerdotes, patres familias, ac propinqui, puniunt constitutos in minoribus ordinibus, respondit consentaneè ad hoc fundamentum, nullam de nouo concessionem aut dispositionem statuendo circa canonem *si quis suadente diabolo,* sed solùm exponendo, quòd eiusmodi euentus in illo non comprehenderentur. Quòd autem. *c. cum voluntate,* solùm fiat mentio de clericis senioribus percutientes pueros vel adolescentes in minoribus ordinibus constitutos, non verò de laicis, id solùm ex eo fuit, quia summus Pontifex de eis tantùm fuit interrogatus, qui frequentiùs punire solent turbantes diuinum officium, quique, quia peritiores in iure sunt, & cautiores in sua conscientia, faciliùs permoti sunt ad interrogationem de **[[224]]** se ipsis faciendam, maximè propter periculum irregularitatis, si excommunicati celebrarent: non verò ex eo, quòd summus Pontifex non idem respondisset de laicis, si interrogatus de illis fuisset: quemadmodum idem etiam de eisdem clericis respondisset, si propter alia, quæ pueri, aut adolescentes in minoribus constituti, indecenter facerent, rationabiliter illos similiter percussissent.

[sect. 9] Tertium dubium est: Vtrùm si personæ commemoratæ, aut quæcunque aliæ, quæ ex officio puniunt, excedant percutiendo personas ecclesiasticas, excommunicationem incurrant. Ad quod est dicendum, si excessus non sit notabilis ac tantus, vt ad culpam pertingat lethalem, eos excommunicationem non incurrere. Ratio autem est, quoniam excommunicatio hæc non incurritur nisi ob culpam lethalem, solusque is excessus, qui est vltra id, quod recta ratio patitur, est culpabilis: quare si ille, præcisè sumptus à reliquo, quod iustè in pænam infligitur, culpa est lethalis, excommunicatio incurritur: si verò ad culpam lethalem non pertingit, excommunicatio non incurritur. Atque cùm, spectata fragilitate humana, manus percutientis, moraliter loquendo, non possit semper ita esse temperata, neque iudicium rationis ita semper librare possit pænam condignam, quin aliquando interueniat aliquis excessus; durum sanè esset, minimeque rationi consentaneum, ecclesiam velle, vt quandocunque interueniret excessus aliquis in puniendis personis ecclesiasticis, puniens illas excommunicationem incurreret. Consentit *c. si clericos de sent. excommu. lib. 6.* vbi sic dicitur: *Cùm in his (nisi aliàs ex proposito excedatur in ipsis) temeritas vel iniuria nequeat inueniri.*

[sect. 10] *Nauar. in Manu. c. 27. num. 82. & Syluest. verb. excommu. 6. num. 6. casu. 8.* asseuerant, si aliquis prædictorum ex odio puniat personam ecclesiasticam, vt pater filium, magister discipulum, &c. incurrere excommunicationem: loquique videntur, etiam quando secluso odio licitè possent eam pænam infligere. Quæ opinio dura ac falsa mihi videtur.

In punitione enim licita alioquin ac iusta, & quæ ei ex officio incumbit eam infligere, qui illa punit, esto peccatum lethale odii immisceatur malitia eius, qui iustè ac licitè ex officioque illam alioquin infligit, non video interuenire culpam sacrilegii, ob quam solam ea excommunicatio est statuta. Mitto rarò odium interuenire in eiusmodi iustis ac licitis alioquin punitionibus, vt Disput. 2. §. illud est obseruandum, explanatum à nobis fuit.
[sect. 11] *Nauar. in Manu. c. 27. num. 87.* ait, qui vi excommunicatum de ecclesia ejicit, nolentem ex ea aliter exire, excommunicationem non incurrere. Item eos, qui vi de Sede apostolica eum ejiciunt, qui canonicè à Cardinalibus non est electus, quando ille aliter non vult desistere, excommunicationem similiter non incurrere. Neque eum illam incurrere, qui pro suo munere includit ac continet in conclaui Cardinales, quousque Pontificem summum eligant. Quia enim in his, & in aliis similibus euentibus, iustè hæc & similia alia fiunt, excommunicatio non incurritur. Sicut neque incurritur, quando vi aliquis ejicitur in continenti de possessione nostra, quam indebitè occup auerat, vt disputatione præcedente dictum est, ad quam hi euentus potiùs spectant.
[sect. 12] Quidam asseruerunt, percutientem ecclesiasticum excommunicatum non incurrere excommunicationem, quasi per excōmunicationem canonis priuilegium amittat. Contrari a tamen sententia est communis ac vera, quam inter alios *Iul. Clar. 5. lib. sent. §. vlt. q. 77. n. 9.* refert ac sequitur. Neque enim ex eo ecclesiasticus clericalia priuilegia amittit, quòd sit excommunicatus, suspensus, irregularis, aut etiam depositus, seu verbaliter degradatus, nisi realiter degradatus sit, aut, quia comprehendi non potest, vt degradetur, bānitus sit, aut relictus curiæ seculari, vt puniatur. Quo fit, vt clericus hæreticus, nisi degradetur, aut tanquam incorrigibilis, relictus iam sit puniendus curię seculari, priuilegia canonis ac fori non amittat.

Percussio manúsve violentæ iniectio in gaudentem priuilegio canonis, quæ leuis, quæ grauis, & inter has, quæ mediocris, & quæ enormis, seu atrox, sit censenda, vt intelligatur ad quem pertineat absolutio ab excommunicatione ea de causa incursa. Disp. 57.

SVMMARIVM.

1 . LEuis manuum violentarum iniectio esse potest, non solùm quando culpa, quæ in tali iniectione cernitur, est venialis, sed etiam quando est lethalis.

2 . Iniuria enormis seu grauis, interueniens in violẽta manuum iniectione in priuilegio canonis gaudentem, potissimùm æstimatur ex facto.

3 . Enormis & grauis iniuria interdum pressè accipitur, vt distinguatur à leui, sed etiam à mediocri. Grauis etiam iniuria, quæ à leuidistinguitur, comprehendit mediocrem iniuriam, atque enormem pressè ac propriè.

NVnc est dicendum de absolutione ab excommunicatione incursa ob manuum violentarum iniectionem in eum, qui *canonis si quis suadente diabolo* priuilegio gaudet. Et quoniam, vt intelligatur quando ea absolutio summo Pontifici non sit reseruata, & quis ab illa tunc possit absoluere, multum conducit scire, quæ manuum violentarum iniectio ad eum effectum leuis

censeatur, quæ mediocris, & quæ enormis, seu atrox, sit censenda, ab huius rei explicatione erit nobis ordiendum.

[sect. 1] Illud verò ante omnia est statuendum, leuem manuum violentarum iniectionem, leuémve iniuriam, quæ in tali manuum iniectione cernitur, esse posse, non solùm quando culpa, quæ in tali iniectione cernitur, est venialis, sed etiam quando est lethalis. Eiusmodi quippe excommunicatio per manuum violentarum inicctionem in eum, qui priuilegio canonis gaudet, non incurritur nisi ab culpam lethalem, vt ex dictis præcedentibus Disputationibus constat; & Episcopis (vt patebit) conceditur absoluere ab eiusmodi excommunicatione, quando iniuria iniectionis e-**[[226]]**iusmodi manuum est leuis. Quo fit, vt in hac disputatione ac materia solùm sit nobis sermo de manuum iniectione leui, iniuriáve in ea consistenti leui, quæ ad culpam pertingat lethalem.

Præmittenda item est extrauagans nondum typis mandata, quam *Couar. c. Alma mater. part. 1. §. 9. n. 2.* tribuit *Ioan. 22. Nauar.* verò *in Manu. c. 27. n. 92.* negat fuisse illius, eo quòd illam referat Hostiensis, qui antiquior fuit *Ioanne 22.* & ob id incautiùs dicit tribui Pio 2, qui fuit Iunior Ioanne 22. Eius verba referunt Nauar. num. 92 citato, & alii, quæ hæc sunt: *Perlectis &c. respondemus, percussionem leuem eße pugni, palmæ manus, pedis, digiti, aut baculi, aut lapidis, quæ nullam maculam neque suggillationem carnium relinquit, neque abscindit membrum, sine effractione dentium, sine euulsione multorum capillorum, sine effusione multi sanguinis. Nolumus tamen dicere, quòd huiusmodi leuis percussio, vel pugni aut vnguinis, fiat atrox ob multi sanguinis effusionem. Ad iudicandum tamen, quæ læsio sit leuis, mediocris, aut enormis, volumus diligenter perpendi, non solùm factum, sed etiam qualitatem eius, & modum percutiendi & lædendi, cum omnibus suis circumstantiis, loci, personæ, & aliis. Personæ, si est magister, iudex, pater, patronus, aut dignitas, percußus iniustè à subdito, aut ab alio se viliori: quia ex hoc interdum censentur graues iniuriæ, quæ ex se sunt leues aut mediocres. Et quia conditio negotii non patitur integram determinationem huius rei, relinquimus tuo arbitrio, vt declares, quæ sit leuis & quæ enormis iniuria: admonentes, vt potiùs declines, in dubio, eße percussionem grauem, & ab ea non posse absoluere, quàm, declarando leuem esse, occasionem præbeas lædendi statutum ecclesiasticum.* Hactenus extrauagans illa.

[sect. 2] Quæ iniuria grauis seu atrox sit censenda, & quæ leuis, ex iis, quæ Disput. 40 ad pænas pro eis iniuriis imponendas dicta sunt, magna ex parte intelligetur. Iniuria enormis, seu grauis, interueniens in violenta manuum in eum iniectione, qui canonis priuilegio gaudet, interdum ac potissimùm æstimatur ex facto, vt Disput. 40 citata dictum est. Vt si alicui detruncatum est membrum, vel debile est redditum, ita vt amplius fungi non possit suo munere, aut ægre: longè verò maiori cum ratione, si tali manuum violentarum iniectione sit is occisus, erit atrox iniuria. Si item processum est ad sanguinis effusionem, censebitur iniuria enormis seu grauis. Sanguinis verò effusio denotat copiam sanguinis, vt notant glossa & doctores communiter. c. cùm illorum de sent. excommu. verb. effusionem sanguinis. Vnde ad enormem grauémve iniuriam ex percussione non satis est, si modicus sanguis effundatur. Item ad hoc, vt propter multi sanguinis effusionem iniuria percussionis censeatur atrox seu grauis, necesse est, vt ea multi sanguinis effusio sit cum notabili læsione, vt ex se liquet, & expressè habetur extrauaganti relata: si enim læsio sit modica, sed multum sanguinis idcirco ex ea effundatur, quòd membrum sit aptum vt ex eo cum modica læsione effundatur multum sanguinis, non censebitur atrox seu grauis iniuria; vt quando ex percussione in naribus cum modica læsione multum sanguinis effunditur. Ita glossa citata & doctores communiter. Illud verò admonuerim cum *Syluestro verb. absolutio 4.* si læsio ex vulnere, aut ictu, sit

admodum grauis, iniuriam esse grauem, seu atrocem, esto parum, vel nihil, sanguinis exeat. Item quando percussio ex se esset valde ignominiosa, iniuria (nisi ex qualitate per sonæ percussæ valde extenuaretur, vt si esset puer nullius nobilitatis ac dignitatis) esset admodum grauis ac atrox, esto sanguis non effunderetur, & esto corporis læsio esset modica; vt si adolescens æstimationis, aut homo maioris ætatis, fustibus, aut alapa, percuteretur, ita vt grauiter, aut admodum, censeretur iniuria affectus, consentiuntque §. atrox inst. de iniur. & alia iura, quæ Disput. 40 citauimus. Quare quando, in extrauaganti relata, percussio palma inter leues iniurias computatur, non intelligitur, si percussio extensa palma sit facta in facie, ita vt alapæ rationem habeat. Idem dic de percussione baculo, quæ in eadem extrauaginti inter leues iniurias computatur, si rationem habeat *de dar de palos,* quod Hispanè appellamus Item quando percussio esset in oculo, ore, seu facie, censeretur grauis seu atrox, vt ex variis iuribus Disput. 40 citata ostendimus. Obseruat verò bene *Nauar. n. 92 citato,* id intelligendum esse, quando percussio esset notabilis ac grauis, vel ignominiosa valde, attentis qualitatibus personarum, circumstantiisque omnibus concurrentibus. Hæc omnia patent ex. c. cùm illorum citato, iuncta glossa ibi, & ex ciuilibus iuribus Disput. 40 citatis. Ex parte etiam personæ offensæ censetur interdum iniuria grauis ac enormis. Vt si quis percutiat Episcopum, aut alium prælatum, suum præsertim, vt habetur c. cùm illorum citato, aut personam aliam sibi superiorem, vel in dignitate constitutam, consentiuntque extrauagans suprà relata, & quæ Disput. 40 citata hac de re dicta sunt. Ex parte item percutientis, attenta simul qualitate percussi, censetur iniuria grauis aut atrox, si valde scandalosa sit. Vt si religiosus secularem clericum percutiat in publico. Idem intelligerem, si extra claustrum in publico, aut in claustro in conspectu secularium, vnus religiosus percuteret alium, modò alicuius momenti esset percussio in hoc & in præcedenti euentu. Secùs autem res haberet, si intra claustrum inter solos religiosos vnus religiosus percuteret alterum leui percussione: inde enim non generatur tale scandalum in populo. Item, si laicus minister publicus autoritate publici ministri ecclesiasticum percutiat, quasi vsurpans ecclesiasticam iurisdictionem, censetur grauis, seu enormis, iniuria facta statui ecclesiastico. Interdum etiam ex parte loci, temporis, & aliarum circumstantiarum concurrentium censetur iniuria grauis seu enormis, vt Disp. 40 citata explanatum ac comprobatum fuit. Vt si in platea, theatro, vel in ecclesia, aut in alio loco admodum publico percussio fiat, vel tempore, quo multi conueniunt in loco vbi percussio fit, vel tempore, quo percussus sacris vesti-**[[227]]**bus est indutus ad diuina celebranda, vel dum illa celebrat, vel si coram Prelato, Rege, aut alia persona in dignitate magna constituta, percussio fiat. Bene tamen obseruat *Nauar. n. 92. citato,* ex his circumstantiis non semper iniuriam, leuem alioquin, fieri grauem seu enormem, sed solùm quando prudentis arbitrio tantum ex iis accrescit iniuria, aut irreuerentia, vt censeatur grauis aut scandalosa: quod, pensata læsionis quantitate, & pensatis aliis circumstantiis concurrentibus, prudentis arbitrio est iudicandum. In dubio autem Episcopus, aut alius, qui ea de re cogniturus est, (etiam ex facultare delegata Episcopi, aut alterius, vt bene notat *Nauar. n. 92. citato)* vt videat, num facultatem absoluendi habeat, quia iniuria est leuis, an verò ea careat, eo quòd sit grauis, iuxta ea quæ sequentibus disputationibus dicenda sunt, iudicare debet, num ea manus violentæ iniectio grauis, seu enormis, an potiùs leuis iudicanda sit, & iudicio illius erit in conscientiæ foro standum, vt ex extrauaganti relata constat, affirmatq; *Panor. c. cùm illorum. de sent. excommu.* In dubio tamen propendere debet, esse grauem, seu atrocem, vt in eadem extrauaganti habetur. Præterea, si ex aliquo textu constaret, iniuriam aliquam esse grauem, seu atrocem, aut id absque aliquo dubio ex ipsa rei natura esset

perspicuum, tunc standum non esset iudicio Episcopi, aut alterius similis, qui contrarium iudicaret: neque esset valida absolutio facta ab eo de ea excommunicatione, si solùm habebat facultatem absoluendi ab excommunicatione incursa ob leuem manus iniectionis iniuriam. Quæ autem iniuria censenda sit leuis, ex extrauaganti relata, & ex iis, quæ explicando iniuriam grauem proximè dicta sunt, facilè liquet: omnis quippe iniuria, quæ grauis iudicata non fuerit, iuxta ea quæ proximè explanata sunt, censenda est leuis.

[sect. 3] Hoc loco obserua, enormem atrocemque iniuriam interdum sumi pressè ac propriè, non solùm vt distinguitur à leui, sed etiam à mediocri, qualis esset, si alicui percussione, quæ alioquin leuis existimaretur, dens esset extractus, aut capillorum copia esset auulsa, vel suggillatio ex percussione esset relicta, aut ex vulnere copia sanguinis esset effusa, non cum admodum graui læsione, aut cum admodum graui iniuria. Quo fit, vt mediocris iniuria media sit inter leuem, & enormem, seu atrocem, pressè ac propriè sumptam. Fit item, vt grauis iniuria, quæ à leui distinguitur, comprehendat mediocrem iniuriam atque enormen, seu atrocem pressè ac propriè. Aliquando verò quæcunque iniuria, quæ leuis non est, appellatur atrox seu enormis, & ita idem sunt grauis, atrox, & enormis iniuria, comprehenduntque sub se mediocrem iniuriam. Eoque modo (tametsi impropriè) loquuti sumus suprà explicando, quæ iniuria diceretur grauis, seu atrox, ac enormis, eo quòd extrauagans relata ita videatur loquuta. Itaque hoc loco, quod ad rem præsentem attinet, duo iniuriarum genera distinguenda sunt, nempe iniuria leuis & grauis, quæ sub se comprehendit mediocrem iniuriam inter leuem, & enormem, seu attocem pressè ac propriè sumptam, atque iniuriam ipsam enormem, seu atrocem, pressè sumptam, idque vt sola absolutio ab excommunicatione incursa ob iniuriam leuem censeatur concessa Episcopis, vt dicemus: absolutio verò à quacunque excommunicatione incursa ob grauem percussionem ecclesiastici censeatur eis denegata, ac reseruata sanctæ Sedi apostolicæ, illiusque legatis, exceptis nonnullis euentibus in progressu explicandis.

Legati Sedis apostolicæ quotuplices sint. Et quousque absoluere possint ab excommunicatione incursa ob manus violentas in eum iniectas, qui priuilegio canonis gaudet. Disp. 58.

SVMMARIVM.

1. LEgati Sedis Apostolicæ quidam sunt nati, quidam non nati; quinam sint nati, & quinam non nati.

2. Legatis à latere conceßum est absoluere ab excommunicatione incursa ob manuum violentarum iniectionem in clericum, vbique locorum, etiam extra suam prouinciam.

3. Legati Sedis Apostolicæ, qui à latere non sunt, non possunt alios absoluere ab excommunicatione, nisi qui sunt suæ prouinciæ.

4. Legati nati aliter absoluere non poßunt ligatos hac excommunicatione, quàn alii ordinarii.

5. Omnibus his legatis non conceditur absoluere à quauis excommunicatione, sed tantùm ab hac.

[sect. 1] QVod ad primum eorum, quæ proposita sunt, attinet. Inter legatos Sedis apostolicę quidam dicuntur nati, quidam non nati. Nati nuncupantur, qui in dignitate sunt constituti, quæ priuilegio Sedis apostolicę annexum habet munus legati apostolici. Vnde dicũturnati, quoniam eo ipso, quòd in ea dignitate constituuntur, quasi nascuntur legati Sedis apostolicæ, sine alia noua concessione eius muneris, quæ illis postea adueniat. Talis in Anglia est Archiepiscopus Cantuariensis, vt constat. *c. 1. de officio legati*: dignitas enim illa archiepiscopalis ex antiquo Sedis apostolicæ priuilegio habet, vt quicunque illi præficitur, eo ipso legatus sit Sedis apostolicæ, quasi id semper ea dignitas habeat annexum. Alii verò, qui concessione, particularibus eorum personis facta, legati Sedis apostolicæ cōstituũtur, dicuntur non nati. Qui, si Cardinales sint sanctæ Romanæ ecclesiæ, dicuntur legati à latere: si verò cardinales non sint, non dicuntur legati à látere, sed legati sine ea prærogatiua ac titulo, nunciiq́ue apostolici nuncupantur.

[sect. 2] Quod verò ad secundum, quod in titulo huius disputationis est propositum, attinet. Quāuis absolutio ab excommunicatione incursa ob manuum violentarum iniectionem in eum, qui canonis priuilegio gaudet, Sedi apostolicę sit reseruata, vt constat ex *canone si quis suadente diabolo. 17. q. 4.* & ex aliis iuribus; legatis tamen à látere est concessum, vt ab ea possint absoluere, (etiam si percussio enormis fuerit, iuxta Panor. c. mox citando, communioremq́ue ac veram sententiam) idq́ue à die, qua curiam Romanam egrediuntur, vsque ad diem, qua, regredientes, illam ingrediuntur, esto legationem iam fi-**[[228]]**nierint; modò tamen eam non finierint per reuocationem legationis à summo Pontifice factam. Potest verò talis legatus à látere absoluere quoscunque, qui in eam excommunicationem inciderint, siue sint de prouincia, ad quam destinatus est legatus, siue de quauis alia. Ita, argumento à contrario sensu, colligitur apertè ex. *c. excommunicatis de officio leg.* & affirmant glossa Panor, & alii ibi, constatq́ue ex. c. quod transsationem eod. titu.

[sect. 3] Legati verò sedis Apostolicæ, qui à látere non sunt, quamuis intra prouinciam, in qua sunt legati, absoluere possint quoscunque ligatos eadem excommunicatione, modò tamen ex alia prouincia non accedant ligati ea excommunicatione; eos tamen, qui ligati excōmunicatione alibi contracta accedunt ad ipsorum prouinciā, absoluere non possunt: neque item eiusmodi legatus extra suam prouinciam absoluere potest eos, qui ligati ea excommunicatione in sua prouincia, ad ipsum accedunt, nisi speciali priuilegio sit eis id concessum. Ita habetur *c. excommunicatis de off. leg.*

[sect. 4] Legati autem nati absoluere aliter non possunt ligatos hac excommunicatione, quàm possint eos absoluere alii ordinarii, modo disputatione sequenti explicando, idq́ue etiam si subditi ipsorum sint, ad ipsosq́ue in sua diæcesi accedant, nisi aliud peculiari priuilegio sit eis concessum. Quo fit, vt ratione dignitatis legatorum natorum, nihil omnino possint circa absolutionem ab hac excommunicatione. Ita habetur. *c. excommunicatis de officio legati.*

[sect. 5] Illud obserua, ex eo quòd legatis, tam à látere, quàm non à látere, concessum sit modo explicato absoluere ab hac excōmunicatione, non proinde esse eis concessum absoluere ab aliis excommunicationibus, summo Pontifici reseruatis: quoniam nullibi in iure inuenitur id expressum, sicut hoc expressum reperitur: quare ad absoluendum ab aliis, peculiari indigent priuilegio, ac proinde ex ipsorum peculiaribus priuilegiis est addiscendum, quantum circa alias excommunicationes summo Pontifici reseruatas possint, aut non possint.

Episcopi, & alii ordinarii, quousque absoluere ab eadem excommunicatione possint. Disp. 59.

SVMMARIVM.

1 . EPiscopis etiam concessum fuit absoluere ab hac excōmunicatione, quando iniuria, ob quā est incursa, est leuis, non verò quando est grauis.

2 . Prælatus, qui episcopus non est, licèt alias iurisdictionem habeat quasi episcopalem, absoluere nō potest ab hac excommunicatione, etsi iniuria leuis fuerit.

3 . Si excommunicatus impubes sit, absolui ab episcopo potest, esto lethaliter percutiẽdo peccauerit. Item mulieres cuiuscunque ætatis.

[sect. 1] QVamuis à principio absolutio ab hac excōmunicatione fuerit vniuersim apostolicę sedi reseruata, vt patet ex *cano. si quis suadẽte diabolo. 17. q. 4.* postea tamen concessum episcopis fuit, vt ab ea absoluere solùm possent, quando iniuria, ob quam esset incursa, leuis esset, non verò quando esset grauis, vt habetur. *c. peruenit de sent. excommu.* Et quamuis non defuerint, qui affirmarint, in eo capite non condi ius, sed solùm concedi priuilegium cuidam Episcopo; glossa tamẽ ibidem, communisque doctorum sententia, cōtrarium affirmat. Si enim ius in eo capite non cōderetur, sed solùm cuidam particulari concederetur priuilegium illud, frustra caput illud in decretalibus cum aliis iuribus compilaretur. Accedunt rationes aliæ, quas conficiunt Panor. ibi, & alii doctores. Ac quamuis daremus, caput illud solùm continuisse priuilegium, quia tamen iam hodie vsu ac consuetudine præscripta est introductum, vt Episcopi ob illud caput absoluāt ab hac excommunicatione, quando iniuria fuit leuis, dubitandum non est, Episcopos hodie potestatem ad id habere. Accedit in cōfirmationẽ extrauagans perlectis, Disp. 57 relata, quæ condita est, vt Episcopi sciant, quando absoluere ex eo capite ab hac excommunicatione possint, quòd iniuria percussionis fuerit leuis.

[sect. 2] Prælatus autem, qui Episcopus non sit, esto aliàs iurisdictionem quasi episcopalem habeat, absoluere non potest ab hac excommunicatione, esto iniuria percussionis, ob quam fuerit incursa, leuis fuerit, vt notant *Panor. & Fel. c peruenit citato, Syluest. verb. absol. 4. n. 5.* & alii doctores communiter. In eo enim capite dicitur, *tuæ fraternitatis arbitrio duximus committendum*; nullus autem, Episcopo inferior, frater summi Pōtificis, sed filius, appellatur. Vnde neque capitulum sede vacāte videtur posse absoluere ab hac excommunicatione. Qui tamen vices Episcopi gerit, vt qui eius prouisor nuncupatur, non solũ poterit per se ipsum ab ea excommunicatione absoluere, sed etiam poterit aliis committere vt ab ea absoluant, quemadmodum Episcopus ipse id cōmittere aliis potest. Est enim prouisor Episcopi iudex ordinarius, vnum tribunal cum Episcopo efficiens, vt tractatu. 5 ostendetur.

[sect. 3] Quando, qui in hanc excommunicationem incidit, impubes erat, hoc est, qui nondum decimum quartum suæ ætatis annum, si erat masculus, aut duodecimum, si erat femina, expleuerat, absolui ab Episcopo potest, esto lethaliter peccauerit percutiendo, & esto percussio fuerit enormis, ac proinde esto mutilauerit, aut interfecerit, gaudentem priuilegio canonis: potestq; Episcopus eum absoluere, siue absolutionem ab ea excommunicatione ante annos pubertatis petat, siue post pubertatis annos quocunque tẽpore. Ita habetur. expressè. *c. vlt. de sent. excommu.* & affirmat communis doctorum sententia.

Mulieres item, cuiuscunque sint ætatis, absolui ab hac excommunicatione ab Episcopo possunt, esto iniuria percussionis enormis fuerit, interueneritque mutilatio aut homicidium. Ita habetur. *c. mulieres, &. c. ea noscitur de sent. excommu.* Id verò intelligitur, esto tales mulieres sui iuris sint, & esto tobustæ sint ac potentes ad iter faciendum, ad accedendumque ad sanctam Sedem apostolicam. Hoc enim priuilegium fuit eis cōcessum, quia periculosum illis erat facere iter. Ita Panor. duobus illis capitibus citatis, & doctores communiter. Longè ergo maiori cum ratione moniales necesse non habent adire Sedem apostolicam, aut legatos summi Pontificis, pro absolutione ab eiusmodi excommunicatione, vt constat *c. de monialibus de sent. excommu.*

[[229]] *Religiosi quousque absolui ab hac excommunicatione possint. Disp. 60.*

SVMMARIVM.

1 . SI vnus religiosus manus violentas iniecerit in alium religiosum eiusdem monasterii, absolui potest ab Abbate.

2 . Commendatarii ordinis D. Ioannis, si vnus manus violentas in alterum injiciat, absolui possunt per presbyterum priorem conuentus in euentibus, in quibus religiosi alii absolui possunt à suis superioribus.

3 . Superior monasterii religiosorum absoluere potest, non solùm nouitium, qui post ingreßum in nouitiatum manus violentas in clericum iniecit, sed etiam eum, qui ante ingressum eas iniecerat, modò iniuria non fuerit grauis.

4 . Religiosus percutiens clericum sæcularem, potest ab Episcopo absolui.

5 . Quando religiosus monasterii vnius, manus violentas iniecit in religiosum alterius monasterii, tunc ille excommunicatus absolui debet à suo superiore, & à superiore alterius religiosi, concurrente vtroque simul.

6 . Omnes religiosi hodie etiam in graui iniuria absoluuntur à suis superioribus.

[sect. 1] SI vnus religiosus manus violentas iniecerit in alium religiosum eiusdem monasterii, absolui potest ab Abbate: modò tamen iniuria non sit grauis: nam tunc de iure communi absolutio ad summum Pontificem spectat. Ita habetur *c. monachi,* iuncto. *c. cùm illorum, & c. canonic a de sent. excommunic.* Nomine autem Abbatis, vt *Panor. c. cùm illorum citato, Syluest. verb. absolut. 4. num. 3.* & alii obseruant, intelligitur quicunque supremus cuiuscunque monasterii superior, qui in quibusdam monasteriis Prior, in aliis Guardianus, in aliis Rector, in aliis Præpositus, & in aliis diuersis aliis nominibus appellatur. Non verò intelligitur superior alicuius residentiæ, quæ membrum sit monasterii alicuius: tunc enim absolutio spectat ad superiorem principalis monasterii, cui superior residentiæ subest: non verò ad superiorem residentiæ. Ita Panor. & Syluest. locis citatis ac alii. Poterit tamen superior monasterii delegare vices suas ea in parte superiori residentiæ, sicut & cuicunque alteri delegare eas potest, vt patet. c. vlt. de offi. iud. ord.

[sect. 2] Commendatarii autem Ordinis diui Ioannis, si vnus manus violentas in alterum injiciat, absolui possunt per presbyterum priorem conuentus in euentibus, in quibus religiosi alii absolui possunt à suis superioribus supremis sui monasterii, vt habetur *c. canonica de sent. excommunic.*

[sect. 3] Superior verò monasterii religiosorum absoluere potest, non solùm nouitium, qui post ingressum in nouitiatum manus violentas in gaudentem priuilegio canonis iniecit, sed etiam eum, qui ante ingressum in nouitiatum eas iniecerat; modò tamen in vtroque euentu iniuria non fuerit grauis. Ita habetur *c. cùm illorum de sent. excommu.* Si tamen is nouitius ante professionem absoluatur, siue à manus iniectione facta ante ingressum, siue post ingressum, posteaque religionem egrediatur, tenetur cùm primùm potuerit præsentare se summo Pontifici, aut alteri, qui potestatem habeat absoluendi ab ea censura, alioquin statim in eam reincidit, iuxta ea quæ inferiùs dicemus in euentibus, in quibus solùm propter impedimentum, quod quis habet accedendi ad Sedem Apostolicam, absoluitur ab alio: tunc enim, cessante impedimento, tenetur absolutus eo modo præsentare se Apostolicæ Sedi, aut alteri, qui eum poterat tunc absoluere, alioquin in excommunicationem reincidit, consentiunt *Ang. verb. excommunic. 5. casu. 1. §. 4. & Syluest. verb. absolut. 5. n. 7.*

[sect. 4] Quamuis *c. cùm illorum de sent. excommuni.* religiosus, qui percuteret clericum secularem, absolui ab alio non possit, quàm à summo Pontifice; hodie tamen *c. religioso de sent. excommunicatio. lib. 6.* concessum est, vt absolui possit ab Episcopo in euentu, in quo, si talis religiosus esset clericus secularis, & percuteret alium clericum secularem, ab Episcopo absolui posset; non verò in aliquo alio euentu: quare, iuxta illud caput, solùm potest absolui quando iniuria est leuis.

[sect. 5] Quando religiosus monasterii vnius, manus violentas iniecit in religiosum alterius monasterii; tunc, qui excommunicationem ob eam manuum violentarum iniectionem incurrit, absolui debet à suo superiori, & à superiore religiosi, in quem violentæ manus fuerunt iniectæ, concurrente vtroque simul. Ita habetur *c. cùm illorum de sent. excommunicatio.* Quidam dixerunt, absoluendum esse à suo proprio Prælato: si verò infligenda ei sint verbera, aut alia pæna sit illi inferenda, puniendum esse per Prælatum offensi. Credo tamen ea de causa concurrere debere Prælatum offensi, quoniam cùm ad ipsum pertineat prosequi iniuriam sui subditi, vt in præcedentibus est dictum, ad ipsum quoque spectat videre ac approbare aut improbare, quali pæna ac satisfactione, illi imposita, sit absoluendus; eaque de causa requiritur, vt interueniat arbitrium ac consensus illius ad absolutionem: si autem eiusmodi Prælati discordent in pæna & satisfactione imponenda, quòd Prælatus offensi dicat, acerbiorem pænam ac satisfactionem esse illi imponendam, quàm sit illa, quam Prælatus absoluendi velit illi imponere, assumendus erit tertius arbiter, qui cum illis ea de re iudicet: atque absolutio, impositio, ac exequutio pænæ, ac satisfactionis decretæ, ad Prælatum absoluendi pertinent tanquam ad verum iudicem rei illius. Ita innuit glossa *c. cùm illorum citato,* & consentit *Syluest. verb. absolut. 5. num.* 5. Quemadmodum autem is, ad quem pertinet absoluere eum, qui manus violentas in alterum iniecit, potest delegare alteri vices suas, qui illum absoluat, vt habetur *c. vlt. de offi. iud. ord.* & inter alios affirmat *Syluest. verb. absolut. 4. num. 6.* sic longè maiori cum ratione Prælatus offensi poterit committere Prælato absoluendi, vt sine ipso eum absoluat, imposita illi pæna, quam iudicauerit expedire, aut committendo illi, vt efficiat, **[[230]]** quod in Domino iudicauerit, consentit *Syluest. verb. absol. 5. n.* 5.

[sect. 6] Illud verò est obseruandum, quamuis de iure communi Prælati religiosorum absoluere non possint suos subditos, quando iniuria iniectionis manuum violentarum fuerit grauis notabiliter aut enormis, nihilominus multos, aut omnes, vel ferè omnes, posse hodie ex priuilegio illos absoluere, etiam quando iniuria iniectionis talium manuum est enormis. Vicarii enim & custodes fratrum minorum, itemque generales ac prouinciales fratrum Prædicatorum, & omnes, quibus hi id commiserint, possunt suos subditos absoluere ab excommunicationę ob enormem etiam manuum violentarum iniectionem in alium, vt patet in compend. priuilegiorum fratrum minorum *verb. absolutio ordinaria ad fratres.* §. *13 & 38.* iunctis iis, quæ in tribus dubiis in fine illius verbi subiunctis adnotantur. Idem possunt, qui priuilegiis eorum gaudent, de quorum numero nos sumus, & sunt hodie omnes aut ferè omnes religiosi. Nos etiam peculiaria alia habemus priuilegia.

Vtrùm religiosi ab Episcopo exempti absolui ab Episcopo possint ab excommunicatione obleuem manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem. Disp. 61.

SVMMARIVM.

1 . TRansitio ad sequentem Disputationem.

2 . Variæ circa subiectum Disputationis sententiæ.

3 . Quando Prælatus religiosi exempti facultatem habet absoluendi suum subditum per se vel per alium ex ipsius commissione, absolui non potest ab Episcopo de consensu solius religiosi: potest tamen absolui ab Episcopo de consensu Prælati eius religiosi, vel ex peculiari Pontificis concessione.

4 . Quando in Episcopo est facultas absoluendi in aliquo casu, & non est in Prælato monasterii exempti; tunc, saltem de consensu Prælati, absoluere potest Episcopus religiosum exemptum suæ diæcesis.

5 . Quando in Episcopo est facultas absoluendi in aliquo casu, & in Prælato religiosi exempti non est talis facultas; tunc, si Prælatus concedere irrationabiliter non vellet eam facultatem, vt is sub ditus ab Episcopo absolueretur, poßet ab eo absolui: secùs autem si rationabiliter non vellet eam facultatem concedere.

[sect. 1] QVamuis, suppositis priuilegiis religiosorũ, rarò hodie religiosi ab Episcopo exempti necesse habeant ad illum accedere pro absolutione aliqua, aut dispensatione, nisi fortè in euentu aliquo, propter amplam illam facultatem absoluendi ac dispensandi in foro tantùm conscientiæ illis factam in *Concilio Tridentino seß. 24. c. 6. de reformatione*; nihilominus tamen vtile erit examinare hoc loco hanc quęstionem, vt intelligatur, num exemptio religiosorum ab Episcopis impediat, quominus, qui in illorum diæcesibus commorantur, possent ab illis obtinere absolutiones ac dispensationes, perinde ac reliqui de sua diæcesi, qui à iurisdictione illorum exempti non sunt.
Exemplum, in quo quæstio proposita habere potest locum, est. Si religiosi aliqui ab episcopo exempti non habeant priuilegium, vt absoluere possint subditos suos leuiter manus

violentas injicientes in clericum seculare: cùm enim de iure communi absolui in hoc euentu non possint à suis prælatis, vt habetur *c. cùm illorum de sent. excommu.* dictumque est Disputatione præcedente: concessum verò sit Episcopis *c. religioso de sent. excommu. lib. 6.* absoluere religiosos in hoc euentu, vt Disputatione præcedente est etiam dictum: dubium esse poterat, num exemptio à iurisdictione episcoporum impedire posset, ne ab eis in hoc euentu absoluerentur, necesseque proinde haberent recurrere pro absolutione ad Sedem Apostolicam, aut ad legatos summi Pontificis. Atque quòd exemptio impediat, ne ab episcopis absolui in hoc euentu, & in quocunque alio, possint, suadet. Quòd eo ipso, quòd ab episcopis sunt exempti, desinunt esse illorum subditi, nullam in ipsos episcopi habent iurisdictionem: quare nullum ius habent episcopi illos absoluendi aut cum eis dispensandi.
[sect. 2] De hac re variæ sunt doctorum sententiæ. Federicus enim & alii, quos *Panor. c. significasti de for. comp. & Syluest. verb. absol. 5. num. 2.* referunt, asseruerunt, episcopum absoluere posse talem religiosum eo ipso, quòd is religiosus absolutionem ab eo petat. Ducuntur. Quoniam, cùm exemptio in fauorem sit talis religiosi, potest is religiosus in eo euentu renunciare priuilegio suæ exemptionis, per suumque solum consensum extendere iurisdictionem episcopi, vt in eo euentu ipsum absoluat.
In contraria prorsus sententia est *Ang. verb. exemptus. §. 6.* & sunt quidam alii. Nempe, neque in euentu capitis religioso, posse episcopum absoluere religiosum exemptum, nisi id illi de nouo à summo Pontifice concedatur. Ducuntur. Quoniam eo ipso, quòd talis religiosus exemptus est à iurisdictione episcopi, non est eius subditus, neque episcopus vllam potest circa illum exercere iurisdictionem. In hac eadem sententia videtur esse *Glossa vlt. clement. penul. de sent. excommu.*
Alii verò, de quorum numero videtur esse *Panor. c. significasti citato,* censent, quamuis episcopus de consensu religiosi exempti excommunicati non possit eum absoluere in aliis euentibus; posse tamen illum absoluere in euentu capitis religioso citati: idque propter rationem illius textus, ne scilicet eo prætextu religiosus materiam seu occasionem vagandi habeat, adeundo Sedem Apostolicam.
[sect. 3] Quid autem de hac re sentiam, sequentibus conclusionibus explanabo. Prima est. Quando Prælatus religiosi exempti facultatem habet absoluendi suum subditum per se vel per alium ex ipsius commissione, absolui non potest ab episcopo de consensu solius religiosi: potest tamen absolui ab episcopo de consensu prælati eius religiosi, vel ex peculiari summi Pontificis concessione. Vtramque partem affirmare videtur *Panor. c. significante citato. n. 10.* & tribus sequentibus. Ratio autem prioris partis est, quoniam exemptio religionis, aut monasterii alicuius, ab ordi-**[[231]]**narii iurisdictione, non est in fauorem solùm cuiusque religiosi talis religionis, aut monasterii, sed est in fauorem totius religionis aut monasterii, & vt subditi plus à suo Prælato pendeant: ergo quando Prælatus habet facultatem absoluendi suum subditum per se, vel per alium ex ipsius commissione, absolui non potest ab Episcopo, sine commissione aut consensu talis Prælati. Posterior verò pars ex eo est manifesta, quòd sicut Prælatus in eo euentu concedere potest facultatem cuicunque alteri absoluendi suum subditum: ita committere Episcopo poterit, vt illum absoluat. Confirmatur ex *c. luminoso. 18. quæst. 2.* vbi habetur, Episcopum de consensu Abbatis posse exercere iurisdictionem in monasterio exempto.
Illud tamen hoc loco obserua, quando in religione aliqua exempta esset facultas in prouinciali absoluendi in aliquo euentu, non verò in superiori monasterii, tunc Episcopus absoluere in eo euentu non posset de consensu superioris monasterii, nisi simul interueniret consensus

prouincialis, saltem præsumptus, sed remittendus is religiosus esset prouinciali, qui per se, vel per alium, cui id committeret, illum absolueret.

[sect. 4] Secunda conclusio. Quando in Episcopo est facultas absoluendi in aliquo casu, & non est in Prælato monasterii exempti; tunc, saltem de consensu Prælati, absoluere potest Episcopus religiosum exemptum suæ diæcesis. Probatur, quoniam, vt bene notat *Syluest. verb. absol. 5. num. 2 & 3,* exemptio religiosorum est in fauorem religionis, vt quietiùs Deo famulentur: vnde in iis, quæ quietem ac fauorem concernunt, esse non debent peioris conditionis, quàm alii de eadem diæcesi non exempti: eaque de causa, consentiente religione, absoluere potest Episcopus religiosos suæ diæcesis exemptos à casibus, à quibus absoluere potest non exemptos. Atque ita per epicheiam sunt intelligenda *c. religioso,* & cætera iura, quæ ordinariis facultatem tribuunt absoluendi. Confirmatur ex c. luminoso citato, vbi habetur, de Abbatis consensu posse Episcopum exercere iurisdictionem in monasterio exempto.

Hinc primò colligo, Episcopos, saltem de consensu superiorum monialium exemptarum, posse eas absoluere ab excommunicatione propter enormem manuum violentarum iniectionem in personam ecclesiasticam, esto earum superiores facultatem non habeant eas absoluendi in eo euentu.

Colligo secundò, in casibus, in quibus *Concilium Tridentinum seß. 24. c. 6. de reformatione* concedit Episcopis dispensare in foro conscientiæ in irregularitatibus & suspensionibus, & absoluere à peccatis & excommunicationibus, posse eos dispensare cum religiosis suæ diæcesis ab eo exemptis, eosque absoluere, de facultate suorum superiorum, esto superiores illi facultatem in eis casibus non habeant dispensandi cum illis, eosque absoluendi.

Ad clement. autem penul. de sent. excommunicatio. vnde glossa ibi, & quidam alii moti sunt ad asserendum, ordinarios non posse absoluere religiosos exemptos, nisi de consensu summi Pontificis, cum Panor. loco citato est dicendum. Non ideo ibi concedi Episcopis autoritate Apostolica absoluere fratres minores ab excommunicatione, de qua ibi est sermo, quia illi sunt ab illis exempti, sed quia summus Pontifex sibi reseruabat absolutionem ab illa excommunicatione, eaque de causa, nisi eam facultatem concederet Episcopis, absoluere ab ea non possent.

[sect. 5] Tertia conclusio. Quando in Episcopo est facultas absoluendi in aliquo casu, & in Prælato religiosi exempti non est talis facultas, saluo meliori iudicio, existimo, si Prælatus concedere irrationabiliter non vellet eam facultatem, vt is subditus ab Episcopo absolueretur, posset ab eo absolui. Secùs autem si rationabiliter non vellet eam facultatem concedere. In dubio autem, an rationabiliter eam denegaret, non deberet Episcopus absoluere. Ratio primæ partis conclusionis est, quoniam per epicheiam non est censendum, voluntatem summi Pontificis esse, vt Episcopus in eo euentu non absoluat, sed religiosus cum suæ animæ detrimento egrediatur monasterium, & accedat ad Sedem Apostolicam pro ea absolutione. Quare, si Prælatus monialis exemptæ concedere non vellet facultatem, vt ipsa ab Episcopo absolueretur in euentu, quo ecclesiasticum enormiter percussisset, nec Prælatus ad eam absoluendam haberet facultatem, credo posset Episcopus illam absoluere. Et idem credo de aliis similibus euentibus. Regulariter tamen non euenit, Prælatum denegare facultatem, quando eam concedere tenebitur. Reliquæ duæ partes conclusionis ex eo probantur, quòd exemptio religiosorum ab Episcopis est in fauorem religionis: vnde, quando Prælatus iudicaret expedire, vt suus subditus ab Episcopo non absolueretur, sed peteret Sedem Apostolicam, posset denegare illi talem facultatem, neque Episcopus tunc posset eum absoluere. Neque item in dubio, an Prælatus rationabili ex causa eam denegaret, posset Episcopus eum

absoluere: quoniam in dubio standum est iudicio superioris talis subditi, qualis est Prælatus, & non Episcopus: nefasque est in dubio, an aliquid licitè ac validè fiat, illud efficere attentare.

Episcopi quousque ab excommunicatione absoluere possint clericos in communitate aliqua conuiuentes, quando vnus ibi percutit alium. Itemque eos, qui prætextu sui officii, vt custodiendi ingressum ostii, clericos percutiunt. Disp. 62.

SVMMARIVM.

1 . *QVando clerici aliqui simul viuunt, si vnus ipsorum alterum violenter percutiat, absolui ab Episcopo potest, modò percussio non sit atrox: ita vt in hoc euentu absoluere possit, etiam si excommunicatio incursa sit ob iniectionem manuum cum iniuria non solùm leui, sed etiam graui, quæ mediocris sit, & non atrox.*

[[232]] 2 . *Ianitor qui prætextu sui officii manus violentas injicit in ecclesiasticum, esto sciat se eas in ecclesiasticum injicere, absolui ab Episcopo potest, non solùm quando percussio est leuis, sed etiam quando est mediocris.*

[sect. 1] QVando clerici aliqui in eadem domo in collegii modum communiter viuunt, si vnus ipsorum manus violentas in alium de eadem communitate injiciat, absolui ab Episcopo potest, modò percussio non sit atrox ac enormis: quare in hoc euentu absoluere possunt, etiam si excommunicatio incursa sit ob iniectionem manuum cum iniuria, non solùm leui, sed etiam graui, quæ mediocris sit, & non atrox ac enormis pressè. Ita habetur *c. quoniam de vit. & honest. cleric.* Idem est dicendum de quibuscunque aliis, qui de redditibus communibus in collegio aliquo viuunt, vt de clericis commorantibus in seminariis Concilii Tridentini, vt est notissimum: quoniam clerici, de quibus in eo capite est sermo, similes omnino illis erant, qui commorantur in seminariis Concilii Tridentini, & de collegialibus collegiorum vniuersitatum conuiuentibus de redditibus communibus. Et idem dicebam esse, dum Euoræ hæc docebam, de pueris ministrantibus in ecclesia Cathedrali illius ciuitatis, qui communiter viuunt, ac sustentantur de redditibus ab ea ecclesia ad id deputatis. Quin & idem est dicendum de clericis, qui in domo communi viuunt sub aliquo moderatore eorum, esto ipsi ad suam sustentationem contribuant, vt sunt conuictoria scholasticorum. Consentire autem videntur *Nauarrus in Manu. c. 27. n. 91. Syluest. verb. absol. 4. num. 3. casu 11. Panor. c. quoniam citato. num. 3.* concinunt etiam *Glossa c. decimas. 16. quæst. 1. & alia. c. nullus. 1. 17. quæst. 4.* Confirmari etiam hoc potest, quoniam ratio priuilegii concessi hac de re *c. quoniam citato,* in his omnibus clericis conuiuentibus locum habere videtur, nempe, quòd maiorem multo occasionem habeant se inuicem percutiendi, quàm habeant alii, durumque esset illos remittere pro absolutione ad Sedem Apostolicam, quandocunque iniuria esset mediocris. Item textus ille in concessione eius priuilegii non videtur loqui de solis illis clericis, de quibus sermo in eo capite præcesserat, & quorum occasione id priuilegium fuit concessum, sed de quibuscunque clericis communiter viuentibus, vt verba eius capitis intuenti est perspicuum. **[sect. 2]** Ianitor item, qui prætextu sui officii, defendendi scilicet ingressum aut egressum ostii sibi commissi, manus violentas injicit in ecclesiasticum, esto attendat se eas in ecclesiasticum

injicere, absolui ab Episcopo potest, non solùm quando percussio est leuis, sed etiam quando est mediocris. Quando autem percussio esset enormis, absolui non potest ab Episcopo. Hæc habentur *c. si verò.* 1. *de sent. excommunic.* Minister verò publicus, qui munus comprehendendi aut puniendi habet tanquam potestas secularis, vt est *alguaZil,* aut alius similis, si quatenus talis manus injiciat in ecclesiasticum ad id attendendo, neque id efficiendo in defensionem ostii sibi commissi tanquam ministro publico, quem alii suspiciunt, absolui ab Episcopo non posset, esto manuum iniectio ex se esset leuis, & ob quam ab alio alioquin factam absoluere Episcopus posset. Ratio autem est, quoniam vsurparet sibi iurisdictionem in ecclesiasticum. Vnde infero, si eam manuum violentarum iniectionem non efficeret tanquam persona publica, sed tanquam persona priuata, stomachatus tanquam priuata persona in eam personam ecclesiasticam, absolui ab Episcopo posset, si iniuria illata esset leuis. Quòd si talis minister publicus, arcendo turbam tanquam publicus minister, manus inaduertenter injiceret in ecclesiasticum, cæterùm non sine culpa, quia aduertere debebat, se percutere ecclesiasticum, absolui ab Episcopo posset. Hæc habentur *c. si verò citato.* Lege *Syluest. vbi suprà casu 6 & 12. ac Nauar. n. 91. citato.*

In mortis articulo innodatus excommunicatione ob quamcunque manuum in ecelesiasticum iniectionem, an absolui ab ea possit, etiam à simplici sacerdote. Et num tunc absolui à simplici sacerdote poßit, etiam si adsit alius, qui absoluere eum tunc posset. Et num, quo ad id, idem sit articulus & periculum mortis. Et, si euadat, num teneatur se præsentare ei, qui extra eum articulum absoluere eum poterat, alioquin in excommunicationem reincidat. Disp. 63.

SVMMARIVM.

1 . OMnis excommunicatus potest in articulo vel periculo mortis à quocunque sacerdote absolui, si adesse nullus possit, qui ex officio id facere possit.

2 . Simplex sacerdos in mortis articulo non potest à peccatis reseruatis & aliis lethalibus absoluere, si adsit alius legitimus confessarius.

3 . Laicus, aut is qui sacerdos non est, absoluere in articulo mortis non potest ab excommunicatione.

4 . Quando is, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecit, ab eo in mortis periculo absoluitur, qui solùm pro tunc rationeque talis periculi ad id habet facultatem. In primis ita absoluens, si commodè fieri possit, iniungere debet absoluendo, vt priùs satisfaciat parti, si ea de causa aliquid illi satisfacere tenebitur, &c.

5 . Aliquis tunc dicitur esse in periculo mortis, quando meritò inde mors illius timetur, quia non rarò solet mors inde euenire. Hinc fit, vt qui, antequā eßet in periculo mortis, adire priùs posset eum, qui legitimam potestatem habet ad ipsum absoluendum, quàm in eo se constituere periculo, teneretur id præstare, neque absolui ab alio posset.

6 . Quomodo distinguantur articulus mortis & periculum mortis.

EXplicandi iam nunc sunt euentus, in quibus ob necessitatem, vel impedimentum, absolui quis potest ab excommunicatione quacunque ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem: ita tamen vt, si ipso superstite cesset quocunque tempore necessitas aut impedimentum, teneatur, cùm primùm moraliter potuerit, se præsentare ei, à quo fuerat alioquin absoluendus, sin minùs **[[233]]** in excommunicationem reincidat.

[sect. 1] Atque in primis ob necessitatem, ne quis sine absolutione à peccatis, atque etiam ab excommunicatione, ex hac vita discedat ob reseruationem, si quis in hac, & in quacunque alia excommunicatione, sit in articulo seu in periculo mortis, absolui potest à quocunque sacerdote. Ita quo ad hanc excommunicationem habetur *cano. si quis suadente diabolo. 17. q. 4. c. ea noscitur. c. quod de his, & c. quamuis de sent. excommun.* Et quo ad omnes excommunicationes ac peccata, habetur in *Concil. Trident. sess. 14. c. 7.* verbis paulo inferiùs referendis. Hic tamen ordo seruari debet, vt si, sine periculo, quòd mors præueniat, habeti possit copia summi Pontificis, legati à látere, aut alterius, qui legitimam facultatem habeat absoluendi ab ea excommunicatione, aut à peccato reseruato, ab eo absoluatur, vel facultas absoluendi ab eo petatur. Si verò talis non adsit, à quo absoluatur, vel à quo peti talis facultas possit, adsit verò Episcopus absoluendi, ab Episcopo absoluatur, vel ab eo facultas absoluendi petatur. Quòd si neque Episcopi adsit copia, absoluatur à proprio parocho, aut ab alio, qui, seclusa reseruatione illa, legitimus esset illius confessarius. Si autem nullius horum adsit copia, adsit verò aliquis ex approbatis ab ordinario ad confessiones audiendas, qui nullam aliàs iurisdictionem ad eum absoluendum habeat, ab eo absoluatur. Quòd si neque huius adsit copia, absoluatur à quocunque simplici sacerdote. Ita *Ledes. 2. 4. q. 26. art. 1. Nauar. in Minu. c. 26. n. 26 & 27. Sotus in 4. dist. 18. quæst. 4. art. 4.* & doctores communiter. Ratio autem est, quoniam eiusmodi rationabilis, debita, ac necessaria concessio, solùm est, ne pænitens sine absolutione ex hac vita discedat: præsertim cùm ab ea pendêre possit, quòd ille supplicia euadat sempiterna, vitamque æternam obtineat, si solùm sit attritus, & non contritus, & cùm à peccatis absolui non possit, nisi præuia absolutione ab excommunicatione: quare, quando in mortis articulo seu periculo absolui commodè potest ab eo, qui legitimam ad id extra id periculum habet potestatem, caret iurisdictione ad eum absoluendum, qui solùm in aliorum defectum haberet in articulo seu periculo mortis ad id facultatem: eo quòd talis facultas in eo periculo solùm aliis concedatur, vnicuique enumeratorum in suo gradu, ob necessitatem eius, qui in eo periculo est constitutus: quando autem adest, qui legitimam ad id habet potestatem, quique paratus est ea vti in tali periculo, per se ipsum absolutionem impendendo, aut subdelegando, qui id loco sui efficiat, iam ille in mortis periculo constitutus necessitatem non habet, vt ab alio, carente alioquin ad id iurisdictione, absoluatur; quòd tamen erat tota ratio, cur cuicunque alteri censeretur in eo periculo concessa facultas absoluendi à quibuscunque peccatis ac censuris cuicunque reseruatis.

Quidam, dum in Lusitania commorarer, mordicus asserere ac docere cæpit, in mortis periculo, atque adeò in quocunque graui morbo. Vnde mors timeretur, posse ægrotum absolui à quibuscunque peccatis ac censuris, siue reseruatis, siue non reseruatis, à quocunque simplici sacerdote, etiam si adesset parochus, & quicunque alius legitimus confessor, contra communem praxim perpetuò in ecclesia seruatam, neque sine graui periculo, quòd ille simplex sacerdos, ob defectum iurisdictionis ad tunc absoluendum, sacramentum non conficeret, ac proinde ægrotus sine vera absolutione ex hac vita discederet. Ducebatur verbis illis *Concilii Tridentini sess. 14. c. 7.* vbi de articulo mortis agens, sic dicit: *Omnes sacerdotes*

quoslibet pænitentes à quibusuis peccatis & censuris absoluere possunt. Et quoniam, dicebat, expediens est, vt in mortis periculo liberum constituto in eo periculo relinquatur, eligere quemcunque confessarium voluerit, etiam si ille simplex sit sacerdos ab ordinario minimè approbatus, cui conscientiam suam aperiat, & à quo à quibuscunque peccatis ac censuris, cuicunque reseruatis, absoluatur. Et cùm omnes meritò illi resisterent, per amicum videtur Romæ consultus fuisse Nauarrus, vt nunc ex *lib. 5. consiliorum Nauar. titu. 39. de sent. excommunicatio. consilio 15. num. 1, 2, & 3.* conjicio, qui sententiam mutauit, quam in manuali fuerat sequutus, ductusque rationibus illius, propendit in illius sententiam, addens, *quamuis crederem consultè facturum, qui præsente suo parocho vel superiore faciat se potiùs ab eo absoluere, quàm ab aliis.* Fortasse autem Nauarrus non concederet, quando nullus est casus reseruatus, & adest proprius parochus aut alius legitimus confessarius, qui iurisdictionem ad eum absoluendum habet, posse in mortis periculo constitutum, pro libito eligere in suum legitimum confessarium simplicem sacerdotem, qui validè eum absoluat.

[sect. 2] Postea res per nostros delata fuit ad Gregorium decimum-tertium Pontificem maximum, qui, præter autoritatem vicarii Christi, literis egregiè pollebat, ac definiuit. In mortis articulo seu periculo, in præsentia eius, qui absoluere potest à reseruatis, præstò illo existente ad absoluendum, aut ad facultatem concedendum ad absoluendum à seruatis, non posse ab illis absoluere eum, qui potestatem ad absoluendum ab eis extra mortis periculum non habet. Itemque simplicem sacerdotem, quin & approbatum ab ordinario, qui secluso mortis periculo iurisdictionem non habeat ad absoluendum eum, qui in mortis periculo est constitutus, non posse eum absoluere à peccatis suis lethalibus, si præstò sit alius legitimus illius confessarius, qui eum à suis peccatis absoluat. Nauarrus autem id consilium scripsit ante hanc Gregorii decimi-tertii definitionem, & vel eam ignorauit postea, vel qui eius consilia, post illius mortem, ex papyris manu scriptis ab eo relictis collegerunt, typisque mandarunt, eandem definitionem ignorantes, quod ante illam responsum ab eo inuenerunt, typis mandarunt. Illud ego libenter darem, quando casus reseruatus est summo Pontifici, neque ad absoluendum ab illo vllam potestatem habet Episcopus extra periculum mortis, tunc, non existente præstò sum-**[[234]]**mo Pontifice, qui absoluat, neque alio, qui ad id legitimam potestatem extra periculum mortis habeat, qualis esset legatus summi Pontificis quo ad excommunicationem ob grauem aut enormem in ecclesiasticum manuum iniectionem, necesse non esse recurrere pro absolutione, aut pro facultate ad absoluendum ab eo casu ad Episcopum, esto præstò esset, sed posse tunc absoluere ita constitutum in eo mortis periculo, quemcunq; alium extra mortis periculum legitimum illius confessarium. Ratio autem est, quoniam quo ad eum casum nullam habet potestatem Episcopus extra mortis periculum: in mortis verò periculo non pendet absolutio ab eo casu à potestate Episcopi: & quiuis legitimus cōfessarius potestatem habet in mortis periculo absoluendi ab illo, posito, quòd is non sit præstò absoluere ab illo, aut concedere facultatem absoluendi ab illo, cui est reseruatus.

Non verò obstant nostræ communique sententiæ, definitione Gregorii decimi-tertii confirmatæ, verba ex Concilio Tridentino relata. Quoniam intelliguntur, vt vsu fuit semper in ecclesia receptum ac intellectum, quando non adest tunc copia eius, qui extra eum articulum absoluere posset: ex fine quippe legis (qui fuit, ne quis sine absolutione discederet ob defectũ eius, qui legitimam alioquin ad id haberet potestatem) colligi debet sensus legis, quòd scilicet ea iurisdictio concessa sit omnibus vniuersim sacerdotibus in eo articulo in defectum eius, qui ad id alioquin legitimam haberet potestatem: secùs autem quando tunc

adesset legitimus minister, qui ad id haberet legitimam potestatem, quique vti illa vellet: nam tunc constitutus in periculo mortis non indigeret ministro ad absolutionem non habente ad id alioquin potestatem, & multo minùs simplici sacerdote idiota, quem saluti animæ illius nec expediret, nec deceret ei concedi, maximè in ea vltima parte vitæ illius, in qua medico peritiori ac idoneo indiget, & à qua pendet supplicia euadere æterna, sempiternamque consequi beatitudinem, sine vlla in alterutro mutatione. Confirmatur nihil obstare verba illa Concilii Tridentini, quoniam in eo capite definitum fuerat. In primis, nullius momenti esse absolutionem, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem. Deinde verò, non solum summum Pontificem, sed & Episcopos, reseruare sibi posse absolutionem à quibusdam atrocioribus delictis, maximè si illis annexa sit excommunicatio, ita vt valida non sit absolutio ab illis facta ab inferioribus confessariis, nisi ex Episcoporum, aut summi Pontificis, qui ea sibi reseruarunt, facultate ad absoluendum ab illis. Atque tunc, non condendo nouum ius, sed solũ referendo antiquum, quod semper fuit in ecclesia, vt ex his ipsis verbis, quæ subiungit, liquet, in sensu, in quo id ius fuit semper intellectum, sic ait: *Verumtamen piè admodum, ne hac ipsa occasione quis pareat,* (ob defectum scilicet eius, qui facultatem habeat in eo articulo ad absoluendum ab eiusmodi casibus reseruatis) *in eadem ecclesia custoditum semper fuit,* (ecce, non condit nouum ius, sed solùm refert antiquum perpetuò in ecclesia seruatum) *vt nulla sit reseruatio in articulo mortis (*sed scilicet in defectu eius, qui reseruauit, & qui ab illo facultatem absoluendi ab eis reseruatis habeat, absoluere ab eis possit quicunque aliàs legitimus illius confessor; & in defectu legitimi illius confessarii absoluere possit quicunque simplex sacerdos, qui eo ipso, quòd omnes alii deficiunt, iurisdictionem habet absoluendi à reseruatis, & à non reseruatis; qua tamẽ omnino carebat ac caret, seclusa ea tunc necessitate; eam autem iurisdictionem habet, dum alius non adest, qui absoluere possit, vt tutiùs, qui in periculo mortis est constitutus, ex hac vita discedat, beneficio absolutionis ei impenso: id verò est, quod consilium continuò subiungit, dicens) *atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pænitentes à quibusuis peccatis & censuris absoluere possunt,* in sensu sine dubio explicato, vt semper in ecclesia seruatum intellectumque fuit, & vt ex fine ac intento eius legis, ex necessitateque, cui subuenire intendit, constat. Quo loco obserua, in eo capite de reseruatione esse sermonẽ dumtaxat, docereque concilium, reseruationem non esse in articulo seu in periculo mortis, quod ecclesia semper intellexit, & nos contendimus esse intelligendum, atque Gregorius decimustertius intelligendum definiuit, in sensu explicato. Non ergo est ibi sermo de lethalibus peccatis, quæ nullam omnino habent reseruationẽ. De illis autem quis dicat, simplicem sacerdotem (qui non ob reseruationem, sed quia omnino iurisdictione ad absoluendum ab eis caret, absoluere ab illis non potest) accedente periculo mortis alicuius, præstoque existente legitimo illius confessario, qui ad id iurisdictionem habet, posse ab illis absoluere, ecclesiamque, nulla existente necessitate absolutionis illius, intendisse tribuere illi iurisdictionem ad tunc absoluendum? Sanè id esset stultitia, cederetque id in detrimẽtum spirituale absoluendi, qui tunc confiteretur minùs idoneo ministro, minusque perito ac experto, & ad id apto: eadem verò est ratio, imò longè maior, vt neque tunc censeatur illi concessa facultas ad absoluendum à reseruatis, quæ grauiora esse solent, & ad quæ absoluenda difficiliùs conceditur facultas ac iurisdictio. Non ergo ibi intendit concilium tollere in eo articulo reseruationem, nisi in sensu explicato, hoc est, quantum necessarium fuerit, vt constitutus in eo articulo, sine legitima absolutione ab omnibus suis peccatis ex hac vita non discedat. Nostra autem communisque sententia vel ex eo euidenter confirmatur, quoniam articulus seu periculum mortis non tollit omnino

reseruationem; sic enim obtenta absolutione in eo articulo ab excommunicatione reseruata, nullus propter talem absolutionem superesset necessarius recursus ad reseruantem, sed solùm tollit reseruationem quatenus est satis, ne constitutus in eo periculo discedat ex hac vita sine absolutione à reseruatis & non reseruatis: si enim innodatus excommunicatione ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionẽ, vel quacunque alia summo Pontifici aut Episcopo reseruata, absoluatur, vel à simplici sacerdote, vel à parocho, in periculo mortis; tunc si postea ita absolutus euadat id periculum, & quàm primùm commodè potuerit non se præsentet summo Pontifici aut Episcopo, cui erat reseruata, reincidit in excommunicationem illam, vt habetur expressè *c. eos de sent. excommu. lib. 6.* iunctis *c. ea noscitur. c. quod de his, & c. quamuis extra eod. titu.* **[[235]]** ergo periculum mortis non omnino tollit reseruationem, sed solùm concedit absolutionem ab excommunicatione reseruata, quantum præcisè est necesse, vt excommunicatus non discedat sine absolutione, neque aliud fuit intentum Concilii Tridentini, neque alius est sensus verborum, quæ ex illo relata sunt, quatenus in eis dicitur, nullam in eo articulo esse reseruationẽ: quo fit, vt quando præstò est is, qui sibi excommunicationem reseruauit, vt constitutum in periculo mortis ab ea absoluat, non solùm simplex sacerdos, sed neque parochus, aut quicunque alius legitimus alioquin confessor, possit illum absoluere, nisi de facultate eius, cui ea excommunicatio est reseruata; quoniam tunc necessaria non est talis absolutio ab alio præstita, vt ille ex hac vita cum absolutione discedat.

[sect. 3] Vtrùm autem laicus, aut is, qui sacerdos non est, absoluere in articulo mortis possit ab excōmunicatione. Neganter est respondendum cum *Couar. c. alma mater. part. 1. §. 11. n. 8. Nauar. in Manu. c. 27. n. 271. & de pænit. dist. 6. c. 1. in prin. n. 84.* & aliis, quos citant, quicquid alii in contrarium senserint. Absolutio quippe ab excommunicatione solùm conceditur in eo articulo propter absolutionem à peccatis: eaque de causa ei, qui potestatem non habet absoluendi tunc à peccatis, non videtur ecclesia concessisse facultatem absoluendi ab excommunicatione. Vnde Concilium Tridentinum solùm sacerdotes omnes dixit absoluere posse in eo articulo à quibusuis peccatis ac censuris, nulla de laicis aut non sacerdotibus facta mentione. De sacerdote excōmunicato cum Nauarro vbi suprà arbitror, validam esse absolutionem, quam à peccatis ac excommunicatione in eo articulo præstiterit.

[sect. 4] Quando is, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecit, ab eo in mortis periculo absoluitur, qui solùm pro tunc rationeque talis periculi ad id habet potestatem. In primis ita absoluens, si commodè fieri possit, iniungere debet absoluẽdo, vt priùs satisfaciat parti, si ea de causa aliquid illi satisfacere tenebitur. Deinde ante absolutionem accipere ab eo debet iuramentum, quòd, si mortem euaserit, quàm primùm commodè potuerit, se præsentabit Sedi Apostolicæ, aut alii, qui extra id periculum absoluere eum posset, & quòd implebit, si quid ab eo fuerit ipsi ob id delictum iniunctum. Ita habetur *c. ea noscitur. c. quod de his, & c. quamuis de sent. excomm.* Præterea, si mortem euaserit, & contemnat se quàm primùm potuerit illi præsentare, à quo extra tale periculum poterat absolui, continuò in eandem reincidit excommunicationem. Ita habetur *c. eos. de sent. excommu. lib. 6.*

[sect. 5] Dubium verò hoc loco est, quando aliquis cẽsendus sit esse in periculo mortis: & num, quod ad rem præsentem attinet, idem sit articulus mortis & periculum mortis, an verò differant. Et quidem, quod ad primum attinet, respondẽt doctores communiter, tunc censendum esse aliquem esse in mortis periculo, quando meritò inde mors illius timetur, quia non rarò solet mors inde euenire. Quo fit, vt quando ægrotus in eo statu est constitutus, vt iustè mors illius timeatur, censendus sit esse in periculo mortis. Si verò morbus esset talis,

ex quo non timeretur mors probabiliter, tunc qui eo morbo esset affectus, non censeretur esse in mortis periculo. Is verò, qui præliaturus esset, censendus esset in mortis pariculo. Qui verò agitaturus esset tauros, vel hastiludio, aut torneamento licito, operam esset daturus, non censeretur esse in periculo mortis. Qui autem per loca insidiosa, aut in quibus inimicos habet, esset transiturus, vnde facilè mors illi posset euenire, esse censeretur in periculo mortis. Similiter, qui longam iniret nauigationem, sine copia confessarii in naui, aut qui tempore periculoso obtempestates esset nauigaturus, iudicandus esset, in periculo esse mortis. Cæterùm in prædictis euentibus adire priùs posset eum, qui legitimam potestatem habet ad ipsum absoluendum, quàm in eo se constituere periculo, teneretur id præstare, neque absolui ab alio posset, interim dum adire illum posset, qui legitimam ad eum absoluendum potestatē habet. Item, si incipiente aliquo nauigationem minimè periculosam, subitò oriretur tunc tempestas aut aliud periculum, vnde probabiliter mors immineret, iudicaretur esse in mortis periculo, absoluiḱque à quocunque sacerdote posset, qui ibi tunc reperiretur. Interim tamen, dum non superueniret tale periculum, propter solam nauigationem de se non periculosam, neque censeretur esse in mortis periculo, neque absolui posset. De prægnāte verò, quæ partui est proxima, affirmant doctores communiter, quamuis pluries sit experta, se non periclitatam esse in partu, reputandam tamen esse in mortis periculo: quoniam partus ex se est res periculosa, non minùs quàm maris tempestas, facileḱque potest euenire aliquid in partu, vnde mors sequatur: quare sicut, qui est in tempestate maris, nihil impediente, quòd pluries sit expertus, se euasisse similes tempestates: & qui lateris inflammatione laborat, nihil impediente, quòd sæpe expertus sit, se euasisse similem morbum, cẽsendi sunt esse in mortis periculo; ita etiam mulier, quæ proxima est partui, iudicanda est esse in mortis periculo, nihil impediente, quòd sæpe experta sit, sine difficultate ac sine periculo peperisse. Ex propositis exemplis facilè quiuis prudens conjiciet ac definiet, quando in quouis alio euentu iudicandus sit aliquis esse aut non esse in periculo mortis. Hæc enim prudentis potiùs iudicio sunt definienda in euẽtibus particularibus, spectatis circumstantiis omnibus tunc concurrentibus, quàm statui possit certa regula, ad quam admetiri possint. Hæc de primo eorum, quæ dubium propositum continebat.

[sect. 6] Quod verò attinet ad secundum, num scilicet, quod ad rem præsentem attinet, idem sit articulus mortis & periculum mortis, an verò differant. *Sotus in. 4. dist. 18. q. 4. art. 4. & Canus in relect, de pænitentia, part. 5.* censent periculum mortis esse, quod proximè explanatum à nobis est: articulum verò mortis longè minùs latè patêre, esseḱque solùm, quando iam mors impendet ex morbo, vulnere, aut ictu, vel ab extrinseco, quādo in pænam est quis iam à iudice occidendus, aut simili alio modo. Quo fit, inquiunt, vt neque qui prælium est ingressurus, neque qui transiturus est loca valde periculosa, neque qui nauigaturus est procellosum ac periculosum mare, neque mulier instante partu, dicendi sint esse in articulo mortis, sed solùm in mortis periculo. Addunt deinde, facultatem absoluendi à censuris ac peccatis reseruatis non intelligi cōcessam **[[236]]** cuicunque sacerdoti modo suprà explicato in mortis periculo, sed solùm in articulo mortis. Sententia hæc pugnat cum communi aliorum doctorum assertione, qui duos hos doctores antecesserunt, meritoḱque exploditur à *Nauar. in Manu. c. 27. n. 271. & à Couar. c. alma mater. part. 1. §. 11. n. 8.* Quamuis enim quo ad verborum vim illud sit discrimen inter periculum mortis & articulum mortis, quod Sotus & Canus constituunt, si in rigore verborum sit loquendum; in iure tamen & à doctoribus pro eodem in re proposita vsurpantur: falsumḱque sine dubio est, quòd Sotus & Canus affirmant, nefas scilicet esse cuicunque

sacerdoti absoluere in periculo mortis à reseruatis modo suprà explanato. Ducor. Primò, quoniam id est contra communem ac receptum in ecclesia vsum, qui est optimus legum interpres. Secundò, quoniam *c. si quis suadente diabolo. 17. q. 4.* habetur, vrgente periculo mortis, fas esse absoluere ab excōmunicatione ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem; cuius tamen absolutio in eo canone summo Pontifici reseruatur. Et c. ea noscitur de sent. excommu. dicitur, tempore infirmitatis timore mortis licitum esse ab eadem excommunicatione absoluere, & capite eos de sent. excommu. lib. 6. agens summus ille Pontifex de absolutione in mortis periculo ab excommunicatione reseruata, promiscuè vtitur verbis articulo mortis & periculo mortis. Tertiò, quoniam ratio, qua ecclesia fuit ducta, vt vellet, quoscunque sacerdotes posse in articulo mortis absoluere à reseruatis modo suprà explicato, ne scilicet aliquis propter defectum absolutionis amitteret sempiternam felicitatem, cruciatibusque adigeretur æternis, similiter habet locum in mortis periculo. Neque est credendum, piissimam matrem ecclesiam, quæ Spiritu sancto ducitur, contrarium voluisse in solo periculo mortis, vt, verbi gratia, si ingressurus quis esset iustum periculosissimum prælium: quin neque licitè ac sine peccato id posset statuere, quod sufficientissimum est, vt absque omni dubio asseramus, contrarium fuisse ecclesiæ mentem. Adde, si in verborum rigore esset standum in hac materia, intentumque eccl esiæ fuisset, solùm licere absoluere à reseruatis in articulo mortis, & non in solo mortis probabili periculo, sanè in ptysi, in inflammatione láteris, vel in quouis alio morbo lethali aut periculoso, nō liceret absoluere antequam infirmus fatiscere inciperet, angustiasque mortis ingrederetur; quādoquidem ante id tempus, esto infirmus laboret morbo quantumcunque lethali, non dicitur propriè ac in rigore esse in articulo mortis: autores autem, cum quibus disputamus, non dicent, tam arctam esse facultatem hac in parte ab ecclesia concessam, (quam multi affirmant de iure esse diuino, ecclesiamque solùm eam existere explanasse, non verò iure positiuo illam concessisse) neque id sanè habet ecclesiæ vsus. Adde etiam, data sententia autorum, cum quibus disputamus, dicendum consequenter esse, nunquam absolutionē datam à reseruatis ei, qui absque miraculo mortem euasisset, fuisse validam; eo quòd ille nunquam fuisset verè in articulo mortis; ac proinde de eo non esse dicendum, reincidere in excommunicationem reseruatam, à qua fuit absolutus, si cùm primùm commodè posset, non se pręsentaret summo Pontifici, sed nunquam ab ea fuisse liberatum: contrarium autem habetur c. eos citato, & affirmat communis doctorum sententia.

Ob alia legitima impedimenta ad accedendum ad sedem Apostolicam, aut ad alium, qui absoluere possit, quousque liceat absoluere ab eadem excommunicatione. Et num si ita absolutus, cessante impedimento, non se præsentet ei, à quo fuisset absoluendus, reincidat in excommunicationem. Et num hæc ipsa in aliis excommunicationibus reseruatis similiter locum habeant. Disp. 64.

SVMMARIVM.

1 . SI excommunicatus, ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem, prudentis arbitrio legitimum impedimentum habeat ad accedendum ad sedem Apostolicam, aut ad

alium, qui ab ea excommunicatione possit absoluere, tũc is, esto enormiter violentas manus in ecclesiasticum iniecerit, si tamen confiteri velit, & absolui ab excommunicatione, absolui posset ab Episcopo.

2 . Mancipium, si multum distet ab eo, qui potestatem habeat ad ipsum absoluendum, & vel in domini fraudem manus in ecclesiasticum iniecit, vt se à domini seruitio subtraheret, vel siue causa domini illas iniecit, & ex eo, quòd id mancipium ad eum accedat, qui potestatem ad ipsum absoluendum habet, dominus illius pateretur graue damnum carendo seruitio illius, absolui tunc potest ab Episcopo, modò tamen iniectio manuum sit cum admòdum graui iniuria. Alii casus circa mancipia & seruos.

3 . Vir, si in suæ vxoris fraudem manus violentas in ecclesiasticum iniecit, absolui ab Episcopo potest.

4 . Filii familias, qui post pubertatis annos manus violentas in ecclesiasticum injiciunt, absolui ab Episcopo possunt in euentibus, in quibus mancipium ab Episcopo potest absolui.

5 . De viris qui causantur se non posse ferre laborem accedendi ad sedem Apostolicam, consulendus est summus Pontifex, proposito illi negotio toto, & qualitate personæ, atque de consilio summi Pontificis, & iuxta præscriptum illius erunt absoluendi, & non aliter.

6 . Vniuersim superueniente impedimento aliquo, ob quod, prudentis arbitrio, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecit, accedere commodè non posset ad sedem Apostolicam ipsiusque legatum, absolui ab Episcopo potest.

7 . Antequam Episcopus in his euentibus absoluat, ille, qui est absoluendus, debet satisfacere ecclesiastico, iniuriam paßo, si ad aliquam satisfactionem ei efficiendam teneatur, & commodè poßet illam efficere: aut præstare rectè cautionem iuratoriam, si satisfacere non possit.

8 . Quando, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecit, occultus est, nec scitur eum id feciße, potest Episcopus absoluere in foro conscientiæ illa de causa excommunicatum, etiamsi permissio enormis fuerit.

9 . In euentibus, in quibus Episcopus potest absoluere eos, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecerunt, intelligitur etiam de mādante, aut quouis alio modo ad id cooperante.

10 . Quando aliquis ex priuilegio potestatem habet **[[237]]** *absoluendi à foro conscientiæ ab excommunicatione ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem, aut quando id licet ex concessione bullæ cruciatæ, tunc qui in iis euentibus absoluere in conscientiæ foro potest, non potest illud efficere, nisi satisfacta priùs parte, aut quando per ipsum non stat, quo minùs priùs satisfaciat, sed adest ad id impedimentum, præstita ab illo priùs cautione, quòd plenè satisfaciet.*

11 . Excommunicatus ex quacunque alia causa, excommunicatione summo Pontifici reseruata, absolui potest ab Episcopo, dum laborat legitimo impedimento, satisfacta priùs parte, si quid ei fuerit satisfaciendum, & præstito iuramento quòd cessante impedimento præsentabit se summo Pontifici aut alteri, qui ad id iurisdictionem habet.

[sect. 1] SI is, qui excommunicationem ob manuum violentarum in acclesiasticum iniectionem incurrit, prudentis arbitrio legitimum impedimentum habeat ad accedendum ad sedem Apostolicā aut ad alium, qui ab ea excommunicatione possit absoluere, vt ob morbum, qui licèt periculosus non sit, pro tunc tamen impedit accedere ad potestatem habentem

absoluendi ab ea excommunicatione; tunc is, esto enormiter violentas manus in ecclesiasticum iniecerit, si tamen vel occurrat tempus implendi ecclesiæ præceptum de confitendo semel in anno, vel confiteri ex deuotione velit ac absolui ab excommunicatione, dum ita morbo laborat, qui non citò transit, vt esset podagra, quartana febris vel tertiana, quæ non citò ac leuiter transiret, aut alius sim ilis morbus, absolui posset ab Episcopo. Idem est de claudo aut cæco, & de habente simile aliud membrorum impedimentum, ob quod accedere commodè non posset ad Sedem Apostolicam, & ad alium potestatem habentem ad absoluendum ab ea excommunicatione. Idem quoque est de sene aut valetudinario, qui vel præ nimia ætate, vel quòd notabiliter esset debilis, vel quòd prauo alio laboraret affectu, prudentis arbitrio iudicaretur non posse commodè accedere ad habentem potestatem ad ipsum absoluendum, attenta loci distantia, & attento modo, quo iuxta suæ personæ qualitatem accedere deberet, vt eques aut pedes, & attentis aliis circumstantiis concurrentibus: is enim absolui ab Episcopo potest. Idem item est de paupere, qui præ egestate, attenta personæ conditione, non haberet vnde efficere commodè posset sumptus necessarios ad accedendum ad eum, qui potestatem ad ipsum absoluendum haberet, aut qui accedere non posset sine detrimento notabili vxoris aut filiorum: talis quippe absolui similiter ab Episcopo potest. Mendicus verò, qui vires haberet ad accedendum ad eum, qui potestatem haberet ipsum absoluendi, mendicandoq́; posset cibos ita sibi comparare in via, ac si maneret in loco, in quo est, neque accessus detrimento esset vxori aut filiis, quibus victum mendicando præbebat, absolui ab Episcopo non posset: quoniam non iudicaretur habere impedimentum ad accedendum ad alium, cui absolutio ab ea excommunicatione esset reseruata. Idem dicerem de claudo, qui incedere solet eques, habetq́ue vnde eques ad eum accedat, cui absolutio ab ea excommunicatione est reseruata, neque aliud habet sufficiens impedimentum ad accedendum ad illum, & de aliis similibus: tales enim non censentur impediti, ac proinde absolui non possunt ab Episcopo. Is etiam, qui inimicitias habet, si periculosa esset ei accessio ad eum, cui absolutio esset reseruata, absolui ab Episcopo posset, esto inimicitiæ ortum habuissent ex culpa ipsius, & esto ei non immineret probabile admodum mortis aut vulnerisalteriúsve notabilis iacturæ periculum, modò aliquale ei immineret. Hæc omnia constant ex *c. ea noscitur. c. quod de his, & ex. c. quamuis de sent. excommunic. iuncto. c. mulieres, & c. de cætero eod. titu.*

[sect. 2] Mancipium item, si multum distet ab eo, qui potestatem habeat ad ipsum absoluendum, & vel in domini fraudem manus in ecclesiasticum iniecit, vt se à domini seruitio subtraheret, vel sine culpa domini illas iniecit, & ex eo, quòd id mancipium ad eum accedat, qui potestatem ad ipsum absoluendum habet, dominus illius pateretur graue damnum carendo seruitio illius, absolui tunc potest ab Episcopo; modò tamen iniectio manuum non sit cum admodum graui iniuria, ita vt notabile scandalum generauerit: tũc enim, nihil impediente iactura domini, accedere deberet ad Sedem Apostolicam, aut ad ipsius legatum. Atque vt summatim, quæ ad mancipiũ spectant, dicam. Si non multum distet à sede Apostolica aut ab ipsius legato, absolui non potest ab Episcopo ab iniectione manuum cum graui aut atroci iniuria. Item, si culpa domini eas manus iniecit, absolui etiam non potest ab Episcopo, quando interuenit grauis aut atrox iniuria, etiam si Sedes Apostolica aut legatus multum distent. Præterea, quando admodum grauis ac enormis esset iniuria, ita vt graue scandalum generaret, absolui non posset ab Episcopo, etiam si nulla interueniret culpa domini, multumq́ue distarent sedes Apostolica ac legatus. In aliis verò euentibus absolui mancipium ab Episcopo potest. Cæterùm loco molestiæ, quam in itinere erat subiturus, iniungi ei ab Episcopo debet satisfactio aliqua, (quod *Panor. c. relatum,* mox citando, obseruat

esse seruandum in reliquis euẽtibus, in quibus aliquis ob impedimentum, quod habet ad accedendum ad eum, qui potestatem ad ipsum absoluendum habet, ab Episcopo absoluitur.) Hæc, quæ de mancipio dicta sunt, habentur *c. relatum, iuncto. c. mulieres, de sent. excom.* Ex alio autem impedimento, ex quo reliqui absolui possent ab Episcopo, iuxta hactenus dicta & dicenda, absolui etiam mancipium ab Episcopo posset: cùm, quo ad id, non sit mancipium deterioris conditionis, quàm alii. Famulus autem liber absolui non potest ab Episcopo in euentibus, in quibus explicatum est, mancipium, ne id in damnum domini redundet, absolui ab Episcopo posse.

[sect. 3] Vtrùm autem vir, si in suæ vxoris fraudẽ manus violentas in ecclesiasticum iniecit, absolui ab Episcopo possit, *Gloßa. c. relatum citato.* Panor. ibi, & doctores communiter, neganter respondent. Quoniam vir non est sub potestate vxoris, neque alicubi reperitur concessum, posse in eo euentu absolui.

[sect. 4] De filiis autem familias, qui post pubertatis annos manus violentas in ecclesiasticum injiciunt, num absolui ab Episcopo possint in euẽtibus, in quibus dictum est, posse mancipium **[[238]]** ab Episcopo absolui. *Gloßa. c. mulieres citato,* & quidam alii, neganter respondent. Panor. verò & alii respondent affirmanter. Atque hæc. posterior opinio mihi magis probatur: quoniam non sunt sui iuris, & *c. mulieres* concedit, personas, quæ sui iuris non sunt, absolui ab Episcopo posse. Hæc tamen opinio intelligenda est in iis solis euentibus, in quibus caput relatum concedit, mancipium absolui ab Episcopo posse. Quare necesse est, vt multum à Sede Apostolica, ab ipsiusque legato, distent, & vt pater non fuerit in causa talium violentarum manuum in ecclesiasticum iniectionis, itemque vt discessus filii redundet in notabile detrimentum patris, atque vt iniuria talis manuum iniectionis non sit admodum enormis, quæ scandalum generet.

[sect. 5] De viris autem potentibus ac delicatis, qui causantur, se non posse ferre laborem accedendi ad sedem Apostolicam, consulendus est summus Pontifex, proposito ac explicato illi negotio toto, & qualitate personæ: atque de consilio summi Pontificis & iuxta præscriptum ipsius erunt absoluendi, & non aliter. Ita habetur *c. mulieres citato.* Quod, vt bene notant glossa ibi & doctores communiter, est intelligendum, nisi interim periculum aliquod immineret, aut interueniret aliqua circumstantia ex iis, quæ explicatæ sunt, ob quas alii possent absolui: tunc enim constat, sicut alii absolui ob eas circumstantias superuenientes ab Episcopo possunt, sic etiam eiusmodi delicatos, qui id causantur, absolui ab Episcopo posse.

[sect. 6] Denique, vt summatim rem hanc absoluam, vniuersim superueniente aut existente impedimento aliquo, ob quod, prudentis arbitrio, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecit, accedere commodè non posset ad sedem Apostolicam, ipsiusque legatum, absolui ab Episcopo potest. Vt si bellum sit in itinere, quo transitus ad sedem Apostolicam, aut ad ipsius legatum, sit periculosus. Si is, qui tales manus in iecit, curam haberet animarum, & absque notabili illarum detrimento non posset illas relinquere, quia non haberet idoneum vicarium, quem sibi substitueret, aut aliqua alia de causa. Si haberet regimen seculare, & sine notabili eorum, quos regit, aut reipublicæ detrimento, non posset illos relinquere, neque haberet idoneum vicarium, quo substituto, cessaret id detrimentum. In his omnibus, & in similibus aliis euentibus, absolui ab Episcopo posset, etiam si iniuria ecclesiastico illata esset enormis, vt constat ex iuribus citatis.

Obseruat verò optimè *Nauar. in Manu. c. 27. n. 90.* eum, qui, iuxta hactenus dicta, legitimè est impeditus ad accedendum ad Sedem Apostolicam, & ad alium qui potestatem habeat ipsum absoluendi, esto posset mittere pro absolutione, non teneri id efficere, sed absolui ab

Episcopo posse. Ratio autem est, quoniam ius eum non obligat, mittere pro absolutione, sed solùm, vt ipse eat, si commodè possit: in euentu autem, quòd commodè accedere non possit, ius concedit facultatem, vt absolui ab Episcopo possit.
Optimè etiam ibidem obseruat. Quando in his euentibus non esset copia Episcopi, qui absolueret, vel Episcopus ex sua nequitia non vellet absoluere, tunc parochus aut alius sacerdos absoluere non posset: quoniam talis facultas his euentibus solis Episcopis conceditur. Cum quibus computa eorum prouisores seu vicarios, qui vnum tribunal cum eis conficiunt.
[sect. 7] Illud verò est obseruandum antequam Episcopus in euentibus omnibus explicatis absoluat, illum, qui est absoluendus, debere satisfacere ecclesiastico, qui iniuriam est passus, si ad aliquam satisfactionem ei efficiendam teneatur, & commodè possit illam efficere: aut certè præstare debet cautionem, si fatisfacere non possit, iuratoriam saltem, quando aliam pręstare non potuerit, quòd satisfaciet cùm primùm potuerit. Item præstare debet iuramentum, quòd cessante eo impedimento, quod tunc habet ad accedendum ad sedem Apostolicam, aut ad alium qui facultatem ad ipsum absoluendum habeat, accedet cùm primùm potuerit. Hæc omnia habentur c. ea noscitur c. quod de his, & c. quamuis de sent. excommu. Obseruat verò *Syluester verb. absolutio. 4. sub finem. n. 3.* quando impedimentum esset perpetuum, vt in sene aut valetudinario, sine spe recuperandi perfectam sanitatem, necessarium non esse iuramentum, eo quòd esset superfluum. Quia tamen casu aliquo euenire posset, vt summus Pontifex aut legatus eò accederent, tuncque ita absolutus teneretur se illis præsentare, non iudico superfluum, sed necessarium id iuramentum. Illud deinde obserua, si cessante impedimento ii, qui ita ab Episcopo absoluuntur, non se pręsentent sedi Apostolicę, aut alteri, qui ad eos absoluendos potestatem habeat, reincidunt eo ipso in excommunicationem, vt sint eo ipso ex tunc excommunicati, ac si antea non fuissent absoluti. Ita habetur *c. eos de sent. excommu. lib. 6.* Vnde, si mancipium idcirco ab Episcopo absoluatur, quia non est sui iuris, & distet ab eo, à quo absolui poterat, & quia accessus ad eum, à quo poterat absolui, esset in detrimentum alicuius momenti domini illius, tunc, si id mancipium manumittatur & efficiatur sui iuris, aut casu non distet multum ab eo, à quo absolui potest, vel dominus faciat ei facultatem accedendi ad eum, à quo potest absolui, vel eueniat vt commodè sine detrimento domini possit accedere, & non accedat, ac se præsentet ei, à quo poterat absolui, reincidit in excommunicationem. Idem dic de filio familias, & in cæteris aliis euentibus, in quibus cessat impedimentum, ob quod absolutio ab Episcopo fuit præstita. Lege quo ad dicta tota hac disputatione *Syluest. verb. absol. 4. n. 8. Nauar. vbi suprà à n. 88. Ang. verb. excommu. 5. casu. 1. à §. 51. & Caiet. in summa verb. excommu. c. 10. sub finem.* Et obserua, sede Apostolica vacante, eiusmodi excommunicatum se præsentare debere summo Pænitentiario. Ita Panor. quem refert ac sequitur *Syluest. verb. absolu. 4. n. 7.*
[sect. 8] Illud est obseruandum, hodie quando, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecit, occultus est, ita vt, eum manus illas iniecisse, neque deductum sit in forum contentiosum, neque sit periculum, quòd deducetur, ob defectum probationis, posse Episcopum absoluere in foro conscientiæ illa de causa excommunicatum, etiam si percussio valde fuerit enormis: neque eiusmodi ita absolutum teneri postea accedere ad sedem Apostolicam, aut ad illius legatum: eo quòd in *Concilio Tridentino seß. 24. c. 6. de reformatione* **[[239]]** concessum episcopis fuerit absoluere simpliciter ac omnino subditos suos in conscientiæ foro à quibuscunque censuris ac delictis. Et quāuis per clausulam, quæ in bulla cænæ Domini postea apponi consueuit, auferatur ab eis potestas absoluendi à casibus reseruatis in eadem bulla cænæ Domini, nihil ea Concilii Tridentini cōcessione obstante, vt alibi ostendemus;

excommunicatio tamen, de qua loquimur, non est de numero earum, quæ in bulla cænæ Domini continentur.

[sect. 9] Illud etiam obserua, in euentibus, in quibus hactenus est dictum, Episcopum absoluere posse eos, qui manus violentas in ecclesiasticum iniecerunt, id similiter intelligendum esse de mādante, aut quouis alio modo cooperante ad eam manuum violentarum iniectionem, eaque de causa excommunicatum. Quando autem Episcopus absoluere potest ea de causa excommunicatos propter impedimentum illis superueniens, quo accedere non possunt ad Sedem Apostolicam, aut ad alium, qui potestatem ipsos absoluendi habeat; tunc, cùm fieri optimè possit, vt vni superueniat impedimentum, quando non superuenit alii ex illis, aut aliis, absoluere tunc poterit solum, aut solos legitimè impeditos, non verò alios, qui impedimentum sufficiẽs non habent.

[sect. 10] Illud deinde obserua, quando aliquis ex priuilegio facultatẽ habet absoluendi in foro conscientiæ ab excommunicatione ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem, vt nos & cæteri mendicantes habemus, atque alii, qui mendicantium priuilegiis gaudent, aut quando id licèt ex concessione Iubilei, vel bullæ cruciatæ, aut ex aliquo alio capite; tunc, qui in eis euẽtibus absoluere in conscientiæ foro potest, non posse illud efficere, nisi satisfacta priùs parte, aut, quando per ipsum non stat, quominus priùs satisfaciat, sed adest ad id impedimentum, præstita ab illo priùs cautione suprà explicata, quòd plenè ac integre satisfaciet. Vnde dicerẽ, quando excommunicatus ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem, per se vel per tertiam personam, offerret offenso satisfactionem, neque ille vellet vllam admittere, sed diceret, se velle rem deducere ad forum exterius, ibique efficere illum punire, vt sæpe offensi solent respondere, tunc posse in conscientiæ foro absolui præstita cautione, de qua suprà est habitus sermo, quòd satisfaciet, quod iudicatum fuerit, ipsum rationabiliter satisfacere, aut subire debere, aut id, quo offensus voluerit ante sententiam esse rationabiliter contentus: idque non impediet, quòd si sententia fuerit iudicatũ excedens, non possit ita absolutus ab ea appellare, suspendereque satisfactionem quousque offensus rationabili satisfactione sit contentus, aut quousque res vltima sententia diffiniatur. Eiusmodi autem absolutione in conscientiæ foro legitimè obtenta, non manet absoluto obligatio se præsentandi summo Pontifici, aut legato, sub pæna reincidentiæ in excommunicationem: quoniam ea facultas non est ad absoluendum ob impedimentum, quod tunc absoluendus habeat ad se præsentandum ei, qui potestatem ipsum absoluendi in conscientiæ & in exteriori foro habeat, sed est facultas illum absolutè absoluendi. Quia tamen ea facultas solùm est ad absoluendum in foro conscientiæ, nihilque ea absolutio in foro exteriori suffragatur ei, qui eo modo in conscientiæ foro est simpliciter absolutus ab ea excommunicatione ac peccato; vtique in exteriori foro is iudicabitur excommunicatus, ac, si celebret, iudicabitur irregularis, & vt talis punietur, quamuis in conscientiæ foro talis non sit: vnde, quod ad forum exterius attinet, atque ad vitandum scandalum, si vbi ipse existit sciatur in eam excommunicationem ipsum incidisse, tenetur se gerere ac si vere esset excommunicatus, accedereque pro absolutione ad eum, qui in exteriori & in conscientiæ foro deberet ipsum absoluere, si in conscientiæ foro absolutus non esset. Consentit *Couar. c. alma mater. part. 1. §. 11. n. vlt.* & consentiunt doctores alii communi ter.

[sect. 11] Dubium hoc loco est, vtrùm quemadmodum excommunicatus ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem absolui ab episcopo potest, si legitimum impedimentum habeat ad accedendum ad Sedem Apostolicam, & ad alium, qui ad ipsum absoluendum potestatem habeat, ita excommunicatus ex quacunque alia causa

excommunicatione summo Pontifici reseruata absolui possit ab Episcopo, dum laborat simili impedimento, satisfacta similiter priùs parte, si quid ei fuerit satisfaciendum, & præstito iuramento, quòd, cessante impedimento, se præsentabit summo Pontifici, aut alteri, qui ad ipsum absoluendum iurisdictionem habeat. Et quamuis aliqui asseruerint contrarium, dicendum est cum *Panor. c. de cætero de sent. excommu. (sibi contrario. c. quamuis eod. titu.)* cum *Fel. eodem. c. quamuis, Syluest. verb. absol. 4. n. 7. Nauar. in Manu. c. 27. n. 89.* & cum aliis, posse absolui. Quoniam est eadem ratio. Et quoniam derogat Sedis Apostolicæ pietati non censere, id ipsam intendere. Et denique quoniam satis hodie id colligitur ex *c. eos de sent. excommu. lib. 6. vt bene Panor. c. de cætero citato* obseruat. Excipitur, vt *Syluester vbi suprà* vult, quando in reseruatione apponitur clausula, quòd talis excommunicatio aut delictum, ab alio absolui non possit, quàm à summo Pontifice, nisi in mortis articulo: nam tunc, superueniente quouis alio impedimento, absolui nec ab Episcopo potest: quoniam id ea clausula significat. Contrarium autem suadere videtur, quòd in *canone si quis suadente diabolo* ea clausula perspicuè apponitur: & tamen superueniente impedimento, episcopus ab ea excommunicatione potest absoluere, vt dictum est, ac iura concedunt: quare, si idem dicendum est de aliis excommunicationibus, quod de excommunicatione ob manuum violentarum in ecclesia sticum iniectionem, de qua sermo est canone si quis suadente diabolo, idque propter eandem rationem, & propter alia, quæ dicta sunt; in aliis etiam excommunicationibus appositio eius clausulæ non impediet, quominus propter superueniens impedimentum absolui ab Episcopo possit. Responderi tamen poterit, in excommunicatione ob manuum violentarum in ecclesiasticum iniectionem peculiariter esse concessum ac in iure expressum, vt absoluere nihilominus possit episcopus, quando iniuria est leuis, & in graui ac enormi, vt possit absoluere extra mortis articulum superueniente impedimento: in aliis autem excommunicationibus, in qui-**[[240]]**bus ponitur clausula, vt solùm in mortis articulo, aut vt non nisi in mortis articulo, possit excommunicatus absolui, aliquid operari debere eam clausulam, vt scilicet in solo mortis articulo possit absolui, & vt extra illum neque ab Episcopo possit absolui. Elige, quod malueris.

De excommunicatione & aliis pænis, ob manuum violentarum in Cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ aut in Episcopum iniectionem, & ob illorum insequutionem. Itemí# in impedientes legatos Sedis Apostolicæ fungi munere suo. Disp. 65.

SVMMARIVM.

1 . EXcommunicantur, excommunicatione summo Pontifici, præterquam in mortis articulo, reseruata, quicunque ceperint, percusserint, aut hostiliter insecuti fuerint Cardinales S. R. E. & quicunque ad id socii fuerint, vel mandantes, vel consulentes.

2 . Qui hac causa excommunicati sunt, publicari ac denuntiari debent vt excommunicati, per ecclesias omnes loci, in quo tantum facinus fuit commissum, item in ecclesiis finitimarum ciuitatum omnibus diebus festis & dominicis.

3 . Quando autem fuerint absoluendi, priùs idoneos fideijußores dare debent, aut si dare nequeant, præstita iuratoria cautione, atque etiam præstitis hypothecis, quòd parebunt pænitentiæ ipsis iniungendæ, & quòd Deo iuuante illam implebunt, deinde alias multas infamias adhuc subire debebunt.

4 . Hi excommunicati eo modo efficiuntur infames, quo illi, qui crimen læsæ maiestatis committunt. Manent item eo ipso diffidati ac banniti: testari non possunt: creditores non tenentur illis debita reddere: & alia plura eiusmodi damna & infamiæ notas incurrunt.

5 . Si quis in Cardinalium aut summi Pontificis odium insecutus fuerit, aut manus iniecerit in aliquem ecclesiasticum, de familia summi Pontificis aut Cardinalium, aut ad id cooperatus fuerit, punitur seuerè arbitrio iudicis, non tamen excommunicatur.

6 . Qui Cardinalem occiderit, vel per se vel per alium, vel ad mortem cooperatus est, sic in eum potestas iurisdictionis insurgit, quòd contra vitam subsidium mortis solatium inuocet, neque per eiusmodi pænas, iudicibus ecclesiasticis impositas, facultas adimitur iudicibus sæcularibus, quin potiùs integrum eis relinquitur, imponere pro eiusmodi sacrilegiis pænas legibus statutas. Enumerantur ibidem & in paragraphis sequentibus pænæ, quas eiusmodi subiturus est.

7 . Excommunicatur ipso facto, excommunicatione summo Pontifici præterquam in mortis articulo reseruata, quicunque quemuis Pontificem, modò consecratus iam sit, temere percusserit, ceperit, bannierit, item omnes ad id cooperantes. Et enumerantur pænæ, quas idem ipse subiturus est, & alii casus circa id oriri valentes.

8 . Excommunicantur ipso facto quicumque, qui impedierint legatos ac nuntios Apostolicos, ne terras ipsorum ingrediantur, aut ne ibi ea exequantur, ad quæ ab Apostolica Sede destinati sunt. Sed hæc excommunicatio summo Pontifici non est reseruata.

9 . Nonnulla obseruata circa excommunicationem bullæ cænæ Domini.

NVnc dicendum est de excommunicatione, & aliis pænis statutis, injicientibus manus violentas in quasdam personas ecclesiasticas magis priuilegiatas, maiorisque dignitatis in ecclesia, atque in eos, qui eas personas hostiliter insequuntur, licèt illas non contingant.
[sect. 1] Incipiendo verò à Cardinalibus sanctæ Romanæ ecclesiæ, *capite fælicis de pænis lib. 6.* excōmunicantur excommunicatione summo Pontifici, præterquam in mortis articulo, reseruata, quicunque ceperint, percusserint, aut hostiliter insequuti fuerint Cardinales sanctæ Romanæ ecclesiæ, ita vt sola hostilis insequutio, sine apprehensione aut percussione, manuúmve violentarum in eos iniectione, sufficiat ad hanc excommunicationem incurrendam, vt in eo capite habetur. Vt verò *Nauar. consilio 37. lib. 5. titu. de sent. excommu. n. 4.* & sequentibus rectè obseruat, non dicitur quis insequi alium, si ad manus in illum injiciendas tendat, si ille iam se receperat, aut non comparet: sed si declinantem illo animo eum sequatur seu insequatur. Excōmunicantur item hoc eodem excommunicationis genere quicunque ad aliquid horum trium fuerint socii, vel id fieri mandauerint, aut postquam nomine ipsorum factum fuerit, ratum illud habuerint in sensu *Disp. 33. memb. 4.* explanato, aut ad id consilium dederint, vel fauorem, aut aliquid cooperati fuerint, modis Disp. 33. citata quo ad omnia illius membra explicatis, etiam recipiendo malefactores. Hodie verò excommunicatio hæc est de cæna Domini, vt infrà subjiciemus. Cæterùm propter has omnes cooperationes, cùm tanquam accessoriæ illis aliis tribus prioribus actionibus adhibeantur, non incurritur

excommunicatio, nisi quando aliqua alia illarum trium priorum actionum fuerit exequutioni mandata, ex eisque cooperationibus causæ partialitate fuerit sequuta.
[sect. 2] Iubentur autem, qui in hanc excommunicationem inciderint, publicari ac denunciari excommunicatos esse per ecclesias omnes loci, in quo tantum facinus fuerit commissum, nec non in ecclesiis finitimarum ciuitatum ac diæcesum, omnibus diebus dominicis ac festiuis, pulsatis campanis, & candelis accensis, (atque extinctis & proiectis in terram, vt fieri solet, & glossa ibi obseruat) quamdiu in sua contumacia illi perdurauerint, neque ad Sedem Apostolicam postulando absolutionem accesserint, parati ad condignam pænitentiam ac satisfactionem eis iniungendam, opere implendam, vt ibidem habetur *§. præsenti nihilominus.*
[sect. 3] Quando autem fuerint absoluendi, priùs sufficienter & idoneè cauere debent, hoc est, præstitis pignoribus, aut fideijussoribus, vt ibi notat glossa, aut si hæc præstare non possint, præstita iuratoria cautione, atque etiam præstitis hypothecis, si res, quas hypothecæ subjiciant, habeant, quòd parebunt pænitentiæ ipsis iniungendæ, & quòd auxiliante Domino illam integre implebũt. Deinde per omnes principales ecclesias loci, in quo ita deliquerunt, & vicinorum locorum, diebus dominicis ac solemnibus incedent nudi coram **[[241]]** populo, femoralia tantùm habentes, & deferẽtes ferulas in manibus, quibus per easdem ecclesias publicè fustigentur: ituri postea vltra mare, ibique acturi pænitentiam per tres annos ad minùs, neque inde post illos expletos reuersuri, nisi de speciali Sedis apostolicæ licẽtia. Qui tamen solo nudo consilio, aut simplici fauore, inuenti fuerint circa eiusmodi delicta culpabiles, non tanto rigore erunt puniendi, sed iudex eis admetietur pænam pro culpæ reperræ quantitate. Hæc habentur ibid. §. *cùm autem, &* §. *illud autem.*
[sect. 4] Item cõmemorati omnes, quos diximus prædictam excommunicationem ipso facto incurrere, eo modo efficiuntur infames, quo illi, qui crimen læsæ maiestatis committunt. Manent itẽ eo ipso diffidati ac banniti, ita vt quicũque licitè possit eos occidere, iuxta ea quæ *disp. 7 & 25* dicta sunt. Testari item non possunt, neque succedere in bonis alicuius ex testamento, aut ab intestato. Mandantur habitationes ac ædificia eorum dirui, in perpetuumque reparari prohibentur, vt perpetua eorum ædificiorum ruina perpetuam illorum testetur infamiam. Creditores illorum nõ tenentur reddere eis debita, nullusque tenetur eis respondere in iudicio. Postquam tamen fuerint ab excommunicatione absoluti, conceditur eis prosequi in iudicio suam suorumque iniuriam, & pètere, quæ ipsis de bonis post delictum commissum acquisitis debentur, vt hoc vltimum subiũgitur in eodem c. §. verum cùm. Item bona omnia ipsorũ à puncto cõmissidelicti vsque ad latam sententiã confiscantur, ac proinde quo ad ea bona, & debita ipsis vsque ad id punctum, non ipsi audiuntur in iudicio, sed fiscus, aduersus eos, qui eiusmodi delinquentibus aliquid debebãt. Quicquid locatum, in feudum, in emphyteusim, aut alio modo ab ecclesia habebant, siue id beneficium sit spirituale, siue quippiam temporale, illud ipso iure amittunt ecclesiæ. Hæc omnia habentur *c. fælicis citato* in prin.
Filii item ac nepotes eorum, per lineam præsertim masculinã, amittunt ipso iure quæcunq; beneficia ecclesiastica obtinebant, etiam si id beneficium esset Episcopatus, inhabilesque redduntur ad beneficia, vel dignitatẽ, aut honorẽ ecclesiasticum, vel secularem, & ad quodcũq; publicum officium, seu munus, neque admittuntur in testes, neque promouẽtur ad ordines, sublata eis quoad hæc omnia spe omni dispensationis. Hæc omnia habentur ibidem. *§. quod si quis.* Hæc etiam pænæ extendi possunt ad fratres, & ad filios ac nepotes fratrum, si ita Romano pontifici videbitur, attenta atrocitate delicti. Ita habetur §. cæterùm quia.

[sect. 5] Item statuitur, vt si quis, in Cardinalium aut summi Pontificis odium, insequutus fuerit, aut manus iniecerit, in aliquem clericum, aut religiosum, de familia summi Pontificis, aut Cardinaliũ, aut ad id cõsiliũ dederit, vel quouis alio modo fuerit cooperatus, puniatur seuerè arbitrio iudicis, ita vt pænæ quantitas culpæ quantitati sit proportionata. Ita habetur ibidẽ. *§.* præmisso. Nõ tamen ibi pæna excommunicationis pro hoc delicto apponitur: quare, nisi manus violentæ in hos injiciantur, pro sola insequutione illorum, excõmunicatio non incurretur: & quando manus violentæ in eos injicientur, solùm incurretur excommunicatio canonis si quis suadente diabolo.

[sect. 6] Quãdo aliquis (quod absit) Cardinalẽ occiderit per se, vel per alium, vel causam talis mortis dederit ad illam modo aliquo cooperando, vltra hactenus dicta, *sic in eum potestas iurisdictionis insurgat, sic rigor vltionis insiliat, quòd contra vitam subsidium mortis solatium inuocet.* Neque per eiusmodi pænas, à iudicibus ecclesiasticis impositas, facultas adimitur iudicibus secularibus, quin potiùs integrum eis relinquitur, imponere pro eiusmodi sacrilegiis pænas legibus ciuilibus statutas. Quod non intelligo solùm, quando mors Cardinali infertur, sed etiam in aliis criminibus explicatis, quando patrator illorum est laicus: tunc enim licèt ad iudicem ecclesiasticum spectet punire ea crimina ratione sacrilegii ac excõmunicationis adiunctæ; ad secularem tamen iudicem attinet punire rationem formalẽ mortis, iniuriæ manuum violentarũ quocunque alio modo in ecclesiasticum iniectarum, atque iniuriæ insequutionis illorum, etiam vt aggrauantur ex sacrilegio adiũcto, vt Disp. 49 explanatum fuit. Accusator enim forũ rei sequitur, iudexque secularis ex suo officio procedere potest ac debet ad puniẽdũ laicum sibi subditũ, tale præsertim ac tantum cõmittens delictum, quod exigit, vt pænæ accumulentur, neque ecclesiasticæ seculares impediant, aut è contrario: tametsi semper in tribunali, quod posteriùs ad puniẽdũ accesserit, habenda sit ratio pænæ iam antea in tribunali altero inflictæ, ob rationem formalem delicti, quam per se ad ipsum punire spectabat, quatenus circunstantia adiuncta, aggrauansque, erat rationis formalis, quam per se ad illud alterum tribunal punire attinebat. Hæc, tametsi non adeò explanata, habentur. *c. fælicis citato* §. *si quis verò.*

Illo eodem capite à *§. qua propter,* Principibus, cæterisque potestatibus publicis, earumque ministris præcipitur, vt, quod in ipsis fuerit, seruari efficiant contenta omnia in eo capite aduersus eos transgressores, idque sub pæna excommunicationis ipso facto incurrenda post mensem cõputatum à puncto, à quo tale delictum ad ipsorũ notitiã peruenerit. Ea tamen excommunicatio summo Pontifici non reseruatur. Ciuitas verò, præter Romanam vrbem, (neque enim Romana vrbs his pænis subiacet) quæ consilium, auxilium, aut fauorem dederit committentibus id delictum, vel quæ intra mensem à die, qua id delictum esse commissum ad notitiam ipsius deuenerit, eos non punierit prout tale delictum postulat, & prout ea ciuitas potuerit, priuata eo ipso manet sede ac dignitate episcopali, si eam habebat, aut maiori dignitate, vt archiepiscopali, aut patriarchali, subiectaque interdicto manet.

Hoc loco obserua, Pium quintum motu proprio lato anno incarnationis Dominicæ Millesimo quingẽtesimo sexagesimo nono, extẽdisse pænas huius capitis ad scientes nec reuelãtes, commissum aut committi velle eiusmodi delictum aduersus Cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, his verbis: *Itaqꝫ sanctioni prædictæ de simili fratrum nostrorũ consilio adjicientes, statuimus, vt quisquis, etiam à nudo consilio, aut simplici fauore, aut animo à cæteris prædictis alienus, quempiam, aut horum administrorũ, vel cõsciorũ coniurationis, siue conspirationis, aut cõmissi, cõmittendíve criminis in personam Cardinalis, illorumve fautorum, receptorum, vel occultatorum, siue ex renunciatione sibi protinus, vel per interpositam personam aut literas, facta,*

cognouerit, si ex scripturis, cætu, conatu, concursu, insidiis, aliísve signis & indiciis, qualẽcumq; scientiam habuerit, vel **[[242]]** *etiam adiecerit, quíve horum quicquam intellexerit, quantũcũq; res alias occulta sit, quam primum id Romano Pontifici, si in curia fuerit, sin autem ordinario loci, vel si Cardinalis ipse ordinarius extiterit, propinquiori Episcopo: &, si crimen nondum cōmissum fuerit, etiam ipsi Cardinali properet reuelare. Quicũq; verò, etiam non subditus, & omnino extraneus, defecerit, cuiusq; dignitatis fuerit, prædicto sit excommunicationis laqueo innodatus, pariterque maiestatis reus infamiæ, & omnes pænas prædictas eo ipso incurrat. Eadem nihilominus constitutione, quoad reliquas eius partes, ac cæteris omnibus sanctionibus Canonicis & ciuilibus, ad talium coërtionem editis, in suo robore duraturis. Porrò si quis ad sanitatem reuertens, rem adhuc incognitam detexerit, omni noxa penitus liberetur. Cæterum loci ordinarius secretò curet casum ad se delatum prædicto Pontifici primo quoque tempore nunciare, & interim rem omnem ab stirpe exquirere, &, si necessitas tunc postulet, seculare quoque brachium adhibere.*

[sect. 7] *Clementina si quis suadente diabolo de pænis,* excommunicantur ipso facto excōmunicatione sūmo Pontifici, præter quàm in mortis articulo, reseruata, quicunque quemuis pontificem (modò consecratus iam sit, etiam si renuntiauerit Episcopatui, aut Episcopus titularis sit, neque sufficit esse electum, quin neque possessionem Episcopatus obtinuisse, iurisdictionẽq; habere, vt affirmant glossa ibidem, glossa item clement. dignum de celebr. missar. Fel. & Nauar. in Manu. c. 27. in calce n. 67.) iniuriosè vel temere (secùs si licitè in sui defensionem) percusserit, aut ceperit, vel bānierit, hoc est, proscripserit, ita vt sola proscriptio, vt egrediatur, vel procul agat ab aliquo loco, sufficiat ad hanc incurrendam excommunicationem, esto manus in illum non injiciantur. Excōmunicātur præterea eodem excommunicationis genere quicūque aliquid triū prædictorum mandauerint, aut factum ipsorum nomine, ratum postea habuerint, vel socii fuerint facientis, vel consilium aut faucrẽ ad id dederint, aut scienter post delictum cōmissum defenderint facientem. Propter has tamen posteriores actiones, eo quòd adiungantur tanquam accessoriæ illorũ trium priorum, non incurritur excōmunicatio, nisi quando aliqua trium priorum, cuius fuerint concausæ, aut vt tales reputentur, mandata fuerit exequutioni. Excommunicatio autem hæc hodie est de cæna Domini, magis aliquantulum extensa, vt subjiciemus.

Interim dum, qui tale crimen commiserit, nō absoluitur, per omnes ecclesias loci, in quo tale facinus commisit, & ciuitatum ac diæcesum vicinarum, quibuslibet diebus dominicis ac festiuis pronunciatur ac denunciatur excommunicatus, pulsatis campanis ac accensis candelis. Atque antequam absoluatur, sufficienter ac idoneè canere debet, quòd imponendæ pænitentiæ parebit, & quòd, Domino auxiliante, illam implebit, vt hæc omnia circa præcedentẽ excommunicationem ob sacrilegium in Cardinalem sanctæ ecclesiæ Romanæ commissum explanata sunt. Ita habetur *ibidem* §. *& quia eo.*

Qui in hoc delictum in hancque excōmunicationẽ incidit, amittit ipso facto ecclesiæ, cui præerat talis Episcopus, quicquid ex eadem ecclesia locatum, in emphyteusim, aut feudum, vel quouis alio modo habebat, atque adeò amittit quodcūque officium, aut beneficium, tam spirituale, quàm tẽporale, quod eiusdem ecclesiæ habebat. Filii item ac nepotes illius per lineam masculinam redduntur ipso facto inhabiles, absque spe dispensationis ad obtinenda ecclesiastica beneficia in ciuitate ac diæcesi, cui talis Episcopus præerat. Non tamen priuantur ob hoc delictum iam obtentis, vt bene ibi notat glossa. Terra item committentis id delictum, modò vltra vnam diæcesim non cōtineat, subiacet vsque ad condignam satisfactionẽ ecclesiastico interdicto. Quòd si multas diæceses contineat, tunc diæcesis domicilii principalis eius, qui ita deliquit, atque ea, in qua tale delictū cōmisit, si diuersæ sint, ac sit ita delinquẽtis,

duæque aliæ, quæ sint eiusdem delinquentis, & quæ eidem loco, in quo delictum fuit cōmissum, sint magis vicinæ, subiacent etiam ecclesiastico interdicto. Item quicumque locus, in quo Episcopus captus detinebitur, interim dum illius perseuerauerit detentio, ecclesiastico similiter subiacet interdicto, cuiuscunque sit is locus. Hæc omnia habentur ibidem *à* §. *à feudis.*

Quòd si ciuitas fuerit, quæ aliquid prædictorũ delictorum in suum Episcopum cōmiserit, tunc interdicto subiacet, donec competenter satisfaciat. Item potestas, aduocatus, & cæteri officiales publici eius ciuitatis, qui culpabiles extiterint, saltem id non impediendo, cum possent, sunt ipso facto excommunicati eodem excommunicationis genere. Ita habetur *ibidem §. ciuitas.*

[sect. 8] In extrauag. vnica, quæ incipit *super gentes, de consuetudine inter communes,* excommunicantur ipso facto quicunque, cuiuscunque conditionis ac præeminentiæ fuerint, qui impedierint legatos aut nũcios Sedis apostolicæ, ne terras ipsorũ ingrediantur aut ne ibi ea efficiant ac exequantur, ad quæ ab apostolica Sede destinati sunt. Hęc tamen excommunicatio vi illius extrauagantis reseruata non est summo Pontifici. Ibidem etiã statuitur, vt Regnum, aut terra, in qua tale delictum fuerit commissum, eo ipso subiaceat ecclesiastico interdicto, interim dum ea perseuerauerit contumacia.

[sect. 9] Hodie verò de cæna Domini sunt excommunicati enumerati omnes tota hac disputatione, præter publicas potestates, quæ intra mensem exequi non curant pænas capitis fælicis. Sic enim clausula 11 Bullæ cenæ Domini habet: *Item excommunicamus & anathematiZamus omnes interficientes, mutilantes, vulner antes, percutiẽtes, capientes, carcerantes, detinentes, aut hostiliter insequentes Cardinales sanctæ Romanæ ecclesiæ, Patriarchas, Archi episcopos, Episcopos, legatos, aut nuncios sedis Apostolicæ, & qui eos ejiciunt de suis diæcesibus, territoriis, terris, aut dominiis, eaque mandantes, vel rata habentes, aut auxilium, consilium, vel fauorem præstantes.*

Circa hanc clausulam primò obserua, hostiliter insequentes pontifices, si eos non contingant, nec banniant, non incurrere excōmunicationem *clementinæ si quis suadente diabolo de pænis,* vt ex supradictis constat: incurrere tamen excommunicationem huius clausulæ. Item, qui solo mandato ejiciunt pontifices, eos non banniendo, nō incurrere illam excommunicationem, & similiter, qui solo mandato, aut minis, absque hostili insequutione, ejiciunt Cardinales, non incurrere excommunicationem capitis fælicis, hanc tamen hos omnes excommunicationem incurrere. Item, qui legatos aut nuncios Sedis apostolicæ percuntiunt, non prohibendo illos ministerium **[[243]]** suum exequi, sed in vindictam dum recedunt, aut inibi commorantur, eos percutiendo, non incurrere excommunicationem extrauagantis citatæ: incurrere tamen hanc excommunicationẽ bullæ cænæ Domini. Quo fit, vt latior sit hæc excommunicatio, multo plures comprehendens, quàm sint illæ aliæ relatæ. Qui autem nomine pontificum intelligendi sint ad hanc excōmunicationẽ incurrendam, suprà circa clementinam si quis suadente diabolo de pænis explanatum fuit.

Secundò obserua, si quis absque peccato aliquẽ prædictorum percuteret, vt se ipsum cum moderamine inculpatæ tutelæ defẽdẽdo, aut alia ratione absque peccato, tunc neque hanc excōmunicationem neque aliquam aliam pænam ea de causa incurreret, vt est notissimum: quoniam vbi nulla interuenit culpa, non potest pæna locum habere.

Tertiò obserua, cùm actiones illæ, mandare, ratum habere, auxilium, consilium, vel fauorem præstare, tanquam accessoriæ ad illas alias sub ea excommunicationis pæna prohibeantur, necesse esse, vt aliqua alia principalium exequutioni mandetur, cuius

accessoriæ sint concausæ, aut vt concausæ reputentur, vt propter has accessorias actiones ea excommunicationis pæna incurratur.

Propter quas alias manuum violentarum in quosdam alios iniectiones excommunicatio cænæ Domini incurratur. Disp. 66.

SVMMARIVM.

1 . EXcommunicantur omnes illi, qui illos, qui ad Sedem Apostolicam veniunt, & inde recedunt, sua vel aliorum opera interficiunt, mutilant, spoliant, capiunt.

2 . Mandans, subsecuta aliqua principalium actionum, quæ prædictæ sunt, incurrit etiam hanc excommunicationem: non verò consulens, aut aliquo modo ad illam cooperans.

3 . Excommunicantur etiam omnes interficiẽtes, vulnerantes, mutilantes, detinentes, peregrinos ad vrbem causa deuotionis accedentes, & in ea commorantes, vel ab ea recedentes, & in his auxilium, consilium, vel fauorem dantes; quæ sententia latiùs etiam examinatur.

4 . Excommunicantur etiam omnes, qui, per se vel per alios, personas ecclesiasticas quascumque, vel sæculares ad Romanam curiam super causis & negotiis recurrentes, & illa in eadem curia persequentes aut procurantes, negotiorumque gestores, aduocatos, occidunt, vel aliquo modo lædunt, vel ad id aliquo modo cooperantur.

[sect. 1] CLausula 9 Bullæ cænæ Domini sic hodie habet: *Item excommunicamus & anathematiZamus omnes illos, qui ad sedem apostolicam veniẽtes, & recedentes ab eadem, sua vel aliorum opera interficiunt, mutilant, spoliant, capiunt, aut detinent. Nec non omnes illos, qui iurisdictionem ordinariam, vel delegatam, à nobis, vel à nostris iudicibus, non habentes, illam sibi temere vendicantes, similia contra morantes in eadem curia audent patrare.*

[sect. 2] Circa hanc autem clausulam obserua primò, mandantem, subsequuta aliqua actionum principalium, quæ in ea clausula continentur, incurrere hanc excōmunicationem: mandantẽ quippe comprehendit ea clausula illis verbis, *sua vel aliorum opera.* Qui autem consilium ad aliquam actionũ principalium, quæ in ea clausula continentur, daret; aut aliquo alio modo ad illam cooperaretur, etiam si talis actio principalis exequutioni mandaretur, non incurreret hanc excommunicationẽ. Nisi dicas, cōsulentẽ, aut aliquo alio modo cooperātẽ, alterius opera id efficere, ad quod consilium dedit, aut aliquo alio modo verè est cooperatus. Obserua tamen, solùm eum dici propriè facere alterius opera, qui fieri mandauerit: atque in pænis benigniorem magisque propriam interpretationem esse amplectendā. Quondam etiā in ea clausula non habebantur verba illa; *sua vel aliorum opera*; & in fine clausulæ hæc verba addebantur; *& eos, qui talia fieri mandant*: vnde solus mandans tunc incurrebat hanc excommunicationem, non verò, qui aliter ad actiones illas principales cooperabātur: quare idem credendum est esse hodie.

Obserua secundò, in hac excommunicatione esse sermonẽ de veniẽtibus ad sedem apostolicam, aut ad curiam, & de commorantibus in ea, vbicunque sedes apostolica ac curia summi Pontificis sit, & de venientibus aut commorantibus in illa, ratione illius ac propter aliquid in illa: non verò de venientibus ad locum, vbi illa est, aliqua alia de causa, vt bene notant *Caiet. verb. excom. c. 14.* & *Nauar. in Manu. c. 27. n. 65.* quare, qui aliquam

prædictarum actionum exercet in veniẽtem quidem in locum, vbi est Sedis apostolica ac curia summi Pontificis, non tamen venientẽ gratia illius, & propter aliquid in illa, non incurreret hanc excommunicationem.

Tertiò circa posteriorem partem clausulæ obserua, quòd qui in curia summi Pontificis non temere sibi vẽdicaret iurisdictionem ordinariã aut delegatam, & tanquam exercens eam iurisdictionem, aliquam prædictarum actionum exerceret in cõmorantes in eadem curia, quamuis indebitè ac cum lethali peccato illas exerceret, non incurreret hanc excommunicationem: quoniã illi, dum intuitu exequendi suum munus aliquid eorum exercent, exempti per illa verba videntur à pæna huius excommunicationis.

Quartò obserua, verbum illud, *spoliant,* non significare clàm surripere, sed per vim: eaq́ue de causa fures, qui clàm aliquid furantur ab accedẽtibus, recedẽtibus, aut cõmorãtibus in curia sũmi Pontificis, non incidunt in hanc excõmunicationẽ.

Quintò obserua, ex ignorãtia probabili, quòd is, in quem exercetur aliqua actionum in hac clausula contentarum, de numero eorum sit, qui modo explicato accedunt, recedunt, aut cõmorãtur in curia summi Pontificis, excusabitur ab hac excommunicatione, qui eam actionem in illum exercuerit.

Quondam in hac clausula apponebantur verba; *ex proposito deliberato*; circa quæ Caiet. & Nauar. probè aliqua adnotarunt. Quia tamen hodie non apponuntur, non est cur circa illa immoremur.

[sect. 3] Clausula 10. eiusdem bullæ sic hodie habet: *Itẽ excommunicamus & anathematiZamus omnes interficientes, mutilantes, vulnerantes, detinentes, capientes, seu deprædantes romipetas, seu peregrinos, ad vrbẽ causa deuotionis, seu peregrinationis, accedentes, & in ea cõmorantes, vel ab ipsa recedentes: & in his dantes auxilium, consilium, vel fauorem.*

Circa hanc clausulam primò obserua: Has tres vltimas actiones, nempe dare auxilium, consilium, vel fauorem, accessorias esse comparatione illa-**[[244]]**rum aliarum quinque priorum, quæ sunt principales: eaq́ue de causa, vt propter has tres posteriores actiones excõmunicatio hæc incurratur, necesse esse, vt aliqua quinque priorum exequutioni mandetur, & quòd illius hæ sint concausæ.

Secundò obserua. Inter romipetas, & peregrinos ad vrbem, deuotionis causa, hoc solum esse discrimen, vt *Caiet. verb. excommu. c. 13.* & alii obseruant. Quòd romanus ciuis, qui est extra vrbẽ, & ad eam deuotionis causa reuertitur, videlicet vt in ea sit tempore Iubilei, aut alia simili de causa, quamuis non dicatur peregrinus quatenus Romam accedit, eo quòd in domum suam in suũq́; proprium domicilium accedat; dici tamen romipetam deuotionis causa: eaq́ue ratione, si quis in illum aliquam actionem ex iis, quæ in hac bulla continentur, exerceat, excommunicationẽ hãc incurrit. Accedere autem Romam peregrinationis ac deuotionis causa, in nullo differunt, vt bene Caiet. ibidem notat: quoniam peregrinari, non aliud est, quàm accederead aliquem locum deuotionis causa.

Qui aliquam actionum in hac clausula contentarum, in peregrinum Hierosolymam, aut alium pium locum, qui Roma non sit, petentem, non incurrit hanc excommunicationem, vt est notissimũ. Item qui aliquam earum actionum exercet in peregrinũ Romam petentem, sed antequam peregrinationem incipiat, aut postquam illam absoluit, nõ etiam incurrit hanc excommunicationem: quoniam requiritur vt exerceatur in illum interim dum, tãquã peregrinus, it Romam, reuertitur Roma, vel Romæ commoratur. Qui item exercet aliquã earum actionem in habitantẽ Romæ, esto habitet ibi causa deuotionis, non incurrit hanc excõmunicationẽ. Si quis item ignorans eum, in quem aliquam earum actionum exercet,

romipetam, aut peregrinũ in vrbẽ, deuotionis causa esse, illam exerceat, non incurrere hanc excommunicationem.
[sect. 4] Clausula 12. eiusdem bullæ sic habet: *Itẽ excōmunicamus & anathematiZamus omnes illos, qui per se vel per alias personas ecclesiasticas quascunque, vel seculares, ad Romanam curiam super causis & negotiis recurrentes, ac illa in eadẽcuria persequẽtes, aut procurantes, negotiorumque gestores, aduocatos, procuratores, & agentes, seu etiam auditores, vel iudices, super dictis causis vel negotiis deputatos, occasione causarũ, vel negotiorum huiusmodi, occîdunt, seu quocunque modo percutiunt, bonis spoliant, seu qui per se vel per alios, directè vel indirectè, delicta eiusmodi committere, exequi, vel procurare, aut in eisdem auxilium, consilium, vel fauorem præstare non verentur, cuiuscunque præeminentiæ & dignitatis fuerint.*
Obserua, vt hæc excōmunicatio incurratur, necesse esse, vt aliquid prędictorum occasione causarum vel negotiorum fiat: si enim quacunque alia de causa fiat, ea excōmunicatio non incurritur. Obserua deinde, mandatorẽ significari illis verbis; *vel per alios, directè vel indirectè.* Actiones autem illas, procurare, auxilium, consilium, vel fauorem præstare, vnà cum mandato, videri actiones accessorias, ac proinde illis non incurri excommunicationem, nisi aliqua alia cæterarum interueniat, cuius hæ sint concausæ.

De irregularitate in genere ob homicidium ac mutilationem. Disp. 67.

SVMMARIVM.

1 . QVid sit irregularitas.

2 . Irregularitas non incurritur ob nullam aliam percussionem, quàm ob homicidium ac mutilationem.

3 . Vt irregularitas incurratur, necesse est mortem aut mutilationem actu completo esse secutam.

4 . Requiritur etiam, vt mutilator vel occisor id fecerit post suum baptismum.

5 . Qui per aborsum aut aliqua alia ratione causa est, vt fœtus, postquam rationali anima est animatus, intereat, fit irregularis.

6 . Si non constet an fœtus esset animatus rationali anima, vel non, habendus eßet tanquam irregularis, qui causa fuisset aborsus. Non incurritur irregularitas nisi in euentu expreßè iure expresso.

7 . Excommunicatio item non incurritur, nisi sit expreßè enodatum, facienti talem speciem actus impositam eße pænam excommunicationis.

8 . Non solùm alium illicitè mutilans irregularitatem incurrit, sed etiam se ipsum illicitè mutilans.

COnsequenter est dicendum de irregularitate, quę ob homicidium aut mutilationẽ incurri
[sect. 1] tur. Quia verò irregularitas propriè non est pæna, sed est canonicum impedimentum (hoc est, de iure canonico introductum) ad ordines suscipiẽdos, atque ad actus illorum exercendos: incurriturque ob homicidiũ ac mutilationẽ, non solùm quando hæc illicitè fiunt, sed etiam sæpe quando fiunt licitè; eo quòd indecens sit, non solum eum, qui iniustè occidit,

aut mutilat, accedere ad altare, sed etiam eum, qui absque peccato hæc eadem efficit, vt Disp. 8. explanatũ fuit; tametsi maior sit indecentia, multoq́; grauior, fædior, difficiliorq́ue, vt in ea dispensetur, sit irregularitas, quæ ex illis contrahitur, quãdo fiunt illicitè, quàm quando fiunt licitè & absque peccato: dicemus de irregularitate, quæ ex quocunq; homicidio, etiam minùs propriè dicto, quale est illud, quod fit licitè & absque peccato, & ex quacunque mutilatione, proueniat.

[sect. 2] Illud verò est hoc loco obseruandũ. Ob nullã aliã percussionẽ incurri irregularitatem, quàm ob homicidiũ ac mutilationẽ: eo quòd nullibi in iure sit expressum, propter aliam percussionẽ incurri: irregularitas verò non incurratur, nisi in casibus iure expressis, vt colligitur ex. *c. is qui de sent. excom. lib. 6.* Ob mutilationẽ autem, sicut & propter homicidiũ, incurri irregularitatem, affirmat cõmunis doctorum sententia, colligiturq́ue ex *clement. si furiosus de homicidio,* ex. *c. 1. de cler. pug. in duello,* ex. *c. in archiepiscopatu de raptorib.* ex. *c. clericis, ne cler. vel monachi,* & ex aliis iuribus. Porrò in iure, quando de irregularitate agitur, aut de protestatione requisita, vt in aliquibus euentibus, esto mors aut mutilatio sequatur, irregularitas non incurratur, mors & mutilatio nuncupantur sanguinis effusio, quamuis sanguis non effundatur, vt quando aliquis extrangulatur, aut veneno interficitur, absque vlla sanguinis effusione: è contrario etiam, nomine sanguinis effusionis intelligitur sola mors ac mutilatio; non verò vulnus, aut quęuis alia percussio, ex quibus absque morte ac mutilatione multum sanguinis effunditur. Ita loquuntur *c. in archiepiscopatu,* & *c. clericis proximè citata, c. 2. de homic. lib. 6.* & multa alia iura, vt patet illa intuenti. Hic verò loquendi modus ortum habuisse videtur ex illo, quod, vt habetur. 1. Paralip. 22. dixit Dominus ad Dauid: *Nõ ædificabis mihi templum, quia multum sanguinis effudisti.* **[[245]]** hæc quippe irregularitas ob mortem ac mutilationem instar indecentiæ illius est statuta, quam Dauid habuit ad templum Domino ædificandũ.

[sect. 3] Vt verò hæc irregularitas incurratur, necesse est mortem, aut mutilationem, re ipsa, actuq́ue completo, esse sequutam. Vnde, qui vulnus lethale inflixit, aliámve causam sufficientem mortis aut mutilationis dedit, non priùs irregularitatem incurrit, quàm mors aut mutilatio inde sequatur: vsq́ue adeò, vt si, qui eam causam efficacem mortis aut mutilationis accepit, miraculosè mortem ac mutilationem euaderet, qui eam causam dedit, irregularitatem non incurreret.

[sect. 4] Requiritur præterea, vt mutilator aut occisor id fecerit post suum baptismum: si enim ante suũ baptismum id fecerit, irregularitatem non incurrit, vt expressè habetur *c. si quis viduam. 50. dist.* Et quamuis aliqui existimauerint, caput illud esse intelligendum solùm, quando mutilatio aut occisio facta fuit cum peccato; eo quòd peccata, & reliquiæ peccatorum, per baptismum deleantur: non verò quando sine peccato ante baptismũ quis mutilauit aut interfecit, vt si iudex ante suũ baptismũ damnauit aliquem iustè ad mortem, aut ad membri abscissionem, idque exequutioni fuit mandatũ; nihilominus est dicendum, caput illud vniuersim loqui, vniuersimq́ue esse intelligendum, vt affirmant *glossa in summa 51. dist. Panor. c. gaudemus. de diuort. n. 16. Nauar. in Manu. c. 27. n. 209.* & alii, quos Nauar. citat. Bigamus verò ante baptismum, suscepto baptismo manet nihilominus ex tali bigamia irregularis, vt habetur *c. si quis viduam citato.* Quoniam eo ipso, quòd quis legitimè contraxit cum multis, aut cum non virgine, vel cognouit propriam vxorem ab altero carnaliter cognitam, idoneus non est ad repræsentãdã coniũctionẽ Christi cum ecclesia. Et quoniam ecclesia statuere voluit, vt bigamia propter illam rationem esset impedimentum, etiam si contracta esset ante baptismum, non verò mutilatio ac homicidium.

Ad hoc autem vt quis irregularitatem, de qua loquimur, incurrat, satis est, si post suum baptismum interficiat, aut mutilet, quemcumque alium hominem, nulla omnino facta distinctione, quisnam ille homo sit: tametsi ex modo interfectionis, aut mutilationis, interdum ab hac irregularitate excusetur, vt ex dicendis patebit. Vnde esto quis interficiat paganum, aut saracenum, hanc contrahit irregularitatem, vt constat *c. clericum 50. dist.* **[sect. 5]** Et qui per aborsum, aut aliqua alia ratione, causa est, vt fætus, postquam rationali anima est animatus, intereat, irregularis efficitur. Animatur verò fętus rationali animo quadragesimo die à cōceptionis die, si sit masculus, & die octogesimo, si sit femina, vt cum *gloßa vlt. in summa dist. 5. cum glossa clement. 1. de summa trin.* & *fide cath. verb. simul.* & cum communi sententia diximus suprà disp. 27. Qui tamen amputaret caput cadaueri, aut illud tranfigeret in corde, esto crederet esse hominem viuum, & qui causa fuisset aborsus antequā fætus rationali animo esset animatus, quia verè nec interficeret nec mutilaret hominem, irregularitatem non incurret.

[sect. 6] In dubio autem, an fætus esset iam animatus rationali animo, vel non, habendus esset tanquā irregularis, qui causa fuisset eius aborsus, atque vt talis abstinere teneretur à susceptione ordinum, & ab actuum ordinum exequutione, interim dum dispēsationem non obtineret, iuxta *c. ad audiētiam,* & *c. significasti. 2. de homici.* Licèt enim quādo ex iure non constat, impositam esse irregularitatem in aliquo euentu, quia in iure non comperitur expressè statuta pro eo euētu, vt pro percussione absque interfectione ac mutilatione, pro effusione sanguinis aut seminis in ecclesia, statuta non comperitur, dicendum sit, in eo euentu, non incurri irregularitatem, id quod perspicuè definitur *c. is qui de sent. excommu.* vt suprà dictū est; quando tamen ex iure constat, statutam esse irregularitatem pro aliquo actu, vt pro homicidio ac mutilatione constat esse statutam; & dubium est, num aliquis aliquo suo actu occiderit, aut mutilauerit, tunc in eo dubio habendus est is pro irregulari, & vt talis se abstinere tenetur à suscipiendis ordinibus, & ab exequutione actuū ordinum susceptorum, & hoc est, quod definitur ac habetur. *c. ad audientiam,* & *c. significasti 2. citatis.* Atque ita egregiè conciliat ea iura *Couar. clem. si furiosus. part. 1. in initio. n. 3. aduersus* Ioan. And. & plerosque alios, quos citat, qui censuerūt *c. is qui.* intelligendum esse in foro exteriori, & non in foro conscientiæ, caput verò ad audientiam, & *c. significasti 2.* intelligenda esse, non in foro exteriori, sed in foro conscientię: quam sententiam Ioannis Andreæ ac communem reprobat etiam *Nauar. c. 4.* quod incipit, *si quis eum, de pæn. dist. 7.* rem copiosè disputans à *n. 35. iuncto 34.* antecedente, & tam ipse quàm Couar. rectè censent, omnia illa iura tam in conscientiæ quàm in exteriori foro esse intelligenda, sed explicanda esse modo cum Couarruuia, qui magis perspicuè loquitur, à nobis explicato. Ac fortasse *Nauar.* tam loco citato, quàm *lib. 5. consil. titu 9. de homicidio, consilio 11. n. 3. & consil. 12. n. 2.* secum non pugnat, dum ait, iudicem non debere iudicare aliquem irregularem in dubio quo ad forum exterius; licèt ipse, de quo est dubium, an actum fecerit, propter quem sit irregularis, se debeat iudicare irregularem. Velle enim videtur, etiam in exteriori foro, pronunciandū esse, se debere gerere ac reputare ac si verè sit irregularis, ad effectum vt dispensationem quærat, quam faciliùs multo consequetur, quam si constaret eum verè esse irregularem, & ad effectum, vt ab iis abstineat, à quibus abstinere tenentur, qui verè sunt irregulares, atque etiam ad effectum, vt, si non abstineat, pro eo vero delicto tunc iam in eo, quòd non abstinet, commisso, competenter in exteriori foro puniatur: non verò in exteriori foro poterit pronunciari, eum verè esse irregularem delictumque commisisse, ob quod irregularitatem incurrerit, ita vt pro illo pæna ordinaria eius delicti possit puniri:

quoniam ad id necessaria est perspicua talis delicti probatio: vnde, si beneficia ecclesiastica obtinebat, ob id dubium, an eam irregularitatem incurrerit, non poterit eis priuari, neque æquitas patitur, vt eis priuetur. Itaq; aliud est, ipsum se debere gerere vt irregularem ad effectum, vt ab iis abstineat, à quibus abstinere sub reatu culpæ tenentur irregulares, & talem in foro exteriori ad eum effectum esse reputandum ac pronunciandum: quoniam in iis, ex quibus culpa imminet, periculumque animæ, tutior pars in dubio est eligenda: aliud verò longè diuersum est, pronunciandum in foro exteriori esse, eum verè esse irregularem, atque, si ea irregularitas ob delictum incurreretur, **[[246]]** pronunciandum esse, verè illum id delictum cōmisisse, puniríve posse pæna illius delicti, aut spoliari debere iis, quæ sine delicto possunt ab irregularibus retineri, interim dum non pronunciātur irregulares, & vt tales eis spoliantur: quæ sanè multum aliena essent à recta ratione, & ab aliis iuris dispositionibus. Quòd si Nauar. aliquid aliud voluit, sanè nec sibi constat, nec nobis probatur eius sententia.
[sect. 7] Quod de irregularitate est dictum, simili modo est dicendum de excōmunicatione, & de aliis censuris. Nempe, si in iure non est sufficiēter expressum, atque adeò certum, facienti talē speciē actus impositam esse pænam excommunicationis, aut alterius censuræ, cēsendū esse, eum, qui talē actum fecerit, non esse excommunicatum, aut non incurrisse aliā censurā. Si verò in iure sit expressum, atque adeò ex iure certum, excommunicationem, aut aliam censuram, impositam in pænam esse facienti aut omittenti actum alicuius speciei: dubium autem sit, num, quod fecit aut omisit Petrus, sit id, pro quo est imposita pæna ea excommunicationis, aut alterius censuræ, aut num Petrus fecerit aut omiserit id, pro quo ea pæna est imposita, habendum in cōsciētiæ atque in exteriori foro esse, ac si esset excōmunicatus, vel ac si aliam censuram, in pænam impositam, incurrisset, ad effectum, vt obtinere debeat absolutionem ab ea censura, & vt abstinere ab iis teneatur, à quibus abstinere tenentur, qui innodati sunt ea censura, & vt reputādus sit incurrisse pænam vlteriùs impositam non abstinentibus ab iis, à quibus abstinere tenentur, qui innodati sunt ea censura, vt incurrisse irregularitatem, si celebret ita in dubio an excommunicationem aut suspensionem incurrerit, & vt priuari iam tunc beneficiis, quæ obtinebat, meritò possit: quia in dubio, an aliquid fiat cum peccato & detrimento spirituali animæ, tutior pars est eligenda; veraque culpa est, pæna digna, non abstinere ab iis, quæ, ob dubium, exerceri absque culpa non possunt. In dubio tamen non posset pronunciari in foro exteriori incurrisse verè excommunicationem, aut aliā censurā in pænam ita statutam, & multo minùs puniri posset pæna pecuniaria, aut alia, simul imposita efficientibus aut omittētibus id, pro quo est imposita talis censura: quoniam ad hæc integra ac perspicua delicti probatio est necessaria.
[sect. 8] Non solùm, qui alium illicitè mutilat, irregularitatem incurrit, sed etiam is illam incurrit, qui se ipsum illicitè mutilat. Imò verò, qui illicitè sibi partem membri abscindit, vt digiti partem, irregularitatem incurrit: cum tamen irregularitatem non incurreret, si solam membri partem ab alio illicitè abscinderet; eo quòd id non sit mutilatio. In pænam quippe ac odium delicti, quo quis, vel ira, vel sub specie boni, in se ipsum est eo modo crudelis, voluit ius, vt qui illicitè sibi partem membri abscinderet, irregularitatem incurreret. Ita habetur. *c. qui partem 55. dist.*

Quid mutilationis nomine sit intelligendum, vt mutilans irregularitatem incurrat. Disp. 68.

SVMMARIVM.

1 . QVid nomine mutilationis ad effectum irregularitatem incurrendi intelligendum sit.

VT intelligatur quando ob mutilationẽ illicitā, aut etiam interdum ob licitam, iuxta ea quę in sequentibus explicanda sunt, irregularitas incurratur, hac disputatione erit examinandum, quid nomine mutilationis intelligatur: sequenti verò, quid membri nomine intelligatur.

[sect. 1] *Panor. c. cùm illorum de sent. excommu. n. 8. Syluest. verb. homic.* 3. *q. 3. pronunc. 3. Ang. verb. homic. 5.* §. *5.* & quidam alii affirmant, ad effectum incurrendi irregularitatem, nomine mutilationis intelligi, non solam membri abscissionem perfectam, sed etiam talem membri debilitationẽ, vt exequi deinceps munus suum non possit. Vt quando aliquis mancus manet vel claudus. Imò verò affirmant, hoc secundum esse propriè mutilationẽ: primum verò non esse propriè mutilationẽ, sed detruncationem. Suam verò sententiam cōfirmāt, quoniam in *clement. si furiosus de homic.* Vtrumque verbum ponitur, nempe detruncet, mutilet, vel occidat. Eam item confirmant ex. *c. quicũq; percutit. 23. q. 8.* quo in loco de debilitatione est sermo.

Contraria verò sententia est communis omninoq; amplectenda, nomine videlicet mutilationis, solam detruncationẽ omnimodāq; membri abscissionẽ intelligi: neque incurrere irregularitatem, qui membrum debilitat solum, inutileque omnino reddit ad suum munus exequendũ: vnde, qui claudũ aut mancum aliquem efficit, absque membri detruncatione, & qui cæcum aliquem efficit, non eruẽdo illi oculũ, non incurrit irregularitatẽ. Ita affirmant idem *Panor. c. 1. qui cler. vel vouent. n. 9. & c. accusasti de accusationib. in fine, Sotus* 5. *de iust. q. 2. art. 1. Nauar. in Manu. c. 27. n. 207. Couar. clement. si furiosus. part. 3. in initio. n. vlt.* communisque sententia, quam referunt. Probari autem potest. Primò. quoniam falsum est, in clementina si furiosus apponi verbum detruncet: solùm quippe ponitur verbum mutilet, quod propriè solam mẽbri detruncationem significat. Caput autem, quicunque percutit, licèt mentionem faciat de debilitatione membri, non est tamen in eo sermo de irregularitate, quæ propter eam membri debilitationem incurratur, vt liquet illud caput intuenti. Secundò, quoniam membrum debilitatum est pars animalis, in eo viuens, atque adeò membrum ad ornatum inseruiens: neque est vllum ius, quod exprimat, eum, qui membrum alteri debilitat, irregularitatem incurrere, sed iura de sola occisione, ac detruncatione, seu mutilatione, loquuntur, vt patet. *c. in archiepiscopatu de raptoribus c. clericis cleric. vel monach.* & aliis iuribus: quare, cum irregularitas non incurratur nisi in casu à iure expresso, vt disputatione præcedente dictum est: & in pænis ac odiosis, de quorum numero est irregularitas, benignior iuris interpretatio sit amplectenda: consequens profectò est, vt dicendum non sit, ob solam membri debilitationem irregularitatem eum incurrere, qui illam in alio efficit.

Membri nomine quid intelligatur, vt illud alteri abscindens, mutilare eum dicatur, irregularitatem# incurrat. Disp. 69.

SVMMARIVM.

1 . *QVid membri nomine comprehendatur ex sententia aliorum.*

2 . *Digitus neque dens propriè membrum sunt, neque quauis alia pars coadiuuans solùm ad principalem actum, ad quem membrum ordinatur.*

3 . *Sententia hæc tamen à nonnullis limitatur.*

4 . *Secunda opinio variis argumentis probatur.*

[[247]] 5 . *Vitiatus corpore esse poterit irregularis abscissa sola parte membri, propter ineptitudinem & indecentiam, quam eo ipso habet ad celebrandum, cùm tamen id non sit sufficiens, vt qui illam ascindit, mutilator dicatur, irregularitatémque incurrat.*

6 . *Feminæ mamillam abscindens, ea quòd membrum est, irregularis efficitur.*

[sect. 1] *CAiet. 2. 2. q. 65. art. 1. & Sotus. 5. de iust. q. 2. art. 1.* in ea sunt sententia, vt in re proposita dicant, nomine membri non solùm esse intelligendam partem corporis integram ac principalem habentem aliquod munus, ad quod adiuuatur partialibus aliis partibus, ex quibus constat, vt manum, qua palpamus, diuersaque efficimus tanquam principali ad operandum instrumento; pedem, quo vtimur ad ambulandum, oculum, quo vtimur ad videndum, linguam, qua gustamus, &c. Sed singulas alias corporis partes, quæ ad id munus cooperantur, & sine quibus effici commodè nequit. Vnde, inquit Caietanus, quamuis integrum ac totale membrum generationi inseruiens sint testiculi vnà cum membro genitali, testiculique solùm cooperentur ad generationem, vnumquemque tamen eorum censeri membrum, eaque de causa, qui illum erueret, incurreret irregularitatem. De digitis autem, quòd singuli sint membra, ait Caietanus minus esse dubitandum: eo quòd peculiare munus habeant, quod eis exercetur, & non manu, vt pulsare citharam. Quo fit, inquiunt ipse & Sotus, vt si quis alteri digitum abscindat, irregularitatem incurrat. Si verò, inquiunt, vnus alteri solam partẽ digiti abscindit, vt articulum vnum, non incurret irregularitatẽ: quoniam pars digiti non est mẽbrũ: & quoniam, vt Sotus ait, pro nihilo reputatur.

[sect. 2] Contraria tamen sententia est communis ac amplectenda. Nempe (vt interim omittamus, quæ in corpore humano solum aut præcipuè ad ornatũ pertinent, vt sunt barba, cæterique capilli, de quibus constat membra non esse) ex partibus, quæ propriè corpus humanum integrant ac cōponunt, neque digitum esse propriè ac pressè membrum, neque partem quamuis aliam coadiuuantẽ solum ad principalẽ actum, ad quem membrum ordinatur, esse similiter propriè ac pressè membrũ; tametsi eiusmodi partes minùs præcipuæ sua habeant peculiaria officia, ac peculiarẽ coadiuuandi aut cooperandi modum. Quo fit, vt multo minus articulus sit membrum, neque dens, qui adiuuat ad scindendum, aut ad terendũ cibum, neque cartilago aurium, palpebræ, & aliæ similes veræ corporis partes sint mẽbra quæ ad ornatum, custodiam, atque ad meliùs percipiendum sonum, & ad similia alia meliùs exercenda inseruiunt. Vnde, esto quis alteri aurium cartilagines abscindat, vt malefactoribus interdum in sui delicti pænam abscinduntur, aut solas cartilagines narium, vel digitum, aut digitos, vel extrahat dentem, aut euellat vnum testiculum, irregularitatẽ non

incurrat: quoniam non trũcat mẽbrũ, sed solam membri partẽ. Qui tamen magnam partem membri abscinderet, ita vt id, quod remaneret eius membri, esset ferè nihil cōparatione eius, quod abscinderetur, diceretur abscidisse membrũ, irregularitatemq́ue proinde incurreret, vt si ferè totam manum abscinderet. Cōmunem hanc sententiam, quam amplectimur, affirmant notabile penultimum post casum illius textus *clementinæ si furiosus de homic. Bart. l. 2. n. 13. ff. de publ. iud. Panor. c. 1. qui cler. vel vouent. n. 10.* & *c. cum illorum de sent. excommu. n. 8.* ad eandem sententiā, quod ad nostrum institutum attinet, accedit *Feli. ibid. à n. 3.* eādẽ amplectuntur *Ang. verb. hom. 5. §. 6. Gũdis. à Villadiego in tract. de irreg. fol. 29. col. 1. Nauar. in Manu. c. 27. n. 206. Couar. clement. si furiosus. part. 3. in initio. n. 8.* & alii, quos citant.

[sect. 3] Eandem sequitur *Syluest. verb. homic. 3. ad finẽ n. 4.* Eam tamen limitat, nisi digitus sit pollex vel index. Quæ quidem limitatio licèt verum cōtineat ad effectum, vt is, cui aliquis eorum digitorũ abscinditur, aut alia ratione aliquem eorum amittit, irregularis efficiatur, disputatione sequẽti ostendetur: non tamen habet verum ad effectum, vt, qui aliquem eorum digitorum, etiam iniustè, alteri absciderit, irregularitatem incurrat. Neque valet argumentum; is, cui talis digitus abscinditur, aut cui aliquid aliud infertur, vnde ineptitudinem aut indecentiam notabilem contrahit ad celebrandum, efficitur irregularis, etiam si absque vlla sua culpa id illi inferatur, ac patiatur; ergo, qui id illi infert, maximè iniustè ac cum peccato, irregularitatem etiam incurret. Quoniam in iis, quæ à solo iure humano pendent, & quæ odiosa sunt, quæq́ue locum non habent, nisi in casibus à iure expressis, de quorum numero est irregularitas, locum non habet argumentum à paritate aut maioritate rationis. Præterea quòd is, qui caret pollice aut indice, aut qui aliam ineptitudinem aut indecentiam magnam habet ad celebrandum, irregularis sit ex dispositione iuris canonici, sancitum id sanè fuit, quoniam expediebat hunc ad celebrandum non admitti propter suam ad id ineptitudinem, siue sua culpa, siue absque sua culpa, & siue culpa alterius, siue absq; vlla alterius culpa, eum defectum ac ineptitudinẽ haberet: vnde inde non sequitur, eum etiam debere constitui irregularẽ, qui sua culpa eam ineptitudinẽ in alio efficeret, & multo minùs sequitur, affirmādũ esse, eum irregularitatem ex eo capite incurrisse, etiam si in iure non sit expressum ex eo capite illam incurrere, vt in iure expressum non est.

Illud etiam obserua, vt Bart. & Fel. locis citatis aduertunt, non solùm digitum, sed etiam partes alias corporis humani, quæ propriè & pressè nō sunt membra, sed membri partes, in aliquibus aliis dispositionibus, ad aliudque institutum, nomine membri, latiùs sumpto vocaculo, comprehendi.

[sect. 4] Nostra cōmunisq́; sententia probatur. Primò ex *l. item Offilius. ff. de adil. edicto,* vbi digitus appellatur pars membri, & non membrum, & *l. non sunt liberi ff. de statu hominum,* innuitur, habentẽ plures digitos solito, non habere plura solito membra: quare cum ius canonicum cōsentaneè loquatur ad loquẽdi modum iuris ciuilis; & communis doctorum sententia canonicũ ius interpretetur, quòd hac in re nomine membri non intelligatur digitus, aut pars alia mẽbri principalis ac simpliciter; atque materia hęc irregularitatũ odiosa sit, quæ proinde restringẽda est potiùs, quam ampliāda: cōsequẽs profectò est, vt in re proposita nomine membri, nec digitus, nec alia similis pars, sit intelligẽda. Secũdò, quoniam vltimus digitus manuum, auricularis scilicet, & omnes pedũ; neque peculiare munus videntur habere; neque plus inseruire videntur ad actus manuũ ac pedum, quàm primus articulus pollicis, aut indicis, inseruiant ad scribendum, pulsandum, pingendum, & ad similes alios actus, neque minùs articuli illi cooperari videntur ad opera manuum, quam vnusquisque testiculorum ad

actum generationis: sed arti-**[[248]]**culi pollicis ac indicis, ex Caietano & Soti sentẽtia, non sunt membra, sed partes membri principalis ac simpliciter: ergo neque singuli digiti, neque testiculi, sunt membra, sed partes membrorũ principalium ac simpliciter. Tertiò, quoniam falsum est, pulsare musicè, seu armonicè, esse munus proprium alicuius digitorum: nullius quippe digiti singularis est munus; sicut neque scribere, aut pingere, est proprium munus digiti alicuius particularis; sed necesse vt multi digiti concurrant ad vnumquemque horum actuũ: neque id munus est digitorum ita simul concurrentium, sed est munus manus per eos digitos, qui in ea sunt colligati: malè ergo Caietanus ex eo colligit, vnumquẽque digitum in particulari esse membrum, quòd aliquis prædictorum actuum sit proprius actus digitorũ; cum enim nullius eorum sit proprius actus, & omnes, aut aliqui eorum, simul sumpti, non sint vnum quid, sed manus sit quid vnũ; perspicuum sanè est, nullum eorum actuum esse munus digitorũ, sed esse munus manus per digitos, qui in ipsa colligati sunt, quique partes sunt ipsius, ipsã constituentes ac integrantes cum aliis partibus eiusdem manus. Fatemur itaque, membrum esse partem corporis, quæ proprium actum habet, iuxta illud Pauli ad Rom. 12. *In vno corpore multa membra habemus, omnia autem membranon eundẽ actum habent:* cui doctrinæ consentit, quod de membris corporis idem *Paulus 1. ad Corint. 12.* tradit. Id quod etiam tradidit *Arist. 1. de partib. animal. c.* 5. sic dicens: *Corpus totum animæ gratia conditum est; & membra officiorum gratia constant & munerum, ad quæ singula accommodantur.* Et paulo inferiùs ait: *Si quæ priores sint actiones,* (quo ad intentionem scilicet) *& pro fine aliarum capiãtur; quo modo ipsæ se habent, eodem membra etiam habent, quorum illæ sunt actiones.* Vt sicut cognoscere internum finis est cognitionis externæ: ita ad has diuersas actiones membra, instrumentaq́; ad eas exercendas, sunt distincta, ad easq́ue actiones exercendas accommodata. Et paulo inferiùs addit: *Membra appello, nasum, oculum, atque etiam totam faciem: partes quoque vocamus.* Et *lib. 4. Meteororum. c. vlt.* sic ait: *At facies & manus magis, quàm illa omnia,* (partes scilicet, quæ mẽbra non sunt) *præ se ferunt, quod rei alicuius gratia dicunt, cùm suis describantur functionibus, membra dico, quorum alia (*quæ scilicet viuunt) *cùm suas ipsorum functiones obire possunt, verè talia dicuntur, vt oculus si aspiciat.* Quod dicit ad differentiam eorundem membrorum in cadauere, quæ non nisi æquiuocè, atque tanquam effigies eorundẽ mẽbrorum dum viuunt, membra dicuntur, vt statim ibidem subiungit. Fatemur, inquam, iuxta hanc Pauli, Aristotelis, ac communem doctorum sententiam, membrum esse partem corporis, quæ proprium actum habet: negamus verò, digitum peculiarem actum habere, dicimusq́ue, solùm cooperari concurrereq́ue ad actum manus suo peculiari modo ac officio: partes enim membri interdum habent peculiaria quædam officia, ac modum cooperandi ac coadiuuandi, necessaria ad actum membri completum, vt ad scribendum, pingendum, pulsandum, tenendum, ac mouendũ instrumentum artis ad opera fabricanda, & ad pleraque alia, quæ sunt actus membri principalis.

[sect. 5] Alia verò, quæ Caietanus adducit, disputatione sequenti erit manifestum, & ex suprà dictis etiam iam patet, nullius esse momenti. Corpore quippe vitiatus esse poterit irregularis abscissa sola parte membri, propter ineptitudinẽ ac indecentiam, quam eo ipso habet ad celebrandũ; cùm tamen id non sit sufficiẽs, vt, qui illam abscindit, mutilator dicatur, irregularitatemq́ue incurrat. Neq; iuribus, quæ Caietanus citat, asseritur, eos, qui eiusmodi partes habent abscissas, esse mutilatos, sed solùm pronunciantur irregulares propter ineptitudinem ac indecentiam, quam eo ipso habent ad celebrandum.

[sect. 6] Illud admonuerim, falsam esse Couarruuiæ opinionem loco citato, qua aduersus Baldum affirmat, mamillam seu mammam in femina non esse membrum, eaq́ue de causa

illam feminæ abscindentem, irregularitatem non incurrere. Cũ enim habeat proprium actum, nempe generare lac, ac lactare infantem, atque vtrumque vnaquæq; mamilla seorsum ab alia efficiat, perinde ac vnusquisque oculorum actum videndi exercet, & perinde atque quæuis aurium exercet audiendi actum, negandum sanè non est, vnamquamque feminæ mamillam verè esse membrum, illamq́ue proinde abscindentem, irregularitatem incurrere: idemq́ue cum Baldo affirmat Felinus vbi suprà n. 11. Mamillæ verò in homine, cùm nullum habeant peculiarem actum, sed solùm ad decorem ac ornatum inseruire videantur, non sunt membrum, vt doctores citati rectè affirmant.

Quando corpore vitiati irregulares sint iudicandi. Disp. 70.

SVMMARIVM.

1 . TRanſitio ad sequentem disputationem.

2 . Si vitium corporis absque culpa eo vitiati altaris ministerium impediat, vel scandalum generet ad administrandum in altari propter notabilem ad id indecentiam, efficit irregularem eo modo corpore vitiatum: non verò, si non impediat altaris ministerium.

3 . Cui deest index aut pollex, quibus sacra Eucharistia tractatur, eleuatur, frangitur; item is cui de est ea eiusmodi digitorum pars, quæ modo explicato notabiliter impediat tractare, eleuare, & frangegere sacram eucharistiam; item is qui debilem habet aliquem prædictorum digitorum, irregulares sunt.

4 . Is, qui potens quidem est debitè tractare sacram Eucharistiam, attamen vitium habet, ob quod, propter indecentiam, scandalum in eo sensu sit eum ministrare in altari, quod id meritò aliis fœdum videbitur, irregularis est.

5 . Qui notabilem maculam habet in oculo, licèt benè videat, est irregularis.

6 . Is, qui altero tantum oculo est cæcus, irregularis est, si sit cum notabili deformitate, non verò qui cæcus est altero sine deformitate.

7 . Is, cui nasus est abscißus, etiam si sola cartilago narium sit ei abscissa, irregularis est ob deformitatẽ.

8 . Item qui habet notabilem deformitatem in facie, ita vt scandalum generet; item gibbosus.

9 . Si claudus accedere per se ipsum potest ad altare, ibíqꝫ exercere omnes motus, qui in missa sunt neceßarii, non est irregularis: secùs verò, si contrà. Intellige si sine sua culpa est claudus.

10 . Qui exceßum habet in membris, qui notabilem deformitatem non inducat, ita vt possit citra indecentiam celebrare, irregularis non est.

11 . Leprosus, ita vt aliis lepra pateat, irregularis est.

*12 . Qui morbum caducum patiuntur, furiosi, amentes ex læsione organi, non verò ex ebrietate, pas-***[[249]]***sione, phrenetici, lunatici, dæmoniaci, si semel aliquid harum patiantur antequam ordinentur, ordinandi non sunt, etiamsi conualuerint; quòd si ad aliquos ordines sint promoti, & aliquid tale patiantur, non sunt vlteriùs promouendi. In religioso tamen dispensari potest.*

13 . Hermaphroditus, si magis in sexum femineum propendet, quam virilem, characterẽ ordinis non potest suscipere, quia femina illius incapax est.

14 . Quando irregularitas post susceptos ordines ex corporis vitio consurgit absque culpa corporis eo modo vitiati, solùm impedit eos actus ordinis, ad quos corpore vitiatus habet impotentiam, aut quos non potest sine indecentia exercere: non verò impedit alios susceptorum ordinum actus.

15 . Quando aliquis absque sua culpa ita corpore est vitiatus, vt id vitium neque impediat tractare ac frangere sacram Eucharistiam, neque indecentiam in eo efficiat ad administrandum in altari, tunc licèt mutilatus sit aliquo membro, non est irregularis.

16 . Quando quis sua culpa est vitiatus, tunc non solum si integrum membrum ei desit, sed etiam si pars membri ei desit, est irregularis, tam ad suscipiendos ordines, quàm ad exercendum susceptos: quin si notabiliter membrum lædat, ita vt claudus maneat, est irregularis.

17 . Quando aliquis per indignationẽ, aut aliqua alia via illicita, partem membri sibi abscindit, est irregularis, licèt crimen non sit notorium.

18 . Si alicui ob suam culpam membrum aut pars membri abscindatur in vindictam delicti, aut quia ipse occasio fuit rixæ, in qua ei abscissum est membrum, aut pars membri, irregularitatem incurrit.

19 . Circa irregularitatem ob vitium corporis solus sũmus Pontifex dispensat. Episcopi etiam dispensant in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, excepta ea quæ ex homicidio voluntario oritur.

[sect. 1] CVm disputationibus, in quibus actum est, quãdo aliquis censendus sit mutilator, eaque de causa irregularitatem incurrat, coniunctum sit examinare, quando mutilatus, aut quouis alio modo corpore vitiatus, irregularis sit censendus, ea de causa, antequam vlteriùs progrediamur, erit id hoc loco disputandũ. Illud verò est obseruandum, nõ tam arctè corpore vitiatus iure canonico repelli à sacerdotio, ministerioq́ue altaris, quàm in veteri lege Leuit. 21. corpore vitiati repellebantur à sacerdotio, sacrorũq́; ministerio, vt sacros canones cum eo capite 21. conferenti erit manifestũ.

In primis verò est distinguendũ. Quoniam vitiũ corporis, vel euenit absque culpa eo vitiati; vt quãdo gratia sanitatis aliquam sui corporis partem licite sibi fecit amputari, extrahi, debilitari, aut fædari, aut quando inuitus absque sua culpa id ab alio est passus, aut aliqua alia ratione id absque sua culpa euenit: vel tale vitium euenit culpa ipsius.

[sect. 2] In priori euentu est in genere dicendũ. Si tale corporis vitium altaris ministerium impediat ad tractandam, eleuandam, ac frangendam sacram Eucharistiam modo ac digitis consuetis, vel scãdalũ generet ad ministrandum in altari propter notabilem ad id indecentiam, efficit irregularẽ eo modo corpore vitiatum. Si verò modo explicato altaris ministerium non impediat, neque generet scandalum ad ministrãdũ in altari propter notabilem ad id indecentiam, non efficit habentem tale vitiũ irregularem, esto id vitium sit, mutilatum eum esse aliquo membro. In regula hac consentit cõmunis doctorum sententia, quam, interalios, refert ac sequitur *Couar. clement. si furiosus. part. 1. in initio n. 5.* & constat ex iis, quæ ex illa deducemus, atque ex iuribus, quibus illam confirmabimus.

[sect. 3] Ex hac generali ac verissima regula colligitur, eum, cui deest pollex aut index, quibus sacra Eucharistia, tractatur, eleuatur, ac frangitur, itemq́; eum, cui deest ea eiusmodi digitorum pars, quæ modo explicato notabiliter impediat tractare, eleuare, ac frangere

eandem sacram eucharistiam, atque etiam eum, qui ita debilem habet aliquem prædictorum digitorum, aut quouis alio modo impeditum, vt eis modo explicato tractare, eleuare, ac frangere non possit sacram eucharistiam, irregulares esse, esto absque aliqua ipsorum culpa id euenerit. Dixi, notabiliter impediat: quoniā si notabiliter non impediat, vt si careat vngue pollicis aut indicis, non erit censendus irregularis, vt ex *c. vlt. de corp. vitiat. constat.* Longè verò maiori cum ratione irregularis erit, qui caret manu, aut illam habet aridam, vel aliter impeditam, ita vt vsum habere non possit eorundẽ digitorum.

[sect. 4] Ex eadem regula colligitur, eum, qui potens quidem est debitè tractare ac frangere sacram eucharistiam modo explicato, attamen vitium habet, ob quod, propter indecentiam, scandalum in eo sensu sit eum ministrare in altari, quòd id meritò aliis indecens, fædum, ac indignum videbitur, irregularem esse, esto id vitium corporis absque vlla sua culpa obuenerit. Exempla ex iure deprōpta, quibus manu duci quiuis possit, quando vitiũ ob fæditatem ac indecentiam iudicandum sit tantum, vt irregularẽ eum efficiat, qui illo laborat, sũt. Vt si alicui erutus sit oculus: talis enim ob deformitatem est irregularis, etiam si oculus non sit canonis, quem vocant, qualis est sinister, sed sit dexter. Ita habetur *c. si euangelica. 55. dist.* Idem est de eo, qui mutilatus est quocũque alio mẽbro potenti, aliis conspicuo, vt habetur *l. 25. titu. 6. part. 1.* consentaneè ad varia iura canonica citanda, & ad communem doctorum sententiam.

[sect. 5] Qui item notabilẽ maculam habet in oculo, ita vt notabilem deformationem in illo efficiat, esto oculus sit integer, ac bene videat, est irregularis *c. 2. de corpor. vitiat.* & *c. 2. de verb. sig. lib. 6.* Quando autem deformitas, vel in oculo, vel in quacũque alia corporis parte, adeò notabilis sit, vt irregularitatem efficiat, arbitrio eius Episcopi est relinquendus, qui ordines conferre debet, vt, cōsentaneè ad c. 2. de corpore vitiatis, doctores cōmuniter affirmant, & habetur *l. 25. citata; Angelus verb. corpore vitiatus. §. 5. aßeruit,* in religiosis ab Episcopo exemptis, iudicem esse ipsorum prælatũ. Meritò tamen reprehenditur à *Syluest. eodem verbo ad finẽ. n. 2.* Quoniam cum Episcopus sit, qui cōferre illis ordines debet, ad ipsum iudicare attinet, vtrùm ea de causa, & ex quibuscunque aliis, ad id sint idonei, an non. Consentit *l.* 25. *citata.*

[sect. 6] De eo autem, qui ex altero tantùm oculo est cæcus, *Syluester verb. corpore vitiatus n.* 5. & alii indistinctè affirmant, eum esse irregularẽ propter *c. si euangelica. 55. dist.* Vt tamen *Nauar. in Manu. c. 27. num. 199.* rectè ait, caput illum de eo solo loquitur, qui erutum habet oculum, atque adeò mutilatum, quod nunquam est sine notabili deformitate: fieri autem optimè potest, vt oculus sit integer, & sine notabili deformitate, & vt nihilominus sit cæcus. Ea verò de causa **[[250]]** bene distinguit Nauarrus, quòd quando cæcitas est sine notabili deformitate in oculo apparente, atq; est in oculo dextro, non efficiat irregularitatem: quando verò vel esset cum notabili deformitate oculi, vel esset in sinistro oculo, quem Romanus stylus idcirco canonis oculum appellat, quia qui eo est cæcus, respicere non potest canonem missalis, nisi vertendo multum faciem ad libium ac cum dedecore & indecentia, tunc eam cæcitatem efficere irregularitatem. Atque hæc sententia nobis probatur.

Aliud exemplum habemus *c. presbyterum de cler. ægrot.* vbi presbyter, cui abscissi duo digiti à prædone fuerant cum parte palmæ manus, irregularis pronunciatur, tum propter debilitatem reliquorum digitorum, tum etiam propter deformitatem ac scandalum.

[sect. 7] Ille, cui nasus est abscissus, etiam si sola cartilago nariũ sit ei abscissa, irregularis est ob deformitatẽ: & quia id impediret debitum vocis sonum, fœdũq; admodũ ac molestum audiẽtibus illum redderet. Atque communiter doctores affirmant, eum, cui mẽbrũpatẽs sit

abscissum, ita vt simpliciter dicatur eo mutilatus, aut qui alia de causa eo caret, esse ob deformitatẽ irregularẽ. Consentit. l. 25. citata. In re tamen proposita sola narium cartilago membrum non est.

[sect. 8] Qui item notabilem habet deformitatem in facie, ita vt modo suprà explicato scandalum generet, eum ita celebrare, irregularis est. Similiter gibbosus, si notabiliter admodum sit talis, ita vt indecens multum sit eum celebrare, irregularis est, vt doctores communiter affirmant. Ex omnibus exemplis propositis addiscet prudens quicũque arbitrari, qualis deformitas in aliis similibus euentibus, in aliisque partibus corporis humani, sufficiat ad irregularitatem incurrendam, & qualis non. Atque in dubio Episcopus, qui ordines est ei collaturus, qui ea deformitate est affectus, iudicabit, sufficiénsne sit, aut non, vt irregularis sit iudicandus, vt dictum est, eiusque iudicio erit stādum in conscientiæ atque in exteriori foro.

[sect. 9] In claudo hæc regula à doctoribus traditur: Si sine baculo accedere per se ipsum potest ad altare, ibique exercere omnes motus, qui in celebratione missæ sunt necessarii, non est irregularis. Si verò prædicta omnia præstare non potest, irregularis est iudicādus. Hæc regula colligitur ex. *c. si quis in infirmitate 55. dist. iuncto. c. nullus Episcopus de consec. dist. 1.* eamque affirmat glossa vtrobiq;. Illam tamen, quo ad priorẽ sui partem, intellige de eo, qui absque sua culpa est claudus, vt argumẽto à contrario sensu innuitur. *c. si quis in infirmitate citato:* si enim sua culpa claudus aliquis fiat, irregularitatem incurrit, vt *Syluest. verb. corpore vitiatus. n. 5.* & alii doctores communiter affirmant, patebitq; ex inferiùs dicẽdis. De eo, qui pede ligneo incederet, esto sine baculo efficere posset omnes motus in celebratione missæ consuetos, irregularis esset. Et quidem si ille vero pede careret, res est perspicua: quoniam mutilatus esset membro patẽti, eoq; notabili. Si verò pedẽ haberet, esset etiam irregularis, ob maximam fæditatẽ ac indecẽtiā, vt cũ Hugotione & Præpositiuo affirmat *Greg. LopeZ. l. 25. citata.* verb. *dedo del pie,* & affirmant alii.

[sect. 10] Qui excessum habet in membris, vt qui sex digitos habet in manu, aut alium monstruosum excessum, si neq; vsum tractandi ac frangendi sacram eucharistiā impediat, neque deformitatẽ notabilẽ inducat, ita vt absque aliorum scandalo, in sensu suprà explicato, notabilique indecentia celebrare possit, irregularis non est, vt doctores communiter affirmant, & habetur *l. 25 citata,* atque ex regula à principio tradita liquet: si verò aliquod prædictorũ ex tali excessu eueniat, irregularis est iudicandus, iuxta eandem regulam à principio traditam.

[sect. 11] De leproso Nauar. in Manu. c. 27. n. 202. simpliciter affirmat esse irregularẽ, ita vt promoueri ad sacros ordines non possit, neque ministrare in altari, si iam antea erat promotus. Quod intellige, si lepra aliis pateat. Idem etiam affirmat de laborante quocũq; alio morbo, qui ad vsum ordinum in altari notabile scandalum seu horrorẽ ac indecentiam præberet. Et quamuis iura, quæ ad cōfirmādā hanc suam sententiam citat, eam non probent; nobis eius opinio probatur. Quoniam par est ratio, siue scandalum, indecentia, ac aliorum inde horror, proueniat ex macula, aut ex alio vitio corporis, siue ex morbo. *Angelus* verò *verb. corpore vitiatus. §. vlt. Syluest. ibidem n. 5. vers. 7.* cum Hugotione & alii censent, si deformitas nimia non sit, prohibendum non esse celebrare in secreto, aut etiam aliis leprosis in publico: non verò sanis. Nisi, inquiunt, lepra esset in digitis, quibus indecenter valde sacram tangeret eucharistiā: tũc enim omnino permittendus non esset celebrare. Idẽ est, si lepra vsum indicum ac pollicum impediret, ad tractandam ac frangendam sacram eucharistiā.

[sect. 12] De iis, qui patiuntur morbum caducum, seu epilepsiam, (nostri *gota coral* vocant) de furiosis, seu amentibus, qui ex læsione organi tales sunt, non verò si ex ebrietate, passione, aut morbo iudicium ad tempus amittant, vt phrenetici, vt *Nauar. in Manu. 25. num. 72.* rectè

obseruat, de lunaticis, dæmoniacis, seu arreptitiis, dicendum est: Si vel semel aliquid horum patiantur antequam ordines sacros suscipiant, ordinandi non sunt, etiam si conualuerint, videanturque perfectè liberati. Quòd si post aliquos ordines iam susceptos tale aliquid passi sint, non sunt ad altiores ordines promouendi. Ita *gloßa 1.* dicens id esse communiter receptum. *c. communiter 33. distin.* Idem affirmant *Nauar. in Manu. c. 27. num. 203. Syluest.* & *Ang. verb. corpore vitiatus in fine,* haberique videtur expressè. *c. maritum.* & *cap. clerici, iuncto. c. vsque adeò. 33. distin.* & *c. vltim. §. his ita. 15. q. 1.* Æquum tamen est, vt cum iam promoto ad aliquos ordines sacros, si perfectè conualuerit, dispẽsetur vt ad sacerdotium ascẽdat. Æquũ item est, vt cum religioso, etiam si nullos sacros ordines adhuc susceperit, dispẽsetur, si perfectè similiter cõualuit, vt ad sacros ordines presbyteratũq; ascendat: præsertim cùm in audiendis confessionibus, & in aliis piis ministeriis, vtilis esse possit Dei ecclesiæ: & cùm religiosi cautiores sint, si in aliquam earum affectionum promotus relabatur, ne scandalum in aliis generet, & ne aliquid in ministerio, exercitioque ordinum, indecens contingat. Atque prælati earum religionum, quæ priuilegium habent, vt dispensare cum suis subditis possint in omni irregularitate, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, mutilatione, aut bigamia, dispensare cum suis religiosis in hoc euentu possunt. Nostra societas illam habet in Bulla Pauli. 3. anno 1544. & per communicationem priuilegiorũ aliorum ordinum. Noster Generalis dispensare nobiscũ potest in irregularitate ex mutilatione, **[[251]]** vt constat ex cõpendio priuilegiorum minorum, verb. *dispensatio. §. 21.* Quin & per cõmunicationẽ priuilegiorũ fratrum diui Benedicti Hispaniarum dispẽsari in cõsciẽtiæ foro nobiscum poterat, in irregularitate ex homicidio, modò notorium non esset, vt patet ex eodem cõpẽdio, ex eodem verbo. *§.* 24. Dixi, dispẽsari poterat: quoniam si homicidium sit voluntariũ, esto sit occultum, statuit *cõciliũ Tridentinũ sess. 14. c. 7. de reformatione,* vt in eo non dispẽsetur ad sacros ordines suscipiendos: priuilegia autem omnia regularium reuocata sunt, quatenus cũ dispẽsationibus concilii Tridentini pugnauerint: eaque de causa prælati religiosorum neque in cõsciẽtiæ foro dispẽsare hodie possunt, vt homicida voluntarius ordinem aliquem sacrum suscipiat: & fortè in eo priuilegio hoc non cõtinebatur: concilium verò Tridentinum eo loco non prohibet dispẽsari cũ homicida voluntario, vt ministret in ordine sacro ante id delictum suscepto, vt Disp. 78. dicetur. Qui iam ordinatus est, aliquãq; prædictorum affectionũ patitur, si sæpe tale quid patiatur, celebrare non potest, vt cõstat. *7. q. 2. c. in literis.* Neque etiã si rarò id patiatur, atque spumet: idque propter periculum, ne aliquid specierum sacramẽtaliũ cum spuma emittat, vt habetur. *7. q. 2. c. nuper.* Quòd si neq; spumet, neque frequẽter eam affectionẽ patiatur, celebrare poterit, sed præstò existente sacerdote aliquo, qui perficere possit sacrificium, si inter celebrandũ tale quid ei acciderit, vt habetur. *c. illud. iuncto. c. sequenti. 7. q. 1.* & *c. in literis. 7. q. 2.* Si tamẽ locus tẽporisq; oportunitas non pateretur adesse sacerdotem alium, qui sacrificium posset perficere, arbitror, quando non timeretur triste aliquid ex eo euenturũ, quòd, qui ei affectui est subiectus, sine præsentia alterius sacerdotis celebraret, posset licitè id efficere: quoniam ita innuitur c. illud, citato. Arreptus verò à dæmone intra annum integrũ celebrare non potest. Ita habetur *c. communiter. 33. dist.* In his omnibus cõueniunt glossa citata, Nauar. & Syluest. locis citatis, & doctores cõmuniter. Loquitur etiam consentaneè *Nauar. lib. 1. consiliorum titu. de ætate & qual. ordin. consil. 5.*

[sect. 13] Hermaphroditus, hoc est, qui vtrumque sexũ habet, si magis vergat in feminam, quam in masculum, characterẽ ordinis non potest suscipere: quia iure diuino femina est incapax illius. Si verò magis vergat in masculum, quamuis characterẽ suscipiat, si ordinetur,

non tamen potest ordinari: si autem ordinetur, exercere non potest actum ordinis susceptum: quoniam ad vtrumque, tanquam monstrum, censetur irregularis. Longè verò maiori cum ratione censetur ad vtrumque irregularis, si æqualiter ad mas & ad feminam accedat quo ad sexum ac effigiem: præsertim cùm dubium sit, num characterem suscipiat, si ordinetur. Ita *Nauar. n. 203. citato, Syluest. verb. corpore vitiatus. in fine,* & communis doctorum sententia.
[sect. 14] Illud circa hactenus dicta est obseruandum. Quando irregularitas post susceptos ordines ex corporis vitio consurgit absque culpa corporis eo modo vitiati, solum impedire eos actus ordinis, ad quos corpore vitiatus habet impotẽtiã, aut quos sine indecentia ac scandalo in sensu suprà explicato non potest exercere: non verò impedire alios ordinũ susceptorum actus. Vt si sacerdoti abscissus sit pollex aut index, vel aliunde habeat in manu impotentiã, aut indecentiam ad tractandam ac frangendam sacram Eucharistiam, solùm est tunc irregularis ad celebrandum, aut etiam ad administrandum sacramentum extremæ vnctionis, si ad id etiam impotentiam aut indecentiam habeat: non verò erit irregularis ad ministrandum in altari actus diaconi aut subdiaconi, si ad eos indecentiam non habeat. Neque item erit irregularis ad audiendas confessiones, pænitentiæque sacramentum administrandum. Qui item morbo caduco corripitur, irregularis non est ad sacramentum pænitentiæ administrandũ. Ita colligitur ex. c. presbyterum de cler. ægrot. & affirmat communis doctorũ sententia, quam, inter alios, referunt ac sequũtur *Couar. clẽ. si furiosus. part. 1. in initio n. 5.* & *Nau. vbi suprà n. 200. & lib.* 5. *cõsil. tit. de sent. excõ. cõsil. 71.*
[sect. 15] Quando aliquis absque sua culpa ita corpore est vitiatus, vt id vitium neque ipsum impediat tractare ac frangere modo explicato sacram eucharistiam, neque indecentiam in eo efficiat ad administrãdũ in altari modo etiam explicato, tunc, esto mutilatus sit aliquo membro, non est irregularis. Hac de causa, qui vnum aut alterum digitum absque sua culpa habet abscissum, aut aliqua alia ratione eo aut eis caret, dũmodo pollicẽ ac indicẽ habeat; qui item aliquem digitum superfluum haberet, dummodo neutrũ horum, quæ dicta sunt, aliam indecentiam aut impotentiam ad ministrandum in altari in eo efficerent, irregularis non esset. Eadem de causa is, cui prorsus abscissa essent virilia, aut aliud occultum membrum, vel alia ratione eis careret, dũmodo id esset absque sua culpa, vt si abscissa essent ab hostibus, vel gratia sanitatis, aut aliqua alia ratione absque sua culpa eis careret, non esset irregularis. Ita habetur. c. qui partem. c. si quis à medicis, & quinque aliis capitibus sequentibus. *55. dist. c. ex parte 1.* & *c. ex parte 2. de corpore vitiat.* affirmatque communis doctorum sententia. Quæ etiam communis sententia cum glossa. *c. eunuchus eadem 55. dist.* asseuerat, eum, qui ita vitiatus est aliquo membro, aut parte membri, necesse non habere, illa, aut puluerẽ eorum, secum gestare, vt vulgus quorundam imperitorum ridiculè existimauit esse necessarium. Eadem ratione is, qui ob vitium corporis, membríve defectum, irregularis est, si cum eo dispensetur, necesse similiter non habet gestare secum id membrum, aut partem illius, ob quorum defectum erat irregularis, neque puluerem eorum. Hæc quod attinet ad priorem partem distinctionis initio huius disputationis propositæ, nempe quando vitium corporis non euenit culpa eo modo vitiati.
[sect. 16] Quod verò attinet ad posteriorẽ, quando scilicet vitium euenit culpa vitiati, est dicendũ: Quãdo quis sua culpa est vitiatus, tunc non solum si integrũ membrum ei desit, sed etiam si pars membri illi desit, vt digitus, aut pars digiti, est irregularis, tã ad ordines suscipiendos, quàm ad exercendum susceptos. Quin si notabiliter membrum lædat, ita vt claudus maneat, est irregularis iuxta communẽ doctorum sententiã. Habent autem hæc verum, etiam si virtutis amore, animoque fugiendi vitia, sibi quis membrum abscindat, aut

suadeat vel præcipiat alteri, vt illud ipsi abscindat, aut eruat, quod aliquibus, de quorum numero fuit Origenes, vt *Eusebius lib.* 5. *Ecclesiasticæ Historiæ. c. 6.* refert, circa testiculos euenit. Hęc omnia cōstāt ex *c. si quis absciderit. c. hi qui se. c. qui partẽ.* & sequẽt. *55. dist. ex c. ex part. 1. & ex c. sig. de corp. vitiat.* Atque capite qui partem citato habetur, eum, qui partem cuiuscũq; digiti culpabiliter sibi absciderit, esse irregularẽ, cōsentitq; *c. 1. de corp. vitiat.* idẽque est di-**[[252]]**cendum, quoniam est par ratio, de quacunque alia parte cuiusuis alterius membri.

[sect. 17] Cardinalis, Hostiensis, & quidam alii, quos *Nauar. in Manu. c. 27. n. 198.* & *Couar. in Clement. si furiosus. part. 1. in initio. n. 6.* referunt, & ex parte videntur sequi, affirmant, quando aliquis per indignationem, aut aliqua alia via illicita, partem membri sibi abscindit, non esse irregularem, nisi sit notorium factum fuisse culpa illius. Arbitror tamen, esto crimen non sit notorium, eum esse irregularẽ: quoniã. c. qui partem 55. dist. absolutè & absq; vlla restrictione statuit, eiusmodi homines irregulares esse in odium delicti, quod ita in se ipsos cōmiserũt: neque video vnde restrictio illa habeatur, quam apponunt, modò crimen sit notorium.

[sect. 18] Illud est obseruandum, si alicui ob suam culpam ac delictum membrum, aut pars membri, abscindatur, siue à iudice, siue ab alio iniustè in vindictam delicti, quod is commisit, aut quia ipse occasio fuit rixæ, in qua ei abscissum est membrum, aut pars membri, vel aliqua alia ratione dando operam rei illicitæ, irregularitatem incurrere. Vnde Nauar. Couar. & alii doctores communiter affirmant, si adultero, aut alteri inhonesto, membrum virile, aut testiculi, abscindantur, in vindictam delicti, quod commisit, irregularitatem eiusmodi inhonestum eo ipso incurrere. Et *cap. 1. de corp. vitiat.* habetur clericum, cui in duello, quod obtulit, vel quod ab alio oblatum acceptauit, partem digiti amittit, irregularitatem incurrere. Tametsi ibi cuidam Episcopo concedatur cũ eo dispensare, quando non fuit tantum abscissum, vt sine scandalo non posset celebrare.

[sect. 19] Circa irregularitatem ob vitium corporis solus summus Pontifex dispensat iuxta communem doctorum sententiam, quam referunt ac sequũtur *Couar. clement. si furiosus. part. 1. in initio n. 7.* & *Nauar. c. 27. citato. n. 200.* Neque approbatur *glossa. c. significasti de corpo. vitiat.* quæ propter eum textum affirmat, Episcopum posse cum eo dispesare, qui se castrauit arbitratus se obsequium præstare Deo. In eo enim textu autoritate à sũmo Pōtifice delegata id Episcopo illi cōmittitur pro ea vice dumtaxat, vt Panor. & alii rectè affirmāt. Quod idem dicendum est de facultate simili. *c. 1. de corp. vitiat.* cuidam alteri Episcopo concessa, de qua § præcedente habitus est sermo. Hodie verò *cōciliũ Tridentinum sess. 24. c. 6. de reformatione* cōcessit Episcopis dispẽsare in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, excepta ea, quæ ex homicidio voluntario oritur: quo fit, vt dispensare hodie Episcopi possint cum corpore sua culpa vitiatis, quando delictum fuit occultum, neque vitium fuerit tale, quod solum ipsum vitium in se spectatum efficeret irregularẽ eo vitiatum, esto nulla ipsius interuenisset culpa. Atque dispẽsare eodem modo possũt cum religiosis sui Episcopatus, esto sint ab ipsorum iurisdictione exempti, iuxta ea quæ Disp. *61* de absolutione ab excommunicatione Summo Pontifici reseruata dicta sunt.

Num homicidium aut mutilatio, facta à carẽte vsu rationis, irregularẽ efficiant eo modo occidentem aut mutilantem. Disp. 71.

SVMMARIVM.

1 . QVando aliquis absque sua culpa vsum rationis non habet, si tunc occîdat aut mutilet, irregularitatem ea de causa non incurrit.

2 . Quando aliquis absque sua culpa in ebrietatẽ incideret, aut quauis alia ratione absque sua culpa iudiciũ rationis amitteret, esto, dum ita est affectus, inter. ficiat, aut mutilet, irregularitatem non incurrit.

3 . Quando aliquis esset expertus exponere se in ebrietate periculo aliquem interficiendi, tunc si sua volũtate se inebriaret, atque ebrius aliquem interficeret, irregularitatẽ incurreret: imò si animo interficiendi se inebriaret, atque ebrius aliquem interficeret, incurreret irregularitatem homicidii voluntarii.

4 . Quando aliquis non erat expertus ebretate se exponere periculo interficiendi aut mutilandi, esto sua culpa se inebriet, aut alio modo culpa sua se priuet iudicio rationis, irregularitatem non incurrit, si ita priuatus iudicio rationis aliquem interficiat.

5 . Quando aliquis non se ipsum agens, neque potens id vitare, actus omnino ab alio, interficeret aut mutilaret aliquem præter suam voluntatem, non incurreret irregularitatem.

NVnc ad homicidium ac mutilationẽ est regrediendũ: examinandaque sunt membra, in quæ Disp. 3 distinximus homicidium, in quæ distingui similiter potest mutilatio: & circa singula expẽdendũ est, num inde irregularitas oriatur, ac qualis. Ordiendum verò nobis est ab homicidio ac mutilatione, quæ fiunt à non habente vsum rationis. De qua re sequentes conclusiones sunt statuendæ.

[sect. 1] Prima autem ac certissima hac de re conclusio est. Quando aliquis absque sua culpa vsum rationis non habet, si tunc occidat, aut mutilet, irregularitatem ea de causa non incurrit. Hoc verò est, quod absque vlla controuersia difiniatur à Clemente Quinto in concilio Vienensi *clement. si furiosus de homic.* his verbis: *Si furiosus, aut infans, seu dormiens, hominem mutilet, vel occîdat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit.* Ratio autem est, quoniam irregularitatem incurrit aliquis ob suum proprium actum quatenus est homo, atque adeò ob actum humanũ, qui esse nequit in non habente vsum rationis. Vnde, vt *glossa clementina citata, Panor. c. 1. de delictis* puerorum, & alii obseruant, illa definitione clementinæ illius reprobata fuit opinio Hostiẽsis, qui asserebat, infãtes doli non capaces irregularitatem incurrerę, si aliquem occidissẽt. Obseruant verò optimè *Panor. c. 1. citato, Couar. clement. citata. part. 3. in initio. n. 5.* & alii, cùm infantia duret vsque ad septennium, & inde sequatur pueritia vsque ad pubertatis annos, si aliquis in infantia esset capax doli, atque aliquem interficeret, aut mutilaret, incurrere ea de causa irregularitatem. E contrario verò, si aliquis post infantiã non esset doli capax, esto tunc aliquem interficeret, aut mutilaret, non incurreret irregularitatem. De ebrio dubitant doctores, num si aliquem interficiat, aut mutilet, dum ita ebrius est, irregularitatem incurrat. *Cardinalis clementina citata, Syluest. verb. homic. 3. ad finem n. 6.* & quidam alii affirmant eum irregularitatem incurrere. Quoniam, si Clemens quintus illum clementina citata excipere intendisset, eum vtique expressisset, sicut furiosum expressit. Ad

eandem sententiam videtur accedere *Palud. in 4. dist. 32. q. 1. art.* 3. eandemq́; sequitur *Villa diego tract. de irreg. fol. 31. col. 2.* quando culpabiliter se inebriauit.

[sect. 2] Nostra verò secunda conclusio est. Quādo aliquis absque sua culpa in ebrietatem incideret, aut in phrenesim, aut quauis alia ratione absque sua culpa iudicium rationis amitteret, esto, dum ita est affectus, interficiat, aut mutilet, **[[253]]** irregularitatem non incurrit. Probatur, quoniam est eadem ratio de his, quæ est de illis, qui in clementina si furiosus enumerantur. Neque in ea clementina, vt Disputationibus sequentibus ostendemus, fit dispensatio quo ad eos, qui in illa numerantur, quasi ante eam clementinā irregularitatem incurrerent, sed illa est iuris interpretatio, quæ ad omnia extendi debet, in quibus est eadem ratio.

[sect. 3] Tertia conclusio. Quando aliquis esset expertus, exponere se in ebrietate periculo interficiẽdi aut mutilandi; tunc, si sua voluntate se inebriaret, atque ebrius aliquem interficeret aut mutilaret, irregularitatem incurreret. Imò, si animo interficiendi se inebriaret, atque ebrius aliquem interficeret, incurreret irregularitatem homicidii voluntarii. Hæc eadem similiter intellige de eo, qui sua culpa in furiam incideret, & de eo, qui quouis alio modo sua culpa vsum rationis amitteret, expertusque esset, tali alienatione mentis exponere se periculo interficiendi aut mutilandi, & de eo, qui ea via interficere intenderet. Idem etiam de eo intellige, qui expertus esset, se in somnis solere ea efficere, vnde mors alicuius, aut mutilatio, nota esset sequi. Hic enim, nisi priùs, quàm dormiat, debitam adhibeat diligentiam, ne id sequatur, nempe custodiam debitam adhibendo, aut efficiendo claudi domum, in qua dormit, aut aliud simile, irregularitatem incurret, si in somnis aliquem interficiat aut mutilet. Probatur conclusio, quoniam priuando se ita iudicio rationis cum eo periculo interficiendi aut mutilandi, nec adhibendo debitam cautelam, ne id sequatur, peccat peccato speciei homicidii aut mutilationis, siue effectus sequatur, siue non, vt *1. 2. q. 71. art. 5.* copiosè ostendimus, sæpeq́ue etiam est dictum in hac materia de iustitia, atque ex se liquet: ergo, si sequatur homicidium aut mutilatio, cùm fuerint culpabilia, suoque modo voluntaria in sua causa, is homicida aut mutilator irregularitatem incurret.

[sect. 4] Quarta conclusio. Quando aliquis non erat expertus, ebrietate, aut alio modo priuando se iudicio rationis, exponere se periculo interficiendi aut mutilandi, esto sua culpa se inebriet, aut alio modo sua culpa priuet se iudicio rationis, irregularitatem non incurrit, si ita priuatus iudicio rationis aliquem interficiat aut mutilet. Conclusionem hanc satis probabilem veramq́ue simpliciter existimo cum *Alfonso à Castro. 2. de leg. pænal. c. 14.* cum *Couar. clement. si furiosus. part. 3. in initio. n. 4.* & cum *Nauar. in Manu. c. 27. n. 230.* Ratio autem est, quoniam in primis in potatione, qua quis sua culpa se inebriauit, non cernitur culpa homicidii aut mutilationis, quādo, qui se inebriauit, expertus non erat inde tale quid esse aptum sequi, vt 1. 2 loco citato ostendimus, quo in loco diluimus argumenta, quæ in contrarium adduci possunt. Deinde verò, quoniam licèt is potando ita plus iusto daret operam rei illicitæ, nihilominus ea potatio illicita non est causa proxima homicidii inde sequuti, sed remota, & per accidens multum ac præter spem comparatione talis effectus, minimeq́ue periculosa comparatione eiusdem effectus: esto autem aliquis det operam rei illicitæ, si tamen inde per accidens, valdeq́ue remotè, atque actione minimè periculosa comparatione talis effectus, sequatur homicidium aut mutilatio, non incurrit is irregularitatem, vt infrà patebit, dum sermo nobis fuerit de homicidio ac mutilatione casualibus.

Consentaneè ad ea, quæ dicta sunt, etiam est affirmandum. Eum, qui ira succensus fuit aduersus aliquem, idq́ue in causa fuit, vt de nocte de homicidio somniaret, surgeretq́ue in

somnis ac interficeret aliquem, non incurrere irregularitatem, quando expertus non erat, ex ira solere in somnis tale quid aggredi, quicquid in contrarium asseruerit *Paludanus art. 3. citato.* Inde enim valde remotè valdeque per accidens sequitur homicidium in somnis, & tanquam ex causa minimè ad id periculosa; quòd proinde non satis est ad incurrendam irregularitatẽ. Ita *Couar. Castrus, & Nauar. locis citatis,* ac alii.

[sect. 5] Quinta conclusio. Quando aliquis non se ipsum agens, neque potens id vitare, actus omnino ab alio, interficeret aut mutilaret aliquem præter suam voluntatem, vt si, impulsus ab alio, gladio, quem manu tenebat, confoderet aliquem, non incurreret irregularitatem. Ratio autem est, quoniam eiusmodi homicidium aut mutilatio non est actus humanus, vt ab hoc egreditur, qui omnino ab alio ad id agitur, comparaturque actui facto à non habente iudicium rationis, vt Disp. 3 dictum est. Ea verò de causa hanc quintam conclusionem quatuor prioribus hoc loco adiunximus.

Vtrùm licitè occidens aut mutilans inuasorem, quando id omittere potuit absque peccato, irregularitatem incurrat. Et vtrùm in euentibus, in quibus tenetur quis sub reatu culpæ concurrere ad mortem, aut ad mutilationem alicuius, illa sequuta, irregularitatem incurrat. Disp. 72.

SVMMARIVM.

1 . IS qui illicitè occidit aut mutilat iniustum inuasorem, excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, incurrit irregularitatem.

2 . Quando is, qui occidit suum iniustum inuasorem, vitare potuit simul mortem ac mutilationem suam, & mortem ac mutilationem aggreßoris, & nihilominus in sui defensionem ac cum moderamine alioquin inculpatæ tutelæ, illum interfecit aut mutilauit, si mutilans aut occidens sit ecclesiasticus, irregularitatem incurrit.

3 . Quando inuasus esset laicus, cui dedecus esset fugere, atque adeò qui licitè posset interficere inuasorem in defensionem sui proprii honoris, esto & mutilationem illius & suam propriam vitare posset fugiendo, incurrit irregularitatem.

4 . Respondetur ad argumentum in contrarium.

5 . Ii, qui sua culpa ad eum statum deuenerunt, vt ad conseruandam suam vitam necesse eis eßet interficere eos, qui ipsis mortem inferre volebant, licitè tunc, ad propriam vitam defendendam, possunt interficere eos, qui ipsis mortem inferre volebant.

6 . Sicuti, quando vitari aliter non potest propria mors, quàm occidendo aut mutilando aggressorem, irregularitas non incurritur; sic, quando aliter vitari non potest mutilatio proprii membri, **[[254]]** *non incurritur irregularitas, secuta morte aut mutilatione aggressoris.*

7 . Quando, vt quis se defenderet ab iniusto aggressore, à quo periculum ei immineret, quod aliter vitare non poßet, quàm se defendendo, vocaret aliquem in sui denfensionem, tunc si ille eum aggressorem interficeret, is qui eos ita vocauit non incurrit irregularitatem.

8 . In euentibus, in quibus dictum est licitè aliquem interficere aut mutilare aggressorem ad defensionem sui, non incurrit inter fector irregularitatem, licèt id tunc simul efficiat ex odio talis aggressoris, aut interfecti aut mutilati.

DIctum in priori parte tituli huius Disputationis est, quando licitè occidens aut mutilans omittere id potuit absque peccato: quoniam tractatu præcedente Disp. 109 copiosè examinauimus, vtrùm quando aliquis sub reatu culpæ tenetur occidere aut mutilare, vel ad id quouis modo cooperari, sequuta inde occisione aut mutilatione, irregularitatem incurrat, an non: quod hoc loco in posteriori parte huius Disputationis est propositum, foretque hîc examinandum, nisi ibi ea de re alia occasione esset dictum.

[sect. 1] De eo, qui illicitè occidit aut mutilat iniustum inuasorem, excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, nullus est qui dubitet, eum irregularitatem incurrere. De eo verò, qui licitè illum interficit, fuerunt aliqui, qui ante *clementinā si furiosus de homicidio* affirmarunt, etiam eum, qui in defensionem propriæ vitæ cum moderamine inculpatæ tutelæ suum iniustum inuasorẽ interficit, non valens aliter vitare suæ propriæ vitæ periculum, irregularitatem incurrere. Ac, præter Ioannẽ, cuius opinio refertur ac reprobatur in *Glossa. c. de his clericis. 1. 50. dist. diuus Th. 2. 2. q. 64. art. 7. ad. 3.* in eadem fuit sententia. Hodie verò contrarium est definitum in clementina citata, vbi post verba, quæ de infante, furioso, ac dormiente disputatione præcedente sunt relata, quòd nullam incurrant irregularitatem, esto aliquem occidant aut mutilent, subiunguntur hæc verba: *Jdem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occîdit vel mutilat inuasorem.* Caiet. illam responsionẽ ad. 3. diui Thomæ censuit, hanc fuisse noui iuris sanctionem, quasi aliud habuerint iura, quæ fuerunt ante tempora diui Thomæ, aliudque tunc fuerit dicendum iuxta iura, quæ tunc erant, & idem affirmant quidam alii ex theologis iunioribus. Contrarium verò est affirmandum: nunquam videlicet illum, de quo sermo est in eis verbis clementinę illius, irregularitatem incurrisse, eamque clementinam solùm fuisse interpretationem iuris, quod antea erat, electionemq; ac decisionem opinionis veræ, reiecta falsa opinione contraria: id quod copiosè ostendimus Disp. 109, vbi exposuimus *c. de his clericis 1 & 2. 50. dist.* vnde autores contrariæ sententiæ moti sunt, eaque de causa non plura hoc loco hac de re dicimus.

[sect. 2] Quando is, qui suum occidit iniustum aggressorem, vitare potuit simul mortem ac mutilationem suam, & mortem ac mutilationem aggressoris, fugiendo aut clamando, vel aliqua alia simili ratione; & nihilominus in sui defensionem, ac cum moderamine alioquin inculpatæ tutelæ, illum interfecit aut mutilauit; dubium est, num irregularitatem ob talem interfectionem aut mutilationem incurrat. Et quidem conueniunt doctores communiter, quando, qui ita occidit aut mutilat, persona est ecclesiastica, irregularitatem incurrere: quoniam non est illi dedecus fugere, ne alterum ipse interficiat aut mutilet, quin potiùs maximè statum illius decet: neque item est illi dedecus eadem de causa clamare, aliorum implorando auxilium, vt aggressor fugiat: quare cùm in eo euentu non sit ei necessaria mors aut mutilatio aggressoris, vt ipse propriam vitam ac honorem tueatur, irregularitatẽ sanè incurret, si prætermittendo illa alia media sufficientia ad vitam simul & honorem tuenda, suum iniustum aggressorem interficiat aut mutilet. Obseruant tamen, si ex fuga periculum immineret ita inuaso, quia vertendo terga, interfici ab inuasore posset ipsum insequente, non teneri fugere: atque si interficeret inuasorem in sui defensionem non fugiendo tunc, irregularitatem non incurrere.

[sect. 3] Quando inuasus esset laicus, cui dedecus esset fugere, atque adeò, qui licitè posset interficere inuasorem in defensionem sui proprii honoris, esto & mortem ac mutilationem

illius & suam etiam propriam vitare posset fugiendo, iuxta ea quæ Disp. 17 dicta sunt. *Couar. clement. si furiosus part. 3.* §. *vnico. n. 4.* censet, hunc non esse irregularem, ex hypothesi, quòd non peccet inuasorem interficiendo in defensionem sui proprii honoris. Quod dico, quoniam anceps est, an licitè omnino possit quis iniustum aggressorem occidere pro defensione proprii honoris mundani, vt Disp. 17 retulimus.

Ducitur Couar. vt censeat, illum irregularem non esse ex hypothesi, quòd licitè tunc interficiat iniustum inuasorem. Quoniam ad hoc, vt homicidiũ aut mutilatio, quando priuata fiunt autoritate, irregularitatem inducant, necesse est, vt fiant cum aliquo peccato, aut certè dando operam rei illicitæ, aptæ vt inde homicidium aut mutilatio sequatur, vt ex dicendis inferiùs, quando de irregularitate ex homicidio ac mutilatione casualibus sermo fuerit, patebit: in euentu autem, de quo disputamus, homicidium ac mutilatio fiunt absque peccato, ac fiunt priuata autoritate, hoc est, non in iudicio, neque cooperando ad sanguinis iudicium: ergo ex eis irregularitas non incurritur. Idem, cum Fortunio, censet *Couar. ibidem. n. 6.* esse, quando quis in defensionem bonorum externorum licitè occidit iniustum aggressorem, & vniuersim in omnibus euentibus, in quibus à Disputatione 11 ostendimus licitè occidi iniustum aggressorem, idque propter eandem rationem paulo antea ex illo traditam. Vnde quemadmodum in his omnibus euentibus, quamuis iniustus aggressor esset clericus, qui illum interficeret, non incurreret excommunicationẽ, vt affirmat communis doctorum sententia, & Disp. 55 comprobatum fuit: ita vult Couar. neque incurrere irregularitatem.

Contraria tamen sententia est communis, vt Couar. ipse confitetur, nempe, quandocunque aliquis alia via euadere potest propriam mortem, quàm interficiendo aut mutilando iniustũ aggressorem, etiam cum iactura honoris aut bonorum externorum, incurrere eum irregularitatem, si aggressorem interficiat aut mutilet. Hanc sententiam affirmant *Gloßa clement. si furiosus* **[[255]]** *citata,* & ibi doctores communiter, *Panor. c. sicut dignum de homic. n. 14.* & alii consentaneè ad aliam glossam ibi, *idem Panor. c. olim de rest. spoli. n. 17. Nauar. in Manu. c. 27. n. 211 & 213. Syluest. verb. bellum. 2. n. 8.* & alii, quàm libenter amplectimur. Probari autem potest *ex clement. si furiosus* argumento à contrario sensu: ibi enim solùm eximitur ab irregularitate, *qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit aut mutilat inuasorem*: ergo, quando aliter eam occisionẽ aut mutilationem vitare vellet, puta fugiendo, aut cum iactura honoris ac bonorum externorum, si interficiat aut mutilet, irregularitatem incurrit: quæ non solùm incurritur propter peccatum, sed etiam propter indecentiam, quæ est, vt is, qui occidit aut mutilauit, cùm id cum iactura bonorum externorum aut honoris vitare posset, accedat ad ministrandum in altari: vnde solam mortem aut mutilationem, factam ineuitabiliter in defensionem propriæ personæ, voluit Ecclesia eximere ab irregularitate, atque hanc clementina si furiosus explicauit esse, quando aliter nullo modo conseruare poterat propriam vitam, quàm occidendo aut mutilando inuasorem.

[sect. 4] At id verò, vnde Couar. fuit ductus, negandum est, vt homicidio eo modo propria autoritate facto irregularitas non incurratur, satis esse, si fiat absque peccato: sola quippe indecentia, quæ est, vt, qui ita absque peccato occidit, ministret in altari, satis est ad irregularitatem. Dispar verò valde est ratio in eisdem euentibus de excommunicatione, quando aggressor interfectus erat persona ecclesiastica, & de irregularitate. Excommunicatio enim illa maior, vt incurratur, inobedientiam culpamque lethalem exigit, vt dum de illa excommunicatione nobis fuit sermo, sæpe est dictum, atque ex se liquet: irregularitas verò culpam non requirit.

[sect. 5] De iis, qui sua culpa ad eum statum deuenerunt, vt ad conseruandam suam vitam necesse eis esset interficere eos, qui ipsis mortem inferre volebant, de quibus Disp. 15 diximus, licitè tunc, ad propriam vitam defendendam, posse interficere eos, qui ipsis mortem inferre volebant; vt de adultero reperto à marito cum sua vxore, quem maritus ea de causa interficere aggrediatur; de alio inhonesto reperto à patre cum propria filia, à fratre cum sorore, &c. quem pater, frater, herus, aut alius similis, aggrediatur similiter ea de causa interficere; de eo, qui ingressus est ad furandum de nocte, quem in defensionem propriæ domus, rerumque suarum, alius aggrediatur interficere, atque nisi fur illum interficiat, periclitatur vita ipsius. De his, inquam, & de aliis similibus, volunt aliqui, si in defensionem propriæ vitæ cum moderamine inculpatæ tutelæ interficiant eos, ex quibus periculum vitæ eo modo ipsis imminet, irregularitatem non incurrere: quoniam inquiunt, id tunc in defensionem propriæ vitæ licitè efficiunt, ac proinde iuxta clementinam si furiosus immunes sunt ab irregularitate. Dicendum tamen est cum Nauar. in Manu. c. 15. n. 7. & in repet. c. finalis. 14. q. 6. n. 15. ac cum aliis, quamuis ex eo capite irregularitatem non incurrant, quòd ad defensionem propriæ vitæ cum moderamine inculpatę tutelę licitè tunc interficiant; incurrere tamen irregularitatem ex eo homicidio, quatenus casualis est ac sequutus dando operam rei illicitæ, aptæque vt sequeretur, vt Disp. 109 citata est dictum. Neque enim occasiones illæ iniustæ ita datæ rixarum, & vt alii ipsos percutere aut interficere aggrediantur, vnde ipsis necessarium sit, illos alios in defensionem suæ propriæ vitæ interficere, minùs illicitæ minusque aptæ sunt, vt ex eis tale homicidium aut mutilatio sequatur, quàm sit, ecclesiasticum aprorum venationi operam dare, ex qua, si sequatur aliquem ex iis, quos secum ad talem venationem adducit, ab apro interfici vel mutilari, irregularitatem ex ea interfectione aut mutilatione incurrit, vt tractatu pręcedente Disp. 49 dictum est; & quàm sit, aliquem alium aggredi ad iniuriam illi inferendam, ex qua aggressione ac rixa si sequatur aliquem ex iis, qui ipsum adiuuant, vel qui ad ipsum adiuuandum accurrunt, aut ex iis, qui sunt ex parte contraria, vel qui ad separandos corrixantes accedunt, ab aliquo interfici vel mutilari, ipsi ea interfectio aut mutilatio ad irregularitatem imputatur, vt doctores communiter hæc omnia affirmant, & ex dicendis inferiùs circa irregularitatem ex homicidio casuali patebit, quatenus similiter dante ipso in his aliis euentibus operam rei illicitæ, aptæque vt inde ea interfectio aut mutilatio sequeretur, re ipsa sequuta fuit.

[sect. 6] Vtrùm autem quemadmodum, quando vitari aliter non potest propria mors, periculúmve probabile illius, quàm occidendo aut mutilando aggressorem, irregularitas non incurritur: sic etiam, quando aliter vitari non potest mutilatio proprii membri, periculúmve probabile illius, non incurratur irregularitas, sequuta morte aut mutilatione aggressoris *Villa diego de irregularitate,* & quidam alius, quem *Syluest. verb. homic. 3. n. 6.* refert, asseruerunt, hunc irregularitatem incurrere. Contraria tamen sententia est communis ac amplectenda, quam affirmant *Card. clement. si furiosus. citata, Syluest. n. 6. citato, Nauar. in Manu. c. 27. n. 211. Couar. clement. si furiosus. part. vlt. §. vlt. n. 2.* & alii, quos Couar. citat. Membrum quippe pars quædam est vitæ: in iureque mutilatio & occisio quo ad irregularitatem æquiparantur: facileque ex abscissione mẽbri, intendentéve aggressore membri abscissionem, sequi potest vitæ amissio. Idem dic de vulnere aut percussione graui, vnde damnum notabile corporis, periculúmve vitæ aut membri, partísve membri immineret. Quando autem solùm esset periculum damni corporis leuis, irregularitatem incurreret, qui, vt se defenderet, interficeret aut mutilaret iniustum aggressorem.

[sect. 7] Quando, vt quis se defenderet ab iniusto aggressore, à quo periculum vitæ aut membri ipsi immineret, quod vitare aliter non posset, quàm se defendendo, vocaret aliquem, aut aliquos, in sui defensionem ac adiutorium; tunc, si illi eum aggressorem interficerent, conueniunt doctores, illum, qui eos ita vocauit, non incurrere irregularitatem. Ratio autem est, quoniam sicut, vt vitaret periculum propriæ mortis aut mutilationis, potuit per se ipsum interficere talem aggressorem: sic etiam potuit eundem interficere absque irregularitate vtendo adiutorio ac ministerio aliorum. Ita Nauar. vbi suprà n. 212. De eo verò qui, ita adiuuando proximum suum in extrema existentẽ necessitate eius adiutorii, **[[256]]** aggressorem interficit. Nauarrus ibidem & doctores communiter affirmant, irregularitatem incurrere. Idem de eo censent, qui solùm subueniret proximo existente in ea extrema necessitate, ministrando illi arma, quibus se defenderet, si eis armis aggressorem interficeret, non valendo aliter vitare propriam mortem: cùm tamen is, qui eo modo se defendendo, interficeret eisdem armis aggressorem, irregularitatem non incurreret. Atque hæc omnia extendunt, vt locum habeant, etiam si quis eo modo defenderet patrem aut patriam, & nisi ipse ita defenderet, pater ac patria perirent. Contrarium tamẽ est procul dubio affirmandum, quando, qui ita proximo extremè indigenti subueniret, teneretur id efficere sub reatu culpæ, non ratione muneris ad id suscepti, vt tractatu præcedente Disp. 109 citata explanatum comprobatumque copiosè à nobis est. Lege etiam, quæ suprà Disp. 8. §. sextum est, dicta ea de re sunt. In quibus autem euentibus teneatur quis sub reatu culpæ interficere aggressorem alterius, suprà Disp. 18 explicatum fuit.

[sect. 8] Dubium est, vtrùm in euentibus, in quibus dictum est, licitè & absque irregularitate aliquem interficere aut mutilare aggressorem, quia ita est necessarium ad conseruandam propriam vitam, aut quia ad id tenetur necessitate ineuitabili sub reatu culpæ, incurrat nihilominus irregularitatem, si id tunc simul efficiat ex odio talis aggressoris, aut interfecti, vel mutilati. Ad hoc arbitror esse neganter respondendum. Quoniam *clementina si furiosus,* absolutè dicitur, eum, qui occidit aut mutilat suum aggressorem, non valens aliter vitare propriam mortem, irregularitatem non incurrere: eadem autem est ratio de aliis euentibus, in quibus consentaneè ad eandem clementinam, ad ipsamque rei naturam, est dictum, ex morte aut mutilatione, ad quam quis est operatus aut cooperatus, irregularitatem non incurri. Quòd autem is odium admisceat, per accidens est, neque tollit eum occidere non valentem aliter vitare propriam mortem, aut ex alia ineuitabili necessitate, qua ad id efficiendum sub culpæ reatu teneatur.

Quando bellum est iustum, quousque irregularitas incurratur aut non incurratur, si aliquis de parte contraria interficiatur aut mutiletur. Dis. 73.

SVMMARIVM.

1 . ECclesiastici in necessitate propria manu pugnare poßũt, ad se ipsos defendendos, vel ad obtinendam victoriam, quæ reip. interesset.

2 . Ecclesiastici in bello iusto pugnantes, & manu propria interficientes, irregularitatem incurrunt.

EXplicandum deinde est, in quibusdam aliis homicidiis ac mutilationibus, iustis ac licitis ex se, seclusaque prohibitione iuris positiui, quousque irregularitas incurratur aut non incurratur. Atque tria genera huiusmodi homicidiorum ac mutilationum possumus distinguere, de quibus sigillatim est hoc examinandum. Primum est, quando bello iusto aliquis interficitur aut mutilatur. Secundum est, quando à potestatibus ministrísve publicis licitè aliquis interficitur aut mutilatur in pænam delicti. Ac tertium, quando in medicinam, gratiaque salutis ac conseruationis illius, absque peccato aliquis interficitur aut mutilatur.

[sect. 1] Quod ad primum genus attinet, à quo idcirco incipimus, quòd, quæ hoc loco dici ea de re poterant, tractatu præcedente copiosè sunt explicata, paucis est dicendum. Tractatu præcedẽte Disp. 108 esse traditum, quousque ecclesiasticis liceat aut non liceat bello iusto interesse, in eo adhortari, aliterque in eo co operari, & quousque non. Et quòd quamuis regulariter eis nõ liceat pugnare propria manu, nisi ex dispensatione summi Pontificis: quando tamen id esset simpliciter necessarium, vel ad se ipsos à morte aut mutilatione liberandos, vel ad alterum innocentem à morte aut à mutilatione liberandum, vel ad liberandam patriam, aut ad obtinẽdam victoriam, quæ ecclesiæ ac reipublicæ interesset, possint licitè propria manu pugnare, inter ficereque ac mutilare, quantum ad id esset necessarium. Et quòd interdum id efficere tenerentur sub culpa lethali. Et Disp. 109 ostendimus, (vt etiam præcedente Disputatione retulimus) quando interficere aut mutilare sub reatu culpæ tenentur, irregularitatem non incurrere interficiendo ac mutilando.

[sect. 2] Ibidem Disp. 110 ostendimus, quamuis, excepto euentu, de quo proximè facta est mentio, & excepto quando ecclesiastici pugnãdo de facultate summi Pontificis interficiunt aut mutilant, (in his enim duobus euentibus, interficiendo aut mutilando, irregularitatem non incurrunt) si quem, vel ipsi, vel laici, eodem bello iusto pugnantes, propria manu interficiant aut mutilent, irregularitatem, qui ita propria manu interficiunt aut mutilant, incurrant; in nullo tamen alio euentu ecclesiasticos, & longè maiori cum ratione laicos, irregularitatem incurrere, esto sua cohortatione, armorum subministratione, aut quauis alia cooperatione, interfectio aut mutilatio sequatur: id ita statuente ecclesia in fauorem belli iusti, quod adeò necessarium est ad ecclesiæ rerumque publicarum secularium conseruationem: & ne, interfecto aut mutilato, bello iusto aliquo aduersariorum, totus exercitus irregularis maneret, innumeraque alia multitudo hominum, necessaria ad exercitum præparantium: vt manere solet irregularis totus exercitus pugnantium iniustè, & innumera alia hominum multitudo, vno solo ea pugna occiso aut mutilato, vt ibidem ostensum fuit.

Illud hoc loco admonuerim, nihil aduersus ea, quæ hoc loco, & locis citatis, dicta à nobis sunt, pugnare iura, quæ *Nauar. in Manu. c. 27. n. 216.* citat, quasi, qui arma dat, aut aliquem incitat in bello iusto ad aliquem interficiendum, sit aliquando irregularis. Etenim *c. quòd in dubiis de pænis,* loquitur, quando, quæ in illo numerantur, fiunt in bello iniusto, vt ibi glossa exponit. Neque in eo capite est sermo de irregularitate, sequuta morte aut mutilatione, sed solùm est sermo de pæna depositionis propter delicta ibi commemorata. *Caput* verò *sententiam, ne clerici vel monach.* non statuit irregularitatem in euẽtu, quem Nauarrus refert, vt satis liquet id caput intuenti. Hæc censui admonenda, ne quem ad-**[[257]]**uersus nostram verissimam doctrinam moueret, quæ Nauarrus eo loco docet: vbi, non attingens veram causam dispositionis iuris hac de re circa ea, quæ ad bellum iustum spectant, quòd scilicet hæc, quæ ex mera dispositione iuris humani pẽdent, in fauorem belli iusti propter causas paulo antea redditas ex mera voluntate summorum Pontificum sic meritò sancita sint, aliquantulum, post *Syluestrum verb. homic. 3. n. 8. pronunc.* 5. à nobis traditis, dissentit, metaphysicisque

non necessariis se implicat, neque ab illis se expedit, conādo reddere rationem non veram dispositionis iuris canonici hac de re. Illud etiam admonuerim, in hac materia de cooperatione ad bellum iustum non valere hanc cōsequentiam; hic clericus dabat operam rei illicitæ, pugnando propria manu in bello iusto, aut aliquo alio modo illicitè adiuuando aut cooperando cum aliis, ergo si ab aliis, ipso coadiuuante, non tamen per se ipsum mutilante aut interficiente, aliquis interficiatur aut mutiletur, irregularitatem incurrit: nam capite petitio de homic. expressè habetur, clericũ cooperantem & coadiuuantem in bello iusto, dando operam rei illicitę propria manu pugnādo, non incurrisse irregularitatem, modò tamen dubium non sit, an aliquem per se ipsum interfecerit aut mutilauerit: in dubio enim, an ipse per se ipsum interfecerit, habendus est pro irregulari, vt ibi habetur.

Exercentes iustam causam sanguinis, & ad illam concurrentes, quousque, sequuta morte aut mutilatione, irregularitatem incurrant. Disp. 74.

SVMMARIVM.

1 . QVicumque cooperatur ad causam iustam sanguinis, siue ad sententiam aut capturam damnandi, siue ad exequutionem sententiæ, subsecuta morte ea via iustè puniti, irregularitatem incurrit, siue operatus siue cooperatus sit ecclesiasticus aut laicus.

2 . Qui conficit, aut vendit funes, aut gladios, aut alia instrumenta, nesciens ad id emi aut peti, irregularitatem non incurrit, licèt eiusmodi instrumenta vendat aut det, illisque aliquis mutiletur.

3 . Quando aliqui viui cremantur, qui ligna subministrant, quibus crementur, irregularitatem incurrunt, si re ipsa illis, antequam morerentur, cremati sint.

4 . Qui eum, qui ad mortem est damnatus, hortatur vt scalas ascendat, aut quocumque modo est causa, vt mors citiùs fiat, irregularitatem incurrit, quādo id in causa fuit, vt mors citiùs sequeretur.

5. Confeßarius qui interrogatur, num quis teneatur denũtiare in causa sanguinis, num liceat accusare in eadem causa, aut num id sit melius, spectatis circumstantiis omnibus, quando qui interrogat, denuntiare tenetur sub reatu culpæ, irregularitatem non incurrit: quando verò denuntiare aut accusare non teneretur, exquireret tamen an melius esset denuntiare aut accusare, quàm contrarium, non incurreret item irregularitatem.

6 . Quando iudex ad quem spectat sententiam mortis ferre, eamque præcipere mandare exsecutioni, interrogat, ad quid, quoad aliquod delictum, à malefactore aliquo commissum, teneatur, quidve licitè efficere possit, aut non possit circa sententiam proferendam, non incurrit irregularitatem.

7 . Doctores qui voce aut scripto docendo explicant ius, & concionatores, qui in suggesto idem explicant, quando non intendunt monere principem aut iustitiæ ministros ad interficiendum aliquem in particulari, sed solùm vt munus suum debitè exsequantur, non incurrunt irregularitatem.

8 . Confeßarius, cui iudex confiteretur, se laturum non esse pænam mortis in reum aliquem, vt legibus sub lethalis culpæ reatu teneretur, potest illi dicere absque irregularitatis periculo: Neque ego te possum absoluere, nisi firmiter statuas, te nihil prætermißurum in officio tuo, ad quod sub reatu culpæ lethalis tenearis.

9 . Repetuntur nonnulla ex antecedentibus.

10 . In euentu, in quo aliquis præuia protestatione non incidit in irregularitatem, si de delinquente coram iudice sæculari conqueratur, & mors aut mutilatio delinquentis inde sequatur, incurrit irregularitatem aduocatus & procurator, qui eam causam agit aut patrocinatur.

11 . Quando aliquis est iniustè accusatus de alique crimine, & accusans punitur pæna mortis, eo quòd eo modo iniquè accusauerit, si is qui iniustè fuerat accusatus, vindictam petit delicti in se commissi, præuia protestatione quòd non intendat accusatorem iniustum interfici, non incurrit irregularitatem, sed aduocatus ipsius: Si verò vindictam ille petat, tunc etiam ipse fit irregularis. Si verò iniustè accusatus vindictam non petat, sed solùm se defendat, iudexque tamen accusantem condemnat, tunc neque accusatus neque aduocatus fiunt irregulares.

12 . Irregularis fit iudex etiam ecclesiasticus, qui ita reum aliquem in carcerem includit, vt breui sit illi mortem allaturus.

DIsp. 8 explanatum fuit, quousque ecclesiasticis sit prohibitum, causæ san guinis, etiam iustæ, se immiscere: quo in loco multa etiam de irregularitate, quam ea via incurrunt aut non incurrunt, dicta sunt.

[sect. 1] Nunc in genere statuenda est hæc conclusio: Quicunque cooperatur ad causam iustam sanguinis, siue ad sententiam aut capturam damnandi, siue ad exequutionem sententiæ ac pænæ, subsequuta morte aut mutilatione ea via iustè puniti, irregularitatem incurrit, siue qui eo modo operatus aut cooperatus est, ecclesiasticus sit siue laicus. Hæc conclusio communis est doctorum, *Nauar. in Manu. c. 27. n. 212, 214, & 217. Couar. clement. si furiosus. part. 2.* §. *5. Syluest. verb. homic. 3. n. 3.* iuncta regula 6 præcedente, *Glossæ. c. alíquantos. 51. dist.* ac cæterorum, qui de hac re loquuntur. Et, inter alia iura, colligitur ex *c. aliquantos citato, ex. c. si quis viduam. 50. dist. & ex c. clericis. ne cler. vel monach.* Quo fit, vt morte aut mutilatione puniti sequuta, non solùm iudex, qui sententiam tulit, aut qui eam mortem aut mutilationem præcepit, sed etiam accusator, aut denuntiator, & promotor fiscalis, qui accusationem est prosequutus, aduocatus, qui contra ita punitum patrocinium præstitit, testis, notarius, seu tabellio, qui sententiam scripsit aut pronuntiauit, vel testimonia scripsit aut legit, quando publicabantur, assessor iudicis, qui vnà cum illo in **[[258]]** sententia conuenit, & denique ministri omnes, qui ad condemnationem quoquo modo cooperati sunt, irregularitatem incurrant. Similiter, qui talem reum comprehenderunt, aut ad id cooperati sunt, & qui sententiam exequutioni mandarunt, vel ad id auxiliati sunt, etiam si solùm astiterint gratia defendendi, ne quis reum eriperet, aut vt ipsorum autoritate ac protectione sententia exequutioni mandaretur, irregularitatem incurrerunt. Eodem modo, qui funem ministrant, vt reus extranguletur, qui applicant vel tribuunt scalas, qui furcam fabricant, vt suspendatur, qui acuit aut tribuit gladium, vel instrumentum aliud, quo mutiletur aut interficiatur, & denique qui quocunque alio modo cooperantur, vt id exequutioni mandetur, etiam si solo consilio cooperentur, irregularitatem incurrunt.

[sect. 2] Qui tamen conficit aut vendit funes, vel gladios, aut alia instrumenta, vel illa acuit, nesciens ad id peti aut emi, irregularitatem non incurrit, esto eiusmodi instrumenta vendat aut det, illisque aliquis interficiatur aut mutiletur. Quoniam conficere, acuere, vendere, ac dare illa ad vsus humanos in genere, ad quos sunt instituta, non est esse causam propinquam interfectionis aut mutilationis, ad quas ab ementibus, aut ex eis accipientibus, vel ab aliis applicantur, neque est esse causas morales eorum effectuum: ad hoc autem vt aliquis propter mortem aut mutilationem alicuius irregularitatem incurrat, necesse est, vt sit aliquo modo moralis causa horum effectuum, neque sufficit esse causam eorum adeò seu illo modo remortam, vt bene *Nauar. &. Syluest. locis citatis,* obseruant.
Inter causas remotas rectè *Nauar. lib. 5. cons. titu. de homic. cons. 13.* computat religiosum illum, qui cùm reperta fuisset mulier quædam interfecta, eaque de re quidam loquerentur in simplicitate cordis, neque malefactorem detegere intendens, neque attendens inde posse sumi occasionem, vt detegeretur ac puniretur, dixit; Fortasséne est, quam ego nudius-tertius egredi de ciuitate vidi cum suo marito? Audientes autem hoc verbum, illud ad iudicem detulerunt, indeque occasio fuit sumpta, vt detegeretur, maritum illam interfecisse, & vt morte plecteretur.
[sect. 3] Quando aliqui viui cremantur; tunc, qui ligna, quibus crementur, ministrant, irregularitatem incurrunt, si re ipsa illis, antequam animam exhalarent, cremati sunt. Vnde, si lignis aliquorum sunt cremati, solùm postquam iam animam exhalarunt; tunc, qui ea ligna subministrarunt, irregularitatem non incurrerunt: quoniam mortis illius aut mutilationis causa non fuerunt. Eadem ratione, qui ligna ministrant, quibus hæretici, aut aliqui alii, crementur, postquam priùs extrangulati sunt, vt communiter cremari eiusmodi homines in Hispaniis solent, irregularitatem non incurrunt: quoniam ea ligna causa non sunt mortis aut mutilationis illorum.
[sect. 4] Qui eum, qui ad mortem aut ad mutilationem est damnatus, hortatur vt ascendat scalas, vt exhibeat caput, aut vt porrigat manum, vt amputentur, vel aptat instrumenta, quibus celeriùs mors aut mutilatio sequatur, vel hortatur ministrum iustitiæ, vt celeriter id efficiat, & denique quicumque, qui quouis modo est causa, vt mors aut mutilatio citiùs fiat, siue motus misericordia rei, siue tædio temporis, quod consumitur, siue quauis alia de causa id efficiat, irregularitatem incurrit, quando id in causa re ipsa fuerit, vt mors aut mutilatio citiùs sequeretur. Vnde, quando aliquid horum est factum, nondumque mors aut mutilatio inde est celeriùs sequuta, si timetur ea de causa celeriùs sequenda, consilium est, ad irregularitatem euadendam, efficere, vt tantundem mors aut mutilatio retardetur, quantum ex tali causa data potuit accelerari. Hac tamen in re epicheia est vtendum, neque credendum est, ecclesiam voluisse prohibere, subleuare ex misericordia reum, qui vel pedibus alligatus iumẽtis trahitur super terrã, vel qui pedes ducitur ad patibulum, ægreq; potest ambulare, esto inde sequatur, quòd ille celeriùs ambulet, aut quòd, tractus iumentis super terram, celeriùs ad patibulum deueniat. Neque si casu, ac præter intentionem, quòd celeriùs ad patibulum perueniatur, quis sit in causa, quòd vel iumentum, quo reus ad patibulum vehitur, celeriùs ambulet, vel reus ipse concitatiùs gradum emittat, timenda est inde irregularitas: eo quòd minimè sit censendum, eam fuisse mentem ecclesiæ in eiusmodi suis legibus: quæ planè mens esset irrationabilis, ecclesiaque ipsa indigna, minimeque proinde est illi à cordatis viris tribuenda.
Dubium est, an confessarius aut alius vir doctus, qui interrogatur, num quis teneatur denũciare in causa sanguinis, vel an id sit melius, aut liceat, aur qui interrogatur, num liceat

accusare in causa sanguinis, aut num id sit melius ac Deo gratius, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus, irregularitatem incurrat, si affirmāter respondeat, quando videt, interrogantem, accepto eo responso, denunciaturum aut accusaturum, si postea ex tali accusatione aut denunciatione sequatur, ita denunciatum aut accusatum puniri pæna mortis aut mutilationis. Atque in primis quando, qui interrogat, denunciare tenetur sub reatu culpæ, vtique sicut, qui denunciat, irregularitatem non incurrit, sequuta inde postea morte aut mutilatione denunciati, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disp. 109, & in hoc tractatu Disp. 72 dicta sunt: sic qui, interrogatus, aperit illi ius ac obligationem, quam ad ita denunciandum habet, irregularitatem non incurrit. Quando verò denunciare aut accusare non teneretur, exquireret tamen, an melius esset denunciare aut accusare, quàm contrarium aut id liceret, non item credo incurreret is irregularitatem, qui solùm illi aperiret ius, illumque doceret, quid habeat natura rei, illi non suadendo, vt denunciet aut accuset, neque ad id illum aliter mouendo, quàm illi aperiendo, quid rei veritas habeat, esto intelligat, eum tali responso audito, denunciaturum aut accusaturum malefactorem illum. Quoniam aperire illi, quid rei veritas habeat, quidque ius illi concedat, aut quid melius in se, Deoque gratius, magisque acceptum sit, non est illum mouere ad accusandum aut denũciandum, sed ipsum, cognito obiecto, reique ipsiusveritate, ab illo aut à se ipso, mouere se ipsum ad id efficiendum. Et quoniam credendum non est, mentem ecclesiæ fuisse, vt in eo euentu viri **[[259]]** docti ac pii, qui in ecclesiæ ac fidelium lucem dati sunt, non possint aperire illis, qui ipsos cōsulunt, quid natura rei habeat, quidque ius liberum ea in re ipsis relinquat, sine periculo, quòd irregularitatem ex tali responsione incurrant. Neque sanè consentaneum est rectæ rationi, bonoq; communi, eam fuisse mentem ecclesiæ in suis legibus latis de irregularitate ob defectũ lenitatis, ac proinde neque credendum neque affirmandum est, eam fuisse ecclesiæ mentem in eis legibus, quæ nihil tale sonant. Confirmatur, quoniam quando bellum est iustum, permittit ecclesia, quia id bono communi expediebat, vẽdere ac tradere arma ad id bellum, & homines ad id bellum incitare ac adhortari vt fortiter pugnent ac vincant, idque absque vllo peccato, & absque vllo irregularitatis periculo, nihil impediente, quòd milites ita adhortati ac incitati, & quibus ita data sunt arma, eis interficiant, irregularitatemq; ea de causa ipsi incurrant, vt Disputatione pręcedente, & copiosiùs tractatu pręcedente Disp. 108 & 110, comprobatum est: ergo longè maiori cum ratione est censendum, eam velle permittere, vt absque peccato, & absque irregularitatis periculo, doceri fideles possint, quę dicta sunt; cùm æquè hoc boni communi luciq; fidelium expediat, & multo minùs imò nihil omnino sit, ita fideles docentem, cooperari ad mortem iustam, esto fideles ita edocti, cognita ea veritate, licitè, aut etiam cum maiori obsequio diuino, & maiori emolumẽto boni communis, se ipsos moueant ad accusandum aut denunciādum, quouísve alio modo cooperandum, ad mortem iustam, ad iustamque malefactoris punitionẽ. Præsertim cùm, qui id ita fideles docent, causa sint remota mortis iustæ, ad quam ita ab ipsis edocti cooperantur: imò potiùs sint dicendi prębuisse illis ea manifestatione, quid rei natura haberet, quidque eis ea in parte liceat, cognitionem, vnde rectè occasionẽ sumpserunt cooperandi licitè ad eam mortem iustam, quàm fuisse causam remotam eiusdem mortis iustæ.

[sect. 6] Idem intellige, quando iudex, ad quem spectat sententiam mortis aut mutilationis ferre, eamq; præcipere mandare exequutioni, interrogat, ad quid quo ad aliquod delictum, à malefactore aliquo cōmissum, teneatur, quídve licitè efficere possit aut non possit, circa sententiam proferendam, pænamque infligendam, aut quid Deo sit gratiùs, bonoque communi magis expediens, vt ipse efficiat. Aperire namque illi merum ius, & quid

habeat natura rei, dispositióve iuris ciuilis aut canonici, sufficiens non est ad incurrendam irregularitatẽ, esto, eo audito, eoque modo edoctus, ipse moueatur ab ipsa rei veritate, aut simul etiā à suo effectu, ad mortis aut mutilationis sententiam ferendam, eamque exequutioni mandandam. Aliud enim est, iudicem adhortari aut incitare ad ferendam sententiam mortis aut mutilationis: & aliud longè diuersum est, sincerè aperire illi ius, illique explicare quid habeat natura rei, neq; illum incitando, neque mouendo, ad illud exequendũ, esto, cognita veritate, ille inde moueatur, aut simul etiam à suo affectu, ad efficiendum quod tenetur, vel quod melius est, vel etiam quod ipsi licet, etiam si mitiùs intra iustitiæ limites se posset habere. Atque primùm sufficit ad irregularitatem incurrendam, sequuta morte aut mutilatione ex sententia ac mandato iudicis, vt exequutioni mandetur, esto adhortatio aut incitatio fieret iudici indirectè verbisque palliatis, qualis *c. ex literis de excessib. prælat.* facta à quodam prælato fuit iudici à se constituto ad iudicandum in loco dominii sui temporalis. Cùm enim quidam fur captus adductusque fuisset, illeque, more eorum temporum locique illius, ostendere voluisset suam innocentiam accepto ferro candenti sine lęsione, eoque accepto fuisset à ferro læsus, episcopus iudici à se constituto in eo loco ad iudicandum in criminalibus, cùm à iudice nihil interrogaretur, dixit, bonum non est, hunc manere impunitum, indeque iudex ille motus fuit ad ferendam mortis sententiam in eum furem. Ea verò de causa in eo capite episcopus ille pronunciatur irregularis, & simul quia comitatus est iudicem ac populum ad exequutionem eius sententiæ, autoritatem sua præsentia præbendo sententiæ ac exequutioni. Illud quippe fuit tacitè ac indirectè incitare iudicem illum ad eam ferendam sententiam. Secundum verò hoc est, aperire aliquem, quando de re aliqua interrogatur, ius, atque explicare quid natura rei habeat, neque exhortando, neque incitando, sufficiens sanè non est ad irregularitatem incurrendam, idque plenè est, quod notat glossa. 2. c. ex literis citato, quæ nobiscum consentit, dum ait, ad incurrendum in re proposita irregularitatem, necessariam esse suggestionem, seu adhortationem, vel incitationem. Quo loco obserua, quando solùm aperiretur ac explicaretur ius, & quid natura rei habeat, sine alia directa aut indirecta adhortatione vel incitatione, non esse propriè consulere, moueréve consulendo; quòd tamen necessarium in re proposita est ad irregularitatem incurrendā: quando verò hæc fierent intentione mouendi ac cooperandi & coadiuuandi ad exequutionem; tunc, sequuta morte aut mutilatione, sufficerent ad irregularitatem incurrendam, idque esset mouere consilio: quod non distinguunt, neque sufficienter attendunt *Panor. c. ex literis citato. n. 5. Syluest. verb. homic. 3. n. 7. pronunc. 4.* & quidam alii.

[sect. 7] De doctoribus, qui voce aut scripto docendo explicant ius, & de concionatoribus, qui ex suggesto idem explicant, imò qui etiam exhortantur in genere ad iustitiæ exequutionem, quando non intendunt mouere principem aut iustitiæ ministros ad interficiendum aut mutilandum aliquem aut aliquos in particulari, sed solùm illos intendunt mouere, vt munus suum non remissè, sed debitè atque exactè, & vt postulat commune reipublicæ bonum, Deique obsequium, exequantur, similiter est dicendum, eos non incurrere irregularitatem, esto inde temporis progressu sequatur, plures malefactores suspendi aut mutilari, quàm si ea exhortatio ad debitè exequendum suum munus iustitiæ non præcessisset. Ratio autem est, quoniam non sunt causæ proximæ, sed remotæ (modo quo doctores in hac materia loquuntur) eorum, quæ iudices deinceps ea exhortatione permoti efficient: quemadmodum neque, qui adhortantur ad bellum iustum in genere, censentur causa proxima homicidiorum, quæ in eo bello ex tali adhortatione ac bono consilio sequuntur: consentiuntque in hoc Pa-**[[260]]**nor. & Syluest. locis citatis. Possumus verò hoc confirmare, quoniam

incredibile est, ecclesiam velle, si respublica cædibus, furtis, & aliis similibus flagitiis abundet, non posse concionatores absque irregularitatis periculo adhortari in genere ad purgandam rempublicam eis malis, bonoq́ue communi subueniendum, pæna exterminando ac compescendo malefactores: quemadmodum adhortari ad bellum iustum eodem modo absque irregularitatis periculo possunt. Hoc ipsum, & præcedentia omnia, possumus etiam confirmare, quoniam, vt *Couar. 2. var. res. c. 20. n. 10. in sine paragraphi* tertio eadem, &c. cum Baldo, Ioanne Bernardo, Dominico, Archidiacono, & Anania, affirmat, potest clericus absque metu irregularitatis consulere Principi, vt pro certo crimine mortis pænam lege statuat, eidemq́ue legi condendæ suffragium adhibere, atque esto ex tali lege postea aliquis occidatur, non propterea eum clericum irregularitatem incurrere.

[sect. 8] De confessario, cui iudex confiteretur, se laturum non esse pęnam mortis in reum aliquem, vt legibus sub reatu lethalis culpæ teneretur, dubitandum non est, absque irregularitatis periculo, posse illi dicere, neque ego possum te absoluere, nisi firmiter statuas, te nihil prætermissurum in tuo munere, ad quod sub reatu lethalis culpæ tenearis, atque adeò nisi id exequi in particulari statuas, ad quod ita teneris, nihil impediente, quòd is iudex inde moueatur ad mortis pænam tali reo, vt tenetur, imponendam. Ratio autem est, quoniam id non est incitare per se ad mortem alterius, sed est exequi suum munus confessarii, vt sub reatu lethalis culpæ tenetur. Et quoniam nulla ratione est credendum, ecclesiam suis legibus vniuersalibus, latis circa irregularitatem ob lenitatis defectum, intendisse irregularitatem in similibus euentibus inducere. Quo fit, vt hic, & similes alii euentus, per epicheiam sint censendi excepti ab eiusmodi legibus. Imò verò in euentu, de quo loquimur, si pænitens dubitaret, num absque peccato posset non ferre mortis aut mutilationis sententiam in talem reum, posset ac teneretur confessarius illum docere, teneri ferre eam sententiam, eumq́ue inducere, vt propositum conciperet, faciendi id, ad quod in conscientia tenetur, aliterq́ue non velle eum absoluere: neque propter hæc vllam is confessarius incurret irregularitatem, esto mors aut mutilatio talis delinquentis inde sequatur.

[sect. 9] Vt Disp. 8 dictum est, Prælati & quicunque alii clerici ac religiosi, habentes iurisdictionem temporalem, absque peccato, & absque periculo irregularitatis, delegare seu committere possunt causas sanguinis iudicibus, quos suis subditis ad id præfecerint, idq́ue non solùm delegando causas in generali, sed etiam pręcipiendo in particulari, vt circa talem causam singularem inquirant ac procedant, faciantq́ue, quod fuerit iustum. Et quando in tali causa aut causis ab eis iudicibus appellatur, designare possunt a lium, qui de eadem causa in particulari cognoscat. Nihil tamen dicere aut facere possunt, quo moueant iudicem ad pænam sanguinis inferendam. Lege quæ copiosiùs ibi dicta sunt.

Eadem Disp. 8 explanatum est, quousque clericis absque peccato, & absque periculo irregularitatis, conqueri liceat aut non liceat, coram laicis potestatibus de malefactoribus, qui in ipsos peccauerunt, facta protestatione, quòd non intendunt eos interfici aut mutilari. Vbi etiam ostendimus, non esse immiscere se causæ sanguinis, aliquem coram iudice ecclesiastico denunciare, accusare, aut testificari; de crimine cuius cognitio ad id tribunal spectat, nihil impediente, quòd is reus relaxandus sit brachio seculari, & quòd à seculari iudice sit interficiendus. Quæ autem ibi dicta sunt licere clericis coram iudicibus secularibus præuia protestatione absque periculo irregularitatis, esto mors aut mutilatio rei sequatur, similiter habent locum in laicis, vt si similiter de suis malefactoribus coram iudicibus secularibus conquerantur, morsq́ue aut mutilatio eorum sequatur, irregularitatem non incurrant, vt *Syluest. verb. homic. 3. n. 2.* §. *vlt. Couar. clement. si furiosus. part.* 2. *§. 5. n. 5.* &

doctores alii bene affirmant. Quòd si laici coram iudicibus secularibus sine præia illa protestatione conquerantur de suis malefactoribus, emendamq́ue petant, quando verisimiliter est illis imponenda pæna mortis aut mutilationis, quamuis non peccent, sequuta tamen morte aut mutilatione eorum, de quibus ita conquesti sunt, irregularitatem incurrent.

[sect. 10] Obseruat bene *Couar. n. 5. citato* cum communi doctorum sententia, in euentu, in quo aliquis præuia protestatione non incidit in irregularitatem, si de delinquente coram iudice seculari conqueratur, petatque emendam ac compensationem, & mors aut mutilatio talis delinquentis inde sequatur; incurrere tamen irregularitatem aduocatum ac procuratorem, qui eam causam agit, aut circa illam patrocinatur, esto eandem protestationem ipsi præmittant. Ratio autem est, quoniam non agunt causam propriam, sed alienam: quando autem circa negotium alienum quis se immiscet causæ sanguinis, non sufficit protestatio illa ad irregularitatem euadendam, vt Disp. 8 ostendimus.

[sect. 11] Dubium est, num quando aliquis iniustè accusatus est de aliquo crimine, & accusans punitur mortis pæna aut mutilationis, eo quòd eo modo iniquè accusauerit, irregularitatem incurrant, tam qui accusatus iniustè fuerat, quàm aduocatus ipsius. Distinguendum autem est cum *Couar. n. 5* citato, quicquid aliqui alii in contrarium aliqua ex parte senserint. Quoniam vel is, qui iniustè fuerat accusatus, vindictam ac compensam petit delicti in ipsum commissi: vel non, sed iudex ex suo officio punit iniquum illum accusatorem. Si accusatus iniustè, petat vindictam præuia protestatione, quòd non intendat accusatorem iniquum interfici aut mutilari, tunc ipse irregularitatem non incurrit; eam tamen incurrit ipsius aduocatus, etiam si idem protestatus sit. Quòd si accusatus sine tali protestatione vindictam petat, tunc etiam ipse irregularitatem incurrit. Si autem iniustè accusatus vindictam non petat, sed solùm se defendat, iudexq́; ex suo officio, ex suoque proprio motu, iniquum accusatorẽ interficiat aut mutilet, cōperto accusasse iniustè, tunc neque accusatus iniustè, neque aduocatus ipsius, irregularitatem incurrẽt, esto nihil fuerint protestati, & esto essent **[[261]]** ecclesiastici: quoniam in ea iusta innocentis defensione solùm intenderunt liberare innocentem: cognita verò ea via iniustitia accusantis, per accidens est ipsorum comparatione, quòd iudex inde sumpserit occasionem ad puniendum ex suo officio peruersum illum accusatorem.

Idem *Couar. ibidem ad finem. n. 3.* cum quibusdam aliis affirmat, consentitq́ue *Nauar. in Manu. c. 27. n. 226.* in euentibus, in quibus aliquis præuia protestatione, de qua est dictum, irregularitatem non incurrit, se conquerendo de malefactore, petendoq́ue emendam ac compensationem coram iudice seculari, morteque aut mutilatione illius inde sequuta, illam etiam non incurrere, esto is ipse, qui ita conqueritur ac emendationem de illo petit, illum comprehenderit, detinuerit, ac traderit iudici seculari, vt puniretur, & esto, qui illum ita comprehenderit, ecclesiasticus sit. Hinc scrupulosum mihi videtur, quòd *Nauar. lib. 5. consil. titu. de homic. cons. 9. à n. 3.* ait, si ecclesiasticus, qui eo modo conquestus est de fure, qui ab ipso, aut ab ecclesia sua, vel à monasterio suo aliquid est furatus, cuius satisfactionem quin & emendam petat, indicet, vbi ille sit, vt capiatur, si postea ob furti delictum is fur, ita comprehensus, morte puniatur, quòd ita commereatur ipsius delictum, ecclesiasticum, qui indicauit, vbi ille esset, incurrere irregularitatem. Ei enim, cui fas est petere cum prædicta protestatione, non solùm vt restituatur ablatum, sed etiam emendam, protestando, quòd non procedatur ad mortem vel ad mutilationem, licitum est etiam media omnia exequi sub eadem protestatione necessaria ac congruentia, vt emendatio delinquentis sequatur, & pæna sequatur, de quorum numero est captura talis delinquentis, quin & tradere illum comprehensum iudici. Neque probo, quòd Nauar. ibidem cons. 36. n. 10. ait, nefas scilicet

esse ecclesiastico, petere vt, qui in ipsum deliquit, puniatur criminaliter; petere namque etiam criminalem emendam potest ac pænam, protestando, quòd non intendit, vt illa sit mortis aut mutilationis.

[sect. 12] Vltimò cum *Couar. ibidem. n. 7. cum Panor.* & cum plerisque aliis obserua. Irregularitatem incurrere iudicem, etiam ecclesiasticum, qui ita reum aliquem in carcerem includit, vt breui sit mortem illi allaturus, vel propter nimiam humiditatem, fætorem, ac squalorem, vel ob alimentorum subtractionem; modò tamen mors inde aut mutilatio sequatur. Obserua tamen, quando carcer non plus esset aptus ad mortem inferendam, quàm sunt communes carceres, esto vincti faciliùs ibi moriantur, quàm si vincti non essent, iudicem ac ministros, ibi eum includentes aut detinentes, irregularitatem non incurrere. Quoniam ipsimet vincti eligere absque peccato sibi possent tales domos ad habitādum: neque iudex, aut qui carceris curam habet, tenetur illis quærere meliores domos, quā quas ipsimet vincti eligere sibi possent ad habitandum, vel in pænitentiam suorum peccatorum, vel aliqua alia de causa. Idem dic, si non plus sibi vincto subtrahatur, quàm reus ipse licitè posset sibi subtrahere in pænitentiam suorum peccatorum.

Quando non iniustè aliquis mutilatur in medicinam, aut similiter via medendi fit aliquid, vnde mors sequitur aut mutilatio, quousque irregularitas incurratur vel non incurratur. Disp. 75.

SVMMARIVM.

1 . *QVando nulla interuenit culpa theologica homicidii aut mutilationis eius, qui sanitatis causa aliquid fecit, vnde mors est secuta, quia videlicet sufficienter erat peritus vt id faceret, saltem quia tunc non erat copia peritioris, & nullam temeritatis culpam commisit, qua ea mors sequeretur, nec dedit operam rei illicitæ, irregularis non fit. Secùs verò si fuerit in culpa lethali vel veniali eius mortis.*

2 . *Infirmorum curatores, cùm opere ipso non dent operam rei illicita, si nec lethaliter nec veni aliter peccent eos in lecto vel de loco ad locum mouendo, vt regulariter non peccant, quando non transgrediuntur medicorum ordinem, neque aliquid efficiunt scientes aut timentes id nociturum, vel mortem culpabiliter acceleraturum, non incurrunt irregularitatem.*

3 . *Si in aliquo euentu sacerdos aliquis teneretur sanare aliquid sub reatu peccati mortalis, quia ita omnino esset necessarium ad liberandum aliquem à morte, essetque periculum in mora, ita vt alius exspectari non possit, qui id efficeret, non incurreret irregularitatem, esto mors aut mutilatio inde sequeretur. Exemplum in rei testimonium adducitur de religioso quodam Euorensi.*

4 . *Venæ apertio non est actus chirurgiæ, ac proinde iure humano prohibitus non est initiatis ordinibus sacris.*

5 . *Dummodo constituti in ordinibus sacris per se ipsos non exerceant chirurgiæ actus scindendi aut aduerendi, non videtur eis prohibitum præbere consilium, vt per alios exerceantur, quin neque id præcipere.*

6 . Si medicus post susceptos ordines sacros medicinæ artem exerceat, & præter ipsius intentionem mortem alicuius acceleret, aut aliquem interficiat, applicando illi medicinam aliquam, non incurrit irregularitatem, sed solùm id est indecens statui ipsius.

DIxi in titulo huius Disputationis, non iniustè: quoniam quando iniustè eo modo interficeretur, quia interueniret culpa lethalis aut venialis, contra quintum præceptum decalogi, tunc incurreretur irregularitas, de qua sequentibus Disputationibus erit sermo.
[sect. 1] Circa rem propositam sequens conclusio est statuenda. Quando nulla interuenit culpa theologica, neque lethalis, neque venialis, homicidii aut mutilationis eius, qui sanitatis meliorísve valetudinis causa mutilauit, aut aliquid fecit, vnde mutilatio aut mors est sequuta, quia videlicet sufficienter erat peritus, vt id faceret, saltem quia tunc non erat copia alterius peritioris, periculumque erat in mora, & nullam negligentiæ, præcipitationis, temeritatis, vel alterius rei culpam commisit, neque lethalem, neque venialem, qua ea mutilatio aut ea mors sequeretur, & insuper non dedit operam rei illicitæ, sibíve idcirco **[[262]]** prohibitæ, ne id sequeretur, irregularitatem non incurrit. Si verò in culpa fuit lethali aut veniali talis mortis aut mutilationis, contra quintum præceptum decalogi, aut dando operam rei illicitæ, sibique prohibitæ propter periculum mortis aut mutilationis, quę inde sequi poterant, morsque aut mutilatio sequuta sunt, irregularitatem incurrit.
Prior huius conclusionis pars colligitur apertè ex *c. ad aures de ætat. & qual. ord.* vbi, interrogante medico quodam laico, qui multo tempore curauerat, applicandoque medicinas infirmis, aliquibus eorum temporis decursu nocuerant, mortuique sunt, num hoc non impediente posset ad sacras ordines promoueri, respondit summus Pontifex: Si de prædictis euentibus conscientia illum non remordeat peccati alicuius, licitè posse ad sacros ordines promoueri. Ratio verò huius decisionis est, quoniam effectus ille mortis aut mutilationis fuisset tunc casualis, & sine culpa lethali aut veniali eius homicidii aut mutilationis, comparatione talis medici, neque illi erat prohibitum, operámve dabat rei illicitæ ita medendo: pro homicidio verò aut mutilatione casualibus, si nulla interuenit culpa eius, à quo casualiter sunt effecta, neque sequuta sunt dante illo operam rei sibi illicitæ, ex qua natę sint sequi, non incurritur irregularitas, vt infrà videbimus, quando de irregularitate ex homicidio casuali sermo fuerit. Eadem prior pars probatur, quoniam qui sibi à medicis seu chirurgis licitè facit amputari virilia aut membrum aliud, sanitatis causa, aut sibi illud eadem sanitatis causa licitè amputat, in quo comprehenditur, quando sanus, ad euadendum mortis periculum, aut maius aliud malum, quàm sit amissio eius membri, illud sibi amputat, non incurrit ea de causa irregularitatem, esto ipse causa sit talis amputationis, vt patet *c. si quis à medicis. c. si quis pro ægritudine,* & duobus sequentibus 55 dist. ergo neque chirurgus, qui id licitè præstat, irregularitatem incurret. Et quamuis in his euentibus, si membrum esset patens, qui eo esset mutilatus, irregularis esset, non quidem quòd licitè mutilationi consenserit, sed propter deformitatem, vt Disp. 69 dictum est; qui tamen licitè gratia sanitatis illud amputasset, irregularitatem non incurreret. Consentiunt in hac priori parte conclusionis *Nauar. in Manu. c. 27. num. 209. & lib. 5. cons. titu. de homic. cons. 9. & cons. 18.* vbi rectè addit, clericum iuuantem chirurgum ad scindendum membrum, modò clericus non scindat, non incurrere irregularitatem: quoniam id non est iure clerico prohibitum, neque est sancitum vt in eo euentu irregularitatem incurrat: & irregularitas non incurritur, nisi in casibus expressis à iure, *Couar. clement. si furiosus. part. 2.* §. *4. n. 3. Syluest. verb. homic. 2. n. 8.* & duobus sequentibus, & *verb. medicus. n. 8.* ac doctores communiter.

[sect. 2] Ex eadem parte liquet, eos, qui infirmorum habent curam, aut illis inseruiunt, cùm in eo, esto sacerdotes sint, operam non dent rei illicitæ, quin potiùs caritatis opus, Deo valde acceptum, exerceant, si nec lethaliter nec venialiter peccent eos in lecto vel de loco ad locum mouendo, aut medicinam vel aliquid aliud eis præbendo, vt regulariter non peccant, quando non transgrediuntur medicorum ordinem, neque aliquid efficiunt scientes aut timentes id nociturum, vel mortem culpabiliter acceleraturum, irregularitatem non incurrere. Atque in hac materia consultius sanctiusque est, ianuam scrupulis non aperire, quàm eis locum dare. Maximè cùm per epicheiam sit credendum, intentum ecclesiæ non fuisse, irregularitates in eiusmodi euentibus velle incurri, tardosque homines intendisse reddere ad inseruiendum ac subueniendum suis proximis, dum morbis laborant, mortique sunt viciniores.
Posterior autem pars conclusionis ex eo probatur, quòd homicidium ac mutilatio casualis ad irregularitatem imputentur, quando fiunt cum theologica culpa, saltem veniali, homicidii aut mutilationis, & quando sequuntur, dante aliquo operam rei illicitæ, ex qua illa nata sint sequi, vt patebit inferiùs, dum de irregularitate ex homicidio casuali sermo fuerit: longè autem magis imputantur ad irregularitatem, si ex intentione ab eis fiant, à quibus prohibita sunt fieri propter indecentiam, quæ est, vt, qui ministrat alteri, ea efficiat, aut si fiant, dantibus illis operam actibus, idcirco ipsis in particulari prohibitis, quia apti sunt, vt ex illis mors aut mutilatio sequatur. Quo fit, vt cùm sacerdotes, diaconi, aut subdiaconi capite sententiam ne cler. vel mona. exercere prohibeantur chirurgiæ artem, quæ incisionem aut adustionem aliquam inducit, hoc est, quo ad eiusmodi actus, idque ob periculum mutilationis aut mortis, quæ inde sequi possunt, vt Disp. 8 dictum est, consequens est, vt si sacerdotes, diaconi, aut subdiaconi, sanitatis gratia aliquem mutilent, vel adurendo, aut secando aliquid iuxta artem chirurgiæ, in causa sint, vt aliquis mutiletur aut moriatur, irregularitatem incurrant, esto non aliter peccant, quàm ob prohibitionem ipsis in iure factam, actus illos exercendo. Hanc tamen irregularitatem non incurrunt laici, etiam si in minoribus ordinibus sint constituti; imò credo, neque beneficiarii, neque religiosi, qui subdiaconi non sint: quia id efficiendo non dant operam rei ipsis illicitæ, eo quòd in iure prohibiti non inueniantur ea exercere.
[sect. 3] Obserua tamen, si in aliquo euentu sacerdos aliquis, diaconus, aut subdiaconus, teneretur secare aliquid aut adurere, sub reatu culpæ lethalis, quia ita omnino esset necessarium ad liberandum aliquem à morte, aut à longè maiori malo, essetque periculum in mora, ita vt alius expectari non posset, qui id efficeret, non incurreret irregularitatem, esto id esset mutilare, aut esto inde sequeretur mors aut mutilatio, absque alia sua culpa, iuxta ea quæ Disp. 72 & tractatu præcedente Disp. 109 dicta sunt. Et quoniam in euentu, in quo ius naturale obligat ad aliquid faciendum sub reatu culpę, cessat prohibitio iuris humani, ne id fiat: quoniam ius humanum neque intendit, neque potest prohibere id fieri, quod præcipit diuinum ius naturale: quare in eo euentu sacerdos, diaconus, aut subdiaconus, qui ita mutilaret, secaret, aut adureret, non daret operam rei illicitæ, sicut eadem faciendo operam rei illicitę non daret, si esset merè laicus: vnde quemadmodum laicus in eo euentu irregularitatem non incurreret, ita neque eam incurret **[[263]]** sacerdos, diaconus, aut subdiaconus.
Paulo antea quàm ad hunc locum deuenirem, exponendo in Euorensi Academia hunc tertiũ de iustitia tractatum, cepit pestis in ea ciuitate grassari. Et post egregiam operam à multis nostrorum nauatam in ministrandis sacramentis, consolandis, curandis, ac adiuuandis iis, qui eo morbo laborabant, in eoque ministerio multis ex nostris peste consumptis; subueniente simul sua pastorali cura egregiè ac munificentissimè illustrissimo eius ciuitatis Archiepiscopo Domino Domino Theotonio de Barganza, non solùm in spiritualibus, sed

etiam in temporalibus, insumptis ea in re multis ducatorum millibus; sacerdos quidam pauperum religiosorum diui Pauli, quos vulgus eius regni perperam *Biguinos* vocat, zelo caritatis Deiq́ue amore ac suorum proximorum inflammatus, vitam suam periculo exposuit, administrando sacramenta illis, qui eo morbo laborabant, ac in defectu aliorum chirurgorum, eis chirurgiæ arte medendo, apostemata aperiendo, cæteraq́ue efficiendo, quæ ad valetudinem illorum necessaria congruaq́ue iudicabantur: id autem fecit consilio quorundam doctorum virorum, quos ea de re consuluit, eiq́ue responderunt, licitè ac sanctè id posse efficere, atque absque vllo irregularitatis periculo. Cùm autem temporis progressu ex multis hominum centenis, quos ita curauerat, duo tantùm obiissent, quidam iurisperiti scrupulum illi iniecerunt, non posse licitè eo modo curare, artem chirurgiæ cum incisione ac adustione exercendo, irregularitatemq́ue incurrisse.

Ducebantur, quoniam, vt patet *c. sententiam ne cler. vel monach.* dictumq́ue est tam in hac quàm octaua Disputatione, chirurgiæ actus, scindendi aut adurendi, prohibiti sunt constitutis in ordinibus sacris, ac proinde eos exercendo ille peccauit, operamq́ue dedit rei sibi illicitæ: subsequuta verò inde morte, irregularitatem incurrit, nihil impediente, quòd zelo caritatis & absque aliquo temporali emolumento eos actus exercuerit, vt patet *c. tua nos de homic.* quo in loco pronunciatur irregularis monachus quidam sacerdos, qui tumotem gutturis cuiusdam mulieris aperuit, posteaq́ue subintrante aëre culpa eiusdem mulieris in eo vulnere, mortua est, nihil impediente, quòd is monachus zelo pietatis, & absque vllo quæstu, eum actum exercuerit, & quòd absque alia sua culpa mors illa sequuta fuerit.

Recurrit tunc religiosus ille, ita admonitus, ad canonicum quendam illius ciuitatis, cuius insignes ac largæ eleemosynæ conspicuæ erant toti illi ciuitati, quiq́ue præsidio erat omnibus operibus piis, virisq́ue omnibus piis, qui in illis & in quibuscunque aliis operibus bonis se exercere volebant, eaq́ue de causa, ob aliasq́ue insignes illius virtutes, à Cardinali ac Rege Henrico à rotoq́ue populo diligebatur ac suspiciebatur. Et quoniam defunctus est, dicam nuncupatum fuisse *GomeZ PireZ de Oliueira,* cuius confessiones, dum sanus atque æger esset, sæpe audiui, familiaritateq́ue illius vsus sum. Hoc autem de viro hoc asserere possum, cùm pingues reditus sui canonicatus haberet, me nunquam inuenisse hominem, quem in morbis promptiorem inuenirem ad migrandum ex hac vita, quàm hunc: id quod ego mecum id expendens, tribuebā copiosissimis eleemosynis illius, quas longo tempore exercuerat, aliisque egregiis virtuti bus illius. Ad hunc itaque religiosus ille recurrit, scripto illi significando, se velle relinquere tam pium proximisq́ue necessarium opus, quando quidem, vt dicebatur, non poterat illud exercere sine peccato, innodatusq́ue erat irregularitate, atque impeditus ad celebrandum, & ad proximis administrandum sacramenta. Id scriptum ad me misit canonicus ille, non sine maximo suo & multorum dolore, quòd religiosus ille desertutus esset tam pium, vtile, ac necessarium multis opus.

Respondi, non sine magna illius ac multorum lætitia, nec sine gratulatione non modica illustrissimi Archiepiscopi. Illum, nihil impediente argumento illo, quo iurisperiti illi ducebantur, nec peccasse, sed multum promeritum fuisse exercendo, in defectum aliorum chirurgorum, qui illos exercerent, actus illos chirurgiæ adeò necessarios tunc proximis suis, nec proinde irregularita tem incurrisse; quandoquidem non constabat culpa ipsius lethali aut veniali, contra quintum decalogi pręceptum, duos illos obiisse, quin potiùs moraliter esset certum absque tali sua culpa illos obiisse; posseq́ue licitè ac sanctè perseuerare in eisdem caritatis operibus Deo adeò gratis, sibi ipsi adeò meritoriis, proximisq́ue adeò vtilibus ac necessariis: dummodo, quando se offerret copia chirurgi alterius aut aliorum

chirurgorum, qui sufficienter eisdem proximis subuenirent, cessaret ipse à scindendis & adurendis tumoribus, seu apostematibus, ac vulneribus, & non antea. Id verò confirmaui, quoniam, vt ex dictis liquet, & ex dicẽdis magis patebit, irregularitas hæc non incurritur, nisi interueniente culpa lethali, aut venali, homicidii aut mutilationi, scontra quintum decalogi præceptum, vel nisi mors aut mutilatio sequantur dante aliquo operam rei illicitæ, ex qua natæ sint sequi: id quod, inter alia, apertè colligitur ex *c. ad aures suprà citato de ætat. & qual. ord.* & comprobatur, quoniam ex iure, atque ex communi doctorum sententia, chirurgus, qui in sacris ordinibus non est constitutus, quique secando aut adurendo in causa esset mutilationis aut mortis, absque sua culpa contra quintum decalogi præceptum, non incurreret irregularitatem: sed sacerdos in euentu, de quo disputamus, nec peccat, nec operam dat rei illicitæ, exercendo actus illos chirurgiæ: ergo si ex illis, absque sua culpa contra quintum præceptum decalogi, sequatur mors aut mutilatio, non incurret irregularitatem, sicut neque eam incurreret, si ordinibus sacris initiatus non esset, cui tunc illi actus non essent prohibiti. Ex hoc toto discursu solùm nobis remanet onus probandi minorem proximè subsumptam, nempe eiusmodi sacerdotem in euentu, de quo disputamus, non dare operam rei illicitæ exercendo eos chirurgiæ actus: reliqua enim eius discursus notissima sunt, probataque hac minore, discursus totus euidenter probat nostram sententiam. Ea autem minor ex eo probatur, quoniam per epicheiam, legum ac dispositionũ interpretem, est intelligendum, euentum, de quo disputamus, & similes alios, in quibus caritas omnino postulat, vt prohibiti non sint, minimè ecclesiam prohibere intendisse lege **[[264]]** illa, qua capite ad audientiam citato, absolutè prohibuit, ne constituti in ordinibus sacris actus illos chirurgiæ exercerent. Intelligenda quippe est illa ecclesiæ lex, quando aliud non postulat proximorum necessitas, & quando ad aliud caritas non vrget. Semper enim per epicheiam sunt censendi excepti à legibus illi omnes euentus, qui si legislatori occurrerent, quãdo legem condidit, vel illi fuissent propositi, aut de illis esset interrogatus, verisimiliter illos excepisset, aut respondisset, se non intendere eos sua illa lege comprehendere: neque in legibus ac dispositionibus vniuersalibus id censetur comprehensum, de quo si disponens interrogaretur, an intenderet illud comprehendere, neganter respondisset: vnde regula in generali de reg. iur. lib. 6. sic habet: *In generali concessione non veniuntea, quæ quis non eßet verisimiliter in specie concessurus*: & eadem est ratio de quacunque alia dispositione, vt non censeantur in ea illa comprehensa, de quibus si disponens in particulari interrogaretur, neganter respondisset. Neque in re proposita, quæ pro caritate ac decentia ministrorum altaris instituta sanctè sunt, intelligenda sunt ad eos euentus extendi, qui contra caritatem apertè essent, vt re vera contra caritatem esset, prohibitum esse sacerdotem, de quo loquimur, interueniente adeò vrgenti necessitate proximorum, peritia illius ac dexteritate in illis exercendis, defectuque chirurgorum, qui possent aut vellent cum manifesto periculo propriæ vitæ subuenire, ne illos licitè exercere posset, sola dispositione iuris humani Pontificii; irrationabilisque omnino esset lex, quæ id vellet, ne iniqua dicam, quòd de legibus ecclesiasticis nefas omnino est credere aut suspicari. Confirmo euidenti ratione, legem ecclesiasticam, de qua loquimur, non intelligi in euentu, de quo disputamus. Quoniam si aliquis in extrema vitæ esset necessitate, nisi sacerdos ei subueniret chirurgiæ actu incidendo aut adurendo; eo quòd nullus alius esset, qui illi subueniret, & sacerdos id pręstare posset absq; vllo suo periculo ac incommodo, vtique, nihil impediente humana lege pontificia, de qua agimus, licitè id efficere posset talis sacerdos: eo quòd cùm ad id teneatur iure naturali sub reatu lethalis culpæ, & ecclesia nullam potestatem aduersus ea habeat, quæ sunt de iure naturali, ecclesia neque id illa sua

lege prohibere intendit, neque, si prohibere illud intendisset, vim vllam ea sua lex haberet tanquam apertè iniqua: sed eadem est prorsus ratio in euentu, de quo disputamus: quoniam licèt sacerdos, de quo loquimur, non teneatur sub reatu culpæ lethalis subuenire eo modo iis, qui peste sunt infecti, eo quòd non teneatur exponere propriam vitam pro corporali vita proximorum, nihilominus posito, quòd ex caritate cedere velit iuri suo, illisq́ue subuenire, sanè contra caritatem eorum, qui in extrema sunt necessitate talis subuentionis, atque contra ius naturale est, prohibere illi tunc ne illis eo modo subueniat: idemq́ue esse arbitror, si solùm in graui admodum necessitate eius subuentione opus esset: ergo neque ecclesia ea sua lege intendit prohibere subuẽtionem in euentu, de quo loquimur; neque id prohibere licitè ac validè potuit. Quo fit, vt neque sacerdos, de quo loquimur, operam dederit rei illicitæ eos actus chirurgiæ exercendo, interuenientibus circumstantiis, quæ interuenerunt, neque proinde, subsequutis mortibus illorum duorum inter tot, quot ita curauit, irregularitatem incurrerit.

Saterdos verò, de quo sermo est *c. tua nos citato,* idcirco ibi pronuntiatur irregularitatem incurrisse, quia operam dedit rei tunc sibi illicitæ: eo quòd facilè mulier illa accedere tunc poterat ad laicũ, qui eam curaret, vt patet id caput intuenti.

Quamuis daremus, nefas fuisse sacerdoti, de quo loquimur, exercere actus illos chirurgiæ, (quòd tamen efficacissimè ac euidenter est ostẽsum esse falsum) duo tamen sunt, quorum vnum simpliciter eum excusat ab irregularitate, altetum verò illum excusat ex suppositione. Illud primum est, quòd cùm priùs interrogauerit viros dictos & pios, quibus fidem adhibere debuit; illiq́ue securum eum reddiderint, posse licitè ac meritoriè eos actus exercere; vtique quamuis, quòd exercuit, non fuisset illi tunc licitum ex se, nequaquam tamen peccauit illud exercendo, excusante eum ignorantia inuincibili, ac proinde operam non dedisset rei illicitæ, nec subinde irregularitatem re ipsa incurrisset.

Secundum verò est, quòd cùm irregularitas in euentu, de quo disputamus, non incurratur, nisi ex chirurgiæ illicito opere re ipsa sequatur mors aut mutilatio; sanè, si duo illi nec mortui nec citiùs mortui sunt ex curatione eis adhibita, sed ex vi morbi, (vt verisimile est ex sola vi morbi illos obiisse) sacerdos, qui illos ita curauit, esto perperam concedamus, operam dedisse rei illicitæ illos ita curando, irregularitatem non incurrit. In dubio tamen, an ex ea curatione obiissent, aut an citiùs obiissent, habendus esset pro irregulari, ex illa alia falsa hypothesi, quòd eo modo illos curando operam dedisset rei illicitę, & quòd non excusaretur ab ea culpa ignorantia inuincibili. Huic autem nostræ doctrinæ non aduersatur caput tua nos citatum: quoniam apertio illa tumoris gutturis, de qua est sermo in eo capite, causa re vera fuit eius mortis, tametsi dependenter ex eo, quòd ea mulier, contra admonitionem religiosi illius, se exposuit vento ac æstui.

Ex dictis patet, constitutos in ordinibus sacris, in extrema aut in graui proximorum necessitate, licitè exercere posse chirurgiæ actus, ipsis alioquin prohibitos; modò tamen commodè haberi non possit chirurgus sacris ordinibus minimè initiatus, qui possit ac velit illos sufficienter exercere. Sacerdos verò, cuius occasione tam multa dicta sunt, hoc nostro responso sedatus, perseuerauit toto tempore, quo pestis illa perseuerauit, in curandis peste infectis, incolumisq́ue euasit: in quem postea illustrissimus Archiepiscopus Euorensis multa contulit beneficia, in signum gratitudinis tam pręclari ac vtilis beneficii reipublicæ ac proximis ab eo exhibiti: nihil impediente, quòd Dei amore id fecerit, & quòd à Deo longè cumulatius præmium esset consequuturus.

[sect. 4] Illud admonuerim, venæ apertionem non esse chirurgiæ actum, ac proinde nec iure inueniri prohibitum initiatis ordinibus sacris. Neque enim actus ille ad chirurgos spectat, sed ad tonsores, qui ad præscriptum medicorum ac chirurgorum venas scindunt ad sanitatem in-**[[265]]**ducendam. In pænalibus autem & odiosis, vt sunt prohibitiones, quæ irregularitatem inducunt, facienda non est extensio argumento à paritate, quin neque à maioritate rationis, eorum, quæ disposita comperiuntur in iure. Hac eadem ratione dicerem, neque carnis apertionem caustico, neque tumoris, seu apostematis, apertionẽ mollificatiuo aliquo, aut implastro, quod vim aperiendi habeat per se ipsum absque alia inscissioneaut adustione, esse computandas inter eos chirurgiæ actus, qui inscissione aut adustione fiant: quoniam propriè atque in rigore neque inscissiones sunt, neque adustiones: eaque de causa censeri non debent prohibitæ constitutis in ordinibus sacris: quippe cùm pænæ ac odia restringenda sint, & non amplianda.

[sect. 5] Item obseruo, dummodo constituti in ordinibus sacris per se ipsos non exerceant chirurgiæ actus scindendi aut adurendi, non videri eis prohibitum præbere consilium, vt per alios exerceantur, quin neque id præcipere: quādoquidem propriè ac in rigore id non est, ipsos exercere chirurgiæ actus, qui sint inscissioaut adustio; sed est consulere aut præcipere eos actus: pænæ autem & odia restringenda potiùs sunt, quàm amplianda.

De euentibus aliis, parte posteriori conclusionis propositæ continentis, quoniam ad homicidium aut mutilationem casualia pertineant, (præterquam quando mutilatio fieret ex intentione, quia tunc spectaret ad mutilationem voluntariam, de qua disputatione sequenti erit sermo) sermo erit infrà, cùm de irregularitate ex homicidio & mutilatione casualibus dicetur.

[sect. 6] De medico autem est dubium, num si post susceptos ordines sacros medicinę artem exerceat, & præter ipsius intentionem, atque absque sua homicidii aut mutilationis culpa, mortem alicuius acceleret, aut aliquem interficiat, applicando illi medicinam aliquam, irregularitatem incurrat. Ad quod neganter est respondendum, quoniam non reperitur id ei in iure prohibitum, sed solùm id est indecens statui ipsius, non quidem propter mortem, quæ absque ipsius culpa sequi inde potest, sed quoniam id exercere quasi ex officio, non quadrat cum statu ac munere ipsius. Quare si id aliquando efficeret, exigente necessitate alicuius, aut præscribente id caritate, vel examicitia, aut applicando medicinam alicui suo domestico, vel consanguineo, aut affini, non credo peccaret. Quia ergo non est ei prohibitum iure aliquo tanquam periculosum, sed solùm est ei indecens, si quasi ex officio lucrique causa fiat, arbitror, si absque sua culpa contra quintum decalogi præceptum inde mors sequatur, non incurret irregularitatem: sicut neque irregularitatem incurrisset initiatus ordinibus sacris, qui ante prohibitionem illam ecclesiæ, c. ad audientiam citato, exercendo chirurgiæ actus, scissionis, aut aductionis, in causa esset absque sua culpa mortis aut mutilationis alicuius. Si tamen aliquando culpa, saltem veniali, talis medici sequeretur mors alicuius, cui ita medicinas applicaret, irregularitatem incurreret: atque in dubio, (qui non esset scrupulus) an culpa illius mors esset sequuta aut accelerata, habendus esset pro irregulari: eaque de causa, qui timorati sunt, non solent id munus exercere, nisi obtenta priùs facultate ac dispensatione ea in parte à summo Pontifice.

De irregularitate ex homicidio & ex mutilatione voluntariis ac obiectiuè malis. & concausæ homicidii, aut mutilationis, quousque irregularitatem incurrant. Disp. 76.

SVMMARIVM.

1 . REpetuntur nonnulla ex antè dictis circa hemicidium voluntarium.

2 . Ex homicidio voluntario semper incurritur irregularitas, atque indispensabilis, tam à causa principali aut executiua illius, quàm à quacunque illius concausa, modò comparatione eius concausæ rationem etiam habeat voluntarii.

3 . Ex homicidio ea ex parte, qua est solùm contra caritatem, non incurritur irregularitas.

4 . Is qui cum moderamine inculpatæ tutelæ occîdit simul ex odio suum aggreßorem in euentu, in quo, si odium non interueniret, irregularitatem non incurreret, neque eam incurrit eo odio interueniente. Neque item iudex se immiscens causæ sanguinis si ad homicidium ex odio simul cooperetur.

5 . Secuto effectu homicidii, aut mutilationis, concausæ incurrunt irregularitatem, si fuerunt concausæ proximæ, non verò si fuerunt causæ remotæ eius effectus. Quid sit causa proxima hìc & causa remota.

COnsequenter est disputandum de irregularitate ex homicidio ac mutilatione obiectiuè malis, vt homicidium ac mutilatio suo ambitu comprehendunt, tam homicidia ac mutilationes, in quibus cernitur ratio culpæ contra quintum decalogi præceptum, quàm quæ fiunt ab habente quidem vsu rationis, attamen ignorantia inuincibili excusantur à culpa contra quintum decalogi præceptum. Homicidium ita sumptum (idem de mutilatione intellige) diuisimus Disput. 3 in homicidium voluntarium & in casuale: atque quid esset vtrumque, quod ad rem præsentem attinet, latè ibi explicauimus. In hac autem disputatione dicemus de homicidio voluntario, eademque suo modo erunt intelligenda de mutilatione voluntaria: sequenti verò disputatione de casualibus homicidiis ac mutilationibus disseremus.

[sect. 1] Illud verò est obseruandum, nos Disp. 33 septem membris illius disputationis copiosè egisse de concausis omnibus ad homicidium & ad mutilationem, explanasseque quando vnaquæque earum esset censenda incurrere irregularitatem ex homicidio voluntario indispensabilem, in sensu Disp. *3* explicato, & quando ea irregularitas, licèt esset ex homicidio voluntario, non tamen adeò esset indigna dispensatione, vt sunt aliæ, eo quòd non tam fædè, neque cum tanta culpa homicidii, sit contracta, vt regulariter cõtrahi aliæ solent: explanauimus item quando concausæ illæ solùm incurrerent irregularitatẽ ex homicidio casuali, nihil impediente, quòd alia, aut aliæ concausæ eiusdem numero ho-**[[266]]**micidii, irregularitatem ex homicidio voluntario contraherent. Egimus verò tunc de irregularitate, quam concausæ homicidii aut mutilationis contraherent, explicando simul quousque pænas alias homicidii incurrerent, vel ordinarias, vel solùm arbitrarias, quoniam faciliùs tũc id explicari ac intelligi poterat, explicando eo loco modum, qualitatem, ac quantitatem influxus ac culpæ vniuscuiusque earum concausarum ad id homicidium aut mutilationem: si enim disputationem earum irregularitatum in hunc locum reseruaremus, necesse fuisset multa ex iis, quæ eo loco dicta sunt, dicique ibi omnino erat necesse, inutiliter hoc loco repetere,

vt quid de irregularitatibus illis esset censendum ac tenendum hoc loco intelligeretur. Quæ ergo ibi dicta sunt, magno nos onere hoc loco leuabunt. Idcirco autem in titulo huius disputationis de irregularitate concausarum homicidii, ac mutilationis, mentionem fecimus, vt intelligeretur, ad hunc locum attinere de illa agere, nisi consultò propter ea, quę dicta sunt Disp. 33 citata, actum de illa meritò fuisset.

[sect. 2] Statuenda autem est hoc loco hæc vniuersalis conclusio. Ex homicidio voluntario, de quo modò nobis est sermo, semper contrahitur irregularitas, eaque indispensabilis modo Disp. 3 explicato, tam à causa principali aut exequutiua illius, quàm à quacunque illius concausa, modò comparatione eius concausæ rationem etiam habeat homicidii voluntarii. Hæc conclusio communis est omnium ac indubitata. Quoniam homicidium volũtarium, de quo in ea est sermo, semper est cum lethali culpa iniusti homicidii ac intẽti ab eo, cuius comparatione homicidium dicitur voluntarium: ergo eo maximè contrahitur irregularitas, fædior multo indigniorque vt in ea dispensetur, quàm sit irregularitas ex quocunque alio homicidio, quin & ex quocunque alio capite cõtracta: qua de causa in *concilio Tridentino seß. 14. c. 7. de reformatione* sancitum fuit, vt nunquam in ea dispensetur, vt Disp. 3 est dictum.

[sect. 3] Illud verò est hoc loco obseruãdũ, ex homicidio ea ex parte, qua est solùm contra caritatem, non incurri irregularitatem. Quo fit, vt qui, nõ subueniendo proximo extreme indigenti, quãdo solùm ad id tenetur ex caritate, permittit illum mori, quamuis lethaliter peccet, & suo modo dicatur homicida illius, (quo genere loquẽdi vtuntur sæpe sancti Patres) non tamen irregularitatem incurrat, vt bene *Nauar. in Manu. c. 27. n. 231,* & alii affirmant. Et quamuis *Ang. verb. homic. 1.* §. *17.* &, vt videtur, *Syluest. ibidem. n. 14. Couar. Clement. si furiosus. part. 2. §. 2. n. 7. & Carrer. in pract. §. 4. n. 21. &.* §. *6. n. 67.* id limitent, vt intelligatur, præterquam si dolosè, animoque vt moreretur, ei non subueniret, sed sineret eum mori, ducti potissimùm ex *c. quantæ de sent. excõmu.* meritò tamen *Nauar. loco citato* asseuerat, neque in eo euentu illum irregularitatem incurrere, nosq; cum illo id asseruimus *Disput. 33 Memb.* 5. vbi respondimus ad *c. quantæ,* quò ducuntur, & ad quædam alia iura.

[sect. 4] Ex eodem fundamento, quòd scilicet ex homicidio ea ex parte, qua solùm est contra caritatem, irregularitas non incurratur, colligitur etiam, eum, qui cum moderamine inculpatę tutelæ occîdit simul ex odio suum aggressorem in euentu, in quo, si odium non interueniret, irregularitatem non incurreret, neque eam incurrere eo odio interueniente: id quod etiam asseruimus in calce disputationis 72. Neque enim ita illum occidendo peccat is contra iustitiam, sed solùm contra caritatem.

Colligitur præterea, eum qui sanguinis causę se immiscet, vt iudex, aut accusator, si simul ad homicidium aut ad mutilationem cooperetur ex odio, est quidem irregulatis, quatenus ita occîdit, aut cooperatur ad homicidium, vel ad mutilationem, non verò quatenus ex odio id effecit: neque id est circunstantia necessariò exprimenda in dispensatione eius irregularitatis, vt valida ea dispensatio sit.

[sect. 5] Illud hoc loco vniuersim circa concausas homicidii aut mutilationis est dicendum. Tunc, sequuto effectu homicidii aut mutilationis, incurrere irregularitatem, quando fuerunt concausæ proximæ, non verò quando fuerunt concausæ remotæ eius effectus, vt doctores communiter affirmant. In re autem præsenti, nomine causæ proximæ non intelligitur, quæ immediatè, hoc est, non mediante alia, operatur, seu influit in eum effectum: & nomine remotæ nõ intelligitur omnis, quæ mediante alia operatur, seu influit: fieri enim optimè potest, vt causa aliqua mediante alia aut mediantibus aliis operetur, & vt nihilominus non sit causa remota, sed proxima, vt modò loquimur, ac proinde vt irregularitatem incurrat.

Causa ergo remota in re præsenti illa intelligitur, quæ ita remotè ac per accidens se habet ad effectum, vt prudentis arbitrio, moraliterque loquendo, censenda non sit cooperari ac influere ad eum effectum, vt irregularitatem idcirco incurrat. Verbi gratia, quicunque in bello iusto causa seu concausa est mortis, aut mutilationis, alicuius, aut aliquorũ ex hostibus, irregularitatem incurrit, siue causa aut concausa sit præcipiendo, siue consulendo, siue præparando, aut conficiendo, arma determinatè ac scienter ad id, siue exhortando, aut animando ad id bellum, siue sua præsentia, tanquam vnus de numero tantæ multitudinis, animum præbendo suis, aut deterrendo hostes: qua ratione, mutilato aut interfecto vno de aduersariis, exercitus totus gerẽs bellum id iniustum irregularitatem quo ad singulas suas parres contrahit, quia se mutuò adiuuant, & vnusquisque eorum audet contra aduersariorum multitudinem in comitatu cæterorum, qui sunt de suo exercitu, fretusque præsentia ac adiutorio eorum, pugnare audet. Omnes item & singuli, qui ipsis parant, aut ministrant necessaria ad tale bellum, siue sint pecunia, siue quæcunq; victualia, cæteraque omnia ad id necessaria aut cõducẽtia, scientes ad id bellum, siue proximè, siue remotè, ordinari, irregularitatem incurrunt, siue præsentes sint bello, siue absentes, indeque quoquo modo adiuuantes. Qui tamen conficeret arma, aut præpararet victualia, & alia ad id conducenda, aut ad ea cooperaretur, vel illa venderet, non intelligens ordinari, aut peti, ad bellũ iniustum, sed illa conficiendo, præparando, ad illa cooperando, illa vendendo, aut tradendo ad humanos vsus, aut ad vsus indifferentes, qui cõuerti possent ad bonum & ad malum finem, ille talis non censeretur causa proxima, sed remota, mutilationis aut homicidii, quæ inde in bello **[[267]]** iniusto aut extra bellum iniustè sequerentur, neq; proinde irregularitatem ex talibus homicidiis aut mutilationibus incurreret. Simili modo, qui Regi solueret pecuniam, quam illi debet, sciens Regem ea vsurum ad bellum iniustum, nõ censeretur causa proxima damnorum, quæ ea pecunia tali bello iniusto sequerentur, sed remota moraliter loquendo: quia ex sua parte fecit, quod ipse facere tenebatur, eum finem non intendendo: Rex verò sua nequitia eam pecuniã conuertit in eos iniustos effectus. Qui autem mutuo daret pecuniam ad bellum iniustum, ad parandáve conducentia ad id bellum, censeretur concausa proxima, vt modò loquimur, mutilationum aut homicidiorum, quę inde sequerentur, ac proinde irregularitatem incurreret. Secùs autem res haberet, si eam pecuniam mutuo daret, ignorans ad rem illam iniustam peti. Ex his verò exemplis facilè quiuis iudicabit, quando aliquis censeri debeat causa remota homicidii aut mutilationis, & quando non. Hæc enim prudentis arbitrio sunt potiùs committenda, vt definiantur, quàm de eis statui possit certa regula. Lege inter alios *Couar. clement. si furiosus. part. 2. §. 3. n. 2. Nauar. in Manu. c. 27. n. 224. Syluest. verb. homic. 3. n. 8.* & quæ diximus tractatu præcedente, Disp. 110, conclus. 1.

De irregularitate ex homicidio aut mutilatione casualibus. Disp. 77.

SVMMARIVM.

1 . TRansitio ad præsentem disputationem.

2 . Quando in homicidio aut mutilatione casuali cernitur culpa lethalis aut venialis homicidii aut mutilationis, tunc talis homicida aut mutilator fit irregularis.

3 . Opinio aliorum contraria refertur & refutatur.

4 . Quando homicidium aut mutilatio casualia sequuntur absque vlla culpa lethali ac veniali homicidii ac mutilationis, & qui ita occîdit aut mutilauit, non dedit operam rei illicitæ, non incurritur irregularitas.

5 . Quando homicidium aut mutilatio sequuntur quidem absque vlla culpa lethali ac veniali homicidii ac mutilationis, attamen occidens aut mutilans dedit operam rei illicitæ, ex qua id homicidium aut mutilatio sint secuta, irregularitatem incurrit.

6 . Probatur prima conclusio præcedens, & confirmatur diuersis casibus, quibus irregularitas incurritur.

7 . Probatur secunda conclusio præcedens, & confirmatur diuersis casibus, quibus irregularitas non incurritur.

8 . Non satis est aliquem dare operam rei de se periculosæ ad homicidium aut mutilationem, vt secuto homicidio aut mutilatione censendus sit irregularis, sed opus est vt illicitè illud efficiat.

9 . Probatur tertia conclusio, & confirmatur diuersis casibus, quibus irregularitas incurritur.

10 . Qui causa est remota homicidii aut mutilationis, esto ea sit operam dando rei illicitæ, non incidit in irregularitatem interfecto aut mutilato aliquo.

[sect. 1] QVod homicidium & quæ mutilatio, quod ad rem præsentem attinet, casualia dicantur, Disp. 3 fuit explanatum. Et quamuis potissimùm sit nobis hoc loco sermo de homicidio & mutilatione casualibus, quando obiectiuè sunt iniusta, & sequuntur ex actu vtentis ratione, siue ignorantia inuincibili excusentur omnino à culpa homicidii aut mutilationis, siue non; simul tamen admiscebimus aliquid de homicidio & mutilatione casualibus obiectiuè iustis. Disputatio autem hęc tribus conclusionibus est dirimenda. Quibus propositis, explicatis, atque stabilitis, iuxta eas explanabimus ac conciliabimus varia iura, quibus non parum eædem propositæ conclusiones corroborabuntur.
[sect. 2] Prima conclusio est: Quando in homicidio casuali, aut in casuali mutilatione, cernitur culpa lethalis, aut venialis, homicidii, vel mutilationis, tunc talis homicida aut mutilator irregularitatem incurrit. Quando autem talis culpa lethalis aut venialis in eis cernatur, aut non cernatur, prudentis arbitrio est iudicandum, attenta qualitate rei periculosæ, aut non periculosæ, vt homicidium aut mutilatio sequerentur, & spectata diligentia ac cautela adhibita, aut non adhibita, vt non sequerentur, spectatisque cęteris omnibus circunstantiis concurrẽtibus. Cōclusio proposita est *diui Thomæ & Caiet. 2. 2. q. 64. art. 8.* & communis doctorum, aperteque constat ac colligitur ex iuribus in progressu huius disputationis citandis.
[sect. 3] *Sotus verò.* 5. *de iust. q. 1. art. 9.* ab ea dissentit, arbitratus, propter homicidium aut mutilationem, in quibus solùm interuenit culpa venialis, non incurri irregularitatem. Ducitur, quoniam non videtur ei æquum ac rationabile, vt pæna tanta, quanta est irregularitas, imponatur ob solam culpam venialem: eaque de causa arbitratur, ecclesiam minimè id intendisse. Recedendum tamen non est à communi doctorum sententia, quæ, vt. 1. 2. q. 76. art. 3. dicebamus, apertè colligitur. ex. c. continebatur, ex. c. ad audientiam, ex c. tua nos, ex. c. sicut ex literarum de homic. & ex aliis iuribus, in quibus interueniente solùm negligentia ac culpa veniali homicidii, vt euentus eorum capitum intuenti erit manifestum, quidam pronunciantur in euentibus illis irregularitatem incurrisse. Ad id verò, vnde Sotus ducitur, est dicendum: Irregularitatẽ ex homicidio non tam esse pænam, quàm impedimentum canonicum ad sacros ordines suscipiendos, atque ad illis vtendum, propter

indecentiam, quæ est, homicidam accedere ad altare Agni immaculati, vt præcedentibus disputationibus sæpe est dictũ. Vnde, quamuis ecclesia noluerit, vt propter homicidium aut mutilationem obiectiuè iniusta, irregularitas incurreretur, nisi interueniẽte culpa aliqua, vel ipsius homicidii, aut mutilationis, vel rei alterius illicitæ, ex qua tale homicidium aut mutilatio sequeretur, vt ex sequentibus conclusionibus patebit: non tamen ex igit culpam lethalem homicidii aut mutilationis, sed contenta fuit sola culpa veniali, ob indecentiam, quam homicidium ac mutilatio ex se habebant. Confirmatur communis nostraq́ue sententia, quoniam etiam quando nulla omnino interuenit culpa homicidii ac mutilationis, excusante ab illa ignorantia inuincibili, incurritur irregularitas ex homicidio aut mutilatione casualibus, quando sequuta sunt, dante aliquo operam rei alteri illicitæ, vt ex tertia conclusione patebit; incurriturq́ue tunc irregularitas, non quidem eius culpę commissæ, ob **[[268]]** quam irregularitas non solet esse imposita, sed incurritur irregularitas homicidii aut mutilationis, quæ sunt sequuta præcedente ea alia culpa: ergo quamuis in irregularitate ex homicidio ac mutilatione casualibus, & obiectiuè malis, de qua disputamus, requiratur culpa aliqua ex statuto ecclesiæ, tanquam conditio sine qua non incurretur talis irregularitas, non tamen incurritur propter solam culpam, atque in pænam talis culpæ, sed incurritur propter indecentiã homicidii ipsius aut mutilationis in se. Rursus eadem nostra communisq́ue sententia confirmatur, quoniam irregularitas ex eo proueniẽs, quòd aliquis se immisceat causæ sanguinis, incurri potest absque aliqua culpa (quin & cum merito) propter solum homicidium aut mutilationem, quæ sint subsequuta, vt patet in laico, qui licitè ac meritoriè in ea causa accusauit, & iudice, qui similiter licitè ac meritoriè sententiam tulit.

[sect. 4] Secunda conclusio. Quando homicidium aut mutilatio casualia sequuntur absque vlla culpa lethali ac veniali homicidii ac mutilationis, & qui ita occidit aut mutilauit, operam non dedit rei illicitæ, nulla incurritur irregularitas. Conclusio hæc est diui Th. Caiet. ac Soti locis citatis, Nauar. in Manu. c. 27. n. 220. Couar. in clement, si furiosus. part. 2. §. 4. & communis doctorum, atque habetur c. dilectus. c. ex literis 1 & 2. c. significasti. 1. & c. vlt. de homic. multisq́ue aliis iuribus.

[sect. 5] Tertia conclusio. Quando homicidium aut mutilatio casualia sequuntur quidem absque vlla culpa lethali ac veniali homicidii ac mutilationis, attamen, qui ita occidit aut mutilauit, dedit operam rei illicitę, ex qua id homicidium aut ea mutilatio ita sequuta sunt, vt res illa illicita apta esset, vt inde sequerentur, irregularitatẽ incurrit. Hæc conclusio est diui Thomæ loco citato, & communis doctorum, colligiturq́ue ex *c. dilectus de homic.* & ex aliis iuribus citatis. Quidam autem, de quorum numero est *Syluest. verb. homicidium 2.* plus iusto eam extenderunt, vt scilicet incurreretur irregularitas, si is, qui casu occidit aut mutilauit, sine vlla culpa homicidii ac mutilationis, dedit operam cuicunque alteri rei illicitæ, etiam si periculosa non esset ac apta, vt inde id homicidium ac mutilatio sequeretur. Contrarium verò habet nostra conclusio, nempe necesse esse, vt ea res illicita periculosa sit eius homicidii aut mutilationis, atque adeò apta vt inde sequerentur: id quod affirmant *Caiet. 2. 2. q. 64. art. 8. Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 9. Couar.* §. *4. citato. n. 10. Nauar. n. 220. citato, & n. 237. Castrus. 2. de leg. pænali. c. 14. prope finem,* & plerique alii.

[sect. 6] Ex his autem tribus conclusio nibus facile erit iudicare, quando ex homicidio ac mutilatione obiectiuè iniustis irregularitas incurratur, quando non item, exponenturq́ue ac conciliabuntur varia iura, quibus conclusiones ipsæ corroborabuntur ac confirmabuntur magis. Vt verò à prima conclusione ordiamur. *Capite presbyterum de homic.* presbyter quidam, qui disciplinæ intuitu ita puerum in capite percussit, vt puer inde post paucos dies interierit, quia

inde in morbum incidit, ex quo mortuus est, pronunciatur irregularis. Ea quippe percussio culpabilis fuit, saltem venialiter, contra quintum præceptum decalogi; quandoquidem is effectus mortis ex illa fuerit sequutus.

Capite continebatur eod. titu. cùm quidam clerici de agro venientes luderent iaciendo baculos per viam, eiusq́ue ludi lex esse soleret, vt qui baculo suo alterius baculum percuteret, eo pro equo vteretur, cuius baculum percussisset, tametsi clerici illi tunc ea lege ac conditione eius ludi non vterentur, sed contenti solùm essent iaculatione baculorum ac gloria victoriæ. Euenit autem, vt cùm quidam laicus, qui cum ipsis veniebat, eo modo ludendo percuteret baculum cuiusdam diaconi, in eum insiluerit, & à falce, qua diaconus erat accinctus, lethale vulnus acceperit, vnde post dies paucos mortuus est. Proposito verò hoc euentu summo Pontifici, pronunciauit eum diaconum irregularitatem incurrisse. Ratio autem, licèt in eo textu non reddatur, hæc fuit: Quoniam cùm consuetum esset, victores in eo ludo in victos insidere, diaconus ille in culpa fuit contra quintum decalogi præceptum, non semouendo falcem, præsertim cum, vt videtur, occultam illam sub pallio deferret à tergo, & ob circunstantias alias, quæ ibi subticentur. Et saltem in dubio, an culpa interuenerit, habendus fuit tanquam irregularis, iuxta ea quæ in præcedentibus sæpe sunt dicta. Quòd si prudentis arbitrio in nulla fuisset tunc culpa contra quintum decalogi præceptum, sanè irregularitatem non incurrisset: quoniam ludere eo modo cum laico, si præcisè id sumatur, non erat res illicita, neque periculosa homicidii aut mutilationis, si culpabilis negligentia semouendi falcem, modusq́ue illam gestandi, spectatis circumstantiis concurrentibus, non concurrissẽt. Quo loco obserua, non sufficere ad incurrendã hanc irregularitatem culpam iuridicam, nisi simul interueniat culpa theologica, saltem venialis. Quia verò in eo euentu non fuit reperta magna culpa, conceditur in eo textu Episcopo eius diaconi, vt cum illo dispenset, vt ministret in subdiaconatus gradu.

Capite ad audientiam eod. titu. de presbytero quodã, qui correctionis gratia cingulo percussit quendam de familia, gladioq́ue, qui erat in vagina cingulo adhęrente, eum vulnerauit, dicitur propter eandem rationem, si res esset dubia, num ita percussus mortuus ex eo vulnere esset, haberetur presbyter ille pro irregulari: propterea quòd in culpa fuisset contra quintum decalogi præceptum ita vulnerando illum de familia.

Capite si ex literis eod. titu. propter eandem rationem pronunciatur clericum quendam habendum esse pro irregulari, qui mulierem prægnantem, cum qua inhonestè viuebat, ita ludendo traxit ex zona, vt illa senserit, inde se fuisse læsam, idq́ue fuisse in causa aborsus sequuti. Cùm enim id non fuerit sine peccato contra quintum præceptum decalogi ob periculum aborsus, clericus ille eo capite irregularis iudicatur, si fætus anima rationali erat iam animatus. Idem verò propter eandem rationem iudicaretur, si à quocunque alio, qui sciret illam prægnantem esse, mulier illa similem passa esset violentiam. Neque est audiendus *Nauar. in Manu. c. 27. n. 236. & lib. 5. consil. titu. de homic. cons. 24.* qui aliter eum textum intelligit, quiq́ue discrimen constituit inter duos, quorum alter idem prorsus efficeret cum alio, sed non honesto fine, aut indecenter atque illicitè habita ratione sui status, **[[269]]** quasi inde vnus iudicandus sit irregularis, & non alter.

Iuxta eandem primam conclusionem irregulares sunt, qui domi suæ, aut alibi, feras habent, vt panteras, leones, vrsos, aut etiam canes feros, similesq́ue alias bestias, quæ nocere possint, si propterea quòd non teneantur cum debita cautela ac custodia, ne nocere possint, aliquem mutilent aut interficiant. Domini enim, aut illi, quibus cura ac custodia earum incumbit, in

culpa sunt contra quintum decalogi præceptum eiusmodi effectus casualis eo modo sequuti. Ita *Nauar. c. 27. citato. n. 227.* & doctores communiter.
Iuxta eandem primam conclusionem, qui iacit lapides, aut aliquid aliud, in periculosa loca, non adhibita priùs debita diligentia, aut admonitione, ne cui noceant, vel diruit aliquid, aut cædit ligna in loco periculoso, neque admonet transeuntes, aut inferiùs existentes, irregularitatem incurrit, sequuta inde morte aut mutilatione, quando in culpa fuit, saltem veniali, contra quintum decalogi præceptum, eius mortis aut mutilationis.
[sect. 7] Quod verò ad secundam conclusionem attinet. *c. lator. de homic.* pronunciatur, clericum quendam irregularitatem non incurrisse, qui cùm luderet cum alio, & ille alius in terram eum proiecisset, casu, qui eum proiecit, cultello, quem proiectus ad latus habebat, est interfectus. Neque enim in eo euentu culpa contra quintum decalogi præceptum ex parte proiecti in terram agnoscitur: neque, qui eo modo in terram fuit proiectus, operam dabat rei illicitæ ex se periculosæ comparatione talis effectus.
Capite dilectus eod. titu. ob eandem rationẽ decernitur, clericum quendam non incurrisse irregularitatem, qui cùm equo insideret, qui nō satis insidenti parebat, velletq́ue equum compescere, calcaribusq́ue adhibitis, casu euenerit, vt habenæ frangerentur, equusq́ue cursum arripuerit, & pedibus conculcauerit ac interfecerit puerum. Cùm enim is clericus nullam in eo euentu commiserit culpam contra quintum decalogi præceptum, neque operam dederit rei illicitæ, pronunciatur non incurrisse irregularitatem. Atque eodem modo dicunt doctores suprà citati, pronunciaretur non incurrisse irregularitatem, quamuis equo pergeret ad fornicandum, aut ad furandum, quoniam pergere equo ad fornicandum, aut ad furandum, licèt res essent illicitæ, non tamen, quæ viam pararent ad id homicidium, quæve periculosæ essent comparatione eius homicidii. Eodem etiam modo non incurreret irregularitatem, si qui super eum insideret equum, monachus esset ordinis Diui Francisci, qui contra regulam sui ordinis equitaret: quoniam religiosis illis non est prohibitum incedere equites, tanquam res periculosa ne aliquem interficiant aut mutilent; sed paupertatis ac humilitatis causa.
Et. *c. ex literis. 1. eod. titu.* clericus quidam pronunciatur non incurrisse irregularitatem, qui cũ fænum de curru quidam deponeret, & prospiciẽdo priùs nequem offenderet, proiecit in terram perticam, qua fænum continebatur in curru, casuque puerum percussit, qui inde mortuus est. Cùm enim is clericus, adhibita ea diligentia, non peccauerit contra quintum præceptum decalogi ita puerum illum interficiendo, neque dederit operam rei illicitæ, iudicatur non incurrisse irregularitatem.
Eodem modo. *c. ex literis. 2. eod. titu.* monachus quidam pronunciatur non incurrisse irregularitatem, qui campanam deponebat, lignumque cecidit, ac interfecit puerum in loco, in quo suspicio non erat aliquem esse. Cùm enim is monachus in eo homicidio non peccauerit contra quintum pręceptum decalogi, ignorātia ipsum excusante à culpa, neque dederit operam rei illicitę, irregularitatem sanè non incurrit.
[sect. 8] Hoc loco obserua, non satis esse aliquem dare operam rei de se periculosę ad homicidium, aut mutilationem, vt subsecuto homicidio, aut mutilatione, censendus sit irregularitatem incurrisse; sed opus esse, vt illicitè illud efficiat. Vnde, si laicus aprorum venationi insistat, aut ludat hastiludio, vel rem aliam periculosam, sibi tamen non illicitam, aggrediatur, & absque ipsius culpa homicidiũ aut mutilatio inde sequatur, irregularitatem non incurrit: quia dando operam rei sibi licitę, absque alia sua culpa, id euenit. Si verò clericus aliquid eorum efficeret, quia id sibi est illicitum, & res de se est periculosa, ac apta

vt homicidium aut mutilatio inde sequatur, irregularitatem, subsecuto inde homicidio aut mutilatione, incurret.
Simili modo *c. significasti. 2. de homic.* cùm quidam clericus insideret equo, qui durus erat bucca, calcaribusq́ue esset conatus extrahere illum de aqua, atque equus contra sessoris voluntatem, cursum arripuisset, mulieremque conculcasset ac interfecisset, attento quòd sessor id equi vitium ignorabat, pronunciatur irregularitatẽ non incurrisse: quoniam neque in culpa fuit talis homicidii, neque operam dedit rei sibi illicitæ.
Et. *c. exhibita eod. titu.* pronunciatur, eum irregularitatem non incurrisse, qui, ludendo, lapidem in alium proiecit, animo eum deterrendi: ille verò alius, fugiendo eum lapidem, casu in lapidem alium impegit, in capiteq́ue fuit vulneratus, ac tandem medici imperitia ac incuria mortuus est. Cùm enim id præter omnium spẽ euenisset; neque, qui lapidem proiecit, peccauerit; eo quòd nullum esset periculum eum tangendi, qui illo fuit deterritus; neque operam dederit rei illicitæ, censetur in eo capite irregularitatem non incurrisse.
Item. *c. Ioannes eod. titu.* pulsante sacerdote quodam campanam, vt fideles ad diuina conuenirent, casu tintinabulum cecidit, ac puerum ibi existentem interfecit. Summus vorò Pontifex in eo capite pronunciat, eum sacerdotem irregularitatem non incurrisse: eo quòd nullum cõmiserit peccatum in eo homicidio, neque præuideri possint fortuiti omnes euentus.
Notant verò optimè aliqui ex doctoribus citatis, esto sacerdos ille tempore interdicti ecclesiæ, contra ecclesiæ præceptum, simili modo id cimbalum pulsasset, idemq́ue effectus esset sequutus, non incurrisset irregularitatem. Quoniam peccatum illud transgressionis eius præcepti ecclesiæ, quãuis esset res sibi illicita, non tamen esset periculosa tanquam via ad homicidium aut ad mutilationem.
Simili modo. *c. vlt. eod. titu.* Cùm sacerdos quidam vocasset quendam laicum in adiutorium ad dissoluendum laqueare ecclesiæ, & casu lai-**[[270]]**cus vnà cum laqueari corruisset, mortuusq́ue esset, pronunciatur, sacerdotem illum irregularitatem non incurrisse. Quoniam licèt res, cui intendebant, periculosa esset; non tamen erat illicita, neque sacerdos ille peccauit, vocando eum laicum ad ita adiuuandum; cùm præuidere non potuerit, euenturam inde esse mortem illius.
Iuxta eandem secundam conclusionem, qui ægrotos mouent, aut aliquid illis administrant, quin & qui illis medentur, aut aliquem chirurgiæ actum in illis exercent, esto is actus insectio sit aut adustio, nisi lethaliter aut venialiter contra quintũ pręceptũ decalogi peccauerint, aliquid prędictorum omnium efficiẽdo, irregularitatem nõ incurrunt, esto postea verisimile sit, aut omnino constet, acceleratam inde ęgroto fuisse mortem, aut eum inde omnino obiisse. Ratio autem est, quoniam nihil horum est eis prohibitũ. Excipe, nisi, qui chirurgię actum exerceret, in quo incisio aut adustio interuenisset, esset in sacris ordinibus constitutus: nam his prohibitum id est tanquã periculosum, viaq́ue ad mortem aut ad mutilationem; ac proinde, si inde mors aut mutilatio esset sequuta, constitutus in ordinibus sacris, qui eum actum exercuisset, irregularitatem incurreret.
[sect. 9] Quod denique ad tertiam conclusionem attinet, *c. tua nos de homic.* monachus, qui actum chirurgiæ exercuit secando, pronunciatur irregularis, esto nulla ipsius culpa contra quintum decalogi præceptum sequutum fuerit inde homicidium, sed culpa mulieris, quam secando curauerat. Ratio autem est, quoniam sequutum fuit, dante ipso operam rei sibi illicitæ, sibiq́ue prohibitæ tanquam periculosæ vt inde homicidiũ aut mutilatio sequeretur. Falsò autem affirmat *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 9.* in eo capite decerni, propterea quòd monachus ille pietatis gratia curasset, irregularitatem non incurrisse, quasi si quæstus causa

curasset, illam incurrisset in eo euentu, & non aliter. Apertè enim in eo capite habetur, etiam si illo intuitu curauerit, peccasse nihilominus, dispensationeque indigere, tanquā qui verè irregularitatem incurrisset. Concedit tamen ibi summus Pontifex, vt dispensetur cum eo monacho, si non quæstus sed pietatis causa curauit. Atque aduersus Sotum possumus in hũc modum argumentari: Si ibi in eo solo culpa interuenisset, quòd quæstus causa curasset, & non in eo, quòd secãdo curasset, sanè cùm ex eo, quòd pecuniam pro eo actu accepisset, non dedisset operam rei illicitæ periculosæ mortis, non incurrisset irregularitatem iuxta Soti principia, qui asserit, solùm incurri irregularitatem, quando homicidium sequitur dante aliquo operam rei illicitæ, quæ periculosa sit tanquam via ad homicidium.

Iuxta eandem tertiam conclusionem *capite vlt. de homic. lib. 6.* is, qui verberare iussit, præcipiendo, ne mãdatarius mutilaret aut occideret, homicidio inde sequuto aut mutilatione, pronunciatur incurrisse irregularitatem, esto mandatarius excesserit fines mandati: quoniam, qui verberare præcepit, rem illicitam præcepit, ex qua natum sequi erat homicidium aut mutilatio.

Ab eadem nihilominus conclusione excipitur, quando aliquis cooperatus est ad bellum iustum, danteq́ue ipso operam rei illicitæ ac periculosæ homicidii, subsequutum est homicidium, aut subsequuta est mutilatio, per aliquem alium, iuxta ea, quæ Disput. 73 & tractatu præcedente Disp. 110 dicta sunt. Vnde quamuis clericus pugnet & coadiuuet in bello iusto, si tamen ipse nõ interficiat nec mutilet, sed socii, quos adiuuat, non incurrit irregularitatem, esto operam dederit rei sibi prohibitę, quia periculosæ homicidii ac mutilationis. Eadem ratione, esto dux esset in eo bello, aut præpositus iacientibus tormenta bellica, atque adeò peccaret, non incurreret irregularitatem, si per se ipsum non interficeret, iuxta ea quæ locis citatis dicta sunt.

Clerici, qui hastiludium, torneamenta, venationem aprorum, vel rem aliam aptam, vt mors inde sequatur, ipsisq́ue prohibitam exercent, irregularitatem incurrunt sequuta inde morte aut mutilatione alicuius, esto debitam adhibuerint diligentiam, ne mors aut mutilatio inde sequerentur, atque esto laici in illo eodem euentu irregularitatem non incurrerẽt; eo quòd ipsis tales actus non sint prohibiti. Ita *Sotus loco citato.* Ratio autem est, quoniam eiusmodi actus clericis sunt prohibiti, non solùm tanquam indecentes ipsorum statui, sed etiam quia periculosi ac apti, vt mors aut mutilatio inde sequantur. Eadem ratione irregulares essent, si iuberent agitari tauros, morsq́ue aut mutilatio inde sequeretur.

De pueris lapidum ludo certantibus, *Nauarrus lib. 5. consil. titu. de homic. cons. 7.* affirmat, si casu vnus alium interficiat, non esse irregularem: quia non dant operam rei illicitæ. Certè is ludus non videtur omnino licitus, quando animo percutiendi lapide fit: eaque de causa si vnus ex proposito funda percuteret alium, ac vulneraret & interficeret eum, non auderem dicere, eum non esse irregularem: quamuis ea irregularitas cẽsenda non esset ex homicidio voluntario ad effectũ vt summus Pontifex in ea dispensare non deberet. Sicut in foro exteriori tali homicidæ non imponeretur pæna homicidii ordinaria, sed arbitraria, consentit *Carrer. in pract.* §. *homic. 6. n. 354. & 355.* cum multis aliis, quos citat.

De eo, qui cum aliena vxore adulteratur, superuenienteq́ue marito illius, vt se ab illo defenderet, illum cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecit, ait *Sotus.* 5. *de iust. q. 1. art. 9.* non incurrere irregularitatem, esto talis adulter sit clericus. Idem affirmant *Castrus loco citato, & Couar. §. 4. citato. n. 9.* quando aliquis adulterio cum aliena vxore occasio fuit, vt maritus propter id crimen illam interficeret. Contrarium tamen arbitror esse verum in his & in aliis similibus euentibus, cum *Nauar. in Manu. c. 27. n. 238.* & cum aliis. Ratio

autem, qua ducor, est. Quoniam eiusmodi crimina ita illicita sunt, vt viæ faciles sint, vt inde mortes ac mutilationes sequantur. Nauarrus autem refert, Pium quintum approbasse hanc sententiam, cùm id controuerteretur in sacra pænitentiaria. Idem quoque dicendum est de eo, qui ingressus esset ad furandum, atque vt se defenderet, interfecit licitè, cum moderaminéve inculpatæ tutelæ, aggressorem. Et de eo, qui aggrediens alium interficere, aut iniuriam aliam illi inferre, pænitentia ductus, desistere voluit, atque, vt se defenderet ab aduersario, quem ipse fuerat priùs iniustè aggressus, eum cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecit aut mutilauit, iuxta **[[271]]** ea quæ Disp. 15 dicta sunt. Culpæ nāq;, quæ ita antecedunt, quæq́ue occasiones sunt harum cędiũ aut mutilationum, vięsanè faciles sunt ac paratę, vt inde tales mortes ac mutilationes sequantur. Consentit autem valde cum hac sententia caput vltimum de homic. lib. 6. quo in loco, qui percutere mandauit, præcipiendo, ne mādatarius vlla ratione interficeret ac mutilaret, subsequuta inde postea morte aut mutilatione, mandatario excedente fines mandati, pronunciatur mandās incurrisse irregularitatem: quoniam præcepit id, vnde nata fuit sequi mors aut mutilatio.

[sect. 10] Qui causa est remota homicidii aut mutilationis, vt est is, qui gladios ad humanos vsus in genere conficit, quibus postea cædes aut mutilationes fiunt, esto illos conficiat operam dando rei illicitæ, vt ferrum alienum furando, ex illoq́; eos conficiendo, aut conficiendo illos in die fecto, vel contra præceptum, quo illos conficere sit prohibitus, quia malè illos conficit, aut ob aliquod delictum, non incidit in irregularitatem, interfecto aut mutilato aliquo eiusmodi gladiis. Quoniam delicta, quibus illos confecit, non sunt via ad mortem, aut ad mutilationem; sed sola ipsa confectio gladiorum in se spectata posset dici via ad mortem aut ad mutilationem: illa tamen prohibita non est, neque est causa proxima, sed remota eorum effectuum, quæ proinde ad incurrendam irregularitatem non est sufficiẽs.

Placuit tot exemplis illustrare tres conclusiones propositas, multis eorum ex summorum Pontificum definitionibus petitis, vt inde quiuis facilè, consentaneeque ad sacros canones, discernere sciat in similibus aliis euentibus, quando ex homicidio aut mutilatione casualibus, obiectiuè malis, irregularitas incurratur, vel non incurratur. De concausis verò homicidii aut mutilationis casualium, quando irregularitatem incurrant, intelligetur ex dictis Disp. 33 septem membris disputationis illius.

Irregularitas ex homicidio ac ex mutilatione à quibus priuet. Et num ignorantia aliqua excuset ab eiusmo di irregularitate incurrenda. Disp. 78.

SVMMARIVM.

1 . IRregularitas omnis ex quocunque homicidio aut mutilatione contracta impedit tum suscipere de nouo ordines aliquos, tum etiam ministrare in iam antea susceptis, idque sub reatu culpæ lethalis.

2 . Irregularis, tam ob homicidium aut mutilationẽ, quàm ex quacunque alia causa, incapax est beneficii ecclesiastici de nouo obtinere, dum ita est irregularis, estque proinde collatio nulla.

3 . Ignorantia, quòd irregularitas incurratur ob hoc aut ob illud, esto inuincibilis sit, non excusat ab incurrenda ea irregularitate.

SVperest, vt circa irregularitatem ex homicidio & mutilatione explicemus duo, quę in titulo huius disputationis sunt proposita. Et vt de dispẽsatione circa has irregularitates aliquid duabus disputationibus sequentibus dicamus.

[sect. 1] Quod attinet ad primum in titulo huius disputationis propositum. *Couar. clemẽt. sifuriosus. part. 2. §. 4. n. vlt.* tribuit *glossæ. c. dilectus. verb. nec actu. de homic. & Felino. c. presbyterum. n. 3. eod. titu.* quasi senserint, iudicem ob irregularitatem, quam contrahit, iustè ac licitè malefactorem interficiẽdo, priuari solùm à suscipiendis ordinibus sacris, nō verò ab administrando in antea susceptis. Obscurè tamen glossa illa loquitur, vt non facilè intelligas quid sibi velit. In Felino autem non reperio fuisse illius sententiæ numero illo. 3. citato. Quicquid autem sit de mente eius glossę ac Felini, procul dubio est dicendum cum Couar. ibidem, & cum communi doctorum sententia, quam refert, irregularitatem omnem, ex quocunque homicidio & ex quacunque mutilatione contractam, impedire, tum suscipere de nouo ordines aliquos, tum etiam ministrare in iam antea susceptis, idq́; sub reatu culpæ lethalis. Ex tali tamen celebratione, seu exercitio actus ordinis, non incurrit nouam irregularitatem, sed solùm peccat lethaliter: quoniam nullibi in iure reperitur dispositum, irregularem exercendo actum ordinis incurrere irregularitatem: irregularitas verò non incurritur nisi in casibus iure expressis, vt sæpe in pręcedentibus est dictũ. Ita *Nauar. in Manu. c. 27. n. 194, &. 3. lib. consil. titu. de conuers. cōiug. cons. 6. n. 4.*

[sect. 2] Irregularis, tam ob homicidium, aut mutilationẽ, quàm ex quacunque alia causa, incapax est beneficii ecclesiastici de nouo obtinendi, interim dum ita est irregularis, estque proinde collatio nulla: atque de stylo Curiæ habet id locum etiam in pensione. Ita *Nauar. lib. 5. consil. titu. de homic. cōsil. 35. in fine, &. c. si quando de rescrip. excep. 10. n. 10.* & sequẽtib. idemque affirmat *Staphylæus de liter. gratiæ, fol. 36. c. de noua forma expectatiuarũ. n. 22.* quo ad irregularẽ ex homicidio, de quo ibi loquitur. Propter irregularitatem tamen, etiam si illa sit ex homicidio volunratio, non manet irregularis priuatus beneficiis ante illam incursam obtẽtis, etiã si curam animarum habeant, sed venit illis priuãdus iudicis sententia. Ita, præter Nauarrum duobus locis citatis, & *Staphylæum de liter. gratiæ, fol. 140. c. quando quis veniat priuandus benef. n. 9.* communis doctorum sententia, quam referunt ac sequũtur *Couar. clemẽt. si furiosus.* §. *4. n. 6. & Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *homic. n. 21.* cōsentitq́ue. *c. clericis. ne cler. vel monach.* Vnde talis beneficiarius irregularis, interim dum per sententiam nōpriuatur suo beneficio, licitè percepit fructus sui beneficii, illosq́; suos efficit. Neque quoad hoc quicquam innouauit *cōcilium tridẽtinum seß. 14. c. 7. de reformat.* quo ad homicidam voluntariũ. Beneficiarius autem, qui ita irregularitatem incurrit, potest renunciare suũ beneficium in gratiam alicuius tertii, antequam eo per sententiam priuetur, validaque est ea renũciatio: quoniam renunciat, quod suum adhuc est. Dubium verò est, si aliquis à summo Pontifice obtineat beneficium, quo iste per sententiam est priuandus ob irregularitatem, quam iam incurrit, num validè adhuc, qui irregularitatem eam incurrit, renunciare possit suum beneficium in fauorem tertii ante latam aduersus ipsum sententiam priuationis illius, esto sciat id beneficium obtentũ iam esse ex summo Pontifice. Dubium similiter est, cùm Episcopus dispensare possit cum irregulari, vt obtineat nihilominus beneficium aliquod, iuxta ea quæ disputatione sequẽti dicẽda sunt, si eueniat, vt id beneficium sit tale, vt Episcopus dispensare possit cum eo irregulari, vt, irregularitate nihil impediente, illud nihilominus retineat, num valida sit ea dispensatio facta ante latã sententiam, qua irregularis eo priuetur, ita vt irregularis ille possit illud retinere, nec possit deinceps eo priuari, nihil impediente, quòd alius à summo Pontifice obtinuerit id beneficium, quo **[[272]]** irregularis ille erat per

sentẽtiã priuandus; quæ proinde gratia censenda sit eo ipso expirare. Quamuis *Staphylæus fol. 141. c. citato. n. 12.* ad secũdum dubium neganter cum Dominico respondeat, & ad primum affirmanter; ad vtrumque tamen, quicquid quidam alii in contrarium dixerint, affirmanter est respondẽdum cum Couar. vbi suprà, & cum communi doctorum sententia, quam refert. Excipitur, nisi in literis impetrationis talis beneficii ex summo Pontifice apposita sit clausula, quòd renunciatio lite pendente cedat in vtilitatem impetrantis: nam tunc, si lite pẽdente irregularis renunciet in fauorem tertii, ea renunciatio cedit in eius fauorem, qui id beneficium ex summo Pontifice impetrauit. Hæc tamen clausula, vt ex Staphilæo & aliis Couar. vbi suprà refert, solùm apponi solet post primam sententiam priuationis beneficii ob irregularitatẽ incursam, quando ab ea sententia fuit appellatũ. His autem de rebus latiùs alibi erit dicendum. Interim lege his de rebus *Salcedo in pract. c. 94.* qui tandem in his omnibus consentit. Atque hęc dicta sint circa primum eorum, quę in titulo sunt proposita.

[sect. 3] Quod verò ad secundum attinet. Ignorantia, quòd irregularitas incurratur ob hoc, aut ob illud, esto inuincibilis sit, non excusat ab incurrẽda ea irregularitate, vt. *1. 2. q. 76. art. 3.* ostendimus. Vt homicida, aut mutilator, bigamus, rebaptizans, illegitimus, & ita de aliis, qui irregulares sunt, ex eo quòd inuincibiliter ignorent à iure statutas esse irregularitates in eis euentibus, ab eis immunes non sunt, sed illas nihilominus cõtrahunt. Quando tamen, vt irregularitas aliqua incurratur, necesse est interueniat aliqua culpa, tunc ignorantia inuincibilis, quę excusauerit ab ea culpa, consequenter excusabit ab irregularitate pro aliqua culpa statuta, aut quæ sine ea culpa non incurritur, vt. 1. 2. loco citato dictum etiã est, resque ex se est satis perspicua. Quia ergo, quando homicidium aut mutilatio sunt obiectiuè mala ac illicita, irregularitas ob illa non incurritur, nisi quando interuenit culpa, saltem venialis, talis homicidii aut mutilationis, vel quando fiunt dando operam rei illicitæ, aptæ vt inde mutilatio aut homicidium sequatur, vt pręcedentibus disputationibus fuit comprobatum; consequens profectò est, vt quando ignorantia inuincibilis in eiusmodi homicidio, aut mutilatione, omnino excusauerit à culpa necessaria, vt ob tale homicidium, aut ob talem mutilationem, irregularitas incurratur, consequenter excuset efficientem tale homicidium, aut mutilationem, ab irregularitate illa incurrenda.

Quis dispensare possit circa irregularitatem ex homicidio ac mutilatione. Disp. 79.

SVMMARIVM.

1 . ALiqui censent homicidam merè occultum irregularem non eße, etiam si homicidium fuerit voluntarium, ac proinde non egere dispensatione.

2 . Melius est dicere, non eße dispensandum cum irregulari ex homicidio voluntario, etiam si sit occultus, vt ad sacros ordines promoueri possit.

3 . Prior opinio refellitur.

4 . Censent nonnulli episcopum dispensare poße cum homicida omnino occulto, vt ministrare possit in ordinibus susceptis, licèt non vt ascendere possit ad altiorem ordinis gradum, & loquuntur etiam de homicida voluntario.

5 . Ante concilium Tridentinum potestas non fuit episcopis dispensandi cum irregularibus etiam omnino occultis, circa irregularitatem ex quocunq; homicidio, siue voluntario, siue casuali, aut ex mutilatione, non solùm vt ascendere possent ad altiores ordines, sed etiam vt ministrare possent in ante a susceptis.

6 . Refellitur opinio dicentium episcopum posse dispensare cum homicida voluntario, omnino occulto, ex perperam intellecto iure.

7 . Per homicidium voluntarium intelligitur quodcunq; homicidium dolosum. Pontifex poterit cum omni homicida dispensare.

8 . Ex aminatur canon concilii Tridentini circa dispensationem irregularitatis contractæ ex homicidio casuali, & latiùs explicatur.

9 . Si quis irregularitatem contraxit ex homicidio presbyteri, & in precibus oblatis dispensanti solùm proposuit & expressit se interfeciße hominem, indeq; contraxisse irregularitatem, neque exprimẽdo hominem illum fuiße presbyterum, sicque dispensationem obtinuit, dispensatio valida est, quia non contraxit diuersam irregularitatem ab ea, quam contraheret, si ille homo ecclesiasticus non esset, sed inde prouenit, quòd cum peccato homicidii committat simul sacrilegii peccatum.

10 . Licet irregulari ex homicidio aut mutilatione occultis, etiam si voluntaria fuerint, celebrare, antequam cum eo dispensetur, quando, nisi celebraret, crederetur aut in suspicionem deueniretur, id ipsum homicidium commisiße: modò de peccato doleat, & illud confiteatur.

11 . Cum irregulari ex quocunque homicidio dispensare poterat episcopus ante concilium Tridentinum, vt obtinere ad suam sustentationem posset beneficium simplex, non verò beneficium curatum: item vt retineret beneficium simplex.

[sect. 1] A*Lfonsus à Castro lib. 2. de lege pæn. c. vlt. conclus. 3.* & quidam alii, quos *Ang. verb. homic. 5. §. 1.* refert, in ea fuerunt sententia, vt dicerent, homicidam merè occultum, hoc est, quando ipse solus scit, se commisisse homicidium, irregularem non esse, etiam si homicidium fuerit voluntarium, ac proinde non egere dispensatione. Idem censent de filio presbyteri ex muliere adultera, quando ex sola parentum relatione scit se esse ita illegitimum, quia communiter ab omnibus aliis creditur filius mariti talis adulteræ.
Ducuntur *capite ex tenore de temp. ord.* quo in loco, quando crimen est occultum, pro quo, qui eo deliquit, esset *deponendus, si probaretur,* respõdet summus Pontifex cuidam Episcopo, vt delinquenti imponat condignam pænitentiam, & vt illi suadeat, vt parte pænitentiæ peracta, vtatur ordine iam suscepto, & ad altiorem non asscendat, & nihilominus vt illi non prohibeat ad altiorem ordinem ascẽdere, si voluerit; eo quòd crimen occultum sit. Quasi, quando crimen est occultum, delinquens irregularis non sit, sed de consilio duntaxat sit suadendus, non priùs vti ordine suscepto, quàm pænitentiæ partem peragat, & vt ad altiorem gradum ordinis non asscendat.
[sect. 2] Contraria tamen sententia est communis doctorũ, vt referunt ac sequuntur *Nauar. in Manu. c. 27. n. 194. vers. sextò, Couar. clement. si furiosus.* **[[273]]** *part. 2. §. 3. n. 4. & Syluest. verb. homic. 3. n. 11.* colligiturque apertè ex. *c. vlt. de temp. ord. ex. c. inquisitionis de accusat. & ex consil. trid. sess. 14. c. 7. de reformatione.* vbi præcipitur, vt non dispẽsetur cũ irregulari ex homicidio volũtario, etiam si sit occultus, vt ad sacros ordines promoueri possit,

& ex *sess. 24. c. 6. de reformatione,* vbi conceditur Episcopis dispensare in omni irregularitate ex delicto occulto proueniente, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario.
[sect. 3] Ad id verò, vnde autores contrariæ sentẽtiæ ducuntur, dicendum est: Quędam esse delicta, quę solùm quando sunt notoria iuris notorietate, aut facti, punienda sunt propter scãdalum pæna depositionis perpetuæ, eaque de causa post latam sententiã suspẽdunt ab exequutione ordinum susceptorum, & impediunt ad ascendendum ad superiores ordines, vt sunt adulterium, & alia crimina, de quibus fit mẽtio. *c. vlt. de tẽp. ord.* & aliis iuribus: atque de his solùm esse sermonẽ. *c. ex tenore citato.* Alia verò esse delicta propter quæ, ob rationes alias, ipso iure incurritur irregularitas, vt sunt homicidium & mutilatio, propter indecẽtiã, quæ est, vt qui humanum fudit sãguinem, in altari ministret, vt in pręcedentibus est dictum: propter hæc autem, siue manifesta sint, siue occulta, incurritur irregularitas, vt de homicidio expressè dicitur. c. vlt. de temp. ord. &. c. inquisitionis de accus. & affirmant glossæ ibi, & doctores communiter, & colligitur ex concilio Tridentino duobus capitibus citatis.
[sect. 4] *Couar. n. 4. citato, Archidiaconus, Panor.* & alii à Couar. ibi citati, asseruerunt, Episcopum dispẽsare posse cum homicida omnino occulto, (hoc est, de quo nullus alius scit cõmisisse id delictũ præter ipsum) vt ministrare possit in ordinibus susceptis, licèt non vt ascẽdere possit ad altiorem ordinis gradum, & loquuntur etiam de homicida voluntario. Quin & Couar. ibi non reprobat opinionẽ eorum, qui asseruerunt, posse Episcopum dispẽsare cum eiusmodi homicida voluntario omnino occulto, vt ascendere possit ad superiores ordines: tentatque in editione Cæsaragustana exponere. *c. 7. sess. 14. concilii tridentini,* quo ad illa verba: *Qui sua voluntate homicidium patrauerit, etiam si crimen id nec ordine iudiciario probatum, nec alia ratione publicum, sed occultum fuerit, nullo tempore ad sacros ordines promoueri possit*; tentat, inquam, hæc verba exponere, de occulto, quod probari testibus potest, licèt neque ordine iudiciario sit iam probatum, neque alia ratione sit publicum, quia scilicet notorium, aut de quo est infamia, quasi etiam post eam dispositionem cõcilii tridentini Episcopus dispensare possit cum homicida voluntario omnino occulto, vt ad superiores ordines ascẽdere possit: tametsi Couarruuias addat, quòd aliis potiùs placebit, occultũ ibi sumi latè, vt etiam cõprehendit homicidam volũtariũ omnino occultum. Ac quamuis hoc ita dicatur, vt meo iudicio est omnino dicendum, sanè, si vera esset illa alia opinio Archidiaconi & aliorũ, quos Couarruuias sequitur, nempe ante cõcilium tridẽtinum fas fuisse Episcopis dispẽsare cum homicida volũtario occulto, vt ministraret in ordinibus ante id homicidium susceptis, dicẽdum quoque esset, post id caput concilii tridentini idem similiter posse. Quoniam, vt id caput intuẽti liquet, nihil ibi prohibetur circa vsum ordinũ antè susceptorum, sed circa nouam ordinum, beneficiorum, ac officiorum ecclesiasticorum collationẽ. Vnde non probo sententiam *Salcedi in practica ad finem. c. 94.* & quorundam aliorum, qui arbitrãtur ante id caput potuisse Episcopos dispẽsare cum homicida voluntario omnino occulto, vt ministraret in ordinibus susceptis, affirmant tamẽ eam potestatem sublatam ab illis esse in eo capite.
[sect. 5] Dicendum autem est cum *Nauar. in Manu. c. 27. n. 239.* (quod latiùs prosequitur ibidem in Manuali Hispano) & *cum Syluest. verb. homic. 3. n. 11.* ante concilium tridentinum potestatem non fuisse in Episcopis dispẽsandi cum irregularibus, etiam omnino occultis, circa irregularitatem ex quocunq; homicidio, siue voluntario, siue casuali, aut ex mutilatione, non solùm vt ascẽdere possẽt ad altiores ordines, sed etiam vt ministrare possẽt in ãtea susceptis, & vtrumque habetur, quo ad homicidium quidem voluntarium, l. 14. & quo ad casuale. *l. 15. titu. 6. part. 1.* Id quod *Couar. §. 3. citato. n. 5.* cum communi doctorum

sententia, quam refert, affirmat de quocunque irregulari ex homicidio, etiam casuali, quando non est omnino occultus, & colligitur ex. c. ad audientiam, iuncto. c. cōtinebatur, de homic. Vbi habetur, irregularem ex homicidio casuali solùm posse ex dispensatione Episcopi ministrare in minoribus ordinibus antea susceptis, non verò in maioribus absque dispẽsatione summi Pontificis, vt habetur. c. cōtinebatur citato. Lōgè verò magis hæc habent locum in irregulari ex homicidio voluntario, & cōsentit apertè. *c. 2. de cler. pug. in duello,* in quo non permittuntur ministrare in ordinibus sacris, cōsentit itẽ. *l. 14. titu. 6, part. 1.* Quòd si summus Pontifex, *c. continebatur citato,* Cantuariensi Archiepiscopo cōcessit, vt cum quodam diacono irregulari ex homicidio casuali dispẽsaret, vt in solo subdiaconatus ordine ministraret, id sanè fuit delegando illi vices suas in eo solo euẽtu, seu pro ea sola vice, vt Panor. ibi notat, idque fortasse propter modicā culpam, quæ in tali casuali homicidio ex parte diaconi illius interuenit, vt modicam interuenisse, ex ipsomet textu liquet. Idem dicendum est de quocunque alio iure, in quo summus Pōtifex alicui alteri Episcopo cōmittat dispensare in aliquo euentu: intelligẽdum enim est, vt id in eo solo euentu efficiat potestate delegata à summo Pōtifice pro ea sola vice ei cōcessa. Ex eo autem, quòd. c. ad audientiam citato, cùm solùm ibi esset sermo de homicidio casuali, concedatur Episcopis dispensare, vt eiusmodi homicidæ ministrẽt solum in minoribus ordinibus, refert Couar. n. *5.* eitato, opinionem Panormitani & quorundā aliorũ esse, vt cum homicida voluntario dispẽsare non possint, vt in minoribus ordinibus ministrent, quia nullibi reperitur id eis cōcessum: cui sẽtẽtiæ Couar. ibi non repugnat. Arbitror tamen posse Episcopos dispensare cum homicida volũtario, vt in minoribus ordinibus ministret: quoniā. c. 2. de cler. pug. in duello, de homicida volũtario est sermo, solumque ibi præcipitur, vt in sacris ordinibus non ministret: quod intelligendum est, sine dispensatione summi Pontificis: vnde, argumento à contrario sensu, inde satis apertè colligitur dispensare cum homicida voluntario, vt in minoribus ordinibus ministret, summo Pontifici non esse reseruatum.

[sect. 6] Iura autem, quibus Archidiaconus, Couar. & alii, sibi persuaserunt, Episcopum dispẽsare posse cum homicida volũtario occulto omnino, vt mi-**[[274]]**nistret in sacris ordinibus iam ātea susceptis, certè id neque verisimiliter probāt. Id enim sibi persuadẽt ex. *c. nisi cùm pridẽ de renũciat. vers. si tamen culpa latet.* Quo in loco solum dicitur, si Episcopus debitè suum munus exequatur, etiam si fuerit assũpt[9] ad eam dignitatẽ ipso culpabiliter silente, quòd esset illegitimus, aut quòd in alia esset irregularitate latente, non propterea esse ei cōcedẽdũ, vt renunciet Episcopatui, quem vtiliter administrat, sed potiùs esse cum illo dispensandum in ea irregularitate: quod intelligendum est, ab habente ad id potestatem, qualis est summus Pōtifex: vnde ex eo capite non colligitur, posse Episcopum dispẽsare cum homicida volũtario, vt ministret in ordinibus sacris ante id homicidium susceptis: maximè cum dispensatio cum Episcopo, de qua ibi erat sermo, ad summum Pontificem spectet. Multo minùs id colligitur ex regula, quæ habetur. c. nuper de sent. excōmu, quòd scilicet quando cẽsura non reperitur summo Pontifici reseruata, possit in ea Episcopus dispensare. Præter alias enim solutiones, sanè in re proposita irregularitas, etiam ex homicidio casuali, reperitur summo Pontifici reseruata, non solum ad ascẽdendũ ad alios ordines, sed etiam ad ministrādũ in ordinibus sacris ante id homicidium susceptis, vt ex iuribus paulo antea citatis constat, consentitque Couar. ipse cum multis ex aliis doctoribus suæ sententiæ, quos. n. 5. citat: neque datur ius vnde constet, si homicidiũ sit omnino occultum, non esse reseruatā dispẽsationem irregularitatis ex eo homicidio summo Pontifici, etiam si sit voluntariũ: quare

ex regula capitis nuper, non solùm non colligitur Episcopos posse dispensare in irregularitate ex homicidio omnino occulto, etiam si sit voluntarium, sed potiùs colligitur contrarium.
[sect. 7] Disp. 3 diximus ac ostendimus, Nauarrum plus iusto arctare homicidium volũtariũ, de quo sermo est *in concilio Tridẽtino. sess. 14. c. 7. de reformatione.* Quidã etiam alii illud arctant, vt non cõprehẽdat homicidiũ omne dolosum, de quo Disp. 21 sermo est habitus, sed solum homicidium, quod fit ex præmeditato, seu *de proposito,* in sensu eadem Disp. 21 explanato, quasi homicidium dolosum, quod fit ex intẽtione orta aliqua rixa, & non ex præmeditato ac de proposito, in eo capite 7 concilii Tridentini comprehendatur sub homicidio casuali. Contrarium verò ostendimus Disp. 3 citata, nempe in eo capite nomine homicidii voluntarii intelligi quodcunque homicidium dolosum, hoc est, quod fit itentione formali, aut etiam virtuali, occidendi, esto non fiat ex præmeditato, & vt vocant, de proposito: id enim omne propriè ac simpliciter homicidium voluntarium dicitur, proprieq; concilium in eo capite voces vsurpauit. Atque de homicida volũtario ita latè sumpto statuitur in eo capite, vt esto occultus sit, *nullo tempore ad sacros ordines promoueri possit, nec illi aliqua ecclesiastica beneficia, etiam si curam non habeant animarum, conferri liceat, sed omni ordine, ac beneficio, & officio ecclesiastico perpetuò careat.* Cũ verò id sit ius humanum, & summus Pontifex supra totum ius humanum sit, poterit nihilominus de plenitudine suæ potestatis cum eo homicida dispensare. Neque contrarium intendit dispositio eius capitis: sed solum illi proponere, expediens valde esse, vt non dispensetur. Quod in telligendum est, nisi adsint circũstantiæ, quæ valde extenuent culpam ac fæditatem talis homicidii, aut aliæ, quæ id multum efflagitent: quòd si vtręq; simul concurrant, faciliùs poterit ac debebit dispẽsare. *Couar. §. 3. citato. n. 3. &. 4.* ex Gomecio, Staphylęo de literis gratiæ, & ex aliis refert, consueuisse aliquãdo summos Pontifices ante eam definitionẽ dispẽsare cum homicida volũtario, quãdo est religiosus, aut religiosus esse vult in aliquo ordine mendicãtiũ. Atque aliquãdo dispẽsasse cũ publico homicida seculari, vt in ordinibus ãtea susceptis ministraret, sed post triennium, & extra locum, in quo id homicidium cõmisit. In Staphylęo autem nihil tale reperio in loco, in quo Couar. eũ citat: aliquid tamen dicit *fol. 36. c. de noua forma expectatiuarũ. n. 22.* Couarruuias addit, sũmos Põtifices consueuisse aliquãdo absoluere clericũ homicidã ab homicidii reatu, & ab omnis labis ac infamiæ macula eius occasione contracta, vt in pristinos honores restituatur. Atque vi eius absolutionis posse eum homicidam obtinere beneficium ecclesiasticum simplex, si id sibi iuxta c. 2. de cler. pug. in duel. cõferatur. Vi tamen eiusdẽ absolutionis ministrare non posse in sacris ordinibus ãtea susceptis, nisi aliud in ea exprimatur.
[sect. 8] In eodem 7 capite concilii Trid. hæc verba subiunguntur: *Si verò homicidium non ex proposito, sed casu, vel vim vi repellendo, vt quis se à morte defenderet, fuiße commißũ narretur, quam ab causam etiã ad sacrorum ordinum & altaris ministerium, & beneficia quæcunque, ac dignitates, iure quodammodo dispensatio debeatur, cõmittatur loci ordinario, aut ex causa metropolitano, seu viciniori Episcopo, qui non nisi causa cognita, & probatis precibus ac narratis, nec aliter, dispensare possit.* Circa hæc autem verba obserua: In eis esse sermonem de dispensatione in exteriori foro, & non in solo foro conscientiæ. Neque in eis concedi Episcopis facultatẽ dispẽsandi in irregularitate contracta ex homicidio casuali culpabili, aut facto culpabiliter in defẽsionẽ vitę, moderamẽ inculpatę tutelę excedẽdo (de quibus in eis verbis est sermo) absque facultate particulari concessa literis à sede apostolica emanãtibus, aut ab alio, qui facultatẽ à sede apostolica dispensandi circa eam irregularitatem habeat, vt quidam falsò crediderunt. Neque enim Episcopi vllam facultatem dispensandi in foro exteriori habent circa eas irregularitates, etiam post disp ositionem eius capitis, nisi eis committatur

in singulari à summo Pontifice, velà nũcio apostolico, aut ab alio ad id facultatem habente, & tãquã delegati ab eo id efficiãt. Quia verò multi eiusmodi dispensationes à sede apostolica, & ab aliis potestatem eãcõcedendi habentibus, falsis oblatis precibus, per bancarios, & per alias interpositas personas, atque adeò surreptitiè, aut obreptitiè, nulliterque in prẹiudicium suarum animarũ obtinebant, eis verbis sancitum in eo capite fuit, vt summus Pontifex, & qui ab eo facultatem habent dispensandi circa eiusmodi irregularitates, non dispensent, sed gratiam, vt dispẽsetur, efficiãt ac cõcedãt, cõmittẽdo ordinariis eorum, cũ quibus est dispensandum, aut metropolitano, vel viciniori Episcopo, vt virtute eius gratiæ dispẽset, examinatis priùs precibus oblatis illi, qui eã gratiam concessit, num ita re vera habeant, an verò aliquid falsum contineant, vel aliquid suppressum fuerit, quod surreptitiam aut obreptitiam eam gratiam efficiat, atque adeò nullam. Atque id sanè est, quod in praxi post dispositionem concilii Tridentini seruatur.

[[275]] In eodem *concilio Tridentino sess. 24. c. 6. de reformatione,* concessum Episcopis fuit, dispensare in eo foro cõsciẽtiæ in omnibus irregularitatibus & suspẽsionibus ex delicto occulto prouenientibus, excepta illa, quæ oritur ex homicidio volũtario, & exceptis aliis deductis ad forum cõtentiosum, idque his verbis: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, ex delicto occulto proueniẽtibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contẽtiosum, dispẽsare.* Circa quẹ verba primò obserua, posse illos dispensare in irregularitate. ex delicto mutilationis voluntariæ, modò occultũ sit, & ad forum contentiosum non deductum.

Secundò obserua, crimen occultum videri ibi sumi, vt distinguitur contra publicum, atque adeò contra notorium notorietate iuris & facti, & cõtra illud, de quo quis laborat infamia: quo etiam modo sumptum fuit homicidium occultum *seß. 14. c. 7. citato,* vt perspicuè ibi patet. Quare crimen occultum, tam ibi, quàm in hoc capite 6, comprehendit, quod est probabile, quia sunt duo aut plures testes; quibus probetur, nondum tamen est probatum, neq; delinquens circa illud laborat infamia. Atque in hoc consentit *Naurr. in Manu. c. 27. in calce. n. 254. &. n. 255.* Si tamen crimen ita occultum, ex quo irregularitas est contracta, deductum sit ad iudicium, esto nondum sit probatum, non potest circa eam irregularitatem, adhuc prædicto modo occultam, dispensare Episcopus. Si tamen reus in iudicio ab eo crimine absoluatur: sanè quia iam tunc crimen illud remanet occultum, nec pendet iam in iudicio, potest Episcopus iam tunc dispensare circa eam irregularitatem.

Tertiò obserua, si quis in defensionem vitæ, illicitè aliquem interficiat excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, tunc, esto de interfectione cõstet, si tamen delictum sit occultum, quia neque notorium, neque aliter est publicum, eum cum peccato interfecisse, posse Episcopum dispensare in ea irregularitate occulta; eo quòd non sit ex homicidio voluntario, quod ibi excipitur: quippe cum hoc non aliud sit, quam illud voluntarium homicidium, de quo sermo est. c. 7. sessionis 14. Si tamen culpa talis homicidii in vitæ defensionem deducta esset ad forum contentiosum, non posset episcopus dispensare in irregularitate ex tali culpa contracta; nisi interfector absolutus ab eo crimine fuisset in foro exteriori, ita vt culpa iam tunc occulta esset, nec pendêret in foro exteriori, vt in calce paragraphi pręcedẽtis dictum est. Consentit *Nauar. lib. 5. cõsil. titu. de priuil. cons. 2.* quo in loco vniuersim affirmat, quando alii ignorant irregularitatem esse contractam, quia ignorant in actu aliquo inesse delictum, posse episcopum in ea dispensare.

Quartò obserua, episcopos vi eius facultatis dispẽsare non posse in irregularitate proueniente ex homicidio aut mutilatione, factis absque delicto, etiam si occultẹ essent, vt si quis in

defensionẽ honoris, aut bonorum externorum, licitè interficeret aut mutilaret, iniustum aggressorem cum moderamine inculpatę titulę, aut si bello iusto aliquem licitè interficeret aut mutilaret, vel licitè se immiscendo causæ sanguinis, cooperaretur ad interfectionẽ aut mutilationẽ malefactoris. Cùm enim gratia ac concessio eius, quod alioquin non licet, sed reseruatum est, non plus se extendat, quã sonet; & illis verbis non concedatur facultas dispensandi in alia irregularitate, quam in illis, quæ ex delicto, eoque occulto, proueniunt; consequẽs profectò est, vt episcopi vi eius facultatis dispensare non possint in irregularitate proueniente ex homicidio aut mutilatione iustis.

Quintò obserua, quando conceditur facultas dispensandi in irregularitatibus, excepta ea, quę ex homicidio voluntario prouenit, non facta restrictione, quòd irregularitas; in qua sit dispẽsandũ, proueniat ex delicto, vt regulariter fieri non solet ea restrictio in talibus concessionibus, quę tamen facta fuit hoc capite; tunc, cum nomine homicidii voluntarii simpliciter atque in eiusmodi cõcessionibus intelligatur solum illud, quod est dolosum, & de quo sermo est. c. 7 sessionis 14 concilii Tridentini, vtique is, cui talis facultas est concessa, dispensare poterit in irregularitate ex homicidio non solùm casuali, sed etiam non casuali ex defectu lenitatis, aut in suam defensionem, vel pugnãdo in bello iusto, vt cum *Caietano in summa. verb. irregularitas,* rectè affirmant *Couar. clemẽt. si furiosus. part. 2. ad finẽ.* §. *3.* & plerique alii. Quam autem facultatẽ habeant prælati religioso rum dispẽsandi in irregularitate ex homicidio, & in aliis irregularitatibus, Disput. 69. *§.* de iis, fuit dictum.

[sect. 9] Duo supersunt obseruanda circa dispensationem irregularitatis contractę ex homicidio aut ex mutilatione. Primum est: Falsam mihi videri sententiam *Nauar.* 5. *lib. cõsil. titu. de homic. cons. 4.* qua affirmat, si quis irregularitatem contraxit ex homicidio presbyteri, & in precibus oblatis dispensanti, solùm proposuit ac expressit, se interfecisse hominem quendam, indeque contraxisse irregularitatem, non addendo neque exprimẽdo hominem illum fuisse presbyterum, sicque dispensationem obtinuit, dispensationẽ fuisse obtentã surreptitiè, ac proinde esse nullam. Quoniam, inquit, quamuis, qui dispensationẽ petit, nõ teneatur detegere omnem circumstantiam, quam si sciret dispensans, difficiliùs dispẽsaret; tenetur tamen detegere delictum in specie, ex quo cõtracta est irregularitas, quod hic non facit: quia detegit homicidium in genere, & non speciẽ homicidii, quòd sit sacrilegii occidẽdo presbyterum. Hæc, inquam, Nauarri opinio, ex hoc suo fundamento, mihi videtur falsa. Quoniam, qui occî dit presbyterũ, ex eo pręcisè contrahit irregularitatem, quia occidit hunc hominem, cui est annexum, quòd sit presbyter, & non ex eo quòd ille sit presbyter: inde enim non prouenit, quòd sit irregularis, neque quòd irregularitatem contrahat diuersam ab ea, quam contraheret, si ille homo ecclesiasticus nõ esset; sed inde prouenit, quòd cum peccato homicidii cõmittat simul peccatum sacrilegii, superadditum, quo ad rationem illam sacrilegii, illi alteri speciei homicidii, ratione cuius speciei sacrilegii superadditæ incurrit ille excommunicationem, & non irregularitatem, neque diuersam irregularitatẽ ab ea, quam incurreret, si ille non esse presbyter. Quod autem Nauarrum fefellisse videtur est, quòd non attenderit, illam sacrilegii speciẽ superadditã speciei homicidii in illo eodem actu non diuersificare speciẽ homicidii intra limites homicidii, sed relinquendo homicidium illud in eadem specie homicidii, superaddere illi nouam speciem vitii sacrilegii, ratione cuius neque incurritur irregularitas, neque diuersificatur aut aggrauatur irregularitas ex homicidio contracta. Quin neque si homicidium illud esset parricidium, quod distincta videtur species contra virtutem pieta-**[[276]]**tis, intra limites homicidii, & ab aliis homicidiis, quæ sunt contra iustitiam, non videtur necessariò exprimenda circunstãtia illa parricidii. Quoniam

exprimendo solam rationem homicidii in genere, exprimitur tota radix & origo vnde orta est irregularitas illa, & pro qua sola irregularitas est imposita, non celando aliquid vnde irregularitas illa diuersificetur, aut aggrauetur in ratione irregularitatis ex homicidio.
[sect. 10] Secundum est, rectè *Nauar. in Manu. c. 27. n. 239.* & alios, quos *Gutier. de canonicis. qq. c. 13. a. n. 21.* refert ac sequitur, affirmare, licereci, qui irregularitatem contraxit ex homicidio aut mutilatione occultis, etiam si homicidium voluntarium fuerit, celebrare antequam cum eo dispensetur, quando, nisi celebraret, crederetur, aut in suspicionem deueniretur, ipsum id homicidium aut eam mutilationem commisisse. Posse verò tunc celebrare absque peccato, & pæna aliqua, modò de peccato præterito doleat, illudque confiteatur, si sit copia confessoris, nec sit in mora petendi dispensationem, neque plus celebret, quàm necessarium sit, vt ipse infamiā ac periculum pęnæ ob tale delictum euitet. Quod idem intelligẽdum est de excommunicato; absque periculo enim peccati ac nouæ irregularitatis celebrare potest, quantum satis est, vt ipse suæ famæ ac periculo consulat. Ratio autem est, quoniam prohibitio ne irregularis aut excommunicatus celebret, solùm est de iure humano: conseruatio autem famæ est de iure naturali, cui humanum ius nec potuit nec intendit præiudicare. Ac saltem per epicheiam est censendum, ecclesiam non intendisse in eo euentu obligare: quoniam alioquin lex esset irrationabilis, rigidaque valde, ac intolerabilis, quod de lege ecclesiæ nulla ratione est præsumendum.
[sect. 11] Cum irregulari ex quocunque homicidio, etiam voluntario, dispensare poterat Episcopus ante concilium Tridẽtinum, vt obtinere ad suam sustentationem posset beneficium simplex, vt colligitur ex. *c. 2. de cler. pug. in duel.* non verò vt obtinere posset beneficium curatum, argumento. *c. 1. de fil. presby. lib. 6.* Ita *Panor. c. 2. citato, Syluest. verb. homici. 3. n. 11. Couar. §. 3. citato. n. 6.* & doctores communiter. Eadem etiam ratione dispensare Episcopus cum eodem homicida poterat, vt retineret beneficium simplex, quod ante irregularitatem contractam habebat. Hodie verò sublata ab Episcopis est hæc potestas. *c. 7. seß. 14. concilii Tridentini* quo ad solùm homicidam voluntarium ex delicto, & non in defensionem: quo ad reliquos verò homicidas manet adhuc Episcopis eadem potestas, quæ ante concilium in eis erat.

An virtute bullæ cruciatæ, iubilæi, aut priuilegii concedentis confeßario, vt absoluere possit ab omni censura ac pæna ecclesiastica, possit is confessarius dispensare cum pænitente in irregularitatibus. Disp. 80.

SVMMARIVM.

1 . QVatuor sunt censuræ ecclesiasticæ, excommunicatio, suspensio, interdictum, & cessatio à diuinis. Sed irregularitas non numeratur inter censuras ecclesiasticas pressè sumptas. Triplex est irregularitas.

2 . Confeßarius non potest dispensare absolueréve ab irregularitate, quæ nullam ratione pænæ habeat.

3 . Irregularitas quæ simul contrahitur in pænam culpæ, & propter indecentiam, dispensari non poterit virtute indultorum.

4 . Refellitur opinio aliorum.

5 . Censent nonnulli dispensari poſſe in irregularitate, quæ merè in pænam præcedentis culpæ est statuta.

6 . Ex eo quòd in indulto aliquo facultas à summo Pontifice concedatur absoluendi ab omni censura & pæna ecclesiastica, non censetur concessa facultas dispensandi in irregularitate etiam secundi generis, tollendíve eam inhabilitate ad sacros ordines suscipiendos, aut ad eos exercendos. Si tamẽ aliquid addatur, vnde sufficienter colligatur, sũmum Pontificem intendisse concedere facultatem dispensandi in irregularitatibus, ab eisque absoluẽdi, etiam quoad irregularitates primi ac tertii generis, quatenus sufficienter id in de colligetur.

7 . Eneruantur argumenta contrariæ opinionis.

[sect. 1] CEnsura ecclesiastica idem est, si pressè sumatur, quod correctio, seu animaduersio ecclesiastica, pænæve inflictio ab ecclesia statutæ: indeque pæna ipsa ab ecclesia statuta, tanquam ipsi propria, censura ecclesiastica est nuncupata. Quatuor autem eiusmodi pęnę merè ecclesiasticę, seu censuræ, numerantur, excõmunicatio videlicet, suspensio, interdictum, & cessatio à diuinis. Licèt enim interdictum, & cessatio à diuinis, interdum in grauamen populi innocentis redundet, propter culpam tamen alicuius, atque in pęnam illius, imponuntur ab ecclesia. Irregularitas autem, quia sæpe absque culpa eius, cui imponitur, atque adeò non in pænam, sed ex rationabili causa, introducta est ab ecclesia tanquã impedimẽtum canonicum ad ordines suscipiẽdos, aut etiam ad ministrandum in susceptis, idque vel propter defectum debitæ repræsentationis, vt est irregularitas ex bigamia, aut ex effusione sanguinis, mutilando, aut interficiẽdo, vel ob aliam indecentiam, vt est irregularitas ob vitium corporis, aut ob illegitimitatem; inde prouenit, quòd irregularitas in tota sua latitudine inter censuras ecclesiasticas, pressè sumpto vocabulo censuræ, non comprehendatur nec annumeratur. Dixi, pressè sumpto vocabulo cẽsuræ: quoniam sumpto eo vocabulo latè, prout decretum seu lex superioris, vt aliquid cẽseatur impedimentum canonicum ad ordines suscipiendos, aut ad ministrandum in iam antea susceptis, propter indecentiam, quę est, vt qui illud habet, ad id admittatur, aut decentiam rationabilémve causam, quæ est, vt ad id non admittatur, rectè censura nuncupatur: ipsumque impedimentum post id superioris decretum ac legem, rectè etiam, tanquam effectus eius decreti, censura potest appellari: sicque interdum sumitur vocabulum censura ecclesiastica, vt comprehẽdat etiam irregularitates quascunque. Dixi etiam, irregularitatem in tota sua latitudine non comprehendi nec annumerari inter censuras ecclesiasticas pressè sumpto vocabulo censuræ: quoniam triplex distinguitur irregularitas. Quædam, quæ nullam habet rationem pænæ, qualis est, quæ non contrahitur ob aliquam culpam, vt est irregularitas ex bigamia, irregularitas ex **[[277]]** eo, quòd aliquis natus sit illegitimè, & irregularitas ex homicidio aut mutilatione licitè factis. Alia verò est, quæ merè in pænam culpæ præcedentis est statuta, vt est irregularitas, quam excommunicatus aut suspensus contrahit, si celebret, & sunt similes aliæ. Alia denique est, quæ simul contrahitur in pænam culpæ, & propter defectum repræsentationis aut indecentiam, quæ simul est, vt is ad ordines aut ad illos exercẽdos admittatur. Talis est irregularitas, quæ contrahitur ex mutilatione aut homicidio illicitè factis, quia scilicet in illis interuenit culpa mutilationis aut homicidii, saltem venialis, vel quia facta sunt dante tali homicida aut mutilatore operam rei alteri illicitæ, aptæ vt inde sequerẽtur, vt Disp. 77 explanatum fuit. Huiusmodi namque homicidæ ac mutilatores non solùm sunt irregulares in pænam ob culpam præcedentem, sed

etiam propter indecentiam, quæ est, vt ordines suscipiant, illosq́ue exercent. Talis etiam est irregularitas eius, qui culpabiliter sibi membrũ aut membri partem abscidit, aut in culpa fuit, vt illi abscinderetur, iuxta ea quæ Disp. 70 dicta sunt. Licèt enim culpa illa eius, qui eam irregularitatem contrahit, cooperetur vt ea irregularitas incurratur, simul etiam cooperatur defectus membri aut partis membri, ob indecentiam, quam inde talis homo habet ad ordines suscipiendos, ministrandumq́ue in susceptis.

[sect. 2] His ita explanatis, conueniunt omnes, ex capitibus in titulo huius Disputationis commemoratis, non posse confessarium dispensare absolueréve ab irregularitate primi generis, quę scilicet nullam rationem pænę habet. Quoniam neque est censura pressè sumpta, neque pæna: neque vnquam auditum fuit in ecclesia, quemquam fuisse ausum virtute eorum indultorum dispensare cum bigamo, cum iudice, qui iustè malefactorem interfecit, neque cum illegitimè nato, in eiusmodi irregularitatibus: consuetudo autem legitimus est legum ac dispositionum interpres.

Circa irregularitatem verò tertii generis, quę simul contrahitur in pænam culpæ, & propter indecentiam, quæ, seclusa ea culpa, est, vt qui eam habet indecentiam, ad ordines promoueatur, aut actus illorum exerceat, pauci ex iis, qui asserunt, virtute eorum indultorum, quæ in titulo sunt commemorata, posse confessarium dispensare seu absoluere ab irregularitate secũdigeneris, (de qua re mox erit sermo) censuerunt, posse quoque dispensare seu absoluere ab irregularitate tertii generis. Et quidam eam opinionem amplectuntur solùm, quando tres simul conditiones concurrunt. Prima est, vt ea irregularitas sit occulta. Secunda, vt is irregularis non facilè possit obtinere dispensationem. Et tertia, vt scandalum sequatur, si non celebret. Quando autem hæ conditiones seu circumstantiæ non concurrunt, eam rejiciunt.

[sect. 3] Existimo autem in omni euentu eam opinionem esse rejiciendam. Primò, quoniam quamuis daremus irregularitates secũdi generis, quæ scilicet merè sunt pænæ propter culpam commissam, posse à confessariis dispensari seu absolui, eo quòd omni ex parte pænæ sint ac censuræ; cùm tamen irregularitates tertii generis quadã ex parte pænæ non sint, nec censuræ, eaq́ue ex parte impedimentum sint canonicum irregularitatis, vt patet, quia quando sola culpa venialis interuenit, illa sola non est sufficiens causa ad tantam pænam inducendam; sanè eiusmodi irregularitates ea ex parte dispensari virtute talium indultorum non poterunt: quod autem duplici ex capite est irregularitas ac impedimentũ canonicum, profectò, si ex vno capite virtute aliquorum indultorum dispensari ac tolli non potest, simpliciter virtute eorundem indultorum dispensari ac tolli non potest. Sicut quando aliquis duplici ex capite impeditus est contrahere matrimonium, potestas ac dispensatio eius, qui circa vnum illorum capitum potest dispensare, & non circa aliud, non sufficit, vt ille contrahere possit matrimonium. Secundò, data opinione contraria, sequeretur, confessarium virtute talium indultorum, ita in genere concessorum, posse dispensare cum homicida voluntario in irregularitate ex tali homicidio contracta: præsertim cùm fæditas ac difficultas eius dispensationis magis proueniat ex culpa lethali ac grauissima talis homicidii, quàm ex homicidio illo in se, si culpa careret, ac proinde magis ea irregularitas participet de ratione pænæ ob culpam, atque adeò de ratione censuræ, quàm irregularitas ex homicidio casuali culpabili solùm venialiter, aut etiam lethaliter: quis autem, nisi amens, dicat, intentum ecclesiæ esse concedere virtute talium indultorum facultatem dispensandi in irregularitate ex homicidio volũtario, quin & in irregularitate ex homicidio casuali, & non in irregularitate ex homicidio, in quo nulla interuenit culpa? Maximè cùm, ad effectum cõsequendi iubilęum,

aut alias gratias bullæ cruciatæ, similiumque indultorum, neutra irregularitas quicquam impediat: ac si spe præmii ac nouæ gratiæ homines alliciendi essent, ad se disponendum ad consequutionem iubilæi, aut vt bullas cruciatæ promptiùs assumerent, non minùs apta esset gratia dispensationis ab vna irregularitate, quàm ab alia. Adde, curiam Romanā faciliùs dispensare in irregularitate homicidii, in quo non interuenit culpa, quàm in irregularitate ex homicidio, in quo culpa interuenit, summumque Pontificem faciliùs concedere facultatem ad dispensandum in illa irregularitate, quàm in hac. Tertiò, qui homicidium aut mutilationem culpabiliter committit, non minùs irregularis est, quo ad rationem irregularitatis primi generis, ob defectum lenitatis ac repræsentationis mansuetudinis Christi, quàm sit, qui voluntariè homicidium aut mutilationem, absque omni culpa, quin & cum merito, exercet, imò plus de ratione eius generis irregularitatis participat; quandoquidem interuentio culpæ homicidii aut mutilationis, indecentiam, defectumque lenitatis, non minuit, sed auget: ergo quòd qui homicidium aut mutilationem culpabiliter committit, simul participet de ratione irregularitatis secundi generis, de qua nihil participat, qui absque sua culpa voluntariè occîdit aut mutilat, non erit in causa, vt qui virtute indultorum, de quibus loquimur, nihil potest circa irregularitates primi generis, aliquid possit circa irregularitates tertii generis, quæ simul participant de ratione irregularitatis primi ac secundi generis: quippe cùm participatio de ratione irregularitatis secundi generis nihil omnino in eis minuat de participatione irregulari-**[[278]]**tatis primi generis, sed potiùs eam participationem augeat.

[sect. 4] Quòd autem etiam quando tres illæ conditiones interueniunt, rejicienda sit ea opinio, probatur. Quoniam vel virtute illorum indultorum conceditur facultas ad dispensandum in irregularitatibus tertii generis ea ex parte, qua participant de primogenere, vel nō. Si non cōceditur: ergo neque si interueniant tres illæ conditiones, valida erit dispensatio, vtpote facta ab eo, qui ad id non habet facultatem. Quando autem sine scādalo & sine periculo suæ famæ non posset non celebrare, tunc præcedente Disputatione dictũ est, posse absque dispensatione celebrare, quātum præcisè est necessarium ad impediendum scandalum, & ad consulendum suæ famæ. Si autem virtute eorum indult orum ei concederetur facultas ad dispensandum in irregularitatibus tertii generis; tunc, etiam non concurrentibus eis cōditionibus, posset dispensare: non concedi verò eā facultatem eis indultis, proximè est sufficienter ostensum. Quòd si quis dicat, concurrentibus eis conditionibus, audere posse confessarium dispensare in adeò vrgenti euentu, esto certum non sit, sed dubium, num eis indultis concedatur facultas ad dispensandum in irregularitatibus tertii generis. Qui id ita dixerit, obseruet, in qualicunque dubio, an dispensans verè habeat potestatem dispensandi, irregularem teneri se reputare pro non dispensato ac pro irregulari. Si enim quando constat pro aliquo actu aut indecẽtia statutam esse à iure irregularitatem, qui dubitat, an id fecerit, aut an eam habeat indecentiam, tenetur se gerere ac si esset irregularis, talemque se reputare, vt in præcedentibus sæpe est dictum, consentitque communis doctorum sententia: sanè multo magis, qui scit se incurrisse irregularitatem, & dubium est, an qui secum in ea dispensat aut dispensauit, ad id habuerit sufficientem potestatem, tenetur se gerere pro irregulari: isque, qui in eo dubio dispensauit, vtique lethaliter peccauit ita eum eo dubio dispensando.

[sect. 5] Solùm superest examinemus, num prædictis indultis concedatur facultas confessariis dispensandi in irregularitatibus secundi generis, seu ad absoluendum ab illis. Cùm *Sotus. 5. de iust. q. 1. art. 4.* sequentia verba protulisset; *Ex his fit consequens, irregularitatem non esse culpam, imò neque semper propriè pænam, vt lib. 1. q. 6. adnotauimus: quia vbi nulla est culpa, nihil propriè habet rationẽ pænæ: sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiam*

adsacrorum administrationem. Quapropter cùm in Pontificis bullis confertur facultas absoluendi à quibuscunque peccatis & censuris, censuræ nomine non venit irregularitas. Cùm, inquam, Sotus hæc ibi dixisset, postea *in. 4. dist. 22. q. 3. art. 1.* sic dixit: *Quando confertur in bulla cruciatæ facultas absoluendi ab omni censura ecclesiastica, illo nomine includitur etiam irregularitas ratione peccati contracta: sed tamen aliud irregularitatis genus, vt propter bigamiam, effusionem sanguinis, orbitatem membri, aut fæditatem corporis, quia non est censura, sub illo nomine non comprehenditur. Præsertim, quòd absolutio non fit nisi à culpa vel pæna: huiusmodi autem irregularitas nec est culpa nec pæna: quare non opus habet absolutione, sed habilitate, quæ nomine absolutionis non intelligitur.* Hæc Sotus ibi. Nescias autem, an mutauerit in. 4. sententiam, quam sequutus fuerat. *5. lib. de iustitia*: quo in loco indistinctè de irregularitate loquitur, maximè cùm dicat, neque semper esse propriè pænam; quibus verbis comprehendit illam, quæ ex culpa contrahitur, & de vtraque fuerat loquutus; tametsi sumpserit occasionem ad illa omnia verba proferenda, quæ ex ipso retulimus, ex irregularitate, quæ contrahitur absque peccato, de qua immediatè fuerat loquutus. Quidam autem illum exponunt, quòd. 5. *de iust.* loquutus fuerit de sola irregularitate, quæ absque culpa contrahitur. Nescias item, num in quarto sub priori membro, de quo ait esse censuram, & concedi facultatem in bullis cruciatæ ad absoluendum ab illa, comprehenderit irregularitatẽ solam secundi generis, à nobis explicati, an verò etiam tertii, ac proinde an fuerit in opinione, quam paulo antea impugnauimus. Sententiam Soti asseruit etiam Canus, & illam sequuntur multi ex recentioribus theologis, & sequitur *Gutier. de canonicis qq. c. 3.* Cæterùm hi autores illam sequuntur quo ad irregularitates solas secundi generis, non verè quoad irregularitates primi & tertii generis.

Suam sententiam probant. Primò, quoniam eiusmodi irregularitates secundi generis verè sunt censuræ, ac merè sunt pænæ statutæ ac incursæ propter culpam: ergo quo indulto conceditur absoluere à censuris, aut absoluere à pęnis, si non apponatur aliquid, per quod excludantur eiusmodi irregularitates, fas erit ab illis absoluere. Neque refert, si quis dicat, in facultate absoluendi non comprehendi nec intelligi facultatem dispẽsandi: quia aliud est dispensare, & aliud absoluere: absoluere enim est remittere, quod respicit culpam, & suo etiam modo pænam ob culpam incursam: dispensare verò est habilem reddere, tollendo inhabilitatem ac impedimentum, vnde inhabilis erat ad aliquid: quod locum habet in irregularitate. Non, inquam, id refert. Tum quoniam irregularitas secundi generis tota ac merè est pæna: comparatione autem pænæ locum etiam habet absolutio. Tum etiam quoniam absoluere non solùm significat remittere, sed etiam soluere ac liberare ab impedimento, quo quis impediebatur, ne aliquid faceret aut susciperet; quod locum habet, non solùm comparatione irregularitatis secundi generis, sed etiam comparatione irregularitatis primi ac tertii generis.

Secundò, quoniam in bulla cruciatæ à Pio 4 concessa anno 1561 conceditur confessariis facultas absoluendi ab excommunicatione, suspẽsione, ac interdicto, additurque, & ab omni alia censura ac pæna ecclesiastica: ergo præter excōmunicationem, suspensionem, ac interdictum datur alia censura, à qua virtute eius bullæ potuit confessarius absoluere, alioquin superfluè ac deceptoriè adderentur illa alia verba, ne dicam falsò: hæc autem non est alia, quàm irregularitas secundi generis: illa ergo verè est censura ac pęna ecclesiastica, potuitque confessarius virtute eius bullæ ab ea absoluere, & possunt similiter confessarii ab ea absoluere virtute indultorum, quæ eis concedunt absoluere ab omni censura ecclesiastica aut ab omni pæna ecclesiastica.

Tertiò, quoniam in aliquibus bullis ac priuilegiis conceditur, vt possit confessarius absol-**[[279]]**uere ab omni censura ac pæna ecclesiastica, & additur, excepta irregularitate homicidii volũtarii & bigamiæ: quibus indultis aliæ irregularitates, prętérquam homicidii ac bigamię, comprehenduntur nomine censuræ: exceptio quippe illa firmat regulam in contrariũ: alioquin stultè, frustra, ac deceptoriè adderetur ea exceptio.
Confirmatur, quoniam in bulla anni 1563 conceditur facultas absoluendi ab omni censura & pęna ecclesiastica, & additur, etiam si requirat specialem mentionem sui, nec includatur in generali clausula: quæ verba addita videntur propter irregularitatem, quæ est pæna, quia iuxta communem iurisperitorum sententiam, potestas absoluendi ab irregularitate non censetur comprehensa in concessione facultatis absoluendi ab omni censura & pæna ecclesiastica.
[sect. 6] Nostra autem hac de re sententia, sequenti cōclusione continetur. Ex eo, quòd indulto aliquo facultas à summo Pontifice concedatur absoluendi ab omni censura & pæna ecclesiastica, nō censetur concessa facultas dispensandi in irregularitate, etiam secundi generis suprà explicati, tollendíve eam inhabilitatem, canonicúmve impedimentum ad sacros ordines suscipiendos aut ad eos exercendos. Si tamen aliquid addatur, vnde sufficienter colligatur, summum Pontificem intendisse concedere facultatem dispensandi in irregularitatibus, ab eísve absoluendi, eatenus est censenda concessa, etiam quo ad irregularitates primi ac tertii generis, quatenus sufficienter inde id colligetur.
Iuxta posteriorem partem huius conclusionis est dicendum, si in aliquo indulto concedatur, posse confessarium absoluere ab omni censura, excepta irregularitate homicidii volũtarii ac bigamiæ, censendum esse eo indulto concessum dispensare in omni irregularitate, non solùm secũdi generis, sed etiam primi ac tertii: nam ex homicidio voluntario irregularitas contrahitur tertii generis, & ex bigamia contrahitur irregularitas primi generis: cùm ergo nomen, censura, latè nec impropriè sumptum, comprehendat etiam irregularitatem primi generis, vt in principio huius Disputationis explanatum fuit; & exceptio illa irregularitatis homicidii voluntarii ac bigamiæ firmet regulam in contrarium, vt scilicet vniuersim censeantur in ea concessione comprehensæ irregularitates cæteræ eorundem quoque generum cum illis duabus irregularitatibus exceptis; consequens profectò est, vt ex ea exceptione sufficienter colligatur, in ea concessione ac indulto comprehensas esse reliquas vniuersim irregularitates, etiam primi generis. Itaque ex aliis verbis indultorum, præter ea verba, ab omni censura & pæna ecclesiastica (ex eis enim nostra & communiori doctorum sententia, atque iuxta priorem partem nostræ conclusionis, id non colligitur) est intelligendum in vnoquoque indulto, num concedatur facultas dispensandi in irregularitate, ab eáve absoluendi, an non, & quanta ea facultas concedatur.
Priorem partem nostræ conclusionis cum Villadiego affirmat *Nauar. in Manu. c. 27. n. 194. vers. quartò,* & copiosiùs. *n. 254. & lib. 1. consil. titu. de temp. ord. consil. 34.* aitque *n. 254. citato,* Stylum Curię esse, vt per ea verba non censeatur cōcessa facultas dispensandi in irregularitate, nisi exprimatur, additis videlicet verbis vnde id sufficienter colligatur iuxta posteriorem partem nostræ conclusionis. Eandem sententiam affirmat cōmunis iurisperitorum sententia, vt consitentur doctores, etiam contrariæ opinionis, eamque sequuntur aliqui ex theologis, tametsi à paucis hæc res disputata comperiatur. Memini autem ante quadraginta circiter annos, cùm iam à Coimbricensi vniuersitate Nauarrus discessisset, quendam doctorem ac professorem iuris canonici docere in ea vniuersitate fuisse aggressum opinionem Soti in 4, eaque de re non bene audisse, Episcopumq; Coimbricensem Dominum Ioannem Soarez de consilio cæterorum doctorum eius vniuersitatis, in summario cuiusdam

Iubilæi, in quo absoluere concedatur ab omni censura, pronunciasse, non posse confessarios virtute eius clausulæ absoluere ab vlla irregularitate, sicque seruari iussisse à suis subditis in suo Episcopatu, ipso è suggesto publicante Iubilæum, concionemque ea de re habente, cui ego interfui, eandemque sententiam sequutus est *Ledesmius. 2. 4. q. 26. art. 2.* qui professor theologiæ tunc in ea vniuersitate erat.

Hunc autem esse stylum Curiæ, cui est standum, mihi confirmat maximè bulla iubilęi anno proximè præterito 1597 à beatissimo Clemente octauo concessa, in qua sequens clausula erat: *Concedimus & indulgemus, vt sibi eligere possint quemcunque presbyterum confeßarium, tam secularem, quàm cuiusuis ordinis vel instituti irregularem ex approbatis ab ordinariis locorum, qui eos ab omnibus excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis & censuris, à iure vel ab homine, quouis modo & causa latis seu inflictis. Nec non ab omnibus peccatis, excessibus, criminibus, & delictis, quantumuis grauibus & enormibus, etiam in casibus, tam locorum ordinariis, quàm nobis & Se di Apostolicæ, etiam in literis in die cænæ Domini legi consuetis, atque aliàs, etiam per quoscunque Romanorum Pontificum prædeceßorum nostrorum constitutiones, quarum tenores præsentibus haberi volumus pro plenè & sufficienter expressis, ac si de verbo ad verbum insererentur, quomodocunque reseruatis in foro tantùm conscientiæ, hac vice solùm absoluere.* Et infrà: *Per præsentes autem non intendimus super aliqua irregularitate, publica, vel occulta, nota, defectu, incapacitate, aut inhabilitate quoquo modo contracta, dispensare, vel aliquam facultatem tribuere dispensandi seu habilitandi, & in pristinum statum restituendi etiam in foro conscientiæ, quo ad dispensationem seu facultatẽ dispensandi, habilitandi, & restituendi.* Et infrà: *Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, præsertim, quibus absoluendi facultas in certis tunc expressis casibus ita Romano Pontifici pro tempore existenti reseruatur, vt nec etiam similes vel dissimiles iubilæi indulgentiarum, & facultatum eiusmodi concessiones, nisi de illis expreßa mentio aut specialis derogatio fiat, cuiquam suffragari queant, nec non regula nostra de non concedendis indulgentiis ad instar, &c.* Ecce, cùm concedat facultatem absoluendi ab omnibus excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque ecclesiasticis sentẽtiis & censuris, à iure vel ab homine, quouis modo & causa latis, addatque clausulas amplissimas, quibus nullum peccatum nullamque excommunicationem excipiat; subiungit tamen, per ea non intendere concedere facultatem dispensandi super vlla irregularitate, nota, defectu, **[[280]]** incapacitate, aut inhabilitate, publica vel occulta, quoquo modo contracta. Quare, licèt irregularitates secundi generis, pænæ sint, quæ ob delictum incurruntur, quia tamen incapacitates & inhabilitates simul in se sunt, canonicúmve impedimentum ad ordines suscipiendos, actusque illorum exercendos; consequens profectò est, vt de stylo curiæ dispensatio circa illas non censeatur comprehensa in facultate absoluendi ab omnibus censuris & pænis ecclesiasticis, nisi aliud sufficienter exprimatur: quia exceptæ censentur, quatenus incapacitates & inhabilitates ac impedimentum canonicum in se sunt ad ordines suscipiendos, actusque illorum exercendos, vndecunque sint contractæ.

Nostra, Nauarri, communiorque doctorum sententia, vel inde sanè est omnino amplectenda, quòd ea, quæ dicta sunt, cùm minimum reddunt dubiam contrariam sententiam: in dubio autem, an aliquis facultatem habeat dispensandi aut absoluendi ab irregularitate, nefas profectò illi omnino est ab illa absoluere, circa illámve dispensare: item dispensatus ipse in dubio, an qui secum dispensauit, legitimam ad id potestatem facultatémve habuerit, tenetur se habere pro irregulari, minimeque dispensato, vt suprà dictum comprobatumque est: quare interim dum contraria sententia non est ita moraliter certa, vt, qui vti ea debet, absque omni dubio eam sibi omnino persuadeat, neque confessario, neque irregulari, fas est ea vti.

His accedit, quòd quamuis absoluendi vocabulum ita sumi possit, vt dispensationem comprehendat; in communi tamen vsu, tanquam dispensationem minimè comprehendens, sumi consueuit: quare, dum non constat in indultis, absoluere à censuris & pænis, comprehendere dispensare in irregularitatibus, eas inhabilitates, incapacitates, canonicaque ea impedimenta auferendo, censendum erit id non comprehendere, ad eáve non se extendere ex intento concedentium talia indulta.

[sect. 7] Ad primum autem argumentum contrariæ opinionis, concesso antecedente, nempe irregularitates secundi generis esse censuras ac pænas, quæ tamen in se ex ecclesiæ dispositione sunt inhabilitates ac canonica impedimenta ad ordines suscipiendos, actusque illorum exercẽdos, neganda est consequentia: quoniam ex stylo curiæ, & ex communi vsu, quo verbum absolutio sumi solet, non censentur comprehensæ in facultate ad absoluendum à censuris & pænis ecclesia sticis, nisi aliud addatur, vnde intelligatur, mentem summi Pontificis concedentis eam facultatem, fuisse illas comprehendere.

Ad secundum dicendum est, eodem modo in bulla iubilæi Clementis octaui suprà relata cōcedi idem: & tamen Clemens octauus addidit, mentis suæ non esse, vt propter illa verba fas esset absoluere ab vlla irregularitate, in eáve dispensare, etiam in foro conscientiæ, neque propterea verba illa dicenda sunt deceptoria. Dicendum deinde est, cessationem à diuinis esse etiam censuram, vt suprà dictum est, clausulamque illam addi ad maiorem cautelam, si fortè aliquid aliud occurrat, vt si in pænam aliquis esset priuatus ab vsu sacramentorum ad aliquod tempus: illud enim suo modo esset censura, seu animaduersio, & pæna ecclesiastica: possetque confessarius virtute eius indulti ab ea pæna, & suo modo censura, absoluere pænitentem in foro conscientiæ ex rationabili causa, illique permittere suscipere sine aliorum offensione ac scandalo ea sacramenta: similiaque verba ad maiorem exaggerationem, cautelam, ac inuitationem fidelium ad se disponendum ad fruendum iubilęis, aut ad promptiùs sumendum bullas cruciatæ, posse licitè, minimeque deceptoriè addi.

Ad tertium dicendum est, quando ea exceptio additur, inde sufficienter colligi, mentem summi Pontificis esse, vt absoluatur ab irregularitatibus, præter illas ecceptas, aut vt in eis dispẽsetur, vt dictum est. Cæterùm tunc comprehensæ censentur etiam irregularitates primi & tertii generis: quare argumentum æquè vim habet contra autores, cum quibus disputamus, qui negant in huiusmodi delictis, nomine censurarum comprehendi irregularitates primi ac tertii generis. Imò verò, si id argumentum ex eis verbis eius bullæ vim haberet, probaret, quando nulla exceptio adderetur, vt sæpe, apposita ea clausula, non additur, fas esse dispensare circa irregularitatem ex homicidio voluntario, quod stultum esset affirmare, neque ipsi id concedunt.

Ad confirmationem dicendum est, militare contra eos ipsos autores, qui illam proponunt. Si enim in ea bulla idcirco apposita sunt ea vetba; *etiam si requirat specialem mentionem sui, neque includatur in generali clausula,* sanè quando non apponeretur ea ampliatio, irregularitates secundi generis non censerentur comprehensæ in facultate absoluendi ab omni censura & pæna ecclesiastica: cuius contrarium ipsi affirmant. Item si is esset sensus eorum verborum, iam tunc sufficienter ex illis colligeretur, mentem summi Pontificis esse concedere in eo indulto facultatem absoluendi ab irregularitatibus, etiam tertii ac primi generis: quod ipsi non admittent: neque vlla ratione confirmatio illa pugnaret contra nos. Illam autem ampliationem non credo appositam fuisse, vt facultas absoluendi ibi concessa extenderetur ad irregularitates; sed potiùs, vt extenderetur ad absolutionem ab excommunicatione in conscientiæ foro, vel ab alia censura, cuius absolutio non censetur comprehensa in concessione alioquin generali,

iuxta regulam illam iuris; *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.* Nisi dicas, clausulam illam appositam fuisse ad maiorem exaggerationem ac inuitationem fidelium, neque quicquam augere.

Occídens aut percutiens aggreßorem, vel eum, qui lacessiuit, aut qui occasionem magnam causámve dedit, vt interficeretur aut percuteretur, quousque ad restitutionem teneatur. Disp. 81.

SVMMARIVM.

1. POnitur fundamentum sequentium Disputationum.

2 . Vt quis ex eo ad restitutionem aliquam teneatur. **[[281]]** *quia occiderit, mutilauerit, aut percusserit, necesse est vt id efficiat interueniente aliquo ipsius peccato contra iustitiam, neque satis est ad id, si peccatum aliquod ipsius contra solam caritatem interueniat; indeque sequitur, eum qui cum moderamine inculpatæ tutelæ occîdit aut mutilat suum aggreßorem, esto ex appetitu vindictæ id faciat, ad nullam teneri restitutionem.*

3 . Quando aliquis sua aliqua iniustitia causa seu occasio fuit rixæ; oborta autem ea rixa iniustè est illam prosequutus in sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ; tunc si alius illicitè ac iniustè est ipsum insequutus, ad nullam restitutionem tenetur damni, quod in sui defensionem ita dedit.

4 . Quando aliquis iniustè fuit causa alicuius rixæ aut pugnæ, esto postea absque iniustitia illam prosequatur, aliumque licitè interficiat aut vulneret, si tamen ita interfectus aut vulneratus iusto errore rixam aut pugnam prosequebatur, tenetur is, qui ita occîdit aut vulnerauit, ad restitutionem damni eo modo dati.

5 . Quando qui rixæ occasionem dedit iniustè interfecit, vulnerauit, aut aliud damnum dedit, tunc is ad restitutionem omnium damnorum tenetur.

6 . Quando qui occasio fuit rixæ damnum ab altero accepit, tunc si is, qui illud dedit, id in iustam defensionem fecit cum moderamine inculpatæ tutelæ, ad nullam restitutionem tenetur.

7 . Quando id non fecit in iustam defensionem vel factum excedendo moderamen inculpatæ tutelæ; sed in compensationem iniuriæ, quam is intulit, qui rixæ fuit occasio, & simul in pænam sui delicti, in exteriori foro iudicis sententia is absoluitur, qui interfecit aut aliud damnum dedit, tunc ad nullam restitutionem, in foro conscientiæ, damnorum, quæ ita dedit, tenetur.

8 . Si quis fuste, alapa, aut ense percussus incontinenti repercussit, aut occîdit, vel aliud damnum intulit, cæterùm excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, in foro conscientiæ ad nullam damnorum restitutionem tenetur.

9 . Is qui inuasus occídit absque moderamine inculpatæ tutelæ suum iniustum aggressorem, deberet ad iudicium vocare, eos qui damnum ita ab eo acceperunt, vt autoritate iudicis obtineret cōpensationem atque absolutionem ab obligatione restituendi data damna, quando illi quibus essent data, aut ad quos pertineret illa prosequi, libere remittere non vellent.

10 . Probabile tamen est interfectorem, aut qui aliud damnum ita dedißet, posse facere compensationem, non aliud soluendo, quàm quod æquus iudex in eo euentu soluere præciperet, exspectandoq; vt aduersarii ipsum ad iudicium vocent, si quid amplius ea de causa obtinere ab eo vellent.

11 . Si is qui prior offendit præscripsit pænam, ad quam tenebatur, dum intra certum tempus ex ipso non petitur: obligatio autem restituendi damna cum scientia quod data sint, ac debeatur compensatio illorum, nullo tempore præscribitur, dicendum est: Pænam quidem præscribi illo tempore ad effectum, vt exigi è delinquente non possit, & vt delinquens non teneatur illam soluere: non tamen præscribi ad effectum, vt qui priùs fuit offensus delicto, quod causa vehementer motiua fuit, vt ipse delicto alio damnum inferret, non possit excipere, se ex circumstantia illius alterius delicti non teneri ad restitutionem eorum damnorum, vel saltem non ad integram illorum restitutionem.

DIcendum est consequenter de restitutione, ad quam in conscientiæ foro, nullaque expectata sententia, is tenetur, qui alium occidit, aliámve ex iniuriis, hactenus in hoc tertio tractatu explicatis, alteri infert, eum mutilando aut aliter percutiendo. Atque sermo est de eo, qui iniustè id facit, iiustéve se in eas angustias redegit, vt necessarium postea ipsi fuerit absque iniustitia id efficere. Qui enim nulla omnino sua culpa, quæ contra iustitiam sit, id efficeret, etiam si ex odio & contra solam caritatem id efficeret, ad nullam restitutionem teneretur: quia neque teneretur ex parte rei acceptæ, neque ex parte iniustæ acceptionis, damníve iniustè dati: quippe qui nullam iniustitiæ culpam in eo dando committeret. Res autem hæc perspicuitatis gratia, & ne tædio afficiat, in multas Disputationes erit diuidenda. Atque primò explicandum erit, quousque inuasus aut lacessitus, ísve, cui non leuis occasio seu causa data est, vt occiderit, mutilauerit, aut percusserit, interueniente aliqua ipsius culpa contra iustitiam, saltem præcedente, eius interfectionis, mutilationis, aut percussionis, ab eo restitutionis onere excusetur, cui, iuxta explicanda sequentibus Disputationibus, illi subiacent, qui iniustè aliquem interficiunt, mutilant, aut percutiunt.

[sect. 2] Quia ergo, vt quis ex eo ad restitutionem aliquam teneatur, quia occiderit, mutilauerit, aut percusserit, necesse est, vt id efficiat interueniente aliquo ipsius peccato contra iustitiam, neque satis ad id est, si peccatum aliquod ipsius contra solam caritatem interueniat; inde sequitur, eum, qui cum moderamine inculpatæ tutelæ occîdit, mutilat, aut aliter percutit, suum aggressorem, esto ex odio, ex appetituque vindictæ, id efficiat, ad nullam teneri restitutionem: quia nullo interueniente ipsius peccato contra iustitiam, sed solùm contra caritatem, id efficeret. Sequitur deinde, eum, qui fugiendo, aut se recipiendo antequam aggressor adueniret, potuit vitare interfectionem, aut aliam aggressoris percussionem, ad idque sub reatu lethalis culpæ tenebatur, iuxta ea quæ Disput. 17 dicta sunt, si id non fecit, sed expectauit suum aggressorem, eumque interfecit aut aliter percussit, ad nullam teneri restitutionem: eo quòd in eo euentu non peccauerit contra iustitiam, sed solùm contra caritatem sui ac proximi, dum ea via potuit ac debuit vitare simul periculum suæ propriæ vitæ ac proximi, nec fecit: postquam autem pugnare cepit, illum interficiendo aut percutiendo cum moderamine inculpatæ tutelæ, non peccauit, sed vsus est suo iure. Illud addo, si in hoc euentu contingat, inuasum occidi simul aut vulnerari ab aggressore, vicissim interfecto aut vulnerato ab ipso inuaso, tunc aggressorem aut hæredes illius teneri ad integram damnorum restitutionem, quæ inuasus ita accepit, iuxta ea quæ sequentibus Disputationibus explicanda sunt, alios homicidas aut percussores iniustos teneri. Ratio autem est, quoniam licèt inuasus

maiora fortè damna intulerit aggressori, quàm ipse ab illo acceperit; nihilominus inuasus illa intulit iustè, eaque de causa ad nullam restitutionem ratione illorum tene-**[[282]]**tur: aggressor verò iniustè intulit illa alia damna inuaso, & idcirco tenetur ad restitutionem ratione illorum: neque compensare potest damna, quæ iniustè dedit, cum iis, quæ absque iniustitia ex parte inferentis vicissim accepit. Quis autem dicatur iustè interficere, vulnerare, aut percutere, in defensionem sui, suarum rerum, sui honoris, in defensionem proximi, aut rerum illius, vel pugnando in bello iusto, à Disput. 11, & tractatu præcedente in materia de bello, fuit explanatum.

Quando aliquis causa occasióve non leuis fuit alicuius rixæ, ex qua vel homicidium, vel mutilatio, vel aliud damnum fuit sequutum, est distinguendum. Quoniam vel is, qui ita causa aut occasio fuit eius rixæ, damnum dedit, vel illud accepit. Si illud dedit, tunc, aut absque iniustitia illud dedit in sui defensionem, volens desistere à pugna, vel illam non inchoare, si alius vellet, nec excedendo moderamen inculpatæ tutelæ illud dedit, aut iniustè illud dedit. Si absque iniustitia illud dedit, iuxta ea quæ Disp. 15 explicata sunt; tunc, vel alius illicitè ac iniustè noluit desistere, vel iusto errore non destitit, credens eum, qui causam occasionémve rixę dedit, aut qui in ea pugnat iniustè, non velle desistere, necessariumque sibi in suam defensionem esse, quod facit. His distinctionibus prænotatis, sequentes conclusiones sunt statuendæ.

[sect. 3] Prima conclusio. Quando aliquis sua aliqua iniustitia causa seu occasio fuit alicuius rixæ; oborta autem ea rixa, iustè est illam prosequutus in sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ; tunc, si alius illicitè ac iniustè est ipsum insequutus, ad nullam restitutionem tenetur damni, quod in sui defensionem ita illi dedit. Exemplum est in adultero, qui occasio fuit marito adulteræ, vt eum, cum sua vxore deprehensum, interficere aggrederetur. Si enim tunc adulter, vt se defenderet, cum moderamine inculpatæ tutelæ interficeret aut vulneraret aggressorem, ad nullam restitutionem teneretur damni ita dati. Quoniam non peccasset eo modo interficiendo aut vulnerando aggressorem, nihil impediẽte, quòd præbuerit occasionem ei aggressioni per adulterii iniustitiam. Contrà verò aggressor, nihil impediente, quòd ea maxima adulterii iniuria ac iniustitia fuerit lacessitus, in culpa iniustitiæ fuit interficere aggrediendo propria autoritate eum adulterum, vt Disp. 7 & 15 ostẽdimus. Exemplum est etiam in fure, qui animo tantùm furandi ingressus est domum alienam, inuasusq; desistere omnino volebat à furto, & ab omni alio damno dando. Hic enim si in defensionem sui corporis interficiat aut vulneret aggressorem, ad nullam restitutionem tenetur damni, quod ita dederit. Quoniam similiter iustè se defendit, & aggressor in culpa est, nolens desistere, vt eadem Disp. 15 est dictum.

[sect. 4] Secunda conclusio. Quãdo aliquis iniustè fuit causa alicuius rixæ aut pugnæ, esto postea absque iniustitia ac licitè illam prosequatur, aliumque licitè interficiat aut vulneret, si tamen ita interfectus aut vulneratus iusto errore rixam aut pugnam prosequebatur, tenetur is, qui ita occidit aut vulnerauit, ad restitutionem damni eo modo dati. Exẽplum est in eo, qui aliquem iniustè est aggressus, aut qui pugnare cepit, sciẽs bellum ex parte suorũ esse iniustũ: si enim hic, post inceptam pugnam, vellet desistere, aduersariumque non lædere, sanè nõ tenetur sinere se interfici aut percuti ab eo, qui licitè cum ipso pugnat, liciteque pugnare cepit, sed potest licitè in suam moderatam defensionem illũ occidere: si tamen alius idcirco non desistit, quia meritò sibi persuadet, aggressorem, eũve, qui secũ iniustè cepit pugnare, non velle desistere, vtique si hic, qui iniustè cepit pugnare, illum interficiat aut vulneraret, tenetur restituere damna omnia illi eo modo data, nihil impediente, quòd absque

iniustitia liciteque iam tunc ea dederit. Ratio autem est, quoniam per iniustam aggressionẽ, in iustámve ex parte ipsius pugnæ illius inceptionẽ, fuit à principio causa iniusta, vt necessarium sibi postea foret ea damna ad suam defensionem inferre, nulla existẽte culpa ex parte ipsius, cui illa dedit. Lege, quæ Disp. 15 de hac re dicta sunt. Quòd si in culpa is fuisset, qui ea dãna accepit, quia sibi persuadens aliũ velle desistere, ipse desistere noluit, tunc aggressor ad nullam tenetur restitutionem, propter ea quę pręcedente conclusione dicta sunt: & quoniã inuasus in eo euẽtu necesse non habet iam tunc ea dãna inferre in suam defensionem, neque habet ius vllũ ad interficiendum aggressorẽ. De eo autem, qui in bello ex parte suorum iusto pugnabat, quia ius habet ad interficiendum eum, qui iniustè pugnare cepit, esto is iam ex sua parte desistere ab ea pugna ac bello vellet, credo, si aduersarius desistere volens eum interficiat in suam iam tunc non iniustã neq; illicitam defensionem, tenetur restituere omnia damna data: quoniam antea causam iniustã præbuit, vt esset sibi necessarium illa dare ad suã defensionem: & quoniam, cùm alius, etiam tunc, ius habeat ad ipsum interficiendum, non potest licitè in suam defensionem dãna illi inferre, nisi ea lege ac conditione, vt ea resarciat quoad fieri possit.

[sect. 5] Tertia conclusio. Quando, qui rixæ occasionẽ dedit, iniustè interfecit, vulnerauit, aut aliud dãnum dedit, tunc is ad restitutionem omnium damnorum tenetur. Talis autem est iniustus aggressor, qui aliquid horum iniustè patrauit. De hac cõclusione nullus est, qui dubitet, dubitaréve possit. Ad quantam autem ac qualẽ restitutionem teneatur, Disputationibus sequentibus est examinandum.

[sect. 6] Quarta cõclusio. Quando, qui occasio fuit rixę, damnum ab altero accepit, tunc si is, qui illud dedit, id in iustam defensionem fecit cum moderamine inculpatæ tutelæ, ad nullam restitutionem tenetur. De hac etiam nullus est, qui dubitet. Atque id est, quod asseruimus in principio huius Disput.

[sect. 7] Quando autem id non fecit in defensionem iustam, vel id fecit excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, est sequens quinta conclusio. Quãdo in compensationẽ iniuriæ, quam is intulit, qui rixæ fuit occasio, & simul in pænam sui delicti, in exterio ri foro iudicis sententia is absoluitur, qui interfecit aut aliud damnum dedit, tunc ad nullam restitutionem tenetur in foro conscientiæ damnorũ, quæ ita dedit. Idem est, quando à parte dãnorum absoluitur, quo ad eam partem, à qua absoluitur: & quando integre absoluitur, quoad integra damna, imposita ei aliqua pæna. Hæc intellige, dummodo sufficienter in eo iudicio ac exteriori foro constet de integra culpa illius, qui id damnum dedit, quique per eam sententiam ita absoluitur. Et dummodo de iniustitia sententiæ, qua ita absoluitur, non constet. Exemplum huius conclusionis adhibere possumus in marito, qui adulterum cum sua vxore interfecit, aut qui **[[283]]** propriam vxorem ob adulterium cõmissum interfecit. Hic enim eo ipso, quòd in exteriori foro absoluitur in compẽsationem iniuriæ, quam eo adulterio accepit, & in pænam iustam pro adulterio illo, ad nullam restitutionem tenetur. Quoniam iusta est sententia, qua totum delictum, omniaque dãna ita ab eo adulteris data, ei condonantur, in recõpensationem grauissimæ iniuriæ, quam accepit, & in pænam iustam delicti adulterii aduersus ipsum cõmissi. Neque refert, quòd adulter, à marito adulteræ interfectus, vxorem ac filios haberet, in quorum detrimentum ac damnum mors illa cesserit. Quoniam sicut adulter ille iustè interfici poterat sententia iudicis in pænam sui delicti, nihil impediente quòd id per accidens redundaret in damnum ac detrimentum vxoris ac filiorum illius innocentum: sic condonari in pænam iustam, & in compensationem grauissimæ iniuriæ, quam ab eo accepit, licitè ac iustè marito potest mors, quam ei adultero propria autoritate ac iniustè intulit, nihil impediente

quòd similiter id per accidens redundet in detrimentum ac damnum vxoris ac filiorum talis adulteri. Neque item refert, si adulter à marito occisus, impensas aliquas post vulnus acceptum fecerit cum medicis ac chirurgis, atque in medicamentis, & quòd caruerit lucro suarum operarum ac industriæ, toto tẽpore, quo fuit vulneratus, antequam ex vulneribus moreretur. Quoniam id quoque condonari iudicis sententia iustè ac licitè potuit occisori in pænam adulterii aduersus ipsum commissi. Hac eadem ratione, quando inuasus in sui defensionẽ suum iniustum aggressorem interfecit, cæterùm excedendo moderamen inculpatæ tutelæ, ac proinde iniustè, si in exteriori foro, nihil eo excessu impediente, omnino absolueretur, quia scilicet reliquum ei remitteretur in recōpensationem iniuriæ, quam aggressor intulit, in pænamq́; delicti aggressoris, tunc credo ad nihil aliud teneretur in foro conscientiæ: præsertim si simul hæredes, aut consanguinei defuncti, egerunt de damno accepto in rebus externis, aut iudices rationẽ etiam eorum eo modo iudicando habuerũt. Quod enim iudicis sententia tacitè aut expressè condonatur in compensationẽ iniuriæ ab altero illatę, atque in pęnam delicti, condonatum in cōscientiæ foro etiam manet, quando de iniustitia sententiæ non constat. Lege, quæ Disp. 31, à §. quādo inuasus, his de rebus dicta sunt. Quando autem aliquis in iudicio, in exterioríve foro, mitiùs cōdemnaretur quo ad damna, quę intulit, eo quòd deficiente probatione, vel alia ratione, non sufficienter in eo foro constaret de culpa ac damnis, quæ is intulit, tunc is prudentis arbitrio tenetur compensare eam damnorum partem, quæ, saltem virtute, non fuisset condonata, ob iudicum ignorantiam, defectumque probationum. Quando item constaret, sententiam fuisse iniustam, eo quòd iudices, vel ignorantia, vel nequitia, minùs, quàm par esset, adiudicassent in compensationẽ damnorum, quæ is, qui condemnatur, dedisset, tunc interfector addere etiam teneretur, quantum deesse iudicaretur, vt ea in re æqualitas constitueretur.

[sect. 8] Quod dictum est de eo, qui in sui defensionẽ occîdit aut aliud damnum intulit, cæterum excedẽdo moderamen inculpatæ tutelæ, intelligendũ etiam est de eo, qui alapa, fuste, aut ense percussus, incontinenti repercussit ac occidit, vel aliud dānum intulit: quin & de eo, qui ex interuallo ob grauissimā iniuriam acceptam interfecit aut aliud damnum intulit, iuxta ea quæ *Disp. 31. à §. citato* dicta sunt. His enim multum de pæna, & de obligatione resarciendi dāna da ta, est in foro exteriori detrahendũ: tum in recompensationẽ grauissimæ iniurię, quam ab interfecto, aut aliud damnum ab eo passo, acceperunt: tum etiam in pęnam delicti illius, qui idcirco minori pæna est dignus, quia priùs iniuria affecit, ac lacessiuit ad eam vindictam de eo sumendam. Atque, quod ita in foro exteriori detractum fuerit, vim in foro conscientiæ habet: eo quòd iudicis ea sententia iusta æquaǵue sit.

[sect. 9] Dubium est, quid si in euentibus quinta hac conclusione explicatis, & in aliis similibus, res deducta ad iudicium non sit, nec per consequens iudicis autoritate in recompensationẽ iniuriæ, quam accepit, & in pænam delicti alterius, quicquam occisori, aut aliud damnum inferenti, sit condo natum? licebítne ei tunc simili modo facere compensationẽ, nihilque amplius restituere, quàm quod iudex æquus publica sententia esset ei iniuncturus, iuxta ea quæ proximè explanata sunt?

Ratio autem dubitandi est, tum quòd pæna ante latam sententiam non debeatur, ac proinde in pænam delicti, quod alius in ipsum commiserat, propter quod fuit occisus, aut aliud damnũ fuit passus, non videtur liceri occisori, aut aliud damnum inferẽti, quicquam de eo detrahere, quod alioquin restituere ob damna data tenebatur.

Tum etiam quoniam, vt tractatu præcedente Disp. 690, 691, & 715 ostendimus, licèt pro dāno accepto fas sit autoritate propria facere competentẽ compensationẽ, quando autoritate

publica obtineri nequit, fierique potest sine scandalo, & concurrunt aliæ circunstātiæ, de quibus Disp. 691 est dictū; nefas tamen est propria autoritate facere cōpensationē pro iniuria & offensa, sumpta pręcisè à dāno accepto, & qui illam fecerit, restituere tenetur, quod ita in compensationē acceperit, vt Disp. 715 citata est comprobatum: quo fit, vt qui occidit aut aliud damnum dedit, lacessitus iniuria, quā accepit, nihil in compensationē talis iniurię detrahere possit de eo, quod restituere alioquin tenetur pro dāno, quod interficiēdo, mutilādo, aut alia ratione iniustè dedit, nisi priùs id iudicis sententia ei condonetur ac adiudicetur.

Propter has rationes consulerem, vt maritus, qui occidit vxorem & adulterum in adulterio deprehensos, & vt is, qui inuasus occidit absque moderamine inculpatæ tutelæ suum iniustum aggressorem, & sic de similibus aliis, vocarent ad iudicium eos, qui damnum ita ab ipsis acceperunt, aut eis defunctis, illos, ad quos pertinet prosequi eorum iniuriā, autoritateque iudicis obtinerent cōpensationem atque absolutionē ab obligatione restituēdi dāna data, quando illi, quibus essent data, aut ad quos pertineret illa prosequi, eorūq; cōpensationē accipere, libere remittere nōvellent, quod in cōpensationē eorum damnorum possent pręte̅dere, ratamque habere compensationē, quam occisor, aut qui aliud damnum dedit, facere vellet.

[sect. 10] Nō tamen caret probabilitate, in prædictis euē̅tibus posse interfectorē, aut qui aliud damnum ita dedisset, facere cōpensationē, non aliud soluē̅do, quā quod æquus iudex in eo euē̅tu soluere præciperet, expectādoq;, vt aduersarii ipsum ad iudiciū vocent, si quid āplius ea de causa obtinere ab eo velint. Ratio autem, quæ id non leuiter suadere **[[284]]** videtur, est. Quoniam licèt offensus nihil in pænam delicti & offensæ, quam est passus, vsurpare propria autoritate possit de nouo, imò neque retinere in pænam eius offensæ ac delicti, quod alia via is ipsi debet, qui eam offensam ipsi intulit, aut quod ratione illius post eius mortem hæredibus illius debet, puta via mutui, aut alterius contractus; ac licèt in recompensationem iniurię ac offensæ ipsi illatæ, præcisè sumptæ à dāno dato, nihil etiam possit autoritate propria accipere de nouo, aut retinere, quod alia via debeat; nihilominus tamen, quando antecedē̅s delictum vnius est occasio delicti alterius, extenuatque culpam obligationemq; restituendi, quæ ex posteriori resultat, consurgente tunc iure ex parte eius, qui damnum aut qui plus dāni posteriùs dedit, ad excipiendū petenti ab eo restitutionem eorum damnorum, se vel omnino non teneri ad eam restitutionē, vel non teneri ad totam, idque in recōpensationem iniuriæ, quam priùs accepit, & in pęnam delicti, quo ad id fuit lacessitus; sanè videtur posse expectare, vt coram iudice petatur ab ipso quātitas, à qua non soluenda iustè ac licitè se potest tueri, excipiendo ac petē̅do consentaneam rationi naturæq; ipsi rei talem compensationē. Neque id propriè est, autoritate propria occupare aliquid in pænam atque in compensationē iniuriæ, sed est, non soluere id, ad quod non soluendum iustam habet exceptionē ac excusationem: id quod iura prohibere non videntur. Quo fit, vt per ius, quod habet ad iustè excipiendum petenti à se restitutionē damnorum, quæ intulit, extingui in altero videatur ius, quod habebat ad petendam eam restitutionem damnorum, atque adeò fit, vt is, qui eam iustam exceptionem habet, deobligatus in conscientiæ foro manet à restitutione eius summæ, circa quam iustam eam exceptionem habet, vt illam non soluat. Vnde si nunquam ab eo summa illa petatur, circa quam iustam eo modo habet exceptionem, nunquam tenebitur eam restituere.

[sect. 11] Dicet fortè aliquis: Fieri potest, vt is, qui prior offendit, præscripserit pænam, ad quam tenebatur, dum intra certum tempus ex ipso non petitur, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disp. 66 & Disp. 71 dicta sunt: obligatio autem restituendi damna, cum scientia,

quòd data sint ac debeatur compensatio illorum, nullo tempore pręscribitur, vt Disp. 66 citata dictum est: ergo saltem lapso eo tempore, quo pæna præscribitur, tenetur, qui posteriùs deliquit, ac damna aut maiora damna dedit, restituere damna, quæ dedit, aut incrementum illorum.

Ad maiorem huius argumenti dicendum est: Pænā quidem præscribi illo tempore ad effectum, vt exigi ex delinquente non possit, & vt delinquens non teneatur illam soluere: non tamen præscribi ad effectum, vt qui priùs fuit offẽsus delicto, quod causa vehementer motiua fuit, vt ipse delicto alio damnum inferret, non possit excipere, se ex circunstantia illius alterius delicti non teneri ad restitutionem eorum damnorum, vel non teneri ad integram illorum restitutionẽ. Quæ enim temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendũ, vt habetur *l. licèt. C. de exceptionib. l. purè. §. vlt. ff. de doli mal. excep.* & aliis iuribus: id quod maximè habet verum, quando exceptio est circa illud idem ius, quod alius pretendit, quodque extinguitur omnino, aut ex parte, ea exceptione: non verò quando exceptio est circa diuersa, quę nullā inter se connexionẽ habent, neque vnum est circũstantia extenuans aliud. Vnde si aliquis fuisset priùs offẽsus, neque pænam delicti exegisset; posteaq;, non permotus offensa priùs accepta, eum, à quo fuerat offensus, percuteret, damnum illi inferẽdo; sanè non competeret ei exceptio illa, quòd priùs ab alio fuisset offensus, non solum si ille prior præscripsisset iam pænam, qua pro eo delicto erat dignus, sed etiam si illam non præscripsisset. Quādo tamen illam non præscripsisset, posset vicissim, qui priùs fuerat offensus, intentare aduersus illum actionem iniuriarum ex illo alio delicto.

Is, cui hæc placuerint, ad duas rationes suprà in contrarium propositas respondere poterit. Ad primam quidem, quòd licèt pæna ante latam sententiam non debeatur ad effectum, vt possit licitè aliquid vsurpari in pænam de bonis delinquentis, & vt delinquens teneatur eam soluere; nihilominus quando delictum priùs commissum circunstantia est posteriùs commissi, illud extenuans quo ad culpam, leuiusque reddens, atque extinguẽs ius, quod aduersarius alioquin haberet ad petendam compensationem damnorum, pænamq; pro eo delicto, fas tunc est, tantum detrahere de eo, quod secundus delinquens teneretur alioquin soluere, quantum æquitas postularet, iustusque iudex iudicaret fore detrahendũ. Vnde concesso antecedente in priori sensu, neganda est illatio, quæ in ea ratione dubitandi fit.

Ad secundum similiter est dicendum, quamuis nefas sit facere autoritate propria compensationem pro iniuria sumpta præcisè à damno dato, vsurpando aliquid de bonis eius, qui illam intulit; fas tamen esse, quando vnum delictum est circumstantia alterius illud extenuans, atque extinguens modo explicato ius aduersarii, detrahere quantum æquus iudex esset iudicaturus fore detrahendum in recompensationem prioris delicti.

Paulo antea, quàm hæc in Euorensi Academia exponerem, consultus fui circa sequentem euentum: Famulus quidam dum in nobili quadā familia inseruiret, grauissimam iniuriam ei familiæ intulit, penetrando secreta eius domus, ibiq́ue sæpe dormiendo cum famula, quæ foras non egrediebatur: id quod in maximum discrimen adducere potuit famam atque existimationẽ matris familias nobilissimæ eius domus ratione conditionis loci, ad quem penetrabat. Interrogatus sum, an pater & mater familias eius domus, quibus iuuenis ille inseruierat, tenerentur in conscientia soluere illi stipendium obsequii illius illucusque commeritum, an non: sed possẽt in compensationẽ grauissimæ iniuriæ, eo delicto ipsis illatæ, illud non soluere. Si enim tuta conscientia possent id non soluere, dicebant, nolle illud soluere famulo adeò indigno, quiq́; tantopere ipsos offendisset. Ad hoc dubium est dicendũ, non posse illos facere eam compensationẽ, sed teneri soluere ei famulo stipendium illud iā antea omnino

illi debitum, nisi autoritate publica, intentata actione iniuriarum, ipsis in pænam iniuriæ adiudicetur. Quoniam sequens iniuria illata non est exceptio competens comparatione prioris debiti: sed in exteriori foro patresfamilias eius domus cogerentur soluere id integrũ debitum iam omnino emeritum, illisque diceretur, vt, si vellent, actionem intentarent ciuilem aut criminalem aduersus eum famulum ob delictum, **[[285]]** quod aduersus eos commisit, & ob iniuriam, quam eo delicto ipsis intulit: eo quòd res sint inter se diuersæ, neque vna sit circumstantia alterius, extinguénsve ius famuli ob seruitia antea præstita.

Quando vnus alterum in duello interficit, aut damnum aliud illi infert, an restituere teneatur damnum ita datum. Disp. 82.

SVMMARIVM.

1 . SI propria vtriusque sponte certamen committatur, neuter eorum tenetur alteri restituere damnum, quod in eo illi dederit.

2 . Si verò vnus alterum prouocat ad certamen, & alter descendit solùm prouocatus, vt suum mundanum tueatur honorem, prouocans tenetur ad restitutionem damnorum alteri subsecutorum: prouocatus item si illum occîdat aut vulneret.

[sect. 1] DIcendum est: Si propria vtriusque sponte certamen committatur, neutrum eorum teneri alteri restituere damnum, quod in eo illi dederit. Ratio autem est, quoniam licèt peccent lethaliter contra caritatem, & simul suo etiam modo contra iustitiam aduersus Deum, & aduersus rempublicam, modo Disp. 1 explicato; nihilominus in se ipsos non peccant contra iustitiam ob mutuum pactum, tacitum saltem, quo vnusquisque eorum vult se exponere periculis damnorum, quæ ex tali certamine subsequentur, vt alter similiter eisdem periculis se exponat. Consentiunt ex parte, quæ dicta sunt tractatu præcedente Disp. 35. §. ad hoc dubium.

[sect. 2] Quando verò vnus eorum alterum prouocat ad id certamẽ, & alter descendit solùm prouocatus, vt suum mundanum tueatur honorẽ, tunc de prouocante dubium non est, teneri ad restitutionẽ omnium damnorum alteri subsequutorum, iuxta ea quę sequentibus Disputationibus explicanda sunt. De prouocato verò, si prouocantẽ occîdat aut vulneret, idcirco dicunt aliqui, eum restituere non teneri damna, quæ ita dederit, quoniam non peccat contra iustitiam: eo quòd id efficiat in defensionem sui honoris, qui maioris est ęstimationis, quàm sint bona externa, quæ iustè defenduntur.

Sententia hæc mihi non probatur, quoniam licèt, qui iustè suum honorem defendit alterum occidendo, licitè illum interficiat, modò non ex odio illum interficiat: is verò, qui non inuasus, sed inuitatus ab alio, in certamen descendit, neque licitè acceptat certamen, neque licitè inuitantẽ interficit, vt Disp. 17 comprobatum est. Quare sicut non est medium licitum ad honorẽ defendendum, acceptare certamẽ, quod offertur, interficereq; eum, qui ad illud inuitauit: ita neque est medium ad id iustum. Neque in hoc euentu potest excusari inuitatus à restituendi onere ob pactum tacitum ex parte inuitantis, quo condonare censeatur damna, quæ in eo certamine acceperit. Quoniã non censetur ea condonare, nisi vt vicissim ipse simili modo non teneatur restituere damna, quę in eodem certamine dederit: quare cùm inuitans restituere teneatur damna, si quæ in eo certamine dederit, consequens est, vt inuitatus ex

eo capite non excusetur à restitutione damnorum, quæ in eodem certamine dederit. Neque certè video ex alio capite posse excusari, quàm in recompẽsam iniuriæ, & in pænam delicti aduersarii, quo eum prouocauit, occasioque fuit, vt illi ea damna in eo certamine daret, vt Disputatione præcedente de eo, qui excedendo moderamen inculpatę tutelę suum iniustum aggressorem occidit, est dictum.

Quæ damna in bonis externis sequuta, & quibus, restituere homicida teneatur. Disp. 83.

SVMMARIVM.

1 . QVando homicida non excusatur à restitutione facienda, ratione damnorum illatorum, tenetur homicida, quoad damna in bonis externis eo homicidio data indéve secuta, omnia restituere: inter hæc damna computantur sumptus, quos occisus ante mortem in chirurgis & medicis insumpsit, computantur etiam operæ, quas interfectus exercere debebat tempore toto, quo alioquin erat victurus, atque adeò lucrum, quod illis erat comparaturus. Et quomodo tempus vitæ eius cum operis sit conformandum.

2 . Tunc solùm occisi operæ restituendæ sunt, quando ex illis emolumentum aliquod erat aliis obuenturum ad sustentationẽ vel patrimonii augmentum: quantum enim hac de causa defraudarentur morte iniusta interfecti, tantum præcisè & non plus eßet restituendum.

3 . Longè diuersa est ratio de operis, quibus interfectus, post causam mortis acceptam, ratione talis causæ mortis caruit, dum adhuc viueret, & de operis quas post punctum mortis fuißet facturus, si eam iniustam mortis causam non accepißet.

4 . Computari cum operis debet, si quid interfectus lucrabatur negotiando. Emolumentum quippe, quod inde aliis erat prouenturum, non secùs est illis restituendum, quàm emolumentum, quod ex operis prouenturum iisdem erat.

5 . Quando ex interfecti operis, ex negotiatione illius, nullus alius iniustè est paßus damnum, tunc nulla consurgit obligatio restituendi emolumentũ.

6 . Non omnibus, qui morte iniusta interfecti priuati sunt emolumento aliquo, quod ex illo forent percepturi, si ille interfectus non fuisset, tenetur homicida restituere valorem eius emolumenti: sed illis solùm, qui ius habebant percipiendi emolumentum illud, quia illis erat quasi debitum.

7 . Hæredibus siue testamento sint instituti, siue succedant ab intestato, non est facienda restitutio emolumenti, quod plus in hæreditate fuißet, si interfectus non ita iniusta morte fuisset præuentus, quia nullum damnum est eis illatum ea morte iniusta.

8 . Creditoribus ipsius iniustè interfecti, si aliquando eueniat, vt propter eam iniustam mortem illi aliquid non recuperent eorum, quæ interfectus ipsis debebat, quod tamen recepturi erant, si ille interfectus non fuisset, tenetur homicida restituere ea damna.

9 . Non totus valor operarum interfecti est restituendus iis, qui emolumẽto aliquo ex bonis iniustè interfecti priuati sunt, sed dumtaxat valor, quo vnusquisq; iniustè inde fuit priuatus, tantùm præcisè vnicuique in particulari restituendo, quanto iniustè fuit priuatus.

In æstimatione autem valoris operarum defuncti non oportet vti regula, quam præscribit in legibus Vlpianus: sed regula qua in re præsenti opus est, est prudentis arbitrium.

[[286]] *10 . Hæc & similes restitutiones meliùs perducuntur ad effectum, facta transactione & compositione cum iis, quibus restitutio est facienda, qui vt plurimũ remittere solent aliquid de ita debitis, quàm arbitrando homicidæ vsque ad vltimum indiuisibile, quantum vnicuique eorum, qui ex ea morte iniusta damnum iniustè sunt passi, restituere debeat.*

[sect. 1] QVando homicida ex capitibus duabus præcedẽtibus Disputationibus explicatis, & ex aliis similibus, non excusatur à restitutione faciẽda, aut à parte illius, ratione damnorum illatorum, indéve sequutorum, cõueniunt doctores, quo ad dãna in bonis externis eo homicidio data, ex illóve sequuta, teneri homicidam ea omnia integre restituere. In eis verò dãnis in primis cõputantur, quę occisus ante mortem insumpsit cum chirurgis & medicis, in medicamẽtis, in pretiosioribus cibis, obvulnera, percussiones, aut ob aliam mortis causam accepta, & vniuersim quæcũq; alia ea de causa insumpsit, quæ alioquin non foret insumpturus. Vnde à sumptibus, ad eiusmodi dãna cõputanda, semper est detrahendum, quod alioquin insũpturus erat in cibo & potu, & in aliis rebus; in solo enim incremento censendus est solum dãnificatus iniustè ab eo homicida, quod ad hos sumptus attinet. Sunt verò hæc intelligenda de sumptibus, quę rationabiliter fecit, attenta qualitate personæ, & attẽtis reliquis circunstãtiis cõcurrentibus. Si enim superfluè aliqua insumpsit, non tenetur homicida ea restituere. Quoniam licèt eorum fuit occasio, non tamen fuit causa, ac proinde non sunt ei perinde imputãda, ac sumptus rationabiles, quorum censetur fuisse causa iniusta. In his, tametsi non adeò accuratè explicatis, consentiunt *Nauar. in Manu. c. 15. n. 19 & 20. Sotus. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad. 3. Couar. 2. var. res. c. 10. n. 7. Scotus in. 4. dist. 15. q. 3. art. 2. Adri. in. 4. q. de resti. boni corporis, Maior. in.* 4. *dist. 15. q. 19. in fine, Gabr. ibidem. q. 15. Palud. ibidẽ. q. 2. art. 2. cõclus.* 2. *Ledes. 2. 4. q. 18. art. 2. Panor. c. 1. de iniur. & dam. dat. Syluest. verb. rest. 3. n. 2. Ang. verb. rest. 1. Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 3. n. 37.* & alii quos citãt. Ratio verò eorum est, quoniã quiuis naturali iure tenetur restituere damna omnia in bonis externis, quæ iniustè dederit, vt tractatu præcedente in materia de restitutione fuit ostensum, & habetur c. vlt. de iniur. & dam. dato: homicida autem eorum omnium damnorum fuit iniusta causa. Confirmatur ex *c. 1. de iniur. & dam. dat.* quod desumptum fuit ex c. 21 Exodi, constitutumque id est hodie de iure canonico, vbi, qui alterum percusserit, præcipitur soluere percusso, qui mortuus non fuerit, operas, quibus ille ea de causa caruerit, & impẽsas in medicos: idẽq; esset, si ille ex vulnere moreretur: cũ sit vtrobique eadem ratio, eodẽq; modo causa esset iniusta eorum damnorum in bonis externis. Idẽ quoque habetur *l. vlt. ff. de his qui deiec. vel. effud.*

Nauarrus vbi suprà ait, homicidam restituere etiam teneri expensas moderatas, factas iuxta personæ qualitatẽ in funere occisi: quoniam harum etiã homicida fuit causa. Arbitror tamẽeas restituere non teneri. Quoniam solum fuit causa vt citiùs fierẽt, non verò vt fierẽt: quandoquidem ille aliquãdo erat moriturus, vel per causas naturales, vel aliqua alia ratione, atque tunc erant faciendæ.

Deinde inter damna in bonis externis per homicidiũ data, ad quorum restitutionem propter rationes proximè factas homicida tenetur, cõputãt doctores citati operas, quas interfectus exercere debebat tempore toto, quo alioquin erat victurus, atque adeò lucrum, quod illis erat cõ paraturus. Quia tamen incertum est, quanto tempore foret victurus, Ang. Couar. & Ang. Gom. vbi suprà, & alii, quos hi duo posteriores autores citant, censent, com putationẽ

eiusmodi operarum faciendam esse iuxta *l. hæreditatũ. ff. ad. leg. fal.* statuto priùs, quātũ operæ illæ singulis annis erant plus minùs valituræ. Ducuntur, quoniam licèt lex illa non loquatur de hac re, loquitur tamen de alia simili, nempe, quādo alicui legatum fuit in alimẽta tantum quotannis tempore toto, quo viueret. Ad æstimandum enim, quāta copia censenda sit huic legata in totum tempus, quo est victurus, vt ab hoc & à cæteris legatis, pro rata summę legatę vnicuique legatariorum, falcidia detrahatur, ait Vlpianus, si legatarius tempore mortis testatoris sit viginti annorum, aut cuiusuis alterius minoris ætatis, censeri testatorẽ ei legasse alimẽta in triginta annos. Si verò sit viginti quinque annorũ, aut alterius inferioris ætatis, quæ tamẽ supra viginti sit annos, censeri ei legasse alimenta viginti octo annorũ. Si autem sit triginta annorum, aut alterius inferioris ętatis, quę sit supra viginti quinq; annos, censeri illi legasse alimenta viginti quinq; annorum. Quòd si sit triginta quinque annorũ, aut alterius ætatis inferioris, quæ sit supra triginta annos, censeri ei legasse alimẽta viginti duorũ annorũ. At si sit quadraginta annorum, aut alterius minoris ętatis supra triginta quinque annos, censeri illi legasse alimenta viginti annorum. Si autem sit alicuius ætatis supra quadraginta annos vsque ad quinquaginta inclusiuè, censeri ei legasse alimẽta annorum, qui ab ea ætate desunt vsque ad sexaginta, vno anno dẽpto. Vt si sit quinquaginta annorum, censeri ei legasse alimẽta nouem annorum. Si verò sit quadraginta nouem annorum, censeri ei legasse alimenta decem annorum, & ita consequentur. Quòd si sit ætatis quinquaginta quinq; annorum, aut alterius inferioris, quæ sit supra quinquaginta, censeri ei legasse alimenta nouem annorũ. Si verò sit sexaginta annorum, aut alterius inferioris ætatis, quæ sit supra quinquaginta quinque annos, censeri ei legasse alimenta septẽ annorũ. Denique si sit cuiuscunque ætatis, quæ sexagesimum annum excedat, censeri ei legasse alimenta quinque annorũ. Hæc est forma, quam Vlpianus ibi tradit, computandi alimenta legata quotānis in totam vitam alicuius: atque iuxta eam dicũt autores citati faciẽdā esse æstimationem operarum, quas interfectus erat facturus toto tempore vitæ suę, facta priùs taxatione valoris earum singulis annis.

[sect. 2] Sunt tamen circa hæc omnia multa obseruāda ac moderanda. Primum est: Tunc solùm occisi operas esse restituendas, quando ex illis em olumentum aliquod erat aliis obuenturum, vt vxori ac filiis, qui vel inde substentationẽ erant habituri, vel patrimonii augmentum, quo vxores ducerent, aut filiæ nuberent, vel aliud genus vitæ eligerent, aut in iam electo plus de bonis interfecti ratione earum operarum essent consequuturi: quantum enim hac de causa defraudarentur morte iniusta interfecti, tantum præcisè, & non plus, esset restituendum. Ratio huius nostri asserti hæc est: Quoniam sustentatio, ac sumptus proprii ipsius occisi, quos ex eo lucro erat ipse facturus, etiam in sui splendorem, aut malè illud prodigendo, in priuatione ipsa vitæ illius cōtinetur: neque sunt duo damna, priuare illum vita, quam ita erat transacturus, & priuare illũ **[[287]]** operis, ex quorum emolumento ita erat victurus; quemadmodum duo damna diuersa sunt, priuare illum vita, & simul ac consequenter priuare alios, quibus sustentationẽ ac patrimonium debebat, emolumento, ad quod ius habebant, quodque ex operis illius erant percepturi, nisi ille iniustè vita esset ita priuatus. Quia ergo priuatio operarum defuncti, quatenus inde ipse erat victurus, non est damnum aliud à priuatione vitæ, quin potiùs quadā ex parte est beneficium, quatenus leuatur onere, labore, ac molestia eas operas exercendi; cōsequens profectò est, vt occisor solùm teneatur ad damnum vitæ, non verò ad valorem operarum, quatenus ex illis in sui emolumentum erat sumptus facturus. Quousque autem iniustus occisor teneatur ad restitutionem damni vitæ, quam eripuit iniustè, & num si vita futura erat splendidior, teneatur ad maiorem restitutionem, propriam ac peculiarẽ hac de re subjiciemus Disputationẽ. Ex his iam liquidò constat, si ex

operis occisi nullũ emolumentum erat aliis obuenturum, quia plus secum ipse insumebat, quàm lucraretur, aut tantundem, etiam si vanè illud insumeret, in ludis, superfluis cibis ac vestitu, in famulis, & in quibuscunq; aliis rebus, ad nullam restitutionem teneri eiusmodi iniustum occisorẽ ratione earum operarum: quoniam in nullo alicui alteri ea de causa damnum intulit. Constat deinde, si ex eis operibus aliquid emolumenti prouenturum erat aliis, iniustum occisorẽ restituere non teneri, quantũ operæ illæ valebant, sed solùm quantum commodi ex illis illi alii erant percepturi. Item si occisus catebat vxore, solumque habebat filios aut alios hæredes, & hi maius emolumentum ex eo accipiunt, quòd potiantur priùs hęreditate, quàm ex eo, quòd defunctus operas exercuisset in totum tempus, quo insuper erat victurus, eo quòd plus ex vsu fructibusque hæreditatis ita anticipatæ ipsis proueniat, quàm ex defuncti operis eis proueniret, ad nullam restitutionem ratione talium operarum tenetur interfector: quippe cùm nullum damnum eiusmodi filiis aut hæredibus occisi ex priuatione earum operarum vnà cum vita interfecti obuenerit, sed potiùs lucrum.

Quia verò occisor solùm tenetur restituere valorem operarum, (in quibus computa etiam industriam) quatenus ex illis obuenturum erat aliis emolumentũ: atque comparatione eorum, quibus id emolumentũ erat obuenturum, quibusque faciẽda est restitutio, quatenus eo emolumento consequẽter sunt iniustè priuati, impertinẽs omnino est, quòd interfectus labore ac molestia, aut sine labore & molestia, esset lucraturus: consequens profectò est, vt in re proposita locum non habeat illa quæstio, num scilicet interfector detrahere debeat aliquid de valore earum operarum ratione laboris ac molestiæ, quæ in eis operis exercendis, in eoque lucro comparando, appositurus erat interfector, quatenus ipse restituit valorem earum operarũ, defuncto nullum laborẽ, molestiam, ac industriam, apponente. Hæc tamen quæstio locũ habet in restitutione valoris operarum, quæ facienda est mutilato, aut aliter percusso iniustè, & non occiso, impeditoque ea de causa in reliquũ vitæ suæ operas exercere, aut non tales, nec tot, eas exercere, quales ac quot foret alioquin eas exhibiturus. Eam autem quæstionem examinabimus, quando de restitutione facienda mutilato, ac percusso, nec occiso, post hanc de restitutione ratione homicidii, peculiarem Disputationem subjiciemus.

[sect. 3] Illud verò hoc loco obserua, longè diuersam esse rationem de operis, quibus interfectus, post causam mortis acceptam, ratione talis causæ mortis caruit, dum adhuc viueret, & de operis, quas post punctum mortis fuisset facturus, si eam iniustã mortis causam non accepisset. Illas enim priores tenetur homicida quo ad integrum earum valorem restituere: eo quòd iniustè priuauerit eis interfectũ, dum adhuc viueret: de posterioribus verò loquebamur, sermonemque prosequimur.

[sect. 4] Deinde obseruandum est, computandum cum operis esse, si quid interfectus lucrabatur negotiãdo. Emolumentũ quippe, quod inde aliis erat prouenturũ, non secùs est illis restituendum, quam emolumentũ, quod ex operis prouenturum eisdem erat: quippe cùm priuatio eis emolumenti, morte iniusta interfecti sequuta, non minùs sit damnum iniustè datum eis, qui illo erant potituri, quam sit priuatio emolumenti operarũ. Si quos item interfectus habebat redditus, qui solùm ad vitam illius ad eũ pertinebant, vt cōmendæ, *de tenZa,* quam in Lusitania vocant, *de merced de por vida,* in hoc regno dicuntur vitalitii, vsusfructus bonorum maioratus, aut alterius similis rei, horum quoque est facienda restitutio, non secùs quam valoris operarum interfecti. Tantum verò vnicuique ea de causa est restituendũ, quantum iniustè est priuatus de emolumento, quòd inde participare debebat, vt de operarum emolumento est dictũ. Neque refert, quòd filius primogenitus in terfecti succedat in bonis maioratus, aut in aliis, quę ad primogenitum deferũtur. Quoniam vxor

interfecti poterit manere priuata iniustè emolumẽto aliquo ex eis bonis, quod nō aliunde illi cōpensetur: atque hoc est illi restituẽdũ. Alii item filii iniustè interfecti, fratres primogeniti, poterunt manere iniustè priuati emolumento aliquo ex eisdem bonis: & hoc similiter est illis restituendum, nisi aliunde morte patris illis compẽsetur. Denique quodcunque aliud lucrum cessans, aut damnum emergens, quod iniustè sit eis datum morte iniusta interfecti, iis ipsis est restituendũ, quibus datum est, tantum vnicuique eorum, quantum iniustè ea via illi est datum.

[sect. 5] Quando autem ex interfecti operis, ex negotiatione illius, & ex redditibus, qui personam vitāq́; illius comitabantur, nullus alius iniustè est passus damnũ: quia iniustè interfectus artifex non erat, nec negotiator, nec habebat tales redditus; vel quia nullus inde percipiebat emolumentum, saltẽ quo per accidẽs priuaretur iniustè morte talis interfecti; eo quòd occisus iniustè omnia secum aut vanè insumebat, vel quia esto aliquid aliis inde proueniret, priuatio tamen perceptionis emolumenti illius non fuit iniusta comparatione eorum, iuxta ea quæ proximè subiungemus, tunc nulla consurgit obligatio restituendi eiusmodi emolumenta, seu ex hoc capite.

[sect. 6] Huius rei occasione quæritur, num omnibus, qui morte iniusta interfecti, priuati sunt emolumẽto aliquo, quod ex illo forent percepturi, si ille interfectus non fuisset, teneatur homicida restituere valorem eius emolumẽti. Ad quod negāter est respōdendũ cum Soto ac Ledesmio locis citatis, sed illis dumtaxat, qui ius habebant percipiẽdi emolumentũ illud, quia illis erat quasi debitũ. Inter hos cōputatur in primis vxor interfecti, quæ per contractum matrimonii habet ius parti-**[[288]]**cipandi bonis mariti, cuiq́ue maritus sustentationem debebat. Computantur deinde filii, quibus pater debet alimenta, quibusq́ue parentes thesaurizare debent patrimonium, ac proinde qui ius habent succedendi in bonis parentum, velint nolint parentes. Eadem ratione computantur etiam nepotes ex filio aut ex filia præ defunctis. Cōputantur item parentes iniusè interfecti, præsertim si egeant, & ab interfecto accipiebant sustentationem: quoniam filius iure naturali ac humano tenetur sustentare parẽtes suos egentes, possuntq́ue parentes id exigere à filiis in foro exteriori, vt patet. *l. si quis à liberis in prin. ff. de liber. agnos. l. vlt. §. ipsum autem. C. de bonis quæ liber. l. 1, 2. & sequẽtibus. C. de alen. liber. &. l. filia tua. C. de patr. potest.* dictumq́ue est tractatu præcedẽte Disp. 168. De aliis autem, quos interfectus ex sua liberalitate sustentabat, quibúsve eleemosynas aut beneficia alia tribuebat, est dicendum, non videri homicidam teneri eis ad restitutionem, esto cognati illius essent, quicquid Adria. Scotus locis citatis, & alii in contrarium asseruerint. Ratio autem est, quoniam id illis non erat debitum, quasi ius ad illud haberent, neque mors interfecto fuit illata animo priuandi eiusmodi homines emolumento, quod ex occiso sperabant, verisimiliterq́ue in futurum percepissent, sed accidit id inde præter interfectoris intentionem sequi. Quia ergo, quę eiusmodi homines ab interfecto percepturi erant, connexionẽ non habent cum vita illius in ratione debiti, vt habent, quæ illi alii erant percepturi; neque mors ex intentione aduenit contraueniendi iuri, quod eiusmodi homines habent ad accipiendum, quod sibi quiuis ex liberalitate conferre voluerit, quasi homicida intenderit id impedire, sed per accidens est sequutum, non secus ac si mors ex alia causa eidem eueniret; consequens profectò est, vt homicida restituere non teneatur emolumenta, quæ eo modo morte iniusta per accidẽs impediuit. Possumus verò id confirmare, quoniam nullus dicet, homicidam restituere teneri amicis interfecti, quæ sperabant ab illo ex liberalitate accipere, eo quòd soleret eos inuitare, aut dona ad illos mittere, vel illis concedere, quod ab eo petebant: neque item dicet, teneri restituere famulis, quæ, vltra stipendium

emeritum, sperabant ab illo in posterum accipere, vel commoditatem, quam in illius domo erant habituri, neque id affirmant Scotus, Adria. & alii, quos impugnamus, sed solùm loquuntur de cognatis, qui sustentationem ab interfecto accipiebant: cùm ergo interfectus ex mera liberalitate sustentaret eos suos cognatos, qui non sunt de illorum numero, quos commemorauimus, non secùs atque ex liberalitate sustentabat suos amicos ac famulos; neque eiusmodi cognati habeant plus iuris ad emolumenta, quæ ex interfecto erant in futurum percepturi, quàm amici aut famuli; consequens profectò est, vt iniustus interfector non plus teneatur ea de causa cognatis illis restituere, quàm teneatur amicis aut famulis interfecti.

[sect. 7] De hæredibus, siue testamento essent instituti, siue succederent ab intestato, quando non essent de numero eorum cognatorum, quibus diximus faciendam esse restitutionem emolumenti, quo ea morte fuerint priuati, esse possit maius dubium, num sit illis facienda restitutio emolumenti, quod plus in hæreditate futurum fuisset, si interfectus non ita iniusta morte fuisset præuentus. Respondendum tamen est, regulariter nullum damnum esse eis illatum ea morte iniusta. Quoniam, vel hæreditas futura non fuisset amplior, vel si amplior fuisset futura, id inde compensabitur, quòd ea morte ita præuenta citiùs in eis bonis succedunt, citiusque eis potiũtur. Item, cùm integrum esset interfecto alios pro libito instituere hæredes, vel applicare omnia bona sua, vel partem magnam eorum, operibus piis; consequens profectò est, vt regulariter plus commodi ex morte ita præuenta recipiant, quàm damni. Adde, ipsos sua industria posse similiter augere ea bona toto tempore, quo interfectus fuisset insuper victurus, nihil eorum, neque etiam reddituum, insumendo toto eo tempore, quo non fuissent alioquin eis bonis potituri, idque totum conuertere in illorum augmentum, etiam id, quod interfectus toto eo tẽpore fuisset ex illis insumpturus, si ea iniusta morte non fuisset præuentus: quare ex morte illa nullum damnum, sed commodum potiùs reportant.

[sect. 8] Maius verò dubium adhuc est de creditoribus iniustè interfecti, si aliquando eueniat, vt propter eam iniustam mortem, illi aliquid non recuperent eorum, quæ interfectus ipsis debebat, quod tamen recepturi fuissent, si ille interfectus non fuisset. Etenim hoc debitum de iustitia est, & quod anteponendum erat emolumento, quo priuatur vxor, & quo priuantur filii: cùm ad vxorem & ad filios non aliud ex marito & ex patre spectet, quàm quod remanserit, deducto priùs toto ære alieno, satisfactisque integre omnibus eiusmodi creditoribus interfecti: quare cùm homicida restituere teneatur vxori ac filiis eius, quem iniustè interfecit, emolumentum verum ex ita interfecto, quo ipsos priuauit, longè maiori cum ratione tenebitur restituere hoc aliud. Nec refert, si quis dicat, dãnum hoc creditorum non fuisse intentum ab homicida, sed per accidens, præterque ipsius intentionem, esse sequutum. Nam similiter damnum vxoris ac filiorum fuit sequutum per accidens, & præter intentionem homicidæ, & nihilominus tenetur illud restituere, quia cõnexum erat cum morte iniusta interfecti, & contrariũ eius damni debitum quodammodo erat ab interfecto: hoc autem damnum similiter erat connexum cum morte iniusta interfecti, & contrariũ eius damni magis erat debitum ab interfecto, quàm damnum vxoris ac filiorum. Item sicut damnum vxoris ac filiorum censetur voluntarium comparatione interfectoris, vt teneatur illud restituere, nihil impediente, quòd non attẽderit, an interfectus vxorem ac filios haberet, & quòd id ignorauerit: quoniam eo ipso, quòd cum peccato vult mortem interfecti, censetur imputatiuè velle ad effectum, vt illa restituere teneatur, quæcunque damna nata sunt sequi ex tali morte, si ex illa re ipsa sequantur: ita idem omnino cernitur comparatione damni creditorum interfecti. Video communem hodie doctorum sententiam esse, interfectorem restituere non teneri damnum hoc creditorum, nisi formaliter illud intẽderit, eaque intentione interfecerit,

vt damnum illud creditoribus daret. Nihilominus nimium me vrgent rationes à me modò **[[289]]** confectæ, vt asserere non audeam, eum non teneri restituere ea damna. Neque refert, quòd cōfessarii ea restituere non iubeant, neque in exteriori foro solui iubeantur, vt doctores contrarię opinionis objiciunt. Quoniam propterea id fit, quia rarò euenit, vt propter mortem iniustam interfecti priuentur creditores debitis suis; idque vel quia interfectus creditores non habet, vel quia relinquit sufficientia bona vnde illis satisfiat, vel quia non plus satisfaceret, si viueret, quā satisfiat de bonis, quæ relinquit: vel id etiam propterea fit, quia interfector non habet vnde satisfaciat, vel quia creditores non attendunt, interfectorem ad id teneri, eaque de causa id in iudicio aut extra iudicium ab eo non petunt; neque interfectorn eque item confessarii ad id attendunt, si aliquādo, quàm rarissimè, eueniat, vt ea mors iniusta fuerit in causa, vt creditor aliquis defraudetur debito, quod interfectus ei debebat. Quòd si ad id attēderetur, quando rarissimè talis euentus occurrerit, tunc confessarii, si obligationem penetrarent, id præciperent interfectori restituere: & in foro exteriori, si id creditores peterent, ac sufficienter probarent, eam iniustam mortem causam fuisse, quòd ipsi suis debitis priuarentur, præciperetur etiam interfectori vt illud resarciret.

[sect. 9] Ex hactenus dictis constat, non totum valorē operarum interfecti, reliquarumque rerum, quas cum operis computauimus, esse restituendum iis, qui emolumento aliquo ex bonis iniustè interfecti priuati sunt, sed duntaxat esse illis restituendum valorem emolumenti, quo vnusquisque inde iniustè fuit priuatus, tantum præcisè vnicuique in particulari restituendo, quanto iniustè fuit priuatus. Quo fit, vt in re proposita, ad æstimandum valorem operarum defuncti, reliquarumque rerum, quæ cum operis computantur, vt intelligatur, quantum homicida ex eo capite restituere teneatur, locum non habeat regula illa ex. *l. hæreditatum. ff. ad leg. fal.* Vt multi ex iurisperitis locum habere in re proposita asseruerunt. Primò, quoniam in alimentis legatis ad vitam alicuius, vt ex valore eorum falcidia detrahatur in eadem proportione, in qua detrahēda est ex cæteris legatis, solùm est conjiciendus oculus ad tempus, in quod legatarius sperabatur victurus: in re autem proposita non est solùm conjiciendus oculus ad tempus, in quod occisus foret victurus, nisi ita morte iniusta esset præuētus, sed simul conjiciendus etiam est oculus ad tempus, in quo singuli pærticipaturi erant emolumento ex eis operis & ex aliis similibus bonis interfecti: poterat enim vnus participare lōgiori tempore, quàm alius, propter ætatem, mutationem status, & propter alias circunstantias cōcurrentes. Præterea simul conjiciendus est oculus ad quantitatem emolumēti, quod vnusquisque eo tempore erat participaturus, atque eo modo est arbitrandum, quantum vnicuique eorum in particulari, & quantum omnibus simul sumptis, sit restituendum. Secundò locum non habet eadem regula, quoniam alimenta singulis annis vitæ legatarii sunt æqualia: valor verò operarum non singulis annis vitæ, quam interfectus victurus sperabatur, futurus erat æqualis: quippe cùm non tantum operetur ac lucretur senex, quantum iuuenis. Tertiò, quoniam debitum alimentorum solùm potest impediri morte legatarii: operæ verò, earumque valor, impediri poterant morbis, multisque aliis impedimentis eius, qui iniustè fuit interfectus, propriaque voluntate illius, qui otio vacare poterat. Præterea regula illa ex. *l. hæreditatum.* irrationabilis videtur in multis. In primis enim pares omnes facit, qui sunt eiusdem ætatis: cùm tamen ex multis aliis capitibus esse posset imparitas quoad tempus, quod legatarii sperabantur victuri. Vt ex eo, quòd vnus legatariorum esset robustioris naturæ ac complexionis, minusque subiectę morbis, quàm alii: aliquisque eorum potest esse ita affectus, vt quamuis sit paruæ admodum ætatis, speretur tamen lōgè minùs victurus, quàm alii, qui sunt longè maioris ætatis. Item regula illa pares facit eos, qui sunt dispares longè in ætate.

Vt parem facit eum in supputatione alimentorum in totam vitam, qui est viginti annorum, cum eo, qui est tantùm quinque annorum. Longè autem rationabilior esset regula illa, cuius mentionẽ facimus tractatu præcedente Disp. 388, dum sermo nobis erat de emptione vitalitii, hoc est, certæ quantitatis valoris singulis annis in totam vitam eius, cui id vitalitium emeretur. Nempe vt attenta ætate ac complexione, cæterisque circunstantiis concurrentibus eius, cui id vitalitiũ in totam illius vitam emeretur, prudentis arbitrio æstimaretur, quantum is ad summum speraretur victurus: atque dimidium summæ illorum omnium annorum esset valor eorum alimentorum: quoniam quantum fieri potest vt is moriatur ante medietatem eorum annorum, tantum fieri potest vt viuat vltra medietatem eorundem annorum: atque ita seruatur æqualitas periculi ac commoditatis, quæ euenire potest in commodum & in incommodum vtriusque patris, hoc est, ementis & vendentis id vitalitium. Cæterùm quamuis hæc regula rationabilis sit ac æqua, si valor alimentorum soluatur temporis progressu, soluendo in vnoquoque anno alimenta solùm illius anni, quousque perueniatur ad summã medietatis eorum annorum, siue ille priùs moriatur, siue superuiuat, excedatque medietatem eorum annorum; non est tamen rationabilis ac æqua, si soluenda statim sit summa tota medietatis illorum annorum. Quoniam aliquando ea summa, quin & minori, poterit iustè emi vel census perpetuus ac irredimibilis, vel ager, qui in perpetuum suppeditent alimenta, quæ sufficiant in eandem aut etiam in maiorem sustentationem singulis annis in perpetuum, vt Disput. 388 citata ostendimus. Quare si vel alimenta, vel operarum valor, quæ in vitam totam iniustè interfecti forent soluenda, prout ille, si interfectus non fuisset, fuisset singulis annis operaturus, statim integre soluerentur, sanè longè minori pretio sunt æstimanda prudentis arbitrio, quàm sit tota summa valoris eorum annorum, si successiuè diuisa in singulos annos solueretur: aut certè homicida, vel quicunque alius similis debitor, permitten dus esset successiuè ea soluere, prout successiuè ex interfecto forent obtinenda.

Quia ergo res, de qua disputamus, longè diuersa est de ea, de qua *Vlpianus. l. hæreditatum citata* agit, vt satis perspicuè ostendimus, constat sanè nos non teneri vti ea regula ad arbitrandum, quantum homicida restituere teneatur pro dãno operarum interfecti, & pro damno aliarum similium rerum. Quin, esto res esset similis, non **[[290]]** teneremur vti ea regula minùs æqua in se: quippe cùm de conscientiæ foro hoc loco agamus. Regula ergo, qua in re præsenti est vtendum, nõ alia est, quàm prudentis arbitrium. Qui examinare debet, num iuxta hactenus dicta aliquis, aut aliqui, verè priuati sint iniustè emolumento aliquo ex morte iniusta interfecti, & qui illi sint: pensataque quantitate emolumenti ac temporis, quo probabiliter foret duraturum, detractaque non leui parte valoris totius eius temporis, propter periculum, quod erat, ne cessaret morte, morbo, aut otio eius, cuius futuræ erant illæ operæ, vel morte eius, qui eo emolumento erat participaturus, vel ob alias superuenientes circunstantias, rerumque vicissitudinem ac inconstãtiam, & detracta simul aliqua non leui parte ex eo, quòd simul soluendum sit, quod temporis progressu erat solùm in spe: his, inquam, omnibus examinatis ac pensatis, iniungendum iniusto interfectori est, quantum restituere debeat vnicuiq; eorum, qui iniustè damnum ex ea morte in tali emolumẽto acceperũt: neque alia certior ac dilucidior regula tradi hac de re potest.

[sect. 10] Atque hoc loco obserua, hanc, & similes alias restitutiones, meliùs definiri ac perduci ad effectum, facta transactione & compositione cum iis, quibus restitutio est facienda, qui vt plurimũ remittere solent aliquid de ita debitis, quàm arbitrando homicidæ vsque ad vltimum indiuisibile, quantum vnicuique eorum, qui ex ea morte iniusta damnum iniustè sunt passi, restituere debeat. Est verò hac in re vtilissima confessarii opera, qui de

consensu homicidę confitentis, aut consilium petentis, eos alloquitur, quibus restitutio est facienda, & vel ex illis obtinet remissionem totius debiti, vel facta compositione cum illis, obtinet remissionem partis debiti, vel certè maiorem conscientiæ securitatem circa id, quod ipse est arbitratus fore in conscientia restituendum, obtinendo ab is, quibus restitutio est facienda, vt ea summa sint contenti.

Vtrùm pro damno vitæ ab iniustè interfecto ereptæ teneatur homicida aliquid restituere, & quale, cuique ea restitutio sit facienda. Disp. 84.

SVMMARIVM.

1. SI interfectus erat mancipium, tenetur iniustus interfector illius pro damno vitæ restituere domino illius valorem eius mancipii, quatenus damnum priuationis vitæ illius redundat in detrimentum bonorum externorum eius domini.

2 . Affirmant nonnulli pro damno vitæ nullam consurgere obligationem quidquam restituendi.

3 . Sed melior est opinio, pro damno vitæ consurgere obligationem restituendi, quia vitæ damnum verè est damnum iniustè illatum, imò verò est maius damnum ex suo genere, quàm quodcunque aliud damnum bonorum externorum aut honoris aut famæ.

4 . Homicida neque quiuis alius, qui damnum corporis infra mortem dedit, ten etur ad restitutionem eius damni post mortem eius, cui illud iniustè intulit, esto teneatur læso in vita illius. Sed non probatur: quia si is, qui damnum corporis intulit, tenebatur restituere læso damnum illud in pecunia, vtique ius id, vt tantum pecuniæ ea de causa ipsi solueretur, transiuit ad hæredes illius, qui illi succedunt in omnibus bonis externis, & in omni debito bonorum externorum vndecunque contracto, etiam si contractum sit ex iniusta priuatione boni corporis illius, aut alteri: boni illius, quod ad hæredes transmittendum non foret.

5 . Vbicunque pro homicidio statuta est talionis pæna, vt scilicet homicida in pænam eius delicti interficiatur, debet homicida patiẽter ferre eam mortem, eoꝗ modo satisfaciet ad aliam restitutionem. In loco autem in quo ea pæna non est statuta, nullus debet mortem propter eam homicidii culpam sibi inferre: quoniam nullus licitè potest esse homicida sui ipsius. Expedit tamen, eum homicidam exponere vitam suam mortis periculo in causa aliqua iusta, vt contra inimicos ecclesiæ. Sed opinio hæc refellitur.

6 . Homicida restitutionem damnorum corporis facere debet, petendo suppliciter veniam, vel pænitentia arbitraria, & mortem defuncti restituere debet bonis spiritualibus, nempe orationibus ac sacrificiis pro interfecto oblatis. Sed hæc opinio cum aliis multis appendentibus refutatur.

7 . Posito, quòd homicida restituere aliquid teneatur pro damno vitæ, quam iniustè abstulit, non est neceßarium eam restitutionem fieri in pecunia, quando lata à iudice non est sententia, vt in pecunia aliquid pro eo damno soluat: sed satis est, si ad æqualitatem, modo quo fieri possit, id damnum compensetur, siue in pecunia, siue in aliquo alio.

8 . Quando aliquis in pænam homicidii, mortis pæna esset damnatus, non teneretur in conscientiæ foro aliquid aliud ei restituere, pro damno vitæ, quod iniustè dedit. Teneretur

tamen restituere damna in bonis externis, si quæ simul aut consequenter dedit, puta expensas in curatione, vsque ad mortem iniustè interfecti.

9 . Si hæredes interfecti, illíve ad quos spectat prosequi accusationem & iniuriam loco interfecti, remittant homicidii compensationem, vel pretio ac transactione facta ab homicida cum illis, vel merè gratis, tunc ad nullam restitutionem tenetur homicida in foro conscientiæ ratione damni vitæ, quod interfectio iniustè dedit.

10 . Si homicida ea morte iniusta causa fuißet, vt pro interfecto non fierent tot sacrificia ac suffragia, quot ipse fuisset præcepturus fieri, nisi ea morte fuißet præuentus; tunc homicida cogendus est id compensare, aut propriis suis orationibus aut eleemosynis, quibus fieri præcipiat orationes, sacrificia, aut alia pia opera pro anima iniustè à se interfecti.

11 . Quando neque homicida punitur pæna talionis, neque hæredes interfecti, illíve ad quos prosequi iniuriam interfecti spectat, mortem ei condonant interfecti, tunc compensare poterit illam mortem rebus spiritualibus, vt tot sacrificia pro interfecto dicantur, vel tot alia opera pia pro illo fiant, quot arbitrio prudentis, spectata qualitate interfecti, satis esse iudicabuntur ad compensandum damnum vitæ iniustè ei datum, attenta valore & efficacia, quæ sunt in sacrificiis ad satisfaciendum pro defunctis.

12 . Quando constaret interfectum decessisse in culpa lethali, tunc nulla esset obligatio restituendi bonum quodcunque, quod ad hæredes illius non esset transferibile.

[[291]] IN primis, quando occisus erat mancipium, nullus est, qui dubitet, iniustum interfectorem illius teneri pro eo damno vitæ restituere domino illius valorem eius mancipii, quatenus dānum priuationis vitæ illius redũdat in detrimẽtum bonorum externorum eius domini: est enim mancipium bonum externum domini sui, non secùs ac iumentum. Quatenus autem eadem vita erat bonum mancipii, si non quoad dominium, (quia id ad Deum spectat, vt Disp. 1 dictum est) certè quo ad vsum ac fruitionem à Deo illi concessa, quæstio proposita locum etiam habet quo ad mācipium ipsum occisum, num restitutio aliqua sit ei facienda ratione eius damni vitę iniuste ipsi illatum. Tenetur præterea iniustus mācipii interfector domino illius restituere expensas omnes, si quas is dominus fecerit in illo curādo antequam ex causa iniusta mortis accepta ex hac vita discederet. Quin & tenetur illi restituere valorem operarum eius mancipii, quibus dominus caruit tempore toto, quo mancipium illud post mortis causam acceptam vixit. Operas verò, quibus dominus post mortem illius caruit, cariturúsve est, idcirco iniustus interfector restituere illi seorsim à valore mancipii non tenetur: quoniam in valore mancipii, quem diximus esse illi soluendum, includuntur: sicut vsus, quẽ dominus iumenti erat percepturus, si illud non venderet, & vsus domus, in valore ac pretio iumenti ac domus persoluunt. Eadem ratione, si quis mutilet mancipium, aut ex alia læsione corporis illi illata minùs vtile illud reddat ad operandum, vel ex cicatrice aut claudicatione deformitas in eo maneat, qua minus ea de causa mancipium valeat, tenetur talis iniustus vulnerator, aut percussor, eius mancipii, restituere domino illius æstimationem totius illius damni: quod damnum in temporalibus reputatur ac vere est comparatione domini eius mancipii.

[sect. 2] Quod verò ad quæstionem propositam attinet, *Nauar. in Manu. c. 15. n. 19 & 20* affirmat, pro damno vitæ nullam consurgere obligationem quicquam restituendi. Idem affirmat de damno mutilationis, & de quocunque alio corporali. Ducitur. *l. 1.* §. *sed cum liber. ff. de his qui deiec. vel effud.* vbi habetur, quando liber homo est interfectus ex re aliqua

è domo aliqua eiecta, patrem familias non puniri pęna dupli, perinde atque punitur quando aliquod aliud damnum eo modo est datum. Reddit verò rationem textus, *quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Punitur nihilominus in eo euentu paterfamilias domus pęna quinquaginta aureorum, vt ibidem subiungitur. Et *l. vlt. eod. titu.* habetur, si aliquis re eiecta est læsus, iudicem præcipere, vt soluantur læso expensæ factæ in curatione, & operæ, si quibus ea de causa caruit, aut in futurum est cariturus: cicatricum verò, aut deformitatum remanentium, nullam fieri æstimationem: quoniam *liberum corpus (*vt subiungit textus) *nullam recipit æstimationem.* Et *l. liber. homo. ff. ad leg. Aquil.* habetur, quando liber homo in membro aliquo est læsus, dari quidem ei actionem vtilem ad interesse pro expensis & operis; non tamen directam pro damno corporali membri: redditǵque rationem textus, quoniam non videtur dominus membrorum suorũ. Et simile quid disponitur. *l. ex hac. ff. si quad. paup. fecis.* dicatur, & quibusdam aliis iuribus. Obserua tamen, quamuis ciuilia iura non concedant actionem ad compensationem damnorum corporis; eo quòd dicant corpus liberum non esse pecunia æstimabile; admitterent tamen actionem iniuriarum ad vindictam pro iniuria accepta eiusmodi damnis, cum ea iniuria computando simul damnum id corporale datum, eamǵque admitteret, tam ciuilem, vt pecunia compensetur, quàm criminalem, vt pars læsa, vel hæredes illius, potiùs elegerint, excepto crimine homicidii, pro quo solùm admittunt criminalem actionem, vt hæc omnia suprà Disput. 40 copiosè explanata sunt. Ductus itaque Nauarrus eo fundamento, quòd damna corporalia, iuxta iura citata, æstimabilia non sint pecunia, affirmat, homicidam, & quencunque alium inferentem damnum corporis, ad nullam restitutionem in conscientiæ foro teneri.

[sect. 3] Contraria tamen sententia est *Diui Thomæ 2. 2. q. 62. art. 2. ad. 1,* & communis doctorum, quos in principio disputationis præcedentis citauimus: Maiorem tamen excipio, qui *in. 4. dist. 15. q. 19.* nullam mentionem facit, num in consciẽtiæ foro sit restitutio facienda pro damno corporis; quin potiùs, cùm solùm dicat, faciendam esse restitutionem expensarum ac operarum, indeǵque concludat, maiorem restitutionem esse faciendā pro morte artificis, quàm pro morte nobilis, qui non lucrabatur operis suis, innuere videtur, iniungendam non esse restitutionem pro morte corporis.

Communis verò sententia probatur, quoniā corporis damnum verè est damnum iniuste illatum, imò verò est maius damnum ex suo genere, quàm quodcunque aliud damnum bonorum externorum, aut honoris, vel famæ: ergo sicut iure naturali consurgit obligatio resarciendi in conscientiæ foro reliqua damna iniustè data, cōsurget etiam resarciendi hoc damnũ. Neque refert, si quis dicat, ob sui magnitudinẽ esse inęstimale, eaǵque de causa restitui non posse. Non, inquam, id refert. Primò quoniam irrationabile prorsus est, eum, qui dat minus damnum, teneri ex natura rei, in foroque conscientiæ, illud restituere; eum verò, qui dat maximum, ad nullam restitutionẽ teneri, neque ad illam, quæ sibi est possibilis. Præsertim cùm, quando damnum restitui non potest in eodem genere bonorum, in quo datum est, restitui debeat in genere alio. Secundò, quoniam licèt bona corporis ex suo genere pretiosiora sint, quàm bona externa, & honoris, ac famæ; nihilominus tantum addi potest de bonis inferioris ordinis, vt prudentis arbitrio ad æqualitatẽ compensetur damnum in bono superioris ordinis iniustè datum. Præsertim cùm æstimatio dāni post illud datum facienda sit, non quanti occisus aut mutilatus æstimaret vitam aut membrum, antequam iniustè ab eo eriperetur, sed quanti est æquum vt æstimetur postquam est ereptum, vt modo, quo iam tunc fieri possit, ad æqualitatẽ cōpensetur. Tertiò, quoniam non minor est iniuria, quæ infertur, quando datur damnum in bono corporis, quàm sit damnum ipsum: quippe

cùm totũ id damnum iniustè datum, iniuria sit, & cum iniuriis computetur ciuili iure, vt Disp. 40 explanatũ fuit, atque in modo illud dandi accrescere possit iniuria, non crescente dãno: sed iura ciuilia dãt actionem ad vindicandam ad æqualitatem iniuriam, quæ, quando damnum corporale est datum, **[[292]]** fuit illata, & interdum etiam dant actionem ciuilem ad compensandam iniuriam pecunia, quãtum eam æstimauerit offensus, accedente simul arbitrio ac moderamine iudicis, in eaq́ue iniuria includunt iura damnum corporale datum tãquam partem eius iniuriæ, vt hæc omnia Disp. 40 citata comprobata sunt: ergo damna corporis non sunt omnino inæstimabilia; neque id velle videtur iura, quibus Nauarrus nititur; sed ad maiorem exaggerationem eorum damnorum, id delictum videtur, concessa simul actione iniuriarum, qua id vel ciuiliter vel criminali pæna resarciatur, vt offẽsus, si sit superstes, aut ipsius hæredes maluerint. Et quicquid ciuilia iura ea de re decernerent, argumenta tamen proposita probant, teneri eum in conscientiæ foro restituere damnum corporis, qui iniustè illud dederit, eo modo quo potuerit: consentitq́ue ius canonicum. c. vlt. de sepult. & aliis iuribus.

[sect. 4] *Victòria. 2. 2. q. 62. art. 2. ad. 1.* in commentariis, manu scriptis, sequutus, vt ipse ait, magistrum suum, à quo Parisiis Theologiam audiuit, Ioannem videlicet Maiorem, docet, satis probabile esse, ac quemuis posse tanquam tutum id sequi, neque homicidam, neque quemcunque alium, qui damnum corporis infra mortem dedit, vt qui oculum eruit, aut manum obscidit, teneri ad vllam restitutionem eius damni post mortem eius, cui illud iniustè intulit, esto teneretur læso in vita illius. Ducitur, quoniam in eo damno corporali hominis iam defuncti non nocuit illius hæredibus, qui succedere non debebant in bonis corporis illius, vt in oculo, aut in manu, sicut successuri erant in bonis illius externis: quare, inquit, sicut defunctus transmittere non debebat ad hæredes bonum corporis, quo iniustè est priuatus, ita neque obligatio restituendi, quam defuncti comparatione is habebat, qui id damnum corporis illi dedit, transit ad hæredes illius defuncti, quasi illorum comparatione illam etiã habeat. Tutum tamen, inquit, erit, vt defuncto satisfaciat orationibus, sacrificiis, aut aliis operibus piis pro illo oblatis, quæ illi recompensent corporis damnum, quod fuit passus.

Id, vnde Victoria ad hoc ita asserendum ducitur, mihi non probatur omnino. Quoniam si is, qui damnum corporis intulit, tenebatur restituere læso damnum illud in pecunia, vtique ius id, vt tantum pecuniæ ea de causa ipsi solueretur, transiuit ad hæredes illius, qui illi succedunt in omnibus bonis externis, & in omni debito bonorum externorum vndecunque contracto, etiam si contractum sit ex iniusta priuatione boni corporis illius, aut alterius boni illius, quod ad hæredes transmittendum non foret. Quo fit, vt iure ciuili, in foroq́ue seculari, non solùm si ante mortem damnum passi sententia erat lata, vt pro eo damno redderetur illi tantum pecuniæ, ius illud transeat ad hæredes, sed etiam si defunctus contestatus erat iam litem cum eo, qui id damnum ac iniuriam illi intulerat, transeat ad hæredes ius prosequendi eam litem, & obtinendi, quod ea de causa fuerit iudicatum, iuxta ea quæ Disp. 43 dicta sunt.

[sect. 5] *Scotus in. 4. dist. 15. q. 3. art. 2.* quem sequuntur Adria. & Gabr. locis in principio præcedentis disputationis citatis, & alii dicunt, vbicunque statuta pro homicidio est talionis pæna, vt scilicet homicida in pænam eius delicti interficiatur, debere homicidam patienter ferre eam mortem, eoq́ue modo satisfaciet, neque tenebitur ad aliã restitutionem. In loco autem, in quo ea pæna nõ est statuta, nullum debere mortem propter eam homicidii culpam sibi inferre: quoniam nullus licitè esse potest homicida sui ipsius. Expedire tamen, inquiunt, eum homicidam exponere vitam suam mortis periculo in causa aliqua iusta, vt contra inimicos ecclesiæ, eaq́ue ratione restituet damnum vitæ, quod alteri iniustè intulit. Quòd si, inquiunt,

facere non velit tantam restitutionem, absoluendus non erit, nisi in spiritualibus æquiualenter restituat, offerendo orationes, sacrificia, & alia pia opera pro interfecto in recompensationem vitæ, quam ab eo eripuit, quantum prudentis arbitrio iudicabitur ad id esse satis.

Opinio hæc à plurimis reprehẽditur in multis. In primis enim, si Scotus intẽdat, vbi pro homicidio statuta est talionis pæna, (vt regulariter inter Christianos est statuta) teneri homicidam se offerre ministris publicis, vt comprehendatur ac interficiatur, sicque restituat, indigna profectò est suo autore. Quoniam id in pænam ac vindictam est statutum: nullus autem tenetur se offerre pænæ: neque ad illam tenetur antequam condemnetur: quin & illam præscribere potest post condemnationem, nisi intra certum tempus exequutioni mandetur. Itemque inhumana ac intolerabilis esset lex, quæ vellet, homicidam teneri se objicere offerréve tali pænæ, atque adeò iniusta.

Neque arbitror Scotum id intendisse. Præterea id, quod dicit, debere homicidam exponere vitã contra hostes fidei, sanè sæpe nec expediret, nec esset ei consulẽdum. Vt si haberet filios aut vxorem. Item eius posset esse ingenii, vt minimè id saluti animæ ipsius expediret, quoniam ea via multis peccatis se ipsum implicaret. Adde, id parum facere ad compensationem damnorum, quæ interfecto intulit: neque id esse medium multũ proportionatum ad ea compensanda. Id etiam, quod dicit, saltem teneri facere compensationẽ in spiritualibus, offerẽdo pro interfecto orationes, sacrificia, aut alia pia opera, aliqui idcirco reprehendunt: quoniam, inquiunt, sicut damnum in bonis externis defuncti non sufficienter restituitur ac compensatur bonis spiritualibus, ita neque damnum in bonis corporis. Et quoniam sicut, qui restituere non potest bona externa, ad quę restituenda tenetur, restituere ea non tenetur cõpẽsando illa bonis spiritualibus; ita, qui restituere aliter non potest damnum corporis, non tenetur restituere illud bonis spiritualibus. Adde, si is, qui iniustè fuit interfectus, esset infidelis aut alius, de quo constaret, decessisse ex hac vita in culpa lethali, neque esset licitum quippiam tale pro eo offerre, neque id quicquam referret ad damnum corporis, iniustè illi illatum, ei compensandum.

[sect. 6] Sotus & Ledesmius locis in principio disputationis præcedentis citatis, quamuis primo aspectu affirmare videantur, homicidam restituere teneri damnum vitæ iniustè datum, si tamen attentè eos legas, inuenies, tandem eos concludere, restitutionem damnorum corporis faciendam esse solùm petendo suppliciter veniam, vel pænitentia arbitraria, mortemque defuncti restituendam esse bonis spiritualibus, putà ora-**[[293]]**tionibus ac sacrificiis pro interfecto oblatis: quamuis neque firmi sint ad id homicidam in conscientiæ foro teneri. Affirmant etiam, quando is, qui iniustè esset interfectus, infidelis esset, aut aliunde constaret, eum decessisse in culpa lethali, homicidam neque ad hanc restitutionem teneri. De restitutione verò damnorum in bonis externis, quæ ex homicidio sequuntur, vt de restitutione expensarum in curatione interfecti, & operarum, quibus iniustè fuit priuatus, multa dicunt, in quibus videntur inuoluere restitutionem damnorum in bonis externis cum restitutione damni vitæ, aut ad rem non loquuntur.

Inter alia displicet id, quod dicunt, nempe, quando homicida est pauper, minorem restitutionem esse illi iniungendam, quàm quando est diues. Quando enim damnum à paupere ac à diuite, iniustè datum, est æquale, sanè æqualis vtrique restitutio est iniungenda, nempe ad æqualitatem cum damno ab vnoquoque eorum iniustè dato. Excusabitur tamen pauper ab exequutione illius integre, quando propter paupertatem impotens fuerit ad eam totam exequutioni statim mandandam: iniunctoque illi, vt statim restituat totum, quod

potuerit, præcipiendum eidem erit, vt cùm paulatim ad pinguiorem fortunam redierit, paulatim, quàm citiùs potuerit, restituat reliquum.
Quod etiam ait Sotus, non esse iniungendam homicidæ tantam restitutionem, vt ad grauem deueniat necessitatem. Sanè si intelligat, plus esse homicidam leuandum ab onere restituendi id, quod ex homicidio restituere tenetur, quàm esset leuandus, si teneretur ex furto, aut ex aliquo alio capite, (vt verba ipsius primo aspectu videntur innuere) falsa omnino est eius opinio. Neque enim homicida ex aliis causis leuari potest ab onere restituendi id, quod ex homicidio tenetur, aut concedi illi potest, vt restitutionem differat, quàm ex illis, quas quo ad omnia capita, ex quibus aliquis restituere tenetur, tractatu præcedente à Disp. 754 explicauimus.
Id quoque, quod vterque affirmat, nempe maiorem restitutionem esse iniungendam homicidæ, si iniustè ab eo interfectus diues sit, literatus, nobilis, aut aliis præclaris dotibus ac conditionibus præditus, quàm si eis careat, locum sanè habet, si de restitutione ratione damni corporis præcisè loquantur: eo quòd vita eius, qui illis præclaris dotibus est præditus, preciosior sit, quàm si interfectus eis careret dotibus. Non autem est verum, si loquantur de restitutione, ad quam homicida tenetur ratione damnorum in bonis externis ex morte iniusta sequutorum. Quippe cùm eiusmodi damna sæpe possint sequi maiora ex morte eius, qui talibus dotibus caret, quàm ex morte eius, qui illis est præditus.
Id denique, quod dicunt, plus scilicet restitutionis esse iniungendum, si aliquis iniustè sit occisus per insidias, fraudem, aut atrociùs, quā si sine his circunstantiis, homicidii delictum aggrauantibus, sit interfectus, est etiam falsum. Etenim circunstantiæ illę culpam aggrauant, & iniuriam illatam; non tamen augent damnum: quippe cùm damnum vitæ idem sit: & damnum in bonis externis ex tali morte vlteriùs datum possit facilè esse minus, quando interueniunt circunstantiæ illæ aggrauantes culpam homicidii, quàm quando non interueniunt: obligatio autem restituendi, quo ad quantitatem latitudinis restitutionis efficiendæ, non consurgit ex quantitate culpæ ac iniuriæ, sumptæ præcisè à damno dato, sed consurgit solùm ex quantitate damni iniustè dati, vt tractatu præcedente Disput. 715 copiosè ostendimus. Sicut ergo qui grassando furatur per vim, grauius quidem peccat, maiorem iniuriam infert, pæna maiori est dignus in exteriori foro, & in foro conscientiæ, ideoque maior pænitentia, cæteris paribus, est illi imponenda in sacramento pænitentiæ, quàm hæc omnia cernantur, fierique debeant in eo, qui clàm absque vlla prorsus vi furatur; & tamen, si furtum vtriusque, damnumque ab vtroque datum, sit ęquale, non maior restitutio est vni iniungenda, quàm alteri; quia obligatio restitutionis consurgit ex quantitate damni iniustè dati, & non ex quantitate culpæ ac iniuriæ, qua datum est: ita ei, qui grauius multo homicidium commisit, quoad culpam & iniuriam illatam, maior quidem pæna est iniungenda in foro exteriori, maiorque pænitentia est ei imponenda in sacramento pænitentiæ, quàm ei, qui non ita graue homicidium commisit quo ad culpam ac iniuriam; & nihilominus non plus tenetur restituere vnus, quàm alius, si æquale damnum dederunt: imò plus testituere tenetur, qui leuius homicidium quoad culpam ac iniuriam commisit, si plus damni eo dedit, quàm restituere teneatur, qui grauius homicidium quo ad culpam ac iniuriam commisit, si minus damnum eo dedit.
[sect. 7] Antequam autem inter tot opiniones subiungam, quid de grauissima & quotidiana hac re sentiam, examinandum duxi, num, posito, quòd homicida restituere aliquid teneatur pro damno vitæ, quam iniustè abstulit, teneatur id restituere in pecunia: an verò satis sit, si id restituat in aliquo alio. Ad quod respondeo, necessarium non esse, fieri eam restitutionem

in pecunia, quando lata à iudice non est sententia, vt in pecunia aliquid pro eo damno soluat: sed satis esse si ad æqualitatem modo, quo fieri possit, id damnum compensetur, siue in pecunia, siue in aliquo alio. Hoc nostrum assertum innuit apertè *diuus Tho. 2. 2. q. 62. art. 2. ad. 1.* vbi ait, damna corporis compensanda esse, vel in pecunia, vel in aliquo honore. Eiusdem sententiæ sunt Scotus, Adrian. Gabr. Couar. Victoria, locis hac & in principio disputationis præcedentis citatis, & sunt alii, dum dicunt, damnum vitæ iniustè ablatæ compensandum esse in spiritualibus, offerendo orationes, sacrificia, aut alia opera pia, pro anima iniustè interfecti. Ratio autem est, quoniam pecunia est instituta, vt sit mensura, pretium, ac valor, rerum externarum: non verò est instituta, vt sit mensura, pretium, ac valor vitæ, membrorum, honoris, aut famæ, quæ sunt res altioris ac superioris ordinis, quàm sint **[[294]]** pecunia, & cæteræ res externæ: quando ergo bonum, quod est restituendum, altioris est generis, nec restitui potest re sui generis, satis est si compensetur ad æqualitatem, bono alterius generis, neque est necesse, vt id bonum sit pecunia. Præsertim si is, cui facienda est restitutio, sit in statu, in quo plus ei placebit bonum alterius generis, quàm pecunia, aut aliud bonum externum: vt defuncto plus placebunt spiritualia bona oblata pro anima ipsius, quàm pecunia, aut aliud externum bonum datum ipsius hæredibus. Dixi, præsertim si is, cui facienda est restitutio, sit in statu, in quo plus ei placebit bonum alterius generis, quàm pecunia, aut aliud bonum externum. Quoniam non admitterem, vt ei, cui membrum esset abscissum, ac viueret, restitutio pro eo damno corporis fieret in rebus spiritualibus, si is renueret in talibus rebus eam restitutionem ipsi fieri, vt regulariter quiuis renuet. Neque item admitterem, eam illi fieri in honore ac fama, si similiter renueret in eis bonis sibi illam fieri, vt regulariter multi renuent. Is enim, qui tale corporis damnum iniustè est passus, quando sibi non potest fieri restitutio in re eiusdem generis ac valoris, cogendus non est accipere satisfactionẽ in re, quam pro nihilo æstimat, & quam non potest vendere, vt inde compensationem aliam sibi gratam accipiat. Quo fit, vt in eo euentu, in bonis externis, & non in spiritualibus, aut in honore & fama, sit ei compensatio facienda. Idem dicerem de restitutione honoris & famę iniustè ablatis, quando fieri viuo deberet, & non in re eiusdem generis, vt in honore etiam & fama. Neque enim admitterem, vt passo iniustè damnum in honore & fama fieret, contra ipsius voluntatem, restitutio in bonis spiritualibus.

[sect. 8] Hoc ita constituto, sequentibus conclusionibus subjiciam, quid de hac re sentiam. Prima cōclusio: Quando aliquis in pænam homicidii, mortis pæna esset damnatus, non teneretur in cōsciẽtię foro aliquid aliud restituere pro dāno vitę, quod iniustè dedit. Teneretur tamen restituere damna in bonis externis, si quæ simul aut consequenter dedit, puta expensas in curatione vsque ad mortem iniustè interfecti, & cætera disputatione præcedente explicata. Priorem huius conclusionis partem affirmant Scotus, Adriā. Gabr. locis citatis, & cæteri doctores communiter, nemine, quod sciam, refragante. Habet autem verum, præsertim quando ad accusationem eorum, qui interfecti iniuriam prosequuntur, eo modo homicida damnaretur ac puniretur. Probari autem potest, quoniam re ipsa in compẽsationem damni vitæ, quod dedit, auferretur ab eo æquiualens in eodem genere bonorum, postulantibus id iis nomine interfecti, ad quos pertinet damnum corporis ac iniuriam interfecti prosequi: ergo ad nullam aliam restitutionem tenetur homicida ratione eius damni, quod intulit. Neque refert, si hęredes fortè vellent potiùs, vt illi iniungeretur compensatio in pecunia, apposita simul delinquenti aliqua alia arbitraria pæna pro iniuria, quam in rempublicam commisit. Non, inquam, id refert. Tum quoniam necesse non est, vt compensatio damni corporis interfecti fiat hæredibus illius, vt subiungam. Tum etiam quoniam ciuilia iura potuerunt

optimè in commune bonum statuere, reǵque ipsa, vt Disput. 40 dictum est, statuerunt, vt ad compensationem mortis non ageretur ciuiliter, sed solùm criminaliter ad talionis pænam. Neque item refert, si quis dicat, eum qui à publica potestate mortis pæna ob homicidium damnatur, damnari ita in vindictam publicam, in compensationemǵque iniuriæ reipublicæ illatæ, eaǵque de causa adhuc illi, hæredibusǵque ipsius, restituendum remanere damnum vitæ personæ priuatæ illatum, non minùs, quàm si ea mortis pæna non esset damnatus ac punitus, vt innuere videtur *Nauarrus in Manu. c. 15. num. 22.* Non, inquam, id item refert, quoniam falsum omnino est, in solam compensationem iniuriæ reipublicæ illatæ interfici homicidam à publica potestate. Simul enim interficitur in pænam atque in compensationem damni vitæ, quod priuatę personæ intulit, ad eorum petitionem, qui loco interfecti accusant. Idem etiam efficit iudex, quando ex solo suo officio procedit, illis non condonantibus homicidæ delictum, ad quos prosequi iniuriam interfecti spectat, vt Disput. 47 est ostensum. Quando autem hi condonarunt homicidæ delictum, iudexǵque solùm ex suo officio procedit ad illud puniendum in solum bonum commune, atque ad puniendam reipublicæ iniuriam, non solet regulariter puniri homicida mortis pæna, sed alia longè mitiori, vt Disput. 45, iuncta 44 antecedente, & duabus sequentibus dictum est. Dixi suprà, priorem partem conclusionis habere præsertim verum, quando ad accusationem eorum, qui interfecti iniuriam prosequuntur, eo modo homicida damnaretur ac puniretur. Quoniam tunc nomine ac loco interfecti videntur sui petere eam vindictam ac compensationem damni ab homicida dati. Esto autem homicida interficeretur accusante quocunque de populo, iuxta ea quæ Disp. 44 dicta sunt, eo quòd id delictum sit publicum, vt ibidem dictum est, aut interficeretur iudice ex solo suo officio procedente, constituenteǵque promotorem fiscalem, qui homicidam accuset, non teneretur homicida ad aliam restitutionem ob damnum vitę, quod iniustè intulit. Quoniam, vt proximè dictum est, non in solam vindictam ac compensationem iniuriæ publicæ ea mors inferretur, sed simul etiam in compensationem vitæ, quàm à priuato iniustè abstulit, aliquo de populo, aut promotore fiscali, accusantibus nomine etiam defuncti. Ad potestates quippe publicas ex suo officio spectat vtramque iniuriam punire ac vindicare: maximè quando illi, ad quos pertinet prosequi aut remittere priuatam iniuriam ac damnum, id non remiserunt, vt Disp. 47 est dictum. Neque Nauarrus voluisse videtur contrarium: cùm ratione vitæ ablatæ ipse dicat nullam consurgere obligationem restituendi: sed solùm loquitur de damno in rebus externis vlteriùs sequuto, de quo loquitur secunda pars nostræ conclusionis.

Contrarium posterioris partis nostræ conclusionis innuere videntur Scotus & Adrian. locis citatis, & quidam alii. Eam tamen affirmant *Nauar. num. 22. citato, Gabr. vbi suprà ad finem art. 4. & conclus. 4. Ant. Gom. 3. tom.* **[[295]]** *var. res. c. 3. num. 37. Couar. 2. var. res. c. 10. n. 7. Panor. c. 1. de iniur. & dam. dat.* & alii, quos citant, colligiturǵque ex. *l. qui nomine. ff. ad legem Corn. de fals.* vbi habetur, quando ex aliquo delicto sequitur damnum aliquod in rebus externis datum, tunc, pręter actionem criminalem pro eo delicto, dari actionem in factum ad interesse pro dāno in rebus externis dato. Ac pręter rationes, quibus præcedente disputatione ea pars fuit comprobata, potest confirmari. Quoniam si ex morte iniustè illata nullum detrimentum sequeretur in bonis externis, iustè eodemǵque prorsus modo puniretur homicida morte corporali in recompensationem mortis, quam ipse iniustè intulit: ergo quando simul dedit damnum iniustè in rebus externis, adhuc illi restat in conscientiæ foro restituendum damnum in rebus externis, quod morte ipsius non compensaretur. Quin & in exteriori foro datur actio hæredibus interfecti iniustè ab homicida, vt petant compensationem damni in rebus externis dati, nihil impediente, quòd

homicida morte puniatur ob mortem aliam, quam ipse iniustè intulit, vt, iuxta legem qui nomine citatam, affirmant doctores communiter, quos Couar. & Ant. Gom. locis citatis referunt ac sequuntur. Confirmatur rursus, quoniam damnum in rebus externis resultat in personas interfecto coniunctas, vt disputatione præcedente explanatum est: ergo illis in conscientiæ foro debet fieri restitutio, tantum vnicuique earum, quantum id damnum earum vnamquamque contigit. Obserua tamen, nobiles ac ingenuos facilè solere condonare eiusmodi damna, dedignanturque quicquam in eorum compensationem accipere. Quando ergo constaret, nihil eos in illorum compensationem velle, cessaret obligatio illa restituendi. Quando verò res esset dubia, obtinenda esset remissio, vel restitutio esset facienda.

[sect. 9] Secunda conclusio. Si hæredes interfecti, illíve, ad quos spectat prosequi accusationem ac iniuriam loco interfecti, remittant homicidii compensationem, vel pretio ac transactione facta ab homicida cum illis, vel merè gratis, tunc ad nullam restitutionem tenetur homicida in foro conscientiæ ratione damni vitæ, quod interfecto iniustè dedit. Probatur primò conclusio, quoniam hi ius habent ad prosequendam accusationem vsque ad talionis pænam in compensationem mortis iniustè interfecti: si autem obtineant, vt ea pæna homicidæ imponatur, & vt exequutioni mandetur, homicida ad nullam aliam restitutionem tenetur ratione mortis, quam iniustè intulit, vt conclusione pręcedente ostensum est: si ergo hæredes interfecti, illíve, ad quos attinet prosequi iniuriam, damnumque vitæ interfecti, condonent gratis, aut pretio accepto, mortem interfecti, pænamque, quam in illius compensationem loco interfecti poterant exigere, consequens profectò est, vt homicida liber in conscientiæ foro maneat ab omni compensatione mortis iniustè à se interfecti. Secundò, quoniam homicida eligere potest compensare damnum vitæ, quod iniustè dedit, pecunia, quia compensare non potest id damnum re alia eiusdem generis cum vita, quam abstulit: cùm ergo, si eligat compensare id damnum pecunia, soluenda ea pecunia sit hæredibus interfecti loco illius; consequens sanè est, vt illis condonantibus compensationem eius damni, homicida ad nihil aliud in conscientiæ foro teneatur.

[sect. 10] Obserua tamen, si homicida ea morte iniusta causa fuisset, vt pro interfecto non fierent tot sacrificia ac suffragia, quot ipse fuisset præcepturus fieri, nisi ea morte fuisset præuentus, tunc homicidam esse cogendum id compensare, aut propriis suis orationibus ac satisfactionibus oblatis pro interfecto, aut eleemosynis, quibus fieri præcipiat, orationes, sacrificia, aut alia pia opera pro anima iniustè à se interfecti. Atque ad id conjicere debet oculum prudens confessarius, vt esto ii, quibus incumbit iniuriam prosequi interfecti, mortem illius condonent; si tamen videat interfectum morte illa iniusta defraudatum fuisse sacrificiis, aliisque satisfactionibus, quas alioquin fieri præcepisset, pænitenti homicidæ iniungat, vel in pęnitentiam delicti homicidii, vel in satisfactionem interfecto, vt id compenset propriis orationibus ac satisfactionibus, aut eleemosyna elargita pro sacrificiis & aliis piis operibus pro defuncto. Ac sanè, esto interfectus ea in parte in nulla re esset defraudatus, semper homicidæ aliquid esset iniungendum, saltem in pænitentiam sui delicti, pro anima interfecti.

[sect. 11] Tertia conclusio. Quando neque homicida punitur talionis pæna, neque hæredes interfecti, illíve ad quos prosequi iniuriam interfecti spectat, mortem interfecti ei condonant, tunc satisfacere compensareque poterit mortem interfecti rebus spiritualibus, nempe impertiendo interfecto tantum de suis orationibus ac satisfactionibus, quas in decursu vitæ suæ effecerit, quantum Deus nouit esse satis ad compensandum ad æqualitatem damnum vitæ interfecti, (atque hic est suauior modus iniungendi homicidæ restitutionem, qui inueniri

potest) aut eleemosynas clargiendo, vt tot sacrificia pro interfecto dicantur, vel tot alia opera pia pro illo fiant, quot arbitrio prudentis, spectata qualitate interfecti, satis esse iudicabuntur ad compensandum damnum vitæ iniustè ei datum, attenta efficacia ac valore, quæ sunt in sacrificiis ad satisfaciendum pro defunctis. Excipitur, nisi constet, iniustè interfectum decessisse ex hac vita in culpa lethali. In hac conclusione consentiunt Scotus, Adrian. & Couar. locis citatis, ac alii, neque ab ea dissentit Victoria vbi suprà, & denique ea videtur esse communis doctorum. Probari autem potest, quoniam cum bonum vitæ transferibile non sit ad hæredes, neque hæredes ius ad illud habeant; & homicida non teneatur restituere illud in pecunia, sed possit illud restituere in bonis spiritualibus, modò id gratum futurum credatur defuncto, qui damnum restituendum est passus, vt ante primam conclusionem fuit dictum; consequens profectò est, vt satisfaciat sufficienter restituendo illo modo in spiritualibus. Confirmatur, quoniam si quis iniustè famam læsit defuncti, non tenetur restituere illam hæredibus illius, sed **[[296]]** potest eam restituere defuncto, vel retractando, quod falsò de illo dixerat, vel laudando defunctum in aliquibus aliis, ita vt tantum bonæ illius existimationis suis laudibus augeat, quantum illi detraxerat: quo fit, vt quando non potest restituere eam illi in bonis eiusdem generis, non teneatur restituere illam in pecunia, sed satis sit si illam restituat in bonis spiritualibus, quæ putabuntur futura tunc tali defuncto grata: quippe cùm restituere non teneatur illam hæredibus, sed restituere illam possit ipsimet defuncto: à simili ergo in re proposita, cùm non magis sit ad hæredes transferibile bonum corporis, quàm honoris & famæ, & bonum corporis restitui non possit re eiusdem generis; sanè non consurget obligatio restituendi illud hæredibus in pecunia, sed satis erit restituere illud ipsimet defuncto in bonis spiritualibus, quæ putabuntur futura tunc illi grata.

[sect. 12] Quando autem constaret, interfectum decessisse in culpa lethali, locum haberet opinio Victoriæ, nullam scilicet tunc esse obligationem restituendi bonum quodcunque, quod ad hæredes illius non esset transferibile. Ratio autem est, quoniam tunc restitutio facienda non esset defuncto. Tum quia inutilis omnino illi esset. Tum etiam quoniam esset illa omnino indignus. Tum denique quoniam iam tunc ille non haberet rationem proximi nostri, sed potiùs haberet rationem hostis Dei ac nostri, cui nullum bonum velle aut facere possemus, neque vllam illi efficeremus iniuriam aut iniustitiam, si tanquam hosti Dei ac nostri, illi denegaremus, quæ illi alioquin forent debita, iuxta ea quæ in hac. *2. 2. in materia de caritate. q. 25. art. 1.* dicta à nobis sunt. Neque item esset obligatio restituendi hæredibus illius, quoniam bonum illud transferible non esset ad illos, eaque de causa solùm erat obligatio restituendi id bonum defuncto, vt dictum est, si eius restitutionis esset capax.

Vtrùm si is, qui causam mortis iniustam accepit, homicidæ parcat damna iniustè illata, antequam ex ea causa moriatur, liber homicida maneat ab onere restituendi. Et quando homicida ipse non restituit, vt

tenebatur, quousque obligatio restituendi ad ipsius hæredes transeat. Disp. 85.

SVMMARIVM.

1 . QVādo qui mortis causam iniustè accepit, antequam ex ea moreretur, dixit se remittere iniuriam ac mortem, si inde sequatur, intelligitur id interdum quoad solum rācorem & odium, vt lege caritatis in conscientia tenetur, interdum verò quoad actionem ac pænam, quæ aduersus illum nomine defuncti poterat intentari.

2 . Si qui causam iniustam mortis accepit, sufficienter exprimat, se remittere homicidæ damnum corporale mortis sibi illatum iniustè, ad nullam ipsius restitutionem tenetur homicida in conscientiæ foro. Licitè autem, qui causam mortis iniustam accepit, facere eam remissionem potest.

3 . Quod attinet ad obligationem restituendi damna in bonis externis secuta ex eadem causa mortis iniustè data; si, qui eam mortis causam accepit, nō habeat in Hispania & Lusitania hæredes, qui ex iuris dispositione succedere debeant, velit nolit ipse, in omnibus ipsius bonis externis ac iuribus, tunc si is homicidæ remittat eam obligationem, liber in foro conscientiæ homicida manet abilla facienda, licitéq; ac meritoriè, qui eam mortis causam accepit, efficere potest eam remissionem.

4 . Quando qui causam mortis accepit in Hispania & Lusitania hæredes descendentes aut ascendẽtes relinqueret, tunc si eam obligationem homicidæ remitteret, neque valor eius obligationis excederet quintum, de quo solo potest ille libere disponere in Hispania, si descendentes habeat, vel tertium, de quo in Lusitania libere potest vniuersim disponere, & in Hispania quando caret descendentibus, & habet ascendentes, sanè homicida liber in conscientiæ foro maneret ab ea obligatione, modò testator ille non efficeret legata alia, quæ cum remissione illa quintum illud aut tertium excederent.

5 . In locis in quibus permittitur parentibus libere filios exhæredare, tunc si is, qui iniustam mortis causam accepit, remittat homicidæ eam obligationẽ, liber ille ab ea in foro conscientiæ manebit.

6 . Quando ea remissio redũdaret in damnum vxoris, quia partem & bonà ipsi debita contingeret, faciẽda non eßet talis remissio sine vxoris consensu, nisi qui illam faceret, ipsam integram sumeret in partem, quæ ipsum contingit.

7 . Quod ad obligationem restituendi damna in bonis externis, etiam lucri ceßantis, si homicida illa eis non restituit dum viueret, quibus ea tenetur restituere, aut hæredibus illorum, si ipsis dum viuerẽt non restituit, tenentur hæredes homicidæ de bonis homicidæ ea restituere, vel iis, in quos ea damna redundarunt, quibusque homicida ipse tenebatur ea restituere, vel hæredibus illorum, si illi defuncti sint.

8 . Circa obligationem, quam homicida habet ad restituendum interfecto, saltem in bonis spiritualibus, damnum corporale, quod iniustè illi intulit, quando ipse pænam talionis pro eo delicto non subiit, si homicida dum vixit eam restitutionem nō fecit, tenentur hæredes illius de bonis ab eo relictis tribuere in sacrificia aut in alias satisfactiones pro anima iniustè interfecti, quantum homicida ipse, si adhuc viueret, tribuere teneretur.

[sect. 1] QVando, qui mortis causam iniustam accepit, antequam ex ea moreretur, dixit se remittere iniuriam ac mortem, si inde sequatur, intelligi id debeat quoad solùm rancorẽ ac odium, vt lege caritatis in conscientia tenetur, & quando quoad actionem etiam ac pænam, quæ aduersus illum nomine ac loco defuncti intentari poterat, Disp. 42 est dictum. Et quid necessariũ sit vulneratum exprimere, vt censeatur remittere non solùm iniuriam vulneris, sed etiam mortem, si inde sequatur, & quantum ea remissio illi prosit, aut non prosit, vt pænam euadat, aut vt remissionem etiam criminis à principe obtineat, Disput. 45 & tribus sequentibus est dictum, nec de ea re nunc agimus. Sermo autem nobis hoc loco in priori parte in titulo huius disputationis proposita est, si sufficienter is, qui causam mortis iniustam accepit, exprimat, se remit-**[[297]]**tere homicidæ, etiam obligationem restituendi damna mortis, & quæcunque alia ex ea mortis causa sequuta ac sequenda, num homicida in cōscientiæ foro liber maneat à restituendis damnis, ad quæ restituenda duabus disputationibus præcedentibus ostendimus, eum in conscientiæ foro alioquin teneri. Simul etiam explanabimus, num, qui eam causam iniustam mortis accepit, licitè facere possit eam remissionem. De remissione autem actionis ad pænam, quamuis is efficere illam non teneatur, regulariter tamen licitè ac meritoriè eam efficere poterit, estque illi consulendum, vt illam efficiat, si facilem ad id se ostendat. Præsertim cùm, nihil ea remissione impediente, potestates publicæ procedere possint, ac debeant, ad id delictum puniendum, quantum commune bonum postulauerit, vt disputationibus citatis explanatum fuit.

[sect. 2] Quod ad priorem itaque partem in titulo disputationis propositam attinet, prima conclusio est: Si qui causam iniustam mortis accepit, sufficienter exprimat, se remittere homicidæ damnum corporale mortis sibi iniustè illatum, ad nullam illius restitutionem tenetur homicida in conscientiæ foro. Licitè autem, qui causam mortis iniustam accepit, facere eam remissionem potest. Prior huius conclusionis pars ex eo probatur, quòd, vt disputatione præcedente dictum est, bonum vitæ non est transferibile ad hæredes, ac proinde damnum priuationis vitæ iniustè illatum, præcisè sumptum à quocunque alio damno inde sequuto, est damnum interfecti, illi restituendum, vt disputatione præcedente est dictum: ergo si ille restitutionem illius remittat, liber omnino homicida manet à restitutione illius facienda.

Posterior verò pars conclusionis, quòd scilicet licitè, qui mortis causam accepit, efficere possit eam remissionem, ex eo est manifesta, quoniam in eo nulli alii præiudicat, sed sibi tantùm, qui, quod sibi soli debebatur, remittit; neque in eo malum facit, sed potiùs facit proximo, qui ipsum offendit, opus magnæ caritatis Dei amore, remittendo illi id debitum, idque onus: in quo plus ipse lucratur merito insignis eius operis, quàm amittat in satisfactione, quam alius fortè erat facturus alteri loco ipsius ea restitutione. Præterea illud idem opus remissionis propter Deum eius obligationis, satisfactorium etiã est pro peccatis eius, qui illud efficit. Quo fit, vt licitè ac meritoriè possit eam remissionem obligationis restituendi efficere.

[sect. 3] Secunda conclusio. Quod attinet ad obligationem restituendi damna in bonis externis sequuta ex eadem causa mortis iniustè data, de qua obligatione Disp. 83 est dictum, si, qui eam mortis causam accepit, non habeat in hoc & in Lusitaniæ regnis hæredes, qui ex iuris dispositione succedere debeant, velit nolit ipse, in omnibus ipsius bonis externis ac iuribus, excepto tertio, aut in hoc regno excepto solo quinto, si is descendentes habeat, tunc si is homicidę remittat eam obligationem, liber in foro conscientię homicida manet ab illa facienda: liciteque ac meritoriè, qui eam mortis causam accepit, efficere potest eam

remissionem. Probatur conclusio, quoniam cùm ille licitè de omnibus suis bonis possit libere disponere, relinquendo illa cui voluerit, sanè nulli iniuriam facit, remittendo eam partem homicidę, cui licitè etiam ac meritoriè, efficiẽdo opus insigne caritatis, potuit relinquere aliquid plus de suis bonis propter Deum, quando id recta ratio efflagitaret, nedum potuit licitè leuare illum ab onere restituendi damna, quæ dedit in rebus externis, faciliorem ea ratione illi reddendo introitum in regnum cæleste, suiq́ue conuersionem in Deum.

[sect. 4] Tertia conclusio. Quando, qui causam mortis accepit, in his duobus regnis hæredes descẽdentes aut ascendentes relinqueret, tunc, si eam obligationem homicidæ remitteret, neque valor eius obligationis excederet quintum, de quo solo potest ille libere disponere in hoc regno, si descendentes habeat, vel tertium, de quo in Lusitania libere potest vniuersim disponere, & in hoc regno quando caret descendentibus, & habet ascendentes, sanè homicida liber in conscientiæ foro maneret ab ea obligatione, modò testator ille non efficeret legata alia, quæ cum remissione illa quintum illud aut tertium excederent. Si enim excederent, ac remissio illa esset facta donatione inter viuos, illa esset valida integre, neque essent implenda legata, quatenus cum donatione illa excederent quintum illud aut tertium, vtpote inofficiosa quoad id hæredibus, contingendo legitimas illis ex iuris dispositione debitas. Si autem ea remissio haberet rationem legati, tunc, iuxta ea quæ tractatu præcedente dicta sunt de legatis, quæ excedunt id, de quo testator libere potuit disponere, est videndum, quæ legata quibus sint præponenda, & an proportione quadam ab omnibus sit detrahendum incrementum vltra id, de quo testator libere potuit disponere. Atque vniuersim (computando cum bonis defuncti eam obligationem homicidæ restituendi ea bona externa) quatenus ea remissio esset inofficiosa hæredibus, quia scilicet excederet quintum aut tertium bonorum defuncti, contingeretq́ue proinde legitimas hæredibus in bonis illius debitas, esset inualida ea remissio in exteriori atque in conscientiæ foro, quæ proinde homicidam quo ad id non exoneraret in vtraque foro ab onere restituendi, quod ita legitimas hæredibus debitas contingeret.

[sect. 5] In locis autem, in quibus permittitur parentibus libere filios exhæredare, etiam sine iusta causa, vt Valentiæ permirti dicitur, tunc ibi, si is, qui iniustam mortis causam accepit, remittat homicidæ eam obligationem, liber ille ab ea in foro conscientiæ manebit. Vtrùm autem peccet, qui eam remissionem in eo loco facit, quatenus cedit in detrimentum filiorum. Pensandum est id ex quantitate bonorum, quæ remanent filiis, ex spe, quæ erat, vt homicida restitueret illis, si ea remissio illi non esset facta, & ex aliis circunstantiis. Atque multum detrimenti esset obuenturum filiis, vt pater, qui eam remissionem efficeret, condemnandus esset culpa lethali. Semper autem, quando recta ratio postularet, vt ea remissio non fieret, consulendum patri esset, vt illam non efficeret.

[sect. 6] Quando ea remissio redundaret in damnum vxoris, quia partem, & bona ipsi debita, contin-**[[298]]**geret, facienda non esset talis remissio sine vxoris consensu, nisi qui illam faceret, ipsam integram sumeret in partem, quæ ipsum contingit. Quin quatenus cederet in præiudicium vxoris, ipsa libere non consentiente in tali remissione, ea remissio non liberaret homicidam in conscientiæ & in exteriori foro à restitutione integri damni in bonis externis inde subsequuti vxori, nisi aliunde vxori id compensaretur. Hæc de primo eorum, quæ in titulo huius disputationis sunt proposita.

[sect. 7] Quod verò ad secundum attinet, paucis est dicendum. Quo ad obligationem restituendi damna in bonis externis, etiam lucri cessantis, de quibus Disp. 83 est dictum, si homicida illa eis non restituit, dum viueret, quibus in ea disputatione diximus teneri ea restituere, aut hæredibus illorum, post ipsorum mortem, si ipsis dum viuerent ea non

restituit, teneri hæredes homicidæ de bonis homicidæ, iuxta virésve hæreditatis, quam reliquit, ea restituere, vel iis, in quos ea damna redundarunt, quibúsve homicida ipse tenebatur ea restituere, vel hęredibus illorum, si illi defuncti sint. Itaque obligatio illa restituendi in foro conscientiæ vtrinque transit ad hæredes, vt scilicet hæredes homicidę illa restituant, si homicida ipse dum viueret ea non restituit, & vt restituantur hæredibus eorum, quibus ea restitutio erat facienda, si illis, dum viuerent, facta non fuit. Probatur, quoniam id non debebatur in pænam delicti, sed tanquam verum debitum ex damno iniustè dato, erat debitum naturali iure: ergo transit ea obligatio ad hæredes homicidæ, nec homicida plus in bonis censetur reliquisse, quàm quod superfuerit detracto eo debito, & quocunque alio eius homicidæ. Quin & in foro exteriori actio vtrinque transit similiter ad hæredes de iure canonico, esto lis non fuerit contestata ab interfecto cum homicida, eadẽque est concedenda de iure ciuili, quicquid in contrarium disposuerit ius commune cæsareum, falsò deceptis quibusdam iuris consultis, qui id asseruerunt, vt Disp. 43, conclusione prima, & ante eam conclusionem, copiosè ostendimus.

[sect. 8] Circa obligationem autem, quam disputatione præcedente ostendimus homicidam habere ad restituendum interfecto, saltem in bonis spiritualibus, damnum corporale, quod iniustè illi intulit, quando ipse pænam talionis pro eo delicto non subiit, sanè arbitror esse dicendum, si ho micida, dum vixit, eam restitutionem non fecit, teneri hæredes illius de bonis ab eo relictis tribuere in sacrificia, aut in alias satisfactiones pro anima iniustè interfecti, quantum homicida ipse, si adhuc viueret, tribuere teneretur. Nisi hæredes ipsi de suis satisfactionibus tantum Deo pro anima illius offerrent, quantum ad id esset satis. Ducor, quoniam homicida id non debebat in pænam, sed erat debitum iure naturali ex damno iniustè dato contractum: ad quod æquè obligata manent bona illius post ipsius mortem, atque ad reliqua debita ipsius.

Quando aliquis occidit alium, aut damnum aliud iniustè illi intulit, idque delictum alteri innocenti imputatur, vtrùm, qui verè id delictum commisit, restituere innocenti teneatur damna, quæ ea de causa illi obuenerint. Disp. 86.

SVMMARIVM.

1 . QVando aliquis alium occîdit, aut damnum aliud iniustè illi intulit, idque delictum alteri imputatur, si id ille non fecit intendendo vt innocenti imputaretur, neque vsus est in eo homicidio ense innocẽtis, aut alia re, vnde sit secutum, vt indicium oriretur aduersus innocentem quo ad id delictum; sed solùm intendit id damnum inferre alteri in suam propriam vindictam, tune si innocẽs aliquid cogatur soluere, id sanè restituere illi tenetur homicida in foro conscientiæ. Ad reliqua verò detrimenta sumptuum lucri cessantis non tenetur illi homicida.

2 . Si innocente, præsumptè saltem, inuito, vsus est homicida ense eius ad alterum interficiendum, indeq; indicium resultauit, quòd innocens alterum interfecerit, eaque de causa periculis subiacuit, tenetur homicida omnia damna restituere innocenti, tanquam iam tunc causa illi iniusta eorum damnorum, vtendo re innocentis ipso inuito, & cum tanto suo detrimento ad interficiendum alterum.

3 . Si homicida eo animo occidisset alterum, vt id homicidium innocenti intentaretur, tenetur homicida innocenti ad omnia damna, quæ illi ea de causa obuenerint, tanquam non iam solùm præbens illorum occasionem, sed veram moralem eorundem existentem causam.

4 . Quando homicida alterum occîdit, non quidem eo fine, vt noceret innocenti, tamen videns aut sperās illi hoc imputandum, animatus aggreßusq́ß faciliùs est id maleficium patrare grauissimè quidem peccat contra caritatem innocentis, non tamen contra iustitiam comparatione illius, nec tenetur ad restitutionem damnorum.

5 . Si homicida, intelligendo postea suum homicidium imputatum innocenti inimico suo, gauisus sit ex odio, quo illum prosequebatur, id infortunium illi euenisse, non peccat contra iustitiam, nec tenetur restituere.

EXemplum est: Petrus iniustè occîdit Paulum, id verò homicidium imputatur Ioanni innocenti, qui ea de causa comprehẽditur, & multos sumptus ea de causa facit, aliaque detrimẽta subit, & tandem cogitur damna temporalia ex eo delicto subsequuta soluere, ac pæna afficitur, quæritur, num Petrus teneatur in conscientiæ foro ea omnia damna satisfacere ac restituere Ioanni.

[sect. 1] Distinguendum est: Quoniam si Petrus non occidit Paulum intendendo, vt id crimen Ioanni imputaretur, neque vsus est in eo homicidio ense Ioannis, aut alia re Ioānis, vnde sit sequutum, vt indicium oriretur aduersus Ioannem quo ad id delictũ, & cuius ratione Ioanni id delictum imputaretur, sed solùm intẽdit id dānũ inferre Paulo in suam propriam vindictam, aut aliqua alia de causa; tunc, si Ioannes aliquid cogatur soluere ex iis, ad quæ Disp. 83 & 84 diximus teneri homicidam in cōsciẽtię foro nulla expectata sententia, id sanè tenetur restituere illi Petrus: quippe cum id soluerit, **[[299]]** nulla ratione id debens, quod verè Petrus debebat, restituereque tenebatur; quare cùm Petrus id restituere teneretur, & Ioannes soluendo illud, leuauerit eo onere Petrum, tenetur Petrus id Ioanni refundere ac soluere. Ad reliqua verò detrimenta & damna, sumptuum lucri cessantis, aut damni emergentis, molestiarum, quæ ob eā imputationem eius criminis est passus, etiam si tortus ea de causa fuerit, & quòd sua fragilitate crimen, quod non commisit, fuerit confessus, interfectus fuerit, aut alia pæna arbitraria, infra mortem, fuerit damnatus ac punitus, non tenetur illi Petrus. Ratio autem est, quoniam Petrus suo illo homicidio iniusto non fuit Ioanni causa, quòd id homicidium illi imputaretur, & quòd pateretur ea omnia damna, sed solùm fuit illi occasio eius imputationis, & consequenter, quòd ea omnia damna sustineret: qui autem solùm est occasio alicui, quòd damna ab aliis ei inferantur, siue cum peccato, siue sine peccato ea illi inferentium, & non est causa, peccat quidem contra caritatem illius, non euitando eam occasionem, vt tenetur, idq́ue eo grauius, quo damna, quibus ita occasionem præbet, maiora ac perniciosiora sunt, ex eaq́ue circumstantia multum in re proposita culpa eius homicidii aggrauatur, non verò peccat contra iustitiam, eaq́ue de causa ad restitutionem eorum damnorum non tenetur. Quousque autem, qui ita delictum commisit, teneatur, aut non teneatur, lege caritatis se prodere, vt innocentem illum à damnis eripiat, tractatu sequenti commodiùs explicabitur.

[sect. 2] Dixi, neque vsus est in eo homicidio ense Ioannis, aut alia re Ioannis, vnde sit sequutum, vt indicium oriretur aduersus Ioannem quoad id delictum, & cuius ratione id delictum Ioāni imputaretur: Quoniam si Ioanne, præsumptè saltem, inuito, vt regulariter semper Ioannes inuitus erit, vsus est Petrus ense Ioannis ad Paulum interficiendum, aut alia re Ioannis, indeq́ue indicium resultauit, quòd Ioannes Paulum interfecerit, eaq́ue de causa

Ioannes damnis ac periculis subiacuit, tenetur Petrus ea omnia damna restituere Ioanni, tanquam iam tunc causa illi iniusta eorum damnorum, vtendo re Ioannis ipso inuito, & cum tanto suo detrimento, ad interficiendum Paulum. Accepi, cùm quidam hospitaretur in domo quadam, aut in diuersorio, ensem posuisse in quodam loco, aliumq́ue euaginasse ensem, domino ensis id non intelligente, eoq́ue interfecisse suum inimicum, ac discessisse, nemine vidente, quis id homicidium commisisset, misisseq́ue iterum ensem in vaginam, illumq́ue reposuisse in loco, in quo illum repererat. Cùm autem accessissent ministri publici, ensemq́ue repertum euaginassent, comperissentq́ue illum conspersum sanguine, ac cognouissent, cuius esset; illum eo indicio cōprehenderunt, torturæ subiecerunt, confitentemq́; vi tormentorum delictum, quòd non commiserat, eum suspendio necasse. In hoc autem euentu quis dubitet homicidam illum, vtentem ad id homicidium gladio huius innocentis ipso præsumptè inuito, eaque ratione objicientem illum periculo, vt ei id homicidium imputaretur, & vt sustineret ea damna, causam illi fuisse iniustam eorum damnorum, ac proinde teneri in conscientię foro illi restituere omnia damna inde ei sequuta.

[sect. 3] Quando autem Petrus eo animo ac intentione occidisset Paulum, vt id homicidium Ioanni imputaretur, in discrimenq́ue adduceretur, dubitandum non est, Petrum teneri Ioanni ad omnia damna, quæ illi ea de causa obuenerint, tanquam non iam solùm præbentem illorum occasionem, sed veram moralem eorundem existētem causam. Cùm enim morales actus à fine ac intentione speciem sumant, sanè ea exequutio homicidii Pauli eo fine ac intentione, vt imputetur Ioanni, & vt in discrimen adducatur damnorum, quæ ex ea imputatione illi nata sunt sequi, moraliterq́ue sequentur, non solùm habet rationem peccati homicidii comparatione Pauli, sed etiam iniustitiæ comparatione Ioānis, quo ad omnia damna & discrimina, quæ eo homicidio illi intenduntur, req́ue ipsa iniustè cooperatione illa Petri Ioanni sequuntur, dum ea illi re ipsa inferūtur: quo fit, vt Petrus teneatur ea omnia in foro conscientiæ, tanquam causa illorum iniusta, Ioanni restituere.

[sect. 4] Maius autem dubium est, quando Petrus occidit Paulum, non quidem animo ac fine, vt noceret Ioanni, & vt illi id homicidium imputaretur; attamen videns, aut sperans, illi imputandum, seq́ue ea via facilè euasurum pænam, animatus aggressusq́ue faciliùs est id maleficium patrare, num tunc restituere teneatur Ioanni damna inde ei sequuta. Propenderem ego, licèt grauissimè peccet contra caritatem Ioannis, non tamen peccare contra iustitiam comparatione illius, permittendo illi ea damna, vt ipse suum expleret appetitum, adeoq́ue nociuam occasionem eorum damnorum præbendo cum ea notitia & cognitione, quòd illi essent obuentura, aut quòd facilè obuenire illi possent ea damna. Expediret tamen, vt saltem in pænitentiam talis ac tanti delicti, Petro in sacramento pænitentiæ iniungeretur, vt ea damna, vel partem eorum, solueret ac restitueret læso, illiúsve hæredibus.

[sect. 5] Eodem modo dicerem, peccare contra solam caritatem, & non contra iustitiam, ac proinde non esse cogendum restituere damna subsequuta, si Petrus, intelligendo postea suum homicidium imputatum fuisse Ioanni inimico suo, gauisus sit ex odio, quo illum prosequebatur, id infortunium illi euenisse, eiq́ue fuisse imputatum, quin etiam si gauisus sit, se id homicidium commisisse, vnde id malum obuenit Ioanni, & quia id malum ei inde obuenit. Hi enim omnes actus eliciti, post eum effectum sequutum, causa illius esse non possunt, ac proinde propter eos actus non magis restituere tenetur illa damna ante illos sequuta, quàm si non elicerentur, sed potiùs elicerentur actus contrarii. Quando autem antecederent homicidium, vix euenire posset, vt Petrus non ordinaret id suum homicidium Pauli in eum finem, saltem partialem, vt inde ea damna sequerentur Ioanni: in quo euentu

restituere illa ei teneretur, tanquam concausa eorum damnorum ea sua praua intentione ac directione sui homicidii in eum finem. Si tamen nulla ratione dirigeret suum homicidium in eum finem, esto ex odio optaret, **[[300]]** vt id malum sequeretur Ioanni, solùm peccaret contra caritatem, ac proinde de rigore scholastico non teneretur restituere ea damna Ioanni; tametsi, vt dictum est, vix euenire posset, vt in eo euentu non dirigeret id homicidium in eum prauum finem saltem partialiter.

Iniustus mutilator, vulnerator, aut percussor, & qui alias his affines iniurias corporales iniustè intulit, quousque restituere teneatur damna in rebus externis inde sequuta. Disp. 87.

SVMMARIVM.

1 . IS qui aliquam iniuriam intulit, restituere tenetur omnes rationabiles ac moderatas expensas, si quæ factæ sunt in medicatione iniustè percussionis acceptæ: item omnes operas, quibus ea iniuria affectus fuit ob illam priuatus: item operas, si aliquibus eadem de causa in futurum carebit.

2 . In re proposita percussor tenetur restituere integrum valorem operarum, & non solùm valorem emolumenti, quod inde aliis erat prouenturum.

3 . Integer valor operarum restituendus intelligitur, si eo toto priuatus sit, aliundeque nihil possit compensare. Si enim non est toto priuatus, quia laborare poterit ac lucrari, sed non tantum quantum si non mansisset mācus, solùm erit illi restituendum, quantum minus potuerit ac potuit ea de causa lucrari, non verò restituendus est illi totus valor operarum.

4 . Quando qui iniustè priuatus est, ne operas exerceat, eius est ingenii, quòd si lucraturus esset ducẽtos aureos laborando, sumeret centum octoginta. modò ei concederentur absque aliquo suo labore, degendo in otio, tunc licitum est detrahere illi de valore operarum, quantum arbitrio prudentis, spectatoq; ingenio læsi, & spectatis ceteris circunstantiis, verisimiliter crederetur illum minus sumpturum in otio pro operis illis.

5 . Quando is, qui iniustè priuatus est, ne operas exerceat, eius est ingenii, vt potiùs eligeret summam totam valoris, quam laborando poterat lucrari, quàm vellet detrahi ipsi aliquid de illa, vt liber esset à molestia operarum; huic sanè integre esset facienda restitutio valoris earum operarum, nihil detrahendo pro labore ac molestia, quibus leuaretur.

6 . Quando iniustè percussus impeditur ea de causa ab operis exercendis ad certum aliquod tempus, quia, curatus, manet sine læsione, tunc arbitrandum est, quantum damni toto eo tempore ea in re sit passus, illudque est ei restituendum. Quando verò impeditus manet in totam vitam, quia videlicet mācus manet aut mutilatus aliquo membro in perpetuum, tunc est prudentis arbitrio iudicādum, quantum detrimenti plus minus sit censendus accepisse in annos singulos, iniustoque percussori est præcipiẽdum, vt quotannis tantum illi tribuat in suam sustentationem, vt læsus de illo quod voluerit efficiat.

7 . Quando iniuria corporali nullum datum eßet dānum operarum, vt in diuitibus, neque ea iniuria causa fuißet alicuius lucri cessantis, aut damni inde emergentis, nihil inferens restituere tenetur.

8 . Quando corporalis iniuria esset alicui facta, cogẽdo illum ministerium pretio æstimabile præstare, tunc qui talem iniuriam intulißet, vltra damna alia in rebus externis inde secuta, teneretur illi restituere valorem ministerii, quod iniustè fecit illum præstare, quantum plus valeret, quàm aliæ operæ, quibus illum iniustè priuauit.

9 . Obligatio restituendi hæc omnia transit ad hæredes eius, qui talem corporalem iniuriam intulit, quando ille, dum viueret, non restituit.

SIcut Disp. 83 priùs egimus de restitutione damnorum in bonis externis ex homicidio sequutorum, & postea Disput. 84 de restitutione damni corporalis homicidii in se, hoc est, de restitutione damni priuationis vitæ iniustè interfecti: ita circa delicta ac iniurias, in titulo huius disputationis propositas, priùs hac disputatione est dicendum de restitutione damnorum in bonis externis, quæ ex illis frequenter sequuntur, & postea disputatione sequenti de restitutione damnorum corporis eis delictis illatis, & num pro iniuria corporali, præcisè sumpta à damno, restitutio aliqua debeatur.

[sect. 1] Consentiunt doctores, eum, qui aliquam ex iniuriis in titulo propositis intulit, restituere teneri omnes rationabiles ac moderatas expensas, si quæ factæ sunt in medicatione iniustè percussionis acceptæ: eo modo, quo Disp. 83 est explanatum, homicidam teneri restituere similes expensas, factas vsque ad mortem iniustè interfecti pro pter causam iniustam eius mortis ex interfectore acceptam. Conueniunt etiam teneri restituere omnes operas, quibus ea iniuria affectus fuit ob illam priuatus, vt ob mutilationem, vulnus, aut percussionem, ob iniustam missionem in carcerem, inclusionem ac detentionem iniustam in aliquo loco, missionem iniustam in exilium, & ob alias similes iniurias. Item teneri restituere operas, si aliquibus eadem de causa in futurum carebit: vt si postquam à vulnere aut percussione curatus fuit, mansit mancus, aut alia ratione omnino ineptus, aut certè minùs aptus ad operandum, vel ad aliquod tempus, vel in tempus totum vitæ suæ. Cum prædictis computa quodcunque aliud lucrum cessans, aut damnum ob easdem iniurias in rebus externis emergens. Ratio verò horum omnium est, quoniam cùm is, qui aliquam ex prædictis iniuriis corporalibus iniustè intulit, consequentet fuerit causa iniusta horum omnium damnorum in rebus externis inde sequutorum, vtique ad restitutionem omnium illorum in conscientiæ foro tenetur, iuxta caput vlt. de iniur. & dam. dat. consentitq; *caput. 1. eod. titu.* quod ex. *c. 21. Exodi* fuit desumptum, iureque canonico sancitum, & in hunc habet modum: *Si rixati fuerint homines, & percusserit alter proximum suum, qui percußerit, operas eius & impensas in medicos restituat.*

[sect. 2] Sunt verò circa hæc nonnulla obseruanda. Primum est: In re proposita percussorem restituere teneri integrum valorem operarum, & nō solum valorem emolumenti, quod inde aliis erat prouenturum, vt de operis, quibus interfectus iniustè post mortem suam caruit, Disput. 83 dicebamus. Ratio autem huius discriminis est, quoniam percussus, qui mortuus non est, percepturus in tota vita sua erat eum totum valorem, eaque de **[[301]]** causa totus is valor est ei restituendus, quia in eo toto damnum iniustè accepit.

[sect. 3] Secundum est. Quando dicimus integrum valorem operarum esse restituendum, intelligimus, si eo toto priuatus sit, aliundeque nihil possit compensare. Si enim non toto est priuatus, quia laborare poterit ac lucrari, sed non tantum, quantum si non mansisset

mancus, aut alia ratione minùs aptus ad laborandum, solùm erit illi restituendum, quantum minus potuerit ac potuit ea de causa laborare ac lucrari: non verò est illi restituendus totus valor operarum. Item si aptus mansit ad negotiandum, verisimileq́ue sit, eum negotiatione aliquid lucraturum, aut si negotiari omittat, id erit sua culpa seu desidia ac negligentia, tunc restituendus non est illi valor totus operarum, sed solùm quantum impeditus mansit lucrari: si verò nihil mansit impeditus lucrari, quia tantundem lucrari potest mancus, aut aliter manens læsus, quantum si cum ea corporis læsione non maneret; tunc nulla restitutio erit illi facienda propter operas, ad quas exercendas mansit impeditus. Quo loco obserua, cũ negotiatio fieri debeat periculo exponẽdo bona, cum quibus fit negotiatio, non totum lucrum, quod negotiatione acquiret, aut acquirere poterit, computandum esse in compensationem valoris operarum, de quo loquimur, & qui foret alioquin restituendus, sed partem quandam illius esse tribuendam pecuniæ ac bonis, quibus fieret ea negotiatio, tanquam instrumentis periculo expositis, quibus id lucrum compararetur, & partem aliam tribuendam esse industriæ: atque ex hac sola deberi compensari, quātũ minus restituendum ei sit de valore operarũ. Illud etiam est obseruandum, si sanus ac integer simul operaturus erat in opificio aliquo, ac negotiaturus bonis suis, neque vnum impedire debebat aliud, aut solùm ex parte erat illud impediturum, & non omnino; tunc nihil impediente lucro, quod comparare posset negotiando, soluendus ei esset totus valor operarum, quo esset priuatus, aut solùm esset detrahendum, quantum negotiatio impediuisset operas, valoremque earum, quas impediuisset.

Quando operę impediuntur, neque valor earum aliunde compensatur, vtrùm aliquid detrahendum sit de valore restituendo, propterea quòd mancus (verbi gratia) absque labore ac molestia operarum lucrum illud comparat. *Maior in 4. dist. 15. q. 19. adfinem* respondet, restituẽdas illi esse operas, deducto aliquo ratione laboris ac molestiæ operarum, quibus releuatus manet: quoniam non tantum debetur ei quiescenti, quātũ laborando esset lucratus. Contrarium verò affirmant *Sotus 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 3. Ledesm. 2. 4. q. 18. art. 2. & Couar. 2. var. res. c. 10. n. 7.* nihil scilicet ex eo esse detrahẽdum, quod laboraturus non sit.

[sect. 4] Prima autem nostra conclusio est. Quando, qui iniustè priuatus est, ne operas exerceat, eius est ingenii, quòd si quotannis lucraturus esse ducẽtos (verbi gratia) aureos laborando, sumeret cẽtum octoginta, aut summam aliam infra ducentos aureos, modò ei concederentur absque aliquo suo labore, degendo in otio, vt regulariter esse homines solent, tunc licitum est detrahere illi de valore operarum, quantum arbitrio prudẽtis, spectatoq́ue ingenio læsi, & spectatis cęteris circũstantiis concurrentibus, verisimiliter crederetur illum minus sumpturum in otio pro operis illis. Huius sententiæ videtur fuisse *Victoria in commentariis manuscriptis 2. 2. q. 62. art. 2. ad. 1.* Tametsi non adeò rem explicet: atque hoc etiam est, quod videtur voluisse *Maior loco citato.* Probatur verò conclusio, quoniam dānum, quod huic iniustè fuit datum, priuando illum operis, quas alioquin fuisset facturus, non plus ipsemet illud æstimaret, imò pro eo valore venderet lucrum ex operis suis, si esset sine lęsione ac impedimento in membro: ergo non plus illi debetur ratione illius præcisè spectati. De restitutione autem damni corporalis dati in membro, disputatione sequenti erit sermo.

[sect. 5] Secunda conclusio. Quando, qui iniustè priuatus est ne operas exerceat, eius est ingenii, vt potiùs eligeret summam totam valoris, quam laborando poterat lucrari, quàm vellet detrahi ipsi aliquid de illa, vt liber esset à labore ac molestia operarum, (cuius ingenii pauci inuenientur, si agatur de labore ac molestia per totam vitam) huic sanè integre esset facienda restitutio valoris earum operarum, nihil detrahendo pro labore ac molestia,

quibus leuaretur. Probatur conclusio, quoniam huic tantum erant valiturę suæ illæ operæ, tantumq́ue licitè eas æstimat, iniuriamq́ue illi faceret, qui eum impediret à labore ac molestia earum, aliquid illi ratione laboris, quo leuatur, de mercede detrahendo: ergo integer valor suarum operarum est illi restituendus, nihil impediente, quòd onere laboris ac molestiæ leuetur.

Ad arbitrandum verò, num aliquid sit detrahendum ratione leuaminis à labore ac molestia operarum, an non, & quantum detrahi debeat, attendendum est ad ingenium iniustè impediti ab operis exercendis, & ad circũstantias reliquas concurrentes, prudentisq́ue arbitrio est id iudicandum ac statuendum in particulari: neque enim certa alia regula hac de re statui potest.

[sect. 6] Quando iniustè percussus impeditur ea de causa ab operis exercendis ad certum aliquod tempus, quia, curatus, manet sine læsione; tunc iuxta hactenus dicta est arbitrandum, quamrum damni toto eo tempore ea in re sit passus, illudq́ue est ei restituendum. Quando verò impeditus manet in totam vitam, quia videlicet mãcus manet, aut mutilatus, vel debilitatus aliquo membro in perpetuum, ita vt in totam vitam nõ possit operari ac lucrari, vel non possit tantum operari ac lucrari, quantum foret lucraturus, si ita non esset affectus; tunc, iuxta hactenus dicta hac & Disp. 83, est etiam prudentis arbitrio iudicandum, quantum detrimenti plus minus sit censendus accepisse in annos singulos, iniustoq́ue percussori est præcipiendum, vt quotannis tantum illi tribuat in suam sustentationem, vt læsus de illo, quod voluerit, efficiat. Atque hic est certior ac melior modus, quo eiusmodi restitutio iniungi potest, vt sit omnino ad æqualitatem. Quoniam sicut incertum est, quantum vita læsi sit perseueratura: ita in tempus incertum quoad durationem restitutio iniungitur ad æqualitatem. Præterea non præcipitur anticipata solutio operarum, sed vt temporis decursu successiuè fiat eo modo, quo læsus suis operis erat lucraturus. Atque eo modo *Ant. Gom. 3. tom. var. res. c. 6. n. 11.* cum aliis, quos citat, affirmat esse ferendam sententiam in foro exteriori, **[[302]]** quando de eiusmodi interesse agitur. Quòd si restitutio tota facienda esset statim, vel quia necesse est partem alteram longè discedere ab alia, vel quia ita conueniret inter vtramque partem, tunc arbitrato priùs, quãtũ læsus speraretur victurus, iuxta ea quæ Disp. 83 dicta sunt, restituendũ esset læso longè minus, quàm sit dimidium summæ annorum, quos adhuc speratur posse viuere, propter vitæ incertitudinem, & quoniam operæ, quarum pretium soluitur, adhuc sunt virtute ac in spe: sicut etiam fructus agri, qui contractu censuali reali emuntur, propter eandem rationem, iustè emuntur longè minori pretio, quàm sit valor medietatis eorum, dum iam erũt in se ipsis extra suas causas, quando emuntur dũ adhuc sunt in spe, temporisq́ue decursu percipi ex eo agro sperantur: & sicut operæ mãcipii, aut iumenti vsus, iustè emuntur in ipso mancipio, aut in iumẽto, longè minori pretio, quàm emeretur medietas earum operarum, aut medietas eius vsus, in se ipsis quando actu percipi ex mancipio aut ex iumento debent.

[sect. 7] Quando iniuria corporali nullum datum esset damnum operarum, vt in diuitibus, neque ea iniuria causa fuisset alicuius lucri cessantis, aut damni inde emergentis, nihil ex his capitibus tenetur is restituere, qui illam intulit. Quando item nullæ factæ fuissent expensæ in medicatione, propter vulneris aut percussionis leuitatem, nulla etiam consurgeret restituendi obligatio ex eo capite. Similiter si læsus nullam restitutionem ex his capitibus vellet, quia dedignaretur eam accipere, vt dedignantur nobiles, aut aliqua alia de causa, tunc obligatio etiam non esset restituendi ex eis capitibus.

[sect. 8] Quando corporalis iniuria esset alicui facta, cogendo illum remigare in triremibus, redigẽdo illum in seruitutem, cogendo illum fodere terram, aut aliud ministerium pretio

æstimabile præstare, tunc, qui talem iniuriam intulisset, vltra damna alia in rebus externis inde sequuta, teneretur illi restituere valorem ministerii, quod iniustè fecit illum præstare, quantum plus valeret, quàm aliæ operæ, quibus illum iniustè priuauit, aut lucrum aliud, quod fecit illi cessare: quoniam valorem, etiam horum, tenetur illi restituere, vt dictum est. **[sect. 9]** Obligatio restituendi ea omnia, quæ hac disputatione explicata sunt, in foro conscientiæ transit ad hæredes eius, qui talem corporalem iniuriam intulit, quando ille, dum viueret, non restituit: transit verò, vt de bonis eius, qui ad hæc tenebatur, quantum illa bona sufficiant, soluantur hæc & alia illius debita, si quæ reliquit: & transit hæc obligatio etiam ad hæredes eius, cui facienda erat ea restitutio, vt illis fiat, si facta non fuit ei, in cuius bonis isti successerunt. Ratio autem est, quoniam hæc omnia sunt vera debita bonorum externorum. In foro item ecclesiastico actio iure canonico competit ad hæc debita recuperanda aduersus hæredes eius, qui illa debebat, & competit hæredibus eius, cui debebantur. Et eadem concedenda est de iure ciuili, quicquid in contrarium asseruerint quidam iurisconsulti, quorum placita compilata sunt inter iura communia cæsarea: vt hæc omnia Disputatione 85 explanata sunt quoad similia debita, quæ ortum habent ex homicidio iniusto; est enim de his & de illis debitis eadem prorsus ratio, & idcirco non plus hoc loco circa hæc immoror.

Damnum ipsum mutilationis, & quodcunque aliud corporale infra mortem iniustè datum, quousque & cui restituendum. Et num ob iniurias corporales restitutio debeatur, saltem damni honoris ac famæ, si quod inde resultauit. Disput. 88.

SVMMARIVM.

1 . OB damnum corporis irreparabile iniustè datum, vt propter debilitationem membri, ita vt in posterum fungi non possit suo munere, aut non tam bene atque antea illo fungebatur, restituere tenetur, qui illud dedit, quantum arbitrio prudentis æstimabitur id damnum, attenta qualitate personæ, cui id damnum est datum, & attenta qualitate membri, qualitate læsionis, &c.

2 . Si defunctus dum viueret, actionem criminalem intentasset ad vindictam, pænamque competentem obtinuißet, tunc nulla alia restitutio ei debetur pro damno eo corporali. Si verò non obtinuisset condignam pænam, saltem qua esset contentus, idq́ꝫ imperitia iudicis, tunc restituendum illi esset, quantum cum ea pæna adiudicata, prudentis arbitrio sufficiens esse iudicaretur, ad compensandum ad æqualitatem id damnum corporis iniustè datum.

3 . Quando damnum corporale iniustè datum irreparabile non esset, sed sanaretur perinde ac si datum non fuisset, tunc ex eo damno nulla restituendi obligatio oritur.

4 . Si ex vulnere maneat signum in facie, vel alia deformitas, ob quam mancipium vilioris pretii reddatur, tunc tenetur percutiens restituere in conscientiæ foro, quantum minus id mancipium ea de causa valet.

5 . Quando ex percußione neque sequeretur detrimentum ac damnum permanens in corpore, neq́ꝫ item in rebus externis, tunc licèt à neutra parte teneretur percutiens ad restitutionem

aliquam, sed solùm affectus iniuria compararet ius ad pænam in foro exteriori exigendam propter iniuriam sibi illatam, quam solùm post latam sententiam soluere teneretur, qui ea iniuria affecit; nihilominus si inde resultet damnum in honore eam iniuriam passi, tenetur in conscientiæ foro id damnum restituere, qui illud iniustè dedit.

6 . Hæ restitutiones, quæ ex damno corporis spectato à damno in bonis externis in conscientiæ foro consurgunt, si fiant viuente eo, qui id damnum est passus, nec fieri poßint bono eiusdem generis, fieri debent in pecunia, nisi iniuria affectus contentus sit bono alterius generis.

[sect. 1] DIcendum est: Ob damnum corporis irreparabile iniustè datum, vt propter detruncationem aut debilitationem membri, ita vt in posterum fungi non possit suo munere, aut non tam bene, atque antea illo fungebatur, restituere teneri, qui illud dedit, quantum arbitrio prudẽtis æstimabitur id damnum, attenta qualitate personæ, cui id damnum est datum, & attenta qualitate membri, qualitate ac quantitate læsionis, **[[303]]** & attentis cæteris circũstantiis cõcurrentibus. Neque certa alia regula hac de restatui potest. Multo autem meliùs eiusmodi restitutio fit, facta conuentione cum persona ipsa, cui id damnum est datum, aliquoq́ue illo remittente, aut contenta quantitate, in qua fuerit facta cõuentio, quàm confessario, aut quocunque alio viro prudente, definiente vsque ad vltimum indiuisibile, quantum restituendum sit, vt in similibus euentibus Disp. 83. dicebamus. Probatur nostra assertio, quoniam sicut obligatio est in foro cõscientiæ restituendi seu compẽsandi cætera omnia damna, saltem re alia alterius generis, quando re sui proprii generis compensari non possunt, vt Disp. 84 dictum comprobatumque est, ita & hoc: idq́ue præscribit recta ratio, naturæve lumen, neque reddi potest congrua ratio, cur ex eiusmodi damnis iniustè datis obligatio hæc non consurgat. Vt autem Disp. 84 dice bamus, interim dum is, qui id damnum est passus, viuit, si non vellet compensationem illius in bonis spiritualibus, aut alicuius honoris, faciẽda esset illi restitutio in bonis externis, vt in pecunia. Post mortem verò illius, quoniam eiusmodi restitutio ac compensatio non est ob bonum, quod defunctus translaturus esset ad suos hæredes, necesse non est, vt restitutio fiat hæredibus, sed fieri defuncto ipsi poterit in bonis spiritualibus, quæ illi pro eo statu grata esse creduntur, vt de restitutione damni vitæ Disp. 84 copiosè est dictum.

[sect. 2] Hoc loco obserua: Si defunctus, dum viueret, actionem criminalem intẽtasset ad vindictam, pænamq́ue competentem obtinuisset, tunc nullam aliam restitutionem illi deberi pro damno eo corporali. Quoniam ea pæna ad ipsius petitionem fuisset adiudicata in compensationẽ dãni ac iniuriæ acceptæ. Si verò non obtinuisset condignã pænam, saltem qua esset contentus, idq́; imperitia aut nequitia iudicis, vel ob defectum probationis, vel alia de causa, tunc restituendũ illi esset, quantum, cum ea pæna adiudicata, prudentis arbitrio sufficiens esse iudicaretur, ad compensandum ad æqualitatem id damnum corporis iniustè datum. Quòd si is, qui eam iniuriam idq́ue corporale damnum est passus, ex hac vita discederet, contestata actione criminali cum eo, qui eam iniuriam idq́ue damnum intulit; tunc, si hæredes illam prosequerentur, condignamq́ue pænam obtinerent, ad nullam aliam restitutionem is similiter teneretur, qui id damnum iniustè intulit. Quoniam ea pæna censeretur sufficienter compensatum. Ad nullã etiam aliam restitutionem teneretur, si ab hæredibus eius, qui id damnum est passus, ab illísve, qui illius iniuriam prosequuntur, veniam condonationémve eius delicti obtineret: quoniam tunc ad nullam restitutionem teneretur defuncto, vt in simili euentu Disp. 84 est dictũ. Item, si qui iniuriam ac damnum est passus, dũ viueret, intentasset actionem ciuilem ad pænam pecuniariam, condignamq́ue pænam

in pecunia obtinuisset, saltem qua ipse esset contentus, ad nullam aliam restitutionem is teneretur, qui id damnum iniustè intulit. Quoniam pęna illa à iudice fuisset adiudicata in compensationẽ dāni ac iniuriæ illatæ. Idem est, si hæredes defuncti prosequerentur actionem ciuilem à defuncto intentatam, obtinerentque pænam condignam pecuniariam, aut condonarent delictum, iúsve, quod habebant ad eam actionem prosequendam, ad eamque pænam obtinendam. Quando autem, qui id corporale damnum est passus, discederet lite non contestata cum eo, qui illud dedit, morteque illius extingueretur id delictum, iuxta ea quæ Disp. 43 dicta sunt, tunc qui id damnum dedit, restituere tenetur defuncto, in bonis saltem spiritualibus, damnum corporale, quod ei iniustè dedit, iuxta ea quę in principiohuius disputationis & fusiùs Disp. 84 dicta sunt. Pænam verò, quæ in exteriori foro iniungenda insuper fuisset pro delicto ac pro iniuria, tam publica quā priuata, sumpta præcisè à damno dato, non teneretur restituere: quoniam pæna non debeturante latam sententiam, vt sæpe hoc & præcedente tractatu est dictum.

[sect. 3] Quando damnum corporale iniustè datum irreparabile non esset, sed sanaretur ac redintegraretur, perinde ac si datum non fuisset, vt cernitur in vulnere, ex quo nulla læsio neque deformitas manet, tunc ex eo damno nulla restituendi obligatio oritur. Ita affirmant *Adrian. de rest. q. vlt. ad 1.* & *Richardus in 4. dist. 15. art. 1. q. 2. ad 3.* Ratio autem est, quoniam superueniente sanitate, vel vi naturę, vel coadiuuante medicamine, nihil damni in eo, qui fuerat læsus, manet: ergo, qui id damnum corporis iniustè intulerat, ad nullam restitutionem eius damni tenetur; eo quòd iam tunc nullum tale damnum maneat; sed satis erit si restituat reliqua damna, quæ in bonis externis ex eo vulnere redundarunt, disputationeque præcedente explicata sunt. Dolor quippe ac vulnus perpessa, & molestia ea de causa suscepta, ad iniuriam pertinent, & non ad damnum permanens: sicut & molestia ac afflictio, quam aliquis ex eo patitur, quòd aliquid furto ab eo sit ablatum, ad iniuriam pertinent, & non ad dānum: quare cùm iniuriæ, sumptę præcisè à damno dato ac permanente, respondeat quidem pęna, quæ ante latam sententiam non debetur, solumque damnum permanens, quod iniustè fuit datum, sit obnoxium restitutioni ac compensationi in foro conscientiæ; consequens profectò est, vt vulnerans alium ad nullam restitutionem ei teneatur in conscientiæ foro propter vulnus, dolorem, ac molestiam inde susceptam, sed solùm teneatur ad pænam, si ad illam condemnetur.

[sect. 4] Obserua tamen, si ex vulnere maneat signum in facie, vel alia deformitas, ob quam mancipiũ vilioris pretii reddatur, tunc tenetur percutiẽs restituere in conscientiæ foro, quantum minus id mācipium ea de causa valet: quoniam id iam, comparatione domini mancipii, est damnum in bonis ipsius externis iniustè datum ac permanens. Similiter si talis deformitas maneat in muliere aliqua, illaque ea de causa indigeat dotis augmento, vt æquè bene nubat, tenetur percutiens in conscientiæ foro illi restituere incrementum illud, quo ad æquè bene nubendum indiget, tanquam damnum iniustè datum in rebus externis redundans. Quòd si tale damnum ei non sequeretur, quia vel iam erat coniugata, vel quia nuptura non erat, cessat obligatio restituendi ex eo capite. Arbitror tamen, siue ea deformitas iniustè effecta sit in viro, siue in femina, oriri inde obligationem in conscientiæ foro restituendi illi, quantum attenta qualitate **[[304]]** personæ, æstimabitur id corporale damnum deformitatis ac indecentiæ iniustè illi datum. Ratio autem est, quoniam pulchritudo ac decentia corporis bonum quoddam est corporale pretio æstimabile: quare sicut, qui iniustè dat damnum aliud corporis permanens, tenetur in conscientiæ foro illud restituere, ac compensare, si, qui illud accepit, compensationem velit, vt suprà dictum est; ita tenetur, qui hoc damnum dat.

[sect. 5] Quando ex percussione neque sequeretur detrimentum ac damnum permanens in corpore, neque item in rebus externis, tunc licèt ex neutro capite teneretur percutiẽs ad restitutionem aliquam, vt dictum est, sed solùm affectus iniuria compararet ius ad pænam in foro exteriori exigendam propter iniuriam sibi illatam, quam solùm post latam sententiam soluere teneretur, qui ea iniuria affecit; nihilominus, si inde resultet damnum in honore ac æstimatione eam iniuriam passi, tenetur in conscientiæ foro id damnum restituere, qui illud iniustè dedit. Exempla sunt, quando alicui iniustè alapa infligitur; vel ita percutitur fuste, vt neque vulnus neque læsio in corpore sequatur, quæ permaneat; vel pedibus cōculcatur; aut ex mento ignominiosè apprehenditur; & in aliis similibus euentibus. In eis enim, quod potissimùm tenetur percutiens in conscientiæ foro restituere, est honor ablatus, damnúmve honoris iniustè illatum. Idem quoque honor & existimatio iniustè aufertur in mutilatione, & in aliis percussionibus, licèt non in tanto gradu, qui proinde in conscientiæ foro est restituendus, quando iniuria affectus restitutionem vellet. Quanam autem ratione restitui debeat, & quousque, tractatu sequenti commodiùs explicabitur.

[sect. 6] Restitutiones hactenus explicatæ, quæ ex dāno corporis, præcisè spectato à damno in bonis externis, in conscientiæ foro consurgunt, (in quibus computa damnum imminutionis vitæ, si aliquando datum sit, & dāna in honore ac in existimatione) si fiant viuente eo, qui id damnum est passus, nec fieri possint bono eiusdem generis, fieri debent in pecunia, nisi iniuria affectus contentus sit bono alterius generis. Post mortem verò illius, cùm non fiant in compensationem boni, quod transmittendum esset ad hæredes, fieriq́ue proinde possint ac debeant iniuria affecto iam defuncto, fieri illi possunt ac debent in bonis spiritualibus. Quod si factæ non fuerunt ab eo, qui ea damna dedit, obligatio eas efficiendi transit ad hæredes ipsius, vt de restitutione pro damno vitæ hæc omnia Disp. 84 & 85 explanata sunt. Est enim vtrobique eadem ratio, ac proinde necesse non erit repetere hoc loco, quæ ibi dicta sunt.

De pænis pro adulterio statutis. Disp. 89.

SVMMARIVM.

1 . ADulterium triplex est, coniugati cum non coniugata, non coniugati cum coniugata; coniugati cum coniugata: & quænam species grauior sit, & quo de adulterio præsente disputatione agatur.

2 . Quando adulterium à marito committitur, siue cum coniugata siue non coniugata, tunc de iure Cæsareo criminalis actio non datur vxori talis mariti aduersus eum ob adulterii iniuriam in ipsam com missam.

3 . In Hispania tamen pœna statuta est cōiugato, qui publicam habet concubinam.

4 . Pœna in Hispania publicæ concubinæ clerici, religiosi, aut coniugati.

5 . Adultera coniugata, & adulter qui cum ea adulterium commisit, veteri lege mortis pœna puniebantur, pro eo adulterio; item iure communi Cæsareo.

6 . Eodem iure communi, quando ita aduersus adulteros agebatur criminaliter, bona omnia adulteri ad fiscum attinebant, nisi haberet descendentes aut ascendentes, vsque ad tertium gradum. Mulieris verò adulteræ bona in tres partes æquales diuidebantur.

7 . De iure Hispanico tam adulteri quàm adulteræ bona per sententiam iudicis ponuntur in potestate mariti adulteræ, vt de adulteris ipsis deque ipsorum bonis faciat, quod sibi placuerit, eos morte puniendo, aut alia mitiori pæna infra mortem, vel eis omnino parcendo, poteritque sibi aut cuiquam alteri rei applicare omnia illorum bona, vel partem ipsorum, vt sibi placuerit.

8 . Maritus adulteræ non poterit vnum eorum adulterorum interficere, & non interficere alterum; sed aut vtrumque, aut neutrum; si vterque scilicet superstes sit, & vterque comprehendi possit.

9 . Ius commune & ius regni Hispanici differunt inter se circa pænas adulterorum.

10 . Quando maritus adulteræ eos interficit propria authoritate, etiamsi illos interficiat deprehensos in flagranti delicto, non lucratur bona eius adulteri, aut eorum adulterorum, quos ita interfecerit, neque ea bona subiacent tunc ipsius dispositioni, sed solùm quando, lata priùs sententia, adulteri iudicis autoritate constituuntur in potestate ipsius, vt de iis & de bonis ipsorum faciat quod voluerit.

11 . Qui adulterium committit cum Regina, aut vxore Principis regni hæredis, in crimen incidit læsæ maiestatis: quin etsi rem habeat cum filiæ Regis, aut principis regni hæredis, quando illæ cōiugatæ non sunt, in crimen incidit læsæ maiestatis, pænísque pro eo crimine statutis punitur.

12 . In Hispania solus maritus potest accusare adulteros, & non alius, nisi ex præscripto ipsius, neque potest accusare vnum adulterorum sine alio, si vterque supersit.

13 . In Lusitania tam adulter quàm adultera mortis pæna puniuntur iudicis authoritate per ministros publicos infligenda seu exsequenda.

14 . Ibidem nullus potest adulteros accusare nisi maritus.

15 . Si maritus parcat vxori adulteræ, vel ante accusationem vel post accusationem, aut etiam post latam in eam mortis sententiam, modò remissio ac venia fiat coram iudice eius causæ, & de ea re fiat instrumentum, in quo maritus adulteræ, iudex, ac scriba se signent, continuò dimittenda est ea mulier omnino libera, nisi ob aliquod aliud crimen in vinculis sit detinenda.

16. Quamuis in Lusitania venia præstita à marito adulteræ non impediat, quo minùs idem maritus prosequi possit accusationem adulteri, & quo minùs iudex, post quam querelade eo adulterio data est à marito, etiam si maritus prosequi accusationẽ **[[305]]** *non velit, ex suo officio progrediatur ad eundem in commune reip. bonum puniendum; nihilominus meritò est statutum, vt eo ipso, quòd maritus adulteræ parcit, imponi adultero non possit pœna mortis.*

17 . Varia præterea statuta in regno Lusitanico circa adulteram & adulterum.

DIctum est de pænis statutis pro delictis, quę iniuriam irrogant corpori alicuius illud lædendo, & de obligatione restituendi pro damnis eo modo datis. Nunc consequenter est dicendũ de pænis pro delictis, quæ in alterius iniuriam redundant, ad huncḱque tertium tractatum spectant; examinandum etiam est, quanta restituendi obligatio ex eiusmodi delictis resultet. Ordiẽdum verò erit ab adulterio cum vno coniuge, quod in iniuriam alterius ac prolis redundat.

[sect. 1] Adulterium triplex est. Quoddam coniugati cum non coniugata. Aliud coniugatæ cum non coniugato. Et tertium coniugati cum cōiugata. In quo ex parte vtriusque extremi oritur adulterii ratio, ceditḱque proinde id adulterium in iniuriam duorum aliorum cum illis coniugatorum, estḱque subinde ea circunstantia necessariò confitenda. Cũ tamen in illis

aliis duobus prioribus adulteriis, ratio adulterii ex parte vnius dumtaxat extremi resultet, cedatque proinde vnumquodque eorũ adulteriorũ in vnius dumtaxat cõiugati iniuriã. Quia verò adulterium coniugatæ, siue is, qui cũ ea adulteratur, coniugatus etiam sit, siue non, longè grauius est, quàm adulterium cõiugati cum soluta; eo quòd inde longè grauiora damna, difficillimaque vt resarciantur, oriri sint apta, si coniugata ex eo, qui non est ipsius maritus, concipiat; & quoniam id adulterium in grauissimum dedecus mariti talis coniugatæ cedit, vnde vlteriùs cædes natæ sunt sequi, grauissimaque odia familiarũq; euersiones; inde effectum est, vt pro adulterio cum cõiugata, vtrique adulterorum grauissimæ pænæ, cæsareo præsertim iure, sint statutæ: non verò pro adulterio coniugati cum soluta. Quare, quæ de pænis pro adulterio, tam adulteræ, quàm adulteri, dicentur, intelligenda solum erũt de adulterio cum coniugata, siue, qui cum ea adulteratur, coniugatus etiam sit, siue non.

[sect. 2] Quando adulterium à marito committitur, siue cum non coniugata, siue etiam cum coniugata, tunc de iure cæsareo criminalis actio non datur vxori talis mariti aduersus eum ob adulterii iniuriam in ipsam commissam. Ita habetur. *l. 1. C. ad leg. Iul. de adult.* & *l. 1. titu. 17. part. 7.* quæ rationes suprà à nobis redditas tradit, cur vxori criminalis actio aduersus maritum non detur, affirmatque communis doctorum sententia, quã referunt ac sequuntur *Iul. Clar. lib.* 5. *sent.* §. *adult. n. 2. & Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. n. 5.* De ea verò tanta inæqualitate, quòd criminalis actio detur marito aduersus vxorem, nulla verò datur vxori aduersus maritum adulterum, conqueritur Angelus relatus in margine ad leg. 1. citatam.

[sect. 3] In hoc tamen regno *lib. 8. nouæ collect. titu. 19. l. 5.* sequens pæna statuta est coniugato, qui publicam habet concubinam: *Ordenamos, que ningun hombre casado no sea osado de tener ni tenga manceba publicamente. Y que qualquiera, que la tuuiere, de qualquier est ado y condicion que sea, que pierda el quinto de sus bienes, fasta en quantia de dieZ mil marauedis, por cada vegada que se la hallaren. Y que la dicha pena sea puesta por los alcaldes en poder de vn pariente, o dos, de la muger, que sean abonados, que los tengan de manifiesto, paraque si ella quisiere casar, y faZer vida honesta, que la dicha pena le sea dada por bienes dotales a el marido que cõ ella casare, y esten depositados fasta vn año. Y si quisiere entrar en orden, sea dada la dicha pena para cõ que se mantenga en el dicho monasterio. Y si no quisiere casar, ni entrar en orden, si se probare viuir honestamente en todo el año despues que fue quitada del malestado en que est aua, que le scan dados los dichos marauedis, para que dellos se pueda mantener. Pero tornando a viuir vida torpe y inhonesta, que la tercia parte de la dicha pena sea para nuestra camara, y la otra para el que lo accusare, la otra para la justicia que lo sentenciare y executare. Y si no ouiere quien lo acuse, los alcaldes de su officio, auida informacion, procedan à execucion de la dicha pena, y la apliquen en la manera dicha: y la parte del acusador se aplique à las obras pias, que à la justicia pareciere.* Et leg. 6. sequenti in fine, coniugato, qui cõcubinam habet, cum qua habitet in eadem domo, extra domum suæ propriæ vxoris, sequens pæna statuitur: *Y assi mesmo sean la mitad de los bienes para la camara, del hombre que tuuiere muger à ley y bendicion de la santa madre yglesia, y toma manceba y viue con ella juntamente en vna casa, y no en casa con su muger.*

[sect. 4] Lege autem 1 eiusdem titu. 19. sequens pæna statuitur publicæ concubinæ clerici, religiosi, aut coniugati: *Mandamos, que qualquier muger, que fuere hallada ser publica manceba de clerigo, o frayle, o casado, que por la primera veZ sea condenada à pena de vn marco de plata, y destierro de vn año de la ciudad, villa, o lugar, donde acaeciere viuir, y de su tierra. Y por la segũda veZ sea la pena de vn marco de plata, y destierro de dos años. Y por la tercera veZ à pena de vn marco de plata, y que le den cien açotes publicamente, y la destierren por vn año. Y*

*qualquier la pueda acusar y denunciar, (*vnde hoc est crimẽ publicũ in hoc regno) *Y de la pena del marco sea la tercera parte para el acusador, y las otras dos partes para nuestra camara Y mandamos a los nuestros alcaldes y justicias de la nuestra corte, y de todas las ciudades, villas, y lugares de nuestros reynos, so pena de perder los officios, que donde quier que supieren o hallaren las tales mancebas de clerigos, frayles, y casados, que les hagan pagar la dicha pena, y que ayã la tercera parte que auian de auer el acusador si le vuiera. Pero queremos, que las personas que segun la disposicion desta ley pueden lleuar el marco, que no lo lleuen ni puedan lleuar ni auer, sin que se execute la pena de destierro y açotes en los casos que se le deuen dar segun lo suso dicho. Y que el corregidor, o jueZ, o alguaZil, que lleuare publica o secretamente marcos, o parte dellos, o marauedis algunos, por raZon de lo suso dicho, sin ser sentenciado y executado el dicho destierro y otras penas primero, y por la orden, que dicha es, que pague por el mismo fecho por cada veZ, que le fuere probado, lo que lleuo con las setenas para la nuestra camara y fisco, y que sea priuado del officio. Y mandamos que los pleytos, que sobre lo contenido en esta ley ouiere en la nuestra corte, que los oygan y libren todos los alcaldes de corte que en ella estuuieren, y no los vnos sin los otros. Y que las dichas penas no sean executadas sin que primero seam juZgadas. Y mandamos, que en el casado amancebado se execute la pena, que ha de auer segun la disposition de la ley de Viruesca, que ẽ este caso habla,* hoc est, quintæ **[[306]]** legis eiusdem tituli. *19.* paulo antea nobis relatæ. *Lege 2. 3. & 4. eiusdem tit.* nonnulla alia adduntur circa comprehẽsionem ac punitionem eiusmodi concubinarum publicarum, clericorum, religiosorum, ac coniugatorum. Et inter alia præcipitur, vt non procedatur contra concubinas, quæ coniugatæ fuerint, nisi ad accusationem suorum maritorum, nisi antea fuissent concubinæ alicuius, qui illas cum famulo matrimonio iunxisset, & eas domi retineret; aut nisi mariti cõsentirent ipsorum vxores concubinas alicuius esse: tunc enim contra concubinam & maritum est procedendum ad pænam vtrique imponendam.

Quas autem pænas incurrant in Lusitania coniugatus, qui habet publicè concubinam, & concubina illius, habetur *lib.* 5. *ord. titu. 25. iuncta. l. 10. titu. 22. quarta parte legum extrauagantium.*

[sect. 5] Quod verò attinet ad adulteram coniugatam, & ad adulterum, qui cum ea adulterium commisit, de quibus solis adulteris sermo nobis deinceps erit, lege quidem veteri mortis pæna vtrique erat statuta pro eo adulterio. Sic enim Leuitici 20 habetur: *Si mæchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & mæchus & adultera.* Et Deuter. 22 sic habetur: *Si dormierit vir cũ vxore alterius, vterque morietur, id est, adulter & adultera: & auferes malum de Israël.* Lapidibus verò necabantur, vt constat ex illo Ioan. *8: Adducunt autem scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei; Magister hæc mulier modo deprehẽsa est in adulterio: in lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis*? Et infrà: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.*

De iure autem communi Cæsareo, quamuis de Digestorum iure non tam seuerè punirentur, de iure tamen Codicis pæna mortis vtrique adulterorum statuta fuit, vt *Disp. 46. conclus. 2.* ex *l. transigere. C. de transact.* ex *l. quamuis 2. in fine,* ex *l. castitati. C. ad leg. Iul. de adult.* ex *§. item lex Iulia de adulteriis inst. de publ. iud.* & ex *l. 22. titu. 1. part. 7.* ostendimus, & apertiùs idem probatur *l. 15. titu. 17. part. 7.* Tametsi, vt ibidem subiunximus, postea in *authẽtico vt nulli iud. §. si verò quãdo,* & *in authentica sed hodie. C. ad leg. Iul. de adult.* quibus iuribus concinunt *l. 15. titu. 17. part. 7.* & *c. gaudemus de conuer. cõiug. mulieribus* adulteris, ob sexus fragilitatem, mitior pæna decreta fuerit, vt scilicet, flagellis

cæsæ, recluderentur in monasterio in perpetuum, nisi mariti intra biennium vellent illas repetere ad cohabitationem. Hæc affirmat communis doctorum sententia, quā referunt ac sequuntur *Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *adulterium. n. 7. Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 47. & Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7. §. 7. num. 16. & 17.* Iulius autem Clarus testatur hodie in multis prouinciis Italiæ pænam pecuniariam adulteris imponi, & in multis aliis mortis pæna eos non puniri: quod deplorat, principesque earum rerumpublicarum damnat, quòd non seuerissimis legibus, quæ exequutioni mandentur, tantum crimen puniant.

[sect. 6] De eodem iure communi, quando ita aduersus adulteros agebatur criminaliter, bona omnia adulteri ad fiscum attinebant, nisi haberet descendentes aut ascendentes vsque ad tertium gradum, vt habetur in *authentico vt nulli iud. §. si verò quando citato.* Idem videtur dicendum si haberet collaterales vsque ad tertium gradum, iuxta ea quæ in materia de furto & aliàs sæpe dicta sunt. Mulieris verò adulteræ bona in tres partes æquales diuidebantur, & quidem si maritus intra biennium illam repetebat, tres omnes illę partes restituebantur adulteræ. Si verò eam intra id biennium non repetebat, & illa filios habebat, duæ partes eorum bonorum pertinebant ad filios, & vna ad monasterium. Si autem carebat filiis, & habebat ascendentes, qui in culpa non fuissent talis adulterii, tunc vna pars eorum bonorum pertinebat ad illos, & duę attinebant ad monasterium. Quòd si descendẽtibus & ascẽdẽtibus carebat, tunc omnes tres partes attinebant ad monasterium. Hæc habentur expressè duobus authenticis citatis. *Lex* tamen *15. titu. 7. part. 7.* disponit, quando ita agitur de iure communi criminaliter aduersus adulteram, dotem & arrhas pertinere ad maritum: reliqua autem bona adulteræ diuidi prædicto modo explicato. Id verò consonum non est authẽticis citatis, nec communi doctrinæ autorum stando in iure communi, neque hodie habet locum in hoc regno iuxta ea, quæ mox referimus. Lege quoad hæc *Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. num. 4.*

[sect. 7] De iure verò huius regni, tam adulter, quàm adultera, bonaque vtriusque omnia, per sententiam iudicis ponuntur in potestate mariti adulteræ, vt de adulteris ipsis & de ipsorum bonis faciat, quod sibi placuerit, eos morte puniẽdo, aut alia mitiori pæna infra mortem, vel eis omnino parcendo, poteritque sibi, aut cuicunque alteri rei, applicare omnia illorum bona, vel partem eorum, vt sibi placuerit. Excipitur, nisi adultera vel adulter filios habuerint: nam tunc filii talis adulteræ, aut adulteri, hæreditario iure obtinent bona sui parentis ita delinquentis. Ita habetur *l. 1. titu. 7. lib. 4. fori,* quæ est *l. 1. titu. 20. lib 8. nouæ collect.* & sic habet: *Si muger casada hiZiere adulterio, ella y el adulterador ambos sean en poder del marido, y haga dellos lo que quisiere, y de quanto han, assi que no pueda matar al vno, y dexar al otro. Pero si hijos derechos* (intelligerem, legitimos, aut certè, qui illis succedere possent aut deberent) *tubieren ambos, o el vno dellos, hereden sus bienes. Y si por ventura la muger no fue en culpa, y fuere farçada, na aya pena.*

Intellige tamen, maritum adulteræ punire eos non posse morte extraordinaria, sed ordinaria iugulationis, trāsuerberationísve, aut furcæ, si adultera, aut adulter, eius conditionis sint, vt vltimum hoc genus mortis in eis quadret. *Antonius Gom. n. 47.* citato rectè ait, si maritus non velit eos interficere, posse illos mutilare, abscindendo eis pedes, aut manus, vel aliud mẽbrum, argumento legis *nec in ea. ff. ad leg. Iul. de adult.* illis verbis: *Sed qui occidere potest adulterum, multo magis contumelia poterit iure afficere*; & *legis non debet (21) ff. de reg. iur.* cuius verba sunt: *Non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere.* Quin & apertè hoc cōprehenditur illis verbis legis relatæ; *y haga dellos lo que quisiere*; eos scilicet interficiendo, vel pænam aliam infra mortem eis irrogando; quæ tamen intellige. dummodo cum illorum statu quadret.

[[307]] **[sect. 8]** Vt apertè habetur *l. 1. relata,* maritus adulteræ non poterit vnum eorum adulterorum interficere, & non interficere alterum; sed aut vtrumque aut neutrum debet interficere. Intellige, si vterque superstes sit, & vterque comprehendi ac obtineri possit, vt in vtroque pæna mortis exerceatur. Id quod *lex 80. Tauri,* quæ est *l. 2. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* satis in simili innuit, dum accusationem vnius sine alio, quando vterque est superstes, his verbis prohibet: *El marido no pueda accusar de adulterio à vno de los adulteros, siendo viuos, mas que ambos, adultero y adultera, los aya de accusar, o à ninguno.*
[sect. 9] In hoc autem multum distat ius commune à iure huius regni. De iure enim communi tantum abest, vt teneretur accusare vtrumque simul, vt si vtriusque accusationem simul intentaret, nulla esset talis accusatio, sed necesse illi esset, intentare iterum accusationem incipiendo ab accusatione vnius illorum dumtaxat, quẽ potiùs eligeret, eaq́ue accusatione finita, accusare poterat alterum. Ita habetur. *l. si maritus. 2.* §. *vlt. ff. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sunt: *Si quis & adulterum & adulteram simul detulit* (ad iudicium scilicet eos accusando) *nihil agit: poteritq́ꝫ quasi neutrum detulerit, rursus à quolibet initium facere: quia nihil agit prima delatione.* Idem habetur *l. nihil. §. vlt. eod. titu.* his verbis: *Cùm alterum ex adulteris elegerit maritus, alterum non antè accusare potest, quàm prius iudicium finiatur: quia duos simul ab eodem accusari non licet. Non tamen prohibetur accusator simul cum adultero, vel adultera, eum quoque accusare, qui domum suam præbuit; vel consilio fuit, vt crimen cõmitteretur.* Idem quoque habetur *l. vim passam. §. duos quidem eod. titu.* & *l. eos. C. eod. titu.* Atque in hoc crimine, si accusando priùs vnum adulterorum, iuxta dispositionem iuris communis, is absolueretur, sententia illius absolutoria prodesset alteri: condemnatoria verò sententia vnius, alteri non noceret, sed adhuc esset accusandus, admittendaq́ue esset eius defensio antequam condemnaretur. Ita habetur *l. denunciasset. §. vlt. ff. eod. titu.* his verbis: *Si absolutus fuerit,* (adulter scilicet) *mulier per eum vincet, nec vltrà accusari potest. Si condemnatus fuerit, mulier non est condẽnata, sed aget causam suam, vt fortaßis & obtinere, vel gratia, vel iustitia, vel legis auxilio poßit. Quid enim si adulter inimicitiis oppressus est, vel falsis argumẽtis, testibusque subornatis apud præsidẽ grauatus, qui aut noluit aut non potuit prouocare: mulier verò, iudicem religiosum sortita, pudicitiam suam defendet?* Atque, quòd condemnatione vnius, alter non censeatur condemnatus, habetur etiam *l. & si crimine. C. eod titu.* prædictaq́ue omnia habẽtur *l. 9. titu. 17. part. 7.* in eisq́ue consentit communis doctorum sententia, quam *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 72.* refert ac sequitur. Vtrum autem in hoc regno satis sit accusare simul & eodem tempore vtrũq; adulterum, esto accusatio non fiat eodem libello, sed diuersis. *Castillo l. 80. Tauri* affirmanter respondet. *Antonius* verò *Gõ. n. 72. citato,* arbitratur accusationẽ fieri debere in eodem libello: quoniã alioquin, inquit, resultaret diuersitas, & incõueniẽs in accusando, procedendo, & exequẽdo. Ex eo etiam, quòd in hoc regno accusari non possit alter adulterorum sine alio, infert bene ibidem Ant. Gom. ex eo quòd maritus alteri adulterorum parcat, censeri pepercisse etiam alteri.
[sect. 10] Quando maritus adulteræ eos interficit propria autoritate, etiam si illos interficiat deprehensos in flagranti delicto, non lucratur bona eius adulteri, aut eorum adulterorum, quos ita interfecerit, neque ea bona subiacent tunc ipsius dispositioni, sed solum quando, lata priùs sententia, adulteri iudicis autoritate cõstituũtur in potestate ipsius, vt de eis & de bonis ipsorum faciat, quod voluerit. Ita dispositum est *l. 82. Tauri,* quæ est *l. 5. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & sic habet: *El marido, que matare por su propria autoridad a el adultero, y a la adultera, aunque los mate en flagrante delicto, y sea justamẽte hecha la muerte,* (hoc est, impunè, quia permissu legis, vt Disp. 7. dictum est) *no gane la dote ni los bienes del que matare: saluo*

si los matare, o condenare, por autoridad de nuestra justicia: que en tal caso mandamos, que seguarde la ley del fuero, que en este caso dispone, que es la ley primera desto titulo. vigesimi scilicet lib. 8. nouę collect. & prima titu. 7. lib. 4. fori, supraq́ue relata est. Quo loco obserua, si vnum illorum interfecit propria autoritate in flagranti delicto, & alterum non, quia fugit, aut ereptus est de manibus eius, tunc aduersus hunc posse agere in foro exteriori, etiam si is non cōpareat, & lata sententia aduersus illum, qua dānetur de crimine, & cōstituātur per eam sententiam bona illius in ipsius potestate, posse tunc ad libitum suũ de illis disponere, atque id significat verbum illud eius legis, *o cōdenare.* Guterrius de pract. qq. lib. 2. q. 1. n. 23. ait, si adulteri non cōparẽtes dānentur à iudice, iudexque eos bāniat, potestatem cōcedendo marito, vt illos interficiat vbicũq; illos repererit, tunc maritum non solum impunè, sed etiam iustè, quin & licitè posse illos interficere vbicũq; illos repererit, tāquā ministrum publicum iam tunc cōstitutũ ad id ita efficiendum; modò tamen non ex odio, sed ex zelo iustitiæ, atque ad prosequendum ius sibi publica autoritate iam concessum, id efficiat. Non tamen consulerem, vt in eo euentu ita banirentur, concesso eo iure marito adulteræ.

[sect. 11] Qui adulterium cōmittit cum Regina, aut cum vxore principis regni hæredis, in crimen incidit læsæ maiestatis: quin & si rem habeat cum filia Regis, aut principis regni hæredis, quando ille cōiugatæ non sunt, in crimen incidit læsæ maiestatis, pęnisque pro eo crimine statutis punitur, vt habetur *l.* 1. *titu. 18. lib. 8. nouæ collect.* & tractatu præcedente Disp. 658 dictum est. In eadem lege ad finem subiũgitur: *Y qualquier que hiZiere alguna cosa de las sobredichas contra qualquier Señor que ouiesse con quien viuiesse, haria aleue conocido. Pero si lo matasse, o hiriesse, o le prendiesse, o le hiZiesse tuerto con su muger, o no le entregaße su castillo quando gelo demandasse, y traxesse ciudad, o villa, o castillo, maguer no la tuuiesse por el, en estas cosas harian traycion, y seria por ello traydor, y mereceria muerte de traydor y perder los bienes: como quier que este hierro no es tan graue como la traycion que hiZiesse contra el Rey, y contra su señorio, o contra pro communal del reino: ni su linage ayan aquella manZilla, que auria, en lo que traxesse à el Rey, o à el reino.* Vbi vides, adulterantem cum vxore domini sui committere proditionis crimen, pænaq́; mortis proditoris ac confiscationis bonorum puniri, esto ea proditio longè minus graue crimen sit, quàm læsæ, maiestatis humanæ, in principem aut in rempublicam.

[[308]] **[sect. 12]** In hoc regno solus maritus potest accusare adulteros, & non alius, nisi ex præscripto ipsius, neque potest accusare vnum adulterorum sine alio, si vterque superstes sit. Neque iudex ex officio procedere potest aduersus adulteros sine mariti accusatione. Potest item maritus parcete adulteris, etiam post latam aduersus illos a iudice sententiam ad accusationem mariti, vt hæc omnia in fine Disp. 47. *§.* quoad adulterium attinet, comprobatum à nobis est.

[sect. 13] In Lusitania, tam adulter, quàm adultera, mortis pæna puniuntur iudicis autoritate per ministros publicos infligenda seu exequenda. Quando tamen adulter fuerit *fidalgo de solar,* & maritus adulteræ non item, aut quando adulter fuerit *caualeiro, ou escudeiro,* & maritus adulteræ *piam,* non priùs sententia mandatur exequutioni, quàm certior ea de re fiat Rex, ac pronunciauerit, quid facto opus sit: vt tamen adultera tũc interficiatur, id non est necesse. Quando autem adultera fugit cum adultero, aut ab adultero defertur vi; tunc, vt adulter, cuiuscunque sit conditionis, interfici ob id adulterium possit, necesse non est facere certiorem Regem. Atque de bonis adulteri resarciuntur damna omnia, si quæ in bonis suis externis passus ea de causa sit maritus adulteræ. Ita habetur 5. lib. ord. titu. *15.* in prin. & *§.* 1.

[sect. 14] De adulterio nullus, præter maritum, accusare adulteros potest in eo regno. Atque esto, vel inquisitionibus, vel aliqua alia ratione, iudicibus de cōmisso adulterio constet, nisi sit commissum cum infideli aliquo, vel cum consanguineo, aut affinitatis adulteræ, comprehendere non possunt eos adulteros, neque contra eos procedere, nisi querellante priùs marito, ac accusante volente. Ita habetur ibidem ſ. 3, dictumq́ue est in calce Disp. 47.
[sect. 15] Si maritus parcat vxori adulteræ, vel ante accusationẽ, vel post accusationẽ, aut etiam post latā in eam mortis sententiam, modò remissio ac venia fiat coram iudice eius causæ, & ea de re fiat instrumentũ, in quo maritus adulteræ, iudex, ac scriba seu tabellio causæ se signent, cōtinuò dimittenda est ea mulier omnino libera, nisi ob aliquod aliud crimen in vinculis sit detinenda. Quando cum adulterio esset adiunctum aliud crimen, vt circumstantia incestus, quia adulter erat consanguineus aut affinis talis adulteræ, aut quia adulter erat infidelis, tunc remittente ei marito adulterium, nulla pæna ei imponitur pro adulterio; punitur tamen pro solo incestu, aut fornicatione cum homine infideli. Hæc omnia habentur ibidem §. 2.
Quamuis in eodem regno remissio ac venia præstita à marito adulteræ non impediat, quominus idem maritus prosequi possit accusationẽ adulteri, & quominus iudex postquam querela de eo adulterio data est à marito, etiamsi maritus prosequi accusationẽ non velit, aut illi parcat, ex suo officio progrediatur ad eundem in commune reipublicæ bonum puniendum, nihilominus meritò est statutum, vt eo ipso, quòd maritus adulteræ parcit, imponi adultero non possit pæna mortis. Sed si maritus, postquam adulteræ pepercit, prosequatur accusationẽ adulteri, punitur adulter pęna exilii perpetui in insulam diui Thomæ. Si verò neque illi parcat, neque prosequi velit accusationem, punitur pæna exilii decem annorum in loca Africæ. Si autem maritus illi etiā parcat, punitur idem adulter pæna exilii septẽ annorum in ciuitatem Ceptæ. Quando tamen adulter secum detulisset adulteram de loco, in quo maritus eam habebat, tunc, nihil impediente quòd maritus parcat vxori adulteræ, illiq́ue remittat totam pęnam, atque id vxori tunc prosit; adulter tamen punitur pæna mortis, esto illi etiam parcat maritus adulteræ. Hæc omnia habentur ibidem §. 4.
[sect. 17] Tertia parte legum extrauagantium tit. 1. l. 15. est sancitum: Si maritus, qui vxorem de adulterio accusabat, moriatur ante litem contestatam, non extingui accusationem, sed ministros publicos in ea procedere vsque ad vltimam definitiuam sententiam, quando nullus loco defuncti manet, ad quem pertineat eam accusationem prosequi. Si tamen maritus, post contestatam litem, in alium locum discedat, iudicibusque de vita illius constet, tunc dimittendam esse eam mulierem liberam, reseruato iure marito causam prosequi quocunque tempore vellet. Hæc ibi.
De eodem Lusitano iure, quando aduersus adulteram proceditur criminaliter, illaque mortis pæna condemnatur, tunc, si ea adultera habebat filios, vel ex eo matrimonio, vel ex alio priori, aut descendentes alios ex filiis legitimis, vel habebat alios filios aut descendentes illegitimos, qui, iuxta ea quæ tractatu præcedente, dum sermo erat de successione filiorum illegitimorum, sunt dicta, illi succedere in eo regno possent, bona omnia illius pertinent ad eos filios aut descendentes, & non ad maritum. Si autem non habebat tales filios aut descendentes, bona ipsius omnia pertinent ad maritum. Si autem dum aduersus eam proceditur criminaliter, non cōdẽnetur pæna mortis, sed alia infra mortem, tunc bona omnia ipsius ad ipsam, & non ad maritum, pertinent. Quòd si maritus vxorem de adulterio in eo regno accuset, deficiatq́ue in probatione, tunc, si vxor fuerat confessa, se esse legitimam illius vxorem, maritus amittit omnia bona sua, & iura, quæ tunc habebat, vxori, si non habeat filios aut descendentes, qui ei de iure eius regni possint succedere. Si enim tales filios aut descẽdentes habeat, maritus

retinet omnia ea bona, in quibus illi succedant. Si autem mulier absoluatur, quia non probatur esse legitimam eius viri vxorem, tunc bona eius viri non pertinent ad eam mulierem. Hæc omnia habentur *lib. 5. ord. titu. 15. §. 5 & 6.*

In eodem regno maritus lucratur etiam omnia bona vxoris, quando illam vnà cum adultero interficit repertos in flagranti delicto; non secùs atque quando autoritate publica propter id crimen dānatur ad mortem. Non tamen credo, quicquā lucraretur, si ipse esset *piā,* & adulter esset *fidalguo de solar ou desembargador Regis, ou pessoa de mayor qualidade,* esto vnà cum adultero eā interficeret repertos in flagranti delicto: quoniā non impunè potest in eo regno interficere tunc homines adulteros eius qualitatis, vt habetur. *5. lib. ord. tit. 16. in prin.* In eo etiam regno licet impunè interficere adulteros non repertos in flagrāti delicto, modò postea probet legitimè adulterium, atq; etiamsi seorsim vxorem interficiat. Cæterum tũc solum lucratur medietatẽ bonorum superlucratorũ, quæ ad illam attinere debebat: non verò dotẽ neq; alia bona paraphernalia vxoris, habetq́ue **[[309]]** id locum, etiam si matrimonium in eo regno celebratum fuisset contractu medietatis bonorum. Hæc habentur titu. 16. citato. *§.* 1 & 2. Meo autem iudicio, quando maritus *piam* interfecisset vxorem, quam probaret fuisse adulteram cũ aliquo ex illis suprà commemoratis altioris qualitatis, siue illam interficeret in flagranti delicto, siue postea, lucraretur medietatem bonorum superlucratorum, quæ ad illam attinere debebat: quoniam, iuxta iura eius regni, licitè, hoc est impunè, illam interficeret, siue simul interficeret illos alios non impunè, siue eos non interficeret.

Quando in eodem regno maritus accusat vxorem, aut adulterum, de adulterio, & negatur ipsum contraxisse cum illa matrimonium, esto maritus testes non producat, qui testificentur se audiuisse verba de præsenti, quibus matrimonium contraxerunt, si maritus probet, ipsum & vxorem accessisse ad ecclesiam ad parochum, aut ad alium sacerdotem loco illius, coram quo matrimonium celebraretur, rediisseq́ue tanquam coniugatos, atque spatio anni vnius in eadem domo vixisse tanquam cōiugatos, ea habetur sufficiẽs probatio matrimonii, vt condemnentur pænis adulterorum. Ita habetur *titu. 15. citato.* §. *penult.*

De iure eiusdem regni, si maritus accusauit vxorem suam de adulterio cum aliquo in particulari, & quòd maritus non probauerit sufficiẽter adulterium, illa fuit absoluta, & post mortẽ mariti illa illi alteri nupserit, aut cum eo fuerit fornicata, ambo puniuntur morte, omniaq́ue sua bona amittunt hæredibus mariti defuncti, si accusare eos voluerint: modò ea mulier non habeat filios aut descendentes: nam tunc hi hæreditabunt ea bona. Quòd si hæredes mariti defuncti noluerint eos accusare, poterit quiuis de populo eos accusare; atque tunc dimidium eorum bonorum vtriusque, quæ hæredes defuncti obtinere deberent, si accusarent, pertinet ad accusantem, & dimidium alterum pertinet ad fiscum Regis. Hæc habentur *5. lib. ord. titu. 17. §. vlt.*

Obserua autem id ortum habuisse ex dispositione iuris communis *l. si qui adulterii. C. ad leg. Iul. de adult. l. 11. titu. 17. part. 7. &. l. 12. titu. 14. part. 3.* quibus in iuribus habetur, quòd si aliqui accusati sunt de adulterio, & vel omnino absoluti sunt, vel absoluti sunt ab eo iudicio, eo quòd allegauerint esse consanguineos, credendumq́ue non esset, id facinus cōmisisse; tunc, si post mortem mariti adulteræ contrahant matrimonium, aut (vt lex 12 citata addit, & cōsentit ordinatio Lusitana) cum illo inhonestè viuere deprehendatur, illa est præsumptio iuris & de iure, quòd antea cōmiserint adulterium, puniriq́ue ob illud debent. Atque, cùm viuens maritus intentauerit accusationem, & ob defectum probationis illi fuerint absoluti, videtur in hoc regno admittenda accusatio hæredum.

Quando ob adulterium vxoris agitur ciuiliter ad diuortium, torique separationem, quæ bona adulteræ marito adiudicentur. Disp. 90.

SVMMARIVM.

1 . VIr & vxor licèt pares sint iure diuino, vt si vnus alteri fidem fregerit, adulterium aduersus eum committendo, innocens non teneatur debitum illi deinceps reddere, idque propria sua autoritate, eo quòd adulter eo ipso, vt sibi reddatur, amiserit, possitque quo ad habitationem ab eo etiam recedere, & facere diuortium.

2 . Si maritus agat solùm ciuiliter aduersus suam vxorem adulteram ad diuortium & separationem cohabitationis, ea vxor amittit dotem marito, & omnia bona; secundùm leges.

3 . Adultera in hoc præsenti euentu amittit dotem marito, & insuper tertiam partem quantitatis dotis de aliis suis bonis, si quæ alia bona vltra dotem habebat: atque si quid remanet, ad vxorem attinet: idque quod maritus ita ex delicto vxoris lucratur, attinet post mortem mariti ad filios eiusdem vxoris, si quos ex eo matrimonio habebat, tanquam legitimos ex ea morte, atque adeò perinde ad eos tunc pertinet, atque si matri ab intestato succederent in ea tota portione bonorum.

4 . Idem ius valet in Lusitania & Hispania: quando autem in Lusitania matrimonium fuerit celebratum, contractu medietatis bonorum tunc, cùm ratione dotis id solum habeat, quod marito à principio celebrationis matrimonii promittitur cum vxore, sanè id solùm amittet adultera tanquam dotem.

5 . In Hispania, quando aduersus adulteram agitur ciuiliter ad diuortium, non amittit marito, hæredibusq; mariti, partem bonorum superlucratorum; sed si non habuerit vltra dotem alia bona, vnde insuper marito soluatur tertia pars valoris, ex eis bonis id eisoluetur. Idem ius esto viduæ, dummodo luxuriosè non viuat, licet bis aut ter fornicetur intra annum luctus mariti.

6 . Quando ciuiliter agitur ad diuortium, adultera amittit marito etiam arrhas, sibi in Hispania vel Lusitania à marito promißas.

7 . Maritus tenetur alere vxorem, à qua diuortium fecit, non tamen tenetur tam splendida alimenta subministrare, ac si non peccasset, neque esset punita amissione dotis, aut etiam insuper partis bonorum paraphernalium, atque si in pænam non eßet factum legitimum matrimonium.

8 . Quando agitur ciuiliter de adulterio ad diuortium, & consequenter vt amittat dotem, & insuper tertiam partem valoris dotis ex aliis vxoris bonis, si quæ alia bona vxor habebat; tunc agendum est coram iudice ecclesiastico, ad quem pertinet diuortium concedere aut negare: non verò est agendum coram iudice sæculari, ad quem vt non spectat diuortium concedere, ita neque ad eum attinet iudicare de pænis, quæ incidenter & per consequentiam sunt vni coniugum imponendæ, & alteri iuris dispositione applicandæ.

9 . Crimen adulterii est mixtifori, ita vt quoscũquo adulteros, etiamsi laici & coniugati non sint, punire possit indifferenter iudex ecclesiasticus & sæcularis.

10. Si vxor viuente marito adulterium commisit, hæredes mariti, mortuo marito, agere possunt ciuiliter aduersus eam ad dotem, & ad quantitatem tertiæ partis valoris dotis ex aliis bonis adulteræ, præsertim si maritus dum viueret eam actionem ciuilem aduersus illam intentauit.

[sect. 1] LIcèt pares sint vir & vxor iure diuino, vt si vnus alteri fidem fregerit, adulterium aduersus eum cōmittendo, innocens non teneatur **[[310]]** debitum illi deinceps reddere, idque propria sua autoritate; eo quòd adulter eo ipso ius, vt sibi reddatur, amiserit, possitque ab eo quo ad habitationem etiam recedere, diuortium ab illo efficiendo, vt Christus *Matth. 5. & 19. & Marci 10.* docuit, idque iudicio ac sententia ecclesiæ, maximè si adulterium alterius notorium non sit; quia tamen longè grauius est crimen adulterii vxoris, quàm mariti, & ex quo grauiora mala ac damna nata sunt oriri, quàm ex mariti adulterio, vt disputatione præcedente dictum est; inde est effectum, vt iure humano, licèt nulla pæna reperiatur imposita marito, (præter amissionis vxori donationis ante nuptias, aut propter nuptias, de qua infra erit sermo, quæque, vt dicemus, locum non habet in his Hispaniarum regnis) quem vxor, agendo ciuiliter aduersus illum ad diuortiũ ac separationẽ, de adulterio cōuincit; vxori tamen, quam maritus de adulterio conuincit, agẽdo similiter aduersus illam ciuiliter ad diuortiũ ac separati onem, pæna sit statuta: eaque hoc loco est explicanda, qualis ac quanta sit.

[sect. 2] Si maritus agat solùm ciuiliter aduersus suam vxorem adulteram ad diuortium ac separationem cohabitationis, conueniunt omnes, eam vxorem amittere dotem marito, iuxta *l. consensu.* §. *virũ etiã. C. de repudiis. l. cùm mulier. ff. solut. matr.* & *c. plerumque de donat. inter vir. & vxor. Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 47. Iulius Clar. 5. lib. sent.* §. *adulterium, n. 12 & 15.* communiorque doctorum sententia affirmat, adulteram tunc, non solùm dotem, sed etiam omnia bona sua amittere marito. Ant. Gom. ducitur. *l. consensu. §. virum etiam, citato.* Alii verò ducuntur *c. plerumque citato,* quo in loco Clemens tertius ait, mulierem amittere dotem vel dotalitium, nomine verò dotalitii intelligunt hi autores paraphernalia bona, arrhas, & quæcunque alia vxoris bona. Panor. verò & alii *c. plerumque citato,* negant nomine dotalitii intelligenda esse bona paraphernalia. In eandem sententiam propendet *Couar. in* 4. *decret. part. 2. c. 7. §. 6. n. 2.* Atque in editione Cæsaraugustana confitetur cum Emmanuele Acosta *c. si pater. part. 1. verb. legauit. n. 46. legem. 4. titu. 4. lib.* 5. *ordinam.* quæ est. *l. 5. titu. 9. lib. 5. nouæ collect.* de qua infrà erit sermo, non confirmare communiorem doctorum sententiam, in cuius tamen confirmationem Couar. illam adduxerat, in eoque ipsum redarguerat *Emmanuel Acosta, n. 46. citato,* profiteturque ibi Couar. se à communi doctorum sententia in prima editione non recessisse, ductum *authentico vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas, vers. si de adulterio,* quo, aduersus communem opinionem, Panormitani sententiam confirmauit. In eo enim versiculo disponitur, probante marito adulterium vxoris, facere ab illa posse diuortium, atque tunc lucrari dotem vxoris, & donationem ante nuptias, (quæ duo etiam disposuerat *lex consensu. §. virúm etiam, citato*) & insuper, si adultera habebat alia bona, maritum ex eis lucrari vsque ad quantitatem tertiæ partis dotis. Quod non quadrat cum ea sententia, quæ affirmat, adulteram in eo euentu omnia vniuersim sua bona amittere marito. Quid autem nomine donationum ante nuptias seu propter nuptias intelligeretur de iure communi, diximus tractatu præcedente in calce Disputationis 290, & Disput. 431, & quòd ea donatio pertineret quoad dominium ad vxorem toto tempore, quo matrimonium perseuerabat, quoad fructus verò & administrationem attineret ad maritum, & quòd dissoluto matrimonio regrederetur integre ad maritum, aut ad hęredes mariti. Quia ergo donatio illa constante matrimonio ad vxorem quo ad dominium attinebat, per adulterium in pænam illam amittebat vxor quo ad id dominium, simulque amittebat dotem, & insuper,

si ea mulier paraphernalia bona habebat, amittebat ex illis marito vsque ad quantitatem tertiæ partis dotis. Hodie verò, quia in his regnis in vsu non est ea donatio ante nuptias, aut propter nuptias, vt disputationibus citatis dictum est, locum etiam in eisdem regnis non habet, adulteram eam donationem amittere, maritumq́ue eandem donationem lucrari. Sicut neque etiam in eisdem regnis habet locum propter eandem rationem pæna illa, quæ in eodem versiculo imponitur adultero coniugato, vt scilicet vxori amittat donationem propter nuptias, seu ante nuptias, ita vt deinceps pleno iure attineat ad vxorem, & recuperata sua dote, nunquam teneatur illam restituere marito, neque hæredibus mariti. In eodem *versiculo si de adulterio,* & *l. consensu. §. si verò filio,* additur, si ea adultera filios habeat ex eodem matrimonio, post mortem mariti, dotem, & quod insuper maritus de bonis aliis vxoris vsque ad tertiam dotis partem accepit, attinere ad filios illos tanquam legitimam portionem matris.
[sect. 3] His ita propositis ac explanatis, dicendum arbitror: Adulteram in euentu, de quo disputamus, amittere dotem marito, & insuper tertiam partem quantitatis dotis de aliis suis bonis, si quæ alia bona vltra dotem habeat: atque, si quid remaneat, ad vxorem attinere: idq́ue, quod maritus ita ex delicto vxoris lucratur, attinere post mortem mariti ad filios eiusdem vxoris, si quos ex eo matrimonio habebat, tanquam legitimos ex ea morte, atque adeò perinde ad eos pertinere tunc, atque si matri ab intestato succederent in ea tota portione bonorum. Ducor, quoniam quicquid antea lege consensu citata, fuisset sancitum, id postea fuit correctum & auctum authentico illo citato, ex legeq́ue consensu solùm ex adultera, præter donationem ante nuptias, amittebat marito dotem. Ducor item, quoniam Clemens tertius. *c. nuper citato,* dicendo adulteram amittere dotem vel dotalitium, (aut, vt alia litera habet, seu dotalitium) apertè non est loquutus de illis tanquam de diuersis, quę simul ea adultera amitteret; cùm dictio, vel, non sit copulatiua, sed disiunctiua, & interdum sumatur expositiuè, vt sit idem, quod, seu, expositiuè sumptum: dictio enim, seu, interdum sumitur disiunctiuè, vt idem significet, quod, vel; & interdum expositiuè, quasi addens synonimum, idémve pollens: atque expositiuè sumitur in eo textu, siue legas, seu dotalitium, siue legas, vel dotalitium: dotalitium enim à dote est deriuatum, & significat datum in dotem, seu attinens ad dotẽ: vnde dos & dotalitium in eo textu idem sunt: neque est vlla apparentia, quòd significet bona paraphernalia, seu quæ sunt extra dotem, proprietate ac vi vocabuli. Neque sanè Clemens tertius eo in capite mutare intendit dispositionem iuris ciuilis circa pænas in eo euentu **[[311]]** iure ciuili statutas, in quo nullibi fuit expressum, quòd adultera aliud tunc amitteret marito, quã donationem ante nuptias, dotem, & vsque ad tertiam dotis partem ex aliis suis bonis, si quæ adultera habebat. Quia tamen Clemens tertius solùm fuerat consultus, num adultera illa, facto diuortio ob eam fornicationis causam, repetere posset dotem à marito, respondit, non posse illam repetere. Concinit *glossa. 1. c. 1 vt lite non contestata.*
[sect. 4] Cũ nihil in hoc regno, neque in Lusitania, sit contra dispositionem hanc iuris communis sancitum, dicendum est, in his regnis adulteram, quando ita agitur ciuiliter aduersus illam ad diuortium, amittere marito dotem, & ex bonis paraphernalibus, si quæ habeat, amittere insuper vsque ad tertiam partem valoris dotis. Quãdo autem in Lusitania matrimoniũ fuerit celebratum contractu medietatis bonorum, tunc, cum ratione dotis id solùm habeat, quod marito à principio celebrationis matrimonii promittitur cum vxore, sanè id solum amittet adultera tanquam dotẽ: atque si eadem adultera habuerit alia bona paraphernalia, quæ cum dote facta fuerint cõmunia vtrique coniugi eo ipso, quòd matrimonium fuerit consummatum per copulam, inde etiam amittet tertiam partẽ. Arbitror tamen, si adeò imminuta fuissent bona, vt tempore diuortii sola dos, aut minus dote,

comperiretur, attinere ad medietatem vxoris, eam totam medietatem amitteret tanquam dotem ipsius, esto in progressu matrimonii aduenissent vxori multa paraphernalia bona, quæ inuenirentur consumpta. Nisi dicas, ex quadam æquitate, per epicheiam, diuidendam esse tunc eam medietatem in duas partes iuxta proportionem dotis ad bona paraphernalia, atque amittere partem, quæ doti respondet, & ex altera parte, quæ respondet bonis paraphernalibus, amittere ex ea portione vsque ad tertiam partem valoris dotis. Neque sanè repugnarem: cum dispositio iuris cōmunis ita proportionabiliter, non sine magna æquitate, accōmodetur ei matrimonio Lusitano, de quo nulla est mentio in iure cōmuni. Neque mihi objicias, quæ in calce disputationis præcedentis relata sunt de dispositione eius regni circa amissionẽ adulterę bonorum superlucratorum marito. Quoniam illa non sunt disposita, quādo maritus procedit ciuiliter ad diuortium, vt modò loquimur; sed solum quando interficit licitè, (hoc est impunê) vxorem non interficiendo, vtrumque in flagranti delicto repertos, actioǵque est criminalis. Vnde in eo regno non arbitror marito adiudicari partem bonorum superlucratorum, quando agit ciuiliter ad diuortium: quoniam non reperio id in eo regno dispositum.

[sect. 5] Vtrùm autem adultera in hoc regno in euẽtu, de quo disputamus, amittat etiam marito, hæredibusǵque mariti, partem bonorum superlucratorum. *Couar. n. 2. citato* affirmanter respondere videtur, dum sic ait: *Sed communi opinioni accedit, quòd acquisita matrimonio constante, quæ regio iure communia sunt viro & vxori, amittit ipsa vxor propter adulterium l. 4. titu. 4. lib. 5. ord. regia lex. 5. titu. 9. lib.* 5. *recopil. Ioan. Lupi. in repit. rub. de don. inter vir. & vxor. §. 20. colum. 1.* Hæc ille. Contrarium tamen arbitror affirmandum, solumǵque in hoc regno, si talis adultera non habuerit, vltra dotem, alia bona vnde insuper marito soluatur tertia pars valoris dotis, ex eis bonis id ei soluetur. Ducor, quoniam *lex illa 4. quæ* est *l. 5. titu. 9. lib. 5. nouæ collect.* non loquitur de adultera, sed de vidua, quæ non vnum aut alterum fornicationis actum committit, sed quę luxuriosè viuit, vt tractatu præcedente in calce Disp. 434 copiosè dictum est. Sic enim ea lex ad finem habet: *Y otro si mando y ordeno, que si la muger fincare biuda, y siendo biuda viuiere luxuriosamente, que pierda los bienes, que vuo por raZon de su mitad de los bienes, que fueron ganados, y mejorados por su marido y por ella, durante el matrimonio entre ellos, y sean bueltos los tales bienes à los herederos de su marido defunto, en cuya compañia fueron ganados.* Lex enim ista pænalis est, quæ in pænam, ac proinde post latam sententiam, vt disputatione citata dictum est, aufert à vidua partem illam suam bonorum superlucratorum, quæ verè ipsius erant quo ad dominium ac possessionem, ad ipsamǵque deuenerant titulo oneroso, vi societatis bonorum initæ cum marito, & non titulo lucratiuo ex mariti liberalitate, tametsi industria mariti, & sua, & insuper capitalia vtriusque ad ea comparanda regulariter sunt cooperata: lex autem pænalis non est extendenda à casu expresso ex paritate, aut maioritate rationis, ad casum non expressum: quare cùm in hoc regno non reperiatur ea pæna statuta coniugatæ pro adulterio; consequens profectò est, vt in euentu, de quo disputamus, ea pæna locum non habeat, etiam si coniugata constante matrimonio luxuriosè vixerit, (quam maritus coërcere ac punire faciendo ob ea diuortium potuit) nedum si vnum aut alterum adulterium commiserit. Neque item in vidua ea pæna locum habebit, etiā si intra annum luctus à morte mariti bis aut ter fornicationem committat, dummodo luxuriosè non viuat, vt rectè *Emmanuel Acosta c. si pater. part.* 1. *verb. legauit an.* 32. probat. Licèt enim, si ea vidua intra annum luctus fornicetur, amittat in pænam legatum, & si quid aliud à marito sit ei relictum, vt constat *ex authentico de restitutionib. & ea quæ parit.* §. *vlt. iuncta. l. 1. & 2. C. de secund. nupt.* & ex *l. 3. titu. 12. part. 4.* neque id sit correctum *c. vlt. de secund. nup.* secùs autem si

fornicetur extra annum luctus, vt rectè probat Acosta vbi suprà; non tamen amittit in hoc regno partem lucrorum, quæ ad ipsam oneroso tititulo deuenerunt: quia id non reperitur in hoc regno dispositum. Multo autem minùs vidua, etiam si luxuriosè viuat extra annum aut intra annum luctus, nedum si vnam aut alteram fornicationem committat, amittit dotem, quicquid multi, quos *Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. à num. 10.* refert, in contrarium dixerint, & in quorum sententiam ex parte ante Cæsaraugustanam editionem propenderat: in ea verò Cæsaraugustana editione contrarium meritò affirmat cum *Pinel. de bon. mater. leg. 4. num. 9. cum Acosta vbi suprà n. 44.* & cum plerisque aliis, quos hi autores citant, sentit *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 70.* Etenim nullibi dispositum inuenitur, quòd vidua luxuriosè viuens amittat dotem. Neque valet argumentum in hoc regno á medietate lucrorum, quæ interueniente industria mariti comparata sunt, ad dotem, quæ propriũ bonum omnino est vxoris. Neque refert si quis objiciat, viduam, dum non trāsit ad secundas nuptias, censeri perseuerare in priori matrimonio, gaudereq́; priuilegiis, quibus antea gaudebat ratione viri, illiusque nobilitate, donec trāseat ad secũ-**[[312]]**das nuptias; sicut etiam maritus, amissa cōiuge, censetur perseuerare in eodem matrimonio, donec ad alias transeat nuptias, vt hæc omnia constant ex. *l. mulieres. C. de dignit. lib. 12.* ex *l. quoties. C. de priuilegiis scholasticorum, lib. 12.* ex *l. filii.* §. *vidua,* iuncta *glossa ibi verb. domicilium. ff. ad municipes. l. vlt. C. de incol. lib. 10.* ex *l. cum te. C. de nupt.* ex *authentico de nuptiis. §. non tamen,* & ex multis aliis iuribus, affirmatq́ue communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gō. num. 70. citato,* & *Arias Pinel. iuxta textum ibi. l. 4. C. de bon. mater. n. 4.* Non, inquam, refert, si quis hoc objiciat ad probandum, quòd etiam dotem amittat, si fornicetur, eo quòd perseuerare adhuc censeatur præcedẽs matrimonium, vt multi, quos duo autores citati referunt, ex eo fundamento asseruerunt. Etenim non valet argumẽtum, quòd si ad priuilegia & dignitatem censetur perseuerare antecedens matrimonium, censeatur etiam perseuerare ad pænas & odia, quæ sunt restringenda, neque extendenda ad ea sunt, ad quæ in iure non reperiuntur extensa.

[sect. 6] Vtrùm autem, quando ciuiliter agitur ad diuortium, adultera amittat etiam marito arrhas sibi, in hoc aut in Lusitaniæ regno, à marito promissas. Quamuis de hac re nihil de iure cōmuni sit dispositũ; eo quòd arrhæ eiusmodi incognitæ de iure communi fuerint; neque item dispositum de iure huius regni aut Lusitani quicquam reperiam; mihi est verisimile, eas amittere. Tum quia, vt tractatu præcedente Disp. 431 dictum est, arrhæ in his regnis donationi propter nuptias successerunt: adultera autem de iure communi in euentu, de quo disputamus, donationem propter nuptias amittebat, etiam si pactum interuenisset de ea lucranda per mortẽ mariti, vt constat ex. l. consensu, & in authentico, vt liceat matri & auiæ, citatis; neque sanè quicquam arrhæ hispanę differunt à donatione propter nuptias interueniente pacto illo; quin potiùs talis donatio propter nuptias arctior erat, quàm arrhæ; si quidem vxor statim contracto matrimonio comparabat dominium eius donationis, arrharum verò dominium non cōparat, nisi dissoluto omnino matrimonio. Tum etiam quoniam indigna est adultera, cui maritus eam promissionem adimpleat; quippe quæ cum tanto mariti dedecore, iniuria, ac damno, fidem ei non seruauit, tacitamq́ue videtur habere ea promissio conditionem, si tu fidem in matrimonio, cuius intuitu hoc tibi promitto, mihi serues: neque sanè mens dispositionis iuris ciuilis est, vt quicquam illa accipiat de bonis à marito matrimonii intuitu promissis, quæ & insuper dotem amittere, & tertiam partem valoris dotis de aliis suis paraphernalibus bonis, in pænam soluere marito cogitur.

[sect. 7] Vtrùm autem maritus alere teneatur vxorẽ adulteram, à qua ita diuortium ob adulterium fecit. Communis doctorum sententia, quam *Iul. Clar. 5. lib. sent.* §. *adulterium. n. 17.* refert ac sequitur, affirmanter respondet. Quoniam licèt ob adulterium possit ab ea facere diuortium; nō tamen desinit idcirco esse eius legitima vxor, quousque morte alterius ipsorum matrimoniũ dissoluatur. Non tamen arbitror teneri illi præstare tam magna ac splendida alimenta, ac si nō peccasset, neque esset punita amissione dotis, aut etiam insuper partis bonorum paraphernalium, atque si in pænam non esset factum legitimum id diuortium. Neque enim iam tunc tenetur illam alere ob dotem, quam suo delicto amisit, vt antea ob dotem alere eam tenebatur: neque, quę ita deliquit, iusteque punita est, aliquo modo debet, quo si dotem haberet, nec ob suum delictũ iustè esset eo modo punita; quin potiùs recta ratio postulat, vt in eo etiam patiatur ob suum delictum, in pænámve iustā. Quare ad summum arbitror maritum cogendum, vt tribuat illi tenuia sufficientia alimenta, attenta qualitate ac conditione talis adulteræ, quibus vitam transigat, quando illa ea alimenta habere commodè non poterit ex suo labore & industria, ex aliisq́; suis paraphernalibus bonis. Dixi, ad summum posse maritum ad id cogi: quoniam non est mihi certa communis illa opinio, quam Iulius Clarus refert ac sequitur, sed valde dubia, quin & falsam eam esse censeo. Maritus enim quando non absque dote vxorem sua libera voluntate accepit, non quia maritus tenetur illam alere, sed ratione dotis; eaq́ue de causa, si dos sibi promissa ei non soluatur, non tenetur illam alere, vt cum communi doctorum sententia tractatu præcedente Disp. *425* ostendimus: quare eo ipso, quòd, facto diuortio ob adulterium vxoris, vxor dotem marito in pænam sui delicti amittit, non tenetur maritus illam alere magis, quā quicunque alius extraneus, esto matrimonii vinculum non sit dissolutum: quoniam non quia maritus præcisè tenebatur illam alere, sed ratione dotis, quam iam vxor non habet, sed suo delicto marito illam amisit.

[sect. 8] Quando agitur ciuiliter de adulterio ad diuortium, siue vxor ad id agat aduersus virum ob viri adulterium, & in consequentiam vt sibi adiudicetur donatio propter nuptias in locis, in quibus sunt adhuc in vsu iuxta commune ius; siue vir ad diuortium àgat aduersus vxorem ob vxoris adulterium, & in consequentiam vt amittat dotem, & insuper tertiam partem valoris dotis ex aliis vxoris bonis, si quæ alia bona vxor habeat; tunc agendum est coram iudice ecclesiastico, ad quem pertinet cognoscere de causa sufficiente ad diuortium, diuortiumq́ue matrimonii concedere aut negare, atque incidenter, & in consequentiam diuortii ob fornicationem, adiudicare pænas ciuiles alteri coniugi innocẽti, iuris dispositione adultero aut adulteræ statutas: non verò est agendum coram iudice seculari, ad quem vt non spectat diuortium concedere, supposito matrimonii sacramento, quod est in ecclesia Christiana, ita neque ad eum attinet iudicare de pænis, quæ incidenter & per consequentiam sunt vni coniugum imponendæ, & alteri iuris dispositione applicandæ. Ita quicquid quidam in contrarium senserint, affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7.* §. *6. n. 8. Ant. Gom. in l. 80. Tauri. n. 47.* & *Iul. Clar. 5. lib. sent. §. vlt. q. 37. n. 3,* estq́ue in Hispaniis receptum in praxi, consentiunt. *c. tuæ,* & *c. accedens de procuratorib. ac c. plerumque de donat. inter vir. & vxor.* atque est expressè dispositum *l. 2. titu. 9. part. 4.*

[sect. 9] Vtrùm autem crimen adulterii sit mixti fori, ita vt quoscunque adulteros, etiam si laici & cōiugati non sint, punire possit indifferenter iu-**[[313]]**dex ecclesiasticus & secularis. Communior doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. c. 7. citato. §. 7. n. 20. & Iulius Clar. q. 37. citata. n. 3.* affirmanter respondet. Eam confirmat *Coua. ex. c. intelleximus de adult.* vbi iudex ecclesiasticus ob adulterium excommunicauit adulteram &

adulterum laicos. Item ex c. consuluit. 1. de appel. vbi summus Pontifex ait, si notorium sit, aliquẽ vxorem alterius detinere, aut manus violentas in clericum iniecisse, admittendam non esse eius appellationem. *ex. c. 1. de offic. iud. ord.* vbi habetur: *Habeant igitur Episcopi singularum vrbium in suis diæcesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, vlcisci, & iudicare.* Arbitror tamen crimen adulterii, simplicisque concubinatus laici, crimen esse secundùm se seculare, ad solùm tribunal seculare ex se attinens, vt puniatur, si ciuilibus legibus sancitum sit, vt puniatur, & quatenus sancitum sit vt in eo tribunali puniatur. Ad forum verò ecclesiasticum solùm spectare illud punire per correctionem fraternam seu paternam Episcopi, aut per mediam inter correctionem fraternam & iudicialem, de qua est sermo. *c. nouit de iudiciis,* quando in præiudicium alicuius continuaret peccatum, atque ad petitionem illius coërceretur ac compelleretur desistere à peccato & iniuria illi illata, imposita etiam illi aliqua pæna salutari ac medicinali ad illius coërtionem, atque in aliorum exemplum, vt mores boni in ecclesia conseruentur, de quibus correctionibus sermo erit tractatu *5,* & in materia de correctione fraterna. Crimen enim illud merè est seculare, nihil admixtum habens de crimine ecclesiastico, sicut furtum, continuatioque peccati furti, non restituendo in alterius iniuriam, quod crimen per censuras compescunt Episcopi, quando est occultum, nec seculares iudices illud compescunt, aut compescere possunt, eo quòd occultum sit: idemque efficere possunt, ac debent, & tenentur, circa adulteria & concubinatus, quando perseuerant, neque iudices seculares ea cessare curant ac efficiunt. Neque sanè plus probant iura, quæ Couar. in confirmationem suæ sententiæ citat. Capite enim intelleximus de adulteriis, iudex ille ecclesiasticus excommunicauit adulteros illos, non quidem in pænam adulterii, quasi ea sit pæna iure canonico pro eo crimine statuta, vt malè affirmat *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. adulterium. n. 7.* id probans ex *c. intelleximus citato*; neque enim talis pœna adulterii est statuta in iure, quasi illam incurrant eo ipso, quòd adulterium commiserint, aut quasi excommunicari possint eo ipso, quòd constiterit illos adulterium commisisse, neque id in eo capite innuitur, aut ex eo capite intelligitur: sed excōmunicauit illos, quòd cùm admoniti priùs ab illo essent, vt cessarent ab eopeccato, vt ex pastorali officio id efficere tenebatur, tam in illo, quàm in quocunque alio lethali crimine, in quo illos perseuerare intelligeret, eisque ex eodem officio pastorali sub pæna excommunicationis cessare præcepisset, noluerint parêre: ob eam quippe contumaciam & inobedientiam eos excommunicauit, & non quòd in solùm adulterii crimen incidissent: ea enim sola de causa excōmunicare illos non potuit. Eodem verò modo intelligitur c. consuluit, de appel. Si enim, qui in notorio est adulterio, cessare ex officio pastorali ab eo peccato sub excommunicationis pæna præcipiatur, aut cessare post id præceptum nolens, denuncietur ac declaretur excommunicatus, curanda non est appellatio illius tanquam nulla, & sine vlla causa, saltem apparenti, interposita. Et eodem modo, si notorius percussor clerici pronuncietur excommunicatus, curanda non est appellatio illius à tali denunciatione, tanquam nulla similiter, & sine vlla, saltem apparente, causa interposita. Capite autem 1. de officio. ord. nulla alia potestas conceditur Episcopis in suis diæcesibus ad inquirenda & vlciscenda adulteria, & alia crimina, & ad iudicandum de illis, quàm quæ illis, pro cura sua pastorali, incumbit, ad eruendos suos subditos à peccatis, eisque medendum, etiam apposita illis salutari pæna, in aliorum exemplum, atque vt deinceps se contineant à peccatis.

[sect. 10] Dubium est, num, si vxor viuente marito adulterium commisit, hæredes mariti agere possint ciuiliter aduersus illam ad dotem, & ad quātitatem tertiæ partis valoris dotis ex aliis bonis eiusdem adulteræ. Vt verò certa à minùs certis separemus, primò est dicendum: Si

maritus dũ viueret accusationem eam ciuilem aduersus illam intentauerat, tunc eam actionem transire ad hæredes ipsius, atque etiam aduersus hæredes adulteræ, siue adultera, post eam actionem aduersus ipsam intentatam, moreretur ante maritum siue post maritum. Hoc totum est perspicuum ex dictis Disp. 43, conclus. 6 & 9. & idcirco non plus circa illud immoror. Solùm obseruo, quòd cùm maritus actionem intentasset coram iudice ecclesiastico, eo quòd priùs agere deberet ad diuortium, quoniam, si cum illa habitaret, præsumeretur eam carnaliter cognoscere, eoq́ue ipso illi parcere, vt ex dicendis Disp. 95 liquebit, in consequentiam verò diuortii, agere coram illo deberet ad pænam illam ciuilem amissionis eorum bonorum; hæredes quoque coram eodem iudice ecclesiastico prosequi deberent eandem accusationem, non quidem iam ad diuortium, si quidem matrimonium morte alterius coniugis esset iam dissolutum, omninoq́ue finitum, sed ad pænam illam ciuilem pro adulterio in consequentiam diuortii coram eo iudice intentatam. Quando autem maritus mortuus est, non intẽtata actione ciuili aduersus eam adulteram, distinguit *Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. n. 9.* Quoniam aut maritus, dum viueret, nouit adulterium, vel non. Si illud nouit, nec accusationem ciuilem ad pænam aduersus adulteram intentauit, ait Couar. hæredes tunc, eo defuncto, non poterunt illam intentare. Id quod confirmat ex *l. rei iudicatæ.* §. *hæredi. ff. solut. matr.* Ac sanè, si illam cognouit carnaliter, quod præsumitur, si cum illa habitauit, illi eo ipso pepercit, & neque ipse, neque longè maiori cum ratione hæredes ipsius, possunt eam deinceps accusare, vt vide bimus, & ex dictis *Disp. 46. à §. contra eandem legem,* satis constat. Si verò maritus id adulterium dum viueret ignorauit, tunc cum communiori doctorum sententia, quam refert, affirmat Couar. hæredes intentare posse aduersus eam adulterã actionem ciuilem ad dotem, & ad tertiam partem valoris illius, atque in eandem sententiam propẽdet *Emmanuel Acosta. c. si pater. part. 1. verb. legauit. n. 32.* Ego sanè, cum *Ant. Gom. in. l. 80. Tauri. n. 68 & 69,* cum Baldo, & cum aliis, quos citat, arbitror, mortua vxore ante litem aduersus eam **[[314]]** intentatam, extingui omnino id delictum, ita vt neque maritus ipse superstes possit illam intentare, siue id adulterium antea sciuerit, siue ignorauerit, neque longè maiori cum ratione possint illam intentare hæredes illius, vt ex dictis conclusione 6 citata perspicuè constat: neque id negabũt autores, cum quibus disputamus: quoniam ea de re non est illis controuersia, neque ea de re loquuntur. Arbitror item cum eisdem autoribus, mortuo marito accusatione non intentata, neque hæredes illius, neque quenquam alium, posse eam actionem aduersus eam adulterã intẽtare in his Castellæ & Lusitaniæ regnis. Ducor, quoniam licèt de iure communi adulterium esset crimen publicum, vt distinguitur contra priuatum; de iure tamen horum regnorum non est publicum ad effectum, vt alius, quàm maritus, possit de eo accusare, neque iudex in his regnis potest ex suo officio de eo cognoscere, vt vtrũque Disp. 44 & sequentibus copiosè est explicatum ac ostensum, *lexq́ 2. titu. 9. part. 4.* negat quenquam, præter maritum, agere ciuiliter posse aduersus adulteram ad diuortium: quando autem crimen non est publicum, de quo quiuis de populo accusare possit, neque priuatum quoad id exemptum, vt scilicet alii possint de illo accusare, neque est tale vt iudex ex officio possit procedere ad illud puniendum, sanè mortuo iniuria eo crimine affecto, accusatione non intentata, siue eo ignorante siue sciente delictum, extinguitur omnino delictum, ita vt neque iudex ex officio possit ad illud puniendum procedere, neque illi, ad quos iniuriam defuncti prosequi alioquin spectat, possint de illo accusare, neque quisquam alius, vt ex dictis Disp. 44, iunctis antecedentibus & sequentibus Disputationibus, liquidò cõstat. Stando verò in solo iure communi, probabilis mihi multum est Couarruuiæ, Emanuelis Acosta, & communis doctorum sententia, iuxta ea quæ ex iure communi *Disp. 46. à.* §. *contra eandem legem*

retulimus. Si autem de accusatione criminali ageretur, tunc dubitandum non esset, hæredes quin & quoscunque alios posse illam accusare: eo quòd crimen illud de iure communi sit publicum, vt distinguitur contra priuatum, de quo proinde accusare potest quiuis de populo, interim dum spatio quinquennii non est præscriptum. Atque quemuis de populo posse post mariti mortem eam accusare, supponunt apertè *l. si vxor.* §. *vlt. ff. ad leg. Iul. de adult. &. l. 9. in fine titu. 17. part. 7.* dum, si illa transeat ad secundas nuptias, id denegant marito secundo, qui dum cum illa contraxit, approbare visus est mores illius.

Adulteria multa cum eadem femina, & eiusdem feminæ etiam cum multis viris, an vnica puniantur adulterii pæna. Et num pænæ adulterii ob oscula & tactus impudicos incurrant, quomodoque adulterium probetur. Disp. 91.

SVMMARIVM.

1 . VNica integra pæna adulterii puniuntur multa adulteria ex interuallo commißa ab eodem adultero cum eadem aliena vxore. Idem intellige de multis adulteriis eiusdem alienæ vxoris commissis, etiam cum distinctis adulteris.

2 . Quando concubitus duplici de causa punitur, vt verbi gratia adulterium cum coniugata, si adiũctam habeat circumstantiam incestus, punitur vna pæna quatenus adulterium, & alia quatenus incestus, tunc id delictum distinctis eis pænis punitur, etiam si semel commißum sit: quatenus id patitur qualitas pænarum, quæ non ita communicant inter se, quasi implicet multiplicari aut augeri.

3 . Non potest mulier ob oscula amittere dotem, & puniri pæna adulterii.

4 . Quando arbitrio prudentis iudicis indicia ac præsumptio adulterii, quæ duobus saltem testibus probantur, adeò sunt vrgentia, vt omnino adulterium persuadeant, ita vt moraliter dubium non sit, quin ab illis adulterium sit commissum, tunc talis adulterii probatio est sufficiens, vt si ciuiliter agatur, concedatur viro diuortium, & vxor dotem amittat.

5 . Quando adulteri non sunt conspecti à testibus commisceri; tunc, vt condemnari de adulterio possint, ac puniri pænis pro adulterio statutis, indicia, de quibus testes omni exceptione maiores deponunt, talia esse debent, vt prudentis iudicis arbitrio violentam suspicionem fornicationis inter illos efficiant.

6 . Etiam si vestitus cum vestita reperi antur simul iacentes in eodem lecto, & sese mutuo lasciuè amplexantes, maximè si locus sit absconditus, ea indicia quàm sæpissime prudentis arbitrio efficiunt violentam præsumptionem adulterii, vt illi adulterii pæna ordinaria puniantur.

7 . Quamuis indicia certam moraliter efficiant præsumptionem adulterii; tales tamen possunt habere adiunctas alias circumstantias, quæ in contrarium suadeant, vt nequaquam efficiant certam moraliter præsumptionem adulterii, atque vt nequaquam sufficiant ad condemnandum de adulterio, ad pænámve ordinariam pro adulterio statutam, siue ciuilem siue criminalem, imponendam.

8 . Oscula, amplexus, & alii tactus impudici, quando non fiunt à cubantibus simul, sed à stantibus, vel sedentibus, indicia non sunt sufficientia, quæ violentam ac certam moraliter efficiant præsumptionẽ adulterii, ac proinde ob talem præsumptionem non possent condemnari adulterii, neque ad diuortium, & pænam ciuilem, neque ad criminalem.

9 . Quando maritus aliquem suspectum haberet, machinari adulterium cum sua vxore, terque illum in scriptis admonuisset, ne cum illa loqueretur, posteaq́ illos inueniret simul in aliquo loco, tunc illa est præsumptio iuris illos adulterium commisiße, ac proinde tunc pæna adulterii puniri poßent.

[sect. 1] QVod ad primum attinet, Disp. 41 diximus, vnica integra pæna adulterii puniri multa adulteria ex interuallo commissa ab eodem adultero cum eadem aliena vxore. Idem autem intellige de multis adulteriis eiusdem alienæ vxoris commissis, etiam cum distinctis adulteris, quando in adultera ipsa omnia illa adulteria veniunt punienda, siue ciuiliter agatur ad amissionem dotis, & tertiæ partis valoris dotis, siue agatur criminaliter, non solùm quando pæna mortis est illi im ponenda, quæ iterari non potest, sed etiam quando pæna iterari possit, vt de iure cõmuni est pæna flagellorum adulteræ statuta, vnà **[[315]]** cum reclusione in monasterio, & de iure, aut cõsuetudine, quorundam regnorum, pæna infra mortem & mutilationem imponitur, siue pecuniaria, siue corporalis, aut mixta ex vtraque, iuxta ea, quæ Disp. 89 dicta sunt. Ita, cum *glossa. l. vulgaris in prin. verb. fuerit. ff. de furtis, Couar. 2. var. res. c. 10. in calce. n. 8. Julius Clarus.* 5. *lib. sent.* §. *adulterium. n. 10.* & alii, quos citant. Quando autem vnum adulterium punitum esset in iudicio, tunc aliud, quod iterum in iudicium deducatur, integra alia pæna est puniendum, vt rectè Couar. obseruat, & ex se est satis perspicuum. Qui ait, hæc omnia similiter esse intelligenda quo ad pęnas concubinariis impositas.

[sect. 2] Quo loco obserua, in concubinatu, vel interuenire aliam culpam, pro qua pæna alia peculiariter sit imposita, vt culpam incestus, aut concubinatus cum infideli; vel non interuenire talem aliam culpam: & rursus concubitum vel cedere in iniuriam tertiæ personæ, ratione cuius iniuriæ ac iniustitiæ sit imposita pæna, vt adulterium cum coniugata cedit in grauissimam iniuriam mariti illius, eaq́ue de causa punitur peculiari ac graui pæna; aut non ita cedere in iniuriam tertiæ personæ, vt peculiariter ea ratione puniatur. His autem distinctionibus præmissis, quo ad primam distinctionem est dicendum: Quando concubitus duplici de causa punitur, vt, verbi gratia, adulterium cum coniugata, si adiunctam habeat circumstantiam incestus, aut circumstantiam, quòd sit commissum cum infideli, punitur vna pæna quatenus adulterium, & alia quatenus incestus, aut quatenus concubitus cum infideli, tunc id delictum distinctis eis pænis simul puniri, etiam si semel commissum sit, vt Disput. 41 dictum est. Quod tamen intellige, quatenus id patitur qualitas pænarum, quæ non ita communicant inter se, quasi implicet multiplicari aut augeri. Si enim adulter aut adultera mortis pæna essent puniendi, non relinqueretur locus pænæ adulteri corporali. Si item bona eorum omnia amitterentur marito, non relinqueretur locus, vt in pænam incestus fisco applicarentur; vel è contrario, vt quod ob incestum applicatur fisco, applicaretur etiam marito. Atque quando pæna confiscationis bonorum omnium, aut partis eorum, ipso facto incurreretur, & pæna amissionis bonorum applicaretur marito post latam sententiam, tunc sanè fiscus quo ad ea bona, aut quo ad eam partem bonorum, præferretur marito, non solùm ob fisci priuilegia, sed etiam quia priùs comparasset ius in re ad ea bona, quàm maritus. Quando autem neutra pæna bonorum externorum incurreretur ipso facto, neque esset vnde

vnus eorum, quibus diuersæ illæ pænæ essent applicatæ, præferretur alteri, tunc bona talis rei, quatenus in eis communicarent duæ illæ pænæ, diuidenda essent quo ad eam quantitatem inter vtrumque iuxta proportionem pænæ vni applicandæ ad pœnam alteri applicandam. In eiusmodi autem criminibus vnius dumtaxat delinquentis, esto numero essent multiplicata ex interuallo, quando tamen simul punienda venirent eadem iudicis sententia, non distinctis pænis, sed vnica essent punienda. Quod verò attinet ad secundam distinctionem, quando crimen concubitus redundat in iniuriam tertiæ personæ, eaque de causa punitur, vt redundat adulterium coniugatæ, & cum coniugata, in iniuriam mariti illius, eaque de causa punitur; tunc, quicunque delinquentium punitur distincta pæna: atque si vnus aduersus duos maritos deliquit, vt quia cum duabus vxoribus alienis deliquit, punitur etiam distinctis pænis adulterii, quatenus vna cum alia non communicauerit. Quare in hoc regno & in Lusitania, si is adulter ab vtroque marito accusetur, vnica quidem mortis pæna punietur, attamen bona illius diuidentur inter vtrumque maritum offensum, vt vnusquisque eorum eam medietatem, quæ ipsum contingit, sibi assumat, vel de ea faciat, quod voluerit. Si verò duo adulterati sint cum eadem aliena vxore, & maritus vtrumque accusét, vterque punietur mortis pæna, & amittet sua omnia bona. Vxor tamen adultera vnica pæna punietur, non solùm pro multis adulteriis cum eodem commissis, sed etiam pro multis commissis cum diuersis: vt de iure communi, semel publicè flagellata, detrudetur in monasterium: quia est vnica delinquens, licèt pluribus delictis adulterii: & quia ea omnia delicta redundant in iniuriam vnius dumtaxat mariti, & non plurium. Hæc de primo eorum, quæ proposita sunt.

[sect. 3] Duo verò alia simul sunt examinanda. *Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. n. 3.* refert opin ionem Baldi, & multorum aliorum, asserentium, vxorem dotem amittere ob oscula cum non suo coniuge, posseque maritum facere ea de causa ab illa diuortium, atque adeò posse maritum agere aduersus illam ciuiliter ad ea omnia, quæ Disputatione præcedente dicta sunt, eamque vxorem ad illa omnia esse tunc condemnandam. Citatque pro ea sententia glossas quasdam, quæ, si expendantur, sanè id non asserunt. Eidem opinioni videtur subscribere *Iulius Clarus lib. 5. sent. §. adulterium. n. 16.* Ac pro ea citat *Antonium Gom. l. 80. Tauri. n. 50.* quasi Antonius Gom. asseruerit oscula sufficere, vt ea vxor non solùm ciuiliter, sed etiam criminaliter puniatur pæna integra pro adulterio statuta. Solumque videtur dissentire, quòd ipse existimet, non esse illi propter sola oscula & tactus impudicos imponendam pænam integram adulterii criminalem, sed solam arbitrariam pro quantitate delicti, maiorique aut minori suspicione, quæ inde oritur, illam vsque ad adulterium fuisse progressam. Nescias verò, an etiam ab opinione Baldi discedat quo ad actionem ciuilem. Et propterea dixi, videri eum subscribere Baldi opinioni. Immeritò verò Iulius Clarus eam opinionem tribuit Ant onio Gom. quoniam Antonius Gom. non loquitur de ea vxore, de qua solùm probantur oscula aut alii similes im pudici tactus, vt patet Antonium Gom. legenti in eo loco, & vt ex proximè dicendis erit manifestum.

Antonius Gom. n. 50 citato disputat, qualiter adulterium probetur sufficienter, seu planè, ad effectum, vt pro eo imponi possit pæna adulterii ordinaria, siue agatur ciuiliter, siue criminaliter, ad pænam pro adulterio statutam imponendam. Et primò dicit, probari ad id sufficienter, si testes fide digni (hoc est, duo omni exceptione maiores) deponant, se vidisse eodem loco & tempore adulteros se commiscentes ac adulterantes. In quo sanè nullum **[[316]]** potest esse dubium. Sic damnata fuit Susanna de adulterio ad mortem Dan. 13 testimonio illorum duorum senum, qui testificati sunt, se eodem tempore ac loco vidisse Susannam commisceri cum quodam adolescente, qui, quòd potentior ipsis esset,

effugisset manus ipsorum: illiq́ue duo senes meritò in eo foro ac iudicio habiti sunt omni exceptione maiores, antequam à Daniele redarguti fuissent mendacii interrogatione illius magis particularis circumstantiæ loci ac arboris, sub qua illos commisceri vidissent. Deinde Ant. Gom. ait, probari etiam id sufficienter *per vehementem coniecturam ac præsumptionem, putà si testes deponant, se vidisse eos nudos & solos in eodem lecto iacentes, licèt non commiscentes,* (hoc est, licèt non videant eos commiscentes) Illa sunt verba Antonii Gom. Id verò confirmat ex textu expresso *c. ex literis de præsumpt.* additq́ue Antonius Gom. *Et licèt ille textus loquatur eo casu, quo agitur de adulterio ciuiliter quo ad separationem tori, tamen idem est si agitur criminaliter ad pænam.* Hæc ille. Deinde eandem sententiam confirmat citata communi doctorum sententia, quæ id affirmat. Postea verò quærit, si testes fide digni deponant, se vidisse hominem supra feminam alterius vxorem, quem non nouerunt, quis esset, num sufficienter censetur probatum adulterium, ad pænam tam ciuilem quàm criminalem imponendam. Et adductis quibusdam rationibus in contrarium, nihilominus censet, sufficienter esse probatum. Id quod confirmat historia illa Susannæ suprà relata: neque enim illi senes testificati sunt, se agnouisse iuuenem illum, sed potiùs eum non agnouisse, & nihilo minus Susanna adulterii ac mortis pæna condemnata est. Quod tamen intellige, quando aliunde constaret, eum non fuisse tunc maritum illius, neque vi esse oppressam. Hæc tantùm sunt, quæ ibi Ant. Gom. docet. In quibus nihil loquitur, quando solùm probantur oscula, coniunctio faciei ad faciem, aut alii tactus impudici.

[sect. 4] Sanè censeo dicendum, quando arbitrio prudentis iudicis indicia ac præsumptio adulterii, quæ duobus saltem testibus omni acceptione maioribus probantur, adeò sunt vehementia ac vrgentia, vt omnino adulterium persuadeant, ita vt moraliter dubium nullum relinquatur, quin ab illis adulterium sit commissum, tunc talem adulterii probationem esse sufficientem, vt, si ciuiliter agatur, concedatur viro diuortium, & vxor dotem amittat, & insuper soluat tertiam partem valoris illius, si habeat bona vnde eam insuper soluat, & vt, si agatur criminaliter, vtrique adultero imponatur pæna tota pro adulterio statuta. Talia autem indicia sunt, talisq́ue præsumptio est, si adulter & adultera inueniantur soli ac nudi in eodem lecto iacentes, vt constat ex c. ex literis citato: probeq́ue cum aliis Anton. Gom. affirmat, id locum habere non solùm, si procedatur ciuiliter ad diuortium, & ad amissionem dotis, sed etiam si procedatur criminaliter ad imponendam pænam pro adulterio ciuili iure statutam. Quia enim ea indicia, eaq́ue adeò vehemens præsumptio, omnino persuadent adulterium, ita vt esse commissum nullum dubium, moraliter loquendo, remaneat, vtique sicut ea probatio sufficiens est ad condemnandum de adulterio, atque ad imponendam pænam totam ciuilem, quando ciuiliter de adulterio agitur: ita sufficiens est ad condemnandum de adulterio, ad imponendamq́ue totam criminalem pænam pro adulterio statutam, quando criminaliter de adulterio agitur. Verba capitis ex literis citati hæc sunt: *Produxerunt testes firmiter asserentes, quòd postquam mulier cum prædicto viro contraxerat matrimonium, consanguineum viri eiusdem, solum cum sola, nudum cum nuda, & in eodem lecto iacentem, ea (vt credebatur) intentione, vt eam cognosceret carnaliter, viderunt multis locis* (id est, è multis locis) *secretis, & latebris ad hoc commodis* (vt scilicet inde viderentur) *& horis electis.* Et infra. *Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd ex eiusmodi violenta & certa suspicione fornicationis potest sententia diuortii promulgari.*

[sect. 5] Hoc loco obserua, quando adulteri non sunt conspecti à testibus commisceri, tunc vt condemnari de adulterio possint, ac puniri pænis pro adulterio statutis, indicia, de quibus testes omni exceptione maiores deponunt, talia esse debere, vt prudentis iudicis

arbitrio violentam & certam (hoc est, quæ moraliter nullum dubium relinquat) suspicionem, seu præsumptionem, fornicationis inter illos adulteriíve efficiant: atque talia in eo textu iudicantur indicia illa, de quibus testes illi deposuerunt, vereḱque talia erant. Vnde ex eo textu regula à nobis tradita colligitur. Indicia autem illa, quæ talia in eo textu meritò iudicata sunt, velut exemplum habere debet iudex ante oculos, vt manu ducatur ad iudicandum, quando indicia violentam ac certam moraliter faciant præsumptionem adulterii aut non. Quando autem mulier, de qua sufficienter probarentur eiusmodi indicia, quæ certam moraliter efficerent præsumptionem adulterii, solùm esset desponsata per verba de præsenti, & ante consummatum matrimonium id illi ita contigisset, tunc probare posset aduersus eam adeò violentam atque alioquin certam moraliter præsumptionem, se non commisisse adulterium, integram se esse ostendendo exploratione grauium fideḱque dignarum matronarum, vt euaderet pænam adulterii ordinariam, solumḱque puniretur pæna arbitraria pro culpæ quantitate. Concinit caput nec aliqua 27. q. 1. quod est Cypriani, licèt in eo sit sermo de virginibus Deo dicatis, quæ ita cubantes cum hominibus reperirentur.

[sect. 6] Illud verò est obseruandum, etiam si vestitus cum vestita reperiantur simul iacentes in eodem lecto aut pauimento, seḱque lasciuè tractantes, seu amplexantes, vel osculantes, maximè si locus sit absconditus, quasi ad id de industria quæsitus, ea indicia quàm sæpissime prudentis arbitrio efficere violentam ac certam moraliter præsumptionem adulterii, vt illi adulterii pæna ordinaria puniantur. Quin interdum ita iacentes aliquos simul inueniri, attentis circumstantiis concurrentibus, efficiet violentam ac certam moraliter præsumptionem adulterii, etiam si non videantur tactus impudici, qui cum adulterio præcessisse præsumentur. Neque huic doctrinæ repugnat c. ex literis citatum, quod ad solum euentum ibi pro-**[[317]]**positum cum illis omnibus circumstantiis respondit.

[sect. 7] Illud quoque est obseruandum, quamuis indicia illa capitis ex literis, quantum est ex se, seclusisḱque aliis circumstantiis, quæ ea temperent ac extenuent, certam moraliter efficiant præsumptionem adulterii; tales tamen posse habere adiunctas alias circumstantias, quæ in contrarium suadeant, vt nequaquam efficiant certam moraliter præsumptionem adulterii, atque adeò vt nequaquam sufficiant ad condemnandum de adulterio, ad pænámve ordinariam pro adulterio statutam, siue ciuilem siue criminalem imponendam. Finge enim mulierem coniugatam proficisci terra aut mari, ad suum maritum longè distantem, cum consanguineo, aut amico mariti, vel suo, aut cum aliquo alio, idḱque vel ex præscripto mariti, vel sine illius præscripto; & in hospitiis mulierem illam cubare cum illo comite, vel vestitam, vel nudam, idḱque vel ob defectum alterius lecti aut cubiculi, vel quòd in alio cubiculo erit fortè minùs tuta, vel per imprudentiam aut metum talis mulieris, aliquáve alia de causa; aut in naui cubare cum eodem comite, vestitam aut nudam, quòd alibi cubando non sit magis secura ab eodem comite, & ab aliis, qu sunt in eadem naui; certè ita cubare vestitam aut nudam integris noctibus cum alio à viro suo, licèt non sit tutum, sed periculosum valde, nonnullaḱque sit præsumptio non leuis adulterii inter illos; iudicari tamen id non potest certa præsumptio adulterii, nisi aliunde adulterium constet, neque proinde puniri illi poterunt adulterii pæna. Quare, iudicare quando indicia vehemens certaḱque moralis præsumptio sint adulterii, prudentis iudicis arbitrio est relinquendum, attentis & expensis diligenter circumstantiis omnibus concurrentibus. Atque in quocunque dubio, num indicia certam omnino moraliter præsumptionem adulterii efficiant, sanè illi, de quibus est ea non plenè certa præsumptio, condemnandi non sunt de adulterio, nec proinde est illis imponenda ordinaria pæna pro adulterio statuta, siue ciuiliter siue criminaliter aduersus eos agatur;

sed solùm erit eis imponenda pæna arbitraria, pro quantitate præsumptionis eius criminis ac culpæ: aut etiam torturæ erunt subjiciendi, si vrgentia sint indicia, & id petat maritus adulteræ.

[sect. 8] Ex dictis iam facilè licet intelligere, oscula, am plexus, & alios tactus impudicos, quando non fiunt à cubantibus simul, sed à stantibus, vel sedentibus, indicia non esse sufficientia, quæ violentam ac certam moraliter efficiant præsumptionem adulterii, ac proinde ob talem præsumptionem eos non posse condemnari adulterii neque ad diuortium & pænam ciuilem, neque ad criminalem: id quod *Couar. num. 3. citato* cum multis aliis meritò affirmat. Neque refragantur glossæ, quas Couar. pro contraria sententia citat. Glossa enim *c. non oportet. 81. dist.* solùm asserit, si mulier cōiugata turpitudinis causa ingrediatur balneum virorum sine viri consensu, posse virum facere ab illa diuortium de iure ciuili, & de eodem iure amittere dotem marito, aut, si sine dote nupsit, amittere illi quartam suorum bonorum partem, iuxta *l. vlt. §. inter culpas. C. de repud. Glossa. item. c. nec aliqua. 27. quæst. 1.* non loquitur de solis osculis, sed quando concurrit simul concubitus in eodem lecto, iuxta *c. ex literis citatum.* Item *gloßa. c. dixit. verb. suspicio. 32. quæst. 1.* non loquitur de osculis, sed de probata suspicione violētissima ac certa moraliter, vt ex exemplis, quæ adducit, & ex iis quæ in fine dicit, satis constat. *Glossa item. l. 1. verb. propter voluntatem. ff. de extraordin. crimin.* potiùs probat contrarium. Dicit enim, quando non est deuentum ad adulterium, sed ad sinistra colloquia & oscula, id crimen extraordinaria pæna puniri, non verò pæna adulterii ordinaria. Citat etiam *Couar. c. 1.* quibus modis feudum amittatur, vbi haberi ait, feudatarium propter osculum vxori domini directi eius feudi amittere feudum domino directo. Consentitque id locum habere in feudo. Ego verò in eo c. 1. hæc verba reperio: *Si valuasores seniorum vxores adulterauerint.* Vbi inter causas amittendi feudum, adulterium cum vxoribus dominorum reperio numerari; non verò osculum vxoribus illorum à suis vassallis datum.

[sect. 9] Postremò illud est obseruandum, quando maritus suspectum haberet aliquem machinari adulterium cum sua vxore, terque illum in scriptis admonuisset, ne cum illa loqueretur, posteaque illos inueniret simul in aliquo loco, eam tunc esse præsumptionem iuris & de iure, illos adulterium commisisse, ac proinde puniri tunc possent pœna adulterii ordinaria. Ita habetur *in authentico vt liceat matri & auiæ.* §. *vlt. & in authentica si quis ei. C. ad leg. Iuliam de adult.* dictumque est *Disp. 46, conclus. 2. §. legi transigere quatenus,* & copiosior ea de re Disp. 99 redibit sermo.

Vtrùm adulterium cum meretrice vxore legitima alterius pæna adulterii ordinaria sit puniendum. Disp. 92.

SVMMARIVM.

1 . QVicumque cum aliqua adulteratur, quæ priùs meretrix fuit, at postea ad bonam frugem se recepit, incurrit pœnas adulterii ordinarias: item qui adulteratur cum vna, quæ post matrimonium erat meretrix facta, nisi constet consentiente marito id fieri.

[sect. 1] HAc, & sequentibus Disputationibus, explanandum est, quæ excusent adulteros à pæna ordinaria adulterii. Et quidem quod ad id, quod propositum est, attinet, *Iulius Clarus.*

5. lib. sent. §. adulterium. num. 3. distinguit. Quòd aut, quæ fuit meretrix, se recepit ad meliorem frugem, & cum viro suo viuebat. Atque tunc, tam illam, quàm adulterantem cum illa, incurrere pænas adulterii ordinarias. Hanc autem sententiam ego sanè probo. Aut post matrimonium erat meretrix. Et tunc ait, communem opinionem esse, fornicantem cum illa nullam incurrere pænam, multosque pro ea sententia citat. Contrarium **[[318]]** tamen videtur haberi *l. si vxor.* §. *1. seu. § planè. ff. ad leg. Iul. de adulter.* & affirmat *gloßa. 2. l. si ca. C. eod. titu.* id confirmans ex *l. si vxor, citata.* Sanè si in conspectu mariti illa meretrix sit, neque eam maritus coërcere ac punire curauit, non video cur pæna adulterii sint illi puniendi, qui cum ea fornicati sunt, non solùm si ignorarunt, illam esse coniugatam, quod præsumendum est, nisi apertè constet, illos coniugatam esse sciuisse, sed etiam si id sciebant. Maritus quippe, dum illam non coërcuit, nec punire curauit, quasi consensisse videtur: durumque valde esset, tam multos de adulterio punire: neque, postquam illa publica fuit meretrix, tantam iniuriam vnusquisque eorum, qui cum illa adulterati sunt, marito fecit, quantam ei fecisset, si meretrix non esset. Quando autem maritus est absens à loco, in quo illa est meretrix, & superuenit, intentatque illam & adulteros punire, tunc durum etiam esset, tam multos adulteros cum illa punire, quorum singuli longè minorem iniuriam illi intulerunt, quàm si illa meretrix publica non esset: quare non arbitror in exteriori foro ille obtineret, vt illi criminali ordinaria pæna afficerentur, & vt in hoc regno, & in Lusitania, amitterent sua omnia bona tali marito. Quod ad adulteram verò ipsam attinet, communem sententiam citat Iulius Clarus, illam ad mariti accusationem puniendam esse pæna ordinaria. Ipse verò contrarium affirmat, ductus *l. si ea citata,* vbi habetur, crimen adulterii cessare in ea, quæ est meretrix. Contrarium tamen ibi affirmat glossa 2, quæ meritò eam legem exponit de stupro, quando illa non erat coniugata, & contrarium expressè habetur *l. si vxor. §. 1. citato.* Vnde dicendum arbitror, maritum posse agere aduersus illam ciuiliter ad diuortium, & ad amissionem dotis, & criminaliter ad pænam pro adulterio ordinariam, quando non esset censendus consensisse in adulteriis illius. Atque tunc, cùm in hoc regno permissum marito non sit, accusare adulteram sine adultero superstite, accusare simul poterit aliquem, aut aliquos ex adulteris: & licèt illi excusentur ab ea pæna ordinaria propter rationes suprà redditas; adultera tamen, in qua rationes illæ locum non habent, damnabitur, vt de illa, & de bonis omnibus illius, faciat quod voluerit, nisi illa filios habeat. Quòd autem adultera in eo euentu integris eis pænis condemnari ac puniri debeat, possumus ex eo solidè confirmare: quoniam longè maiorem iniuriam marito intulit meretricando, totque adulteria, & cum tot hominibus, in illius iniuriam multiplicando, ipso omnino inuito, quàm si vnum aut alterum tantùm adulterium commisisset, aut si cum vno aut altero tantùm homine ea adulteria commisisset: sed in hoc posteriori euentu puniretur integris eis pænis: ergo & in illo priori integris adulterii pænis puniri debet, in quo plus deliquit, & cum longè maiori iniuria mariti peccauit: alioquin ex multiplicatione, & fæditate maiori suorum delictorum, cum longè maiori iniuria mariti, ipsa commodum excusationemque à pæna reportaret, quod constat valde absurdum esse, & contra iurium intentum.

Vtrùm adulterium cum sponsa, pæna ordinaria adulterii sit puniendum, tam in ea, quàm in illo, qui cum ea est fornicatus. Disp. 93.

SVMMARIVM.

1 . SPonsa duplex est.

2 . Quicunque cum sponsa per verba de præsenti adulteratur, ipse & sponsa incurrunt pænas ordinarias pro adulterio statutas, eísque puniendi sunt.

3 . Si liberi ex eo genere adulterii deuenerint, bona adulterorum ad eos liberos deuenient, & non subiacent dispositioni mariti adulteræ.

4 . Vt pænæ illæ de adulteris locum habeant, exigitur vt adultera sponsa per verba de præsenti, cum sponso quatuordecim annorum, sit duodecim annorum: quia sponsalia per verba de præsenti inter impuberes, aut altero eorum existente impubere, non habent rationem matrimonii, sed solùm habent tunc vim sponsaliorum per verba de futuro.

5 . Si impubes desponsata fuit per verba de præsenti cum pubere, & malitia supplente ætatem, adhuc existens impubes, habuit veram copulam fornicariam cum quodam tertio, non puniendi sunt ambo pæna adulterii ordinaria, sed alia arbitraria, ex arbitrio prudentis.

6 . Si quis cum sponsa per verba de futuro fornicetur, ille nec illa pænas ordinarias adulterii incurrunt.

7 . Neque iura ciuilia docent copulam cum sponsa de futuro esse adulterium pressè & propriè sumptum, aut ob illam adulterii pænas incurri.

8 . Licèt fornicatio cum sponsa per verba de futuro non sit adulterium propriè, eo quòd non sit contra matrimonium iam contractum, sed solùm circa spem matrimonii; tamen, fornicatio commißa cum sponsa per verba de futuro, est circumstantia neceßariò confitenda, eo quòd mutet speciem superaddendo nouam speciem iniustitiæ, eamq; lethalem.

[sect. 1] SPonsa duplex est. Quædam per verba de præsenti, quæ velata more huius regni nondum est, & cum qua matrimonium non est consummatum. Et quædam per verba solùm de futuro.

[sect. 2] Quod autem ad sponsam per verba de præsenti attinet, consentit communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Iulius Clarus. §. adulterium citato, num. 8. Ant. Goml. 80. Tauri. num. 47. §.* dubium tamen, *Greg. LopeZ. l. 1. titu. 17. part. 7.* verb. *o desposada, & Couar. in. 4. decret. part. 1. c. 1. num. 15.* iunctis antecedentibus, sponsam illam, & cum illa adulterantem, pænas ordinarias pro adulterio statutas incurrere, eisque esse puniendos. Ratio autem est manifesta, quoniam sponsa illa verè est iam coniugata cum suo sponso, verumque matrimonium est inter vtrumque celebratum: quare fornicatio cum illa veram sortitur rationem criminis adulterii; ac proinde, tam ea adultera, quàm is, qui cum illa est fornicatus, pænas ordinarias pro adulterio statutas incurrerunt. Id verò hodie **[[319]]** est definitum in hoc regno *l. 2. titu. 15. lib. 8. ordinam.* quæ est *l. 3. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & sic habet: *Contienese en el fuero de las leyes, que si la muger, que fuere desposada, hiZiere adulterio con alguno, que ambos à dos sean metidos en poder del esposo, assi que sean sus sieruos,*

pero que no los pueda matar. Y porque esto es exemplo y manera para muchas dellas haZer maldad, y meter en ocasion y verguença à los que fueßen desposados con ellas; porende tenemos por bien, por escusar este yerro, que passe de aqui adelante en esta manera: Que toda muger que fuere desposada por palabras de presente con hombre, que sea de catorZe años cumplidos, y ella de doZe años acabados, è hiZiere adult erio, si el esposo los hallare en vno, que los pueda matar si quisiere ambos à dos: assi que no pueda matar à el vno, y dexar al otro, pudiendolos à ambos à dos matar, y si los accusare à ambos, o à qualquiera dellos, que aquel contra quien fue juZgado, que lo metan en su poder, y haga del, y de sus bienes, lo que quisiere. Y que la muger no se pueda escusar de responder a la accusacion del marido o del esposo, porque diga, que quiere prouar, que el marido, ò el esposo, cometio adulterio. Consentit etiam *l. 81. Tauri,* quæ est *l. 4. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* quam infrà referimus.

[sect. 3] Lex illa secunda ordinamenti, quæ est *3. titu. 20. lib. 8. nouæ collectionis,* per *legem 80. Tauri,* quæ *est. 2. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* est correcta quo ad hoc, quòd maritus seu sponsus accusare non potest vnum adulterorum sine alio, si vterque sit superstes, vt Disput. 89 relatum est. De eadem lege *2. ordinamenti,* quæ est *3. titu. 20. lib. 8. nouæ collection.* quatenus non meminit, quòd, si adulteri liberos habeant, bona adulterorum ad eos liberos pertineant, & non subiaceant dispositioni ac voluntati mariti adulteræ, ait *Ant. Gom. in calce. n. 47. citati,* quòd cùm hodie *per legem. 82. Tauri,* quæ est *lex* 5. *titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* approbata & confirmata sit *lex 1. titu. 7. lib. 4. fori,* quæ est *lex 1. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & disponit, vt bona illa ad liberos adulterorum in eo euentu deueniant, vtique ad eos in euentu illo pertinent. Ego autem dicerem, esto *lex 82 Tauri* non fuisset condita, adhuc in eo euentu pertinere ea bona ad liberos adulterorum: quoniam lex 2 ordinamenti non intendit in illo præiudicare legi illi *1. titu. 7. lib. 4. fori,* quæ antea fuerat condita, ac proinde quo ad id exponenda ac limitanda est lex illa ordinamenti per legem illam aliam fori priùs latam.

[sect. 4] Quatenus eadem *lex 2. ordinamenti,* quæ est *3. titu. 20. lib. 8. nouæ collectionis,* ad hoc, vt pænæ illæ in eis adulteris locum habeant, exigit vt adultera *sea desposada por palabras de presente con hombre que sea de catorZe años cumplidos, y ella de doZe años acabados,* sanè id circa id additum fuit, quoniam sponsalia per verba de præsenti inter impuberes, aut altero eorum impubere existente, non habent rationem matrimonii propter impotentiam eorum tunc ad generandum, sed solùm habent tunc vim sponsaliorum per verba de futuro ex iuris dispositione, vt alibi dicendum est. Quare, si mulier duodecimum annum excedens, desponsata sit cum impubere per verba de præsenti, & fornicetur cum quodam alio, sanè illa & fornicarius non incurrent pænas eius legis: quoniam ea copula fornicaria rationem non habet adulterii. Si item mulier impubes contraxit per verba de præsenti cum impubere, aut cum pubere, & facta iam pubes fornicetur cum quodam tertio, antequam iterum cum sponso illo iam pubere celebrauit matrimonium per verba de præsenti, non etiam incurrent pænas eius legis illa & fornicarius ille ob eandem rationem; quia videlicet cùm illa nondum celebrauerit verum matrimonium, copula illa fornicaria rationem non habet adulterii. Similiter si duo impuberes contrahant per verba de præsenti, & illa, adhuc impubes, malitia supplente ætatem, copulam perfectam fornicariam habeat cum quodam tertio, sponso adhuc impubere existente, aut etiam pubere iam facto, sed nondum cum illo iterum celebrato matrimonio, fornicarii illi non subiacebunt pænis eius legis propter eandem rationem, quia scilicet copula illa fornicaria rationem adulterii non habet. Atque in his omnibus euentibus locum habet restrictio illa ac limitatio eius legis.

[sect. 5] Dubium verò est, si illa impubes desponsata fuit per verba de præsenti cum pubere, & malitia supplente ætatem, adhuc existens impubes, habuit veram ac completam copulam fornicariam cum quodam tertio, vtrùm tunc illa & fornicarius ille pænas eius legis incurrant: quoniam tunc, cùm potens fuerit ad generandum, verum fuit matrimonium cum suo sponso per verba de præsenti, ac proinde copula illa fornicaria rationem habuit veri adulterii. Longè verò magis copula cum quodam tertio haberet rationem adulterii, ac proinde longè magis esset dubium, num tales fornicarii incurrerent pænas eius legis, si sponsus ille veram copulam habuisset antea cum illa adhuc impubere, malitia supplente illius ætatem, quo casu verum fuisset matrimonium illud inter ipsos celebratum per verba de præsenti, præsertim si copula inter ipsos antecessit celebrationem illam matrimonii per verba de præsenti.
Couarruuias rem hanc totam disputat n. 15 citato. Dicendum verò arbitror, legem illam ordinamenti ad id dumtaxat respexisse, quod regulariter, spectataque natura rei ac iuris dispositione ac præsumptione, euenire solet, nempe inter impuberes non esse matrimonium, etiam si per verba de præsenti celebretur, neque curasse disponere de euentibus per accidens, & quàm rarissimis, qui euenire possent, & qui, quando euenirent, dispositione ipsa iuris non præsumerentur tales, nisi contrarium aliunde probaretur ac constaret manifestè. Maximè quia in euentu illo primo loco proposito euenire optimè potuisset, vt quando illa impubes sponsalia per verba de præsenti celebrauit, esset adhuc impotens ad generandum, ac proinde id non esset matrimonium, & vt paulo pòst fieret ad id potens, in quo euentu fornicatio illa subsequuta rationem non haberet adulterii. Atque post Concilium Tridentinum, in quo fuit dispositum, vt nullum esset matrimonium, nisi celebratum esset præsente parocho, aut alio sacerdote de ipsius parochi aut ordinarii licentia, & præsentibus aliis duobus aut tribus **[[320]]** testibus, iussumque fuit, vt regulariter antecederent publicæ denunciationes in ecclesia antequam matrimonium celebraretur, multo rariùs locum habere possunt eiusmodi euentus. Vnde dicendum est, si aliquando eiusmodi euentus eueniret, perspicueque probaretur, arbitrio prudentis iudicis relinqui iudicandum, qualiter punire debeat tale adulterium. Et quamuis puniendum videatur acriùs, quàm si non præcessisset id matrimonium, non tamen videtur puniendum integra ordinaria adulterii pæna, existente præsertim ea dispositione eius legis.
[sect. 6] Quod verò attinet ad sponsam per verba de futuro, communis doctorum sententia est, quam referunt ac sequuntur *Iuli. Clar. n. 8. citato, Ant. Gom. n. 47. etiam citato.* §. *dubium tamen, & Couar. c. 1. citato à n. 6.* ipsam, fornicantemque cum illa, pœnas pro adulterio statutas non incurrere; tametsi multi refragentur, ad quorum sententiam accedere videtur *Greg. LopeZ. l. 1. titu. 17. part. 7.* verb. *o esposada,* stando in puncto iuris communis: nam de iure huius regni post *legem illam. 2. ordinamenti,* quæ est *3. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* constat locum non habere, vt ex ea lege relatum est. Ratio autem cur, si sponsa per verba de futuro fornicetur, neque ipsa, neque qui cum ea fornicatur, pænas pro adulterio statutas incurrat, est. Quoniam, vt ex se liquet, & copiosè probat Couar. vbi suprà n. 8. aduersus quosdam contrarium affirmantes, (tametsi malè inter eos citet glossam c. quemadmodum verb. sponsam de iureiur. quæ id non affirmat) copula illa fornicaria non est adulterium, eo quòd nondum extiterit matrimonium, sine quo esse nequit adulterium, eaque de causa propter illam non incurruntur pœnæ adulteris statutę. Neque nobis objicias *legem. 1. titu. 17. part. 7.* dum sic habet: *Adulterio es yerro, que ome faZe a sabiendas, jaZiendo con muger casada, o desposada con otro.* Quoniam in ea lege nomine de *casada* intelligitur illa, quæ more huius regni est velata, seu ad ecclesiam delata, & cum viro benedictiones ecclesiæ iam

suscepit: nomine verò *de desposada,* intelligitur ea, quæ (more etiam huius regni) per verba de præsenti contraxit matrimonium, nondumq́ue est velata: sic enim vocabulis illis vsque in hodiernum diem in hoc regno vtimur. Neque est credendum, eos viros doctissimos, qui illas leges collegerunt ac condiderunt, adeò fuisse insipientes, vt sponsalia per verba de futuro matrimonium appellarent, contra id, quod rei veritas habet, ac iura docent, & per consequens, vt copulam fornicariam cum sponsa per verba de futuro adulterium nuncuparent. Neque etiam est dicendum, sumptum esse adulterium latè, vt comprehendit etiam stuprum, vt sumitur sæpe textibus iuris communis. Quoniam adulterium ita latè sumptum fornicationem cum vidua comprehendit; quæ tamen fornicatio cum vidua sub adulterio ea lege 1 explicato non comprehenditur.

[sect. 7] Neque sanè iura ciuilia docent copulam cum sponsa de futuro esse adulterium, pressè & propriè sumptum, aut ob illam adulterii pænas incurri, vt multi sunt arbitrati. Dum enim *lex si vxor. §. diui Seuerus. ff. ad leg. Iul. de adult.* sic habet: *Diui Seuerus & Antonius rescripserunt, etiam in sponsa hoc ipsum vindicandum: quia neque matrimonium qualecunque, neque spem matrimonii, violare permittitur.* (impunè scilicet) sanè, inquam, dum lex illa ita habet, sponsalia per verba de futuro non appellat matrimonium, sed spem matrimonii, hoc est, ius eis sponsalibus comparatum ad matrimonium cum ea sponsa contrahendum, sponsaliaq́ue proinde apertè ibi distinguit à matrimonio iam contracto, ac proinde copulam fornicariam aduersus fidem sponsaliorum, cum iniuria & dedecore magno sponsi, non censet esse adulterium pressè, quod matrimonium iam contractum supponit, & est copula aduersus fidem matrimonio iam contracto debitam. Quare verba illa; *hoc ipsum est vindicandum* (hoc est puniendum) non referunt adulterium, sed referunt stuprum latè sumptum: neque enim de solo adulterio præcesserat in eo textu sermo, sed etiam de fornicatione cum concubina patroni, quæ neque vxor neneque sponsa illius erat, & quam puniendam etiam dixerat: neque in eo toto titulo, quin neque in sequentibus in eo textu, est sermo de solo adulterio, sed etiam de aliis puniendis fornicationibus: imò verò vocabulum adulterii latè sæpe in eo titulo quin & in eo textu sumitur, vt stuprum comprehendit, etiam latè sumptum, quo pacto comprehendit fornicationem cum vidua, vt Disput. 46. §. dubium item est, dictum à nobis comprobatumq́ue variis iuribus est. Vnde in eodem textu. §. *si minor,* sic subiungitur: *Si minor* (mulier scilicet) *duodecim annis in domum deducta (*sponsi scilicet, vt postea sit illius vxor) *adulterium commiserit, mox apud eum ætatem exceßerit,* (id est, & postea in domo illius excesserit pubertatis annos) *ceperitq́; esse vxor, (*illius scilicet) *non poterit iure viri accusari ex eo adulterio, quod ante ætatem nupta commisit: sed vel quasi sponsa poterit accusari ex rescripto diui Seueri, quod suprà relatum est, (*hoc est, iuxta ea quæ paulo antea ex §. *diui Seuerus* à nobis relata sunt: vbi vides, discrimen constitui inter fornicationem cum sponsa & cum vxore, etiam quando vna & eadem postquam esset sponsa, transiuit, in vxorem, accusandaq́ue illa est ab eodem viro, vel ob crimen fornicationis, quod commisit quando erat sponsa, etiam si agnitum à viro sit postquam in vxorem transiuit, vel ob fornicationis crimen, quod commisit postquam fuit vxor, quod solùm pressè ac propriè est adulterium, ac proinde quod solùm pæna adulterii pressè sumpti est puniendum. Atque *l. mulierem.* §. *quærebatur. ff. eod. titu.* habetur, si desponsata vni, nubat alteri, cum quo matrimonium consummet, non posse sponsum accusare illam de adulterio; eo quòd ea copula, præcedente matrimonio cum eo secundo viro, fornicaria non fuerit: cùm tamen re vera accusare eam posset, si prior ille sponsus non sola sponsalia, sed matrimonium cum illa celebrasset: tunc enim copula cum illo secundo esset fornicaria, & verum adulterium, vtpote contra fidem prioris veri matrimonii.

Quando autem *l. propter violatam. C. eod. titu.* habetur, si virgo sit violata antequam alicui esset desponsata, & postea nubat cum aliquo, eum maritum non posse agere ob crimen ante sponsalia cum sua vxore commissum: posset **[[321]]** tamen agere, si post sponsalia cum ipso contracta fuisset violata; quia tunc iniuria ipsi esset facta, quo tempore fuit violata. Quando, inquam, id ita in ea lege habetur, intelligitur agere posse non iure mariti, neque tanquam de adulterio pressè & propriè, sed iure sponsi tanquam de stupro in suam iniuriam commisso, seu de adulterio latè sumpto in suam iniuriam propter antecedentia sponsalia, spémve matrimonii cum iure ad rem, vt ea mulier secum illud cōtraheret, iuxta ea, quæ ex *l. si vxor. §. diui Seuerus. &* §. *si minor.* relata paulo antea sunt. Itaque cùm *l. item apud Labeonem. §. sponsum quoque. ff. de iniuriis,* sic scriptum legamus: *Sponsum quoque ad iniuriarum actionem admittendum puto*: (quando scilicet iniuria facta fuit ipsius sponsæ) *Etenim spectat ad contumeliam eius iniuria quæcunque sponsæ eius fiatur:* cùm, inquam, id ita in eo § scriptum legamus, sanè multo magis competit ei iniuriarum actio, tam aduersus sponsam fornicantem cum aliquo, quàm aduersus fornicantem cum illa, eo quòd illa sua propria sit iniuria, contra spem matrimonii per sponsalia comparatam, iúsve iustitiæ ad rem, vt illa secum contrahat, fiatque sua legitima vxor; neque illa fuerit iniuria facta sponsæ, si sponsa in ea fornicatione consensit; quippe cùm volenti ac consentienti nulla facta fuerit iuiuria. Ecce ergo, quænam grauissima iniuria ac iniustitia fiat sponso per verba de futuro, tam ab sponsa, quàm à fornicante cum illa, ratione cuius meritò eiusmodi sponso concessa in iure est actio ipsi omnino propria ad eam iniuriam vindicandam; tametsi non tanta pæna, quanta punitur adulterium pressè ac propriè; eo quòd longè grauior iniuria sit, quæ ex adulterio resultat marito propter ius iam in re ac veluti dominium corporis suæ vxoris ad actum coniugalem, indissolubilitatemque matrimonii; cùm tamen integrum sponso per verba de futuro sit dissoluere antecedentia sponsalia eo ipso, quòd de fornicatione vxoris ipsi constat.

[sect. 8] *Couar. c. 1. citato. n. 14.* ex eo quòd fornicatio cum sponsa per verba de futuro non sit adulterium pressè & propriè, eo quòd non sit contra matrimonium iam contractum, sed solùm contra spem matrimonii modo explicato, infert, fornicationem commissam cum sponsa per verba de futuro non esse circumstantiam necessariò confitendam, eo quòd non mutet speciem: & circumstantiæ, quę speciem non mutant, non sint necessariò confitendæ. Ego contrarium existimo esse verum. Tum quoniam circunstantiæ notabiliter aggrauantes sunt necessariò confitendæ, iuxta tutiorem ac probabiliorem sententiam: hæc autem notabiliter aggrauat. Tum perspicuè, quoniam falsum est, hanc non mutare speciem, superaddendo nouam speciem iniustitiæ, eamque lethalem, aduersus sponsum. Etenim præter speciem fornicationis cum non sua, quatenus est contra bonum prolis, id quod commune est omni copulæ fornicariæ; & præter rationem stupri contra quintum decalogi præceptum, si illa erat virgo, quatenus corrumpitur & aperitur claustrum virginitatis ab stupratore aliter, quàm à Deo, qui solus est dominus corporis & membrorum, sit concessum ac institutum, hoc est, non actu coniugali; sanè ibi cernitur noua ratio grauissimæ iniuriæ ac iniustitiæ aduersus sponsum, quæ non cerneretur, si cum eo contracta non fuissent sponsalia, & quam non dubito esse culpam iniustitiæ lethalem aduersus illum, ac proinde esse necessariò confitendam: ea autem iniustitiæ ratio ibi cernitur, quatenus ea fornicatione violatur ius iustitiæ ad rem, quod vi sponsaliorum præcedentium is sponsus habet, vt illa sit sua vxor, & quatenus ea fornicatione inepta ea sponsa redditur, vt matrimonium cum eo sponso celebretur, non sine dedecore & iactura magna illius, atque quatenus, si sit virgo, ab

alio priùs defloratur: quis autem dubitet, eam tantam iniuriam, quæ sponso fit, culpam esse lethalem, ac circumstantiam mutantem speciem, superaddendo nouam iniustitiæ speciem? De sponso autem, qui, post sponsalia contracta, fornicaretur cum alia, sanè cùm id non sit tanta iniuria sponsæ, quia in eo nullum dedecus cernitur sponsæ in hominum & in ipsius sponsæ æstimatione, neque ille ea de causa ineptior redditur matrimonio cum ipsa contrahendo, existimare quis posset, iniuriam, quæ tunc ratione sponsaliorum antecedentium sponsæ fit, non pertingere ad culpam lethalem, ac proinde non esse circumstantiam necessariò confitendam: quod sanè probabilitate non caret.

Vtrùm adulterium cum ea coniugata, de cuius matrimonio cum suo marito constat fuisse nullum, puniendum sit pœna adulterii ordinaria. Disp. 94.

SVMMARIVM.

1 . QVando matrimonium reputatum fuit validum inter virum & mulierem aliquam, eaq; mulier post matrimonium fornicata est cum aliquo, si deinde probetur id matrimonium fuisse nullum, tunc maritus nec dotem aut quidquam aliud bonorum vxoris in pœnam ob fornicationem illius lucratur, & multo maiori cum ratione nihil lucrabitur de bonis eius, qui cum illà est fornicatus, neque illi fornicarii subiacebunt pœnæ ordinariæ pro adulterio statutæ.

2 . Contrarium tamen affirmant aliqui, nempe fornicarios illos pœnas ordinarias pro adulterio statutas incurrere, estò ante latam sententiam delegatur matrimonium fuiße nullum, neque eam exceptionem, quòd scilicet matrimonium fuerit nullum, eße curandam, tanquam quæ non excusaret fornicarios illos à pœnis pro adulterio statutis.

3 . Quid circa illam rem in Hispania statutum sit.

4 . In Lusitania ita limitata est hæc quæstio, vt non interficiatur adultera, neque maritus obtineat illius bona, sed illa puniatur pœna arbitraria, quando maritus conscius erat impedimenti, quādo adulterium fuit commissum.

5 . Quando aliqui se fingebant coniugatos, & tales communiter reputabantur, cùm tamen inter ipsos nullus matrimonii contractus interuenisset; tunc, si illa cum quodam tertio fornicetur, & de adulterio accusentur, neque illa neque fornicator puniuntur pœna mortis, sed alia arbitraria infra mortem, ob offensam reip. factam.

[[322]] *6 . Ex eo quòd quando matrimonium fuit nullum, maritus accusare non possit vxorem fornicariam iure mariti, sed iure extranei, colligitur maritum non posse impunè interficere talem fornicariam ac fornicarium, repertos in flagranti delicto.*

7 . Diluuntur nonnulla ex antecedente opinione.

8 . Quamuis maritus, detecta matrimonii nullitate, accusare non possit iure mariti, hoc est cum prælatione aliis; nihilominus, supposita pœna pro adulterio etiam in eis fornicariis iure statuta, & applicata marito adulteræ, etiamsi matrimonium verum non fuerit, ad eum maritum, ita iure extranei accusantem, pertinet pœna bonorum iure ipsi applicata.

[sect. 1] QVando matrimonium reputatum fuit validum ac verum inter virum aliquem & mulierem aliquam, eaque mulier, post contractum id matrimonium, fornicata est cum aliquo, quæritur, si probetur aut manifestetur postea id matrimonium fuisse nullum, quòd deprehendatur fuisse consanguineos, vel affines, aut propter legitimum aliud impedimentum dirimens matrimonium, quæritur, inquam, an tunc fornicarii illi excusandi sint à pæna ordinaria, tam ciuili, quàm criminali, adeò vt si lata fuisset sententia, mandataque fuisset exequutioni, & occupata fuissent bona illorum à marito, restituenda illis essent, aut hæredibus illorum, si illi essent defuncti, vt si capite propter id crimen essent multati, aut aliqua alia ratione.

Glòssa. l. consensu. §. vir quoque. C. de repud. verb. sibi habere, vers. item quid dices? asserit, maritum in eo euentu non lucrari dotem talis adulteræ, sed teneri illud restituere. Quod confirmat ex *authentico de nuptiis. §. si verò ab initio,* vbi habetur, quòd quando matrimonium fuit ab initio nullum, propter dirimens seruitutis impedimentum ab altero coniuge ignoratum, tunc ex tali matrimonio vnum coniugem nullum lucrum reportare, sed solùm petere posse, quod attulit, quodque ad ipsum spectat: vnde in proposito, cùm ab initio matrimonium fuerit nullum, dicendum erit, maritum nec dotem, nec quicquam aliud bonorum vxoris, in pænam ob fornicationem illius lucrari, & multo maiori cum ratione nihil lucrabitur de bonis eius, qui cum illa est fornicatus, neque illi fornicarii subiacebunt pænæ ordinariæ pro adulterio statutæ. Glossam illam sequuntur *Salycetus, Paulus Castrensis,* & alii, quos *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 48.* refert.

Confirmare autem possumus in eo euentu, neque dotem neque quicquam aliud de bonis illius pertinere ad maritum illum propter eam fornicationem, ex *l. si vxor. §. diui Seuerus. vers. sed & si ea. ff. ad leg. Iul. de adulter.* qui sic habet: *Sed & si ea sit mulier, cum qua incestum commissum est,* (quia scilicet erat consanguinea eius mariti) *vel ea, quæ quamuis vxoris animo haberetur, vxor tamen esse non potest, (*ob dirimens scilicet impedimentum) *dicendum est, iure mariti accusare eam non poße; iure extranei posse.* Ecce talis maritus non potest eam accusare de eo crimine iure mariti, seu tanquam maritus, sed solùm tanquam extraneus, vt quiuis alius de populo; eo quòd crimen illud publicum sit de iure communi, vt distinguitur à crimine priuato, cuius proinde accusatio ad quemuis de populo spectat: ergo quemadmodum si alius accusaret, nihil de bonis illius mulieris ad ita accusantem in pænam talis delicti attineret; ita si maritus, non iure mariti, sed vt quiuis alius de populo illam accuset, nec dos nec aliud de bonis illius mulieris ad ipsum attinebit.

[sect. 2] Contraria tamen sententia est communis doctorum cum glossa & *Panor. c. plerumque de donat. inter. vir. & vxor.* quam referunt ac sequuntur *Iul. Clar. 5. lib. sent. §. adulterium. n. 14. Ant. Gom. n. 48. citato, & Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. n. 1.* nempe fornicarios illos pænas ordinarias pro adulterio statutas incurrere, esto ante latam sententiam detegatur matrimonium fuisse nullum, neque eam exceptionem, quòd scilicet matrimonium fuerit nullum, esse curandam, tanquam quæ, esto probaretur, non excusaret fornicarios illos à pænis pro adulterio statutis. Cùm enim formaliter adulterium commiserint, iniuriamque grauissimam marito adulteræ intulerint fornicando, interim dum matrimonium non fuit pronunciatum nullum, meritò sanè eas pænas incurrunt, esto per accidens id ex eo non fuerit adulterium materialiter, quòd mulier illa verè coniugata non fuerit. Hanc sententiam, stando in iure communi, probat *l. si vxor. §. diui Seuerus. ff. ad leg. Iul. de adult.* illis verbis Disputatione præcedente relatis: *quia neque matrimonium qualecunque,* (id est, etiam reputatum verum, nec verum existens) *neque spem matrimonii, violare permittitur.* Et multo

magis vers. sed & ea, in verbis suprà in hac Disputatione relatis, quibus marito, etiam postquam est detectum non fuisse verum matrimonium cum ea muliere, permittitur id adulterium accusare ad pænam adulterii, licèt non iure mariti, hoc est, cum prælatione aliis, de qua Disput. 46 fuit habitus sermo, sed iure stranei, & idem permittitur cuicunque alteri de populo.

[sect. 3] Res verò hæc de iure huius regni definita est *l. 81. Tauri,* quæ est *l. 4. titu. 20. lib. 8.* nouæ collect. his verbis: *Si alguna muger, estando con alguno casada, o desposada por palabras de presente, en faZ de la santa madre Ygresia, cometiere adulterio, que aunque se diga y prueue por algunas causas y raZones, que el dicho matrimonio fue ninguno, ora por ser parientes en consanguinidad, o afinidad, dentro del quarto grado, ora porque qualquier dellos sea obligado antes à otro matrimonio, o aya hecho voto de castidad de entrar en religion, o por otra cosa alguna, pues ya por ellos no quedo de haZer lo que non deuian, que por esto no se escusen, à que el marido pueda accusar de adulterio, assi à la muger, como al adultero, como si el matrimonio fueße verdadero. Y mandamos, que en estos tales que assi auemos por adulteros, y en sus bienes, se execute lo contenido en la ley del fuero de las leyes, que habla de los que cometen delicto de adulterio, que es la primera deste titulo.*

[sect. 4] Hæc eadem res definita est in Lusitania *lib. 5. ord. titu. 17.* adhibita limitatione, quòd nihilominus non interficiatur adultera, neque maritus obtineat illius bona, sed illa puniatur pæna arbitraria, quando maritus conscius erat impedimẽti, quando adulteriũ fuit cõmissum. Sic enim habet titulus **[[323]]** ille 17. in prin. *Se alguum homẽ peccar cõ molher, que for casada de feyto, e nam de dereito, por causa dalgũ diuido, ou cunhadio, que antre o marido e molher aja, ou outro qualquer impedimento porque o matrimonio nom seja valioso, assi deue morrer e auer aquella pena, como se o dito casamento por dereyto fosse valioso, se a tempo do dito peccado ella foße auida e tractada por casada da quelle que aouuer recebida por molher, e theuola em fama pubrica de molher, nomeandose pubricamente por marido e molher, e por taes auidos geralmente na veZinhanZa onde moram: porque em tal caso esguardaram os dereitos muito atenZam, que ouue o dito adultero de peccar com molher casada, pensando que ho era, ainda que ho ella non seja, pois o casamento por dereito nam valeo, e portanto deue auer aquella pena, que he dada à aquelle que peccou cõ molher casada. E essa mesma pena corporal auera aquella, com que o dito peccado for cometido. Sa luo se o marido era sabedor do impedimento, porque o matrimonio nom era valioso: porque em tal caso ella nom morreraa per justiça, nem o marido à poderaa matar: mas auera ella quãdo for accusada po lo dito adulterio a pena que bem parecer a os julgadores, auendo respeito a aqualidade do impedimento. E eßa mesma pena arbitraria auera o marido quando ha no dito caso matar. E nom auera o marido os beẽs da molher com que assi de feito, e nom de dereito, for casado, por raZam de parentesco, ou cunhadio, se por justiça em pena de morte a feZer condenar, posto que dantre ambos nom fique filho nem outro algum descendente.*

[sect. 5] Quando aliqui se fingebant coniugatos, & tales communiter reputabantur, cùm tamen inter ipsos nullus matrimonii contractus interuenisset, siue validus, siue inualidus; tunc, si illa cum quodam tertio fornicetur, & de adulterio accusentur, neque illa, neque qui cum ea est fornicatus, puniuntur pęna mortis, sed alia arbitraria infra mortem, ob offensam reipublicę factam, quòd, cùm reputaretur communiter cõiugata, ita cum illa alius fornicatus sit. Atque fornicarius in hoc euentu puniri non debet mitiori pæna, quam exilii ad loca Africę in decennium: fornicaria verò puniri debet exilio quadriennio ad locum aliquem vltra marinum. Si tamen in prædicto euentu matitus ille putatiuus, vltra prædicta, pręsentet instrumentum

publicum matrimonii cũ muliere illa contracti, fornicarius & fornicaria puniuntur exilio in decennium in insulam diui Thomæ, fornicariaque illa, si descendentes non habeat, amittit omnia bona sua marito putatiuo. Hæc omnia habentur *titu. 17. citato. §. 1.*

[sect. 6] Ant. Gom. n. 48. citato, ex eo, quòd quando matrimonium fuit nullum, maritus accusare nō possit vxorem fornicariam iure mariti, sed iure extranei, vt suprà dictum est, colligit cum Bart. & communi doctorum sententia, non posse impunè interficere talem fornicariam ac fornicarium repertos in flagranti delicto, iuxta *l. marito.* §. *vlt. ff. ad leg. Iul. de adulter.* Vbi, cùm inter alia quæsitum fuisset, an si vxor contra leges nupserat, maritus posset eam & adulterum interficere, subiungitur: *Et rectiùs dicetur, eos ius occidendi habere, qui iure patris maritíve accusare possunt.* Vbi à contrario sensu, & iuxta quæstionem illam antecedentem, ad quam eis verbis respondetur, manifestè docetur, maritum, qui accusare non potest iure mariti tales fornicarios, neque illos posse interficere repertos in flagranti delicto. Quòd sanè est verum, quando maritus conscius erat, matrimonium fuisse nullum; in quo adhuc euentu, vt satis perspicuè constat ex verbis suprà relatis ex *§. diui Seuerus,* & ex textu proximè relato, de iure communi fas erat marito accusare tales fornicarios ad pænam adulterii. Quando autem maritus existimabat eam esse suam legitimam vxorem, quia impedimentum ignorabat, tunc sanè impunè illos interficeret: quia tanquam maritus verus in sua tunc existimatione eos interficeret, esto postea deprehenderetur, illam non fuisse suam legitimam vxorem.

Idem Ant. Gom. ibidem cum aliis, quos citat, asserit, quando matrimonium fuit nullum ob defectum consensus, aut quia nondum contrahentes peruenerant ad legitimam ætatem ad contrahendum validè; tunc, esto postea sequatur fornicatio feminæ, quæ eo modo inualidè contraxerat, nec ipsam, neque fornicarium cum ipsa, incurrere pænas pro adulterio statutas.

[sect. 7] Ad *authenticum de nuptiis.* §. *si verò ab initio,* cui nitebatur glossa. l. consensu, dicendum est: Illud solùm habere locum, vt vi matrimonii nulli, quando nullum esse sciebatur ab vno coniugum, & ab altero ignorabatur, (vt in eo matrimonio euenit, in quo liber cum serua contraxerat ignorando conditionem seruitutis illius) coniux, qui sciebat impedimentum matrimonii, nullum lucrum seu commodum possit reportare, sed contentus esse debeat iis, quæ ad id matrimonium attulit: non tamen negat ille textus, id quod iura alia suprà citata apertè disponunt, nempe ob crimen fornicationis, commissum interim dum perseuerabat idem aut simile aliud matrimonium inualidum inter ita coniugatos, maritum accipere posse aliquid de bonis talis vxoris, & de bonis fornicarii cum illa, in pænam talis fornicationis in ipsius iniuriam commissæ. Tametsi de iure communi bona adulteri non pertinerent ad maritum, sed ad fiscum: neque item bona adulteræ, quando aduersus illam procedebatur criminaliter.

[sect. 8] Ad confirmationem, quam subiecimus, dicendum est: Quamuis in eo euentu, detecta matrimonii nullitate, accusare non possit iure mariti, hoc est, cum ea prælatione aliis, de qua Disput. 46 dictum est; nihilominus, supposita pæna pro adulterio, etiam in eis fornicariis iure statuta, & applicata marito adulteræ, etiam si matrimonium verum non fuerit, ad eum maritum, ita iure extranei accusantem, pertinere pænam bonorum iure ipsi applicatam. Vnde ad argumentum, concesso toto antecedente, neganda est consequentia. Adde, tempore, quo ea lex lata fuit, nihil de bonis adulterorum applicatum fuisse marito adulteræ: neque hodie de iure communi quicquam bonorum adulteri applicari in pænam marito adulteræ; quin neque quicquam de bonis adulteræ illi applicari, si criminaliter aduersus illam procedat, vt dictum est.

[[324]] ***Pares sunt vir & vxor, vt altero eorum adulterante, alius agere possit ad diuortium. Et quousque id impediat adulterium alterius antè vel pòst commissum. Et quando vnus tacitè alteri parcere censeatur, vt agere non possit ad diuortium. Et vir parcere censeatur vxori, vt nec criminaliter agere aduersus eam possit. Et num viri adulterium actionem criminalem de adulterio aduersus vxorem impediat. Disp. 95.***

SVMMARIVM.

1 . PAres sunt vir & vxor, vt si vnus eorum adulterium in alterius iniuriam committat, amittat ius petendi debitum ab altero, qui innocens quoad simile crimen comparatione eius sit, ac proinde innocens non tenetur illi reddere debitum in conscientiæ foro, & potest in exteriori foro facere ab illo diuortium, si de tali adulterio sufficienter in eo foro constet.

2 . Vnus coniugum non ita amittit per suum adulterium ius petendi debitum ab innocente, quasi non posset licitè vti actu coniugali cum illo, & quasi non possit eum actum exigere inuitando licitè coniugem innocentem ad talem actum, siue is coniux innocens id adulterium sciat, siue ignoret; sed quia licitè coniux innocens potest eum actum illi in perpetuum denegare.

3 . Quando vxor propter mariti adulterium diuortium ab eo faceret, vltra dotem & bona sua paraphernalia, ac dimidium lucrorum, si quæ comparata fuissent constante matrimonio, soluendæ sunt ei arrhæ, cùm nulla sit causa cur eas amittat.

4 . Cùm per adulterium vnius, matrimonium non dißoluatur, eaque de causa, esto ab innocente legitimè esset factum diuortium propter adulterium, quod alter coniux aduersus illum commisisset, nihilominus fornicatio, quam is innocens post tale diuortium commisisset, verè esset adulterium cōtra fidem matrimonii adhuc manentis, atque in iniuriam alterius coniugis, qui antea aduersus ipsum adulterium commiserat. Inde sanè efficitur, quòd inter adulteria vtrinque commißa detur mutua iniuriarum fractæque fidei matrimonii compensatio.

5 . Ex eo quòd detur mutua adulteriorum compensatio, etiamsi adulterium innocentis secutum sit post factum diuortium, infertur exceptionem hanc compensationis adulteriorum, vt impediatur diuortium, opponi posse etiam post litem contestatam. Et rarus quidam circa id ipsum euentus.

6 . Copula fornicaria vxoris ante matrimonium contractum si post matrimonium contractum sciatur, non est sufficiens causa expellendi vxorem, denegandíve illi debitum post contractum matrimonii; sed tenetur maritus, ea copula fornicaria nihil impediente, admittere & vocare vxorem ad consortium maritale: quare credendum est eam id velle, sed non audere id petere timore aut verecundia mariti, cui scit notam eße antecedentem fornicariam copulam, eaque de causa ipsam fastidire.

7 . Copula fornicaria causa est sufficiens, vt sponsus per verba de futuro possit licitè non velle implere sponsionem seu pactum eorum sponsalium.

8 . Pollutio peccaminosa alterius coniugis cum quadam tertia aut cum quodam tertio sine copula, & per consequens tactus alii impudici sine copula cum eo aut cum ea, non sunt sufficiens causa, vt coniux alter innocens possit licitè facere diuortium, aut negare debitum coniugi illi, qui aduersus innocentem ita iniustè peccauit, contra fidem matrimonii.

9 . Sententia de mutua adulteriorum compensatione confirmatur.

10 . Quando adulteria vtrimque commißa sunt ante reconciliationem inter coniuges factam, locus est compensationi, siue plura ex vna parte commissa sint quàm ex alia, siue ex vna parte commissum sit vnum tantùm, & ex alia commissa sint multa, & siue vnus siue alius vltimò adulteratus sit, ita vt in eo euentu neuter diuortium facere possit in foro conscientiæ, neque in exteriori, si de adulterio vtriusque in exteriori foro constet, neque possit vnus negare alteri debitum ratione adulterii ab eo commissi.

11 . Si vir sciens vxorem commisisse adulterium, eam carnaliter cognoscat, censetur illi parcere adulteria illucusque commißa, nec potest intentare criminalem accusationem aduersus illam circa ea adulteria, neque prosequi accusationem, si iam aliquam aduersus illam circa ea adulteria intentauerat: secùs autem si post eam tacitam remissionem adulterium aliud committat: nam aduersus de nouo commißum optimè poterit accusationem intentare.

12 . Sicut tacita remissio impedit, ne maritus criminaliter accusare possit vxorem de adulterio; ita multo magis impedit, ne accusare illam possit, ob adulteria illucusque commißa, ciuiliter ad diuortium, & ne prosequi possit accusationem, si iam illam intentauerat: & refelluntur opiniones contrariæ.

13 . Si maritus commiserit adulterium in iniuriam vxoris, non impedit eum agere criminaliter ad vxorem puniendam, idque si adulterium mariti sequatur adulterium vxoris, siue illud antecedat.

[sect. 1] QVod ad primum eorum, quæ proposita sunt, attinet, initio Disp. 90 est dictum, atque ex scripturis sacris Matth. 5 & 19, & Marc. 10 comprobatum, par esse virum & vxorem, vt si vnus illorum adulterium in alterius iniuriam committat, amittat ius petendi debitum ab altero, qui innocens quo ad simile crimen comparatione eius sit, ac proinde innocentem non teneri illi reddere debitum in conscientiæ foro, posseq́ue in exteriori foro facere ab illo diuortium, si de tali adulterio sufficienter in eo foro constet: quoniam innocens non tenetur implere ex sua parte mutuum onerosum matrimonii contractum, quo se astrinxit debitum coniugale alteri reddere, eo ipso, quòd alter in fidelis ipsi fuit adulterando, fidemq́ue eiusdem matrimonii contractus illi non seruando. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7.* §. *5. n. 8. &.* §. *6. n. 5. & 6. Sotus in. 4. dist. 36. q. vnic. art. 4. Nauar. in Manu. c. 22. n. 21.* & duobus sequentibus, & *lib. 4. cons. titu. 19. de diuort. cons. 1.* & patet ex. *c. 1. vt lite non contestata,* & ex aliis iuribus, consentitq́ue *Concilium Tridentinum sess. 24. cano. 7.* atque ex dicendis magis patebit. Porrò ratio hæc à nobis proximè reddita, & quam communiter docto-**[[325]]**res reddunt, cui innititur ius illud diuinum ac naturale à Christo locis citatis traditum, æquè vim habet in vxore atque in viro. Vnde licèt Christus locis citatis de dimissione vxoris ob fornicationem solùm fecerit mentionem, quia sermo de improbatione libelli repudii in lege euangelica id postulabat, & quia non est frequens vxores discedere ab illis ob illorum fornicationem, idem tamen intelligẽdum de vxoribus reliquit, vt scilicet possent similiter discedere à viris ob illorum fornicationem; idque expressit Paul. 1. ad Cor. 7. dicens: *Præcipio, non ego, sed Dominus,*

vxorẽ à viro non discedere: quòd si disceßerit, (ob fornicationem scilicet viri, in quo euentu supponit Paulus ex doctrina Christi, ex iureq́ue ipso naturali, id illi licere) *manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Vnde de viro idem Paulus cōtinuò subiungit: *Et vir vxorem non dimittat*; subintelligens similiter ex doctrina Christi, & ex iure naturali, eccepta fornicationis causa, licèt id etiam non expresserit.

[sect. 2] Iā verò non ita vnus coniugum amittit per suũ adulterium ius petendi debitum ab innocente, quasi non possit licitè vti actu cōiugali cum illo, & quasi non possit eum actum exigere inuitando licitè cōiugem innocentem ad talem actum, siue is cōiuxinnocens id adulterium sciat, siue ignoret; sed quia licitè coniux innocens potest eum actum illi in perpetuum denegare propter fidẽ matrimonii sibi fractam, adulterando ita in ipsius grauem iniuriam. Cùm enim matrimonii vinculum inter ipsos maneat, nec possit, etiam innocens, transire ad alias nuptias, viuente adultero, quoniam adhuc sunt, ratione vinculi matrimonii inter ipsos remanẽtis, legitimi vir & vxor, vt ex testimoniis scripturæ citatis constat, & definit concilium Tridẽtinum can. 7. citato, sanè, etiam adulter, potest vti actu coniugali, & ad illũ inuitare cōiugem innocẽtem: non tamen potest ad eum actum illum cogere, propter ius, quod ex tali adulterio cōiux innocẽs cōparauit, ad eum actũ adultero denegandum, si velit. Atque hæc sunt, quæ Nauar. c. 22. citato. n. 23. & Sotus in. 4. Disp. 36. q. vnic. art. 3. vers. vtrùm verò, intendunt ac docent.

[sect. 3] Quando autem vxor propter mariti adulteriũ diuortium ab eo faceret, vltra dotem, & bona sua paraphernalia, ac dimidium lucrorum, si quæ cōparata fuissent constante matrimonio, soluendę sint ei arrhæ: cum nulla sit causa, cur illas amittat. Et, cùm donationi propter nuptias succedāt in hoc regno, fortasse erunt vxori soluendæ statim facto diuertio, esto matrimonium non sit dissolutum morte alterius coniugum, iuxta ea quæ Disp. 90 de eiusmodi arrhis dicta sunt. Hæc de primo eorum quæ proposita sunt.

[sect. 4] Quod verò ad secundum attinet, quousque scilicet adulterium eius, qui diuortium facere vellet propter adulterium in ipsius iniuriam commissum, debitumque denegare illi, qui in iniuriam ipsius illud cōmisit, impediat ne diuortium facere possit, debitumque illi denegare, dicendum est. Quòd cùm per adulterium vnius, matrimoniũ non dissoluatur, vt dictum est, eaque de causa, esto ab innocente legitimè esset factum diuortium propter adulterium, quod alter coniux aduersus illum cōmisisset, nihilominus fornicatio, quam is innocens post tale diuortium cōmisisset, verè esset adulterium contra fidem matrimonii adhuc manentis, atque in iniuriam alterius cōiugis, qui antea aduersus ipsum adulterium cōmiserat; inde sanè efficitur, quòd inter adulteria vtrimque cōmissa detur mutua iniuriarum fractæq́ue fidei matrimonii compensatio, ac proinde efficitur, quòd non solùm, qui adulterium antea commisit, siue occultum id sit siue manifestum, non possit in consciẽtię foro facere diuortium aduersus alterum, qui aduersus ipsum adulterium (etiam manifectum ac publicum) postea cōmittit, nec possit illi denegare debitum, nec item in exteriori foro hęc illi permittantur, si de illo suo priori adulterio in eo foro constet; sed etiam qui, post legitimum diuortium ab ipso factam ob adulteriũ in ipsum commissum, ipso illucusque perseuerāte innocente, in adulterium incidit, teneatur in eodem foro conscientiæ cessare eo ipso à diuortio antea legitimè facto, & debitum reddere alteri coniugi, ad idq́ue esse cogendum in exteriori foro, si de tali suo adulterio postea sequuto in eodem exteriori foro legitimè constet; idque propter mutuam illam adulteriorum fideique aduersus matrimonium fractæ compensationẽ, quicquid in hoc posteriori euentu in contrarium dicat *Sotus in. 4. dist. 36. q. vnic. art. 6. in resp. ad. 3.* contra aperta iura, quæ mox citabimus, ductus verbis

quibusdam diui. Thomę. Quare adulterium vnius, tā in conscientiæ quam in exteriori foro, si antecessit adulterium alterius, impedit ne, qui prior est adulteratus, diuortium facere possit, & ne possit debitum denegare ei, qui posterius adulteriũ commisit: si verò sequatur, & diuortium legitimè sit antea factum, impedit ne diuortium continuetur, altero coniuge non renuente, & ne ei debitum coniugale denegari deinceps possit, esto coniux, ex quo antea legitimè fuit factum diuortium, id adulterium esse subsequutum ignoret. Atque in hoc euentu, cessante diuortio, redintegratoq́; matrimonio quo ad thorum & cohabitationem, res ad priorem redibunt statum, vt scilicet cessent ciuiles pænæ amissionis dotis aut donationis propter nuptias, in cōsequẽtiam diuortii propter antecedens adulterium inflictę. Quòd autem locum habeat illa mutua compensatio adulteriorum, impediatq́ue in conscientiæ & in exteriori foro, modo explicato, diuortium, denegationemq́; cōiugalis debiti, habetur apertè. *c. intelleximus, &. c. tua de adult. c. ex literis in fine de diuortiis, &. c. nihil iniquius. 32. q. 6.* affirmatq́; communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7.* §. *6. n. 5. & 6. &. Nauar. in Manu. c. 22. n. 23. vers. octauo, & consil. 1. citato, & lib. 5. titu. 16, de adulteriis, cōsil. 1. &. 2.* Atque consilio hoc secundo rectè Nauarrus affirmat, quando in foro exteriori constat sufficienter, vtrumque coniugatorum adulterium commisisse, siue propria autoritate sint ab inuicem diuisi, siue publica autoritate fuerit antea factum diuortium ob vnius ipsorum adulterium postulante altero ea de causa diuortium, iudicẽ ecclesiasticum ex suo officio posse ac debere illos cogere, vt ad cōsortiũ matrimoniale redeāt.

[sect. 5] Ex doctrina autem tradita, quòd scilicet detur mutua adulteriorum compẽsatio, etiam si adulterium innocentis sequutum sit post factum diuortium, infert *Couar. n. 6. citato,* exceptionem hanc compensationis adulteriorum, vt impediatur diuortium, opponi posse, etiam post litem cōtestatam. Ex eadem etiam doctrina infert Nauar. **[[326]]** consilio. 1. citato de diuortiis, si vir innocens diuortium ab vxore adultera fecerat, atque in adulterium labatur occultè, teneri in foro conscientiæ repetere ad consortium matrimoniale vxorẽ ignaram eius adulterii occulti sui mariti, illiq́ue debitum reddere, estò illa in publico perseueraret adulterio, quando admonita redire vellet ad consortium maritale. Multo verò magis ad id tenebitur, si adulterium ipsius sit etiam publicum, vt consilio. 2. de adulteriis addit: in quo euentu rectè (vt proximè dictum est) docet, iudicem ex suo officio nobili posse ac debere eos cogere, vt ad consortium redeant maritale.

Ex eadem quoque doctrina infert *idẽ Nauar. consilio primo de adulteriis,* malè fecisse quendam, qui cùm ante concilium Tridentinum validè cũ quadam femina clandestinè contraxisset, ac consummasset matrimonium, illaque negato eo matrimonio, quod in foro exteriori probari non poterat, transiisset ad secũdas inualidas nuptias, ex eisq́ue prolem suscepisset, ordines sacras suscepit, patrato adulterio cum alia post contractũ illud clandestinum matrimonium, & ante eos ordines susceptos: aitq́ue eum non posse vti eis ordinibus ita susceptis sine dispensatione summi Pontificis; posseq́ue summum Pontificem cum eo dispensare, vt eis vtatur interim dum non petitur à sua vxore. Etenim cùm, propter adulteriũ ab eo etiam commissum, ius habeat mulier illa ad eum petendum ad actum & consortium coniugale, non potuit ille eos ordines suscipere. Ego verò dicerem, etiam si adulterium non commisisset ante ordines susceptos, non potuisse illos suscipere. Quoniam periculum erat, (manendo præsertim in seculo) ne adulterium ipse etiam committeret post illos susceptos, in quo euentu, propter compensationem adulteriorum, tenebatur similiter

regredi ad actum consortiumq́ue maritale cum illa, tanquam cum sua adhuc vera ac legitima vxore, quæ ius tunc ad id haberet ob adulteriorum compensationem.
Neque mihi quisquam objiciat. *c. Agatosa 27. q. 2.* vbi, cùm quidam coniugatus religionem esset ingressus, vxorq́ue illum repeteret, ait summus Pontifex, si constat illam adulterium commisisse, non esse illi tradendũ: eo quòd illa propter suum adulterium amiserit ius ad consortium maritale cum illo. Non, inquam, id caput quisquam mihi objiciat. Quoniam, si ille non commiserat etiam adulterium, vt in eo capite supponitur, non erat periculum, quòd in religione illud committeret, vt teneretur deserere aliquando religionem, & redire ad consortium cum illa. Et quoniam ille iam erat religiosus, neque erat tradendus vxori interim dum propter suum adulterium non tenebatur habere actum coniugalem & consortium maritale cum illa, maximè cùm non esset moralis spes, quòd vnquam ad id in futurum teneretur. Nunquam autem est permittendum, vt innocens, qui diuortium ab vxore fecit ob vxoris adulterium, ordines sacros suscipiat, aut religionem ingrediatur, vel profiteatur, viuente illa vxore, nisi & illa simul religionem profiteatur, ne fortè contingat adulteriũ talis viri, & teneatur regredi ad maritale consortium cum sua adhuc legitima vxore, non alligata simul solemni castitatis voto. Consentiunt. *c. cùm sis, &. c. sanè de conuers. coniug.*
Longè verò magis id dicendum est in euentu illo, cuius meminit idem *Nauar. in Manu. c. 22. n. 24.* Nempe de illo, qui cùm validè contraxisset ac consummasset matrimonium clandestinũ ante concilium Tridentinum, postulatusq́ue ab vxore in foro exteriori in maritum, negasset secum illam contraxisse, & ob defectum probationis fuisset in eo foro absolutus, illaq́ue inualidè ad secundas transisset nuptias, de quo quærebatur, an ingredi tunc religionem posset. Meritò autem Nauarrus respondit, non posse. Tum ob ea, quæ proximè à nobis dicta sunt. Tum etiam quoniam cùm ille tantam causam, seu occasionem, tamq́ue iniustam ex parte sua illi dederit ad ita fornicandum transeũdo ad inualidas nuptias, non est illi permittendum eam vxorem, transeũdo ad religionem, deserere, vt si moriatur ille alius illegitimus re ipsa maritus, non teneatur habere cum illa consortium maritale, vt cum Panormitano rectè Nauarrus ibidem affirmat. Si enim, qui consentit in adulterio vxoris, non potest illam punire diuortio, aut alia pæna, vt Disputatione sequenti dicetur, sanè per Epicheiam idem quoque maiori cum ratione videtur dicẽdum in re proposita ob adeò iniustam occasionẽ adulterii, transitúsve ad alias illegitimas nuptias, quam verus illius maritus ei dedit. Maximè cùm quasi consentire sit visus in eo adulterio, cùm posset ac teneretur eam continere ab eo trãsitu ad alias inualidas nuptias, atque adeò ab adulterío illo, eam confitendo suam vxorem, atque admittendo ad maritale consortium, neque id facere voluerit.
[sect. 6] Rectè autem *Nauar. consilio. 2. de diuort.* ait, copulam fornicariam vxoris ante matrimonium contractum, si post matrimonium contractum sciatur, non esse sufficientem causam expellendi vxorem, denegandíve illi debitum post contractum matrimonii; sed teneri maritum, ea copula fornicaria nihil impediente, admittere & vocare vxorem ad consortium maritale, quando credendum est, eam id velle, sed non audere id petere timore aut verecundia mariti, cui scit notã esse antecedentem fornicariam copulam, eaque de causa ipsam fastidire ac odio habere. Quod intellige, etiam si copula illa fornicaria habita fuerit post sponsalia de futuro cum ea vxore habita. Quoniam ea copula non est adulterium, nec proinde esset contra fidem matrimonii, neque propter illam comperitur concessisse Christum, accommodatè ad ipsam rei naturam, diuortium: sicut illud concessit propter adulterium, contra matrimonii fidem.

[sect. 7] Illud verò non probo, quod Nauar. ibidem ait, eandem scilicet copulam non esse sufficientem, vt sponsus per verba de futuro possit licitè non velle implere sponsionem, seu pactum eorum sponsalium. Si enim copula illa fornicaria sequuta est sponsalia, aut etiam sponsalia antecessit, illamq́ue sponsus ignorabat, quando sponsalia contraxit, ea non celebraturus cum illa, si sciret talem copulam, vtique sponsus non tenetur tunc stare sponsioni illi, contractuíve illi dissolubili sponsalium, in quo fuit deceptus, vitio adeò graui talis sponsæ minimè detecto: neque ea sponsalia, propter id vitium ignoratum, fuerunt valida, quando si sciretur, non celebraretur is cōtractus. Quando autem ea copula sequuta esset post contractum sponsalium celebratum, tunc, frangendo ita fidem sponso, adeoq́ue grauem **[[327]]** iniuriam illi irrogando, qua se minùs aptam ad celebrandum cum ea matrimonium reddidit, indigna facta est, cui sponsus contractum sponsalium impleat, eaq́ue de causa licitè sponsus potest ab eo contractu recedere, vt in sequentibus suo loco cum communi doctorum sententia repetemus.

[sect. 8] Illud verò probo, quod idem Nauar. in calce consilii primi de diuortiis ait, & affirmant *Sotus in. 4. dist.* 3. *6. art. 1.* & alii. Pollutionem scilicet peccaminosam alterius coniugis cum quadam tertia, aut cum quodam tertio, sine copula, & per consequens tactus alios impudicos sine copula cum eo, aut cum ea, non esse sufficiẽtem causam, vt coniux alter innocens possit licitè facere diuortium, aut negare debitum coniugi illi, qui aduersus innocentem ita iniustè peccauit contra fidem matrimonii. Quoniam hoc non est expressum in Euangelio, neque est fornicatio consummata: lexq́ue illa pænalis & odiosa strictè est intelligenda: maximè attenta fragilitate & pronitate humana ad sensualitatis vitium. Consentit *gloß. c. omnes causationes. 32. q. 7.* Vtrùm autem sodomitica copula consummata cum quodam tertio satis sit ad diuortium, Innocentius negat. Diuus Thomas verò Panor. & alii, quos *Sotus art. 1. citato, & Couar.* §. *5. citato. n. 6.* referunt ac sequũtur, sufficere affirmant, fauetq́ue. *c. omnes causationes* citatum, quod est *Hiero. in Epist. ad Amādum.* Non tamen caret probabilitate maxima opinio Innocentis, maximè quando maritus passiuè se haberet ad actum sodomiæ, aut etiam vxor cum alio à suo viro: nam tunc is coniux, qui eum actum pateretur sodomiticum, non abuteretur membro, cōiugi suo per matrimonium obligato: perindeque esset pati eam sodomiticam copulam, quod attinet ad membrum ratione matrimonii suo alteri coniugi obligatum, ac si eam copulam in manu aut in crure pateretur: quod ad diuortium, ex sententia autorum contrariæ sententię, non sufficeret. Hieronymus autem loquitur de marito sodomitico actiuè se habẽdo, & fortè ad id incitando vxorem: in quo euentu potest illa ab eo diuortium ea de causa facere.

[sect. 9] Suprà aduersus Sotum cum communi doctorũ sententia, iuxta iura aperta, diximus, esto coniux innocens ob fornicationem alterius cōiugis diuortium ab eo fecerit, si post factum ita diuortium ipse etiam in adulterium labatur, habere locum criminum compẽsationem aduersus fractam fidem matrimonii, ac proinde teneri cessare à diuortio, & debitum reddere cōiugi, ob cuius adulterium iustè ac licitè antea diuortium fecerat. Possumus verò id confirmare hoc validissimo argumento, quod simul rationem huius rei reddit. Quoniam, qui legitimè diuortium fecerat, si fornicetur, verum adulterium committit in iniuriam alterius coniugis, à quo legitimè diuortium fecerat, idq́ue propter matrimonii vinculum, quod adhuc inter ipsum & illam perseuerat: licèt enim fornicatio præcedens alterius cōiugis, ius ipsi tribuerit denegandi illi debitum ob fidem fractam, iniuriamq́ue sibi ea fornicatione illatam, atque adeò ius ipsi tribuerit faciendi ab illo diuortium; ob vinculum tamen matrimonii adhuc cum illo perseuerans, & quo illi adhuc est deuinctus, sicut non habet ius transeũdi ad alias nuptias,

ita neque ius habet diuidendi carnem ab illo, se alteri coniungendo, sed adhuc ius iustitiæ ratione eiusdem vinculi matrimonii illi alteri coniugi manet, vt, si carnalem coniugalémve actũ habere velit, cum ipso illum habeat, & non cum alquo alio, alioquin id erit contra id, quod ratione vinculi matrimonii remanentis sibi adhuc debetur, cedetq́ue in iniuriam ipsius, atque adeò habebit veram rationem iniustitię aduersus ipsum commissæ, ac proinde adulterii in ipsum commissi, non secùs ac si legitimum diuortium ab ipso esset factum: quæ sanè causa ac radix est, vt adhuc locum habeat compensatio iniuriarum adulteriorúmve contra matrimonii fidem, etiam tunc, commissorum.

Ex hoc fundamento facilè patet, falsam esse aliam Soti opinionem *vbi supra art. 6. ad. 2,* qua aduersus diuum Thomam affirmat, facto diuortio per sententiam ecclesiæ, licere coniugi, ob cuius culpam factum est, non velle redire ad alterum coniugem innocentem, qui velit illum sibi recōciliare, posseque eo ipso vouere castitatem validè sine facultate cōiugis innocentis in eiusdem coniugis innocentis pręiudicium, ita vt non teneatur illi reddere coniugale debitum, si illud ab eo petat. Hanc autem Soti opinionem falsam esse, facilè ex proximè explicato fundamento liquet. Etenim cùm per diuortium matrimonii vinculum non dissoluatur, maneatque inter vtrumque coniugem obligatio tota, quam matrimonii vinculum ex se habet, excepta obligatione reddẽdi debitum ex parte innocentis, quam adulter suo adulterio amisit; neque sententia ecclesiæ, diuortiũ concedens, aliud efficiat, quàm declarare, adulterum suo adulterio amisisse ius, vt innocens teneatur illi debitum reddere, posseq́ue proinde licitè illud ei denegare, & in consequentiam posse ab eo separare thorum, cohabitationem, ac consortium, idque ad innocentis petitionem exequutioni mandari præcipiat; sanè ex parte adulteri obligatio tota manet ratione vinculi matrimonii remanentis, quæ antea erat, neque est cur adulterium, aut diuortium legitimè factum, vllum ius ab innocente abstulerit, ac proinde potest, quando sibi libuerit, reconciliare sibi adulterum, ab eoque debitum petere: id quod Paulus illis verbis. 1. ad Cor. 7. satis expressit: *Manere innuptam, aut reconciliari viro,* si ipsa ita velit, tenebiturq́ue adulter redire ad consortium, debitũq́; innocenti reddere; neque absque innocentis facultate potest votum validè emittere, quo in aliquo præiudicet obligationi, qua innocẽti adhuc non secùs deuinctus manet, quàm si diuortium ad innocentis petitionem non esset factũ.

[sect. 10] *Sotus. q. vnica citata, art. 1.* tandem consentit cũ communi doctorum sententia, quando adulteria vtrinq; cōmissa sunt ante reconciliationem inter coniuges factam, locum esse compẽsationi, siue plura ex vna parte cōmissa sint, quàm ex alia, siue ex vna parte commissum sit vnum tantùm, & ex alia commissa sint multa, & siue vnus siue alius vltimò adulteratus sit, ita vt in eo euentu neuter diuortium petere possit in foro consciẽtiæ, neque in exteriori, si de adulterio vtriusque in exteriori foro constet, neque possit vnus negare alteri debitum ratione adulterii ab eo commissi. Quia verò per reconciliationem remittũtur crimina eam reconciliationem antecedentia, vel ab innocente adultero coniugi, vel ab vtroque adultero vicissim, resq́ue per reconciliationem redit ad statum, ac si cōmissa non fuissent, **[[328]]** sanè si post reconciliationẽ vnus eorum adulteretur, etiam si is sit, qui ante eam reconciliationem fuerat innocens, alter potest ei negare debitum, & facere ab eo diuortium propter fidem de nouo fractam, adulteriumq́ue in ipsius iniuriam de nouo commissum. Quo loco obserua, non censeri reconciliationem ad hunc effectum, de quo modò loquimur, si vnus coniugum, sciẽs alterum semul aut pluries fuisse adulteratum, cum eo actum coniugalem habeat, nihil ei de adulteriis commissis dicendo. Licèt enim per eũ actum coniugalem, cum scientia adulterii, aut adulteriorum, quæ in ipsum commissa sunt, tacitè censeatur illi ea parcere, neque possit

deinceps facere propter illa ab eo diuortium, aut negare illi debitum, vt mox dicemus; non tamen censebimur illum sibi reconciliasse ad effectum, vt si ipse postea adulteretur, non habeat locum adulteriorum compensatio; nisi pacto expresso illi parcat, aut nisi præcedente rixa ac dissidio inter illos propter adulteria verè ab eo cognita, & non propter solam eorum suspicionem, actũ coniugalem cum adultero habeat: tunc enim per eum coniugalem accessum, præcedente eo dissidio, cẽseretur illi formaliter parcere, eumq́; sibi reconciliasse. Si autem ex parte reconciliãtis sibi alterum, præcessissent etiam adulteria, tunc per talem reconciliationem censerentur remissa vtrinque delicta eo vsque commissa. Simili modo, si propter vnius eorum adulteria pręcessisset diuortium, aut debiti denegatio, sequereturq́;, eum, qui diuortium fecerat, aut qui debitum, significando ei causam, alteri denegauerat, actum coniugalem sua sponte cum illo habere, tunc per eum actum censeretur facta inter vtrumque reconciliatio, & multo magis, si pacto expresso illi pepercisset, idq́ue ad effectum, vt si postea cuiusuis eorum adulterium sequeretur, posset alter propter illud facere ab eo diuortium, debitumq́ue illi denegare. Illud etiam est dicendum, (in quo Nauar. consil. 3. de adulteriis ex parte consentit cum communi doctorum sententia, quam ibi refert) quando neuter coniugum esset innocens, sed vterque aduersus alterum adulterium commisisset, vnusq́ue eorum, pænitentia ductus, admoneret alterum, vt desisteret ab adulteriis, & vt haberent deinceps castum cõsortium maritale; tunc siue, qui ita admoneretur, sciret præcedentia adulteria id admonentis ac ab eo id exigentis, siue illa ignoraret, & siue thorum ab id admonente separasset, vt cum altero fornicaretur, siue non, eam admonitionem, siue per admonitum staret quominus consentiret, siue consentiret ac id vellet pro tunc, habere vim recõciliationis, vt sequuto deinceps adulterio cuiusuis eorum, alter negare illi possit debitum, facereq́; ab eo diuortium propter id adulterium contra fidem matrimonii de nouo sequutum.

Hinc ad id, de quo Nauarrus in consilio illo tertio fuit consultus, faciliùs respondebo, si priùs rem ipsam, de qua consultus fuit, paucis referã. Cùm quidam suspectam haberet vxorem suam de adulterio, ad diuortium aduersus illam ea de causa egit: illa verò ad domum adulteri confugit, & per potentiam vxoris, impotentiamq́ue mariti, probare maritus non valuit adulterium: lapsusq́ue est maritus in adulterium, illaq́ue ex adultero concepit ac peperit secretò, nec maritus, qui lapsus iterum sæpe fuit in adulterium, quicquam obtinere potuit aduersus illã; rogataq́ue per interpositas personas, vt ad consortiũ mariti rediret, quia ille paratus erat, ad præterita dimittendum, consortiumque maritale cum illa habendum, redire noluit. Cùm autem maritus se debilem sentiret ad castitatem in seculo seruandam, neque illa ad eum redire vellet, cõsultum fuit, an ingredi posset religionem in longinquo aliquo loco, vt optabat, posita pænitentia ipsius de præteritis adulteriis, & admonitione facta vxori, vt secum reconciliaretur ac rediret ad matrimoniale consortium, pertinaciaq́ue vxoris in non redeundo, & in continuando adulterio. Dicerem illum non esse admittendum, iuxta ea quæ suprà dicta sunt. Tum ob alia, quæ ibi Nauarrus dicit. Tum præcipuè ob periculum, quod est, ne post ingressum labatur fortè ipse in fornicationem, cogendusq́ue sit regredi ad consortium cum vxore, si illa in posterum resipiscat, præsumendumq́ue sit, illam id ita velle, vt suprà dictum est. Neque arbitror posse eum tunc celare in suo ingressu monasterio causam suam cum vxore, illiusq́; statum; cùm de præiudicio monasterii agatur, atque ad ipsius ingressum liber consensus ipsius & monasterii requiratur. Si tamen professionem emitteret, redire non teneretur ad vxorem, nec deserere posset statum religionis interim dũ adulterium non committeret, iuxta. c. Agatosa citatum: quoniam eo ipso, quòd vxor illa fuit eo modo admonita, pertinaxq́ue fuit, adulteriumq́ue post eam admonitionem ac pertinaciam

commisit, amisit ius, vt maritus reddere illi debitum teneretur. Hæc de secundo eorum quæ proposita sunt.

[sect. 11] Quod verò attinet ad tertium, quando scilicet vnus coniugum tacitè alteri parcere censeatur, vt agere non possit ad diuortium, & vir parcere censeatur vxori, vt nec criminaliter agere aduersus illam possit; incipiẽdo ab hac posteriori parte, est dicendum: Si vir, sciens vxorem commisisse adulterium, eam carnaliter cognoscat, censetur illi parcere adulteria illuc vsque cõmissa, nec potest intentare criminalem accusationem aduersus illam circa ea adulteria, neque prosequi accusationem, si iam aliquam aduersus illam circa ea adulteria intentauerat: secùs autem si post eã tacitam remissionem adulterium aliud cõmittat: nam aduersus de nouo commissum, optimè poterit accusationem intentare. Idem est, si vxorem, cum qua de iure communi diuortium fecerat, vt illam criminaliter accusaret, aut quæ, timore delicti, domum mariti deseruerat, in domum ad mensam & cohabitationem pacificam reuocauit: nam tunc eo ipso censetur illi parcere. Ita habetur. *l. si vxor. §. vlt. ff. ad leg. Iul. de adult.* redditurque ibi hæc ratio: *Sero enim accusat mores, quos vxorem ducendo approbauit.* Idem habetur. *l.* 5. *titu. 7. lib. 4. fori, &. l. 8. titu. 17. part. 7.* quę exprimit, eam remissionem prodesse vxori, vt eam maritus non possit accusare ob adulteria ante eã remissionem commissa, non verò ob adulteria, si quæ post talem remissionem cõmiserit, & affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gõ. l. 80. Tauri. n. 71. Greg. LopeZ. l. 8. citata,* & doctores alii, quos citauimus. Ant. Gom. subiungit, hanc & cæteras exceptiones, de quibus disputatione sequẽti erit sermo, proponendas esse ab vxore ante litem cum ea de **[[329]]** adulterio contestatam, alioquin illi non prodesse, si post litem contestatam eas in sui defensionẽ proponat, iuxta. *l. si maritus. 2.* §. *præscriptiones. ff. ad legem Iul. de adult.* cuius verba sunt; *Præscriptiones* (hoc est exceptiones) *quæ objici solent accusantibus adulterii, antè solent tractari, quam quis inter reos suscipiatur* (lite iam cum eo contestata) *Cæterùm postea, quam reus susceptus est, non potest præscriptionẽ objicere. Glossa tamen ibi, &. l. adulter post quinquẽniũ. C. eod. titu.* id intelligunt de exceptionibus dilatoriis, non verò de peremptoriis, excepta exceptione lenocinii mariti, de qua habetur. *l. 2.* §. *si publico. ff. eod. titu. &. l. 7. titu. 17. part. 7.* non excusare adulteram, nisi ante litem contestatam eam opponat. Ac planè hanc sententiam apertè est visus amplecti autor partitarum. *l. 7. citata* & sequẽtibus, qui de sola illa exceptione lenocinii mariti, vt adulteræ & adultero prosit, dicit opponendam esse ante litem contestatam, non verò de aliis peremptoriis, quæ ibi commemorantur. Quare in hoc regno hoc ita dicendum est.

[sect. 12] Quod verò ad priorem partem attinet, sicut tacita illa remissio impedit, ne maritus criminaliter accusare possit vxorem de adulterio; ita multo magis impedit ne accusare illam possit ob adulteria illuc vsque cõmissa ciuiliter ad diuortium, & ne prosequi possit accusationem, si iam illam intẽtauerat. Ita cum *glossa. c. vlt. de adulteriis* ab omnibus recepta communis doctorum sententia, quã referunt ac sequuntur *Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7. §. 6. n. 7. Sotus. in. 4. dist. 36. q. vnic. art. 1. & Iulius Clar. 5. lib. sent.* §. *adult. n. 18. Couar. n. 7. citato* meritò reprehendit Salycetum asserentem, quando vir ita tacitè vxori parcit, non posse illam accusare, esto postea in adulteria labatur. Ducebatur. *c. de Benedicto. 32. q. 1.* vbi Papa Pelagius iussit adulteram quandam ab adultero separari, & tradi viro suo sub tuta cautione, vt nihil mali ob crimẽ commissum illi efficeret, alioquin cõstitueretur in loco alio tuto. Verba Pelagii, quę ad rem præsentem faciunt, hæc sunt, vt in communibus codicibus habentur: *Illam verò, si quidem maritus suus sine dolo aliquo fortè accipere voluerit, tua ordinatione sub cautela recipiat; nullum ei, duntaxat de cætero simile committenti, periculum illaturus.* Vbi cauere

pręcipitur, prosimili adulterio, quod in futurum commiserit, nullum ei periculũ maritũ illaturum, ac subinde neque illam accusaturum criminaliter aut ciuiliter. Couar. vbi suprà respondet, eum textum præcipere, vt maritus caueat, non interfecturum illam, etiam si in adulterium labatur in posterum, non verò vt caueat, se non illam accusaturum ciuiliter aut criminaliter, vt ei libuerit. Hanc verò suam expositionem confirmat ex concilio Triburiensi. c. 46. vbi pręcipitur, quòd si adultera, quæ à marito quæ ritur ad pænam criminalem mortis illi infligendam, confugerit ad Episcopum, vt illi subueniat, curet vt maritus illi parcat. Si verò obtinere id non potuerit, nullo modo eam illi tradat, sed illam trāsmittat ad locum tutum, quem illa elegerit. Quòd si maritus illam inuenerit, Episcopus illi persuadeat egregiis Augustini verbis, vt illi parcat, neque eam interficiat. Quòd si illa timore mariti fugerit ex loco illo, & maritus ab Episcopo illā sæpius petat, curet Episcopus, vt maritus illi tutò parcat, & tunc illam quærat, ac marito tradat. Si verò id à marito obtinere nequiuerit, nullo modo illam ei tradat. Verba autem illius concilii hæc sunt: *Si cuius vxor constuprata fuerit, & propterea maritus capitali sententia delere eam machinauerit: ipsa verò, vrgente mortis periculo, ad Episcopum cōfugerit, & auxilium quæsierit, operiosiori, si potest, Episcopus labore desudet, ne occidatur. Si vero non potest, nullo modo liceat ei, requirẽti eam, reddere viro ad occidedum, quæ se ei obtulit ad defendendum: sed solerti cura transmittet eam ad locum, quem ipsa delegerit, vt secura viuere possit. Si verò interdum maritus eam inuenerit, & repetierit, secundùm seculum potestatem habuerit, quid agere ei velit: sed audeat Augustinum dicentem: Cum enim vir a virtute nomen accepit, & mulier a malitia, id est fragilitate, quare contra crudelissimam libidinis bestiam vult vnusquisq; vxorem suam esse victricem: cùm ipse ad primum libidinis ictum cadat? Nam quicquid contra fidem catholicam mulieribus non licet, nec viris licet. Si eadem mulier, timore perterrita, à loco, vbi eam Episcopus destinauit, aufugerit, & vir eius ab Episcopo semel, aut bis, vel sæpius repetierit, si vitam ei obtinere possit perquirat, & reddat: sin autem, omnino non reddat.* Hæc Triburiẽse concilium. Sanè arbitror, nunquam Pelagium statuisse, vt maritus eius adulteræ, quam sibi reconciliabat, cautionem præstaret, se nullum malum illi illaturum, si illa iterum in adulterium laberetur, sed solùm, se illi nullũ malum illaturum interim dum in aliud adulteriũ non laberetur. Neque enim expediebat illam securam reddere à marito, si iterum sua culpa in adulterium laberetur, eaque securitate ansam illi præbere vt iterum laberetur: & multo minùs expediebat id tanquam legem condere & conditionem, sub qua adulteræ reconciliarentur ac traderentur viris suis. Neque in eo textu id patitur verbum illud *duntaxat,* quod ineptè apponeretur ad id statuendum ac significandũ. Neque verò est eadem ratio de præsidio ab Episcopo præstādo adulteræ, quæ ad ipsum confugit post adulterium commissum, vt à morte eruatur, quæ iam ei in pænam imminet ex marito, de quo Triburiẽse concilium loquitur, & de præsidio præstando ante adulterium commissum, vt impunè committere illud possit: quod esset valde irrationabile id illi curare, sub eaque lege ac conditione, præstitaq; priùs ea de re à marito sufficienti cautione, eam illi reconciliare ac tradere, & non aliter neque alio modo. Quare arbitror, deesse in eo textu dictionem, non, sicque esse legendum: *Nullum ei, duntaxat* (id est modò) *de cetero* (hoc est, in posterum) *simile non committenti* (id est, non committat) *periculum illaturus.*

Meritò etiam idem Couar. reprehendit aliud in alio extremo falsum assertum Ioānis Lupi, dicentis, si adultera marito reconciliata iterum in adulterium labatur, posse maritum illam, etiam de præcedenti delicto, accusare. Semel enim extinctum delictum remissione, adduci iterum nō potest in iudicium, nec puniri, vt ex se est notissimum, & tradunt doctores. *c. de his de accusat. & l. transigere. C. de transact.* iuxta ea iura.

[sect. 13] Deniq;, quod attinet ad vltimum, quod in titulo disputationis est propositum, num scilicet maritum commisisse etiam adulterium in iniuriam vxoris impediat eum agere criminaliter ad vxorẽ puniendam, sicut dictum est, eum impedire, ne agere possit ciuiliter ad diuortium. Neganter est respondendum, idque siue adulterium mariti sequatur adulterium vxoris, siue illud antecedat. Ratio autem est, quoniam ad agendum crimina-**[[330]]**liter, non sunt pares, sed soli marito ob grauissimam iniuriam ac dedecus, quod ex adulterio vxoris sequitur, ob grauissimaque alia mala in suum detrimentum, ac legitimæ prolis, quæ ex adulterio vxoris magis, quàm ex suo, nata sunt sequi, conceditur criminalis actio aduersus vxorem, ad criminalem pænam iure ciuili statutam: nulla verò criminalis actio conceditur vxori ob adulterium mariti, vt ex dictis Disp. 89 vtrumque liquet. Consentit. *l. 2. titu. 15. lib. 8. ord. quæ est. l. 3. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & in fine sic habet: *Que la muger no se pueda escusar de responder à la acusacion del marido, o del esposo, porque diga que quiere prouar, que el marido, o el esposo, cometio adulterio.* Et affirmant *Panor. c. 1. de foro competente,* & multi alii, quos *Couar. in. 4. part. 2. c. 7. §. 6. n.* 5. refert ac sequitur, nemine (quod sciam) reclamante. Neque nobis objicias. *l. 9. titu. 17. part. 7.* quæ contrarium statuere videtur, quando maritus, qui adulteratus est, persona est vilis, & vxor illi opponit ac probat exceptionem adulterii ab illo antea commissi ante litem contestatam, cui legi consonat. *l. si vxor. §. iudex. ff. ad leg. Iul. de adult.* secundùm vnam expositionem glossæ ibi, quam amplexati videntur conditores partitarum, & in legem ibi in hoc regno statuisse: tametsi glossa ibi eam legem exponat, quando marito objicitur crimen lenocinii vxoris, de quo euentu sermo erit disputatione sequenti. Non, inquam, nobis eam legem objicias: quoniam, esto id statuere intenderit, derogatum est lege ordinamenti proximè relata.

De aliis, quæ impediunt, tam ciuilem quàm criminalem actionem ob adulterium. Disp. 96.

SVMMARIVM.

1 . PRimus euentus, in quo ob adulterium interdum materiale tantùm, interdum verò etiam formale, locum non habet actio, tam ciuilis quam criminalis, ob adulterium; quando coniugata passa est se ab alio cognosci, arbitrata eum esse suum virum.

2 . Secundus: quando arbitrante vno coniuge alterum eße defunctum, matrimonium cum vno celebrauit.

3 . Tertius: Si maritus libellum repudii vxori dederat, dum ambo infideles erant nondum ad fidem conuersi, illaque alteri nupserat.

4 . Quartus: Quando coniugata vi fuit oppreßa, inuit aque est passa adulterium.

5 . Quintus: Si a puncto adulterii commissi elapsum est quinquennium: eo enim tempore præscribitur actio adulterii, vt deinceps intentari non possit, nisi in adulterio interuenerit vis.

6 . Sextus: Si adulterium commissum est consensu mariti, quia id illi suasit, vel quia id illi permisit sciens ac potens id impedire, nec impediens.

7 . Si maritus cœpit accusare adulterum vel adulteram, & destitit animo deinceps non prosequendi accusationem; vel maritus dixit coram iudice se non velle accusare; posteaque vel

prosequi accusationem velit, aut eam intentare, repellitur exceptione, quòd iam ab accusatione destiterat.

8 . Quando aliquis de adulterio cum certa muliere fuerat accusatus, & absolutus in eo iudicio fuit.

9 . Quando mulier aliqua adulterata fuit, mortuoq; marito transiuit ad secundas nuptias.

SVbjiciendi sunt alii euentus, in quibus ob adulterium, interdum materiale tantùm, interdum verò etiam formale, locum non habet actio, tam ciuilis quàm criminalis, ob adulteriũ.
[sect. 1] Primus est. Quando coniugata passa est se ab alio cognosci, arbitrata eum esse suum virum. Tunc enim, sicut ex parte ipsius non interuenit culpa adulterii, excusante illam ignorãtia, quòd ille non esset suus vir, solumque proinde ex parte illius fuit adulterium materiale, illa neque digna est vlla pæna, ac proinde nec ciuiliter nec criminaliter agi potest aduersus eam ex adulterio, argumento. *c. in lectum. 34. q. 1.* & consentit. *l. 1. in fine titu. 7. lib. 4. fori,* quæ est. *l. 1. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* Aduersus adulterum verò, qui in vera culpa adulterii fuit, constat integram manere criminalem actionem, acriusq́ue esse puniendum ob dolum ac fraudem, quàm si sciente & consentiente aliena illa vxore id adulterium esset patratus.
[sect. 2] Secundus est. Quando arbitrante vno coniuge, alterum esse defunctum, matrimonium cum alio celebrauit. *c. cum per bellicam eadem causa & quæstione.* Atque licèt in hoc & in præcedente euentu aliqua interuenisset temeritas, quæ non careret aliqua culpa, non propterea concedenda esset actio, quando de malitia non constaret.
[sect. 3] Tertius est. Si maritus libellum repudii vxori dederat, dum ambo infideles erant nondum ad fidem conuersi, illaque alteri nupserat: tunc enim, si ambo ad fidem conuertantur, tenetur maritus eam iterum admittere ad matrimoniale consortium tanquam suam adhuc legitimam vxorem, quæ bona fide alteri nupsit, solumq́ue materialiter cum illo altero est adulterata.
[sect. 4] Quartus est. Quando cõiugata vi fuit oppressa, inuitaque est passa adulterium. Ita habetur. *l. 1. citata.* Si cut enim ignorantia excusat à culpa: ita & vis illata, ac proinde excusare debet à pæna. Obserua autem, vim esse duplicem, vt tractatu præcedente disp. 682 dictum est. Quandam pressè sumptam, quam iurisperiti absolutam atque præcisam appellant, in qua violentia pressè ac propriè etiam sumpta interuenit, hoc est, impetus extrinsecus, quo aliquis ad aliquid cogitur. Aliam verò esse, in qua non interuenit violentia pressè sumpta, seu impetus illatus extrinsecus, quo is, qui eam patitur, ad aliquid cogatur; sed interuenit solus metus, quo quis ad aliquid inducitur, quod, secluso eo metu, non efficeret. Atque ea vis solum causat inuoluntariũ mixtè, quia voluntariè id efficitur, seu est volitum, quod, secluso eo metu, neque esset volitum, neque proinde efficeretur; eamque vim appellãtetiã violentiam iurisperiti, non absolutã ac præcisam, sed conditionatã: quia, quod ex illa est volitum ac fit, volitum est ac fit ex conditione metus, quo secluso, nec esset volitum, nec fieret. Hoc ita explicato, quando cõiugata adulterium pateretur per violẽtiã, absolutámve ac præcisam vim, ita vt ipsa nihil sua sponte cooperaretur ac vellet circa id adulterium, esto non clamaret propter periculum infamię; vel grauis alicuius alterius mali, quod inde euenire posset; tunc, vt immunis omnino esset à culpa talis adulterii, ita immunis esset à tota pęna. Atque, quãdo de violentia illata in foro exteriori constaret, in eo præsumeretur passam fuisse adulterium illud nolẽdo, ac proinde absolueretur. Quãdo autem metu mortis, aut grauissimi alterius mali, consentiret, constat eam pec-**[[331]]**care lethaliter adulterii peccato, ac proinde non excusari

à culpa circa id obiectum intrinsecè malum, estò inuoluntariè mixtè consenserit. Vtrùm autẽ tunc locum habet actio ciuilis ac criminalis aduersus eam, est dubium. *Couar. in. 4. decret. part. 1. c. 5. in princ. n. 3.* arbitratur, illam esse sufficientem causam, vt maritus possit ei denegare debitum, facereq́; ab ea diuortium, tametsi citet Panor. pro contraria sententia. Ac sanè, quamuis probabilitate magna non careat Couarruuiæ opinio, nimis tamen rigidus esset maritus, qui eade causa diuortium ab ea faceret. Arbitror tamen in foro exteriori, neque integra pęna ciuili amissionis dotis esse puniendam, neque item integra pæna criminali, siue maritus ciuiliter siue criminaliter aduersus eam agat, ea circunstātia vis illatæ, metúsve grauis, quoad id adducta fuit, multum minuẽte, vt de quantitate culpę, sic etiam de pęna propter culpam adulterii iure statuta: quare puniẽda tunc erit coniugata illa pæna solùm arbitraria pro culpæ quantitate, attentis circunstantiis omnibus concurrentibus, iuxta ea quæ *Disp. 27. & 33. memb. 3. dicta* sunt Adulter verò tunc, & pęna ordinaria adulterii, & pæna vis illatæ pudicitiæ, est puniendus, vt ex se est perspicuum.

[sect. 5] Quintus est. Si à pūcto adulterii cōmissi elapsum est quinquẽniū: eo enim tempore præscribitur actio adulterii, vt deinceps intẽtari non possit, nisi in adulterio interuenerit vis: nam tunc actio est perpetua, hoc est, quæ minori spatio, quam triginta annorum præscribi non potest, vt vtrūque Disp. 46 dictum cōprobatūq́; est. Iuribus verò ibi citatis adde. *l.* 7. *titu. 17. part.* 7. Hoc tamen intelligẽdū arbitror, quod attinet ad pænas iure humano statutas: secùs autem quoad debiti denegationẽ, & quo ad diuortium, quando vnus cōiugum delictum alterius ignorauit: quocūq; enim tẽpore in notitiam certam illius deuenit, vti potest iure illo suo denegandi alteri ea de causa debitum, diuino ac naturali iure sibi cōcesso. Obserua autem, quòd cum in hoc regno, & in Lusitania, soli marito permittatur accusare de adulterio, idque intelligendū videatur iure mariti, accusatio in hoc regno pręscribetur aduersus illum sexaginta diebus vtilibus, modò quinquẽnium non excedant. Tametsi hoc exiguæ aut nullius sit vtilitatis: cùm hi dies vtiles à tempore scientiæ computari videantur, & rarò maritus intra eos dies post tempus scientiæ non accusabit, aut saltem tacitè parcet cohabitando cum vxote.

[sect. 6] Sextus est. Si adulterium commissum est de volūtate aut consensu mariti, quia id illi suasit, vel quia id illi permisit sciens ac potens id impedire, nec impediẽs. De quorum numero est is maritus, de quo mẽtionẽfacit *Nauar. in Manu. c. 22. n. 22. vers. tertio,* qui homines in domum suam inducebat, illosq́; cum vxore sua relinquens, recedebat, admonitusq́; ab vxore, quòd ab illis solicitaretur ad peccandum, id non curabat. Ex eo autem, quòd maritus illi occasionem adulterii præbeat, non tribuendo illi necessaria, aut illam malè tractando, vel expellendo illam domo ob iram, vel alia simili ratione, non censetur velle ac consentire illi adulterium. Vt tamen maritus, qui modo explicato consensit in vxoris adulterio, si velit illā accusare, repellatur, eaque adultera à tali accusatione absoluatur, necesse est, vt vxor id illi opponat ante litem contestatam, atque tūc, si id illi probet, punitur maritus de lenocinio vxoris, & tam adultera, quam adulter, ab accusatione mariti absoluūtur. Si verò vxor id illi opponat post litem contestatā, ac sufficienter probet, punietur tunc quidẽ maritus de lenocinio vxoris: non tamen id vxori & adultero proderit, vt ab accusatione mariti absoluātur, à pænaque adulterii liberẽtur. Adulter itẽ à marito adulteræ accusatus de adulterio, si marito opponat ante litem cōtestatā, de illius cōsensu adulterium fuisse commissum, atque id illi probet, absoluitur similiter ab ea accusatione mariti, & maritus ille punitur de lenocinio suæ vxoris. Si verò post litem contestatam id illi opponat, neque absoluitur ab accusatione, & subinde neque excusatur à pæna, neque maritus punitur de lenocinio. Hæc omnia habẽtur. *l. 7. titu. 17. part. 7. iuncta. l. 29. titu. 1. ead. part. 7.* sancitaque erāt. *l. cùm mulier. ff. solut.*

matri. iunctis. l. 2. §. si publico, &. l. si maritus. 2. §, *præscriptiones. ff. ad leg. Iul. de adult. &. l. ita cordi. C. eod. titu.* iũctis glossis eorundẽ iurium, quæ ita illa conciliant, cõsentit. c. discretionẽ, de eo qui cogno. cõsang. vxor. & affirmat communis doctorũ sententia, quam *Ant. Gõ. l. 80. Tauri. n. 71.* refert ac sequitur. *Greg. LopeZ. l. 7. citata* verb. *por quita,* ait de iure communi, quamuis obiectio lenocinii liberaret adulteram & adulterum in euentibus explicatis ab accusatione mariti, & à pęna ex tali accusatione imponenda, posse nihilominus alios illos accusare, vt pæna criminalis adulterii illis imponeretur. In hoc autem regno locum non habet, quòd ab aliis de adulterio accusentur. Idem *Greg. LopeZ eadẽ. l. 7.* verb. *se podra aprouechar,* meritò excitat dubium, num hodie in hoc regno, postquam prohibitum est aliis, à marito accusare adulteros de adulterio, probatoque adulterio, traduntur marito adulter & adultera, vt de illis, & de bonis illorum, efficiat, quod voluerit, locum habeat, quòd obiecto lenocinio mariti post litem contestatam, & sufficiẽter probato, non liberentur à pæna illa. Et propendet liberari: quoniam ęquitas non patitur, vt à marito, qui in eo adulterio consensit, puniantur, maximè illo modo in suum commodũ. Vnde meritò in Lusitania *lib. 5. ord. titu. 15. §. vlt.* in hunc modum est sancitum: *Esendo prouado (*ab adulteris videlicet, aut à quocunque alio*) que algum homem consentio à sua molher que lhe feZeße adulterio, serã ambos açoutados cõ senhas capelas de cornos, assi elle como ella, è degradados pera sempre pera à ylha de sam Tome: eo adultero sera degradado pera sempre pera à ylha do principe, sem embargo de ò marido lhes querer perdoar.*

[sect. 7] Septimum euentum possumus subiũgere. Si maritus cæpit accusare adulterum vel adulteram, & destitit animo deinceps non prosequendi accusationẽ; vel si maritus dixit coram iudice, se non velle accusare: posteaque vel prosequi accusationem velit, aut eam incipere ac intentare, repellitur exceptione, quòd iam ab accusatione destiterat, vel quòd coram iudice dixerit, se non velle accusare. Ita habetur. *l. 2.* §. *marito iure. l. si maritus. 2. §. si negauerit. ff. ad leg. Iul. de adult. l. abolitionem. C. eod. titu. &. l. 8. titu. 17. part. 7. consentit etiam. c. si illic. 23. q. 4.*

[sect. 8] Octauũ addere poteramus de iure communi. Quando aliquis de adulterio cum particulari aliqua muliere fuerat accusatus, & absolutus in eo iudicio fuit: tunc enim si vxor de eodem adulterio cum illo accusaretur, habebat exceptionem peremptoriam, quòd is, cum quo adulterasse accusatur, iam erat de eo crimine absolutus **[[332]]** in iudicio, iuxta ea quæ Disput. 89 dicta sunt. Atq; hanc peremptoriam exceptionem tradit. *l. 9. titu. 17. part. 7.*

[sect. 9] Nonum de eodem iure communi addere poteramus. Quando mulier aliqua adulterata fuit, mortuoque marito transiuit ad secũdas nuptias: tunc enim, si maritus secũdus accusare eam vellet de adulterio commisso constante priori matrimonio, habebat illa exceptionem peremptoriam aduersus illum, quòd contrahendo cum ipsa postea matrimonium, ipse mores illius approbauit, vt non possit de eo crimine eam accusare, iuxta ea quæ in calce Disp. 90 dicta sunt. Hanc quoque exceptionem peremptoriam tradit. l. 9. titu. 17. part. 7.

De pæna lenocinii, tam mariti circa vxorem, quàm aliorum lenonum & lenarum. Disp. 97.

SVMMARIVM.

1 . *LEnones sunt quintuplices.*

2 . Si maritus circa propriam vxorem lenocinium exerceat, pænam criminalem pro adulterio statutam incurrit stando in iure communi, etiam si nullum emolumentum ipsi inde sequatur.

3 . Iure Digestorum, pæna adulteri plectebatur maritus, qui vxorem deprehensam in adulterio non dimittebat faciendo ab ea diuortium, quoniam consentire in adulterio lenociniumque circa eam committere existimabatur.

4 . De iure communi tanquam de adulterio puniebatur, qui sciens eam ducebat vxorem, quæ de adulterio aut de stupro publicè fuerat condemnata.

5 . Pæna adulterii puniebatur, qui comperiens aliquos incidisse in adulterium aut in stuprum, aliquid accipiebat, ne illos accusaret.

6 . Quando maritus ob lucrum aliquod, etiam si sit ad conciliandam beneuolentiam alicuius, quam vt lucrum reputet, vxori suadet adulterium, illudq; ei ea de causa permittit, lenocinium circa propriam vxorem committit, & mortis pæna pro adulterio puniendus est. Disputatur pluribus de pæna hac mortis.

7 . Quando alius à marito leno est aut lena, circa adulierium mulieris coniugatæ, vel stuprum virginis, aut viduæ honestæ, aut ad id alio modo cooperatur, scienter præbendo domum aut alio modo, siue id efficiat accepto ea de causa pretio, siue nullo pretio, tunc secuto effectu talis adulterii aut stupri de iure communi mortis pæna punitur.

8 . Lenones & lenæ, secuto adulterio aut stupro, non puniuntur mortis pæna, sed alia arbitraria.

9. Quæ pæna in Lusitania pro communibus lenocini is statuta sit.

10 . Qui lenonem aut lenam ad feminam aliquam mittit, esto res effectum non habeat, illaque validè resistat, vel epistolam mittit, esto nuntius absque culpa sit, si rem prorsus ignoret, iniuriam grauem tali feminæ irrogauit, propter quam iniuriarum actione intentata, puniri debet pæna arbitraria.

11 . Lenones qui publicas habent meretrices, quarum curā ipsi habent, & quæ de illarum pretio participant, pæna exsilii extra id oppidum puniũtur: & meretrices illæ illorum curæ subditæ in exsilio simili puniuntur. Quòd si mulieres castè alias viuentes conquirerent, pactionibus cum illis factis, quas perderent, & ipsi aliis ad fornicandum eas traderent, pæna mortis puniebantur olim, sed id hodie abolitum est.

12 . Quid circa lenones communes & lenas iure Hispanico statutum sit, & quid Lusitanico.

13 . Lenones qui in domibus suis prostitutas mulieres habent, siue sint ipsorum mancipia ad id deputata, siue sint mulieres liberæ, quas ad id ipsi deprauarunt, & siue simul ipsi aliud munus exerceant, vt cauponam, &c. atque tanquam administras eiusmodi mulieres ad id habeant, & simul copiam sui corporis faciant iis, qui cauponam accedunt, diuersas pænas incurrunt, pro personarum qualitate, quæ ibidem sunt.

14 . Lenones qui quouis modo cooperantur, vt mulier aliqua cum alio fornicetur, id suadendo, vel quouis alio modò, ipso iure sunt infames, etiam ante latam aduersus eos sententiam.

[sect. 1] OCcasione pænæ lenocinii mariti circa propriam vxorem, vniuersim est dicendum de pæna lenonum & lenarum. Sunt autem lenones in quintupli differentia, vt ait ac distinguit. *l. 1. titu. 22. part. 7.* In primo genere (licèt ibi quarto loco numeretur) sunt, qui circa suas

proprias vxores lenocinium exercent. In secundo, qui lenocinium exercent circa mulieres, quæ in loco publico sunt, participando de illarum lucro, *(rufianes* hispanè dicuntur.) In tertio, qui lenocinium exercent circa eas, quæ in domibus priuatis sunt. In quarto, qui exercent lenocinium circa eas, quas ipsi in ipsorum domibus habent, siue illæ mancipia eorum sint, siue sint feminæ liberæ. In quinto, qui domum ipsi exhibent fornicari ibi volentibus.

[sect. 2] Quod ad primum genus attinet, si maritus lenocinium circa suam propriam vxorem exerceat, pænam criminalem pro adulterio statutam incurrit stando in iure communi. Ita habetur. *l. auxilium. §. in delictis. vers. sed vt ad legem. ff. de minor.* vbi etiam statuitur, non concedi minori restitutionem in integrum quoad tale delictum, & quo ad capita omnia legis Iuliæ de adulteris, de quibus erit sermo. Idem habetur *l. qui demum. ff. ad leg. Iul de adult.* ibi; *vel quæstum ex adulterio vxoris suæ fecerit, cuiuscunque sit conditionis, quasi adulter puniatur.* Et aliis iuribus, quæ *Ant. Gom. l. 80. Tauri. num. 73.* citat. Idem habetur. *l. 7. titu. 7. part. 7.* illis verbis: *E. otrosi deZimos, que si la muger, que fueße acusada de adulterio, dixeße en manera de su defension ante que respondieße à el acusamiento, que no auia porque responder, porque el adulterio, de que la acusauan, fuera fecho con plaZer de su marido, o que el mismo fuera alcahuete; que prouando vna destas raZones, no es tenuda de responder à la acusacion: antes la deuen de dar por quita, tambien à ella, como à aquel, con quien diZen que fiZo el adulterio. E de mas deue de recebir pena de adulterio el marido que la acusaua: porque aquel yerro auino por su culpa, è por su maldad. &. l. 2. titu. 22. part. 7.* ibi: *Otrosi qualquier que alcahotasse a su muger, deZimos que deue morir porende.* Vbi vides pænam de iure communí adulteris statutam, quæ erat mortis, & in **[[333]]** consequentiam confiscationis suorum bonorum, si descendentes, vel ascendentes, aut etiam collaterales vsque ad tertium gradum non haberent, ei decerni. Dubitat *Greg. LopeZ. l. 2. citata.* verb. *à su muger,* vtrum si quis, nullo accepto pretio, hoc est, non pro emolumẽto pecunia æstimabili, leno sit suę vxoris, incidat in pęnam mortis lege ea. 2. statuta marito, qui leno fuerit suę vxoris. Et annuit, quoniam vbi lex non distinguit nec limitat, nec nos distinguere nec limitare debemus: & quoniam lex auxilium, & alia iuris communis iura, pænam adulterii statuunt, etiam accipientibus pretium, vt dissimulent circa adulterium ab ipsis deprehẽsum, etiam si contra ipsorum voluntatem sit patratũ. Posset quoque id confirmare ex illis verbis legis 7. suprà relatis; *que el adulterio fueße fecho con plaZer de su marido, o que el mismo fuera alcahuete, que prouando vna destas dos raZones, no es tenuda de responder.* Et infra: *E de mas deue de recebir pena de adulterio el marido, que la acusaua.* Vbi vides, distinguere tāquam diuersa, *ser el marido alcahuete (*quod importare hispano sermone videtur, suadere & inducere ad adulterium vxoris, ad aliúdve cooperari) ab eo, quod est, *ser hecho con plaZer del marido,* quod esse potest sine vlla cooperatione mariti ad illud, permittendo sua sponte ac voluntate illud fieri; & in vtroque euẽtu lex illa 7 statuit, eiusmodi maritum puniendum esse pæna adulteris statuta. Objicit verò ibi *Greg. Lopex. l. mariti.* §. *plectitur. &.* §. *qui quæstum. ff. ad leg. Iul. de adult.* quorum verba sunt: *Plectitur & qui pretiũ pro comperto stupro acceperit. Neque interest, vtrũ maritus sit, qui acceperit, an alius quilibet. Quicunque enim ob conscientiam stupri accipit aliquid, pæna erit plectendus. Cæterùm si gratis quis remiserit, ad legem non pertinet. Qui quæstum ex adulterio vxoris suæ fecerit, plectitur. Neque enim mediocriter deliquerit, qui lenocinium in vxore exercuit. Quæstum autem ex adulterio vxoris facere videtur, qui quid acceperit, vt adulteretur vxor. Siue enim sæpius siue semel accipit, non est eximendus. Quæstum enim de adulterio vxoris facere propriè ille existimandus est, qui aliquid accipit, vt vxor patiatur adulterari meretricio quodam genere. Quòd si patiatur vxorem delinquere non ob quæstum, sed negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam*

credulitatem, extra legem positus esse videtur. Hæc Vlpianus ibi. Vbi vides, solam patientiam adulterii, permissionémve illius, nullum sumendo pretium, non puniri. Greg. Lopez hanc legẽ exponit, de patientia & permissione, quam ille velare potest ignorantia seu incredulitate, quòd scilicet non sibi persuaserit adulteriũ: alioquin, inquit, si constat illum sciuisse adulterium, quin illos in manifesto adulterio deprehendit ac dissimulauit, aut alia ratione, vel punietur pæna extraordinaria & arbitraria, seu (vt subiungit) pæna in hoc consueta.

[sect. 3] Quid autem de hac re sentiam, qua potero breuitate explanabo. De iure Digestorum & Codicis pæna adulteri plectebatur maritus, qui vxorem deprehẽsam in adulterio, aut aliter certò sciens adulteratam fuisse, non dimittebat faciendo ab ea diuortium: quoniam consentire in adulterio, lenociniumque circa eam committere, existimabatur. Si tamen velare poterat suam patientiam, quòd non certò adulterium cognouerit, leno vxoris non reputabatur, ac proinde pænam adulteri non incurrebat. Vtrumque habetur expressè. l. mariti citata in prin. cuius verba sunt: *Mariti lenocinium lex coërcuit, qui deprehensam vxorem in adulterio retinuit, adulteriumque dimisit: debuit enim vxori quoque irasci, quæ matrimonium eius violauit. Tunc autem puniendus est maritus, cùm excusare ignorantiam suam non potest, vel adumbrare patientiam prætextu incredulitatis. Idcirco enim lex (*Iulia scilicet de adulteriis) *ita loquuta est; adulterum in domo deprehensum demiserit; quòd voluerit in ipsa turpitudine deprehendentem maritum coërcere,* hoc est punire, ob non vltum adulterium in vxore, non verò (ac si Vlpianus dicat) quando maritus adumbrare aliquo modo potest suam patientiam, quod non certò nouerit adulterium. Vnde, cùm nulla ratione sit credendum, Vlpianum in eodem textu sibimet esse contrarium, sanè in eodem sensu accipienda sunt verba illa alia ex. §. qui quæstum suprà relata, in eademque lege ab Vlpiano subiuncta, illa scilicet: *Quòd si patiatur vxorem delinquere, non ob quæstum, sed negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem positus videtur.* Nisi fortè dicas, verba illa; *vel quandam patientiam*; intelligenda esse, quia iustè timuit magnum aliquod malum ab adultero, vel aliunde, sibi inferendum, nisi tacuisset ac dissimulasset propriæ vxoris adulterium: id enim & à præsumptione lenocinii, & consequenter à pæna illa, non minùs ipsum meritò excusasset, quàm negligentia, seu culpa lata, & nimia credulitas. Iuxta ea autem, quæ ex *l. Mariti* hac de re dicta explanataque sunt, intelliguntur. *l. 2. §. cæterùm, &. §. si publico. vers. nam Claudius eod. titu. l. auxilium.* §. *in delictis, versi. aut si in adulterio deprehensam. ff. de minorib.* & similia alia iura. Hodie verò post ius authenticorum, quo marito permittitur, diuortium non facere ab vxore sua adultera, nullam pænam incurrit maritus ex eo præcisè, quòd, sciens adulterium suæ propriæ vxoris iam patratum, & cuius ipse non fuit causa, atque ex cuius beneplacito non fuit factum, non puniat illud diuortio vxoris, vt Disp. 89 dictum est. Et multo minùs incurrit pænam in hoc regno, & in Lusitania, in quibus nulli alteri est permissum accusare adulterium, quàm marito adulteræ, eique est permissum, parcere adulteræ & adultero, eosque nec ciuiliter nec criminaliter accusare. Vnde cessat hodie tota illa dispositio de iure Digestorum ac Codicis.

[sect. 4] De eodem iure communi tanquam de adulterio puniebatur vir, qui sciens eam ducebat vxorem, quæ de adulterio, aut de stupro publicè fuerat condemnata. Ita habetur. *l. mariti. §. quod ait lex. ff. ad legem Iul. de adult. l. auxilium. vers. veluti si. ff. de minorib. l. castitati, &. l. sine metu.* §. *vlt. C. ad leg. Iul. de adult.* Hoc etiam hodie in dissuetudinem abiit, neque locum habet in his regnis.

[sect. 5] De eodem iure communi pæna adulteri puniebatur, qui comperiens aliquos incidisse in adulterium, aut in stuprum, aliquid accipiebat, ne illos accusaret. Et cùm crimen adulterii

& stupri publicum esset de iure communi, de quo proinde quiuis de populo poterat accusare, vtique siue maritus adulteræ, siue quicunque alius, pretium acciperet, ne accusaret, vel de adulterio vel de stupro eam pænam incurrebat: non tamen incurrebat **[[334]]** pænam, si nullo accepto pretio dissimulabat, & non accusabat; tametsi (vt dictum est) si maritus adulteræ non dimitteret vxorem in adulterio deprehensam, pænam incurreret, vt paulo antea dictum est. Hæc omnia habentur. *l. mariti. §. plectitur. ff. ad leg. Iul. de adult.* illis verbis suprà relatis: *Plectitur & qui pretium pro comperto stupro* (sumitur latè, vt etiam complectitur adulterium) *acceperit. Nec interest vtrùm maritus sit, qui acceperit, an alius quilibet. Quicunque enim ob conscientiam stupri accipit aliquid, pæna erit plectendus. Cæterùm si gratis quis remisit,* (accusare scilicet) *ad legem non pertinet.* Consentiunt. *l. auxilium. §. in delictis. vers. pretiúmve. ff. de minor. l. isti quidem in prin. ff. de eo quod metus causa, &. l. serui. C. ad leg. Iul. de adult.* Atque hoc duo posteriora iura, &. *l. Marcalem. C. de conditione ob turpem causam,* simul docent repetendum esse pretium, iudicis autoritate, tanquam turpiter acceptum, idque vt fisco adiudicetur; nisi, qui illud dedit, absque culpa illud dederit ad suam redimendam vexationem, quia in eo, de quo alius accusare eum volebat, culpa vacabat: tunc enim repetitio pretii ipsi conceditur, vt sibimet restituatur, vt habetur. l. serui citata. Vt tamen sæpe in præcedentibus est dictum, in hoc regno, & in Lusitania, solus maritus adulteræ accusare potest de adulterio: atque vt Disput. 47. *§.* quod ad adulterium attinet, est dictum, quamuis in his regnis non admittatur transactio & pactum publicum, quo maritus adulteræ aliquid accipiat vt parcat, & vt non accuset, vel vt ab accusatione desistat, hodie tamen iam permittitur, vt id secretò fiat, nec punitur, esto sciatur, nec audiretur, qui ea de re accusationem deferre vellet.

[sect. 6] Quando maritus ob lucrum aliquod, etiam si sit ad conciliandam beneuolentiam alicuius, quam vt lucrum reputet, vxori suadet adulterium, vel in eo complacet, illudque ei ea de causa permittit, lenocinium circa propriam vxorem committit, & de iure communi ac partitarum pænam mortis pro adulterio statutam incurrit. Assertum hoc probant. *l. 2.* §. *lenocinii. ff. ad leg. Iul. de adult.* qui sic habet: *Lenocinii quidem crimen lege Iulia de adulteriis præscriptum est: cùm sit in eum maritum pæna statuta,* (ea videlicet, quæ pro adulterio eadem lege est statuta) *qui de adulterio vxoris suæ quid ceperit.* Intellige, vt illud permittat. Item *lex qui demum. eod. titu.* illis verbis; *vel quæstum ex adulterio vxoris suæ fecerit, cuiuscunque sit conditionis, quasi adulter puniatur.* Item *lex mariti.* §. *qui quæstum. eod. titu.* sic enim habet: *Qui quæstum ex adulterio vxoris suæ fecerit, plectitur (*pænas scilicet legis Iuliæ de adulteriis) *Neque enim mediocriter deliquerit, qui lenocinium in vxore exercuit. Quæstum autem ex adulterio vxoris facere videtur, qui quid acceperit vt adulteretur vxor. Siue enim sæpius siue semel accepit, non est eximendus. Quæstum enim de adulterio vxoris facere propriè ille existimandus est, qui aliquid accepit, vt vxorem pateretur adulterari meretricio quodam genere.* In quo paragrapho nota verba illa: *Qui lenocinium in vxore exercuit.* Et illa; *qui quid accepit, vt adulteretur vxor*; in futurum scilicet: nam si iam fuerat adulterata, & pretium, vt taceret, accepit, ad aliud delictum id spectat, de quo. §. *plectitur,* paulo antea in eadem lege habitus erat sermo. Itemque illa; *vt vxorem pateretur adulterari*; quæ idem significant. Ex quibus omnibus verbis constat, lenocinium circa vxorem committere, qui ob aliquod emolumentum illam sinit adulterari, esto id illi non suadeat. Idem etiam probant. *l. auxilium. §. in delictis. vers. quæstúmve. ff. de minor. l. 7. titu. 17. &. l. 2. titu. 22. part. 7.* in verbis ex eis legibus suprà relatis. Vtrùm autem eiusmodi lenocinium mariti circa vxorem mortis pæna sit hodie in hoc regno puniendum? *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 73.* ait, iudices hodie non tanta pæna, sed sola flagellorum pæna, illud punire, ductos, quòd pæna adulterii hodie in hoc regno sit, vt adultera & adulter

tradantur iudicis sententia marito, vt de illis & de illorum bonis faciat, quod voluerit; & quòd hæc adulterii pæna locum non habeat in lenocinio mariti, circa propriam vxorem, vt liquet. Ant. verò Gom. meritò hanc rationem vt insufficientem rejicit. Quoniam eo ipso, quòd pæna in hoc regno adulteris hodie statuta locum non habet in eo lenocinio mariti, recurrendum erit ad pænam iure communi & iure partitarum pro eo crimine statutam, quæ est mortis. Vnde ille cum Palatio Ruuios censet mortis pænam esse imponendam, reprehenduntque iudices, qui tantum ac tam fædum crimen sola pæna flagellorum puniunt. *Iulius Clarus. 5. lib. sent. §. vlt. q. 68. n. 23.* ait, de iure communi pænam lenonum & lenarum esse pænam mortis; & videtur loqui de omnibus vniuersim lenonibus, ductus authentico de lenonibus, quod, vt infrà dicemus, non de omnibus lenonibus loquitur: refert verò multos asserentes de communi consuetudine id non seruari, sed corona illis imposita (ex cornibus scilicet ex ea pendentibus) flagellari, aut alia arbitraria pęna affici. Credo in hoc regno cōsuetudinē præscriptam esse, vt non interficiantur, quia numquam audiui quenquam pæna mortis propter id crimen fuisse in hoc regno affectum, & meo iudicio immodica ea pæna videtur propter id crimen: eos verò modo sequēti puniri vidi. Simul maritus & vxor adultera publicè flagellantur, sed maritus, torque ex cornuis confecto collo illius apposito, flagellis ducētis afficitur, illi à ministro publico inflictis, & totidem ridiculè inflictis ab vxore adultera funibus alliorum, quæ remanent euulsis ex illis aleis: vxor verò adultera centum flagellis afficitur, ei à ministro publico inflictis. In Lusitania verò, vt habetur *lib. 5. ord. titu. 15. §. vlt.* & Disputatione pręcedēte relatum est, ambo flagellantur publicè redimiti coronis ex cornuibus confectis, exulātq; in perpetuum in insulam diui Thomæ. Quādo maritus pateretur vxorem adulterari, non pro emolumēto aliquo, sed quia non certò ei constat de adulterio vxoris, vel quia graue malum timet, si cōtradicat, ac impedire progressum in adulterio conetur, tunc nulla afficitur pæna, iuxta ea quæ suprà ex. *l. mariti. §. qui quæstū. vers. quòd si patiatur,* dicta sunt. Quādo autem ex pusillanimate id pateretur, aut ex metu leui, minimeque in virum cōstātē cadēte, puniri deberet arbitraria pæna infra cōsuetā imponi illi, qui pro emolumēto aliquo cōsentiret in adulterio vxoris, maiori vel minori, pro maiori aut minori culpa eius mariti, attētis circūstātiis cōcurrentibus. Credendum verò non est, aliquem neque ductum emolumēto aliquo, neque metu & pusillanimitate, permittere adulterium vxoris. Si quis autem ita esset perditus moribus atque inuerecundus, vt ex sola sua nequitia id permitteret, aut vellet, tunc is in maiori esset culpa, **[[335]]** quàm qui pretio corruptus id vellet, aut permitteret, ac proinde augenda potiùs, quàm minuenda, esset in eo pæna ordinaria. **[sect. 7]** Quando alius à marito, leno est, aut lena, circa adulterium mulieris coniugatæ, vel circa stuprum virginis, aut viduæ honestæ, & longè maiori cum ratione mulieris religiosę, aut ad id alio modo cooperatur scienter præbendo domum, in qua fornicentur, etiam sui amici, aut in qua colloquantur, vel id permittendo in domo, quā ipse inhabitat, vel in balneo, aut in alio simili prædio, etiam rustico, aut quouis alio modo ad id flagitium cooperando, siue id efficiat accepto ea de causa pretio, vel emolumento aliquo, (vt fieri regulariter solet) siue nullo accepto pretio, tunc sequuto effectu talis adulterii, aut stupri, de iure communi mortis pæna punitur. Ita habetur. *l. qui domum,* iunctis duabus sequentibus. *ff. ad leg. Iul. de adul. l. 1. à. §. qui puero. ff. de extraord. crimi.* & consentit *authenticum vt nulli iud. §. si verò quando,* illis verbis: *Et illis similibus subjiciendis pænis, qui medii ministri huiusmodi impio crimini (*adulterii scilicet) *facti sunt.* Et habetur *l. 2. titu. 22. part. 7.* illis verbis; *E essa misma pena (*mortis scilicet, de qua proximè habitus fuerat sermo) *deue auer el que alcahotaße a otra muger casada, o virgen, o religiosa, o biuda de buena fama, por algo que le diessen, o le prometiessen de dar. E lo*

que diximos en este titulo ha lugar en las mugeres que se trabajaßen en fecho de alcahoteria. Iunctis illis verbis legis. 1. antecedentis; *La quinta (manera* scilicet *de alcahuetes) es, quando alguno consiente, que alguna muger casada, o otra de buen lugar, faga fornicacion en su casa, por algo que le den, maguer non ande por trujaman entre ellos.* Et quamuis vtrobique mentio fiat, quando id fit pretio accepto aut promisso; vt tamen vtrobique Greg. Lopez rectè ait, idem est, si non accepto pretio id fiat. Etenim, pretio aliquem ad id efficiendũ esse adductum, non auget, sed minuit culpam: quandoquidem maior culpa est, nullo præmio ad id aliquem inuitatum ac impulsum, id flagitiũ patrare, quàm si permotus præmio id efficeret. Quare leges illæ id non adhibuerunt tanquam restrictionem, sed exprimendo id ita regulariter euenire. Accedit, quòd de iure communi ea restrictio adhibita non erat; neque esse credendum conditores partitarum irrationabiliter velle eo modo restringere dispositionem eandem iuris communis. Crimen lenocinii prædictum non minùs, sed magis fędè, incurrunt matres ac patres, qui filias prostituunt, quorúmve suasu. filiæ fornicātur; idēq́; est de curatoribus, & aliis, sub quorũ cura sunt filiæ alienæ, si ipsorum suasu illæ fornicētur: quare hi omnes prædictas pęnas incurrūt Dictũ est suprà, lenones, & lenas, de iure cōmuni incurrere pænas cōmemoratas sequuto adulterio aut stupro: quoniam si ex tali lenocinio re ipsa id non sequatur, non puniuntur mortis pæna, sed deportationis in insulam aliquam, vt habetur *l. 1. in fine. ff. de extraord. criminib.* In his omnibus consentit *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 73 & 74.* qui tamẽ non bene ad hoc citat. *l. mariti. §. plecti. ff. ad leg. Iul. de adult.* qui paragraphus non loquitur in hoc euentu, sed solùm quando aliquis accipit pretium, ne accuset de adulterio aut de stupro antea cōmissis, vt dictum est. Malè item citat authenticũ de lenonibus. *§.* præconizamus: ibi enim solùm est sermo de genere quodam lenonum, qui adducebant promissionibus, pactisque cum illis factis, & fideijussoribus ab eis acceptis, quòd perseuerarent in impudicitia, mulieres multas, quas ita seductas ac deceptas hominibus ad fornicandum ipsi darent, vt ipsi pretio potirentur, sicque perdebant castitatem multarum feminarum, rempublicamque scatere impudicitiis faciebant; his enim solis statuta in eo authentico fuit pæna mortis, vt patet authenticum illud legenti: vnde non est cur pęna illa ad lenones omnes alios ac lenas extendatur, vt *Ant. Gom. ibi, & Iuli. Clar. lib. 5. sent.* §. *vlt. q. 68. n. 23.* eam extendunt.

[sect. 8] Vtrùm autem hodie pæna illa mortis, sequuto adulterio, aut stupro, & deportationis non sequuto eo flagitio, puniantur lenones & lenæ, de quibus loquimur, iuxta præscriptum legum, quas nos citauimus. Ant. Gō. nihil ea de re loquitur, sed solùm docet eos incurrere pænas illas; & cùm nihil aliud addat, sentire videtur, eas pænas locũ hodie habere. *Greg.* verò *LopeZ. l. 2. citata gloßa penult.* hæc verba addidit: *Fortè posset dici, quòd tunc puniatur* (leno scilicet, aut lena) *pæna mortis, quādo principalis delinquēs tali pæna teneretur. Si vero alia veniret puniendus principalis, eadem deberet puniri leno talis.* Cùm verò hodie, non solùm, qui cũ vidua stuprum committit, sed neque qui cum virgine illud committit, pæna mortis in hoc regno puniatur, vt inferiùs suo loco dicemus; cũq́;, vt suprà dictum est, maritus, qui leno fuerit suæ propriæ vxoris, non puniatur de consuetudine huius regni, & aliorum regnorum, pæna mortis, fædiusq́; & culpabilius ex parte sit lenocinium cum propria vxore, quàm cum aliena; cōsequēs esse videtur, vt lenones, de quibus loquimur, non puniantur mortis pæna, sed alia arbitraria: atque id est, quod sentire videtur Greg. Lopez. verbis illis: quoniā arbitratur lenonē non acerbiori pæna esse puniēdũ, quàm principalis adulter, aut stuprator, cuius partes leno agit, quique causa est minùs principalis eius delicti, quam sint, qui fornicationem eam cōmittant, ad quam leno vt causa minùs principalis cooperatur, video quidem graue esse crimen eiusmodi lenonum ac lenarum, grauique pæna esse dignum, non

solùm, quia non peccant ex validissima passione ac propensione ad venerea, qua fornicarii ipsi peccant, sed etiam quia ex eo vilissimo, sordidissimo, ac infami crimine sequũtur grauissima mala, quæ ex parte cõnumerat *lex 1. titu. 22. part. 7.* his verbis: *E nace muy graue yerro destas cosas à tales, Ca por la maldad dellos muchas mugeres, que son buenas, se tornan malas. Y aun las que ouießen començado à errar, haZense con el bollicio dellos peores. Y de mas yerran los alcahuetes en si mismos andando en estas malas fablas, e faZen errar à las mugeres, aduZiendolas à faZer maldad de sus cuerpos, e fincan despues deshonradas porende. E aun sin todo esto, leuanta se por los fechos dellos peleas e muchos desacuerdos, y otrosi muertes de hombres.* Licèt autem hæc ita sint, suspicor hodie hoc crimen non puniri pæna mortis, quoniam id consuetudo non habet, sed puniri pæna infra mortẽ arbitraria, maiori, vel minori, exilii, aut flagellorum, vel flagellorum simul & exilii, vel etiam triremium, attenta quantate & qualitate culpæ, & attenta qualitate lenonis, aut lenæ, & mulieris, quæ ad peccandum inducitur, attentisque cęteris circunstantiis concurrentibus, & consentiunt *Iulius Clarus n. 23. citato.* & alii, **[[336]]** quos citat. Qui autem nouerit non esse consuetudinem in contrarium in hoc regno, punire in eo tenetur iuxta dispositionem legis 2 citatæ. Adeo verò graue esse poterit delictum, attenta qualitate eius, quæ ad peccandum inducitur, atque eorum, in quorum iniuriam id cedit, vt puniri debeat, ita vt pæna arbitraria peruenire ad mortis pænam debeat. Si enim lenocinium cõmitteretur, non dicam solùm circa mulierem de stirpe Regis, sed etiam circa filiam, vxorem, aut sororem, alicuius magnatis, aut circa aliquam ex iis de domo Regis, quas *damas* vocant, idque ab aliquo aut ab aliqua longè inferioris notæ, quis dubitet, talem lenonem aut lenam mortis pæna debere affici?

In Lusitania pro communibus lenociniis, de quibus loquimur *lib. 5. ord. titu. 29.* sequens pæna statuta est: *Qualquer peßoa, assi homem como molher, que alcouetar algũa molher casada, ou consentir que em sua casa faça maldade de seu corpo, moura por ello, e perca todos sus beẽs, à metade pera noßa camera, ea outra metade pera quen o acusar. E se alcouetar algũa freyra profeßa, que este en moesteiro, ou consentir que a dita freyra em sua casa faça maldade de seu corpo, seja açoutada e degradada pera sempre pera à ylha de san Tome, è perca seus beẽs po la sobredita maneira. E se alcouetar algũa moça virgẽ, ou viuua honesta de boa fama, ou consentir que em sua casa faça maldade de seu corpo, seja açoutada è degradada pera sempre fora da villa e termo, è perca todos seus bees pe la sobredita maneira. E qualquer que pe lo dito maleficio for à primeira veZacusada, è em a dita pena condenada, se despois cometer outro qualquer maleficio da sobre dita qualidade dal coueteria, sendo por ello à segunda veZ acusada, e lhe for probado, sera degradada pera sempre pera a ylha de sã Tome, è perca seus bees po la sobredita maneira. E se algũa pessoa alcouetar filha ou yrmam da quelle, ou da quella, com que viuer, ou for seu paniaguado, ou de que recebeo bem faZer, ou consentir que em sua casa faça maldade de seum corpo, moura por ello, è perca seus beẽs po la sobredita maneira. E se alcouetar algũa criada da quelle com que assi viuer po lo sobredito modo, que estee guardada dasportas a dentro, sera degradada deZ annos pera à ylha de sam Tome. E toda pessoa que alcouetar algũa christaam pera mouro, ou iudeu, ou qualquer outro infiel, ou consentir que em sua casa faça maldade de seu corpo, moura por illo, è perca seus beẽs po la sobredita maneira. E qualquer peßoa, que der consentimẽto à sua filha que tenha parte com alguum homem pera cõ ella dormir, posto que non seja virgem, mandamos que seja açoutada com baraço e pregam pela villa, è degradada pera sempre pera à ylha de sam Tome, è mais perca seus bees pola sobredita maneira. E sendo de qualidade em que nom caiba açoutes, auera somente à dita pena da ylha de sam Tome. E em todos os casos sobre ditos, em que algũa molher for condenada por alcoueteria em algũa das penas sobreditas*

onde nom aja de morrer, ou ir pera à ylha de sam Tome, tragua sempre poayna, ou en xarauia vermelha na cabeça fora de sua casa, è assi se ponha na sentença, è non atraZendo seja degradada pera sempre pera aylha de sam Tome. E toda pessoa, a que for prouado que alcouetou algũa das sobreditas peßoas, posto que se nom proue que a dita alcoueteria ouuesse effecto, mandamos que en tal cosa po lo dito cometimento seja degradada deZ annos pera à ylha de sam Tome, se ella ouuera de morrer pola data alcoueteria, se a effecto viera. En os outros casos, em que non ouuera de morrer, sera degradada quatro annos pera cada huum dos nossos luguares da lem em Asrica.
[sect. 10] Qui lenonem, vel lenam, intercessorémve ad feminam aliquam mittit, esto res effectum non habeat, illaḱque validè resistat, sanè, qui talem lenonem vel lenam mittit, aut epistolam ea de re, esto nuncius absque culpa sit, si rẽ prorsus ignorauit, nihilḱque mali suspicatus est, iniuriam grauem tali feminæ irrogauit, propter quam, iniuriarum actione intentata, puniri debet pæna arbitraria, maiori vel minori, pro quantitate iniuriæ ac delicti, attenta qualitate talis mulieris, & attentis cæteris circũstantiis concurrentibus. Ita probant. *l. 1. §. vlt. iũcto principio. ff. de extraord. delict. l. 1. §. omnem,* illis verbis: *Ad infamiam, cùm pudicitia attentatur.* l. sed est quæstionis. *§.* vlt. l. attentari, & l. item apud Labeonem. *§.* si quis virgines, vbi Vlpianus varios modos prosequitur, quibus pudicitiæ honestæ feminæ tentantur, pro quibus iniuriarum actio competit. *ff. de iniuriis.* §. *iniuriarum in fine inst. eod. titu. &. l. 5. titu. 9. part. 7.* resḱque ex se est perspicua, & affirmat *Ant. Gom. n. 74. citato.*
[sect. 11] Lenones, qui publicas habent meretrices, quarum curam ipsi habent, & qui de illarum pretio ipsi participant, qui *rufianes* earum hispanè dicuntur, pęna exilii extra id oppidum puniuntur, consentaneè ad *authenticum de lenonibus. §. sancimus, &. §. præconiZamus,* & simul mulierculæ illorum curæ subditæ in exilio simili puniuntur. Ita habetur. *l. 2. titu. 22, part. 7.* confirmatumḱque fuit quoad lenones *lib. 8. ord. titu. 14. l. 13.* Quòd si lenones mulieres, castè aliàs viuentes, conquirerẽt, & adducerent, pactionibus cum illis factis, quas perderent, & ipsi aliis ad fornicandum eas traderent, tunc morte puniebantur authentico citato: eademḱque pæna in tam flagitiosos homines, in reipublicæ tantum damnum, hodie etiam exequutioni mandaretur. Qui lenonibus locarent domos ad publicas meretrices in eis constituendum, de quarum prostitutionis pretio ipsi participarent, si scirent ad id conduci, tũc domus eas fisco amitterent, & insuper eidem fisco soluerent decem libras auri. Ita, consentaneè ad authenticum de lenonibus, quod de lenonibus illis aliis tantùm loquitur, statutum est *l. 2. citata.* Et quamuis hanc pænam lex illa statuere videatur iis, qui domos locant mulieribus ad lupanaria; intelligendum tamen est id, quãdo curam lupanarium habent eiusmodi lenones, vt ibi Greg. Lopez exponit: nam locare domos ad lupanaria publica prohibitum non est, iuxta l. ancillarum. *§.* vlt. ff. de petitiõ. hæred. Quòd si ea lex intendit imponere vniuersim eam pænam locantibus sciẽter domos suas ad lupanaria, subiungit ibi Greg. Lopez cum Angelo, talem pænam contraria consuetudine esse abolitam, nullumḱ; locum iam hodie habere.
[sect. 12] Hodie verò circa eiusmodi lenones, & mulieres quæ illos habent, sic sancitum est *l. 4. titu. 14. lib. 8. ord. quæ est. l. 4. titu. 11. lib. 8. nouæ collect. Muchos ruidos y escandalos, muertes y heridas de hombres se recrecẽ en nuestra corte, y en las ciudades y villas de nuestros reinos, por los rufianes, &c.* Et infrà: *Porende mandamos, que las mugeres publicas,* (intellige, siue sint in lupanari, siue extra) *que se dan por dinero, no tengan rufianes, so pena que qualquier dellas, que lo tuuiere, que le seam dados publica-***[[337]]***mente cien açotes por cada veZ que fuere hallado, que lo tiene publica o secretamente, y de mas que pierda toda la ropa, que tuuiere vestida. Y que la mitad desta pena sea para el jueZ que lo sententiare, y la otra mitad para los alguaZiles*

de la nuestra corte, y de las ciudades y villas y lugares do esto accaesciere. Pero si el alguaZil fuere negligente en esto, la pena sea para el que lo acusare o demandare. Y otro si mandamos, que en la nuestra corte, ni en las ciudades ni villas de nuestros reinos, no aya rufianes. Y si de aqui adelãte fueren hallados, que por la primera veZ sean dados à cada vno cien açotes publicamente. Y por la segunda veZ sean desterrados de la nuestra corte, y de la ciudad y villa y lugar donde fueren hallados, por toda su vida. Y por la tercera veZ que mueran por ello enforcados. Y de mas de las dichas penas, que pierdan las armas y ropas, que consigo truxeren, cada veZ que fueren tomados. Y que sea la mitad para el jueZ que lo sentenciare, y la otra mitad para el que lo acusare. Y qualquiera persona pueda tomar y prender por su propria autoridad à el rufian, donde quiera que lo hallare, y lleuarle luego sin detenimiento ante la justicia, para que en el executen las dichas penas.
Et *l. 5. titu. 11. lib. 8. nouæ collect.* quoad eiusmodi homines, sic est variata prædicta pena: *Otro si mãdamos, que los rufianes q̃ segum las leyes de nuestros reynos deuen ser condenados por la primera veZ en pena de açotes, la pena sea: Que por la primera veZ le traygan à la verguença, y sirua en las dichas nuestras galeras seis años. Y por la segunda veZ le sean dados cien açotes, y sirua en las dichas galeras perpetuamente. Y mas pierdan las ropas, que la ley dispone, la primera y segunda veZ.*
Et *l. 10. eiusdem tituli,* sic aucta est præcedens pæna: *En quanto toca à los rufianes, que conforme à la dicha pragmatica han de ser condenados en seis años de galeras, mandamos que se entienda ser por dieZ años, de manera que en el caso, en que auian de ser condenados por los dichos seis, sean condenados por los dieZ. Y que en lo q̃ toca à la edad de los veinte años, se guarde con los dichos rufianes, lo que està dispuesto y declarado en el capitulo precedente cerca de los ladrones.* hoc est, vt habetur lege antecedente, *no embargante que los dichos no ayan la edad de los veinte años, siendo de tal disposicion y qualidad, que puedan seruir en las dichas galeras, y auiendo à lo menos deZisiete años.* Lege etiam, quæ *titu. 24. eiusdem lib. 8. nouæ collect. à l. 6.* disposita sunt, circa commutationem aliarum pænarum corporalium in pænam triremium.
In Lusitania lib. 5. ord. titu. 30, qui *dos rufianes* inscribitur, sic habetur: *Defendemos, que nin hũa peßoa nom tenha manceba theuda em mancebia de que receba bem faZer, ou ella delle, e quem o contrairo feZer, assi elle como ella seran açoutados pubricamente po la villa ou lugar onde esto acontecer, è mais sejam degradados pera cada huum dos luguares dalem em quanto for nosa merce, e mais cada huum delles pague mil reaes para que os acusar. Peroo semdo elle escudeiro, ou andando em trajo è auto de escudeiro, em tal caso mandamos, que elle seja somente degradado da villa è termo pera sempre com preguã na audiencia, è mais pague os ditos mil reaes, e ella aja à pena sobredita. Peroo se as ditas molheres culpadas em semelhante maleficio, ante de serem por ello pressas se casarem, ou emtrarem em religiam, se guardaraa em todo o que dissemos no titulo, que non tragua ninhuum homem barragaam na corte, no parrafo final.*
[sect. 13] Id genus lenonum, qui *rufianes* non sunt earum mulierum, quæ in lupanari sunt constitutæ, aut quæ in domibus ipsarummet meretriciã vitam exercent, sed qui ipsi mulieres in domibus ipsorum prostitutas habent, siue sint ipsorum mancipia ad id deputata, siue sint mulieres liberæ, quas ad id ipsi deputarunt ac deprauarunt, & siue simul ipsi aliud munus exerceant, vt cauponam, hospitium, balneum, atque tanquam administras eiusmodi mulieres ad id habeant, quæ simul aliqud muneris ibi exerceant, saltem custodiendi vestes iis, qui balnei aquam ingrediuntur, & simul copiam sui corporis saciant iis, qui ad cauponam, hospitium, aut balneum, vel ad aliud simile accedunt, in sequentem pænam incidunt. Quod ad mancipia ipsorum attinet, libertatem consequuntur. Ita habetur *l. 2. titu. 22. part. 7.* Eandemq́ue libertatem consequũtur, etiam si in lupanaria aut alibi eas ad impudicitiã exercẽdã

incitet, vt habetur *l. 4. tit. 22. part. 4.* & aliis iuribus partitarum, quæ *Greg. LopeZ citat. l. 47. titu. 5. part. 5. glos. vlt. consentiunt. l. si lenones. C. de Episcop. aud & l. vlt. C. de spect. lib. 10.* Atque in hoc euentu vel Episcopus, iuxta legem si lenones, vel iudex secularis, iuxta *l. vlt. C. de spect. lib. 10.* & iuxta iura citata huius regni, potest eas ac debet libertati donare. Hæc autem adde iis, quæ tractatu 2. Disp. 39 diximus in tertio euentu, in quo mancipium libertatem consequitur. Quod verò attinet ad liberas mulieres, mortis pæna est simpliciter pro eo crimine lenonibus de iure communi statuta, vt habetur in *authentico de lenonibus, §. præconiZamus.* De iure verò huius regni. *l. 2. titu. 22. part. 7.* est sancitum, vt is leno eas competenter dotet: si autem noluerit, aut non potuerit eas dotare, vt morte plectatur. Hanc eandem pænam incurret lena, quæ similiter alias mulieres prostitutas habuerit. Quod autem dictum est, idem scilicet intelligendum, si similiter prostitutas habeant mulieres, quas simul deputatas habent ministerio cauponę, balnei, aut alteri simili, habetur *l. athetas. §. ait prætor. ff. de his qui not. infam.* & *l. palam.* §. *lenocinium. ff. de ritu nupt.* quæ loquitur etiam de lenis, quæ in caupona aut alibi prostitutas feminas habent. Illud obserua, quando aliquis in diuersorio, aut caupona, vel in alio simili loco administram haberet perditam mulierẽ, quæ iam antea omnibus, qui vellent, copiam sui faciebat, ad idque se inuitabat, vt in aliquibus diuersoriis esse solent, vt eò transeuntes libentiùs accedant, & vt, qui hospitio recipit, commodum reportet ex ministerio talis meretricis gratis accepto, vel ex pretio meretricio, aut etiam vt ipse ea simul cum aliis abutatur, tunc non incurrere pænam legis 2. citatæ, neque authentici, quæ iura de eis lenonibus loquuntur, qui honestarum alioquin feminarum pudicitiam perdunt, vt patet illa intuenti: sed puniendi essent tanquam lenones meretricum.

[sect. 14] Lenones, qui quouis modo cooperantur, vt mulier aliqua cum alio fornicetur, id suadendo, aut illam prostituendo, vel quouis alio modo ex iis, qui explicati sunt, ipso iure sunt infames, etiam ante latam aduersus eos sententiam. Ita habetur. *l.* 1. *l. athetas §. ait prætor. ff. de his qui not. infam. l. palam. §. lenocinium. ff. de rit. nupt. & l. 4. titu. 6. part. 7.* habetque id verum, etiamsi man-**[[338]]**cipium leno sit, & postea libertatem consequatur. Licèt enim infamia contracta à mancipio ei non noceat, si libertatem consequatur, iuxta. l. imperator. ff. de his qui notantur infamia, excipitur tamen infamia ob lenocinium circa alterius pudicitiam. Ita habetur. *l. palam. §. Pomponius. ff. de his qui not. infam.* Qui autem in crimẽ legis Iuliæ de adult. incidit modis aliis omnibus suprà explicatis, etiam non dimittendo vxorem postquam illi constabat de adulterio ab illa cōmisso, vel pretium accipiendo ne accusaret de adulterio aut stupro iam antea commissis, ad quæ ipse cooperatus non fuerat, incurrunt quidem infamiam si feratur sententia, qua de tali crimine condemnentur, non verò ante latam sententiam. Ita habetur. *l. 2.* §. *miles,* & notat *glossa. 1. l. athetas. §. ait prætor. ff. de his qui not. infam.*

Lenones quiuis de populo potest de lenocinio accusare. Ita habetur *l. 2. titu. 22. part. 7.* Et quòd lenones in hoc regno comprehendi à quocunque priuato possint, vt continuò deferantur ac præsententur iudici, suprà dictum est.

De pæna adulterii à clerico commissi. Disp. 98.

SVMMARIVM.

1 . CLericus conuictus de adulterio, aut illud cōfessus, licèt mortis pæna in suo tribunali ecclesiastico non puniatur, deponitur tamen, ab omníque officio ac beneficio priuatur, in monasteriumq́ꝫ detruditur, vt ibi toto tempore vitæ suæ pœnitentiam agat.

2 . Quamuis in Castella iudex sæcularis non possit procedere ad inquirendum & puniendum adulterium, nisi accusante marito adulteræ, id non impedit iudicem ecclesiasticum, quominus procedere possit ad inquirendum & puniendum clericum sibi subiectum.

3 . Clericus ob solum simplex adulterium non degradatur, etiam verbaliter, aut amittit clericale fori priuilegium.

[sect. 1] BReuissima est hæc disputatio. Clericus conuictus de adulterio, aut illud confessus, licèt mortis pæna in suo ttibunali ecclesiastico non puniatur, deponitur tamen, ab omnique officio ac beneficio priuatur, in monasteriumq́ue detruditur, vt ibi tempore toto vitæ suæ pænitentiam agat *c. si quis clericus. 81. dist. glossa. c. lator. 2. q. 7.* maximè quando de eo crimine accusatur. Nam si non accusetur, Episcopus remittere aliquid potest de eo iuris rigore, vt affirmat communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntnr *Greg. LopeZ. l. 42. titu. 6. part. 1. glossa 2. Iul. Clar. lib. 5. sent. §. adulterium. n. 7. Couar. in 4. part. 2. c. 7.* §. *7. n. 19. & SalZedo in pract. c. 85. n. 2.* Infamiam item incurrit clericus, qui adulteriũ commisit, postquam aduersus eum est lata sententia condemnatoria de eo crimine, iuxta *c. infames. 6. q. 1. & l. 2. §. miles. ff. de his qui not. infam.* Licèt autem Episcopus restituere non possit infamen in suum pristinum statum, sed id ad summum Pontificem spectet, vt Disp. 49 dictum est; quia tamen *c. at si cleric.* §. *de adulteriis extra de iud.* conceditur Episcopis dispensare cum clericis adulteris depositis post peractam pænitẽtiam, in consequentiam eis conceditur tollere eo ipso ab illis infamiam, vt hæc omnia, cum communi sententia, quam refert, affirmat *SalZedo vbi suprà n. 3.*

[sect. 2] Quamuis in hoc Castellæ regno iudex secularis non possit procedere ad inquirendum & puniendum adulterium, nisi accusante marito adulteræ, bene tamen *SalZedo vbi suprà n. 6.* obseruat, id non impedire iudicem ecclesiasticum, quominus procedere possit ad inquirendum & puniendum clericum sibi subditum: quoniam leges illæ vim non habent in foro ecclesiastico, neque iudices ecclesiasticos impedire potuerunt, quominus suos subditos coërcerent ac punirent, vt expedire iudicarent. Qui tamen prudẽter se debet gerere, vt si crimen publicum non sit, ipsi illud non manifestent cum offensione mariti adulteræ, eumq́ue lacessando vt interficiat adulteram & adulterum, consulereq́ue tenentur famæ clerici sibi subditi, ac proinde vel secretò debent tũc punire eum clericum adulterum, vel si in exilium illum mittant, præsertim ad prosequutionẽ delicti euitandam, causam in sententiam subticẽdo. Si verò condẽnatus appellet, secretò informare debent iudicem, ad quem est appellatum, significando illi cur causam eius damnationis ac pænæ non expresserint: qui contentus esse debebit, cōfirmareq́ue sententiam debebit, si verisimilia, attentis circunstantiis concurrentibus, visa ipsi sint, quæ secretò sunt ei ea de re proposita. Illud etiam probo, quod idem Salzedo subiungit, maritum adulteræ accusare posse ecclesiasticum, qui cum ea fuit adulteratus, coram iudice ecclesiastico eius adulteri, estò adulteram nō accuset de

adulterio coram iudice seculari. Quoniam leges ciuiles, quæ in hoc regno ea de re latæ sunt, non se extendunt ad tribunal ecclesiasticum. Quin & in eo euentu accusare potest maritùs solam adulteram in foro seculari: quoniam adulter ad illum forum non spectat. Illud etiam prudenter Salzedo ibi prælatos ipsorumque ministros admonet, vt ita de adulteriis clericorum (aut etiam laicorum ad correctionẽ paternam) inquirant, vt eos non patefaciant, in causaque sint, vt plus crescat infamia, cum periculo maioris iacturæ famæ vtriusque adulteri, & cum periculo, quòd vterque adulter à marito adulteræ interficiatur. Licèt enim diligenter inquirere debeant eiusmodi crimina, (ecclesiasticorum præsertim) vt, quanta maxima vi id possint, secretò illa impediant ac puniant; cauere tamen summopere debent, ne notitia de illis crescat occasione talis inquisitionis, ac coërctionis, potiusque ab inquisitione & coërctione cessare debent, quàm inde grauiora mala ac scandala sequantur.
[sect. 3] Clericus ob solùm simplex adulterium non degradatur, etiam verbaliter, aut amittit clericale fori priuilegium, iuxta. *c. at si clericus. §. de adulteriis extra de iudiciis.* Quando autem interuenirent aliæ circunstantiæ, quæ atrox ac enorme redderent id delictum, qua pæna esset tunc puniendus, aut si is clericus esset incorrigibilis, lege quæ Disp. 49 dicta sũnt.
Si religiosus adulterium commisisset, acriùs adhuc esset puniendus. Lege quæ Disp. 49 citata dicta etiam sunt.

[[339]] *Marito & patri adulteræ quousque impunè interficere liceat adulteros deprehensos in adulterio. Disp. 99.*

SVMMARIVM.

1 . IVre antiquo concessum fuit interficere adulterũ deprehensum in adulterio, postea etiam fuit marito facta potestas, vt maritus interficere quoque posset suam vxorem in adulterio deprehensam: postea tamen marito solùm fuit permissum interficere adulterum in domo talis mariti in adulterio cum sua vxore deprehensum, non verò alibi extra domum mariti; nec etiam quemcunque adulterum, sed vilem & infamem.

2 . Refellitur obiectio in contrarium.

3 . Iure Lusitano maritus interficere impunè potest vxorem & adulterium in adulterio repertos, nisi adulter sit persona notabilis, & maritus sit piam vt vocant, & alia statuta Lusitanica circa adulterium.

4 . Iure Hispanico, si maritus & vxor annos pubertatis excedant, etiamsi matrimonium per verba solùm de præsenti in ecclesiæ facie celebrauerint, necdumq; illud consummauerint, maritũsque vxorem deprehendat in adulterio, vbicunque illam adulterantem cum alio repererit, potest vtrumque interficere, modò tamen, si vtrumque interficere potuerit, non interficiat vnum sine alio: estque id intelligendum de omni adulterio.

5 . De iure communi fas est marito impunè eum interficere, quem suspectum de adulterio habet cum sua vxore, etiamsi illos non inueniat in flagranti delicto adulterii, propter solam præsumptionem iuris & de iure, quòd adulterium commiserunt: scilicet si ter eum per interualla scriptis admonuerit, ne cum sua vxore loquatur, idque fiat singulis vicibus coram tribus testibus fide dignis.

6 . De iure communi patri impunè licebat interficere quemcunque adulterum repertum cum sua filia in adulterio, esto vilis non esset: sed requirebatur vt vtrumque interficeret, & non vnum sine altero: item vt in adulterio illos deprehensos in flagranti delicto interficiat, non verò ex interuallo.

7 . Requirebatur etiam, vt is pater haberet tunc eam filiam in potestate, ita vt filia familias illius tunc eßet.

8 . Erat etiam necessarium, vt parens, qui in sua potestate habebat filiam suam, impunè posset de iure communi illam & adulterum in adulterio deprehensos interficere, vt illos in adulterio deprehenderet in domo sua, aut in domo generi. Si autem illos deprehendisset in domo ipsiusmet adulteri, aut in aliqua alia, non poterat eos impunè interficere.

9 . Omnia, quæ de iure communi sancita sunt, vt scilicet parens, sub cuius potestate patria est adultera, possit impunè interficere adulteram & adulterum, deprehensos in adulterio, quando conditiones omnes explicatæ concurrunt, locum hodie non habent in Hispania neque in Lusitania.

10 . Si maritus interficeret adulterum non vilem in adulterio cum sua vxore repertum, quamuis id non efficeret impunè, puniendus tamen tunc non erat pæna homicidii ordinaria, sed arbitraria propter iustum nimiúmve dolorem, quo fuit laceßitus ex tam graui iniuria sibi irrogata, atque in ipso flagranti delicto reperta.

11 . Quando maritus interficiebat vxorem suam in adulterio deprehensam, aut pater adulteræ, cum vtrũq; adulterum illorum interficere posset, solum adulterum illorum interficiebat, vt si ex amore parcebat filiæ adulteræ, interficiebatque solùm adulterum cum ea repertum, tunc, si maritus aut talis pater vilis erat, condemnabatur in perpetuum ad metallum; si autem honestior, in insulam relegabatur.

12 . Maritus in Hispania interficere non potest impunè quemcunque adulterum, etiam non vilem & adulteram, nisi repertos similiter in adulterio, atque in ipso flagranti delicto. Quando dicantur adulteri reperti in flagranti delicto.

13 . Si maritus, non in ipso flagranti delicto, sed postea ex interuallo, adulteros aut vnum eorum interficiat, quos vel antea deprehenderat in adulterio, vel quos certò cognouit adulterium commisisse, puniendus est pæna alia mitiori extraordinaria & arbitraria, quando scilicet non interuenit proditio.

14 . Maritus impunè non potest interficere vxorem in adulterio deprehensam, si illa prægnans sit, & ipse optimè id nouerit, sed puniendus est pæna homicidii voluntaria aut etiam parricidii, si sciebat fætum iam esse rationali animo animatum.

15 . Licèt is, quem maritus adulterantem cum propria vxore inuenit, initiatus sit ordinibus sacris, impunè illum interficit maritus in Hispania & in Lusitania: neque ea de causa excommunicationem incurrit, esto maturo iudicio, sciens ac prudens eum ordinibus sacris esse initiatum, maritus ea de causa illum interficiat.

16 . Si maritus aliquem in flagranti delicto interficiat aut percutiat in Hispania, in flagranti delicto repertum cum filia aut vxore, id impunè non faciet, sed punietur pæna alia extraordinaria.

17 . Maritus vel pater, in euentibus, in quibus de iure Hispanico, Lusitanico, & de iure communi dictum est eos posse impunè occidere adulterum aut vtrumque simul, non possunt id alteri ad exsequendum mandare impunè.

18 . Si quis solicitet vxorem alicuius ad adulterium, & illa id marito detegat: potest impunè se fingere, velle vt, accedente illo ad adulterium patrandum, impunè percutiatur à marito.

DIsp. 7 examinauimus, an maritus licitè, hoc est absque peccato, interficiat vtrumque adulterum in adulterio deprehensos: partemq́ue negantem veram esse ostendimus. Hoc autem loco examinamus, quousque iura impunè permittant marito adulteræ ac patri interficere adulteros deprehensos in adulterio. Neque videntur damnandæ eiusmodi leges, quæ id nō præcipiunt, nec suadent, nec ad id cooperantur; sed, vt homines à tanto flagitio à tantaq́ue iniuria ac ignominia irroganda maritis abstineant, & vt simul id sit in pænam nolentibus se à tanto flagitio continere, atque ob nimium dolorem & iniuriam, quibus mariti ac patres lacessiti id efficiunt, solùm permittunt ac impu-**[[340]]**nitum relinquunt maritum ac patrem adulteræ interficere adulteros in adulterio deprehensos: sicut etiam permittunt lupanaria ad maiora mala vitanda; & in reipublicæ bonum, ne lites multiplicentur, non concedunt actionem de fraudatis infra dimidium iusti pretii.

[sect. 1] Licèt quondam lege duodecim tabularum concessum fuerit interficere adulterum deprehensum in adulterio, & postea facta etiam fuerit potestas, vt maritus interficere quoque posset suam vxorem in adulterio deprehensam, vt *Couar. in. 4. decret. part. 2. c. 7. §. 7. n. 1.* refert; postea tamen de iure cæsareo Digestorum, & Codicis, marito solùm fuit permissum interficere adulterum in domo talis mariti in adulterio cum sua vxore deprehensum; non verò deprehensum in adulterio cum illa in domo soceri, aut in domo adulteri, aut alibi extra domum mariti; neque quemcunque adulterum in domo sua cum sua vxore deprehensum fas fuit marito interficere, sed solùm adulterum vilem ac infamẽ; vt si talis adulter antea fuisset leno, aut exercuisset artem ludicram, aut pretio accepto fuisset munus, vel publicè fuisset damnatus de delicto, quod damnatione infamiam affert, neque in suum pristinum statum fuisset restitutus, aut si aliter esset infamis, vel esset mancipium, aut esset libertus talis mariti, aut vxoris illius, vel patris, matris, filii, aut filiæ talis mariti, vel talis vxoris. Has tamen qualitates existere in marito adulteræ, vel in vxore adultera, non impediebant, quominus maritus adulteræ interficere impunè posset vilem ac infamen adulterum in sua domo cum sua vxore in adulterio repertum. Hæc habentur expressè lege marito. *ff. ad leg. Iul. de adul.* Idem habetur *l. 13. titu. 17. part. 7.* quæ tamen id extendit, etiam si maritus deprehendat aliquem in adulterio cum sua vxore in aliquo alio loco extra domum mariti. Consentiunt *l. Gracchus. C. eod. titu. l. si adulterium. §. imperatores. ff. eod. titu.* quæ vers. certè subiungit, licèt patronus repertus à liberto in domo liberti adulterari cum vxore liberti de numero vilium sit, quem alioquin libertus impunè posset interficere, quia repertum cum sua vxore in domo sua, nefas tamẽ esse illum interficere, quia patronus ipsius est: *nam (*inquit ea lex) *cuius famæ* (vt libertus famę sui patroni parcere tenetur) *multo magis vitæ* parcendum est. *l. qui occiderit. ff. ad leg. Aquil.* quæ exprimit, occidentem mancipium alienum repertum in adulterio cum sua vxore, non teneri domino talis mācipii de damno ex ea morte ei domino subsequuto, & alia iura. Vxorem etiam nefas erat marito interficere repertam in adulterio. Ita habetur *l. nec in ea. vers. ideo autem. l. marito. l. si adulterium. §. imperatores. ff. ad leg. Iul. de adult. & l. 13. titu. 17. part. 7.* Consentit in his omnibus communis doctorum sententia, quàm referunt ac sequuntur *Couar. §. 7. citato. num. 2. Ant. Gom. l. 80. Tauri,*

num. 51. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. *homicidium. nu. 49. & Greg. LopeZ. l. 13. citata.* licèt rem non adeò exactè explicent. Id verò non probo, quod Cinus, Salycetus, & Ang. asserunt, relati *a Greg. LopeZ l. 13. citata,* & cum quibus Greg. Lopez cōuenire videtur, vilem scilicet personam iudicandam esse prudentis arbitrio, spectata qualitate personæ adulteri & mariti, aduersus quem adulteriū committit: ius quippe commune cæsareum, ad effectum vt adulter à marito adulteræ impunè interfici possit, nomine, vilis, perspicuè intelligit solùm infamem, mancipium, ac libertum, non omnem, sed qui libertus sit talis mariti, aut talis vxoris, patris, aut matris, vel filii, aut filiæ eorum, & adhuc ab his omnibus excipit, quādo maritus adulteræ libertus est talis personæ vilis, repertæ in adulterio cum sua vxore, vt hæc omnia dilucidè constant ex *l. marito,* & ex *l. si adulterium. §. imperatores. vers. certè. ff. ad legem Iul. de adult.*
[sect. 2] Quòd si quis aduersus id, quod suprà diximus, & habetur expressè. *l. marito citata,* esse scilicet maritum vilem, non impedire quominus occidere impunè possit adulterum repertū adulterari cum sua vxore: siquis, inquam, aduersus id nobis objiciat eandem legem marito in fine, quæ id permittit, dummodo iure mariti accusare possit: at verò *lege. 3. ff. eod titu.* haberi, si pater adulteræ probet, maritum illius infamen esse, præferri illi patrem adulteræ in accusando. Dicendum est, quòd pater in eo euentu præferatur marito in accusando, non impedire, quòd, si pater præferri non velit, maritus tunc non possit iure mariti accusare adulterum & adulteram, ac proinde non impedire, quòd idem maritus, tanquam qui ius habet accusandi, iure mariti possit interficere impunè adulterum repertum in sua domo in adulterio cum sua vxore.
[sect. 3] Iure Lusitano *lib. 5. ord. titu. 16.* maritus interficere impunè potest vxorem & adulterum repertos in adulterio, excepto dumtaxat, si maritus adulteræ sit *piam,* & adulter sit *fidalguo de solar, ou desembarguador* Regis, *ou pessoa de maior qualidade,* quàm suprà scilicet dicti: nam hos dumtaxat adulteros non potest maritus, qui fuerit *piam,* impunè interficere: reliquos verò potest, & propriam vxorem vniuersim potest interficere, si in adulterio illos reperiat: qui autem maritus non fuerit *piam,* omnes vniuersim adulteros, & vxorem, in adulterio deprehensos impunè interficit. Atque quando maritus interficit vxorem in adulterio deprehensam, lucratur omnia bona illius non secùs, atque ea lucraretur, si eam accusasset, ac conuicisset, & damnasset de adulterio. Ita habetur *titu. 16. citato in prin. &* §. *2. & in calce Disp. 89.* dictum est. De eodem etiam Lusitano iure, quos adulteros potest maritus impunè interficere deprehensos in adulterio, potest etiam impunè interficere, si certò sciat, idque postea sufficienter probet, eos adulterium commisisse, estò in adulterio illos nō deprehenderit. Tūc tamen nec dotem nec bona paraphernalia vxoris lucratur: lucratur tamē bona superlucrata constāte matrimonio, quo ad dimidium, quod alioquin pertinere debebat ad vxorem, aut ad hæredes vxoris. Ita habetur ibidem §. 1. *& 2.*
De eodem iure Lusitano, si maritus interficiat vxorem, atque, se defendendo ab accusatione eius homicidii, dicat, illam interfecisse, quòd, cū esset sua legitima vxor, adulterium fuerit patrata; atque, quòd à probatione adulterii defecerit, ipse puniatur morte naturali tanquam parricida suæ vxoris, amittit omnia bona sua hæredibus vxoris interfectæ, nisi ipse descēdētes habeat, qui illi succedant, estò ex alia vxore sint: nā tunc hi succedunt illi in eis bonis, & non hære-**[[341]]**des vxoris interfectæ. Quòd si alia pæna infra mortem ea de causa puniatur, tunc non amittit sua bona hæredibus vxoris interfectæ. Ita habetur ibidem *§.* 3.
De eodem Lusitano iure, quando maritus ob adulterium interficit vxorem aut adulterum, vt prorsus euadat pænam ob tale homicidium, nō satis est, si probet, se cum illa accessisse ad Ecclesiam, vt coram parocho, aut alio sacerdote, reciperētur, indeque rediisse cum illa

tanquam cum sua coniuge, & vixisse simul per annum cum illa publicè tanquam cum legitima coniuge, sed etiam est opus vt testes deponant, se audiuisse verba, quibus ita in facie Ecclesiæ inter se contraxerunt. Si tamen hoc vltimum non probet, sed solùm illud primum, non punitur morte, sed solùm pæna exilii perpetui in insulam diui Thomę. Quòd si primum non probet, estò ostendat publicũ instrumentum dotale, & probet eos habitos ac reputatos fuisse publicè tanquam virum & vxorem, punitur morte naturali. Ita habetur ibidẽ. §. 4.

[sect. 4] De iure etiam huius regni, si maritus & vxor annos pubertatis excedant, etiam si matrimonium per verba solùm de præsenti in ecclesiæ facie celebrauerint, necdumque illud consummauerint, maritusque vxorem deprehendat in adulterio, vbicunque illam adulterantem cum alio repererit, potest vtrumque interficere; modò tamen, si vtrumque interficere potuerit, nõ interficiat vnum sine alio. Ita habetur. *l. 3. titu. 15. lib. 8. ord.* quæ est *l. 3. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* quã Disp. 93 retulimus, & quod ad rem præsentem attinet, sic habet: *Que toda muger que fuere desposada por palabras de presente con hombre que sea de catorZe años cumplidos, y ella de doZe años acabados, e hiZiere adulterio, si el esposo los hallare en vno, que los pueda matar ambos à dos; assi que no pueda matar à el vno, y dexar à el otro, pudiendo los à ambos à dos matar.* Consentit *l. 4. titu. 23. eiusdem lib. 8. nouæ collect.* quæ sic habet: *Todo hõbre que matare à otro à sabiendas, que muera por ello. Saluo si lo hallare jaZiendo con su muger do quier que lo halle.* In euentu tamen, in quo maritus adulteros impunè interficit repertos in flagranti delicto, non potitur illorum bonis, sed pertinent ad illorum hæredes. Ita habetur. *l. 82. Tauri,* quæ est *l.* 5. *titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & *Disp. 89.* relata fuit.

Vtrùm autem lex 3. citata intelligenda sit solùm de adultero vili, iuxta dispositionem iuris communis. Greg. Lopez rem disputat. *l. 13. titu. 17. part. 7. glossa.* 1. Et propendet, de omni vniuersim adultero esse intelligendam. Ego, cum *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n.* 51. & cum *Couar. in 4. part. 2. c. 7. §. 7. n. 6.* de omni adultero intelligendam eam esse non dubito, etiam si adulter sit patronus talis mariti, aut dominus directus, à quo feudum maritus habeat, quicquid *Greg. LopeZ in calce legis 3. citatæ* dubitet. Ducor, non solùm quia lex illa vniuersim loquitur *de toda muger que fuere desposada por palabras de presente*; & de adultero qui cum illa fuerit repertus; & vbi lex nec distinguit nec limitat, maximè quando vniuersim loquitur, nec nos limitare debeamus: sed etiam quoniam non est credendum, eam legem loqui de solo adultero infami ac vili, de quo loquebatur ius commune, eo modo quo suprà explanatum est, ius commune loqui, neque eo modo est vsu reperta: lex autem illa, si limitationem aliquam habere debebat, eam vtique habere debebat, quæ de iure communi fuit adhibita: eo fundamento, quòd iura anteriora exponunt posteriora, eaque limitant, quando de contraria dispositione posteriorum non constat: quo fit, vt lex illa vniuersim sit intelligenda de omni vxore adultera, & de omni adultero cum ea in flagranti delicto reperto. Nec dubito intelligendam esse, etiam si matrimonium fuerit inualidum, quando tanquã validum tolerabatur, communiterque tale reputabatur, iuxta. *l. 81. Tauri,* quæ est *l. 4. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* & Disp. 94. relata fuit, consentit etiam *l. marito in fine. ff. ad leg. Iul. de adult.*

[sect. 5] In sequenti autem euentu de iure communi, & in hoc regno, atque in Lusitania, in quibus nihil in contrarium est sancitum, fas est marito impunè eum interficere, quem suspectum de adulterio habet cum sua vxore, etiam si illos non inueniat in flagranti delicto adulterii, propter solam præsumptionem iuris & de iure, quòd adulterium commiserint. Atque cùm vniuersim de adultero iura in eo euentu loquantur, nihil arctando ad vilem adulterum, de omni adultero intelligenda sunt, idque cum communi doctorum sententia affirmat aduersus quandam glossam *Carrer. in pract. crim. §. adult. 6. n. 238.* Euentus

autem est, si quis suspectum aliquem habeat, quòd adulterium cum sua vxore machinetur, illum teradmoneat in scriptis, ne cum sua vxore loquatur, idque fiat singulis vicibus coram tribus testibus fide dignis. Atque, vt doctores notant, esse debent tres illæ admonitiones ex interuallo, & non simul. Et cùm fieri debeant in scriptis, multi affirmant fieri debere coram tabellione: & quamuis *Ant. Gom. l. 80. Tauri, in calce n. 60.* id necessarium esse neget; lex tamen *12. titu. 14. part.* 3. necessarium esse affirmat, id quod etiam obseruat *Greg. LopeZ. l. 12, titu. 17. part. 7.* Facta autem ter ea admonitione in scriptis, si maritus postea illos inueniat loquẽtes in domo talis mariti, vel in domo vxoris, vel eius, de quo malè suspicatur, aut in popinis, (hoc est, locis ad bibendum ac comedendum deputatis, vt in caupona, taberna, vel alio simili) aut in suburbanis, (idem intellige de quocunque alio loco æquè aut magis suspecto, in quo fieri posset adulterium, vt satis innuit *l. 12. titu. 17. part. 7.*) tunc impunè potest maritus illum interficere. Si verò illos colloquentes inueniat in via publica, vel in ecclesia, vel in alio simili loco inepto, vt in eo adulterium fiat, tunc adhibitis testibus fide dignis quòd eos, post prædictas admonitiones ita inuenerit, licèt interficere eos non possit, denunciandi sunt iudici, qui illos, tanquam si verè adulterium commisissent, puniet integra adulterorum pæna. Et fortasse in hoc regno, & in Lusitania, in quibus æquè impunè potest maritus interficere adulteram atque adulterum, poterit impunè interficere etiam vxorem: de iure enim communi de solo adultero, suspectóve illo modo de adulterio, est id sancitum, non verò de vxore: quoniam de iure communi nefas erat marito interficere vxorem deprehensam in adulterio in flagranti delicto. Hæc omnia habentur in *authentica si quis ei C. ad leg. Iul. de adult.* & *in authentico vt liceat matri & auiæ §. his quoque,* vnde authentica illa desumpta fuit, & *l. 12. titu. 14. part. 3. ac. l. 12. titu. 17. part. 7.* & consentit communis doctorum sententia, quam **[[342]]** *Ant. Gom.* & Greg. Lopez locis citatis & *Couar. vbi suprà n. 2.* referunt ac sequuntur.

[sect. 6] De iure communi patri impunè licebat interficere quẽcũq; adulterum repertum cum sua filia in adulterio, estò vilis non esset. Ita habetur *l. marito. ff. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sunt: *Marito quoqꝫ adulterum vxoris suæ occidere permittitur, sed non quemlibet, vt patri,* permittitur scilicet quẽlibet adulterum cum sua filia interficere. Idem habetur multis aliis iuribus mox citãdis. Multa tamẽ erant necessaria, vt pater impunè interficere posset adulterum cum sua filia repertũ. In primis, vt vtrũq; interficeret, adulterum scilicet & filiam, & nõ vnũ sine altero, si vtrũq; posset interficere *l. quod ait.* §. *quod ait lex,* & *l. nihil interest. ff. ad legem Iul. de adul. ac l. 14. titu. 17. part. 7.* Ideo autem patri permissum fuit interficere quẽcunque adulterum repertũ cum sua filia, modò simul filiam interficeret; marito autem neque vxorem, neque omnem adulterum, sed tãtũ vilem, fuit permissum interficere, quòd pietas, affectúsve patris ad propriam filiam, continere eum potuit, vt neutrum interficeret: maritus autẽ impetu iracũdiæ ex tam graui iniuria ac ignominia accepta facilè vtrũque interficeret. Ita habetur *l. nec in ea. in fine. ff. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sunt: *Ideo autem patri, non marito, mulierẽ & omnem adulterum permissum est occidere, quòd plerumque pietas paterni nominis, consilium pro liberis capit: cæterùm mariti calor & impetus facilè decernentis fuit refrenandus.* Eadem ratio redditur etiam *l. 14. titu. 17. part. 7.*

Deinde necessarium erat, vt illos in adulterio repertos statim in flagranti delicto interficeret, non verò postea ex interuallo. Ita habetur, *l. quod ait, in prin. ff. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sunt: *Quod ait lex, cum filia adulterum deprehenderit, non otiosum videtur. Voluit enim ita demum hanc potestatem patri cõpetere, si in ipsa turpitudine filiam deprehendat. Labeo quoque ita probat. Et Pomponius scripsit, in ipsis rebus veneris deprehensum occidi. Et hoc est, quod Soto*

& Draco dicunt. Et *§. vlt. eiusdem legis* sic scriptum legimus: *Quod ait lex, in continenti filiam occidat, sic erit accipiendum, ne occiso hodie adultero, reseruet, & post dies filiam occidat; vel è cōtra. Debet enim propè vno ictu & vno impetu vtrũq; occidere, æquali ira aduersus vtrũq; sumpta. Quòd si non affectauit,* (vt scilicet filia fugeret) *sed dum adulterum occidit, profugit filia, & interpositis horis apprehẽsa est à patre, qui persequebatur, in continenti videbitur occidisse.* Lege quæ tractatu præcedente disp. 16. dicta sunt. Et *l. nihil interest. ff. eod. titu.* ita habetur: *Nihil inter est, adulteram filiam priùs pater occiderit, an non, dum vtrũq; occidat. Nam si alterum (*tantũ scilicet) *occidit, lege Cornelia reus erit. Quòd si altero occiso, alter vulneratus fuerit, verbis quidem legis non liberatur: sed diuus Marcus & Commodus rescripserũt, impunitatẽ ei concedi: quia licèt interempto altero, mulier superuixerit post tam grauia vulnera, quæ ei pater inflixerat, magis fato, quàm volũtate eius* (patris scilicet) *seruata est: quia lex parem in eos, qui deprehensi sunt, indignationẽ exigit, & seueritatem requirit.* Vnde intelliges, quòd si pater leuiter eam vulnerasset, ita vt conjiceretur, noluisse illam interficere, teneretur de homicidio adulteri. Vt verò, quando vnum interficit, & nō vtrumque, de homicidio interfecti non teneatur, opus est vt constet, seu præsumatur, vtrũq; intẽdisse interficere, & plus non potuisse efficere, aut credidisse lethalia vulnera vtrique dedisse, quæ ad mortem sufficerent. Hæc tam multis retuli, vt intelligatur, tum quando censendus sit aliquis in flagranti delicto interficere vtrumque adulterum, tum etiam quando verè intenderit vtrumque interficere, & non alterum solũ: quę duo leges huius regni in marito requirunt, vt immunis sit à pæna propter adulterorum interfectionem.

[sect. 7] Tertiò, vt pater de iure communi interficere impunè posset filiam & adulterum deprehẽsos in adulterio, necessarium erat, vt is pater, seu parens, haberet tunc eam filiam in sua potestate, ita vt filia familias illius tunc esset; satisque erat, vt per arrogationẽ, aut per adoptionem in euentibus, in quibus adoptatus transit in patriam potestatem parentis adoptantis, iuxta ea quæ tractatu præcedente disp. 227 dicta sunt, & filia esset sub illius potestate, vt is parens per arrogationẽ, aut adoptionẽ, interficere posset eam filiam & adulterum in adulterio deprehensos. Hæc habẽtur. *l. patri,* & tribus legibus sequent. *ff ad leg. Iul. de adult.* & *l. 14. titu.* 17. *part. 7.* Et quod de patre per arrogationẽ, seu adoptionẽ est dictum, habetur *l. nec in ea. ff. eod. tit.* cuius verba sunt: *Nec in ea lege naturalis ab adoptiuo pater separatur,* sed similiter, quasi dicat, habet ea lex locum in patre adoptiuo adulteræ, quod intellige, in euẽtibus, in quibus illa trāsit ad patriam potestatẽ arrogantis, aut adoptantis, iuxta ea quę disp. 227 citata dicta sunt. Et quia de iure communi descẽdẽtes omnes per lineam masculinam, etiam si cōiugati essent, erant sub patria potestate supremi ascẽdẽtis superstitis, & non intermediorum, vt si superstes esset proauus per lineam masculinam, pronepotes illius erant in ipsius potestate, & non in potestate patris aut aui illorũ; & mortuo proauo; reincidebant in potestatem aui, si superstes esset, & non in potestatem patris ipsorũ; mortuoque etiam auo, reincidebant in potestatem patris; iuxta ea quę tractatu præcedente disp. 184 & disp. 227 explanata sũt; inde efficiebatur, quòd de eodem iure cōmuni, viuente proauo & pronepte per lineam masculinā cō iugata adulterāte, solus proauus, in cuius sola potestate erat, & non auus, aut pater illius, possent illam & adulterum in adulterio deprehẽsos impunè interficere; defuncto verò proauo, superstiteque auo talis coniugatæ, solus auus, & nō pater eius cōiugatæ, interficere poterat illam & adulterũ in adulterio deprehẽsos; & tunc demum pater posset illam & adulterum in adulterio deprehẽsos interficere, quando auus & proauus superstites non essent. Hinc intelliges iura suprà citata. *Lex* enim *patri. ff. ad leg. Iul. de adult.* sic habet: *Patri* (hoc est, ascẽdenti per lineam masculinā*) datur ius occidendi*

adulterum cum filia, quam in potestate habet. Itaque nemo alius ex patribus idem iure faciet, sed nec filius familias pater (adulteræ scilicet, si superstes sit auus, aut proauus, cuius talis pater adulteræ, vnà cum ea adultera, sit filius familias.) *Et lex sic eueniet,* quę proximè ibi subiũgitur, ita habet: *Sic eueniet, vt nec pater, nec auus, possint occidere* (adulterã & adulterum in adulterio deprehensos, si scilicet proauus sit superstes) *Nec immeritò: in sua enim potestate non videtur habere,* (adulterã scilicet suam filiam aut neptẽ) *qui non est suæ potestatis,* (vt nõ sunt pater & auus illius, dum proauus ipsorum pater, aut auus, est superstes.) Et *l. quod ait. §. sufficit.* sic subiungitur: *Sufficit patri, si eo tempore habeat in potestate* (filiam scilicet adulteram) quo occidit, (ipsã scilicet & adulterum deprehẽsos in adulterio) *non quo in matrimonium collocauit. Finge enim postea* **[[343]]** *redactam in potestatem (*id est, post matrimonium celebratum redactam esse in potestatem patris, morte aui, aut proaui, vel vtriusque eorum.)

[sect. 8] Quartò, vt parens, qui in sua potestate habebat filiam adulteram, impunè posset de iure cõmuni interficere illam & adulterum in adulterio deprehensos, necesse erat, vt illos in adulterio deprehenderet in domo sua, aut in domo generi, hoc est, in domo habitationis talis parentis aut generi, siue esset propria ipsorum domus, siue cõducta, aut aliter ad habitandum concessa vel occupata. Si autem illos deprehendisset in domo ipsiusmet adulteri, aut in aliqua alia, vel in quouis alio loco, non poterat eos impunè interficere. Ita habetur *l. nec in ea. §. ius occidendi. ff. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sunt: *Ius occidendi patri conceditur domi suæ, licèt ibi filia non habitet; vel in domo generi. Sed domus & pro domicilio accipienda est.* Et *l. quod ait. §. quare,* sic subiungitur: *Quare nõ vbicunqꝫ deprehenderit pater, permittitur ei occidere, sed domi suæ generíve sui tantùm. Illa ratio redditur, quòd maiorem iniuriam putauit legislator, quòd in domum patris aut mariti ausa fuerit filia adulterũ inducere. Sed si pater alibi habitet, habeat autem aliã domũ, in qua non habitet, deprehensam illò filiam, vbi non habitat, occidere non potuit.* Idem habetur *l. 14. tit. 17. part. 7.* Consentiunt in his omnibus requisitis de iure communi *Carrer. in pract. crim. §. homic. 6. à n. 234. Iul. Clar. 5. lib. sent. §. homicidium. n. 48. Couar. §. 7. citato à n. 2.* & alii doctores communiter, licèt rem non adeò exactè explicent.

[sect. 9] Hæc omnia, quæ de iure communi sancita sunt, vt scilicet parens, sub cuius patria potestate est adultera, possit impunè interficere adulteram & adulterum deprehensos in adulterio, quando conditiones omnes explicatæ concurrunt, locũ hodie non habent in hoc regno, neque in regno Lusitano. Ratio autem est, quoniam in his regnis eo ipso, quòd aliqui matrimonium contrahunt, tã maritus, quam vxor, patriam egrediuntur potestatem, suiq́ue iuris efficiuntur, vt tractatu præcedente in calce disp. 229 ostẽsum est, & aliàs sæpe est dictum: quare cum coniugata adultera eo ipso, quòd in his regnis coniugata est, sub nullius ascendẽtiũ sit potestate, consequens profectò est, vt in his regnis locum non habeat ea facultas de iure cõmuni concessa parenti, sub cuius potestate illa esset. Neque refert quòd *l. 14. titu. 17. part. 7.* non meminerit illius conditionis, quòd sit sub patria potestate eius parẽtis: quoniam supplenda est ex iure cõmuni, vnde lex illa fuit desumpta cum aliis conditionibus in eadem lege appositis, neque eo tẽpore cõiugatæ patriam egrediebantur potestatem per matrimoniũ. Consentiunt *Greg. LopeZ ibi* & *Couar. §. 7. citato. n. 4.* Quia tamen in hoc regno coniugati non egrediuntur patriam potestatem per matrimonium in facie ecclesiæ celebratum, etiam si sit consummatum per copulam, nisi accedat velatio more huius regni, vt Disp. 229 ostensum est, quæ tamen velatio aliquãdo fit multis mensibus post matrimonium celebratum; tunc, si coniugata reperiretur in adulterio à patre, antequam esset

velata, concurrerentq́ue cæteræ conditiones de iure communi requisitæ, interficere impunè in hoc regno posset eam & adulterum; eo quòd adhuc esset sub ipsius patria potestate.

[sect. 10] De iure communi, si maritus interficeret adulterum non vilem in adulterio cum sua vxore repertum, quamuis id non efficeret impunè, puniẽdus tamen tunc non erat pæna homicidii ordinaria, sed arbitraria propter iustum nimiúmve dolorem, quo fuit lacessitus ex tam graui iniuria ac ignominia sibi irrogata atque in ipso flagranti delicto reperta. Ita habetur *l. Gracchus.* §. *vlt. C. ad leg. Iul. de adult.* quæ sola exilii pæna eiusmodi maritum puniendum statuit. Lex Lusitana *lib.* 5. *ord. titu. 16. in prin.* quando maritus *Piam* interficit adulterum cum sua vxore in adulterio deprehensam *fidalguo de solar, ou desembargador, ou pessoa de maior qualidade,* quàm suprà dicti (quos solos adulteros, illiq́ue soli marito, in eo regno interficere non licet, vt suprà dictum est) pænam solùm exilii ei imponi *pera cada hum dos coutos, ou lugares dalem, com preguam na audiencia, polo tempo que à os julgadores bem parecer, segundo à pessoa que matar, nom passando de tres annos.* Vbi vides summam pænam quæ in eo euentu imponi permittitur, quantumcumque homo ille plebeius infimus sit, & quantacũque interfectus nobilitate polleat, esse exilium triẽnii ad loca transmarina, atque iuxta qualitatem personæ interfectæ & interficientis, cæterasq́ue circunstantias concurrentes, minuẽdum est de tempore exilii, & vt nõ sit ad loca transmarina, sed ad aliquem *dos coutos* intra regnum ipsum. *Lex* autem *14. titu. 17. part. 7.* in euentu, quo maritus interficit adulterum non vilem, cum sua vxore in adulterio repertum, imponit pænam, quam mox referemus.

[sect. 11] De iure communi, quando maritus interficiebat vxorem suam in adulterio deprehẽsam, aut pater adulteræ, cum vtrumque adulterum interficere posset, solùm adulterum illorum interficiebat, vt si ex amore parcebat filiæ adulteræ, interficiebatq́ue solùm adulterum cum ea repertum; tunc, si talis maritus aut talis pater vilis erat, condemnabatur in perpetuum ad metallum, aut ad seruiendum in aliis operibus publicis: si autem honestior erat, in insulam relegabatur. Ita habetur *l. si adulterium. §. imperatores. ff. ad leg. Jul. de adult.* & consentit *l. 1. in fine. ff. ad leg. Cor. de sicar. item l. si quis in graui. §. si maritus, in fine. ff. ad senat. cons. Syllan.* Quando autem l. nihil. ff. eod. titu. de patre interficiente alterum adulterum, cum vtrumque potuisset interficere, ait; *lege Cornelia reus erit*; intelligitur, quòd punietur de homicidio lege Cornelia, sed non pæna ordinaria ac integra eius legis, sed mitiori arbitraria, vt *Ant. Gom. in calce n. 51. citati* rectè exponit, & expressè habetur *l. 1. in fine. ff. ad leg. Corn. de sicar. Lex. 14. in fine titu. 17. part. 7.* in his duobus euentibus, & in illo pręcedenti, quando maritus interficit adulterum nõ vilem, sic distinguit: *E por ende deZimos, que si aquel, à quien matasse, fuesse ome honrado, y el que lo matasse fuesse ome vil, que deue el matador ser condenado para siempre à los labores del Rey. E si fuessen iguales, deue ser desterrado en alguna ysla por cinco años. E si el matador fueße mas honrado que elmuerto, deue ser desterrado por mas breue tiempo, segun el aluedrio del iudgador ante quien tal pleyto acaeciesse.* Hac eadem pæna in hoc regno punietur hodie maritus, qui cùm interficere posset vxorem & adulterum in adulterio deprehensos, alterum tantùm occidit, contra dispositionem *legis 3. titu 15. lib. 8. ordin.* quæ est. *l. 3. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* Neque enim punietur pæna ordinaria homicidæ, sed prædicta pæna, vt, iuxta iura citata, rectè *Ant. Gom. n. 51. citato* ait.

[sect. 12] Maritus impunè non potuit de iure communi interficere adulterum vilem, nisi repertum in adulterio cum propria vxore, atque in ipso fla-**[[344]]**granti delicto, vt dictum est: neque hodie in hoc regno potest impunè interficere adulterum quẽcunque, etiam non vilem, & adulteram, nisi repertos similiter in adulterio, atque in ipso flagranti delicto, vt etiam est dictum: neque item de iure communi pater interficere impunè poterat filiam &

adulterantem cum ea, nisi repertos similiter in adulterio, atque in flagranti delicto, vt dictum quoque suprà est. Tũc autem censentur deprehensi in adulterio, quando reperiuntur se pariter cõmiscentes, aut quando indicia adulterii sunt talia, quæ illud omnino persuadent, certumq́ue moraliter efficiunt, iuxta ea quæ Disp. 90 copiosè explanata sunt, aut quando præcedente trina monitione mariti, qualis suprà explicata est, ne is, quem suspectum habet machinari adulterium cum sua vxore, cum illa loqueretur, eum postea inuenit cum illa loquentem in locis suprà explicatis. Quòd si, quando in euentibus explicatis ita inueniuntur, adsit sufficiens probatio, duorum saltem testium omni exceptione maiorum, qui deponant ita à marito aut à patre inuentos esse, censetur illos ita inuenisse, ac proinde, si illos interfecit, liber ab omni pæna propter talem interfectionem pronũciatur. Quando autem illos interfecit, neque sunt testes, quibus probetur, illos ita in adulterio deprehẽdisse, si reperiantur nudi ac interfecti in eodem lecto, aut etiam in eadem domo mariti, in qua adulter hospes non erat, præsumitur ex eodem lecto nudos fuisse conatos fugere ac euadere manus mariti, atque adeò deprehensos à marito in adulterio illos interfecisse, nisi indicia aliqua sint aliunde asportatos fuisse mortuos in eum locum. Idem dicerẽ, si de nocte, quãdo non erat ad aliquid aliud, quam ad adulterium patrandũ, adulter ille ingrederetur, vestitus fuit interfectus, maximè post multam noctẽ, postquã iam omnes in lecto esse solent, & non sunt circũstantiæ, quæ contrarium suadeant, præsertim si maritus non erat tunc cum vxore in domo, adueniensq́; illos interfecit in sua domo repertos. Et deniq; idem est dicendum quando, attentis circunstantiis omnibus concurrentibus, prudentis arbitrio est moraliter certum, cõmissum esse adulteriũ. Quando autem non est moraliter certum, attamen sunt non leuia sed magna indicia, repertũ illum fuisse in adulterio, eaq́ue de causa maritus adulteræ profitetur se illos occidisse, puniendus tunc non est maritus pæna homicidii ordinaria, sed alia extraordinaria mitiori, eo minùs graui, quo maiora sunt indicia cõmissum fuisse adulteriũ, aut quo probatio per testes plus accedit ad integrã probationem, quòd eos in adulterio deprehenderit. Prædicta confirmant, quòd quando aliquis interfectus inuenitur in aliquo loco, neq; sunt indicia, quæ contrarium persuadeant, præsumitur occisus fuisse in eo loco, vt cum multis aliis, quos citat, affirmat *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 56.* Item quòd in delictis, quando agitur de absoluendo aliquo reo, in dubio intelligere semper debemus aliquid esse factum tempore & loco debito ac permisso, potiùs quam illicito & non permisso, vt reus à delicto excusetut, atque in eo euentu dubia probatio releuat probãtẽ, vt tradunt *Bart. Panor.* & communis doctorum sẽtẽtia, quam *Ant. Gõ. vbi suprà n. 57.* refert ac sequitur, argumento *l. meritò. ff. pro socio,* & *l. in interpretatione. ff. de pænis.* His adde, ex qualitate & probitate, aut improbitate ac moribus mariti, ex odio, aut dilectione, quibus vxorem prosequebatur, & ex aliis circũstãtiis cũcurrentibus, expẽdere iudicem debere quãtũ probabilitatis ac verisimilitudinis sit, repertos eos adulteros fuisse aut non fuisse in adulterio. Adde etiam, vt maritus illorum interfector puniri non debeat pæna homicidii ordinaria, satis esse repertos illos esse se amplexantes, aut osculantes, vel in loco & modo valde suspecto: dolor enim, iniuria, ac ignominia præsens ex tanto delicto ita reperto ac flagranti tunc, licèt ad adulteriũ non fuerit deuẽtũ, satis est, nostra & multorum sententia, vt maritus ita tunc lacessitus ad eam mortem infligendã excusetur à pæna homicidii ordinaria, licèt non à mitiori arbitraria, iuxta ea quæ disp. 31 dicta sunt, vbi multa sunt addita, quæ multũ conducunt, vt iudex rẽ hanc meliùs definiat.

[sect. 13] Dubiũ est. Quid si maritus, non in ipso flagrãti delicto, sed postea ex interuallo adulteros, aut eorum alterum, interficiat, quos vel antea deprehẽderat in adulterio, manusq́ue

illius euaserunt, vel quos certò cognouit ac sufficiẽter probat adulteriũ cõmisisse? puniẽdúsne tunc erit is maritus pæna ordinaria homicidii, parricidiiq́ue suæ propriæ vxoris? an verò solùm pæna mitiori extraordinaria ac arbitraria? *Antonius Gom. l. 80. Tauri,* puniẽdũ eum affirmat pæna ordinaria homicidii aut parricidii. Quoniam permissio, quæ maritus permittebatur impunè occidere adulterũ solum vilẽ, & qua de iure huius regni & Lusitaniæ permittitur vtrũq; occidere, etiam si adulter vilis non sit, & cõmutatio pænæ ordinariæ in arbitrariã, quando de iure communi interficiebat vxorẽ adulteram, aut adulterum non vilem, vel de iure Lusitano quando *Piã* interficiebat *fidalguo de solar, ou desembargador,* vel de iure huius regni, quãdo interficiebat alterum tãtũ adulterorum, si posset vtrũq; interficere, iuxta varia iura, quæ suprà citauimus; solum intelligebantur, & habebant locum, quando adulteri reperiebantur in adulterio, atque in flagranti delicto, & non postea ex interuallo interficiebantur: vindicta enim ac punitio ex interuallo solum spectat ad potestates publicas, neque vlla ratione conceditur aut permittitur priuatis, qui fuerunt offensi. Nos verò Disp. 31 cũ aliis, quos ibi citauimus, contrarium affirmauimus, puniẽdũ scilicet non esse pæna ordinaria, sed mitiori arbitraria. Quod intellige, quando non interuenit aleuosia aut proditio in illis interficiendis, neque maritus securitatẽ promiserat, aut publica iudicis autoritate erat illis promissa, maximè marito illam simul promittente, aut etiam fideiiussoriã cautionẽ ad id pręstãte, donec causa exa. minaretur, vt fieri sæpe solet. Ducimur autem, quoniam tãtus dolor, non immeritò perseuerãs in marito ex tam graui iniuria ac ignominia ab ipsis adulterio illo accepta, cõpẽsatioq́; iniuriæ à marito eo adulterio acceptę, cum iniuria mortis propria autoritate adulteris ab eo illatæ, quam tamen illi commerebantnr, vt publica autoritate illis inferretur, & quam maritus ipse in hoc regno, lata priùs sẽtentia à iudice, poterat legis huius regni autoritate propria sua manu illis inferre, certè multum minuere debent de pœna ordinaria, qua maritus proeo homicidio eratpuniẽdus. si illi innocẽtes fuissent, eadẽq́; morte eos õnino innocẽtes interfecisset: quare ęquitas non patitur vt tunc maritus ille eadem pęna homicidii, aut parricidii, ordinaria puniatur, qua puniendus foret, si illos omnino innocẽtes eodem modo interfecisset. Atque obserua, in euẽtibus, in quibus iuxta **[[345]]** iura citata dictum est, marito, aut patri, interficienti adulteros, commutari pænam homicidii ordinariam in aliam arbitrariam longè inferiorem, quia id non fecit permittente sed denegãte id illi lege, sanè tunc maritus aut pater propria sua autoritate id homicidium efficiunt, quod facere ad solas potestates publicas in pænam eius delicti attinebat, imò de iure authenticorũ adulteræ imponenda non erat pæna mortis publica autoritate, vt Disp. 89 & aliis sequentibus dictum est: quare, quòd maritus lacessitus tanta iniuria ac ignominia, tam vehementiq́ue dolore, propria autoritate, legeq́ue non permittente, illos tunc interficiat in compensationem ac vindictam tantæ iniuriæ priùs acceptæ, impedire non debet, quòd ob adeò iustas rationes pæna homicidii ordinaria illi cõmutetur in arbitrariam: maximè quia id ex parte cedet in bonum commune, ne vxores & adulteri tantum ac tam perniciosum flagitium committere audeant. Ducimur etiam lege diuus *Adrianus. ff. ad leg. Pomp. de parricid.* Vbi cùm quidam pater in venatione, atque adeò non in flagranti delicto, occidisset suum proprium filium, eo quòd cum nouerca talis filii, vxore patris, adulterium cõmisisset, Adrianus non pæna parricidii eum patrẽ puniuit, sed pæna extraordinaria longè inferiori deportationis in insulam, atque, vt ibi glossa ait, Adrianus pænam parricidii ordinariam in eam adeò inferiorem pænam cõmutauit propter tãtũ dolorẽ patris, & quoniam filius ille ea pæna erat dignus, paterq́ue solùm deliquit, quòd propria autoritate, & non per potestates publicas, eam illi inflixerat. Neque satisfacit responsio Antonii Gom. quòd id ita in patre fuit

commutatum, quoniam patris est punire filium, licèt non tanta pæna, quæ non per patrem sed per publicas potestates erat infligenda: nam certè etiã marito incũbit propria autoritate punire vxorẽ, neque minori pæna potest illam punire propria sua autoritate ob adulterium in ipsum cõmissum, quàm possit punire proprium filium ob adulterium cum vxore patris commissum. Consentiunt cum nostra sententia ordinationes Lusitanæ, quæ extra flagrans delictum permittunt marito impunè occidere vxorem & adulterum, quod longè plus est, quam cõmutare pænam homicidii ordinariam in aliam multo minorem arbitrariã.

[sect. 14] Dubiũ est, vtrum marito impunè liceat interficere vxorem in adulterio deprehẽsam, etiam si illa prægnans sit, maritusque id optimè nouerit. *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 53. cum Bart.* & aliis, quos citat, & cum quibus consentit *Carrer. §. 6. citato, n. 239.* affirmanter respondet. Ducuntur, quoniam impetus & calor acerrimus eum excusat. Et quoniam quodãmodo prouocatus videtur id facere in suam defensionem. Ego autem non dubito eam sententiam falsam esse, talemque maritum puniendum esse pæna ordinaria homicidii, aut etiam parricidii, si sciebat vxorem ita esse prægnantẽ, vt fætus esset iam animo rationali animatus. Est verò is maritus tunc ea pæna ordinaria puniendus, non quidem quia interficit eam mulierẽ adulteram, sed quia simul iniustè, vt illam interficiat, vnà cum illa interficit innocentẽ, quem illa in vtero gerit, eumque priuat sempiterna beatitudine, ad quam fuit conditus. Atque, si ea mulier ex tali marito fuit prægnans, parricidium committit interficiẽdo suum proprium filium innocentẽ, vt matris puniat adulteriũ. Sicut autem si is idem maritus, vt vxorem interficeret adulteram, simul sciẽs & prudens, interficeret adultum alium innocentẽ, qui ante adulteram esset, & quo se adultera protegeret, puniẽdus esset pæna homicidii propter interfectionẽ talis adulti innocẽtis, quem iura ei impunè occidere non permittunt, sed neque permittere potuerũt, estò alioquin adultera euasura esset manus eius: ita puniendus erit ob interfectionẽ infantis innocẽtis vnà cum matre: quoniam iura ei nõ permittunt interficere infantẽ innocentem, vt interficiat matrem, neque id impunè efficere permittere illi potuerũt. Vnde sicut potestates ipsæ publicæ interficere non possunt adulteram pręgnantem, aut quæ quodcunque aliud delictum cõmisit, ne illam ita puniẽdo, innocentẽ interficiant, quod cum iure naturali pugnat, sed partum illius tenentur expectare antequam morte illam puniãt: sic neque marito id impunè licitè possunt permittere, neque sunt censendæ id illi permittere: quare continere se tunc omnino debet maritus, nihil impediente suo dolore ac maxima indignatione ex tanta iniuria ac ignominia sibi illata, ne innocentem simul interficiat ac priuet vita æterna, præsertim si ille sit suus proprius filius, alioquin pæna homicidii ordinaria, aut etiam parricidii, erit puniendus.

[sect. 15] Estò autem is, quem maritus adulterantẽ cũ propria vxore inuenit, initiatus sit ordinibus sacris, impunè illum interficit maritus in hoc regno & in Lusitania: neque ea de causa excõmunicationẽ incurrit, estò maturo iudicio, sciẽs ac prudens eũ ordinibus sacris esse initiatum, maritus ea de causa illum interficiat, vt *Disp. 7. in. resp. ad. 1.* & *in calce disp. 55.* ostendimus, & consentiunt in vtroque *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 55. Iul. Clar.* 5. *lib. sent. §. homicidiũ. n. 48.* & communis doctorum sententia, quam citant. Habet verò hoc secundum locum, etiam si maritus non deprehendat eum in adulterio cum sua vxore, sed illam amplexantem, aut osculantem, vel actum alium impudicum cum illa exercentẽ, aut solos illos deprehendat in suspecto loco, vt locis citatis comprobatum fuit.

[sect. 16] Vtrũ autem sicut inueniens ecclesiasticum iacentẽ cum matre, filia, aut sorore, vel lasciuè eas tractãtẽ, non incurrit excommunicationem, si eos percutiat ea de causa, aut interficiat, vt locis citatis dictum est: ita, siue laicum, siue clericum, ea de causa in eodem

flagranti delicto interficiat, aut percutiat, impunè id efficiat in his regnis, aut etiam de iure cōmuni. Credo non omnino impunè interficere in his euentibus, (excipe de iure communi, nisi ea filia esset cōiugata, quæ esset sub ipsius patria potestate, cum reliquis ad id requisitis, simulq́ue illam interficeret, aut æqualiter percuteret, si posset, iuxta ea quæ suprà dicta sunt) atque id affirmat *Carrer.* §. *6. citato. n. 235*. cum communi doctorum sentẽtia, quam refert; attamen non incurreret, meo iudicio, pænam ordinariam, sed longè inferiorẽ arbitrariā, propter iustum dolorẽ atque iniuriā ac ignominiam ita interficienti in flagranti delicto illatam, idq́ue definitum videtur in hoc regno *l. 4. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* quæ quo ad hoc sic habet: *Todo hombre, que matare à otro à sabiẽdas, que muera por ello, saluo si matare à su enemigo conocido, o defendiendose, o si lo hallare jaZiendo consu muger, do quier que lo hallare, o si lo hallare en su casa jaZiẽdo con su hija, o con su hermana,* &c. Atque solum in ea lege statuitur, immunẽ eum **[[346]]** esse à pæna mortis, quæ est pæna ordinaria pro homicidio voluntario: quædam tamen ex homicidiis, quæ ibi quoad hoc enumerantur, puniuntur pæna extraordinaria ac arbitraria, vt eam legem intuenti constat.

[sect. 17] Vtrùm autem in euentibus, in quibus dictũ est de iure horum regnorum, vel de iure communi, patrem aut maritum impunè posse occidere adulterum, aut vtrumque simul, fas sit ei, cui tale ius est concessum, mandare id aliis, ita vt alii de illorum mandato impunè id exequantur, maximè si pater aut maritus senes vel debiles sint, aut aliter affecti, ita vt tutò & absque periculo id exequi per se ipsos non possint. Quidam, quos referunt *Carrer. §. 6. citato, n. 236. & 240.* & *Iul. Clar. vbi suprà. n. 51.* affirmanter respōderunt, & ita ait Iul. Clarus alicubi esse receptũ in praxi, neque Iul. Clar. ei sententiæ refragatur: & intelligunt hi autores, non interueniente neque assistente mandante ipso exequutioni talis homicidii. Communis tamen opinio, quam refert *Couar. in 4. decret. part. 2. c. 7.* §. *7. n.* 5. & quam referunt ac sequuntur *Iulius Clarus n. 51. citato,* & *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 61.* affirmat, nō posse id ita mandari alteri: quoniam ius illud vindictam sumendi impunè de aliquo per se ipsum, & non publica autoritate, est exorbitans, valdeq́ue extraordinariè concessum, censendumq́ue proinde est esse personale, quod alteri mandari ac delegari non possit, vt illud nomine ac loco mādantis exequatur, atque in hoc cōsentit cum illis Couar. Excipit verò communis sententia, quam Anton. Gom. & Iul. Clar. amplectuntur, quando filius de mandato patris adulterum interficit, idque propterea quòd filius reputatur vna persona cum patre: quod dicunt apertè probari ex *l. Gracchus. C. ad leg. Iul. de adult.* illis verbis: *Idemq́ filiis eius, qui patri paruerunt, præstandum est,* quod scilicet patri ipsorum Numerio, qui Gracchum in adulterio cum sua vxore repertum proximè dixerat præstandum, vt si scilicet Gracchum iuxta concessionẽ legis Iuliæ de adulteriis interfecerat, vt quia Gracchus erat vilis, omnem pænam euaderet. Rectè tamen *Couar. n.* 5. *citato ait,* quamuis id colligat communis opinio ex *l. Gracchus,* & iuxta eam legem id affirmet; nihil tamen tale ex ea lege colligi. Etenim Numerius ipse, vt proximè fuerat dictum, Gracchum in adulterio de nocte cum sua vxore deprehensum interfecerat, sed coadiuuantibus filiis de mandato patris, & propterea filios, coadiuuantes patrem ad eam exequutionẽ de patris mandato, censet ea lex non minùs esse excusandos à pæna, quàm patrẽ Numerium. Cōsentiũt enim tres doctores citati cum communi doctorũ sententia, quam referunt, quando maritus aut pater impunè interficiunt adulteros, impunè quoque ipsos adiuuantes ad exequutionem eius interfectionis cooperari ad eandem interfectionẽ, modò præcisè cooperatores sint ad eam patris aut mariti vindictam, & non suum proprium odiũ aliunde conceptum ea interfectione & cooperatione expleant: quoniam eo ipso, quòd iura patri aut marito concedunt interficere impunè adulteros aliquos, illis concedere censentur

aliorũ cooperationẽ ad eam exequutionẽ, argumento multorum iurium, quæ *Ant. Gom. vbi suprà n. 62.* citat: ad quod impertinens est, quòd cooperatores & coadiutores accedant iussi, vt filii aut serui, iuxta id quod habetur *l. Gracchus citata,* aut quòd accedant rogati, vel mercede conducti, aut etiam quòd ipsimet coadiutores ad id se obtulerint gratis, vel quòd etiam eam exequutionẽ persuaserint patri aut marito. Sentẽtiam hanc statuit in legem ordinatio Lusitana *lib. 5. ord. titu. 16. §. vlt.* his verbis: *E declaramos, que no caso onde o marido pode matar sua molher, ou à adultero, como encima dissemos, que poderaa leuar consigo as peßoas que quiser, pera o ayudarem, con tanto que non sejam ymiguos da ditæ adultera, ou adultero, por outra causa à fora à causa do dito adulterio. E estes, que consiguo leuar, se poderaam liurar, como se liuraria o marido, prouando o matrimonio e adulterio. Porem sendo ymiguos, como dito he, em tal caso seram punidos segundo dereito, posto que o marido se liure.* Illud verò obserua, quòd cùm maritus aut pater illicitè, sed impunè, in prædictis euentibus interficiant adulteros vt Disp. 7 comprobatum est, multo magis cooperatores illicitè eos adiuuabunt ad eam interfectionem, estò impunè illos ita adiuuent.

[sect. 18] *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 65.* & sequentibus, cum aliis, quos citat, affirmat, si quis solicitet vxorẽ alicuius ad adulterium, & illa id marito detegat, posse impunè se fingere, velle vt, accedente illo ad adulterium patrandum, impunè percutiatur à marito, & ab aliis, qui ipsum ad eam percussionem coadiuuauerint, argumento *l. si quis seruo persuaserit. C. de furtis,* & eorum, quæ ea de re dicta à nobis sunt tractatu præcedente, dum de eeiusmodi furto per seruum alienum corruptũ sermo nobis erat. Rectè verò subiungit Anton. Gom. cùm certus sit maritus, adulterium tunc non fore committendum, ac proinde adulterum illum in adulterio non deprehendat, non posse illum interficere impunè, sed solùm posse illum impunè moderatè percutere pro culpæ & iniuriæ ab illo intentatæ qualitate ac quantitate. Lege quæ suprà in calce Disp. 55. ea de re dicta etiam sunt.

An pro adulterio, secluso alio iniusto effectu, qui inde vlteriùs in rebus externis sequatur, restitutio aliqua ei coniugi debeatur, cum cuius iniuria commissum est. Disp. 100.

SVMMARIVM.

1 . VOluerunt aliqui, ex adulterio in foro cõsciẽtiæ deberi restitutionem pro iniuria adulterii contra iustitiam alteri coniugi eo crimine illata, spectata præcisè à quocunque alio damno ex eo crimine vlteriùs secuto, idque ab vnoquoque adulterorum.

2 . Sed sanior opinio est, quando marito adulteræ ex adulterio cum vxore illius nullum damnum permanens est secutum, in fama, neque in bonis externis, pro nuda iniuria seu iniustitia adulterii, nullam ei deberi restitutionem in foro conscientiæ, & ita semper in ecclesia in confessionum praxi seruatum est.

3 . Ex solo damno iniustè dato ac permanente consurgit obligatio restituendi ex iustitia commutatiua: pro iniuria verò aut iniustitia sumpta præcisè a damno dato permanente non consurgit **[[347]]** *obligatio restituendi, sed illa est obiectum iustitiæ vindicatiuæ, ob quam condigna pæna imponenda à potestatibus publicis veniat per iustitiam vindicatiuam.*

4 . Refellitur prima opinio.

5 . Confirmatur diuersimodè melior sententia.

6 . Rejicitur obiectio in contrariam partem.

[sect. 1] CVm nunquam legerim doctorem aliquem ex iis, qui sua opera typis mandarunt, qui asseruerit, pro adulterio, quando ex illo nullum aliud damnum, vel in bonis externis, vel in honore ac fama, sequitur coniugi alteri, cum cuius iniuria commissum est, vllam restitutionem ei deberi, nec credam id vnquam in vsu ac confessionum praxi introductum fuisse in ecclesia; dum tamen in Lusitania commorabar, non defuerunt aliqui, qui docere cæperint, introducereque in praxi confessionum fuerint conati, pro iniuria adulterii contra iustitiam alteri coniugi eo crimine illata, spectata præcisè à quocunque alio damno ex eo crimine vlteriùs sequuto, deberi restitutionem in foro conscientiæ illi coniugi, cui illata est, idque ab vnoquoque adulterorum, quando non constat coniugem, cui illata est, non velle talem restitutionem. Addebant verò, prudentis arbitrio taxandam esse quantitatem pro vnoquoque adulterio restituendam, attenta qualitate personarum, nullumque esse maritum adeò vilem & abiectum, cui pro primo adulterio cum sua vxore restitui non debeant tres ducati vt minimum, crescenteque qualitate, ingenuitate, ac nobilitate mariti, accrescere debere quantitatem pro primo adulterio restituendam prudentis similiter arbitrio taxandam. Quando autem pluries esset commissum adulterium cum eadem coniugata, quia non in eadem proportione crescit iniuria, in qua crescit adulteriorum numerus; quippe cùm non duplo maior censeatur iniuria duorum adulteriorum, quàm sit iniuria primi adulterii, præsertim quādo commissa non sunt à diuersis adulteris, sed ab vno & eodem, neque longum tempus intercessit inter vnum adulterium & aliud; tunc, dicunt, non iuxta proportionem numeri adulteriorum accrescere debet summa, quam obligatio sit restituendi pro multis adulteriis, sed summa statuenda est arbitrio prudentis, attenta qualitate iniuriæ omnium eorum adulteriorum simul sumptorum, pensatisque circumstantiis omnibus concurrentibus. Pro ea sententia non alia ratio adducebatur, quàm quòd adulterii peccatum est contra iustitiam, iniuriamque adulteri coniugi infert: quare inferunt, pro quantitate iniuriæ, eo crimine contra iustitiam alteri coniugi illatæ, consurgit obligatio illi compensandi ac restituendi ad æqualitatem eam iniuriam. Et cùm non solùm inferatur iniuria marito, quando adulterium cum vxore ipsius committitur, sed etiam maritus, & ea cum qua maritus fornicatur, iniuriam eo adulterio inferant vxori talis mariti, inde inferunt, eum maritum, eamque cum illo fornicariam, teneri in foro conscientiæ restituere vxori eius mariti iniuriam eo adulterio illi illatam.

[sect. 2] Ego verò, vt tractatu præcedente Disp. 715 dicere incipiebam, absque vllo prorsus dubio arbitror, quando marito adulteræ ex adulterio cũ vxore illius nullum damnum permanens est sequutũ in fama, neque in bonis externis, pro nuda iniuria seu iniustitia adulterii, esto illa sit grauissima, nullam ei deberi restitutionem in cōsciẽtiæ foro. Quando verò culpa adulterorum sequutum ex eo adulterio esset ei damnum permanens in fama & existimatione illius, tunc ex ipsa natura rei obligationẽ in foro conscientiæ esse restituẽdi illi id damnum permanens eo modo, quo tractatu sequenti explicauimus restituendũ esse damnum permanens iniustè datum in fama & existimatione alicuius. De damno autem, quod in bonis externis interdum sequitur marito, proli, aut aliis hæredibus illius, ex adulterio vxoris, sermo erit disputatione sequenti. Quia verò ex adulterio mariti regulariter nullum sequitur damnum in fama & existimatione vxoris, sed solùm illi irrogatur grauis iniuria

ea iniustitia eius adulterii aduersus illam ab vtroque adulterorum commissa; consequens profectò est, vt regulariter illi restitutio ab adulteris pro adulterio non debeatur. Et quod contendimus, est, pro iniuria adulterii, seu iniustitia aduersus eam tali adulterio commissa, præcisè sumpta à quocunque damno permanente illi vlteriùs ex tali adulterio sequuto, nullam illi deberi restitutionem.

Sententiam hanc nostram non parum confirmat, semper in ecclesia in confessionum praxi, nullo vnquam reclamante, aut contrarium docente, fuisse seruatam. Neque enim fuit vnquam auditum in ecclesia, quenquam pro iniuria, iniustitiáve adulterii, non solùm quando adulterium erat occultum, sed etiam quando factum erat publicum aut euidens, iniunxisse restitutionem adulteris, quæ fieret coniugi, cum cuiusiniuria esset commissum, maximè pecuniariam, vt ii voluerunt, cum quibus modò disputamus. Iuxta autem verbum Christi *Matth. 5. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum*; iniunctum quidem semper fuit in ecclesia, quando adulterium certò ad notitiam illius deuenit, in quem fuit commissum, & ille commotionem retinet in animo aduersus illum, aut illos, qui id facinus commiserunt, vt ab illo venia petatur, cum signis pænitentiæ & doloris, quòd id commiserint, & cum humiliatione coram illo, quam rei natura, personarum qualitates, ac aliæ circunstantiæ postularent, idque vel per ipsosmet adulteros, vel per tertiam personam, quando crederetur id non egre laturũ offensũ, eaque via speraretur placandum, neque inde timeretur sequẽdũ maius malum, vt & in cæteris iniuriis illatis Disp. 715 citata diximus esse faciendum: quòd tamen restitutio coniugi fieret pro iniuria adulterii illi illata, sumpta præcisè à dãno dato, neque auditum neque vsu introductum fuit vnquam in ecclesia. Cui sententiæ etiam consonat dispositio iuris ciuilis *l. transigere. C. de transact. l. mariti. §. plectitur. ff. ad leg. Iul. de adult.* & aliis iuribus Disp. 46, 47, 89, & sequẽt. citatis, quibus marito prohibetur quicquam accipere pro iniuria adulterii cõmissi cum sua vxore, aut circa eam iniuriam transactionẽ facere, quin potiùs eo ipso, quòd ob eam iniuriam, aut vt desisteret ab accusatione adulterii, aliquid acci-**[[348]]**peret, de lenocinio circa suam vxorem accusari ac dãnari posset: tametsi, vt in calce Disp. 47 & alibi dictum est, in hoc regno & in Lusitania dissimuletur, nec puniatur maritus, qui secretò ea de causa aliquid acciperet, non tamen publicè. Quòd si illi restitutio aliqua ex natura rei & in foro conscientiæ naturali iure deberetur pro ea iniuria ac iniustitia, nunquam sanè ius humanum illi prohiberet id ea de causa, & vt sibi verè debitum, accipere, neque æqua videretur lex, quæ id illi prohiberet.

[sect. 3] Præcipua fundamentalisque ratio huius nostræ sententiæ est illa, quam cum diuo Thoma, relatis apertissimis illiusverbis ex variis locis doctrinæ illius, nemineque refragante, Disp. *715* citata stabiliuimus, multisque eo loco confirmauimus, quę nos magno onere hoc loco leuabunt, ideoque paucis rem hanc absoluemus. Nempe ex solo damno iniustè dato ac permanente (in illo comprehendendo retentionem rei alienæ, alteríve debitæ) consurgere obligationem restituendi ex iustitia commutatiua: pro iniuria verò ac iniustitia, sumpta præcisè à damno dato permanente, non consurgere obligationem restituendi: sed illam esse obiectum iustitiæ vindicatiuæ, ob quam condigna pæna imponenda à potestatibus publicis veniat per iustitiam vindicatiuam, quæ licèt ad iustitiam commutatiuã reducatur tanquam pars illius potentialis, quatenus ad æqualitatem arithmeticam cum iniuria ac delicto pænam morali modo, & vt arbitriũ humanum resque humanæ patiuntur, imponit; multum tamen ab illa deficit, quatenus non resarcit iniuria affecto iniuriam ei illatam, commodo aliquo æquali

eiusdem illam ei compensando, sed solùm illum ratione eius iniuriæ vindicat, puniendo delinquentem, quantum ea iniuria idque delictum meretur: qua ratione vindicatiua iustitia non est pars subiecta iustitię commutatiuæ, quasi rationem iustitiæ commutatiuæ in se includat eo modo, quo homo, qui pars est subiecta animali, rationem animalis in se includit: sed inter partes potentiales iustitiæ commutatiuæ computatur. Vnde, quia adulterium, quando ex illo non sequitur damnum permanens alterius coniugis, vel in fama & existimatione illius, vel in aliis illius bonis, solùm habet rationem iniuriæ ac iniustitiæ illi illatę; consequẽs est, vt pro illo ita spectato nulla restitutio ex natura rei atque in conscientiæ foro ei coniugi debeatur, in cuius iniuriam fuit cõmissum: sed solùm sit dignum, quod pæna cõpetenti per iustitiā vindicatiuam à publicis potestatibus puniatur: quā tamen subire non tenentur adulteri, quousque per sententiam iudicis competentis, vel ex officio suo, vel ad petitionẽ ac accusationẽ coniugis offensi, vel alterius, prout in ea republica fuerit institutum, eis imponatur, exequutionią; insuper mandetur, vt affirmat communis doctorũ sententia, & Disp. 715 citata fuit copiosè explanatũ. Quando autem ex adulterio sequeretur alteri coniugi damnum permanens iniustè ei ab adulteris datum, tunc illud, spectatum precisè à reliqua iniuria ac iniustitia adulterii, tenerentur adulteri illi restituere; non verò iniuriam ac iniustitiam adulterii in se, præcisè spectatam à tali damno.

[sect. 4] Ex his iam patet, nullius esse momenti rationem, qua autores illi suam illam sententiam sibi persuaserunt. Concesso enim antecedente, adulterium scilicet esse peccatum contra justitiam, iniuriamque inferre alteri coniugi, neganda est illatio illa seu consequentia, inde scilicet sequi, adulteros teneri restituere ei coniugi ad æqualitatem iniuriam eo adulterio illi illatam, iniustitiāque aduersus illum commissam: etenim restituẽdi obligatio, vt dictum est, & Disp. 715 citata copiosiùs est cõprobatũ, non consurgit ex iniuria & iniustitia illa, sumpta præcisè à damno dato, sed ex solo damno permanente iniustè dato.

[sect. 5] Confirmare autem possumus nostram omniũque sententiam, communi Ecclesiæ praxi corroboratā, viamque simul aperiemus ad quasdam alias difficultates circa illam enodandas. Quoniam temerarium iudicium peccatum est contra iustitiam, iniuriamque infert proximo, de quo tale sinistrum iudicium concipitur; quia tamen ex eo temerario iudicio nullum damnum ei proximo sequitur, nullus doctorum affirmat, ex illo consurgere obligationem quicquam restituendi ei proximo, sed solùm esset obligationẽ cessandi à tali iudicio temerario, & à tali iniuria eo illi inferenda, idque habet, habuitque semper communis Ecclesiæ praxis in confessionibus: ergo idem propter eandem rationem dicendum est de iniuria adulterii sumpta præcisè à damno, quod inde alteri coniugi sequatur ac permaneat.

Hinc occurri potest ei difficultati, quæ sese alicui offerre poterat. Videlicet, cùm adulter possit interiùs vilipendere maritum adulteræ propter iniuriam, quam illi intulit, abutendo eo modo vxore illius, ratione eius vilipendii interioris, exiguæque æstimationis illius, quam si is maritus sciret, ægriùs ferret, quàm si centum ducati fuissent ex bonis illius ablati, teneri adulterũ restitutionem illi efficere. Hoc enim ad mariti iniuriam pertinet, non verò ad damnũ. Neque valet hoc argumentum; si scirem hanc iniuriam mihi esse factam, mallẽ eam mihi non esse factam, quàm ablatos de meis bonis esse centum ducatos, ergo ex ea iniuria consurgit obligatio mihi restituendi, quantum æstimarem, mihi non esse factam. Grauitas quippe iniuriæ, præcisè spectatæ à damno dato, non infert obligationem restituendi, sed solùm infert, dignam eam esse, quę eo pæna grauiori puniatur, quo grauior ac maior ea iniuria fuerit. Illud verò interius adulteri vilipendium irrationabile profectò est & iniquum. Cùm enim adulterium non culpa mariti, sed nequitia adulteri fuerit commissum, non est cur adulter

maritum adulteræ vilipendat, sed potiùs cur se ipsum vilipendat & increpet: eaǵque de causa sicut ille, qui semel aut pluries sinistrũ iudicium de alio concepit, iubendus non est restituere aliquid iniuria eo sinistro iudicio affecto, sed iubendus est solùm vt desistat ab ea praua & iniusta existimatione: sic adulter iubendus non est restituere aliquid ratione illius prauæ & iniustæ æstimationis, quam potest habere de marito adulteræ, sed solùm est præcipiendus vt ab illa desistat, & se ipsum confundat ac vilipendat ob delictum commissum, & iniuriam proximo suo, absque vlla illius culpa, illatam. Consulendum tamen illi erit, vt conetur, quantum commodè potuerit, honorare eum, quem adeò graui iniuria affecit, famamǵque & existimationem de illo augere, vt aliqua ex **[[349]]** parte ea ratione illi compenset iniuriam grauem, quam illi intulit, quamuis ad id non teneatur.

Possumus confirmare nostram sententiam, quòd scilicet pro iniustitia adulterii in alterum coniugem commissa, iniuriaǵque adulterio illi illata, restitutio illi non debeatur, fundamentumǵque vnde illam deduximus, quoniam qui alium iniustè interficit, quin & qui se ipsum interficit, peccat contra iustitiam aduersus rempublicam, cuius interfectus erat membrum, eiǵque reipublicæ iniuriam infert, vt *Disp. 1. conclus. 3.* cum *diuo Thoma. 2. 2. q. 64. art. 5.* dictum est: quia tamen iniuria illa comparatione eius reipublicæ non est damnum ei illatum in re, quę sit quasi illius possessio, sed in re, quæ est illi coniuncta ac subiecta ad gubernationem in bonum commune eiusdem reipublicæ ac singulorum illius, nulla ei reipublicæ debetur restitutio pro ea iniustitia & iniuria, vt bene ait *Sotus. 5. de iust. q. 2. art. 6.* habetǵque communis ecclesiæ vsus, nemine reclamante: eo quòd non quęcunque coniunctio inter duos sufficiat, vt damnum comparatione vnius eorum censeatur etiam damnum comparatione alterius, quod sit obligatio ei restitui, esto in illius iniuriam cedat: plus quippe requiritur, vt damnum vnius censeatur damnum alterius, quàm vt ex damno & iniuria vnius, iniuria alterius resultet: ergo pro iniuria adulterii, sumpta præcisè à damno alio, non consurget obligatio quicquam restituendi alteri coniugi.

[sect. 6] Objicies. Vxor est possessio viri, & vir vxoris, quo ad vsum corporis ad carnalem copulam, iuxta illud 1. ad Cor. 7. *Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir, &c.* ergo qui abutitur vxore alterius adulterādo cum illa, ipso iustè inuito, debet illi ęstimationem vsus illius, nihil impediente, quòd vxor gratis consentiat in eo sui corporis abusu: sicut qui vtitur equo alieno, inscio & inuito domino, tenetur illi restituere valorem vsus illius. Argumentum hoc, vt patet, non probat deberi alteri coniugi restitutionem pro iniustitia & iniuria adulterii illi illata: sed solùm procedit de valore vsus seu abusus vxoris illius. Sed neque conuincit deberi marito pretium pro illo abusu. Ratio autem est, quoniam corpus vxoris est viri, seu vir habet potestatem illius, & non vxor, ad hoc vt ipse illo vtatur ad vsum matrimonii, ita vt integrum vxori non sit negare illi matrimoniale debitum: non tamen est illius, vt possit concedere alteri vsum illius: neque enim hoc secundum est illi concessum per contractũ matrimonii, sed solùm primum: quia ergo vxoris corpus non est illius, vt concedere possit alteri facultatem ad copulam cum illa, consequens est, vt licèt vxor iniuriam ei faciat concedendo alteri vsum sui corporis; eo quòd maritus acquisierit ius per matrimonium, vt solus ipse eo vteretur; nihilominus nullum pretium pro eo abusu ei debeatur; imò verò crimen lenocinii incurrat, si aliquid pro eo accipiat.

Nostram communemǵque sententiam possumus confirmare, quoniam si pro iniustitia & iniuria adulterii deberetur marito restitutio, etiam deberetur illi restitutio pro iniuria osculi, amplexus, & cuiuscunque alterius tactus inordinati mulieris coniugatæ, quin & pro iniuria inuitationis ad quoduis horum, ac signi inhonesti: eo quòd hæc omnia iniuriæ ac iniustitiæ

sint in maritum commissę, possetque maritus in exteriori foro agere iniuriarum actione pro eorum vnoquoque. Item si pro eiusmodi iniuriis aliquid est restituendum in foro conscientiæ nulla expectata sententia, restituendum similiter foret in eodem conscientiæ foro patri puellæ, sub cuius cura illa esset, non solùm pro iniuria, quæ illi fieret ex stupro cum illa puella, sed etiam ex quacunque alia copula cum ea postquam esset deflorata, quin & pro iniuria, quæ illi fieret ex osculo, amplexu, aut alio inordinato tactu illius, ex inuitatione ad aliquod horum, & ex signo impudico illi facto: quandoquidem hæc omnia in patris iniuriam similiter cedant, illique pro eorum vnoquoque actio iniuriarum in foro exteriori concederetur, vt patet *inst. de iniuriis. §. iniuria, iuncto. §. sequenti,* & aliis iuribus. *ff. de iniuriis:* contrarium verò habet praxis ecclesię, nempe quando inde nullum aliud sequitur damnum, nullam pro his iniuriis restitutionem iniungi. Neque est credendum, piissimum Deum adeò arctasse viam salutis æternæ, vt pro eiusmodi & aliis iniuriis, præcisè sumptis à damno dato, quæ adeò frequentes pro fragilitate humana sunt, iniungeret obligationem difficilem admodum restituendi ad æqualitatem sub pæna interitus æterni: esset enim admodum difficile taxare, quantum pro vnaquaque harum iniuriarum esset restituendum, & multo difficilius pro tot iniuriis restituere. Satis autem est, vt pænis competentibus in exteriori foro vindicentur, & si quid satisfactum non fuerit in hoc seculo de pæna condigna pro eis iniuriis, in alio seculo pæna saltem ignis expurgatorii soluatur: idque conuictus humanus, miseriaque huius vitæ, postulabant.

In confirmationem nostræ communisque sententiæ accedit vsum contrariæ sententiæ esse plenum periculis animarum & corporum, contrariāque sententiam multis intercludere potiùs, quàm aperire, viam salutis æternæ. Quàm sæpissime enim accedunt ad confessionem viri perditi, qui vitam totam in luxuriis & adulteriis cōsumpserunt, acceduntque interdum ad generaliter confitendũ de longissima vita eo modo perditè consumpta, quibus si iniungas, vt pro singulis adulteriis restituant, quæ contraria sententia iniungenda necessariò dicebat, profectò difficultate restituendi tantam summam diuersis, quos ita iniuria affecerunt, succumbent, à viaque salutis æternæ deficient, nunquam ad effectum perducentes, quæ iuxta sententiam, quam impugnamus, restituere sub pæna interitus æterni tenerẽtur. Item ex centum, quibus ea de causa restitutionẽ iniungas, vix quinque restituent, difficultate ipsa restituendi, priuandique se sua pecunia, atque difficultate viæ ac modi id restituendi: quare cùm verisimile sit omnes, qui de adulteriis confitentur, in ignorantia esse inuincibili seu probabili, se teneri eam restitutionem efficere, vt à principio nascentis ecclesiæ omnes doctissimi viri in ea ignorantia fuerunt, qui nullam talem restitutionem fieri præceperunt, aut docuerunt; consequens profectò est, vt introductio huius opinionis, aduersus quam disputamus, præcludat potiùs hominibus viam salutis æternæ, quàm eam illis aperiat, eisque animarum pericula potiùs objiciat, quàm ea ab eis amoueat. Adde, si vsus eius opinionis introduci incipiat, popularesque intelligant, pro adulteriis restitutionem iniungi, facilè posse euenire, vt aliis de causis re-**[[350]]**stitutiones fiant coniugatis, & illi suspicentur fieri pro adulteriis cum ipsorum vxoribus: quod in causa esse poterit cædium vxorum, & multarum dissensionum: eaque ratione in discrimen adducentur corpora & animæ multorum. Quo fit, vt estò æquè probabilis esset contraria sententia, ac est nostra, (quod tamen est omnino falsum) nostra potiùs esset amplectenda, non solùm quo niam in dubio, an pænitentes restituere teneantur, melior est conditio ipsorum possidentium, ne id restituere teneantur, quàm sit aliorum, quibus ea restitutio esset facienda: sed etiam vt tot animarum & corporum pericula vitarentur, quot explanata sunt sequi, data contraria aliorum opinione.

Ex adulterio cum coniugata si filius nascatur, quæ damna in bonis externis sint nata sequi cum onere illa restituendi. Et quousque is filius præsumatur esse mariti. Et quousque teneatur aut non teneatur credere se eße illegitimum matri id illi affirmanti. Disp. 101.

SVMMARIVM.

1 . SI proles concipiatur & nascatur ex adulterio cum muliere coniugata, tria damna in bonis externis nata sunt aliis iniustè sequi.

2 . Quando vxor cum viro habitabat, proles ab ea tunc concepta in foro exteriori præsumitur eße ex marito, atque adeò legitima, nisi constet apertè eam non fuisse mariti, vt quia constet, tempore conceptionis maritum fuisse absentem, vel constet fuiße impotentem, aut aliqua alia ratione constet, eum tunc non habuiße acceßum ad eam vxorem.

3 . Licèt in foro exteriori non stetur dicto matris asserentis, filium à se genitum non esse legitimum ex suo marito, sed eße spurium genitum ex adulterio, vt talis reputetur, & priuetur hæreditate mariti eius vxoris, & aliis bonis, quibus incapax eßet, si esset spurius: nihilominus in foro conscientiæ, quando filius meritò sibi omnino persuadet se esse spurium, quia mater fide dignissima id illi significauit, & quia non est vnde dubitet, rem ita habere, attenta probitate & Dei timore matris, & quia ipsum diligit, neque ei occurrunt circunstantiæ, vnde dubitare possit, tenetur cedere hæreditati paternæ & aliis bonis, quorum ipse ea de causa esset incapax, idque sub reatu lethalis culpæ, interitusq; æterni, & cum restituendi onere, quidquid ex eis bonis post eam sententiam insumeret.

NVnc de damnis in rebus externis, quæ ex adulterio, si ex illo proles generetur, nata sunt aliis iniustè sequi, est dicendum. Et quousque adultera teneatur aut non teneatur illa impedire. Atque quousque adultera & adulter teneantur illa restituere, si impedita non fuerint, sed alii iniustè illa patiantur. Primo autem loco id est examinandum, quod in titulo huius Disputationis est propositum.

[sect. 1] Si proles concipiatur & nascatur ex adulterio cum muliere coniugata, tria damna in bonis externis nata sunt aliis iniustè sequi. Primum est expensæ, quæ à patre putatiuo fiunt in ea educanda, & quæ post mortem patris fient etiam de bonis, quæ attinere deberent ad eundem patrẽ, ad hæredésve illius. Cum his autem computa, quæ mater lucrari impedietur bonis communibus, dum prægnans ex eo adulterio fuerit, & dum eam prolem lactauerit ac educauerit, & quæ tempore partus plus insumpserit, quàm alioquin insumptura foret. Secundum est hæreditas, quam ea proles est obtentura de bonis patris putatiui, qua iniustè priuabuntur, qui alioquin in eis bonis successuri forent, si is pater sciret, eum non esse filium suum, aut quam fortè obtinebit ex consanguineis eius patris putatiui, aut aliunde eo intuitu, quòd filius eius patris sit. Itemq́ue hæreditas, quam de bonis maternis est eadem proles obtentura contra præscriptũ iuris, qua proinde hæreditate iniustè priuantur alii hęredes descẽdentes legitimi aut ascendentes eiusdem matris. Tertium damnum, quod inde est natum sequi, est, si, vt prædicta damna euitentur, & vt consulatur famæ eius adulteræ, aut simul etiam adulteri, is infans exponatur, eaq́ue de causa in hospitali educetur. Tunc enim, si tales adulteri diuites sint, in causa fuerunt, vt sumptus pauperibus deputati cum illo

puero fierent, tenenturq; illos restituere hospitali, vt cum aliis legitimè insumantur; eo quòd ipsi ad ea alimenta suo filio præstanda tenerentur. Idem esset dicendum, si infans expositus esset in domo alicuius diuitis, à quo educaretur, si præsumeretur eum diuitem voliturum restitutionem eorum sumptuum, si sciret diuitias magnas eorum adulterorum. Hæc de primo eorum quæ proposita sunt.

[sect. 2] Quod verò ad secundum attinet, in foro exteriori quando vxor cum viro habitabat, proles ab ea tunc concepta præsumitur esse ex marito, atque adeò legitima, nisi constet apertè eam non fuisse mariti, vt quia constet, tempore conceptionis, maritum fuisse absentem, vel constet fuisse impotentem, aut aliqua alia ratione constet, eum tunc non habuisse accessum ad eam vxorem. Ita *Panor. c. per tuas de probationib. & c. transmißæ. n. 9 & 10. iuncto n. 3 & 4. qui filii sint legit.* & communis doctorum sententia, quam, inter alios, *Ant. Gom. l. 9. Tauri. n. 2 & 3.* refert ac sequitur, atque hæc omnia constant ex *l. filium eum definimus. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. quoniam semper* (*alias quoniam certa) ff. de in ius vocando. l. si vicinis. C. de nuptiis. l. non nudis. C. de probat. in authentico quibus modis natur. effi. sui. §. natura. vers. quapropter,* & ex *l. 9. titu. 14. part. 3.* Vsque adeò verò proles genita ex muliere habitante cum marito præsumitur esse mariti, vt estò vxor & maritus dicant, non esse mariti, quando aliunde contrarium sufficienter non probatur, præsumatur filius mariti, & vniuersim, quando aliquis est in possessione filiationis comparatione alicuius, quia talis ab eis nominabatur & tractabatur antea, sola affirmatio in contrarium vtriusque parentis, sine alia sufficiente probatione, non sufficit, vt excludatur ab ea possessione, & vt talis non præsumatur, vt rectè *Panor. c. transmissæ citato* affirmat, & consentiunt *l. non nudis citata,* & alia iura. Quando autem sola esset opinio viciniæ, quòd ille esset filius aliquorum, cum aliquibus insufficientibus indiciis, vnde ea opinio & fama esset orta, tunc affirmatio eorum in contrarium, quorum filius reputabatur, præualet ei existi-**[[351]]**mationi, estò ille nutritus esset in eorum domo, quorum filius reputabatur: atque hoc est, quod deciditur c. transmissæ citato. Ex eo autem quòd probetur, vxorem, quæ cum marito habitabat, quando filium concepit, adulterium dum cum illo habitabat commisisse, non sequitur, filium conceptum non esse legitimum filium eius mariti, ac proinde legitimus filius talis mariti præsumetur ac reputabitur, nisi contrarium probetur. Ita probat *l. miles.* §. *defuncto. in fine. ff. ad leg. Iul. de adulteriis,* & affirmat communis doctorum sententia, quam *Ant. Gom. vbi suprà* & alii referunt ac sequuntur. Si tamen probaretur adulterium fuisse commissum, quo tempore filius ille fuit conceptus, & pater longo tempore antea ex eo matrimonio filios nunquam genuisset, tunc coniectura esset moraliter certa, eum filium non esse mariti, sed adulteri, maximè si proles genita similitudinem cum adultero, & non cum marito, haberet: neque contrarium probat ille textus, qui solùm rectè docet, ex eo quòd probetur, matrem fuisse adulteram, non sequi eum filium non fuisse mariti: quoniam adulterium potuit esse commissum ante conceptionem vel post cōceptionem eius filii: & quoniam, estò adulterium probaretur esse commissum circa illud tempus, si eodem tempore mulier illa cum marito habitabat, & potens maritus ad generandum agnoscebatur, poterat esse ex marito non minùs, quàm ex adultero: & in dubio in fauorem matrimonii ac filii est præsumendum, maximè cùm filius ratione matrimonii & cohabitationis sit in possessione legitimæ suæ filiationis, atque in dubio sit melior conditio possidentis. Credo tamen, quando res esset ita dubia, quia adulterium probabatur commissum tempore conceptionis talis filii, si tunc vxor & maritus affirmarent esse filium adulteri, quia maritus, licèt simul cum vxore habitaret, non habuit eo tempore rem cum illa, imò fortasse si solus maritus id affirmaret ac confirmaret

iuramento, reputandum esse tunc eum filium adulteri. Atque eatenus admittendam esse censeo sententiam *Gregorii LopeZ iuxta textum ibi. l. 1. titu. 14. part. 2.* verb. *metiendolos en duda,* & aliorum, quos citat. Ex eo verò, quòd textus ille verè dicat, adulterium Reginæ efficere dubium, an filii ex illa nati sint verè filii Regis, hæredesque regni, non sequitur qualecunque dubium sufficere, vt habeantur pro non filiis legitimis Regis, & vt excludantur à successione in regno, vel ab hæreditate paterna. Quoniam cum speculatiuo dubio, an sint filii Regis, stat certitudo moralis, quòd habendi sint pro filiis legitimis, neque excludendi sint à successione in regno & ab hæreditate paterna: cùm tamen maximum malum sit dubitari speculatiuè, an verè sint filii Regis. Sunt autem semper in eiusmodi euentibus attendendæ circumstantiæ omnes concurrentes. Et quidem si tales sint, quæ moraliter, secluso dubio, persuadeant eum filium ex adulterio esse genitum, talis est reputandus, etiam vt excludatur ab hæreditate mariti & vxoris, & vt spurius simpliciter quoad omnia habeatur: in dubio verò qualicunque, quod verè rem minimè moraliter certam esse sinat, sed dubiam aliqua ex parte eam efficiat, reputandus est filius legitimus talis mariti in fauorem matrimonii, & quoniam in ea possessione est ratione matrimonii & cohabitationis coniugum tempore, quo fuit conceptus, neque ab illa est in dubio dejiciendus: eo quòd sit melior conditio ipsius possidentis, iuxtra iura suprà citata, quæ id probant. Hæc de secundo.

[sect. 3] Quod verò ad tertium attinet, licèt in foro exteriori non stetur dicto matris asserentis, filium à se genitum non esse legitimum ex suo marito, sed esse spurium genitum ex adulterio, vt talis reputetur, & priuetur hæreditate mariti eius vxoris, & aliis bonis, quibus incapax esset, si esset spurius: atque iurisperiti ea de causa irrideant iuuenem quendam primogenitum cuiusdam Reginæ, successoremque in regno, qui cùm mater ei significasset, ipsum non esse filium Regis, sed conceptum fuisse ex adulterio cum quodam milite, cessit fratri minori natu filio Regis id regnum: nihilominus in foro conscientiæ, quando filius meritò sibi omnino persuadet, se esse spurium, quia mater fide dignissima id illi significauit, & quia non est vnde dubitet, rem ita habere, attenta probitate & Dei timore (excepto illo euentu consensus in adulterium) matris, & quia ipsum diligit, neque ei occurrunt circumstantiæ vnde dubitare possit, an res ita habeat, maximè si illa in articulo mortis constituta id ipsi significasset, teneretur cedere hæreditati paternæ, & aliis bonis, quorum ipse ea de causa esset incapax, idque sub reatu lethalis culpæ, interitusque æterni, & cum restituendi onere, quicquid ex eis bonis post eam scientiam insumeret. Quoniam ex tunc amitteret bonam fidem. Ita cum *Hostiensi & Panor. locis citatis, & c. officii de pænit. & remis. Ioan. Medina de restitu. q. 3. causa. 4.* & doctores communiter. Si tamen aliqua ex parte dubitaret, rem ita habere, & mater illi significasset, tunc neque in conscientiæ foro teneretur cedere eis bonis, neque vlli eorum parti. Quoniam in dubio quocunque præsumitur filius legitimus mariti illius suæ matris, neque deserere tenetur possessionem legitimi filii eius mariti, & in consequentiam licitè apprehendit ac retinet possessionem eorum omnium bonorum.

Quousque adultera teneatur aut non teneatur detegere adulterium, filiúmve non esse legitimum, vt impediantur damna in bonis externis,

quæ aliis ex eo sequentur, quòd ille reputetur legitimus. Et quousque restituere teneatur ea damna. Disp. 102.

SVMMARIVM.

1 . QVando adultera detegendo suum crimen, impeditura non eßet damna, quæ ex natiuitate talis filii sequentur; quoniam in foro exteriori sola ea confessio sine alia legitima probatione, quòd ille sit illegitimus, non sufficit, vt reputetur talis, & vt excludatur à bonis, quorum est incapax, non tenetur detegere crimen suum, etiam soli illi filio suo spurio, nihil impediente, quòd nulla alia via possit impedire neque resarcire ea damna iniusta aliorum: & tunc reputanda est ea adultera debitrix **[[352]]** *eorum omnium damnorum, quæ omnino non potest soluere, cui proinde neganda non est absolutio à peccatis.*

2 . Quando ea adultera haberet bona, de quibus libere poßet disponere, & quibus compensare sufficienter posset damna, quæ ex eo eßent sequenda, quòd si is filius reputaretur legitimus, non tenetur suum crimen detegere, modò ex eis aliis suis bonis sufficienter ea omnia damna compensaret.

3 . Contra hæc præcedentia objiciuntur tria argumenta in alteram partem.

4 . Dissoluuntur illæ tres obiectiones.

5 . Quando adultera alia via nec impedire nec resarcire potest damna, quæ ex natiuitate filii spurii sequuntur, atque verisimile est, & certum, aut quasi certum moraliter, ex reuelatione sui criminis ea fore impedienda, quia vel potest in exteriori foro sufficienter probari, eum filium ex adulterio fuiße conceptum, vel facta reuelatione filio eius criminis, creditur ipsum cessurum bonis, quæ ad ipsum non spectant, tunc non tenetur adultera cum periculo vitæ propriæ aut alterius detegere crimen suum, sed potiùs debet permittere ea omnia damna.

6 . Quando legitimus succeßor priuandus esset successione in re tanta, quantum est regnum aut maioratus magnus, tenetur minimè adultera cum periculo propriæ vitæ detegere crimen suum, si id profuturum eßet, vt spurius excluderetur, & vt admitteretur legitimus succeßor, idque estò spurius æquè bene administraturus esset eam remp.

7 . Quando ex detectione criminis solùm sequeretur infamia adulteræ cum aliquo audientium scandalo, tenetur adultera crimen suum detegere in articulo mortis, si verisimile sit ea via iri impeditum damna, neque alia occurrat via, qua impediantur: debetque soli filio spurio secretò detegere, si id sufficiat; alioquin tantum debet detegere, quantum sufficiat, vt damna impediantur.

8 . Refellitur obiectio contra hanc præcedentem sententiam multis probationibus.

9 . Communis opinio est, adulteram, non solùm cum periculo vitæ, sed etiam cum iactura famæ, non teneri regulariter impedire damna in bonis externis, quæ ex suo adulterio aliis imminent, aut ea resarcire, postquam secuta sunt.

10 . Quamuis hæc sit communis doctorum opinio, non tamen omnes eodem eam modo intelligunt.

11 . Quando alia via non occurrit impediendi ea damna, verisimilisque est spes, fore impedienda, adultera manifestante crimen suum proprio suo filio spurio, quia ille fidem adhibebit matri, & est adeò timoratus, quòd cedet bonis illis, vel profitendo religionem, vel aliqua alia ratione, aut quia mater suis precibus apud illum eam cessionem ab eo obtinebit, neque ille vlteriùs matrem infamabit, tunc tenetur ea adultera sub reatu culpæ lethalis, interitusque æterni, manifestare crimen suum ei filio, eaque via impedire ea aliorum damna iniusta.

12 . Quando damna, quæ ex adulterio & ex filio ex eo concepto aliis sequuntur, prudentis arbitrio sunt maiora quàm fama, quam adultera amitteret detegendo suum crimen, teneretur ea adultera illud manifestare nihil impediente sua infamia, quando alia via resarciri non possent ea damna, aut quando moraliter eßet certum, aut quasi certum, ea via eße impedienda, neque esse sequenda grauia alia mala: quæ omnia rarò euenient simul.

13 . Quando infamia adulteræ, scandala, & alia mala, quæ ex reuelatione peccati adulteræ probabiliter timerentur, longè præponderarent damnis, quæ aliis ex adulterio & ex filio spurio iniustè sequerentur, non teneretur adultera reuelare crimen suum, nihil impediente, quod ea damna alia via nec impediri nec resarciri possent.

14 . Examinantur argumenta supra pro vtraque sententia confecta, quatenus cum his conclusionibus pugnare videntur.

15 . Quando adultera integre non potest resarcire damna, quæ ex suo adulterio aliis sequuntur, neque potest illa integre impedire, vel ad illa integre impedienda non tenetur propter longè maius suum detrimentum; tenetur nihilominus restituere illa quantum potuerit, relinquendo damnificatis de bonis, de quibus libere potest disponere, quantum maximè potuerit, & occultè accipiendo de bonis, quæ deuentura sunt ad spurium, aut quæ iam ad eum deuenerunt, quantum tutò potuerit, vt ex illis compensationem occultam in restitutionis modum illis efficiat, qui damnum propter eundem spurium patiuntur iniustè.

16 . Quando nulli essent hæredes, quibus maritus deberet neceßariò relinquere bona sua, sed eßent alii, quibus maritus verisimiliter relicturus fuisset bona sua, tenetur quidem adultera eis restituere damna ipsis ex successione filii adulterini secuta; cæterùm non tantum est vnicuique eorum restituendum, quantum verisimiliter credebatur maritum fuisse illi relicturum.

[sect. 1] OMnes aut ferè omnes conueniunt, quando adultera, detegendo suum crimen, impeditura non esset damna, quæ ex natiuitate talis filii sequentur; quoniam in foro exteriori sola ea confessio sine alia legitima probatione, quòd ille sit illegitimus, non sufficit vt reputetur talis, & vt excludatur à bonis, quorum tanquam illegitimus est incapax, vt Disputatione præcedente est ostensum, & vt ex dictis ibidem patet, regulariter probari non poterit sufficienter in eo foro, eum esse illegitimum; & quoniam is filius, estò mater illi manifestet, ipsum ex adulterio esse conceptum, non cedet hæreditati, & aliis bonis, quorum est incapax, quia vel illi non adhibebit integram ac indubitatam fidem, sine qua neque in exteriori neque in conscientiæ foro tenetur cedere eis bonis, vt præcedente Disputatione est dictum; vel quia, estò illi integram ac indubitatam fidem adhibeat, cupiditate tamen, & vt simul consulat suo honori ac famæ, aut alia de causa, ex sua nequitia non cedet eis bonis: conueniunt, inquam, omnes aut ferè omnes, adulteram in eo euentu non teneri detegere crimen suum, etiam soli illi filio suo spurio, nihil impediente, quòd nulla alia via possit impedire neque resarcire ea damna iniusta aliorum: reputandamque tunc esse eam

adulteram debitricem eorum omnium damnorum, quæ omnino non potest soluere, cui proinde deneganda non est absolutio à peccatis: eo quòd nullus ad impossibile obligetur, & illa de peccatis doleat cum proposito nullum lethale deinceps committendi, parataque sit im-**[[353]]**pedire ea damna, aut illa in totum vel ex parte restituere, si qua via in posterum id efficere possit. Atque hic est vnus ex euentibus, in quibus locum habet definitio illa *Inno. 3. c. officii de pænit. & remis.* dum consultus respondet ac definit, posse adulteram, cuius filius, eo quòd reputetur legitimus, successurus est cum detrimento aliorum in bonis, quorum est incapax, absolui non reuelato suo crimine. Ratio verò horum omnium est, quoniam frustra tunc ea mulier se ipsam infamaret sine aliquo eorum emolumento, qui ob natiuitatem talis filii ea damna iniustè patiuntur. Imò verò cùm ex ea manifestatione nata essent sequi multa lethalia peccata, vel eius filii, qui cedere non vellet eis bonis, vel mariti ac consanguineorum, qui scandescerent in odium ac vindictam adulterorum, idque sine cuiusquam emolumento, & cum detrimento famæ talis mulieris, & scandalo ac prauo aliorum exemplo, sanè peccaret lethaliter ea mulier suum crimen in eo euentu detegendo cum tanto damno suo & aliorum, & sine vllius commodo ac emolumento. Consentiunt, quæ suprà in hac *2. 2. in materia de correctione fraterna. q. 33. art. 2.* dicta à nobis sunt.

[sect. 2] Conueniunt deinde doctores, quando ea adultera haberet bona, de quibus libere posset disponere, & quibus compensare sufficienter posset damna, quæ ex eo essent sequenda, quòd si is filius reputaretur legitimus, non teneri suum crimen detegere, modò ex eis aliis suis bonis sufficienter ea omnia damna compensaret. Exemplum est, si in Lusitania haberet sex vel plures filios, & tertium suorum bonorum, de quo libere in eo regno potest disponere, illud relinquendo etiam cuiuis extraneo, aut ad quod aliud ipsa voluerit, illud relinquat aliis filiis æqualiter, excludendo ab illo spurium, atque statuendo, vt maritus in illo succedat tempore toto, quo vixerit, & vt post mortem mariti æqualiter diuidatur inter solos eos filios legitimos. Tunc enim satisfacit ex parte marito, & sufficienter filiis legitimis, quippe cùm tantum de suo tertio singulis relinquat, quantum ob eum filium spurium vnusquisque eorum defraudatur de legitima, quam ex vtroque parente habere debebat. Inclinare insuper suasionibus debet maritum, vt nihil maritus de suo etiam tertio relinquat illi filio, sed aliis. In hoc autem regno licèt tertium & quintum suorum bonorum similiter diuidere debeat inter reliquos filios, excludendo ab vtroque filium spurium, de solo tamen quinto poterat libere disponere, relinquendo quod ex illo superesset, deductis inde sumptibus funeris, cui vellet, & ad quod vellet; tertium autem solùm pro libito potest relinquere cui vult, aut quibus vult, ex suis legitimis descendentibus, modò sint plures vno, alioquin ad legitimam eius vnius dumtaxat descendentis spectat, neque de illo potest vllo modo disponere. Vnde attendendum est quousque, etiam ex tertio, aliis legitimis filiis satisfaciat aut non satisfaciat, illud inter eos æqualiter diuidendo: quippe cùm ipsis sit quodammodo prædicto modo debitum. Cæterùm cùm onera illi tertio possit imponere, sanè ea etiam ex parte eo tertio suo modo satisfacit filiis legitimis, illud inter illos æqualiter diuidendo, nec vllum onus in eo imponendo, vt poterat. In regnis verò Aragoniæ & Cantabriæ, cùm integrum parentibus sit exhæredare, quos liberorum libuerit, relictis singulis eorum quinque tantùm solidis, faciliùs adultera in eis regnis compensare poterit ea damna, excludendo spurium à successione in bonis ipsius, eaque diuidendo inter filios legítimos, quantum satis sit ad compensanda ea damna, relinquendoque maritum vsufructuarium in eis bonis, dum is maritus vixerit, ad compensandum etiam ei damna, quæ ex conceptione eius filii fuerint illi sequuta. Et quoniam adulter similiter, tanquam concausa iniusta eorum omnium damnorum, tenetur etiam ad illa resarcienda

contribuere suam medietatem, & in defectum adulteræ tenetur illa integre resarcire, sicut & adultera in defectum adulteri tenetur integra ea resarcire ac restituere, vt vtrumque Disputatione sequenti ostendemus; sanè, si adulter, vt tenetur, contribuat, multo faciliùs resarcientur. Denique quando hac aut quacunque alia via posset adultera impedire aut compensare sufficienter ea omnia damna, vel accipiendo occultè de bonis, & interuentu tertiæ alicuius personæ in restitutionis modum ea diuidendo inter filios legitimos, vel inducendo & persuadendo filio spurio, vt profiteatur religionem, in qua monasterium ius non comparet ad bona illius, sed perinde remaneant parentibus, ac si talis filius esset mortuus, aut genitus non fuisset, vt si profiteatur nostram Societatem aut Ordinem minorum, vel in nostra Societate coadiutor spiritualis aut temporalis fiat, non tenetur mater detegere crimen suum: quoniam sufficienter ea via occurrit damnis illis.

[sect. 3] Cæterùm contra hactenus dicta objiciet aliquis primò. Quid si ei filio pater putatiuus, cernens eum pauciora bona, quàm alios filios, accipere à matre, aut ob peculiarem affectum, quem ad eum habeat, ita de suis bonis disponat, vt plus, quàm legitimam, illi relinquat, quod tamen ei non relinqueret, si sciret non esse suum filium: aut si ei filio, intuitu quòd sit filius eius patris, obueniant alia bona donatione, vel per vltimam voluntatem, aut ab intestato, quæ sit credendum, largientem non velle illum ea obtinere, si filius eius non sit, cuius filius legitimus esse reputabatur: neque mater hæc damna eis compenset, quibus ea bona erant alio quin obuentura, aut filiis legitimis non tantum compenset, quanto hac etiam alia ratione iniustè conceptione ac natiuitate talis filii priuantur. Censebitúrne tunc ea adultera compensasse sufficienter damna omnia ex suo adulterio sequuta?

Secundò, mulier illa suo adulterio iniustitiam aduersus maritum, & aduersus legitimos descendetes ex ipsa & marito, commisit, exponendo se periculo concipiendi ex eo adulterio, eaque de causa insumendi alimenta cum eo filio, non solùm de bonis mariti, sed etiam de suis propriis, atque faciendi alios sumptus ratione eius partus, quibus omnibus bonis ita insumptis priuauit maritum quo ad dominium & vsum, & sobolem legitimam successione in illis, in præiudicium mariti & sobolis legiti- **[[354]]** mæ: ergo ea etiam bona omnia tenetur resarcire illis.

Tertiò, filius ex eo adulterio conceptus, iure ciuili est incapax hæreditatis, etiam maternæ, iuxta ea quæ tractatu præcedente, dum sermo nobis erat de successione filiorum illegitimorum, dicta à nobis sunt: ergo estò mater, vel occultè accipiendo de bonis, & diuidendo ea inter legitimos filios, vel diuidendo inter solos filios legitimos bona, de quibus ipsa potest libere disponere, eis compenset id, quod filius spurius accepturus est de legitimis ipsorum portionibus, semper tamen filius spurius accipit aliqua bona, quorum non est capax, & quibus priuantur illi, quibus forent relinquenda, quíve in illis alioquin ab intestato succederent, qui verisimiliter fuissent filii ipsius legitimi, si quos ea adultera habebat: hoc ergo tenetur etiam illa compensare aut impedire, si qua via possit.

[sect. 4] Ad primum horum dicendum est, nisi ea omnia integre compenset, aut impediat ne sequantur, non censeri omnino deobligatam à compensatione integra damnorum iniustè ex eo adulterio sequutorum. Quin, si timor sit aliqua ex illis in posterum sequi posse, vt quia aliquis fratrum in posterum, arbitratus eum esse suum legitimum fratrem, relinquet ei aliqua bona, quæ, si sciret eum non esse suum legitimum fratrem, illi non relinqueret, vel illi succedet ab intestato cum fratribus aliis legitimis ac vtrinque coniunctis, vel aliunde succedat similiter in aliis bonis, & hæc etiam damna resarcire ea adultera tenetur, ac prouidere vt resarciantur, si sequantur, modò aliqua via id efficere possit.

Ad secundum mihi dicendum videtur, adulteram illam ea quoque ratione contra iustitiam peccasse, iniuriamque marito & legitimæ proli fecisse exponendo se eo adulterio periculo eorum omnium sumptuum in præiudicium mariti & sobolis. Et eodem modo maritum adulterando peccare contra iustitiam ea etiam ex parte, qua in præiudicium vxoris & sobolis ex ea vxore legitimæ exponit se periculo faciendi sumptus cum sobole illegitima ei alimenta præbendo, eique elargiendo, quæ iura in vita & per mortem ei largiri permittunt. Quod verò ad restitutionem attinet, si cum filio illo plus in alimentis fuit insumptum, quia reputabatur legitimus, quàm ei deberentur, quia erat spurius, tunc incrementum tenetur soluere verus pater & mater talis spurii, tanquam causæ iniustæ eius damni, & vnusquisque eorum tenetur integrum id incrementum soluere in defectum alterius, iuxta ea quæ Disputatione sequenti dicenda sunt: atque id incrementum eis est restituendum, qui inde comperientur damnum fuisse passi, siue maritus adulteræ is sit, siue soboles legitima, defuncto patre, siue aliquis alius hæres, qui eo marito succedat, quo ad portionem, quæ ex eo incremento bonis mariti cedere debebat. Reliquum verò, quod in alimentis debebatur ei filio spurio, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disput. 168 explanata sunt, præter sumptus lactis, si adultera eum filium lactauit, tenetur restituere adulter: quia ipse solus, & non mater, tenetur ad ea omnia alimenta, vt eadem Disput. 168 ostensum est. Quòd si adulter non restituat, ad id tenetur mater. Quoniam, vt ibidem, & Disput. 228 in quinto effectu patriæ potestatis, & aliàs comprobatum est, in defectum veri patris tenetur ipsa de suis bonis ea illi præbere, nihil impediente, quòd maritum & sobolem legitimam habeat. Cauere tamen tenebitur, vt ipsa eos omnes sumptus in partem bonorum, quæ ad ipsam spectant, assumat, restituendo marito aut hæredibus mariti, si medietatem eorum alimentorum, aut integra alimenta, habet minùs in bonis, quæ ad ipsum spectant. Dixi, integra: quoniam si dissoluto matrimonio, nulla sint bona superlucrata, & maritus ea integra alimenta accipit minùs de suo capitali, integra sunt illi tunc soluenda de bonis vxoris. Ad argumentum verò est dicendum, quòd quamuis peccauerit contra iustitiam ea etiam via adultera illa, & peccet similiter maritus simili via contra iustitiam, si adulteretur, vt dictum est; quia tamen iura optima ratione permittunt, imò & præcipiunt coniugatis de bonis, quæ ipsorum vnumquemque contingit, præbere alimenta suis filiis spuriis, nihil impediente eo detrimento alterius coniugis & sobolis legitimæ, non tenentur, quod de suis bonis ita insumunt, restituere alteri coniugi, neque legitimæ soboli, in quorum detrimentum id cedit: quoniam contractus matrimonii sub ea tacita conditione ex iuris ea dispositione censetur celebratus, vt si aliquid tale pro fragilitate humana alicui coniugum contingat, teneatur nihilominus de suis bonis ea alimenta filio suo spurio præbere. Eodem modo est illis permissum, nihil impediente detrimento sobolis legitimæ, eam portionem suorum bonorum, vel in alimenta, vel simpliciter per vltimam voluntatem illis relinquere, quam iura in vnoquoque regno eis relinquere permittunt aut etiam præcipiunt, vt soboles illegitima ex testamento, aut ab intestato, de bonis illorum accipiat. In hoc autem regno arbitror, si maritus sobolem illegitimam haberet, & cum illa aliquid in alimentis insumeret vsque ad dissolutum matrimonium cum sua vxore, posse de bonis superlucratis illa insumere, ita vt in suam partem bonorum superlucratorum non teneatur illa postea accipere, iuxta ea quæ tractatu præcedente Disput. *275* dicta sunt. Et fortasse erit idem dicendum de vxore, si in alimentis sobolis suæ illegitimæ aliquid insumat, & sint bona superlucrata: quando autem non sunt bona superlucrata, vnusquisque eorum id sumere debet in partem sui capitalis, neque propter eiusmodi alimenta quicquam minuendum est de capitali alterius coniugis.

Ad tertium, concesso antecedente, & prima consequentia, neganda est secunda. Leges quippe ciuiles per epicheiam sunt intelligendæ locum non habere in eo euentu: vt enim sint iustæ, rationabiles ac tolerabiles esse debent: irrationabile verò esset ac intolerabile, obligare velle miseram adulteram, vt cum **[[355]]** scandalo & per turbatione aliorum, & cum tam graui suo detrimento, se detegeret, ne illegitimus ille partem illam suorum bonorum acciperet, aut illam prohibere tunc, ne compensaret bonis suis, de quibus libere potest disponere, quod ad alios attinet, propter incapacitatem alioquin talis filii spurii: quare censendæ non sunt vim, quo ad id, in eo euentu habere. Et quidem quo ad id, quod tali spurio esset necessarium in alimenta competentia, retinere illud posset de bonis matris, quando aliunde competentia alimenta non haberet, estò in foro exteriori constaret eum esse spurium, neque id mater teneretur resarcire filiis legitimis, vt dictum est.

[sect. 5] Tota difficultas est, quando adultera alia via nec impedire nec resarcire potest damna, quæ ex natiuitate filii spurii sequuntur, atque verisimile est, & certum, aut quasi certum moraliter, ex reuelatione sui criminis ea fore impedienda, quia vel potest in exteriori foro sufficienter probari, eum filium ex adulterio fuisse conceptum, vel facta reuelatione filio eius criminis, creditur ipsum cessurum bonis, quæ ad ipsum non spectant, num ea adultera tunc cum periculo propriæ vitæ, aut cum iactura suæ famæ, detegere teneatur suum crimen. Et quidem quando imminet periculum propriæ vitæ, aut vitæ alterius, vt adulteri, vel filii spurii, aut alterius, qui persuasit adulteræ id adulterium, vel, vt committeretur, causa alia ratione fuit, conueniunt omnes, præter *Adrianum quodlib. 1. art. 3. ad 2.* regulariter adulteram non teneri reuelare crimen suum, sed potiùs debere permittere ea omnia damna. Fortasse tamen *Adrianus* postea *in. 4. q. 1. de rest.* sententiam mutauit. Si enim attentè legatur, solùm intelligit teneri eam reuelare crimen suum, quando sequitur sola infamia ipsius cum aliquo aliorum scandalo: secùs autem quando vitæ periculum interueniret, aut aliud adeò magnum scandalum, quòd maritus, aut alii illius hæredes, irrationabiliter essent inuiti, eam tunc non detegere crimen suum, nihil impediente ipsorum damno ac detrimento. Atque *Maior. in. 4. dist. 15. q. 17.* qui in reliquis Adrianum sequitur, apertè affirmat, adulteram non teneri detegere crimen suum, quando verisimiliter timeretur inde sequendam mortem illius, aut cuiusuis alterius: in eademque sententia ante eos fuit *Paludanus in. 4. dist. 27. q. 6. art. 1. conclus. 3.* Quicquid autem sit de mente Adriani, communis doctorum sententia probatur. Quoniam quando aliquis deuenit ad necessitatem extremam, seu ad vitæ periculum, etiam si sua antecedente culpa ad eum statum deuenerit, sanè si ad id periculum euadendum opus sit consumere ac destruere res aliorum, licitè id potest efficere, modò paratus sit eas, si qua via postea possit, restituere; dominusque eorum bonorum iniustus erit, si id tunc impediat; quoniam rerum externarum diuisio fieri non potuit in præiudicium vsus earum tunc ad euadendum id periculum, vt hæc omnia copiosè à nobis explanata comprobataque sunt suprà in hac *2. 2. in materia de eleemosyna:* ergo adultera tunc ad euadendam propriam mortem, & ad vitandam mortem cuiusuis alterius, poterit absque vllo peccato, celando crimen suum, permittere vt spurius succedat in bonis, quæ verè non ad ipsum, sed ad alium spectant, parata ea resarcire, si qua via id postea efficere possit. Confirmatur, quoniam, vt tractatu præcedente Disput. 754 & 755 ostensum est, ea mulier tunc impotens censetur ad resarcienda ac impedienda ea damna, quoniam cum tanto suo detrimento ea impedire aut tesarcire non tenetur. Atque hic etiam est alius euentus, in quo præcipuè *Inno. 3. c. officii de pænit. & remiss.* intelligendus est definire, posse adulteræ impendi absolutionem à peccatis, ea non

detegente crimen suum: loquitur enim in euentu, in quo adultera timore mariti detegere ei non audet crimen suum.
Dixi, communem sententiam esse, regulariter eam adulteram cum periculo propriæ vitæ, aut vitæ alterius, non teneri in eo euentu reuelare crimen suum: quoniam si is adulterinus esset filius Reginæ alicuius, qui successurus esset in regno aut in alia republica, essetque perditus moribus, qui cum magno damno publico illam esset administraturus; cùm tamen legitimus in ea successor sine eo detrimento esset eam administraturus; tunc ea Regina, etiam cum periculo propriæ vitæ ac famæ, teneretur detegere crimen suum, quando inde esset euenturum, vt perditus ille spurius excluderetur ab ea successione & administratione reipublicæ. Ratio autem est, quoniam tunc non exponit vitam & famam pro vitando damno iniusto alicuius priuati, sed pro vitando communi damno spirituali ac temporali reipublicæ: pro quo quiuis exponere tenetur propriam vitam, vt illi subueniat, quando aliter impediri non potest, nedum ipsa, quæ suo adulterio in causa fuit, vt respublica in id discrimen adduceretur, & vt simul impediretur à successione in eo regno & administratione legitimus in eo regno aut in republica successor.
[sect. 6] *Sotus. 4. de iust. q. 7. art. 2.* voluit, quando legitimus successor priuandus esset successione in re tanta, quantum est regnum, aut maioratus magnus, teneri adulteram cum periculo propriæ vitæ detegere crimen suum, si id profuturum esset, vt spurius excluderetur, & vt admitteretur legitimus successor, idque estò spurius æquè bene administraturus esset eam rempublicam. Et *Couar. reg. peccatum. part. 1. in initio. num. 6.* §. *sed si,* relata ea Soti opinione, eam non reprobat, sed remittit, vt Sotus ibi legatur. Communis tamen sententia est in contrarium, cui subscribendum censeo. Quoniam vita longè altioris ordinis est, & successione in regno præstantior. Et quoniam nobilitas illius adulteræ vitam ac famam illius efficit præstantiorem.
[sect. 7] Quando autem ex detectione criminis solùm sequeretur infamia adulteræ cum aliquo audientium scandalo, censent Adrianus, Paludanus, & Maior locis citatis, teneri adulteram suum crimen detegere in articulo mortis, si verisimile sit ea via iri impeditum damna, neque alia occurrat via, qua impediantur. Aiunt verò esse detegendum secretò soli filio spurio, si id sufficiat: alioquin tantùm esse detegendum, quantum sufficiat vt damna impediantur. Atque Adrianus & Paludanus affirmant, teneri adulteram detegere **[[356]]** crimen suum filio spurio, etiam si is filius non teneatur credere se esse spurium, verisimiliusque sit, eum cessurum non esse eis bonis, quorum, quatenus spurius, est incapax. Rationem verò reddunt, quoniam adultera tenetur facere, quantum potuerit, vt alii ex suo crimine indemnes seruentur. Exemplum adhibet Paludanus, dicens: Sicut minister verbi Dei tenetur manifestare impio suam impietatem, eamque illi objicere, quamuis ille non semper acquiescat: alioquin Dominus sanguinem impii de manu eius requiret, vt idem Dominus per Ezechielem testatur. Aliud quoque exemplum Adrianus adhibet, dicens: Sicut quando aliquis iniustè alium infamauit, tenetur, se ipsum retractando, efficere quantum potuerit, vt ita iniustè infamatus recuperet suam famam, estò videat alios in eadem existimatione de illo esse permansurus, neque sibi fidem esse adhibituros.
Possumus confirmare sententiam Adriani & aliorum. Primò, quoniam mulier illa, vt suam vitet infamiam, non potest furari ex aliquo: quoniam id est contra ius naturæ, neque in eo euentu occurrit extrema necessitas, in qua, ad conseruandam vitam, sint omnia quo ad vsum communia, quantum sit satis ad vitam conseruandam: sed eiusdem rationis est, non restituere damnum iniustè illatum, illúdve non impedire, quando imminet ex causa ab eo

iniustè data, qui illud impedire tenetur, vt tractatu præcedente Disput. 716 fuit explanatum: ergo adultera resarcire & impedire tenetur damna, quæ ex suo adulterio, ex suoque filio spurio, aliis sequuntur, nihil impediente, quòd necessarium ad id sit, eam se ipsam infamare.
[sect. 8] Dicet aliquis: Saltem ob scandalum, quod ex reuelatione eius criminis sequi potest, non tenetur ea mulier manifestare suum crimen, estò alii iacturam inde in bonis externis patiantur iniustè. Contra hoc secundò argumentor. Quoniam, præterquam quòd inde regulariter non sequatur scandalum, sumptum pro ruina, seu occasione ruinæ aliorum, maximè si mulier illa suum crimen detegat in articulo mortis, sed solùm sequetur scandalum sumptum pro admiratione & nausea illius mulieris, modò suprà à nobis explicato in hac *2. 2. in materia de scandalo. q. 43. art. 2.* imò verò sequetur ædificatio, optimumque aliorum exemplum, dum audierint illam pro salute animæ suæ, & ad vitandum damna, quorum causam suo actu aliis iniustè dedit, efficere rem adeò sibi difficilem: quoniam, inquam, præterquam quòd inde scandalum non sequetur in prima sed in secunda impropria scandali acceptione, coniunctum cum optimo exemplo; vt tamen habetur regula illa *Bedæ. c. qui scandaliZauerit extra de reg. iur. vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur,* hoc est, quàm fiat peccatum aliquod, vt q. 43 citata, art. 7. explanauimus: cùm ergo, secluso scandalo, lethale peccatum adulteræ sit, non impedire damna, quæ ex suo adulterio sequuntur, estò necessarium sit se ipsam infamare detegendo suum crimen, vt præcedente argumento comprobatum est; consequens profectò est, vt nihil impediente scandalo, quod inde in aliis poterit oriri, teneatur adultera suum crimen in eo euentu detegere.
Tertiò, qui falsum crimen in iudicio contra innocentem dixit, tenetur se ipsum detegere, eaque via famam suam innocenti restituere, nihil impediente, quòd ea restitutione ipse maneat infamatus, quin & nihil impediente, quòd ipse mortis pæna sit puniendus, si propter crimen, quod illi imposuit, pæna mortis is erat afficiendus, aduersus quem id falsum testimonium dixit: ergo adultera illa tenetur impedire ac resarcire damna, quæ ex suo adulterio aliis iniustè sequuntur, etiam si ad id necessarium sit se ipsam infamare detegendo crimen suum.
Quartò, qui ab alio est læsus, repetere potest ab illo, quod ad se pertinet, nihil impediente, quòd inde sequatur infamia, quin & mors illius: ergo adultera etiam tenetur impedire ac resarcire damna, quæ suo adulterio aliis iniustè dedit, nihil impediente, quòd ad id necessarium sit se ipsam infamare suum detegendo crimen.
Quintò non sunt facienda mala, vt eueniant bona, vt *Paulus ad Rom. 8.* ait: ergo adultera de qua loquimur, non potest permittere damna aliorum, quæ suo adulterio aliis iniustè sequuntur, vt suæ consulat famæ: tenetur ergo detegere crimen suum, si ita est necessarium, vt impediat ac resarciat damna, quæ suo adulterio aliis iniustè dedit.
Sextò, quamuis fama sit ordinis altioris, quàm pecunia & alia bona externa, tam ingens tamen esse potest valor bonorum externorum, quibus aliquis iniustè priuatur ob adulterium alicuius, vt superet æstimationem famæ adulteræ, quin & bonum vitæ illius: sicut licèt aurum pretiosius sit argento, tanta tamen esse potest copia argenti, vt valor illius superet longè minorem copiam auri: sed omnium consensu damnum iniustè proximo datum resarciendum est cum æquali, imò etiam cum aliquanto maiori damno eius, qui illud dedit, quique ad restitutionem illius tenetur: ergo adultera in eo euentu cum iactura propriæ famæ, imò & vitæ, tenetur impedire ac resarcire damna ex suo adulterio aliis iniustè imminentia aut sequuta.
[sect. 9] Communis tamen doctorum sententia affirmat, adulteram, non solùm cum periculo vitæ, sed etiam cum iactura famæ, non teneri regulariter impedire damna in bonis externis,

quæ ex suo adulterio aliis imminent, aut ea resarcire postquam sequuta sunt. Ita *Caiet. in summa verb. adulterium, & 1. tom. opusculorum, opus. 31. qui est 17. respons. c. 14. ad. 2.* & consentit doctrina, quam de eadem re tradit. *2. 2. quæst. 62. art. 6. ad. 2. Ioan. Med. de rest. quæst. 3. causa. 4. Sotus. 4. de iust. quæst. 7. art. 2. ad. 2. Scotus in 4. dist. 15. quæst. 2. ad penult. argumentum, Richardus ibidem art. 5. quæst. 4. ad. 9. Alfonsus à Castro. 2. lib. de leg. pæn. c. 11. Couar. regula peccatum. part. 1. in prin. num. 6. Nauar. in Manu. c. 17. à num. 88.* & plerique alii. Ducuntur.

Primò, quoniam nullus peccat differendo aut **[[357]]** etiam omittendo omnino restitutionem, ex voluntate eius saltem debita, cui facienda est restitutio: sed nullus rationabiliter potest velle, vt alius ei restituat cum longè maiori eius iactura, qui facere debet restitutionem, quàm sit emolumentum, quod ex restitutione ipse debebat percipere: id enim esset contra proximi caritatem: atque in eo euentu is censetur impotens ad restituendum, qui sine longè suo maiori detrimento non potest restituere longè minus alterius commodum; ex capiteque eius impotentiæ deobligatur tunc ab ea restitutione facienda: qua de causa doctores affirmant, quando restitutio fieri non potest sine longè maioribus sumptibus, quàm sit valor restituendus, propter loci distantiam, aut ob aliam similem causam, restituendum esse id pauperibus pro anima illius, cui restitutio erat facienda, vt tractatu præcedente à Disp. 754 est dictum: cùm ergo longè maius malum sit infamia, quam adultera pateretur detegendo crimen suum, quàm sit detrimentum, quod in rebus externis aliis sequitur propter filium ex eo adulterio genitum; eo quòd detrimentum hoc aliorum sit in rebus inferioris ordinis ac præstantiæ, quàm sit fama; consequens est, vt adultera cum eo suo longè maiori detrimento famæ non teneatur impedire ac resarcire minora aliorum damna iniustè data.

Secundò, quoniam, vt habetur *c. duo mala, & c. nerui. 13. dist.* ex duobus malis minus est semper eligendum: sed minus malum est iactura in bonis externis aliorum, quàm infamia adulteræ, cum aliorum scandalo, suum detegendo crimen: ergo adultera in medio eorum duorum damnorum constituta, quorum alterum sit sibi necessariò eligendum, licitè potest permittere, vt ex filio suo spurio ea damna aliis in bonis externis sequantur, vt cum iactura suæ famæ, & cum aliorum scandalo, crimen suum detegat.

Tertiò, quoniam id definit *Innocentius tertius c. officii de pæn. & remis.* vbi ait, neque adulteræ, neque ei, quæ viro suo supposuit filium alienum, fingendo se esse grauidam, denegandam esse pœnitentiam ex eo, quòd crimen suum viro suo non detegat, estò inde sequatur filium alienum succedere in bonis patris illius putatiui. Atque, quòd ibi Innocentius tertius loquatur de sacram ento pœnitentiæ, & de absolutione in eo à peccatis, præterquam quòd est satis euidens ex contextu, probat id sufficienter *Ioan. Med. loco citato* post Adrianum, eoq; modo doctores communiter id caput intelligunt.

[sect. 10] Quamuis doctores citati in hac sententia conueniant, non tamen omnes eodem modo eam intelligunt. *Caietanus* quippe & *Nauarrus locis citatis,* cum quibus consentire videtur *Alfonsus à Castro. c. 11. citato,* & consentiunt multi alii, nituntur huic fundamento. Quòd nunquam cum iactura in re superioris ordinis teneatur quisquam restituere rem inferioris ordinis: vnde, inquiunt, quia externa bona ordinis sunt inferioris, quàm fama, & fama, quàm vita, nullus tenetur restituere famam alterius cum detrimento propriæ aut alienæ vitæ, neque bona alterius externa cum detrimento propriæ famæ: eaque de causa, inquiunt, nunquam adultera tenetur restituere aut impedire damna, quæ in bonis externis aliis iniustè sequuntur ex ipsius adulterio, se ipsam infamando detectione sui criminis. Hoc tamen fundamentum limitat Nauarrus vbi suprà, vt intelligatur de fama circa bonos mores: non verò de fama

quoad quoduis aliud, vt de fama in literis, in fortitudine corporis ac dexteritate pugnandi, vel imperitia in aliqua arte. Tunc enim, inquit, tantæ quantitatis ac valoris esse poterunt bona externa, vt superent bonitatem famæ in eiusmodi rebus. Infamia verò adulteræ, suum detegendo crimen, semper est infamia quoad bonos mores.

Sotus verò & *Couar. locis citatis,* itemque *Ledesmius. 2. 4. q. 18. art. 2. dub. 6.* aliter eam intelligunt. Inquiunt enim, quamuis fama ex suo genere sit bonum præstantius, quàm bona externa, adeò tamen modicam posse esse famam, tantamque posse esse copiam bonorum externorum, vt bona externa præponderent quoad valorem & æstimationem famæ: quemad modum ingens argenti copia præponderat, quoad valorem, modicæ auri quantitati, nihil impediente quòd aurum ex suo genere sit præstantius ac pretiosius, quàm argentum. Hinc subiungunt, cùm, quando damnum maius aut æquale, quin & aliquantulum minus, ex eo sequitur iniustè læso, quòd ei non fiat restitutio, quàm sit damnum, quod is, qui læsit, ex eo patitur, quòd restituat, lædens restituere teneatur, nihil impediente damno, quod ipse restituendo incurrit; consequens esse, vt quando fama adulteræ non esset tanti momenti, vel quia illa non esset adeò nobilis, vel quia ex parte esset iam infamata, & res, quibus priuarentur legitimi successores, essent ingentis cuiusdam valoris, vt si priuarentur pingui maioratu, aut rebus aliis, quæ prudentis arbitrio excederent aut adæquarent (adde, vel ferè adæquarent) valorem famæ tatis adulteræ, teneri tunc eam adulteram resarcire ac impedire ea damna, etiam si ad id sit necessarium se ipsam prodere ac infamare. Imò (addit Sotus) adeò ingens esse posse emolumentum, quo legitimi successores iniustè ob id adulterium priuarentur, vt etiam cum vitæ periculo teneatur adultera se ipsam prodere, vt si regnum esset deuenturum ad filium spurium, certumque esset, adultera manifestante suum crimen id fore impediendum, neque alia occurreret tuta via, qua id impediretur, vt suprà ex Soto relatum etiam est, Couarruuia non contradicente.

Quid de hac re sentiam, aliquibus conclusionibus explanabo. In eis autem duo suppono. Vnum est, adulteram alia via non posse impedire aut compensare damna, quæ ex suo adulterio aliis sequuntur. Si enim alia via posset ea impedire aut compensare, non tenetur se ipsam infamare. Alterum verò est, esse verisimilem spem, quòd manifestando suum crimen, impedientur ea damna: quod tamen rarò eueniet, iuxta ea, quæ hac & præcedente disputatione dicta sunt. Quando enim non esset verisimile ac certum, aut quasi certum moraliter, quòd ea via impedientur, neque tenetur se ipsam infamare, neque expedit id efficere, vt suprà dictum est.

[sect. 11] Prima conclusio: Quando alia non occurrit via impediendi ea damna, verisimilisque est spes, fore impedienda, adultera manifestante crimen suum **[[358]]** proprio suo filio spurio, quia ille fidem adhibebit matri, & est adeò timoratus, quòd cedet bonis illis, vel profitendo religionem, vel aliqua alia ratione, aut quia mater suis precibus & autoritate apud illum eam cessionem ab eo obtinebit, neque ille vlteriùs matrem infamabit, tunc tenetur ea adultera sub reatu culpæ lethalis, interitusque æterni, manifestare suum crimen ei filio, eaque via impedire ea aliorum iniusta damna. Quærat verò tutiorem, suauiorem, ac meliorem modum possibilem, quo id efficiat, vel per confessarium filii, cui priùs illa suum crimen in confessione aperiat, faciendo illi potestatem vt id in confessione filio ex sua parte detegat, tanquam rem ex confessione ab eo deriuatam, vel aliquem alium modum. Quando autem verisimile non est, manifestante matre crimen suum filio spurio, fore impedienda ea damna, non tenetur illud ei manifestare, imò malè faciet illud ei manifestando, eritque id aliquando culpa lethalis. In priori huius conclusionis parte conueniunt communiter doctores omnes

hactenus citati, etiam Caietanus, vt constat in summa verb. adulterium. Quoniam eam adulteram reuelare crimen suum vni tantùm, qui ea damna impediet, non censent esse, eam se infamare, quando notitia eius adulterii ibi sistet, neque inde ad alios deriuabitur. In eadem sententia sunt *Panor. c. officii de pæn. & remis. Syluester. verb. adulterium. quæst. 1.* & multi alii. Probari autem potest ea pars, quoniam quando ex manifestatione eius criminis vni tantùm nullum aliud timetur detrimentum adulteræ, sanè non cernitur tanta iactura eius adulteræ ex ea manifestatione, maximè si is, cui est reuelandum, sit proprius filius illius, quantum est damnum, quod regulariter aliis sequitur ex successione spurii in bonis, quæ ad alios spectant: cùm ergo vnusquisque restituere teneatur damna iniustè aliis à se data, cum æquali sua iactura ac damno, imò & cum aliquantulum maiori, vt tractatu præcedente à Disp. 754 dictum est; consequens profectò est, vt ea adultera, nihil impediente pudore ac iactura propriæ existimationis, quam apud filium amittet, teneatur in eo euentu manifestare illi crimen suum.

Eodem modo teneretur manifestare crimen suum marito, si inde probabiliter crederetur impedienda esse ea damna, neque timeretur vlterius aliud detrimentum adulteræ, aut alterius tertii. Regulariter tamen nunquam erit illi manifestandum: quoniam ex sola manifestatione facta marito non impedientur ea damna, filio spurio cedere non volente eis bonis: & quoniam timendum est, ne inde sequatur mors vxoris aut adulteri, vel ne sequantur odia & rixæ inter maritum & vxorem, vexatio vxoris dum vixerit, & vlterior eiusdem vxoris infamia. Eo autem intuitu, quòd, re illi manifestata, condonabit, vt spurius succedat in bonis ipsius, non est illi ea res manifestanda. Quoniam regulariter erit contrarium præsumendum. Et quoniam sæpe non erit ad id sufficiens ea condonatio, vt si habeat descendentes aut ascendentes, quorum iuri præiudicare non potest ea sua condonatione. Ac quoniam, quando valida esset ea condonatio, præsumendumque esset, eum illam facturum, si res ei manifestaretur; præsumendum quoque tunc esset, voluntatem eius quasi habitualem esse, vt succedat, re ipsi non manifestata, longeque magis gratum sibi esse, vt ille succedat in eis suis bonis, re sibi non manifestata, quàm manifestata, postulatoque ab ipso ad id consensu, idque vt euitet molestiam ex notitia iniuriæ grauissimæ sibi irrogatæ, cum tanto suo dedecore: quare tunc licitè in eis bonis succederet is filius spurius ex præsumpta voluntate eius patris putatiui.

Posterior verò conclusionis pars initio huius Disputationis fuit sufficienter comprobata.

[sect. 12] Secunda conclusio. Quando damna, quæ ex adulterio & ex filio ex eo concepto aliis sequuntur, prudentis arbitrio sunt maiora, æqualia, aut etiam paulo minora, quàm fama, quam adultera amitteret detegendo suum crimen, teneretur ea adultera illud manifestare, nihil impediente sua infamia, quando alia via resarciri aut impediri non possent ea damna, & quando moraliter esset certum, aut quasi certum, ea via esse impedienda, neque esse sequenda grauia alia mala: quæ omnia rarò euenient simul. Multum verò, vt aliquando id posset euenire, ad rem faceret famam eius mulieris esse iam læsam. Conclusionem hanc aduersus Caietanum, Castrum, & Nauarrum locis citatis, veram esse arbitror cum Soto, Couar. & Ledesmio. Probari autem potest, quoniam qui damni causam iniustè dat, tenetur illud resarcire, seu restituere, aut impedire, etiam cum æquali, aut cum paulo suo maiori damno ac detrimento: æquitas enim non patitur, vt innocens iniustè illud sustineat, ne is, qui illud iniustè intulit, æquale aut paulo maius damnum patiatur in illo resarciendo aut impediendo: quando ergo prudentis arbitrio damna iniustè sequuta, aut imminentia ex adulterio, ob sui magnitudinem tantæ æstimationis reputantur, aut ferè tantæ, quantæ reputatur fama adulteræ, tenebitur adultera ad restitutionem seu impeditionem

eorum sub reatu lethalis culpæ, etiam cum sua infamia, nihil impediente quòd fama ex suo genere sit altioris ordinis, quàm bona externa. Confirmatur, quoniam maioratus & bona externa, post factam rerum diuisionem, non solùm habent valorem ac æstimationem ad naturam sustentandam, subleuandasque necessitates, sed etiam conferunt ad honorem & splendorem vitæ, maioremque æstimationem eorum, qui illa possident, quibus ob diuitias alii seruiunt, & non solùm, qui eis seruiunt, sed & alii maiorem honorem ac reuerentiam eis exhibent, nobilioresque vxores ducunt, & feminæ nobilioribus viris nubunt, ac denique propter diuitias meliorem ac honorabiliorem locum homines obtinent in republica, quàm si eis carerent, iniuriaque eis facta grauior censetur, quàm iniuria facta pauperi, sicut etiam iniuria facta nobiliori grauior censetur, quàm facta ignobili aut minùs nobili: ergo adultera, quæ suo adulterio causa est, vt alius iniustè priuetur maioratu, aut aliis bonis externis, simul illum iniustè priuat honore & splendore eiusdem rationis suo modo cum eo, **[[359]]** quo se ipsam priuat detegendo suum adulterium ex ea parte, qua ipsa est diues, nobilis, & obtinens præstantem locum in republica: fieri ergo poterit, vt in conuictu humano, & quod ad res attinet huius seculi, tantum æstimetur damnum iniustum pinguis maioratus, ingentiumque diuitiarum, quantum fama adulteræ. Præsertim cùm infamia adulteræ in re proposita & in conuictu humano non tam attendatur ac æstimetur ratione virtutis, quàm ratione æstimationis huius seculi nequam ac circunstantiarum, quarum in eo ratio habetur ad famam atque infamiam. Plus enim infamiæ ac pudoris patitur coniugata ex vno adulterio ipsius detecto, quàm patiatur adulter ex centum adulteriis ipsius detectis: cùm tamen, si ad rationem vitii ac virtutis attendas, longè plus culpæ & longè plus pudoris & infamiæ erit in die iudicii viro ex centum suis adulteriis, quàm sit futura vxori ex vno tantùm ipsius adulterio. Item infamia vxoris redundat, quo ad æstimationem huius seculi, in infamiam ac vilipendium mariti omnino innocentis, & qui est absque vlla omnino culpa, quin & propter dedecus mariti ex adulterio vxoris accrescit infamia adulterii in ipsamet vxore, quæ causa simul fuit ignominiæ mariti: cùm tamen, si ad virtutem & vitium attendas, nulla sit futura infamia nec pudor mariti ex adulterio vxoris omnibus in die iudicii detecti, sed soli vxori erit pudor pro quantitate culpæ. Item in hoc seculo ex homicidio, quod non sordidè quo ad leges & æstimationem huius seculi sit commissum, plus culpæ est, quàm in vno mulieris adulterio: & tamen adulterium fædissimè infamat mulierem, & homicidium illud non infamat in hoc seculo eum, qui illud patrauit, quin potiùs auget æstimationem illius: non ergo in re proposita tam attenditur ad infamiam ex vitio, ea ex parte qua est contrarium virtuti, quàm ad infamiam, quæ resultat quo ad conuictum humanum, & ex rebus & circumstantiis, quę in eo ad famam & ad infamiam attenduntur. Præterea, si vxor & maritus diuites sint & nobiles, plus infamia adulterii reputatur, quàm si sint ignobiles & pauperes: neque quisquam diceret, propter infamiam, quę ignobili ac pauperi resultaret ex manifestatione sui adulterii, excusari illam ab obligatione impediendi damnum iniustum successionis filii spurii in regno, aut in alio opulentissimo maioratu, priuationisque iniustæ successionis alterius in illo, si id ignobilis ac pauperis mulieris adulterium causa iniusta fuisset adeò ingentis damni in bonis externis: non ergo in re proposita agitur de infamia, quę præcisè bonis moribus contraria sit, & quę præcipuè ex eo capite attendatur: Nauarrus autem fatetur, quo ad hanc aliam infamiam, pręponderare posse ingens damnum rerum externarum damno infamiæ, neque excusare eam infamiam ab obligatione illud impediendi, quando ea via potest impediri, & alia non potest.

[sect. 13] Tertia conclusio. Quando infamia adulteræ, scandala, & alia mala, quæ ex reuelatione peccati adulteræ probabiliter timerentur, longè præponderarent damnis, quæ aliis ex adulterio & ex filio spurio iniustè sequerentur, non teneretur adultera reuelare crimen suum, nihil impediente quòd ea damna alia via nec impediri nec resarciri possent. In hac conclusione conueniunt omnes doctores contra Adriani opinionem citati, & multi alii, estque communis doctorum sententia. Atque eam probant argumenta ibi ad hoc probandum confecta. Quo loco obserua, sæpe esse credendum, patrem putatiuum velle, vt res potiùs sit occulta, & neque ipsi detegatur, sed potiùs spurius in bonis ipsius succedat, quàm quòd cum tanto suo dedecore detegatur, & cum tanta sua afflictione & molestia id ipse sciat, legibusque huius seculi cogatur interficere suam vxorem, aut alia facere, quæ ne adduceretur vt faceret, optaret potiùs se nunquam sciuisse id vxoris delictum. Atque talem ego reperi quendam nobilem, qui propter adulterium ab alio detectum, suam interfecerat vxorem, valdeque conquerebatur de quodam, qui id adulterium patefecerat.

[sect. 14] Nunc percurrenda sunt argumenta suprà pro vtraque sententia confecta, quatenus cum his tribus nostris conclusionibus pugnare videbuntur. Atque in primis ex dictis patet, falsum esse id, quod Paludanus & Adrianus dicebant, quando scilicet non est probabilis spes, spurium cessurum bonis, quæ ad alium aut ad alios spectant, teneri nihilominus adulteram detegere illi crimen suum. Ad exemplum verò Paludani negandum est, ministrum verbi Dei, & multo minùs priuatum aliquem, correctionis peccatoris gratia, teneri dicere peccatori iniquitatem suam, illam ei objiciendo, & de illa eum arguendo, quando inde non speratur emolumentum aliquod, sed solùm damnum, & quòd ille fiet deterior: tunc enim cessat præceptum de illo corrigendo, locumque habet illud Christri: *Nolite projicere margaritas ante porcos.* Multo autem magis locum non habet, vt alicui manifestetur obligatio, quam inuincibiliter ignorat, & à qua implenda excusatur à culpa ob eam ignorantiam, quando, si illi manifestetur, illam cum sua culpa lethali non implebit, sequenturque alia mala: in eo enim euentu potiùs est obligatio lege caritatis, eam obligationem illi non manifestare, vt vitetur peccatum illius, & vitentur alia mala. Illud verò Ezechielis intelligitur, quando constat illum esse in peccato, & ex admonitione speratur illum fore conuertendum, & quando verbum Dei multis proponitur, & speratur fore aliquos conuertendos. Quando item aliquis esset in peccato cum aliorum scandalo ex eo, quòd non augeretur, augendus in exemplum aliorum esset, estò ex redargutione culpa sua deterior fieret. In re autem, de qua loquimur, spurius non est in peccato: imò verò manifestatio obligationis, in qua est, erit illi occasio peccati, & erit occasio aliorum malorum.

Ad exemplum verò Adriani est dicendum: Neque illum teneri se retractare, quando nulla omnino est spes inde euenturum emolumentum aliquod ei, quem iniustè infamauit: quando autem esset spes, ea retractatione aliqua ex parte recuperandam esse famam illius, vt regulariter erit sperandum: quoniam id maximè faciet, vt alii suspicentur, illum ab aliis **[[360]]** fuisse etiam iniustè infamatum, si alii etiam falsum testimonium contra insontem illam dixerunt, tunc tenebitur se ipsum retractare. Et longè maiori cum ratione tenebitur id efficere, quādo ea via est spes iniustè infamatum integre esse recuperaturum famam suam: quia vel alii inde permouentur ad simile quid faciendum, vel iudex inde permotus maiorem faciet diligentiam ad rem iterum examinandam, meliusque indagandam veritatem. His accedit, in exemplo Adriani, ex manifestatione proprii criminis, non sequi periculum detrimenti spiritualis alicuius alterius: ex eo verò, quòd mater filio spurio manifestet suum crimen, quando arbitratur filium cessurum non esse bonis, quæ non ad ipsum, sed ad alios

spectant, sequi probabile detrimentum salutis spiritualis illius atque offensæ Dei, sine vllo alterius emolumento.
Ad primum verò argumentum pro opinione Adriani dicendum est: Quamuis eiusdem speciei sint, accipere alienum iniustè, & illud iniustè retinere; faciliùs tamen circumstantiam aliquam posse excusare retentionem alieni à ratione iniustitiæ, quàm primam alieni occupationem: eo quòd, docente id lumine naturali, longè plus requiratur ad spoliandum aliquem re sua absque iniustitia, quàm ad excusandam ab iniustitia retentionem eius, quod alteri debetur, propter impedimentum, quod est, vt restitui ei possit sine longè maiori incommodo eius, qui restitutionem efficere debet. Vnde communiter doctores omnes admittunt, posse aliquem, non solùm differre restitutionem, sed etiam omnino illam omittere, si fieri non possit sine longè maiori eius detrimento, qui restituere debet, quàm sit detrimentum, quod is, cui fieri debet, ex eo patitur, quòd omittatur: non verò ita loquuntur de prima rei alienæ occupatione. Idem autem, docente eodem lumine naturali, cernitur in permissione, qua adultera permittit, filium suum spurium occupare bona, quę ad alios spectant, quia id impedire ipsa non potest sine longè maiori suo detrimento. Vnde ad argumentum in forma, concessa maiori, ad minorem dicendum est, esse eiusdem rationis illa duo in genere iniustitiæ, quando non adest circircumstantia, quæ vnum excuset ab iniustitia & non alterum: secùs autem quando adest circumstantia, quæ excusat retentionem aut non impeditionem damni, & non quæ excuset à culpa primam rei alienæ occupationem, vt explanatum est.
Ad secundum argumentum, quod ad regulam illam Bedæ attinet, *Panor. c. officii de pænit. & remis.* & quidam alii respondent, intelligendam solùm esse in iudicibus & testibus, quasi hi soli vtilius scandalum nasci permittant, quàm veritatem relinquant. Nos verò suprà in materia de scandalo q. 43. art. 7. cum communi doctorum sententia reiecimus eam expositionem: diximusque eam regulam intelligendam esse de veritate vitæ, ita vt dicere Beda velit, quando scandalum vitari non potest sine peccato eius, qui illud vitare vellet; vtilius scandalum nasci permitti, quàm committatur peccatum. Illa verò hoc loco non repeto, ne eadem res pluries, & extra suum proprium locum, explanetur. Ad argumentum verò dicendum est, iam in responsione ad præcedens argumentum & suprà in hac eadem Disputatione esse ostensum, adulteram, etiam secluso aliorum scandalo, non teneri impedire damna, quæ ex suo adulterio aliis sequuntur, detegendo suum crimen, quando id efficere non potest sine longè suo maiori damno ac detrimento. Præterea detrimentum, quod aliquando ex reuelatione sui criminis imminere posset saluti spirituali aliorum, adiumento esse posset, vel etiam quandoque sufficiens ratio, vt absque vllo peccato permittere posset detrimenta aliorum in bonis externis, non reuelando suum crimen.
Ad tertium argumentum, concesso antecedente, quando infamia & damna, quæ ex ea retractatione sequerentur ei, qui se deberet retractare, non essent longè maiora, quàm infamia & damna, quæ ex suo falso testimonio accusato imminerent; neganda est consequentia, quando infamia & damna, quæ adulteræ ex manifestatione sui criminis sequerentur, essent longè maiora, quàm damna bonorum externorum, quæ aliis sequerentur ex eo, quòd non manifestando suum crimen permitteret spurium succedere in bonis, quæ non ad ipsum sed ad alium attinerent.
Illud circa argumentum propositum obserua. Quamuis regulariter, qui in iudicio, aut extra iudicium, alium infamauit, non teneatur cum periculo propriæ vitæ restituere solam famam & damna infamati in bonis externis: idque propterea quòd longè maius damnum sit amissionis propriæ vitæ, quàm sit damnum illius alterius amissionis famæ & bonorum

externorum; & quoniam nullus cum tanto suo maiori damno ac detrimento restituere tenetur damnum longè minùs alterius iniustè illi illatum: sed satis sit, eum qui illud intulit, resarcire illi postea meliori modo, quo possit, ea omnia damna famæ & bonorum externorum, pecuniis ea compensando, vel aliqua alia ratione, qua melius id efficere potuerit, & quatenus id potuerit efficere: nihilominus si ex falsa accusatione aut testimonio accusato immineat vitæ periculum, tenetur se ipsum retractare cum periculo propriæ vitæ, si id accusato esset profuturum. Item si ex falsa accusatione aut testimonio grauissima infamia immineret, aut adesset iam accusato sibi, & successoribus suis ac consanguineis, & confiscatio omnium bonorum, vt si esset accusatus de crimine hæresis, quod sua fragilitate esset confessus, aut de alio simili crimine, tunc vtique teneretur accusans se ipsum retractare cum periculo propriæ vitæ ac famæ, si id similiter profuturum esset accusato ac suis ad eum liberandum ab ea grauissima infamia & amissione suorum bonorum. Ratio autem est, quoniam vita accusantis vel non præponderat, vel certè non multum præponderat prædictis omnibus damnis: eo quòd melius esset accusato non viuere, quàm viuere cum tanta sua & suorum infamia, coniuncta cum iactura omnium suorum bonorum. Adde, famam alterius non esse medium à natura institutum ad conseruandam vitam eius, qui illam iniustè læsit, vt sunt bona externa, quorũ vsum impedire non potuit rerum diuisio, quando illa necessaria sunt ad conseruandam vitam eius, qui extremè illis indiget.

Ad quartum, concesso antecedente, neganda est consequentia. Quoniam quando is, qui **[[361]]** læsit, dignus est infamia ac morte in pænam ob suum crimen, licitè potest is, qui ab eo fuit læsus, exequi suum ius procedendo aduersus illum ad totam eam pænam infamiæ ac mortis: is verò, qui dignus est tota ea pæna, non tenetur illam exequi aduersus semet ipsum. Neque tenetur cum tanto suo maiori damno restituere minus damnum alterius, esto dignus sit, cui tota ea pæna iudicis ministerio infligatur.

Ad quintum, concesso antecedente, negãda est consequentia. Quoniam adultera illa permittẽdo in euentu explicato, in quo id ei licet, ea minora mala ac damna, quæ ex suo adulterio ortũ habuerunt, vt ipsa longè suum maius damnum euitet, non facit malum, sibíve tunc illicitum, vt explanatum est.

Sextum verò argumentum totum est concedendum, quando prudentis arbitrio fama ac detrimenta, quæ pateretur adultera, non multum præponderarent damnis, quæ ea reuelatione sui criminis impediret, ne aliis ex suo adulterio iniustè sequerentur: id enim nos secunda nostra conclusione asseruimus.

Ad primum verò argumentum pro communi opinione, quatenus pugnat cum nostra prima & secunda conclusione, concessa maiori, neganda est minor, semper scilicet detrimentum & damnum quodcunque in fama adulteræ præponderare damnis, quæ aliis iniustè ex ipsius adulterio sequuntur. Ad probationem verò dicendum est, quamuis fama præstantior ex suo genere sit, quàm bona externa: tantam tamen posse accumulari copiam bonorum externorum, coniunctam cum honore, æstimatione, ac fama, altioriq́ue gradu in republica, quæ inde possessori illorum in conuictu humano resultant, vt quo ad æstimationem & valorem æquent aut superent valorem famæ, quam adultera amitteret reuelãdo suum crimen, quan tum esset satis vt ea grauiora, æquè grauia, aut ferè æquè grauia damna iniusta impedirentur.

Secundum verè argumentum neque ad probandum tertiam nostram conclusionem est efficax. Cùm enim malum culpæ sit maius malum, quàm quodcunque detrimentum in bonis externis, in fama, & in vita, supponit profectò id, de quo est controuersia, nempe posse quempiã absq; peccato permittere minus damnum proximi, cui permittens ipse causam

iniustè dedit, vt euitet maius aliud suum damnum. Propositio verò illa maximè intelligenda est de malis propriis eius, qui vnum illorum debet eligere; eoque modo intellecta, est vniuersim vera. Intellecta etiã de malis alterius, quando vnum eorum est illi ab aliquo alio eligendum, etiam est vera. Cæterùm intellecta de malis, quorum vnum pertinet ad eligentem, & aliud ad alterum, non est vniuersim vera, neque in eo sensu prolata duobus illis capitibus. Nam cum paulo maiori detrimento eius, qui causam damni iniustè alteri dedit, tenetur illud ei impedire, aut illud ei restituere, vt dictum est. Item nefas mihi est, eligere inferre minus damnum proximo ipso inuito, vt ego euitẽ maius meum malum, vt etiam est dictum. Propositio verò illa inseruit argumento, non intellecta aliquo ex duobus prioribus modis, sed tertio modo: quo pacto ostensum est eam esse falsam.

Definitio verò Innocẽtii tertii, de qua est sermo in tertio argumento, intelligitur, quando ex manifestatione sui criminis imminet adulteræ periculum vitæ, aut lõgè maiorum malorum, quam sint illa, quæ iniustè aliis ex ipsius adulterio sequuntur, iuxta tertiam nostram conclusionem: non verò habet locum aut intelligitur in euentibus primæ & secundæ nost rarum conclusionum.

[sect. 15] Sunt verò nonnulla quo ad adulteram obseruanda. Primum est: Quando integre non potest resarcire damna, quę ex suo adulterio aliis sequũtur, neque potest illa integre impedire, vel ad illa integre impedienda non tenetur propter longè maius suum detrimentum, iuxta ea quæ dicta sunt; teneri nihilominus restituere illa quantũ potuerit, relinquendo damnificatis de bonis, de quibus libere potest disponere, quantum maximè potuerit, & occultè accipiẽdo de bonis, quæ deuentura sunt ad spurium, aut quæ iam ad eum deuenerunt: quantum tutò potuerit, vt ex illis cõpensationẽ occultam in restitutionis modum illis efficiat, qui damnum propter eundem spurium patiuntur iniustè. Quòd si hæc non sufficiant ad integre aliis satis faciendum sua damna, tenetur, quantum commodè iuxta suum statum potuerit, & arbitrabitur esse voluntatem eorum, quibus ea restitutio debetur, (neq; enim censendũ est proprios alios suos filios, & maritum, tam arctè velle eam obligare, quam alios) laborãdo ac parcè viuendo, tam dum coniugata fuerit, quàm postea, si vidua remanserit, acquirere & augmentare bona, quibus compenset ac restituat ea omnia damna. Item tenetur non disponere de suis bonis, de quibus alioquin libera dispositio ad eam attinebat, ad legata quantumuis pia, teneturq́ue temperare sumptus sui funeris, quantum maximè potuerit, solos eos præcipiendo, quos, attenta qualitate suæ personæ, excusare non possit. Quòd si, qui ea damna passi sint, fuerint filii eiusdem, aut maritus, præsumere poterit, nihil impediente obligatione illis restituendi damna sequuta ex suo adulterio, contentos fore, vt fiant ii sumptus, qui si non fierent, cederet in ipsorum dedecus.

[sect. 16] Quando nulli essent hæredes, quibus maritus deberet necessariò relinquere bona sua, vt quia is maritus descendentibus & ascendentibus careret, sed essent alii, quibus maritus verisimiliter relicturus fuisset bona sua, obseruant Sotus & Richardus locis citatis, teneri quidem adulteram eis restituere damna ipsis ex successione filii adulterini sequuta, cæterùm non tantum esse vnicuique eorum restituendum, quantum verisimiliter credebatur, maritum fuisse illi relicturum. Quoniam cùm maritus potuisset non ita disponere, quin & mutare voluntatem, quam ea de re ante suam mortem expressisset, relinquereq́ue ea bona, aut eorum partem, aliis, vel in alia opera pia, damnum illi illatum non tantum æstimabitur, quantum erat id totum, quod credebatur illi relinquendum, sed prudentis arbitrio est illi restituendum, quantum æstimaretur illa spes, quæ eo plus valebit, quo plus & quo verisimiliùs crederetur, fuisse illi id totum relinquendum. Aduerte tamen,

quòd si certum esset moraliter, quantitatem aliquam esse diuidendam inter aliquos, & incertum, quantum defunctus vnicuique eorum esset relicturus, tunc tota ea integra quãtitas restituenda illis esset, diuidenda inter illos, iuxta verisimilitudinẽ, quæ esset, fuisse à defun-**[[362]]**cto inter illos diuidẽdam: quoniam ea tota quãtitas deberetur integre eis simul sumptis. Obserua item, id minus, quod ea adultera restituere teneretur ei, cui certum aliquid credebatur relinquendum à defuncto, quia poterat id non ei relinquere, teneri illam restituere pauperibus, aut insumẽdo illud in alio opere pio pro anima defuncti, aut pro illis, quibus foret à defũcto relinquendum: quoniam ipsa integra damna marito adulterio suo data, aut aliis, quibus maritus sua bona erat relicturus, tenetur restituere, incertitudoque, quantum cuique foret relicturus, ipsam non deobligat ab integra restitutione totius latitudinis damni facienda. Quando autem incertum omnino esset, cui maritus bona sua fuisset relicturus, aut in quibus operibus esset ea insumpturus, tunc distribuenda erit restitutio inter pauperes, aut insumenda erit in aliis operibus piis pro anima defuncti, & pro reliquis, ad quos erant deuentura, quique damnum ea de causa iniustè acceperunt. Admonet verò optimè Castrus loco citato, vt, defuncto marito, sciat adultera, cui restituere debeat damna, quæ ex eo sequentur, quòd spurius succedat in bonis sui mariti, eam solicitè debere interrogare maritum, & ab eo intelligere, cui relicturus fuisset ea bona, si is filius moreretur, aut natus non fuisset.

Num etiam adulter ad restitutionem eorundem damnorum teneatur, & quousque. Et num adultera & adulter, si filius ex eo adulterio natus exponatur, teneantur ad expensas hospitali, aut alteri, qui cum eo spurio illas fecerit. Disp. 103.

SVMMARIVM.

1 . ASserunt nonnulli, adulterum non teneri restituere damna secuta aliis iniustè ob filium ex adulterio natum.

2 . Sanior opinio est, adulterum videlicet, qui indubitatus pater est eius filii, quíve sibi omnino persuadet, persuaderéve omnino debet, eum esse suum filium, teneri simul cum adultera ad restitutionẽ eorum omnium damnorum.

3 . Adulter in cõsciẽtiæ foro, si indicia habeat sufficiẽtia, quæ coram Deo ipsum omnino persuadeant, persuaderéve debeant, illum eſse suum filium, vt suum debet illum reputare ad effectum, vt restituere teneatur damna omnia inde subsecuta, atq; ad illum educandum, ad soluendásve expensas factas in illo educando.

4 . Quando proles genita ex adulterio, aut etiam ex muliere non cõiugata, alicubi exponitur, & sũptibus hospitalis alicuius alitur, aut etiam alicuius diuitis, in cuius domo fuit exposita, licitè fit ad crimen occultandum, euitandamque infamiam: & quando adhibetur debita cautela, ne proles pereat, deberetq; priùs baptiZari, ne fortè moreretur sine baptismo, significandumque est scripto cum prole posito, an baptiZata eſset, vel non. Tum si parentes sint diuites, tenetur restituere hospitali sumptus, quos in eo prole alenda fecerit, & præsertim pater.

[sect. 1] S*Otus. 4. de iust. q. 7. art. 2.* affirmat, adulterum non teneri restituere damna sequuta aliis iniustè ob filium ex adulterio natum. Tum quoniam credere potest, eum non esse filium suum. Sicut, inquit, quando soluta cum duòbus cōuersatur, si concipiat, neuter eorum tenetur credere eum esse filium suum. Tum etiam quoniam adulter non supposuit eum filium spurium marito adulteræ, sed sola adultera eum illi supposuit, tanquam legitimum filium eius mariti: eaque de causa adulter non fuit causa illorum damnorum, nisi remota, sed causa propinqua fuit sola adultera, ac proinde ipsa sola tenetur ea restituere.

[sect. 2] Contraria tamen sententia est communis eorum doctorum, qui ea de re tractant, adulterum videlicet, qui indubitatus pater est eius filii, quíve sibi omnino persuadet, persuaderéve omnino debet, eum esse suum filium, teneri simul cumadultera ad restitutionem eorum omnium damnorum. Ita *Caiet. in summa verbo adulterium, Syluester ibidem. q. 5. Ang. ibidem. n. 4. Gabriel. in. 4. dist. 15. q. 2. dub. 2. Diuus Ant. part. 2. titu. 2. c. 17. Nauar. in Manu. c. 16, n. 48 & 49.* & alii. Ratio autem est, quoniam is adulter verè fuit causa efficax eorum omnium damnorum: eo quòd non per accidens, sed per se nata sint sequi ex eo adulterio: qui autem causa iniusta est damni alicuius, ad restitutionem illius teneretur, vt ex se constat, & ex. *c. vlt. de iniur. & damno dato.* Atque cùm vnusquisque eorum duorum adulterorum causa fuerit omnium eorum damnorum totalis, effectus totalitate licèt partialis, partialitate causæ vnusquisque in defectum alterius tenetur integra ea restituere, vt tractatu præcedente in materia de restitutione sæpe est dictum. Vno tamẽ eorum integre restituente, alter tenetur ei restituere partem, quam loco eius restituit. Cùm verò ex iuris dispositione, vt Disput. 101, & locis ibi citatis, est dictum, adulter teneatur ad omnia alimenta eius filii, exceptis lactis, si mater lac ei possit præstare; & mater ad ea omnia alimenta teneatur solùm in defectum patris; sanè solus adulter tenetur ea præstare, & subinde ea integra restituere ei, qui illa præstitit, aut si mater, in defectum adulteri, illa restituat tanquam causa etiam illorum iniusta, tenetur adulter ea integra illi restituere, excepto incremento supra alimẽta debita filio spurio, si quod factum fuerit in alimentis illius, quia credebatur filius legitimus: quoniam incrementum hoc æqualiter est diuidendum inter adulteram & adulterum, vt Disp. 101 citata dictum est. Reliqua verò omnia damna æqualiter sunt diuidenda inter adulterum & adulteram, ac proinde æqualiter contribuere debent ad restitutionem illorum: aut, si vnus ipsorum integra illa restituit in defectum alterius, tenetur alter restituere ei medietatem, quam loco ipsius restituit. Neque refert, si vnus eorum suaserit alteri id adulterium, ad illudque eum permouerit, dummodo illum ad id non coëgerit: quoniam consulens, qua consulens, non censetur causa principalis damni, sed exequens censetur principalis causa comparatione consulentis, consulensque solùm tenetur ad restitutionem in defectum exequutoris: vnde cùm vterque adulterorum exequutioni mandauerit causam eorum damnorum, hoc est, adulterium vnde illa sequuta sunt, sanè vnusquisque eorum tenetur ad medietatem integram eorum damnorum, & ad restituenda ea omnia damna solùm in defectum alterius, iuxta ea quæ de concausis damnorum tractatu præcedente in materia de **[[363]]** restitutione copiosè explanata sunt.

[sect. 3] Id etiam, quod Sotus dicit, posse scilicet adulterũ credere non esse filium suum, nobis non probatur. In cōsciẽtiæ enim foro, si indicia habeat sufficiẽtia, quę coram Deo ipsum omnino persuadeant, persuaderéve debeant, illum esse suum filium, vt suũ debet illum reputare ad effectum, vt restituere teneatur dāna omnia inde subsequuta, atque ad illũ educandum, ad soluendásve expẽsas factas in illo educando. Vt si tempus partus respondeat tẽpori adulterii cōmissi, ex quo dicitur generatus, & maritus tempore adulterii erat absens,

vel antea filios ex ea sua vxore non genuerat: aut adultera est talis, cui, spectatis circunstātiis omnibus concurrentibus, meritò sit credendum absque vlla dubitatione eum filium ex eo adulterio fuisse genitum, hæc sanè indicia sunt manifesta illum esse filium suum. Quòd si res dubia sit, sanè in foro consciētiæ restituere tenebitur partem damnorum, maiorem vel minorem, pro dubii quantitate minori vel maiori: tenebitur item soluere partem maiorem, vel minorem, sumptuum factorũ in illo educando. Idem est dicendum, quando aliquis carnaliter solutam cognouit, quæ alium simul admittebat, aut si dubium sit, an alium simul admiserit. Si enim sibi ōnino persuadeat, ex suo coitu fuisse illum generatum, quia partus respondet diei coitus, & nullæ sunt circũstantiæ, quæ dissuadeant eũ esse filium suum, sed omnes eam persuasionẽ coadiuuent, tenetur in conscientiæ foro eum reputare filium suum ad effectum, vt omnia alimenta, excepto lactis, si tamen mater iustam causam non habeat eum non lactandi, soluat, & vt eum habeat vt filium suum ad ea omnia, ad quæ tali illegitimo filio tenetur. Si verò, attẽtis circunstantiis cōcurrentibus, res sit dubia, tunc sanè pro quantitate minori, vel maiori, dubii, tenetur ad illa eadem plus vel minuscōtribuere; licèt non teneatur recognoscere illum omnino in suum filium, dum res fuerit dubia. Quin in exteriori foro, si cōfiteatur dubium sibi esse, an sit suus filius, credo præcipiendũ illi esse, vt pro quantitate verisimilitudinis ac probabilitatis, quam habet esse suum filium, & quā in eo foro confitetur, contribuat ad illa omnia. Neque enim in eo dubio ac probabilitate æquitas patitur, vt filius ille desertus omnino maneat subsidio patris. Potissima autem ratio horũ omnium hæc est, quoniam adulter, aut alius fornicarius, vt teneatur resarcire damnum eo adulterio à se datum, aut vt teneatur subuenire filio à se genito, non censetur in eo dubio bonę fidei possessor, vt melior conditio ipsius possidẽtis sit, qui retinere possit omnia sua bona, & nihil contribuere ad resarciẽdũ dānũ sequutum, & ad subueniendum illi, quem probabile est esse suum filium: imò verò in eo dubio reputatur possessor malæ fidei ad effectum, vt contribuere teneatur ad dāna verisimiliter ex suo actu malo iniustè sequuta, pro quantitate verisimilitudinis, quę fuerit, ex eo suo actu malo iniustè fuisse sequuta; eo quòd mala fide causam illam apposuerit ac dederit, vnde nata erant iniustè sequi. Si quis enim mittendo sagittam causam iniustam mortis sufficientẽ apposuerit, & constet postea mācipium alicuius sagitta fuisse interfectum, verisimileque sit ea sagitta fuisse interfectum, res tamen certa non sit, sed dubia, sanè non erit ille possessor bonæ fidei, vt in eo dubio non teneatur in foro conscientiæ restituere dānum illud pro quantitate probabilitatis ac verisimilitudinis, quæ fuerit, ipsum id mancipium alienum interfecisse. Aut, si duo miserunt sagittas iniustè, & vnus eorum interfecerit alienum mācipium, ignoreturque cuius eorum sagitta sit in terfectum, sanè neuter eorum cẽsebitur possessor bonæ fidei, vt contribuere in eo dubio non teneatur ad restituẽdũ id dānũ pro quātitate dubii seu verisimilitudinis, quę est, ipsum illud interfecisse, ac proinde vterque in conscientiæ & in exteriori foro est cogendus contribuere ad id dānum; eo quòd constet vtrunque causam illius sufficientẽ ac iniustam apposuisse, ipsosque illud dedisse iniustè, sed tam ipsi quàm alii ignorent, quis eorum illud dederit. Idem verò est in re proposita de eo, qui suo adulterio causam sufficiẽtem iniustam apposuit, vt sequerentur ea damna, vt pro quantitate verisimilitudinis, quæ est, ex eo adulterio fuisse sequuta, teneatur restituere partem eorum. Itẽq; de eo, qui sua fornicatione cum soluta causam sufficiẽtẽ apposuit, vnde filius generaretur, vt, quando postea constat filium esse generatum, & dubium est an ex sua vel ex aliena fornicatione sit generatus, pro quantitate eius dubii ac verisimilitudinis, quæ est, generatum fuisse ex sua fornicatione, illi subueniat, patris debitum cum illo in ea proportione adimplendo, in qua fuerit verisimilitudo verè ipsum esse patrẽ illius: & vt, quando certum

est filium aliquem esse generatum ex fornicatione vnius è duobus, & dubium æquale est, ex qua eorum fornicatione sit generatus, vterque æqualiter contribuat ad id debitum patris in eo filio adimplendum. Hæc de primo eorum, quæ in titulo huius disputationis fuerunt proposita.

[sect. 4] Quod verò attinet ad secundũ. Quando proles genita ex adulterio, aut etiam ex muliere non cōiugata, alicubi exponitur, & sumptibus hospitalis alicuius alitur, aut etiam alicuius diuitis, in cuius domo fuit exposita. In primis est dicendum, licitum esse eam prolem ita exponere ad crimen occultandum, euitandamque infamiam, & alia mala, quando alia via commodè impediri non possent sufficienter: & quando adhibetur debita cautela, ne proles pereat, deberetque priùs baptizari, ne fortè moreretur sine baptismo, significandũque esset scripto cum prole posito, an baptizata esset, vel non. Addunt verò communiter doctores, si parentes sint diuites, teneri restituere hospitali sumptus, quos in ea prole alenda fecerit. Quoniã bona hospitalium sunt in vsus pauperum; & præsumpta voluntas institutorum eorum hospitalium est, vt quando ex aliqua iusta causa bona aliqua hospitalis eo modo insumerentur cum filio alicuius diuitis, parẽtes tenerentur ea cōpensare in vsus aliorum pauperum: si quidem parentes tenentur ad alimenta suorum filiorum illegitimorũ. Ad hanc autem restitutionem teneretur solus pater, ad quem solus ex iuris dispositione spectat tribuere alimenta eiusmodi filiis, exceptis alimẽtis lactis, quando mater lactare commodè potest eum filiũ: in euentu autem, de quo loquimur, efficere id nō potest sine suo dedecore, & interdum sine aliis etiam malis: qua de causa pater tenetur hæc etiam tunc soluere. Si pater propter paupertatem, aut alia de causa, non posset alimenta ei filio præbere, & mater diues esset, tunc mater teneretur integra alimenta hospitali restituere: quoniam mater, in defectum patris, tenetur præstare alimenta ōnia necessaria filio. Quando hospitale ex sui in-**[[364]]**stitutione haberet reditus ad alendos pueros expositos, & esset valde diues, ita vt intelligendum esset, institutorem voluisse omnes ali, nihil sperando de parentibus, esto diuites essent, cessaret obligatio restituendi ea alimenta, esto parentes essent valde diuites. Similiter essent restituenda alimenta alii, qui suis sumptibus alimenta ei filio præbuisset, quando præsumendum esset, id eum velle attentis diuitiis patris eius filii. Cùm autem parentes tribuere teneantur alimenta eiusmodi filiis iuxta qualitatem & diuitias talium parentum, sanè postquam ab aliis essent misere educati, subuenire illis tenerentur publicè vel occultè, si diuites essent, ministrando illis necessaria, vt viuerent iuxta conditionem talium parentum. Item si iuxta legum dispositionem in eo regno succederent in parte bonorum eorum parentum, quam parentes denegare illis licitè non possent, curare tenerentur, vt illam, vel in vita talium parentum, vel post mortem, obtinerent, ac proinde semper curare deberent, vt intelligerent, quid de eis filiis disponeretur, & vbi essent, & vt notitiam de illis semper haberent.

De pænis stupri, etiam cum vidua honesta, & cum aliis. Disp. 104.

SVMMARIVM.

1 . STuprum vno modo sumitur latè, vt cōprehẽdit concubitum cum vidua, cum masculo Sodomitico actu, quin & adulterium, omnemque fornicationem. Alio verò modo sumitur

stuprum preßè & propriè pro sola illicita defloratione virginis, non præcedente cum illa matrimonio eius, qui illam deflorat, idque siue illa consentiat in illa defloratione, sine non.

2 . Stuprum non solùm si cum virgine committatur, sed etiam si committatur cum vidua honesta, punitur de iure ciuili communi, si stuprator quidem persona sit honesta, pæna confiscationis medietatis bonorum eius fisco Regis: si vero persona sit humilis, pæna correctionis corporalis cum relegatione.

3 . De hoc crimine accusari potest solum intra quinquennium à cōmisso delicto, & puniri potest reus a iudice ex officio.

4 . Quando tutor stuprauit eam, cuius fuerat tutor, deportatur, & confiscantur omnia illius bona.

5 . Si mancipium stuprum commiserit cum domina sua, sumpto stupro latè, domina ipsa capitis pæna punitur, & mancipium comburitur. Si filii ex ea copula generentur, carent nobilitate omni, quam ob matrem prætendere poterant, neque succedunt matri ex testamento.

6 . Infidelis iure legis Hispanici, si cum virgine aut vidua Christiana habeat accessum, lapidibus necatur. Ipsa verò vidua amittit prima vice dimidium bonorum suorum patri aut matri vel auis, si illos habeat, alioquin ad fiscum Regis pertineāt; pro secunda vice omnia sua bona eisdem, & ipsa interficitur.

7 . Pænæ quæ sunt in Hispania & Lusitania statutæ pro stupro latè sumpto, quatenus cedit in iniuriam eorum, cum quibus stupratæ aut etiam stupratores habitant.

8 . De iure communi, & regni Hispanici, quando mulier cum qua habetur carnalis accessus, neque est nupta, neque virgo, neque vidua honesta, neque acceßus ille fit cum iniuria patris familias domus, in qua habetur is acceßus, neque à famulo fit cum domistica domini sui, non punitur talis acceßus carnalis.

9 . Si quis virginem corrumpat, dotabit eam, & habebit illam vxorem. Si verò pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quā virgines accipere consueuerunt. Sed hæc sententia nonnihil restringitur.

10 . Si quis vitiauit virginem, se illi ad id offerentem, aut consentientem ad simplicem ad id petitionẽ, non incurrit eas pænas, si nullæ ad id suasiones ex parte stupratoris interuenerunt. Si verò suasiones interuenissent, videtur ea virgo ad id seducta.

11 . In foro exteriori semper præsumitur virginem vitiatam seductam, nisi contràrium à stupratore probetur.

12 . Stuprator adhuc puniendus est in tribunali ecclesiastico pæna aliqua arbitraria ob crimen cōmissum, licèt nec cogendus sit ducere illam vxorem, nec ei restituere aut dare dotem: maximè quia de iure ciuili pæna statuta pro stupro incurritur, esto stuprata corrupta non fuerit.

13 . Quādo virgo se ad stuprum obtulit, aut sine suasione statim ad petitionem stupratoris consensit, quamuis ei virgini non censeatur iniuria facta, quia volenti non fit iniuria, ac proinde neque ipsi neque nomine ipsius competat alteri iniuriarum actio, nihilominus, si sub patria erat potestate, patri censetur facta iniuria, ac proinde suo nomine, & non filiæ, agere poterit iniuriarum actione aduersus stupratorem, ciuiliter ad pænam pecuniariam arbitrariam, vel criminaliter, vt ipse maluerit; habendaque erit ratio, quoad iniuriam patris, maioris quantitatis dotis, qua indiget ad eam æquè bene nuptui tradendam, ac si corrupta non eßet.

Si item sit sub tutore, iniuria in ipsum redundat, agereque proinde poterit tunc iniuriarum nomine proprio.

14 . Si, dum aduersus stupratorem agitur ad pænas pro stupro preßè sumpto in aliquo regno statutas, excipiat ille, seu in sui defensionem objiciat, illam non fuiße virginem, quando illam carnaliter cognouit, tunc ad ipsum spectat id probare, non verò ad eam stupratam probare attinet se tunc virginem fuisse.

15 . Si virgo conciperet sine claustri apertione, & sequatur partus, quo claustrum aperitur, stuprator incidit in pænas adulterii.

16 . Dispositio capitis primi & secundi de adulterio solùm habent locum quo ad eas pænas in foro ecclesiastico, quando reus ad illud forum attineret, itemq; habet locum in terris patrimonii ecclesiæ quo ad reos laicos. Extra patrimonium verò ecclesiæ & forum ecclesiasticum non habent vim duo illa capita quoad reos laicos, nisi quatenus id fuerit vsu receptum aut lege ibi sancitum.

17 . Si stuprata, cui dos esset soluenda in pænam stupri, nuberet alteri æquè bene ac si stuprata non fuisset, & haberet aliunde competentem dotem, tenetur nihilominus stuprator adhuc illi soluere dotem, si ante contractum id matrimonium certa quantitas dotis fuisset illi adiudicata, vt stuprator eam illi solueret, quia noluit ducere eam vxorem, aut quia non potuit.

18 . Qui in Lusitania accessum carnalem habuerit ad virginem ipsa consentiente, tenetur ducere eam vxorem, si ipsa voluerit, nisi ita vitiata non fuerit adeò inferioris conditionis, vt apta non iudicetur, cum qua stuprator matrimonium cōtrahat. Atq; **[[365]]** *si eam non ducat vxorem, vel si illa nubere illi non velit, condemnandus est, vt illi tantum soluat in dotem, quantum iudex eius causæ arbitrabitur.*

19 . Quando aliquis conatur vitiare aut vitiat virginem immaturam & impuberem, si solum sit conatus, non punitur pæna mortis, sed alia citra mortem graui, vt triremium perpetuò, vel per decenniũ. Si verò fregerit pudenda, nullo modo debet euadere pænam vltimi supplicii: quia grauius est stuprum virginis immaturæ, quam maturæ. Si verò vi illam stuprauerit, incidit in pænam deportationis perpetuæ propter vim cōiũctācũ stupro, & simul propter stuprũ virginis immaturæ, si humilior sit, incurrit pænā dānationis in metallũ; si verò sit honestior, incurrit pænam relegationis in insulam aut exsilii.

20 . Si clericus stuprum committat cum virgine matura, etiam si illa consentiat, deponendus est: si autem vi stuprũ cum illa committat, augenda est pæna acris, vt detrudendo illum in monasterium, aut in carcerem. Non verò deponendus est, sicum virgine immatura stuprum committat, quia cùm corrũpere illam non possit, sed integra maneat, puniri non debet clericus id attentās pæna depositionis, sed alia mitiori, secundùm nonnullos. Sed secundùm meliorem sententiam nihilominus eßet deponendus, & aliis pænis subjiciendus.

[sect. 1] STuprũ vno modo sumitur latè, vt cōprehēdit cōcubitũ cum vidua, cum masculo sodomitico actu, quin & adulterium, omnēq; fornicationē, vt cōstat. *l. inter liberas in prin. &. §. lex Iulia, &. l. stuprum. ff. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sūt: *Stuprum committit, qui liberam mulierem (*hoc est, non cōiugatā) *consuetudinis causa continet, (*litera alia habet, retinet.*) Adulterium in nupta admittitur, stuprum in vidua, vel virgine, vel puero. l. inter stuprum. ff. de verb. sig. &* aliis iuribus, affirmatque *diuus Th. 2. 2. q. 154. art. 6. ad. 2.* cōfirmatq; id ex illo Nũ. 5. *Vir cuius vxor errauerit, maritumque contemnens dormierit cum altero viro, & hoc maritus deprehendere non quiuerit, sed latet adulterium, & testibus argui non*

potest, quia non est inuenta in stupro, hoc est, in coitu fornicario, consentitque cōmunis doctorum sententia. Alio verò modo sumitur stuprū pressè & propriè, pro sola illicita defloratione virginis non pręcedente cum illa matrimonio eius, qui illam deflorat, idque siue illa consentiat in ea defloratione, siue non. Vnde *Gratianus. 36. q. 1. c. lex, Stuprum,* inquit, *propriè est illicita virginum defloratio, non præcedente coniugali pactione.* Cōsentiunt diuus Th. art. 6. citato, & doctores cōmuniter. Atque de stupro sumpto hoc modo nobis hoc loco potissimum erit sermo, quatenus est vitiū resultans in iniuriam parentum, aut aliorum, sub quorum cura est ea virgo. Simul verò sermonem miscebimus de pæna stupri, latiùs sumpti, præsertim quatenus resultat in iniuriam aliorum, cum quibus illæ, aut etiam stupratores, habitant.

[sect. 2] Stuprum, non solùm si cum virgine cōmittatur, sed etiam si cōmittatur cum vidua honesta, punitur de iure ciuili communi, si stuprator quidem persona sit honesta, pæna confiscationis medietatis bonorum illius fisco Regis: si verò sit persona humilis, pæna coërtionis corporalis cum relegatione. Ita habetur. §. *Jtem lex Iulia de adulteriis inst. de publ. iud.* vbi habetur: *Sed eadem lege Iulia etiam stupri flagitium punitur, cùm quis sine vi, vel virginem, vel viduam honestè viuentem, stuprauerit. Pænam autem eadem lex irrogat peccatoribus; si honesti sunt, publicationem partis dimidiæ eorum bonorum; si humiles, corporis coërtionem cum relegatione.* Idem habetur. *l. 2. titu. 19. part.* 7. quæ exprimit, confiscationem medietatis bonorum in persona honesta pertinere ad cameram Regis. Et pænam coërtionis corporis in persona humili futurā esse flagellorum publicorum, & relegationis pænā esse in quinquennium in aliquam insulam. Cōsentit in his communis doctorum sententia, quam, inter alios, referunt ac sequuntur *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 5. & Iul. Clarus. 5. lib. sent.* §. *stuprum. n. 3. Ant. Gom.* ibidem ait, easdem pænas incurrere mulieres, quæ stuprum committunt in illud consentiendo.

[sect. 3] De hoc crimine accusari potest solùm intra quinquēnium à cōmisso delicto, & ait Ant. Gō. ibidem posse inquiri & puniri à iudice ex officio, &. *l. 2. citata, iuncta. l. 2. titu. 18. &. l. 4. titu. 17.* exprimunt de eo accusare posse quēcunq; de populo. Et quòd solùm intra quinquēnium possit puniri, habetur. *l. mariti.* §. *prætereà, &. §. hoc quinquennium. ff. ad leg. Iul. de adult. &. l.* 2. *titu. 19. part. 7.* iunctis illis aliis duabus legibus 2 & 4 citatis.

[sect. 4] Quando tutor stuprauit eam, cuius fuerat tutor, deportatur, & confiscantur omnia illius bona. Et idem est de curatore stuprante virginem eius curæ commissam, aut quæ antea fuerat eius curæ commissa. Ita habetur, *l. vnic. C. si quis eam, cuius tutor fuerat constit.* (aliàs. *C. si tutor pupillam) &. l. 6. titu. 17. part.* 7. consentit. *l. qui pupillam. ff. ad leg. Iul. de adult.* & affirmat *glossa vlt. §. item lex Iulia de adulteriis, inst. de publ. iud.* & communis doctorum sententia, quam *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 24.* refert ac sequitur. Numero autem 25 refert multorum sententiam, qui affirmant, si custos carceris accessum carnalem habeat cum muliere vincta, puniendum esse eadem pæna, quin & de consuetudine puniri pæna mortis. Rectiùs verò ipse subiungit, cùm nihil in iure quo ad id reperiatur expressum, puniendum quidem illum esse grauiori pæna, quàm si cum eadem muliere custodiæ suæ carceris ipsi non esset commissa: pænam verò debere esse arbitrariam ratione eius circunstantiæ, maiorem vel minorem, pro qualitate mulieris, spectatisque aliis circunstantiis concurrentibus.

[sect. 5] Si mancipium stuprum commiserit cum domina sua, sumpto stupro latè, vt comprehendit etiam adulterium, copulam cum vidua, aut cum alia quacunque, domina ipsa capitis pæna punitur, & mancipium conburitur. Si filii generentur ex ea copula, carent nobilitate omni, quam ob matrem prætendere poterant, neque succedunt matri ex

testamento, aut per interpositam personam, aut ab intestato, sed illi ab intestato succedunt alii legitimi successores illius. Quòd si mancipium illud habebat peculium aliquod, accrescis bonis fornicariæ illius, vt in eo quoque succedant alii legitimi successores eiusdem fornicariæ, & non filii ex ea copula geniti. Est item crimen hoc publicum, de quo quicunque de populo potest accusare ac denunciare. Atque ad accusandum serui etiam admittuntur. Quòd si seruus dominæ illius accuset, & probet delictum, eo ipso consequitur libertatem. Hæc omnia habentur. *l. vnica. C. de mulierib. quæ se propriis seruis iunxerunt.* Idem habetur. *l. 2. titu. 19. part.* 7. quæ pænam combustionis extendit ad quemcunque famulum illius domesticum, qui stuprum committit cum domina sua virgine aut vidua. *Lex.* au-**[[366]]**tem. *15. titu. 17. part. 7.* disponit, vt si seruus adulterium committat cum domina sua, adulter & adultera comburantur ob id crimen. Vnde lex 2 citata, titu. 19. pænam combustionis videtur extendere ad famulum, qui cum domina sua adulteratur. De pæna eiusmodi mancipii *Ant. Gom. vbi suprà. n. 23.* & alii, quos citat.

[sect. 6] Infidelis de iure huius regni si cum virgine, aut vidua, Christiana habeat accessum, lapidibus necatur. Ipsa verò mulier prima vice amittit dimidium suorum bonorum patri, aut matri, vel auis, si illos habeat, alioquin ad fiscum Regis pertineant. Credo autem vidua primo loco eam medietatem bonorum amittere suis descendentibus, si illos habeat. Pro secunda verò vice amittit omnia sua bona eisdem, & ipsa interficitur. Si infidelis accessum habeat cum coniugata Christiana, ipse similiter lapidibus necatur, & illa in mariti potestate ponitur, vt illam puniat vt voluerit, etiam illam concremando, vel vt illi parcat. Si verò infidelis accessum carnalem habeat cum meretrice Christiana, pro prima vice ambo publicè flagellantur: pro secunda verò morte plectuntur. Ita habetur. *l. vltima. titu. 25, part. 7.* vide *Ant. Gom. vbi suprà. n. 26.* De iure cōmuni si Christiana cum infideli matrimonium contrahebat, ambo morte plectebāter. l. ne quis Christianam. C. de Iudęis. De iure autem Lusitano *lib.* 5. *ordi. titu. 21.* si Christianus rem habeat cum infideli, aut infidelis cum Christiana, vterque mortis pæna punitur. Qui tamen sine sua culpa, vi, aut ignorans conditionem alterius, id efficeret, immunis esset à pæna. Quòd si ignorācia esset vincibilis, pro quantitate culpæ erit ei pæna imponenda.

[sect. 7] Antequam ad solùm stuprum pressè, hoc est cum virgine, regrediamur, subjiciendæ sunt pænæ, quæ in hoc regno & in Lusitano statutæ sunt pro stupro latè sumpto, quatenus cedit in iniuriam eorum, cum quibus stuprateęaut etiam stupratores habitant. *Lex. 1. titu. 15. lib. 8. ordinamenti,* quæ est. *l. 6. titu. 20. lib. 8. nouæ collect.* sic habet: *Porque acaesce à las veZes, que los que viuen con otros se atreuen a haZer maldad y fornicio cō las barraganas, o con las parientas, o con las siruientas, de casa, y desto suele venir muerte de los señores, y otros males y daños; porende establecemos y mandamos; que qualquier que hiZiere fornicio con la barragana conocida del señor, o con donZella que tenga en su casa, o con cobigera de la señora de aquellos que la ham, o con la parienta de aquel con quien viuiere, morando la parienta en casa del señor, o con el ama que cria su hijo o hija en quanto le diere leche, que lo maten por ello. Y à la que este yerro hiZiere, que sea puesta en poder de aquel con quien viuiere, que le de la pena que quisiere, tambien de muerte como de otra manera. Y à el que hiZiere tal maldad con la siruienta de casa, que no sea de las suso dichas, que le dẽ a cada vno dellos cien açotes publicamente por la villa. Y si fuere hijo de algo el que este yerro hiZiere como dicho es con la siruienta, y ella fuere hija de algo, que yaga vn año en la cadena. Y qualquier dellos que no fuere hijo de algo, que le den cien açotes.* Philippus verò secundus. *l. 4. titu. 20. lib. 6. nouæ collect.* sic statuit: *Mandamos que el criado, o persona que siruiere, en qualquier seruicio o ministerio que sea, que se eboluiere y tuuiere aceso*

carnal con alguna muger o criada o siruienta de la casa de su señor y amo, no siendo hombre hijo de algo, le sean dados cien açotes publicamente, y sea desterrado por dos años. Y que la misma pena aya la dicha criada o muger. Empero siendo hombre hijo de algo, le saquen à la verguença, y sea desterrado por vn año del reyno, y quatro del lugar do esto acaesciere. Pero que si lo suso dicho acaesciere con parienta del señor o amo, o donZella que cria en su casa, o ama que le cria su hijo, que en este caso se proceda y aga justitia con mas rigor, segun la qualidad del caso lo requiere. Y que en la misma pena caygan y incurran los criados o criadas, que se prouare o constare auer sido terceros o medianeros, para que otros de fuera de casa cometan y hagan el dicho delicto.
De iure Lusitano, qui ingreditur domum alienam, vt habeat carnalem accessum cum muliere libera, quæ ibi sit, quacunque ratione id fiat, si habitans in ea domo fuerit *escudeiro de linhagem ou for caualeiro,* & qui ad id fuerit ingressus fuerit *piam,* punitur pæna flagellorum & exilii in quinquennium in insulam diui Thomę *con baraço è preguam.* Si autem ingrediens fuerit *escudeiro ou peßoa em que nom caiba açoutes,* punitur pæna exilii in quinquennium in loca vltra marina *com huum pregam na audiencia.* Quòd si persona, in cuius domum ad id fuit ingressus, fuerit maioris qualitatis seu notæ, ingrediens punitur maiori pæna exilii. Atque hæ pænæ imponuntur pro solo ingressu eo fine, estò finis intentus non sequatur. Quòd si accessum ibi habuerit ad virginem, aut ad viduam, de qua infrà de eodem iure Lusitano erit sermo, subibit etiam pænas, de quibus infrà sermo erit. Si autem quis ingrediatur domum alienam ad habendum carnalem accessum *com algũa scraua brãca de guarda que esteuesse das portas a dentro,* in easdem pænas incidit, estò non habeat accessum ad illam, ac si ipsa esset libera. Quod si prædictis modis ingrediens ad accessum habendum ducere vxorem eam velit, ad quam ita est ingressus, & illa nubere illi etiam voluerit, atque habitans domum consenserit, illiq́ue pepercerit, euadit prædictas omnes pænas. Si aliquis carnalem accessum habuerit ad mulierem de domo Regis, aut Reginæ, vel principis, vltra alias pænas, amittit omnia bona sua dimidium fisco Regis, & alterum dimidium ad redemptionem captiuorum.
[sect. 8] De iure communi, & horum regnorum, quãdo mulier, cum qua habetur carnalis accessus, neque est nupta, neque virgo, neque vidua honesta, neque accessus ille fit cum iniuria patris familias domus, in qua habetur is accessus, neque à famulo fit cum domestica domini sui, non punitur talis accessus carnalis. Ita iuxta. *l. si ea, &. l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul. de adult. l. si vxor. in prin. ff. eod. titu. lex. 2. in. fine titu. 19. part. 7.* & cum Bart. affirmat ibi *Greg. LopeZ. glos. penul.* Imò verò hodie in hoc regno accessus carnalis cum vidua de communi consuetudine non punitur, vt testatur *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 14.* quem refert *Iulius Clarus. §. stuprum citato. n. 4.* testaturq́ue etiam se nunquam vidisse in Italia eum punitum. Hinc *Salcedo in pract. crim. c. 83. in scholio lit. A.* cũ Ant. Gom. & Iul. Clar. consentiens in hoc, subiungit, clericum cum vidua honesta stuprum committentem puniendum non esse in foro ecclesiastico pæna depositionis, vt puniri debet, si stuprum cum virgine committat, vt paulo inferiùs subjiciemus, sed puniendum in his regnis **[[367]]** in tribunali ecclesiastico esse pæna multo mitiori arbitraria. In Lusitania autem, si vidua honestè viuebat, & erat minor viginti quinque annis, & erat vel in domo patris sui, vel in domo aui ex parte patris, eisdem pænis is subiacet, qui cum ea carnalem habuerit accessum, quibus de iure eius regni dicemus eum subiacere, qui cum virgine accessum habet. Secluso autem eo euentu, credo in eo regno accessum carnalem cum vidua de communi consuetudine non puniri, consentireq́ue videtur ea constitutio Lusitana.
[sect. 9] Nunc regrediamur ad stuprum pressè sumptũ. De iure canonico. *c. 1. de adult. & stupro* (quod desumptum est ex. *c. 22. Exodi)* sic est sancitum: *Si seduxerit quis virginem*

*nondum desponsatam, dormieritq; cum ea, (*id est, concubitum cum ea habuerit) *dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si verò pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt.* Hæc lex pænalis est, meo iudicio, nec vim habet nisi post latam sententiā. Disputatione autem sequenti est examinandum, num eiusmodi stuprator ex natura rei atque in foro consciētiæ ad aliquam restitutionem teneatur nulla expectata sententia, & in quibus euentibus teneatur aut non teneatur ducere eam vxorem, quam vitiauit.

Antequam autem id caput examinemus, obseruandū est, *Caput 2 eiusdem tituli* nullam vim auferre à capite 1, neque illud limitare. Quoniā caput primum sancitum fuit in ius canonicum ab Innocentio tertio post caput secundum, quod latum fuerat à Gregorio in registro: Innocentius autem tertius longè fuit posterior, quàm Gregorius: vnde posteriori illi capiti, quo ad pænam posteriùs in illo sancitam, erit standum. Gregorius autem capite illo secundo moderatus est pænam iure ciuili statutam, & suprà relatam, confiscationis medietatis bonorum, si stuprator esset honesta persona, & coërtionis corporalis flagellorum & relegationis, si esset persona humilis, atque statuit, vt stuprator vel duceret vxorem eam, quam stuprauit, nullāq; tunc subiret pænam, (in quo pænam ciuilis iuris mitigauit) *vel corporaliter castigatus* (arbitraria scilicet pæna) *excommunicatusque* (hoc est, priuatus ad tempus participatione sacramentorum, vt glossa ibi exponit) *in monasterio, in quo agat pænitentiam, detrudatur,* ad tempus scilicet.

Iuxta caput ergo illud primum, ad duo copulatiuè in pænam tenetur, qui seduxerit virginem, eāq; vitiauerit, vt *Panor. eodem capite, n. 3 & 4,* cōmunisq; doctorum sententia affirmat. Nempe ad dotandam illam iuxta qualitatem suæ personæ, ita vt stuprator tantum de bonis suis illi assignet in dotem, estò illa bona alia habeat, quantum virgines suæ qualitatis ac diuitiarum accipere solēt in dotem, vt si morte mariti dissoluatur matrimonium, id habeat vnde ipsa viuat ac sustentetur; aut si morte eius feminæ dissoluatur, id transmittat ad suos descendentes, aut ad alios suos successores: & simul tenetur ad ducendam illam vxorem. Quòd si pater eius mulieris noluerit tradere illam ei in vxorem, tenetur tradere illi dotem, qualem accipere solent mulieres conditionis illius, vt in eo capite habetur. Atque in eo euentu, cùm non stet accipere illam vxorem per eū, qui illam vitiauit, sed per ipsam & per patrem illius, credo non tenetur illi tradere tantam dotem, quanta tunc indiger ad æquè bene nubendum ac si vitiata non esset, sed quanta indigeret ad nubendū iuxta qualitatē suæ personæ, & iuxta circunstantias, quæ aderant antequam vitiaretur. Si autem, qui illam vitiauit, non possit eam ducere vxorem, vt quia initiatus est ordinibus sacris, aut quia est coniugatus, vel quia est illi valde dispar, aut alia ratione, ita quòd per ipsam non stet nubere cum illo, tunc credo tenetur illi dare tantam dotem, quanta indiget vt æquè bene nubat ac si vitiata non esset, idque affirmant *Panor. c. 1. citato,* & alii: quoniam compensare illi debet, quòd non ducat ipsam vxorem, vt etiam tenebatur in pænā iuxta dispositionem eius textus, atque adeò cōpēsare illi debet, vt possit æquè bene nubere ac si vitiata non esset: Addunt communiter doctores, in hoc euentu eum, qui cum illa non potest cōtrahere, puniendum insuper esse pæna aliqua alia leui, vel pecuniaria, vel alia arbitraria ratione delicti. Quòd si ille initiatus esset ordinibus sacris, tunc & cogendus est tantam integram dotē vitiatæ illi tradere, quanta indiget, vt æquè bene nubat, ac si vitiata non esset, estò illa habeat alia bona, & insuper est deponendus propter id stuprum cōiunctū cum sacrilegio, & propter scandalū, quod aliis ex eo delicto personæ ecclesiasticæ sequitur, vt cum *Panor. c. 2. de adulteriis* doctores communiter affirmant, quos referunt ac sequūtur *Iul. Clar. §. stuprum. n. 3. Salcedo*

in pract. c. 83. n. 2. & in scholio lit. A. & Gut. de Canonicis. qq. c. 37. n. 3. & consentiunt, quæ dicta suprà à nobis sunt Disp. 49, vbi etiam explanauimus quid sit depositionis pæna. Quando autem, qui ita virginem vitauit, ducere quidem eam potest vxorem, vitiataq́ue ipsa & pater ipsius id volunt, sed ipse induci non potest, vt id efficiat, neque paret iudici id illi præcipienti; tunc, cùm nullus cogi omnino possit celebrare matrimonium, cogi tamen debet, tantam dotem illi soluere, quanta indiget, vt æquè bene nubat, ac si vitiata non esset, estò ipsa habeat alia bona, & insuper puniri acriùs debet pro delicto, eo quòd accipere non velit illam vxorem, vt in pænam illa iuris dispositione tenetur. Quando qui virginem vitiauit, non habet vnde illi dotem soluat, tunc puniri in tribunali ecclesiastico (de quo solo hactenus agimus) debet acriùs multo, quàm si illam dotasset, in pęnam delicti: atque, si de consensu vtriusque matrimonium inter se non celebrent, puniri in eo tribunali debet pæna *capitis 2 de adulterio,* aut alia arbitraria loco detrusionis in monasteriũ; si quidem hodie non est in vsu pæna illa, aut certè si quidem detrusio hodie non fit cum eo rigore, qui eo capite præscribitur, vt Disp. 49 dictum est.

[sect. 10] Dubiũ est, si quis vitiauit virginem, se illi ad id offerentem, aut consentientem ad simplicem ad id petitionem, num incidat in pænas illas capitis *1. de adulter.* Communior sententia doctorum, atque amplectanda, quam referunt ac sequũtur *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 10. Salcedo. c. 38. citata. n. 4. &. 5. & in scholio lit. B. Gutier. c. 37. etiam. n. 22. & Nauar. in Manu. c. 16. n. 16.* affirmat, in illis euẽtib⁹ stupratorẽ non incurrere eas pęnas, si nullæ ad id suasiones ex parte stupratoris interuenerũt. Ratio autem est, quoniam tunc virgo illa non potestdici seducta ab stupratore: caput autem illud imponit eas pænas seducẽti ad id virginẽ: sic enim habet; *Si seduxerit quis virginem, dormieritque cum ea*: pænæ verò extẽdẽdæ non sunt vltra casum lege expressũ. Quãdo autem suasiones stupratoris interuenissent, vt regulariter interuenire solent, quæ allicerent **[[368]]** ac perducerent virginem illam ad eum consensum, credo in subiecta materia, atque iuxta intẽtum eius legis, dici eam virginem ad id seductam, consentiuntq́ue in hoc *Ant. Gom. in calce. n. 10. citati,* & alii: vnde Eua serpentis suasionibus seducta dicitur, estò error non fuerit in intellectu Euæ ante peccatum.

[sect. 11] Sunt verò nonnulla circa hoc obseruanda: Primum est in foro exteriori, de quo solo nunc agimus, semper virginem vitiatam præsumi seductam, nisi contrarium ab stupratore probetur, vt affirmat communis doctorum sententia. Quare quãdo illa in sensu explicato seducta non fuisset, lethaliter peccaret exigendo eam pęnam, restituereq́ue illam teneretur in foro conscientiæ, si ei adiudicaretur, illãq́; acciperet: quoniam sententia illa fundatur in falsa præsumptione, quæ proinde in foro conscientiæ nullam vim habet. Quin & mulier illa restituere teneretur expensas litis, in ea pæna iniustè petenda ex parte stupratoris factas. Quòd si stuprator illi exciperet, seu objiceret, non fuisse ab illo seductam, sed sine vllis precibus ac suasionibus illam se ad id obtulisse, aut consensisse, teneretur sub culpa lethali id cõfiteri à iudice interrogata, essetq́ue periura, si sub iure iurando interrogata id negaret.

[sect. 12] Secundũ est: Stupratorẽ puniendum adhuc esse in tribunali ecclesiastico pæna aliqua arbitraria ob crimen commissum, licèt nec cogendus sit ducere illam vxorem, nec ei constituere aut dare dotem: maximè quia de iure ciuili pæna statuta pro stupro incurritur, estò stuprata corrupta non fuerit. Quòd si stuprator ordinibus sacris erat initiatus, deponendus est in pænam delicti stupri ac sacrilegii cum aliorum graui scandalo: quoniam ea pæna non imponitur ob damnum & seductionẽ virginis, neque in illius commodum, vt imponitur seducentibus virgines vt eas ducant vxores & vt eas dotent; sed imponitur propter stuprum & sacrilegium clerici cum graui aliorum scandalo, quæ omnia remanent, estò illa ad id

se obtulerit, aut nudæ petitioni stupri illa statim cōsenserit. Ita quoad pęnam depositionis *Salcedo vbi supra. n. 4.*

[sect. 13] Tertium est: Quādo virgo se ad stuprum obtulit, aut sine suasione statim ad petitionẽ stupratoris consensit, quamuis locum non habeant pænæ *capitis. 1. de adult.* neque ei virgini iniuria censeatur facta, quia volenti & cōsentiẽti non fit iniuria, ac proinde neque ipsi neque nomine ipsius cōpetat alteri iniuriarum actio; nihilominus, si sub patria erat protestate, patri censetur facta iniuria, ac proinde suo nomine, & non filiæ, agere poterit iniuriarum actione aduersus stupratorẽ, ciuiliter ad pænam pecuniariam arbitrariam, vel criminaliter, vt ipse maluerit, vt suprà Disp. 40 dictum est, habẽdaq; erit ratio, quoad iniuriam patris, maioris quantitatis dotis, qua indiget ad eam ęquè bene nuptui tradendam, ac si corrupta non esset. Si item sit sub tutore aut curatore, maximè in eius domo, iniuria in ipsum redundat, agereque proinde poterit tunc iniuriarum nomine proprio. Quin & caput domus, in qua illa fuerit, si intra eam domum fuerit stuprata, aut à domestico eius domus, vel ab hospite fuerit stuprata, agere aduersus illos ex ea circunstātia poterit iniuriarum nomine proprio: atque in hoc regno & in Lusitania agere poterit ad pænas ex eis circunstātiis in his regnis statutas, supraque à nobis relatas. Quòd verò actio cōpetat patri familias, etiam si filia in stuprum prędicto modo consentiat, nullaque proinde sit facta iniuria ei filiæ, habetur expressè. *l. 1. ff. de iniur. a §. item aut per se ipsum.* iūctis illis verbis vltimis paragraphi antecedentis; *Ad infamiam cum pudicitia attentatur.* Et infrà. *§.* vsque adeò, sic subiūgitur: *Vsq; adeò autem iniuria, quæ fit liberis nostris, nostrum pudorem pertingit, vt etiam si volentem filium quis vendiderit, patri, suo quidem nomine, competit iniuriarũ actio; filii verò nomine non competit: quia nulla iniuria est, quæ in volentem fiat.* Consentit quoad iniuriā patris ob stuprum filiæ, etiam si illa consentiat, doctrina *diui Thomæ. 2. 2. q. 154. art. 6. & Caietanus ibi,* idque, quod dictum est, affirmant *Salcedo vbi suprà. n. 6. & in scholio, lit. C. Gutier. c. 37 citato. n. 24.* & alii, quos citāt: tamersi plus iusto rẽ extẽdant, quasi stuprator teneatur ad dotẽ: solum enim poterūt pater & alii, sub quorum cura ea virgo erat, agere iniuriarum ciuiliter, aut criminaliter, ob iniuriam in ipsos inde resultātẽ, neque quicquam illis tenetur stuprator soluere ante latam sentẽtiam. Bene autem obseruat Salcedo, si pater cōsensisset in stupro filiæ, tunc illi non cōpetere actionem iniuriarũ: quoniam consentienti nulla facta fuisse iniuria. Si item de lenocinio filiæ posset accusari, quia post stuprum patratum pretium pro eo stupro accepisset, non cōpeteret ei deinceps iniuriarum actio: atque si illam intẽtaret, repelli posset exceptione, quòd pretium pro stupro accepisset, agique aduersus eum de lenocinio posset. Illud obserua, estò virgo se obtulisset ad stuprum, aut statim ad simplicẽ stupratoris petitionẽ virgo illa libere cōsẽsisset, si tamen stuprator rẽ postea detexisset, feminā; illam infamasset, tenetur in cōsciẽtiæ foro illi restituere id dānũ famę iniustè ea detectione illi illatũ, & non solum pater agere iniuriarum ea etiam de causa posset, sed & ipsa vitiata agere nomine proprio posset iniuriarum ob eam detectionem iniustam in suam iniuriam ac damnum factam.

[sect. 14] Si dum aduersus stupratorẽ agitur ad pænas *capitis. 1. de adult.* aut ad alias pro stupro pressè sūpto in aliquo regno statutas, ille excipiat, seu in sui defensionem objiciat, illam non fuisse virginem, quādo illam carnaliter cognouit, tunc ad ipsum spectat id probare, non verò ad eam stupratam probare attinet, se tunc virginem fuisse: quia semper ipsa præsumitur talis, nisi contrarium probetur. Ita *Panor. c. 1. citato,* & communis doctorum sentẽtia. Si tamen tunc verè non fuisset virgo, restituere in foro cōsciẽtiæ tenetur ei, quem contenderet eam stuprasse, dotem & quicquid aliud ea de causa fuisset ei adiudicatũ atq; exequutioni mādatũ, quoniam ea sententia in falsa præsumptione esset fundata. Teneretur e **[sect. 15]**

tiã stupratori restituere expẽsas eius litis iniustæ. Si virgo conciperet sine claustri apertione, (quod euenire, licèt rarò, aliquando poterit) & sequatur partus, quo claustrum aperitur, ait bene *Salcedo c. 38. citato. n. 10.* stupratorem incidere in pænas *c. 1. de adult.* quoniam eo modo seminando, causam dedit corruptioni claustri eius feminæ, illiusq́ue corruptioni, vereque accessum carnalem consummatum seminatione intra matricẽ, licèt non mittẽdo intra vas virile membrum, habuit.

[sect. 16] Obseruandum est: Dispositionem *capitis 1 & 2. de adult.* solùm habere locum quo ad eas pænas in foro ecclesiastico, quando reus ad illud forum attineret, vt si stuprator esset persona ecclesiastica, itemq́ue habere locum in terris patrimonii ecclesiæ quo ad reos laicos. Extra patrimonium verò ecclesiæ, & forum ecclesiasticum, non ha-**[[369]]**bent vim duo illa capita quoad reos laicos, nisi quatenus id fuerit consuetudine receptum, aut lege ibi sancitum. Quòd si non fuerit peculiaris alia lex aut consuetudo, standum ibi erit dispositioni iuris cæsarei communis suprà relatæ. Ratio autem est, quoniam cognoscere de stupro, quando reus est laicus, illudq́ue punire, ad forum seculare spectat, ad quod non se extendunt pænæ & dispositiones iure canonico statutæ. Ita communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 7. Iuli. Clar.* §. *stuprum citato. n. 3. & Gutier. c. 37. citato. n. 6.* In hoc tamen regno, vt doctores citati aiũt, (& idem testatur Iulius Clarus esse in Italia & in aliis locis) de communi consuetudine locum non habent pænæ iure cæsareo communi & partitarum pro stupro statutæ, supraq́ue relatæ, sed neque stuprator virginis punitur vtraque illa pæna *capitis. 1. de adult.* vt scilicet & stupratam dotet, & ducat eam vxorem, sed solùm vt alterum eorum stuprator efficiat, quod ipse maluerit. Si tamen ducere illam non possit vxorem, quia coniugatus, aut alia legitima de causa, tenetur eam dotare, vt nubere æquè bene possit, ac si stuprata non esset, & insuper puniri debet pæna aliqua arbitraria pecuniaria, aut exilii, vt ait *Ant. Gom. vbi supra. n. 9.* & consentiunt alii. Quando autem posset eam ducere vxorem, & vellet, & per vitiatam parent esq́ue eius staret, quòd eam non duceret vxorem, non teneretur dotem illi tradere. Pater tamen agere posset iniuriarum ciuiliter aut criminaliter ob stuprum ad pænam solùm arbitrariam. Quando verò stupratot non posset eam ducere vxorem, aut non vellet, neque haberet dotem, quam ei traderet, tunc ait *Ant. Gom. n. 9. citato,* in foro seculari puniendus erit pæna iure communi cæsareo statuta, supraq́ue in principio huius disputationis relata. Si tamen stuprator honesta esset persona, quæ dotem non haberet, quam stupratæ daret, credo si quid haberet, id in partem dotis esset stupratæ adiudicandum, & vel condemnandus esset, vt si ad pinguiorem fortunam deueniret, reliquum dotis ei solueret, vel puniendus esset pæna exilii grauiori, aut minus graui, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus. Quando autem mulier se inuitasset ad stuprum, aut rogata sine suasionibus consensisset, tunc stuprator, etiam in foro seculari, neque tenetur eam dotare, neque ducere illam vxorem. Ita doctores citati suprà pro hac sententia, & consentit. *l. vlt. titu. 7. lib. 4. fori,* quæ sic habet: *Si alguna muger, que no sea casada ni desposada, se fuere de su voluntad à casa de algun hombre à faZer fornicio, aquel con que lo haZe, no aya pena ninguna.* Intelligerem, quę adiudicanda esset illi mulieri. Pater tamen agere posset iniuri arum, iuxta ea quę suprà dicta sunt. Et iudex etiam ex officio punire posset stupratorem, & stupratam, pæna aliqua arbitraria ob delictum illud in exteriori foro punibile.

[sect. 17] Dubitant *Ant. Gom. vbi suprà. n. 11.* & alii, si stuprata, cui dos esset soluenda in pęnam stupri, nuberet alteri æquè bene ac si stuprata non fuisset, & haberet aliunde competentem dotem, vtrùm stuprator teneretur adhuc soluere illi dotẽ. Respõdet verò Ant. Gom. affirmanter. Hæc sententia mihi probatur, si ante contractum id matrimonium certa

quantitas dotis fuisset illi adiudicata vt stuprator eam illi solueret, quia noluit ducere eam vxorem, aut quia non potuit. Quoniam iam ea quantitas dotis erat illi plenè debita per sententiam illam: aut etiam si postea illi adiudicetur, quia stuprator non poterat eam ducere vxorem. Si verò contrahat antequam illi adiudicetur, quando stuprator poterat illam ducere vxorem, & antequam stuprator eligeret soluere illi potiùs dotem, quàm ducere eam vxorem, tunc quia eligere potest ducere illam vxorem, neque per ipsum sed per illam stat, non tenebitur illi soluere dotem in pænam. Rarò autem, quando illa iam nupsit alteri, petet sibi adiudicari dotem ob stuprum præcedens nondum ipsi adiudicatam: & cùm solutio dotis solùm sit in pænam stupri, non tenetur stuprator eam illi soluere ante latam sententiam. Quando autem obligatio sit aliquid restituendi in foro conscientiæ mulieri vitiatæ, Disp. 106 examinabitur.

[sect. 18] De iure Lusitano, qui accessum carnalem habuerit ad virginem ipsa consentiente, (vnde iure Lusitano, etiam si ipsa sine suasionibus consentiat, quin etiam si ad id se offerat, stuprator incurrit sequentem pænam) tenetur ducere eam vxorem, si ipsa voluerit, nisi ita vitiata non fuerit adeò inferioris conditionis, vt apta non iudicetur, cum qua stuprator matrimonium cōtrahat. Atq; si eam non ducat vxorem, vel si illa nubere illi non velit, condemnandus est vt illi tantum soluat in dotem, quantum is iudex eius causæ expedire arbitrabitur, attenta qualitate, & attentis diuitiis eius mulieris, atque attenta qualitate suorum parentum. Quòd si stuprator non habuerit vnde id soluat, si fuerit eius qualitatis, qui flagellari non debeat, condemnandus est pęna exilii in loca Africæ vsque ad Regis beneplacitum: si verò fuerit inferioris conditionis, flagellandus est publicè *com baraço e preguam,* & simul est relegandus ad loca Africæ vsque ad Regis beneplacitum. Insuper qui prædictis pænis corporalibus puniti fuerint, eo quòd non habeant bona vnde prædictam summam pecuniæ mulieri vitiatæ soluant, si postea, viuente eadem muliere, facti fuerint soluendo, tenentur ei soluere dimidium tantum eius summæ. Quando autem stuprator in vinculis detinetur propter stuprum, si deponat tantam pecuniæ summam, vel auri, aut argenti, quæ sufficiat ad soluẽdam dotem, quam iudex attenta qualitate mulieris vitiatæ arbitrabitur, tunc demitti debet, vt eā litem à vinculis absolutis prosequatur. Quòd si cōdẽnetur, inde soluetur summa, quam iudex fuerit arbitratus. Si verò quantitas deposita ad id non sufficiat, iudex de suis bonis soluet, quod defuerit, quando aliunde non soluetur. Quando autem stuprator accusatus fuerit commisisse stuprum interueniente vi, dimitti è vinculis non potest, donec lis tota finiatur. Nisi publicatis testibus compertum fuerit vim non interuenisse: nam tunc præstita prædicta cautione, dimitti debet. Cōperto verò iniustè fuisse de vi accusatum, agere poterit vt illi cōpẽsentur iniuria & dāna ipsi ea de causa illata. Actio de stupro ad prædictas pænas solum conceditur in Lusitania mulieribus vitiatis intra annum vtile, hoc est, excludendo in supputatione illius tempus, in quo agere non potuerunt, cōputādoq́; ānũ à puncto, quo amor inhonestus inter illos cessauit. Elapso verò eo āno, actio eis non competit, nisi per beneficium restitutionis in integrũ, si minores fuerint viginti quinque annis. **[[370]]** Eisdem omnino pænis & eodem modo punitur in Lusitania stuprum cum vidua, quæ non excesserit vigesimum quintum annum, & honestè vixerit, habitaueritq́ue in domo patris sui, aut in domo aui paterni. Hæc omnia habentur *lib. 5. ord. titu. 23. in princi.* & tribus. §§. prioribus.

[sect. 19] Quando aliquis conatur vitiare aut vitiat virginem immaturam vt à viro cognoscatur, hoc est, adhuc impuberẽ, *Iul. Clar.* §. *stuprum. n. vlt.* refert varias sententias, variasque condemnationes factas in Italia, mandatasq́ue exequutioni: quibusdam asserentibus esse imponendam pænam mortis pro eo crimine, & interdum fuisse impositam: aliis verò

affirmantibus imponendam solùm esse pænam deportationis, aut (quia illa iam non est in vsu, vt tractatu præcedente Disp. 682 est dictum) imponendam est pænam triremium, cum flagellis, aut aliam arbitrariam, sicque sæpe fuisse factum, exequutioniq; mandatum. Ipse verò licèt affirmet, de iure communi pro stupro consummato cum virgine immatura non esse statutam pænā mortis, sed humiliores damnari iu metallum, honestiores verò in insulam relegari, vt habetur expressè. *l. si quis aliquid. 2.* §. *qui nondum. ff. de pænis,* cuius verba sunt: *Qui nondum viri potentes virgines corruperunt, humiliores in metallum damnantur, honestiores in in sulam relegantur, aut in exilium mittuntur*; subiungit tamen hodie pænam esse imponendam iudicis arbitrio, maiorem vel minorem, pro qualitate criminis spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus: additque hæc verba; Ego autem semper fui in voto, quòd vbi esset solùm conatus ad deflorandum, non puniretur pæna mortis, sed alia, citra mortem, graui putà triremium perpetuò, vel per decennium. Vbi verò frangeret pudenda, nullo modo euadere deberet pænam vltimi supplicii. Hæc ille. Dicendum tamen arbitror. In primis, stuprum virginis immaturæ grauius esse, quàm virginis maturæ, grauiusque esse puniendum. Sicque de iure communi grauius censetur, & grauius punitur. Nam vt ex iure citato constat, de iure communi humiles pro eo crimine deportabantur, seu in metallum damnabantur, quæ pæna adiunctam habebat confiscationem omnium bonorum, vt Disput. 682 citata explanatum fuit. Et. *l. si stuprum. ff. de iniur.* ait Vlpianus, pro stupro seruæ posse dominum agere actione iniuriarum, si autem serua esset immatura, aliquos dicere, competere aduersus stupratorem actionem etiam legis Aquilię. Deinde est distinguendum, quoniam vel in stupro virginis immaturæ interuenit vis, vt interuenire regulariter solet, maximè si illa pubertati non sit proxima; quoniam ob nimium dolorem non patietur volens corrumpi; & quia in ea ætate non tam acriter inclinat natura ad venerem, vt post pubertatem; aut interuenit raptus, vel neque vis neque raptus interuenit. Si neque vis neque raptus interueniat, sed illa sua sponte in stupro consentiat, tũc locum non habet pæna mortis: quoniam nullo iure est id sancitum. Quòd si illa vel parentes tunc agant aduersus stupratorem ciuiliter, vt illam vxorem ducat, aut dotet, atque stuprator, vt tenetur, illam ducat vxorem, vel dotet, tunc iudex ob grauius id delictum, quòd immaturam virginem stuprauerit, simul illum puniet pæna aliqua pecuniaria, vel exilii arbitraria, grauiori, aut minùs graui, spectata qualitate personarum, circunstantiarumque concurrentium. Minùs verò graui pæna erit puniendus, si eam ducat vxorem, propter pacem, & quoniam eo ipso illa remittet illi delictum quoad reliqua: solumque in commune bonum, propter iniuriam reipublicæ factam, imponi illi poterit pæna aliqua leuis. Si verò parentes, illíve sub quorum cura illa stuprata erat, criminaliter agerent aduersus eum stupratorem, quòd non haberet vnde stupratam dotaret, neque esset eius conditionis, cui tradi illa deberet in vxorem, vel quia impeditus erat ad celebrandum matrimonium cum illa, tunc si humilis esset, flagellatus, mitti deberet in triremes loco pænæ deportationis; si verò esset honesta persona, relegari in insulam deberet, aut affici alia pæna arbitraria graui, iuxta. *l. si quis aliquid citatum. ff. de pænis.* Si solùm attentasset illam corrumpere, ipsa consentiente, tunc accusantibus parentibus, vel aliquo alio, sub cuius cura virgo illa esset, quia non haberet locum pæna ciuilis, puniendus ille esset pæna arbitraria, vel pecuniaria, vel exilii, vel etiam grauiori corporali, attenta qualitate personarum eius, qui stuprare est conatus, & eius quam conatus est stuprare, & attentis aliis circunstantiis concurrentibus. Si tamen, qui illam stuprare est conatus, duceret illam vxorem, esto ad id non teneatur, posset dimitti sine alia pæna, præsertim, si illi, sub quorum cura ea virgo erat, consentirent, nec prosequerentur iniuriarum actionem aduersus illum.

Si autem virgo immatura stupraretur interueniente vi, tunc, vt patebit disputatione sequenti de iure huius regni ac Lusitani, puniretur pæna mortis: quoniam pæna mortis statuta est in his regnis pro stupro interueniente vi. Si tamen illam vxorem duceret ex beneplacito partium, tunc, facta à femina illa remissione delicti, & ab illis, sub quorum cura illa esset, neque in hoc regno neque in Lusitania puniretur ille pæna mortis, iuxta ea quæ suprà Disp. 45, 46, & 47 dicta sunt, sed solùm pæna aliqua arbitraria in bonum commune propter iniuriam reipublicæ eo delicto factam. De iure autem communi, esto sine armis vi illam stupraret, incideret in pænam legis Iuliæ de vi publica, vt tractatu præcedente Disput. *682.* §. *item qui puerum,* ostensum est. Et quamuis quidam, quos *Greg. LopeZ. l. 3. titu. 20. part. 7.* verb. *o jaZiendo* refert, censeant puniendum illum esse de eodem iure communi pæna mortis, rectiùs tamen alii id negant, nisi sit mancipium: nam mancipium, quod vim publicam aut priuatam infert autoritate sua, & non domini, pæna mortis punitur, vt Disput. *6*82 citata comprobatum est. Dicendum itaque est, eum qui virginem immaturam vi stuprat, & incidere in pænam deportationis perpetuæ propter vim coniunctam cum stupro, vt Disput. 682 citata explanatum fuit, & simul propter stuprum virginis immaturæ, si humilior sit, incurrere pænam damnationis in metallum: si verò sit honestior, incurrere pænam relegationis in insulam aliquam, aut exilii, vt dictum est. Quare cùm deportationis pæna hodie non sit in vsu, punietur pæna arbitraria, grauiori, aut minùs graui, attenta qualitate personæ, & attento, quòd duplici via delinquat, duplicemq́ue pænam explicatam ratione diuersarum illarum circunstantiarum stuprum aggrauantium incurrat: **[[371]]** humilisq́; persona flagellis publicis affecta, ad triremes in perpetuum aut ad decennium de iure communi erit punienda. Quando autem stuprata, & qui illius curam habent, agerent ciuiliter iuxta consuetudinem multorum regnorum, vt illam dotaret, aut vt illam duceret vxorem; sanè, si stuprator dotem competentem illi solueret, multum minuendum esset de illa alia pæna, commutando illam in longè mitiorem. Si verò de cōsensu partium eam duceret vxorem, longè plus esset minuendum, solam pecuniariam aliam pænam aut exilii imponendo. Quādo autem raptus cōiunctus esset cum stupro, tunc stuprator pæna mortis esset puniendus etiam de iure communi, *vt Disp. 682. citata. §. qui rapuerit,* ostendimus, & disputatione sequenti copiosiùs ostendemus de iure communi & horum regnorum. Quando aliquis rapere attentasset virginem, neque raptus esset sortitus effectum, Disp. 24 ex parte est dictum, & copiosiùs dicetur disputatione sequẽti, quādo raptor pænam mortis incurreret. Quando autem cum attentatione raptus, aut cum raptu cōsummato, coniunctum esset stuprum, aut attentatio illius, multo magis erit imponenda mortis pæna, locumque haberent alię pænæ, de quibus disputatione sequenti erit sermo. Quando autem vi, absque raptu, esset stuprum attentatum, neque virgo fuisset corrupta, sanè si ad actum proximũ corruptioni esset deuentum, vt quia virginem proiecit in terram, & conatus est opere eam stuprare, sed non potuit, vel non præualuit, vel aliorum superuentu fuit id impeditum, pæna eadem esset ille puniendus, qua puniretur, si vi illam omnino stuprasset de iure huius regni. *l. 2. titu. 31, part. 7.* non verò de iure communi, sed puniri tũc deberet pæna graui arbitraria, iuxta ea quæ Disp. 24 copiosè explanata à nobis sunt, quando pro solo conatu delicti locum habeat pæna mortis, quæ pro delicto consummato statuta est: ad quā disputationem hac de re lectorem remitto, & ad ea quæ disputatione sequenti adjicientur. Quando conatus stupri vi non eo vsque deuenisset, sed ad actum remotiorem, non esset imponẽda pæna ordinaria statuta pro stupro, in quo vis interuenit, sed alia multo mitior arbitraria, iuxta ea quæ eadem Disp. 24 dicta sunt, & disputatione sequenti subjicientur.

[sect. 20] Hinc patet quid dicendum sit ad dubium, de quo *Salcedo. c. 38. citato. in scholio, lit. A. iuncto. n. 3. & 4.* cum Menochio loquitur. Censent enim, si clericus stuprum committat cum virgine matura, etiam si illa consentiat, deponẽdum esse clericum, iuxta ea quæ suprà dicta sunt: si autem vi stuprum cum illa committat, augendam esse pænam acrem, vt detrudendo illum in monasterium, aut in carcerem, vt pænitentiam agat. At verò inquiunt, pænam depositionis non habere locũ cum virgine immatura: quoniam cùm corrumpere illam non possit, sed integra maneat, puniri non debet clericus id attentans pęna depositionis, sed alia mitiori arbitraria: dicuntque Menochium id obtinuisse patrocinando pro quodam clerico, qui coram Episcopo accusatus fuit conatum fuisse stuprari virginem octo annorum. In primis autem iura satis innuunt posse stuprari virginem immaturam: vnde doctrina illa non est vniuersim vera. Deinde verò, attentare illam stuprare, actu illam corrumpere conando, non solùm si interuenisset vis, esset delictum sufficiẽs, vt ille esset deponendus propter circunstantiã illam vis illatæ ad conatum stupri actu proximo, & de se ad id sufficiente: sed etiam si illa consensisset ad conatum ad stuprum; quoniam actum ad id sufficientem ex parte sua adhibuit, cum sacrilegio & graui admodum aliorum scandalo, maximè si ex parte læsit virginitatis claustrum. Idem dicerem, si actum proximum ad stuprum haberet cum virgine matura, etiam si illa consensisset, & quia deprehensi in eo attentationis actu, perficere stuprum non potuit. Ducor autem propter ea omnia, quæ proximè hoc loco & Disp. 24 dicta sunt. Si autem solùm voluisset delectari eo impudico contactu, non conando stuprum cõmittere, locum haberet, quod Salcedo & Menochius affirmant. Et fortè in illo euentu non aliud interuenit, neque aliud in eo tribunali fuit probatum aduersus illum clericum cum virgine illa octo annorum.

De pænis raptoris, aut vim inferentis pudicitiæ. Et num val idum sit matrimonium inter raptorem & raptam celebratum. Disp. 105.

SVMMARIVM.

1 . RAptus committitur, quando femina aliqua, vel ipsa, vel parentibus, vel aliis, sub quorũ cura sit, renuentibus, eripitur de loco aliquo ad cõtrahendum cum illa, vel abutendo illa libidinis causa.

2 . Si mulier aliqua omnino sui iuris, quæ sub nullius sit obedientia, ipsa consentiente, matrimonii aut libidinis causa, domum egrediatur, & aliò cum alio fugiat, qui ipsam defendat à fratribus, aut ab aliis suis coniunctis, qui id ægre ferent, atque impedire & punire conabuntur, non dicitur raptus: quoniã non comparatione eorum, sub quorum obedientia sunt, (quippe cum nullos tales habeant) neque comparatione eius mulieris, quæ sua sponte absq; vlla vi comitatur eo fine illum, cum quo egreditur aut fugit.

3 . Si quis virginem repertam in domo patris aut in alia domo non educat illam de ea domo, sed vi illã trahat de vna camera eius domus in aliam, in qua cõmodiùs illa abutatur, ibique illam stupret, non dicitur cõmittere raptum, sed stuprum cum vi; item si quis repertam in agro, eam inde per paßus aliquot trahit.

4 . Licèt de iure ciuili raptus sit, etiam quando spõsus extrahit suam sponsam id ita volentem, incidatq; is sponsus eo ipso in pænas de iure ciuili raptoribus statutas: de iure tamen

canonico, non solùm quādo præcedentibus sponsalibus aliquis de consensu suæ sponsæ eam inuitis parentibus aut aliis, sub quorum cura sit, eam extrahit ad celebrandum matrimonium cum illa, non est raptus, sed etiam quādo, præcedente solùm consensu in matrimonium futurum, aliquis de consensu eius, quæ cum eo vult matrimonium celebrare, illam extraheret ad consummandum id cum ea, inuitis parentibus aut aliis, non est propriè raptus.

5 . Si extractio illa de consensu puellæ hodie fiat ad celebrandum matrimonium non clandestinum, sed præsente parocho, & præsentibus duobus aliis testibus, tunc illa extractio non est verè raptus, neque proinde is illius extractor inuitis puellæ parentibus aut aliis incurrit excommunicationem, & alias pænas raptoribus statutas. Quin matrimonium hoc modo celebratum est planè validum.

[[372]] *6 . Tunc dicitur vis pudicitiæ inferri, quando femina aliqua opprimitur iniustè, aut saltem per metum cogitur pati turpitudinem, in eámve cōsentire: & quomodo sese habeant ad inuicem raptus & vis illata pudicitiæ.*

7 . Si femina iustè opprimatur, vt vxor à suo marito, non est vis illata pudicitiæ. Si tamen sponsus opprimeret sponsam, vel maritus eam, quam duxerat per verba de præsenti, interim dum perseuerat tempus à iure ei concessum, vt non teneatur consummare matrimonium, sanè si illa reniteretur, iniuriam grauissimam ei efficeret sponsus aut maritus, visque pudicitiæ illius censeretur esse illata: censerenturque raptæ, si ipsis inuitis extractæ essent de domo paterna ad consummandum matrimonium.

8 . Raptor viduæ honestæ, virginis, aut coniugatæ, & qui illum comitati sunt tempore aggressionis, puniuntur pæna mortis de iure communi, etiam si rapta libertina aut ancilla sit, permittiturque parentibus mulierum ita raptarum aut inuasarum, atque etiam illarum consanguineis, occidere raptores, comites, adiutoresque eorum deprehensos in flagranti delicto, modò tamen illis sufficienter constet de illorum delicto. Si rapta ingenua mulier sit, raptores in ipsa aggressione amittunt omnia sua bona raptæ.

9 . Quando rapta nubit cum raptore, non amittit bona aliqua ad se deuoluta.

10 . Pæna mortis & aliæ raptoribus statutæ locum non habent, si matrimonium rapta cum raptore legitimè contrahat, sed cessant eo ipso omnes pænæ criminales, nisi parentes raptæ non pepercissent. Quādo autem raptus in iniuriam cederet principis, tunc pæna mortis imponeretur, etiam si de consensu raptæ extraheretur de domo Regis, imò etiam si præcedentibus sponsalibus inter ipsos clàm aut præcedente tractatu matrimonii extraheretur de voluntate extractæ ad matrimonium cum illa celebrandum.

11 . Si præcedentibus sponsalibus aut tractatu contrahendi matrimonium aliqua extrahatur de domo paterna, aut alterius, sub cuius cura sit, de voluntate quidem mulieris, atque ad celebrandum verè cum ea matrimonium, ceterùm inuito patre, aut altero, sub cuius cura sit, non incurrit quidem pænam capitis, est tamen graue delictum: ita vt si extractio illa esset ex familia illustri, pæna mortis intentari possit.

12 . Qui rapuit mulierem ad fornicandum cum ea, aut ad matrimonium cum illa contrahendum, si ad finem intentum non peruenit, vt quia illam carnaliter non cognouit, aut quia matrimonium cum illa non celebrauit, puniendus est pæna ordinaria raptus, & incurrit simul excommunicationem eo ipso, quòd raptus est patratus. Si non potuerit finem intentum

exsecutioni mandare, pæna ordinaria incurritur, si verò finem intentum exsecutioui mandare noluerit, pæna mitiori est puniendus.

13 . Si mulier iuuenem libidinis causa rapiat, non est punienda mortis pæna, neque confiscatione bonorum, sed alia pæna arbitraria infra mortem.

14 . Si quis immaturam virginem rapiat, & illam corrumpat, erit puniendus pænis legis longè maiori cum ratione, quàm si illa eßet virgo matura. Et si illam rapuerit animo illam corrumpendi, atque corrumpere eam est aggressus, sed non potuit, & maximè si læsio aliqua in claustro illius reperiatur, eisdem pænis puniendus est.

15 . Si quis rapiat mulierem, quæ nec virgo, nec coniugata, nec vidua honesta sit, modò tamen illa tempore raptus ad meliorem frugem se receperat, honestecß viuebat, estò antea inhonestè vixisset, incurrit pænas raptoribus statutas: sed in Hispania tantùm punitur pæna arbitraria infra mortem. De iure communi cùm in raptu meretricis aut ancillæ, & in vi illata pudicitiæ illius, iniuria grauis illi inferatur, pro ea iniuria & delicto conceditur actio ciuilis & criminalis, optione iniuriam passi ad pænam arbitrariam.

16 . Quænam pæna in Lusitania statuta sit raptoribus virginum, viduarum, & honestarum mulierum, & eam educentibus è domo patris aut tutoris.

17 . Qui vim pudicitiæ alicuius mulieris infert, estò sine armis inferatnr, de iure communi, inferens pænam legis Iuliæ de vi publica incurrit.

18 . De iure Hispanico vis pudicitiæ mulieri, virgini, coniugatæ, aut viduæ honestæ illata non solũ punitur pæna mortis, sed etiam pænis aliis statutis pro raptu. Imò verò attẽtatio inferendi vim pudicitiæ virgini, aut mulieri coniugatæ, si ad actum ad id proximum fuit deuentum, neque stetit per eum, qui eam vim inferre attentauit, punitur iisdem pænis, estò copula non sit habita. Vis verò alteri mulieri cuicunque illata punitur solùm pæna arbitraria.

19 . De iure Lusitano vis pudicitiæ a quocunque mulieri cuicunque illata, etiam si meretrix sit aut mancipium, punitur pæna mortis.

20 . De iure communi pro iniuriis aduersus pudicitiam, quando non interuenit vis pudicitiæ completa per copulam, sed infra copulam iniuria fuit illata, competit actio iniuriarum ciuilis, aut criminalis, optione iniuriam passi, ad pænam arbitrariam.

21 . De iure canonico olim raptor pæna seruitutis puniebatur, seruusque efficiebatur raptæ, quando ipsa renitente illam rapiebat: cum facultate tamen se ipsum redimendi, soluendo illi pro se competens pretium: quando autem consentiente muliere illam rapiebat, efficiebatur seruus parentis eius mulieris, cum facultate se ipsum redimendi.

22 . Quid in concilio Tridentino statutum sit de raptore & matrimonio cum rapta.

DIsserendum consequenter fuisset de obligatione restituendi in foro conscientię ratione stupri: id tamen cōmodiùs fiet disputatione sequenti, vbi simul examinabimus, num ex vi pudicitiæ illatę, & ex raptu mulieris, obligatio restituendi oriatur, explicando priùs in hac disputatione, quid sit raptus, & quas pænas incurrant raptores, & ii qui vim pudicitiæ inferunt. **[sect. 1]** Raptus cōmittitur, quando femina aliqua, vel ipsa, vel parentibus, vel aliis, sub quorum cura sit, renuentibus, eripitur de loco aliquo ad cōtrahẽdum cum illa, vel ad abutẽdũ illa libidinis causa. Ita colligitur ex. *l. vnica. C. de rapt. virg. ex. l. raptores. C. de Episc. & cler. &. ex. c. raptores. 36. q. 2.* dum raptum esse volunt, etiam si mulier rapta consentiat,

quando inuitus est maritus, pater, aut alius, sub cuius cura sit. Consonant *Gracianus. c. lex. 36. q. 1. & diuus Th. 2. 2. q. 154. art. 7.* consentiunt doctores communiter.

[[373]] **[sect. 2]** Hinc si mulier sui omnino iuris, quæ sub nullius sit obedientia, vt sunt viduæ in hoc & in Lusitaniæ regnis, quippe quæ per antecedens matrimoniũ patriam in his regnis egressæ sunt potestatẽ, & per mortem mariti obedientiam illorum, vinculumq́ue, quo illis erant subiectæ, sunt etiã egressæ; neque sub prælati ratione voti sint obedientia, aut sub alterius obedientia & custodia, cui se subiecerunt, vt alicui seruitio in domo illius se manciparunt; & sunt aliæ mulieres, quæ numquam nupserunt, mortuoq́ue patre sine tutore sunt & curatore, neque sub alterius sunt obedientia ac custodia: Hinc, inquam, si mulier aliqua ita omnino sui iuris, ipsa consentiente, matrimonii aut libidinis causa, domum egrediatur, & aliò cum aliquo fugiat, qui ipsam defendat à fratribus, aut ab aliis suis cõiũctis, qui id ægre ferent, atque impedire ac punire conabuntur, non dicitur raptus: quoniam non comparatione eorum, sub quorum cura & obedientia sunt: quippe cùm nullos tales habeant: neque comparatione eius mulieris, quæ sua sponte absque vlla vi comitatur eo fine illum, cum quo egreditur aut fugit. Esset verò raptus, si ipsa inuita ab illo ad id extraheretur. Inde etiam *Nauar. lib. 5. consil. titu. 17. de raptorib. consilio. 1.* ait esse, quòd si virgo non sui iuris, aut alia non sui iuris mulier, egrediatur domum eius, sub cuius cura & custodia est, ad nubendum aut fornicandum cum eo, cuius amore tenetur, ipso ad eum egressum illã non inuitante, nec adiuuante, estò illa ita egressa ille abutatur, aut cum illa matrimonium celebret, non dici illum raptorem illius. Si tamen illam egredientem expectaret ac comitaretur per se, vel per tertiam personam, vt illam protegeret ac defenderet, vel illam ad eum egressum & accessum ad alium locum eo fine inuitasset, credo sortiretur rationem raptoris: quoniam ad eiusmodi raptum mulieris, de quo est sermo, non requiritur præsentia eius, ex quo rapi ea mulier dicitur, & violentia illi illata, aut suis, saltem per metum, ratione cuius resistere ille non audet; vt requiritur ad rapinam rerum externarum, vt distinguitur à furto, de qua tractatu præcedente habitus est sermo: sed satis est, quòd fiat illis inuitis, licèt absentes sint ab eo loco, clamq́ue id fiat, nulla vi neque metu illis incusso, vt non resistant: eaq́ue de causa in explicatione raptus, de quo in hac disputatione nobis est sermo, dixi; ipsa, vel parentibus, aut aliis, sub quorum cura sit, renuentibus, hoc est inuitis, nec de vi feci mentionem. Consentit idem *Nauar. lib. 4. consil. titu. 1. de sponsalib. consi. 32.* dum ait ad rationem raptus filiæ satis esse, si fiat contra voluntatem patris, licèt ipsa consentiat. Vbi non vim exegit, sed quòd fieret renuente patre, eóve inuito, seu contra illius voluntatem.

[sect. 3] Circa verba illa posita in explicatione raptus; eripitur de loco aliquo ad contrahendum cum illa, vel ad abutendam illa libidinis causa; bene notat *Iul. Clarus. lib. 5. senten.* §. *raptus. n.* 1. cum aliis quos refert, aitq́ue ita obtentum fuisse in praxi. Si quis virginem repertam in domo patris, aut in alia domo, non educat illam de ea domo, sed vi illam trahat de vna camera eius domus in aliam, in qua commodiùs illa abutatur, ibiq́ue illam stupret, non dici committere raptum, sed stuprũ cum vi, consentitq́ue Carrer. cum aliis quos citat §. *homicidium 6. n. 28*1. Errat tamen Iulius Clarus, dum addit, pro stupro cum vi imponi pænã mortis, si de iure communi loquatur, vt disputatione præcedente dictum est, & infra subjiciemus. Eodem modo rectè ait, si quis virginẽ repertam in agro, eam inde per passus aliquot trahat, vt illa abutatur, non dici committere raptum, sed stuprum cum vi. Si tamen illam ex agro duceret in domum aliquam extra eum agrum, aut in alium locum, vel cum illa fugeret, illa inuita, aut parentibus inuitis, vel aliis, sub quorum cura esset, diceretur committere raptum.

[sect. 4] Quamuis autem de iure ciuili raptus sit, etiã quando sponsus per verba de futuro extrahit suã sponsam id ita volentem, si parentes sponsæ sint inuiti, incidatq́ue is sponsus in eo euentu in pænas de iure ciuili raptoribus statutas, vt patet *l. vnica. C. de rapt. virg.* de iure tamen canonico, nõ solùm quando præcedentibus sponsalibus aliquis de consensu suæ sponsæ eam inuitis parentibus, aut aliis, sub quorum cura & custodia sit, eam extrahit ad celebrandum & cõsummãdum matrimonium cum illa, non est raptus, sed etiam quando, præcedente dumtaxat consensu in matrimonium futurum, aliquis de consensu eius, quæ cum eo vult matrimonium celebrare, illam extraheret ad celebrandum & consummandum cũ ea id matrimonium, inuitis parẽtibus, aut aliis, sub quorum cura & custodia sit, non censetur neque est propriè raptus. Ita habetur expressè *c. cùm causa de raptorib.* & affirmant *Panor. ibi n. 1. & 4.* & doctores communiter, idemq́ue habetur *c. lex. illa 36. q. 1. & c. si quis virginẽ. 36. q. 2.* Quamdo tamen non ad nubendum sed ad fornicandũ puella extraheretur, estò ipsa in eam extractionẽ consentiret, si tamen parentes, illíve sub quorum cura & custodia esset, renuerent, esset verus raptus, etiam de iure canonico, vt bene *Panor. vbi suprà* ait, consentiuntq́ue iura citata *& c. de raptoribus 36. q. 1.*

Ratio autem huius discriminis inter ius ciuile & canonicum est: Quoniam de iure ciuili esse non poterat matrimonium inter raptorem & raptam, etiam si præcessissent sponsalia, & spõsa consentiret in fugam & in matrimonium subsequutum, imò etiam si post eam fugam arreptam inuitis parentibus parentes quoque in matrimonium consentirent, erat tale matrimonium nullum, perpetuoq́ue raptor & rapta inhabiles ad contrahendum manebant *l. vnica C. de rapt. virg.* & in *authentico de raptu mulierib.* & de iure quorundam antiquorum canonum prohibitum erat matrimonium eos inter se & cum quocunque alio contrahere, redditũq́; erat nullum, nisi de facultate Episcopi rationabili ex causa contraheretur, vt constat. *36. q. 2. c. de puellis* ex concilio Cabilonensi. *c. si autem* ex concilio Meldensi, & *c. placuit* ex concilio Aquisgranensi. Quia verò postea de iure canonico est sancitum, validum esse matrimonium inter raptorẽ & raptam, si accederet spontaneus & mutuus consensus, quo inter se matrimonium celebrarent, vt patet. c. vlt. de raptorib. & consentiunt. c. tria sunt, & quædam alia sequẽtia 36. q. 2. atque id discrimen inter canonicum & ciuile ius affirmat præter Panor. communis doctorum sententia, quam referunt ac sequuntur *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 43. & Iul. Clar. §. stuprum. n. 7.* explanatum definitumq́ue fuit *c. cùm causa de raptorib.* non esse propriè raptum, quando præcedentibus sponsalibus aut mutua voluntate cõ-**[[374]]**trahendi matrimonium, extraheretur aliqua de illius consensu è domo parentum inuitis parentibus ad matrimonium contrahendum. Quo fit, vt in hoc euentu, qui extrahit puellam de domo parentum, quemadmodum raptor de iure canonico non est, sic nec pænas iure canonico raptoribus statutas incurrat: tametsi puniri debeat pęna aliqua propter delictum, quod in parentes commisit extrahendo ipsorum filiam de domo eorundem parentum ipsis inuitis.

Dubium autem est, vtrùm dispositio *capitis cũ causa de raptorib.* quam proximè retulimus, nẽpe quòd quando aliqua de consensu ipsius extrahitur de domo parentum, aut alterius sub cuius cura & custodia sit, ad matrimonium cum ea celebrandum, non sit propriè raptus, locum hodie habeat post concilium Tridentinũ. Ratio autem dubitandi de hac re duplex est. Prima, quòd *concilium Tridentinum seß. 24. c. 1. de reformatione,* irrita fecerit matrimonia clandestina, qualia ad hoc pronũciauit esse matrimonia omnia, quæ non fiunt præsente parocho, aut alio sacerdote deconsensu ad id parochi aut ordinarii, & præsentibus duobus aliis testibus: cùm ergo extractio puellæ è domo parentum de consensu illius ad contrahendum

cum illa matrimonium esse regulariter soleat ad contrahendum sine solemnitatibus à Concilio Tridentino præceptis vt matrimonium sit validum; consequens profectò est, vt extractio illa de consensu eius puellę non sit ad verè celebrandum matrimonium, quippe cùm id matrimonium sit ipso iure nullum post eam Concilii Tridentini sanctionem, atque adeò consequẽs est, vt extractio illa verè hodie sit raptus. Secunda verò est, quòd idem *Concilium eadem sess. 24. c. 6. de reformatione,* irritum fecit matrimonium inter raptorem & raptam celebratum, interim dum rapta in potestate fuerit raptoris: quo fit, vt cùm extractio puellæ è paterna domo de consensu eiusdem puellæ ad celebrandum matrimonium esse non soleat ad illud celebrandum, postquam fuerit separata à raptore, & posita in loco tuto, neque esse soleat ad celebrandum illud cum circunstantiis c. 1. de reformatione eiusdem sessionis ab eodem concilio præceptis vt sit validum, consequens est, vt hodie extractio illa non sit ad celebrandum matrimonium verum, ac proinde est consequens, vt hodie extractio illa sit raptus propriè.

[sect. 5] Ad hoc dubium est dicendum: Si extractio illa de consensu puellæ hodie fiat ad celebrādum matrimonium non clandestinum, sed præsente parocho, aut alio sacerdote ex consensu parochi aut ordinarii, & præsentibus duobus aliis testibus, tunc extractionem illam non esse verè raptum, vt constat ex *c. cùm causa de raptorib.* neque proinde is illius extractor inuitis puellæ parentibus, aut aliis sub quorum cura & custodia sit, incurrit excommunicationem & alias pænas in *Concilio Tridentino sess. 24. c. 6. citato* raptoribus statutas: eo quòd statutæ sint raptoribus, & hic verè raptor non sit. Imò verò dico, si pręsente parocho & duobus testibus celebretur matrimonium inter sic extractam & eum, qui illam extraxit, dum adhuc est in domo & potestate eius, qui illam ita extraxit, validum esse matrimonium, irritumque non esse factum à *Concilio Tridentino c. illo 6. citato*: quoniam concilium ibi irritum quidem facit matrimonium inter raptorem & raptam, interim dum illa non eripitur de potestate raptoris, & constituta in loco tuto dicit se velle eum habere in maritum: attamen is, de quo loquimur, non est verè raptor, neque mulier, de qua loquimur, est verè rapta. Si autem ea mulier hodie esset quidem extracta de consensu ipsius, cæterùm ad celebrandum matrimonium clandestinum, seu sine solemnitatibus in Concilio Tridentino præceptis vt sit validum, tunc extractio illa esset verè raptus, quia non fuisset ad celebrandum verum matrimonium, extractorque talis feminæ inuitis parẽtibus, aut aliis, sub quorum custodia & cura erat, incurreret tunc in pęnas, tam ciuiles quàm canonicas, raptoribus statutas. Atque hoc solùm est, quod probant duę illæ rationes dubitandi propositæ.

[sect. 6] Explanato quid sit raptus, antequam subjiciamus pænas raptoribus statutas, explicandum est, quid sit vis pudicitiæ illata. Dicendum verò est, tunc vim pudicitiæ inferri, quando femina aliqua opprimitur iniustè, aut saltem per metum pati cogitur turpitudinem, in eámve consentire. Quæ enim vis aut metus tractatu præcedente Disp. 682 dicta sunt sufficere, vt quis vim publicam aut priuatam passus esse dicatur, sufficit vt mulier passa dicatur vim circa pudicitiam. Imò verò, vt ibi ostensum fuit, etiam si sine armis vim circa pudicitiam aliqua femina sit passa, dicitur priuilegio iuris passa vim publicam, & non priuatam: eaque de causa, qui vim circa pudicitiam infert, etiam si illam sine armis. inferat, pænas incurrit iure iis statutas, qui publicam vim inferunt, vt ibidem comprobatum fuit. Quando autem feminæ vis pudicitiæ infertur, atque ad id extrahitur de loco in locum modo in principio huius disputationis explicato, coniungitur raptus cum vi pudicitiæ illata. Quando autem non ita ad id extrahitur, visque pudicitiæ illius infertur, est vis illata pudicitiæ sine raptu. Quo fit vt neque raptus sit quippiam superius ad vim illatam pudicitiæ; quippe cùm dari possit vis

illata pudicitiæ sine raptu: neque vis pudicitiæ illata sit aliquid superius ad raptum; eo quòd detur raptus sine vi pudicitiæ illata: vt si puella consentiat in extractione de domo paterna ad copulam fornicariam: tunc enim datur raptus illius sine vi pudicitiæ illius illata. Porrò vis inferri pudicitiæ mulieris potest, vel illam modo explicato cogẽdo ad copulam carnalem: atque ea est simpliciter & completè vis illata pudicitiæ illius: vel cogendo illam eodem modo ad quamcunque aliam turpitudinem sine copula: eaq́ue vis non est simpliciter & completè vis illata pudicitię illius. Atque hæc posterior vis cæteris paribus esse potest grauior, aut minùs grauis, prout turpitudo, ad quā femina cogitur, grauior aut minùs grauis, fædiórve aut minus fęda fuerit: vt si cogatur solũ ad oscula, aut amplexus, vel si ad alium actum magis fædum cogatur. Ad rationem autem raptus satis est, si femina modo in principio huius disputationis explanato extrahatur coacta de loco ad locum ad turpitudinem aut ad matrimonium cum illa contrahendum, vel si volens extrahatur similiter de loco ad fornicandum, iis inuitis, sub quorum cura & custodia est, estò nec turpitudo nec matrimonium sequatur. Atque tũc raptor verè incidit in pænas canonico & ciuili iure raptoribus statutas: quoniam raptus non consistit in fine ad quem femina extrahitur, sed in **[[375]]** extractione ad eum finem, siue finis intentus sequatur, siue non. Vtrùm autem si raptor pænitentia ductus ad finem raptum intentum non perueniat, feminamq́ue sua sponte restituat, euadat pænam ordinariam pro raptu statutam, quæ spiritualis non sit, infrà dicetur. Dixi, quæ spiritualis non sit; quoniam excommunicationis pænam ipso facto raptoribus statutam sanè non euadet: illa enim ipso iure incurritur eo ipso, quòd ratio formalis raptus est completa, estò postea raptor pænitentia ductus ad finem non deueniat, ad quem feminam rapuit, illamq́ue restituat.

[sect. 7] Dixi, tunc vim inferri pudicitiæ, quando aliqua opprimitur iniustè, &c. Quoniam si iustè opprimatur, vt vxor à suo marito, non esset vis illata pudicitiæ. Si tamen vel sponsus opprimeret sponsam, vel maritus eam, quam duxerat per verba de præsenti, interim dum perseuerat tempus à iure ei concessum, vt non teneatur cõsummare matrimonium, sed transire possit ad religionis statum, sanè si illa reniteretur animo profitendi religionem, aut expectandi vt elaberetur tempus sibi à iure ad deliberandum circa id cõcessum, iniuriam grauissimam ei efficeret sponsus aut maritus, visq́ue pudicitiæ illius censeretur esse illata: censerenturq́ue raptæ, si ipsis inuitis extractæ essent de paterna domo ad celebrandũ aut ad consummandum matrimonium. Ita cum *Baldo & Saliceto Carrer. in pract. §. homicidium 6. n. 277. Greg. LopeZ. l. 3. titu. 20. part. 7.* verb. *su esposa, Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 38* & *39.* Tametsi Ant. Gom. addat, in sponsa per verba de præsenti se recedere à *l. 3. titu. 20. part. 7.* quæ de ea non loquitur quoad pænam ordinariam raptus & vis illatæ pudicitiæ. Dicerem, etiam in sponsa per verba de præsenti esse in eo euentu raptum & vim illatam pudicitiæ: existimarem tamen eum raptum & vim non adeò grauia esse ob præcedens matrimonium cum illa, vt esset puniendum pæna ordinaria. Neque lex illa tertia neque alia iura ciuilia & canonica loquuntur de hoc rarissimo euentu, neque de illo sunt intelligenda, sed si aliquando eueniat, & deducatur in forum exterius, vt puniatur, (quod numquam fiet, maximè si per eam vim & raptum deuentum sit ad copulam, qua consummatum iam sit matrimoniũ præcedens) puniendum solùm erit pæna arbitraria, longè minori, quam sit pæna ordinaria pro raptu & vi illata pudicitię iuribus statuta: quoniã vt dictum est, iura de eo raptu & vi non loquũtur.

[sect. 8] De iure communi raptor viduæ honestè viuentis, virginis, aut coniugatæ, & qui illum comitati sunt tempore aggressionis, puniuntur pęna mortis, etiam si rapta libertina & ancilla sit, permittiturq́ue parentibus mulierum ita raptarum aut inuasarum, atque etiam illarum consanguineis, tutoribus, curatoribus, patrinis, ac dominis, impunè occidere raptores,

comites, ac adiutores eorum deprehensos in ipsa aggressione, aut flagranti delicto, modò tamen illis sufficienter constet de illorum delicto, ita vt possint illud probare *(lex 4. titu. 23. lib. 8. nouæ collect.* id impunè permittit cuicunque, qui alium *hallare llebando muger forçada para jaZer con ella, o que aya jaZido con ella,* intellige in flagranti delicto.) Itẽ si raptus eiusmodi mulieris sit ingenuæ, hoc est, quæ nec libertina nec mancipium sit, tam raptor, quàm qui illi ad id auxilium dederunt in ipsa aggressione, amittunt omnia sua bona raptæ, aut monasterio, si rapta sit monialis, (præscribuntur tamen omnia ea bona aduersus monasterium, & applicantur fisco, si monasterium negligens fuerit petere ea intra annum, vt habetur in *authentico de sanctiss. Episc.* §. *vlt.* & affirmat *Greg. LopeZ. l. 3. citanda)* dummodo rapta, quæ nec monialis nec coniugata sit, non cõsentiat in matrimonium cum raptore: si enim consenserit, ea omnia bona raptoris pertinent eo ipso ad parentes raptæ, si illos habuerit, & illi nec in raptu nec in matrimonio illo cõsẽserint, alioquin ea omnia bona pertinent ad fiscum. Item si parentes raptæ parcant raptori, neque exequi aduersus illum velint pænam, qua est dignus, puniuntur pæna deportationis. Item omnes, qui raptori auxilium aut consilium ad raptum extra tempus inuasionis præbuerint, & qui illum receptauerint, mortis pæna plectuntur. Quòd si raptor, aut qui illum comitatus fuerit, vel auxilium ei præbuerit, mancipium sit, comburitur in pænam eius delicti. Hæc omnia habentur *l. vnica. C. de rapt. virg.* iuncto *authentico de mulierib. rap.* quod exprimit, bona raptoris, illum comitantium, aut illi auxilium præbentium in ipsa aggressione, ita pertinere ad raptam, vt si illa consentiat in matrimonio cum raptore, pertineant ad parentes illius, si illi etiam non consenserint, alioquin deuoluantur ad fiscum, idẽque exprimit. *l. 3. titu. 20. part. 7.* Consentiunt *authenticum de sanctiss. Episc. ei tantum. c. si quis rapuerit. 27. q.* 1. *§.* item *lex Iulia de vi. vers. sin autem, inst. de pub. iud.* & *l. raptores. C. de Episc. & cler.* Pæna autem illa amissionis bonorum mulieri raptæ, vt & reliquæ alię, non incurritur ipso iure, sed solùm debetur à tempore latæ sententiæ, vt exprimit lex tertia citata. Bona tamen eadem amittebat rapta ipso iure iuxta dispositionem iuris ciuilis à puncto quo matrimonium cum raptore consentiebat, vt habetur in *authẽtico de raptis mulieribus. §. sancimus,* & refert *c. cum secũdũ leges de hæret. lib. 6.*

[sect. 9] Sunt verò nonnulla hoc loco antequam vlteriùs progrediamur examinanda ac explicanda. Primum est: Num hodie postquam iure canonico. c. vlt. de raptorib. & in *Concilio Tridentino seß. 24. c. 6. de reformatione,* ac alibi, permissum est raptis nubere raptoribus, modò consensum liberum præstent, quo extractæ de illorum potestate, & constitutæ in loco ad id apto, dicant se velle eis nubere, num, inquam, hodie ita nubendo parentibus bona illa, tam raptoris, quam comitantium, aut auxilium prębentium in ipso raptu, ad ipsas deuoluta, & consentientibus parentibus in eo matrimonio, aut illis iam tunc defunctis, deuoluantur ad fiscum, vt statuunt autenticum citatum, & lex. 3. citata, atque refert. *c. cùm secundùm leges citato,* Glossa verb. certoque casu, quam multi sequuntur, quos *Couar. in 4. decret. part. 2. c. 3. §. 9. n.* 1 *& 2. & Greg. LopeZ. l. 3. citata.* verb. *casasse.* referunt, & quos *Iul. Clar.* §. *raptus. n. 8.* sequitur, affirmat, etiam post eam canonum dispositionem, mulierem illam ea bona amittere. Ducuntur hi autores. Quoniam lex ciuilis ea bona defert illi raptæ, tanquam lucrum, quod alioquin erat fisco applicandum, aut poterat applicare, idque sub conditione, modò non contraheret matrimoniũ cum raptore, quæ conditio honesta erat, neque mulieri illi matrimonium impediebat, cum liberã eam relinqueret ad contrahendum cum quocũque alio: quare cùm non in pænam id illi impo-**[[376]]**natur, sed tanquam ei sub ea conditione, si non contraheret cum raptore, ab ea auferatur, si conditionem eam non impleat, neque id vllum pręiudicium bonis moribus afferat, neque libertatẽ ad nubendum ab ea tollat, nisi

solùm cum illo, si potiri voluerit eis bonis libere à lege sub ea conditione honesta ei concessis, non est cur dispositio illa iuris ciuilis locum non habeat extra loca patrimonii ecclesiæ, nihil impediente illa alia dispositione iuris canonici. Accedit in confirmationẽ validissimam huius sententiæ, (maximè quod ad hoc regnum attinet) quòd *lex* illa *3. titu. 20. part. 7.* lata post eam dispositionem iuris canonici, illud idem statuit, quod authenticum de raptis mulieribus statuerat, illudq́ue coniunxit cũ dispositione legis vnicæ *C. de rapt. virg.* quare in hoc regno locum debet habere, nihil impediente dispositione illa alia iuris canonici, qua liberum raptæ relinquit matrimonium cum raptore contrahere. *Couar. vbi suprà* cum *glossa c. de puellis,* cum Panor. & cum plerisque aliis, quos ipse & Greg. Lopez vbi suprà citant, affirmat, ex eo quòd rapta cum raptore post eam dispositionẽ iuris canonici nubat, non amittere ea bona raptoris & consortium ad ipsa deuoluta. Ducitur. Quoniam lex vnica *C. de rapt. virg.* absolutè ac simpliciter concesserat ea bona mulieri raptæ, & non sub conditione, si raptori non nuberet: posteaq́ue *authenticum de raptis mulieribus* ea bona in pænam abstulit à raptis, si cum raptoribus matrimonium contraherent: pæna autem omnis nulla est imposita contrahentibus matrimoniũ ob libertatem, quæ esse debet ad matrimonia contrahenda. *Gregorius* autem *LopeZ vbi suprà* non probat eam Couar. rationem, propter leg. 3. huius regni citatam, quæ sub ea conditione defert bona illa raptoris mulieri raptæ, si cum illo matrimonium non contrahat, tanquam lucrum sub ea conditione ei concessum, quod fisco poterat applicare. Ego dicerem, authenticum de raptis mulieribus interpretari apertè legem vnicam *C. de rapt. virg.* quòd semper intellexerit ea bona deferri raptis sub ea conditione, aut modo, si raptoribus non nuberent. Atque, cùm cõditor eius authentici abrogare potuerit legem vnicam *C. de rapt. virg.* bonaq́ue raptoris applicare raptæ sub ea conditione, sanè interpretatio illa eius authentici, qua ita institutor eius authentici interpretatus est legem illam vnicam, vim habet dispositionis, quòd sub ea conditione id lucrum censeatur raptis concessum, si cũ raptoribus non nubant, quæcunque antea fuerit mens conditoris legis vnicæ *C. de rapt. virg.* vnde neque ego probo eam rationem Couar. etiam stando in solo iure communi. Gregorius verò Lopez propendet in sententiam *Glossæ. c. cũ secundum leges,* cõtrariã opinioni *Couar. Gloßæ c. de puellis,* Panormitani, & aliorum, tametsi aliis cogitandum relinquat, num propter libertatem, quæ esse debet in matrimonio contrahendo, amplectenda sit Couarruuiæ & aliorum opinio, quam rationem ait plus vrgere, quàm illam aliam, cui nititur Couar. Ego verò amplectendã arbitror opinionem *glossæ c. de puellis,* Panormitani, Couar. & aliorum, raptam scilicet nubendo cum raptore, non amittere bona illa ad se deuoluta. Ducor propter rationem aliam, quam *Couar. in calce numeri 2. citati* innuit. Nempe, quòd conditio illa, aut modus, si rapta cum raptore non nuberet, apposita tunc fuit, quoniam tunc prohibitum illi erat cum eo nubere, quin & irritum erat matrimonium illud: cessante autem prohibitione illa non nubendi cum raptore, factaq́ue libera potestate raptæ cum eo nubendi, cessasse censetur conditio illa, aut modus ille appositus, censenturq́ue proinde eo ipso absque eo modo & conditione ea bona ad ipsam deferri. Lex autem illa 3 huius regni id prorsus disposuit, quod autentico citato fuerat dispositum, non attendentibus collectoribus earum legum dispositionem eius autentici iam hodie quo ad id nullam vim habere: neque sanè intenderunt, vt vires supra authẽticum citatum lex illa haberet. Nostram sententiam confirmat hodie dispositio *concilii Trid. sess. 24. c. 6. de reformatione,* quæ nõ solùm concedit raptæ facultatem validè nubendi raptori modo suprà explicato, & infrà copiosiùs referendo, sed etiam in hunc modum in fine eius capitis statuit: *Teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam vxorem duxerit, siue nõ duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare.* Vbi vides, bona omnia raptoris, si cum eo rapta nupserit, non

deuolui ad parentes aut ad fiscum, sed ex eis dotandam competenter esse raptam iudicis arbitrio: cùm autem dispositio illa facta fuerit, præsentibus & consentientibus legatis omnium principum Christianorum, rerumq́ue publicarũ liberarum, qui partes suorum principũ ac suarum rerumpublicarum agebant, missis à principibus Christianis, & à rebuspublicis liberis, viris doctis qui assisterent, adiuuarent cōcilium, atque ipsorum etiam cum legatis partes agerent, conciliumq́ue à principibus rebusq́ue publicis liberis fuerit receptum, sanè hodie non videtur habere locum confiscatio omnium bono. rum raptoris mulieri raptæ, aut parẽtibus illius, si illa in matrimonium cum raptore consentiat, vel fisco, si parentes consenserint, aut superstites tunc non sint, sed solum vt raptor cōpetenter dotet raptā iudicis arbitrio, siue illam vxorem ducat, siue non, iuxta eam concilii Tridentini dispositionẽ.

[sect. 10] Secundum hoc loco examinandum eiusmodi. Vtrùm pæna mortis, & aliæ raptoribus statutæ, locum habeant, si rapta matrimonium cum raptore legitimè contrahat: an verò cessent eo ipso pænæ illæ criminales. *Paulus Castrensis* & quidā alii, quos referunt *Greg. LopeZ vbi suprà, Ant. Gō. l. 80. Tauri. n. 43. & Iul. Clar.* §. *raptor citato, n. 8.* affir. mant, si rapta & parentes illius consentiant in matrimonium cum raptore, cessare eas pænas criminales, referuntq́ue multos ita obtinuisse id patrocinando, sicq́ue liberasse nonnullos raptores à pæna mortis, atque Ant. Gom. ait se ita iudicasse Salmanticæ, cùm assessor esset cum quodam iudice ordinario recusato, Iuliusq́ue Clarus quo ad pænas criminales, excepta pæna cōfiscationis, nihil definire audet. Ant. Gom. nihilominus ait, in puncto iuris raptorem non liberari à pæna mortis ex eo, quòd matrimoniũ cum rapta re ipsa celebret. Neque ius canonicum ex eo, quòd facultatem raptori & raptæ dederit contrahendi validè matrimonium, quicquam derogauit, aut derogari potuit dispositioni iuris ciuilis quo ad pænas pro raptu iustè statutas, & Greg. Lopez ait, iustam futuram nō fore legem, quæ prohiberet raptorem criminaliter puniri pro raptu: eo ipso quòd rapta matrimonium legitimum cum eo celebraret: quoniam **[[377]]** id occasio esset, vt id graue delictum frequentiùs cōmitteretur. Atque lex Lusitana id apertè disponit *lib. 5. ord. titu. 14. §. 1.* circa illum, qui vi carnalem accessum habet cum aliqua, vt scilicet estò illa cum eo postea matrimonium celebret, non excusetur ille à pæna mortis. Ant. Gom. verò meritò ait in hoc (idem intellige in Lusitania) iuxta ea quæ suprà disp. 46 & 47. dicta sunt, si celebrato matrimonio rapta & parentes illius parcāt raptori, non puniri tunc raptorem pæna mortis. Solum autem iudex procedere tunc poterit ad puniendum id delictum in commune bonum pæna aliqua arbitraria, quatenus eo rempublicam raptor offendit ac bonum commune, iuxta ea quæ ibidẽ dicta etiam sunt. Si tamen parentes raptæ non pepercissent, tunc nihil impediente matrimonio celebrato, agere possent ad pænam criminalem grauẽ, quatenus id delictum grauiter ipsos offendit, annuereq́ue videtur Paulus Castrensis: nescio tamen an tunc in his regnis imponenda esset pæna mortis, remittente rapta ipsa delictum, quæ si inuitè fuit rapta, grauiter fuit offensa, quādo non adessent circunstantiæ graues, quæ mortis pæna eum affici postularent. Quando autem raptus in iniuriam cederet principis, vt si quis rapuisset aliquam de domo ipsius, verbi gratia ex iis, quas *damas de lareina, princesa, o infanta,* vocant, tunc pæna mortis imponeretur, etiam si de consensu raptæ extraheretur de domo Regis, imò etiam si præcedentibus sponsalibus inter ipsos clàm aut præcedente tractatu matrimonii extraheretur de voluntate extractæ ad matrimonium cum illa celebrandum, estò tunc verè raptus non esset iuxta dispositionem iuris canonici, vt suprà dictum est: idq́ue propter iniuriam Regis factam in sua domo, atque in exemplum aliorum, ne aliquid simile in posterum fiat in domo Regis. Quādo item raptus haberet fædas ac graues aliquas circunstantias, ita vt rationi earum bono communi minimè expediret non

puniri mortis pæna, tunc estò celebraretur matrimonium, & rapta atque parentes illius raptori parcerent, puniendus esset raptor à iudice ex officio suo mortis pæna in commune bonum, consentaneè ad ea, quæ Disp. 46 citata dicta sunt. Atque in aliquo ex his euentibus videtur quidam Rex Castellæ mortis pæna puniuisse raptorem quendam, quem priùs voluit matrimonium contrahere cũ rapta, vt honori ac famæ raptæ consuleret, vt *Jul. Clar. vbi suprà. n.* 8. refert. Illud est addendum, pænam illam deportationis statutam, *l. vnica. C. de rapt. virg.* & in *authentico de raptis mulieribus,* iis parentibus, qui non accusarent raptores filiarum ipsorum, nec curarent illos punire efficere, neque in hoc neque in Lusitaniæ regno habere iam hodie locum: eo quòd parcere & transigere circa hæc occultè, consuetudine & dissimulantibus principibus ac potestatibus publicis permissum sit, vt disputationibus citatis est dictum.

[sect. 11] Tertium examinandum hoc loco est. Num si præcedentibus sponsalibus, aut tractatu contrahendi matrimonium, aliqua extrahatur de domo paterna, aut alterius, sub cuius cura & custodia sit, de voluntate quidem eius mulieris, atque ad celebrandum cum ea verè matrimonium, cęterum inuito patre, aut altero sub cuius cura & custodia sit, incurrat pænam mortis. Pars quæ negat, suaderi potest: quoniam ille non est verus raptus ex dispositione iuris canonici, vt suprà ex eo. c. cùm causa de raptorib. dictum est. Dicendum tamen est de iure ciuili raptorem censeri, & pro eo esse impositam pænam mortis. *l. vnica. C. de rapt. virg.* neque posse negari esse graue delictum cōmissum in grauem iniuriam illius, sub cuius cura erat: maximè si sponsalia præcesserunt, aut promissio ex parte mulieris illius cōtrahendi cum ea, aut voluntas firma contrahendi, possit illam petere coram iudice ecclesiastico. Atque si ea extractio esset feminæ alicuius de domo Regis, principis, aut alterius filii aut filiæ Regis, pænā mortis esse imponendam. Item si extractio esset cum circunstantiis, cum quibus iudicaretur bono communi expedire, vt id delictum mortis pæna puniretur, etiam si parceret is, in cuius iniuriam facta esset extractio, pæna similiter mortis esset puniendum à iudice ex officio suo. Quādo autem non adessent adeò graues circunstantiæ, vt si extractio esset de domo paterna, aut alicuius magnatis admodum illustris, tunc etiam si offēsus accusaret, forsan imponenda non esset pæna mortis. Eo tamen grauior pæna ordinaria esset imponenda, quo extrahens vilior esset, & extracta, isque è cuius cura & custodia extraheretur, esset nobilior, & quo adessent circunstantię, quæ plus delictum aggrauarent. Quando autem offensus ab accusatione desisteret, ac parceret, multum tunc de ea pæna arbitraria esset minuendum.

Vtrùm autem esset illis credendum, si vterque affirmaret præcessisse inter eos sponsalia, siue raptus interuenisset, siue non, sed inuenti essent simul. Quæstionem disputat *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 49.* quando assererent contraxisse matrimonium, partemque affirmantē definit cum *glossa. l. penul. C. de fideijuss.* & cum communi doctorum sententia, quam refert, quando non essent circunstantiæ, quæ contrarium persuaderent. Ea tamen quæstio locum hodie non habet post cōcilium Tridentinum, quod irritauit matrimonia, quæ celebrata non essent coram parocho aut duobus testibus. Locum tamen habere potest quoad sponsalia, si inde culpa & pęna delicti minuatur.

[sect. 12] Quartum est, num qui rapuit mulierē ad fornicandū cum ea, aut ad matrimonium cum illa contrahendum, si ad finem intentum non peruenit, vt quia illam carnaliter non cognouit, aut quia matrimonium cum illa non celebrauit, puniendus sit pæna ordinaria pro eo delicto statuta, an verò mitiori arbitrio iudicis imponenda grauiori aut minus graui, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus. Multi, quos referunt *Iul. Clar. §. raptus. n. 4. Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 40. Carrer. in practica. §. homicidium. 6. n. 285.* & *Couar.*

in clementina si furiosus. part. 2. in initio. n. 8. affirmant puniendum esse pæna ordinaria. Quoniam iam raptus, pro quo ea pæna imponitur, consummatus fuit in ratione raptus, licèt finis, ad quem is raptus patratus fuit, exequutioni non fuit mandatus. Et quidem quod attinet ad pænam spiritualem excommunicationis ipso facto in *concilio Tridentino c. 6. citato raptoribus* statutam, dubitādum non est eam esse incursam eo ipso, quòd raptus est patratus, licèt postea finis, ad quem fuit patratus, exequutioni non mandetur, vt suprà est dictum. Alii verò, quos iidem doctores referunt, contrarium affirmant, puniendum scilicet id crimen non esse pæna ordinaria, sed mitiori arbitraria. Quatuor verò doctores citati, cum quibusdam **[[378]]** aliis, cum quibus etiam consentit *Greg. LopeZ. l. 2. titu. 31. part. 7.* verb. *lo cumplam.* distinguunt. Quòd aut raptor non mandauit exequutioni finem, quem raptu intendebat, quia non potuit: & tunc dicunt puniri pæna ordinaria: aut eum finem exequutioni non mandauit, quia pænitētia ductus noluit, & tunc puniri debere sola pęna arbitraria mitiori, eāque distinctionem adhibuit *glos.* 1. *l. si quis non dicam rapere. C. de Episc. & cler.* Addit verò Couar. eum qui virginem rapuit puniendum esse pæna arbitraria admodum graui: tum quia raptus in ratione raptus fuit consummatus, tum etiam ob grauissimam iniuriam parentum illius, tum denique propter infamiam maximam illius mulieris: quoniam, inquir, licèt mille testes adhibeantur, quòd à raptore non fuit carnaliter cognita, difficilè admodum alii id sibi persuadebunt. Subiungit verò, si monialis sit rapta ad turpiter illa abutendum, estò post raptum cōsummatũ pænitentia ductus carnaliter illam nō cognoscat, puniendum esse pæna ordinaria. Tũ ob grauissimum crimen raptus illius in se ob rationes, quas ibi Couar. subiunxit. Tum etiam, quoniam *lex si quis non dicam rapere. C. de Episcop. & cler.* in eo crimine solam attentationẽ punit mortis pęna, ac si crimen esset consummatum. Obseruādum verò arbitror, *legem si quis non dicam rapere. C. de Episcop. & cler.* de solo raptu virginum Deo dicatarum, atque adeò de solo raptu monialium loqui, dum statuit, non solùm raptum sed etiam attentationem illius puniendam esse mortis pęna: atque loquitur de raptu earum virginum ad celebrandum cum eis matrimonium: glossa tamen ibi ait, idem intelligendum esse, si raptus attentetur ad fornicationem cum illis. Ea autem lex videtur intelligenda, non de remota attentatione, sed de proxima, qua efficaciter id intẽdit, nec potuit perficere. Atque in raptu, de quo ea lex loquitur, sanè non solùm raptum cōsummatum in esse raptus, estò finis non fuerit exequutioni mandatus, censerem cum Couar. puniendum esse pæna mortis ordinaria eius legis, sed etiam aggressionem de se ad raptum sufficientem, estò impedita fuerit, præualereque non potuerit: quoniam id videtur intentum dispositioque eius legis. *Lex* verò *2. titu. 31. part. 7.* extendit, vt attentatio sine effectu puniatur pæna ordinaria, non secùs quàm si effectus attentatione intentus fuisset sequutus, quando attentatio facta fuit ad vim pudicitiæ inferendam, & ad raptum, tam mulieris virginis, quàm coniugatæ, nec mentionem facit ea lex de vidua honestè viuente. Atque loquitur non de quacunque attentatione vim inferendi pudicitiæ, sed de attentatione proxima, ad vim per copulam consummatam, dicens, *è començasse a metello por obra trabando de alguna dellas, para cumplir su mal intento,* quod exponit ibi Greg. Lopez iuxta doctrinam Baldi, prosternendo illam ad rem cum illa habendum, non verò si remotiorẽ actum vi cum illa habeat: & quoad raptum loquitur de illo iam cæpto, raptusque rationem iam habente, estò cum rapta non deuenerit ad locum, ad quem illam deferre intẽdebat, neque finem, ad quem illam rapiebat, exequutioni mandasset: ait enim; *o lleuandola arrebatada*; vnde non loquitur de sola attentatione ad illam rapiendam, sed de raptu ipso. Atque cùm lex illa rationem reddat cur eiusmodi attentationes, estò ex illis effectus intentus non sit sequutus, puniri debeant eadẽ pæna ordinaria, qua punirentur

si effectus esset sequutus, dicens, *ca maguer no pasaße à ella, merece ser escarmentado bien, aßi como si ouieße fecho aquello que codiciaua, pues que no finco por quanto el pudo faZer, que se non cumplio el hierro que auta pensado:* cùm, inquam, ea lex hanc rationem reddat, satis consentaneè argumento à contrario sensu loquitur ad doctrinam illam, quòd si per ipsum etiam eiusmodi attẽtationibus iam factis staret, sequi effectum eis attentationibus intentum, quia pænitentia ductus, noluit perficere, quod intẽdebat, puniri non debeat pæna ordinaria ob eas solas attentationes, sed solùm pæna arbitraria mitiori, maiori tamen vel minori, attenta grauitate culpæ, spectatis circunstantiis omnibus concurrentibus. Vnde non auderem in hoc regno recedere à sententia horum autorum, quãdo in raptu non interuenirent tales circunstãtię, quæ solùm raptum, sine effectu eo intento, mortis pæna arbitrio prudentis dignum illum efficerent. Lege quæ Disp. 24. hac de re dicta sunt. Illud etiam addam, *legem qui falsam. ff. ad leg. Corn. de fals.* non multum vrgere, vt stando in iure cõmuni ei, qui verè iam rapuit mulierem honestam, non imponatur pæna ordinaria *legis vnicæ. C. de rapt. virg.*. quando pænitentia ductus, noluit exequi finem, ad quem illam rapuerat: nam hic verè cõsummauit raptum in esse raptus, pro quo pæna illa fuit statuta: is verò de quo sermo est *l. qui falsam.* non consummauerat cudere falsam monetam, sed pænitentia ductus destitit ab eo crimine consummando. Dignus tamen est is, qui pænitentia ductus, exequutus non est id, ad quod mulierem honestam rapuerat, cum quo mitiùs agatur, quàm si eum finem esset exequutus, aut quàm si exequutus illum non fuisset, non quia noluit, sed quia non potuit, ac proinde dignus est cui pæna ordinaria cõmutetur in mitiorẽ arbitrariam, idque per epicheiam cẽsendum est esse iuxta legum latorum mentem, præsertim asserentibus id tot grauibus doctoribus.

[sect. 13] Quintum examinandum hoc loco est, vtrùm dispositio & pæna *legis vnicæ. C. de rapt. virg.* habeat locum in muliere iuuenem rapiente libidinis causa. *Gloßa* eadem *lege verb. sponsam.* affirmãter respondet, eandem sententiam amplectũtur *Ant. Gom. l. 80. Tauri. n. 37.* & *Carrer.* §. *6. citato, n.* 278 *&* 279. cum multis aliis, quos referunt, asseruntque aliquibus in locis ita fuisse iudicatum. Mihi verò probatur contraria sententia, quam *Iul. Clar. §. raptus. n. 6.* cum aliis quos referet, amplectitur, in eo scilicet euentu non esse eam mulierẽ puniendam mortis pæna, neque confiscationis bonorum, illi adolescenti, quæ sunt pænæ ea lege vnica statutæ pro raptu feminæ honestæ, sed alia pæna arbitraria infra mortem: quoniam lex illa est pænalis, neque de hominum, sed de mulierũ raptu loquitur: & pænæ maximè graues, quales illæ sunt, non sunt extendendæ ad aliud crimẽ vltra id, pro quo statutæ sunt: & quia non tantũ malum imminet ac sequitur adolescenti ex eo quòd rapiatur ad fornicandum, quantum feminis imminet ac sequitur ex eo, quòd rapiantur, neque tot scandala & seditiones oriuntur ex illo crimine, quot ex hoc solent orii.

[sect. 14] Sextũ est, vtrum si quis rapiat virginem immaturã, puniri debeat pænis *legis vnicæ. C. de rapt. virg.* Ad quod dicendum est, si illam corrumpat, vtique puniendus erit eisdem pænis longè maiori cum **[[379]]** ratione, quam si illa esset virgo matura, ob ea quæ disputatione præcedente hac de re dicta sunt. Si item illam rapuit animo illam corrumpendi, atque corrumpere eam est aggressus, sed non potuit, aut impeditus est, & maximè si læsio aliqua in claustro illius reperiatur, eisdem pęnis est puniẽdus. Quin si constaret animo eam corrumpendi ad id eam iam deferre, sed impeditus est, nec pænitentia ductus illam reliquit, puniri debet pænis eius legis, iuxta legem. *2. titu. 31. part. 7.* & ea quæ circa dubium quartum dicta sunt. Si verò solùm eam rapuisset ad tactus cum illa impudicos ac lasciuos sine aggressione ad corrumpendum, tunc fortasse esset solùm pæna grauiori arbitraria ob

raptum ad eos tactus & ob tactus ipsos puniẽdus, & maiori adhuc pæna si interuenisset vis: talesque circunstantiæ interuenire possent, vt mortis pæna deberet puniri. Atque iuxta hæc admetienda sunt, quæ *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 42. de raptu virginis* immaturæ disputat, atque affirmat, nobiscumque consentit, licèt rem non adeò explicet.

[sect. 15] Septimum est, vtrùm si quis rapiat mulierem, quæ nec virgo, nec coniugata nec vidua honesta sit, incurrat pænas legis vnicæ. *C. de rapt. virg.* Ad quod dicendum est: De iure quidem communi, si quis rapiat eam, quæ non sit de numero prædictarum, attamen quæ tempore raptus ad meliorem frugem se receperat, honesteque viuebat, estò antea inhonestè vixisset, incurrere eas pænas, ita colligitur ex *l. vnica citata,* & affirmant communiter doctores, qui de solo raptu meretricis, aut inhonestè in concubinatu apertè viuentis, disputant, num à dispositione eius legis sit excipienda, de quorum numero sunt *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 45. Carrer. §. 6. citato. n. 276.* iuncto antecedente & sequentibus, & *Iul. Clar. §. stuprum citato. n. 5.* De iure tamen huius regni, credo, si quis rapiat mulierẽ, aut vim illi inferat, quæ non sit de numero qualitatum illarum trium, non incurrere illas pænas, sed solùm esse puniendum pæna arbitraria iuxta qualitatem raptoris & vim inferentis, mulieris, temporis, loci, ac cæterarum circunstantiarum concurrentium. *Lex* enim. *3. titu. 20. part. 7.* solùm puniendos decreuit pænis legis vnicæ citatæ, & authentici de raptis mulierib. raptores mulierum trium illarum qualitatum, quíve intulerint vim pudicitiæ alicui ex illis mulieribus, atque in fine ea lex sic subiungit; *mas si alguno forçasse alguna muger otra, que non fuesse ninguna destas sobredichas, deue auer pena porende à segun aluedio del judgador, catando quien es aquel que fiZo la fuerça, y la muger que forço, y el tiempo y el lugar en que lo fiZo.* Credo autem agi tunc posse in hoc regno actione iniuriarum ciuiliter ad pænam pecuniariam parti offensæ applicandam, vel criminaliter ad pænam corporalem, optione eius, qui eam iniuriam est passus iuxta ea, quæ disp. 40 dicta sunt. Quod verò ad meretricem, mulierémve inhonestè manifestè viuentem, quæ coniugata non sit, attinet. Quidam, quos *Iul. Clar. n. 6. citato* refert, censuerunt raptores earum, etiam de domo publica, puniendos esse mortis pæna, sicque refert nonnullis in locis aliquos morte fuisse punitos. *Ant.* autem *Gom. n. 49. citato,* ait, illos non solùm non incurrere pęnas *legis vnicæ. C. de rapt. vir.* sed etiam innuit nulla pæna eos esse afficiẽdos, iuxta leges quasdã communis iuris, quas citat. *Iulius* verò *Clarus. n. 6. citato,* inquit, in ducatu Mediolanensi statutum esse, vt puniantur pæna arbitraria, quam subiungit, senatum solere imponere trium ictuum funis. In hoc etiam regno in calce legis 3 citatæ sancitum etiam est, vt puniantur pæna arbitraria, iuxta qualitatem mulieris illius, raptoris, seu vim inferentis, & circunstantiarum concurrentium: tametsi, vt subiungam, ibi mentio non fiat de raptu, sed de sola vi pudicitię illata. In Lusitania etiam *lib. 5. ord. titu. 14.* qui vim infert, etiam mulieri meretrici, aut mancipio, punitur pæna mortis; tametsi iubeatur, vt antea quàm pæna mortis imponatur, & mandetur exequutioni, certior fiat Rex, & ex suo beneplacito imponatur, quando mulier, quæ eam vim est passa, meretrix aut mancipium erat; quin & in eo regno pæna statuitur cuicunque, in via, aut alibi apprehenderit (*trauar* ait ordinatio illa) mulierem etiam absque animo fornicandi cum illa: vnde mihi non est dubium puniri in eo regno raptum meretricis & alienæ ancillæ. De iure etiam communi, cùm in raptu meretricis, aut ancillæ, & in vi illata pudicitiæ illius, iniuria grauis illi inferatur, nec modicum delictum in eo cernatur, dubitandum sanè non est, pro ea iniuria & delicto iniuriarum actionem ciuilem & criminalem concedi, optione iniuriam passi, ad pænam arbitrariam. Neque *l. verum est. 2. ff. de furt.* cui Ant. Gom. nititur, contrarium docet. Licèt enim dicat, in raptu ancillæ ad libidinem non cerni furtum, quia non animo eam furandi, sed ea abutendi, est factus ille raptus; neque

item teneri de furto eum, qui fores meretricis fregit ad fornicandum cum illa, quando, ipso id non intendente, inde sequutum, fures eam domum ingredi ac furari: neque tamen teneri ex furto, aut flauiaua, qui vi opprimit meretricem: non tamen negat illa lex actionẽ iniuriarum concedi aduersus illum in eis omnibus euentibus: neque item negat actionem concedi meretrici ad damna ei sequuta ex iniusta ac violenta effractione suarum forium causa turpitudinis cum ipsa inuita exercendæ. Imò verò de iure communi, qui rapuit quamcunque mulierem, etiam meretricẽ, estò sine armis id efficiat, crimen committit de vi publica, & capite plectitur, vt habetur *l. qui cetu.* §. *vlt. ff. ad leg. Iul. de vi pub.* & §. *item lex Cornelia de vi publica. vers. sin autem. inst. de pub. iud.* tractatuq́ue præcedente *disp. 682. §. qui rapuerit,* dictum est, consentitq́ue lex Lusitana citata, atque iuxta ea iura, & non iuxta *legẽ vnicã. C. de rap. vir.* loquuti sunt doctores illi, quos Iuli. Clar. refert, quique affirmant raptum cum meretrice pæna mortis puniri, punitumq́ue re ipsa fuisse in multis locis. Idemq́ue fortasse est dicendum in hoc regno, quando finis raptus meretricis opere fuit consummatus, quia copula, ad quam mulier illa fuit rapta, sequuta fuit: eaq́ue de causa *lex 3. citata in fine,* solum fuit loquuta de vi illata pudicitiæ mulieri, quæ non esset ex aliqua trium qualitatum in principio eius legis enumeratarum, nulla mentione facta in fine eius legis de raptu: cùm tamen in antecedentibus in ea lege semper fuerit facta mentio tam de vi, quàm de raptu, ad incurrendas pænas *legis vnicæ C. de rapt. virg.* & *authentici de raptis mulieribus:* neque ea lex videtur intendisse derogare dispositioni Iuris communis quo ad actionem de vi publica & pænam capitis quo ad raptores mulierum omnium, quæ non sunt de **[[380]]** aliqua ex illis tribus qualitatibus, etiam si honestè viuerent. In hoc autem regno, si raptus fiat extra *poblado,* vel rapta eò ducatur, crimen spectat ad iudices *de la hermandad,* modò rapta non sit meretrix, iuxta *l. 2. titu. 13. lib. 8. nouæ collect.* raptorq́ue extrangulatus sagittis configitur, vt disputatione 682. *§.* citato ex parte est dictum. Ant. Gom. in confirmationem suæ sententiæ citat etiam *legem, quæ adulterium, in fine. C. ad leg. Iul. de adult.* sed inde solùm habetur, quòd copula cum similibus mulieribus, in illa consentiẽtibus, non est punibilis: non verò quòd si interuenerit raptus, aut vis illis ad eam copulam illata, puniri non debeat ea iniuria. Citat præterea. *l. vnicam C. de rapt. virg.* quæ pænam non statuit raptoribus earundem meretricum. Cæterũ licèt is raptus non puniatur pænis eius legis; id tamen non impedit, quominus idem raptus, aut vis illis ad copulam illata, puniri debeant pænis statutis pro eisdem criminibus, quatenus dispositione iuris, vis publica in eis cernitur.

[sect. 16] Quod ad raptum attinet, in hunc modum est dispositum in Lusitania *lib.* 5. *ord. tit. 14. §. 3. E se alguũ homen en gualhar algũa molher virgem, ou honesta, que casada nom seia, por dadiuas, ou à faguos, ou prometimentos, ea tirar è leuar fora de casa de seu pai, mai, tutor, curado, senhor, ou outra peßoa sob cuia gouernança ou guarda esteuer, ou de qualquer outro luguar onde andar ou esteuer por licença ou mandado ou consentimento de cada hum dos sobreditos, ou ella assi engualhada e induZida se for a certo luguar donde a aßi leuar, ou fugir con ella, sem faZer outra verdadera forca a ella, ou à os sobreditos: eo leuador da moça for fidalguo de solar, ou outra pessoa post em dignidade, ou honra grande, ou pai da moça for pessoa plebea à de baixa maneira, ou alfaiate, capateiro, ou outro official, nom semelhante nem y gualança condiçam, nem estado, nem linhagem a o leuador: em tal caso o dito leuador sera riscado de noßos libros, è perdera qualquer tença graciosa, ou em sua vida, que le de nos teuer, è sera degradado pera cada huum dos noßos luguares dalem em Africa, em quanto for nossa merce. E qualquer outro de menor condiçam que semelhante fiZer moura por ello. E bem assi auera luguar a dita pena de morte nas outras pessoas ande ouuer ygualança de linhagem. Perem se o tal leuador, que leuoua dita molher*

por sua vontade, (posto que à dita molher seia muito menor condiçam que o leuador) aleuaße contra vontade de seu pay, ou may, tutor, ou curador, sob cuia gouernãça ou guarda esteuer, sendo presente cada hũa das ditas pessoas, em tal caso mandamos que moura. E por quanto se muytos chamam fidalgos, è tomam apelidos das linhagems como lhes aproZ, mandamos que quãdo tal caso acontecer, è ouuer duuida em sua fidalguia, ante que o julgem no lo faZam saber, pera vermos è determinarmos as qualidades ante as peßoas. Qui verò in eo regno extrahit mulierem coniugatam ad adulterandum cum illa, pænam mortis incurrit, & tenetur restituere omnia damna inde marito in bonis externis sequuta; si verò ipsa consentiat, pęnam similiter mortis incurrit, pręcipiturque mortis pænam exequutioni mandari in adulterum, nihil impediente quòd maritus adultero parcat, & quòd reconcilietur vxori. Ita habetur. *lib. 5. ord. titu. 15. §. 1. & 5. in fine.* In eodẽ regno, qui simili modo rapit monialem de monasterio, si fuerit *piam,* incurrit mortis pænam, si verò fuerit altioris gradus, punitur pæna centũ aureorum monasterio, & exilii perpetui in insulã diui Thomæ. Ita habetur *5. lib. ord. titu. 22. §.* 1.

[sect. 17] Quod autem ad vim pudicitiæ illatam attinet de iure communi, estò sine armis inferatur, qui illam infert, pænam incurrit legis Iuliæ de vi publica. Atque si mancipium esset, propriaque autoritate, & non domini, id efficeret, mortis pænã incurrebat, alioquin in metalla damnabatur. Si verò esset persona libera, pænam incurrebat deportationis, confiscabanturque bona illius, non tamen puniebatur mortis pæna. Hodie verò deportationis pæna locum non habet, neque confiscantur bona illius, sed punitur pæna arbitraria infra mortem, attenta qualitate criminis, & attento quòd ea pæna grauis statuta esset de iure communi. Hæc omnia copiosè à nobis explanata sunt tractatu præcedente *disp. 682.* §. *item qui puerum,* & à *§. qui vim publicam,* & constat ex *l. 3.* §. *præterea. ff. ad leg. Iul. de vi publ.* & ex aliis iuribus ibi citatis. Vnde errant *Ant. Gom. l. 80. Tauri, n. 41.* & alii, qui affirmant, vim solam illatam pudicitiæ, sine raptu, de iure communi pæna mortis puniri, aut in vi pudicitiæ illata raptum eiusdem mulieris cerni, maleque pro sua sententia citat glossã. *§.* item lex Iul. de adult. inst. depub. iud.

[sect. 18] De iure verò huius regni. *l. 3. titu. 20. part. 7.* vis illata pudicitiæ mulieri virgini, coniugatæ, aut viduæ honestæ, non solùm punitur mortis pæna, sed etiam punitur pænis aliis statutis pro raptu. *l. vnica, C. de rapt. virg.* & in *authentico de rapt. mulierib.* Imò verò attentatio inferendi vim pudicitiæ virgini, aut mulieri coniugatæ, fi ad actum ad id proximum fuit deuentum, neque stetit per eum, qui eam vim inferre attentauit, punitur eisdem pænis, estò copula non sit habita, vt habetur. *l. 2. titu.* 31. *part. 7.* Vis verò illata cuicunq; alteri mulieri punitur solum pæna arbitraria, vt habetur *in calce legis. 3. citatæ,* dictaque hæc omnia suprà à nobis sunt. Item si vis in hoc regno fiat cuicunque mulieri *fuera de poblado,* quæ meretrix non sit, cognoscant de eo crimine iudices *de la hermandad,* vt habetur *l. 2. titu. 13. lib. 8. nouæ collect.* Præterea *lex 4. titu. 23. eiusdem lib. 8.* nouæ collect. impunè permittit cuicunque interficere eum, *que lo hallare lleuando muger forçada para jaZer con ella, o que aya jaZido con ella,* intellige, in flagranti delicto, vt suprà dictum est.

[sect. 19] De iure verò Lusitano vis pudicitiæ à quocũque mulieri cuicunque illata, etiam si meretrix sit, aut mancipium, punitur pæna mortis: si tamen mulier sit meretrix aut mancipium, tunc certior fieri debet Rex, antequam ea pæna imponatur. Eandem pænam incurrit quicunque ad id dederit adiutorium, fauorem, aut consiliũ. Quãuis autem, qui eam vim pudicitiæ mulieris intulerit, illam post crimen patratum ducat vxorem de consensu eiusdem mulieris, non propterea ab ea pæna excusatur. Pæna tamen prædicta solùm habet locum, quando mulier nullum consensum dedit ad copulam: ex eo autem, quòd post copulam

consummatam complaceat in copula vi antea cum ipsa habita, non euadit prædictam pænam is, qui vim illam pudicitiæ intulit.
In eodem regno qui apprehenderit (*trauar* ait ordinatio) mulierem in via, aut alibi, non ad rem habendam cum illa, conjicitur in vincula triginta diebus, & soluet mille *reais* ministro, quem *merinho* in eo regno vocant, aut alteri accusanti de eo crimine. Si verò eam apprehenderit ad rẽ **[[381]]** cum illa habendam, punietur grauiori pæna, iuxta dispositionem iuris. Hæc omnia habentur *lib. 5. ord. titu. 14. in principio & §. 1 & 2.*
[sect. 20] De iure autem communi, & in hoc regno, pro iniuriis aduersus pudicitiam, quando non interuenit vis pudicitiæ completa & consummata per copulā, sed infra copulam iniuria fuit illata, cōpetet actio iniuriarum ciuilis, aut criminalis, optione eius, qui iniuriam est passus, ad pænam arbitrariam iuxta ea, quæ disp. 40 dicta sunt, cōsentiūtq; *l. item apud Labeonẽ §. si quis virgines. ff. de iniur.* & alia iura.
[sect. 21] De iure canonico raptor quōdā pęna seruitutis puniebatur, seruusque efficiebatur raptæ, quando ipsa renitente illam rapiebat: cum facultate tamẽ se ipsum redimendi, soluendo illi prose cōpetẽs pretiū. Quando autem consentiente muliere illā rapiebat, efficiebatur seruus parentis eius mulieris, cum facultate se ipsum redimendi. Ita habetur. *c. de raptorib. 36. q.* 1. Præterea tam raptor, quā præbentes ei ad id auxilium, pænam incurrebant excommunicationis, non latæ sententiæ, sed ferendæ, vt patet *c.* 1. *& sequentibus. 36. q. 2.* atque affirmant *Syluest. verb. luxuria. q. 6.* & doctores communiter. Et quamuis *c. si quis virginẽ eadem caus. &. q. dicatur,* anathema sit, illud tamen exponit *Caiet. 2. 2. q. 159. art. 7. ad dubium. 3.* id est, fiat anathema, vt id caput cum aliis iuribus & cum communi doctorum sententia consentiat.
[sect. 22] Hodie in *concilio Tridentino seß. 24. c. 6. de reformatione* sancitum est. In primis, vt matrimonium celebratum inter raptorem & raptam, interim dum illa māserit in potestate raptoris, nec separata sit priùs ab eo, & collocata in loco tuto & libero, vbi libere exprimat, an velit habere eum in maritum, sit nullum.
Vtrùm autem, licèt tunc celebrari inter eos non possit matrimonium validum, possent nihilominus celebrari valida sponsalia. *Nauar. lib. 4. cōsil. titu. 14. de consanguinitate & affinitate, consi. 3. an. 5.* disputat hanc quæstionem, eaque inualida similiter esse rectè docet. Quoniam cùm sit eadem ratio de sponsalibus, quippe quæ non minùs requirant liberum ad ea assensum sponsę, quàm requirat matrimonium, nec sufficienter concilium prouidisset malo euitando, quod ea definitione vitare intendebat, si non eodem modo inualida redderet sponsalia eo tempore celebrata, quæ via sunt, & obligationẽ ad matrimonium inducunt, vtique per epicheiam est censendum, quamuis cōciliū ibi de solo matrimonio fuerit loquutum, idẽ tamen de sponsalibus eodem tempore celebratis intelligere. Ea autem de re interrogata cōgregatio Romæ deputatorum ad respondendum dubiis circa definitiones concilii Tridentini obortis, num valida essent sponsalia eo tempore celebrata, inualida ea esse respondit.
Deinde *concilium in eodem capite. 6.* declarat, si rapta separata prædicto modo à raptore cōsenser it habere raptorẽ in maritum, tunc raptorẽ posse legitimo ac valido matrimon. habere illam vxorẽ.
Tertiò, siue raptor illam habeat postea vxorẽ, siue non, ratione criminis raptus imponit cōciliū raptori, & omnibus, qui cōsiliū, auxilium, aut fauorem ad eum raptum illi dederunt, pænam excommunicationis ipso iure & infamiæ perpetuæ, atque incapacitatis omnium dignitatum, & clericis pænam simul depositionis à quocunque gradu. Non defuerunt qui assererent, si raptor vxorem duceret raptam, non incurrere infamiam: quoniam id esset in damnum raptæ,

& retraheret à matrimonio illo celebrando. Contrarium verò persuadet, quoniam pænæ illæ ob raptum incurruntur, antequam rapta collocetur extra potestatẽ raptoris, ac deliberet & consentiat, aut non cōsentiat circa matrimonium: neque statuunt sub conditione, si ipsa contrahat, aut si non contrahat cum illo, sed absolutè: ipsa autem videat, num sibi expediat cum eo celebrare matrimonium, qui eas pænas iam antea incurrerat. Persuadet quoque verbũ illud eius capitis; *& nihilominus*; hoc est, estò de consensu libero raptæ habeat eam in vxorem, incurrat sequẽtes pænas. Possumus præterea interrogare autores illius sententiæ, num raptor illo tẽpore medio, dum in potestate raptoris & raptę est, celebrare matrimonium, patrato iam antea raptu, aut illud non celebrare, an raptor sit infamis ob raptum antea patratum: si affirmanter respondeant, cum nullum sit ius, quod statuat aboleri eam pænā, iam inflictam & contractam, per celebrationẽ postea matrimonii cum rapta, perperam falsoque id affirmatur. Nullus autem dicet, non fuisse antea contractam, sed tunc demum contrahi, quādo rapta erepta de potestate illius dicit se non velle contrahere cum illo; vel quando ipse non vult conrahere cum illa volente, atque hunc tempore illo antecedente infamiam non contraxisse. Celebrasse tamen eum postea legitimum matrimonium cum rapta, causa est non leuis, vt princeps ab eo auferat infamiā, illum quoad illam in pristinum restituendo statum, capacemque efficiendo omnium dignitatum.
Quartò statuit ibidem concilium, vt raptor, siue mulierẽ raptam duxerit vxorem, siue non, teneatur eam decẽter iudicis arbitrio dotare. Cum autem hæc pæna, vt raptor teneatur dotare raptam, siue illam ducat vxorem, siue non, statuta sit à concilio illo vniuersali, annuentibus principibus ac rebus publicis secularibus, credo vbicunque receptum est concilium Tridentinum, pænam confiscationis bonorum raptoris mulieri raptæ commutatam esse in pænam hanc, vt teneatur illam decenter iudicis arbitrio dotare.

Ex stupro latè sumpto, ex raptu, & ex vi pudicitiæ illata, quousque obligatio restituendi in foro conscientiæ resultet. Et promissio, aut iuramentum, contrahendi cum stuprata, quousque obligent. Disp. 106.

SVMMARIVM.

1 . *QVando mulier virgo, quæ sub patria est potestate, absque vi & fraude libere consensit in stuprum gratis, aut accepto ea de causa aliquo pretio, ad nullam restetutionem tenetur in foro conscientiæ stuprator, siue illa ad id stuprum se inuitauerit, siue precibus etiam importunis & longo tempore iteratis, siue blanditiis ad id fuerit adducta; modò tamen adducta ad consentiendum non fuerit inuolũtariè ex verecũdia, quòd ausa nō fuerit id denegare, inuoluntarieque consenserit, quia tunc ad restitutionem teneretur illi stuprator, si id intelligeret, quando illam deflorauit.*

2 . *Quando mulier eo modo, vt dictum est, stuprata est, nulla restitutio debetur patri eius virginis stupratæ: præsertim quando stuprum in causa non fuit, vt pater dotem augeret ad illam maritandā; quoniam quando, eo quòd sciretur mulierẽ illam eſse corruptam, pater augeret dotem ad illam æquè bene maritādā, ac si corrupta non fuisset;& tunc culpa stupratoris mulier illa eſset infamata, quia iniustè stuprum detexisset, tũc* **[[382]]** *ad restitutionem teneretur*

stuprator famæ ab illa iniustè ablatæ, ac damnorum incrementi dotis, aut cuiusuis alterius, quæ illi ex iniusta læsione famæ illius sequerentur.

3 . Quando aliquis pollicitationibus virginem adduxit ad consensum in stuprum, ei implere tenetur omnes eas pollicitationes in stuprum: nisi animo eā decipiendi & non adimplendi aliquid absque iuramento illi fuerit pollicitus adeò inæquale, vt meritò ipsa attendere debuerit illum id polliceri absque animo adimplendi, animo eam decipiendi: vel nisi promißio impoßibile contineat.

4 . Is qui animo implendi promisit se ducturum aliquam in vxorem, si illa in stuprum consentiret: Item is qui animo eam decipiendi idem illi promisit, tenetur ducere eam vxorem, quæ in stuprum eo modo consensit.

5 . Si is, qui post primam validam promissionem culpa sua se impotentem reddidit ad illam implendam, iterum potens illam implere reddatur, tenetur eā promissionem implere, si mulier cui facta est, id velit, nisi iam illi satisfecisset cōpositione aut trāsactione facta cum illa, aut aliqua alia ratione.

6 Quando id stuprum fuit omnino occultum, muliérque illa nullam contraxit infamiam, æquéque bene nupsit, atque si stuprata non fuisset, tenetur illi stuprator ad restitutionem aliquam.

7 . Quando mulier per vim est stuprata, aut per fraudem, promittẽdo illi quod impleri non potest, vel alia simili fraudulenta ratione, aut quando inuoluntariè mixtè fuit stuprata, ita vt consensus eius mulieris sufficiens non fuerit, vt donatio esset valida, tenetur ei stuprator ad restitutionem damnorum omnium: patri verò ad nullam restitutionem tenetur.

8 Qui ei, quam credebat virginem esse, promisit ducturum eam vxorem, si in copulam consentiret, non tenetur ducere eam vxorem, si illam corruptam inuenit: nec ei ad vllam restitutionem tenetur, quidquid ex ea copula absque alia culpa viri mulieri illi sequatur, siue id infamia sit siue quoduis aliud.

9 . Si quis virginem stuprauerit illi promittendo se ducturum illam vxorem, & post stuprum comperit, eam copiam sui corporis fecisse alicui alteri, neq; tenetur illam ducere vxorem, neque quidquam illi restituere ob stuprum & damna ex illo vlteriùs ei mulieri secuta.

10 . Qui sciens aliquam eße corruptam, ei promisit se ducturum eam vxorem, si in copulam consentiret, tunc si illa in copulam consentiret, perinde tenereturducere illam vxorem, ac si illa, quando consensit, virgo esset.

11 . Qui vi corruptam cognoscit, si inde ei detrimentum non sequatur in fama, neque in aliquo alio bono, quia æquè bene nubere potest, ac si id non esset passa, neque alia via damnum aliud incurrit, ad nullam restitutionem ei tenetur, neque alia via damnum aliud incurrit, licèt ea mulier sit coniugata.

12 . Quando ex raptu, præter ea quæ dicta sunt, solùm sequitur iniuria præcisa à damno dato, tunc nulla est obligatio restituendi quidquam ratione raptus ante latam sententiam.

13 . Quando aliquis tentando euertere pudicitiam mulieris alicuius, quoad id inuita, vel accedendo ad locum, vbi ella esset, in causa est, vt illa infametur, vel vt aliud damnum in bonis externis aut in aliqua alia re illi sequatur, quia ob eam infamiam non inueniet, cui æquè bene nubat, tenetur ei restituere omnia damna ea via ei secuta, estò nihil omnino ex illa obtineat.

14 . Quando inter aliquos præcesserunt sponsalia absque conditione aliqua consensus in aliquid inhonestum, vterque tenetur contrahere cum altero tempore congruo, iuxta id quod à principio fuit expressum ac constitutum, aut quod tunc in animo habebant saltem quasi habitualiter, quia scilicet, si tunc fuissent interrogati, respondissent se non plus velle protrahere tempus celebrandi matrimonium. Si tamen alter alteri remittat obligationem, tunc is, cui remissa obligatio fuerit, non tenebitur contrahere cum illo, estò sponsalia iuramento fuissent confirmata.

15 . Coniux qui alteri coniugi iniustè debitum negat, licèt iniuriam illi faciat ac lethaliter peccet, ad nullam tamen restitutionem tenetur.

[sect. 1] SEquentibus conclusionibus propositæ disputationi est satisfaciendum. Prima conclusio. Quando mulier virgo, quæ sub patria est potestate, (& multo magis quęcunque alia) absque vi & fraude libere consensit in stuprum gratis, aut accepto ea de causa aliquo pretio, ad nullam restitutionem tenetur in foro conscientiæ stuprator, siue illa ad id stuprum se inuitauerit, siue precibus, etiam importunis & longo tempore iteratis, siue blandiciis ad id fuerit adducta; modò tamen adducta ad consentiendum non fuerit inuoluntariè ex verecundia, quòd ausa non fuerit id denegare, inuoluntarieq́ue cōsenserit. Denique quando consensus eius virginis eam habet libertatem, quæ sufficeret vt pecuniaria donatio esset valida, si ea virgo sui iuris fuisset, disponereq́ue validè de suis bonis posset, sufficeret quoque vt, virgine ea consentiente cum ea libertate, stuprator ad nullam restitutionem in conscientiæ foro ob id stuprum teneretur, siue ad consensum in illud diuturnis ac importunis precibus siue blandiciis fuerit adducta. Hæc conclusio est aduersus *Nauarrum in Manuali. c. 16. n. 16.* & aduersus quosdam alios, qui dispositiones pænales iuris humani, de quibus Disp. 104 est dictum, cōfundunt cum obligatione in foro conscientiæ restituendi pro stupro nulla expectata sententia. In eam tamen videntur consentire apertè *Sotus. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad. 2. Ledesmius. 2. 4. q. 18. art. 2. fol. 241.* & *Syluest. verb. luxuria. q. 5.* Ratio autem, cui ea conclusio nititur, est, quoniam volenti & consentienti non fit iniuria: & quoniam, quod virgo illa de suo corpore post pubertatis annos disponit, validum est, nihil impediente, quòd id in patris iniuriam cedat. Per accidens autem est, vt donatio virginis illius ad abusum sui corporis per stuprum, aut permixta cum acceptione alicuius pretii pro eodem abusu, valida sit, nec inducat obligationem restituendi in foro consciẽtiæ, quòd virgo illa ad eum liberum consensum fuerit adducta precibus & blanditiis; modò tamen consensus ille fuerit talis, qui si per blanditias & preces obtentus non fuisset, validus esset. Quod autem Nauarrum & alios contrariæ sententiæ autores fefellisse videtur, est dispositio humani iuris canonici & ciuilis Disp. 109 relata, quam etsi fateantur pænalem esse, neque obligare in foro conscientiæ ante latam sententiam; nihilominus, inquiunt, ius ciuile *l. vnica. C. de rapt. virg.* & aliis in locis, tan-**[[383]]**quam vim ac fraudem in re hac reputat, mulierem grauiter fuisse solicitatam, caputq́ue primum de adulteriis seductam appellat eam, quæ grauiter ad stuprum solicitata fuit, vt stuprator pænam capite illo statutam incurrat. Obserua tamen, iura nec vim nec fraudem appellare preces & blanditias, quibus mulieres solicitantur & adducuntur ad consensum, sed illis tanquam causæ motiuæ ac inductiuæ tribuere consensum mulierum: eaq́ue de causa punire voluerunt eos, qui eo modo mulieres ad consensum perduxissent, vt tenerentur eas dotare & ducere vxores, vel vt sub disiunctione tenerentur eas dotare, aut ducere illas vxores, neque quicquam aliud ea iura sonant. Imò Lusitanum ius, quocunque modo virgo in stuprum consentiat, punit stupratorem ea pæna, vt disp. 104 dictum relatũq́;

est. Quare in foro conscientiæ satis est consensum feminæ in stuprũ ea libertate esse liberum, quæ in aliis rebus sufficiet vt donatio sit valida, vt stuprator ad nullam restitutionem ei in conscientiæ foro teneatur. Si verò consensus feminæ eo modo non esset liber, sed solùm præ verecundia, quia negare id non audet, copiam sui corporis faceret inuoluntaria quando consentit, vtique tunc ad restitutionem teneretur illi stuprator, si id intelligeret, intelligeréve debuit, quando illam deflorauit. Ratio autem est, quoniam similis pecuniaria donatio eodem modo facta & accepta inualida proculdubio esset, cum onere illam restituendi: eo quòd similiter esset insufficienter voluntaria vt valida esset. Dixi, stupratorem in eo euentu teneri ad restitutionem eius stupri, si id intelligeret, aut intelligere debuit, quando illam deflorauit: quoniam si id absque sua culpa non intellexit, cùm non teneatur ex parte rei acceptæ, eo quòd neque in se, neque in alio, in quo factus sit locupletior, illa permaneat; neque item ex parte iniustæ acceptionis, excusante illum tunc ignorantia probabili, quòd illa inuoluntariè consentiret, ac proinde quòd aduersus illam committeret iniustitiam eam deflorando tunc, vtique ad nullam restitutionem ei tenetur.

[sect. 2] Secunda conclusio. In euentu præcedentis cōclusionis nulla restitutio debetur patri virginis stupratæ: præsertim quando stuprum in causa nō fuit, vt pater dotem augeret ad illam maritandam. Hæc etiam conclusio est aduersus Nauarrum & aduersus illos alios. Atque in ea videntur cōsentire Sotus, Ledesmius, & Syluester locis citatis, qui nihil ea de causa restituere iniungunt patri virginis stupratæ. Ratio verò huius conclusionis est, quoniam virgo non est possessio patris, eaque de causa damnum eius mulieris non est damnum patris, vt patri sit restituendum, sed est damnum ipsiusmet mulieris. Inde tamen propter coniunctionem, quam ea mulier habet cũ patre, aut quoniam patri cura incumbit & custodia corporis illius, redundat damnum illud in iniuriam patris: pro iniuria verò præcisa à damno dato restitutio in foro conscientiæ non debetur, sed ei iniuriæ solùm respondet pæna, quæ non debetur ante latam sententiam. Neque huic nostræ conclusioni refragatur *diuus Th. 2. 2. q. 154. art. 6. ad. 3.* vt citat Nauarrus, sed potiùs ei suffragatur. Eo enim in loco solum docet D. Th. stupro commisso cum puella inferri patri iniuriam, eaque de causa stupratorẽ teneri patri ad pænam: disp. autem 100 & tractatu præcedente disp. 715 ex diuo Thoma ostendimus, pro iniuria sumpta præcisè à damno dato non deberi restitutionem in foro cōscientiæ. Ac sanè lex *Deuteronomii. 22.* quam ibi diuus Thomas citat, qua præcipiebatur, vt si quis virginem non desponsatam reperisset in agro, eamque ibi stuprasset, deducta re ad iudicium, cogeretur accipere eam vxorem, & solueret patri illius quinquaginta siclos argenti pro iniuria illi illata, pænalis manifestè erat, quæ proinde hodie nullam vim habet, vtpote quæ morte Christi cessauit: minimè autem cessasset, si de iure esset naturali, atque ex natura rei in foro conscientiæ ad id obligaret.

Dixi, in conclusione: præsertim quando stuprũ in causa non fuit, vt pater dotem augeret ad illam maritandam. Quoniam quando, eo quòd sciretur mulierem illam esse corruptam, pater augeret dotem ad illam æquè bene maritandam, ac si corrupta non fuisset, videri alicui posset, stupratorem causam iniustam fuisse patri eius mulieris in suis bonis externis damni incrementi illius dotis, ac proinde teneri in foro conscientiæ illud ei restituere: id quod multi affirmant, ducti ratione illa. At certè nec in hoc euentu existimarem teneri illum id restituere: nisi quando culpa stupratoris fuisset mulier illa infamata, quia iniustè detexisset, causáve iniusta fuisset vt detegeretur, illam ab ipso fuisse corruptam: tunc enim ad restitutionem teneretur ei mulieri famæ iniustè ab illa ablatæ ac damnorum incrementi dotis, aut cuiusuis alterius, quæ illi ex iniusta læsione famæ illius sequerentur. Si verò ipse non fuit causa iniusta

mulieri illi iacturæ famæ illius, quia ab aliis fuit res detecta, neque ipse quicquā fecit præter id, in quod libere mulier illa cōsensit, ob quod illa famam amitteret, ad nullam credo illum teneri restitutionem in foro conscientiæ, tam mulieri illi, quàm patri illius. Ratio autem est, quoniam mulier illa libere consentiendo in stuprum, non solum libere voluit dānum stupri, sed etiam cuiuscunque alterius iacturæ, quæ inde, & ex admissione eius viri ad id stuprum, absque alia culpa eius viri, sequeretur: neque comparatione illorum damnorum censetur vir ille causa iniusta: vnde mulier illa sibi ipsi id damnũ imputet, aut alii, si qui causa iniusta illius ipsi fuerunt, crimen illud iniustè detegendo, illud ei restituant. Quòd si pater sua sponte voluerit eruere illam ab eo damno, quòd nubere æquè bene non possit ac si stuprata non esset, augendo illi dotem vt æquè bene nubat, sanè non est cur stuprator id illi in conscientiæ foro compensare ac restituere teneatur. Sicut enim filia, quæ causa etiam fuit eius damni libere consentiendo in stuprum, & se exponendo periculo vt id sciretur, restituere non tenetur suis fratribus portiones suas incrementi illius dotis, esto ad illos alioquin essent deuenturæ, modò tamen portiones legitimas, ipsis in bonis patris debitas, id incrementum dotis non contingat: ita neque stuprator tenetur patri, fratribus, aut ipsi puellæ, quicquam ea de causa restituere. Quamuis etiam ex stupro, si sciatur, infamia resultet patri & matri ac fratribus puellæ, non tenetur stuprator ea de causa ad vllam eis restitutionem in foro cōsciẽtiæ. Quoniam ea infamia per accidẽs in illos redundat propter coniunctionem, quam cum **[[384]]** ea mulier habent, potiusque habet rationem iniuriæ comparatione eorum, quàm damni: neque minùs est causa eius infamiæ, stuprata libere in stuprum consentiens, quàm stuprator: nullus autem dicet, stupratam teneri illis ad restitutionem ea de causa. Item ex copula cum filia vidua, si sciatur, non minùs resultat infamia in patrem, matrem, & in fratres illius, quàm ex stupro virginis: nullus autem dicet vel viduam, vel fornicantem cum illa, teneri illis ad restitutionem eius infamiæ, quæ illis resultat. Quin neque fratribus virginis concederet actio iniuriarum ob iniuriam in ipsos resultātem, sed soli patri, eo quòd ea filia sub illius tantùm esset potestate. Atque in his regnis, in quibus vidua est extra patriam potestatem, quippe quæ per antecedens matrimoniũ egressa fuerit patriam potestatem, & sui iuris fuerit effecta, patri non concedetur iniuriarũ actio aduersus fornicātem cum illa. Atque, quādo iniustè virgo aut vidua esset infamata, detegente aliquo iniustè stuprum aut fornicationẽ illius, ei tantùm facienda esset restitutio ad id famæ damnum iniustè datum, non verò patri, aut aliis consanguineis, estò in ipsos infamia per accidẽs redũdet, vt praxis ecclesiæ semper habuit.

[sect. 3] Tertia conclusio. Quando aliquis pollicitationibus virginem adduxit ad consensum in stuprum, implere ei tenetur eas omnes pollicitationes. Excipitur, nisi animo eam decipiendi, & non adimplendi, aliquid absque iuramento illi fuerit pollicitus adeò inæquale, vt meritò ipsa attendere debuerit, illum id polliceri absque animo adimplendi, animo eam decipiendi, obtinendique ab illa, quod optabat: vel nisi promissio impossibile contineat. In his enim duobus euentibus in conscientiæ foro solùm tenetur illi restituere, quantum arbitrio prudentis æstimabitur damnum virginitatis amissæ, attento num ea de causa re ipsa plus indigeat ad æquè bene nubendum; eo quòd sciatur, vel suspicio sit, eam non esse virginem, vel eo quòd infamiam contraxerit, quòd leuis cum illo fuerit. Ex his enim, & ex aliis similibus circunstantiis, accrescere poterit plus vel minùs æstimatio damni amissæ virginitatis, attenta simul qualitate personarum, & attentis aliis circunstantiis concurrentibus.

Prima pars huius conclusionis, quòd scilicet quando aliquis pollicitationibus virginem adduxit ad consensum in stuprum, implere illi teneatur eas omnes pollitationes, (modò tamen ea pars intelligatur cum exceptionibus, quæ in eadem conclusione subiunguntur) communis

est doctorum. Est enim tunc contractus inter mulierem illam & stupratorem, quo mulier illa pro eo, quod ei promittitur, copiam sui cum iactura suæ virginitatis facit: vnde ipsa ex sua parte contractum implente, consurgit ex altera parte obligatio ex iustitia implendi illi, quod in recompensationem promissum ei fuit, nihil impediente, quod promittens habuerit animum non implẽdi, sed decipiendi illam. Ex natura quippe ipsa rei ex illo pacto literis aut verbis expresso, adimplẽte muliere illa, quòd ex sua parte in recompensationem pollicitationum concedit, consurgit ex altera parte obligatio ex iustitia ea omnia illi implendi, quæ in recompensationem promissa illi fuerunt, sibiq́ue imputet promittens, quòd decipiendi animo promiserit: eaque obligatio vim habet, non solùm in exteriori, sed etiam in conscientiæ foro; eo quòd ex natura ipsa rei naturali iure consurgat. Atque ad vitandum saltem iniuriam grauissimam, quę fieret mulieri adimplẽti ex sua parte, aut cuicunque alteri contrahenti, nisi pars altera id etiam impleret, quod in recom. pensationem exteriùs promisit, tenetur in conscientiæ foro atque ex iustitia, qui seductorio ac fallaci animo contractum celebrauit, id implere, quod promisit.

[sect. 4] Ex hac parte conclusionis ita explanata ac cōprobata colligo, in primis, non solùm illum, qui animo implendi promisit se ducturum aliquam vxorem, si illa in stuprum consentiret, sed etiam illum, qui animo eam decipiendi idem illi promisit, teneri ducere eam vxorem, quæ in stuprũ eo modo cōsensit: neque illi satisfacere, si pecunia velit illi satisfacere æstimationem totius dāni, quod illi eam stuprando dedit, nisi illa ea æstimatione sit contenta. Ratio autem est, quoniam illa non consensit in stuprum pro pecunia, qua ei id damnum compensaretur, sed vt stupratorẽ haberet in maritum: quare hoc est, quod ipsi debetur, & non illud aliud, rationabiliterq́ue est inuita, quòd compensatio ei fiat in pecunia, meritoq́ue non est ea compensatione contenta, vultq́ue vt impleatur ei contractus, fiatq́ue id, quod fuit ei promissum in cōpensationem eius, quod ipsa eo contractu impleuit. Præsertim cùm non sine magno suo dedecore acceptet cōpensationẽ pecuniæ, & cùm inepta admodum maneat ad matrimonium cum alio celebrandum: & cùm nulla prudens mulier iniret contractum illum pro pecunia, quantumuis magna: & multæ, prudentia eius seculi, ea lege illum inirent, vt in maritum stupratorem haberent.

Ex eadem parte conclusionis, & ex duabus præcedentibus conclusionibus, colligo deinde, quādo pollicitatione mulier aliqua adducta est in consensum liberum in stuprum, tunc si stuprator id impleat, quod promisit, siue multum id sit siue parum, ad nullam aliam restitutionem stupratorem ei teneri in conscientiæ foro, neque item parentibus illius. Sicut enim quando illa gratis libere consensit, ad nullam restitutionem in cōscientię foro stuprator ei tenetur, neque item parentibus illius, vt duabus præcedentibus conclusionibus est ostensum: sic quando consensit sub pacto alicuius promissionis, ad nihil aliud tenetur stuprans, tam illi, quàm parentibus illius, nisi ad implendum quod promisit, siue id multum sit siue parum.

Secundam verò partem conclusionis, quòd scilicèt quando stuprator animo eam decipiendi, & nō adimplendi, aliquid absque iuramento illi promisit adeò inæquale, vt meritò ipsa attendere debuerit, illum id polliceri absque animo adimplendi, animo eam decipiendi, obtinendiq́ue ab illa, quod obtabat, non teneatur implere illi, quod ita promisit, affirmant *Ledesmius vbi suprà conclusione 3. Nauar. c. 16. citato. n.* 18. *Syluest. verb. luxuria. q. 5.* & doctores communiter. Ratio autem est, quoniā cum tunc stuprator non habuerit interiùs animũ promittendi, sed decipiendi, & mulier illa id attendere debuerit, atque in contractu non cernatur æqualitas, sanè non tenetur stuprator illum implere, sed solùm tenetur satisfacere

damna, quæ dedit, iuxta id, quod habet vltima conclusionis pars. Exemplum est, si nobilis promitteret filiæ agricolæ, aut officialis mechanici, se ducturum illam **[[385]]** vxorem, si consentiret in stuprum; aut si aliquis alius, qui in conditione notabiliter admodum excederet mulierẽ deceptam, idem eodem animo illi promisisset; vt si filius ciuis honesti ac diuitis id eo animo filiæ alicuius opificis promisisset. Quando verò excessus non esset admodum notabilis, teneretur deceptor ducere vxorem mulierem deceptam, neque ei satisfaceret aliter illi cōpensando damna accepta, nisi illa contenta esset ea compensatione. Ratio autem est, quoniam illa non habuit sufficientẽ rationem sibi persuadendi, stupratorẽ animo decipiendi id sibi promittere.

Dixi, in ea parte conclusionis; quando stuprator animo eam decipiendi, & non adimplendi, seseque obligandi id promisit, tunc estò inter eos esset maxima inæqualitas, teneretur stare promissis, nisi femina remittere ei obligationẽ vellet. Sponsalia quippe inter inæquales valida sunt: longè verò magis erunt valida, quando in compensationem femina in stuprum consentit, impleuitque ex sua parte, quod ab ea, vt cum illa celebrarentur, fuit petitum. Confirmatur, quoniam liberalis simplex promissio, qua nobilis animo se obligandi promittit alicui ignobiliori ac pauperi se ducturum eam vxorem, eum in conscientiæ & interiori foro obligat, sicut & quæcũque alia promissio aliarum rerum eo ipso, quòd est acceptata, vt ex eis, quæ tractatu præcedenre in materia de promissionibus & donationibus dicta sunt, liquet: ergo longè maiori cum ratione obligat hæc, ob quam ea mulier cōsẽtit in stuprũ.

Addidi in eadem conclusionis parte; quando sine iuramento id promisit: quoniam si iureiurando se id adimpleturum promisit, sanè licèt haberet animum decipiendi & non adimplendi, vi tamen iuramenti exteriùs animo iurandi facti (quamuis animo illam decipiendi, eamque solùm adducẽdi ad id, quod volebat) obligatio ex virtute religionis oritur illud illi in illius commodum factũ implendi propter Dei reuerentiam, ne in testem infideis promissionis, quam non solùm licitè potest implere, sed etiam expedit illi, vt eam ei impleat, Deum adduxerit: quare qui iuramento se astrinxit ducere aliquam vxorem, tenetur id illi implere, nihil impediente inæqualitate magna, quæ sit inter illos, & quod animo non adimplẽdi, sed eam decipiendi ac deducendi ad id, quod ipse volebat, emiserit id iuramentum, nisi illa ei remittat eam iuramenti obligationem.

Tertia conclusionis pars habet, quòd quando promissio continet impossibile, non tenetur stuprator eam implere, sed solùm tenetur restituere illi damna iuxta ea, quæ vltima conclusionis pars habet: Exempla sunt, vt si aliquis, qui iã esset coniugatus, aut initiatus sacris ordinibus, aut qui castitatis votum habebat, vel qui priùs alicui alteri per sponsalia aut promissionẽ validè se astrinxerat ducere illam vxorem, vitiaret aliquam, illi promittendo se ducturum eam vxorem. Talis quippe cùm vel omnino non posset ducere eam vxorem, vel licitè ducere eam non posset, eo quòd astrictus esset voto castitatis saltem simplici, aut alteri esset priùs obligatus, quæ obligatio vt prior fuit tempore, ita potior esse debet iure, sanè non tenetur stare promissioni etiam iuramento confirmatæ: cùm nullus ad impossibile, ad illicitúmve, posset obligari, etiam accedente iuramento. Quare solùm tenebitur tunc ad damna, quæ eam mulierem decipiendo dedit, iuxta ea quæ vltima conclusionis pars habet. Tametsi in pænam iniuriæ deceptionis illius iniustæ aliquid amplius imponi ei debeat, si res ad forum exterius deducatur, mulierque illa impedimentum illud tempore promissionis ignorabat. Quia tamen id solùm est iniuria præcisa à damno dato, ad id non tenetur stuprator in conscientiæ foro ante latam sententiã. Eodem modo, quando stuprator tempore, quo promisit ducturum eam vxorem, quam stuprauit, potens erat id implere, suaque culpa effecit

postea impletionem promissionis impossibilẽ, contrahendæ per verba de pręsenti validum matrimonium cum illa, tenetur in primis restituere ei mulieri omnia damna ex stupro illi sequuta, iuxta ea quæ postrema conclusionis pars habet, & quantum sua stupratæ intererat habere illum maritum, vt si ille erat diues, aut aliud magnum commodum ex matrimonio cum illo ei proueniebat. Ratio autem est, quoniam mulier illa per validam illam promissionem sibi factā acquisiuit iustitiæ ius, vt id sibi impleretur, ex iustitiaq́ue erat ei debitum: quare stuprator cōtraueniendo iuri illi iustitiæ, quod illa ad id iam habebat, reddendoq́ue sua culpa impletionem eius promissionis impossibilem, tantum damnum illi iniustè intulit, quantum sua mulieris illius intererat habere eum maritum; eaq́ue de causa id etiam stuprator ille tenetur ei restituere. Hæc verò melius compositione & transactione facta cum ea muliere restituuntur, quàm taxando vsque ad vltimum indiuisibile, quantum ea de causa ei de iustitiæ rigore debeatur, idq́ue totum illi restituendo.

[sect. 5] Quòd si is, qui post primam validam promissionem culpa sua se impotentem reddidit ad illā implendam, iterum potens illam implere reddatur, vt quia mortua est mulier, cum qua postea matrim onium contraxit, tenetur eam promissionem implere, si mulier, cui facta fuit, id velit: nisi iam illi satisfecisset compositione, aut transactione facta cum illa, aut aliqua alia ratione. Similiter si stupratam sua promissione tunc, quando fuit facta, impossibili decepit, & postea factus sit potens illam implere, quia mortua est mulier, cum qua tempore promissionis erat coniugatus, aut quia liberatus est ab obligatione sponsalium validorum, quæ priùs cum alia celebrauerat, aut ab obligatione promissionis validæ alteri priùs factæ, tenetur implere eam inualidam antea promissionem, qua decepit, nisi iam antea compensatione, aut transactione, vel alia ratione sufficienter illi similiter satisfecisset.

Vltima autem conclusionis pars, quòd scilicet in duobus euentibus duarum partium præcedẽtium eius tertiæ conclusionis stuprator solùm teneatur in conscientiæ foro restituere stupratæ damna, quantum arbitrio prudentis æstimabitur damnum virginitatis amissæ, attento num ea de causa re ipsa plus indigeat ad æquè bene nubendũ, & attenta simul qualitate personarum, aliisq́ue circunstantiis concurrentibus: hæc, inquam, vltima conclusionis pars probatione non indiget quoad hoc, quòd ea omnia damna sint restituenda: cùm ea stuprata in eis omnibus damnum iniustè ab stupratore acceperit. Quo ad id verò, quòd non plus teneatur illi restituere, nihil im pediente dispositione **[[386]]** iuris ciuilis & canonici, quæ statuit integram dotem esse ei soluendam, vt Disp. 104 relatum est, ex eo probatur, quòd leges illæ ea de re pænales sint, vt affirmant *Nauar. in Manua. c. 16. n. 16. Syluest. verb. luxuria. q. 5. Couar. in 4. decret. part. 2. c. 6. §. 8. n. 15.* & alii, quos Couar. citat: quare cùm pæna non nisi post latam sententiam debeatur, consequens profectò est, vt si aliquando æstimatio damnorum non pertingat ad valorem integræ dotis, qua ea mulier ad nubendum indiget, stuprator ante latam sententiam non teneatur ad id incrementum.

[sect. 6] Dubium est, num quando id stuprum fuit omnino occultum, mulierq́ue illa nullam contraxit infamiam, æqueq́ue bene nupsit, atque si stuprata non fuisset, teneatur illi stuprator ad restitutionem aliquam. *Nauar. c. 16. citato, n. 19.* neganter respondet, quando maritus id non sensit, nec mulier ea de causa molestiam aliquam ab eo est passa. Ratio autem illius videtur esse, quoniā ea mulier nullum damnum ex eo stupro est passa neque patietur in futurum. Contrarium verò dicendum arbitror cum Victoria, quem Nauarrus citat. Cùm enim apertio illa claustri virginitatis, damnum in se corporale sit pretio æstimabile, estò nulla infamia nullumq́ue aliud damnum ei mulieri vlteriùs inde sequatur, sanè qui iniustè damnum illud ei dedit, tenetur illud ei restituere, quantum prudentis arbitrio in se æstimabitur, &

ratione periculi, quod inde ei mulieri imminet, verecundiæ ac molestiæ cum marito. Ad maiorem tamen restitutionem illi stuprator tenebitur, quando damnum id amissionis claustri virginitatis coniunctum fuerit cum infamia eius mulieris, eaque de causa maiori indiguerit dote ad nubendum.

[sect. 7] Quarta conclusio. Quando mulier per vim est stuprata, aut per fraudem, promittẽdo illi, quod impleri non potest, vel alia simili fraudulenta ratione, quando inuoluntariè mixtè fuit stuprata, ita vt consensus eius mulieris sufficiens non fuerit, vt donatio esset valida iuxta ea, quæ prima conclusione explanata sunt, tenetur ei stuprator ad restitutionem damnorum omnium, modo vltima parte conclusionis præcedẽtis explanato. Patri verò ad nullam restitutionem tenetur. Prior pars huius conclusionis ex eo est manifesta, quòd is raptor causa iniusta mulieri illi fuit omnium illorum damnorum: ergo tenetur ea omnia illi modo explicato compensare. Si quid autem statuit ius vt insuper illi soluatur, id in pænam est sancitum, eaque de causa ante latam sententiam illi non debetur. Posterior verò conclusionis pars ex eo probatur, quòd in eo patri iniuria quidem fuit illata, non verò damnum, saltem quod non reparetur facta filiæ restitutione integra damnorum omnium illi illatorum: eaque de causa patri ante latam sententiam nihil pro ea iniuria debetur, iuxta ea quæ conclusione secunda explicata sunt.

[sect. 8] Quinta conclusio. Qui ei, quam credebat virginem esse, promisit ducturum eam vxorem, si in copulam consentiret, non tenetur ducere eã vxorem, si illam corruptam inuenit: neque ei ad vllam restitutionem tenetur, quicquid ex ea copula, absque alia culpa viri, mulieri illi sequatur, siue id infamia sit, siue quoduis aliud. Probatur conclusio. Quoniam vir ille non tenetur stare promissioni illi inuenta muliere illa cum eo defectu, quem si tempore promissionis sciret, nihil tale illi promitteret: ipsaque illum decepit non detegendo ei vitium suum, cum quo nulla ratione vellet eam vxorem. Neque vir ille fuit illi causa iniusta damnorum ex ea copula ei sequutorum, sed ipsa sibi imputare debet ea omnia damna; eo quòd celando eum suum defectum, id inierit pactum, copiamque sui corporis viro illi fecerit. In dubio autem, an illam reperiret virginem, tenetur implere illi promissionem.

[sect. 9] Sexta conclusio. Si quis virginem stuprauerit, illi promittendo se ducturum illam vxorem, & post stuprum comperit, eam copiam sui corporis fecisse alicui alteri, neque tenetur illam ducere vxorem, neque quicquam illi restituere ob stuprum & damna ex illo vlteriùs ei mulieri sequuta. Probatur conclusio. Quoniam cùm illa fidem ei viro fregerit, copiam corporis sui alteri faciendo, seque illam indignam ea de causa reddiderit, cui promissio impleatur, non tenetur stuprator ducere eam vxorem. Et cùm stuprator non fuerit causa iniusta stupri, quo illam stuprauerit, nec subinde damnorum ex eo stupro ei mulieri vlteriùs sequutorum, sanè stuprator non tenetur stuprum & alia damna ex illo sequuta restituere illi ex parte iniustè acceptionis: sed neque tenetur ea illi restituere ex parte rei acceptæ: quippe cùm non maneant apud ipsum, neque ex illis fuerit effectus locupletior: quo fit, vt ad nullam omnino restitutionem in eo euentu illi teneatur. In dubio autem an illa fregerit ei fidem, tenetur implere illi promissionem, nisi culpa eius mulieris sit valde ea de re infamata, & maximè si simul cum ea infamia res sit multum verisimilis.

[sect. 10] Septima conclusio. Qui, sciens aliquam esse corruptam, ei promisit seducturum eam vxorem, si in copulam consentiret, tunc si illa in copulam consentiret, perinde teneretur ducere illam vxorem, ac si illa, quando consensit, virgo esset. Atque in omnibus idem prorsus est dicendum, quod de virgine conclusionibus præcedentibus est dictum: Excepto quòd illi non sequitur damnum amissionis claustri virginitatis. Quare, quãdo nulla sequuta est

infamia, neque illa maiori indiget dote ad æquè bene nubendum, sanè pro sola iniuria copulæ nihil illi debetur ante latam sententiam: eo quòd illa solùm fuerit iniuria absque damno. Quando autem illa suum corpus locaret ad fornicandum, locoq́ue pretii, animo illam decipiendi, promissum illi fuisset ducere illam vxorem, tunc soluendum ei esset competens pretium pro illa corporis sui copia.

[sect. 11] Octaua conclusio. Qui vi corruptam cognoscit, si inde ei detrimentum non sequatur in fama, neque in aliquo alio bono, quia æquè bene nubere potest, ac si id non esset passa, neque alia via damnum aliud incurrir, ad nullam restitutionem ei tenetur: neque alia via damnum aliud incurrit, locumq́ue habet hæc conclusio, estò ea mulier coniugata. Probatur conclusio, quoniam in ea vi & copula solùm interuenit iniuria præcisa à damno dato: pro qua sola est dictum sæpe non consurgere obligationem restituendi in foro conscientiæ, sed solùm ei iniuriæ respondere pænam, quæ non debetur ante latam sententiā. Quòd si ea mulier locare consueuerat suum corpus ad fornicandum, tunc competens pretium pro eo abusu esset ei soluẽdum. Si item illi seque-**[[387]]**retur inde aliud damnum, id quoque esset illi restituendum.

[sect. 12] Nona conclusio. Quando ex raptu, vltra ea quæ hactenus dicta sunt, solùm sequitur iniuria præcisa à damno dato, tunc nulla est obligatio restituendi quicquam ratione raptus ante latam sententiam. Quare, si filia familias libere in raptum consensit, illi in primis nihil debetur ante latam sententiam: quoniam volenti ac consentienti libere nulla facta fuit iniuria. Parentibus verò, quia solùm fuit facta iniuria præcisè à dāno, quod ipsis sit datum, nihil etiam debetur ante latam sententiam. Quòd si ratione raptus læsio fiat, vel augeatur infamia alicuius iniustè, aut in bonis externis illius, tunc pro damni illius quantitate tenebitur raptor arbitrio prudentis restituere illius æstimationem ei, qui illud fuerit passus, siue is sit mulier ipsa rapta, siue maritus illius, siue vterque.

[sect. 13] Decima conclusio. Quando aliquis tentādo euertere pudicitiam mulieris alicuius quoad id inuitæ, vel accedendo ad locum, vbi illa esset, in causa est, vt illa infametur, vel vt aliud damnum in bonis externis aut in aliqua alia re illi sequatur, quia ob eam infamiam non inueniet, cui æquè bene nubat, tenetur ei restituere omnia dāna ea via ei sequuta, estò nihil omnino ex illa obtineat. De restitutione verò famæ, sumptæ præcisè ab aliis damnis datis, indéve vlteriùs subsequutis, tractatu sequenti dicetur. Probatur conclusio, quoniam is tentator, seu insidiatur alienæ pudicitiæ, causa est iniusta illi mulieri omnium illorum damnorum, ita ipsa inuita tentando pudicitiam illius: ergo tenetur ea omnia illi restituere.

[sect. 14] Vndecima conclusio. Quando inter aliquos præcesserunt sponsalia absque conditione aliqua consensus in aliquid inhonestum, vterque tenetur contrahere cum altero tempore congruo iuxta id quod à principio fuit expressum ac constitutum, aut quod tunc in animo habebant, saltem quasi habitualiter, quia scilicet si tunc fuissent interrogati, respondissent, se non plus velle protrahere tempus celebrandi matrimonium. Si tamen alter alteri remittat obligationem, tunc is cui remissa obligatio fuerit, non tenebitur cōtrahere cum illo, estò sponsalia iuramento fuissent confirmata: quoniam iuramentum promissorium obligare desinit, remittente eo obligationem, in cuius fauorem ac bonum fuit factum. Quòd si, obligatione sponsaliorum non remissa, vnus eorum contrahat matrimonium cum alia, aut cum alio, vel suscipiat sacros ordines, tenetur restituere alteri, quantum sua illius intererat, habere illum in maritum, aut habere illam in vxorem: idq́ue propter similem rationem ei, quam in calce partis tertiæ conclusionis superiùs reddidimus. Quòd si nihil illi intererat, quoniam his æquè bene contrahet matrimonium cum alia, aut cum alio, tunc licèt lethaliter

peccauerit, qui se eo modo inhabilem reddiderit ad contrahendum cum eo, aut cum ea, cui virtute sponsaliorum erat astrictus, ad nullam tamen restitutionem ei tenebitur. Quoniam nullum damnum ei dedit, sed solùm iniuriam grauem illi fecit absque vllo damno. Quod de sponso & sponsa per verba de futuro est dictum, similiter est intelligendum, quando fuit solùm promissio matrimonii ex vna parte absque promissione alterius, nec sub conditione tacita, vel expressa, mutuæ promissionis alterius. Tunc enim, si is, qui promisit, fidem frangat, idem prorsus est dicendum, quod de sponso, qui similiter fidem alteri sponso fregit, est dictum.

[sect. 15] Duodecima conclusio. Coniux, qui alteri cōiugi iniustè debitum negat, licèt iniuriam illi faciat, ac lethaliter peccet, ad nullam tamen restitutionem ei tenetur. Ratio autem est, quoniam nullum damnum illi dedit, sed solùm intulit ei iniuriam. Ad laudem Iesu.

FINIS.

NOTAE

5

1 *Ius Lusit anum & Castellæ.*

2 *Dublũ.*

3 *Ius Lu sitanũ*

4 *Decis.*

5 *Dubiũ*

6 *Decis.*

7 *Decis.*

8 *Quæst.*

9 *Decis.*

10 *Ius Castella.*

11 *Decis.*

12 *Quæst.*

13 *Decis.*

14 *Quæst.*

15 *Quæst.*

16 *Decis.*

17 *Quæst.*

18 *Quæst.*

19 *Decis*

20 *Dubiũ.*

21 *Dubi*

22 *Dubiũ.*

23 *Decis.*

24 *Quæst.*

25 *Decis.*

26 *Dubiũ.*

27 *Decis.*

28 *Dubiũ.*

29 *Decis.*

30 *Decis.*

31 *Dubiũ.*

32 *Decis.*

33 *Ius Castella.*

34 *2*